

ΑΠΑΝΤΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

ΑΠΑΝΤΑ
ΜΕΓΑΛΟΥ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΕΚΔΟΣΙΣ «ΩΦΕΛΙΜΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ»

ΑΠΑΝΤΑ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΤΟΜΟΣ 7

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΝΙΚΑΙΑ: ΣΥΝΟΔΟΥ
ΠΕΡΙ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ
ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ ΚΑΙ ΛΙΒΥΗΣ
ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΑΡΙΜΙΝΩ: ΚΑΙ ΣΕΛΕΥΚΕΙΑ: ΣΥΝΟΔΩΝ
ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΝ ΑΦΡΙΚΗ: ΕΠΙΣΚΟΠΟΥΣ

Κείμενον: Ἀποστολικῆς Διακονίας

Εἰσαγωγή — Μετάφρασις — Σχόλια
ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Χ. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ
Καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς
τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ	13 - 269
Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου	11 (273) *
Περὶ Διονυσίου Ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας	97 (323)
Πρὸς τοὺς Ἐπισκόπους Αἰγύπτου καὶ Λιβύης	131 (341)
Περὶ τῶν ἐν Ἀρμενίᾳ καὶ Σελευκείᾳ Συνόδων	169 (361)
Πρὸς τοὺς ἐν Ἀφρικῇ Ἐπισκόπους	253 (411)
ΑΡΧΑΙΟΝ ΚΕΙΜΕΝΟΝ	273 - 419

---

* Οἱ ἐντὸς παρενθέσεων ἀριθμοὶ εἶναι οἱ ἀντίστοιχοι τῶν σελίδων τοῦ ἀρχαίου κειμένου.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

Ὅτι ἡ ἐν Νικαίᾳ Σύνοδος ἑωρακυῖα τὴν παν-
ουργίαν τῶν περὶ Εὐσέβιον ἐξέθετο πρεπόντως
καὶ εὐσεβῶς κατὰ τῆς Ἀρειανῆς αἵρέσεως τὰ
ὀρισθέντα

Εἰσαγωγή

Τὸ ἔργον τοῦτο εἶναι ἐπιστολὴ τοῦ Ἀθανασίου εἰς ἀπάντησιν
ἐπὶ ἐρωτήματος φίλου του τινός, ὁ ὁποῖος εἰς διάλογόν του μετὰ
τινῶν Ἀρεινῶν περιῆλθεν εἰς ἀμηχανίαν λόγῳ τοῦ ἰσχυρισμοῦ αὐ-
τῶν ὅτι δὲν ἐπετρέπετο ἡ χρῆσις ὄρων μὴ περιεχομένων εἰς τὴν
ἀγίαν Γραφήν (ἀγράφων) πρὸς διατύπωσιν τῆς πίστεως ὑπὸ τῆς
ἐν Νικαίᾳ Συνόδου.

Ὁ Ἀθανάσιος ἀπαντῶν στιγματίζει τοὺς Ἀρειανοὺς διὰ τὰς
ὕπεκφυγὰς καὶ τὴν ἀσυνέπειαν αὐτῶν κατὰ τὰς συζητήσεις εἰς τὴν
Σύνοδον καὶ τὴν ἀνάρμοστον συμπεριφορὰν τῶν ἐκεῖ, καὶ πῶς ἐν
τέλει ἐπείσθησαν νὰ ὑπογράψουν τὸν ὀρισμὸν τῆς πίστεως ἐναντίον
τῆς ὁποίας τώρα ἐκφράζονται (κ. 1 - 5). Ἐν συνεχείᾳ ἐρευνᾷ τὸ
θέμα τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ (κ. 6 - 14) καὶ πῶς ἡ ἀληθὴς ἔννοια
αὐτῆς τεκμαίρεται ἀπὸ τὰς ἄλλας ὀνομασίας τοῦ Υἱοῦ, πού ἀνα-
φέρονται εἰς τὴν Γραφήν (κ. 15 - 17). Ἐξετάζων ἔπειτα τὰς ἀν-
τιρρήσεις τῶν Ἀρειανῶν ἐναντίον τῶν ἀγράφων (μὴ περιεχομένων
εἰς τὰς Γραφάς) ἐκφράσεων, ἀποδεικνύει ὅτι αὗται δὲν διαφέρουν
εἰς ἔννοιαν ἀπὸ ἐκείνας, πού ὑπάρχουν εἰς τὴν Γραφήν, (κ. 18 -
24). Ἐπὶ πλέον ἀποδεικνύει ὅτι αἱ ἀμφισβητούμεναι ἐκφράσεις αὐ-
ται ὑπῆρχον ἤδη πρὸ τῆς Συνόδου τῆς Νικαίας ἐν χρήσει ὑπὸ τῆς
Ἐκκλησίας καὶ πρὸς τοῦτο παραθέτει περικοπὰς ἔργων τοῦ Θεο-
γνώστου, τοῦ Διονυσίου Ἀλεξανδρείας, τοῦ Διονυσίου Ρώμης καὶ
τοῦ Ὁριγένους (κ. 25 - 27). Τέλος (κ. 28 - 32) ἐξετάζει τὴν ση-
μασίαν τοῦ ὄρου ἀγέννητος, τὸν ὁποῖον οἱ Ἀρειανοί, ἰδίως ὁ Ἀστέ-

ριος, κατηγοροῦν εἰς τὸν Πατέρα, ἐν ἀντιθέσει ὄχι πρὸς τὴν δημιουργίαν, ἀλλὰ πρὸς τὸν Υἱόν, ὁ ὁποῖος, κατὰ ταῦτα, νοεῖται ὡς γενητός, ἤτοι κτίσιμα. Τὴν τοιαύτην ἐκδοχὴν ἀποκρούει ὁ Ἀθανάσιος δι' ἀδικασίαις ἐπιχειρηματολογίας, ἣν κατοχυρώνει καὶ διὰ παραθέσεως ἐπιστολῆς τοῦ Εὐσεβίου πρὸς τὸ ποιμνιον τῆς ἐπισκοπῆς τοῦ Καισαρείας (κ. 33) περιεχούσης τὸ σύμβολον πίστεως τῆς Νικαίας, τὸ ὁποῖον καὶ ὁ ἴδιος ὑπέγραψεν καὶ τοῦ ὁποῖου συνιστᾷ τὴν ἀποδοχὴν ὑπὸ τοῦ ποιμνίου τοῦ.

Εἰς τὴν συνέχειαν (κ. 34) παραθέτει ἐπιστολὰς τοῦ Ἀλεξανδρου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας πρὸς τὸ ποιμνιον τοῦ, ἐπιστολὰς τῆς Συνόδου τῆς Νικαίας (κ. 35 - 37) κατὰ τοῦ Ἀρείου καὶ τῶν μετ', αὐτοῦ, ὡς καὶ ὁμοίας τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου (κ. 31 - 34) τὰς ὁποίας οὗτος ἔγραψε πρὸς διαφόρους Ἐκκλησίας καὶ ἐπισκόπους, ὡς καὶ πρὸς τὸν Ἀρειον, συνιστῶν αὐτοῖς τὴν πίστιν τῆς Νικαίας εἰς τὴν μόνην ὀρθὴν πίστιν.

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εἶναι ἀπὸ τριῶν κυρίως ἐπόψεων ἐνδιαφέρουσιν. α) Λόγω τῶν πληροφοριῶν, ποὺ μᾶς παρέχει περὶ τῶν πράκτικων τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου, οὕσα μία ἐκ τῶν ὀλίγων πρώτων πηγῶν ἐξ ἧς γνωρίζομεν τὰ ἐκεῖ λαβόντα χώραν. β) Ἐνεκα τῆς παραθέσεως ἀποσπασμάτων ἔργων συγγραφέων ἀκμασάντων πρὸ τῆς Συνόδου τῆς Νικαίας, μάλιστα τῶν δύο Διονυσίων, καὶ γ) ἡ ἐνδελεχὴς συζήτησις γύρω ἀπὸ τὸν ὅρον ἀγέννητος, τὸν ὁποῖον ὁ Ἀθανάσιος, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς Ἀρειανούς, οἱ ὁποῖοι ἀπέδιδον αὐτὸν μόνον εἰς τὸν Πατέρα, ἀποδίδει αὐτὸν εἰς τε τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν ὁμοίως. Ἀντιδιαστέλλει τὴν σημασίαν τοῦ γενητός (ἐκ τοῦ γίνεσθαι, ποιεῖσθαι), ἀπὸ τὴν τοῦ γεννητός (ἐκ τοῦ γεννᾶσθαι), τὴν ὁποῖαν ἐταύτιζον οἱ Ἀρειανοί, καὶ ἀποφαίνεται ὅτι ὁ μὲν Πατὴρ εἶναι ἀγέννητος καὶ ἀγέννητος, ὁ δὲ Υἱὸς ἀγέννητος ὡς συνάνταρχος καὶ συναΐδιος μὲ τὸν Πατέρα καὶ ἐν ταύτῃ γεννητός, ὡς γεννώμενος ἀχρόνως καὶ αἰδίως ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, διὸ καὶ ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα, ὡς ὀρθῶς ἐδογματίσεν ἡ πρώτη ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικῇ Σύνοδος.

Ἐκ λόγων ἐσωτερικῶν περὶ τοῦ ἐκείνου ὅτι ἡ ἐπιστολὴ ἐγγράφη κατὰ τὸ διάστημα μεταξὺ τῆς ἐκ τῆς ἔξορας ἐπιστροφῆς (346) τοῦ Ἀθανασίου καὶ τῆς κατὰ τὸ 356 νέας φυγῆς αὐτοῦ.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ

1. Καλῶς ἔπραξες ποῦ ἔκαμες εἰς ἐμέ γνωστήν τὴν ἐπισταμένην ἔρευναν, ποῦ ἔγινεν ἀπὸ σέ μὲ ἐκείνους ποῦ φρονοῦν τὰ φρονήματα τοῦ Ἀρείου, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν καὶ μερικοὶ φίλοι τοῦ Εὐσεβίου, καὶ πολλοὶ ἀδελφοί, ποῦ πιστεύουν εἰς ὅσα διδάσκει ἡ Ἐκκλησία. Καὶ τὴν μὲν σωφροσύνην σου ἡ ὁποία πολὺ ὀρθῶς ἠλεγξε καὶ ἀπέδειξε τὴν ἀσέβειαν τῆς αἰρέσεως ἐπήνεσα, τὴν δὲ ἀναισχυντίαν ἐκείνων ἐθαύμασα, διότι ἂν καὶ τὰ λογικὰ ἐπιχειρήματα τῶν Ἀρειανῶν ἀπεδείχθησαν ἀστήρικτα καὶ μάταιοι λόγοι, καὶ οἱ ἴδιοι οὗτοι κατεδικάσθησαν ἀπὸ ὅλους ὅτι πάσχουν ἀπὸ κάθε εἶδους παραφροσύνης, ἐν τούτοις καὶ μετὰ ταῦτα διεμαρτύροντο, κατὰ τὸ παρὰδειγμα τῶν Ἰουδαίων¹, λέγοντες· διατί ἐκεῖνοι, ποῦ συνῆλθον εἰς τὴν Νίκαιαν ἐχρησιμοποίησαν λέξεις, ποῦ δὲν ὑπάρχουν εἰς τὴν ἁγίαν Γραφήν, καὶ ἔγραψαν τὸ «ἐκ τῆς οὐσίας» καὶ τὸ «ὁμοούσιον»; Καὶ σὺ μὲν ὥς ἄριστα μορφωμένος ἄνθρωπος ἀπέδειξες ὅτι οὗτοι, ἀκόμη καὶ μὲ τὸ νὰ χρησιμοποιοῦν τέτοια σχήματα λόγου, εἶναι ὅχι ὀλιγώτερον ἀερολόγοι. Ἐκεῖνοι δὲ τίποτε δὲν κάμνουν, ποῦ νὰ εἶναι ξένον πρὸς τὴν κακότητά των, παρὰ νὰ ἐπινοοῦν πλαστάς δικαιολογίας. Διότι εἶναι εἰς τὰς γνώμας των ἀκατάστατοι καὶ εὐμετάβλητοι ὅπως οἱ χαμαιλέοντες εἰς τὰ χρώματα, καὶ ὅταν μὲν ἐλέγχωνται πλανώμενοι κοκκινίζουν, ὅταν δὲ ἐξετάζωνται δὲν ἔχουν τί νὰ εἴπουν καὶ ὕστερον μὲ ἀναισχυντον τρόπον προβάλλουν προφάσεις. Ἄν δὲ κάποιος ἀποδείξῃ εἰς αὐτούς, ὅτι καὶ εἰς αὐτὰ πλανῶνται, κοπιᾶζουν πολὺ

---

1. Πρβλ. Λουκ. 15, 2. 19, 7.

ἕως οὗτο ἐπινοήσουν ἀσύστατα πράγματα καὶ κατὰ τὸ γραμμένον εἰς τὰς Γραφάς, οἱ μωροὶ ἐκ διανοοῦνται ἀνόητα², πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἐπιμείνουν ἀσεβοῦντες. Ἡ δὲ προσπάθεια αὐτῶν αὕτη δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρά χαρακτηριστικὸν γνώρισμα φανερόν τῆς ἐλλείψεως λογικῆς εἰς αὐτοὺς, καὶ ἀπομίμησις, ὅπως προεῖπα, τῆς ἰουδαϊκῆς κακοηθείας. Διότι ἀληθῶς καὶ ἐκεῖνοι, ὅταν ἠλέγχοντο ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν πλανώμενοι καὶ δὲν ἤμποροῦσαν νὰ ἀντικρύσουν αὐτὴν εὐθέως, ἐπροφασίζοντο λέγοντες· «ποῖον ποιεῖς σὺ σημεῖον, διὰ νὰ ἴδωμεν καὶ πιστεύσωμεν εἰς σέ; ποῖα εἶναι τὰ ἔργα σου;»³ καίτοι ἐγίνοντο τόσον πολλὰ θαύματα ἀπὸ τὸν Κύριον, ὥστε καὶ οἱ ἴδιοι νὰ λέγουν· «τί κάμνομεν μένοντες ἄδρανεῖς καθόσον ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς κάμνει πολλὰ θαύματα;»⁴ Διότι οἱ νεκροὶ ἀνεστένοντο, οἱ χωλοὶ περιπατοῦσαν, οἱ τυφλοὶ ἔβλεπον, οἱ λεπροὶ ἐκαθαρίζοντο ἀπὸ τὴν λέπραν⁵, καὶ τὸ ὕδωρ ἐγίνετο οἶνος⁶, καὶ μὲ πέντε ἄρτους ἐχόρτασαν πέντε χιλιάδες⁷, καὶ ὅλοι μὲν ἐθαύμαζαν καὶ προσκυνοῦσαν τὸν Κύριον καὶ ὠμολογοῦσαν ὅτι εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐξεπληροῦντο αἱ προφητεῖαι⁸ καὶ ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Θεός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· μόνον δὲ οἱ Φαρισαῖοι, ἂν καὶ τὰ θαύματα ἦσαν καὶ ἐφαίνοντο λαμπρότερα καὶ τοῦ ἡλίου, ἐν τούτοις πάλιν ἐμεμψιμοιροῦσαν σὰν ἀμαθεῖς καὶ ἔλεγον· «διατί σὺ, ἐνῶ εἶσαι ἄνθρωπος κάμνεις τὸν ἑαυτὸν σου Θεόν;»⁹, οἱ ἀνόητοι καὶ πραγματικὰ τυφλοὶ εἰς τὸν νοῦν. Ἐπρεπεν οὗτοι τὸ ἀντίστροφον νὰ λέγουν· διατί σὺ ἐνῶ εἶσαι Θεὸς ἐγίνες ἄνθρωπος; διότι τὰ ἔργα τοῦ ἐφάνέρωναν αὐτὸν ὅτι ἦτο Θεός, διὰ νὰ προσκυνήσουν μὲν τὴν ἀγαθότητα τοῦ Πατρὸς, θαυμάσουν δὲ τὴν γενομένην πρὸς ἡμᾶς οἰκονομίαν καὶ συγκατάθασιν αὐτοῦ. Καὶ τοῦτο μὲν δὲν ἔλεγον, ἀλλ' οὔτε ἤθελον νὰ βλέπουν τὰ γινόμενα θαύματα. Ἡ

---

2. Πρβλ. Ἦσ. 32. 2.

3. Ἰω. 6. 30.

4. Ἰω. 11. 47.

5. Πρβλ. Μτθ. 11. 5.

6. Πρβλ. Ἰω. 2. 1 ἐξ.

7. Πρβλ. Μτθ. 14. 21.

8. Πρβλ. Ἰω. 6. 14.

9. Ἰω. 10. 33.

ἔθλεπον μὲν αὐτὰ — διότι κατ' ἀνάγκην ἔπρεπε νὰ θλέ-
πουν αὐτὰ — πάλιν ὁμῶς ἀλλάζαν γνώμην καὶ ἐμεψι-
μοιροῦσαν· διατί θεραπεύεις τὸν παραλυτικὸν τὴν ἡμέ-
ραν τοῦ Σαββάτου;¹⁰ καὶ τὸν τυφλὸν ἐκ γενετῆς κατὰ τὸ
Σάββατον κάμνεις νὰ ἴδῃ τὸ φῶς του¹¹; Τοῦτο δὲ πάλιν
ἦτο πρόφασις καὶ μεψιμοιρία. Καὶ ἀληθῶς ὅταν ὁ Κύριος
ἔκαμνε θεραπείας εἰς ἄλλας ἡμέρας πλὴν τοῦ Σαββά-
του μὲ τὸ νὰ θεραπεύῃ κάθε θαρεῖαν καὶ ἐλαφρὰν ἀσθέ-
νειαν, ἐκεῖνοι ἀπὸ κεκτημένην συνήθειαν, ἐμέμφοντο αὐ-
τὸν καὶ ἤθελον μᾶλλον νὰ ἔχουν τὴν ὑπόνοιαν ὅτι οὗτος
δὲν ἦτο Θεός, μὲ τὸ νὰ ἀποδίδουν τὰ θαύματά του εἰς τὴν
δύναμιν τοῦ Βεελζεβοῦλ¹², παρὰ νὰ ἀπαρνηθοῦν τὴν πο-
νηρίαν των. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ὁ Σω-
τὴρ μὲ τὸ νὰ ἀποδεικνύῃ διὰ πολλῶν ἔργων καὶ πολ-
λῶν τρόπων¹³ τὴν θεότητά του καὶ μὲ τὸ νὰ διδάσκῃ τὴν
περὶ τοῦ Πατρὸς ἀλήθειαν εἰς ὅλους, ἐκεῖνοι ὅχι ὀλιγώ-
τερον, ὥσάν ἀκριβῶς νὰ λακτίζουν εἰς μυτερὰ καρφία¹⁴
προέβαλλον μωρὰς ἀντιλογίας, πρὸς τὸν μόνον σκοπόν,
κατὰ τὴν θείαν παροιμίαν, νὰ ἐπινοοῦν δικαιολογίας¹⁵
καὶ νὰ χωρίζουν τοὺς ἑαυτοὺς των ἀπὸ τὴν ἀλήθει-
αν.

2. Οἱ μὲν Ἰουδαῖοι λοιπόν, ποὺ τότε ἐπονηρεύοντο
τοιαῦτα καὶ ἡρνοῦντο τὸν Κύριον, δικαίως ἀπεξενώθη-
σαι καὶ ἀπὸ τοὺς νόμους καὶ ἀπὸ τὰς ὑποσχέσεις¹⁶, ποὺ
εἶχον δοθῇ εἰς τοὺς πατέρας των. Ὅμοίως δὲ καὶ οἱ Ἀ-
ρειανοὶ μὲ τὸ νὰ Ιουδαῖζουν τῶρα μοῦ φαίνονται ὅτι πά-
σχουν ἀπὸ τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν ποὺ ἔπασχον τότε ὁ Καϊά-
φας καὶ οἱ Φαρισαῖοι. Διότι ἐπειδὴ ἀντιλαμβάνονται ὅτι ἡ
αἵρεσίς των δὲν ἔχει τίποτε, ποὺ νὰ στηρίξῃ αὐτὴν λο-
γικῶς¹⁷, ἐπινοοῦν προφάσεις, διατί ἔχει γραφῇ τοῦτο καὶ
ὅχι ἐκεῖνο; καὶ μὴ ἀπορήσης ἐάν τῶρα οὗτοι μηχανεύων-

10. Πρβλ. Ἰω. 5, 6.

11. Πρβλ. Ἰω. 9, 1 ἐξ.

12. Πρβλ. Μάρκ. 3, 22.

13. Πρβλ. Ἐβρ. 1, 1.

14. Πρβλ. Πράξ. 26, 14.

15. Πρβλ. Παρμ. 18, 1.

16. Πρβλ. Πράξ. 13, 32.

17. Πρβλ. Πράξ. 15, 5.

ται τοιαύτας προφάσεις. Διότι μετ' ὀλίγον θὰ ἐκτραποῦν καὶ εἰς ὕβρεις καὶ ὕστερον θὰ ἀπειλήσουν τὴν στρατιωτικὴν φρουρὰν καὶ τὸν χιλιάρχον¹⁸· διότι εἰς ταῦτα συνίσταται ἡ κακοδοξία των. Καθόσον μὲ τὸ νὰ ἄρνοῦνται τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐπόμενον νὰ εἶναι ἔρημοι καὶ πάσης λογικῆς. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐγνώριζον αὐτὰ δὲν ἔδιδον καμμίαν ἀπόκρισιν εἰς τὰς ἐρωτήσεις των. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πρόθεσίς σου εἶναι νὰ πληροφορηθῇς ὅσα ἡ Σύνοδος ἔπραξε, δὲν ἀνέβαλα τὴν ἀπάντησιν, ἀλλ' ἀμέσως, ὅπως ἔγινε τότε, ἔκαμα φανερόν με τὸ νὰ ἀποδείξω δι' ὀλίγων πόσον ἡ Ἀρειανικὴ αἵρεσις στερεῖται εὐσεβῶν φρονημάτων, καὶ μόνον πλαστάς δικαιολογίας ἐπινοοῦν οἱ ὁπαδοὶ τῆς. Σκέψου δὲ καὶ σύ, ἀγαπητέ, μήπως δὲν ἔχει ἔτσι τὸ πρᾶγμα. Ἐὰν στηρίζωνται εἰς ὅσα οἱ ἴδιοι ἐφεῦρον κακὰ, λόγῳ τοῦ ὅτι ὁ διάβολος ἐνέβαλεν ὑπούλως εἰς τὰς διανοίας των τὴν μωρίαν, ἃς ἀπολογηθοῦν δι' ἐκεῖνα διὰ τὰ ὁποῖα κατηγορήθησαν καὶ ἀπεδείχθησαν ὅτι εἶναι αἰρετικοί, καὶ τότε ὕστερον ἃς προβάλουν τὰς αἰτιάσεις των ἐναντίον ἐκείνων, ποὺ ἀπεφασίσθησαν εἰς θάρος των. Διότι κανεῖς, ὅταν καταδικασθῇ διὰ φόνον καὶ μοιχείαν μετὰ τὴν δίκην, δὲν ἔχει τρόπον νὰ κατακρίνη τὴν ἀπόφασιν τοῦ κριτοῦ, καὶ νὰ εἴπῃ διατί ὄχι ἔτσι, ἀλλὰ ἄλλως ἔκρινε. Διότι τοῦτο δὲν ἀπαλλάσσει τὸν καταδικασθέντα, ἀλλὰ καὶ περισσότερον κάμνει τὸ ἔγκλημά του θαρύτερον ἐξ αἰτίας τῆς αὐθαδείας καὶ τῆς τόλμης του. Ἄρα λοιπὸν καὶ αὐτοὶ ἢ ἃς δείξουν ὅτι τὰ φρονήματά των εἶναι εὐσεβῇ — διότι ἀφοῦ κατηγορήθησαν, κατεδικάσθησαν, χωρὶς πρωτύτερα νὰ ἀποκρούσουν τὴν κατηγορίαν· καὶ εἶναι δίκαιον ἐκεῖνοι, ποὺ κατηγορήθησαν νὰ μὴ κάμνουν τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ ἀπολογοῦνται — ἢ ἔὰν ἔχουν τὴν συνείδησιν θρώμικην καὶ συναισθάνωνται ὅτι εἶναι ἀσεβεῖς, ἃς μὴ αἰτιῶνται ἐκεῖνα, ποὺ ἀγνοοῦν διὰ νὰ μὴ διαπράξουν διπλοῦν ἔγκλημα ἀσεβείας καὶ ἀμαθείας καὶ γίνουν ἄξιοι μομφῆς δι' αὐτό. Ἄς ἐξετάζουν δὲ καλλίτερον μὲ ἀγάπην νὰ μάθουν, ὥστε, ἀφοῦ γνωρίσουν καλῶς ἐκεῖνα, ποὺ πρωτύτερα ἀγνοοῦσαν, νὰ καθαρίσουν ἐντελῶς τὴν αἴσθησιν τῆς ἀσεβοῦς ἀκοῆς των μὲ τὰ νάματα τῆς ἀληθείας καὶ τὰ δόγματα τῆς εὐσε-

---

18. Πρβλ. Ἱω. 18, 12.

βοῦς πίστεως. Διότι ἔτσι ἔγινε καὶ εἰς τὴν Σύνοδον τῆς Νικαίας εἰς τοὺς περὶ τὸν Εὐσέβιον.

3. Καθὼς οὗτοι ἐφιλονείκουν μὲ ἀσέβειαν καὶ ἐπιχειροῦσαν νὰ θεομαχήσουν, ὅσα μὲν ἐλέγοντο παρ' αὐτῶν ἦσαν γεμᾶτα ἀπὸ ἀσέβειαν, οἱ δὲ ἐπίσκοποι, πού εἶχον συνέλθει ἐκεῖ, ἦσαν ἐπάνω - κάτω περὶ τοὺς τριακοσίους, ἐζητοῦσαν ἀπὸ αὐτοὺς μὲ πραότητα καὶ φιλανθρωπίαν νὰ δίδουν λόγον δι' ὅσα ἔλεγον καὶ νὰ ἀποδεικνύουν αὐτὰ μὲ εὐσεβεῖς ἀποδείξεις. Ἐπειδὴ δὲ καὶ μόνον ἀπὸ τὰ λεγόμενά των κατεδικάζοντο καὶ ἤρχοντο εἰς διαμάχην μετὰ τῶν, καθόσον ἔβλεπον τὴν ἀδυναμίαν τῆς αἰρέσεώς των, ἔμενον ἄφωνοι καὶ μὲ τὴν σιωπὴν των ὡμολογοῦσαν τὴν ἐντροπὴν των διὰ τὴν ματαιοδοξίαν των. Οἱ ἐπίσκοποι λοιπὸν ὕστερον, ἀφοῦ ἀνέτρεψαν τοὺς λόγους, πού οὗτοι ἐπενόησαν, ἐξέθεσαν ἔτσι ἐναντίον των τὴν ὀρθὴν καὶ ὑγιαίνουσαν ἐκκλησιαστικὴν πίστιν. Καὶ ἀφοῦ ὑπέγραψαν ὅλοι, ὑπέγραψαν καὶ οἱ περὶ τὸν Εὐσέβιον μὲ τὰ ἴδια αὐτὰ λόγια, ἐναντίον τῶν ὁποίων οὗτοι τώρα καταφέρονται. Λέγω δηλαδὴ τοὺς λόγους ἐκ τῆς οὐσίας καὶ τὸ ὁμοούσιον, καὶ ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι οὔτε κτίσμα ἢ δημιούργημα οὔτε ἐν ἐκ τῶν γενομένων, ἀλλὰ ὅτι ὁ Λόγος εἶναι γέννημα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς. Καὶ τοῦτο θεθαίως εἶναι τὸ παράδοξον, ὅτι ὁ Εὐσέβιος ἀπὸ τὴν Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης, ἂν καὶ πρωύτερα ἡρνεῖτο, ὅμως ὕστερον ἀφοῦ ὑπέγραψεν ἔστειλεν ἐπιστολὴν εἰς τὴν ἐκκλησίαν του, εἰς τὴν ὁποίαν ἔλεγεν ὅτι αὕτη εἶναι ἡ πίστις τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ παράδοσις τῶν Πατέρων, καὶ ἐφανέρωσεν εἰς ὅλους, ὅτι πρωύτερα εἶχον λάθος καὶ ματαίως ἐπολεμοῦσαν τὴν ἀλήθειαν. Διότι ἂν καὶ τότε ἐντράπη καὶ ἔγραψε μὲ τὰς λέξεις αὐτάς καὶ καθὼς ὁ ἴδιος ἠθέλησεν ἀπελογηθῇ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ τοῦλάχιστον μὲ τὸ νὰ μὴ ἀρνηθῇ ρητῶς τὸ ὁμοούσιον καὶ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας, τοῦτο ἤθελε νὰ ἐπισημάνῃ. Καὶ ἔπαθε κάτι τὸ φοβερόν· καθὼς δηλαδὴ ἀπελογεῖτο κατηγορήσεν ἔπειτα τοὺς Ἀρειανούς ὅτι μὲ τὸ νὰ γράψουν «δὲν ὑπῆρχεν ὁ Υἱὸς πρὶν γεννηθῇ», δὲν ἠθελαν νὰ εἶπουν ὅτι οὗτος δὲν ὑπῆρχε πρὸ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως. Καὶ τοῦτο ἐγνώριζε καὶ ὁ Ἀκάκιος, ἂν καὶ ὁ ἴδιος, ἐπειδὴ ἐφοβήθη, δὲν ὑποκρίνεται τώρα λόγῳ τοῦ

νῦν παιροῦ καὶ ἀρνεῖται τὴν ἀλήθειαν. Παρέθεσα λοιπὸν τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Εὐσεβίου εἰς τὸ τέλος, διὰ νὰ μάθῃς τὴν ἀγνωμοσύνην τῶν χριστομάχων, καὶ ὡς ἐκ περισσοῦ τὴν ἀγνωμοσύνην καὶ τοῦ Ἀκακίου πρὸς τοὺς διδασκάλους των.

4. Πῶς λοιπὸν οὗτοι δὲν ἀδικοῦν καὶ ἂν μόνον ἐνθυμοῦνται νὰ ἀντιλέγουν ἐναντίον μιᾶς τόσοῦ μεγάλης καὶ Οἰκουμενικῆς Συνόδου; Πῶς δὲν παρανομοῦν, ὅταν τολμοῦν νὰ ἀμφισβητοῦν ἐκεῖνα, ποὺ καλῶς ἀπεφασίσθησαν κατὰ τῆς Ἀρειανῆς αἰρέσεως, καὶ ἐπιβεβαιοῦνται ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ ἐδίδαξαν πρωτότερα αὐτοὺς νὰ ἀσεβοῦν; Ἐὰν δὲ οἱ περὶ τὸν Εὐσέβιον μετέβαλλον γνώμην μετὰ τὴν ὑπογραφὴν των καὶ ὡς κύνες ἐπέστρεψαν πάλιν εἰς τὸν ἰδικὸν των ἔμετον¹⁹ τῆς ἀσεθείας, πῶς νὰ μὴ εἶναι ἄξιοι μίσους οἱ σήμερον λέγοντες ἀντίθετα ἀπὸ ὅσα ἔλεγον χθές, διὰ τὸν λόγον ὅτι, μετὰ τὸ νὰ χαρίζουν εἰς ἄλλους τὴν ἐλευθερίαν τῆς ψυχῆς των, θέλουν νὰ ἔχουν αὐτοὺς καὶ ἀρχηγούς τῆς αἰρέσεως, ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι, ὡς εἶπεν ὁ Ἰάκωβος «εἶναι δίψυχοι καὶ ἀκατάστατοι εἰς ὅλους τοὺς τρόπους τῆς ζωῆς των»²⁰, οἱ ὅποιοι δὲν ἔχουν ποτὲ μίαν γνώμην, ἐπεὶ δὴ μεταβάλλονται κατὰ τὰς περιστάσεις, καὶ τώρα μὲν ἐπαινοῦν ἐκεῖνο ποὺ λέγουν, μετὰ ὀλίγον δὲ κατηγοροῦν αὐτὸ ποὺ ἤδη εἶπον, καὶ πάλιν ἐπαινοῦν ἐκεῖνο ποὺ πρὸ ὀλίγου κατηγοροῦσαν. Τοῦτο δέ, καθὼς εἶπεν ὁ Ποιμὴν, εἶναι τέκνον τοῦ διαβόλου καὶ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα ἀπαταιῶνων μάλλον καὶ ὅχι διδασκάλων. Διότι, καθὼς οἱ Πατέρες παρέδωσαν, ὑπάρχει ἀληθὴς διδασκαλία καὶ τὸ ἀλάνθαστον γνώρισμα τῶν ἀληθινῶν διδασκάλων εἶναι νὰ ὁμολογοῦν τὰ αὐτὰ μετὰ τῶν καὶ νὰ μὴ διαφωνοῦν μήτε μετὰ τῶν μήτε πρὸς τοὺς πατέρας των. Διότι ἐκεῖνοι, ποὺ δὲν διακρίνονται διὰ τὸν τρόπον τοῦτον συμπεριφορᾶς, θὰ ἔπρεπε νὰ ὀνομαζῶνται πονηροὶ μάλλον καὶ ὅχι ἀληθινοὶ διδάσκαλοι. Οἱ εἰδωλολάτραι λοιπόν, ποὺ δὲν ὁμολογοῦν τὰ ἴδια πράγματα, ἀλλὰ καὶ διαφωνοῦν μετὰ τῶν, δὲν ἔχουν τὴν ἀληθινὴν διδασκαλίαν,

19. Πρβλ. Β' Πέτρ. 2, 22.

20. Ἰακ. 1, 8.

οἱ δὲ ἅγιοι καὶ πραγματικοὶ κήρυκες τῆς ἀληθείας καὶ μεταξύ των συμφωνοῦν καὶ δὲν ἔχουν διαφορὰς γνώμης ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλον. Διότι ἂν καὶ ἔζησαν εἰς διαφόρους ἐποχάς, ὅμως, ὅλοι μαζί κινοῦνται πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐπειδὴ εἶναι προφητὰι τοῦ ἐνὸς Θεοῦ καὶ ὁμοφώνως κηρύττουν τὸν αὐτὸν λόγον.

5. Ἐκεῖνα λοιπὸν ποῦ ἐδίδασκεν ὁ Μωϋσῆς, ταῦτα ἐφύλαττε προηγουμένως ὁ Ἀβραάμ· ἐκεῖνα δέ, ποῦ ἐφύλαττεν ὁ Ἀβραάμ, ταῦτα ὁ Νῶε καὶ ὁ Ἐνῶχ ἐγνώριζον μὲ τὸ νὰ κάμνουν διάκρισιν μεταξύ καθαρῶν καὶ ἀκαθάρτων καὶ νὰ γίνωνται ἀρεστοὶ εἰς τὸν Θεόν. Καὶ ἀληθῶς καὶ ὁ Ἀθελ ἔτσι ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον ἐπειδὴ ἐγνώριζεν αὐτά, τὰ ὅποια εἶχε μάθει ἀπὸ τὸν Ἀδάμ, ὁ ὁποῖος πάλιν ἔμαθεν αὐτά ἀπὸ τὸν Κύριον, ὁ ὁποῖος καί, ὅταν συνεπληρώθησαν οἱ καιροί, ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον διὰ νὰ καταργήσῃ τὴν ἁμαρτίαν, ἔλεγεν: «δὲν δίδω εἰς σᾶς νέαν ἐντολήν, ἀλλ' ἐντολήν παλαιάν, τὴν ὁποίαν ἠκούσατε ἐξ ἀρχῆς»²¹. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Παῦλος, ποῦ ἔμαθε παρ' αὐτοῦ, ὅταν προσδιώριζε τὰ τῆς ἐκκλησίας πράγματα, οὔτε τοὺς διακόνους ἠθέλησε νὰ εἶναι διπρόσωποι²², μὲ τὸ νὰ λέγουν ἄλλα εἰς τὸν ἓνα καὶ ἄλλα εἰς τὸν ἄλλον, οὔτε θέβαια τοὺς ἐπισκόπους, ὅταν δὲ ἐπέπληττε τοὺς Γαλάτας ἀπεφάνθη γενικῶς λέγων· «ἐὰν κάποιος κηρύττῃ εἰς σᾶς εὐαγγέλιον διάφορον ἀπὸ ἐκεῖνο, ποῦ παρελάβετε καὶ ἐδιδάχθητε ἀπὸ ἡμᾶς, ἅς εἶναι ἀνάθεμα, καθὼς προεῖπα, καὶ πάλιν λέγω»²³. «Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ἡμεῖς οἱ ἀπόστολοι, ἢ ἄγγελος ἀπὸ τὸν οὐρανόν, κηρύττῃ εἰς σᾶς εὐαγγέλιον ἄλλο ἀπὸ αὐτό, ποῦ ἡμεῖς ἐκηρύξαμεν εἰς σᾶς, ἅς εἶναι ἀνάθεμα»²⁴. Ὅταν λοιπὸν ὁ ἀπόστολος λέγῃ ταῦτα, ἢ καὶ οὗτοι, ποῦ μετέπεισαν τοὺς περὶ τὸν Εὐσέβιον, νὰ λέγουν τώρα ἄλλα ἀπὸ ἐκεῖνα, ποῦ ὑπέγραψαν, ἅς ἔχουν τὸ ἀνάθεμα, ἢ ἐὰν γνωρίζουν ὅτι καλῶς ἐκεῖνοι ὑπέγραψαν, ἅς μὴ θορυβοῦν ἐναντίον ἡμῶς τόσον σπουδαίας Συνόδου. Ἐὰν δὲ οὔτε τοῦτο οὔτε ἐκεῖνο πράττουν, εἶναι φανερόν ὅτι καὶ

21. Α' Ἰω. 2, 7.

22. Πρβλ. Α' Τιμ. 3, 8.

23. Γαλ. 1, 9.

24. Γαλ. 1, 8.

αὐτοὶ φέρονται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἀπὸ τὸν κάθε ἄνεμον καὶ θαλασσοταραχήν²⁵, ποὺ δὲν ἔχουν ἰδικὰς τῶν σταθερὰς γνώμας, ἀλλὰ παρασύρονται ἀπὸ ξένας ἀντιλήψεις. Μὲ τὸ νὰ εἶναι δὲ τοιοῦτοι, οὔτε τώρα μὲ τὸ νὰ προβάλλουν τοιαύτας δικαιολογίας, δὲν εἶναι ἄξιοι ἐμπιστοσύνης, ἀλλὰ καὶ ἄς παύσουν νὰ καταφέρωνται ἐναντίον θεμάτων, τὰ ὁποῖα δὲν γνωρίζουν· ἴσως δὲ νὰ μὴ γνωρίζουν νὰ διακρίνουν ἀπλῶς, καὶ δι' αὐτὸ «λέγουν τὸ πονηρὸν καλόν, τὸ δὲ καλὸν πονηρὸν, καὶ νομίζουν τὸ μὲν πικρὸν ὅτι εἶναι γλυκὺ, τὸ δὲ γλυκὺ πικρὸν»²⁶. Ἀσφαλῶς ἐκεῖνα μὲν, ποὺ ἐκρίθησαν ὅτι εἶναι κακὰ καὶ ἀπεδοκιμάστησαν ἐπιθυμοῦν νὰ φυλάττουν, ἐκεῖνα δὲ ποὺ καλῶς ἀπεφασίσθησαν θιάζονται νὰ διαβάλλουν ὡς κακῶς γενόμενα. Ἐπρεπε λοιπὸν οὔτε ἡμεῖς νὰ καλοῦμεν πλέον κάποιον ἀπὸ αὐτοὺς εἰς ἀπολογία καὶ νὰ ἀποκρινώμεθα πρὸς τὰς ἀνοήτους δικαιολογίας τῶν, οὔτε ἐκεῖνοι νὰ φιλονεικοῦν περισσότερον, ἀλλὰ νὰ μένουν σταθεροὶ εἰς ἐκεῖνα, ποὺ ὑπέγραψαν οἱ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς αἰρέσεως αὐτῶν, μὲ τὸ νὰ γνωρίζουν ὅτι ἡ μὲν μεταβολὴ τῶν γύρω ἀπὸ τὸν Εὐσέβιον εἶναι ὑποπτος καὶ κακοήθης, τὸ δὲ νὰ ὑπογράψουν ὕστερα, ἀφοῦ ἡμπορέσουν τοῦλάχιστον νὰ ἀπολογηθοῦν τὸ συντομώτερον, τοῦτο ἀκριβῶς ἀποδεικνύει ὅτι ἡ Ἀρειανικὴ αἵρεσις εἶναι πράγματι ἀσεβής. Διότι ἀληθῶς δὲν ὑπέγραψαν πρὶν νὰ καταδικάσουν αὐτήν· καὶ δὲν κατεδίκασαν αὐτήν πρὶν κατεντροπισθοῦν ἀπὸ ὅλας τὰς πλευρὰς δι' ἑλλειψιν ἐπιχειρημάτων ὥστε καὶ τὸ νὰ μεταβάλλουν μέθοδον ἀντιρρήσεως διὰ νὰ ἐμμείνουν εἰς τὴν ἀσέβειαν ἀποτελεῖ ἑλεγχον τῆς πλάνης τῶν. Διὰ τοῦτο ἔπρεπε, καθὼς ἐλέγχθη, νὰ ἡσυχάσουν καὶ αὐτοί. Δὲν ἡσύχασαν ὅμως, ἐπειδὴ εἶναι φοβεροὶ εἰς ἀναισχυντίαν καὶ νομίζουν ἴσως ὅτι αὐτοὶ μᾶλλον παρὰ οἱ ἄλλοι ἡμποροῦν νὰ εἶναι οἱ ἀρχηγοὶ τῆς διαβολικῆς ταύτης ἀσεβείας. Ἄν καὶ εἰς τὴν προηγουμένην ἐπιστολήν, ποὺ ἔγραψα πρὸς σᾶς, ἔκαμα χρῆσιν ἐκτενέστερον τοῦ κατ' αὐτῶν ἐλέγχου, ἐν τούτοις ἄς ἐξετάσωμεν τώρα καὶ τούτους, καθὼς ἀκριβῶς ἐκείνους, χωριστὰ ἕν ἕκαστον τῶν λεγομένων παρ' αὐτῶν. Διότι θὰ ἀποδειχθῇ ἐπίσης

25. Πρὸλ. Ἐφ. 4, 14.

26. Ἡσ. 5, 20.

καὶ τώρα ὅτι δὲν εἶναι ὑγιής, ἀλλὰ κάποια δαιμονικὴ ἐπινόησις ἢ αἵρεσις αὐτῶν.

6. Λέγουν λοιπόν, καθὼς ἀκριβῶς ἐφαίνετο καὶ εἰς ἐκείνους ὀρθόν, καὶ ἐτόλμησαν νὰ εἰπουν· «ὄχι πάντοτε πατήρ, ὄχι πάντοτε υἱός· διότι ὁ υἱὸς δὲν ὑπῆρχε πρὶν γεννηθῆ, ἀλλ' ἔγινε καὶ αὐτὸς ἐξ οὐκ ὄντων· ὅθεν καὶ ὁ Θεὸς δὲν εἶχε πάντοτε γίνει πατήρ τοῦ υἱοῦ, ἀλλ' ὅταν ἔγινε καὶ ἐδημιουργήθη ὁ υἱός, τότε καὶ ὁ Θεὸς ὠνομάσθη πατήρ αὐτοῦ. Διότι ὁ Λόγος εἶναι κτίσμα καὶ ποίημα καὶ ξένος καὶ ἀνόμιος κατὰ τὴν οὐσίαν τοῦ πατρὸς· οὔτε δὲ φυσικὸς καὶ ἀληθινὸς λόγος τοῦ πατρὸς εἶναι ὁ υἱός, οὔτε εἶναι ἡ μόνη καὶ ἀληθινὴ σοφία αὐτοῦ, ἀλλὰ κτίσμα, καί, ἐπεὶ δὴ εἶναι εἰς ἓκ τῶν δημιουργημάτων, καταχρηστικῶς λέγεται λόγος καὶ σοφία· διὰ τοῦτο οὔτε ἀληθινὸς θεὸς εἶναι ὁ υἱός». Ἐγὼ δὲ ἐπιθυμῶ νὰ ἐρωτήσω αὐτοὺς πρῶτον, τί εἶναι τέλος πάντων ὁ υἱὸς καὶ ποίου πράγματος σημαντικὸν εἶναι τὸ ὄνομα τοῦτο, διὰ νὰ ἡμπορέσουν οὗτοι νὰ ἐννοήσουν ἔστω καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὰ παρ' αὐτῶν λεγόμενα. Διότι ἡ μὲν θεία Γραφὴ πληροφορεῖ ἡμᾶς ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο ἔχει διπλὴν σημασίαν, μίαν μὲν ἐκείνην, ποὺ ἐννοεῖ ὁ Μωυσῆς μετ' ὅσα λέγει εἰς τὸν νόμον «ἐὰν ὑπακούσετε εἰς τὴν φωνὴν Κυρίου τοῦ Θεοῦ σας μετὰ τὸ νὰ φυλάσσετε ὅλας τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, τὰς ὁποίας ἐγὼ προστάζω εἰς σὲ σήμερον, καὶ πράττετε ὅ,τι εἶναι καλὸν καὶ εὐάρεστον ἐμπρὸς εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου»²⁷, εἰσθε υἱοὶ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σας»²⁸, καθὼς καὶ ὁ Ἰωάννης λέγει εἰς τὸ εὐαγγέλιον· «ὅσοι δὲ ἐδέχθησαν αὐτόν, ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς τὸ δικαίωμα νὰ γίνουν τέκνα Θεοῦ»²⁹. ἄλλην δὲ σημασίαν ἔχει ἡ λέξις υἱός, ἐκείνην, καθ' ἣν ὁ Ἰσαὰκ εἶναι υἱὸς τοῦ Ἀβραάμ, καὶ ὁ Ἰακώβ τοῦ Ἰσαάκ, καὶ οἱ πατριάρχαι τοῦ Ἰακώβ. Αὐτοὶ δὲ ἄρα κατὰ ποίαν ἓκ τῶν δύο τούτων ἐννοιῶν ἐνόμισαν ὅτι ὁ Λόγος εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ποὺ μυθολογοῦν τέτοια πράγματα περὶ αὐτοῦ; Διότι γνωρίζω καλῶς ὅτι εἰς τὴν αὐτὴν ἀσέβειαν συμφωνοῦν

27. Δευτ. 13, 19.

28. Δευτ. 14, 1.

29. Ἰω. 1, 12.

μέ τοὺς γύρω ἀπὸ τὸν Εὐσέβιον. Λοιπὸν, ἐὰν μὲν νομίζουσιν αὐτὸν υἱὸν κατὰ τὴν πρώτην σημασίαν, καθὼς υἱοὶ εἶναι ἐκεῖνοι, ποὺ διὰ προοδευτικῆς θελτιώσεως τῶν τρόπων συμπεριφορᾶς τῶν λαμβάνουν πρόσθετον τὴν χάριν τοῦ ὀνόματος καὶ τὸ δικαίωμα νὰ γίνουν υἱοὶ Θεοῦ (διότι τοῦτο ἔλεγον καὶ ἐκεῖνοι) θὰ ἐνομιζέτο ὅτι τίποτε δὲν θὰ διέφερεν ἀπὸ ἡμᾶς οὔτε θὰ ἦτο μονογενὴς ἂν καὶ αὐτὸς εἶχεν ὡς μισθὸν ἀρετῆς τὴν ὀνομασίαν τοῦ υἱοῦ. Διότι καὶ ἂν ἀκούη, ὅπως λέγουν, κατὰ πρόγνωσιν ὅτι θὰ ἦτο τοιοῦτος λαμβάνη ἐκ τῶν προτέρων τὸ ὄνομα καὶ εὐθὺς ὡς ἔγινεν ἄξιος δέχεται καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὴν δόξαν τοῦ ὀνόματος, ἀλλὰ καὶ τότε τίποτε δὲν θὰ διαφέρει ἐκεῖνων, ποὺ λαμβάνουν τὸ ὄνομα μετὰ τὰς ἐναρέτους πράξεις, ἐφ' ὅσον καὶ αὐτὸς ἔτσι νομίζεται ὅτι εἶναι υἱός. Διότι ἀληθῶς καὶ ὁ Ἀδάμ ἀφοῦ ἔλαθεν ἐκ τῶν προτέρων τὴν χάριν καὶ εὐθὺς ὡς ἔγινεν ἐτέθη εἰς τὸν παράδεισον εἰς τίποτε δὲν διέφερεν οὔτε ἀπὸ τὸν Ἐνῶχ, ὁ ὁποῖος ὕστερον μετὰ τὴν γέννησίν του καὶ ἀφοῦ εὐηρέστησε τὸν Θεὸν μετέβη ζῶν εἰς τὸν οὐρανόν³⁰, οὔτε ἀπὸ τὸν ἀπόστολον, ποὺ καὶ αὐτὸς μετ' ἡμᾶς ἐναρέτους πράξεις του ἀνηρπάγη εἰς τὸν παράδεισον³¹, ἀλλ' οὔτε καὶ τοῦ ἄλλοτε ληστοῦ, ὁ ὁποῖος λόγῳ τῆς ὁμολογίας του ἔλαθε τὴν ὑπόσχασιν ὅτι ἀμέσως θὰ εἶναι εἰς τὸν παράδεισον³².

7. Ἀλλὰ μέ τὸ νὰ κατηγοροῦνται δι' αὐτὰ ὡς πλανώμενοι, θὰ εἶπουν ἴσως, ἐκεῖνοι, ποὺ ἔλεγον πολλάκις καὶ κατηγορήθησαν· «ἔτσι νομίζομεν ὅτι ὁ υἱὸς ἔχει κάτι περισσότερο ἀπὸ τὰ ἄλλα κτίσματα καὶ διὰ τοῦτο λέγεται μονογενὴς, ἐπειδὴ αὐτὸς μόνος ἔγινε ἀπὸ μόνον τὸν Θεόν, ὅλα δὲ τὰ ἄλλα ἐδημιουργήθησαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ υἱοῦ». Ποῖος λοιπὸν ἐνέβαλεν εἰς τὸν νοῦν σας τὴν ἀνόητον καὶ νέαν ἔμπνευσιν, διὰ νὰ εἶπτε· «τὸν μὲν υἱὸν μόνον ὁ Πατὴρ μόνος ἐδημιούργησε, τὰ δὲ ἄλλα ἔγιναν ὅλα διὰ τοῦ υἱοῦ ὡς δι' ὑπηρετοῦ»; Διότι ἐὰν μὲν λόγῳ τοῦ ὅτι ὁ Θεὸς κουράζεται περιωρίσθη νὰ δημιουρ-

30. Γεν. 5, 24.

31. Πρβλ. Β' Κορ. 12, 4.

32. Πρβλ. Λουκ. 23, 43.

γήσῃ ὁ ἴδιος μόνον τὸν υἱόν, τὰ δὲ ἄλλα ὄχι, καὶ τὸ νὰ σκέπτεται κανεὶς τοιαῦτα περὶ τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀσεβές καὶ μάλιστα διὰ τοὺς ἀκούοντας τὸν Ἑσαΐαν, ποὺ λέγει· «ὁ Θεὸς εἶναι αἰώνιος, Θεός, ὁ ὁποῖος κατεσκεύασε τὴν γῆν μέχρι τῶν ἐσχάτων ὁρίων αὐτῆς, δὲν θὰ πεινάσῃ οὔτε θὰ κοπιᾷσῃ, οὔτε εἶναι δυνατὴ ἡ ἐξερεύνησις τῆς σοφίας του»³³. Διότι ἀληθῶς αὐτὸς δίδει εἰς τοὺς πεινῶντας δύναμιν, καὶ διὰ τοῦ λόγου αὐτοῦ ἀναπαύει τοὺς κουραζομένους. Ἐάν δὲ ἔπαυσεν ὁ ἴδιος μετὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ υἱοῦ νὰ δημιουργῇ μὲ τὸ νὰ θεωρῇ τοῦτο ὡς κάτι τὸ ταπεινὸν καὶ ἀνάξιον διὰ τὸν ἑαυτὸν του, καὶ τοῦτο ἐπίσης εἶναι ἀσεβές. Διότι δὲν ὑπάρχει ἀλαζονεία εἰς τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος ἀκριβῶς καταβαίνει μαζὶ μὲ τὸν Ἰακώβ εἰς τὴν Αἴγυπτον, καὶ πρὸς χάριν μὲν τοῦ Ἀβραάμ διαφωτίζει τὸν Ἀθιμέλεχ καθ' ὕπνους ὅτι ἡ Σάρα εἶναι σύζυγος τοῦ Ἀβραάμ³⁴, πρὸς δὲ τὸν Μωυσῆν, ποὺ εἶναι ἄνθρωπος, ὁμιλεῖ στόμα μὲ στόμα, καὶ εἰς μὲν τὸ ὅρος Σινᾶ κατέρχεται διὰ νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸν τὸν νόμον³⁵, ἐπολεμοῦσε δὲ μαζὶ μὲ τὸν λαὸν μὲ τὸ νὰ εὐλογῇ αὐτὸν ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ θουνοῦ ἐναντίον τοῦ Ἀμαλήκ³⁶. Πseudεσθε δὲ ὅταν λέγετε καὶ τοῦτο· «διότι αὐτὸς ἐδημιούργησεν ἡμᾶς καὶ ὄχι ἡμεῖς»³⁷· καὶ αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος, ποὺ ἐδημιούργησε διὰ τοῦ Λόγου του τὰ πάντα καὶ τὰ μικρὰ καὶ τὰ μεγάλα, καὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ διαιρῆται ἡ κτίσις, ὥστε νὰ λέγωμεν τοῦτο μὲν εἶναι τοῦ πατρὸς δημιουργήμα τοῦτο δὲ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ τοῦ ἑνὸς Θεοῦ, ὁ ὁποῖος μεταχειρίζεται ὡς χεῖρα τὸν ἴδιον τὸν Λόγον αὐτοῦ, καὶ ποιεῖ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα, καὶ τοῦτο ποιῶν φανερόν ὁ μὲν ἴδιος ἔλεγεν· «ἡ χεὶρ μου ἐδημιούργησεν ὅλα αὐτά»³⁸, ὁ δὲ Παῦλος, ποὺ ἔμαθεν αὐτό, ἐδίδασκεν· «ὑπάρχει εἰς Θεός, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἔγιναν τὰ πάντα, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς διὰ τοῦ ὁποῖου ἔγιναν τὰ πάντα»³⁹. Αὐτὸς λοιπὸν πάντοτε καὶ τώρα λέγει εἰς μὲν τὸν ἥλιον καὶ ἀνατέλλει, προστάζει

33. Ἑσ. 40, 28.

34. Πρβλ. Γεν. 20, 1 ἐξ.

35. Πρβλ. Ἑξοδ. 19, 18.

36. Πρβλ. Ἑξοδ. 17, 1 ἐξ.

37. Ψαλμ. 99, 3.

38. Ἑσ. 66, 2.

39. Α' Κορ. 8, 6.

δὲ τὰ σύννεφα καὶ θρέχουν εἰς ἓν μέρος, εἰς δὲ τὸ μέρος ποῦ δὲν θρέχει τὰ πάντα ξηραίνονται, καὶ τὴν μὲν γῆν διατάσσει νὰ ἀποδίδῃ τοὺς καρπούς, τὸν δὲ Ἱερεμίαν πλάττει εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρός του⁴⁰. Ἐάν δὲ τώρα αὐτὸς κάμνει ὅλα αὐτά, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι οὔτε εἰς τὴν ἀρχὴν ἐθεώρησεν ἀνάξιον νὰ κάμῃ τὰ πάντα διὰ τοῦ Λόγου αὐτοῦ, διότι ταῦτα εἶναι μέρη τῆς ὅλης δημιουργίας.

8. Ἐάν δὲ ὑποτεθῇ ὅτι δὲν ἤμπορουσαν τὰ ἄλλα κτίσματα νὰ ἐγγίσουν τὸ ἔργον τῆς καθαρᾶς χειρὸς τοῦ ἀνάρχου Θεοῦ καὶ ὅτι μόνος ὁ Υἱὸς ἐγένεν ἀπὸ μόνον τὸ Θεόν, τὰ δὲ ἄλλα ἐγίναν διὰ τοῦ Υἱοῦ ὡς δι' ἐργάτου καὶ βοηθοῦ· διότι τοῦτο ἔγραψε καὶ ὁ Ἀστέριος, ὁποῖος ἐθυσίασεν εἰς τὰ εἰδῶλα, ὁ δὲ Ἀρειος, ἀφοῦ ἀντέγραψεν αὐτό, διέδωκεν εἰς τοὺς ὁπαδούς του καὶ ὕστερον οὗτοι μεταχειρίζονται τὸ φρασίδιον τοῦτο ὡς ἄν θραυσμένον κάλαμον, διότι ἀγνοοῦν τὸ ἐσφαλμένον νόημα, ποῦ ὑπάρχει εἰς αὐτό, οἱ ἀνόητοι. Διότι ἐάν ἦτο ἀδύνατον εἰς τὴν χεῖρα τοῦ Θεοῦ νὰ ἐγγίσῃ τὰ δημιουργήματα — εἶναι δὲ διὰ σᾶς ὁ Υἱὸς εἰς ἀπὸ τὰ δημιουργήματα — πῶς ὁ ἴδιος ἠμπόρεσε νὰ γίνῃ ἀπὸ μόνον τὸν Θεόν; καὶ ἐάν διὰ νὰ γίνουν τὰ δημιουργήματα ὑπῆρχεν ἀνάγκη μεσίτου, ὁ δὲ Υἱὸς εἶναι διὰ σᾶς δημιουργήμα, ἔπρεπε καὶ πρὶν οὗτος γίνῃ νὰ ὑπῆρχε κάποιος μεσάζων διὰ νὰ δημιουργηθῇ. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ μεσίτης πάλιν ἐτύγχανε νὰ εἶναι κτίσμα, ἔπεται ὅτι καὶ ἐκεῖνος ἐχρειάζετο μεσίτην ἄλλον διὰ νὰ ἔλθῃ εἰς τὸ εἶναι. Καὶ ἂν κάποιος ἐπινοήσῃ ἄλλο μεσίτην, θὰ ἐπινοήσῃ ἐπίσης καὶ τὸν μεσίτην ἐκείνου, ὥστε τὸ πρᾶγμα νὰ συνεχίζεται εἰς τὸ ἀπειρον. Ἔτσι δέ, μὲ τὸ νὰ ζητῆται πάντοτε ὁ μεσίτης, οὔτε ἡ κτίσις θὰ ἠμπορέσῃ νὰ δημιουργηθῇ, ἐξ αἰτίας τοῦ ὅτι, ὡς λέγετε, κανένα ἀπὸ τὰ κτίσματα δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἐγγίσῃ ἢ καθαρὰ χεῖρ τοῦ ἀνάρχου Θεοῦ. Ἐάν δέ, μὲ τὸ νὰ ἀντιλαμβάνεσθε τὸ ἄτοπον τοῦ πράγματος, ἀρχίσετε νὰ λέγετε, ὅτι ὁ υἱὸς μὲ τὸ νὰ εἶναι κτίσμα, ἐγένεν δυνατόν νὰ γίνῃ ἀπὸ τὸν ἀναρχόν Θεόν, ἐξ ἀνάγκης καὶ ὅλα τὰ ἄλλα γενητὰ ὄντα ἦτο δυνατόν νὰ δημιουργη-

40. Πρὸλ. Ἱερ. 1, 5.

θοῦν ἀπὸ τὸν ἀναρχον Θεόν. Διότι καθ' ὑμᾶς κτίσμα εἶναι καὶ ἐκεῖνος ὅπως ἀκριβῶς εἶναι καὶ ὅλα τὰ κτίσματα. Ἐπομένως καὶ ἡ δημιουργία τοῦ Λόγου ἦτο περιττή, σύμφωνα μὲ τὴν ἀσεβῆ καὶ ἀνόητον ἐπινόησίν σας, καθόσον ὁ Θεός εἶναι τέλειος καὶ αὐτάρκης ὥστε νὰ δημιουργῇ ὁ ἴδιος τὰ πάντα, καὶ ἡ καθαρὰ χεὶρ αὐτοῦ ἡμπορεῖ νὰ ἐγγίση ὅλα τὰ κτίσματα ποὺ ἐγίναν. Δοθέντος λοιπὸν ὅτι ἡ γνώμη των αὐτῇ εἶναι γέννημα τῆς φρενοβλαθείας των, ἃς ἴδωμεν ἐάν καὶ τοῦτο, ποὺ λέγουν οἱ ἀσεβεῖς, δὲν φανῇ σόφισμα πολὺ περισσότερον παράλογον ἀπὸ τὰ ἄλλα σοφίσματά των. Ὁ Ἀδάμ εἶναι ὁ μόνος, ποὺ ἐγινεν ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Θεόν διὰ τοῦ Λόγου αὐτοῦ. Ἀλλὰ κανεῖς δὲν ἡμπορεῖ νὰ εἴπῃ ὅτι διὰ τοῦτο ὁ Ἀδάμ εἶχε κάτι περισσότερον ὅλων τῶν ἀνθρώπων ἢ ὅτι διέφερεν ἀπὸ τοὺς μετ' αὐτόν, διὰ τὸν λόγον ὅτι μόνος αὐτὸς μὲν ἐποιήθη καὶ ἐπλάσθη ὑπὸ μόνου τοῦ Θεοῦ, ἡμεῖς δὲ ὅλοι γεννώμεθα ἐκ τοῦ Ἀδάμ καὶ κατὰ γενεαλογικὴν διαδοχὴν ἐρχόμεθα εἰς τὸ εἶναι, ἀφοῦ μόνον καὶ αὐτὸς ἐπλάσθη ἀπὸ γῆν, καί, μὲ τὸ νὰ μὴ ὑπάρχη πρωύτερα, ἐγινεν ὕστερον.

9. Ἐάν δὲ καὶ δώση κανεῖς κάτι περισσότερον εἰς τὸν πρωτόπλαστον διὰ τὸν λόγον ὅτι οὗτος κατηξιώθη νὰ δημιουργηθῇ ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὸ πρόσθετον τοῦτο ἃς ἀποδώσῃ οὗτος εἰς τὴν τιμὴν καὶ ὀχι εἰς τὴν φύσιν. Διότι ἐκ γῆς ἐγινε καὶ αὐτὸς ὅπως ἀκριβῶς ὅλοι, καὶ ἡ χεὶρ δέ, ποὺ ἐπλάσε τότε τὸν Ἀδάμ, ἡ αὐτὴ χεὶρ καὶ τώρα καὶ πάντοτε τοὺς μετὰ ἀπὸ αὐτὸν πάλιν πλάττει καὶ παρουσιάζει αὐτοὺς εἰς τὸ εἶναι. Καὶ τοῦτο ὁ ἴδιος ὁ Θεός, καθὼς προεῖπα, λέγει εἰς τὸν Ἱερემίαν «πρὶν νὰ σὲ πλάσσω εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρός σου σὲ γνωρίζω»⁴¹, διὰ δὲ ὅλα τὰ ποιήματα ἔλεγεν «ἡ χεὶρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα»⁴² καὶ πάλιν διὰ στόματος τοῦ Ἡσαίου λέγει «αὐτὰ λέγει ὁ Κύριος, ποὺ σὲ σώζει καὶ σὲ πλάσσει εἰς τὴν κοιλίαν Ἐγὼ ὁ Κύριος, ὁ ὁποῖος ποιῶ μὲ τελειότητα ὅλα, ἀπλώσα ὥσάν σκηνὴν μόνος μου τὸν οὐρανὸν καὶ ἐστερέωσα τὴν γῆν»⁴³. Ὁ δὲ Δαυὶδ

41. Ἱερ. 1, 5.

42. Ἡσ. 66, 2.

43. Ἡσ. 44, 24.

μέ τὸ νὰ γνωρίζῃ τοῦτο ἔψαλλεν «αἱ χεῖρές σου με ἔκαμαν καὶ με ἔπλασαν»⁴⁴. Καὶ ἐκεῖνος, ποῦ λέγει εἰς τὸν Ἡσαΐαν «ἔτσι λέγει ὁ Κύριος, ποῦ ἀπὸ τότε, ποῦ ἡμουν εἰς τὴν κοιλίαν, με ἔπλασε δοῦλόν του»⁴⁵, τὸ αὐτὸ ἐννοεῖ. Ἄρα λοιπὸν ὡς πρὸς τὴν φύσιν εἰς τίποτε δὲν διαφέρει ἀπὸ ἡμᾶς, ἂν καὶ προηγῇται χρονικῶς ἡμῶν, ἀφοῦ καὶ ἀπὸ τὴν αὐτὴν χεῖρα ἐρχόμεθα εἰς τὸ εἶναι καὶ δημιουργούμεθα ὅλοι. Ἐάν λοιπὸν, ὦ Ἀρειανοί, ἔτσι πιστεύετε καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἔτσι καὶ αὐτὸς ἦλθεν εἰς τὴν ὑπαρξίν καὶ ἔγινεν, καθ' ὑμᾶς εἰς οὐδὲν θὰ διαφέρῃ ὡς πρὸς τὴν φύσιν, ἀφοῦ καὶ αὐτὸς δὲν ὑπῆρχε καὶ ἔγινεν καὶ ὡς ἀμοιβὴν ἀρετῆς ἐδόθη εἰς αὐτὸν μαζὶ με τὸ ὄνομα καὶ ἡ χάρις. Διότι καὶ οὗτος εἶναι εἰς ἀπὸ ἐκείνους, ὡς λέγετε, περὶ τῶν ὁποίων εἰς τοὺς Ψαλμοὺς τὸ πνεῦμα λέγει· «αὐτὸς εἶπε καὶ ἔγιναν» αὐτὸς ἔδωκεν ἐντολὴν καὶ ἐδημιουργήθησαν»⁴⁶. Ποῖος λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνος εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Θεὸς ἔδωκεν ἐντολὴν διὰ νὰ δημιουργηθῇ καὶ αὐτός; Διότι πρέπει νὰ εἶναι ὁ Λόγος, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Θεὸς δίδει ἐντολὴν καὶ διὰ τοῦ ὁποίου τὰ ποιήματα δημιουργοῦνται. Ἀλλὰ δὲν θὰ ἡμπορέσετε νὰ εὗρητε ἄλλον νὰ δείξετε ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν Λόγον, τὸν ὁποῖον ἀρνεῖσθε, ἐκτὸς ἐὰν ἴσως ἐπινοήσετε πάλιν κάποιαν ἄλλην ἐπινόησιν. Ναί, θὰ εἶπουν, εὕρομεν τὴν ὁποίαν ἤκουσα νὰ λέγουν καὶ οἱ περὶ τὸν Εὐσέβιον· «διὰ τοῦτο νομίζομεν ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὑπερέχει τῶν ἄλλων δημιουργημάτων καὶ λέγεται μονογενής, ἐπειδὴ αὐτὸς μὲν μόνος μετέγει τοῦ Πατρὸς, ὅλα δὲ τὰ ἄλλα μετέχουν τοῦ Υἱοῦ». Ἐχουν λοιπὸν κουρασθῇ τώρα με τὸ νὰ μεταβάλλουν τρόπον σκέψεως καὶ νὰ μετατρέπουν τὴν σημασίαν τῶν λόγων καθὼς τὰ χρώματα, θὰ ἀποδειχθοῦν ὁμοῦ καὶ ἔτσι, καθὼς ἐκεῖνοι, ποῦ εἶναι «ἐκ τῆς γῆς»⁴⁷, ὅτι ἀερολογοῦν καὶ κυλίνονται ὥσάν εἰς τὸν θόρβορον⁴⁸ τῶν ἰδικῶν των διανοημάτων.

10. Διότι ἐὰν ἐκεῖνος μὲν εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἡμεῖς δὲ καλούμεθα υἱοὶ τοῦ Υἱοῦ, τοῦτο ἦτο ἀπατηλὸν ἐφεύ-

44. Ψαλμ. 118, 73.

45. 49, 5.

46. Ψαλμ. 32, 9.

47. Πρβλ. Ἰω. 3, 31.

48. Πρβλ. Β' Πέτρ. 2, 22.

ρημα τῆς νοσηρᾶς φαντασίας των ἔαν δὲ καὶ ἡμεῖς λεγόμεθα υἱοὶ τοῦ Θεοῦ, τοῦ ὁποίου καὶ αὐτὸς εἶναι Υἱός, ὅτι δηλαδὴ καὶ ἡμεῖς μετέχομεν τοῦ Πατρὸς, ποὺ λέγει· «υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ἀνύψωσα»⁴⁹. Διότι ἔαν δὲν μετείχομεν αὐτοῦ δὲν θὰ ἔλεγεν· «ἐγέννησα»· ἔαν αὐτὸς ἐγέννησεν ἡμᾶς, οὐχὶ ἄλλος, ἀλλ' αὐτὸς εἶναι Πατὴρ ἡμῶν. Καὶ δὲν διαφέρει πάλιν τὸ πρᾶγμα ἔαν ἐκεῖνος ἔχη τι περισσότερον ἡμῶν καὶ ἔγινε πρῶτος· ἡμεῖς δὲ ἂν καὶ ἔχωμέν τι ὀλιγώτερον καὶ ἐγίναμεν ὕστερον, ἀφοῦ ὅλοι μετέχομεν τοῦ αὐτοῦ, λεγόμεθα τοῦ αὐτοῦ Πατρὸς υἱοί. Διότι τὸ περισσότερον καὶ τὸ ὀλιγώτερον δὲν φανερώνει ὅτι ἡ φύσις εἶναι ἄλλη, καθόσον ἡ πρᾶξις τῆς ἀρετῆς προσθέτει τοῦτο εἰς τὸν καθέναν· καὶ ὁ μὲν εἰς διορίζεται ἄρχων δέκα πόλεων⁵⁰, ὁ δὲ ἄλλος πέντε⁵¹. Καὶ οἱ μὲν ὀρίζονται νὰ καθίσουν «ἐπάνω εἰς δώδεκα θρόνους· ὁ δὲ νὰ κρίνουν τὰς δώδεκα φυλάς τοῦ Ἰσραὴλ»⁵², οἱ δὲ ἀκούουν «ἔλθετε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρὸς μου»⁵³, καὶ «εὗγε δοῦλε καλὲ καὶ πιστέ»⁵⁴. Μὲ τὸ νὰ φρονοῦν λοιπὸν ἐκεῖνοι τέτοια περὶ τοῦ Υἱοῦ εἶναι εὐνόητον διατί φαντάζονται ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι αἰωνίως πατὴρ τοιοῦτου υἱοῦ, οὔτε ὁ τοιοῦτος υἱὸς εἶναι αἰωνίως υἱός, ἀλλὰ δημιούργημα, ποὺ ἐδημιουργήθη ἐκ τοῦ μηδενός, ποὺ ἔγινε καὶ δὲν ὑπῆρχε πρὶν γεννηθῆ· διότι ὁ υἱὸς οὗτος εἶναι ἄλλος καὶ ὄχι ὁ ἀληθινὸς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶναι εὐσεβὲς νὰ λέγουν οὗτοι ταῦτα, τοῦτο τὸ φρόνημα εἶναι μᾶλλον τῶν Σαδδουκέων καὶ τοῦ Σαμοσατέως, ὑπολείπεται ἄρα ἡ ἄλλη σημασία τῆς λέξεως υἱός, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἰσαάκ εἶναι υἱὸς τοῦ Ἀβραάμ, μὲ τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ λέγωμεν ὅτι εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ Λόγος. Διότι τὸ γεννώμενον ἐκ τῆς φύσεώς τινος, τὸ ὁποῖον δὲν ἀποκτᾶται προσθέτως ἔξωθεν, τοῦτο ἡ φύσις γνωρίζει ὡς υἱὸν καὶ τοῦτο εἶναι αὐτὸ ποὺ σημαίνει τὸ ὄναμα υἱός. Ἄρα λοιπὸν ἡ γέννησις τοῦ Υἱοῦ εἶναι ἀνθρωποπαθής; Διότι τοῦτο ἴσως κατ' ἐκείνους συμβαίνει καὶ αὐτὸ θὰ θελήσουν νὰ

---

49. Ἦσ. 1, 2.

50. Πρβλ. Λουκ. 19, 17.

51. Πρβλ. Λουκ. 19, 19.

52. Ματθ. 19, 28.

53. Ματθ. 25, 34.

54. Ματθ. 25, 23.

ἀντιτάξουν ἐπειδὴ δὲν γνωρίζουν. Καθόλου δὲν συμβαίνει ἔτσι, διότι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ὡς ὁ ἄνθρωπος, ἐπειδὴ οὔτε οἱ ἄνθρωποι εἶναι ὡς ὁ Θεός. Διότι οἱ μὲν ἄνθρωποι ἐκτίσθησαν ἀπὸ ὕλην, πού εἶναι ὑποκειμένη εἰς φθοράν καὶ μεταβολήν, ὁ δὲ Θεὸς εἶναι αὐλὸς καὶ ἀσώματος. Ἐὰν δὲ αἱ αὐταὶ λέξεις χρησιμοποιοῦνται κάποτε εἰς τὰς Γραφὰς περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ περὶ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι ὡς διορατικοί, καθὼς παρήγγειλεν ὁ Παῦλος, ἡμποροῦν νὰ προσέχουν κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν⁵⁵, καὶ ἔτσι νὰ διακρίνουν καὶ σύμφωνα μὲ τὴν φύσιν ἐκάστου νὰ εἰσέρχονται εἰς τὸ ἀκριβὲς νόημα τῶν γεγραμμένων καὶ νὰ μὴ συγχέουν τὴν σημασίαν αὐτῶν, ὥστε τὰ περὶ Θεοῦ λεγόμενα νὰ μὴ νοοῦν ἀνθρωπίνως, οὔτε τὰ περὶ ἀνθρώπων νὰ συλλογίζονται ποτε ὡς περὶ Θεοῦ λεγόμενα, διότι τοῦτο εἶναι τὸ νὰ ἀναμειγνύῃ κανεὶς τὸν οἶνον μὲ ὕδωρ⁵⁶, καὶ νὰ θάλλῃ εἰς τὸ θυσιαστήριον ξένον πῦρ μαζί μὲ τὸ θεῖον πῦρ⁵⁷.

11. Καὶ ἀληθῶς, ἐνῶ μόνον ὁ Θεὸς δημιουργεῖ, τὸ δημιουργεῖν λέγεται καὶ διὰ τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ ὁ μὲν Θεὸς εἶναι αὐθύπαρκτος, λέγονται δὲ καὶ ἄνθρωποι ὅτι εἶναι ἀπὸ Θεοῦ καὶ ὅτι ἔχουν τοῦτο διότι ἔλαβον αὐτὸ παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν λοιπὸν ὁ Θεὸς δημιουργεῖ ὅπως οἱ ἄνθρωποι; ἢ μὲ τὸ νὰ ὑπάρχη ἔτσι, εἶναι ὡς ὁ ἄνθρωπος; μὴ γένοιτο! Κατ' ἄλλην ἔννοιαν χρησιμοποιοῦμεν τὰς λέξεις ὅταν ὁμιλῶμεν περὶ Θεοῦ καὶ ἄλλως ἐννοοῦμεν αὐτάς περὶ τῶν ἀνθρώπων. Διότι ὁ μὲν Θεὸς κτίζει ὅταν καλῇ εἰς τὸ εἶναι τὰ μὴ ὑπάρχοντα πρῶτύτερα, χωρὶς νὰ χρειάζεται πρὸς τοῦτο τὴν σύμπραξιν κανενός⁵⁸, οἱ δὲ ἄνθρωποι κατεργάζονται τὴν ὑπάρχουσαν ὕλην, ἀφοῦ προσευχηθῶν πρῶτύτερα καὶ λάβουν τὴν γνώσιν τοῦ δημιουργεῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἐδημιούργησε τὰ πάντα διὰ τοῦ Λόγου του. Καὶ πάλιν, οἱ μὲν ἄνθρωποι, ἐπειδὴ δὲν ἡμποροῦν νὰ ὑπάρχουν ἀπὸ μόνοι των, εἶναι περιορισμένοι τοπικῶς καὶ

55. Πρὸς λ. Α' Τιμ. 4, 13.

56. Πρὸς λ. Ἦσ. 1, 22.

57. Πρὸς λ. Λευϊτ. 10, 1.

58. Πρὸς λ. Ρωμ. 4, 17.

εὐρίσκονται εἰς τὸ εἶναι ὡς δημιουργήματα τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ὁ δὲ Θεὸς ὑπάρχει ἀπὸ μόνος του καὶ ἐνῶ αὐτὸς περιέχει τὰ πάντα ὁ ἴδιος δὲν περιέχεται ἀπὸ κανένα, καὶ ὑπάρχει μὲν εἰς τὰ πάντα σύμφωνα μὲ τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν δύναμιν του, ὑπάρχει δὲ πάλιν ἐκτὸς τῶν πάντων, κατὰ τὴν φύσιν καὶ τὴν οὐσίαν του. Ἀκριβῶς λοιπὸν ὅπως οἱ ἄνθρωποι δὲν δημιουργοῦν μὲ τὸν ἴδιον τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον δημιουργεῖ ὁ Θεὸς οὔτε ὑπάρχουν οἱ ἄνθρωποι ἔτσ', ὅπως ἀκριβῶς ὑπάρχει ὁ Θεός, ἔτσι κατ' ἄλλον τρόπον νοεῖται ἡ γέννησις τῶν ἀνθρώπων, καὶ κατ' ἄλλον τρόπον ἡ γέννησις τοῦ Υἱοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς. Διότι τῶν μὲν ἀνθρώπων τὰ γεννώμενα τέκνα εἶναι κατὰ κάποιαν ἔννοιαν μέρη ἐκείνων, ποὺ γεννοῦν αὐτά, ἐπειδὴ καὶ ἡ φύσις τῶν σωμάτων αὐτῶν δὲν εἶναι φύσις ἀπλῇ, ἀλλὰ ρευστὴ καὶ συνίσταται ἐκ μερῶν, καὶ οἱ ἄνθρωποι ὅταν γεννοῦν ἐκκύνουν πρὸς τὰ ἔξω μέρος ἀπὸ τοὺς ἑαυτοὺς των, καὶ πάλιν εἰσρέουν εἰς αὐτοὺς τὰ διὰ τῶν τροφῶν εἰσερχόμενα ὕλικά στοιχεῖα, διὰ τὴν ὁποίαν αἰτίαν οἱ ἄνθρωποι γίνονται κατὰ διαφόρους καιροὺς πατέρες πολλῶν τέκνων, ὁ δὲ Θεὸς μὲ τὸ νὰ εἶναι ἀμέριστος, ἀμερίστως καὶ ἀπαθῶς εἶναι πατὴρ τοῦ Υἱοῦ, διότι οὔτε ἔκχυσις ἀπὸ τῆς ἀσωμάτου οὐσίας τοῦ Θεοῦ οὔτε εἰσροὴ τις εἰς τὸν Θεὸν γίνεται, καθὼς συμβαίνει μὲ τοὺς ἀνθρώπους. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι ἀπλοῦς κατὰ τὴν φύσιν εἶναι πατὴρ ἑνὸς καὶ μόνου Υἱοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Υἱὸς εἶναι μονογενὴς καὶ μόνος αὐτὸς εἶναι εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Πατρὸς καὶ μόνον αὐτὸν ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα δεικνύει ὁ Πατὴρ, λέγων· «οὗτος εἶναι ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, εἰς τὸν ὁποῖον ἐγὼ εὐηρεστήθην»⁵⁹. Οὗτος δὲ εἶναι ὁ Λόγος τοῦ Πατρὸς, εἰς τὴν γέννησιν τοῦ ὁποίου ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι δυνατόν νὰ νοήσωμεν τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀμέριστον τοῦ Πατρὸς. Διότι οὔτε ὁ λόγος τῶν ἀνθρώπων γεννᾶται συνεπεία πάθους ἢ μερισμοῦ, οὔτε ἀσφαλῶς ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἴδιος μὲν κάθηται εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Πατρὸς ὡς Λόγος· διότι ἐκεῖ ὅπου εἶναι ὁ Πατὴρ, ἐκεῖ εἶναι καὶ ὁ τούτου Λόγος· ἡμεῖς δὲ εὐρισκόμεθα κρινόμενοι παρ' αὐτοῦ ὡς δημιουργήματα. Καὶ αὐτὸς μὲν προσκυνεῖται λόγῳ τοῦ ὅτι εἶναι Υἱὸς τοῦ προσκυνητοῦ Πατρὸς, ἡμεῖς δὲ προσκυνου-

59. Ματθ. 3, 17.

μεν αὐτὸν καὶ ὁμολογοῦμεν ὅτι εἶναι Κύριος καὶ Θεός, λόγῳ τοῦ ὅτι εἵμεθα κτίσματα αὐτοῦ καὶ ἄλλοι ἀπὸ ἐκείνων.

12. Ἐφ' ὅσον δὲ ταῦτα εἶναι ἔτσι, ὥς σκεφθῇ ἔπειτα ἐκεῖνος ποῦ ἐξ αὐτῶν θέλει καὶ ὥς γίνῃ αἰτία νὰ ἐντραποῦν μὲ τὸ νὰ ἐρωτήσῃ αὐτοὺς ἐὰν ἐπιτρέπεται νὰ εἴπουν ὅτι τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ γνήσιον αὐτοῦ γέννημα ἐγένεν ἐκ τοῦ μηδενὸς ἢ ἔχει εὐλογον αἰτίαν ἔστω καὶ ἀπλῶς νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν ἐνθύμησίν τους, ὅτι ἢ ἐκ τοῦ Θεοῦ γέννησις τοῦ Υἱοῦ ἔλαβε χώραν εἰς μεταγενέστερον χρόνον, διὰ νὰ τολμήσῃ οὗτος νὰ εἴπῃ ὅτι δὲν ὑπάρχει πάντοτε ὁ Υἱός. Διότι ἀληθῶς εἰς αὐτὸ πάλιν ἡ γέννησις τοῦ Υἱοῦ ὑπερέβη καὶ εἶναι ἔξω τῶν ὁρίων τῶν ἐννοιῶν, ποῦ εἶναι κατανοηταὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Διότι ἡμεῖς μὲν εἰς κάποιον χρόνον ὁ καθείς γινόμεθα πατέρες τῶν τέκνων μας, ἐπειδὴ καὶ οἱ ἴδιοι μὲ τὸ νὰ μὴ εἵμεθα πρωτύτερα ἤλθομεν εἰς τὸ εἶναι ὕστερον, ὁ δὲ Θεὸς ἐπειδὴ εἶναι αἰώνιος εἶναι καὶ τοῦ Υἱοῦ αἰωνίως Πατήρ. Καὶ τῶν μὲν ἀνθρώπων ἡ γέννησις ἐξ ἐκείνων, ποῦ εἶναι ὁμοιοὶ τῶν, πιστοποιεῖται. Ἐπειδὴ δὲ «κάνεις δὲν γνωρίζει τὸν Υἱὸν παρὰ μόνον ὁ Πατήρ, οὔτε τὸν Πατέρα γνωρίζει κανεὶς πλήρως παρὰ μόνον ὁ Υἱός καὶ ἐκεῖνος εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Υἱὸς θὰ ἀποκαλύψῃ αὐτόν»⁶⁰, διὰ τοῦτο οἱ ἅγιοι, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Υἱὸς ἀπεκάλυψε τὸν Πατέρα, ἔδωκαν εἰς ἡμᾶς κάποιαν εἰκόνα τοῦ Πατρός, ἀπὸ ἐκεῖνα, ποῦ βλέπομεν, λέγοντες· «ὁ Υἱός, ὁ ὁποῖος εἶναι φῶς ἐκ τοῦ φωτός τῆς ἐνδόξου φύσεως καὶ ἀπαράλλακτος εἰκὼν τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός»⁶¹· καὶ πάλιν· «διότι ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς εἶναι μὲ σέ, εἰς τὸ ἰδικόν σου φῶς θὰ ἴδωμεν φῶς»⁶²· καὶ ὅταν ὁ Λόγος μεμφόμενος τὸν Ἰσραὴλ λέγῃ· «ἐγκατέλιπες τὴν πηγὴν τῆς σοφίας»⁶³, αὐτὸς δὲ εἶναι ἡ πηγὴ αὐτὴ ποῦ λέγῃ· «ἐμὲ ἐγκατέλειψαν, τὴν πηγὴν τοῦ ζῶντος ὕδατος»⁶⁴. Καὶ τὸ μὲν παράδειγμα εἶναι ἀτελές καὶ πολὺ σκοτεινὸν νὰ

60. Ματθ. 11, 27.

61. Ἑβρ. 1, 3.

62. Ψαλμ. 35, 10.

63. Βαρ. 3, 12.

64. Ἱερ. 2, 13.

δείξη αὐτό, πού θέλομεν, εἶναι ὅμως δυνατόν νά κατανοήσωμεν ἀπ' αὐτό περισσότερα ἀπὸ ὅσα δύναται νά ἐννοήσῃ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις καὶ νά μὴ νομίζωμεν ὅτι καὶ ἡ γέννησις τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁμοία μὲ τὴν ἰδικήν μας. Διότι ποῖος ἡμπορεῖ καὶ νά σκεφθῇ ἀπλῶς ὅτι τὸ ἀπαύγασμα τοῦ θείου φωτὸς κάποτε δὲν ἦτο, διὰ νά τολμήσῃ καὶ νά εἴπῃ ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν ἦτο πάντοτε, ἢ ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ὁ Υἱὸς πρὶν γεννηθῇ; ἢ ποῖος ἡμπορεῖ νά χωρίσῃ ἀπὸ τὸν ἥλιον τὸ ἀπαύγασμα τοῦ φωτὸς του, ἢ νά φαντασθῇ ὅτι ἡ πηγὴ ἦτο κάποτε χωρὶς ζωῆν, διὰ νά τρελλαθῇ τόσον ὥστε νά εἴπῃ ὁ Υἱὸς ἐγενεν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, αὐτὸς πού λέγει· «ἐγὼ εἶμαι ἡ ζωὴ»⁶⁵, ἡ ξένος τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, αὐτὸς πού λέγει· «ἐκεῖνος πού βλέπει ἐμέ, βλέπει τὸν Πατέρα;»⁶⁶, "Ἐτσι δηλαδὴ οἱ ἅγιοι, ἐπειδὴ ἤθελαν νά δώσουν εἰς ἡμᾶς νά ἐννοῶμεν τὰ τοιαῦτα νοήματα, ἔδωσαν εἰς ἡμᾶς καὶ παραδείγματα, καὶ εἶναι ἄτοπον καὶ πολὺ ἀσεβὲς δι' ἡμᾶς, κθ' ἣν στιγμὴν ἡ Γραφὴ παρέχει τοιαύτας εἰκόνας, νά διαλογιζώμεθα περὶ τοῦ Κυρίου στηριζόμενοι εἰς ἄλλας πηγάς, πού οὐτε εἰς τὰς Γραφὰς ὑπάρχουν, οὔτε ἔχουν κάποιο νόημα, πού νά ὀδηγῇ εἰς εὐσέβειαν.

13. "Ἄς μᾶς εἴπουν λοιπὸν ἀπὸ ποῖον οὗτοι ἐδιδάχθησαν, ἢ ποῖος εἶναι ἐκεῖνος, πού παρέδωκεν εἰς αὐτοὺς αὐτὰς τὰς γνώμας, ὥστε νά ἀρχίσουν νά φαντάζονται τοιαῦτα περὶ τοῦ Σωτῆρος. Ἄνεγνώσαμεν, θὰ εἴπουν, εἰς τὰς Παροιμίας· «ὁ Κύριος μὲ ἔκτισεν ὡς ἀρχὴν τῶν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ»⁶⁷. Καὶ πράγματι καὶ οἱ περὶ τὸν Εὐσέβιον τοῦτο ἐνόμιζον καλὸν νά λέγουν, καὶ σὺ δὲ ὅταν ἔγραφες ἑκαμὲς φανερόν, ὅτι καὶ οὗτοι ἂν καὶ διὰ πολλῶν ἀποδείξεων ἀνετρέποντο καὶ κατεδικάζοντο, ἐν τούτοις, αὐτοί, τὸ ρητὸν τοῦτο ἐπικαλούμενοι, περιεφέροντο ἐδῶ καὶ ἐκεῖ καὶ ἔλεγον ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἐν τῶν κτισμάτων καὶ καταριθμοῦσαν αὐτὸν μὲ τὰ δημιουργήματα. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο καθὼς φαίνεται εἰς ἐμέ, δὲν ἐνόησαν καλῶς, διότι ἔχει εὐσεβῆ καὶ πολὺ ὀρθὴν ἔννοιαν, τὴν ὁποίαν ἐάν εἶχον καὶ αὐτοὶ ἐννοήσει,

65. Ἰω. 14, 6.

66. Ἰω. 14, 9.

67. Παρμ. 8, 22.

δὲν θὰ ἐβλασφημοῦσαν τὸν Κύριον τῆς δόξης^{67α}, "Ὡς πα-
ραβάλλουν λοιπὸν ὅσα ἔχουν λεχθῇ εἰς τὸ ρητὸν αὐτό, καὶ
θὰ ἴδουν ὅτι πολλὴ ὑπάρχει μεταξύ των διαφορὰ. Διότι
ποῖος, ἂν ἔχη ὑγιῇ λογικὴν δὲν ἀντ'λαμβάνεται, ὅτι ἐκεῖ-
να μὲν ποῦ κτίζονται καὶ ποιοῦνται, ὑπάρχουν εἰς χῶ-
ρον ἔξω τοῦ ποιοῦντος, ὁ δὲ Υἱός, ὅπως καὶ εἰς τὰ προ-
ηγούμενα ἀπέδειξεν ὁ λόγος, ὑπάρχει ὅχι ἔξωθεν, ἀλλ'
ἐκ τοῦ γεννῶντος Πατρός; Καὶ πράγματι ὁ ἄνθρωπος
κτίζει μὲν οἰκίαν, γεννᾷ δὲ υἱόν, καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ
εἴπῃ κανεὶς ἀντιστρόφως ὅτι ἡ μὲν οἰκία καὶ τὸ πλοῖον
γεννῶνται ἀπὸ ἐκείνον, ποῦ κατασκευάζει αὐτά, ὁ δὲ
υἱὸς κτίζεται καὶ γίνεται παρὰ τοῦ ἰδίου, οὔτε πάλιν ὅτι
ἡ μὲν οἰκία εἶναι εἰκὼν τοῦ κτίζοντος αὐτήν, ὁ δὲ υἱὸς
ἀνόμοιος τοῦ γεννῶντος αὐτόν. Ἀλλὰ τὸν μὲν υἱὸν θὰ
ὁμολογήσῃ ὅτι εἶναι εἰκὼν τοῦ πατρός του, τὴν δὲ οἰ-
κίαν ὅτι εἶναι δημιούργημα τέχνης, ἐὰν οὗτος δὲν τύχῃ
νὰ εἶναι ἀσθενὴς εἰς τὴν διάνοιαν καὶ δὲν ἔχη χάσει τὰ
λογικὰ του. Ἀσφαλῶς ἐπειδὴ ἡ ἁγία Γραφή γνωρίζει
τὴν φύσιν τοῦ καθενὸς διὰ μὲν τὰ κτιζόμενα λέγει διὰ
στόματος τοῦ Μωυσέως· «εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ Θεὸς ἐποίησε
τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν»⁶⁸. περὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ ὅχι κάποι-
ον ἄλλον, ἀλλ' αὐτὸν τοῦτον τὸν Πατέρα σημαίνει λέ-
γοντα· «ὥσαν ἀπὸ τὴν κοιλίαν μου σὲ ἐγέννησα πρὶν νὰ
γίνῃ τὸ ἄστρον τῆς αὐγῆς»⁶⁹· καὶ πάλιν· «Σὺ εἶσαι Υἱός
μου, ἐγὼ σήμερον σὲ ἐγέννησα»⁷⁰· ὁ ἴδιος δὲ ὁ Κύριος λέ-
γει διὰ τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὰς Παροιμίας· «ὁ δὲ Πατὴρ
πρὶν νὰ γίνουν ὅλα τὰ θουνὰ μὲ γεννᾷ»⁷¹· καὶ διὰ μὲν τὰ
κτίσματα καὶ τὰ ποιήματα ὁ Ἰωάννης λέγει· «πάντα ἔγι-
ναν δι' αὐτοῦ»⁷²· διὰ δὲ τὸν Κύριον ἀναγγέλλει χαρμοσύ-
νως λέγων· «ὁ μονογενὴς Υἱός, ὁ ὁποῖος εἶναι εἰς τὸν κόλ-
πον τοῦ Πατρός, αὐτὸς ἔκαμεν αὐτὸν γνωστὸν εἰς ἡμᾶς»⁷³.
Ἐὰν λοιπὸν ὁ Υἱὸς εἶναι Υἱὸς δὲν εἶναι κτίσμα, ἐὰν δὲ
εἶναι κτίσμα, δὲν εἶναι Υἱός· διότι ὑπάρχει πολλὴ διαφο-

67α. Πρβλ. Α' Καρ. 2, 8.

68. Γεν. 1, 1.

69. Ψαλμ. 109, 3.

70. Ψαλμ. 2, 7.

71. Παρμ. 8, 25.

72. Ἰω. 1, 3.

73. Ἰω. 1, 18.

ρὰ εἰς αὐτά, ὥστε νὰ μὴ ἡμπορῇ ὁ ἴδιος νὰ εἶναι Υἱὸς καὶ κτίσμα, διὰ νὰ μὴ ἐκλαμβάνεται ὅτι ἡ οὐσία αὐτοῦ εἶναι καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ ἔξω τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ.

14. Ἐὰρ λοιπὸν εἰς μάτην ἔχει γραφῇ τὸ ρητὸν τοῦτο; διότι τοῦτο πάλιν ἐκεῖνοι ὥσαν σμῆνος κωνώπων βομβοῦν γύρω ἀπὸ τὰ αὐτιά μας. "Ὁχι βέβαια, δὲν ἔχει γραφῇ εἰς μάτην, ἀλλὰ καὶ πάρα πολὺ ἀναγκαίως. Διότι ἀληθῶς λέγεται δι' αὐτὸν ὅτι κτίζεται, ἀλλ' ὅταν ἐγινεν ἄνθρωπος· διότι τὸ κτίζεσθαι προσιδιάζει εἰς ἄνθρωπον. Τὸ δὲ ἀληθές νόημα τοῦ χωρίου θὰ εὖρη καλῶς νὰ ὑπάρχη εἰς τὰ λόγια αὐτός, ποῦ δὲν νομίζει τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῶν ὡς κάτι, ποῦ ἔχει ἐπουσιώδη σημασίαν, ἀλλ' ἐξετάζει καὶ τὸν χρόνον καὶ τὰ πρόσωπα καὶ τὴν χρησιμότητα τῶν γεγραμμένων καὶ ἔτσι διακριθῶναι καὶ διαλογίζεται τὸ νόημα τῶν ἀναγνωσμάτων. Λοιπὸν τὸν μὲν χρόνον, ποῦ σημαίνει τὸ ρητὸν τοῦτο, θὰ εὖρη καὶ θὰ μάθῃ ἀπὸ τοῦ ὅτι ὁ Κύριος, ἐνῶ ὑπάρχει προαιωνίως, ὕστερον, ὅταν συνεπληρώθῃ ὁ ὑπὸ τῆς θείας προνοίας προσδιωρισμένος χρόνος, ἐγινεν ἄνθρωπος, καὶ, Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὑπάρχων, ἐγινε καὶ υἱὸς ἀνθρώπου. Τὴν δὲ ἀνάγκην νὰ γίνη καὶ υἱὸς ἀνθρώπου θέλει ἐννοήσει ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι, ἐπειδὴ οὗτος ἤθελε νὰ καταργήσῃ τὸν θάνατον ἡμῶν⁷⁴, ἔλαθε διὰ τὸν ἑαυτὸν τοῦ σώμα ἐκ τῆς παρθένου Μαρίας, διὰ νὰ εἰμπορῇ νὰ προσφέρῃ αὐτὸ θυσίαν ὑπὲρ ὅλων πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ἔτσι «νὰ ἀπαλλάξῃ ὅλους ἡμᾶς, ὅσοι ἀπὸ τὸν φόβον τοῦ θανάτου εἴμεθα ὑποκείμενοι δι' ὅλης τῆς ζωῆς ἡμῶν νὰ ἡμεθα δοῦλοι»⁷⁵. Τὸ δὲ πρόσωπον εἶναι μὲν τοῦ Σωτῆρος, λέγεται ὁμοῦς τότε, ὅταν, ἀφοῦ ἔλαθε τὸ σῶμα, λέγει· «ὁ Κύριος μὲ ἔκτισεν ἀρχὴν τῶν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς τὰ ἔργα αὐτοῦ»⁷⁶. Καθὼς δηλαδὴ ἀρμόζει καλῶς εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸ νὰ εἶναι ἀναρχος καὶ νὰ ὑπάρχη προαιωνίως εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Πατρός, ἔτσι καὶ ὅταν ἐγινεν ἄνθρωπος, εἶναι κατάλληλος ἡ ἔκφρασις «Κύριος ἔκτισέ με»⁷⁷, διότι τότε λέγεται δι' αὐτόν· καὶ ἐπείνασε, καὶ ἐ-

74. Πρῶλ. Ἐβρ. 2, 14.

75. Ἐβρ. 2, 15.

76. Παρμ. 8, 22.

77. Πρῶλ. Παρμ. 8, 22.

δίψησε, καὶ ἐρωτοῦσε νὰ μάθῃ ποῦ κεῖται ὁ Λάζαρος, καὶ ἔπαθε, καὶ ἀνεστήθη. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς, ὅταν ἀκούωμεν αὐτὸν νὰ ὀνομάζεται Κύριος καὶ Θεὸς καὶ φῶς ἀληθινόν, ἐννοοῦμεν ὅτι οὗτος εἶναι ἐκ τοῦ Πατρός, ἔτσι εἶναι δίκαιον καὶ ὅταν ἀκούωμεν τὸ ἔκτισε καὶ τὸ δοῦλος καὶ τὸ ἔπαθε νὰ μὴ θάζωμεν εἰς τὸν νοῦν μας ὅτι ταῦτα συνέβησαν εἰς τὴν θεότητα, διότι τοῦτο εἶναι ἀνάρμοστον, ἀλλὰ νὰ ἀποδίδωμεν αὐτὰ εἰς τὴν σάρκα, τὴν ὁποίαν ἐφόρεσε πρὸς χάριν μας. Διότι ταῦτα εἶναι χαρακτηριστικὰ ἰδιώματα τῆς σαρκός, καὶ ἡ σὰρξ αὐτὴ εἶναι οὐχὶ ἄλλου τινός, ἀλλ' σὰρξ τοῦ Λόγου. Ἐὰν δὲ θέλῃ κανεὶς νὰ μάθῃ καὶ ποῖον εἶναι τὸ ἐκ τούτου χρήσιμον, θὰ εὕρῃ καὶ τοῦτο· «διότι ὁ Λόγος ἐγίνετο σὰρξ»⁷⁸, διὰ νὰ προσφέρῃ αὐτὴν ὑπὲρ ὅλων ἡμῶν καὶ ἵνα ἡμεῖς, ἀφοῦ μεταλάβωμεν ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, ἡμπορέσωμεν νὰ θεοποιηθῶμεν, ἄλλως δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιτύχωμεν τοῦτο, ἐὰν αὐτὸς δὲν εἶχεν ἐνδυθῇ τὸ κτιστὸν σῶμα ἡμῶν. Διότι ἔτσι ὕστερον καὶ ἄνθρωποι Θεοῦ⁷⁹ καὶ ἄνθρωποι ἐν Χριστῷ⁸⁰ ἡρχίσασμεν νὰ ὀνομαζώμεθα. Ἀλλὰ καθὼς ἀκριβῶς ἡμεῖς, μὲ τὸ νὰ λαμβάνωμεν τὸ πνεῦμα, δὲν χάνωμεν τὴν οὐσίαν μας, ἔτσι καὶ ὁ Κύριος μὲ τὸ νὰ ἐγίνεν ἄνθρωπος πρὸς χάριν μας καὶ νὰ ἐφόρεσεν ἀνθρώπινον σῶμα δὲν ἔπαυσε καθόλου νὰ εἶναι Θεός· διότι δὲν συνέβαινεν εἰς αὐτὸν καμμία ἐλάττωσις λόγῳ τῆς περιβολῆς τοῦ σώματος ἡμῶν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐθεοποιοῦσεν αὐτὸ καὶ ἔκαμνεν αὐτὸ πλήρως ἀθάνατον.

15. Λοιπὸν, ταῦτα μὲν εἶναι ἀρκετὰ διὰ νὰ στιγματίσουν τὴν αἵρεσιν τῶν Ἀρειανῶν. Καὶ ἀληθῶς, ὅπως ὁ Κύριος ἔδωκεν, αὐτοὶ ἀπὸ ἐκεῖνα, ποὺ ἔλεγον, ἀπεδείχθησαν ὅτι εἶναι πέρα ὡς πέρα ἀσεβεῖς. Ἐλα λοιπὸν, ἃς προτείνωμεν καὶ ἡμεῖς καὶ ἃς ἀπαιτήσωμεν νὰ ἀποκριθοῦν καὶ αὐτοί, διότι εἶναι καιρὸς πλέον νὰ καταλάβουν, μὲ τὸ νὰ ἐρωτῶνται οἱ ἴδιοι ἀπὸ ἡμᾶς, ὅτι στεροῦνται δικαιολογίας· μήπως ἔστω καὶ ἔτσι ἐντρα-

78. Ἰω. 1, 14.

79. Πρὸλ. Α' Τιμ. 2, 11. Β' Τιμ. 3, 17.

80. Πρὸλ. Β'. Κορ. 12, 2.

ποῦν καὶ ἀντιληφθοῦν ἀπὸ τοῦ ἐκρημνίσθησαν οἱ ἀνόητοι. Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἔχομεν μάθει' ἀπὸ τὰς θείας Γραφάς, καθὼς προείπομεν, εἶναι ὁ Λόγος καὶ ἡ Σοφία τοῦ Πατρὸς. Διότι ὁ μὲν ἀπόστολος λέγει· «ὁ Χριστὸς εἶναι Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία»⁸¹, ὁ δὲ Ἰωάννης, ἀφοῦ εἶπεν· «καὶ ὁ Λόγος ἐγίνε σὰρξ», ἐπρόσθεσεν ἀμέσως «καὶ εἶδομεν τὴν δόξαν αὐτοῦ, ὥσάν τὴν δόξαν ποῦ ἔχει λάθει Υἱὸς μονογενὴς ἀπὸ τὸν Πατέρα, γεμᾶτος ἀπὸ χάριν καὶ ἀλήθειαν»⁸², ὅτι ὁ Λόγος εἶναι μονογενὴς Υἱὸς καὶ ὅτι διὰ τοῦ Λόγου καὶ τῆς Σοφίας ἔχουν γίνεαι καὶ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ καὶ ὅλα ὅσα ὑπάρχουν εἰς αὐτά· καὶ ὅτι ἡ πηγὴ τῆς Σοφίας ταύτης εἶναι ὁ Θεός, καθὼς διδασκόμεθα ἀπὸ τὸν Βαρούχ, ποῦ κατηγορήσε τὸν Ἰσραὴλ, ὅτι «ἐγκατέλειψε τὴν πηγὴν τῆς Σοφίας»⁸³. Λοιπὸν, ἐὰν μὲν ἀρνοῦνται ὅσα ἔχουν γραφῇ εἰς τὰς Γραφάς εἶναι ἕνεκα τούτου ξένοι καὶ κατὰ τὸ ὄνομα καὶ δικαίως ἡμποροῦν νὰ ὀνομάζωνται ἀπὸ ὄλους ἄθεοι καὶ χριστομάχοι· διότι ἔτσι ὠνόμασαν καὶ οἱ ἴδιοι τοὺς ἑαυτούς των. Ἐὰν δὲ παραδέχωνται μαζὶ μὲ ἡμᾶς ὅτι τὰ λόγια τῆς ἀγίας Γραφῆς εἶναι θεόπνευστα, ἃς τολμήσουσαν νὰ εἴπουν φανερά ἐκεῖνα, ποῦ κατὰ βάθος πιστεύουσιν εἰς τὰ κρυφά, ὅτι ὁ Θεὸς ἦτο κάποτε ἄλογος καὶ ἄσοφος, καί, ἔξω φρενῶν γενόμενοι, ἃς εἴπουν «ἦτό ποτε χρόνος, ὅτε δὲν ὑπῆρχε», καὶ «πρὶν γεννηθῇ δὲν ὑπῆρχεν ὁ Χριστός»· καὶ πάλιν ἃς ἀποφανθοῦν ὅτι ἡ πηγὴ δὲν ἐγέννησεν ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν τῆς τὴν Σοφίαν, ἀλλ' ἀπέκτησεν αὐτὴν ἔξωθεν, διὰ νὰ τολμήσουσαν νὰ εἴπουν· «ἐκ τοῦ μηδενὸς ἐγένεν ὁ Υἱός». Διότι τοῦτο δὲν ἀποδεικνύει πλέον πηγὴν τὴν πηγὴν ταύτην, ἀλλὰ κάποιον λάκκον, ποῦ ἔλαθεν ὕδωρ ἀπ' ἔξω καὶ καταχρηστικῶς ὀνομάζεται πηγὴ.

16. Πόσον μεγάλης ἀσεβείας εἶναι τοῦτο γεμᾶτον, νομίζω ὅτι κανεὶς ἀπὸ ἐκείνους, ποῦ ἔχουν ἔστω καὶ ἡλαττωμένην αἴσθησιν, δὲν ἀμφιβάλλει· ἐπειδὴ δὲ οὗτοι μωρομυρίζουν ἀπὸ μέσα των λέγοντες ὅτι αἱ λέξεις Λόγος καὶ Σοφία εἶναι ἀπλῶς ὀνόματα τοῦ Υἱοῦ, εἶναι

81. Α' Κορ. 1, 24.

82. Ἰω. 1, 14.

83. Βαρ. 3, 12.

ἀνάγκη νὰ ἐρωτήσωμεν αὐτούς· ἐὰν ταῦτα εἶναι ἀπλᾶ ὀνόματα τοῦ Υἱοῦ, αὐτὸς πρέπει νὰ εἶναι ἄλλος ἐκτὸς ἀπ' αὐτά. Καὶ ἐὰν μὲν οὗτος εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τὰ ὀνόματα, δὲν εἶναι ἀσεβὲς νὰ ἐννοῶμεν ἀπὸ τὰ κατώτερα τὸν ἀνώτερον; Ἐὰν δὲ εἶναι κατώτερος ἀπὸ τὰ ὀνόματα, ἔχει ὅπωςδήποτε τὴν αἰτίαν τῆς πρὸς ἀνώτερον θαυμὸν θελτιώσεως ὀνομασίας. Τοῦτο δὲ πάλιν σημαίνει ἠθικὴν πρόοδον καὶ δὲν εἶναι μικρότερον ἀπὸ τὰ προηγούμενα τοῦτο τὸ ἀσέθημα. Διότι τὸ νὰ ὀνομάζῃ κάποιος ἐκεῖνον, πού εἶναι ἐν τῷ Πατρὶ, ἐν τῷ ὁποίῳ εἶναι καὶ ὁ Πατήρ, πού λέγει· «ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ εἴμεθα ἓν»⁸⁴, τὸν ὁποῖον καὶ «ἐὰν θέλῃ κανεὶς βλέπει τὸν Πατέρα»⁸⁵, ὅτι εἶναι ὑποκείμενος εἰς περαιτέρω ἔξωθεν καλλιτέρευσιν, ὑπερβαίνει κάθε παραφροσύνην. Ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ πίπτουν ἔξω εἰς ταῦτα, καὶ οἱ περὶ τὸν Εὐσέβιον νὰ εὐρίσκωνται εἰς πολλὴν ἀμηχανίαν, τίποτε ἄλλο δὲν ὑπολείπεται εἰς αὐτοὺς παρὰ μόνον, ἐκεῖνο, πού καὶ ὁ Ἀρειος ὡσὰν νὰ ἀπορῇ μυθολογεῖ εἰς τὰ μικρὰ ἄσματα τῆς Θαλείας του· «ὁ Θεὸς λέγει πολλοὺς λόγους». Ποῖον λοιπὸν ἐκ τῶν πολλῶν τούτων λόγων λέγομεν ἡμεῖς υἱὸν καὶ λόγον μονογενῆ τοῦ Πατρός; ἐρωτοῦν οἱ ἀνόητοι καὶ κάθε τι ἄλλο παρὰ Χριστιανοί. Καὶ πρῶτον μὲν, διότι μὲ τὸ νὰ λέγουν τοιαῦτα περὶ τοῦ Θεοῦ, ὀλίγον ἀκόμη καὶ θὰ ἐφαντάζοντο ὡς ἄνθρωπον τὸν Θεόν, μὲ τὸ νὰ ὁμιλῇ ἔτσι καὶ νὰ ἀνταλλάσῃ τοὺς προηγούμενους λόγους μὲ τοὺς μεταγενεστέρους, ὡσὰν νὰ μὴ ἀρκοῦσεν ὁ εἰς Λόγος τοῦ Θεοῦ νὰ τελειώσῃ ὁλόκληρον τὴν δημιουργίαν, πού περιελαμβάνετο εἰς τὸ θέλημα τοῦ Πατρός. Διότι τὸ μὲν νὰ λαλῇ οὗτος πολλοὺς λόγους εἶναι σημαντικὸν ὅτι ὑπάρχει εἰς ὅλους αὐτοὺς ἀδυναμία, καθόσον ἕκαστος ὕστερεῖ κατ' ἐκεῖνο πού, ἔχει ἀνάγκην τῆς βοηθείας τοῦ ἄλλου, τὸ δὲ νὰ χρησιμοποιοῖ ὁ Θεὸς τὸν ἓνα Λόγον, ὁ ὁποῖος ὑπάρχει ἀληθῶς, τοῦτο καὶ τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Θεοῦ ἀποδεικνύει καὶ τὴν τελειότητα τοῦ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ Λόγου καὶ τὴν εὐσεβεῖ φρόνησιν αὐτῶν, πού ἔτσι πιστεύουν.

84. Ἰω. 10, 30.

85. Ἰω. 14, 9.

17. Εἴθε δὲ καὶ αὐτοὶ ἐξ ὧν λέγουν τοῦλάχιστον νὰ θελήσουν τώρα νὰ ὁμολογήσουν τὴν ἀλήθειαν. Διότι ἐάν οὗτοι, ἐφ' ὧν ἀποδίδουν εἰς τὸν Θεὸν τὸ προσὸν νὰ προσφέρῃ λόγους, ἀναγνωρίζουν αὐτὸν ὅτι εἶναι Πατὴρ. Μὲ τὸ νὰ ἀναγνωρίζουν ὁμῶς τοῦτο, ἅς σκεφθοῦν ὅτι μὲ τὸ νὰ μὴ θέλουν νὰ ὁμολογήσουν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἑνὸς μόνον Λόγου Πατὴρ, φαντάζονται αὐτὸν ὅτι εἶναι Πατὴρ πολλῶν λόγων. Καὶ ὅτι μὲν ὑπάρχει Λόγος τοῦ Θεοῦ δὲν θέλουν νὰ ἀρνοῦνται ἐντελῶς, τὸ δὲ ὅτι οὗτος εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ δὲν παραδέχονται. Τοῦτο δὲ εἶναι ἀποτελεσμα ἀγνοίας τῆς ἀληθείας καὶ ἐλλείψεως πείρας εἰς τὴν κατανόησιν τῶν θείων Γραφῶν. Διότι ἐάν ἀληθῶς ὁ Θεὸς εἶναι Πατὴρ τοῦ Λόγου, διατί νὰ μὴ εἶναι Υἱὸς ὁ παρ' αὐτοῦ γεννώμενος; Υἱὸς δὲ πάλιν τοῦ Θεοῦ ποῖος ἄλλος ἤμπορεῖ νὰ εἶναι παρὰ ὁ Λόγος αὐτοῦ; Διότι ἀληθῶς δὲν ὑπάρχουν πολλοὶ λόγοι, διὰ νὰ μὴ εἶναι ἐλλιπὴς ὁ καθείς ἐξ αὐτῶν, ἀλλὰ εἰς Λόγος, διὰ νὰ εἶναι αὐτὸς μόνος τέλειος, καὶ διότι μὲ τὸ νὰ ὑπάρχῃ εἰς μόνος Θεός, ἔπρεπε μία νὰ εἶναι καὶ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ, ἡ ὁποία εἶναι ὁ Υἱός. Καὶ πράγματι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καθὼς ἤμποροῦμεν νὰ μάθωμεν ἀπὸ αὐτὰ τὰ λόγια τῆς Γραφῆς, αὐτὸς εἶναι ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ ἡ Σοφία, καὶ ἡ εἰκὼν, καὶ ἡ χεὶρ, καὶ ἡ δύναμις. Διότι ἐν εἶναι τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ γέννημα, καὶ ταῦτα εἶναι τὰ χαρᾶκτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννήσεως αὐτοῦ. Καὶ ἂν δηλαδὴ εἴπῃς τὸν Υἱόν, ἐφανερώσῃς μὲ αὐτὸ τὴν ταυτότητα τῆς φύσεως αὐτοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς καὶ ἂν φέρῃς εἰς τὸν νοῦν σου, τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς γέννησιν, πάλιν καὶ τὸ ἀδιαίρετον Πατὸς καὶ Υἱοῦ διαλογίζεσαι. Καὶ ἐάν λέγῃς τὴν Σοφίαν, τίποτε ὀλιγώτερον, παρὰ μόνον ὅχι τὸ ἔξωθεν ἀλλὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ γέννημα καὶ ἐν αὐτῷ ὑπάρχον πάλιν πιστεύεις. "Ἄν δὲ καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν χεῖρα ὀνομάσῃς, τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας πάλιν λέγεις. "Εάν δὲ καὶ τὴν εἰκόνα λέγῃς, τὸν Υἱόν ἐννοεῖς. Διότι ποῖον ἤμπορεῖ νὰ εἶναι ὅμοιον μὲ τὸν Θεὸν παρὰ τὸ ἐκ τοῦ ἰδίου γέννημα; Ἀσφαλῶς ἐκεῖνα ποῦ ἔγιναν διὰ τοῦ Λόγου, ταῦτα ἔχουν θεμελιωθῇ μὲ σοφίαν καὶ ὅλα ἀνεξαίρετως, ὅσα ἔχουν θεμελιωθῇ μὲ σοφίαν, ἐδημιουργήθησαν μὲ τὴν παντοδύναμον χεῖρα καὶ ἔγιναν διὰ τοῦ Υἱοῦ. Καὶ ταῦτα ἡμεῖς δὲν ἐμάθομεν ἀπὸ ξένας πηγὰς ἔξωθεν, ἀλλ' ἀπὸ τὰς Γραφὰς ἐδιδάχθημεν καὶ πιστεύομεν.

Διότι ὁ μὲν ἴδιος ὁ Θεὸς διὰ στόματος τοῦ προφήτου Ἡσαΐου λέγει· «ἡ χεὶρ μου ἐθεμελίωσε τὴν γῆν καὶ ἡ δεξιὰ μου ἐστερέωσε τὸν οὐρανόν»⁸⁶, καὶ πάλιν· «καὶ ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς χειρὸς μου θὰ σὲ σκεπάσω, μὲ τὴν ὁποίαν ἐστερέωσα τὸν οὐρανὸν καὶ ἐθεμελίωσα τὴν γῆν»⁸⁷. Ὁ δὲ Δαυὶδ, πού ἔμαθε τοῦτο καὶ ἐγνώριζεν ὅτι ἡ χεὶρ αὐτῇ εἶναι ἡ σοφία, ἔψαλλε· «πάντα ἐδημιούργησες μὲ σοφίαν· ἐγέμισεν ἡ γῆ ἀπὸ τὰ κτίσματά σου»⁸⁸, καθὼς καὶ ὁ Σολομών, πού ἔλαβε παρὰ τοῦ Θεοῦ σοφίαν, ἔλεγεν· «ὁ Θεὸς ἐθεμελίωσε μὲ σοφίαν τὴν γῆν»⁸⁹. Καὶ ὁ Ἰωάννης, πού ἐγνώριζεν ὅτι ὁ Λόγος ἦτο ἡ χεὶρ καὶ ἡ Σοφία τοῦ Θεοῦ ἐκήρυττεν εἰς τὸ εὐαγγέλιόν του· «κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς δημιουργίας ὑπῆρχεν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦτο μαζὶ μὲ τὸν Θεὸν καὶ Θεὸς ἦτο ὁ Λόγος. Αὐτὸς ὑπῆρχεν ἐν ἀρχῇ, ἦτοι προαιωνίως καὶ ἀνάρχως γεννηθεὶς περὶ τοῦ Πατρὸς. Τὰ πάντα ἐγίναν ἀπὸ τὸν Θεὸν διὰ τοῦ Λόγου καὶ ἄνευ αὐτοῦ δὲν ἐγίνε τίποτε ἀπὸ ὅσα ἐγίναν»⁹⁰. Ὁ δὲ ἀπόστολος, πού ἔβλεπε τὴν χεῖρα, τὴν σοφίαν, καὶ τὸν Λόγον, πού ἦτο ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, λέγει· «Ὁ Θεός, ἀφοῦ ὠμίλησε πολλὰς φορὰς καὶ μὲ πολλοὺς τρόπους παλαιότερον εἰς τοὺς πατέρας μας διὰ στόματος τῶν προφητῶν, εἰς τὸ τέλος τῶν ἡμερῶν τούτων ὠμίλησε καὶ εἰς ἡμᾶς διὰ στόματος τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Υἱοῦ αὐτοῦ, τὸν ὁποῖον ὥρισε κύριον καὶ κληρονόμον πάντων τῶν δημιουργημάτων, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐδημιούργησεν ἐν χρόνῳ καὶ τοὺς αἰῶνας»⁹¹. Καὶ πάλιν· «εἰς Κύριος ὑπάρχει ὁ Ἰησοῦς Χριστός, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐγίναν τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ»⁹². Ἐπειδὴ δὲ πάλιν ἐγνώριζεν ὅτι ὁ Υἱὸς αὐτὸς εἶναι ὁ Λόγος, ἡ Σοφία καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ Πατρὸς λέγει ὁ ἴδιος εἰς τὴν πρὸς Κολασσαεῖς ἐπιστολὴν του· «εὐχάριστοῦμεν τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα, ὁ ὁποῖος μᾶς ἔκαμεν ἱκανοὺς νὰ γίνωμεν μέτοχοι εἰς τὴν μερίδα πού ἐκληρώθη εἰς τοὺς ἁγίους εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ φωτός· ὁ

86. Ἡσ. 48, 13.

87. Ἡσ. 51, 16.

88. Ψαλμ. 103, 24.

89. Παρμ. 3, 19.

90. Ἰω. 1, 1 - 3.

91. Ἐφρ. 1, 1 - 2.

92. Α' Κορ. 8, 6.

ὁποῖος μᾶς ἡλευθέρωσεν ἀπὸ τὰς ἐξουσίας τοῦ σκότους καὶ μᾶς μετέφερεν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ ἀγαπητοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου ἔχομεν τὴν τελείαν λύτρωσιν καὶ τὴν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν. Ὁ Ὅποιος Υἱὸς εἶναι εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου καὶ πρωτότοκος, γεννηθεὶς ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς καὶ οὐχὶ κτισθεὶς πρὸ πάντων τῶν κτισμάτων, διότι δι' αὐτοῦ ἐκτίσθησαν τὰ πάντα, ὅσα ὑπάρχουν εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ὅσα ὑπάρχουν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὰ ὀρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ εἴτε ἐξουσίαι, ὅλα δι' αὐτοῦ καὶ δι' αὐτὸν ἔχουν κτισθῆ καὶ αὐτὸς ὑπάρχει πρωύτερα ἀπὸ ὅλα, καὶ ὅλα ἀπὸ αὐτὸν συγκρατοῦνται καὶ κυβερνῶνται»⁹³. Διότι καθὼς διὰ τοῦ Λόγου, ὁ ὁποῖος εἶναι ἔτσι εἰκὼν τοῦ Πατρὸς καὶ ἐν αὐτῷ ἐδημιουργήθησαν τὰ πάντα, ἔτσι καὶ ἐὰν κανεὶς πιστεύῃ περὶ τοῦ Κυρίου δὲν θὰ σκοντάψῃ εἰς τὸν λίθον τοῦ προσκόμματος⁹⁴, ἀλλὰ μᾶλλον θὰ θαδίσῃ κατ' εὐθείαν πρὸς τὸν φωτισμόν, πού παρέχει τὸ φῶς τῆς ἀληθείας. Διότι τοῦτο εἶναι ἀληθῶς τὸ φρόνημα τῆς εὐσεβείας, ἔστω καὶ ἂν οὗτοι ἐκραγοῦν ἀπὸ τὴν κακίαν των μὲ τὸ νὰ διαφωνοῦν χωρὶς διόλου οὔτε τὸν Θεὸν νὰ σέβωνται, οὔτε νὰ ἐντρέπωνται ὅταν ἐλέγχωνται σφαλλόμενοι ἀπὸ τὰς ἀποδείξεις τῆς ἀληθείας.

18. Οἱ περὶ τὸν Εὐσέβιον λοιπόν, ὅταν μὲν ἐξητάζοντο ἔτσι διὰ πολλῶν ἐρωτήσεων καὶ παρεδέχθησαν τὴν πλάνην των, καθὼς προεῖπα, ὑπέγραψαν, καὶ ἀφοῦ ἄλλαξαν γνώμην ἡσύχασαν καὶ ἀνεχώρησαν. Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι ἐπαναλαμβάνουν μετὰ νεανικῆς αὐθαδείας τὰς αὐτὰς ἀσεβείας καὶ εἶναι ἐσκοτισμένοι εἰς τὸν νοῦν, ὥστε νὰ μὴ ἐννοοῦν τὴν ἀλήθειαν. δὲν πράττουν τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ κακολογοῦν τὴν Σύνοδον, ἃς εἶπουν εἰς ἡμᾶς, ἀπὸ ποίας γραφᾶς ἔμαθον, ἢ ἀπὸ ποῖον ἀπὸ τοὺς ἁγίους ἤκουσαν καὶ συνέλεξαν πρὸς χρῆσιν των φρασίδια, ὡσάν τὸ «ἐξ οὐκ ὄντων» καὶ «οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆ» καὶ τὸ «ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν» καὶ «τὸ τρεπτὸν» καὶ τὸ «πρὸ-ὑπάρχειν» καὶ τὸ «θελήματι», μὲ τὰ ὁποῖα λογοπαίζουν καὶ πλάθουν μυθολογίας κατὰ τοῦ Κυρίου. Διότι ὁ μὲν

93. Καλ. 1, 12 - 17.

94. Πρβλ. Ρωμ. 9, 32.

Παῦλος εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ πρὸς Ἑβραίους λέγει· «Διὰ τῆς πίστεως κατανοοῦμεν ὅτι ἐδημιουργήθη ἐν χρόνῳ ὁ κόσμος διὰ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι ὅσα βλέπομεν διὰ τῶν σωματικῶν ὀφθαλμῶν δὲν ἔγιναν ἀπὸ προϋπάρχοντα ὕλικά στοιχεῖα»⁹⁵. Ἀλλὰ δὲν ὑφίσταται τίποτε κοινὸν μεταξὺ τοῦ Λόγου καὶ τοῦ κόσμου, διότι αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος πού προϋπάρχει πρὸ τῶν ἀρχεγόνων στοιχείων ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἔγινε δι' αὐτοῦ ὁ κόσμος. Εἰς δὲ τὸν Ποιμένα τοῦ Ἑρμᾶ ἔχει γραφῇ, ἐπειδὴ καὶ τοῦτο, ἂν καὶ δὲν ἀνήκει εἰς τὰ κανονικά βιβλία τῆς Γραφῆς, προβάλλουν οὗτοι· «Πρὶν ἀπὸ ὅλα πίστευσε ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι εἰς, ὁ ὁποῖος ἔκτισε καὶ διεκόσμησε καὶ ἐδημιούργησεν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὴν ὑπαρξιν τὰ πάντα». Ἀλλὰ καὶ τοῦτο πάλιν οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει μὲ τὸν Υἱόν, διότι ὁμιλεῖ περὶ τῶν ὅλων τὰ ὁποῖα ἔγιναν δι' αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῶν ὁποίων αὐτὸς εἶναι ἐντελῶς ἄλλος. Διότι δὲν ἡμπορεῖ ὁ δημιουργὸς νὰ συγκαταριθμῇ τὸν ἑαυτόν του μὲ ἐκεῖνα, πού ἔγιναν ἀπὸ τὸν ἴδιον, ἐκτὸς ἐὰν παραφρονήσῃ κάποιος, καὶ εἴπῃ ὅτι καὶ ὁ ἀρχιτέκτων ταυτίζεται μὲ τὰ οἰκοδομήματα, πού ἔκτισεν ὁ ἴδιος. Διὰ τί λοιπὸν ἐκεῖνοι, πού ἐφεύρον ἀγράφους λέξεις διὰ νὰ στηρίξουν τὴν ἀσέθειαν, κατηγοροῦν ἐκείνους, πού μὲ ἀγράφους λέξεις ἐκφράζουν τὴν εὐσέθειαν; Διότι ἀπὸ ὅλους ὁμολογεῖται ὅτι τὸ μὲν νὰ ἀσεβῇ κάποιος ἐντελῶς ἀπαγορεύεται, ἔστω καὶ ἂν ἐπιχειρῇ νὰ ἐπιβάλῃ αὐτὸ μὲ διαφόρους λόγους καὶ πιθανὰ σοφίσματα, τὸ δὲ νὰ εὐσεβῇ εἶναι ἅγιον, ἔστω καὶ ἂν μεταχειρισθῇ ἀσυνήθεις λέξεις, ἀρκεῖ μόνον ὁ ὁμιλῶν νὰ ἔχῃ φρόνημα εὐσεβές καὶ ἐκεῖνο, πού ἐννοεῖ δι' αὐτῶν, ἔχει πρόθεσιν νὰ ἐκφράσῃ εὐσεβῶς. Καὶ τὰ μὲν ὑποπτα φρασίδια τῶν χριστομάχων, περὶ τῶν ὁποίων ἔγινε προηγουμένως λόγος, ἢ ἐξέτασις, πού ἔγινε τότε καὶ τώρα, ἀπέδειξεν ὅτι εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ πᾶσαν ἀσέθειαν, ἐκεῖνα δέ, πού ἐγράφησαν ἀπὸ τὴν Σύνοδον, καὶ ὠρίσθησαν κατ' αὐτῶν, ἐὰν ἐρευνήσῃ κανεὶς μὲ ἀκριβείαν, θὰ εὕρῃ ἐξάπαντος ὅτι περιέχουν σαφέστατα τὸ ἀκριβές νόημα τῆς ἀληθείας, ἂν μάλιστα, ἀφοῦ ἐρωτήσῃ μὲ ἀγάπην πρὸς τὴν μάθησιν, ἀκούσῃ ὅτι καὶ ἡ αἰτιολογία τῶν τοιούτων λέξεων εἶναι πολὺ εὐλογος ἢ ὁποῖα εἶναι ἡ ἐξῆς:

95. Ἑβρ. 11, 3.

19. "Όταν ἡ Σύνοδος ἠθέλησεν ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ ἀναιρέσῃ τὰς ἀσεβεῖς λέξεις τῶν Ἀρειανῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ γράψῃ τὰς φωνάς τῶν Γραφῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι πράγματι γραφικαί, καὶ ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι οὐχὶ ἐξ οὐκ ὄντων, ἀλλ' ὅτι εἶναι ἐκ τοῦ Θεοῦ Λόγος καὶ Σοφία, ἀλλ' ὄχι κτίσμα οὔτε ποίημα, ἐκ τοῦ Πατρὸς δὲ γνήσιον γέννημα, οἱ περὶ τὸν Εὐσέβιον ἐπειδὴ παρεσύροντο ἀπὸ τὴν πολυχρόνιον κακοδοξίαν των, ἤθελον νὰ ἐρμηνεύουν ὅτι τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ εἶναι ἔννοια ποὺ ἀναφέρεται ὁμοίως καὶ εἰς ἡμᾶς καὶ εἰς τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ ἡμεῖς δὲν διαφέρομεν εἰς τίποτε ἀπὸ αὐτόν, διὰ τὸν λόγον ὅτι ἔχει γραφῇ «εἰς Θεὸς ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἔγιναν τὰ πάντα»⁹⁶, καὶ πάλιν· «Τὰ ἀρχαῖα ἐπέρασαν· ἰδοὺ τὰ πάντα ἔχουν γίνεαι καινούργια, ὅλα δὲ ἔγιναν ἀπὸ τὸν Θεόν»⁹⁷. Ἄλλ' οἱ Πατέρες ἀφοῦ ἐξηκρίθωσαν τὴν πανουργίαν των καὶ τὰ δόλια τεχνάσματα τῆς ἀσεθείας, ἔγραψαν ὕστερον καθαρώτερα καὶ εἶπον ὅτι τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ σημαίνει ὅτι «ὁ Υἱὸς εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ», διὰ νὰ μὴ ἐκλαμβάνεται τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ ὁμοίως καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν καὶ διὰ τὸν Υἱὸν καὶ διὰ τὰ δημιουργήματα, ἀλλὰ νὰ πιστεύωμεν ὅτι ὅλα μὲν τὰ ἄλλα εἶναι κτίσματα, καὶ μόνος ὁ Λόγος γεννᾶται ἐκ τοῦ Πατρὸς. Διότι ἂν καὶ λέγεται ὅτι τὰ πάντα ἔγιναν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τοῦτο ἔχει λεχθῇ κατ' ἄλλον τρόπον καὶ ὄχι κατὰ τὸν τρόπον ποὺ λέγεται ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Θεοῦ. Διότι τὰ μὲν κτίσματα λόγῳ τοῦ ὅτι δὲν ὑπάρχουν ἀνευ σχεδίου ἀσκόπως καὶ αὐτομάτως, οὔτε εἰς τὴν τύχην ὀφείλουν τὴν γένεσιν αὐτῶν, σύμφωνα μὲ ἐκείνους ποὺ λέγουν ὅτι ἔγιναν κατόπιν συνθέσεως ἀτόμων καὶ ὁμοιομερῶν στοιχείων, ἢ καθὼς μερικοὶ ἀπὸ τοὺς αἵρετικούς λέγουν ὅτι ἔγιναν ἀπὸ ἄλλον δημιουργόν, ἢ καθὼς πάλιν λέγουν ἄλλοι ὅτι τὰ πάντα ἦλθον εἰς τὸ εἶναι μὲ τὴν συνεργασίαν μερικῶν ἀγγέλων, ἀλλ' ὅτι τὰ πάντα, μὴ ὑπάρχοντα πρωτύτερα, ἔγιναν εἰς ὕστερον χρόνον καὶ ἦλθον εἰς τὸ εἶναι, παρὰ τοῦ προαιωνίως ὑπάρχοντος Θεοῦ, διὰ τοῦ προαιωνίου Λόγου αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ἔχει λεχθῇ τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ. Διὰ δὲ τὸν Λόγον, ἐπειδὴ δὲν εἶναι κτίσμα, ἔχει λεχθῇ καὶ εἶναι οὗτος μόνος ἐκ τοῦ Πατρὸς, τὸ δὲ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς

96. Α' Κορ. 8, 6.

97. Β' Κορ. 5, 17 - 18.

τοιαύτης έννοίας είναι τὸ ὅτι ὁ Υἱὸς είναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς. Διότι διὰ κανέν ἀπὸ τὰ κτίσματα δὲν ἐφαρμόζει τὸ νόημα τοῦτο. Ἀναμφιβόλως ὁ Παῦλος, ὅταν ἔλεγε τὰ πάντα ἐγίναν ἐκ τοῦ Θεοῦ, προσέθεσεν ἀμέσως· «καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, διὰ τοῦ ὁποίου ἐγίναν τὰ πάντα»⁹⁸, διὰ νὰ δείξῃ εἰς ὅλους, ὅτι ὁ Υἱὸς είναι ἄλλος, διάφορος ἀπὸ τὰ πάντα, πού ἐγίναν ἐκ τοῦ Θεοῦ· διότι ἐκεῖνα, πού ἐγίναν ἐκ τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐγίναν. Εἶπε δὲ ταῦτα πρὸς χάριν τῆς δημιουργίας, πού ἐγινε παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅχι διὰ νὰ εἴπῃ ὅτι καὶ τὰ ὅλα είναι ὅπως είναι ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς. Διότι οὔτε τὰ ὅλα είναι ὅπως ὁ Υἱός, οὔτε ὁ Υἱὸς είναι εἰς ἐκ πάντων τῶν κτισμάτων, διότι αὐτὸς είναι Κύριος καὶ δημιουργὸς ὅλων. Διὰ τοῦτο δηλαδὴ καὶ ἡ ἀγία Σύνοδος διηυκρίνησε καθαρώτερα εἰποῦσα ὅτι οὗτος είναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, διὰ νὰ γίνῃ ὀρθῶς πιστευτὸν ὅτι ὁ Λόγος είναι καὶ κατὰ τὴν φύσιν διάφορος ἀπὸ τὰ κτίσματα, ἐπειδὴ ἀληθῶς είναι ὁ μόνος ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ μὴ μείνῃ πλέον χῶρος διὰ καμμίαν δικαιολογίαν εἰς τοὺς ἀσεβεῖς νὰ ἀπατῶνται καὶ νὰ ἀπατοῦν. Αὕτῃ λοιπὸν ἦτο ἡ ἀφορμὴ διὰ νὰ γραφῇ καθαρώτερα τὸ ἐκ τῆς οὐσίας.

20. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἐπίσκοποι τῆς Συνόδου ἔλεγον πάλιν ὅτι πρέπει νὰ γραφῇ ὅτι ὁ Λόγος είναι ἀληθινὴ δύναμις καὶ εἰκὼν τοῦ Πατρὸς καὶ ὁμοῖος καὶ ἀπαράλλακτος κατὰ πάντα μὲ τὸν Πατέρα καὶ ἄτρεπτος καὶ ὅτι είναι πάντοτε ἐν αὐτῷ ἀδιαιρέτως — διότι οὐδέποτε «οὐκ ἦν», ἀλλ' ὁ Λόγος ἦτο πάντοτε ὑπάρχων ἀνάρχως παρὰ τῷ Πατρὶ ὡς ἀπάγαυσμα φωτὸς — οἱ περὶ τὸν Εὐσέβιον ἔκαμνον μὲν ὑπομονήν, ἐπειδὴ δὲν ἐτολμοῦσαν νὰ προβάλλουν ἀντιλογίας ἀπὸ τὴν ἐντροπήν, τὴν ὁποίαν ἔπαθον ἀπὸ ὅσα ἀπεδείχθησαν πλανώμενοι, παρουσιάσθησαν δὲ πάλιν νὰ μουντουρίζουν μεταξύ των καὶ μὲ νοήματα τῶν ὀφθαλμῶν νὰ λέγουν, ὅτι καὶ «τὸ ὁμοῖον» καὶ «τὸ αἰεὶ» καὶ τὸ ὄνομα τῆς «δυνάμεως» καὶ τὸ «ἐν αὐτῷ» είναι πάλιν ὀνόματα, πού λέγονται ὁμοίως δι' ἡμᾶς καὶ τὸν Υἱόν, καὶ τίποτε δὲν στενοχωρεῖ αὐτοὺς νὰ συμφωνήσουν μὲ ἡμᾶς. Τὸ μὲν ὁμοῖον, ὅτι ἔχει γραφῇ καὶ δι' ἡ-

98. Α' Κορ. 8, 6.

μας· «ὁ ἄνθρωπος εἶναι εἰκὼν καὶ δόξα Θεοῦ ὑπάρχει»⁹⁹ τὸ δὲ αἰεί, ὅτι ἔχει γραφῇ· «διότι αἰεὶ ἡμεῖς οἱ ζῶντες»¹⁰⁰, τὸ δὲ ἐν αὐτῷ, ὅτι «ἐν αὐτῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ὑπάρχομεν»¹⁰¹, καὶ τὸ ἀτρεπτον δέ, ὅτι ἔχει γραφῇ· «Τίποτε δὲν θά χωρίση ἡμᾶς ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ»¹⁰², περὶ δὲ τῆς δυνάμεως, ὅτι καὶ ἡ κάμψη καὶ ἡ ἀκρίς μὲν λέγονται δύνამις καὶ δύνამις μεγάλη¹⁰³, πολλάκις δὲ ἔχει γραφῇ καὶ διὰ τὸν λαόν· «ἐξῆλθεν ὁλόκληρος ἡ δύναμις τοῦ Κυρίου ἐκ τῆς χώρας τῆς Αἰγύπτου»¹⁰⁴, καὶ ἄλλαι δὲ δυνάμεις οὐράνιαι ὑπάρχουν· «διότι, λέγει, ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων εἶναι μεθ' ἡμῶν· ὁ Θεὸς τοῦ Ἰακώβ εἶναι βοηθὸς ἡμῶν»¹⁰⁵. Διότι καὶ ὁ Ἀστέριος, πού λέγεται σοφιστής, καὶ ἔμαθεν ἀπὸ αὐτοὺς ἔγραψε καὶ ὁ Ἀρειος ἔμαθεν ἀπὸ αὐτόν, καθὼς ἐλέχθη. Ἄλλ' οἱ ἐπίσκοποι ἀντελήφθησαν καὶ εἰς τὸ θέμα τοῦτο τὴν ὑποκρισίαν των, καὶ ὅτι σύμφωνα μὲ τὸ γεγραμμένον «εἰς τὰς καρδίας τῶν ἀσεβῶν, πού σχεδιάζουν κακὰ ὑπάρχει δόλος»¹⁰⁶, ἠναγκάσθησαν πάλιν καὶ αὐτοὶ νὰ κάμουν συλλογὴν γραφικῶν χωρίων, καὶ ἀπὸ αὐτὰ νὰ συναγάγουν τὸ ὀρθὸν νόημα, καί, ἐκεῖνα, πού ἔλεγον πρωτύτερα, νὰ εἶπουν πάλιν αὐτὰ καθαρώτερα καὶ νὰ γράψουν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα, διὰ νὰ τονίσουν ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι μόνον ὁμοιος, ἀλλ' ὅτι διὰ τῆς ὁμοιώσεως εἶναι ὁ ἴδιος πού γεννᾶται ἐκ τοῦ Πατρός, καὶ νὰ δείξουν ὅτι ἡ ὁμοίωσις καὶ ἡ ἀτρεψία τοῦ Υἱοῦ εἶναι ἐντελῶς ἄλλη ἀπὸ τὴν μίμησιν, πού λέγεται δι' ἡμᾶς, τὴν ὁποίαν ἡμεῖς προσλαμβάνομεν ἕνεκα τῆς τηρήσεως τῶν ἐντολῶν. Διότι ἐκεῖνα μὲν ἐκ τῶν σωμάτων, πού τυχαίνει νὰ εἶναι ὅμοια μεταξύ των, εἶναι κατὰ κάποιον τρόπον δυνατὸν νὰ διαχωρίζωνται καὶ νὰ εὐρίσκωνται τὰ μὲν μακρὰν ἀπὸ τὰ δέ, καθὼς εἶναι οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν σχέσει μὲ τοὺς γεννήσαντας αὐτούς, ὅπως ἔχει γραφῇ διὰ τὸν Ἀδὰμ καὶ τὸν Σήθ, πού ἐγεννήθη ἀπὸ αὐτόν,

99. Α' Κορ. 11, 7.

100. Β Κορ. 4, 11.

101. Πράξ. 17, 28.

102. Ρωμ. 8, 35.

103. Πρβλ. Ἰωήλ 2, 15.

104. Πρβλ. Ἑξοδ. 12, 41.

105. Ψαλμ. 45, 8.

106. Περμ. 12, 20.

ὅτι ἦτο ὁμοιος μὲ αὐτὸν «κατὰ τὴν μορφήν αὐτοῦ»¹⁰⁷. Ἐπειδὴ ὁμοως ἡ γέννησις τοῦ Υἱοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι ἐντελῶς διάφορος ἀπὸ ὅ,τι συμβαίνει μὲ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, καὶ δὲν εἶναι μόνον ὁμοιος, ἀλλὰ καὶ ἀδιαίρετος ἀπὸ τὴν οὐσίαν τοῦ Πατρὸς, καὶ αὐτὸς μὲν καὶ ὁ Πατὴρ εἶναι ἓν¹⁰⁸, καθὼς εἶπεν ὁ ἴδιος, ὁ δὲ Λόγος εἶναι πάντοτε ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Λόγῳ, ἀκριβῶς ὅπως τὸ ἀπαύγασμα μὲ τὸ φῶς — διότι τοῦτο σημαίνει καὶ ἡ λέξις, — διὰ τοῦτο ἡ Σύνοδος, μὲ τὸ νὰ ἐννοῇ τοῦτο ὀρθῶς, ἔγραψεν ὁμοούσιον, διὰ νὰ ἀνατρέψῃ καὶ τὴν κακοήθειαν τῶν αἵρετικῶν, καὶ διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ὁ Λόγος εἶναι ἄλλος, ἐντελῶς διάφορος, ἀπὸ τὰ δημιουργήματα. Καὶ ἀληθῶς, οἱ Πατέρες μόνις ἔγραψαν τοῦτο, ἀμέσως προσέθεσαν· «ἐκείνους δέ, πού λέγουσιν ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἔγινεν ἐκ τοῦ μηδενός, ἢ ὅτι εἶναι δημιούργημα, ἢ τρέπεται, ἢ εἶναι ποίημα, ἢ ἀπὸ ἄλλην οὐσίαν, τούτους ἀναθεματίζει ἡ ἁγία καὶ Καθολικὴ Ἐκκλησία». Μὲ τὸ νὰ εἶπουν δὲ οὗτοι ταῦτα ἐδήλωσαν φανερά ὅτι αἱ φράσεις· τὸ «ἐκ τῆς οὐσίας» καὶ τὸ «ὁμοούσιον» εἶναι ἀναιρετικά καὶ τῶν ἀσεβῶν φρασιδίων, τὰ ὅποια εἶναι τὰ «κτίσμα» καὶ «ποίημα», καὶ «γενητόν», καὶ «τρέπτόν», καὶ «δὲν ἦτο πρὶν γεννηθῆ». Διότι ἐκεῖνος, πού πρεσβεύει αὐτά, διαφωνεῖ μὲ τὴν Σύνοδον, ἐκεῖνος δέ, πού δὲν φρονεῖ τὰ φρονήματα τοῦ Ἀρείου, κατ' ἀνάγκην φρονεῖ τὰ θεσπισθέντα ἀπὸ τὴν Σύνοδον καὶ σκέπτεται ὀρθῶς, ὅταν βλέπῃ αὐτά, ὅπως βλέπει τὴν σχέσιν, πού ὑπάρχει μεταξύ ἀπαυγάσματος καὶ φωτός, διότι λαμβάνει ἐξ αὐτῆς τὴν εἰκόνα τῆς ἀληθείας.

21. Λοιπὸν, ἐὰν καὶ αὐτοὶ προβάλλουν ὡς δικαιολογίαν ὅτι τὰ λόγια αὐτὰ εἶναι ξένα πρὸς τὰς Γραφάς, ἅς μάθουν νὰ σκέπτωνται μὲ τὴν λογικὴν, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποίαν ἡ Σύνοδος ἔγραψεν ἔτσι, καὶ νὰ ἀναθεματίζουν ἐκεῖνα πού ἀνεθεμάτισεν ἡ Σύνοδος καὶ κατόπιν, ἐὰν ἡμποροῦν, ἅς μεμφοθῶν τὰς λέξεις. Διότι γνωρίζω καλῶς ὅτι ἐὰν σκεφθοῦν μὲ τὴν λογικὴν τῆς Συνόδου ἀσφαλῶς θὰ ἀποδεχθοῦν καὶ τὰ λόγια αὐτῆς. Ἐὰν δὲ

107. Πρβλ. Γέν. 5, 3.

108. Πρβλ. Ἰω. 10, 30.

θελήσουν νὰ κατηγοροῦν καὶ αὐτήν, εἶναι εἰς ὅλους φανερόν ὅτι οὗτοι ματαίως συζητοῦν καὶ περὶ αὐτῶν καὶ ὅτι ἐπινοοῦν μόνον διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των ἀφορμὰς νὰ ἀσεβοῦν. Λοιπόν, ἡ μὲν αἰτιολογία τῶν τοιούτων λέξεων εἶναι αὕτη· ἐὰν δὲ καὶ μὲ τὸ ὅτι αἱ λέξεις δὲν εἶναι γραφικαὶ δυσανασχετοῦν πάλιν, ἀπὸ αὐτὸ καὶ μόνον ἄς ἐκθάλλωνται ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας ὡς ματαιολογοῦντες καὶ μὴ ἔχοντες ὑγιῶς εἰς τὸν νοῦν, καὶ ἄς κατηγοροῦν καὶ δι' αὐτὰ τοὺς ἑαυτοὺς των, ἐπειδὴ μὲ τὸ νὰ εἶναι αὐτοὶ πρῶτοι, πού ἐφεύρον τὴν τοιαύτην δικαιολογίαν, ἤρχισαν νὰ πολεμοῦν τὸν Θεὸν μεταχειριζόμενοι ἀγράφους λέξεις. Ἐὰν δὲ κάποιος εἶναι φιλομαθής, ἄς γνωρίζῃ, ὅτι καὶ ἂν ἀκόμη αἱ λέξεις αὐταὶ δὲν εὐρίσκωνται ἔτσι εἰς τὰς Γραφάς, ἀλλὰ, καθὼς ἀκριβῶς ἔχει λεχθῇ καὶ πρωτύτερα, ἔχουν λάθει ἐκ τῶν Γραφῶν τὴν ἔννοιαν, καὶ ταύτην σημαίνουν, ὅταν προφέρωνται, δι' ἐκείνους, πού ἔχουν ὁλόκληρον τὴν ἀκοὴν ἔτοιμον νὰ ἀσπασθῇ τὴν εὐσέβειαν. Τοῦτο δὲ σύ πρέπει νὰ σκέπτεσαι, νὰ ἀκούουν δὲ τοῦτο μετὰ προσοχῆς καὶ ἐκεῖνοι οἱ ἀμόρφωτοι. Ἐχει ἀποδειχθῇ εἰς τὰ προηγούμενα, καὶ αὐτὸ εἶναι ἀληθὲς νὰ πιστεύωμεν, ὅτι ὁ Λόγος εἶναι ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τὸ μόνον καὶ φυσικὸν αὐτοῦ γέννημα. Διότι ἀπὸ ποῖαν ἄλλην αἰτίαν ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ ἐννοήσῃ ὅτι προῆλθεν ὁ Υἱός, ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ Σοφία καὶ ὁ Λόγος διὰ τοῦ ὁποίου ἐγιναν τὰ πάντα, παρὰ μόνον ὅτι ἐγεννήθη ἐκ τοῦ Θεοῦ; Ἀλλ' ὅμως καὶ τοῦτο ἔχομεν μάθει ἀπὸ τὰς Γραφάς, κατὰ τὰς ὁποίας, ὁ μὲν Πατὴρ διὰ τοῦ Δαυὶδ λέγει· «ἡ καρδία μου ἐπρόφερε λόγον ἀγαθόν»¹⁰⁹, καί· «πρὶν νὰ γίνῃ τὸ ἄστρον τῆς αὐγῆς ἐγὼ σὲ ἐγέννησα»¹¹⁰, ὁ δὲ Υἱὸς ἐδίδασκε τοὺς Ἰουδαίους διὰ τὸν ἑαυτὸν του· «ἐὰν ὁ Θεὸς ἦτο Πατὴρ σας, θὰ με ἀγαπούσατε· διότι ἐγὼ ἐξῆλθον ἐκ τοῦ Πατρὸς»¹¹¹, καὶ πάλιν· «ὅχι ὅτι κάποιος εἶδε τὸν Πατέρα, παρὰ μόνον ὅτι αὐτός, πού εἶναι ἀπεσταλμένος ἀπὸ τὸν Θεόν, αὐτὸς εἶδε τὸν Πατέρα»¹¹², καὶ βεβαίως καὶ τό· «ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ εἴμεθα ἓν»¹¹³, καί· «ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐ-

109. Ψαλμ. 44, 2.

110. Ψαλμ. 109, 3.

111. Ἰω. 8, 42.

112. Ἰω. 6, 46.

113. Ἰω. 10, 30.

μοί»¹¹⁴ εἶναι τὸ αὐτὸ μὲ τὸ νὰ λέγῃ· ἐγὼ εἶμαι ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἀδιαίρετος ἀπ' αὐτόν. Καὶ ὁ Ἰωάννης ἐπίσης ὅταν λέγῃ· «ὁ μονογενὴς Υἱός, πού ὑπάρχει εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξήγησε καὶ ἐγνώρισεν εἰς ἡμᾶς τὸν Θεόν»¹¹⁵, ἀφοῦ ἔμαθεν ἀπὸ τὸν Πατέρα εἶπεν αὐτά. Διότι τί ἄλλο σημαίνει τὸ εἰς τὸν κόλπον παρὰ τὴν ἀληθινὴν γέννησιν τοῦ Υἱοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς;

22. Ἐὰν λοιπὸν νομίζῃ κανεὶς ὅτι ὁ μὲν Θεὸς εἶναι σύνθετος καθὼς συμβαίνει, ὅταν εἰς τὴν οὐσίαν προστεθῇ κάτι ἄλλο ἀπ' ἔξω, ἢ ὅταν περιβάλλεται καὶ περικαλύπτεται ἀπὸ κάτι ἐξωτερικόν, ἢ ὅτι εἶναι γύρω ἀπὸ αὐτὸν μερικὰ στοιχεῖα, πού συμπληρώνουν τὴν οὐσίαν του, ὥστε ὅταν λέγωμεν Θεόν, ἢ ὅταν ὀνομάζωμεν Πατέρα, δὲν ἐννοοῦμεν αὐτὴν ταύτην τὴν ἀόρατον καὶ ἀκατάληπτον οὐσίαν, ἀλλὰ κάτι ἄλλο ἐξ ἐκείνων, πού περιβάλλουν αὐτόν, ἅς μεμφοῦν τὴν Σύνοδον πού ἔγραψεν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, ἅς ἐννοήσουν ὁμῶς καλῶς ὅτι μὲ τὸ νὰ διανοοῦνται ἔτσι διαπράττουν τὰς ἐξῆς δύο θλασφημίας. Διότι καὶ εἰς τὸν Θεὸν ἀποδίδουν σωματικὰς ιδιότητας, καὶ ἰσχυρίζονται ψευδῶς ὅτι ὁ Κύριος δὲν εἶναι Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ὅτι εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς υἱούς, πού εἶναι γύρω του. Ἐὰν δὲ ὁ Θεὸς εἶναι ἀπλοῦς, καθὼς βεβαίως καὶ εἶναι, ὅταν λέγωμεν Θεὸς καὶ ὀνομάζωμεν αὐτόν Πατέρα δὲν ἐννοοῦμεν κάτι, πού ὑπάρχει γύρω του, ἀλλ' αὐτὴν ταύτην τὴν οὐσίαν αὐτοῦ ἐννοοῦμεν. Διότι καὶ ἂν ἀκόμη δὲν εἶναι δυνατόν νὰ καταλάβωμεν τί περίπου εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ ἐννοῶμεν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι αὐτός, τὸν ὁποῖον σημαίνει καὶ ἡ Γραφή, καὶ ἡμεῖς μὲ τὸ νὰ θέλωμεν νὰ σημάνωμεν ὄχι ἄλλον τινὰ παρὰ αὐτόν, πού σημαίνει καὶ ἡ Γραφή, λέγομεν Θεὸν καὶ Πατέρα καὶ Κύριον. Ὅταν λοιπὸν ὁ Θεὸς λέγῃ εἰς τὴν Γραφήν· «ἐγὼ εἶμαι ὁ ὑπάρχων»¹¹⁶, καὶ τὸ «ἐγὼ εἶμαι Κύριος ὁ Θεός»¹¹⁷, καὶ ὅπουδήποτε ἀλλάχοῦ ἡ Γραφή λέγει «ὁ Θεός», ἡμεῖς, πού ἀναγινώσκομεν, τίποτε ἄλλο δὲν ἐννοοῦμεν παρὰ αὐτὴν τὴν ἀκατάλη-

114. Ἰω. 14, 10.

115. Ἰω. 1, 18.

116. Ἐξ. 3, 14.

117. Ἐξ. 20, 2.

πτον οὐσίαν αὐτοῦ, ποὺ σημαίνουν αἱ Γραφαί, καὶ ὅτι εἶναι αὐτὸς ἀκριβῶς περὶ τοῦ ὁποίου αὐταὶ ὁμιλοῦν. Λοιπὸν ὅχι, ἅς μὴ παραξενεύεται κανεὶς ὅταν ἀκούῃ ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἅς παραδέχεται μᾶλλον τοὺς Πατέρας, οἱ ὅποιοι ἐξεκαθάρισαν τὸ νόημα καὶ ὅπως κατὰ παράλληλον τρόπον ἔγραψαν καθάρωτερα τὸ ἐκ τῆς οὐσίας, διότι μὲ τὸ νὰ λέγουν ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐννοοῦσαν τὸ αὐτὸ μὲ τὸ ὅτι ὁ Λόγος εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ καὶ τὸ Θεός, καθὼς προεῖπα, δὲν σημαίνει τίποτε ἄλλο παρὰ μόνον τὴν οὐσίαν τοῦ ὄντος Θεοῦ. Λοιπὸν, ἐὰν μὲν ὁ Λόγος δὲν εἶναι ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὥστε νὰ ἡμπορῇ νὰ εἶναι ὡς πρὸς τὴν φύσιν αὐτοῦ γνήσιος Υἱὸς ἐκ Πατρός, ἀλλ' ὅπως τὰ κτίσματα, λόγῳ τοῦ ὅτι δημιουργοῦνται, λέγεται καὶ αὐτός, καθὼς τὰ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ, τότε δὲν εἶναι οὔτε ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός, οὔτε ὁ ἴδιος ὁ Υἱὸς εἶναι κατ' οὐσίαν Υἱός, ἀλλὰ λόγῳ ἀρετῆς, ὅπως ἡμεῖς ὀνομαζόμεθα κατὰ χάριν υἱοί, λέγεται καὶ αὐτὸς Υἱός. Ἐὰν δέ, τὸυναντίον, οὗτος εἶναι μόνος ὁ ἐκ τοῦ Θεοῦ γνήσιος Υἱός, ὅπως καὶ θέβαια εἶναι ἡμπορεῖ ἀληθῶς νὰ λέγεται καὶ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ ὁ Υἱός.

23. Ἀληθῶς δέ καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ἀπαυγάσματος τοιαύτην ἔννοιαν ἔχει. Διότι οἱ ἅγιοι δὲν εἶπον ὅτι ἡ σχέσις τοῦ Λόγου πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι, ὡς ἐκεῖνη κατὰ τὴν ὁποίαν ἀνάπτει τὸ πῦρ ἐκ τῆς θερμότητος τοῦ ἡλίου, τὸ ὁποῖον καί, ὡς συνήθως, σθῆναι πάλιν, διότι τοῦτο εἶναι ἐξωτερικὴ ἐνέργεια καὶ δημιούργημα τοῦ δημιουργοῦ, ἀλλ' ὅλοι ἐκήρυξαν αὐτὸν ἀπαύγασμα¹¹⁸, διὰ νὰ δηλώσουν τὴν ἐκ τῆς οὐσίας ταυτότητα καὶ τὸ ἀδιαίρετον καὶ τὴν ἐνότητα αὐτοῦ μὲ τὸν Πατέρα. Διότι ἀληθῶς ἔτσι θὰ διαφυλαχθῇ καὶ τὸ ἄτρεπτον καὶ τὸ ἀναλλοίωτον αὐτοῦ· διότι κατὰ ποῖον ἄλλον τρόπον θὰ ἡμποροῦσε νὰ εἶναι τέτοιος ἂν δὲν εἶναι γνήσιον γέννημα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός; διότι εἶναι ἀναγκαῖον καὶ εἰς αὐτὸ νὰ σώζεται ἡ ταυτότης αὐτοῦ μὲ τὸν Πατέρα του. Ἐτσι λοιπὸν, ἀφοῦ ἐδείχθη ὅτι ὁ συλλογισμὸς οὗτος εἶναι εὐσεβής, θὰ ὤφειλαν νὰ μὴ παραξε-

118. Πρβλ. Ἐδρ. 1, 3.

νεύονται οἱ χριστομάχοι εἰς τὸ ἄκουσμα τοῦ ὁμοουσίου, ἐπειδὴ καὶ ἡ λέξις αὕτη ἔχει ὀρθὸν νόημα καὶ θεβαίαν ἀπόδειξιν. Διότι ἐάν λέγωμεν ἀκριβῶς ὅτι ὁ Λόγος εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ (διότι εἰς τὸ ἐξῆς ἄς παραδεχθοῦν καὶ αὐτοὶ τὴν λέξιν), τί θὰ ἦτο τοῦτο παρὰ τὸ ἀληθές καὶ ἀναρχον τῆς οὐσίας ἐκ τῆς ὁποίας καὶ οὗτος γεννᾶται; Δηλαδή οὐσίας οὐχὶ ἄλλου εἴδους, διὰ νὰ μὴ νοῆται ὅτι κάποιος ξένον καὶ ἀνόμοιον κατὰ τὴν οὐσίαν τοῦ Πατρὸς προστίθεται εἰς αὐτὴν δι' ἀναμείξεως, οὔτε ὅτι εἶναι ἀπλῶς ἐξωτερικῶς ὅμοιος, διὰ νὰ μὴ φαίνεται κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον ἢ ἐντελῶς ἐξ ἐτέρας οὐσίας, ὅπως ἀκριβῶς ὁ χαλκός, ποὺ λάμπει, καὶ ὁ χρυσός καὶ ὁ ἄργυρος καὶ ὁ κασσίτερος. Διότι ὅλα αὐτὰ εἶναι ξένα καὶ διαφόρου φύσεως καὶ κατὰ τὴν φύσιν καὶ τὴν δύναμιν εἶναι διαχωρισμένα. Καὶ οὔτε ὁ χαλκός εἶναι ἴδιος μετὸν χρυσόν οὔτε τὸ ἀγριοπερίστερον γεννᾶται ἐκ τῆς περιστερᾶς, ἀλλὰ νομίζονται μὲν ὅμοια, εἰς τὴν οὐσίαν τῶν ὁμῶς διαφέρουν μεταξύ των. Λοιπόν, ἐάν μὲν καὶ ὁ Υἱὸς εἶναι ἔτσι, ἄς εἶναι καὶ αὐτὸς κτίσμα ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡμεῖς καὶ ὄχι ὁμοούσιος μετὸν Πατέρα. Ἐάν δὲ εἶναι Λόγος, Σοφία, εἰκὼν τοῦ Πατρὸς καὶ ἀπαύγασμα, λογικῶς ὀφείλει νὰ εἶναι ὁμοούσιος μετ' αὐτόν. "Οθεν ἐάν λογικῶς ἀποδεικνύεται ὅτι αὐτό, ποὺ δὲν εἶναι ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὐδὲν ἄλλο εἶναι παρὰ ὄργανον ἐξ ἐτέρας φύσεως καὶ ἄλλης οὐσίας, καλῶς ἄρα ἡ Σύνοδος ἔγραψε καὶ ὀρθῶς ἐννόησε τὸ ὁμοούσιον.

24. "Ἄς ἐξαιρέσωμεν δὲ πάλιν μαζὶ μετὰ αὐτὰ κάθε ὕλικόν συλλογισμόν, καὶ ἀφοῦ ἀναχθῶμεν παραπάνω ἀπὸ κάθε φαντασίαν, ποὺ γεννοῦν αἱ αἰσθήσεις, μετὰ τὴν νόησιν καθαρὰν καὶ μόνον μετὸν νοῦν ἄς ἐννοῶμεν τὴν γησιᾶν σχέσιν τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ τὴν θείαν ἰδιότητα τοῦ Λόγου πρὸς τὸν Θεόν καὶ τὴν ἀπαράλλακτον ὁμοιότητα τοῦ ἀπαυγάσματος μετὰ τὸ φῶς. Διότι καθὼς προκειμένου περὶ τοῦ Θεοῦ τὸ γέννημα καὶ τὸ Υἱὸς δὲν εἶναι σχέσεις ἀνθρώπιναι, ἀλλ' εἶναι πρέπον νὰ λέγονται ὡς ἀναφερόμεναι εἰς τὸν Θεόν, καὶ λέγονται καὶ εἶναι, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ὅταν ἀκούωμεν τὴν λέξιν τοῦ ὁμοουσίου, ἄς μὴ διαλογιζώμεθα ὡς ἄνθρωποι, ποὺ ὑποκείμεθα εἰς τὰς ἀνθρωπίνους αἰσθήσεις, διαμερισμὸν καὶ διαίρεσιν τῆς θεότητος εἰς μέρη, ἀλλ' ἄς ἔχωμεν κα-

τὰ νοῦν ὅτι σκεπτόμεθα περὶ ἀσωμάτων, ὥστε νὰ μὴ διαιροῦμεν τὴν ἐνότητα τῆς φύσεως τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ταυτότητα τοῦ φωτός. Διότι τοῦτο εἶναι ἰδιότης τοῦ Πατρὸς, ἡ ὁποία σημαίνει ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀληθῶς Πατὴρ τοῦ Λόγου. Διότι πάλιν τὸ παράδειγμα τοῦ φωτός καὶ τοῦ ἀπαυγάσματος εἶναι πρὸς τοῦτο ἀναγκαῖον. Ποῖος θὰ τολμήσῃ νὰ εἴπῃ ὅτι τὸ ἀπαύγασμα εἶναι ξένον καὶ ἀνόμοιον μὲ τὸν ἥλιον; ἢ ποῖος ὅταν θλέπῃ ἔτσι τὴν ταυτότητα τοῦ ἀπαυγάσματος μὲ τὸν ἥλιον καὶ τὴν ταυτότητα τοῦ φωτός δὲν θὰ εἴπῃ μᾶλλον χωρὶς δισταγμὸν ὅτι πράγματι τὸ φῶς καὶ τὸ ἀπαύγασμα εἶναι ἓν καὶ τοῦτο εἰς ἐκεῖνο φαίνεται καὶ τὸ ἀπαύγασμα ὑπάρχει εἰς τὸν ἥλιον, ὥστε ὅταν κάποιος θλέπῃ τοῦτο νὰ θλέπῃ εἰς αὐτὸ καὶ ἐκεῖνο; τὴν δὲ τοιαύτην ἐνότητα καὶ τὴν φυσικὴν ἰδιότητα πῶς ἄλλως ἡμποροῦν νὰ ὀνομάσουν οἱ ὀρθῶς πιστεύοντες παρὰ ὁμοούσιον γέννημα; Τὸ δὲ γέννημα τοῦ Θεοῦ τί ἄλλο ἡμπορεῖ νὰ νοήσῃ κανεὶς, κατὰ τρόπον εὐπρεπῆ καὶ πρέποντα ὅτι εἶναι, παρὰ Λόγος καὶ Σοφία καὶ δύναμις, τὴν ὁποίαν οὔτε εὐσεβὲς εἶναι νὰ λέγωμεν ὅτι εἶναι ξένη ἀπὸ τὸν Πατέρα, οὔτε ἐπιτρέπεται νὰ φαντάζεται κανεὶς κἄν, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐξ ἀρχῆς αἰωνίως μὲ τὸν Πατέρα; Διότι διὰ τούτου τοῦ γεννήματος ὁ Πατὴρ ἐδημιούργησε τὰ πάντα καὶ δι' αὐτοῦ ἐπεκτείνει εἰς πάντα τὴν πρόνοιάν του καὶ φανερῶναι τὴν φιανθρωπίαν του. Καὶ ἔτσι αὐτὸς καὶ ὁ Πατὴρ εἶναι ἓν¹¹⁹, καθὼς ἔχει λεχθῇ, ἔκτος ἂν ἴσως οἱ παράφρονες τολμήσουν νὰ εἰπουν πάλιν ὅτι ἄλλη εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Λόγου, καὶ ἄλλο τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς φῶς, πού εἶναι εἰς αὐτόν, διὰ νὰ εἶναι τὸ μὲν φῶς, πού εἶναι εἰς τὸν Υἱὸν ἓν μὲ ἐκεῖνο τοῦ Πατρὸς, αὐτὸς δὲ κατὰ τὴν οὐσίαν ξένος, ὡς κτίσμα. Ἀλλὰ τοῦτο τὸ φρόνημα εἶναι τὸ πεπλανημένον φρόνημα τοῦ Καϊάφα καὶ τοῦ Σαμοσατέως, τὸ ὁποῖον ἡ μὲν Ἐκκλησία ἀπέρριψεν, οὗτοι δὲ τῶρα ὑποστηρίζουν καὶ διὰ τοῦτο μὲ τὸ νὰ πλανηθοῦν ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν ἀπεδείχθησαν αἰρετικοί. Διότι ἐὰν ὁ Υἱὸς γενικῶς μετέχῃ τοῦ φωτός ἐκ τοῦ Πατρὸς, διατί νὰ μὴ εἶναι ὁ ἴδιος πού μετέχεται, ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχῃ κάτι ἄλλο μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς; Διότι ἐὰν δὲν εἶναι ἔτσι, δὲν ἀποδεικνύεται πλέον

---

119. Πρβλ. Ἰω. 10, 30.

ὅτι τὰ πάντα ἔχουν γίνεῖν διὰ τοῦ Υἱοῦ ἀλλὰ δι' ἐκείνου, τοῦ ὁποίου μετέχει καὶ αὐτός. Ἐάν δὲ οὗτος εἶναι ὁ Λόγος καὶ ἡ Σοφία τοῦ Πατρὸς, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Πατὴρ ἀποκαλύπτεται καὶ γίνεται γνωστός καὶ δημιουργεῖ καὶ ἄνευ τοῦ ὁποίου ὁ Πατὴρ οὐδὲν ποιεῖ, εἶναι φανερόν ὅτι αὐτός εἶναι τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς γέννημα. Διότι καὶ πάντα τὰ δημιουργήματα μετέχουν αὐτοῦ μὲ τὸ νὰ εἶναι μέτοχα τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὅταν δὲ εἶναι ἔτσι, δὲν εἶναι ἐκ μὴ ὄντων οὔτε κατὰ κανένα τρόπον κτίσμα, ἀλλὰ μᾶλλον γνήσιον ἐκ τοῦ Πατρὸς γέννημα, καθὼς τὸ ἀπαύγασμα ἐκ τοῦ φωτός.

25. Οἱ μὲν Πατέρες, πού συνῆλθον εἰς τὴν Νίκαιαν, μὲ τὸ νὰ ἔχουν κατὰ νοῦν τὴν ἔννοιαν ταύτην, ἐχρησιμοποίησαν τοιαύτας λέξεις. Ὅτι δὲ δὲν ἐφεύρον αὐτὰς μὲ τὴν φαντασίαν των, ἐπειδὴ καὶ τοῦτο ἰσχυρίζονται οἱ Ἀρειανοί, ἀλλ' ἀφοῦ παρέλαβον αὐτὰς ἀπὸ τοὺς πρὸ αὐτῶν ζήσαντας Πατέρας εἶπον αὐτάς, ἅς διερευνήσωμεν καὶ τοῦτο, διὰ νὰ μὴ ὑπολειφθῇ εἰς αὐτοὺς οὔτε ἡ δικαιολογία αὐτή. Μάθετε λοιπόν, ὦ χριστομάχοι Ἀρειανοί, ὅτι ὁ μὲν Θεόγνωστος¹²⁰, ἀνὴρ λόγιος, δὲν ἀπέφυγε νὰ εἴπῃ τὴν φράσιν «ἐκ τῆς οὐσίας». Διότι ὅταν ἔγραφεν εἰς τὸ δεύτερον κεφάλαιον τῶν ὑποτυπώσεων αὐτοῦ περὶ τοῦ Υἱοῦ εἶπε τὰ ἑξῆς:

«Ἡ οὐσία τοῦ Υἱοῦ δὲν ὑπονοεῖται ὅτι εἶναι κάποια οὐσία, πού εἶναι ἔξωθεν τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, οὔτε ἐκ μὴ ὄντων ὑπεισηλθεν εἰς τὴν οὐσίαν τῆς θεότητος, ἀλλ' ἐγεννήθη ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, ὅπως τὸ ἀπαύγασμα ἐκ τοῦ φωτός, καὶ ὅπως ὁ ἀτμός ἀπὸ τοῦ ὕδωρ. Διότι οὔτε τὸ ἀπαύγασμα εἶναι αὐτός ὁ ἥλιος, οὔτε ὁ ἀτμός εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ ὕδωρ, ἀλλ' οὔτε τὸ ἀπαύγασμα ξένον ἀπὸ τὸν ἥλιον ἢ ὁ ἀτμός ἀπὸ τὸ ὕδωρ, καὶ οὔτε (ἡ οὐσία τοῦ Υἱοῦ) εἶναι αὐτός οὗτος ὁ Πατὴρ οὔτε ξένη ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἀλλ' ἐκπομπὴ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, ἡ ὁποία οὐσία τοῦ Πατρὸς δὲν ὑπέστη διαίρεσιν. Καθὼς δηλαδὴ ὁ

120. Ὁ Θεόγνωστος οὗτος ἦτο Ἀλεξανδρινὸς θεολόγος, ἀκμάσας κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα. Ἐχρημάτισε διευθυντὴς τῆς Σχολῆς τῆς Ἀλεξανδρείας τέταρτος μετὰ τὸν Ὠριγένη (Ἡρακλῆς - Διονύσιος - Πιέριος - Θεόγνωστος), ἢ, κατ' ἄλλους, πιθανώτερον τρίτος (Ἡρακλῆς - Διονύσιος - Θεόγνωστος - Πιέριος) (ΘΗΕ, τ. 6ος, σελ. 150).

ἡλιος παραμένει ὁ ἴδιος ὁλόκληρος χωρίς νὰ ἐλαττώνηται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἐκπέμπει ἀκτῖνας ἀπὸ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, ἔτσι οὔτε ἡ οὐσία τοῦ Πατρὸς, μετὰ τὸ νὰ ἔχη εἰκόνα της τὸν Υἱόν, ὑπέστη ἀλλοίωσιν».

Ὁ μὲν Θεόγνωστος λοιπόν, ἀφοῦ ἐξήτασε πρῶτον τὸ θέμα ὡσάν νὰ ἐγύμναζε τὴν σκέψιν, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἐκθέσῃ ὕστερον τὸ φρόνημα αὐτοῦ ἔτσι περιέγραψεν αὐτό. Ὁ δὲ Διονύσιος, ὁ ὁποῖος ἐγένεν ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας, ὅταν ἔγραφε κατὰ τοῦ Σαβελλίου, θέλων νὰ ἐρμηνεύσῃ διὰ περισσοτέρων τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Σωτῆρος καὶ ἐξ αὐτῆς νὰ ἀποδείξῃ πλανωμένους τοὺς Σαβελλιανίζοντας, ὅτι δὲν εἶναι ὁ Πατὴρ ποὺ ἐγένεν ἄνθρωπος, ἀλλ' ὁ Λόγος αὐτοῦ¹²¹, ὅπως εἶπεν ὁ Ἰωάννης, ἐπειδὴ διετυπώθησαν ὑποψίαι εἰς βάρος του ὅτι δῆθεν λέγει τὸν Υἱὸν ποίημα καὶ ὅτι δὲν εἶναι ὁμοούσιος μετὰ τὸν Πατέρα, γράφει πρὸς τὸν ὁμώνυμόν του Διονύσιον, τὸν ἐπίσκοπον Ρώμης καὶ τρόπον τινὰ ἀπολογούμενος λέγει ὅτι τοῦτο εἶναι συκοφαντία ἐναντίον του. Διότι οὔτε εἶχεν εἶπει ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ποίημα, ἀλλὰ καὶ ἐβεβαίωσεν ὅτι πιστεύει ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ὁμοούσιος μετὰ τὸν Πατέρα. Ἐχει δὲ ἡ ὁμολογία αὐτοῦ ὡς ἐξῆς.

«Καὶ δι' ἄλλης ἐπιστολῆς ἔγραψα, εἰς τὴν ὁποίαν μεταξὺ ἄλλων ἀνῆρσα καὶ τὸ ἀποδιδόμενον εἰς ἐμέ ἔγκλημα, ὅτι τάχα λέγω ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι ὁμοούσιος μετὰ τὸν Θεόν, ὡς ψευδές. Διότι ἂν καὶ λέγω ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο δὲν εὐρίσκεται πουθενὰ εἰς τὰς ἀγίας Γραφάς, ἀλλὰ τὰ ἐν συνεχείᾳ ἐπιχειρήματά μου, τὰ ὁποῖα οὗτοι παρεσιώπησαν, δὲν διαφωνοῦν μετὰ τὴν ἔννοιαν αὐτήν. Διότι ἀληθῶς ἐχρησιμοποίησα ὡς παράδειγμα τὴν γέννησιν τέκνων εἰς τοὺς ἀνθρώπους, πράγμα ποὺ φανερώνει ὅτι τὰ τέκνα εἶναι τοῦ αὐτοῦ γένους μετὰ τοὺς γονεῖς, ἀλλ' εἶπον μόνον, χωρίς ἀμφιβολίαν, ὅτι οἱ γονεῖς δὲν ταυτίζονται μετὰ τὰ τέκνα, ὅτι δὲν εἶναι αὐτοὶ τὰ τέκνα, ἢ ὅτι δὲν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ὑπάρχουν οὔτε γονεῖς οὔτε τέκνα. Καὶ τὴν μὲν ἐπιστολήν, καθὼς προεῖπα, λόγῳ τῶν περιστάσεων δὲν ἔχω πρόχειρον διὰ νὰ τὴν παρουσιάσω· ἀλλ' ἂν πράγματι αὕτη εἶναι ἡ σημασία, ποὺ ἔχουν διὰ σὲ οἱ λό-

121. Πρὸς Ἰω. 1, 14.

γοι ἐκεῖνοι θὰ ἔπρεπε μᾶλλον νὰ στείλω ἀντίγραφον ὁλοκλήρου τῆς ἐπιστολῆς, πρᾶγμα, πού θὰ πράξω ἂν ἤμπορέσω. Γνωρίζω δὲ καὶ ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἐπρόσθεσα περισσοτέρας ὁμοιότητας τῶν συγγενῶν διότι πράγματι καὶ τὰ φυτὸν εἶπον πού ἐφύτρωσεν ἀπὸ σπέρμα ἢ ἐβλάστησεν ἀπὸ τὴν ρίζαν τοῦ δένδρου εἶναι ἐντελῶς ἄλλο δένδρον ἀπὸ ἐκεῖνο ἐκ τοῦ ὁποίου ἐβλάστησε, καὶ ὅτι χωρὶς ἀμφιβολίας εἶναι τῆς αὐτῆς φύσεως μὲ ἐκεῖνο. Καὶ εἶπον ἀκόμη ὅτι ὁ ποταμὸς πού ρεεῖ ἀπὸ τὴν πηγὴν τοῦ λαμβάνει ἄλλο ὄνομα, διότι οὔτε ἡ πηγὴ λέγεται ποταμὸς, οὔτε ὁ ποταμὸς πηγὴ, καὶ ὑπάρχουν καὶ τὰ δύο, καὶ ὁ ποταμὸς εἶναι τὸ ὕδωρ ἐκ τῆς πηγῆς».

26. "Ὅτι δὲ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι οὔτε δημιουργημα, οὔτε κτίσμα, ἀλλ' εἶναι γνήσιον γέννημα τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ἀδιαίρετον, καθὼς ἔγραψεν ἡ μεγάλη Σύνοδος, ἰδοὺ καὶ ὁ Διονύσιος, ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης, γράφων κατὰ ἐκείνων, πού φρονοῦν τὰ φρονήματα τοῦ Σαβελλίου, ἐκφράζει τὴν ἀγανάκτησίν του ἐναντίον των, πού τολμοῦν νὰ λέγουν ταῦτα, καὶ λέγει τὰ ἑξῆς:

«Ἐπειτα, θὰ ἤμποροῦσα εὐλόγως νὰ εἶπω πρὸς ἐκείνους, πού ἀνατρέπουν τὴν εὐσεβῆ διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, μὲ τὸ νὰ διαιροῦν καὶ κατατεμαχίζουν τὴν μοναρχίαν τῆς θεότητος εἰς τρεῖς τινὰς δυνάμεις καὶ ξεχωριστὰς ὑποστάσεις καὶ τρεῖς θεότητας. Διότι ἔχω πληροφορηθῇ ὅτι μερικοί, ἀπ' αὐτοὺς, πού εἶναι μὲ σᾶς, καὶ κατηχοῦν καὶ διδάσκουν τὸν θεῖον λόγον, ὅτι εἶναι οἱ εἰσηγηταὶ τῆς διδασκαλίας ταύτης, οἱ ὅποιοι, διὰ νὰ εἶπω ἐν συντόμῳ, εἶναι ἐκ διαμέτρου ἀντίθετοι μὲ τὴν γνώμην τοῦ Σαβελλίου. Διότι ὁ μὲν Σαβέλλιος βλασφημεῖ μὲ τὸ νὰ λέγῃ ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ὁ αὐτὸς μὲ τὸν Πατέρα καὶ τἀνάπαλιν, οἱ δὲ κηρύττουν τρόπον τινὰ ὅτι εἶναι τρεῖς θεοί, διότι διαιροῦν τὴν ἁγίαν μονάδα εἰς τρεῖς ὑποστάσεις ἐντελῶς ξένας καὶ χωρισμένας μεταξὺ των. Διότι εἶναι ἀνάγκη ὅπως ὁ θεῖος Λόγος εἶναι ἡνωμένος μὲ τὸν Θεὸν τῶν ὅλων, τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα ἀναγκαίως πρέπει νὰ περιχωρῇ καὶ ἐγκαταμένη εἰς τὸν Θεόν. Τώρα καὶ τὴν θείαν Τριάδα ἀνάγκη πᾶσα, καθὼς ἀκριθῶς εἰς μίαν κορυφὴν, νὰ συγκεφαλαιοῦμεν καὶ συναπτῶμεν εἰς ἓνα Θεόν, τὸν Θεὸν λέγω καὶ παντοκράτορα τῶν ὅλων. Διότι ἡ διαίρεσις τῆς μοναρχίας τῆς θεό-

τητος εἰς τρεῖς ἀρχάς εἶναι τοῦ ἀνοήτου Μαρκίωνος δίδαγμα, ποῦ εἶναι μάθημα διαβολικόν, ὅχι δὲ καὶ τῶν ἀληθινῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐκεῖνων ποῦ ἀρέσκονται εἰς τὰ διδάγματα τοῦ Σωτῆρος. Διότι οὗτοι γνωρίζουν μὲν καλῶς Τριάδα, τὴν ὁποῖαν κηρύττει ἡ θεία Γραφή, τρεῖς δὲ θεοὺς οὔτε ἡ Παλαιὰ οὔτε ἡ Καινὴ Διαθήκη κηρύττουν.

“Ὅχι δὲ ὀλιγώτερον ἡμπορεῖ κανεῖς νὰ κατηγορήσῃ καὶ ἐκείνους, ποῦ πιστεύουν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι κτίσμα καὶ νομίζουν ὅτι ὁ Κύριος ἔγινεν ὅπως ἀκριβῶς ἔγινεν ὁποιοδήποτε ἀπὸ ὅσα πράγματι ἔγιναν, ἐπειδὴ τὰ θεῖα λόγια μαρτυροῦν προσθέτως ὅτι εἰς αὐτὸν ἀρμόζει καὶ πρέπει ἡ γέννησις, ἀλλ’ ὅχι ἡ πλάσις καὶ ἡ δημιουργία. Εἶναι λοιπὸν ὅχι ἀπλῶς τυχαία, ἀλλὰ μεγίστη βλασφημία τὸ νὰ λέγῃ κανεῖς ὅτι ὁ Κύριος εἶναι τρόπον τινὰ χειροποίητος. Διότι ἐὰν ἔγινεν Υἱός, ὑπῆρχε χρόνος, ὅτε οὗτος δὲν ὑπῆρχεν· ὑπῆρχε δὲ πάντοτε, ἐὰν βέβαια εἶναι ἐν τῷ Πατρὶ¹²², καθὼς λέγει ὁ ἴδιος, καὶ ἐὰν εἶναι Λόγος καὶ Σοφία καὶ δύναμις Θεοῦ ὁ Χριστός¹²³. Διότι αἱ θεῖαι Γραφαὶ λέγουν ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι αὐτὰ ποῦ γράφουν, ὅπως ἀκριβῶς γνωρίζετε· ταῦτα δέ, ἐπειδὴ εἶναι δυνάμεις, εἶναι ἰδιώματα τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν λοιπὸν ἐποιήθῃ ὁ Υἱός, ἦτο χρόνος ὅτε ταῦτα δὲν ὑπῆρχον, ἐπομένως ὑπῆρχε καιρὸς, καθ’ ὃν ὁ Θεὸς ἦτο χωρὶς αὐτά, τοῦτο δὲ εἶναι ἀτοπώτατον. Καὶ τί θὰ ἡμπορούσα περισσότερον νὰ εἶπω πρὸς σᾶς, πρὸς ἄνδρας φέροντας τὸν φωτισμὸν τοῦ πνεύματος καὶ γνωρίζοντας καλῶς τὰς παραλόγους συνεπείας, ποῦ γεννῶνται ἀπὸ τὸ νὰ λέγῃ κανεῖς ποῖημα τὸν Υἱόν; εἰς τὰς ὁποίας φαίνεται εἰς ἐμὲ ὅτι δὲν ἐπρόσεξαν μὲ τὸν νοῦν των, ἐκείνοι, ποῦ πρῶτοι εἰσηγήθησαν τὴν δόξαν ταύτην, καὶ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς οὗτοι ἐπλανήθησαν μὲ τὸ νὰ ἐκλάβουν τὴν ἀλήθειαν μὲ ἄλλην σημασίαν ἀπὸ ἐκείνην, ποῦ ἀποδίδει εἰς αὐτὴν ἡ θεία καὶ προφητικὴ Γραφή λέγουσα τό· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ»¹²⁴. Διότι ἡ σημασία τοῦ ἔκτισεν, ὡς γνωρίζετε, δὲν εἶναι μία· ἐπειδὴ ἐδῶ ἔκτισε

122. Πρβλ. Ἰω. 14, 11.

123. Πρβλ. Α' Κορ. 1, 24.

124. Παροιμ. 8, 22.

πρέπει νὰ ἐρμηνευθῇ διὰ τοῦ κατέστησεν εἰς τὰ ἔργα, ποῦ ἐγένιναν ἀπὸ τὸν ποιητὴν Θεόν, ἐγένιναν δὲ δι' αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ. Τὸ δὲ ἔκτισεν οὔτε τώρα δὲν λέγεται εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἐποίησε διότι «τὸ κτίσαι» διαφέρει εἰς σημασίαν ἀπὸ «τὸ ποιῆσαι». «Δὲν εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ πατὴρ σου, ποῦ σὲ ἀπέκτησε καὶ σὲ ἐδημιούργησε καὶ σοῦ ἔδωκε μορφήν»¹²⁵ λέγει ὁ Μωϋσῆς εἰς τὴν μεγάλην ὡδήν, ποῦ ὑπάρχει εἰς τὸ Δευτερονόμιον. Πρὸς τοὺς ὁποίους καὶ θὰ ἠμποροῦσε κανεῖς νὰ εἴπῃ· ὦ παράτολμοι ἄνθρωποι, εἶναι ποῖημα ὁ πρωτότοκος πάσης κτίσεως¹²⁶, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη ἐκ γαστροῦ πρὶν νὰ γίνῃ τὸ ἄστρον τῆς αὐγῆς¹²⁷, αὐτὸς ποῦ ὡς Σοφία τοῦ Θεοῦ εἶπεν· «πρὸ δὲ πάντων τῶν βουνῶν με γεννᾷ»¹²⁸. Καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα μέρη τῶν θείων Γραφῶν ἠμπορεῖ κανεῖς νὰ εὑρῇ, ὅτι αὗται λέγουν διὰ τὸν Υἱόν, ὅτι γεννᾶται καὶ ὄχι ἐγενεν, ἀπὸ τὰς ὁποίας πολὺ φανερά ἀποδεικνύονται τὰ ψεῦδη περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Κυρίου ἐκείνων, ποῦ μὲ τὸ νὰ θεωροῦν αὐτὸν κτίσμα, τολμοῦν νὰ λέγουν ποῖησιν τὴν θείαν καὶ ἀνέκφραστον γέννησιν αὐτοῦ. Ἐπομένως οὔτε πρέπει κανεῖς νὰ διαιρῇ εἰς τρεῖς θεότητες τὴν θαυμαστήν καὶ θείαν Μονάδα, οὔτε μὲ τὸ νὰ λέγῃ ποῖημα τὸν Κύριον νὰ ὑποτιμᾷ τὸ ἀξίωμα καὶ τὸ ὑπερφυσικὸν μεγαλεῖόν αὐτοῦ, ἀλλὰ νὰ πιστεύῃ εἰς Θεὸν Πατέρα Παντοκράτορα καὶ εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν αὐτοῦ καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ ὅτι ὁ Λόγος εἶναι ἕν μὲ τὸν Θεὸν τῶν ὅλων· «διότι λέγει, ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ εἴμεθα ἕν»¹²⁹. καὶ «ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί»¹³⁰. Διότι ἔτσι καὶ ἡ θεία Τριάς καὶ ἡ ἀγία διδασκαλία τῆς μοναρχίας τῆς θεότητος θὰ ἠμποροῦν νὰ διασώζωνται.

27. Περὶ δὲ τοῦ ὅτι ὁ Λόγος συνυπάρχει ἀνάρχως μὲ τὸν Πατέρα καὶ ὄχι ἐξ ἄλλης οὐσίας ἢ ὑποστάσεως, ἀλλ' ὅτι εἶναι οὗτος γνήσιον γέννημα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, καθὼς εἶπον οἱ Πατέρες εἰς τὴν Σύνοδον, ἃς ἐ-

125. Δεστ. 32, 6.

126. Πρβλ. 1, 15.

127. Πρβλ. Ψαλμ. 109, 3.

128. Παρμ. 8, 25.

129. Ἰω. 10, 30.

130. Ἰω. 14, 10.

πιτραπή πάλιν εἰς ἡμᾶς νὰ διδαχθῶμεν καὶ ἀπὸ τὸν φιλόπονον Ὁριγένην. Διότι ἐκεῖνα μὲν ποῦ ἔγραψεν ὡς ἐρρευητῆς καὶ γυμναζόμενος εἰς τὰς συζητήσεις του μὲ τοὺς ἀντιφρονούντας, ἅς μὴ δέχεται κανεὶς ὡς ἔκφρασιν τοῦ ἰδικοῦ του φρονήματος, ἀλλὰ ἐκείνων, ποῦ ἐφιλονίκουν μὲ ἐριστικὴν διάθεσιν κατὰ τὴν συζήτησιν. Ἐκεῖνα δὲ τὰ ὁποῖα οὗτος χωρὶς φόβον ὀρίζει μὲ τὸ νὰ ἀποφαίνεται ὡς ἰδικά του, ταῦτα ἀντιπροσωπεύουν τὸ φρόνημα τοῦ φιλοπόνου ἀνδρός. Ὑστερα λοιπὸν ἀπὸ ἐκεῖνα, ποῦ λέγει, ἐν εἵδει γυμνάσματος πρὸς τοὺς αἰρετικούς, ἀμέσως ὁ ἴδιος προσθέτει τὰς γνώμας του, λέγων τὰ ἑξῆς:

«Ἐὰν εἶναι εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, ἀόρατος εἶναι καὶ ἡ εἰκὼν· ἐγὼ θὰ τολμήσω νὰ προσθέσω, ὅτι ἐπειδὴ τυγχάνει νὰ εἶναι καὶ ὁμοιότης τοῦ Πατρός, δὲν ὑπάρχει χρόνος, ὅτε οὗτος δὲν ἦτο. Διότι πότε ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν Ἰωάννην ὀνομάζεται φῶς, «διότι ὁ Θεὸς εἶναι φῶς»¹³¹, δὲν εἶχεν ἀπαύγασμα τῆς ἐνδόξου φύσεως αὐτοῦ¹³², διὰ νὰ τολμήσῃ κανεὶς νὰ ἀποδώσῃ ἀρχὴν εἰς τὸν Υἱόν, ὁ ὁποῖος πρωτύτερα δὲν ὑπῆρχε; πότε δὲ ἡ εἰκὼν τῆς ἀπεριγράπτου καὶ ἀνωλύμου καὶ ἀνεκφράστου ὑποστάσεως τοῦ Πατρός, ὁ χαρακτήρ, ὁ Λόγος, ὁ γνωρίζων τὸν Πατέρα¹³³, δὲν ὑπῆρχεν; ἅς κατανοήσῃ δηλαδὴ ἐκεῖνος ποῦ τολμᾷ καὶ λέγει· «ἦτό ποτε χρόνος, ὅτε δὲν ἦτο ὁ Υἱός», ὅτι κατ' ἀνάγκην θὰ εἴπῃ καὶ ὅτι· ἡ σοφία¹³⁴ κάποτε δὲν ὑπῆρχε, καὶ ὁ Λόγος δὲν ὑπῆρχε, καὶ ἡ ζωὴ δὲν ὑπῆρχε. Καὶ πάλιν εἰς ἄλλο μέρος λέγει· «ἀλλὰ δὲν εἶναι δίκαιον, οὔτε χωρὶς κίνδυνον, ἕνεκα τῆς ἀσθενείας ἡμῶν, ὅσον ἐξάρτᾶται ἀπὸ ἡμᾶς, τὸ νὰ ἀποστεροῦμεν τὸν Θεὸν ἀπὸ τὸν πάντοτε συνυπάρχοντα εἰς αὐτὸν μονογενῆ Λόγον, ποῦ εἶναι ἡ σοφία αὐτοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν, θλέπων τὸν ἑαυτὸν του ἔχαιρε¹³⁵, διότι ἔτσι οὔτε ὅτι χαίρει πάντοτε θὰ νοῆται».

Ἰδού, ἡμεῖς μὲν ἀποδεικνύομεν ὅτι ἡ τοιαύτη ἔννοια μετεβιβάσθῃ ἀπὸ Πατέρας εἰς Πατέρας, σεῖς δέ,

131. Α' Ἰω. 1, 5.

132. Πρβλ. Ἑβρ. 1, 3.

133. Πρβλ. Ἰω. 10, 15.

134. Πρβλ. Α' Κορ. 1, 24.

135. Πρβλ. Παρμ. 8, 30.

ὡς νέοι Ἰουδαῖοι καὶ μαθηταὶ τοῦ Καϊάφα, ποίους Πατέρας ἔχετε νὰ δείξετε ἀπὸ τοὺς ὁποίους παρελάβετε τοὺς λόγους σας; Ἀλλὰ δὲν θὰ ἠμπορέσετε νὰ εἴπετε κανένα ἀπὸ τοὺς φρονίμους καὶ σοφοὺς, διότι ὅλοι σὰς ἀποστρέφονται, ἐκτὸς μόνον ἀπὸ τὸν διάβολον. Διότι μόνον οὗτος ἔγινε διὰ σὰς πατὴρ τῆς ἀποστασίας σας αὐτῆς, ὁ ὁποῖος καὶ ἐνέσπειρεν εἰς τὴν ἀρχὴν τὴν ἀσέβειαν ταύτην εἰς ὑμᾶς καὶ σὰς ἔπεισε νὰ διακωμωδῆτε καὶ τώρα τὴν Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, οἱ Πατέρες τῆς ὁποίας ἔγραψαν ὅχι τὰ ἰδικὰ σας φρονήματα, ἀλλὰ ἐκεῖνα, πού παρέδωσαν ἀπαρχῆς αὐτοί, πού ἐ χρημάτισαν αὐτόπται καὶ ὑπηρέται τοῦ Λόγου. Διότι ἡ πίστις, τὴν ὁποίαν ὡμολόγησεν ἡ Σύνοδος, αὐτὴ εἶναι ἡ πίστις τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Τὴν πίστιν ταύτην ὑπερασπίζοντες οἱ μακάριοι Πατέρες ἔτσι ἔγραψαν καὶ κατεδίκασαν τὴν Ἀρειανικὴν αἵρεσιν. Διὰ τοῦτο κυρίως οὗτοι ἐπιχειροῦν νὰ διαβάλουν τὴν Σύνοδον. Διότι δὲν εἶναι αἱ λέξεις πού ἐνοχλοῦν αὐτοὺς, ἀλλ' ὅτι μὲ αὐτὰς ἀπεδείχθησαν ὅτι εἶναι αἰρετικοὶ καὶ ἀπὸ τὰς ἄλλας αἱρέσεις τολμηρότεροι.

28. Ἀναμφιβόλως, ὅταν τὰ φρασίδια ταῦτα ἀπεδείχθη τότε ὅτι εἶναι πονηρά καὶ ὅτι ἦτο πάντοτε εὐκολον νὰ ἐλέγχωνται ὅτι εἶναι ἀσεβῆ, ὕστερον ἐχρησιμοποίησαν τὴν λέξιν τοῦ ἀγενήτου, τὴν ὁποίαν παρέλαβον ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας φιλοσόφους πρὸς τὸν σκοπὸν ὥστε, μὲ τὴν δικαιολογίαν πού παρέχει αὐτὸ τὸ ὄνομα, νὰ ἠμποροῦν νὰ συγκαταριθμοῦν τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ μαζί μὲ τὰ ὄντα, πού ἔγιναν καὶ μὲ τὰ κτίσματα, τὰ ὁποῖα ἔγιναν δι' αὐτοῦ. Ἔτσι εἶναι συνηθισμένοι εἰς τὴν ἀσέβειαν χωρὶς καμμίαν ἐντροπὴν, καὶ ἔτοιμοι διὰ φιλονεικίας ρέποντες εἰς τὰς κατὰ τοῦ Κυρίου θλασφημίας. Λοιπόν, ἐάν μὲν ἀναισχυνοῦν κατ' οὐτὸν τὸν τρόπον ἐπειδὴ ἀγνοοῦν τὴν σημασίαν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, ἔπρεπεν οὗτοι νὰ μάθουν παρ' ἐκείνων, πού ἔδωσαν αὐτὸ εἰς αὐτούς, ὅτι καὶ ὁ νοῦς ὁ ὁποῖος λέγουν ὅτι προῆλθεν εἰς τὴν ὑπαρξιν ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ψυχὴ, πού προέρχεται ἀπὸ τὸν νοῦν, ἂν καὶ γνωρίζουν τὸ ἀπὸ ποίους εἶναι, ὅμως δὲν ἐφοβήθησαν νὰ εἴπουν ὅτι καὶ αὐτὰ εἶναι ἀγένητα, γνωρίζοντες ὅτι μὲ τὸ νὰ λέγουν καὶ τοῦτο δὲν μειώ-νουν τὸ πρῶτον ἀπὸ τὸ ὁποῖον ταῦτα ἐγεννήθησαν, καὶ ἡ καὶ οἱ ἴδιοι νὰ λέγουν ἔτσι, ἢ νὰ μὴ λέγουν τίποτε ἐντε-

λῶς δι' ἐκεῖνα, πού δὲν γνωρίζουν. Ἐάν δὲ νομίζουν ὅτι γνωρίζουν, εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἐρωτηθοῦν, καὶ μάλιστα ἐπειδὴ ἡ λέξις δὲν εἶναι παρμένη ἀπὸ τὰς θείας Γραφάς, ἀλλὰ πάλιν μὲ τὸ νὰ ὁμιλοῦν μὲ ἀγράφους λέξεις φιλονεικοῦν.

Διότι ἐγὼ μὲν διηγέθην τὴν αἰτίαν καὶ τὴν σημασίαν, ἐξ ἀφορμῆς τῶν ὁποίων ἡ Σύνοδος καὶ ὅσοι πρὸ αὐτῆς Πατέρες τὸ «ἐκ τῆς οὐσίας» καὶ τὸ «ὁμοούσιον» ἐξέθεσαν καὶ ἔγραψαν, σύμφωνα μὲ ὅσα περὶ τοῦ Σωτήρος ἔχουν γραφῇ εἰς τὰς Γραφάς. Αὐτοὶ δέ, ἐὰν θέβαια ἡμποροῦν, ἄς ἀποκριθοῦν, πῶς εὗρηκαν τὴν ἀγραφὸν ταύτην λέξιν, ἥ μὲ ποῖαν ἔννοιαν λέγουν τὸν Θεὸν ἀγέννητον. Διότι ἔχω ἀκούσει ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο ἔχει διαφόρους σημασίας. Διότι, λέγουν, ἀγέννητον λέγεται ἐκεῖνο πού ἀκόμη μὲν δὲν ἔγινε, πού ὅμως ἡμπορεῖ νὰ γίνῃ, καὶ πάλιν αὐτό, πού οὔτε ὑπάρχει οὔτε ἡμπορεῖ νὰ ἔλθῃ εἰς τὸ εἶναι, καὶ τρίτον εἶναι ἐκεῖνο πού σημαίνεται παρ' αὐτοῦ, πού ὑπάρχει μὲν, ἀλλὰ δὲν εἶναι οὔτε γενητόν, οὔτε ἔχει ἀρχὴν τῆς υπάρξεως αὐτοῦ, ἀλλ' εἶναι ἀναρχον καὶ ἀνεπίδεκτον φθορᾶς. Λοιπὸν, ἴσως μὲν θελήσουν οὗτοι νὰ παραμερίσουν τὰς δύο πρώτας σημασίας, λόγῳ τοῦ ἀτόπου, πού ὑπάρχει εἰς αὐτάς· διότι κατὰ τὴν πρώτην ἔννοιαν θὰ εἶναι, καὶ ἐκεῖνα, πού ἤδη ἔγιναν, καὶ ὅσα ἐνδέχεται νὰ γίνουν, ἀγέννητα· καὶ διότι καὶ κατὰ τὴν δευτέραν ἔννοιαν τὸ ἄτοπον εἶναι μεγαλύτερον. Δὲν μένει λοιπὸν παρὰ νὰ δεχθοῦν τὴν τρίτην ἔννοιαν καὶ σύμφωνα μὲ αὐτὴν νὰ ἐννοοῦν τὸ ἀγέννητον. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἂν λέγουν, δὲν εἶναι ὀλιγώτερον ἀσεβεῖς. Διότι ἐὰν ἐκεῖνο, πού δὲν ἔχει ἀρχὴν τῆς υπάρξεως αὐτοῦ, δὲν εἶναι οὔτε γένημα οὔτε κτίσμα, ἀλλὰ ὃν ἀναρχον, τοῦτο τὸ ὃν λέγουν ἀγέννητον, καὶ ἀντιθέτως πρὸς αὐτὰ λέγουν γενητόν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, ποῖος δὲν ἀντιλαμβάνεται τὴν πονηρίαν τῶν θεομάχων; Ποῖος δὲν θὰ λιθοβολήσῃ αὐτοὺς ὅταν οὗτοι πάσχουν ἀπὸ τῆς αὐτῆς μανίας; Διότι ἐπειδὴ ἐντρέπονται νὰ προφέρουν ἀκόμη τὰ λεγέειδ' α τῶν πρώτων μύθων των, διὰ τὰ ὁποῖα κατεκρίθησαν, ἐπενόησαν ἄλλον τρόπον νὰ διατυπώσουν τὴν κακοδοξίαν των οἱ ταλαίπωροι, διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀγενήτου, καθὼς αὐτοὶ ἐννοοῦν αὐτό. Διότι ἐὰν ὁ Υἱὸς εἶναι εἰς ἐκ τῶν γενητῶν, δηλαδὴ ἔγινε καὶ αὐτὸς ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ ἐὰν ἔχη ἀρχὴν υπάρξεως, ἄρα

δέν ὑπῆρχε πρὶν γεννηθῆ, καὶ ἔάν δέν εἶναι ἀναρχος, ἦτο κάποτε χρόνος, καθ' ὃν οὗτος δέν ὑπῆρχε.

29. "Ἐπρεπε λοιπὸν ἀφοῦ οὗτοι φρονοῦν πάλιν τὰ ἴδια φρονήματα, ὅπως πρωτύτερα, νὰ σημαίνουν τὴν ἑτεροδοξίαν των μὲ τὰ ἴδια τὰ λόγια των καὶ ὄχι μὲ τὴν λέξιν δῆθεν τοῦ ἀγενήτου νὰ σκεπάζουν τὴν κακοφροσύνην των. Ἀλλ' οἱ κακοήθεις δέν πράττουν τοῦτο, πράττουν δὲ τὰ πάντα κατὰ τὰς ἐμπνεύσεις τοῦ πατρὸς αὐτῶν διαθόλου μετὰ πανουργίας. Διότι ὅπως ἐκεῖνος ἐνδύεται ξένην περιβολὴν καὶ ἔτσι ἐπιχειρεῖ νὰ ἀπατᾷ¹³⁶, ἔτσι οὗτοι ἐπενόησαν τὸ ὄνομα ἀγένητον, ἵνα, μὲ τὸ νὰ προσποιοῦνται ὅτι δοξάζουν τὸν Θεόν, ἔχουν καμουφλαρισμένην τὴν βλασφημίαν των κατὰ τοῦ Κυρίου, καὶ ἔτσι σκεπασμένην διαδίδουν αὐτὴν εἰς τοὺς ἄλλους. Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ τὸ σόφισμα αὐτῶν τοῦτο ἀπεκαλύφθη, ἅς εἴπουν τί ἄλλο ἴσως ὑπολείπεται πάλιν εἰς αὐτούς.

Εὐρήκαμεν, λέγουν, οἱ κακοῦργοι, καὶ ἀφοῦ προσθέτουν εἰς τὰ προηγουμένα λέγουν ὅτι ἀγένητον εἶναι ἐκεῖνο, ποῦ δέν ἔχει τὸν αἷτιον τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ, ἀλλὰ εἶναι καὶ ὁ αἷτιος, ποῦ ἔφερε διὰ τῆς δημιουργίας εἰς τὸ εἶναι τὰ γενητά. Ἀχάριστοι καὶ μὴ θέλοντες νὰ ἀκούσουν τὰς Γραφάς, οἱ ὅποιοι ὄχι διὰ τὴν τιμὴν, ποῦ ἀνήκει εἰς τὸν Θεόν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀτιμίαν εἰς τὸν Υἱόν, πράττουν καὶ λέγουν τὰ πάντα, ἐπειδὴ δέν γνωρίζουν ὅτι αὐτός, ποῦ ἀτιμάζει τὸν Υἱόν, ἀτιμάζει τὸν Πατέρα. Διότι πρῶτον μὲν, καὶ ἂν ἀκόμη ὀνομάζουν ἔτσι τὸν Θεόν, δέν ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ Λόγος εἶναι εἰς ἀπὸ τὰ γενητά. Διότι ὡς γέννημα τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, πάλιν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οὗτος ὑπάρχει ἀνάρχως μαζὶ μὲ αὐτόν. Διότι τὸ ὄνομα τοῦτο δέν ἀφαιρεῖ τίποτε ἀπὸ τὴν φύσιν τοῦ Λόγου, οὔτε πάλιν τὸ ἀγένητον ἔχει τὴν σημασίαν, ποῦ νὰ ἀναφέρεται πρὸς τὸν Υἱόν, ἀλλὰ πρὸς τὰ γενόμενα ἀπὸ τὸν Υἱόν. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος, ποῦ προσφωνεῖ τὸν ἀρχιτέκτονα καὶ ὀνομάζει αὐτὸν δημιουργὸν οἰκίας ἢ πόλεως, δέν περιλαμβάνει εἰς τὸ ὄνομα τοῦτο τὸν υἱόν, ποῦ ἐγεννήθη ἐξ αὐτοῦ, ἀλλὰ διὰ

μὲν τὴν τέχνην μὲ τὴν ὁποίαν ἔγιναν τὰ ἔργα καὶ τὴν ἐπιστήμην τοῦ ἐννοεῖ ὅτι δὲν εἶναι οὗτος τέτοιος ὥσάν τὰ ἔργα, πού ἔγιναν παρ' αὐτοῦ, καὶ ὀνομάζει αὐτὸν δημιουργόν, ἐπειδὴ δὲ γνωρίζει τὴν φύσιν τοῦ ποιητοῦ τῶν ἔργων, τελεῖ ἐν γνώσει ὅτι ὁ παρ' αὐτοῦ γεννηθεὶς υἱὸς εἶναι ἄλλος ἀπὸ αὐτά, καὶ ἀναφορικῶς μὲν πρὸς τὸν υἱὸν ὀνομάζει αὐτὸν πατέρα, ὥς πρὸς δὲ τὰ ἔργα κτίστην καὶ ποιητὴν. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον αὐτός, πού λέγει ἔτσι ἀγέννητον τὸν Θεόν, ὀνομάζει αὐτὸν ἀπὸ τὰ ἔργα του, μὲ τὸ νὰ ἐννοῇ ὅχι μόνον ὅτι δὲν εἶναι γενητός, ἀλλ' ὅτι καὶ τῶν γενητῶν εἶναι ποιητής, γνωρίζει ὁμῶς ὅτι ὁ Λόγος αὐτοῦ εἶναι ἐντελῶς ἄλλος ἀπὸ τὰ γενητά, καὶ ὅτι μόνον τοῦ Πατρὸς εἶναι γνήσιον γέννημα, διὰ τοῦ ὁποίου ἔγιναν καὶ διεκοσμήθησαν τὰ πάντα.

30. Διότι ἀληθῶς καὶ οἱ προφῆται ὅταν ἔλεγον τὸν Θεὸν παντοκράτορα, δὲν ὠνόμαζον αὐτὸν ἔτσι, ἔνεκα τοῦ ὅτι ὁ Λόγος εἶναι εἰς ἀπὸ τὰ ὅλα — διότι ἐγνώριζον ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἐντελῶς ἄλλος ἀπὸ τὰ γενητά καὶ ὅτι αὐτὸς εἶναι Κύριος τῶν πάντων, σύμφωνα μὲ τὴν ὁμοιότητα αὐτοῦ μὲ τὸν Πατέρα — ἀλλ' ὅτι ὅλων τῶν δημιουργημάτων, τὰ ὁποῖα ἔκαμε διὰ τοῦ Υἱοῦ, αὐτὸς εἶναι Κύριος, καὶ τὴν ἐπὶ τούτων ἐξουσίαν ἔχει δώσει εἰς τὸν Υἱόν, καὶ μὲ τὸ νὰ ἔχη δώσει αὐτὴν, πάλιν αὐτὸς διὰ τοῦ Λόγου τῶν πάντων εἶναι Κύριος. Καὶ πάλιν μὲ τὸ νὰ λέγουν τὸν Θεὸν Κύριον τῶν δυνάμεων, δὲν λέγουν τοῦτο ἔνεκα τοῦ ὅτι καὶ ὁ Λόγος εἶναι εἰς ἀπὸ τὰς δυνάμεις αὐτάς, ἀλλὰ διότι τοῦ μὲν Υἱοῦ εἶναι Πατὴρ, τῶν δὲ κτισμάτων, τὰ ὁποῖα ἔγιναν διὰ τοῦ Υἱοῦ εἶναι Κύριος. Διότι ἀληθῶς καὶ αὐτὸς πάλιν ὁ Λόγος, μὲ τὸ νὰ εἶναι ἐν τῷ Πατρὶ πάντων τούτων εἶναι Κύριος καὶ κυβερνᾷ τὰ ὅλα, διότι ὅλα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, εἶναι τοῦ Υἱοῦ. Ἀκριβῶς λοιπὸν ὅπως τοῦτο ἔχει τοιαύτην ἐννοιαν, ἔτσι ἐκεῖνος πού θέλει νὰ λέγῃ ἀγέννητον τὸν Θεόν, ἅς λέγῃ μὲν, ἔάν καὶ ἐφ' ὅσον ἔτσι φαίνεται εἰς αὐτὸν ὀρθόν, ὅχι ὁμῶς διότι ἐννοεῖ ὅτι ὁ Λόγος εἶναι εἰς ἐκ τῶν γενητῶν, ἀλλὰ διότι, καθὼς προεῖπα, ὁ Θεὸς ὅχι μόνον γενητός δὲν εἶναι, ἀλλὰ καὶ τῶν γενητῶν διὰ τοῦ Λόγου τοῦ εἶναι ποιητής. Διότι ἀληθῶς καὶ ἔτσι ἔάν λέγεται πάλιν ὁ Λόγος εἶναι εἰκὼν τοῦ Πατρὸς καὶ ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα. Ἐφ' ὅσον δὲ εἶναι εἰκὼν αὐτοῦ ὀφείλει

νά εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὰ γενητὰ καὶ ἀπὸ τὰ πάντα. Διότι ἐκείνου, τοῦ ὁποίου εἶναι εἰκὼν, τούτου ἔχει καὶ τὴν ἰδιότητα καὶ τὴν ὁμοίωσιν, ὥστε ἐκεῖνος, πού λέγει τὸν Πατέρα ἀγέννητον καὶ παντοκράτορα νά νοῇ ὅτι εἰς τὸν ἀγέννητον καὶ παντοκράτορα ὑπάρχει καὶ ὁ Λόγος αὐτοῦ καὶ ἡ Σοφία, ἡ ὁποία εἶναι ὁ Υἱός. Ἄλλ' οἱ θαυμάσιοι καὶ εὐκολοὶ εἰς τὸ νά ἐκτρέπωνται εἰς τὴν ἀσέβειαν, μὲ τὸ νά μὴ σκοτίζονται διὰ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν τιμὴν, ἐφεῦρον τὸ ὄνομα τοῦ ἀγενήτου, ἐξ αἰτίας τῆς κακῆς τῶν διαθέσεως κατὰ τοῦ Σωτῆρος. Διότι ἐάν οὗτοι ἐνδιεφέροντο διὰ τὴν τιμὴν καὶ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, ἔπρεπε μᾶλλον, καὶ τοῦτο ἦτο τὸ καλλίτερον, νά ἀναγνωρίζουν καὶ νά λέγουν τὸν Θεὸν Πατέρα, παρὰ νά ἀποκαλοῦν αὐτὸν κατ' ἐκεῖνον τὸν τρόπον. Διότι μὲ τὸ νά λέγουν μὲν ἐκεῖνοι τὸν Θεὸν ἀγέννητον ἀπὸ τὰ γενόμενα παρ' αὐτοῦ, καθὼς προεῖπα, λέγουν αὐτὸν μόνον ποιητὴν, διὰ νά σημαίνουν ὅτι καὶ ὁ Λόγος εἶναι ποίημα σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν ἐκείνος δέ, πού λέγει τὸν Θεὸν Πατέρα, ἀμέσως σημαίνει καὶ τὸν Υἱὸν ἐν αὐτῷ, καὶ δὲν θά ἀγνοῇ ὅτι ἐφ' ὅσον ὑπάρχει Υἱός, ὅλα ὅσα ἐγιναν ἐδημιουργήθησαν διὰ τοῦ Υἱοῦ.

31. Ἐπομένως θά ἦτο καὶ περισσότερο, ἀληθὲς νά ἐννοῇ κανεὶς καὶ νά λέγῃ ἐκ τοῦ Υἱοῦ Πατέρα τὸν Θεόν, παρὰ νά ὀνομάζῃ καὶ νά λέγῃ αὐτὸν ἀγέννητον μόνον ἐκ τῶν ἔργων. Διότι τοῦτο μὲν σημαίνει τὰ ἔργα, πού ἐγιναν, μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Λόγου, τὸ δὲ ὄνομα τοῦ Πατρὸς κάμνει γνωστὸν τὸ γνήσιον ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ γέννημα. Ὅσον δὲ διαφέρει ὁ Λόγος ἀπὸ τὰ γενητὰ, τόσον καὶ ἀκόμη περισσότερο διαφέρει τὸ νά λέγωμεν Πατέρα τὸν Θεὸν ἀπὸ τὸ νά λέγωμεν αὐτὸν ἀγέννητον. Διότι ἀληθῶς τοῦτο μὲν εἶναι ἀγραφον καὶ ὑποπτον ἐσφαλμένης ἐρμηνείας, ἐπειδὴ ἔχει διαφόρους σημασίας, ἐκεῖνο δὲ εἶναι ἀπλουν καὶ μαρτυρεῖται εἰς τὰς Γραφάς, καὶ ἀληθέστατον εἶναι, καὶ μόνον τὸν Υἱὸν σημαίνει. Καὶ τὸ μὲν ἀγέννητον εὐρίσκεται εἰς τοὺς Ἑλληνας φιλοσόφους, οἱ ὅποιοι δὲν γνωρίζουν τὸν Υἱόν, τὸ δὲ Πατὴρ ἐγινε γνωστὸν καὶ ἐδόθη εἰς ἡμᾶς ὡς χάρις παρὰ τοῦ Κυρίου. Διότι ἀληθῶς ἐπειδὴ ὁ ἴδιος ἐγνώριζε τίνος εἶναι Υἱός ἔλεγεν· «ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ

ὁ Πατήρ ἐν ἐμοί»¹³⁷, καί· «ἐκεῖνος πρὸς ἔχει ἰδεῖ ἐμέ, ἔχει ἰδεῖ τὸν Πατέρα»¹³⁸, καί· «ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐσμεν»¹³⁹. Καὶ δὲν φαίνεται πούθενά νά ὀνομάζῃ τὸν Πατέρα ἀγέννητον ὁ ἴδιος, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐδίδασκεν ἡμᾶς νά προσευχώμεθα δὲν εἶπεν· ὅταν δὲ προσεύχεσθε νά λέγετε· «Θεὲ ἀγέννητε», ἀλλὰ μᾶλλον· «ὅταν προσεύχεσθε, λέγετε· Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς»¹⁴⁰. Καὶ τὸ ὅλον περιεχόμενον τῆς πίστεως ἡμῶν ἠθέλησεν οὗτος νά συγκεφαλαιώσῃ εἰς τοῦτο· διέταξε δηλαδὴ ἡμᾶς νά θαπτιζώμεθα ὄχι εἰς ὄνομα ἀγενήτου καὶ γενητοῦ, οὔτε εἰς ὄνομα ἀκτίστου καὶ κτίσματος, ἀλλ' εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἀγίου Πνεύματος¹⁴¹. Διότι ἔστι μόνον τελειούμενοι υἱοποιούμεθα ἀληθῶς καὶ ἡμεῖς, καὶ ὅταν λέγωμεν τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς γνωρίζομεν ἀληθῶς ἐκ τοῦ ὀνόματος τούτου καὶ τὸν Λόγον, πού εἶναι ἐν τῷ Πατρί. Ἐάν δὲ οὗτος θέλῃ καὶ ἡμεῖς νά λέγωμεν Πατέρα τὸν ἰδικόν του Πατέρα, δὲν πρέπει διὰ τοῦτο νά συνταυτίζωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας μὲ τὸν Υἱόν κατὰ τὴν φύσιν. Διότι καὶ τοῦτο χάρις εἰς αὐτὸν λέγεται ἀπὸ ἡμᾶς. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ Λόγος ἐφόρεσε τὸ ἰδικόν μας σῶμα καὶ ἔγινεν ἄνθρωπος μεταξύ μας, ἔπειτα χάρις εἰς τὸν Λόγον, πού ἦτο ἐν ἡμῖν, ὁ Θεὸς λέγεται καὶ ἡμῶν Πατήρ. Διότι τὸ πνεῦμα τοῦ Λόγου, πού εἶναι ἐντός μας διὰ στόματος ἡμῶν ὀνομάζει τὸν Πατέρα αὐτοῦ ὡς ἰδικόν μας Πατέρα. Αὕτη εἶναι ἡ ἔννοια τοῦ ἀποστόλου ὅταν λέγῃ· «ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας μας, τὸ ὁποῖον κράζει· Ἀββᾶ ὁ Πατήρ»¹⁴².

32. Ἄλλ' ἴσως οὗτοι, ἀφοῦ ἀπεδείχθησαν πλανώμενοι καὶ διὰ τὸ ὄνομα «τὸ ἀγέννητον», ἔπειδὴ εἶναι πονηροὶ εἰς τοὺς τρόπους, νά θελήσουν καὶ αὐτοὶ νά λέγουν· ἔπρεπε καὶ διὰ τὸν Κύριον καὶ Σωτῆρα ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν νά λέγωμεν ὅσα αἱ Γραφαὶ γράφουν περὶ

137. Ἰω. 14, 10.

138. Ἰω. 14, 9.

139. Ἰω. 10, 30.

140. Ματθ. 6, 9.

141. Πρβλ. Ματθ. 28, 19.

142. Μαλ. 4, 6.

αὐτοῦ καὶ νὰ μὴ χρησιμοποιοῦμεν λέξεις, ποὺ δὲν ὑπάρχουν εἰς τὰς Γραφάς. Ναὶ ἔπρεπε, θὰ ἡμποροῦσα τοῦλάχιστον νὰ εἶπω καὶ ἐγώ, διότι τὰ γνωρίσματα τῆς ἀληθείας εἶναι ἀκριθέστερα, ὅταν στηρίζονται εἰς τὰς Γραφάς παρὰ εἰς ἄλλα στηρίγματα. Ἀλλ' ἡ κακοήθεια καὶ ἡ μὲ πολλὴν πανουργίαν εὐμετάβλητος ἀσέβεια τῶν περὶ τὸν Εὐσέβιον ἠνάγκασε, καθὼς προεῖπα, τοὺς ἐπισκόπους νὰ ἐκθέσουν καθαρώτερα τοὺς λόγους, ποὺ ἀνατρέπουν τελείως τὴν ἀσέβειαν αὐτῶν. Καὶ ἀπεδείχθη μὲν μὲ ὅσα εἶπωμεν ὅτι τὰ γραφέντα ἀπὸ τὴν Σύνοδον ἔχουν ὀρθὸν νόημα, τῶν δὲ Ἀρειανῶν τὰ ἀθάσιμα λεξείδια καὶ ὁ τρόπος ἐφάνησαν πονηρά. Διότι ἀληθῶς καὶ τὸ ἀγέννητον ὄνομα, ἐπειδὴ ἔχει ἰδικὴν τοῦ σημασίαν καὶ ἡμπορεῖ νὰ προφέρεται μὲ εὐσεβῆ τρόπον, αὐτοὶ πάλιν, σύμφωνα μὲ τὰς ἰδικὰς τῶν πεποιθήσεις, ὀνομάζουν ὅπως ἠθέλησαν, διὰ νὰ ἀτιμάζουν τὸν Σωτῆρα, πρὸς μόνον τὸν σκοπὸν νὰ φιλονεικοῦν μὲ τὸ νὰ μάχωνται ὡς ἄλλοι μυθολογικοὶ γίγαντες τὸν Θεόν. Ἀλλ' οὔτε ὅταν ἐπρόφερον τὰ λεξείδια ἐκεῖνα ἔμειναν ἀκαταμάχητοι, οὔτε τὸ ἀγέννητον, ποὺ ἡμποροῦσε νὰ ὀνομάζεται ὀρθῶς καὶ εὐσεβῶς, δὲν ἡμπόρεσαν ὁμῶς, μὲ τὸ νὰ φρονοῦν κακῶς, νὰ κρύψουν τοὺς δολίους σκοποὺς τῶν, διότι κατεντροπιάσθησαν εἰς ὅλα καὶ ἡ αἵρεσις τῶν ἐστιγματίσθη παντοῦ.

Ταῦτα μὲν ἐδήλωσα, καθὼς ἡμπόρεσα νὰ ἐνθυμηθῶ ὅσα ἐπράχθησαν τότε εἰς τὴν Σύνοδον, γνωρίζω δὲ ὅτι ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς χριστομάχους, ποὺ ἀγαποῦν τὰς φιλονεικίας, οὔτε καὶ ὅταν ἀκούσουν αὐτὰ θὰ θελήσουν νὰ μεταβληθοῦν, ἀλλὰ θὰ τρέξουν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ζητοῦντες νὰ ἐφεύρουν δικαιολογίας, καὶ ὕστερα ἀπὸ αὐτάς, πάλιν θὰ ἐπινοήσουν ἄλλως. Διότι σύμφωνα μὲ τὴν προφητείαν «ἐὰν ὁ Αἰθίοψ ἀλλάξῃ τὸ δέρμα αὐτοῦ καὶ ἡ πάρδαλις τὰ ποικίλα χρώματά της»¹⁴³, θὰ θελήσουν καὶ αὐτοὶ νὰ φρονήσουν εὐσεβῶς, ἀφοῦ ἔχουν μάθει νὰ ἀσεβοῦν. Σὺ ὁμῶς, ἀγαπητέ, ποὺ ἔλαβες τὴν ἐπιστολὴν αὐτήν, μελέτησέ τὴν κατὰ μόνας ὁ ἴδιος, καὶ ἐὰν κατόπιν τούτου πεισθῇς ὅτι ἔχει καλῶς, ἀνάγνωσέ τὴν καὶ εἰς τοὺς ἀδελφούς, ποὺ θὰ εἶναι τότε παρόντες πρὸς τὸν σκο-

143. Ἱερ. 13, 23.

πόν, ἀφοῦ μάθουν αὐτὰ καὶ ἐκεῖνοι, νὰ ἀποδεχθοῦν μὲν τὸν ἀληθινὸν ζῆλον τῆς Συνόδου καὶ τὴν ἀκρίθειαν τῆς ἐννοίας τῆς πίστεως, νὰ καταδικάσουν δὲ τὴν τόλμην τῶν χριστομάχων Ἀρειανῶν καὶ τὰς ἀνοήτους δικαιολογίας των, τὰς ὁποίας πρὸς στήριξιν τῆς ἀσεβοῦς αἵρέσεως των ἐσκέφθησαν νὰ ἐπινοήσουν μεταξύ των· διότι εἰς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα πρέπει δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, μαζὶ μὲ τὸν συνάναρχον αὐτοῦ Υἱὸν καὶ Λόγον ὁμοῦ μὲ τὸ πανάγιον καὶ ζωοποιὸν Πνεῦμα τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς ἀτελειώτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ἐπιστολὴ τοῦ Εὐσεβίου Kaisarείας τοῦ ἀρειανόφρονος πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ.

33. Ὅσα συνεζητήθησαν κατὰ τὴν μεγάλην Σύνοδον, πού συνεκροτήθη εἰς τὴν Νίκαιαν, περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως, εἶναι μὲν πιθανὸν σεῖς, ἀγαπητοὶ νὰ ἔχετε πληροφορηθῇ καὶ ἀπὸ ἄλλους, ἐπειδὴ ἡ φήμη συνηθίζει νὰ προτρέχῃ ἀπὸ τὸν λόγον περὶ ἐκείνων, πού ἀκριβῶς ἔγιναν. Ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ πληροφορησθε διὰ μέσου τῆς τοιαύτης φήμης κατὰ διάφορον τρόπον τὰ τῆς ἀληθείας πράγματα, κατ' ἀνάγκην, πρῶτον μὲν ἐκάμαμεν εἰς ὑμᾶς γνωστὴν τὴν γραπτὴν διατύπωσιν περὶ τῆς πίστεως, ἡ ὁποία ἐπροτάθη ἀπὸ ἡμᾶς, καὶ ἔπειτα τὴν δευτέραν διατύπωσιν, τὴν ὁποίαν ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἰδικῶν μας, προτάσεων, ἀφοῦ ἐπέφεραν μερικὰς προσθήκας, διετύπωσαν. Λοιπόν, τὸ μὲν γράμμα, πού ἐγράφη ἀπὸ ἡμᾶς, ἀφοῦ ἀνεγνώσθη ἐνώπιον τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως ἡμῶν καὶ ἐκρίθη ὅτι ἔχει καλῶς καὶ ὀρθῶς, ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Καθὼς παρελάβομεν ἀπὸ τοῦ στόματος τῶν πρὸ ἡμῶν ἐπισκόπων καὶ κατὰ τὴν ἀρχικὴν κατήχησιν καὶ ὅταν ἐλαμβάνομεν τὸ λουτρὸν τοῦ βαπτίσματος, καὶ καθὼς ἔχομεν μάθει ἀπὸ τὰς θείας Γραφάς, καὶ καθὼς ὅταν ἡμεθεα πρεσβύτεροι καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἐπισκοπὴν μας ὡς ἐπίσκοποι ἐπιστεύομεν καὶ ἐδιδάσκομεν, ἔτσι καὶ τώρα ἐκθέτομεν πρὸς σᾶς τὴν πίστην μας· εἶναι δὲ αὕτη·

«Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεόν, πατέρα, παντοκράτορα, τὸν ποιητὴν τῶν ὅλων, ὅσα εἶναι ὁρατὰ καὶ ἀόρατα, καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, ζωὴν ἐκ ζωῆς, Υἱὸν μονογε- νῆ, πρωτότοκον πάσης κτίσεως, ὁ ὁποῖος ἔχει γεννηθῆ ἔκ τοῦ Πατρὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, διὰ τοῦ ὁποῖου καὶ ἔγιναν τὰ πάντα, ὁ ὁποῖος ἐσαρκώθη διὰ τὴν ἰδι- κήν μας σωτηρίαν καὶ ἔζησεν ὡς ἄνθρωπος μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἔπαθε καὶ ἀνεστήθη τὴν τρίτην ἡμέραν, καὶ ἀνέβη πρὸς τὸν Πατέρα ὡς θὰ ἔλθῃ πάλιν μὲ δόξαν διὰ νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς. Πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς ἕν Πνεῦμα ἅγιον. Μὲ τὸ νὰ πιστεύωμεν ὅτι ἕκαστος ἐξ αὐτῶν εἶναι καὶ ὑπάρχει, ὁ Πατὴρ ἀληθῶς Πατὴρ, ὁ Υἱὸς ἀληθῶς Υἱός, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀληθῶς ἅγιον Πνεῦμα, καθὼς καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν, ὅταν ἀπέστελλε τοὺς μαθητάς εἰς τὸ κήρυγμα, εἶπεν· ἡγαίνετε παντοῦ καὶ κάμετε μαθητάς μου ὅλα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύ- ματος¹⁴⁴. Περὶ τῶν ὁποίων ὑποστηρίζομεν μὲ πεποίθη- σιν ὅτι ἔτσι ἔχει ἡ πίστις μας, καὶ ὅτι ἔτσι πιστεύομεν καὶ παλαιότερα ὅτι εἶχεν αὕτη καὶ ὅτι τὴν πίστιν αὐτὴν ὑπερασπίζομεν ἀναθεματίζοντες κάθε ἄθεον αἵρεσιν. Τοῦτα ἡμεῖς μὲ ὅλην τὴν καρδίαν καὶ τὴν ψυχὴν ἐφρο- νούσαμεν πάντοτε, καὶ ἀπὸ αὐτὸ ἀκριβῶς γνωρίζομεν ὅτι καὶ τώρα φρονοῦμεν καὶ λέγομεν τὴν ἀληθεῖαν περὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ παντοκράτορος καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰη- σοῦ Χριστοῦ δίδομεν μαρτυρίαν, διότι ἔχομεν νὰ παρου- σιάσωμεν καὶ νὰ πείσωμεν ὑμᾶς μὲ ἀποδείξεις, ὅτι καὶ κατὰ τοὺς χρόνους, ποὺ ἐπέρασαν, ἔτσι ἐπιστεύομεν καὶ ἐδιδάσκομεν».

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἔκθεσιν τῆς πίστεως ταύτην, ποὺ ἔγινεν ἀπὸ ἡμᾶς, δὲν ὑπάρχει διὰ κανένα πλέον τόπος δι' ἀντιλογία, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ θεοφιλέστατος θασι- λεὺς ἡμῶν συνεφώνησε καὶ ἐβεβαίωσε πρῶτος ὅτι ἡ ἔκ- θεσις αὕτη ὀρθότατα περιλαμβάνει τὴν πίστιν αὐτὴν. Καὶ ἔτσι καὶ ὁ ἴδιος ὡμολόγησε μαζί μὲ ἡμᾶς ὅτι πι- στεύει καὶ διέτασεν ὅτι ὅλοι ὀφείλουν νὰ συμφωνήσουν μὲ αὐτὴν καὶ νὰ υπογράψουν μὲ συμφωνίαν τὰ δόγματα

ταῦτα, μετὰ τὴν προσθήκην μόνον μιᾶς λέξεως τοῦ ὁμοουσίου, τὸ ὅποιον καὶ ὁ ἴδιος ἡρμήνευσε λέγων· ὅτι ὁ Υἱὸς νὰ μὴ λέγεται ὁμοούσιος σύμφωνα μετὰ ὅ,τι συμβαίνει μετὰ τὰ σωματικά πάθη, οὕτε θέβαια μετὰ τὴν ἔννοιαν ὅτι παθαίνει διαίρεσιν ἢ ἀποκοπὴν καὶ χωρισμὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς· διότι ἡ αὐλὸς καὶ νοερὰ καὶ ἀσώματος θεία φύσις δὲν ἡμπορεῖ νὰ ὑποστῇ σωματικόν τι πάθος, ἀλλὰ νὰ νοῶμεν τὰ τοιαῦτα ὡς ἀρμόζει διὰ τὰ θεία καὶ ἀπόρρητα ταῦτα ἰδιώματα. Καὶ ὁ μὲν σοφώτατος καὶ εὐσεβεστάτος θασιλεὺς ἡμῶν τοιαῦτα περίπου ἐφιλοσοφοῦσε.

[Ἡ πίστις, ποὺ ἐπροτάθη εἰς τὴν
Σύνοδον].

«Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεόν, πατέρα, παντοκράτορα, ποιητὴν πάντων καὶ τῶν ὁρατῶν καὶ τῶν ἀοράτων, καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη ἐκ τοῦ Πατρὸς, εἶναι δηλαδὴ μονογενὴς ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, Θεὸς ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸς ἀληθινὸς ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη καὶ δὲν ἐδημιουργήθη, καὶ ὡς τοιοῦτος εἶναι ὁμοούσιος μετὰ τὸν Πατέρα, καὶ διὰ τοῦ ὁποίου ἐγίναν τὰ πάντα, ὅσα ὑπάρχουν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εἰς τὴν γῆν, ὁ ὁποῖος πρὸς χάριν ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων, καὶ διὰ τὴν ἰδικὴν μας σωτηρίαν κατέβη καὶ ἐσαρκώθη, ἐνηνθρώπησεν, ἐπαθε καὶ ἀνεστήθη τὴν τρίτην ἡμέραν, ἀνέβη εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἔρχεται νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς. Πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Ἐκείνους δέ, ποὺ λέγουν· ἦτο κάποτε χρόνος, ὅτε δὲν ὑπῆρχε· καὶ πρὶν νὰ γεννηθῇ δὲν ὑπῆρχε· καὶ ὅτι ἔγινεν ἐκ μὴ ὄντων· ἢ λέγουν ὅτι εἶναι ἀπὸ ἄλλην ὑπόστασιν ἢ οὐσίαν, ἢ ὅτι εἶναι κτιστὸς ἢ τρεπτὸς ἢ ἀλλοιούμενος ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τούτους ἀναθεματίζει ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία».

Καὶ θέβαια, ὅταν ἀνεγνώσθη ἡ ἐκθεσις αὐτῇ τῆς πίστεως, ποὺ διετύπωσαν ἐκεῖνοι, καθὼς ἐλέχθη εἰς αὐτοὺς τὸ «ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς» καὶ τὸ «τῷ Πατρὶ ὁμοούσιον», δὲν ἀφήκαμεν αὐτὴν ἀνεξέταστον, ὅπως αὐτοὶ τὴν διετύπωσαν. Ὅθεν ἐξ ἀφορμῆς τούτου ἐγίναν ἐπερωτήσεις καὶ ἐδόθησαν ἀπαντήσεις ἐκατέρωθεν καὶ

ὁ λόγος κατὰ τὰς συζητήσεις διευκρίνιζε τὴν σημασίαν τῶν ὄσων εἶχαν λεχθῇ. Καὶ συγκεκριμένως τὸ «ἐκ τῆς οὐσίας» ἐφανερώθη ἀπὸ αὐτοῦς ὅτι εἶναι σημαντικόν τοῦ ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι μὲν ἐκ τοῦ Πατρός, ὅχι ὅμως ὅτι ὑπάρχει ὡσάν μέρος τι, πού ἐχωρίσθη ἀπὸ τὸν Πατέρα. Μὲ τὴν σημασίαν ταύτην ἐφάνη καὶ εἰς ἡμᾶς καλὸν νὰ συμφωνήσωμεν ὅτι ἔχει ὀρθῶς, ἐπειδὴ ἡ εὐσεβὴς διδασκαλία ὑπαγορεύει νὰ πιστεύωμεν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἐκ τοῦ Πατρός, καὶ δὲν τυγχάνει νὰ εἶναι μέρος τῆς οὐσίας αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἐσυμφωνήσαμεν μὲ τὴν σημασίαν ταύτην, ἀλλὰ δὲν ἀφήσαμεν ἔτσι καὶ τὸν ὅρον ὁμοούσιον ἐπειδὴ ἐνώπιον ἡμῶν ἐπρόβαλεν ὁ σκοπὸς τῆς εἰρήνης καὶ ἡ ἀνάγκη νὰ μὴ ἀπομακρυνθῶμεν ἀπὸ τὴν ὀρθὴν ἔννοιαν αὐτοῦ.

Ὅμοιως δὲ πρὸς αὐτὰ καὶ τὸ «γεννηθέντα καὶ οὐ ποιηθέντα» ἀπεδέχθημεν, ἐπειδὴ τὸ «ποιηθέν» ἔλεγε ὅτι εἶναι κοινὸς προσδιορισμὸς ὅλων τῶν κτισμάτων, πού ἔγιναν διὰ τοῦ Υἱοῦ, πρὸς τὰ ὁποῖα τίποτα δὲν ἔχει ὁ Υἱὸς ὅμοιον. Διὰ τοῦτο λοιπόν, ἵνα μὴ οὗτος νοῆται ὅτι εἶναι ποίημα ὅμοιον μὲ ἐκεῖνα, πού ἔγιναν δι' αὐτοῦ, ἀλλ' ὅτι εἶναι ἀνωτέρας οὐσίας ἀπὸ ἐκείνην ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἔγινε πᾶν κτίσμα, ἢ ὁποῖα, ὡς τὰ θεῖα λόγια διδάσκουν, ἔγινεν ἐκ τοῦ Πατρός, ἐνῶ ὁ τρόπος τῆς γεννήσεως αὐτοῦ εἶναι ἀνέκφραστος καὶ ἀκατανόητος διὰ τὸν νοῦν κάθε ἀνθρώπου, πού εἶναι κτιστῆς φύσεως.

Ἔτσι δὲ καὶ τὸ «ὁμοούσιον εἶναι τοῦ πατρὸς τὸν Υἱόν», ἀφοῦ προσεκτικῶς ἐξήτασεν ὁ λόγος, ἀποφαίνεται ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα ὅχι μὲ τὸν τρόπον, πού τὰ σώματα εἶναι ὁμοούσια, οὔτε κατὰ παρόμοιον τρόπον ὅπως τὰ θνητὰ ζῶα, οὔτε θέβαια σύμφωνα μὲ διαίρεσιν ἢ μὲ ἀπότμησιν μέρους τῆς οὐσίας, ἀλλ' οὔτε σύμφωνα πρὸς κάποιον πάθος ἢ τροπὴν ἢ ἀλλοίωσιν τῆς οὐσίας καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ Πατρός. Τὸ δὲ «ὁμοούσιον τῷ Πατρί» ἐκφράζει παραστατικῶς τὰς σχέσεις μεταξὺ Υἱοῦ καὶ Πατρός, ὅτι δηλαδὴ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ δὲν ἔχει καμμίαν ὁμοιότητα, μὲ τὰ γενητὰ κτίσματα, πρὸς μόνον δὲ τὸν Πατέρα, τὸν γεννήσαντα αὐτὸν εἶναι ὅμοιος κατὰ πάντα τρόπον, καὶ ὅτι δὲν εἶναι ἀπὸ καμμίαν ἄλλην ὑπόστασιν καὶ οὐσίαν, ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός. Πρὸς τὸ ὁποῖον, μὲ τὸ νὰ ἐρμηνευθῇ κατὰ τὸν τρόπον

τοῦτον, ἐφάνη καλὸν νὰ συμφωνήσωμεν, ἐπειδὴ ἐγνωρίζομεν ὅτι καὶ μερικοὶ παλαιοὶ λόγιοι ἄνδρες καὶ ἐπιφανεῖς ἐπίσκοποι καὶ συγγραφεῖς ὡς πρὸς τὴν θεολογίαν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐχρησιμοποίησαν τὸ ὄνομα τοῦ ὁμοουσίου.

Λοιπὸν, ταῦτα μὲν ἃς εἵπωμεν περὶ τῆς πίστεως, πρὸς τὴν ὁποίαν ὅλοι συνεφωνήσαμεν ὅχι χωρὶς νὰ ἐξετάσωμεν, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὰς ἐννοίας, πού ἀπεδόθησαν ἐπὶ τοῦ θέματος, κατόπιν τῆς γενομένης ἐρεύνης ἀπὸ τὸν θεοφιλέστατον βασιλέα, καὶ ἔγινε δεκτὸν ἀπὸ ὅλων, σύμφωνα μὲ τὰς σκέψεις, πού εἵπομεν. Μετὰ δὲ τὴν συμφωνίαν εἰς τὸ θέμα τῆς πίστεως ἐνομίσσαμεν ὅτι καὶ ὁ ἀναθεματισμὸς, τὸν ὁποῖον οὗτοι ἐξέθεσαν δὲν στενοχωρεῖ κανένα μὲ τὸ νὰ ἀπαγορεύῃ νὰ γίνεται χρήσις ἐκφράσεων, πού δὲν ὑπάρχουν εἰς τὰς Γραφάς, ἐνεκα τῶν ὁποίων ἔγινεν ἡ σύγχυσις καὶ ἡ ἀκαταστασία εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν καμμία θεόπνευστος Γραφή δὲν κάμνει χρήσιν τοῦ «ἐξ οὐκ ὄντων» καὶ τοῦ «ἤτὸ ποτε ὅτε δὲν ὑπῆρχε» καὶ ἄλλων παρομοίων ἐκφράσεων πού προσθέτως ἐλέγοντο ὕστερον, ἐφάνη εἰς ἡμᾶς ὅτι δὲν εἶναι λογικὸν νὰ λέγωμεν καὶ νὰ διδάσκωμεν ταῦτα. Καὶ πρὸς τοῦτο ἐπειδὴ ἐφάνη εἰς ὅλους ὀρθόν, συνεφωνήσαμεν, ἐπειδὴ οὔτε εἰς τὸ παρελθὸν εἶχομεν συνηθίσει νὰ κάμνωμεν ὁμοφώνως χρήσιν τῶν ἐκφράσεων τούτων.

Ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ ἀναθεματίζωμεν τὸ «πρὶν νὰ γεννηθῇ δὲν ὑπῆρχεν» δὲν ἐθεωρήθη ἀσυμβίβαστον μὲ τὸ νὰ ὁμολογῇται ἀπὸ ὅλους ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὑπάρχει καὶ πρὶν νὰ λάθῃ σάρκα καὶ γεννηθῇ ὡς ἄνθρωπος. Τώρα δὲ ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς ἡμῶν διετύπωσε διὰ λόγων ὅτι ὁ Υἱὸς ὑπῆρχε καὶ κατὰ τὴν θείαν γέννησιν αὐτοῦ, τὴν γενομένην πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, ἐπειδὴ καὶ πρὶν ἀκόμη οὗτος γεννηθῇ ἐνεργεῖα¹⁴⁵ ὑπῆρχε δυνάμει ἐν τῷ Πατρὶ ἀγεννήτως, μὲ τὸ νὰ εἶναι ὁ Πατὴρ πάντοτε Πατὴρ, καθὼς εἶναι πάντοτε καὶ βασιλεὺς καὶ σω-

145. «Ἐνεργεῖα ἦν», ἤτοι ἔργῳ ὑπάρχειν, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὸ «δυνάμει ἦν», ἤτοι εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρῃ (βλ. Ἀριστ. Μετὰ τὰ Φυσικά, 1048α, 26).

τήρ, μέ τὸ νά εἶναι δυνάμει τὰ πάντα, πάντοτε ἀμετά-
βλητος καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὑπάρχων.

Ταῦτα ἐνομίσαμεν ἀναγκαῖον νά ἀποστείλωμεν
πρὸς σᾶς, ἀγαπητοί, πρὸς τὸν σκοπὸν νά κάμωμεν εἰς
σᾶς γνωστὸν ὅτι ἐδώσαμεν τὴν συγκατάθεσίν μας κατὸ
πιν κριτικῆς ἐρεύνης μας καὶ ὅτι πολὺ ὀρθῶς εἰς τὴν
ἀρχὴν μὲν καὶ μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς ἐκάμαμεν
ἐνστάσεις, ὅταν ἐκεῖνα, ποὺ ἐγράφοντο, ἐφαίνοντο εἰς
ἡμᾶς νά ἡχοῦν παραδόξως, ὕστερον δὲ χωρὶς ἀντιλο-
γίας παρεδέχθημεν ἐκεῖνα ποὺ δὲν μᾶς ἐστενοχωροῦσαν,
ὅταν ἐκεῖνοι μὲ εὐγνωμοσύνην ἐξήταζον τὴν ἔννοιαν
τῶν λεγομένων, ἐφάνη ὅτι αὕτη συμφωνεῖ μὲ ἐκεῖνα ποὺ
ἡμεῖς εἴχομεν ὡμολογήσει κατὰ τὴν πίστιν, ποὺ προεξε-
θέσαμεν.

Καθαίρεσις τοῦ Ἀρείου καὶ τῶν
μετ' αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου
Ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας.

34. Ὁ Ἀλέξανδρος πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους καὶ
τοὺς διακόνους τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τοῦ Μαρεώτου,
παρὼν πρὸς παρόντας ἀγαπητοὺς ἀδελφοὺς ἐν Κυρίῳ
χαίρειν.

Ἄν καὶ σεῖς ἔχετε ἤδη ὑπογράψει ὅσα ἀπέστειλα
πρὸς σᾶς, διὰ τῶν ὁποίων προέτρεπα τοὺς μὲν περὶ τὸν
Ἀρειὸν νά ἀπαρνηθοῦν μὲν τὴν ἀσέβειαν, νά πεισθοῦν
δὲ νά ἐμμεῖνουν εἰς τὴν ὀρθὴν καὶ καθολικὴν πίστιν, καὶ
ἐδώσατε ἀποδείξεις τῆς ὀρθῆς προαιρέσεώς σας καὶ τῆς
συμφωνίας σας μὲ τὰ δόγματα τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησί-
ας, ὅμως, ἐπεὶ ἀπέστειλα γράμματα καὶ πρὸς τοὺς ἀ-
πανταχοῦ συλλειτουργοὺς, περὶ τῶν περὶ τὸν Ἀρειὸν,
ἐνόμισα ἀπαραίτητον νά συγκαλέσω μὲν σᾶς τοὺς κλη-
ρικοὺς τῆς πόλεως, πρὸ πάντων δὲ νά προσκαλέσω σᾶς
ἀπὸ τὸν Μαρεώτην, διότι καὶ ἀπὸ σᾶς ὁ Χάρης καὶ ὁ Πι-
στός, οἱ πρεσβύτεροι, καὶ ὁ Σαραπίων καὶ ὁ Παράμμων
καὶ ὁ Ζώσιμος καὶ ὁ Εἰρηναῖος, οἱ δ' ἄκονοι, ἠκολούθησαν
τοὺς περὶ τὸν Ἀρειὸν καὶ ἐπροτίμησαν νά καθαιρεθοῦν
μαζὶ μὲ αὐτοὺς διὰ νά μάθετε καὶ αὐτά, ποὺ γράφονται

τώρα, καὶ νὰ ἀποδείξετε τὴν συμφωνίαν σας πρὸς αὐτὰ καὶ γίνετε σύμψηφοι εἰς τὴν καθαίρεσιν τῶν περὶ τὸν Ἄρειον καὶ τὸν Πιστόν. Διότι πρέπει νὰ γνωρίζετε ὅσα παρ' ἐμοῦ γράφονται, καὶ ὁ καθείς νὰ διαφυλάττῃ αὐτὰ εἰς τὴν καρδίαν του, ὥσάν νὰ ἐγράφησαν ἀπὸ τὸν ἴδιον.

35. Ἀντίγραφον. Πρὸς τοὺς ἀγαπητοὺς καὶ τεινωτάτους συλλειτουργούς, τοὺς εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Ἐπειδὴ ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία εἶναι ἓν σῶμα καὶ ὑπάρχει ἐντολὴ εἰς τὰς θείας Γραφάς νὰ τηρῇ ἀδιάσπαστον τὸν σύνδεσμον τῆς ὁμονοίας καὶ τῆς εἰρήνης¹⁴⁶, εἶναι ἐπόμενον, δι' ἡμᾶς νὰ γράφωμεν καὶ νὰ πληροφορῶμεν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον δι' ὅσα γίνονται ἀπὸ τὸν καθένα, πρὸς τὸν σκοπὸν, εἴτε πάσχει εἴτε χαίρει ἓν μέλος, νὰ συμπάσχωμεν ἢ νὰ συγχαίρωμεν ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλον¹⁴⁷. Εἰς τὴν ἰδικὴν μας λοιπὸν ἐπαρχίαν παρουσιάσθησαν σήμερον ἄνδρες παράνομοι καὶ χριστομάχοι, ποὺ διδάσκουν τὴν ἀποστασίαν ἀπὸ τῆς πίστεως τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ὁποίας δικαίως ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ ἐκλάβῃ καὶ νὰ ὀνομάσῃ πρόδρομον τοῦ ἀντιχρίστου. Καὶ ἤθελον μὲν νὰ παρადώσω τὸ τοιοῦτον κακὸν εἰς τὴν σιωπὴν, διὰ νὰ περιορισθῇ μόνον μετὰ τῶν προστατῶν του, καὶ θαυμηδὸν ἐκλείψῃ, καὶ διὰ νὰ μὴ διαθῇ τοῦτο εἰς ἄλλους τόπους καὶ μολύνῃ μερικῶν ἀπονηρευτῶν τὰς ἀκοάς. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Εὐσέβιος, ποὺ τώρα εἶναι ἐπίσκοπος εἰς τὴν Νικομήδειαν, μὲ τὸ νὰ νομίσῃ ὅτι τὰ τῆς Ἐκκλησίας πράγματα ἐξαρτῶνται ἀπὸ αὐτόν, ἀφοῦ ἐγκατέλειψε τὴν ἐπισκοπὴν του εἰς τὴν Βηρυτὸν καὶ διακαιόμενος ἀπὸ σφοδρὰν ἐπιθυμίαν νὰ καταλάβῃ τὴν ἐπισκοπὴν τῆς Ἐκκλησίας τῶν Νικομηδέων, καὶ ἀκόμη δὲν ἔχει τελειώσῃ ἢ κατ' αὐτοῦ δίκῃ, εἶναι προϊστάμενος καὶ τῶν ἀποστατῶν τούτων, καὶ ἤρχισε νὰ στέλλῃ πρὸς ὅλους γράμματα καὶ νὰ συνιστᾷ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀποστάτας τούτους πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ παρασύρῃ μερικοὺς, ποὺ ἔχουν ἄγνοιαν, εἰς τὴν θρωμερωτάτην ταύτην καὶ χριστομάχον αἵρεσιν, ἐπειδὴ γνωρίζω τί ἔχει γραφῇ εἰς τὸν νόμον, εὐ-

146. Πρὸς. Ἐφ. 4, 3 - 4.

147. Πρὸς. Α' Κορ. 12, 26.

ρίσκομαι εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ πληροφορήσω ὅλους σας, διὰ νὰ γνωρίζετε καὶ αὐτοὺς, ποὺ ἔγιναν ἀποστάται, καὶ τὰ ἐλλεινὰ φρασίδια τῆς αἰρέσεώς των, καί, ἐὰν ὁ Εὐσέβιος γράψῃ πρὸς ὑμᾶς, μὴ δίδετε προσοχὴν εἰς αὐτόν, διότι τὴν πλάνην αὐτοῦ, ἣ ὁποία ἔμμενεν διὰ μερικὸν χρόνον εἰς τὴν σιωπὴν, θέλει τώρα νὰ ἀνανεώσῃ, καὶ προσποιεῖται μὲν ὅτι γράφει ὑπὲρ αὐτῶν, μὲ τὰ ἔργα δὲ φανερώνει ὅτι πράττει τοῦτο, διότι φροντίζει διὰ τὸν ἑαυτὸν του.

Ἐκεῖνοι λοιπόν, ποὺ ἔγιναν ἀποστάται, εἶναι ὁ Ἄρειος καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς καὶ ὁ Ἀειθαλὴς καὶ ὁ Καρπώνης, καὶ ἄλλος Ἄρειος καὶ ὁ Σαρμάτης, ποὺ κάποτε ἦσαν πρεσβύτεροι καὶ ὁ Εὐζώιος καὶ ὁ Λούκιος καὶ ὁ Ἰούλιος καὶ ὁ Μηνᾶς καὶ ὁ Ἑλλάδιος καὶ ὁ Γάιος, ποὺ ἦσαν κάποτε διάκονοι, καὶ μαζί μὲ αὐτοὺς ὁ Σεκοῦνδος καὶ ὁ Θεωνᾶς, ποὺ κάποτε ἐκλήθησαν ἐπίσκοποι. Ποῖα δὲ ἐπενόησαν καὶ λέγουν, ποὺ δὲν εὐρίσκονται εἰς τὰς Γραφάς, εἶναι τὰ ἑξῆς:

«Ὁ Θεὸς δὲν ἦτο πάντοτε πατήρ, ἀλλ' ἦτο κάποτε χρόνος ὅτε ὁ Θεὸς δὲν ἦτο πατήρ. Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ δὲν ὑπῆρχε πάντοτε, ἀλλ' ἔγινεν ἐκ τοῦ μηδενός. Διότι ὁ ὑπάρχων Θεὸς τὸν Λόγον, ποὺ δὲν ὑπῆρχεν, ἐδημιούργησεν ἐκ τοῦ μη ὄντος. Διὰ τοῦτο καὶ ὑπῆρχε κάποτε χρόνος, κατὰ τὸν ὁποῖον δὲν ὑπῆρχεν ὁ Λόγος. Διότι ὁ Υἱὸς εἶναι κτίσμα καὶ ποίημα. Δὲν εἶναι δὲ οὔτε ὁμοῖος κατὰ τὴν οὐσίαν μὲ τὸν Πατέρα, οὔτε ἀληθινὸς καὶ φύσει Λόγος τοῦ Πατρός, οὔτε ἀληθινὴ σοφία αὐτοῦ, ἀλλ' εἶναι μὲν ἓνας ἀπὸ τὰ ποιήματα καὶ τὰ γενητά, καταχρηστικῶς δὲ λέγεται Λόγος καὶ Σοφία, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἔγινε διὰ τοῦ ἰδίου λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ σύμφωνα μὲ τὴν σοφίαν, ποὺ εἶναι ἐν τῷ Θεῷ, διὰ τῆς ὁποίας καὶ τὰ ὅλα καὶ αὐτὸν ἔχει κάμει ὁ Θεός. Διὰ τοῦτο καὶ εἶναι τρεπτὸς καὶ μεταθλητὸς κατὰ τὴν φύσιν ὅπως καὶ ὅλα τὰ λογικά. Καὶ ξένος καὶ διαφορετικὸς καὶ ἐντελῶς χωρισμένος εἶναι ὁ Λόγος ἀπὸ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ Πατὴρ εἶναι ἀκατάληπτος εἰς τὸν Υἱόν. Διότι ὁ Λόγος οὔτε τελείως οὔτε ἀκριβῶς γνωρίζει τὸν Πατέρα, οὔτε νὰ θλέπῃ τελείως αὐτὸν ἡμπορεῖ. Διότι καὶ τὴν ἰδικήν του οὐσίαν δὲν γνωρίζει ὁ Υἱὸς πῶς εἶναι. Ἐγινε χάριν ἡμῶν, πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως δι' αὐτοῦ ὥς δι' ὀργάνου δη-

μιουργήσῃ ἡμᾶς ὁ Θεός. Καὶ δὲν θὰ ὑπῆρχεν ἂν ὁ Θεός δὲν ἤθελε νὰ δημιουργήσῃ ἡμᾶς». Κάποιοις λοιπὸν ἡρώτησεν αὐτούς, ἂν ὁ Λόγος ἤμπορῇ νὰ τραπῇ ὅπως ἐτράπη ὁ διάβολος, καὶ δὲν ἐφοβήθησαν νὰ εἶπουν, ὅτι ἤμπορεῖ· διότι, ἐφ' ὅσον εἶναι γενητός καὶ κτιστός, εἶναι φύσεως, ποὺ μεταβάλλεται.

Ἐφ' ὅσον οἱ περὶ τὸν Ἀρειὸν ἔλεγον ταῦτα καὶ δὲν ἐντρέποντο δι' αὐτά, ἡμεῖς μὲν μὲ τοὺς ἐπισκόπους τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Λιβύης, ποὺ ἐν συνόλῳ εἴμεθα περὶ τοὺς ἑκατόν, ἀφοῦ συνήλθομεν εἰς σύνοδον ἀναθεματίσαμεν αὐτούς καὶ ὅσους ἄλλους ἀκολουθοῦσαν αὐτοὺς εἰς τὴν αἵρεσιν. Οἱ δὲ περὶ τὸν Εὐσέβιον ἐδέχθησαν αὐτοὺς εἰς ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν καὶ ἐπεδόθησαν εἰς τὸ νὰ εὗρουν τρόπον νὰ ἀναμείξουν τὸ ψεῦδος μὲ τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὴν ἀσέβειαν μὲ τὴν εὐσέβειαν, ἀλλὰ δὲν θὰ τὰ καταφέρουν· διότι ἡ ἀλήθεια νικᾷ¹⁴⁸, καὶ δὲν ὑπάρχει καμμία σχέσις μετὰ τοῦ φωτός καὶ σκότους, οὔτε συμφωνία τοῦ Χριστοῦ μὲ τὸν Βελίαρ¹⁴⁹. Διότι ποῖός ποτε ἦκουσε τοιαῦτα; ἢ ποῖος τώρα ὅταν ἀκούῃ αὐτὰ δὲν παρὰ ξενεύεται καὶ δὲν θουλώνει τὰ αὐτιά του διὰ νὰ μὴ ἐγγίσῃ τὴν ἀκοήν του ἢ μόλυνσις τῶν λόγων τούτων; Ποῖος, ὅταν ἀκούῃ τὸν Ἰωάννην νὰ λέγῃ «ἐν ἀρχῇ ὑπῆρχεν ὁ Λόγος»¹⁵⁰, δὲν καταδικάζει αὐτοὺς ὅταν λέγουν, «ἦτο κάποτε χρόνος ὅτε δὲν ὑπῆρχεν», ἢ ποῖος μὲ τὸ νὰ ἀκούῃ εἰς τὸ εὐαγγέλιον «μονογενὴς υἱός»¹⁵¹, «δι' αὐτοῦ ἔγιναν ὅλα»¹⁵², δὲν θὰ μισήσῃ αὐτούς, ποὺ λέγουν, ὅτι εἶναι «εἰς ἀπὸ τὰ ποιήματα»; Διότι πῶς ἤμπορεῖ νὰ εἶναι εἰς ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἔγιναν ἀπὸ τὸν ἴδιον, ἢ πῶς εἶναι μονογενὴς αὐτός, ποὺ κατ' ἐκείνους συναριθμῆται μὲ τὰ πάντα, ἂν θέβαια εἶναι καὶ ὁ ἴδιος κτίσμα καὶ ποίημα; πῶς δὲ θὰ ἤμπορουσε νὰ εἶναι ἐξ οὐκ ὄντων, ὅταν ὁ Πατὴρ λέγῃ «ἡ καρδιά μου ἐξέβαλε λόγον ἀγαθόν»¹⁵³ καὶ «ἐκ γαστρὸς πρὸ ἐωσφόρου ἐγέννησά σε;»¹⁵⁴ ἢ πῶς ἤμπο-

148. Πρβλ. Ἐσθρ. 3, 12.

149. Πρβλ. Β' Κορ. 6, 14 - 15. Βελίαρ ἢ Βελιάλ: "Ἐν ἐκ τῶν ὀνομάτων Σατανᾶ. Ἀρχὸν τῶν πονηρῶν δαιμόνων.

150. Ἰω. 1, 1.

151. Ἰω. 1, 18.

152. Ἰω. 1, 3.

153. Ψαλμ. 44, 2.

154. Ψαλμ. 109, 3.

ρεῖ νὰ εἶναι ἀνόμοιος κατὰ τὴν οὐσίαν τοῦ Πατρὸς ἐκεῖνος ποὺ εἶναι τελεία εἰκὼν καὶ ἀπαύγασμα τοῦ Πατρὸς καὶ λέγει «ὁ ἑώρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα;»¹⁵⁵ Πῶς δὲ ἐὰν ὁ Υἱὸς εἶναι Λόγος καὶ Σοφία τοῦ Θεοῦ, ἡτό ποτε χρόνος κατὰ τὸν ὁποῖον δὲν ὑπῆρχεν; Διότι τοῦτο εἶναι τὸ αὐτὸ ὡσάν οὗτοι νὰ λέγουν ὅτι ὁ Θεὸς ἦτο κάποτε ἄλογος καὶ ἄσοφος.

Κατὰ ποῖαν δὲ ἔννοιαν εἶναι τρεπτὸς καὶ ἀλλοιωτὸς ἐκεῖνος, ποὺ λέγει μὲν διὰ τὸν ἑαυτὸν τοῦ «ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί»¹⁵⁶ καὶ «ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν»¹⁵⁷, διὰ στόματος δὲ τοῦ προφήτου «θλέπετέ με καὶ θεθαιωθήτε ὅτι ἐγὼ ὁ ἴδιος εἰμαι καὶ δὲν ἔχω ἀλλάξει»¹⁵⁸; Διότι καὶ ἂν ἀκόμη ἡμπορῇ κανεὶς νὰ εἴπῃ ὅτι τὸ ρητὸν ἀναφέρεται εἰς αὐτὸν τοῦτον τὸν Πατέρα, ἀλλ' εἶναι ἀκριθέστερον νὰ εἴπωμεν ὅτι τοῦτο λέγεται τῶρα διὰ τὸν Υἱόν, μὲ τὴν σημασίαν ὅτι καὶ μὲ τὸ νὰ γίνῃ ἄνθρωπος δὲν ἔπαθεν ἀλλοίωσιν, ἀλλὰ καθὼς εἶπεν ὁ ἀπόστολος· «ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ὁ ἴδιος χθὲς καὶ σήμερον καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας»¹⁵⁹. Ἐπομένως ποῖος ἔπεισεν αὐτοὺς νὰ εἴπουν, ὅτι ἐγίνε δι' ἡμᾶς καίτοι ὁ Παῦλος γράφει: «χάριν τοῦ ὁποίου καὶ διὰ τοῦ ὁποίου ἐγιναν καὶ ὑπάρχουν τὰ πάντα»¹⁶⁰. Διότι διὰ τὴν θλασφημίαν αὐτῶν, ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν γνωρίζει τελείως τὸν Πατέρα δὲν πρέπει νὰ ἀπορῇ κανεὶς. Διότι μὴ καὶ οὗτοι ἔθεσαν ὡς σκοπὸν τὸν νὰ χριστομαχοῦν ἀκούουν ἐσφαλμένως καὶ τοὺς λόγους αὐτοῦ λέγοντος· «καθὼς ὁ Πατὴρ γνωρίζει ἐμὲ καὶ ἐγὼ γνωρίζω τὸν Πατέρα»¹⁶¹. Λοιπὸν, ἐὰν μὲν ὁ Πατὴρ μερικῶς γνωρίζῃ τὸν Υἱόν, εἶναι φανερόν ὅτι ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ εἴπῃ ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς ἂς μὴ γνωρίζῃ τελείως τὸν τὸν Πατέρα. Ἐὰν δὲ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ λέγῃ κανεὶς τοῦτο, ὁ δὲ Πατὴρ γνωρίζει τελείως τὸν Υἱόν, εἶναι φανερόν ὅτι καθὼς ὁ Πατὴρ γνωρίζει τὸν Λόγον αὐτοῦ, ἔτσι καὶ ὁ Λόγος γνωρίζει τὸν Πατέρα αὐτοῦ, τοῦ ὁποίου καὶ εἶναι Λόγος.

155. Ἰω. 14, 9.

156. Ἰω. 14, 10.

157. Ἰω. 10, 30.

158. Ματθ. 3, 6.

159. Ἐβρ. 13, 8.

160. Ἐβρ. 2, 10.

161. Ἰω. 10, 15.

Μὲ τὸ νὰ λέγωμεν αὐτὰ καὶ νὰ ἀναπτύσσωμεν τὰς θείας Γραφάς πολλάκις ἐκάμαμεν αὐτοὺς νὰ ἐντραποῦν, ὅμως καὶ πάλιν οὗτοι ἤλλασσον τακτικὴν, καθὼς οἱ χαμαιλέοντες τὰ χρώματα, μὲ τὸ νὰ φιλονεικοῦν καὶ ἔτσι νὰ ἐφαρμόζῃ δι' αὐτοὺς τὸ γραφικὸν χωρίον «ὅταν ἀσεβῆς φθάσῃ εἰς τὸ θάθος τῆς κακίας παραφρονεῖ»¹⁶². Πολλοὶ λοιπὸν αἰρέσεις ἐγίναν πρὸ αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι, μὲ τὸ νὰ τολμήσουν νὰ προχωρήσουν πέραν τοῦ δέοντος, περιέπεσαν εἰς ἀφροσύνην. Οὗτοι δὲ μὲ τὸ νὰ ἐπιχειρήσουν μὲ ὅλα τὰ σχήματα λόγου, πού ἐπενόησαν οἱ ἴδιοι, νὰ ἀναιρέσουν τὴν θεότητα τοῦ Λόγου, ἐδικαίωσαν ἐκείνας ἐξ αὐτῶν, ἐπειδὴ ἦλθον περισσότερον ἀπὸ ἐκείνας κοντὰ εἰς τὸν ἀντίχριστον. Διὰ τοῦτο καὶ ἀπεκηρύχθησαν καὶ ἀνεθεματίσθησαν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν. Βεβαίως λυπούμεθα μὲν διὰ τὴν ἀπώλειαν αὐτῶν, καὶ πρὸ παντὸς διότι ἐνῶ καὶ αὐτοὶ ἀφοῦ ἔμαθον κάποτε τὰ τῆς Ἐκκλησίας τῶρα ἀπεσκίρτησαν, ἀλλὰ δὲν παραξενευόμεθα. Διότι τὸ αὐτὸ ἔπαθον καὶ ὁ Ὑμέναιος καὶ ὁ Φίλητος¹⁶³ καὶ πρὶν ἀπ' αὐτοὺς ὁ Ἰούδας πού ἐνῶ ἠκολούθησε τὸν Σωτῆρα ὑστερον ἐγινε προδότης καὶ ἀποστάτης.

Καὶ περὶ τούτων δὲν ἔχομεν μείνει ἀδίδακτοι, ἀλλ' ὁ μὲν Κύριος προεῖπε «προσέχετε μήπως σᾶς ἐξαπατήσῃ κανεὶς. Διότι θὰ ἔλθουν πολλοί, πού θὰ λέγουν εἰς τὸ ὄνομά μου ὅτι ἐγὼ εἶμαι καὶ ὁ καιρὸς ἐπλησίασε καὶ θὰ πλανήσουν πολλούς. Μὴ ἀκολουθῆτε αὐτούς»¹⁶⁴. Ὁ δὲ Παῦλος ἀφοῦ ἔμαθεν αὐτὰ ἀπὸ τὸν Σωτῆρα ἔγραψεν ὅτι «κατὰ τοὺς ὑστερινούς χρόνους θὰ ἀποστατήσουν μερικοὶ ἀπὸ τὴν ὀρθὴν πίστιν, διότι θὰ προσέχουν εἰς πνεύματα ἀπάτης καὶ εἰς διδασκαλίας δαιμονίων, τὰ ὁποῖα ἀποστρέφονται τὴν ἀλήθειαν»¹⁶⁵. Ἀφοῦ λοιπὸν ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς παρήγγειλεν ὁ ἴδιος καὶ ἐπεισημανε τὴν παρουσίαν τῶν τοιούτων ἀνθρώπων διὰ τοῦ ἀποστόλου του, ἡμεῖς ἔπειτα, πού ἐγίναμεν αὐτήκοοι τῆς ἀσεβείας των, ἀναθεματίσαμεν, καθὼς προεῖ-

162. Παρμ. 18, 3.

163. Πρβλ. Β' Τιμ. 2, 17.

164. Λουκ. 21, 8.

165. Α' Τιμ. 4, 1.

πομεν, αὐτοὺς καὶ ἀπεδείξαμεν ὅτι οὗτοι εἶναι ξένοι ἀπὸ τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν πίστιν.

Καὶ ἔπειτα ἐκάμαμεν καὶ εἰς τὴν ἰδικὴν σας θεοσέθειαν φανερόν, ἀγαπητοὶ καὶ τιμιώτατοι συλλειτουργοί, ὅπως, ἐάν μερικοὶ ἀπ' αὐτοῦς, ἀπὸ πολλὴν αὐθάδειαν κινούμενοι, ἤθελον ἔλθει πρὸς σᾶς, μήτε αὐτοὺς νὰ δεχθῆτε, οὔτε νὰ πεισθῆτε εἰς τὸν Εὐσέβιον ἢ εἰς ἄλλον τινὰ πού πιθανόν νὰ σᾶς γράψῃ περὶ αὐτῶν. Διότι σεῖς, πού εἰσθε Χριστιανοί, πρέπει νὰ ἀποστρέφεσθε ὅλους ἐκείνους, πού λέγουν καὶ φρονοῦν ἐναντίον τοῦ Χριστοῦ, ὡς θεομάχους καὶ καταστροφεῖς τῶν ψυχῶν, καὶ οὔτε κἂν χαίρετε νὰ λέγετε εἰς τοὺς τοιούτους¹⁶⁶, διὰ νὰ μὴ συμβῇ ποτε νὰ γίνωμεν κοινωνοὶ καὶ εἰς τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν, καθὼς παρήγγειλεν ὁ μακάριος Ἰωάννης. Διαβιθάσατε τὰς προσηύσεις μας εἰς τοὺς ἀδελφούς, πού εἶναι μαζί σας. Οἱ ἐπόμενοι, πού εἶναι παρ' ἐμοὶ χαιρετίζουν ὑμᾶς.

Οἱ πρεσβύτεροι Ἀλεξανδρείας.

1. Κόλλουθος πρεσβύτερος εἶμαι σύμψηφος μὲ ὅσα ἔχουν γραφῇ καὶ μὲ τὴν καθάίρεσιν τοῦ Ἀρείου καὶ ὁσων ἡσέθησαν μαζί μὲ αὐτόν.

2. Ἀλέξανδρος πρεσβύτερος ὁμοίως. 3. Διόσκορος πρεσβύτερος ὁμοίως. 4. Διονύσιος πρεσβύτερος ὁμοίως. 5. Εὐσέβιος πρεσβύτερος ὁμοίως. 6. Ἀλέξανδρος πρεσβύτερος ὁμοίως. 7. Νειλαρᾶς πρεσβύτερος ὁμοίως. 8. Ἀρποκρατίων πρεσβύτερος ὁμοίως. 9. Ἀγαθὸς πρεσβύτερος ὁμοίως. 10. Νεμέσιος πρεσβύτερος. 11. Λόγγος πρεσβύτερος. 12. Σιλθανὸς πρεσβύτερος. 13. Περῶου πρεσβύτερος. 14. Ἄπις πρεσβύτερος. 15. Προτέριος πρεσβύτερος. 16. Παῦλος πρεσβύτερος. 17. Κύρος πρεσβύτερος ὁμοίως.

Οἱ Διάκονοι.

18. Ἀμμόνιος διάκονος ὁμοίως. 19. Μακάριος διάκονος. 20. Πιστὸς διάκονος ὁμοίως. 21. Ἀθανάσιος

166. Β' Ἰω. 10.

διάκονος. 22. Εὐμενῆς διάκονος. 23. Ἀπολλώνιος διάκονος. 24. Ὀλύμπιος διάκονος. 25. Ἀφθόνιος διάκονος. 26. Ἀθανάσιος διάκονος. 27. Μακάριος διάκονος. 28. Παῦλος διάκονος. 29. Πέτρος διάκονος. 30. Ἀμυντιανὸς διάκονος. 31. Γάιος διάκονος. 32. Ἀλέξανδρος διάκονος. 33. Διονύσιος διάκονος. 34. Ἀγάθων διάκονος. 35. Πολύθιος διάκονος. 36. Θεωνᾶς διάκονος. 37. Μᾶρκος διάκονος. 38. Κώμοδος διάκονος. 39. Σεραπίων διάκονος. 40. Νεῖλος διάκονος. 41. Ρωμανὸς διάκονος ὁμοίως.

Οἱ πρεσβύτεροι Μαρεώτου.

42. Ἀπολλώνιος πρεσβύτερος εἶμαι σύμψηφος μεῖσα ἔχουν γραφῇ καὶ μετὰ τὴν καθάρισιν τοῦ Ἀρείου καὶ ὁσων ἡσέθησαν μαζί με αὐτόν.

43. Ἰνγένιος πρεσβύτερος ὁμοίως. 44. Ἀμμώνιος πρεσβύτερος. 45. Διόσκορος πρεσβύτερος. 46. Σωστράς πρεσβύτερος. 47. Θέων πρεσβύτερος. 48. Τύραννος πρεσβύτερος. 49. Κόπρης πρεσβύτερος. 50. Ἀμμιωνᾶς πρεσβύτερος. 51. Ὠρίων πρεσβύτερος. 52. Σειρήνιος πρεσβύτερος. 53. Δίδυμος πρεσβύτερος. 54. Ἡρακλῆς πρεσβύτερος. 55. Βόκκων πρεσβύτερος. 56. Ἀγαθὸς πρεσβύτερος. 57. Ἀχιλλᾶς πρεσβύτερος. 58. Παῦλος πρεσβύτερος. 59. Θαλέλαιος πρεσβύτερος. 60. Διονύσιος πρεσβύτερος.

Οἱ Διάκονοι.

61. Σαραπίων διάκονος ὁμοίως. 62. Ἰοῦστος διάκονος ὁμοίως. 63. Δίδυμος διάκονος. 64. Δημήτριος διάκονος. 65. Μαῦρος διάκονος. 66. Ἀλέξανδρος διάκονος. 67. Μᾶρκος διάκονος. 68. Κόμων διάκονος. 69. Τρύφων διάκονος. 70. Ἀμμώνιος διάκονος. 71. Δίδυμος διάκονος. 72. Πτολλαρίων διάκονος. 73. Σέρας διάκονος. 74. Γάιος διάκονος. 75. Ἰάραξ διάκονος. 76. Μᾶρκος διάκονος. 77. Θεωνᾶς διάκονος. 78. Σαρμάτων διάκονος. 79. Κάρπων διάκονος. 80. Ζώιλος διάκονος ὁμοίως.

Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς τῆς Συνόδου τῆς Νικαίας κατὰ τοῦ Ἀρείου καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ.

36. Οἱ ἐπίσκοποι, πού συνῆλθον εἰς τὴν Νίκαιαν καὶ συνεκρότησαν τὴν μεγάλην καὶ ἁγίαν Σύνοδον, πρὸς τὴν χάριτι Θεοῦ ἁγίαν καὶ μεγάλην Ἐκκλησίαν τῶν Ἀλεξανδρέων καὶ πρὸς τοὺς εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Λιβύην καὶ τὴν Πεντάπολιν ἀγαπητοὺς ἀδελφούς ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Ἐπειδὴ ἡ μεγάλη καὶ ἁγία Σύνοδος τῆς Νικαίας συνεκροτήθη μετὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως ἡμῶν Κωνσταντίνου, ὁ ὁποῖος συνεκάλεσεν ἡμᾶς ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων, ἐφάνη μετὰ κάθε τρόπον ἀναγκαῖον, ὅπως ἡ ἱερά Σύνοδος ἀποστείλῃ καὶ πρὸς σὰς γράμματα, διὰ νὰ ἡμπορήτε καὶ σεῖς νὰ γνωρίζετε ποῖα μὲν θέματα ἀνεκινήθησαν καὶ ἐξητάσθησαν ποῖα δὲ ἀπεφασίσθησαν καὶ ἐπεκυρώθησαν κατ' αὐτήν. Λοιπόν, πρῶτον μὲν ἀπὸ ὅλα ἐξητάσθησαν τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν ἀσέβειαν καὶ τὴν παρανομίαν τοῦ Ἀρείου καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου. Καὶ ἀπεφασίσθη παμψηφεί νὰ ἀναθεματισθοῦν ἡ ἀσεβὴς αὐτοῦ αἵρεσις καὶ τὰ λόγια καὶ τὰ ὀνόματα τὰ θλάσφημα, τὰ ὁποῖα οὗτος ἐχρησιμοποιοῦσε διὰ νὰ θλασφημῇ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, λέγων «ὅτι ἔγινεν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος» καὶ «ὅτι δέν ἦτο πρὶν νὰ γεννηθῇ» καὶ «ὅτι ἦτο κάποτε χρόνος, ὅτε δέν ὑπῆρχε», καὶ ὅτι ἐξ αἰτίας τοῦ αὐτεξουσίου αὐτοῦ ἦτο ὑποκείμενος ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ νὰ πράττῃ τὸ κακὸν καὶ τὸ ἀγαθόν, μετὰ νὰ λέγῃ καὶ νὰ ὀνομάζῃ αὐτὸν κτίσμα καὶ ποίημα. Ὅλα αὐτὰ ἀνεθεμάτισεν ἡ ἁγία Σύνοδος μέχρι τοῦ σημείου, πού νὰ μὴ ἀνέχεται οὔτε νὰ ἀκούῃ τὰ ἀσεβῆ φρονήματα καὶ τὴν ἀνοησίαν καὶ τὰ θλάσφημα λόγια. Καὶ ποῖον τέλος εἶχον ὅσα οὗτος ἐπρέσβευε ὅπωςδῆποτε ἡ ἔχετε ἀκούσει ἢ θὰ ἀκούσετε, διὰ νὰ μὴ φανῶμεν ὅτι ἐπεμβαίνομεν μετὰ σκοπὸν νὰ χειροτερεύσωμεν τὴν θέσιν ἀνδρός, ὁ ὁποῖος ἀπὸ ἰδικόν του ἁμάρτημα ἐπέσυρεν ἐπάνω του τὴν δικαίαν ποινὴν δι' αὐτό. Τόσῃν δὲ δυνάμειν εἶχεν ἡ ἀσέβεια αὐτοῦ, ὥστε καὶ ὁ Θεωνᾶς ἀπὸ τὴν Μαρμαρικήν καὶ ὁ Σεκοῦνδος ἀπὸ τὴν Πτολεμαίδα ἐπεί-

σθησαν νὰ συμμερισθοῦν αὐτήν, διότι καὶ εἰς ἐκείνους ἐπεβλήθησαν αἱ αὐταὶ ποιναί.

Ἐπειδὴ ὁμως ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἀπήλλαξε μὲν τὴν Αἴγυπτον ἀπὸ τὴν κακοδοξίαν ἐκείνην καὶ τὴν θλασφημίαν καὶ ἀπὸ τὰ πρόσωπα, ποὺ ἀπετόλμησαν νὰ δημιουργήσουν διχόνοιαν καὶ διαίρεσιν εἰς τὸν λαόν, ποὺ εἶχεν ἄνωθεν εἰρήνην, ὑπελείπετο δὲ ἀκόμη τὸ ζήτημα ἐξ αἰτίας τῆς αὐθαδείας τοῦ Μελετίου καὶ ἐκείνων, ποὺ ἐχειροτονήθησαν παρ' αὐτοῦ, ὅσον δ' ἀφορᾷ καὶ εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο, κάμνομεν εἰς οἷς γνωστὰ ἐκείνα, ποὺ ἔκρινεν ἡ Σύνοδος ἀναγκαῖα. Ἐφάνη λοιπὸν καλὸν εἰς τὴν Σύνοδον ὅπως τὸν μὲν Μελέτιον κρίνῃ μὲ φιланθρωποτέραν διάθεσιν — διότι σύμφωνα μὲ τὴν ἀκρίθειαν τῶν κανόνων οὐδεμιᾶς συγγνώμης ἦτο ἄξιος — ὥστε νὰ παρὰμένη εἰς τὴν πόλιν του καὶ νὰ μὴ ἔχῃ καμμίαν ἐξουσίαν, μήτε νὰ προτείνῃ μήτε νὰ χειροτονῇ κληρικούς, οὔτε νὰ ἐμφανίζεται εἰς ἄλλην ἐπαρχίαν οὔτε εἰς ἄλλην πόλιν μὲ τὴν δικαιολογίαν ταύτην, νὰ κατέχῃ δὲ ἀπλῶς τὸ ψιλὸν ὄνομα τῆς τιμῆς. Ἐκεῖνοι δὲ που κατεστάθησαν εἰς τὸν κλῆρον παρ' αὐτοῦ, ἀφοῦ πρῶτον λάθουν μυστηριακὴν χειροτονίαν νὰ γίνουν δεκτοὶ εἰς κοινωνίαν, καὶ κατόπιν τούτου νὰ ἔχουν μὲν οὗτοι τὴν τιμὴν καὶ νὰ λειτουργοῦν, νὰ εἶναι δὲ ἐξάπαντος δεῦτεροι κατὰ τάξιν μετὰ ἀπὸ ὅλους ἐκείνους, ποὺ εἰς ἐκάστην παροικίαν καὶ ἐκκλησίαν εὑρεθοῦν ὅτι ἔχουν χειροτονηθῇ ἀπὸ τὸν τιμιώτατον ἀδελφὸν καὶ συλλειτουργὸν ἡμῶν Ἀλέξανδρον, ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχῃ εἰς οὗτους καμμία ἐξουσία νὰ προτείνουν πρὸς χειροτονίαν τοὺς ἀρεστοὺς εἰς αὐτοὺς, ἢ νὰ ὑποδεικνύουν ὀνόματα ἢ νὰ κάμνουν ἐντελὼς κάτι χωρὶς τὴν γνώμην τοῦ ἐπισκόπου τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας. Οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Ἀλέξανδρον κληρικοί, οἱ ὅποιοι μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ καὶ τὰς ἰδικὰς σας εὐχὰς εὐρέθησαν ὅτι δὲν ἀνήκουν εἰς κανένα σχίσμα, ἀλλὰ εἶναι ἀκατηγόρητοι καὶ πιστοὶ εἰς τὴν Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν, νὰ ἔχουν ἐξουσίαν καὶ νὰ προτείνουν καὶ νὰ ἐπιλέγουν ὀνόματα τῶν ἀξίων νὰ γίνουν κληρικοί, καὶ νὰ πράττουν γενικῶς ὅλα σύμφωνα μὲ τοὺς ἐκκλησιαστικούς νόμους καὶ θεσμούς. Ἐάν δὲ συμβῇ νὰ ἀποθάνῃ κανεὶς ἐκ τῶν κληρικῶν τῆς Ἐκκλησίας, νὰ ἀναθιβάζωνται εἰς τὴν τιμὴν τοῦ ἀποθανόντος οἱ μόλις προσληφθέντες τότε μόνον ὅταν ἤθελον ἀποδειχθῇ ἄξι-

οι καὶ ὁ λαὸς ἐκλέξῃ αὐτοὺς ὑπὸ τὸν ὄρον ὅτι ὁ ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας προσθέτει τὴν ψήφον τοῦ εἰς τὴν ψήφον τοῦ λαοῦ καὶ ἐγκρίνει τὴν ἐκλογὴν. Τοῦτο δὲ ἐπετρέπη μὲν εἰς ὅλους τοὺς ἄλλους, ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Μελιτίου δὲν ἀπεφασίσθησαν τὰ αὐτά, λόγῳ τῆς ἀταξίας αὐτοῦ, ποῦ ἀνέκαθεν ἐπροκαλοῦσε, καὶ διὰ τὴν προχειρότητα καὶ τὴν ἀπερισκεψίαν τῆς γνώμης του, ὥστε νὰ μὴ δοθῇ καμμία ἐξουσία ἢ ὑπεύθυνος ἀρμοδιότης εἰς ἄνθρωπον, ποῦ ἡμπορεῖ πάλιν νὰ προκαλέσῃ τὰς αὐτὰς ἀταξίας. Αὐτὰ εἶναι τὰ ἔκτακτα γεγονότα, ποῦ ἐνδιαφέρουν τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν ἀγιοτάτην Ἐκκλησίαν τῶν Ἀλεξανδρέων. Ἐὰν δὲ ὑπάρχῃ καὶ κάτι ἄλλο, ποῦ διηυθετήθῃ ἢ ἐδογματίσθῃ καθ' ὃν χρόνον ἦτο παρὼν καὶ ὁ κύριος καὶ τιμιώτατος συλλειτουργγὸς καὶ ἀδελφὸς ἡμῶν Ἀλέξανδρος, θὰ σᾶς ἀναφέρῃ ὁ ἴδιος ὅταν ἔλθῃ κοντά σας καὶ μάλιστα ἐπειδὴ τυγχάνει νὰ εἶναι ὁ ἴδιος κάτοχος καὶ ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως γνώστης αὐτῶν, ποῦ ἔγιναν. Μεταδίδομεν δὲ πρὸς σᾶς τὴν εὐχάριστον εἰδησιν περὶ τῆς συμφωνίας διὰ τὸν ἑορτασμὸν τοῦ Πάσχα, ὅτι μὲ τὰς εὐχὰς σας κατωρθώθη καὶ τὸ ζήτημα τοῦτο, ὥστε ὅλοι οἱ ἀδελφοὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν, ποῦ πρωύτερα ἔκαμναν τὸ Πάσχα τὴν αὐτὴν ἡμέραν μὲ τοὺς Ἰουδαίους, νὰ φυλάττουν ἀπὸ τώρα καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα συγχρόνως μὲ τοὺς Χριστιανούς τῆς Ρώμης καὶ μὲ σᾶς καὶ μὲ ὅλους ἡμᾶς, ποῦ ἀπὸ παλαισιότατων χρόνων ἐωρτάζομεν μαζί μὲ σᾶς τὸ Πάσχα. Πλήρεις χαρᾶς λοιπὸν διὰ τὰ κατορθώματα ταῦτα καὶ διὰ τὴν κοινὴν εἰρήνην καὶ συμφωνίαν καὶ διὰ τὸ ὅτι ἀπεκόπη κάθε αἵρεσις ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, δεχθῆτε μὲν μὲ μεγαλυτέραν τιμὴν καὶ περισσοτέραν ἀγάπην τὸν συλλειτουργγὸν μας, ἰδικόν σας δὲ ἐπίσκοπον, Ἀλέξανδρον, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν παρουσίαν του ἔχαροποίησεν ἡμᾶς καί, εἰς τὴν ἡλικίαν ποῦ εἰναι, ὑπέστη τὸσον κόπον πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἀποκατασταθῇ ἡ εἰρήνη εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ μεταξύ σας. Παρακαλοῦμεν δὲ νὰ εὐχεσθε δι' ἡμᾶς ὅλους, διὰ νὰ διατηρηθοῦν ἀσφαλῆ, ὅσα ἐφάνησαν εἰς ἡμᾶς ὅτι ἔχουν καλῶς, μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

37. Οἱ ἐπίσκοποι, πού συνήλθον εἰς τὴν Νίκαιαν, ἦσαν κοντά εἰς τοὺς τριακοσίους, καὶ κατεδίκασαν τὴν Ἀρειανικὴν αἵρεσιν καὶ καθήρεσαν τοὺς περὶ τὸν Ἀρειον. Ὑστερον ἐξέθεσαν καὶ ἐγγράφως τὴν ἐκκλησιαστικὴν πίστιν πρὸς ἔλεγχον ἐναντίον πάσης αἰρέσεως.

Ὅσα ἐξετέθησαν καὶ ἐδογματίσθησαν εἰς τὴν Νίκαιαν ἔχουν ὡς ἀκολουθῶς:

Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα, παντοκράτορα, ποιητὴν πάντων τῶν ὁρατῶν καὶ τῶν ἀορατῶν. Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς μονογενῆ, τοὔτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον μὲ τὸν Πατέρα διὰ τοῦ ὁποίου ἐγίναν τὰ πάντα, καὶ ὅσα εἶναι εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ὅσα εἶναι εἰς τὴν γῆν, τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωηρίαν κατελθόντα καὶ σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα καὶ ἀναστάντα τὴν τρίτην ἡμέραν, ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ἐρχόμενον νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς. Καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Ἐκείνους δέ, πού λέγουν, «ἦτό ποτε χρόνος, ὅτε δὲν ὑπῆρχεν ὁ Υἱὸς» ἢ «δὲν ὑπῆρχε πρὶν γεννηθῆ» ἢ «ἐγίνεν ἐξ οὐκ ὄντων», ἢ λέγουν ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι κτιστὸς ἢ τρεπτὸς ἢ ἄλλοιωτός, τοὺς τοιούτους ἀναθεματίζει ἡ Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία.

38. Κωνσταντῖνος Σεβαστὸς πρὸς τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἀλεξανδρέων.

Ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, χαίρετε. Ἐχομεν λάθει ἀπὸ τὴν θείαν πρόνοιαν τελείαν χάριν, μὲ τὸ νὰ ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ πᾶσαν πλάνην, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἔχωμεν καὶ νὰ ὁμολογῶμεν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πίστιν. Εἰς τὸ ἐξῆς τίποτε δὲν ἐπιτρέπεται εἰς τὸν διάβολον νὰ ἐνεργῇ ἐναντίον μας. Κάθε τι δὲ τὸ ὁποῖον οὗτος δολίως ἐπεχείρησεν ἀντεράπῃ ἐντελῶς ἀπὸ τὴν θάσιν του, τὰς διχονοίας τὰ σχίσματα, τὰς ταραχὰς ἐκείνας καὶ τὰς αἰτίας τῶν διαφωνιῶν, διὰ τὰ εἶπω ἔτσι, τὰ θανατηφόρα δηλητήρια, σύμφωνα μὲ προσταγὴν τοῦ Θεοῦ, ἐνίκησε τὸ λαμπρὸν φῶς τῆς ἀληθείας. Ὅθεν ὅλοι ἐπιστεύσαμεν ὅτι ἕνας εἶναι ὁ Θεὸς καὶ εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ προσκυνοῦμεν. Διὰ

νά γίνη δὲ τοῦτο, συνεκάλεσα μὲ ἔμπνευσιν τοῦ Θεοῦ τοὺς περισσοτέρους ἐπισκόπους εἰς τὴν πόλιν τῶν Νικαέων, μαζὶ μὲ τοὺς ὁποίους ἐγώ, ὡσάν νά ἦμουν ἕνας ἀπὸ σᾶς καὶ σύνδουλος ἰδικός σας, μὲ πολλὴν χαρὰν καὶ ὁ ἴδιος ἀνέλαθα νά ἐξετάσω τὴν ἀλήθειαν. Ἐγίνε λοιπὸν ἀκριθὴς ἔλεγχος ὄλων καὶ ἐξητάσθησαν λεπτομερῶς, ὅσα θεθαίως ἐφαίνοντο ὅτι γεννοῦν ἀμφιβολίαν ἢ πρόφασιν διὰ διχόνοιαν, καὶ ἅς φανῇ ἰλεως ἢ θεία μεγαλειότης διὰ τὰ τόσα πολλὰ καὶ φοβερὰ ποῦ ἀπρεπῶς ἐθλασφύμουν μερικοὶ περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ περὶ τῆς ἐλπίδος τῆς ζωῆς μας μὲ τὸ νά λέγουν καὶ νά ὁμολογοῦν ὅτι πιστεύουν ἀντίθετα πρὸς τὰς θεοπνεύστους Γραφὰς καὶ τὴν ἀγίαν πίστιν ἡμῶν.

Ἐνῷ λοιπὸν τριακόσιοι καὶ περισσότεροι ἐπίσκοποι, ποῦ θαυμάζονται διὰ τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν ὀξύνοιαν τῶν ἐβεβαίωναν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πίστιν, ἡ ὁποία πίστις ἐκ φύσεως εἶναι ἀκριθὴς ἔκφρασις τῶν ἀληθειῶν τοῦ θείου νόμου, μόνος ὁ Ἀρειὸς κατελήφθη ἐπ' αὐτοφώρῳ νά ἔχη νικηθῇ ἀπὸ τὴν διαβολικὴν ἐνέργειαν, καὶ νά ἔχη διαδόσῃ μὲ ἀσεβῇ πρόθεσιν τὸ κακὸν αὐτό, πρῶτον μὲν μεταξὺ σας, ὕστερον δὲ καὶ εἰς ἄλλους. Ὁθεν ἅς ἀποδεχθῶμεν τὴν γνώμην, τὴν ὁποίαν ὁ παντοκράτωρ μᾶς ἔδωκε· ἅς ἐπιστρέψωμεν εἰς τοὺς ἀγαπητοὺς ἀδελφούς μας, ἀπὸ τοὺς ὁποίους μᾶς ἐχώρισε κάποιος ἀναίσχυντος ὑπηρέτης τοῦ διαβόλου, καὶ ἅς θαδίσωμεν μὲ πᾶσαν σπουδὴν διὰ νά συναντήσωμεν τὸ κοινὸν δι' ὅλους ἡμᾶς σῶμα, τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὰ γνήσια μέλη τοῦ σώματος ἡμῶν. Διότι τοῦτο ἀρμόζει εἰς τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγαθότητά σας, ὥστε, μετὰ τὴν καταδίκην τῆς πλάνης ἐκείνου, τὸν ὁποῖον αὕτη ἀπέδειξεν ἐχθρὸν τῆς ἀληθείας, νά ἐπανέλθητε εἰς τὴν θείαν χάριν. Διότι ἐκεῖνο, ποῦ ἤρρεσεν εἰς ὅλους τοὺς τριακοσίους ἐπισκόπους, οὐδὲν ἄλλο εἶναι παρὰ ἡ γνώμη τοῦ Θεοῦ, πρὸ πάντων ἐπειδὴ τὸ ἅγιον Πνεῦμα μὲ τὸ νά εἶναι μαζὶ μὲ τὰς διανοίας τῶσων πολλῶν καὶ τῶσων σπουδαίων ἀνδρῶν ἀπεκάλυψε πλήρως τὸ θεῖον θέλημα. Διὰ τοῦτο ἅς μὴ ἀμφιβάλλῃ κανεῖς, κανεῖς ἅς μὴ θέτῃ τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἐπάνω ἀπὸ τοῦς Πατέρας τῆς Συνόδου, ἀλλ' ὅλοι ἐπανέλθετε εἰς τὴν ἀληθεστάτην ὁδόν, ὥστε ὅταν κάποτε ἔλθω πρὸς σᾶς νά ὁμολογήσω μαζὶ μὲ σᾶς τὰς χάριτας, ποῦ ὀφείλο-

μεν πρὸς τὸν ἐπὶ τὰ πάντα ἐπιθλέποντα Θεόν, διότι μὲ τὸ νὰ φανερώσῃ τὴν ἀληθινὴν πίστιν ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς ὁ λόκληρον τὴν ποθομένην ἀγάπην.

Καὶ δι' ἄλλης χειρός. Εἴθε νὰ διαφυλάξῃ ὑμᾶς ὁ Θεός, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί.

Ἀντίγραφα ἐπιστολῶν, τὰς ὁποίας ἔφεραν οἱ ἀνώτατοι πολιτικοὶ ἀξιωματοῦχοι Συγκλήτιος καὶ Γαυδέντιος.

39. Ὁ Νικητὴς Κωνσταντῖνος Μέγιστος Σεβαστὸς πρὸς τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς λαούς.

Ἐπειδὴ ὁ Ἀρειὸς ἐμιμήθη τοὺς πονηροὺς καὶ τοὺς ἀσεβεῖς εἶναι δίκαιον νὰ ὑποστῇ καὶ αὐτὸς τὴν αὐτὴν μέ ἐκείνους ἀτίμωσιν. Καθὼς λοιπὸν ὁ Πορφύριος, ὁ ἐχθρὸς τῆς εὐσεβείας, ἐπειδὴ συνέγραψε μερικὰ ἀσεβῆ συγγράμματα κατὰ τῆς θρησκείας, εὐρῆκε τὸν ἀρμόδιον διὰ τοῦτο μισθὸν καὶ μάλιστα τοιοῦτον, ὥστε ὁ ἴδιος μὲν εἰς τὸν μετέπειτα χρόνον νὰ χαρακτηρίζεται ἄξιος κατὰσχύνῃς καὶ νὰ θεωρῇται γεμᾶτος ἀπὸ πολλὴν κακοδοξίαν, τὰ δὲ ἀσεβῆ συγγράμματά του νὰ καταστραφοῦν, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ τώρα ἐφάνη ὀρθὸν ὅπως ὁ Ἀρειὸς καὶ οἱ ὁμόφρονες τοῦ Ἀρείου νὰ ὀνομάζωνται μὲν Πορφυριανοί, οὕτως ὥστε νὰ ἔχουν τὴν ἐπωνυμίαν ἐκείνων, τῶν ὁποίων ἐμιμήθησαν τοὺς τρόπους. Ἐπὶ πλέον δὲ τούτου καὶ ἐὰν εὐρεθῇ κάποιον σύγγραμμα, τὸ ὁποῖον συνέταξεν ὁ Ἀρειὸς, τὸ σύγγραμμα τοῦτο νὰ παραδίδεται εἰς τὸ πῦρ, ἵνα μὴ μόνον ἀφανισθοῦν τὰ διεστραμμένα δόγματα τῆς διδασκαλίας του, ἀλλ' οὔτε καὶ γραπτὸν κείμενον αὐτοῦ καθόλου νὰ διασωθῇ. Ἐκεῖνο ὅμως, ποῦ προεῖδοποιῶ, εἶναι ὅτι ἐὰν κάποιος ἀνακαλυφθῇ ὅτι ἔκρυψε σύγγραμμα, ποῦ ἐγράφη ἀπὸ τὸν Ἀρειόν, καὶ δὲν παρουσίασεν αὐτὸ ἀμέσως νὰ καταστραφῇ εἰς τὸ πῦρ, ἢ τιμωρία αὐτοῦ θὰ εἶναι θάνατος, διότι ὁ συλληφθεὶς ἐπ' αὐτοφώρῳ παραβάτης θὰ τιμωρηθῇ ἀμέσως δι' αὐτὸ μὲ κεφαλικὴν τιμωρίαν.

Καὶ δι' ἄλλης χειρός· εἴθε νὰ σᾶς διαφυλάξῃ ὁ Θεός, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί.

40. Ὁ Κωνσταντῖνος Σεβαστὸς πρὸς τὸν Ἄρειον καὶ τοὺς Ἀρειανούς, πού εἶναι μαζί του.

Ὁ κακὸς ἑρμηνευτὴς εἰς τὴν πραγματικότητα εἶναι εἰκὼν καὶ ὁμοίωμα τοῦ διαθόλου. Διότι ὅπως ἀκριβῶς οἱ πεπειραμένοι τεχνῖται, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἐξαπατοῦν ἀσφαλέστερον, παριστάνουν αὐτόν, μὲ τὸ νὰ προσθέτουν τρόπον τινὰ μὲ τέχνην εἰς αὐτόν, πού κατὰ τὴν φύσιν εἶναι μονίμως ἀσχημότατος, κάποιον εἶδος ὠραιότητος, διὰ νὰ ἡμπορῇ εὐκόλως νὰ παρασύρῃ εἰς τὴν ἀπώλειαν τοὺς δυστυχεῖς, μὲ τὸ νὰ παρακινήσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν πλάνην, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον θὰ πράξῃ καὶ αὐτός, εἰς τὸν ὁποῖον φαίνεται ὅτι εἶναι ἀρμόζον νὰ φροντίζῃ μόνον τοῦτο, τὸ νὰ ἐκχύνη ἀφθόνως τὰ δηλητήρια τῆς τολμηρᾶς πλάνης του. Διὰ τοῦτο λοιπὸν οὗτος εἰσηγεῖται καινοφανῇ πίστιν ἢ ὁποία οὐδέποτε εἶχε φανῇ, ἀφ' ὅτου ὑπάρχουν ἄνθρωποι, πού σημαίνει ἀπιστίαν, ὅθεν διὰ τοῦτο φαίνεται ὅτι κατὰ τίποτε δὲν ἀπάδει πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐκεῖνο, πού ἀπὸ πολὺ παλαιὰ ἔχεν λογικῶς προσαρμοσθῇ πρὸς τὴν θεϊαν φωνήν, ὅτι οἱ κακόν. Πρὸς τί δὲ ἂν κάποιος λέγῃ ἐκεῖνο, ὅταν ἔχῃ ἀπολέσει τὸ προνόμιον τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως καὶ δὲν ἡμπορεῖ πλέον νὰ ἐπιθυμῇ ὅπως εὖρῃ κάποιαν βοήθειαν ἀνακουφίσεως; Πρὸς τί λοιπὸν λέγῳ, Χριστέ, Κύριε Κύριε; Πρὸς τί τέλος πάντων τραυματίζει ἡμᾶς καθημερινῶς ἡ ἀσεβὴς αὕτη συμμορία ληστῶν; Ἐξεσηκώθη ἀπεναντίας κάποια φοβερά καὶ αἰφνίδιος τόλμη, ἡ ὁποία θρυχᾶται ὡς λέων καὶ τρίζει τοὺς ὀδόντας, μὲ πολλὴν ἀσχημίαν εἰς τὴν ὅσιν τὴν ὁποίαν ἐπροκάλεσαν τὰ τραύματα ἀπὸ τὴν ἀτιμίαν καὶ τὰ παντὸς εἶδους ἐγκλήματά της. Αὕτη ὅμως ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν νόμον καὶ τὴν περὶ σοῦ διδασκαλίαν, ὥσάν ἀκριβῶς νὰ ἔχῃ ζαλισθῇ ἀπὸ τὴν ζάλην καὶ τὰς τρικυμίας πού προκαλοῦν τὰ πάθη, ἐκστομίζει μὲν λόγους ἀπωλείας, μὲ τὸ νὰ γράφῃ δὲ φέρει αὐτοὺς εἰς φῶς, τοὺς ὁποίους Σὺ, πού συνυπάρχεις μὲ τὸν Πατέρα, τὴν ἀναρχὸν πηγὴν σου, οὐδέποτε ἐχώρισας ἀπὸ τὰς περὶ τοῦ ἑαυτοῦ σου γνώσεις. Γενικῶς δὲ φθάνει εἰς συμπεράσματα καὶ ἐπισωρεῖ πολλὰ κακὰ καὶ παράνομα φρονήματα, ἄλλοτε μὲν μὲ τὸ νὰ ἐπισείῃ ἀπειλητικῶς τὰς γλώσσας, ἄλλοτε δὲ πάλιν μὲ τὸ νὰ καυχᾶται διὰ τὰς σπουδὰς τῶν ἐλεεινῶν ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους αὕτη

εὐκόλως, ὅταν εἶναι παρόντες, ἐξαπατᾷ καὶ διαφθείρει.

Ἐπιθυμῶ δὲ τώρα νὰ ἐξετάσω τὸν χαρακτήρα τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῆς. Διότι τί λέγει λοιπόν; «ἢ κατέχωμεν», λέγει, «ἐκεῖνο τοῦ ὁποίου ἔχομεν τώρα γίνεи κάτοχοι ἢ ἄς γίνῃ ὅπως ἡμεῖς ἐπιθυμοῦμεν». Ἔπεσε καὶ ἔπαθε τοῦτο ἐπειδὴ ἐθανατώθη «μὲ δόλον», λέγει, «ἢ μὲ πανουργον ἀπάτην». Τίποτε δὲν διαφέρει τὸ ἐν ἀπὸ τὸ ἄλλο. Μόνον θεωρεῖται ἄθῳν, ἐκεῖνο, πού μὲ πονηράν ἐπινόησιν εἰσῆλθεν εἰς αὐτόν. «Ἐχομεν, λέγει, πλήθῃ πολ- λά». Θὰ προχωρήσω λοιπὸν ὁ ἴδιος ὀλίγον πρὸς τὰ ἐμ- πρὸς, ὥστε νὰ ἡμπορέσω νὰ γίνω θεατῆς τῶν πολέμων, πού πρὸς ποταλεῖ ἡ μανία. Ἐγὼ ὁ ἴδιος, εἶπον, πού ἔχω συνηθίσει νὰ καταπαύω τοὺς πολέμους τῶν ἀνοήτων, θὰ προχωρήσω. Φέρε λοιπόν, Ἄρες¹⁶⁷ Ἄρειε, ἀσπίδας ἐάν εἶναι ἀνάγκη. Μὴ κάμῃς τοῦλάχιστον σὺ τοῦτο, σὲ παρακαλοῦμεν. Ἄς σὲ σταματήσῃ λοιπὸν ἡ συντροφιά τῆς Ἀφροδίτης. Ἀλλὰ θέβαια, εἴθε καθὼς νομίζεις ὅτι εὐρίσκεσαι εἰς ἀρμονικὰς σχέσεις μὲ τοὺς ὄχλους, ἔτσι ἀρμονικὰ νὰ προῶδευες εἰς τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν εὐσέ- θειαν. Ἰδοὺ λοιπὸν ἔρχομαι πάλιν μὲ πρόθεσιν ἱκέτου, καὶ ἐνῷ ἔχω εἰς τὴν διάθεσίν μου πλῆθος ὄπλων, νὰ πο- λεμήσω μὲν δὲν ἐπιθυμῶ, μὲ τὸ νὰ εἶμαι δὲ περιχα- ρωμένος εἰς τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ ἐπιθυμῶ καὶ σὲ καὶ τοὺς ἄλλους νὰ θεραπεύσω. Πρὸς τί λοιπόν, λέγεις, κά- μνεις αὐτά, τὰ ὁποῖα δὲν ἤρμोजον εἰς τὸν χαρακτήρᾱ σου; Ἀλλὰ μὲ ποῖαν ἡσυχίαν, εἶπέ μοι, ἢ ποῖαν ἐξουσίαν ἔχεις περιβληθῇ, μᾶλλον δὲ πρὸς ποῖον σκοπὸν ὀδηγεῖ- σαι μὲ ἐλαφρότητα; Ὡ τῆς τόλμης, ἢ ὁποῖα ἀξίζει νὰ κτυπηθῇ καὶ ἀφανισθῇ ἀπὸ κεραυνούς. Διότι ἠκούσατε ἐκεῖνα, πού εἶχε δηλώσει προηγουμένως εἰς ἐμέ, ὅταν ἔγραφε μὲ κάλαμον πού ἔσταζε δηλητήριον. «Ἔτσι», λέγει, «πιστεύομεν». Περαιτέρω νομίζω, ἀφοῦ ἐπρόσθε- σε δὲν γνωρίζω ποῖα μὲ κάποιαν σοβαρότητα καὶ πολὺ ἀκριβῶς ὑπολογισμένα, προχωρῶν εἰς τὰ ἐμπρὸς δὲν ἀπεσιώπησε τίποτε ἀπὸ τὰ τρομερὰ ἐκεῖνα, ἀλλὰ, ὅπως θὰ ἡμποροῦσε κανεῖς νὰ εἴπῃ, ἀνοίξε τοὺς θησαυροὺς τῆς ἀφροσύνης του. Ἐκδιωκόμεθα», λέγει, «καὶ μᾶς ἀρνοῦνται τὴν ἀδειαν νὰ γίνωμεν δεκτοὶ εἰς τὴν Ἐκκλη- σίαν». Ἀλλὰ τίποτε περίπου ἀπ' αὐτά δὲν εἶναι σύμφω- νον πρὸς τὰ πράγματα, δώσατε δὲ προσοχὴν εἰς τὸ νόη-

167. Ἄρες: κλητικὴ τοῦ Ἄρης = φιλοπόλεμος.

μα τῶν ἐπομένων διότι θά κάμω χρῆσιν τῶν λόγων τοῦ ἰδίου. «Παρακαλοῦμεν», λέγει, «ἐάν ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπιμείνη εἰς τὴν ἀνωτέρω γνώμην του, νά δοθῇ εἰς ἡμᾶς ἀδεια ὅπως εἰς τὸ ἐξῆς ἐπιτελῶμεν, σύμφωνα μὲ τὴν διάταξιν τοῦ νόμου, τὰς νομίμους καὶ ἀπαραιτήτους λατρείας πρὸς τὸν Θεόν». Ὡς τῆς τρομερᾶς ἀναιδείας, τὴν ὁποίαν ἤρμοζε νά ἀποκαλύψωμεν μὲ τὴν βοήθειαν τῆς ἀληθείας. Διότι ἐκεῖνο, ποῦ ἐτύχαινε νά εἶναι ἀρεστὸν εἰς αὐτόν, τοῦτο ἐξέθεσε μὲ σύντομον ἔκφρασιν. Τί λέγεις, ἀπρεπέστατε; προσπαθεῖς μὲ τέχνην νά δημιουργήσης εἰς ἡμᾶς εὐσχημον διαίρεσιν μὲ τὴν ἀρρωστημένην διάνοιάν σου καὶ θιάζεσαι νά καταστρέψης ψυχικῶς ἐκείνους, ποῦ πρὸς ζημίαν των σέ ἀκολουθοῦν; «Τί λοιπόν», λέγεις, «θά κάμω ἐάν κανεῖς δέν μὲ θεωρῇ ἄξιον νά μὲ δεχθῇ;» Διότι τοῦτο πολλάκις φωνάζεις μὲ τὸ ἀσεβές στόμα σου. Ἐγὼ δὲ θά σέ ἐρωτήσω ἀντιθέτως· ποῦ δὲ ἐπέδειξες καθαρὸν γνώρισμα καὶ ἀπόδειξιν τῶν πραγματικῶν σου σκέψεων; τὴν ὁποίαν ἔπρεπε σὺ νά φανερώσης καὶ νά κάμης σαφῆ, ὅταν ὁμιλῇς διὰ τὰ θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα. Καὶ πρὸ πάντων, ὅταν τὰ δηλητηριώδη ἐκ τῶν ἐρπετῶν τότε μᾶλλον ἐρεθίζονται ἐκ φύσεως καὶ ἀγριεύουν, ὅταν, ἀφοῦ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὰ θάθη τῶν φωλεῶν των, αἰσθάνωνται τοὺς ἑαυτοὺς των ἀσφαλεῖς.

Ἐκεῖνο δὲ τοῦλάχιστον, ποῦ φαίνεται πάρα πολὺ ἀστεῖον, εἶναι ὅτι οὗτος, καθὼς ἀκριβῶς κάτω ἀπὸ κάποιον προσωπεῖον ἐντροπῆς, παριστάνει σοβαρῶς πολὺ καλὰ τὸν σιωπηλόν. Μὲ τὴν τέχνην τῆς προσαρμογῆς μὲν παρουσιάζεις θέβαια τὸν ἑαυτόν σου πρᾶον καὶ ἡμερον, εἶσαι δὲ γεμᾶτος ἐσωτερικῶς ἀπὸ μύρια κακὰ καὶ δολίας προθέσεις ἀγνωστα εἰς τοὺς πολλούς. Ἄλλ' ὡς τῆς ἀθλιότητος· ὅπως ὁ πονηρὸς διάβολος ἐπιθυμοῦσε, ἔτσι ὁ Ἀρειὸς ἐγκατέστησεν εἰς τὰς ἡμέρας μας ἐργαστήριον παρανομίας. Λέγε λοιπόν εἰς ἐμὲ τώρα φανερά πῶς εἶναι τὸ ἀληθινὸν χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς πίστεώς σου καὶ μὴ ἀποσιωπῆσης αὐτὸ κατὰ κανένα τρόπον, ὦ ἄνθρωπε, ποῦ ἔχεις τὸ μὲν στόμα ἡσκημένον εἰς τὴν διαστροφὴν, τὸν δὲ χαρακτήρα ἔτοιμον νά κλίνη πρὸς τὴν πονηρίαν. «Ἐνα», λέγεις, «Θεόν»; ἔχεις καὶ ἐμὲ σύμφωνον, ἔτσι νά πιστεύης. «Ὁ Λόγος», λέγεις, «εἶναι ἀναρχὸς καὶ ἀτελεύτητος ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ»; πα-

ραδέχομαι τοῦτο· ἔτσι πίστευε. Ἐάν εἰς αὐτά ἀναμειγνύ-
 ης κάτι περισσότερο, τοῦτο ἀρνοῦμαι· ἐάν συρράπτῃς
 μέ αὐτά κάτι, πού νά σημαίνει ἀσεβή χωρισμόν, τοῦτο
 ὁμολογῶ ὅτι οὔτε τὸ βλέπω οὔτε τὸ ἐνωῶ. Ἐάν δέχε-
 σαι «τὴν πρόσληψιν καὶ φιλοξενίαν τῆς ἀνθρωπίνης φύ-
 σεως πρὸς ἐκδήλωσιν μέσῳ αὐτῆς τῶν θείων ἐνεργει-
 ῶν», δὲν ἀποδοκιμάζω τοῦτο. Ἐάν λέγῃς ὅτι «τὸ πνεῦ-
 μα τῆς αἰδιότητος ὑπάρχει εἰς τὸν ὑπερφυῆ Λόγον» δέ-
 χομαι τοῦτο. Ποῖος ἐγνώρισε τὸν Πατέρα, παρὰ μόνον
 ἐκεῖνος, πού ἦλθεν ἀπὸ τὸν Πατέρα; Ποῖον δὲ ἐγνώρισεν
 ὁ Πατήρ, παρὰ μόνον ἐκεῖνον, πού ἐγέννησεν ἀπὸ τὸν
 ἑαυτὸν τοῦ αἰδίου καὶ ἀνάργως; Σὺ μὲν, ἐπειδὴ πιστεύ-
 εις κακῶς, νομίζεις ὅτι ὁ Λόγος πρέπει νά εἶναι «ὑπό-
 στασις ξένη» ὑποδεεστέρα τοῦ Πατρός, ἐγὼ δὲ πιστεύω
 ὅτι τὸ πλήρωμα τῆς ὑπερτάτης δυνάμεως τοῦ Πατρός
 πού διήκει διὰ μέσου πάντων, ἡ οὐσία τοῦ Πατρός καὶ
 τοῦ Υἱοῦ εἶναι μία. Ἐάν λοιπὸν σὺ ἀφαιρῇς μὲν κάτι ἀ-
 πὸ ἐκεῖνον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον οὔτε εἰς τὴν διάνοιαν τῶν
 μωρολόγων δὲν ἠμπούρεσέ ποτε ἕως τώρα ἀκόμη τίποτε
 νά χωρισθῇ, κάμνης δὲ προσθήκην εἰδικῶν ιδιοτήτων
 καὶ γενικῶς ἀποδίδεις χαρακτηριστικά γνωρίσματα, εἰς
 ἐκεῖνον, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Πατήρ ἔδωκε ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν
 τοῦ ὁλόκληρον μὲν τὴν αἰδιότητα, τὴν δὲ εἰκόνα αὐ-
 τοῦ ἀπαράλλακτον, ἐδώρησε δὲ ὁ ἴδιος τὴν πίστιν τῆς
 ἀθανασίας καὶ τῆς Ἐκκλησίας — λησμόνησε λοιπὸν, τὸ
 θλακῶδες τοῦτο ἀνόμημα, ὧ θαυμάσιε σὺ καὶ γλυκύ-
 φωνε, πού ἐξυμνεῖς τὰ κακὰ πρὸς τὸν σκοπὸν νά σπρώ-
 ξῃς εἰς τὴν ἀπιστίαν τοὺς ἀνοήτους. Ὅθεν οὐχὶ ἀνευ
 λόγου ὁ πονηρὸς σέ κατέστρεψε μὲ τὴν κακίαν του, καὶ
 εἰς μερικοὺς μὲν ἐφαίνετο εὐχάριστον τὸ τοιοῦτον (διότι
 ἔτσι ἔκαμες τὸν ἑαυτὸν σου εὐχάριστον), εἶναι δὲ πλή-
 ρως καταστρεπτικὸν τὸ κακόν. Ἐλα λοιπὸν, καί, ἀφοῦ
 ἀπαλλαγῇς ἀπὸ τὴν ἐπιμονὴν εἰς τὰ ἀτοπήματα, ἄκουε,
 ὧ θαυμάσιε Ἀρειε. Διότι μὲ σέ συζητῶ. Δὲν αἰσθάνε-
 σαι καθόλου ὅτι ἔχεις ἀποκηρυχθῇ ἔξω τῆς Ἐκκλησίας
 τοῦ Θεοῦ; Εἶσαι καταδικασμένος εἰς ἀπώλειαν, γνῶρι-
 ζε καλῶς, ἐάν, ἀφοῦ πρῶτον ἐξετάσῃς τὸν ἑαυτὸν σου,
 δὲν κατακρίνης ὁ ἴδιος τὴν παροῦσαν ἀφροσύνην σου.
 Ἀλλὰ θὰ εἶπῃς ὅτι οἱ ὄχλοι συνεργάζονται μαζί σου
 καὶ ἀπελαφρύνουν τὰς φροντίδας.

Ἄκουε λοιπὸν, ἀφοῦ ἀνοίξῃς ἐπὶ μικρὸν χρόνον τὰ

αὐτιά σου, ὦ ἀνόσιε "Αρειε, καὶ ἐνόησον τὴν μωρίαν σου. Σὺ δέ, ὦ Θεέ, ὁ τῶν πάντων προστάτης, εἴθε νὰ εἶσαι σπλαγχνικὸς πρὸς τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος, ἐάν οὗτος ἔχη πίστιν. Διότι ἐγὼ ὁ ἀνθρωπὸς σου, μὲ τὸ νὰ ἔχω τὴν εὐμενὴ πρόνοιαν παρὰ σοῦ, θὰ ἀποδείξω ὀλοφάνερα ἀπὸ τὰ ἀρχαιότατα Ἑλληνικὰ καὶ Ρωμαϊκὰ γραπτὰ κείμενα τὴν μανίαν τοῦ Ἀρείου, ποῦ πρὸ τριῶν χιλιάδων περιποῦ ἐτῶν προελέχθη καὶ προδιεφημίσθη ἀπὸ τὴν Ἐρυθραίαν. Διότι ἐκείνη τοῦλάχιστον εἶπεν «ἀλλοίμονον εἰς σέ, Λιθύη, ποῦ εὐρίσκεσαι εἰς παραθαλασσίους τόπους· διότι θὰ ἔλθῃ διὰ σέ καιρὸς, κατὰ τὸν ὁποῖον θὰ ἀναγκασθῇς νὰ ἀναλάβῃς μὲ τὸν λαὸν καὶ τὰς θυγατέρας σου σκληρὸν καὶ ἄγριον καὶ πολὺ δύσκολον ἀγῶνα, ἀπὸ τὸν ὁποῖον θὰ διαδοθῇ πρὸς ὅλους τὸ μέτρον τῆς ὀρθῆς κρίσεως τῆς πίστεως καὶ τῆς εὐσεβείας, διὰ σέ δὲ πρὸς τὸ τέλος θὰ καταλήξῃ εἰς καταστροφὴν. Διότι σεῖς ἐτολμήσατε νὰ ἀρπάσετε διὰ τῆς θίας τὸ δοχεῖον τῶν οὐρανίων ἀνθέων, καὶ ἐπροσπαθήσατε νὰ ξεσχίσετε μὲ τὰ δόντια σας, καὶ ὅμως εἶχετε ἀνάγκην ἀπὸ σιδερένια δόντια». Τί λοιπόν, ὦ πανοῦργε; εἰς ποῖον σημεῖον τῆς γῆς ὁμολογεῖς ὅτι εἶσαι τώρα; ἐκεῖ δηλαδὴ. Διότι ἔχω εἰς τὴν κατοχὴν μου τὰ γράμματά σου, τὰ ὁποῖα ἔγραψες πρὸς ἐμέ μὲ τὸν κάλαμον τῆς μανίας σου, εἰς τὰ ὁποῖα λέγεις ὅτι ὀλόκληρος σχεδὸν ὁ λαὸς τῆς Λιθύης εἶναι μὲ σέ σύμφωνος πρὸς ἀσφάλειαν. Ἐάν δὲ δὲν εἴπῃς ὅτι ταῦτα ἔχουν ἔτσι, ἐπικαλοῦμαι τώρα μάρτυρα τὸν Θεὸν ὅτι ὑπάρχει κείμενον παλαιότερον ἐκείνου τῆς Ἐρυθραίας, ποῦ ἔχει συνταχθῇ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν διὰ νὰ ἀποσταλῇ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, κατὰ τὸ ὁποῖον πολὺ γρήγορα θὰ ἀπωλεσθῇς. Ἐπειτα σὺ ἀναμάρτητος, ὦ ἀνθρώπε, ποῦ φέρεις δίκρανα; ἔπειτα δὲν εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι ὀδεύεις πρὸς τὴν καταστροφὴν, ὦ ἄθλιε, μὲ τὸ νὰ περιστοιχίζεσαι ἀπὸ τόσον τρομερὸν κακόν; Γνωρίζομεν, γνωρίζομεν τὸ ἐπιχείρημά σου· ποία φροντίς, ποῖος φόβος σέ συνταράσσει; δὲν διέφυγε τὴν προσοχὴν μας· ὦ δυστυχισμένε καὶ ταλαίπωρε, ὦ τῆς νωθρότητος τῶν φρενῶν σου, ὁ ὁποῖος οὔτε διὰ τὴν ἀσθένειαν καὶ τὴν ἀμηχανίαν τῆς ψυχῆς σου δὲν θρηνεῖς. ὦ ἀνόσιε, ὁ ὁποῖος μὲ περίπλοκα λόγια διαστρέφεις τὴν ἀλήθειαν καὶ ἐνῶ εἶσαι τέτοιος δὲν ἐντρέπεσαι νὰ κατηγορῇς ἡμᾶς, καὶ ἄλλοτε μὲν νὰ μᾶς ἐλέγχῃς, ἄλλοτε δὲ νὰ μᾶς νουθετῇς. ὦ σὺ, ποῦ ὑπερέχεις εἰς τὴν πίστιν καὶ

εἰς τοὺς λόγους, ἀπὸ ποῖον λοιπὸν οἱ ἄθλιοι περιμένουν διακαῶς νὰ λάθουν διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των βοήθειαν. "Αν καὶ οὔτε νὰ συναναστρέφονται ἔπρεπε τὸν τοιοῦτον οὔτε ἐντελῶς νὰ τὸν χαιρετοῦν, ἐκτὸς ἂν κάποιος νομίζῃ ὅτι ἀπὸ τοὺς ὑποῦλους λόγους αὐτοῦ ἐξαρτᾶται διὰ τοὺς ἐναρέτους νὰ θιώσουν τὴν ἐλπίδα. Ἀλλὰ δὲν εἶναι αὐτό, ἀπέχει πολὺ διὰ νὰ εἶναι αὐτό· τὸ δὲ ἀληθές εἶναι, ἀλλοίμονον εἰς τὴν μωρίαν σας, ὅσοι γίνεσθε ἕν μὲ αὐτόν. Ποῖος ζῆλος λοιπὸν ἠμπόρεσε νὰ ἀναχαιτίσῃ τὴν φοβερὰν γλῶσσαν καὶ τὸ θέαμα αὐτοῦ;

Πολὺ καλὰ· ἀλλὰ τώρα θὰ συνεχίσω διὰ νὰ ἀποτείνω τὸν λόγον πρὸς σέ τὸν ἴδιον· ὦ σύ, κατὰ μὲν τὴν ψυχὴν ἀνόητε, κατὰ δὲ τὴν γλῶσσαν φλύαρε, καὶ κατὰ τὸν νοῦν ἄπιστε, δός μου λοιπὸν, λέγω, νὰ ἐννοήσω τὴν ἀκριθεῖ σημασίαν τοῦ λόγου καὶ ὄχι γεμᾶτον ἀπὸ διαφορούμενα πού ὁδηγοῦν εἰς παρανοήσεις, ἀλλὰ θέβαια εἰς σχῆμα σύντομον καὶ εὐκόλως νοητόν, πού νὰ εἶναι ὄχι μόνον μὴ ἀστήρικτον, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀντέχῃ εἰς τὴν κριτικὴν καὶ νὰ εἶναι κατὰ τὴν φύσιν του πραγματικὰ στερεόν, ὃ ἀσεβέστατε καὶ κάκιστε καὶ κρυψινοῦσταν. Διότι εἶμαι ἠναγκασμένος νὰ εἶπω ταῦτα, μᾶλλον δὲ ἀφοῦ τώρα ἔδεσα θρόχον εἰς τὸν λαϊκὸν σου καὶ σέ ἀπεστόμωσα, θὰ σέ παρουσιάσω εἰς τὸ κοινόν, διὰ νὰ ἡμπορέσῃ ὅλος ὁ λαὸς νὰ γνωρίσῃ τὴν φαυλότητά σου. Πρὸς αὐτὸν δὲ τὸν σκοπὸν θὰ προχωρήσω τώρα. Αἱ χεῖρες ἀσφαλῶς εἶναι ἀπηλλαγμέναι εὐθυνῶν· ἄς προχωρήσωμεν εἰς τὰς ἐπικλήσεις πρὸς τὸν Θεόν· ἐπικαλέσου λοιπὸν τὸν Θεόν. Μᾶλλον δέ, ἀφοῦ σταματήσῃς ὀλίγον διὰ νὰ σκεφθῇς, λέγε μου, ὦ πανοῦργε σύ, ποῖον Θεὸν θὰ ἐπικαλεσθῇς διὰ νὰ σέ βοηθήσῃ; Ἀλλ' ὅμως δὲν ἡμπορῶ νὰ εἶμαι ἡρεμος. Ὡ Δέσποτα καὶ Κύριε τῶν πάντων, ὦ Πάτερ, πού εἶσαι ὁ μόνος παντοδύναμος, ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ἐδῶ τοῦ ἀσεβοῦς ἡ Ἐκκλησία σου ὑποφέρει ὄνειδισμοὺς καὶ πληγὰς καὶ θαθεὰ τραύματα καὶ λύπας. Ὁ Ἄρειος ἐτοιμάζει διὰ σέ τώρα κατάλληλον τόπον καὶ μάλιστα κατὰ τρόπον πολὺ ἐξυπνον, καὶ τοῦτο ἔχων κατὰ νοῦν, φοβοῦμαι ὅτι ἔχει μὲ θάσιν τὸν νόμον δημιουργήσῃ καὶ διατηρεῖ διὰ τὸν ἑαυτὸν του σύλλογον καὶ δὲν δέχεται τὸν ἰδικόν σου Υἱόν, τὸν Χριστόν, τὸν ὁποῖον ἔχομεν ἀπὸ σὲ ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας ἡμῶν.

Εἰσάκουσόν μου, σὲ ἱκετεύω, ὑπὲρ τῆς θαυμαστῆς

πίστεως. Οὗτος νομίζει ὅτι σύ, Δέσποτα, εἶσαι ἡ κίνησις, ἡ ὁποία κινεῖται εἰς τὸν χώρον. Τολμᾷ οὗτος νὰ σέ περιγράψῃ ἐντὸς τοῦ κύκλου τοῦ διὰ σέ πρόωρισμένου θρόνου. Διότι ποῦ δὲν ὑπάρχει ἡ παρουσία σου; ἢ εἰς ποῖον μέρος δὲν αἰσθάνονται ὅλοι τὴν ἰδικήν σου ἐνέργειαν, ἡ ὁποία διήκει εἰς πάντα τὰ ὄντα διὰ τῶν φυσικῶν νόμων; διότι σύ περιέχεις τὰ πάντα καὶ ἔξω σοῦ δὲν ἐπιτρέπεται οὔτε χώρος οὔτε τίποτε ἄλλο νὰ ἐπινοῇ κανεὶς ὅτι ὑπάρχει. Ἔτσι ἡ δύναμις σου μαζί με τὴν ἐνέργειάν της εἶναι ἄπειρος. Σὺ μὲν λοιπὸν εἰσάκουσον, ὦ Θεέ, σεῖς δὲ ὅλος ὁ λαὸς προσέχετε με τὸν νοῦν. Διότι ὁ ἀδιάντροπος αὐτὸς καὶ διεφθαρμένος, ὁ ὁποῖος, λόγῳ τῆς εἰς τὸν ἀνώτατον βαθμὸν κακίας καὶ ἀνομίας του ἔχει ἐκδιωχθῆ, προσποιεῖται εὐλάβειαν. «Πήγαινε», λέγει, «ἐγὼ δὲν θέλω νὰ πιστεύω ὅτι ὁ Θεὸς ὑπόκειται εἰς πάθος τι». Καὶ διὰ τοῦτο ὑποθέτω καὶ φαντάζομαι θαυμαστὰ πράγματα διὰ τῆς πίστεως θέβαια, καθὼς ὁ Θεὸς ἀφοῦ ἐδημιούργησε μεταγενεστέρως νέαν καὶ νεοδημιούργητον τὴν οὐσίαν τοῦ Χριστοῦ προπαρεσκεύασε βοηθὸν διὰ τὸν ἑαυτὸν του, ὅπως ἐγὼ τοῦλάχιστον φρονῶ. «Διότι, λέγει, «ἂν ἀφαιρέσης κάτι ἀπὸ αὐτόν, ἔκαμες αὐτόν ἐλλιπῆ κατ' ἐκείνο, πού τοῦ ἀφήρεσες». Ἐπειτα, ὦ αἵτιε καταστροφῆς καὶ πρόξενε ὀλέθρου, αὐτὸ εἶναι διὰ σέ πίστις; σύ ἐπὶ ὑποθέσεως στηριζόμενος ἐκλαμβάνεις κτίσμα ἐκεῖνον, πού κατήργησε τὰ εἰδωλα τῶν εἰδωλολοτρῶν, σύ ἐντελῶς ἀσκέπτως καὶ ἀλογίστως ὀνομάζεις αὐτὸν ξένον, καὶ καθὼς τὸν ὑπηρέτην, πού εἰσηλθεν ἔξωθεν ἀναλαμβάνει καθήκοντα. Εἰς τὴν συνύπαρξιν, αὐτοῦ μετὰ τὴν ἀναρχὸν ὑπαρξιν τοῦ Πατρός, ἐκεῖνον, πού ἐδημιούργησε τὰ πάντα; Ἐφάρμοσε τώρα, ἐὰν θέβαια τολμᾷς, ἐφάρμοσε, λέγω, διὰ τὸν Θεὸν καὶ τὸ νὰ εὐλαβῇται οὗτος καὶ νὰ ἐλπίζει αὐτό, πού θὰ συμβῇ, ἀκόμη δὲ καὶ τὸ νὰ ἐνθυμῇται καὶ διαλογίζεται αὐτό, πού σκέπτεται, τὸ νὰ ἐκφέρῃ γνώμην, καὶ τὸ νὰ διαπλάσῃ καὶ γενικῶς τὸ νὰ χαίρῃ, νὰ γελᾷ καὶ νὰ λυπῇται. Τί λέγεις λοιπὸν, ὦ τῶν ἀθλίων ἀθλιώτερε, ὦ σύ, πού ἀληθινὰ εἶσαι τέλειος γνώστης τῆς κακίας; Ἐλα λοιπὸν στὰ μυαλά σου, ἐὰν ἤμπορῃς, καθὼς ἀκριβῶς, ὡς φαῦλος πού εἶσαι, εὐκόλως γίνεσαι δοῦλος τῆς πανουργίας σου. «Ὁ Χριστός», λέγει, «ἔπαθε δι' ἡμᾶς». Ἀλλ' ἐγὼ τοῦλάχιστον προλαθὼν εἶπον, ὅτι ἀπεστάλη με μορφὴν ἀνθρώπου. «Ναί», λέγει, «ἀλλὰ ὑπάρχει φόβος μήπως νο-

μίσωμεν ὅτι μειώνεται κατὰ τι». Ἐπειτα, ὦ συνήγορε τῶν θηρίων, μὲ τὸ νὰ λέγῃς αὐτά, δὲν εἶσαι τρελλὸς καὶ χωρὶς ἀμφιβολίαν παράφρων; Διότι, ἰδοὺ λοιπόν, αὐτὸς οὗτος ὁ κόσμος εἶναι μορφή, δηλαδή ἔχει σχῆμα καὶ οἱ ἀστέρες ἀκριβῶς παρουσιάζονται νὰ ἔχουν χαρακτηριστικά καὶ γενικῶς ἡ ἔννοια τοῦ σφαιρικοῦ τούτου κύκλου τυχαίνει νὰ εἶναι εἶδος τῶν ὄντων καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἡ μορφή. Καὶ ὁμῶς ὁ Θεὸς εἶναι παρὼν πανταχοῦ. Ποῦ λοιπόν ὑπάρχουν εἰς τὸν Θεὸν ἀτέλεια; ἢ κατὰ τί ὁ Θεὸς ἐλαττώνεται; Ὡς οὖν τῆς ἐπιεικείας πατροκτόνε, σκέψου λοιπόν ἀπ' αὐτὸ καὶ συμπέρανε καὶ ἐνθυμήσου, ἐὰν τοῦτο φαίνεται ὅτι εἶναι ἀτέλεια, τὸ νὰ εἶναι ὁ Θεὸς παρὼν εἰς τὸν Χριστόν. Ἐκεῖνος μὲν εἶδε τὴν ἀσέθειαν τοῦ λόγου καὶ δὲν ἄργησε νὰ ἐπιφέρῃ τὴν τιμωρίαν. Ἄνευ δὲ τούτων κάθε ἡμέραν ἀσφαλῶς γίνονται· εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτήματα. Καὶ ὁμῶς ὁ Θεὸς εἶναι παρὼν καὶ δὲν παύει νὰ προνοῇ περὶ τῆς πορείας αὐτοῦ. Κατὰ τί λοιπόν, παρὰ ταῦτα, ἐλαττώνεται, ἐὰν ἡ ἄπειρος δύναμις αὐτοῦ προνοῇ περὶ τῶν πάντων. Νομίζω ὅτι κατὰ τίποτε. Διότι τὸ λογικὸν στοιχεῖον τοῦ κόσμου ὑπάρχει διὰ τοῦ Θεοῦ· δι' αὐτοῦ γίνεται κάθε διατήρησις, δι' αὐτοῦ συντελεῖται ὁλόκληρος ἡ συνήθης πορεία τοῦ κόσμου. Ἡ δὲ πίστις τοῦ Χριστοῦ πηγάζει ἀνάρχως ἐξ αὐτοῦ. Ὁλόκληρος δὲ ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁ Χριστὸς καὶ δι' αὐτοῦ ἔχει τὸ ἄπειρον μαζί καὶ τὸ ἀτελεῦτητον.

Ἀλλὰ, θέβαια, σὺ φαίνεσαι νὰ ἐννοῇς αὐτὰ μὲ τὸν ἰδικόν σου τρόπον, ὦ ξετρελλαμένε· στρέψε τώρα τὸ ξίφος τοῦ δ'αβόλου ἐναντίον σου πρὸς ἰδικήν σου ἀπώλειαν. Βλέπετε λοιπόν, βλέπετε ὅλοι πόσον θρηνώδεις εἶναι αἱ φωναί, πού τώρα ἐκβάλλει ἀπὸ τὸ δάγκωμα τῆς ὀχιάς, πὼς αἱ φλέβες καὶ αἱ σάρκες του λόγῳ τοῦ ὅτι ἔχουν προσβληθῇ ἀπὸ τὸ δηλητήριον αἰσθάνονται φοβεροὺς πόνους, ὥσαν νὰ ἔγῃ διαρραγῇ ὁλόκληρον τὸ σῶμά του καὶ νὰ ἔγινε κάτισχνον — τρομερὰ σκελετωμένον ἀπὸ τὴν ξηρότητα, καὶ τὴν ἀκαθαρσίαν, καὶ τοὺς θρήνους, καὶ τὴν ὠχρότητα καὶ τὴν φρίκην καὶ τὰ ἄπειρα κακὰ μὲ τὰ ὁποῖα εἶναι γεμάτο — πὼς εἶναι ἄσχημον εἰς τὴν ἐμφάνισιν καὶ καταθρωμισμένα τὰ μαλλιά τῆς κεφαλῆς του, πὼς ὁλόκληρος εἶναι μισοπεθαμένος καὶ ἀπὸ τὸ βλέμμα φαίνεται τώρα ἄρρωστος, πὼς ἔχει ἀναιμικὸν τὸ πρόσω-

πον καὶ ἔχει λειώσει ἀπὸ τὴν ἀνησυχίαν, πῶς μὲ τὸ νὰ μαζευθοῦν εἰς αὐτὸν ὄλα, ἀγωνία, μανία καὶ ματαιοδοξία, λόγῳ τοῦ ὅτι ἐξ αἰτίας τοῦ μακροχρονίου πάθους του, ἔκαμαν αὐτὸν ἀγριον καὶ ὁμοιον μὲ θηρίον. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον χωρὶς διόλου νὰ αἰσθάνεται ποίου κακοῦ γίνεται πρόξενός λέγει· «ἀνέρχομαι εἰς τὰ ὕψη ἀπὸ τὴν ἡδονὴν καὶ πηδῶ θέβαια, ἀπὸ σκιρτήματα χαρᾶς καὶ κάμνω πτερὰ». Καὶ πάλιν λίαν ἀνοήτως θέβαια ὡς νεανίας λέγει· «καλὰ λοιπὸν χανόμεθα». Τοῦτο μὲν εἶναι τοῦλάχιστον καὶ ἀληθές· διότι εἰς σὲ μόνον ἢ κακία ἐχάρισεν ἀφθόνως τὰς εὐκαιρίας νὰ σπουδάσης κοντά της, καὶ ἐκεῖνο, ποῦ ἐπλήρωσε πολλὰ διὰ νὰ τὸ ἀγοράσῃ, τοῦτο μὲ μεγάλην εὐκολίαν ἔδωκεν εἰς σέ. "Ελα λοιπὸν τώρα λέγε, ποῦ εἶναι τὰ σεμνοπρεπῆ σου παραγγέλματα. Νίψε λοιπὸν καθαρὰ τὸν ἑαυτὸν σου εἰς τὸν Νεῖλον, ἐάν ἡμπορῇς, ὧ ἄνθρωπε, γεμᾶτε ἀπὸ ἀπρεπῆ ἀναισθησίαν· ἂν καὶ θέβαια σὺ ἐπροσπάθησες νὰ καταταράξῃς ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην μὲ τὰς ἀσεβείας σου. Ἄραγε καταλαβαίνεις ὅτι ἐγώ, ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, ἔχω τώρα πλήρη γνῶσιν ὄλων; Ἄλλ' ὅμως ἀπορῶ ποῖον ἐκ τῶν δύο πρέπει νὰ πράξω, νὰ μείνω ἢ νὰ ἀπέλθω; Διότι οὔτε νὰ βλέπω εἰς αὐτὸν ἡμπορῶ πλέον, καὶ ἐντρέπομαι διὰ τὴν ἁμαρτίαν, ὧ Ἄρειε ναὶ ναὶ Ἄρειε. Δι' ἡμᾶς μὲν ἔγινες αἰτία νὰ φωτισθῶμεν, τὸν ἑαυτὸν σου δέ, ὧ δυστυχισμένε, ἔρριψες εἰς τὸ σκότος. Αὐτὸ φαίνεται ὅτι ἦτο τὸ κατάντημα τῶν κόπων σου.

Ἄλλὰ θὰ ἔλθω πάλιν εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο. Εἶναι, λέγεις, μέγας ὁ ἀριθμὸς ἐκείνων, ποῦ σὲ ἀκολουθοῦν. Εἶναι, νομίζω, πιθανὸν τοῦτο καὶ δέξου αὐτούς, θέβαια δέξου τοὺς, λέγω. Διότι οὗτοι ἔχουν παραδώσει τοὺς ἑαυτοὺς τῶν εἰς λύκους καὶ λέοντας διὰ νὰ καταβροχθισθοῦν. Ἄλλ' ὅμως ὁ καθεὶς ἐξ αὐτῶν, ἀφοῦ ὑποβλήθῃ εἰς προσθέτους δέκα θαρυτάτας ποινὰς καὶ ἐκτίσῃ αὐτάς, ἀφοῦ δηλαδὴ ἐξαναγκασθῇ, θὰ ἰδρῶσῃ πολὺ, ἐάν δὲν σπεύσῃ ἀμέσως πρὸς τὸν λιμένα τῆς σωτηρίας, τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ δὲν ἐπαναφέρῃ τὴν εἰρήνην τῆς ἀγάπης πρὸς χάριν τῆς ὁμονοίας. Διότι θέβαια δὲν θὰ ἐξαπατηθοῦν εἰς τὸ ἐξῆς ἀπὸ σέ, ὁ ὁποῖος ἔχεις καταδικασθῇ διὰ διεστραμμένην συνείδησιν, οὔτε θὰ δεχθοῦν νὰ ἀπολεσθοῦν τελείως μὲ τὸ νὰ ἔχουν ἐμπλακῇ εἰς τὰς θρωμεράς σου συζητήσεις. Εἶναι φανερά καὶ γνωστὰ εἰς ὅλους

ἀπὸ τῶρα καὶ ἐξῆς τὰ ἰδικά σου σοφίσματα· καὶ θεβαῖα οὔτε σὺ ὁ ἴδιος θὰ ἡμπορέσης νὰ καταφέρῃς τίποτε, ἀλλὰ ματαιῶς θὰ ἀλλάζῃς τρόπους, μὲ τὸ νὰ ὑποκρίνεσαι ἐπιείκειαν καὶ γλυκύτητα λόγων καὶ ἀπλότητα τρόπων ἦτοι, μὲ τὸ νὰ φορῇς προσωπεῖον, ποῦ προσλαμβάνεις ἐξωθεν. Ὁλόκληρον τὸ τέχνασμά σου θὰ εἶναι χωρὶς ἀποτέλεσμα. Διότι εὐθὺς ἡ ἀλήθεια θὰ σὲ φέρῃ εἰς ἀπελπιστικὴν κατάστασιν. Ἀμέσως ἡ δυνατὴ θρογὴ τῆς δυνάμεως αὐτῆς θὰ κατασθέσῃ, οὕτως εἰπεῖν, τὰς φλόγας, ποῦ θὰ ἀνάπτῃς. Καὶ ὅμως καὶ τοὺς συντρόφους καὶ ὁμόφρονάς σου, οἱ ὁποῖοι κατέστησαν ἤδη ἔνοχοι μὲ τὴν θέλησίν των, ἔγιναν ἤδη θέμα διὰ τὰς ἀρμοδίας δημοσίας ὑπηρεσίας, αἱ ὁποῖαι θὰ φροντίσουν νὰ συλλάβουν αὐτούς, ἐκτὸς θεβαίως ἐὰν σπεύσουν τὸ ταχύτερον νὰ ἀνταλλάξουν τὴν μετὰ σοῦ ἐπικοινωνίαν μὲ τὴν ἀδιάφθορον πίστιν. Σὺ δέ, ὁ σκληρόκαρδος ἄνδρας, δῶσε εἰς ἐμὲ ἀπόδειξιν τῆς ἀγαθῆς σου προαιρέσεως, ἐὰν ἔχῃς πεποιθήσιν εἰς τὸν ἑαυτὸν σου, καὶ στηρίζεσαι σταθερὰ εἰς τὴν θεβαιότητα τῆς πίστεως καὶ γενικῶς ἐὰν ἔχῃς καθαρὰν συνειδήσιν. Ἐλα πρὸς ἐμέ, ἔλα, λέγω, πρὸς τὸν ἄνθρωπον τοῦ Θεοῦ. Πίστευσον ὅτι μὲ τὰς ἐρωτήσεις, ποῦ θὰ σοῦ κάμω, θὰ διερευνήσω τὰ ἀπόκρυφα τῆς καρδίας σου· καὶ ἂν μὲν ἐνυπάρχῃ εἰς αὐτὴν κάτι, ποῦ θὰ φαίνεται παραλογικόν, ἀφοῦ ἐπικαλεσθῶ τὴν θείαν χάριν, μετὰ θεβαιότητος θὰ σὲ θεραπεύσω ἀσφαλέστερον. Ἐὰν δὲ ἀποδειχθῇ ὅτι εἶσαι ὑγιὴς κατὰ τὴν ψυχὴν, ἀφοῦ γνωρίσῃς ἐντός σου τὸ φῶς τῆς ἀληθείας, τότε καὶ ὁ ἴδιος θὰ χρεωστῶ χάριν εἰς τὸν Θεὸν καὶ θὰ αἰσθάνωμαι εὐτυχὴς μαζί μὲ τοὺς εὐσεβεῖς.

Καὶ μὲ ἄλλην χεῖρα· εἴθε ὁ Θεὸς νὰ σᾶς διαφυλάτῃ, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί.

Διὰ τῶν ἀξιωματούχων Συγλητίου καὶ Γαυδεντίου ἐκομίσθησαν καὶ τὰ ἐξῆς, ὅταν ὁ Πατέριος ἦτο ἑπαρχὸς τῆς Αἰγύπτου, καὶ ἀνεγνώσθησαν εἰς τὸ παλάτιον.

Κατὰ Εὐσεβίου καὶ Θεογνίου.

41. Κωνσταντῖνος ὁ Σεβαστὸς πρὸς τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν τῶν Νικομηδέων.

Ὅλοι σας, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, γνωρίζετε σωστά τὸν

δεσπότην Θεὸν δηλαδή καὶ σωτῆρα Χριστόν, ὅτι ὑπάρχει ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός, ὁ μὲν Πατὴρ ἀναρχος, ἄνευ τέλους, δημιουργὸς τοῦ κόσμου τούτου, ὁ δὲ Υἱός, τοῦτ' ἐστὶν ἡ βούλησις τοῦ Πατρὸς, ἡ ὁποία οὔτε ἔχει λάθει ἀρχὴν ὡς ἀποτέλεσμα σκέψεώς τινος, οὔτε ἦλθεν εἰς τὸ εἶναι ἀπὸ κάποιαν σπανίαν οὐσίαν πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ τελειώσῃ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Διότι ὅποιος ἐννοεῖ τοῦτο καὶ θὰ ἐννοήσῃ, αὐτὸς θὰ ὑποστῇ ἀτελεύτητον τιμωρίαν. Ἄλλὰ πράγματι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ Χριστός, πού εἶναι δημιουργὸς τῶν ὄλων καὶ αὐτῆς τῆς ἀθανασίας χορηγός, ἐγεννήθη, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν πίστιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔχομεν πιστεύσει, ἐγεννήθη — μᾶλλον δὲ αὐτός, ὁ ὁποῖος καὶ εἶναι πάντοτε ἐν τῷ Πατρί, ἀνάρχως προῆλθεν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ καὶ προέβη ἐν χρόνῳ εἰς τὴν διακώσμησιν τῶν δημιουργημάτων αὐτοῦ — ἐγεννήθη λοιπὸν προελθὼν ἀχωρίστως ἐκ τοῦ Πατρὸς· διότι ἡ βούλησις εἶναι ἀρρήκτως συνδεδεμένη μαζί με τὸ οἰκητήριόν της καὶ ἐκεῖνα, πού ἔχουν ἀνάγκην εἰδικῆς φροντίδος, σύμφωνα με τὴν σύστασίν του τὸ καθέν, φροντίζει καὶ κυβερνᾷ. Τί λοιπὸν ὑπάρχει μεταξύ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ; ἀπολύτως τίποτε. Διότι αὐτὴ ἡ ἰδίᾳ συμπλήρωσις τῶν πραγμάτων παρέλαθε με τὴν αἴσθησιν τὸ πρόσταγμα τῆς βουλήσεως, χωρὶς ὅμως νὰ διαχωρίσῃ τὴν βούλησιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς κατὰ μεριστικὸν τρόπον. Τοῦτο δὲ ἀκολουθεῖ ὡς ἀποτέλεσμα τούτων· ποῖος εἶναι ἐκεῖνος, πού, ἀπὸ ἐντροπὴν μᾶλλον ἢ ἀπὸ μωρίαν, φοβεῖται ὅτι ὁ Δεσπότης μου Χριστὸς ὑπομένει πάθος; Ἄρα λοιπὸν πάσχει τὸ θεῖον, ὅταν ἡ ἐνοίκησις τοῦ σεμνοῦ σώματος ἐκ φυσικῆς ὁρμῆς σπεύδῃ νὰ λάβῃ πλήρη γνῶσιν τῆς ἀγιότητός της, ἢ ὅταν με τὴν ψαῦσιν ἀντιληφθῇ τὸν χωρισμὸν τοῦ σώματος; Ἄρα δὲν διεχωρίσθῃ ἐκεῖνο, πού ἀφηρέθη ἀπὸ τὴν ταπεινότητα τοῦ σώματος; Παύομεν δὲ νὰ ζῶμεν καὶ ὅταν ἀκόμη ἡ εὐγένεια τῆς ψυχῆς προσκαλέσῃ τὸ σῶμα νὰ ἀποθάνῃ; Τί λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνο, πού ἐγκατέλειψεν ἐδῶ ἡ ἀβλαβὴς καὶ ἄδολος πίστις, πού εἶναι ἄξιον ἀμφιβολίας; ἢ δὲν θλέπεις ὅτι ὁ Θεὸς ἐδιάλεξε σεμνότατον σῶμα διὰ τοῦ ὁποίου ἐπρόκειτο νὰ φανερώσῃ τὰ πειστήρια τῆς πίστεως καὶ τὰ τῆς ἀρετῆς πρότυπα, καὶ νὰ ἀποτρέψῃ τὴν ἀπώλειαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, πού τώρα εἶναι δυσδιάκριτος λόγῳ τῆς ὀλεθρίας πλάνης, καὶ νὰ δώσῃ νέ-

αν περί θρησκείας διδασκαλίαν καὶ νὰ καθάρισι τὰς ἀναξίας πράξεις τοῦ νοῦ μὲ τὸ πρότυπον τοῦ ἀγνοῦ θείου, κατόπιν δὲ νὰ καταργήσῃ μὲν τὴν θάσσανον τοῦ θανάτου, καὶ νὰ προαναγγείλῃ τὰ θραβεῖα τῆς ἀθανασίας;

Ἄλλὰ σεῖς, τοὺς ὁποίους ἡ σχέσις ἀγάπης εὐλόγως ἐπιβάλλει εἰς ἐμὲ νὰ ἀποκαλῶ ἀδελφούς, δὲν ἀγνοεῖτε ἐμὲ τὸν ἰδικόν σας σύνδουλον, δὲν ἀγνοεῖτε ἐπίσης τὸ ἀσφαλὲς φρούριον τῆς σωτηρίας σας, τοῦ ὁποίου τὴν φροντίδα ἐγὼ μὲ γνήσιον ἐνδιαφέρον ἔχω ἀναλάβει, καὶ χάρις εἰς τὸ ὅποιον ὅχι μόνον τὰ ὅπλα τῶν ἐχθρῶν μας κατετροπώσαμεν, ἀλλὰ καὶ ζῶντας ἀκόμη ἠχμαλωτίσαμεν καὶ ἐνεκλείσαμεν εἰς αὐτὸ τὴν ψυχὴν τῶν πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ κάμωμεν εἰς αὐτοὺς φανεράν τὴν φιανθρωπίαν τῆς ἀληθινῆς πίστεως. Ἄλλ' ἐγὼ ἔχαιρον διὰ τὰ ἀγαθὰ ταῦτα καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς οἰκουμένης. Καὶ ἀληθῶς ἦτο ἄξιον πολλοῦ θαυμασμοῦ τὸ νὰ ὠδηγήσωμεν εἰς ἀληθινὴν ὁμόνοιαν τόσα πολλὰ ἔθνη, τὰ ὁποῖα πρὸ ὀλίγου χρόνου ἐλέγετο ὅτι ἀγνοοῦν τὸν Θεόν. Ἄλλὰ τί ἐπρόκειτο νὰ μάθουν τὰ ἔθνη ταῦτα, τὰ ὁποῖα δὲν εἶχον πλέον καμμίαν διάθεσιν νὰ φιλονεικοῦν; Τί λοιπὸν καταλαθαίνετε, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ὅτι σὰς κατηγορῶ; Χριστιανοὶ εἴμεθα καὶ ἀπὸ ἐλλεινὴν διάθεσιν διχογνωμοῦμεν. Αὐτὴ ἄραγε εἶναι ἡ πίστις μας, αὐτὴ εἶναι ἡ διδασκαλία τοῦ ἁγιοτάτου νόμου τοῦ Θεοῦ; Ἄλλὰ ποῖα εἶναι ἡ αἰτία, ἔνεκα τῆς ὁποίας ἐξεσηκώθη τὸ σημερινὸν κακὸν τῆς καταστροφῆς; Ἄλλοίμονον εἰς τὴν ἀφροσύνην, ἀλλοίμονον εἰς ἐκείνους, ποῦ κυβερνᾷ τὸ μῖσος, ἡ ὑπερβολὴ τοῦ ὁποίου ὑπερβαίνει τὸ μέγεθος πάσης ἀγανακτήσεως. Πόσον φοβερά ἀπεδείχθη ὅτι εἶναι ἡ πανουργία τῆς ληστρικῆς αὐτῆς συμμορίας, ἡ ὁποία ἄρνεῖται ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ γεννᾷται ἐκ τῆς ἀδιαιρέτου οὐσίας τοῦ Πατρὸς; Ἄρα δὲν εἶναι ὁ Θεὸς πανταχοῦ παρὼν, καίτοι θεθαίως ἡμεῖς αἰσθανόμεθα αὐτὸν νὰ εἶναι παρὼν ἐνώπιόν μας πάντοτε; Ἄρα ἡ τῶν πάντων σοφὴ διάταξις καὶ εὐκοσμία δὲν διετάχθη ἔτσι ἀπὸ τὴν παντοδυναμίαν αὐτοῦ, ἂν καὶ ὁ ἴδιος δὲν ὑπόκειται εἰς διαίρεσιν ὡς ἀποτέλεσμα χωρισμοῦ;

Μήπως λοιπὸν σὰς ἔχουν κάμει τίποτε; Ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, μάθετε τώρα καλῶς, ὅτι ἀπαιτῶ ὅπως ὑπομείνετε τὰ θάσανα τῶν τωρινῶν σωματικῶν πόνων. Ἀπαιτῶ ἀπὸ σὰς νὰ εἰσθε ὁμολογηταὶ τοῦ Θεοῦ, τὸν ὁποῖον

διεκηρύττετε καὶ τὸν ὁποῖον ὁ παγκάκιστος διδάσκαλος προσπαθεῖ νὰ σᾶς πείσῃ νὰ ἀρνήσθε ὅτι εἶναι Θεός. Σᾶς παρακαλῶ, ποῖος εἶναι ἐκεῖνος πού ἐδίδασκεν αὐτὰ ἔτσι τὸ ἀπονήρευτον πλῆθος; Ὁ Εὐσέβιος δηλαδὴ, πού μαζί μὲ ἄλλους ἐμυήθη εἰς τὴν τυραννικὴν σκληρότητα. Διότι ἀληθῶς τὸ ὅτι οὗτος ἠυτομόλησε πρὸς τὸν τύραννον, ἠμποροῦμεν νὰ πληροφορηθῶμεν ἀπὸ πολλὰς πηγὰς. Διότι τοῦτο μαρτυροῦν μὲν αἱ σφαγαὶ τῶν ἐπισκόπων, ἀλλὰ τῶν ἀληθινῶν ἐπισκόπων, τοῦτο δὲ φωνάζει ρητῶς καὶ ἡ ἀπανθρωποτάτη καταδίωξις τῶν Χριστιανῶν. Δότι δὲν θὰ εἶπω τώρα διὰ τὰς ὕβρεις εἰς τὸ πρόσωπόν μου, μὲ τὰς ὁποίας οὗτος, μάλιστα ὅταν συνήλθον αἱ διιστάμεναι μερίδες νὰ συζητήσουν τὰς διαφοράς των, καὶ παρατηρητὰς κατασκόπους ἔστελνε μυστικά ἐναντίον μου καὶ μόνον ἐνόπλους ὑπηρεσίας δὲν προσέφερον εἰς τὸν τύραννον. Ἄς μὴ νομίσῃ κανεὶς ὅτι εἰμαι ἀπαράσκευος νὰ ἀποδείξω ταῦτα. Διότι ὁ ἔλεγχος ἐξηκριθῶσεν ὅτι οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι, πού ἠκολούθουν τὸν Εὐσέβιον συνελήφθησαν φανερά παρ' ἐμοῦ ἐνεργοῦντες ἔργον κατασκόπου. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀντιπαρέρχομαι, τὰ ὁποῖα τώρα, ὅχι ἔνεκεν ἀγανακτήσεως, ἀλλὰ πρὸς ἐντροπὴν ἐκείνων παρουσιάζω εἰς φῶς. Ἐκεῖνο μόνον φοβοῦμαι, ἐκεῖνο σκέπτομαι σοβαρῶς, ὅτι θλέπω σᾶς νὰ προσκαλῆσθε νὰ λάβετε μέρος εἰς τὸ ἔγκλημα. Διότι ἐξ αἰτίας τῆς διαγωγῆς τοῦ Εὐσεβίου καὶ τῆς διαστροφῆς αὐτοῦ ἔχετε λάβει διαφορετικὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας. Ἀλλ' ἡ θεραπεία τοῦ κακοῦ δὲν θὰ εἶναι μακροχρόνιος ἐὰν θέσαια, ἀφοῦ ἀποκτήσετε τώρα ἐπίσκοπόν πιστόν καὶ ἀδιάβλητον, ἀποβλέψητε εἰς τὸν Θεόν, πρᾶγμα, πού ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐξαρτᾶται ἀπὸ σᾶς, καὶ παλαιότερα θὰ ἔπρεπε νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἰδικὴν σας κρίσιν, ἐὰν ὁ προμνησθεὶς Εὐσέβιος δὲν εἶχεν ἔλθει ἐδῶ μὲ τὴν εἰσβολὴν τῶν ὁμοφρόνων του καὶ δὲν εἶχεν ἀναταράξει χωρὶς ἐντροπὴν τὴν ὀρθὴν τάξιν.

Ἄλλ' ἐπειδὴ ἔπρεπε νὰ εἶπω ὀλίγα πρὸς τὴν ἀγάπην σας περὶ τοῦ Εὐσεβίου τούτου, ὑπενθυμίζω εἰς τὴν ἀνεξικακίαν σας ὅτι ἔγινε Σύνοδος εἰς τὴν πόλιν τῆς Νικαίας, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος, σύμφωνα μὲ τὴν λατρείαν τῆς συνειδήσεώς μου καὶ κατὰ τὸν πρόποντα τρόπον ἥμην παρών, μὴ ἔχων ἄλλην ἐπιθυμίαν παρὰ μόνον νὰ συνεργασθῶ μὲ τοὺς ἐπισκόπους πρὸς τὸν σκο-

πὸν νὰ ἀποκατασταθῇ μεταξύ ὄλων ἡ ὁμόνοια καὶ πρὸ παντὸς νὰ ἐλέγξωμεν καὶ ἀνατρέψωμεν τὸ πρᾶγμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον εἶχε λάθει τὴν μὲν ἀρχὴν ἐξ αἰτίας τῆς παραφροσύνης τοῦ Ἀρείου ἀπὸ τὴν Ἀλεξανδρείαν, ἐδυνάμωνε δὲ γρήγορα ἀπὸ τὴν ἄτοπον καὶ καταστρεπτικὴν σπουδὴν τοῦ Εὐσεβίου. Ἀλλ' αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Εὐσέβιος, προσφιλέστατοι καὶ τιμιώτατοι, ἐπειδὴ ἠλέγχετο ἀπὸ τὴν ἰδίαν τὴν συνειδησίν του, μὲ πόσῃν δὲ ἐντροπὴν, ἡ ὁποία ἐπροκαλεῖτο ἀπὸ τὸν πανταχόθεν ἔλεγχον τῆς ψευδολογίας του, μὲ πόσῃν νομίζετε συνδρομὴν διαφόρων μεσολαθητῶν, τοὺς ὁποίους ἐξαπέστειλεν εἰς ἐμὲ διὰ νὰ μεσολαθῇσιν ὑπὲρ αὐτοῦ, ζητοῦντες παρ' ἐμοῦ νὰ συμμαχῶ κάπως μαζί του, ὥστε νὰ μὴ κριθῇ ἔνοχος τὸσον μεγάλου ἐγκλήματος καὶ συνεπείᾳ τούτου ἐκπέσῃ ἀπὸ τὴν τιμὴν, πού εἶχεν ὡς ἐπίσκοπος; Μάρτυς μου εἰς αὐτὸ εἶναι αὐτὸς ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος εἶθε νὰ φανῇ φιλάγαθος εἰς ἐμὲ καὶ εἰς σᾶς, ἐπειδὴ καὶ ἐμὲ ὁ Εὐσέβιος παρέσυρε πανούργως καὶ ἀπέσπασε μὲ τέχνην τὴν γνώμην μου ὑπὲρ αὐτοῦ, πρᾶγμα πού καὶ σεῖς θὰ μάθετε. Διότι ὅλα μὲν ἔγιναν τότε, ὅπως ἐκεῖνος ἐπιθυμοῦσε, ἐνῶ ἔκρυπτεν εἰς τὸν νοῦν του παντὸς εἶδους κακὰ.

Ἀλλὰ πρωτύτερα, διὰ νὰ παραλείψω τὰ ἄλλα ἔργα τῆς μωρίας του, τί διέπραξε, μάλιστα μὲ τὴν συνεργασίαν τοῦ Θεογνίου, τὸν ὁποῖον εἶχε συμμέτοχον τῆς μωρίας, ἀκούσατε παρακαλῶ. Οἱ δύο οὗτοι εἶχον διατάξει μερικοὺς Ἀλεξανδρεῖς, οἱ ὁποῖοι παρεσύρθησαν καὶ ἀπηρνήθησαν τὴν ἰδικὴν μας πίστιν, νὰ σταλοῦν ἐδῶ, ἐπειδὴ μὲ τὰς ὑπηρεσίας των ἤναπτεν ὁ πυρσὸς τῆς διχονοίας. Ἀλλ' αὐτοὶ ἐδῶ, οἱ καλοὶ καὶ ἀγαθοὶ ἐπίσκοποι, τοὺς ὁποίους μίαν φορὰν ἡ ἀλήθεια τῆς Συνόδου κατ' οἰκονομίαν ἐδέχθη εἰς μετάνοιαν, ὄχι μόνον ὑπεδέχθησαν καὶ ἐξησφάλισαν αὐτοὺς πλησίον των ἀπὸ κάθε κίνδυνον, ἀλλὰ καὶ ἐκοινώνησαν μὲ αὐτοὺς μὲ τοὺς γνωστοὺς κακοήθεις τρόπους. Διὰ τοῦτο ἔκρινα ἀναγκαῖον νὰ ἐνεργήσω διὰ τοὺς ἀχαρίστους τούτους. Διέταξα δηλαδὴ νὰ συλληφθοῦν καὶ νὰ ὀδηγηθοῦν διὰ τῆς θίας εἰς τὴν πιὸ μακρινὴν ἐξορίαν. Τώρα εἶναι ἰδικόν σας χρέος νὰ προσθλέπετε εἰς τὴν πίστιν ἐκείνην πρὸς τὸν Θεόν, ἡ ὁποία πάντοτε ἔχει γίνεαι καὶ συνεστήθη καὶ πρέπει νὰ εἶναι ἔτσι, ὥστε νὰ ἐργαζώμεθα μὲ τὸν σκοπὸν νὰ χαίρωμεν μὲ τὸ νὰ ἔχωμεν ἐπισκόπους ἀγνοοὺς καὶ ὀρθοδό-

ξους καὶ φιλανθρώπους· ἐὰν δὲ κανεῖς τολμήσῃ ἢ νὰ μνημονεύσῃ τοὺς καταστροφεῖς ἐκείνους, ἢ νὰ ἐπαινέσῃ αὐτοὺς ἀπὸ ἀπρονοησίαν, ἀμέσως θὰ ἐμποδισθῇ νὰ τολμήσῃ τοῦτο ἀπὸ τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ ἀπὸ ἐμὲ μὲ θετικὴν ἐνέργειαν.

42. Ὁ Νικητὴς Κωνσταντῖνος Σεβαστὸς πρὸς Θεόδοτον.

Πόση εἶναι ἡ δύναμις τῆς θείας ὀργῆς εἶναι εὐκόλον νὰ μάθῃς καὶ σὺ ἀπὸ ἐκείνα, ποὺ ἔπαθαν ὁ Εὐσέβιος καὶ ὁ Θεόγνης, οἱ ὁποῖοι μὲ τὸ νὰ φερθοῦν πρὸς τὴν ἀγιοτάτην θρησκείαν σὰν μεθυσμένοι, ἐμόλυναν τὸ ὄνομα τοῦ Σωτῆρος Θεοῦ μὲ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἰδικῆς των ληστρικῆς συμμορίας καὶ μάλιστα μετὰ τὴν συγγνώμην, ποὺ τοὺς ἐδόθη, διότι ὅταν μετὰ τὴν ὁμόφωνον συμφωνίαν τῆς Συνόδου ἔπρεπε νὰ ἐπανορθώσουν τὴν προηγουμένην πλάνην των, τότε οὗτοι μὲ τὸ νὰ ἐμμένουν εἰς τὰ ἴδια σφάλματα ἐκυριεύθησαν ἀπὸ αὐτά. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἡ θεία πρόνοια ἐξεδίωξεν αὐτοὺς ἀπὸ τὸν λαόν της. Ἐπειδὴ δὲν ὑπέφερε νὰ βλέπῃ τὰς ἀθῶας ψυχὰς νὰ χάνωνται ἀπὸ τὴν μωρίαν ὀλίγων μωρῶν ἀνθρώπων, καὶ τώρα ἀπήτησε παρ' αὐτῶν νὰ ὑποστοῦν δικαίαν τιμωρίαν, θὰ τιμωρήσῃ δὲ αὐτοὺς μὲ μεγαλύτεραν τιμωρίαν καθ' ὅλον τὸν μέλλοντα αἰῶνα.

Πρᾶγμα, ποὺ ἐνόμισα ὅτι ἔπρεπε νὰ γίνῃ γνωστὸν εἰς τὴν ἐντιμότητά σου, πρὸς τὸν σκοπὸν, ἐὰν τυχὸν κάποια κακὴ συμβουλὴ τῶν τοιούτων, ὡς ἐγὼ τοῦλάχιστον δὲν νομίζω, εὔρε θέσιν εἰς τὴν προαίρεσίν σου ἀφοῦ ἀποδιώξῃς αὐτὴν ἀπὸ τὴν ψυχὴν σου, παράσχῃς μετὰ προθυμίας καθαρὰν ὅπως πρέπει τὴν διάνοιαν καὶ εἰλικρινῇ ἀφοσίωσιν καὶ πίστιν καθαρὰν καὶ ἀμόλυντον εἰς τὸν Σωτῆρα Θεόν. Διότι ἀληθῶς καὶ τοῦτο εἶναι πρέπον νὰ πράττεται παρ' ἐκείνου ἐκ τῶν ἀγαθῶν ἀνθρώπων, ὁ ὁποῖος ἐπιθυμεῖ νὰ ἀξιωθῇ νὰ λάβῃ τὰ θραβεῖα τῆς αἰωνίου ζωῆς.

Καὶ μὲ ἄλλην χεῖρα· εἴθε ὁ Θεὸς νὰ σὲ διαφυλάξῃ, ἀδελφε ἀγαπητέ.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

Περὶ Διονυσίου τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας ὅτι καὶ αὐτὸς κατὰ τῆς Ἀρειανῆς αἵρέσεως φρονεῖ ὡς ἡ ἐν Νικαίᾳ Σύνοδος, καὶ μάτην αὐτὸν συκοφαντοῦν οἱ ἄρειομανίται ὡς ὁμύδοξον ἑαυτῶν.

Εἰσαγωγή

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη τοῦ Ἀθανασίου εἶναι ἀπάντησις εἰς ἐπιστολὴν ἀνωνύμου τινὸς προσώπου ὀρθοδόξων φρονημάτων, δι' ἧς τοῦτο πληροφορεῖ τὸν Ἀθανάσιον περὶ τινος συζητήσεως αὐτοῦ μετ' Ἀρειανούς καὶ ζητεῖ νὰ μάθῃ περισσότερα ἐν σχέσει μετ' αὐτοῦ ἐκφράσεις τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας Διονυσίου, τὰς ὁποίας οἱ Ἀρειανοὶ ἐχρησιμοποιοῦν διὰ νὰ παρυσιάσουν αὐτὸν ὡς ὁμόφρονά των καὶ νὰ διαβάλουν τὴν πρὸς ὁμοουσίου διδασκαλίαν τῆς Συνόδου τῆς Νικαίας ὡς ἐσφαλμένην.

Ὁ Διονύσιος ἐχρημάτισεν ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας ἀπὸ τοῦ 233 ἕως τοῦ 265. Ἦτο μαθητὴς τοῦ Ὠριγένους καὶ διεκρίθη ὡς ἐκκλησιαστικὸς ἡγέτης καὶ συγγραφεύς. Οὗτος, μαθὼν ὅτι εἰς τὴν Πεντάπολιν τῆς Λιβύης ἐπίσκοποι τινες περιπεσόντες εἰς τὴν πλάνην τοῦ Σαβελλίου ἐδίδασκον μετ' πολλὴν ἐπιτυχίαν ὅτι εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ εἶχεν ἐνανθρωπήσει ὁ Πατὴρ Θεός, ἔγραψε περὶ τὸ 261 ἐπιστολὴν πρὸς δύο ἐξ αὐτῶν, τὸν Εὐφράνορα καὶ τὸν Ἀμμώνιον, εἰς τὴν ὁποίαν, διὰ νὰ ἀνασχευάσῃ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σαβελλίου καὶ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι δὲν ἦτο ὁ Πατὴρ πού ἐγένεν ἄνθρωπος, ἀλλὰ ὁ Υἱός, ἐτόνιζε μόνον τὰ ἰδιώματα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τοῦ Χριστοῦ λέγων ὅτι ὁ Χριστὸς ὡς ἄνθρωπος δὲν ἦτο ὁμοούσιος μετ' τὸν Πατέρα. Ἐξ αἰτίας τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς ὁ Διονύσιος κατηγορήθη ὡς αἵρετικὸς ἀπὸ μερικοῦς ὀρθοδόξους Χριστιανούς τῆς Πενταπόλεως πρὸς τὸν ὁμώνυμόν του ἐπίσκοπον Ρώμης Διονύσιον, ὁ ὁποῖος ἐζήτησεν ἐξηγήσεις παρ' αὐτοῦ. Τότε ὁ

Διονύσιος, ἐκτὸς μᾶς προσωπικῆς ἐπιστολῆς τοῦ πρὸς τὸν Ρώμης Διονύσιον, ἔγραψεν ἀπολογούμενος ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας τοῦ καὶ εἰδὶκὸν σύγγραμμα ἐκ τεσσάρων βιβλίων ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐλεγχος καὶ ἀπολογία», εἰς τὸν ὁποῖον ἐξηγεῖ ὅτι διὰ λόγους τακτικῆς ἐχρησιμοποίησε τὰς παρεξηγηθείσας αὐτὰς ἐκφράσεις καὶ ἐκθέτει τὴν προσωπικὴν τοῦ πίστιν κατοχυρουμένην ἐπὶ ἱτῆς Γραφῆς, ἡ ὁποία εὐρέθη κατὰ πάντα ὀρθόδοξος.

Τὴν πρὸς Εὐφράνορα καὶ Ἀμμώνιον ἐπιστολὴν ταύτην τοῦ Διονυσίου προβάλλοντες οἱ Ἀρειανοὶ ἐσυκοφάντουν τὸν Διονύσιον εἰς ὁμόφρονα τοῦ Ἀρείου καὶ κατηγοροῦν τὴν Σύνοδον τῆς Νικαίας, ὡς ἐσφαλμένως δογματίσασαν τὸ ὁμοούσιον Πατὴρ καὶ Υἱοῦ. Τὸ γεγονός τοῦτο ἔχων ὡς ἀφορμὴν ὁ Ἀθανάσιος ἔγραψε τὴν παροῦσαν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν ἀνώνυμον φίλον τοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν παραθέτει περικοπὰς καὶ ἐκφράσεις τόσον ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Διονυσίου πρὸς Εὐφράνορα καὶ Ἀμμώνιον, ὅσον καὶ ὑπὸ τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ «Ἐλεγχος καὶ ἀπολογία» διὰ τῶν ὁποίων ἀποδεικνύει ὅτι οὗτος ἔχει μόνον ὁμόφρων τοῦ Ἀρείου δὲν ἦτο, ἀλλὰ τούναντίον διὰ μὲν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ πρὸς Εὐφράνορα καὶ Ἀμμώνιον ἀνατρέπει ἄρδην τὴν κακοδοξίαν τοῦ Σαβελλίου, διὰ δὲ τοῦ ἔργου τοῦ «Ἐλεγχος καὶ Ἀπολογία» καταστρέφει πλήρως τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, καὶ κλείει τὴν ἐπιστολὴν μὲ τὴν προτροπὴν πρὸς τοὺς Ἀρειανούς νὰ ἀπαρνηθοῦν πρὸς ὠφέλειάν των τὴν αἵρεσιν καὶ νὰ ἐνταχθοῦν εἰς τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν, εἰ δ' ἄλλως θὰ ἀφεθοῦν νὰ ἔχουν ὁμόφρονά των μόνον τὸν διάβολον, τὸν καὶ εἰσηγητὴν τῆς αἰρέσεώς των.

Περὶ τοῦ πότε ἐγράφη ἡ ἐπιστολὴ οὔτεκ τοῦ περιεχομένου αὐτῆς οὔτε ἐξ ἄλλης πηγῆς ἔχομεν πληροφορίαν τινά. Ἐὰν ἡ εἰκασία τοῦ Μοντοφκὸν ὅτι ἀποδέκτης τῆς ἐπιστολῆς εἶναι τὸ αὐτὸ πρόσωπον μὲ τὸν ἀποδέκτην τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἀθανασίου «περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου» (α) εἶναι βάσιμος, δυνάμεθα νὰ τοποθετήσωμεν τὴν συγγραφὴν αὐτῆς εἰς τὴν αὐτὴν περίου χρονολογίαν (μεταξὺ 346—356) μὲ τὴν συγγραφὴν τῆς δευτέρας.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ

1. Ἐθράδυνες νά μέ πληροφορήσης περί τῆς συζητήσεως πού ἔγινε κατ' αὐτάς μεταξύ ὑμῶν καί τῶν χριστομάχων Ἀρειανῶν. Διότι πράγματι πρὶν ἀκόμη ἡ καλή σου προαίρεσις μοῦ γράψῃ, ἐφρόντισα, ἀπὸ ἀγάπην εἰς τὸ νά ἐρωτῶ διὰ νά μανθάνω καί νά ἀκούω εὐχαρίστως, καί ἔμαθον δι' ὅλα αὐτά. Παραδέχομαι λοιπόν ὅτι ἡ μὲν εὐσέθειά σου καλῶς φρονεῖ περὶ τῶν μακαρίων πατέρων μας, ἐνῶ τώρα ἐκατίλλαθα ἀκόμη καλύτερα τὴν παραφροσύνην τῶν Ἀρειομανιτῶν. Διότι ἐνῶ ἡ αἵρεσίς των δὲν ἔχει τίποτε, πού νά στηρίζεται εἰς τὴν λογικὴν, οὔτε κάτι, πού νά ἔχῃ ὡς ἀποδείξιν κάποιον ῥητὸν τῆς θείας Γραφῆς, καί διὰ τοῦτο οὗτοι ἐπινοοῦσαν πάντοτε ἀναισχύντους δικαιολογίας καί πιθανοφανῆ ἐπιχειρήματα, ἐτόλμησαν τώρα νά συκοφαντοῦν καί αὐτοὺς τοὺς Πατέρας. Καί τοῦτο θέθαια δὲν εἶναι καθόλου ξένον πρὸς τὴν πονηρίαν των, ἀλλὰ τούναντίον καί πολὺ συνηθισμένον εἰς αὐτοὺς. Διότι ἐκεῖνοι, πού ἐπεχείρησαν νά σκεφθοῦν θλάσφημα κατὰ τοῦ Κυρίου καί κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ¹, τί τὸ θαυμαστὸν ἐάν καί τὸν μακαρίτην Διονύσιον, τὸν ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας, δυσφημοῦν ὡς ὁμόδοξον καί ὁμόφρονά των; Διότι ἐκεῖνον, πού ἐάν οὗτοι νομίσουν χρήσιμον, πρὸς ὑποστήριξιν τῆς αἱρέσεώς των, νά ἐπαινέσουν, ἀκόμη καί ἂν ἀποκαλοῦν αὐτὸν μακάριον, τοῦτον ὅχι ἀπλῶς ὀλίγον ἀλλὰ καί ὅσον ἡμποροῦν περισσότερον συκοφαντοῦν, ὥσάν κάποιον ληστὰ ἢ ἄνθρωπον διεφθαρμένον, οἱ ὅποιοι ἐπειδὴ ἐλεεινολογοῦνται διὰ τὰς πράξεις των, καταριθμοῦν εἰς τοὺς ἑαυτοὺς των τοὺς ἐναρέτους ἀνθρώπους καί κατασυκοφαντοῦν ψευδῶς τὴν ἠθικὴν ζωὴν των.

2. Λοιπόν, ἐάν μὲν εἶναι θέθαιοι δι' ὅσα πιστεύουν καί λέγουν, ἅς ἐκθέσουν φανερά γυμνὴν τὴν αἵρεσιν των καί ἅς ἀποδείξουν ἐάν νομίζουν ὅτι ἔστω καί μερι-

---

1. Πρ6λ. Ψ2λμ. 2, 2.

καὶ ἀπὸ τὰ διδάγματα τῆς ἔχουν σχέσιν μὲ τὰς Γραφὰς ἢ τοῦλάχιστον μὲ κάποιαν εὐσεβῆ ἀνθρωπίνην λογικὴν σκέψιν πρὸς ὑπεράσπισίν των, ἐὰν δὲ δὲν ἔχουν τίποτε τοιοῦτον, ὥς σιωποῦν. Διότι πουθενὰ δὲν θὰ εὔρουν τίποτε τοιοῦτον, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀσφαλῆ καταδίκην των, διότι ἐκ μέρους μὲν τῶν Γραφῶν, ὁ μὲν Ἰωάννης λέγει· «Ἐν ἀρχῇ, πρὸ τῆς δημιουργίας, ὑπῆρχεν ὁ Λόγος»², καὶ ὡς λέγουν οὗτοι ὅτι «οὗτος, δὲν ὑπῆρχε πρὶν γεννηθῆναι», ὁ δὲ Δαθίδ ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Πατρὸς ψάλλει· «ἡ καρδία μου ἐξέφρασε Λόγον ἀγαθόν»³, ὁ ὁποῖος, ὡς οὗτοι λέγουν, ἦτο εἰς τὴν σκέψιν τοῦ Πατρὸς, ὡς ἀφηρημένη ἔννοια, καὶ ἦλθεν εἰς τὴν ὑπαρξιν ἐκ τοῦ μηδενός. Εἰς τὴν συνέχειαν, ὁ μὲν Ἰωάννης λέγει πάλιν εἰς τὸ Εὐαγγέλιόν του, ὅτι «τὰ πάντα ἐγιναν δι' αὐτοῦ καὶ ἄνευ αὐτοῦ δὲν ἐγινε τίποτε ἀπὸ ὅσα ἐγιναν»⁴, ὁ δὲ Παῦλος γράφει· «Εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς διὰ τοῦ ὁποίου ἐγιναν τὰ ὅλα»⁵, καὶ εἰς ἄλλο μέρος· «δι' αὐτοῦ ἐδημιουργήθησαν τὰ πάντα»⁶. Ποίαν θὰ ἔχουν οὗτοι θάσιν διὰ τὰ ἐναντιώνωνται ἐλευθέρως καὶ μὲ θράσος εἰς τὰ λόγια τῶν ἁγίων ἀνδρῶν, χωρὶς νὰ προκαλέσουν διὰ τοῦς ἑαυτοῦς των κατασχύνην, ὅταν λέγουν ὅτι ὁ δημιουργὸς τῶν πάντων εἶναι δημιουργημα καὶ κτίσμα, ἐκεῖνον διὰ τοῦ ὁποίου ἐγιναν τὰ κτίσματα καὶ ὑπάρχουν; Ἄλλ' οὔτε καὶ κάποιον εὐσεβὲς ἐπιχείρημα στηριζόμενον εἰς τὴν ἀνθρωπίνην λογικὴν ὑπολείπεται πρὸς ὑπεράσπισίν των. Διότι ποῖος ἄνθρωπος Ἑλλήν ἢ θάρβαρος ἐκείνον, πὺ πιστεύει ὡς θεόν, θὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ εἴπῃ ὅτι εἶναι κτίσμα, ἢ ὅτι δὲν ὑπῆρχε πρὶν νὰ γίνῃ; Ἡ ποῖος ἄνθρωπος, ὅταν ἀκούσῃ ἀπὸ ἐκείνον, πὺ πιστεύει ὅτι εἶναι ὁ μόνος Θεός, νὰ λέγῃ· «οὗτος εἶναι ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός»⁷, καὶ «ἡ καρδία μου ἐξέφερε Λόγον ἀγαθόν»⁸, θὰ τολμήσῃ νὰ εἴπῃ ἔστω καὶ ὅτι ὁ ἐκ τῆς καρδίας τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐγένεν ἐκ τοῦ μηδενός ἢ ὁ Υἱός τοῦ Θε-

---

2. Ἰω. 1, 1.

3. Ψαλμ. 44, 2.

4. Ἰω. 1, 3.

5. Α' Κορ. 8, 6.

6. Κολ. 1, 16.

7. Ματθ. 3, 17. 17, 5.

8. Ψαλμ. 44, 2.

οὐ εἶναι κτίσμα καὶ ὄχι γνήσιον γέννημα τοῦ λέγοντος; Πάλιν δὲ ποῖος ὅταν ἀκούῃ αὐτὸν ποῦ ἐπίστευσε ὅτι εἶναι Κύριος καὶ Σωτὴρ, νὰ λέγῃ· «ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν Ἑμοί»⁹ καὶ «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ εἴμεθα ἓν»¹⁰, θὰ προσπαθῇ νὰ χωρίσῃ ἐκεῖνα, ποῦ Ἐκεῖνος ἦνωσεν εἰς ἓν καὶ διετήρησεν ἀδιαίρετα;

3. Μὲ τὸ νὰ ἀντιλαμβάνωνται λοιπὸν αὐτὰ καὶ οἱ ἴδιοι ὅτι δὲν εἶναι θέβαιοι περὶ τῆς ὀρθότητος ἐκείνων, ποῦ λέγουν, ἐκτοξεύουν ψεύδη εἰς θάρος τῶν εὐσεβῶν. Θὰ ἦτο ὅμως προτιμότερον διὰ τοὺς ἰδίους, ὅταν εἶναι κατὰ μόνας καὶ ἀντελαμβάνοντο τοὺς ἑαυτοὺς των ὅτι εἰς κάθε ἐρώτησιν δὲν ἤμποροῦν νὰ εὑρουν πουθενὰ ἐπιχειρήματα καὶ διὰ τοῦτο χασμῶνται, νὰ μετανοοῦν μάλλον καί, ἀφοῦ ἀπαρνηθοῦν τὴν ὁδὸν τῆς πλάνης, νὰ μὴ λογαριάζουν μὲ τοὺς ἑαυτοὺς των ἐκείνους, ποῦ ἀγνοοῦν, διὰ νὰ μὴ ἐλεγχθοῦν πλανώμενοι παρ' αὐτῶν καὶ ἀποκομίσουν μεγαλυτέραν ἐντροπήν. Ἄλλ' ἴσως δὲν θελήσουν νὰ ἀπαρνηθοῦν ποτὲ τὴν τοιαύτην κακοφροσύνην των. Διότι πράγματι καὶ εἰς τοῦτο ἐμιμήθησαν μὲ πολὺ ζῆλον τὸν Καϊάφαν καὶ τοὺς ὁμόφρονάς του, ὡσὰν ἀκριβῶς νὰ ἔχουν μάθει παρ' αὐτῶν καὶ τὸ νὰ ἀρνοῦνται τὸν Χριστόν. Διότι καὶ ἐκεῖνοι, ἂν καὶ ὁ Κύριος εἶχε κάμει τόσον πολλὰ καὶ θαυμαστά ἔργα, διὰ τῶν ὁποίων ἔκαμνε γνωστὸν εἰς αὐτοὺς ὅτι αὐτὸς ἦτο ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, αὐτοί, ἂν καὶ ἠλέγχοντο παρ' αὐτοῦ, ὅτι ἐφρονοῦσαν καὶ ἔλεγον ἀντίθετα πρὸς τὰς Γραφάς, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἤμποροῦσαν ἔστω καὶ δι' ὀλίγον χρόνον νὰ ἀντιμετωπίσουν τὰς ἀποδείξεις τῆς πλάνης των, προσέφυγον εἰς τὸν πατριάρχην λέγοντες· «ἡμεῖς τὸν Ἀβραάμ ἔχομεν πατέρα»¹¹, νομίζοντες ὅτι μὲ τοῦτο θὰ ἠμπορέσουν νὰ σκεπάσουν τὴν μωρίαν των. Ἄλλ' οὔτε ἐκεῖνοι ὠφελήθησαν τίποτε μὲ τὸ νὰ λέγουν τοῦτο, οὔτε οὔτοι μὲ τὸ νὰ ὀνομάζουν ὁμόφρονά των τὸν Διονύσιον θὰ ἠμπορέσουν νὰ ἀποφύγουν τὴν καταδίκην, ποῦ εἶναι ὁμοία μὲ τὴν καταδίκην ἐκείνων. Διότι ἀληθῶς καὶ ἐκείνους κατεδίκασεν ὁ Κύ-

9. Ἰω. 14, 11.

10. Ἰω. 10, 30.

11. Μαρθ. 3, 9. Λουκ. 3, 8. Πρξλ. Ἰω. 8, 33 - 39.

ριος, δι' ὅσα παρανομοῦσαν, λέγων· «τοῦτο δὲν ἔκαμεν ὁ Ἀβραάμ»¹², καὶ τούτους ἡ αὐτὴ πάλιν ἀλήθεια θὰ καταδικάσῃ ὡς ἀσεβεῖς καὶ ψεύστας, διότι ὁ ἐπίσκοπος Διονύσιος οὔτε τὰ φρονήματα τοῦ Ἀρείου εἶχεν οὔτε ἀγνοοῦσε τὴν ἀλήθειαν.

Ἀλλὰ καὶ οἱ παλαιοὶ τότε Ἰουδαῖοι καὶ οἱ τωρινοὶ νέοι ἐκληρονόμησαν παρὰ τοῦ πατρός των διαθόλου τὴν χριστομάχον μανίαν των. Λοιπὸν, ἰσχυρὰ ἀπόδειξις ὅτι οὔτε τοῦτο, πού οὔτοι λέγουν τώρα εἶναι ἀληθές, ἀλλὰ ὅτι συκοφαντοῦν τὸν ἄνδρα, εἶναι γεγονὸς ὅτι οὔτος οὔτε παρ' ἄλλων ἐπισκόπων καταδικάσθη καὶ ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὴν ἐπισκοπὴν τοῦ δι' ἀσέβειαν, καθὼς οὔτοι ἔχουν καταδικασθῇ καὶ καθαιρεθῇ, μήτε ὁ ἴδιος ἀπέκοψε τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν ὡς ἀρχηγὸς αἵρέσεως, ἀλλ' ἐκοιμήθη εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς καὶ ἡ μνήμη του ἔχει γραφῇ καὶ ὑπάρχει μαζὶ μὲ τὴν μνήμην τῶν Πατέρων μέχρι σήμερον. Διότι ἐάν οὔτος εἶχε τὰ αὐτὰ μὲ τούτους φρονήματα, ἢ ἂν δὲν εἶχε δώσει ἐξηγήσεις περὶ ὧν ἔγραψεν, οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι καὶ αὐτὸς θὰ εἶχεν ὅπωςδὴποτε πάθει τὰ αὐτὰ πού ἔπαθον καὶ οὔτοι.

4. Καὶ ταῦτα μὲν θὰ ᾔσαν ἀρκετὰ διὰ τὴν τελείαν ἀναίρεσιν τῶν νεωτέρων Ἰουδαίων, οἱ ὅποιοι καὶ τὸν Κύριον ἀρνοῦνται καὶ τοὺς Πατέρας συκοφαντοῦν καὶ ὅλους τοὺς Χριστιανούς προσπαθοῦν νὰ ἐξαπατήσουν. Ἐπειδὴ ὁμοῦ νομίζουν ὅτι στηρίζουν τὴν συκοφαντίαν των κατὰ τοῦ ἐπισκόπου εἰς μερικά μέρη τῆς ἐπιστολῆς του, ὡς ἐξετάσωμεν καὶ τὰς δικαιολογίας των ταύτας διὰ νὰ ἀποδειχθῇ καὶ ἀπὸ αὐτὰς ἡ ματαιότης τῶν προφάσεων των, διὰ νὰ παύσουν ἐπὶ τέλους νὰ θλασφημοῦν τὸν Κύριον μεταξύ των, ἀναγκασθοῦν δὲ νὰ ὁμολογήσουν μὲ τοὺς Ρωμαίους στρατιώτας, ὅταν βλέπουν τὴν κτίσιν νὰ μαρτυρῇ τὴν θεότητά του, ὅτι «ἀληθῶς οὔτος εἶναι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ»¹³ καὶ δὲν εἶναι κτίσμα. Λέγουν λοιπὸν ὅτι ὁ μακάριος Διονύσιος εἶχεν εἶπει εἰς τὴν ἐπιστολὴν του ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι κτίσμα καὶ

12. Ἰω. 8, 40.

13. Ματθ. 27, 54.

ποίημα, καὶ ὄχι φύσει Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ξένος κατὰ τὴν οὐσίαν τοῦ Πατρός, καθὼς ἀκριβῶς ὁ γεωργός, πρὸς τὴν ἀμπελον¹⁴, καὶ ὁ ναυπηγὸς πρὸς τὸ πλοῖον, καὶ διὰ τοῦτο μὲ τὸ νὰ εἶναι ποίημα, δὲν ὑπῆρχε πρὶν γίνῃ.

Ναὶ ἔγραψε, παραδεχόμεθα καὶ ἡμεῖς ὅτι ὑπάρχει τοιαύτη ἐπιστολὴ αὐτοῦ. Ἀλλὰ καθὼς ἔγραψεν αὐτὴν, ἔτσι ἔγραψε καὶ πολλὰς ἄλλας ἐπιστολάς καὶ ἔπρεπε οὗτοι νὰ μελετήσουν καὶ αὐτάς, διὰ νὰ διαπιστωθῇ ἡ πίστις τοῦ ἀνδρὸς ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ ὄλων τῶν ἐπιστολῶν του καὶ ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν μίαν ἐκείνην ἐπιστολὴν του. Διότι ἀληθῶς καὶ ἡ τέχνη τοῦ ναυπηγοῦ ποὺ κατεσκεύασε πολλὰ πλοῖα κρίνεται ὄχι μόνον ἀπὸ τὸ ἔν πλοῖον, ἀλλ' ἀπὸ ὅλα μαζί. Ἐπομένως, ἐάν οὗτος ἔγραψεν ἀπλῶς τὴν ἐπιστολὴν αὐτὴν, ποὺ οὗτοι λέγουν, διὰ νὰ ἐκθέσῃ τὴν προσωπικὴν του πίστιν, ἢ ἔγραψε μόνον αὐτὴν καὶ καμμίαν ἄλλην, ἃς κατηγοροῦν αὐτὸν ὡς ἐπιθυμοῦν. Διότι πράγματι κατηγορία εἶναι τὸ τοιοῦτον φρόνημα. Ἐάν δὲ οὗτος ἔγραψε ταῦτα, ἀπὸ κάποιαν ἀφορμὴν ἢ πρόφασιν τοῦ προσώπου πρὸς τὸ ὅποιον ἀπηυθύνετο, ἔγραψεν ὁμως πάλιν καὶ ἄλλας ἐπιστολάς εἰς τὰς ὁποίας ὑπερασπίζεται τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἐναντίου τῶν εἰς θάρος τοῦ ὑποψιῶν, ποὺ θὰ ἔπρεπεν οὗτοι πάλιν νὰ μὴ ἀγνοήσουν τὰ αἷτια διὰ νὰ σπεύσουν χωρὶς νὰ σκεφθοῦν νὰ κατηγορήσουν φθόνον εἰς τὸν ἄνδρα, διὰ νὰ μὴ φαίνεται ὅτι ψαρεύουν μόνον λεξειδία, νὰ παραθεωροῦν δὲ τὴν ἀλήθειαν, ποὺ ὑπάρχει εἰς τὰς ἄλλας ἐπιστολάς του. Διότι καὶ ὁ γεωργὸς τὰ ἴδια δένδρα περιποιεῖται ἄλλοτε μὲν κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, ἄλλοτε δὲ κατὰ τὸν ἄλλον, ἀναλόγως τῆς ποιότητος τῆς γῆς ποὺ εἶναι φυτευμένα, καὶ κανεὶς δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ κατηγορήσῃ αὐτὸν ἐπειδὴ τοῦτο μὲν τὸ κλαδεύει, τοῦτο δὲ ἐμβολιάζει, καὶ τοῦτο μὲν φυτεύει, τὸ δὲ ἄλλο ἐκριζώνει, ἀλλὰ τὸναντίον, ἀφοῦ μάθει τὸν λόγον, θὰ θαυμάσῃ τὴν πολυμέρειαν τῆς ἐπιστήμης του. "Οχι λοιπόν, ἐάν δὲν ἐμελέτησαν ἐπιπολαιῶς τὰς ἐπιστολάς, ἃς μᾶς εἶπουν καὶ τὸ θέμα τῆς ἐπιστολῆς, διότι ἔτσι θὰ φανερωθῇ τόσον ἢ συκοφαντία ὅσον καὶ ἡ πονηρὰ προαίρε-

14. Πρὸλ. 1^ο. 15, 1.

σίς των. Ἐπειδὴ ὁμῶς οἱ ἴδιοι ἢ δὲν γνωρίζουν ἢ ἐντρέπονται νὰ εἶπουν, εἶναι ἀνάγκη νὰ εἰπώμεν ἡμεῖς.

5. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, εἰς τὴν Πεντάπολιν τῆς ἀνω Λιθύης μερικοὶ ἐπίσκοποι ἐπίστευσαν εἰς τὰ φρονήματα τοῦ Σαβελλίου καὶ εἶχον τοιαύτας ἐπιτυχίας εἰς τὰς ἰδέας των, ὥστε παρ' ὀλίγον νὰ μὴ κηρύττεται πλέον εἰς τὰς ἐκκλησίας ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Ὅταν ἔμαθε τοῦτο ὁ Διονύσιος, διότι αὐτὸς εἶχε τὴν φροντίδα τῶν ἐκκλησιῶν ἐκείνων, ἔστειλεν ἀπεσταλμένους του καὶ συνεβούλευε τοὺς ὑπευθύνους νὰ σταματήσουν τὴν κακοδοξίαν. Ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνοι δὲν ἔπαυον, ἀλλὰ ὅσο καὶ περισσότερον ἀναιδῶς ἀσεβοῦσαν, ἠναγκάσθη, διὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν ἀναιδείαν των, νὰ γράψῃ τὴν ἐπιστολὴν αὐτὴν, καὶ νὰ ἐκθέσῃ εἰς αὐτὴν τὰ ἀνθρώπινα χαρακτηριστικά τοῦ Σωτῆρος, τὰ ὁποῖα παρέλαθεν ἀπὸ τὰ εὐαγγέλια, διὰ νὰ ἀποδείξῃ ἔτσι, ἐπειδὴ ἐκεῖνοι μὲ περισσότεράν τὸλμην ἠρνοῦντο τὸν Υἱὸν καὶ τὰ ἀνθρώπινα πάθη αὐτοῦ ἀπέδιδαν εἰς τὸν Πατέρα, ὅτι ὄχι ὁ Πατὴρ, ἀλλ' ὁ Υἱὸς εἶναι ἐκεῖνος, ποῦ ἔγινεν ἄνθρωπος ὑπὲρ ἡμῶν καὶ διὰ νὰ πείσῃ τοὺς ἀμαθεῖς ὅτι ὁ Πατὴρ δὲν εἶναι Υἱός, καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ὀδηγήσῃ αὐτοὺς ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς τὴν πίστιν εἰς τὴν θεότητα τοῦ Υἱοῦ καὶ τὴν γνώσιν τῆς ἀληθείας περὶ τοῦ Πατρὸς. Αὐτὴ εἶναι ἡ ὑπόθεσις τῆς ἐπιστολῆς καὶ διὰ αὐτὴν τὴν αἰτίαν ἔγραψε καὶ αὐτὸς ἔτσι, χάριν ἐκείνων, ποῦ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἠθέλησαν χωρὶς ἐντροπὴν νὰ ἀλλάξουν τὴν ἀληθινὴν πίστιν.

6. Κατὰ τί λοιπὸν ἡ αἵρεσις τοῦ Ἀρείου εἶναι ὁμοία μὲ τὴν γνώμην τοῦ Διονυσίου; ἢ διατί ὁ Διονύσιος ὀνομάζεται ὅπως ὁ Ἀρείος, ἐνῶ ἡ διαφορὰ μεταξύ των εἶναι τόσον μεγάλη; Διότι ὁ μὲν εἶναι διδάσκαλος τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ὁ δὲ ἔγινε ἐφευρετὴς καινούργιας αἵρέσεως; Καὶ ὁ μὲν Ἀρείος διὰ νὰ ἐκθέσῃ τὴν ἰδικὴν του διδασκαλίαν ἔγραψε τὴν Θαλίαν εἰς ὕψος θηλυπρεπὲς καὶ γελοῖον κατὰ μίμησιν τοῦ Αἰγυπτίου Σωσάτη^{14α}, ὁ δὲ Διονύσιος ἔγραψε μὲν καὶ ἄλλας ἐπιστο-

14α. Σωσάτης: ἄλλη γραφὴ Σωτάτης, βλ. τόμ. 2, σελ. 90, 168, 94, 171.

λάς, ἔδωσε δὲ ἐξηγήσεις διὰ τὰς ὑποψίας πού ἐξεφράσθησαν εἰς θάρος του καὶ ἀπέδειξεν ὅτι πιστεύει ὀρθῶς. Ἐάν λοιπὸν γράφῃ ὁ ἴδιος ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ του, ἅς μὴ λογαριάζουν αὐτὸν μὲ τὸ μέρος των, διότι δὲν εἶναι κατὰ τοῦτο ἄξιος ἐμπιστοσύνης. Ἐάν δέ, μὲ τὸ νὰ γράψῃ τὴν πρὸς Ἀμμώνιον ἐπιστολήν του, κατέστη ὑποπτος καὶ ἔδωσεν ἀπολογία μὲ τὴν ὁποίαν διώρθωσεν, ὅσα προηγουμένως εἶπε, καὶ μετὰ τὴν ἀπολογία του δὲν μετεβλήθη, πρέπει νὰ εἶναι φανερόν, ὅτι καὶ ὅσα ἀπὸ τὰ γραφέντα παρ' αὐτοῦ ἐπροκάλεσαν ὑποψίαν, ἔγραψεν οὗτος μὲ πνεῦμα οἰκονομίας. Δὲν πρέπει ὁμως ὅσα γράφονται καὶ γίνονται μὲ πνεῦμα οἰκονομίας νὰ γίνονται δεκτὰ μὲ κακὴν ἐρμηνείαν καὶ ὁ καθείς νὰ χρησιμοποιοῖ αὐτὰ μὲ τὴν σημασίαν πού ὁ ἴδιος θέλει. Διότι ἀκόμη καὶ ὁ ἱατρὸς πολλάκις, ἐκεῖνα, πού μερικοὶ νομίζουν ἀκατάλληλα φάρμακα διὰ τοὺς ὑποφέροντας ἀπὸ τραύματα, ἐπιθέτει αὐτά, ὅπως ὁ ἴδιος γνωρίζει, χωρὶς νὰ ἔχῃ ἄλλον τινὰ σκοπὸν παρὰ μόνον τὴν θεραπείαν τῶν ἀσθενῶν του. Ὁ τρόπος οὗτος εἶναι ὁ κατάλληλος καὶ διὰ τὸν διδάσκαλον, ὁ ὁποῖος ὀφείλει νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν αὐτοῦ τὰ ἥθη τῶν διδασκομένων καὶ νὰ λαμβάνῃ τὴν ἀρμόζουσαν θέσιν καὶ νὰ ὁμιλῇ, ἕως ὅτου ἡμπορέσῃ νὰ μεταφέρῃ αὐτοὺς εἰς τὸν δρόμον πού ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἠθικὴν τελειότητα.

7. Ἐάν δὲ οὗτοι κατηγοροῦν αὐτὸν μόνον διότι ἔγραψεν ὁ μακαρίτης κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον (διότι αἱ ὑπὲρ αὐτοῦ δικαιολογίαι τῶν Ἀρειανῶν εἶναι αἰτιάσεις εἰς θάρος του), τί θὰ πράξουν ὅταν ἀκούσουν τοὺς λόγους τῶν μακαρίων καὶ μεγάλων ἀποστόλων εἰς τὰς Πράξεις, ὅπου ὁ μὲν Πέτρος λέγει· «ἄνδρες Ἰσραηλῖται, ἀκούσατε τοὺς λόγους τούτους. Τὸν Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον ἄνδρα, τὸν ὁποῖον ὁ Θεὸς ἀπέδειξεν εἰς σᾶς ποῖος ἦτο μὲ τὰς δυνάμεις καὶ τὰ θαυμαστά ἔργα καὶ τὰ θαύματα, τὰ ὁποῖα, ὁ Θεὸς ἐνήργησε δι' αὐτοῦ ἐν μέσῳ ὑμῶν, καθὼς γνωρίζετε, τοῦτον, σύμφωνα μὲ τὴν προκαθωρισμένην ἀπόφασιν καὶ πρόγνωσιν τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ παρεδόθη εἰς σᾶς διὰ χειρῶν παρανόμων, ἐκαρφώσατε αὐτὸν εἰς τὸν σταυρὸν καὶ ἐθανατώσατε»¹⁵, καὶ πάλιν·

15. Πράξ. 2, 22 - 23.

«εἰς τὸ ὄνομα Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου, τὸν ὁποῖον σεῖς ἐσταυρώσατε, καὶ τὸν ὁποῖον ὁ Θεὸς ἀνέστησεν ἀπὸ τοὺς νεκρούς, μετὰ τὴν δύναμιν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ὁ ἄνθρωπος οὗτος στέκεται ἐνώπιόν σας ὑγιής»¹⁶, ὁ δὲ Παῦλος ὅταν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τῆς Πισιδίας ὠμίλει εἰς τὴν συναγωγὴν εἶπεν ὅτι «ἀφοῦ ὁ Θεὸς ἀπεδοκίμασε τὸν Σαοῦλ ἀνέδειξεν τὸν Δαβίδ εἰς βασιλέα διὰ τὸν ὁποῖον ἔδωκε τὴν μαρτυρίαν: Εὐρῆκα τὸν Δαβίδ, τὸν υἱὸν τοῦ Ἰεσαί, ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου, ὁ ὁποῖος θὰ κάμνῃ τὰ θελήματά μου ἀπὸ τούτου τοὺς ἀπογόνους, συμφώνως πρὸς τὴν ὑπόσχεσίν του, ἔφερεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν Ἰσραὴλ Σωτῆρα τὸν Ἰησοῦν»¹⁷. Καὶ πάλιν ὁ ἴδιος εἰς τὰς Ἀθήνας «τοὺς χρόνους ἐκείνους, κατὰ τοὺς ὁποίους οἱ ἄνθρωποι ἠγνόουν τὸν Θεόν, ἐν τῇ ἀγάπῃ του παρέβλεψεν ὁ Θεὸς καὶ τῶρα παραγγέλλει πανταχοῦ εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους νὰ μετανοήσουν, διότι ὥρισεν ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν πρόκειται νὰ κρίνῃ μετὰ δικαιοσύνης τὴν οἰκουμένην μετὰ ἄνδρα, τὸν ὁποῖον ὥρισε κριτὴν, καὶ περὶ τοῦ ὁποίου ἔδωκεν εἰς ὅλους θεθαίαν ἀπόδειξιν μετὰ τὸ νὰ ἀναστήσῃ αὐτὸν ἐκ τῶν νεκρῶν»¹⁸. Ἡ διὰ τοῦ μεγαλομάρτυρος Στεφάνου ὅταν ἔλεγεν «ἰδοὺ βλέπω ἀνοικτοὺς τοὺς οὐρανοὺς καὶ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου νὰ κάθηται εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ»¹⁹. Εἶναι δηλαδὴ καιρὸς δι' αὐτοὺς νὰ ἀποθρασυνθοῦν εἰς σημεῖον πού νὰ λέγουν (διότι τίποτε δὲν ὑπάρχει, πού νὰ μὴ τολμήσουν), ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ ἀπόστολοι ἐπίστευον τὰ φρονήματα τοῦ Ἀρείου· διότι κηρύττουν ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν Ναζαρέτ καὶ παθητὸς καθὼς ὅλοι οἱ ἄνθρωποι.

8. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐκείνοι φαντάζονται τοιαῦτα, ἄρα, λόγῳ τοῦ ὅτι οἱ ἀπόστολοι ἐχρησιμοποίησαν τοιαύτας ἐκφράσεις, ἐγνώριζον τὸν Χριστὸν ὡς ἄνθρωπον καὶ οὐδὲν πλεον; μὴ γένοιτο! Οὐτε ἀπὸ τὸν νοῦν κανενὸς δὲν ἐπιτρέπεται νὰ περάσῃ ποτὲ ἡ σκέψις αὐτῇ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ἀκόμη οὗτοι, ὡς «σοφροὶ ἀρχιτέκτονες»²⁰

16. Πρῶξ. 4, 10.

17. Πρῶξ. 13, 22 - 23.

18. Πρῶξ. 17, 30 - 31.

19. Πρῶξ 5, 56.

20. Α' Κορ. 3, 10.

καὶ «οἰκονόμοι μυστηρίων Θεοῦ»²¹, ἔπραξαν καὶ εἶχον εὐλογον τὴν αἰτίαν. Διότι ἐπειδὴ οἱ τότε Ἰουδαῖοι, λόγῳ τοῦ ὅτι ἐπλανήθησαν οἱ ἴδιοι, καὶ ἐπλάνησαν καὶ τοὺς ἐθνικοὺς, ἐνόμιζον ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ἄνθρωπος ψιλὸς μόνον, εἰς ἐκ τῶν ἀπογόνων τοῦ Δαβὶδ, ποῦ ἐγεννήθη καθ' ὁμοίον τρόπον ὅπως καὶ τὰ ἄλλα τέκνα τοῦ Δαβὶδ, καὶ οὔτε ἐπίστευον ὅτι οὗτος ἦτο ὁ Θεός. οὔτε ὅτι ὁ Λόγος ἐγένεν ἄνθρωπος²², ἕνεκα τούτου οἱ μακάριοι ἀπόστολοι μὲ πολλὴν σύνεσιν ἐξηγοῦσαν εἰς τοὺς Ἰουδαίους πρῶτον τὰ ἀνθρώπινα ἰδιώματα τοῦ Σωτῆρος, διὰ νὰ πείσουν ἴσως αὐτοὺς ἀπὸ τὰ φαινόμενα καὶ τὰ θαύματα, ποῦ ἐγίνοντο παρ' αὐτοῦ, ὅτι εἶχεν ἔλθει ὁ Χριστὸς, καὶ ὅστερον νὰ ὀδηγήσουν αὐτοὺς εἰς τὴν πίστιν εἰς τὴν θεότητα αὐτοῦ, μὲ τὸ νὰ ἀποδεικνύουν ὅτι τὰ ἔργα, ποῦ γίνονται ἀπὸ αὐτὸν δὲν εἶναι ἔργα ἀνθρώπου, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ. Ἀναμφιβόλως καὶ ὁ Πέτρος ἀφοῦ εἶπε τὸν Χριστὸν ἄνθρωπον παθητὸν, εὐθύς ἀμέσως προσέθεσεν «οὗτος εἶναι ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς»²³, εἰς δὲ τὸ εὐαγγέλιον ὁμολογεῖ «Σὺ εἶσαι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος»²⁴, εἰς δὲ τὴν ἐπιστολὴν του καλεῖ αὐτὸν ἐπίσκοπον ψυχῶν²⁵, καὶ Κύριον²⁶ ἰδικόν του καὶ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν οὐρανίων δυνάμεων²⁷. Καὶ πάλιν ὁ Παῦλος, ποῦ ἔλεγεν ὅτι Χριστὸς εἶναι ἄνθρωπος ἀπόγονος τοῦ Δαβὶδ²⁸, ὁ ἴδιος ἔγραφε περὶ αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἑβραίους μὲν «ὁ ὁποῖος Υἱὸς εἶναι ἀπάγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως τοῦ Θεοῦ»²⁹, πρὸς δὲ τοὺς Φιλιππησίους «ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ ὑπῆρχε προαιωνίως ἐν μορφῇ Θεοῦ, τὸ ὅτι ἦτο ἴσος μὲ τὸν Θεόν, δὲν ἐλογάριασε ὡς ξένον τι, ποῦ ἔκαμεν ἰδικόν του ἐξ ἀρπαγῆς»³⁰. Τὸ δὲ λεγόμενον ὅτι οὗτος εἶναι ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς καὶ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπαύγασμα καὶ χαρακτὴρ καὶ ἴσος μὲ τὸν Θεόν

---

21. Α' Κορ. 4, 1.

22. Πρβλ. Ἰω. 1, 14.

23. Πράξ. 3, 15.

24. Ματθ. 16, 16.

25. Πρβλ. Α' Πέτρ. 2, 25.

26. Πρβλ. Α' Πέτρ. 1, 3.

27. Πρβλ. Α' Πέτρ. 3, 32.

28. Πρβλ. Ρωμ. 1, 3.

29. Ἑβρ. 1, 3.

30. Φιλιπ. 2, 6.

καὶ Κύριος καὶ ἐπίσκοπος ψυχῶν, τί ἄλλο ἡμπορεῖ νὰ σημαίνει παρὰ ὅτι ὁ ἐν σώματι ὑπάρχων ἦτο ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου ἐγιναν τὰ πάντα³¹ καὶ εἶναι ἀδιαίρετος ἀπὸ τὸν Πατέρα καθὼς ἀδιαίρετον εἶναι τὸ ἀπάγαυσμα ἀπὸ τὸ φῶς;

9. Καὶ ὁ Διονύσιος λοιπὸν, ὁ ὁποῖος ἐδιδάχθη τοῦτο ἀπὸ τούς ἀποστόλους, ἔκαμε τὸ ἴδιον. Διότι ἐπειδὴ ἡ αἵρεσις τοῦ Σαβελλίου προώδευε μὲ ὑπουλόγητα, εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην, καθὼς προεῖπα, νὰ γράψῃ τὴν τοιαύτην ἐπιστολὴν καὶ νὰ προβάλῃ ἐναντίον των τὰ ὅσα εἶχον λεχθῇ ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα καὶ τὴν ταπεινότητα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεώς του, διὰ νὰ ἀποτρέψῃ αὐτοὺς ἔνεκα τῶν ἀνθρωπίνων ιδιωμάτων ἀπὸ τοῦ νὰ λέγουν ὁ Πατὴρ εἶναι Υἱὸς διὰ νὰ κάμῃ σαφεστέραν τὴν διδασκαλίαν περὶ τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ, ὅταν εἰς τὰς ἄλλας ἐπιστολάς αὐτοῦ, μὲ θάσιν τὴν διδασκαλίαν τῶν Γραφῶν, λέγῃ ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι Λόγος, Σοφία, δύναμις, ἀτμὶς καὶ ἀπαύγασμα τοῦ Πατρός. "Ὅταν λοιπὸν εἰς τὰς ἐπιστολάς του, ποὺ περιέχουν τὴν ἀπολογίαν αὐτοῦ, λέγῃ ταῦτα ὁμολογεῖ ἐλευθέρως καὶ μὲ παρρησίαν τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν ὀρθὴν πίστιν καὶ εὐσέθειάν του. Καθὼς λοιπὸν οἱ ἀπόστολοι δὲν εἶναι κατηγορητέοι διὰ τοὺς λόγους των, ποὺ ἀφοροῦν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ Κυρίου (διότι ὁ Κύριος ἐγίνε καὶ ἀνθρώπος), ἀλλὰ τοῦναντίον εἶναι καὶ ἄξιοι θαυμασμοῦ διὰ τὴν σοφίαν μὲ τὴν ὁποίαν ἐξέθεσαν κατὰ τὰς περιστάσεις τὴν διδασκαλίαν των, ἔτσι καὶ ὁ Διονύσιος δὲν εἶναι Ἀρειανὸς λόγῳ τῆς ἐπιστολῆς του πρὸς τὸν Εὐφράνορα καὶ τὸν Ἀμμώνιον κατὰ τοῦ Σαβελλίου. Διότι ἂν καὶ οὗτος ἐχρησιμοποίησε ταπεινάς ἐκφράσεις καὶ παραδείγματα, ἐν τούτοις παρέλαθεν αὐτὰ ἀπὸ τὰ Εὐαγγέλια καὶ ἔχει ὡς δικαιολογίαν του δι' αὐτὰ τὴν ἑνσαρκὸν παρουσίαν τοῦ Σωτῆρος, περὶ τῆς ὁποίας ταῦτα καὶ τὰ ὅμοια τούτων ἔχουν γραφῇ. Καὶ καθὼς ἀκριβῶς ὁ Λόγος εἶναι τοῦ Θεοῦ³², ἔτσι ὕστερον «ὁ Λόγος ἐγίνε σὰρξ»³³, καὶ

31. Πρὸς λ. Ἱω. 1, 3 Ἀ' Κεφ. 8, 6.

32. Πρὸς λ. Ἱω. 1, 1.

33. Ἱω. 1, 14.

«ἐν ἀρχῇ μὲν ἦτο ὁ Λόγος»³⁴, ἡ δὲ Παρθένος, ὅταν ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, συνέλαθεν³⁵, καὶ ὁ Κύριος ἐγενεν ἄνθρωπος. Καὶ ἐκεῖνος μὲν ποῦ σημαίνεται ἀπὸ τὰς δύο αὐτὰς ἐκφράσεις εἶναι εἰς («διότι ὁ Λόγος ἐγενε σὰρξ»³⁶), τὰ δὲ ἀγιογραφικὰ λόγια, ποῦ ἔχουν λεχθῇ περὶ τῆς θεότητος καὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ, ἔχουν τὴν κατάλληλον διὰ τὸ καθένα ἐκ τῶν λεγομένων ἐρμηνείαν. Καὶ ἐκεῖνος, ποῦ γράφει τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ Λόγου, γνωρίζει καὶ τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν θεότητα αὐτοῦ, καὶ αὐτός, ποῦ ἐξηγεῖ τὰ κατὰ τὴν θεότητα αὐτοῦ, δὲν ἀγνοεῖ τὰ προσδιάζοντα εἰς τὴν ἐνσαρκον παρουσίαν του, ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ διακρίνη τὸ καθένα ὡς ἐπιστήμων καὶ ἔμπειρος τραπεζίτης, θὰ θαδίση κατ' εὐθείαν τὴν ὁδὸν τῆς εὐσεθείας. Ὅταν λοιπὸν λέγῃ ὅτι οὗτος κλαίει, γνωρίζει ὅτι ἐφ' ὅσον ὁ Κύριος ἐγενεν ἄνθρωπος τὸ νὰ κλαίῃ μὲν εἶναι ἀνθρώπινον, τὸν δὲ Λάζαρον ἀνασταίνει ὡς Θεός, γνωρίζει ὅτι σωματικῶς μὲν ὡς ἄνθρωπος καὶ πεινᾷ καὶ διψᾷ, ὡς Θεὸς δὲ θαυματουργικῶς χορταίνει μὲ πέντε ἄρτους πέντε χιλιάδας, καὶ γνωρίζει ὅτι, ἐνῶ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα κεῖται εἰς τὸ μνημεῖον, τὸ αὐτὸ σῶμα ἀνασταίνεται ὡς σῶμα τοῦ Θεοῦ Λόγου παρ' αὐτοῦ τοῦ Λόγου.

10. Ἀκριβῶς καὶ ὁ Διονύσιος ταῦτα διδάσκων εἰς μὲν τὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Εὐφράνορα καὶ τὸν Ἀμμώνιον ἔγραψε σχετικῶς μὲ ἐκεῖνα ποῦ ἔχουν λεχθῇ περὶ τοῦ σώματος τοῦ Σωτῆρος μὲ ἐκφράσεις ἀνθρώπινους διὰ τὸν Σαθέλλιον (διότι εἰς τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ ἀναφέρονται τὰ λεγόμενα περὶ αὐτοῦ· «ἐγὼ εἶμαι ἡ ἄμπελος καὶ ὁ πατὴρ ὁ γεωργός»³⁷ καὶ τὸ «πιστὸν ὄντα εἰς τὸν ποιήσαντα αὐτόν»³⁸ καὶ τὸ «ἔκτισε»³⁹ καὶ «τοσοῦτῳ κρεῖττον τῶν ἀγγέλων γενόμενος»⁴⁰), δὲν ἀγνοοῦσε δὲ τὸ «ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί»⁴¹

34. Ἰω. 1, 1.

35. Πρὸλ. Ματθ. 1, 23. Ἦσ. 7, 14.

36. Ἰω. 1, 14.

37. Ἰω. 15, 1.

38. Ἐβρ. 3, 2.

39. Παρμ. 8, 22.

40. Ἐβρ. 1, 4.

41. Ἰω. 14, 10.

καὶ τὸ «ὁ ἐμὲ ἐωρακῶς ἐώρακε τὸν Πατέρα»⁴², διότι γνωρίζομεν ὅτι οὗτος ἔγραψεν ὅλα αὐτὰ εἰς τὰς ἄλλας ἐπιστολάς αὐτοῦ. Διότι ἀληθῶς καὶ εἰς αὐτάς ἔγραψε περὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἰδιωμάτων τοῦ Κυρίου. Διότι καθῶς ἀκριβῶς τὸ «ἂν καὶ οὗτος ὑπῆρχε προαιωνίως ἐν μορφῇ Θεοῦ, τὸ ὅτι ἦτο ἴσος μὲ τὸν Θεόν, δὲν ἐλογάρισε ὡς ξένον τι, πού ἔκαμεν ἰδικόν του ἐξ ἀρπαγῆς, ἀλλ' ἐταπείνωσε τὸν ἑαυτὸν του μὲ τὸ νὰ λάθῃ δούλου μορφὴν»⁴³ καὶ τὸ «ἐνῶ ἦτο πλούσιος ἔγινε πτωχὸς δι' ἡμᾶς»⁴⁴ καὶ ἔτσι ἐνθά ὑπάρχουν ὑψηλοὶ καὶ πλούσιοι εἰς ἀνώτερα νοήματα λόγοι περὶ τῆς θεότητος τοῦ Λόγου, ὑπάρχουν καὶ αἱ περὶ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας αὐτοῦ ταπειναὶ καὶ πτωχαὶ λέξεις. Ὅτι δὲ ταῦτα ἔχουν λεχθῇ περὶ τοῦ Σωτῆρος σχετικῶς πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ, ἀρμόζει νὰ ἐξετάσωμεν ἐκ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς. Ὁ μὲν γεωργὸς εἶναι κατ' οὐσίαν ξένος ἀπὸ τὴν ἄμπελον⁴⁵, τὰ δὲ κλήματα, ἐπειδὴ εἶναι ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας καὶ συγγενῇ καὶ ἀδιαίρετα μὲ τὴν ἄμπελον, ἔχουν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν αἰτίαν τῆς γενέσεως τόσοι αὐτὰ ὅσον καὶ ἡ ἄμπελος. Εἶναι δέ, καθὼς εἶπεν ὁ Κύριος «αὐτὸς ἡ ἄμπελος, καὶ ἡμεῖς τὰ κλήματα»⁴⁶. Λοιπόν, ἐὰν μὲν ὁ Υἱὸς εἶναι ὁμοούσιος μὲ ἡμᾶς καὶ ἔχει τὴν αὐτὴν μὲ ἡμᾶς αἰτίαν τῆς γενέσεως αὐτοῦ, ἃς εἶναι κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο καὶ ὁ Υἱὸς ξένος κατὰ τὴν οὐσίαν πρὸς τὸν Πατέρα, καθὼς ἀκριβῶς ἡ ἄμπελος πρὸς τὸν γεωργόν, ἐὰν δὲ ὁ Υἱὸς εἶναι ἄλλος ἀπὸ ἐκεῖνο, πού εἴμεθα ἡμεῖς, καὶ ἐκεῖνος μὲν εἶναι Λόγος τοῦ Πατρὸς, ἡμεῖς δὲ ἔχομεν γίνεαι ἀπὸ τὴν γῆν καὶ εἴμεθα ἀπόγονοι τοῦ Ἀδάμ, τὸ ἀνωτέρω ρητὸν δὲν ὀφείλει νὰ ἀναφέρεται εἰς τὴν θεότητα τοῦ Λόγου, ἀλλ' εἰς τὴν ἀνθρωπίνην παρουσίαν του, ἐπειδὴ καὶ ἔτσι εἶπεν ὁ Σωτὴρ· «ἐγὼ εἶμαι ἡ ἄμπελος καὶ σεῖς τὰ κλήματα»⁴⁷, καὶ ὁ «Πατὴρ ὁ γεωργός»⁴⁸. Διότι ἡμεῖς εἴμεθα συγγενεῖς τοῦ Κυρίου κατὰ τὸ σῶμα καὶ διὰ τοῦτο αὐτὸς εἶπεν· «θὰ γνωρίσω τὸ ὄνομά σου εἰς τοὺς ἀδελ-

42. Ἰω. 14, 9.

43. Φιλιπ. 2, 6 - 7.

44. Β' Κορ. 8, 9.

45. Πρβλ. Ἰω. 15, 1.

46. Ἰω. 15, 5.

47. Ἰω. 15, 5.

48. Ἰω. 15, 1.

φούς μου»⁴⁹. Καὶ καθὼς ἀκριβῶς τὰ κλήματα εἶναι τῆς αὐτῆς οὐσίας μετὰ τὴν ἄμπελον, καὶ προέρχονται ἀπ' αὐτῆν, ἔτσι καὶ ἡμεῖς, μετὰ τὸ νὰ ἔχωμεν σώματα, ποὺ εἶναι ὁμογενῆ μετὰ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, λαμβάνομεν ὅ,τι μᾶς λείπει ἀπὸ τὴν πληρότητα ἐκείνου⁵⁰, καὶ ἐκεῖνο ἔχομεν ρίζαν⁵¹, καρπὸς τῆς ὁποίας εἶναι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ σωτηρία μας. Ὁ δὲ Πατὴρ λέγεται ὁ γεωργός, διότι αὐτὸς εἶναι, ποῦ, διὰ τοῦ Λόγου, ἐφύτευσε τὴν ἄμπελον, ἡ ὁποία εἶναι ἡ ἀνθρωπότης τοῦ Σωτῆρος, καὶ αὐτὸς δι' αὐτοῦ τοῦ Λόγου του προητοίμασε δι' ἡμᾶς τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν βασιλείαν του, καὶ «κάνεις δὲν ἔρχεται πρὸς τὸν Κύριον παρὰ μόνον ἐὰν ὁ Πατὴρ προσελκύσῃ αὐτὸν πρὸς αὐτόν»⁵².

11. Ἐπειδὴ δὲ αὕτῃ εἶναι ἡ ὀρθὴ ἐρμηνεία τοῦ ρητοῦ, ἔπεται ὅτι ἀναφορικῶς πρὸς τὴν οὕτω λεγομένην ἄμπελον ἐγράφη τὸ «πιστὸν ὄντα τὸ ποιήσαντι αὐτόν»⁵³ καὶ «τοσοῦτῳ κρείττων τῶν ἀγγέλων γενόμενος»⁵⁴ καὶ τὸ «ἔκτισεν»⁵⁵. Διότι ὅταν οὗτος ἔλαβεν ἐκεῖνο, ποῦ εἶχε νὰ προσφέρῃ θυσίαν ὑπὲρ ἡμῶν, ἦτο δὲ τοῦτο τὸ ἐκ τῆς παρθένου Μαρίας σῶμα, τότε ἐγράφη περὶ αὐτοῦ ὅτι ἐκτίσθη καὶ ἐποιήθη καὶ ἔγινε· διότι πρὸς ἀνθρώπους ἀρμόζει νὰ ἀναφέρονται αἱ τοιαῦται λέξεις. Ἀλλῶς τε οὗτος δὲν ἔγινε καλύτερος ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους ὥστερα ἀφοῦ ἔλαβε σῶμα, διὰ νὰ μὴ φαίνεται κατώτερος ἢ ἴσος μετὰ αὐτούς. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐγραφε πρὸς Ἰουδαίους, καὶ τὸ ἔργον τοῦ Κυρίου ὡς ἀνθρώπου παρὰ θάλλων πρὸς τὸ ἔργον τοῦ Μωϋσέως, εἶπε· «τοσοῦτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων»⁵⁶, «ἐπειδὴ ὁ νόμος ἐκηρύχθη διὰ στόματος ἀγγέλων»⁵⁷. «Διότι ὁ μὲν νόμος ἐδόθη διὰ τοῦ Μωϋσέως, ἡ δὲ χάρις ἔγινε διὰ τοῦ Ἰησοῦ

49. Ψαλμ. 21, 23.

50. Πρβλ. Ἰω. 2, 16.

51. Πρβλ. Σοφ. Σολ. 15, 3.

52. Ἰω. 6, 4.

53. Ἐβρ. 3, 2.

54. Ἐβρ. 1, 4.

55. Παρμ. 8, 22.

56. Ἐβρ. 1, 4.

57. Ἐβρ. 2, 2.

Χριστοῦ»⁵⁸ καὶ ἡ δωρεὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ τότε μὲν ἀπὸ τοῦ Δάν καὶ μέχρι τῆς Βηρσαθεῆ ὁ νόμος ἐκηρύσσεται»⁵⁹, τώρα δὲ «ὁ λόγος αὐτῶν ἐξηλήθη καὶ διεδόθη εἰς ὁλόκληρον τὴν γῆν»⁶⁰ καὶ τὰ ἔθνη προσκυνοῦν τὸν Χριστὸν καὶ δι' αὐτοῦ γνωρίζουν τὸν Πατέρα. Ἐπομένως ἐκεῖνα ἔχουν γραφῇ περὶ τοῦ Σωτῆρος ὡς ἀνθρώπου καὶ ὄχι μὲ ἄλλην σημασίαν.

12. Ἐπειὶ λοιπόν, καθὼς οἱ χριστομάχοι φλυαροῦν, ὁ Διονύσιος μὲ τὸ νὰ ἔγραφε τὰ ἀνθρώπινα ἰδιώματα τοῦ Υἱοῦ καὶ ἔλεγεν ἔτσι, ἔλεγεν ὅτι οὗτος εἶναι ποῖημα καὶ εἰς ἐκ τῶν ἀνθρώπων; Ἡ ὅταν ἔλεγεν ὅτι ὁ Λόγος δὲν εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ἐπίστευεν ὅτι ἦτο ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας μὲ ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους; Ἀσφαλῶς εἰς τὰς ἄλλας ἐπιστολάς δὲν ἔγραψεν ἔτσι, ἀλλὰ φαίνεται ἀπὸ ὅσα γράφει εἰς αὐτάς ὅτι καὶ ὀρθῶς πιστεύει καὶ ἡμπορεῖ δι' αὐτῶν νὰ φωνάξῃ ἐναντίον των. Δὲν εἶμαι τῆς αὐτῆς γνώμης μὲ σᾶς, ὦ θεομάχοι, οὔτε τὰ ὅσα ἐγὼ ἔγραψα ἐχρησίμευσαν διὰ τὸν Ἄρειον ὡς δικαιολογία τῆς ἀσεβείας του. Ἀλλ' ὅταν ἔγραφα πρὸς τὸν Ἀμμωνα καὶ τὸν Εὐφράνορα, διὰ τοὺς ὅπαδους τοῦ Σαβελλίου, ἐνεθυμήθην τὴν παραβολὴν τοῦ γεωργοῦ καὶ τῆς ἀμπέλου καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίων ρητῶν, διὰ νὰ πείσω αὐτούς, μὲ τὸ νὰ δείξω τὰ ἀνθρώπινα ἰδιώματα τοῦ Κυρίου, νὰ μὴ λέγουν ὅτι ὁ Πατὴρ εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἐγένεν ἄνθρωπος. Διότι ὅπως ὁ γεωργὸς δὲν εἶναι ἀμπελος, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος, ποὺ ἐσαρκώθη εἰς ἀνθρώπινον σῶμα, δὲν εἶναι ὁ Πατὴρ, ἀλλ' ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ὁ ὁποῖος παραβολικῶς παρίσταται ὡς ἡ ἀμπελος, ἀπεκλήθη ἀμπελος λόγῳ σωματικῆς συγγενείας αὐτοῦ πρὸς τὰ κλήματα, τὰ ὅποια εἴμεθα ἡμεῖς. Μὲ τὴν ἔννοιαν λοιπόν αὐτὴν ἔγραψα τὴν ἐπιστολὴν μου πρὸς τὸν Εὐφράνορα καὶ τὸν Ἀμμώνιον, ἐναντίον δὲ τῆς ἀναιδείας σας ἀντιπροβάλλω τὰς ἄλλας ἐπιστολάς, ποὺ ἐγὼ ὁ ἴδιος ἔγραψα, διὰ νὰ μάθουν οἱ φρόνιμοι τὴν ἀπολογίαν μου, ποὺ ὑπάρχει εἰς αὐτάς, καὶ τὰ ὀρθὰ φρονήματά μου περὶ τῆς εἰς τὸν Χριστὸν πίστεως. Οἱ Ἄρει-

58. Ἰω. 1, 17.

59. Κριτ. 20, 1.

60. Ψαλμ. 18, 5.

ανοί λοιπόν ἔπρεπε, ἐὰν θεβαίως εἶχον ὑγιᾶ νοῦν, αὐτὰ νὰ ἐσκέπτοντο καὶ νὰ ἐπίστευον περὶ τοῦ ἐπισκόπου, «διότι τὰ πάντα εἶναι φανερά δι' ἐκείνους, πού ἐννοοῦν, καὶ ὀρθὰ δι' ἐκείνους πού εὐρίσκουν τὴν γνῶσιν»⁶¹. Ἐπειδὴ δὲ δέν ἔμαθον τὴν πίστιν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, περιέπεσαν εἰς ἀσέβειαν καὶ συνεπῶς, ὡς θλαμμένοι εἰς τὸν νοῦν νομίζουν ὅτι καὶ τὰ ὀρθὰ εἶναι στραθὰ καὶ λέγουν τὸ μὲν φῶς σκότος τὸ δὲ σκότος νομίζουν ὅτι εἶναι φῶς, εἶναι ἀνάγκη νὰ παραθέσωμεν ἐπίσης καὶ τὰ γραφέντα εἰς τὰς ἄλλας ἐπιστολάς τοῦ Διονυσίου καὶ νὰ ἐκθέσωμεν τὸν λόγον, διὰ τὸν ὁποῖον ἐγράφησαν, πρὸς μεγαλυτέραν καταδίκην τῶν αἰρετικῶν. Διότι καὶ ἡμεῖς, μὲ τὸ νὰ ἐμάθομεν ἀπὸ αὐτά, πιστεύομεν καὶ γράφομεν ἔτσι περὶ τοῦ ἀνδρός.

13. Ἡ δὲ ἀφορμὴ διὰ τὴν ὁποίαν ἔγραψε τὰς ἄλλας ἐπιστολάς εἶναι ἡ ἐξῆς: Ὃταν ὁ ἐπίσκοπος Διονύσιος ἔμαθε περὶ τῶν συμβαινόντων εἰς τὴν Πεντάπολιν καὶ ἔγραψεν ἀπὸ ζῆλον ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας, καθὼς προεῖπα, κατὰ τῆς αἵρέσεως τὴν ἐπιστολὴν τοῦ πρὸς τὸν Εὐφράνορα καὶ τὸν Ἀμμώνιον, μερικοὶ ἀδελφοὶ ἀνήκοντες εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, οἱ ὁποῖοι ἐπίστευον μὲν ὀρθῶς χωρὶς ὅμως νὰ ἐρωτήσουν αὐτόν, διὰ νὰ πληροφορηθοῦν ἀπὸ τὸν ἴδιον ὑπὸ ποίαν ἔννοιαν ἔγραψεν, ἐπῆγαν εἰς τὴν Ρώμην καὶ κατηγορήσαν αὐτόν εἰς τὸν ὁμῶνυμόν τοῦ Διονύσιου, τὸν ἐπίσκοπον Ρώμης. Καὶ ἐκεῖνος, μόλις ἤκουσε ταῦτα, ἔγραψεν ἀμέσως καὶ κατὰ τῶν ὁμοφρόνων τοῦ Σαθελλίου καὶ κατὰ ἐκείνων, πού ἐπίστευον αὐτά, τὰ ὁποῖα λέγων καὶ ὁ Ἄρειος ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, πού ἐχαρακτήριζε τὴν αἵρεσιν τοῦ Σαθελλίου, ἐξ ἴσου ἀσεβῆ καὶ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετον πρὸς τὴν αἵρεσιν ἐκείνων, πού λέγουν ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι ποίημα καὶ δημιουργημα, πού ἐγίνε ἐκ τοῦ μηδενός. Ἐγραψε δὲ καὶ πρὸς τὸν Διονύσιον, νὰ πληροφορήσῃ αὐτόν, περὶ ὧν κατηγοροῦσαν αὐτόν. Καὶ ἐκεῖνος εἰς ἀπάντησιν ἔγραψεν ἀμέσως καὶ ἐπέγραψε τὰ βιβλία μὲ τὸν τίτλον «Ἐλεγχος καὶ Ἀπολογία». Ἀπὸ αὐτὰ ἐδῶ κατάλαβε καὶ σὺ τὴν θδελυράν σπεῖραν τῶν

61. Παρμ. 8, 9.

θεομάχων καὶ πῶς οἱ ἴδιοι ἐπροκάλεσαν ἐναντίον τῶν τὴν ἐντροπὴν. Διότι ἀπὸ ὅσα ἔγραψεν ὁ Διονύσιος ἐπίσκοπος Ρώμης καὶ κατ' ἐκείνων, ποὺ λέγουν κτίσμα καὶ ποίημα τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἀποδεικνύεται, ὅτι ὄχι μόνον τῶρα διὰ πρώτην φοράν, ἀλλὰ ἀπὸ πολὺ παλαιότερα ἔχει ἀναθεματισθῆ ἀπὸ ὅλους ἢ αἵρεσις τῶν χριστομάχων Ἀρειανῶν. Ἐπειτα ἀπὸ τὸ ὅτι καὶ ὁ Διονύσιος ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας, ἀπολογεῖται δι' ὅσα ἔγραψεν εἰς τὴν ἐπιστολὴν ἐκείνην φαίνεται καὶ οὗτος, ὅτι οὔτε ποτὲ εἶχε τὰ φρονήματα, ποὺ αὐτοὶ τοῦ ἀποδίδουν, οὔτε ἐντελῶς εἶχε τὴν κακοδοξίαν τοῦ Ἀρείου.

14. Καὶ τὸ μὲν γεγονός, ὅτι ὁ Διονύσιος ἀπλῶς καὶ μόνον ἔγραψεν ἀπολογία ἐναντίον ἐκείνων, ποὺ οὗτοι ἐφλυάρησαν εἰς θάρος του, ἄρκει νὰ καταδικάσῃ τοὺς Ἀρειανούς καὶ νὰ ἀποδείξῃ τὴν συκοφαντίαν των. Διότι οὗτος δὲν ἔγραψεν μὲ διάθεσιν φιλονικίας, ἀλλὰ διὰ νὰ δώσῃ ἐξηγήσεις δι' ὅσα ἐγένετο ὑποπτος. Ἐκεῖνος δέ, ποὺ δίδει ἐξηγήσεις δι' ὅσα κατηγορήθη, τί ἄλλο κάμνει, παρὰ νὰ ἀποδεικνύῃ τὸν ἑαυτὸν του καθαρὸν ἀπὸ ἔγκλημα, τὸ ὁποῖον δὲν ἔκαμε, καὶ συγχρόνως μὲ αὐτὸ τοῦτο τὸ γεγονός νὰ καταδικάζῃ τοὺς Ἀρειομανίτας ἐπὶ συκοφαντίᾳ; Καὶ διὰ νὰ καταισχυρθοῦν οὗτοι ἐντελῶς ἀπὸ ἐκεῖνα, ποὺ οὗτος ἔγραψεν, ἅς σοῦ παραθέσω καὶ αὐτουσίας τὰς λέξεις του. Διότι ἀπὸ αὐτὰς θὰ μάθῃς, ὅτι οἱ μὲν Ἀρειανοὶ εἶναι κακόβουλοι, ὁ δὲ Διονύσιος εἶναι ἐντελῶς ξένος πρὸς τὰς πλάνας των. Πρῶτον μὲν ἐπέγραψε τὴν ἐπιστολὴν του μὲ τὸν τίτλον «Ἐλεγχος καὶ Ἀπολογία» τοῦτο δὲ τί ἄλλο σημαίνει, παρὰ ὅτι τοὺς μὲν ψεύστας ἐλέγχει, δεικνύει δὲ ὅτι αὐτὰ διὰ τὰ ὁποῖα ἀπολογεῖται, ἔγραψεν ὄχι μὲ τὴν σημασίαν μὲ τὴν ὁποῖαν ἐξέλαθεν αὐτὰ ὁ Ἀρειος, ἀλλὰ μὲ τὴν ἐννοίαν ὅτι, ἐνῶ περιέγραφε τὰ ἀνθρώπινα ιδιώματα τοῦ Κυρίου, δὲν ἀγνοοῦσεν ὅτι οὗτος εἶναι Λόγος καὶ Σοφία ἀδιαίρετος ἀπὸ τὸν Πατέρα; Δεύτερον, μέμφεται τοὺς κατηγοροὺς του, ὅτι δὲν παρουσίασαν ὁλοκλήρους τοὺς λόγους του, ἀλλὰ κολοθωμένους κατὰ μερικὰς λέξεις καὶ ὅτι ὠμίλησαν ἐναντίον του, ὄχι μὲ ἀγαθὴν συνείδησιν, ἀλλὰ μὲ πονηράν διάθεσιν, μὲ τὸ νὰ ἐκθέτουν τὸ πρᾶγμα ὅπως αὐτοὶ ᾔθελαν, καὶ παραβάλλει αὐτοὺς μὲ ἐκείνους ποὺ διαβάλλουν τὰς ἐπιστολάς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Ἡ δὲ τοιαύτη μομφὴ αὐτοῦ,

ὅπως δὴποτε ἀπαλλάσσει αὐτὸν ἀπὸ πάσαν κακὴν ὑπόψιν. Διότι, ἐάν οὗτος θεωρῇ τοὺς συκοφάντας τοῦ Παύλου ὡσάν τοὺς ἰδικούς του συκοφάντας, τίποτε ἄλλο δὲν φανερώνει, παρὰ ὅτι εἶχε τὰ φρονήματα τοῦ Παύλου καὶ διὰ τοῦτο ἔγραψεν ἔτσι. Ὅπως δὴποτε μὲ τὸ νὰ ἀπαντᾷ πρὸς τὸν καθένα ἀπὸ τοὺς κατηγοροὺς του, δι' ὅσα εἶπεν ἐναντίον του, δίδει τὴν ὀρθὴν ἐρμηνείαν εἰς ὅλα τὰ χωρία, πού αὐτοὶ παρέθεσαν ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ, καὶ μὲ ἐκεῖνα τὸν μὲν Σαθέλλιον ἀνατρέπει καὶ μὲ αὐτὰ ἀποδεικνύει ὁλόκληρον τὴν εὐσεβῆ πίστιν τοῦ. Ἐνῶ λοιπὸν ἐκεῖνοι λέγουν, ὅτι ὁ Διονύσιος διδάσκει: «Ὁ Θεὸς δὲν ἦτο πάντοτε Πατὴρ, ὁ Υἱὸς δὲν ὑπῆρχε πάντοτε, ἀλλ' ὁ μὲν Θεὸς ὑπῆρχε χωρὶς τὸν Λόγον, αὐτὸς δὲ ὁ Υἱὸς δὲν ὑπῆρχε πρὶν γεννηθῆ, ἀλλ' ἦτο κάποτε χρόνος, ὅτε δὲν ὑπῆρχε διότι δὲν εἶναι ἀναρχος, ἀλλ' ἔγινεν ὕστερον», βλέπε πῶς ἀποκρίνεται. Λοιπὸν, τὰ μὲν περισσότερα τῶν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων, τὰ ὁποῖα εἴτε ὑπὸ μορφήν ἐρεύνης ἐξετάζει, εἴτε συνάγει ὡς συμπεράσματα κατόπιν συλλογισμῶν, εἴτε ὑπὸ μορφήν ἐρωτήσεων ἀναιρεῖ, εἴτε μέμφεται τοὺς κατηγοροὺς του, ὅλα αὐτὰ χάριν συντομίας παραλείπω καὶ μόνον ἐκεῖνα, πού εἶναι αὐστηρῶς σχετικὰ μὲ τὴν κατηγορίαν, παραθέτω ὡς ἀναγκαῖα. Εἰς ἀπάντησιν λοιπὸν πρὸς ἐκεῖνα γράφει αὐτὰς ἀκριβῶς τὰς λέξεις εἰς τὸ πρῶτον βιβλίον του, πού ἐπιγράφεται «Ἐλεγχος καὶ Ἀπολογία», ὕστερον ἀπὸ ἄλλα, τὰ ἐξῆς:

15. «Δὲν ὑπῆρχε χρόνος, ὅτε ὁ Θεὸς δὲν ἦτο Πατὴρ». Καὶ τοῦτο ἐγνώρισεν οὗτος εἰς ἡμᾶς διὰ τῶν ἐξῆς: «Ὁ Χριστὸς ὑπῆρχε πάντοτε καὶ ἦτο Λόγος καὶ Σοφία καὶ δύνამις⁶², διότι εἶναι ἀπρεπὲς νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι ὁ Θεὸς ἦτο πρωτότερα ἄγονος καὶ ὕστερον ἐπαιδοποίησεν, ἀλλ' ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν ἔχει πρωτότερα ἐξ ἑαυτοῦ τὴν ὑπαρξιν, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς ἔχει τὸ εἶναι». Καὶ ὕστερον ἀπὸ ὀλίγα πάλιν περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος ὁμιλῶν, λέγει: «ἐπειδὴ εἶναι ἀπαύγασμα φωτὸς αἰωνίου»⁶³ ἐξάπαντος καὶ αὐτὸς εἶναι αἰώνιος. Διότι, καθὼς τὸ φῶς εἶναι αἰώνιον, εἶναι φανερόν ὅτι καὶ τὸ ἀπαύγασμα τοῦ

62. Πρβλ. Α' Κορ. 1, 24.

63. Σοφ. Σολ. 7, 26.

φωτός είναι ὡσαύτως αἰώνιον. Διότι ἀπὸ τὸ γεγονός τοῦ ὅτι ὑπάρχει τὸ ἀπαύγασμα νοεῖται ἡ ὑπαρξίς τοῦ φωτός, καὶ δὲν ἡμπορεῖ νὰ ὑπάρχη φῶς, τὸ ὁποῖον νὰ μὴ φέγγῃ. Ἄς ἔλθωμεν πάλιν εἰς τὰ παραδείγματα. Ἐάν ὑπάρχη ἥλιος, ὑπάρχει ἡλιακὸν φῶς καὶ ἡμέρα. Ἐάν δὲν ὑπάρχη τίποτε ἀπ' αὐτά, εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ εἶναι ὁ ἥλιος παρών. Λοιπὸν, ἐάν μὲν ὁ ἥλιος εἶναι αἰώνιος, ἀδιάκοπος θὰ εἶναι καὶ ἡ ἡμέρα. τῶρα δὲ (ἐπειδὴ δὲν εἶναι) μὲ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἡλίου ἀρχίζει καὶ ἡ ἡμέρα, μὲ τὴν δύσιν δὲ αὐτοῦ παύει καὶ ἡ ἡμέρα. Ὁ δὲ Θεὸς θέβαια εἶναι αἰώνιον φῶς, τὸ ὁποῖον οὔτε ἔσχεν ἀρχήν, οὔτε θὰ λήξῃ ποτέ. Ἐπομένως αἰώνιον εἶναι καὶ συνυπάρχει μὲ αὐτὸν τὸ ἀπαύγασμα, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀναρχον καὶ αἰωνίως γεννῶμενον καὶ λάμπον ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ Σοφία, πού λέγει· «ἐγὼ ἡμῇν, διὰ τὴν ὁποίαν ἔχαιρε, καὶ ἐγὼ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἠὺχαριστούμην εἰς τὸν καιρὸν τῆς παρουσίας αὐτοῦ»⁶⁴. Καὶ ἀμέσως μετὰ ἀπὸ ὀλίγα προσθέτει περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος λέγων· «Ἐάν λοιπὸν ὁ Πατὴρ εἶναι αἰώνιος, αἰώνιος εἶναι καὶ ὁ Υἱός, ἐπειδὴ εἶναι φῶς ἐκ φωτός· διότι ἐάν ὑπάρχη γονεὺς, ὑπάρχει καὶ τέκνον. Ἐάν δέ, δὲν ὑπάρχη τέκνον, κατὰ ποῖον τρόπον καὶ τίνος ἡμπορεῖ νὰ εἶναι γονεὺς; ἀλλ' ὑπάρχουν καὶ οἱ δύο καὶ εἶναι αἰώνιοι». Ἐπειτα πάλιν προσθέτει τὰ ἑξῆς: «Ἀφοῦ λοιπὸν ὁ Θεὸς εἶναι φῶς, ὁ Χριστὸς εἶναι τὸ ἀπαύγασμά του. Καὶ ἐφ' ὅσον εἶναι πνεῦμα (διότι, λέγει, Πνεῦμα ὁ Θεός⁶⁵), κατ' ἀναλογίαν πάλιν ὁ Χριστὸς λέγεται ἀτμὶς, διότι, λέγει, εἶναι ἀτμὶς τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ»^{65α}. Καὶ διὰ νὰ παραθέσω ἀπὸ τὸ δεῦτερον βιβλίον του, λέγει ἐκεῖ πάλιν· «μόνος δὲ ὁ Υἱὸς ὑπάρχει πάντοτε μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ ὑπάρχων πλήρωμα καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶναι ἐκ τοῦ Πατρὸς».

16. Ἐάν μὲν ἡ σημασία τῶν ἀνωτέρω ἦτο ἀμφίβολος, θὰ ὑπῆρχεν ἀνάγκη τοῦ ἐρμηνευτοῦ αὐτῶν. Ἐπειδὴ ὁμοῦς οὗτος ἔγραψε καθαρὰ καὶ κατ' ἐπανάληψιν περὶ τοῦ ἰδίου θέματος, ὁ μὲν Ἀρειος, ὡς τρίζῃ τοὺς

64. Παρμ. 8, 30.

65. Ἰω. 4, 24.

65α. Πρβλ. Σαφ. Σολ. 7, 25.

οδόντας, θλέπων τὴν αἵρεσίν του νὰ καταστρέφεται, ἀπὸ τὸν Διονύσιον καὶ ἀκούων, ἐκεῖνα ποὺ δὲν ἐπιθυμεῖ, ἀπὸ αὐτὸν λέγοντα· «Ὁ Θεὸς ἦτο πάντοτε Πατὴρ, καὶ ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι ἀπλῶς αἰώνιος, ἀλλὰ δοθέντος ὅτι ὁ Πατὴρ εἶναι αἰώνιος, αἰώνιος πρέπει νὰ εἶναι καὶ ὁ Υἱός, καὶ νὰ συνυπάρχῃ μὲ τὸν Πατέρα, ὅπως τὸ ἀπαύγασμα μὲ τὸ φῶς». Ἐκεῖνοι δέ, ποὺ ἔστω καὶ καθ' ὑπόνοιαν ἐνόμισαν ὅτι ὁ Διονύσιος ἐφρόνησε τὰ φρονήματα τοῦ Ἀρείου, ὡς θέσουν κατὰ μέρος τὴν τοιαύτην συκοφαντίαν ἐναντίον αὐτοῦ. Διότι ποῖον εἶναι τὸ κοινὸν μεταξὺ τῶν, ὅταν ὁ μὲν Ἀρειος, λέγει· ὁ Υἱὸς δὲν ὑπῆρχε πρὶν γεννηθῆ, ἀλλ' ἦτο κάποτε χρόνος, ποὺ δὲν ὑπῆρχε, ὁ δὲ Διονύσιος διδάσκει· «ὁ δὲ Θεὸς εἶναι φῶς αἰώνιον, τὸ ὁποῖον οὔτε ἀρχὴν ἔλαθέ ποτε, οὔτε θά ἔχῃ ποτὲ τέλος. Ἐπομένως τὸ ἀπαύγασμα ὑπάρχει προαιωνίως καὶ συνυπάρχει μὲ αὐτὸν, ἀναρχον, αἰωνίως γεννώμενον καὶ ἀενάως λαμπρον ἔμπροσθεν αὐτοῦ;». Ἀληθῶς δὲ καὶ εἰς ἀντίκρουσιν καὶ τῆς ἄλλης ὑποψίας μερικῶν, ποὺ λέγουν, ὅτι ὁ Διονύσιος, ὅταν λέγῃ Πατέρα δὲν ὀνομάζει τὸν Υἱόν, καὶ πάλιν ὅταν λέγῃ Υἱόν δὲν ὀνομάζει τὸν Πατέρα, ἀλλὰ διαιρεῖ, ἀπομακρύνει καὶ χωρίζει τὸν Υἱόν ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἀποκρίνεται καὶ κατεντροπιάζει αὐτοὺς εἰς τὸ δεύτερον βιβλίον του λέγων·

17. «Καθένα ἀπὸ τὰ ὀνόματα, ποὺ ἐμνημόνευσα, εἶναι ἀχώριστον καὶ ἀδιαίρετον ἀπὸ ἐκεῖνο, ποὺ εἶναι κοντὰ εἰς αὐτό. Ὡμίλησα διὰ τὸν Πατέρα, καὶ πρὶν ἀκόμῃ εἶπω διὰ τὸν Υἱόν, ἐνόησα τοῦτον ὑπάρχοντα ἐν τῷ Πατρὶ. Ἐμνημόνευσα τὸν Υἱόν, ἂν καὶ δὲν εἶχον ὀμιλήσει διὰ τὸν Πατέρα, ἀσφαλῶς ὅμως οὗτος ἔπρεπε νὰ νοηταί ἐκ τῶν προτέρων, ὅτι εἶναι ἐν τῷ Υἱῷ. Προσέθεσα ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλ' ἀμέσως ἕκαμα σαφές ἀπὸ ποῖον καὶ διὰ τίνος τὸ Πνεῦμα προέρχεται. Ἐκεῖνοι δέ, δὲν γνωρίζουν, ὅτι οὔτε ὁ Πατὴρ ἀποξενοῦται ἀπὸ τὸν Υἱόν ὡς Πατὴρ, διότι τὸ ὄνομα εἶναι ἐξ ἀρχῆς σημαντικὸν τῆς σχέσεως μὲ τὸν Υἱόν, οὔτε ὁ Υἱὸς ἐκπατρίζεται ἀπὸ τὸν Πατέρα. Διότι τὸ ὄνομα Πατὴρ, δηλώνει τὸν κοινὸν δεσμὸν μεαξὺ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, καὶ ὅτι εἰς τὰς χεῖρας καὶ τῶν δύο εἶναι τὸ Πνεῦμα, τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ χωρισθῇ, οὔτε ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ τὸ ἀποστέλλει, οὔτε ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ τὸ ἐκπορεύει. Πῶς λοιπὸν ἡμπορῶ ἐγώ, ὁ ὁποῖος ἐχρησιμοποίησα τὰ ὀνόματα ταῦτα,

νά φαντάζωμαι, ὅτι εἶναι δυνατόν νά διαμερίζωνται καί νά διαχωρίζωνται ἐντελῶς ἀπ' ἀλλήλων;». Καί ὕστερα ἀπό ὀλίγα, συνεχίζει λέγων· «ἔτσι μὲν ἡμεῖς πλατύνομεν τὴν Μονάδα εἰς Τριάδα ἀδιαίρετον, καί τὴν Τριάδα πάλιν ὁλόκληρον συγκεφαλαιώνομεν εἰς τὴν Μονάδα».

18. "Ἐπειτα καί τὴν κατηγορίαν των ἐναντίον του ὡς δῆθεν λέγοντος, ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἕν ἀπὸ τὰ κτίσματα καί ὄχι ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα, ὁ ἴδιος πάλιν ἀνατρέπει αὐτὴν λέγων, εἰς μὲν τὸ πρῶτον θιβλίον τὰ ἐξῆς : «Ἄλλ' ὅμως ἐγώ, μὲ τὸ νά εἰπῶ ὅτι μερικά δημιουργήματα νοοῦνται ὡς γενητὰ καί ποιητὰ, τὰ μὲν ἐξ αὐτῶν, τὰ εὐτελέστερα, ἀνέφερα ἐπιτροχάδην ὡς παραδείγματα, ἐπειδὴ οὔτε εἶπον, ὅτι τὸ φυτὸν ταυτίζεται μὲ τὸν γεωργόν, οὔτε τὸ σκάφος μὲ τὸν ναυπηγόν. "Ἐπειτα ἡσυχολήθην μὲ τὰ πρέποντα καί περισσότερον κατάλληλα καί διηρεύνησα ἐκτενέστερον ἐκεῖνα, πού εὐρίσκονται πιὸ κοντὰ εἰς τὴν ἀλήθειαν καί ἔφθασα εἰς διαφοροὺς ἀποδείξεις, τὰς ὁποίας ἔγραψα καί εἰς σέ, δι' ἄλλης ἐπιστολῆς μου, μὲ τὰς ὁποίας ἀπέδειξα, ὅτι τὸ ἔγκλημα, πού κατηγοροῦν εἰς θάρος μου, δηλαδή ὅτι δέν λέγω, ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Θεόν, εἶναι ψεῦδος. Διότι καί ἂν ἀκόμη λέγω, ὅτι τὸ ὄνομα ὁμοούσιος δέν ἔχω εὔρει, οὔτε ἀνέγνωσα κάπου εἰς τὰς ἀγίας Γραφάς, ἐν τούτοις, τὰ εἰς τὴν συνέχειαν ἐπιχειρήματά μου, τὰ ὁποῖα οὗτοι ἐντελῶς παρεσιώπησαν, δέν εἶναι ἀσυμβίβαστα πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως ὁμοούσιος. Διότι εἰς τὴν πραγματικότητα ἐχρησιμοποίησα ὡς παράδειγμα τὴν ἐξ ἀνθρώπου γέννησιν, ἡ ὁποία εἶναι φανερά ὁμογενὴς κατὰ τὴν φύσιν, διὰ νά εἰπῶ μόνον, ὅτι οἱ γονεῖς διαφέρουν ἀπὸ τὰ τέκνα των, ἐπειδὴ οἱ ἴδιοι δέν εἶναι τὰ τέκνα, διότι ἄλλως δέν θά ἦτο δυνατόν νά ὑπάρχουν, οὔτε γονεῖς, οὔτε τέκνα. Καί τὴν μὲν ἐπιστολήν, καθὼς προεῖπα, λόγῳ τῶν περιστάσεων δέν ἤμπορῶ νά παρουσιάσω ἄλλως θά ἤμπορούσα νά σοῦ ἐπαναλάβω τὰ λόγια, πού ἐχρησιμοποίησα τότε, μᾶλλον δέ καί νά σοῦ στείλω πλήρες τὸ ἀντίγραφον αὐτῆς, τὸ ὁποῖον θά πράξω, ἐὰν θά ἔχω τὴν εὐκαιρίαν. Γνωρίζω ὅμως καί ἐνθυμοῦμαι, ὅτι προσέθεσα περισσotέρας ὁμοιότητας ἀπὸ συγγενῇ παραδείγματα. Διότι, πράγματι εἶπον, ὅτι καί τὸ φυτὸν πού ἐφύτρωσεν ἀπὸ σπόρον ἢ ἐβλάστησεν ἀπὸ ρίζαν δένδρου τινός, εἶναι ξε-

χωριστὸν δένδρον ἀπὸ ἐπεῖνο, ἀπὸ τὸ ὁποῖον προῆλθε, καὶ ὁπωσδήποτε τῆς αὐτῆς φύσεως μὲ ἐκεῖνο. Καὶ ὅτι ὁ ποταμός, πού σχηματίζεται ἀπὸ κάποιαν πηγὴν, λαμβάνει ὕστερον ἄλλο σχῆμα καὶ ὄνομα· διότι οὔτε ἡ πηγὴ ἢμπορεῖ νὰ ὀνομάζεται ποταμός, οὔτε ὁ ποταμός πηγὴ, καὶ ὅτι ὑπάρχουν καὶ τὰ δύο, ἡ μὲν πηγὴ εἶναι τρόπον τινὰ ὁ πατήρ, ὁ δὲ ποταμός τὸ ὕδωρ, πού πηγάζει ἀπὸ τὴν πηγὴν. Ἄλλ' ἐκεῖνοι ταῦτα μὲν καὶ τὰ ὅμοια, ἂν καὶ εἶναι γραμμένα δὲν τὰ βλέπουν, ἀλλὰ, τρόπον τινὰ προσποιοῦνται, ὅτι εἶναι τυφλοί, ἐνῶ προσπαθοῦν νὰ θάλλουν ἐναντίον μου, δύο ἐντελῶς ἀσυνδέτους ἐκφράσεις, καθὼς ἀκριβῶς λίθους ἀπὸ κάποιαν ἀπόστασιν, διότι δὲν γνωρίζουν, ὅτι ἐπὶ θεμάτων κειμένων πέραν τῶν ὁρίων τῆς γνώσεως ἡμῶν, τὰ ὁποῖα ἀπαιτοῦν εἰδικὴν προπαίδευσιν, διὰ νὰ γίνουν κατανοητά, πολλάκις ὄχι μόνον ξένα, ἀλλὰ καὶ ἀντίθετα εἶναι τὰ κριτήρια πρὸς εὗρεσιν τῆς ἐπιζητουμένης ἀληθείας». Εἰς δὲ τὸ τρίτον θιβλίον λέγει· «ζωὴ ἐκ ζωῆς ἐγεννήθη καὶ ἐπήγασεν ὅπως ἀκριβῶς ὁ ποταμός ἀπὸ τῆς πηγῆς καὶ ἀπὸ τὸ ἄσθεστον φῶς ἀνάφθηκε λαμπρὸν φῶς».

19. Ποῖος λοιπόν, ὅταν ἀκούῃ ταῦτα, δὲν θὰ καταλογίσῃ τρέλλαν, εἰς ἐκείνους πού ὑποπτεύονται τὸν Διονύσιον, ὅτι ἔχει τὰ φρονήματα τοῦ Ἀρείου; Διότι, ἰδοὺ οὗτος μὲ αὐτὰ ὀλοφάνερα πατεῖ ἐπάνω εἰς τὴν αἵρεσιν αὐτοῦ, μὲ συλλογισμοὺς θασισμένους ἐπὶ τῆς ἀληθείας. Διότι οὗτος, τὸ μὲν «δὲν ὑπῆρχε πρὶν γεννηθῆ», καὶ τὸ «ὑπῆρχε κάποτε χρόνος, ὅτε οὗτος δὲν ὑπῆρχεν», ἀνατρέπει μὲ τὸ ἐπιχείρημα τοῦ ἀπαυγάσματος, λέγων ὅτι ὁ Πατήρ αὐτοῦ οὐδέποτε ἦτο ἄνευ Υἱοῦ, τὴν δὲ ἐκφρασιν αὐτῷ «ἐξ οὐκ ὄντων», ἀναιρεῖ μὲ τὴν παραβολήν, ὅτι ὁ Λόγος εἶναι, ὡς ὁ ποταμός ἀπὸ τῆς πηγῆς καὶ ὁ θλαστός ἀπὸ τὸ δένδρον καὶ τὸ τέκνον ἀπὸ τοῦ γονέως καὶ τὸ φῶς ἀπὸ τὸ φῶς καὶ ἡ ζωὴ ἀπὸ τὴν ζωὴν. Καὶ τὸν ἀποχωρισμὸν καὶ τὴν διαίρεσιν τοῦ Λόγου ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, πού οὗτοι κηρύσσουν, ἀνατρέπει οὗτος μὲ τὸ νὰ λέγῃ ὁ ἴδιος, ὅτι ἡ Τριάς νοεῖται ἀδιαίρετος καὶ ὁλόκληρος χωρὶς μείωσιν καὶ συγκεφαλαιοῦται εἰς Μονάδα ἀχώριστον, τὸ δὲ ὑπ' αὐτῶν λεγόμενον, ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ξένος ἀπὸ τὴν οὐσίαν τοῦ Πατρός, οὗτος ἀναιρεῖ λέγων, ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα. Διὰ τοῦτο καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ θαυμάσῃ κανεὶς τὴν ἀναισχυν-

τίαν τῶν ἀσεβῶν, πῶς ἐκείνον, πού λέγουν ὅτι εἶναι ὁμόδοξός των, ἐνῶ οὗτος λέγει ὁμοούσιον τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν, αὐτοὶ περιέρχονται, ὡσάν κώνωπες, πού θομβοῦν γύρω στὰ αὐτιά μας ὅτι ἡ Σύνοδος οὐχὶ ὀρθῶς ἐχρησιμοποίησε τὸν ὄρον ὁμοούσιος. Διότι, ἐάν ὁ Διονύσιος εἶναι φίλος των, ἅς μὴ ἀρνοῦνται τὰ φρονήματα τοῦ ὁμόφρονός των. Ἐάν δέ, νομίζουν, ὅτι τὸ ὁμοούσιον ἐχρησιμοποιήθη ἐσφαλμένως, πῶς τὸν Διονύσιον πού χρησιμοποιεῖ αὐτό διαδίδουν ψευδῶς, ὅτι φρονεῖ τὰ ἰδικὰ των φρονήματα; "Ὅταν μάλιστα οὗτος οὔτε συμπωματικῶς φαίνεται νὰ λέγῃ ταῦτα, ἀλλ' ἀφοῦ ἔγραψε πρωτύτερα ἄλλας ἐπιστολάς, ἐκείνους μὲν, πού κατηγοροῦσαν αὐτόν, ὅτι δῆθεν δέν λέγει, ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα, καταδικάζει ὡς ψεύστας, ἐκείνους δέ, πού νομίζουν ὅτι ὁ ἴδιος λέγει τὸν Λόγον δημιουργημα, ἐλέγχει ὡς πάσχοντας παράκρουσιν, ἐπειδὴ οὐδέποτε οὗτος ἐφρόνησεν ὡς ἐκείνοι νομίζουν, ἀλλ' ἂν καὶ εἶπε τὰς ἐκφράσεις ταύτας, εἶπεν αὐτάς διὰ νὰ δείξῃ μόνον, ὅτι δέν εἶναι ὁ Πατήρ, ἀλλ' ὁ Υἱὸς ἐκείνος, πού ἐφόρεσεν ὡς ἔνδυμα τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, τὸ ὁποῖον, ὡς κτίσμα καὶ δημιουργημα, ἔλαθεν ἀρχήν, λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Υἱὸς λέγεται, ὅτι ἔγινεν καὶ ἐποιήθη καὶ ἐκτίσθη.

20. Ἀσφαλῶς, ἐπειδὴ οὗτος ἔγραψε προηγουμένως τὰς ἐκφράσεις ταύτας, πρὸς μὲν τοὺς Ἀρειανούς ἀπευθύνει μακρὸν ἀποχαιρετισμόν, παρ' ἐκείνων δέ, πού ἀκούουν τοὺς λόγους του, ἀπαιτεῖ συνείδησιν ἀγαθὴν, μὲ τὸ νὰ παρουσιάσῃ τὸ δύσκολον, ἢ πιθανῶς, καὶ τὸ δυσκατανόητον τῶν συζητουμένων θεμάτων, διὰ νὰ μὴ κρίνουν οὗτοι τὰς λέξεις, ἀλλὰ τὸ νόημα τοῦ γράφοντος, καὶ μάλιστα, ὅταν τὰ περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἔγραψε μαρτυροῦν τὴν ὀρθὴν γνῶσιν του. Εἶπε λοιπὸν καὶ ὁ ἴδιος ὅτι «τὰ μὲν ἐξ αὐτῶν, τὰ εὐτελέστερα, ἀνέφερα ἐπιτροχάδην ὡς παραδείγματα, τὸ φυτὸν καὶ τὸν γεωργόν, ἀπὸ δὲ τὰ περισσότερον κατάλληλα, διηρεύνησα ἐκτενέστερον ἐκείνα πού εὐρίσκονται πιὸ κοντὰ εἰς τὴν ἀλήθειαν».

Ὁ δὲ ἄνθρωπος, πού λέγει αὐτά, ἀποδεικνύει ὅτι τὸ νὰ λέγωμεν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι αἰώνιος καὶ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸ ἀληθές καὶ ὄχι τὸ νὰ λέγωμεν, ὅτι εἶναι κτίσμα. Διότι ἀπὸ αὐτά μὲν σημαίνεται ἡ σωματι-

κὴ φύσις τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Κυρίου, ἀπὸ ἐκεῖνα δὲ τὸ ἀναρχὸν τῆς θεότητος αὐτοῦ. Μὲ αὐτὰ λοιπὸν οὗτος ἡλεγξε τοὺς κατηγοροῦντας αὐτόν, ὅτι δῆθεν δὲν λέγει τὸν Υἱὸν ὁμοούσιον μὲ τὸν Πατέρα καὶ ὄχι ἀπλῶς ὑποστηρίζει, ἀλλὰ μὲ ὀρθὴν κρίσιν καὶ ἀκαταμάχητον ἀποδεικτικὴν δύναμιν λέγει· «ἂν καὶ δὲν εἶρον τὴν λέξιν ταύτην εἰς τὰς Γραφάς, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν μελέτην αὐτῶν κατενόησα τὴν ἀληθινὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως, καὶ ἔμαθον, ὅτι ὁ Υἱὸς ἀφοῦ εἶναι καὶ Λόγος τοῦ Πατρὸς, δὲν ἡμπορεῖ νὰ εἶναι ξένος ἀπὸ τὴν οὐσίαν τοῦ Πατρὸς». Ὅτι δὲ ὁ Διονύσιος δὲν φρονεῖ, ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι κτίσμα καὶ ποίημα (διότι καὶ ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἐπίσης διέβαλον αὐτόν) ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὸ δεύτερον θεῖον, ὅπου λέγει τὰ ἑξῆς: «Ἐὰν δὲ κάποιος ἀπὸ τοὺς συκοφάντας, ἐπειδὴ εἶπον, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ποιητὴς καὶ δημιουργὸς τῶν πάντων, νομίζῃ ὅτι λέγω, ὅτι εἶναι καὶ τοῦ Χριστοῦ ποιητὴς, ἅς ἀκούσῃ πρωύτερα ὅτι εἶπον αὐτόν Πατέρα, καὶ μὲ τὸ ὄνομα τοῦτο ἐσήμανα ἐπίσης καὶ τὸν Υἱόν, διότι ἀφοῦ εἶπον τὸν Θεὸν Πατέρα, κατόπιν προσέθεσα, ὅτι εἶναι ποιητὴς. Καὶ οὔτε Πατὴρ εἶναι ὁ Θεὸς τῶν ποιημάτων του ἐὰν λέγεται πατὴρ μὲ τὴν κυρίαν σημασίαν τῆς λέξεως (διότι τὴν πλατυτέραν σημασίαν τῆς προσηγορίας Πατὴρ θὰ ἀναπτύξωμεν εἰς τὰ ἐπόμενα), οὔτε ποιητὴς εἶναι ὁ Πατὴρ, ἐὰν μόνον ὁ χειροτέχνης ὀνομάζεται ποιητὴς. Διότι καὶ οἱ σοφοὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας ὀνομάζονται ποιηταὶ τῶν λόγων, πού γράφουν οἱ ἴδιοι· καὶ ὁ ἀπόστολος εἶπε ποιητὰς νόμου⁶⁶, ἐκείνους, πού τηροῦν τὸν νόμον· καὶ οἱ ἄνθρωποι καλοῦνται ποιηταί, ὡς ἀπὸ τῶν ἐσωτερικῶν διαθέσεων αὐτῶν, ὡς εἶναι ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία, καθὼς εἶπεν ὁ Θεός· «ἐπερίμενα ἀπὸ τὸν δοῦλον μου νὰ ποιήσῃ δικαιοσύνην, καὶ αὐτὸς ἐποίησεν ἀνομίαν»⁶⁷.

21. Ἐκεῖνος, πού ἀκούει ταῦτα μὲ τὴν ἀληθινὴν τῶν ἑννοιαν, ὀφείλει νὰ ἐνθυμηθῇ τὸν θεῖον λόγον, πού λέγει· «πρὸς οἵονδήποτε μέρος, ἐὰν στραφῇ ὁ ἀσεβὴς καταστρέφεται»⁶⁸. Διότι ἰδοὺ, μὲ τὸ νὰ στρέφονται πανούρ-

66. Πρβλ. Ρωμ. 2, 13. Ἰεζ. 4, 11.

67. Ἦε. 5, 7.

68. Περμ. 12, 17.

γως ἐδῶ καὶ ἐκεῖ οἱ ἀσεβεῖς αὐτοὶ ἄνθρωποι καταστρέφονται, ἐπειδὴ οὔτε εἰς τοῦτο ἡμποροῦν νὰ ἔχουν ὡς δικαιολογίαν τῶν, ὅσα λέγουν περὶ τοῦ Διονυσίου. Διότι οὗτος διδάσκει μὲν φανερά, ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι οὔτε κτίσμα, οὔτε ποῖημα, κατηγορεῖ δὲ καὶ διορθώνει ἐκείνους, ποὺ συκοφαντοῦν αὐτὸν ὅτι λέγει διῆθεν τὸν Θεὸν ποιητὴν (τοῦ Χριστοῦ), ἐπειδὴ δὲν ἔλαβον ὑπ' ὄψιν ὅτι μὲ τὸ νὰ εἶπῃ πρῶτον Πατέρα τὸν Θεόν, εἰς τὴν λέξιν Πατὴρ περιέλαβεν ἐκ τῶν προτέρων καὶ τὴν ἔννοιαν Υἱός. "Όταν δὲ λέγῃ τοῦτο, ἐννοεῖ, ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι εἰς ἀπὸ τὰ δημιουργήματα, οὔτε ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ποιητὴς τοῦ ἰδιοῦ του Λόγου, ἀλλὰ Πατὴρ αὐτοῦ. Καὶ ἐπειδὴ μερικοὶ ἀντέτειναν εἰς αὐτόν, λόγῳ ἀγνοίας, ὅτι εἶπε ποιητὴν τοῦ Χριστοῦ τὸν Θεόν, διὰ τοῦτο δίδει κατὰ διαφόρους τρόπους ἐξηγήσεις καὶ λέγει, ὅτι οὔτε καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν εἶναι ἐσφαλμένος ὁ λόγος. Διότι τὸ νὰ ἔχῃ εἶπῃ ποιητὴν τοῦ Χριστοῦ τὸν Θεόν, εἶπε τοῦτο ἕνεκα τῆς σαρκός, τὴν ὁποίαν ἀνέλαβεν ὁ Λόγος, ἐπειδὴ αὕτη ἦτο καθ' ἑαυτὴν κτίσμα. Ἐὰν δὲ καὶ κάποιος ὑπονοήσῃ, ὅτι τοῦτο ἐλέγχθη καὶ περὶ τοῦ Λόγου ἀκόμῃ καὶ ἔτσι ἔπρεπε νὰ ἀκούσουν τοῦτο χωρὶς φιλονικίαν «διότι ὅπως φρονῶ, ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι ποῖημα ἔτσι καὶ τὸν Θεὸν δὲν λέγω ποιητὴν, ἀλλὰ Πατέρα αὐτοῦ. Ἀκόμῃ καὶ ἂν εἶπω, ὡς ἐν παρόδῳ, τὸν Θεὸν ποιητὴν, ὅταν ἐξηγῶ τὰ περὶ τοῦ Υἱοῦ, ἀκόμῃ καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν, εἶναι δυνατόν νὰ προβάλῃ δικαιολογίαν. Διότι οἱ μὲν σοφοὶ τῶν Ἑλλήνων καλοῦν τοὺς ἑαυτοὺς τῶν ποιητὰς τῶν ἰδικῶν τῶν λόγων, καίτοι οἱ ἴδιοι εἶναι πατέρες τῶν λόγων τῶν. Ἡ δὲ θεία Γραφή περιγράφει ἡμᾶς ὡς ποιητὰς, ἀκόμῃ καὶ τῶν ἐσωτερικῶν κινήματων τῶν καρδιῶν μας καὶ καλεῖ ἡμᾶς ποιητὰς νόμου⁶⁹ καὶ κρίσεως⁷⁰ καὶ δικαιοσύνης⁷¹», οὕτως ὥστε ἀπὸ πάσης πλευρᾶς ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ μὲν Υἱὸς δὲν εἶναι οὔτε κτίσμα, οὔτε ποῖημα, ὁ δὲ Διονύσιος ἐντελῶς ξένος ἀπὸ τὴν Ἀρειανικὴν κακοδοξίαν.

69. Πρὸς Ρωμ. 2, 13. Ἰζκ. 4, 11.

70. Πρὸς Μακκ. 6, 22. Ἰω. 5, 27.

71. Πρὸς Α' Ἰω. 2, 29. 37, 7.

22. Λοιπόν, ἄς μὴ ὑπονοῇ κανεῖς Ἀρειανὸς εἰς θάρρος τοῦ Διονυσίου οὔτε σχετικῶς πρὸς τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ λέγει οὕτως· συνυπάρχει ὁ Υἱὸς μετὰ τὸν Πατέρα, καθ' οἷον τρόπον καὶ τὰ ὀνόματα συνάπτονται τὸ ἓν μετὰ ἄλλο, καὶ τὰ πράγματα ἀπέχουν περισσότερον μεταξὺ τῶν, καὶ ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν συνυπάρχει πάντοτε μετὰ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ μόνον ἀφοῦ ἐγένεν Υἱός, τότε ἔνεκεν ἐκείνου λέγεται καὶ Πατὴρ ὁ Θεὸς καὶ εἰς τὸ ἐξῆς συνυπάρχει μετὰ αὐτόν, καθὼς ἀκριβῶς γίνεται τοῦτο καὶ μετὰ τοὺς ἀνθρώπους. Ἄλλ' ἄς ἐνθυμηθῇ καὶ ἄς φέρῃ εἰς τὴν μνήμην τοῦ ὅσα ἔχομεν προεῖπει καὶ θὰ ἴδῃ, ὅτι ἡ πίστις τοῦ Διονυσίου εἶναι ὀρθή. Διότι μετὰ τὸ νὰ λέγῃ· «Διότι δὲν ὑπῆρχε χρόνος, ὅτε ὁ Θεὸς δὲν ἦτο Πατὴρ» καὶ πάλιν· «ὅπωςδὴποτε ὁ Θεὸς εἶναι αἰώνιον φῶς, τὸ ὁποῖον οὔτε ἔλαθεν ἀρχήν, οὔτε θὰ ἔχῃ ποτὲ τέλος· ἐπομένως καὶ τὸ ἀπαύγασμα ὑφίσταται καὶ συνυπάρχει μετὰ αὐτόν αἰωνίως, ἀναρχόν, αἰωνίως γεννώμενον καὶ λάμπον πρὸ προσώπου αὐτοῦ»· θὰ ἔπρεπε λοιπόν νὰ μὴ ὑπάρχῃ γενικῶς κανεῖς, πού νὰ προβάλλῃ τοιαύτας ὑποψίας εἰς θάρρος του. Καὶ τὰ παραδείγματα δὲ τῆς πηγῆς καὶ τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς ρίζης καὶ τοῦ θλαστοῦ τοῦ δένδρου καὶ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἀτμίδος κατεντροπιάζουν τοὺς χριστομάχους ἐκείνους, πού διαδίδουν ψευδῶς τὰ ἀντίθετα ἐναντίον του.

23. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἀρειος, πλὴν τῶν ἄλλων κακοδοξιών αὐτοῦ, ἔφερεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ὡσάν ἀπὸ κοπρίαν νέαν ἔκφρασιν του καὶ προσθέτει, ὅτι δῆθεν «ὁ Λόγος δὲν εἶναι γνήσιος Λόγος τοῦ Πατρός, ἀλλ' ἄλλος μὲν εἶναι ὁ λόγος, πού εἶναι ἐν τῷ Θεῷ, αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος εἶναι ξένος μὲν καὶ διάφορος ἀπὸ τὴν οὐσίαν τοῦ Πατρός, καὶ μόνον κατὰ φαντασίαν λέγεται Λόγος, καὶ κατὰ φύσιν μὲν δὲν εἶναι ἀληθινὸς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, λέγεται δὲ οὗτος καὶ Υἱὸς κατὰ υἰοθεσίαν ὡς κτίσμα». Καὶ ἐπειδὴ, ἐνῷ λέγει τοιαῦτα πράγματα, καυχᾶται πρὸς τοὺς ἀμαθεῖς, ὅτι καὶ εἰς αὐτὰ ἔχει δῆθεν μετὰ μέρος τοὺς τὸν Διονύσιον, θλέπε καὶ δι' αὐτὰ τὴν πίστιν τοῦ Διονυσίου καὶ πῶς πολεμεῖ τὰς τοιαύτας κακοδοξίας τοῦ Ἀρείου. Διότι εἰς μὲν τὸ πρῶτον θιβλίον γράφει τὰ ἐξῆς: «Βεβαίως ἔχω μὲν πρωτύτερα εἶπει, ὅτι ἡ πηγὴ πάντων τῶν ἀγαθῶν εἶναι ὁ Θεός, ὁ δὲ Υἱὸς περιεγράφῃ ὡς ποταμός, πού πηγάζει ἀπὸ ἐκείνον ὡς πηγὴν.

Διότι ὁ λόγος εἶναι ἐκπόρευσις⁷² ἀπὸ τὸν νοῦν, καί, διὰ νὰ χρησιμοποήσω γλῶσσαν, ποῦ ἐφαρμόζει διὰ τοῦς ἀνθρώπους, ἐξέρχεται ἀπὸ τῆς καρδίας διὰ μέσου τοῦ στόματος, καὶ τὰ νοήματα τοῦ νοῦ, ποῦ ἐκφέρονται διὰ τῆς γλῶσσης, γίνονται διαφορετικὰ ἀπὸ τὸν λόγον, ποῦ ἦτο εἰς τὴν καρδίαν. Διότι ὁ μὲν ἐν τῇ καρδίᾳ λόγος, ποῦ ἐξέφρασε τὰ νοήματά του διὰ τῆς γλῶσσης, παρέμεινεν ἀναλλοίωτος καὶ εἶναι αὐτός, ποῦ ἦτο ἀρχικῶς, ὁ δὲ προφορικός λόγος, ἀφοῦ ἐξεπέμφθη, φέρεται πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν καὶ ἔτσι ὁ καθεὶς ὑπάρχει ἀμοιβαίως καὶ εἰς τὸν ἄλλον, ἂν καὶ εἶναι διάφορος τοῦ ἄλλου, καὶ ἐνῶ εἶναι δύο, εἶναι συγχρόνως καὶ εἷς. Διότι ἔτσι καὶ ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς ἐλέχθησαν, ὅτι εἶναι ἐν καὶ ὁ εἷς ὑπάρχει εἰς τὸν ἄλλον ἀμοιβαίως». Εἰς δὲ τὸ τέταρτον θιβλίον λέγει τὰ ἐξῆς: «Διότι, καθὼς ὁ ἰδικὸς μας νοῦς ἐκπέμπει ἀπὸ μόνος του τὸν λόγον, καθὼς εἶπεν ὁ προφήτης «ἡ καρδία μου ἐπρόφερε λόγον ἀγαθόν»⁷³, καὶ ἐνῶ ὁ καθεὶς εἶναι διάφορος τοῦ ἄλλου, καὶ καταλαμβάνει ἡῶρον ἐντελῶς ἰδικόν του, ὁ μὲν εἰς τὴν καρδίαν, ὁ δὲ εἰς τὴν γλῶσσαν καὶ τὸ στόμα ἐγκαθίσταται καὶ κινεῖται, ἐν τούτοις δὲν εἶναι χωρισμένοι οὔτε στιγμὴν χρόνου δὲν λείπει ὁ εἷς ἀπὸ τὸν ἄλλον, οὔτε ὁ νοῦς εἶναι ἄλογος οὔτε χωρὶς νοῦν ὁ λόγος, ἀλλ' ὁ νοῦς ἐκφέρει τὸν λόγον καὶ κάμνει φανεράν τὴν παρουσίαν του εἰς αὐτόν, καὶ ὁ λόγος, ὅταν ἐκφράζεται πρὸς τὰ ἔξω δεικνύει τὸν νοῦν, ποῦ ὑπάρχει εἰς αὐτόν. Καὶ ὁ μὲν νοῦς εἶναι τρόπον τινὰ ἐσωτερικὸς λόγος, ὁ δὲ λόγος ἐκφραζόμενος νοῦς. Καὶ ὁ μὲν νοῦς μεταφέρεται εἰς τὸν λόγον, ὁ δὲ λόγος κυκλοφορεῖ τὸν νοῦν εἰς τοὺς ἀκροατάς. Καὶ ἔτσι ὁ νοῦς διὰ μέσου τοῦ λόγου ἐγκαθίσταται εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀκουόντων αὐτόν, μετὰ τὸ νὰ εἰσέρχεται εἰς αὐτάς διὰ μέσου τοῦ λόγου. Καὶ ὁ μὲν νοῦς εἶναι τρόπον τινὰ ὁ Πατὴρ τοῦ Λόγου, ποῦ εἶναι αὐθύπαρκτος, ὁ δὲ Υἱὸς εἶναι, τρόπον τινὰ, ὁ λόγος τοῦ νοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀδύνατον νὰ νοεῖται ὑπάρχων πρὸ αὐτοῦ, ἀλλ' οὔτε ὅτι προσετέθη ὕστερον ἔξωθεν εἰς ἐκεῖνον, ἀλλ' ὅτι ἐβλάστησεν ἀπὸ αὐτόν. Τοιοῦτοτρόπως νοεῖται ὁ Πατὴρ, ὁ μέγιστος καὶ καθολικὸς Νοῦς,

72. Σοφ. Σολ. 7, 35.

73. Ψαλμ. 44, 2.

ὅτι ἔχει ἀνάρχως τὸν Υἱὸν καὶ Λόγον αὐτοῦ ἐρμηνευτὴν καὶ κήρυκα τῶν βουλῶν αὐτοῦ».

24. Ὁ Ἄρειος ἢ δὲν ἤκουσέ ποτε ταῦτα, ἢ καὶ ἂν ἤκουσε δὲν ἐνόησεν αὐτά ὁ ἁμαθής. Διότι, ἐὰν οὗτος εἶχεν ἐννοήσῃ αὐτά, δὲν θὰ εἶχε κατηγορήσῃ ψευδῶς τόσον πολὺ τὸν ἐπίσκοπον, ὅπως δὴ ποτε ὁμοῦς θὰ ὕβριζε καὶ αὐτόν, καθὼς ὕβριζει ἡμᾶς λόγῳ τοῦ μίσους τοῦ πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Διότι ἐπειδὴ εἶναι χριστομάχος, δὲν θὰ διστάσῃ νὰ καταδιώξῃ ἐπίσης καὶ ἐκείνους ποὺ πρεσβεύουν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ, καθὼς αὐτός ὁ Κύριος εἶπεν· «Ἐὰν ἐμὲ κατεδίωξαν, θὰ καταδιώξουν καὶ σᾶς»⁷⁴. Ἡ ἐὰν οἱ προστάται τῆς ἀσεβείας νομίζουν, ὅτι ὁ Διονύσιος ἀνήκει εἰς τοὺς ὁμόφρονάς των, ἅς γράψουν καὶ ἅς ὁμολογήσουν αὐτὰ φανερά· ἅς γράψῃ αὐτὸς εἶπεν ὅταν ὑπερησπίζετο τὸ ὁμοούσιον καὶ τὸ ναυπηγόν, καὶ συγχρόνως ἅς ὁμολογήσουν καὶ ἐκεῖνα, ποὺ αὐτὸς εἶπεν ὅταν ὑπερησπίζετο τὸ ὁμοούσιον καὶ τὸ ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς καὶ αἰώνιος, καὶ τὴν σχέσιν τοῦ νοῦ πρὸς τὸν λόγον καὶ τῆς πηγῆς πρὸς τὸν ποταμὸν καὶ τὰ ἄλλα, διὰ νὰ μάθουν τοὐλάχιστον ἐκ τῆς διαφορᾶς, ὅτι οὗτος ἐκεῖνα μὲν εἶπε κατ' οἰκονομίαν ὡς παραδείγματα, ταῦτα δὲ ἐξέθεσε καθὼς ἀπαιτεῖ ὁ λόγος τῆς εὐσεβοῦς πίστεως καὶ ἐπομένως, μὲ τὸ νὰ λέγουν ταῦτα, ἅς ἀναιροῦν ὅσα ἐναντίον τῶν λόγων τούτων οἱ ἴδιοι ἐπίστευσαν. Διότι κατὰ τί ἢ πίστις τοῦ Διονυσίου συγγενεῦει μὲ τὰ κακὰ τοῦ Ἀρείου; Δὲν λέγει ὁ Ἄρειος ὅτι ὁ Λόγος εἶναι κατὰ φαντασίαν Λόγος, ὁ δὲ Διονύσιος κηρήσσει αὐτὸν ἀληθινόν καὶ κατὰ φύσιν Λόγον τοῦ Θεοῦ; Καὶ ὁ μὲν ἀποξενώνει τὸν Λόγον ἀπὸ τὸν Πατέρα, ὁ δὲ διδάσκει ὅτι οὗτος εἶναι γνήσιος καὶ ἀδιαίρετος ἀπὸ τὴν οὐσίαν τοῦ Πατρὸς, ὅπως ἀκριβῶς εἶναι ὁ Λόγος μὲ τὸν νοῦν καὶ ὁ ποταμὸς μὲ τὴν πηγὴν; Ἐὰν λοιπὸν κάποιος νομίζῃ ὅτι ἡμπορεῖ νὰ διαιρέσῃ καὶ νὰ ἀποξενώσῃ τὸν λόγον ἀπὸ τὸν νοῦν ἢ νὰ χωρίσῃ τὸν ποταμὸν ἀπὸ τὴν πηγὴν καὶ νὰ ἐγείρῃ τεῖχος ποὺ νὰ διαιρῇ πηγὴν καὶ ποταμὸν, ἢ νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ οὐσία τοῦ ποταμοῦ εἶναι ἄλλη ἀπὸ ἐκείνην τῆς πηγῆς, καὶ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ εἶναι ξένον ἀπὸ ἐκεῖνο τῆς πηγῆς,

74. Ἱω. 15, 20.

ἢ τολμᾷ νὰ διαχωρίζῃ τὸ ἀπαύγασμα ἀπὸ τὸ φῶς καὶ νὰ εἴπῃ ὅτι τὸ ἀπαύγασμα εἶναι ἀπὸ ἄλλην οὐσίαν καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν οὐσίαν τοῦ φωτός, ἅς μαίνεται μαζί μὲ τὸν Ἄρειον. Διότι ὁ κάποιος αὐτὸς θὰ ἀποδειχθῇ ὅτι δὲν ἔχει οὔτε νοῦν ἀνθρώπινον. Ἐὰν δὲ ἡ φύσις γνωρίζῃ ὅτι ταῦτα εἶναι ἀδιαίρετα καὶ τὸ γέννημα αὐτῶν εἶναι γνήσιον γέννημα τῆς φύσεώς των, ἅς μὴ φρονῇ κανεῖς πλέον μήτε τὰς κακοδοξίας τοῦ Ἀρείου, οὔτε νὰ συκοφαντῇ τὸν Διονύσιον, ἀλλὰ μᾶλλον ἅς θαυμάζῃ ἀπὸ αὐτὰ τὴν καθαρότητα τῆς γλώσσης καὶ τὴν ὀρθότητα τῆς πίστεως αὐτοῦ.

25. Διότι καὶ σχετικῶς μὲ τὴν παραφροσύνην τοῦ Ἀρείου, ποὺ λέγει ὅτι ἄλλος εἶναι ὁ Λόγος ποὺ εἶναι ἐν τῷ Θεῷ καὶ ἄλλος ἐκεῖνος διὰ τὸν ὅποιον ὁ Ἰωάννης λέγει «εἰς τὴν ἀρχὴν ὑπῆρχεν ὁ Λόγος»⁷⁵, καὶ ὅτι ἄλλη μὲν εἶναι ἡ ἐν τῷ Θεῷ γνησία σοφία, ἄλλη δὲ ἐκεῖνη, διὰ τὴν ὁποῖαν ὁ ἀπόστολος λέγει «Χριστὸς ἡ δύναμις καὶ ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ»⁷⁶, πάλιν ὁ Διονύσιος πολεμεῖ καὶ ἀναιρεῖ τὴν κακοδοξίαν αὐτὴν, καὶ βλέπε πάλιν πῶς εἰς τὸ δεύτερον βιβλίον του γράφει τὰ ἑξῆς περὶ αὐτῶν «εἰς τὴν ἀρχὴν ὑπῆρχεν ὁ Λόγος»⁷⁷, ἀλλὰ δὲν ἦτο ὁ λόγος ἐκεῖνος, ποὺ πέμπει πρὸς τὰ ἔξω τὸν λόγον «διότι ὁ Λόγος ἦτο μὲ τὸν Θεόν»⁷⁸. Ὁ Κύριος ἐγίνε σοφία⁷⁹. Δὲν ἦτο λοιπὸν σοφία ἐκεῖνος, ποὺ ἔστελλε τὴν σοφίαν «διότι ἐγὼ ἤμην, λέγει, ἡ σοφία, ἐν τῇ ὁποῖα ἐκεῖνος ἠὺχαριστεῖτο»⁸⁰. Ὁ Χριστὸς εἶναι ἀλήθεια καὶ λέγει «εὐλογητὸς εἶναι ὁ Θεὸς τῆς ἀληθείας»⁸¹. Δι' αὐτῶν ἐδῶ ἀνατρέπει καὶ τὸν Σαβέλλιον καὶ τὸν Ἀρειον καὶ ἀποδεικνύει καὶ τὰς δύο αἱρέσεις ὅτι εἶναι εἰς ἴσον θαμνὸν ἀσεβεῖς. Διότι οὔτε ὁ Πατὴρ τοῦ Λόγου εἶναι Λόγος, οὔτε τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς γεννώμενον εἶναι ποίημα, ἀλλὰ γνήσιον καὶ ἀληθινὸν γέννημα τῆς οὐσίας αὐτοῦ. Καὶ πάλιν ὁ Λόγος, ποὺ ἔχει

75. Ἰω. 1, 1.

76. Α' Κορ. 1, 24.

77. Ἰω. 1, 1.

78. Ἰω. 1, 1.

79. Πρβλ. Α' Κορ. 1, 30.

80. Παρμ. 8, 30.

81. Α' Ἑβρ. 4, 40.

πηγὴν τὸν νοῦν δὲν εἶναι Πατὴρ, οὔτε πάλιν οὗτος εἶναι εἰς Λόγος ἐκ πολλῶν ἄλλων, ἀλλ' αὐτὸς μόνος εἶναι Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, ὁ ἀληθινὸς καὶ φύσει γνήσιος Υἱός, ὁ ὁποῖος καὶ τώρα εἶναι ἐν αὐτῷ καὶ γεννᾶται αἰωνίως καὶ ἀδιαιρέτως ἐξ αὐτοῦ. Ἔτσι ὁ Κύριος εἶναι καὶ σοφία καὶ ἀλήθεια καὶ δὲν ὑπάρχει ἄλλης σοφίας δεύτερος Λόγος, ἀλλ' αὐτὸς μόνος ὑπάρχει, διὰ τοῦ ὁποῖου ὁ Πατὴρ ἔκαμε τὰ πάντα, καὶ δι' αὐτοῦ ἐδημιούργησε τὰς πολλῶν εἰδῶν οὐσίας τῶν κτισμάτων, καὶ δι' αὐτοῦ κάμνει τὸν ἑαυτὸν του γνωστὸν εἰς ἐκείνους πού θέλει⁸², καὶ δι' αὐτοῦ ἐνεργεῖ καὶ ἐργάζεται τὴν πρόνοιαν δι' ὅλα τὰ δημιουργήματά του. Διότι καὶ ὁ Διονύσιος τοῦτον τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ μόνον γνωρίζει. Αὕτη εἶναι ἡ πίστις τοῦ Διονυσίου. Διότι ἐκ τῶν ἐπιστολῶν του ἐπέλεξα ὀλίγα μόνον, ὅσα εἶναι ἀρκετὰ νὰ δώσουν εἰς σὲ ἀφορμὴν νὰ προσθέσης περισσότερα, εἰς δὲ τοὺς Ἀρειανούς νὰ προξενήσουν μεγίστην ἐντροπὴν διὰ τὴν συκοφαντίαν των κατὰ τοῦ ἐπισκόπου. Διότι μὲ ὅλα ὅσα οὗτος ἔγραψεν ἐν συνόλῳ καὶ ἐπὶ μέρους ἐξεσκέπασε τὴν κακοδοξίαν των καὶ ἐστιγμάτισε τὴν αἵρεσίν των.

26. Ἐπομένως ἀπὸ αὐτὰ ἀποδεικνύεται, ὅτι καὶ ἡ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Εὐφράνορα καὶ τὸν Ἀμμώνιον δὲν ἐγράφη ἀπ' αὐτὸν ἀπὸ ἐσμαλμένην ἐρμηνείαν, ἀλλὰ πρὸς εἰδικὸν σκοπὸν, διότι καὶ ἡ ἀπολογία του αὐτὸ ἀποδεικνύει. Καὶ εἶναι πράγματι ἡ μορφή αὕτη τῆς ἐπιχειρηματολογίας αὐτοῦ κατάλληλος διὰ νὰ ἀνατρέψῃ τὴν τρέλλαν τοῦ Σαβελλίου, ὥστε νὰ βοηθῇ ἐκείνον, πού θέλει νὰ ἀντιμετωπίζῃ ἀμέσως τοὺς τοιοῦτους, νὰ μὴ ἀρχίζῃ ἀπὸ ἐκείνα πού σημαίνουν τὴν θεότητα τοῦ Λόγου (ὡς αἱ ἐξῆς: ὁ Λόγος εἶναι σοφία⁸³ καὶ δύναμις, καὶ «ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ εἴμεθα ἓν»⁸⁴, ὥστε ἐκείνοι νὰ μὴ ἡμποροῦν νὰ παρεξηγοῦν αὐτά, πού ἔχουν λεχθῇ καλῶς, καὶ νὰ ἔχουν αὐτὰ στηρίγματα τῆς χωρὶς ἐντροπὴν πολεμικῆς των, ὅταν ἀκούουν «ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ εἴμεθα ἓν»⁸⁵, καὶ «αὐτός, πού εἶδεν ἐμὲ εἶδε τὸν Πατέρα»⁸⁶, ἀλλὰ νὰ

82. Πρβλ. Ματθ. 11, 27.

83. Πρβλ. Α' Κορ. 1, 30.

84. Ἰω. 10, 30.

85. Ἰω. 10, 30.

86. Ἰω. 14, 9.

προβάλλη πρῶτον ἐκεῖνα, πού ἔχουν γραφῇ μὲ γλῶσσαν ἀνθρωπίνην περὶ τοῦ σώματος τοῦ Σωτῆρος, ὅπως ἀκριθῶς ἔκαμε καὶ ὁ ἴδιος, ὅπως εἶναι τὸ νὰ πεινᾷ, τὸ νὰ κοπιᾷ καὶ ὅτι παραβάλλει τὸν ἑαυτὸν του μὲ τὴν ἄμπελον, καὶ προσηύχeto καὶ ἔπαθεν. Διότι, ὅσα περισσότερον τονίζονται τοιαῦται ταπειναὶ ἐκφράσεις, τόσω καθαρώτερα ἀποδεικνύεται ὅτι δὲν εἶναι ὁ Πατὴρ πού ἐγενεὶν ἄνθρωπος. Διότι, μὲ τὸ νὰ λέγεται ὁ Κύριος ἄμπελος, τονίζεται ἡ ἀνάγκη νὰ ὑπάρχῃ καὶ ὁ γεωργός, καὶ μὲ τὸ νὰ εὐχεται οὗτος ὑπάρχει καὶ ὁ ἀκούων τὴν προσευχήν, καὶ μὲ τὸ νὰ ζητῇ οὗτος νοεῖται καὶ ὁ δίδων τὸ ζητούμενον. Ταῦτα δὲ δεικνύουν πολὺ καθαρώτερα τὴν τρέλλαν τῶν Σαθελλιανῶν, διότι ἄλλος εἶναι ὁ προσευχόμενος καὶ ἄλλος ὁ ἀκούων τὴν προσευχήν, καὶ ἄλλος ἡ ἄμπελος καὶ ἄλλος ὁ γεωργός. Διότι ὅσα ρητὰ ὑπάρχουν, πού σημαίνουν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ξένος ἀπὸ τὸν Πατέρα, ταῦτα λέγονται περὶ αὐτοῦ λόγῳ τῆς σαρκός, τὴν ὁποίαν ἐφόρεσε δι' ἡμᾶς. Διότι τὰ κτιστὰ ὄντα εἶναι κατὰ τὴν φύσιν των ξένα ἀπὸ τὸν Θεόν. Διὰ τοῦτο ἐπειδὴ ἡ σὰρξ εἶναι φύσεως κτιστῆς, ὁ Λόγος ἐγενε σὰρξ⁸⁷, ὡς λέγει ὁ Ἰωάννης καίτοι κατὰ τὴν θείαν φύσιν ἔμεινε ὁ ἴδιος καὶ ἀδιαίρετος ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἐν τούτοις λόγῳ τῆς σαρκὸς λέγεται, ὅτι καὶ ὁ Πατὴρ εἶναι μακρὰν ἀπ' αὐτόν. Διότι ἐκεῖνα πού ἀναφέρονται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν σάρκα ἐπιτρέπει ὁ ἴδιος νὰ λέγωνται καὶ περὶ αὐτοῦ διὰ νὰ φανῇ καθαρά ὅτι τὸ σῶμα, πού ἀνέλαβε, δὲν ἀνήκει εἰς ἄλλον τινά, ἀλλ' εἶναι ἰδικόν του σῶμα. Ἐφ' ὅσον δὲ ἡ ἔννοια τῶν ἐκφράσεων τούτων εἶναι αὐτῇ, θὰ ἀποδειχθῇ τὸ γρηγορώτερον ὅτι ὁ Σαθέλλιος πλανᾶται, ἐπειδὴ δὲν εἶναι ὁ Πατὴρ αὐτός, πού ἐγενε σὰρξ, ὡς ἐκεῖνος φρονεῖ, ἀλλ' ὁ Λόγος αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος καὶ ἀπολυτρώνει αὐτὴν καὶ τὴν προσφέρει εἰς τὸν Πατέρα. Ἐὰν κατ' αὐτόν τὸν τρόπον ἀνατρέψῃ καὶ πείσῃ αὐτόν, ὕστερον θὰ ἡμπορέσῃ εὐκολώτερον νὰ διδάξῃ αὐτόν καὶ περὶ τῆς θεότητος τοῦ Λόγου, ὅτι ὁ Λόγος εἶναι καὶ σοφία, καὶ Υἱός, καὶ δύναμις, καὶ ἀπαύγασμα, καὶ χαρακτήρ. Διότι καὶ ἐδῶ πάλιν εἶναι ἀνάγκη νὰ νοηται, ὅτι ἀφοῦ ὑπάρχει ὁ Υἱὸς πρέπει νὰ ὑπάρχῃ καὶ ὁ Πατὴρ τοῦ Λόγου, καὶ ἀφοῦ ὑπάρχει σοφία ὑπάρ-

87. Πρβλ. Ἰω. 1, 14.

χει καὶ ὁ γονεὺς αὐτῆς, καὶ ἄφοῦ ὑπάρχει ἀπαύγασμα ὑπάρχει καὶ τὸ φῶς, καὶ ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν ὁ Υἱὸς καὶ ὁ Πατὴρ εἶναι ἔν.

27. Ὁ Διονύσιος ὁ ὁποῖος ἐγνώριζεν, ἔγραψεν αὐτά, καὶ μὲ ἐκεῖνα μὲν ἀπεστόμωσε τὸν Σάβελλιον μὲ τοῦτα δὲ ἀνέτρεψε τὴν Ἀρειανικὴν αἵρεσιν. Καὶ καθὼς ἀκριβῶς τὰ ἀνθρώπινα ιδιώματα τοῦ Σωτῆρος ἀνατρέπουν τὸν Σαβέλλιον, ἔτσι ἀντιστρόφως διὰ τὰ ἀνατρέψη κανεῖς τοὺς Ἀρειομανίτας, πρέπει νὰ κάμνη χρῆσιν ἀποδείξεων, ποὺ στηρίζονται ὅχι εἰς τὰ ἀνθρώπινα ιδιώματα, ἀλλ' εἰς ἐκεῖνα, ποὺ σημαίνουν τὴν Θεότητα τοῦ Λόγου, διὰ νὰ μὴ ἡμποροῦν οὗτοι νὰ παρεξηγοῦν τὰ λεχθέντα περὶ τοῦ Κυρίου ὡς ἀνθρώπου καὶ νομίσουν ὅτι τέτοιος εἶναι ὁ Λόγος, δηλαδή φύσεως ὁμοίας μὲ τὴν ἰδικήν μας, καὶ ἔπειτα ἐπιμένουν ἀμετανόητοι εἰς τὴν τρέλλαν τῶν. Ἄν δὲ καὶ οὗτοι διδαχθοῦν περὶ τῆς θεότητος τοῦ Λόγου, θὰ καταδικάσουν μὲν τὴν αἵρεσιν τῶν, καὶ ἄφοῦ μάθουν εὐκολώτερον, ὅτι ὁ Λόγος ἔγινε σὰρξ, θὰ ἡμποροῦν ὕστερον καὶ αὐτοὶ νὰ διακρίνουν ποῖα εἶναι τὰ ἀρμόζοντα εἰς τὴν ἀνθρωπότητα καὶ ποῖα εἰς τὴν θεότητα τοῦ Λόγου. Ἐφόσον δὲ ταῦτα ἔχουν ἔτσι καὶ ὁ Διονύσιος ἀπεδείχθη ἀπὸ ὅσα ἔγραψεν εὐσεβής, τί θὰ κάμουν ὕστερα οἱ Ἀρειομανῖται; Διότι κατ' ἀνάγκην, ἐφόσον οὗτοι ἐξέπεσαν ἀπὸ τὸ θεμέλιον τῶν ἀποστόλων καί, συνεπεία τούτου, ἔχουν διάνοιαν, ποὺ εὐκόλως κλονίζεται, ζητοῦν στήριγμα, καὶ ἐπειδὴ δὲν εὐρίσκουν κατασυκοφαντοῦν τοὺς Πατέρας. Ἀλλὰ κανεῖς δὲν θὰ πιστεύσῃ εἰς αὐτοὺς πλέον, ἀκόμη καὶ ἂν ἐπιχειρήσουν νὰ συκοφαντήσουν. Διότι ἡ αἵρεσις κατεδικάσθη ἀπὸ ὅλους. Ἐκτὸς ἐὰν ἴσως, ὁμιλοῦν εἰς τὸ ἐξῆς περὶ τοῦ διαβόλου· διότι αὐτὸς μόνον εἶναι μὲ αὐτοὺς σύμφωνος, ἢ μᾶλλον αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος, ποὺ ἐνέπνευσεν εἰς αὐτοὺς τὴν αἵρεσιν. Ποῖος λοιπὸν θὰ ἡμπορέσῃ πλέον νὰ ὀνομάξῃ Χριστιανούς, αὐτοὺς, τῶν ὁποίων ὁ διάβολος εἶναι ἀρχηγός, καὶ ὅχι μᾶλλον δαιμονιζομένους; διὰ νὰ μὴ ὀνομάζωνται μόνον χριστομάχοι ἀλλὰ καὶ διαβολικοί, ἐκτὸς ἐὰν θέβαια μετανοήσουν καὶ τὴν μὲν ἀσέθειαν ποὺ ἐπενόησαν ἀρνηθοῦν, τὴν δὲ ἀλήθειαν γνωρίσουν καλῶς. Διότι τοῦτο αὐτοὺς μὲν θὰ ὠφελήσῃ, ἡμᾶς δὲ θὰ παρακινῇ νὰ εὐχώμεθα τὸ ἴδιον δι' ὅλους τοὺς πεπλανημένους.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

Πρὸς τοὺς ἐπισκόπους Αἰγύπτου καὶ Λιβύης 'Επιστολὴ ἐγκύκλιος κατὰ 'Αρειανῶν

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τὸ ἔργον τοῦτο εἶναι ἐγκύκλιος ἐπιστολὴ τοῦ 'Αθανασίου πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς ἐπαρχίας του, τὴν ὁποίαν ἔγραψε μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Συριανοῦ ἔξωσιν αὐτοῦ ἀπὸ τὴν 'Αλεξάνδρειαν τὴν 9ην Φεβρουαρίου τοῦ 356, καὶ πρὶν ἢ ἐγκατασταθῇ ἐπίσκοπος εἰς τὸν θρόνον τῆς 'Αλεξανδρείας, τὴν 24ην Φεβρουαρίου 357, ὁ 'Αρειανὸς Γεώργιος. Δὲν ὑπάρχουν ὅμως πληροφορίες εἰς αὐτὴν περὶ τοῦ διωγμοῦ τῶν ὀρθοδόξων εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπερ δικαιολογεῖ τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ἡ ἐπιστολὴ ἐγράφη περὶ τὸ Πάσχα τοῦ 356.

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴν τῆς σειρᾶς τῶν ἀντιαρειανικῶν ἔργων τοῦ 'Αθανασίου, τὰ ὅποια ἐγράφησαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς τρίτης ἐξορίας αὐτοῦ (356 - 362). Κύριος σκοπὸς τῆς ἐπιστολῆς εἶναι νὰ πληροφορήσῃ τοὺς ἐπισκόπους περὶ τῆς προθέσεως τῶν 'Αρειανῶν νὰ παρουσιάσουν νέαν ἔκθεσιν πίστεως, εἰς ἀντικατάστασιν τῆς πίστεως τῆς Συνόδου τῆς Νικαίας, καὶ νὰ ἐπιβάλλουν τὴν ἀποδοχὴν αὐτῆς παρὰ τῶν ἐπισκόπων, ἀπειλοῦντες, ἐν περιπτώσει ἀρνήσεως, ποινὴν ἐξορίας (κ. 5), καὶ συμβουλεύει αὐτοὺς νὰ μείνουν σταθεροὶ εἰς τὴν πίστιν τῆς Νικαίας (6 — 8), καὶ νὰ ἀρκοῦνται μόνον εἰς τὴν φανεράν ἀπόρριψιν τῆς 'Αρειανῆς αἵρέσεως (9 — 11).

Εἰς τὸ δεῦτερον μέρος τῆς ἐπιστολῆς ὁ Ἀθανάσιος παραθέτει τὰ κυριώτερα σημεῖα τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀρείου, ὅταν τὸ πρῶτον παρουσίασεν αὐτὴν (12), ἀναιρεῖ αὐτὴν ἐπὶ τῇ δάσει χωρίων ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς (13) καὶ προκαλεῖ τοὺς Ἀρειανούς νὰ ἐκθέσουν καθαρὰ τὴν πίστιν των περὶ τῆς φύσεως τοῦ Λόγου (14), ἡ ὁποία νὰ συμφωνῇ μὲ τὴν γλῶσσαν τῆς ἁγίας Γραφῆς (15 — 16). Ἑρμηνεύει τὸ χωρίον των Παροιμιῶν 8, 22 ὡς ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἐνσάρκωσιν τοῦ Λόγου, ὅστις ἐγένεν ἄνθρωπος προσλαβὼν τὸ ἥμιστον ἀνθρώπινον σῶμα, καὶ κατηγορεῖ τοὺς Ἀρειανούς, ὅτι ἡρνοῦνται τὴν ἀλήθειαν ταύτην, ὅπως καὶ οἱ εἰδωλολάτραι (17). Περαιτέρω, κατηγορεῖ αὐτοὺς καὶ εἰδικῶς τὸν Ἀρειον ἐπὶ ὑποκρισίᾳ, ὅταν ἔδιδεν ὁμολογίαν πίστεως πρὸς τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον (18). Ἐν συνεχείᾳ περιγράφει ὡς τιμωρίαν Θεοῦ τὸ οἰκτρὸν τέλος τοῦ Ἀρείου, καὶ καταλογίζει εἰς τοὺς Ἀρειανούς συνενοχὴν εἰς τὸ ἐγκλημα τοῦ Ἀρείου, ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ἐκρίθη ἤδη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ (19), καὶ προτρέπει τοὺς ἐπισκόπους (20 — 21) νὰ μένουν σταθεροὶ εἰς τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως. Καὶ τέλος καταδικάζει τὴν συνωμοσίαν Μελιτιανῶν καὶ Ἀρειανῶν (22) καὶ τονίζει τὴν πεποίθησίν του ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος, ὅταν πληροφορηθῇ τὴν ἀλήθειαν, θὰ θέσῃ τέλος εἰς τὰς ἐπιβουλάς των Ἀρειανῶν (23).

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ

1. "Ολα ὅσα ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Σωτὴρ Ἰησοῦς Χριστός, καθὼς ἔγραψεν ὁ Λουκάς, ἔπραξε καὶ ἐδίδασκεν¹, ἐπετέλεσεν αὐτὰ ἀφοῦ ἐνεφανίσθη ὡς ἄνθρωπος χάριν τῆς ἰδικῆς μας σωτηρίας. Διότι ἦλθεν, ὡς λέγει ὁ Ἰωάννης, ὄχι διὰ νὰ κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλὰ διὰ νὰ σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ². Μαζὶ δὲ μὲ ὅλα τὰ ἄλλα πρέπει, πρὸ πάντων, νὰ θαυμάσωμεν τὴν ἀγαθότητά του διότι δὲν ἀπέφυγε νὰ κάμῃ λόγον καὶ περὶ ἐκείνων πού μᾶς πολεμοῦν, ἀλλὰ πολὺ καθαρά ἐφανέρωσε ταῦτα εἰς ἡμᾶς ἐκ τῶν προτέρων, πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως, ὅταν ἐκεῖνα λάθουν χώραν, νὰ εὑρεθῶμεν ἀμέσως προπαρασκευασμένοι εἰς τὴν σκέψιν μὲ τὴν διδασκαλίαν του, λέγοντος: «Θὰ παρουσιασθοῦν ψευδοπροφῆται καὶ ψευδόχριστοι, οἱ ὁποῖοι θὰ κάμνουν μεγάλα θαύματα καὶ ἀπίστευτα ἔργα, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ παρασύρουν εἰς τὴν πλάνην, ἐὰν ἡμπορέσουν καὶ τοὺς ἐκλεκτούς³. Ἴδου σὰς εἶπα τοῦτο ἐκ τῶν προτέρων»⁴. Πράγματι δὲ τὰ παραδοθέντα εἰς ἡμᾶς μαθήματα καὶ τὰ δῶρα τῆς χάριτος εἶναι πολλὰ καὶ ὑπερβαίνουν τὰ ὅρια τῆς ἀνθρωπίνης ἀντιλήψεως. Διότι ὁ ἴδιος προβάλλει τὸν ἑαυτὸν του ὑπόδειγμα οὐρανίου τρόπου ζωῆς, καὶ δύναμιν κατὰ δαιμόνων, καὶ ἐγγύησιν υἱοθεσίας ἡμῶν παρὰ τοῦ οὐρανίου Πατρὸς ἡμῶν, καὶ τὸ ὑπέρτερον πάντων τῶν χαρισμάτων καὶ ἐξαίρετον, τὴν περὶ τοῦ Πατρὸς γνῶσιν καὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ Λόγου, καὶ τὴν δωρεάν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἡ δὲ διάνοια τῶν ἀνθρώπων ρέπει ἰσχυρῶς εἰς τὰ πονηρά⁵ ἐπὶ πλέον καὶ ὁ ἀντίδικος ἡμῶν διάβολος⁵, ἕνεκα φθόνου διὰ τὰ τόσα πολλὰ ἀγαθὰ, πού μᾶς παρέσχεν ὁ Κύριος, περιφέρεται καὶ ζητεῖ πᾶσαν εὐκαιρίαν νὰ ἀρπάσῃ τὰ σωτήρια λόγια, πού ἔσπειρεν ὁ Λόγος εἰς τὰς ψυχὰς μας. Διὰ τοῦτο λοιπόν, ὥσάν νὰ ἀσφαλίξῃ μὲ

1. Πρὸβλ. Πρὸξ. 1, 1.

2. Ἰω. 3, 17.

3. Ματθ. 24, 24.

4. Πρὸβλ. Γεν. 8, 21.

5. Α' Πέτρ. 5, 8.

τάς προφητικές του προειδοποιήσεις τὰ μαθήματα, πού μᾶς ἔδωσεν ὡς ἰδικούς του θησαυρούς ἐντός ἡμῶν, ἔλεγεν ὁ Κύριος. «Προσέχετε μήπως σᾶς παραπλάνησιν κανεῖς. Διότι πολλοὶ θὰ ἔλθουν καὶ θὰ ἐπικαλεσθῶν τὸ ὄνομά μου λέγοντες: Ἐγὼ εἰμαι ὁ Χριστός· καὶ ἐπλησίασεν ὁ καιρός, καὶ θὰ ἐξωθήσουν πολλοὺς εἰς τὴν πλάνην· μὴ ἀκολουθήσετε αὐτούς»⁶. Τοῦτο εἶναι ἕν μέγα δῶρον, πού ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς ὁ Λόγος, διὰ νὰ μᾶς προφυλάξῃ ὥστε, ὅχι μόνον νὰ μὴ ἀπατώμεθα ἀπὸ τὰ φαινόμενα, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ὅταν ταῦτα τυγχάνουν καλυμμένα νὰ διακρίνωμεν αὐτὰ μετὰ τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Διότι ἐπειδὴ ὁ ἐφευρέτης τῆς κακίας καὶ μέγας δαίμων, ὁ διάβολος, εἶναι κατ' ἐξοχὴν μισητός, καὶ μόνον ὅταν φαίνεται πολεμεῖται ἀπὸ ὅλους, ὡσάν ὄφιν, ὡσάν δράκων, καὶ ὡσάν λέων, πού ζητεῖ νὰ ἀρπάσῃ καὶ νὰ καταπίῃ μερικούς· διὰ τοῦτο ἐκεῖνο, πού αὐτὸς πράγματι εἶναι, κρύπτει ὑπόουλως καὶ σκεπάζει, ἐκεῖνο δὲ τὸ ὄνομα, πού εἶναι ἐπιθυμητὸν ἀπὸ ὅλους, ὑποδύεται πανούργως, διὰ νὰ ἡμπορῇ νὰ ἀπατᾷ μετὰ τὴν φαντασίαν καὶ ὕστερα νὰ δέσῃ στερεὰ τοὺς παραπλανηθέντας εἰς τὰ ἰδικά του δεσμά. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς, ἐὰν κάποιος ἐπιθυμῇ νὰ ἀπαγάγῃ τὰ τέκνα ἄλλων κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀπουσίας των, ὑποδύεται τὰ πρόσωπα ἐκείνων, διὰ νὰ ἡμπορέσῃ ἐκμεταλλευόμενος τὸν πόθον τῶν υἱῶν νὰ πλησιάσουν τοὺς γονεῖς των, νὰ ἐξαπατήσῃ αὐτούς, καὶ ὕστερον, ἀφοῦ τοὺς μεταφέρῃ μακρὰν εἰς μέρη ἀπόμερα, νὰ καταστρέψῃ αὐτούς, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ὁ πανοῦργος καὶ πονηρὸς διάβολος, ἐπειδὴ ὁ ἴδιος δὲν ἔχει ἐλκυστικὴν ἐμφάνισιν, γνωρίζων ὁμως τὴν ἀγάπην τῶν ἀνθρώπων διὰ τὴν ἀλήθειαν, ὑποδύεται μὲν αὐτὴν φανταστικῶς, ἐκχύνει δὲ εἰς τὰς ψυχὰς ἐκείνων, πού ἐπλανήθησαν καὶ ἠκολούθησαν αὐτόν, τὸ ἰδικόν του δηλητήριον.

2. Ἔτσι ἐξηπάτησε καὶ τὴν Εὐαν, ὅχι μετὰ τὸ νὰ ὠμίλησεν εἰς αὐτὴν τὰς ἰδικὰς του σκέψεις, ἀλλὰ μετὰ τὸ νὰ ἐχρησιμοποίησε μὲν τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, παρεποίησεν ὁμως τὴν ἔννοιαν αὐτῶν. Ἔτσι καὶ τὴν γυναῖκα τοῦ Ἰωῷ, ἀφοῦ πρῶτον παρέπεισεν αὐτὴν πῶς νὰ προσποιητῇ ἅ-

6. Λουκ. 21, 8.

γάπην πρὸς τὸν ἄνδρα της, ἔβαλεν εἰς τὸν νοῦν της τὸ κακὸν καὶ τὴν ἐδίδασκε νὰ θλασφημῇ εἰς τὸν Θεόν. "Ἐτσι ὁ πανοῦργος περιπαίζει τὴν φαντασίαν τῶν ἀνθρώπων, ὑποκλέπτει τὴν συγκατάθεσιν των καὶ παρασύρει τὸν καθένα εἰς τὸν λάκκον τῆς ἰδικῆς του κακίας. Ἀφοῦ λοιπὸν ἐξηπάτησεν εἰς τὴν ἀρχὴν τὸν πρῶτον ἄνθρωπον, τὸν Ἀδάμ, καὶ ἐπίστευσεν ὅτι διὰ μέσου ἐκείνου θὰ ἤμποροῦσε νὰ κάμῃ ὑποχειρίους τοῦ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἐξέφρασα μὲ πολὺ θράσος τὴν χαρὰν του καὶ εἶπε: «Θὰ θέσω ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν μου ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην ὡσὰν φῶλεάν πτηνοῦ εἰς τὴν χεῖρά μου, καὶ θὰ περιμαζέψω ὅλους ὡσὰν αὐτὰ ἐγκαταλελειμμένα, καὶ δὲν θὰ ὑπάρχῃ κανεὶς ποῦ θὰ μου διαφύγῃ ἢ θὰ εἴπῃ τι ἐναντίον μου»⁷. Ὁταν ὁμῶς ὁ Κύριος ἦλθεν εἰς τὴν γῆν, καὶ ὁ ἐχθρὸς ἐπείραξεν αὐτὸν ὡς ἄνθρωπον, ἀφοῦ δὲν ἠμπέρεσε νὰ ἐξαπατήσῃ τὴν ἀνθρωπίνην σάρκα, ποῦ ἐφόρεσε διὰ νὰ γίνῃ ἄνθρωπος, ἀπὸ τότε λοιπὸν, ἐκεῖνος, ποῦ ἐκαυχήθη ὅτι θὰ ὑποτάξῃ ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην, ἐξ αἰτίας ἐκείνου καὶ μὲ τὴν δύναμιν αὐτοῦ περιπαίζεται ὡσὰν κάποιον στρουθίον ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὰ παῖδια ὁ ὑπερήφανος. Διότι τώρα ἀκόμη καὶ παῖδιον νήπιον, ἀφοῦ θάλῃ τὸ χέρι του⁸ εἰς τὴν φῶλεάν τῆς ἐχίδνης περιγελαῖ ἐκεῖνον ποῦ ἐξηπάτησε τὴν Εὐάν, καὶ ὅλοι ἐκεῖνοι, ποῦ πιστεύουν ὀρθῶς εἰς τὸν Κύριον πατοῦν ἐπάνω εἰς αὐτόν, ποῦ εἶπε: «Θὰ ἀνεβῶ καὶ θὰ ἐγκαταστήσω τὸν θρόνον μου ὑπεράνω τῶν νεφελῶν καὶ θὰ εἶμαι ὅμοιος μὲ τὸν Ὑψιστον»⁹. Ἐτσι λοιπὸν ἐκεῖνος ὑποφέρει μὲ ἐντροπὴν. Καὶ ὁμῶς, ἂν καὶ τοιμᾶ πάλιν ὁ ἀναίσχυτος νὰ μεταμορφώνεται, ἐν τούτοις καὶ τώρα ἔτι περισσότερον γίνεται γνωστὸς ὁ ταλαίπωρος ἀπὸ ἐκείνους ποῦ φέρουν εἰς τὸ μέτωπον τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, καὶ τρέπεται εἰς ἐπαίσχυντον φυγὴν ταπεινωμένος καὶ κατεντροπιασμένος. Διότι καὶ ἂν ἀκόμη καὶ τώρα ἠμπορῇ νὰ σύρεται μὲ τὴν κοιλίαν, ὅπως ὁ ὄφεις, καὶ μετασχηματίζεται εἰς ἄγγελον φωτός, εἰς τίποτε δὲν ὠφελεῖ αὐτόν ἢ ὑποκρισία, διότι ἔχομεν διδαχθῇ ὅτι καὶ ἂν ἀκόμη ἄγγελος ἀπὸ τὸν οὐρανὸν κη-

7. Ἦσ. 10, 14.

8. Πρβλ. Ἦσ. 11, 8.

9. Ἦσ. 14, 14.

ρύσση εἰς ἡμᾶς εὐαγγέλιον ἄλλο ἀπὸ ἐκεῖνο, ποῦ παρελάθομεν, οὗτος εἶναι ἀνάθεμα¹⁰.

3. Ἐάν δὲ καὶ πάλιν ἀποκρύψῃ τὸ ψεῦδός του, καὶ προσποιῆται ὅτι μὲ τὰ χεῖλη ὁμιλεῖ τὴν ἀλήθειαν, ὅμως, ἐπεὶ δὲ δὲν ἀγνοοῦμεν τοὺς πονηροὺς σκοποὺς του, ἡμποροῦμεν νὰ λέγωμεν εἰς αὐτὸν ἐκεῖνα ποῦ ἔχει εἶπει τὸ Πνεῦμα· «εἰς δὲ τὸν ἁμαρτωλὸν εἶπεν ὁ Θεός· Διατί σὺ κάμνεις λόγον διὰ τὰ δικαιώματά μου;»¹¹ καί, «ὁ ὕμνος πρὸς τὸν Θεὸν δὲν ἀρμόζει εἰς τὸ στόμα τοῦ ἁμαρτωλοῦ»¹². Διότι οὔτε ὅταν λέγῃ τὴν ἀλήθειαν εἶναι ἀξιόπιστος ὁ πανοῦργος. Καὶ τοῦτο ἡ μὲν Γραφὴ ἀπέδειξε μὲ τὴν διήγησιν τῆς πανουργίας του μὲ τὴν ὁποίαν ἐξηπάτησε τὴν Εὐὰν εἰς τὸν παράδεισον· ἐπετίμησε δὲ αὐτὸν καὶ ὁ Κύριος, πρῶτον μὲν ἐπάνω εἰς τὸ ὄρος μὲ τὸ νὰ ἀνοίξῃ τὴν πτυχὴν τοῦ στήθους του καὶ νὰ φανερώσῃ αὐτὸν ποῖος εἰς τὴν πραγματικότητά εἶναι, ὁ παμπόνηρος, καὶ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι δὲν εἶναι κάποιος ἀπὸ τοὺς ἁγίους, ἀλλ' εἶναι ὁ πειράζων Σατανᾶς, μὲ τὸ νὰ εἶπεν εἰς αὐτόν· «Ὑπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ· διότι ἔχει γραφῇ· Κύριον τὸν Θεόν σου θὰ προσκυνήσῃς καὶ αὐτὸν μόνον θὰ λατρεύσῃς»¹³, καὶ τότε, ποῦ ἐφίμωσε τοὺς δαίμονας, ποῦ ἐφώναζαν ἀπὸ τὰ μνημεῖα. Διότι ἦτο μὲν ἀληθὲς αὐτό, πρὶν ἐκεῖνοι ἔλεγον, καὶ δὲν ἔλεγον ψέμματα ὅταν τότε ἔλεγον· «Σὺ εἶσαι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ»¹⁴, καὶ «ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ»¹⁵ ἀλλὰ δὲν ἤθελε νὰ προφέρεται ἡ ἀλήθεια ἀπὸ ἀκάθαρτον στόμα, καὶ πρὸ πάντων ἀπὸ τὸ στόμα ἐκείνων, διὰ νὰ μὴ ἡμποροῦν οὗτοι, μὲ πρόφασιν τὴν ἀλήθειαν, νὰ ἀναμείξουν μὲ αὐτὴν τὸ ἰδικόν των κακὸν θέλημα καὶ σπείρουν αὐτὸ ἐντέχνως εἰς τοὺς ἀπροσέκτους ἀνθρώπους¹⁶. Διὰ τοῦτο οὔτε ὁ ἴδιος ἐπέτρεπεν εἰς αὐτοὺς νὰ ὁμιλοῦν τὴν ἀλήθειαν, οὔτε ἡμᾶς θέλει νὰ ἀνεχώμεθα αὐτούς, ἀλλὰ παρήγγειλεν εἰς ἡμᾶς ὁ ἴδιος λέγων· «Προ-

10. Πρβλ. Γαλ. 1, 8.

11. Ψαλμ. 49, 16.

12. Σοφ. Σειρ. 15, 9.

13. Ματθ. 4, 10.

14. Πρβλ. Ματθ. 8, 29.

15. Πρβλ. Μάρκ. 1, 24.

16. Πρβλ. Ματθ. 13, 25.

σέχετε τοὺς ψευδοπροφῆτας, οἱ ὅποιοι ἔρχονται πρὸς σᾶς με ἐνδύματα προβάτων, μέσα των δὲ εἶναι ἀρπακτικοὶ λύκοι»¹⁷ διὰ στόματος δὲ τῶν ἁγίων ἀποστόλων· «Μὴ πιστεύετε κάθε πνεῦμα»¹⁸. Διότι τέτοια εἶναι ἡ μέθοδος μετὴν ὁποῖαν ἐνεργοῦν οἱ ἀντίπαλοί μας, τέτοια δὲ εἶναι καὶ ἡ μέθοδος τῶν ὀργανωμένων αἱρέσεων. Διότι ἐπειδὴ ἡ κάθε μία ἔχει πατέρα τῆς ἰδικῆς τῆς ἐπινοήσεως ἐκεῖνον, ποὺ ἐξ ἀρχῆς ἐτράπη εἰς τὸ κακὸν καὶ ἐγίνε διαβολὸς καὶ ἀνθρωποκτόνος καὶ ψεύστης, καὶ ἐπειδὴ ἐντρέπεται νὰ προφέρῃ τὸ ἐκείνου μισητὸν ὄνομα, προφέρει ὑποκριτικῶς τὸ καλὸν ὄνομα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ποὺ εἶναι ὑπεράνω ὅλων τῶν ὀνομάτων, καὶ χρησιμοποιεῖ τὰς λέξεις τῶν Γραφῶν. Καὶ λέγει μὲν τὰ γραφικὰ λόγια, ἀφαιρεῖ ὅμως ὡς κλέπτῃς τὴν ἀληθινὴν ἔννοιαν αὐτῶν· καὶ ὕστερα ἀφοῦ με δολίαν τέχνην σκεπάσῃ τὸ ἰδικόν τῆς αἰρετικὸν νόημα, ποὺ ἐπενόησεν ἡ ἰδίᾳ, γίνεται καὶ αὐτὴ ἀνθρωποκτόνος ἐκείνων, ποὺ παρεπλάνησεν.

4. Διότι ἀπὸ ποῦ ὁ Μαρκίων καὶ ὁ Μανιχαῖος παρέλαβον τὸ Εὐαγγέλιον, ἀφοῦ ἀρνοῦνται τὸν νόμον; Διότι ἐκ μὲν τῶν παλαιῶν παράγονται τὰ νέα, τὰ δὲ νέα μαρτυροῦν περὶ τῶν παλαιῶν. Ἐκεῖνοι λοιπὸν ποῦ ἀρνοῦνται ταῦτα, πῶς θὰ παραλάβουν ἐκεῖνα, ποὺ κατάγονται ἐξ αὐτῶν; Διότι ὁ Παῦλος ὠρίσθη ἀπόστολος τοῦ Εὐαγγελίου, τὸ ὁποῖον ὁ Θεὸς ὑπεσχέθη πρὸ χρόνων πολλῶν διὰ στόματος τῶν προφητῶν εἰς τὰς ἁγίας Γραφάς¹⁹. Αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος ἔλεγε· «Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς, ἐπειδὴ αὐταὶ εἶναι, ποὺ μαρτυροῦν περὶ ἐμοῦ»²⁰. Πῶς λοιπὸν θὰ ὁμολογήσουν τὸν Κύριον, ἐὰν μὴ πρῶτον ἐρευνήσουν τὰς Γραφάς, ποὺ μαρτυροῦν περὶ αὐτοῦ; Διότι καὶ οἱ μαθηταὶ λέγουν ὅτι εὗρον ἐκεῖνον, διὰ τὸν ὁποῖον ἔγραψαν ὁ Μωϋσῆς καὶ οἱ προφῆται²¹. Τί δὲ σημαίνει ὁ νόμος διὰ τοὺς Σαδδουκαίους ἐὰν οὗτοι δὲν παραδέχωνται τοὺς προφῆτας; Διότι ὁ Θεὸς, ποὺ ἔχει δώσει τὸν νόμον, ὁ ἴδιος ὑπεσχέθη εἰς τὸν νόμον ὅτι θὰ δώσῃ προφῆτας, ὥστε

17. Μκτθ. 7, 15.

18. Α' Ἰω. 4, 1.

19. Ρωμ. 1, 2.

20. Ἰω. 5, 39.

21. Πρβλ. Ἰω. 1, 45.

νά είναι αὐτὸς ὁ ἴδιος Κύριος καὶ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν καὶ ἐκεῖνος, ποὺ ἀρνεῖται ἓνα ἐκ τῶν δύο, ἀρνεῖται ὅπωςδήποτε καὶ τὸν ἄλλον. Τί λοιπὸν ἡμπορεῖ νὰ σημαίνει καὶ διὰ τοὺς Ἰουδαίους ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, ἀφοῦ δὲν ἐγνώρισαν τὸν Κύριον, τοῦ ὁποίου ἡ ἔλευσις εἰς τὸν κόσμον προσδοκᾶται σύμφωνα μὲ ὅσα αὕτη λέγει; Διότι ἐὰν ἐπίστευον εἰς τὰ γραφέντα παρὰ τοῦ Μωϋσέως, θὰ ἐπίστευον καὶ εἰς τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου. «Διότι, λέγει, περὶ ἐμοῦ ἔγραψεν ἐκεῖνος»²². Ποίαν δὲ σημασίαν ἔχουν καὶ διὰ τὸν Σαμοσατέα τὰ προφητευόμενα ὑπὸ τῶν Γραφῶν, ἐφ' ὅσον οὗτος ἀρνεῖται τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν τοῦ Λόγου παρουσίαν ἡ ὁποία προσημαίνεται καὶ ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὰς δύο, τὴν Παλαιάν καὶ τὴν Καινὴν Διαθήκην; Τί δὲ χρειάζονται εἰς τοὺς Ἀρειανούς αἱ Γραφαί, καὶ διατί οὗτοι παραπεμπουν εἰς αὐτάς, ἄνθρωποι οἱ ὁποῖοι λέγουν ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι κτίσμα, καὶ ὡσὰν οἱ εἰδωλολάτραι, λατρεύουν τὸ κτίσμα, ἀντὶ τοῦ δημιουργοῦ Θεοῦ;²³

Διότι ἡ κάθε μία ἀπὸ τὰς αἵρέσεις, αὐτάς, ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀσέθειαν, ποὺ ἐπενόησεν ἡ ἰδίᾳ, τίποτε τὸ κοινὸν δὲν ἔχει μὲ τὰς Γραφάς· καὶ τοῦτο γνωρίζουν καὶ ἐκεῖνοι, ποὺ ἀκολουθοῦν αὐτάς, ὅτι κατὰ τὸ πολὺ μέρος μᾶλλον δὲ καὶ εἰς τὸ σύνολόν των, αἱ Γραφαί εἶναι ἀντίθετοι μὲ τὰ φρονήματα κάθε μιᾶς ἐξ αὐτῶν· πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ νὰ ἀπατοῦν τοὺς ἀφελεστεροὺς, ὡσὰν ἐκεῖνους, διὰ τοὺς ὁποίους ἔχει γραφῇ εἰς τὰς Παροιμίας· «Ὁ ἀπλοϊκὸς πιστεύει κάθε λόγον»²⁴, προσποιούνται ὅτι μελετοῦν καὶ προφέρουν τὰς λέξεις, καθὼς ὁ πατήρ των διάβολος, διὰ νὰ φαίνωνται ἀπὸ τὰς λέξεις ὅτι ἔχουν καὶ τὸ φρόνημα ὀρθόν, καὶ ὕστερα νὰ ἡμπορέσουν νὰ πείσουν τοὺς δυστυχεῖς ὁπαδοὺς των νὰ πιστεύουν ἐκεῖνα, ποὺ εἶναι ἀντίθετα πρὸς τὰς Γραφάς. Βεβαίως ὁ διάβολος, ἀφοῦ μετεσχηματίσθη κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, εἰσηγήθη εἰς κάθε μίαν ἀπὸ τὰς αἵρέσεις αὐτάς λέξεις πλήρεις πανουργίας. Περὶ αὐτῶν εἶπεν ὁ Κύριος, ὅτι «Θὰ ἐμφανισθοῦν ψευδόχριστοι καὶ ψευδο-

22. Ἰω. 5, 46.

23. Πρβλ. Ρωμ. 1, 25.

24. Παρμ. 14, 15.

προφήται, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ πλανέψουν πολλοὺς»²⁵. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἦλθεν ὁ διάβολος καὶ μὲ τὸ στόμα κά-
θε αἰρέσεως λέγει· Ἐγὼ εἶμαι ὁ Χριστὸς καὶ ἡ ἀλήθεια
εἶναι μὲ ἐμέ· καὶ ἔκαμεν ὥστε αἱ αἱρέσεις ἢ κάθε μία
χωριστὰ καὶ ὅλαι μαζί, νὰ λέγουν ψέμματα, ὁ συκοφάν-
της. Καὶ τὸ παράδοξον εἶναι τὸ γεγονὸς, ὅτι ἐνῶ αἱ αἰ-
ρέσεις πολεμοῦν, ἢ μία τὴν ἄλλην, δι' ὅσα κακὰ ἐπε-
νόησεν ἢ κάθε μία, μόνον εἰς τὸ ψεῦδος ἔχουν σύνδε-
σμον μεταξύ των, διότι ἔχουν ὅλαι ἓνα πατέρα, ἐκείνον,
ποῦ ἐνέσπειρεν εἰς αὐτὰς ὅλας τὸ ψεῦδος²⁶. Λοιπόν, ὁ
μὲν πιστὸς καὶ μαθητὴς τοῦ Εὐαγγελίου, ἐπειδὴ ἔχει
τὸ χάρισμα νὰ διακρίνῃ τὰ πνευματικὰ θέματα, καὶ
ὠκοδόμησεν τὴν πίστιν τοῦ ἐπάνω εἰς τὸν ἀσάλευτον θρά-
χον²⁷, στέκεται πάντοτε σταθερὸς καὶ παραμένει ἀσφαλὴς
ἀπὸ τὸν κίνδυνον νὰ ἐξαπατηθῇ παρ' αὐτῶν. Ὁ δὲ ἀπλοῖ-
κὸς ἄνθρωπος, καθὼς προεῖπα, ποῦ δὲν ἐδιδάχθη πλή-
ρως τὴν γνῶσιν, αὐτὸς μὲ τὸ νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν μό-
νον ὅσα λέγονται παρ' αὐτῶν, καὶ νὰ μὴ ἐμβαθύνῃ εἰς
τὴν σημασίαν αὐτῶν εὐκόλως παρασύρεται εἰς τὰς πα-
γίδας των. Διὰ τοῦτο εἶναι καλὸν νὰ εὐχώμεθα, ὅπως
λαμβάνωμεν τὸ χάρισμα τῆς διακρίσεως τῶν πνευμά-
των, διὰ νὰ γνωρίζῃ ὁ καθείς, σύμφωνα μὲ τὴν παραγ-
γελίαν τοῦ Ἰωάννου, ποίους μὲν πρέπει νὰ ἀποδοκιμά-
ζῃ, ποίους δὲ νὰ δέχεται ὡς φίλους καὶ ὁπαδοὺς τῆς
αὐτῆς μὲ ἐκείνον πίστεως. Καὶ θὰ ἠμποροῦσε μὲν κα-
νεῖς νὰ γράψῃ πολλά, ἐάν ἤθελε νὰ ἀσχοληθῇ λεπτομε-
ρῶς μὲ τὰ θέματα ταῦτα· διότι ἡ ἀσέβεια τῶν αἱρέσεων
θὰ φανῇ πολλὴ καὶ ποικιλόμορφος καὶ πολὺ τρομερὰ ἡ
πανουργία τῶν ἀπατεώνων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ θεία Γραφή εἶ-
ναι περισσότερον ἀπὸ κάθε τι ἄλλο ἐπαρκὲς δι' ἡμᾶς,
διὰ τοῦτο, πρὸς χάριν ἐκείνων, ποὺ θέλουν νὰ μάθουν
περισσότερα περὶ τούτων, ἀφοῦ συνεβούλευσα αὐτοὺς νὰ
ἐντρυφοῦν εἰς τὴν μελέτην τῶν θείων λόγων, ὁ ἴδιος τῶ-
ρα ἐφρόντισα νὰ τονίσω τοῦτο τὸ γρηγορώτερον, καὶ
διὰ τοῦτο ἔγραψα ταῦτα.

5. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς παραμονῆς μου εἰς αὐτὰ

25. Ματθ. 24, 24.

26. Πρὸς. Ματθ. 13, 25.

27. Πρὸς. Ματθ. 7, 24.

τὰ μέρη, ἤκουσα, καὶ ἐκεῖνοι, ποῦ μὲ ἐπληροφόρησάν εἶναι ἀδελφοὶ γνήσιοι καὶ πιστεύουν τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, ὅτι συνῆλθον μερικοί, ποῦ ἀκολουθοῦν τὰ διδάγματα τοῦ Ἀρείου καὶ ἔγραψαν δηθεν ὁμολογίας πίστεως, καὶ ὅτι ἔχουν πρόθεσιν νὰ ἀποστείλουν αὐτὴν, πρὸς σᾶς, μὲ τὸν σκοπὸν ἢ νὰ ὑπογράψετε σύμφωνα μὲ ὅ,τι ἀρέσει εἰς αὐτούς, μᾶλλον δὲ μὲ ὅ,τι ἐνέπνευσεν εἰς αὐτούς ὁ διάβολος, ἢ ὁ ἀρνούμενος νὰ ὑπογράψῃ νὰ τιμωρηθῇ μὲ ἔξορίαν. Διότι ἀληθῶς καὶ τοὺς ἐπισκόπους τῶν μερῶν τούτων ἀρχίζουν ἤδη νὰ ἐνοχλοῦν. Ἀπὸ αὐτὰ λοιπὸν γίνεται καθαρὰ φανερὸς ὁ σκοπὸς τῶν. Διότι ἐκεῖνοι, ποῦ γράφουν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ὥστε νὰ ἀπειλοῦν μὲ τὰ γράμματά των ἔξορίαν καὶ ἄλλας τιμωρίας, τί ἄλλο ἀποδεικνύουν μὲ τοῦτο, παρὰ ὅτι εἶναι ξένοι καὶ ἐχθροὶ τῶν Χριστιανῶν, φίλοι δὲ τοῦ διαβόλου καὶ τῶν ὀργάνων του; Πρὸ πάντων, γνωστοῦ ὄντος, ὅτι ὁ βασιλεὺς Κωνστάντιος εἶναι εὐσεβέστατος καὶ φιλόανθρωπος, ἀποδεικνύεται, ὅτι οὗτοι διαδίδουν ὅσα ἐπιθυμοῦν ἐναντίον τῆς γνώμης αὐτοῦ. Διότι πράγματι καὶ τοῦτο πράττουν μὲ πολλὴν πανουργίαν, πρὸ παντός πρὸς χάριν τῶν δύο τούτων σκοπῶν ἅφ' ἑνὸς μὲν διότι νομίζουν ὅτι, ὅταν σεῖς ὑπογράψετε, θὰ παύσῃ νὰ ὑπάρχῃ ἡ κακὴ φήμῃ τοῦ Ἀρείου, θὰ ἀποφύγουν δὲ καὶ οἱ ἴδιοι τὴν κατηγορίαν, ὅτι πρεσβεύουν τὰ φρονήματα τοῦ Ἀρείου, ἅφ' ἑτέρου δέ, πάλιν ἐπειδὴ μὲ τὸ νὰ γράφουν ταῦτα, νομίζουν ὅτι σκεπάζουν μὲ τὴν σκιάν τῆς λήθης τὴν Σύνοδον, ποῦ ἔγινεν εἰς τὴν Νίκαιαν, καὶ τὴν πίστιν κατὰ τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως, ποῦ διετυπώθη παρ' αὐτῆς. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ φανερώνει περισσότερο καθαρὰ τὴν κακοήθειαν καὶ τὴν ἐτεροδοξίαν των. Διότι ἐὰν ἐπίστευον ὀρθῶς, θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἱκανοποιημένοι μὲ τὴν πίστιν, ποῦ διετυπώθη εἰς τὴν Νίκαιαν ἀπὸ ὅλην τὴν Οἰκουμενικὴν Σύνοδον. Καὶ ἐὰν, ἐνόμιζον, ὅτι συκοφαντοῦνται καὶ ἐσφαλμένως ὀνομάζονται Ἀρειανοί, θὰ ἔπρεπε νὰ μὴ εἶναι τόσο ἀψηχολημένοι νὰ μεταβάλλουν ἐκεῖνα ποῦ ἐγράφησαν κατὰ τοῦ Ἀρείου, διὰ νὰ μὴ δίδουν τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ἐκλαμβάνουν τὰ γραφέντα κατὰ τοῦ Ἀρείου, ὥς νὰ ὠρίσθησαν ἐπίσης ἐναντίον των. Τώρα ὁμῶς δὲν πράττουν τοῦτο, ἀλλ' ἀγωνίζονται νὰ ὑπερασπίσουν τοὺς ἑαυτοὺς των, ὥσάν οἱ ἴδιοι νὰ ἦσαν ὁ Ἀρειος. Παρατηρήσατε, δηλαδὴ, πῶς οὗτοι δὲν ἐνδιαφέρονται καθόλου διὰ τὴν

ἀλήθειαν, ἀλλὰ τὰ πάντα λέγουν καὶ πράττουν διὰ νὰ ὑπερασπίσουν τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν. Διότι ὅταν οὗτοι τολμοῦν νὰ δυσφημοῦν ἐκεῖνα, ποὺ καλῶς ἔθεσπίσθησαν, καὶ ἐπιχειροῦν νὰ γράφουν ἄλλα, ἀντίθετα ἐκείνων, τί ἄλλο κάμνουν, παρὰ μόνον νὰ κατηγοροῦν μὲν τοὺς Πατέρας, καὶ νὰ ὑπερασπίζωνται τὴν αἵρεσιν ἐναντίον τῆς ὁποίας ἐκεῖνοι ἀντετάχθησαν καὶ ἀπεφάσισαν; Διότι ἀληθῶς καὶ τώρα ὅσα γράφουν, δὲν γράφουν σὺτά, διότι ἐνδιαφέρονται διὰ τὴν ἀλήθειαν, καθὼς προεῖπα, ἀλλὰ μᾶλλον πράττουν τοῦτο διὰ νὰ περιπαίζουν καί, μὲ τὸ νὰ κάμνουν τοῦτο μὲ τέχνην, σκοπεύουν νὰ ἀπατήσουν τοὺς ἀνθρώπους, ὥστε, διὰ μέσου τῶν ἐπιστολῶν, ποὺ στέλλουν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, νὰ καταφέρουν μὲν τοὺς λαοὺς νὰ δώσουν προσοχὴν εἰς τοὺς λόγους των, νὰ κερδήσουν δὲ οἱ ἴδιοι χρόνον, ἕως ὅτου κατηγορηθοῦν, καί, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ ξεχασθῇ ἡ ἀσέβεια των, νὰ ἔχουν εὐκαιρίαν νὰ διαδίδουν τὴν αἵρεσιν, ἢ ὅποια, ὥσάν κάποια γάγγραινα νὰ εὕρισκῃ τροφήν εἰς κάθε μέρος.

6. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον λοιπόν, οὗτοι θέτουν τὰ πάντα εἰς κίνησιν καὶ προκαλοῦν ἀναταραχὴν, καὶ ὁμῶς οὔτε καὶ ἔτσι μένουν εὐχαριστημένοι μὲ τὰ ἐπιτεύγματά των. Διότι, καθὼς ἐκεῖνοι ποὺ γράφουν τὰς διαθήκας, συνέρχονται κατ' ἔτος, ἔτσι καὶ αὐτοὶ συναθροίζονται καὶ προσποιοῦνται, ὅτι γράφουν περὶ πίστεως, διὰ νὰ ἐκθέσουν μᾶλλον τοὺς ἑαυτοὺς των εἰς τὴν χλεῦην καὶ τὴν ἐντροπήν, ἐπειδὴ αἱ ἐκθέσεις των περὶ πίστεως ἀπορρίπτονται ὅχι παρ' ἄλλων, ἀλλὰ παρ' αὐτῶν τῶν ἰδίων. Διότι ἐάν οὗτοι ἦσαν θέβαιοι, δι' ὅσα ἐξέθεσαν προηγουμένως, δὲν θὰ ἐζητοῦσαν νὰ γράφουν ἄλλα ὕστερον· οὔτε πάλιν θὰ ἀπέρριπτον ἐκεῖνα, διὰ νὰ γράψουν αὐτὰ τώρα, τὰ ὁποῖα ὁπωσδήποτε, ἀφοῦ τὰ μελετήσουν, θὰ ἀλλάξουν αὐτὰ πάλιν, προτοῦ παρέλθῃ ὁλόγος χρόνος, εὐθὺς ὥς ἔχουν κάποιαν πρόφασιν, ὥστε κατὰ τὴν συνήθειάν των, νὰ συκοφαντήσουν ὠρισμένα πρόσωπα. Διότι τότε, ὅταν συκοφαντοῦν προσποιοῦνται εἰδικῶς ὅτι γράφουν περὶ πίστεως, ἵνα καθὼς ὁ Πιλάτος ἐνίκησε τὰς χεῖρας, ἔτσι καὶ αὐτοὶ ὥς ὀφεις δηλητηριώδεις, ἡμπορέσουν νὰ θανατώσουν τοὺς ὀρθῶς πιστευόντας εἰς τὸν Χριστόν. Καὶ θέλουν νὰ φαίνωνται,, ὅτι συντάσσουν ὅρους περὶ πίστεως, ὥς πολλάκις

εἶπα, διὰ νὰ ἀποφύγουν νὰ κατηγορηθοῦν διὰ τὸ ἐγκλημα τῆς ἑτεροδοξίας των. Ἄλλ' οὔτε νὰ μένουν ἀπαράτρητοι, οὔτε νὰ ξεφύγουν θὰ ἠμπορέσουν· ὅτι ὅσῳ καὶ περισσότερον ἀπολογοῦνται, τόσῳ καὶ περισσότερον γίνονται πάντοτε κατήγοροι τῶν ἰδίων ἑαυτῶν των, καὶ δικαίως· διότι ἀντὶ νὰ ἀπαντοῦν εἰς ἐκείνους, ποὺ τοὺς ἐλέγχουν, πείθουν τοὺς ἑαυτοὺς των νὰ πιστεύουν ὡς θέλουν. Πότε λοιπὸν εἰς τὴν περίπτωσιν, ποὺ ὁ ὑπεύθυνος δικάζει τὸν ἑαυτὸν του, ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὴν εὐθύνην τοῦ ἐγκλήματος; Διὰ τοῦτο λοιπὸν γράφουν συνεχῶς καὶ μὲ τὸ νὰ μεταβάλλουν συνεχῶς, ὅσα οἱ ἴδιοι γράφουν, ἀποδεικνύουν ἔτσι ὅτι ἔχουν ἀθεθαίαν τὴν πίστιν, ἢ μᾶλλον ἔχουν φανεράν τὴν ἀπιστίαν καὶ διεστραμμένην νοοτροπίαν. Πάσχουν δὲ τοῦτο εὐλόγως, ὡς νομίζω. Διότι ἐπειδὴ ἀπεστάτησαν ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν καὶ θέλουν νὰ ἀνατρέψουν τὴν πίστιν, ποὺ καλῶς ἐγράφη εἰς τὴν Νίκαιαν, ἠγάπησαν, σύμφωνα μὲ τὸ γεγραμμένον, νὰ τρέχουν ὀλοταχῶς μὲ τοὺς πόδας των²⁸ πρὸς τὴν πλάνην καὶ διὰ τοῦτο οὗτοι, ὅπως ἡ παλαιὰ Ἱερουσαλήμ, δὲν ἐκουράσθησαν ἀκόμη οὔτε ἀπέκαμον μὲ τὰς μεταβολάς, μὲ τὸ νὰ γράφουν τώρα μὲν αὐτά, ἔπειτα δὲ ἄλλα, μὲ μόνον τὸν σκοπὸν νὰ κερδήσουν χρόνον καὶ παραμείνουν χριστομάχοι διὰ νὰ πλανοῦν τοὺς ἀνθρώπους.

7. Ποῖος, λοιπὸν, εἶναι ἐκεῖνος, ποὺ ἐνδιαφέρεται πρὸ παντός διὰ τὴν ἀλήθειαν, θὰ θελήσῃ νὰ ἀνεχθῇ αὐτοὺς περισσότερον; Ποῖος δὲν θὰ ἀπορρίψῃ δικαίως ὅσα αὐτοὶ γράφουν; Ποῖος δὲν θὰ καταδικάσῃ τὴν τὸλμην αὐτῶν; Διότι ἐνῷ εἶναι ἀριθμητικῶς οἱ ὀλιγώτεροι θέλουν νὰ ἐπικρατοῦν ὑπεράνω ὅλων τὰ ἰδικὰ των φρονήματα. Καὶ ἐπειδὴ ἐπιθυμοῦν νὰ ὑπερισχύσουν αἱ ἀποφάσεις τῶν ἰδικῶν των συνόδων, αἱ ὁποῖαι συνηλθον ἐν τῷ κρυπτῷ εἰς ἀπομέρους γωνίας, καὶ δι' αὐτὸ τυγχάνουν ὑποπτοί, θιάζονται νὰ καταλύσουν καὶ ἀκυρώσουν τὴν Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ποὺ ἔγινεν εἰς τὸ φανερόν καὶ εἶναι καθαρὰ καὶ ἀκατηγόρητος. Καὶ μερικοὶ ἀνθρώποι, πού, μὲ τὸ νὰ συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς Χριστομάχου αἵρέσεως, προήχθησαν ἀπὸ τοὺς περὶ τὸν Εὐσέβιον, τολμοῦν νὰ συντάσσουν ἄρθρα πίστεως, καὶ ἐνῷ ὀφείλουν ὡς ὑπεύ-

28. Ἱερ. 14, 10.

θυνοὶ νὰ δικασθοῦν, καθὼς οἱ περὶ τὸν Καϊάφαν, ἐπιχειροῦν νὰ δικάζουν καὶ αὐτοί. Καὶ συντάσσουν τὴν Θαλίαν, τὴν ὁποίαν θέλουν νὰ ἐπιβάλουν ὡς ὑπόδειγμα πίστεως, αὐτοί, ποὺ δὲν γνωρίζουν πῶς πιστεύουν. Διότι ποῖος δὲν γνωρίζει, ὅτι ὁ μὲν Σεκοῦνδος ὁ Πενταπολίτης, ὁ ὁποῖος ἂν καὶ πολλάκις καθηρέθη εἰς τὸ παρελθόν, λόγῳ τοῦ ὅτι ἦτο ὁπαδὸς τῆς μανίας τοῦ Ἀρείου, ἐγένετο παρ' αὐτῶν δεκτὸς καὶ ὅτι ὁ Γεώργιος, ὁ τωρινὸς ἐπίσκοπος Λαοδικείας, καὶ ὁ εὐνουῆχος Λεόντιος, καὶ πρὸ αὐτοῦ ὁ Στέφανος, καὶ ὁ Θεόδωρος ὁ Ἡρακλείας, προήχθησαν εἰς ἐπισκόπους παρ' αὐτῶν; Διότι πράγματι καὶ πρωτύτερα, ὁ Οὐρσάκιος καὶ ὁ Οὐάλης, ἐνῶ εἶχον καθαιρεθῆ ὡς πρεσβύτεροι, ὕστερον, ὡς ἀμοιβήν, διὰ τὴν ἀσέθειάν των, ὠνομάσθησαν ἐπίσκοποι οἱ ὁποῖοι εἶχον εἰς τὴν ἀρχήν, ὅταν ἦσαν νέοι, κατηχηθῆ ἀπὸ τὸν Ἀρειον. Καὶ ὁ Ἀκάκιος, καὶ ὁ Πατρόφιλος, καὶ ὁ Νάρκισσος, οἱ ὁποῖοι ἦσαν οἱ περισσότερον τολμηροὶ ἀπὸ ὅλους εἰς τὴν ἀσέθειαν, οἱ ὁποῖοι καθηρέθησαν καὶ ἀπὸ τὴν μεγάλην Σύνοδον, ποὺ ἔγινεν εἰς τὴν Σαρδικήν. Καὶ ὁ Εὐστάθιος, ὁ σήμερον Σεβαστείας ἐπίσκοπος, καὶ ὁ Δημόφιλος, καὶ ὁ Γερμίνιος, καὶ ὁ Εὐδόξιος, καὶ ὁ Βασίλειος, ποὺ ἦσαν συνήγοροι τῆς ἀσεβοῦς αἵρέσεως, προήχθησαν κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον εἰς ἐπισκόπους. Διότι, σχετικῶς μὲ τὸν σημερινὸν ἐπίσκοπον Κεκροπίου, καὶ τὸν λεγόμενον Αὐξέντιον καὶ τὸν Ἐπίκτητον, τὸν ἡθοποιόν, εἶναι περιττόν νὰ εἶπω τι, ἐπειδὴ εἶναι εἰς ὅλους γνωστόν, πῶς καὶ μὲ ποίας προφάσεις καὶ ἀπὸ ποίους ἐχθροὺς μας οὗτοι προήχθησαν, διὰ νὰ φέρουν εἰς τὸ μέσον τὰς συκοφαντίας των κατὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων, οἱ ὁποῖοι κατηγορήθησαν ψευδῶς ἀπ' αὐτούς. Ὅτι καὶ αὐτοί, ἂν καὶ ἐτύγχανε νὰ προέρχωνται ἀπὸ ὀγδοήκοντα μοναστήρια, καὶ ἦσαν ἐντελῶς ἀγνωστοὶ εἰς τοὺς λαούς, ἐν τούτοις ὡς ἀντάλλαγμα τῆς ἀσεθείας των, ἠγόρασαν διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των τὸ ὄνομα τοῦ ἐπισκόπου. Διὰ τοῦτο λοιπόν, ἀφοῦ ἐμίσθωσαν κάποιον Γεώργιον ἀπὸ τὴν Καππαδοκίαν, θέλουν τῶρα νὰ ἀποστείλουν αὐτὸν πρὸς σᾶς. Ἀλλ' οὔτε δι' αὐτὸν εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνῃ λόγος. Διότι ὑπάρχει ἡ φήμη εἰς τὰς ἐδῶ ἐπαρχίας, ὅτι οὗτος δὲν εἶναι καθόλου χριστιανός, ἀλλ' εἶναι ἀφιερωμένος εἰς τὴν λατρείαν τῶν εἰδώλων, καὶ δῆμιος εἰς τοὺς τρόπους. Διὰ τοῦτο, ἂν καὶ οὗτος ἦτο τέτοιος, προσέλαθον αὐτὸν ὡς ἰδικόν των, ὥστε νὰ

ἡμπορῇ νὰ ἀδικῇ, νὰ ἀρπάζῃ καὶ νὰ φονεύῃ. Διότι οὗτος εἶναι πολὺ εἰδικὸς εἰς τὴν διάπραξιν τοιούτων ἐγκλημάτων, ἀλλ' ἔχει παντελῇ ἄγνοιαν καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν βασικῶν ἀρχῶν τῆς εἰς τὸν Χριστὸν πίστεως.

8. Καὶ ταῦτα μὲν ἐκεῖνοι μηχανεύονται κατὰ τῆς ἀληθείας, ἡ δὲ γνώμη των εἶναι φανερά εἰς ὅλους, ἂν καὶ κατὰ μυρίους τρόπους ἐπιχειροῦν, ὥσάν τὰ χέλια νὰ γλιστροῦν καὶ νὰ ἀποφύγουν τὴν προσοχὴν ὡς χριστομάχοι. Διὰ τοῦτο, παρακαλῶ, κανεὶς ἀπὸ σᾶς ἅς μὴ ἀπατηθῇ κανεὶς ἅς μὴ παρασυρθῇ παρ' αὐτῶν, ἀλλὰ μᾶλλον, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν, ὅτι εἰδὸς τι Ιουδαϊκῆς ἀσεθείας ἀπειλεῖ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὸν χῶρον τῆς χριστιανικῆς πίστεως, γενήτε ὅλοι σας ζηλωταὶ τοῦ Κυρίου. Καὶ ὁ καθείς ἀπὸ σᾶς ἅς κρατῇ στερεὰ τὴν πίστιν, ποὺ ἐλάβομεν ἀπὸ τοὺς Πατέρας, τὴν ὁποίαν καὶ οἱ Πατέρες, ποὺ συνῆλθον εἰς τὴν Νίκαιαν, ὑπέμνησαν μὲ τὸ νὰ γράψουν ὅπως μὴ ἀνεχώμεθα ἐκείνους, ποὺ ἐπιχειροῦν νὰ εἰσαγάγουν καινοτομίας εἰς αὐτήν. Διότι ἂν καὶ οὗτοι γράφουν ἀπὸ τὰς Γραφὰς λέξεις, μὴ προσέχετε εἰς ὅσα γράφουν. Καὶ ἂν ἀκόμη χρησιμοποιοῦν ὀρθοδόξους ἐκφράσεις, οὔτε τότε νὰ προσέχετε εἰς τοὺς ὁμιλοῦντας αὐτάς. Διότι δὲν ὁμιλοῦν τὰς ἐκφράσεις μὲ τὴν ὀρθὴν σημασίαν των, ἀλλ' ὥς νὰ ἐνδύονται τὰ ὀρθόδοξα λόγια, παρουσιάζονται μὲ ἔνδυμα προβάτου, ἐνῶ ἐσωτερικῶς σκέπτονται τὰ τοῦ Ἀρείου φρόνηματα, καθὼς ὁ ἀρχηγὸς τῶν αἵρέσεων διαβόλος. Διότι πράγματι καὶ ἐκεῖνος ἐχρησιμοποίησε μὲν τὰ λόγια τῆς Γραφῆς, ἀπεστομώθη ὅμως ἀπὸ τὸν Σωτῆρα. Διότι ἐὰν ἐκεῖνα, ποὺ ἔλεγε μὲ τὰ χεῖλη, ἐπίστευεν ὡς ὀρθὰ καὶ μὲ τὸν νοῦν, δὲν θὰ εἶχε πέσει ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς· τώρα ἀφοῦ ἐξέπεσεν εἰς τὸ φρόνημα, μεταχειρίζεται ὑποκριτικῶς τὰ γραφικὰ λόγια ὁ πανούργος, πολλὰς δὲ φορές μεταχειρίζεται καὶ κομψὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, διὰ νὰ πειράζῃ καὶ πλανᾷ μὲ τὰς σοφιστείας τῶν σοφιστῶν ὁ ἐραστὴς τοῦ κακοῦ. Ἐὰν λοιπὸν τὰ γραφόμενα ἦσαν λόγοι ὀρθοδόξων, ὡς ἐκεῖνα, ποὺ ἔγραψαν ὁ μέγας καὶ ὁμολογητὴς Ὁσῖος, καὶ ὁ Μαξιμῖνος, ὁ ἐπίσκοπος Γαλλίας, ἢ αὐτὸς ποὺ τὸν διεδέχθη ἢ ὁ Φιλογόνιος καὶ ὁ Εὐστάθιος, οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ἀνατολῆς, ἢ ὁ Ἰούλιος καὶ ὁ Λιθέριος, οἱ ἐπίσκοποι Ρώμης ἢ ὁ Κυριακός, ὁ ἐπίσκοπος Μυσίας ἢ ὁ Πιστὸς καὶ ὁ Ἀρισταῖος, οἱ ἐπίσκοποι

ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἡ ὁ Σίλθεστρος καὶ ὁ Πρωτογένης, ὁ ἐπίσκοπος Δακίας, ἡ ὁ Λεόντιος καὶ ὁ Εὐψύχιος, οἱ ἐπίσκοποι Καππαδοκίας, ἡ ὁ Καικιλιανὸς ὁ ἐπίσκοπος Ἀφρικῆς, ἡ ὁ Εὐστόργιος ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ἰταλίας, ἡ ὁ Καπίτων ὁ ἐπίσκοπος Σικελίας, ἡ ὁ Μακάριος ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἡ ὁ Ἀλέξανδρος ὁ ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, ἡ ὁ Παιδέριος τῆς Ἡρακλείας, ἡ οἱ μεγάλοι Μελέτιος καὶ Βασίλειος καὶ Λογγιανός, καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς, οἱ ἀπὸ τὴν Ἀρμενίαν καὶ τὸν Πόντον, ἡ ὁ Λοῦπος καὶ ὁ Ἀμφίων ἀπὸ τὴν Κιλικίαν, ἡ ὁ Ἰάκωβος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, οἱ ἀπὸ τὴν Μεσοποταμίαν, ἡ ὁ ἰδικὸς μακάριος Ἀλέξανδρος, καὶ οἱ ὁμόδοξοι μὲ αὐτούς, δὲν θὰ ὑπῆρχε τίποτε μεταξὺ τῶν γραφομένων, ποῦ θὰ ἐπροκαλοῦσεν ὑποψίας. Διότι ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον γράφουν οἱ ἀποστολικοὶ ἄνδρες εἶναι εἰλικρινῆς καὶ ἀνεπίδεκτος παντὸς δόλου.

9. Ἐπειδὴ δὲ τὰ γραφέντα ἐγράφησαν παρ' ἐκείνων ποῦ ἐξηγοράσθησαν διὰ νὰ ὑποστηρίξουν τὴν διδασκαλίαν τῆς αἰρέσεως, σύμφωνα δὲ μὲ τὴν θείαν παροιμίαν, «Οἱ λόγοι τῶν ἀσεβῶν εἶναι ἀπατηλοί»²⁹, καὶ «τὸ στόμα τῶν ἀσεβῶν ἐκφέρει κακὰ»³⁰, καὶ, «οἱ ἀσεβεῖς δίδουν ἀπατηλὰς συμβουλὰς»³¹, ἀρμόζει εἰς ἡμᾶς, ἀδελφοί, νὰ εἴμεθα ἄγρυπνοι, καθὼς εἶπεν ὁ Κύριος καὶ νὰ προσέχωμεν, μήπως ἀπὸ τὴν κομψὴν γλῶσσαν καὶ τὴν πανουργίαν τῶν ἀσεβῶν προέλθῃ ἀπάτη, μήπως ἔλθῃ κάποιος ὑποκριτὴς καὶ εἴπῃ, ὅτι· Καὶ ἐγὼ κηρύσσω τὸν Χριστόν, καὶ μετ' ὀλίγον γίνεи γνωστὸν ὅτι εἶναι Ἀντίχριστος. Εἶναι δὲ οὗτοι Ἀντίχριστοι, ὅσοι πάσχοντες ἀπὸ τὴν τρέλλαν τοῦ Ἀρείου ἔρχονται πρὸς σᾶς. Διότι τί λείπει ἀπὸ σᾶς, διὰ νὰ ἐμβῇ κάποιος ἀπ' ἔξω μεταξὺ σας; Ἡ ποίαν ἀνάγκην ἔχουν αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Λιβύης καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας, διὰ νὰ διαπραγματεύωνται οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ τὴν ἀγορὰν τῆς ἐπισκοπῆς προσφέροντες ξύλα καὶ φορτία μὲ ἐμπορεύματα, καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον νὰ ἐπικάθηνται εἰς Ἐκκλησίας, αἱ ὁποῖαι δὲν ἀνήκουν εἰς αὐτούς; Ποῖος δὲν γνωρίζει,

29. Περμ. 12, 6.

30. Περμ. 15, 28.

31. Περμ. 12, 5.

ποῖος δὲν ἀντιλαμβάνεται καθαρά, ὅτι οὗτοι κάμνουν ὅλα αὐτά, διὰ νὰ ἐδραιώσουν τὴν ἀσέθειαν; Διὰ τοῦτο καὶ ἂν ἀκόμη προσποιοῦνται τοὺς βωθούς, καὶ ἂν ἀκόμη ἐνδυθοῦν ἐνδύματα μὲ κράσπεδα πλατύτερα ἀπὸ ἐκεῖνα τῶν Φαρισαίων, καὶ ἐπιδεικνύονται μὲ μακροὺς λόγους, καὶ ἀσκηθοῦν νὰ κάμουν τεχνικὴν χρῆσιν τοῦ τόνου τῆς γλώσσης των, δὲν πρέπει νὰ γίνονται πιστευτοί. Διότι ὅχι αἱ ὥραῖαι ἐκφράσεις, ἀλλ' ἡ εὐσεθεὶς ἀγωγή κάμνει τὸν πιστόν. Διὰ τοῦτο οἱ Σαδδουκαῖοι καὶ οἱ Ἑρώδιοι, ἂν καὶ εἶχον εἰς τὰ χεῖλη τὸν νόμον ἐντροπιάσθησαν ἀπὸ τὸν Σωτῆρα ὅταν ἤκουσαν· «Πλανᾶσθε διότι δὲν γνωρίζετε τὰς Γραφάς, οὔτε τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ»³². Καὶ ἔτσι ἔγινε φανερόν εἰς ὅλους ὅτι καὶ ἐκεῖνοι, ποὺ ἐνόμιζον ὅτι ὠμίλουν τὸν νόμον, ἀπεδείχθησαν ὅτι εἰς τὴν διάνοιαν ἦσαν αἰρετικοὶ καὶ θεομάχοι. Ἄλλους λοιπὸν ἐπλάνησαν μὲ τὸ νὰ λέγουν τοιαῦτα τὸν Κύριον ὅμως, ποὺ ἔγινεν ἄνθρωπος, δὲν ἠμπόρουν νὰ ἀπατήσουν. Διότι ἦτο ὁ Λόγος ἐκεῖνος ποὺ ἔγινεν ἄνθρωπος, ὁ γνωρίζων, ὅτι «οἱ διαλογισμοὶ τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἀπατηλοί»³³. Διότι ἔτσι καὶ ἐφάνέρωσε τὴν πανουργίαν τῶν Ἰουδαίων, λέγων· «Ἐὰν ὁ Θεὸς ἦτο πατήρ σας, θὰ μὲ ἀγαποῦσατε· διότι ἐγὼ ἀπεστάλην ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ ἔρχομαι πρὸς σᾶς»³⁴. Ἔτσι φαίνονται εἰς ἐμὲ τώρα, ὅτι καὶ οὗτοι πράττουν· κρύπτουν δηλαδὴ ἐκεῖνα ποὺ πραγματικὰ πρεσβεύουν, καὶ κατόπιν, ὅταν γράφουν μεταχειρίζονται λέξεις ἀπὸ τὰς Γραφάς, διὰ νὰ δελεάσουν μὲ αὐτάς καὶ παρασύρουν εἰς τὴν ἰδικήν των κακίαν τοὺς ἀμαθεῖς.

10. Παρατηρήσατε δὲ μήπως δὲν ἔχει ἔτσι τὸ πρᾶγμα. Διότι, ἔάν μὲν, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ λόγος, οὗτοι γράφουν ὁμολογίας πίστεως, εἶναι περιττὴ ἡ προσπάθεια, ἴσως δὲ καὶ ἐπιζημία, διότι, ἐνῶ δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη καμμιᾶς ἐρεύνης, αὐτοὶ δημιουργοῦν ἀφορμὴν διὰ λογομαχίας, μὲ τὸ νὰ ἀναστατώνουν τὰς ἀκάκους καρδίας τῶν ἀδελφῶν, καὶ νὰ σπεύρουν εἰς τὸν νοῦν των ἐκεῖνα, ποὺ οὐδέποτε ἐκεῖνοι ἐσκέφθησαν. Ἐὰν δὲ προ-

32. Ματθ. 22, 9.

33. Ψαλμ. 93, 11.

34. Ἰω. 8, 41.

σπαθοῦν νὰ γράψουν ἐξ αἰτίας τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως, διὰ νὰ ἀπολογηθοῦν οἱ ἴδιοι, θὰ ἔπρεπε πρῶτον νὰ ἐκριζώσουν τὰ σπέρματα τῶν κακῶν ποὺ ἐφύτρωσαν, καὶ νὰ στιγματίσουν ἐκείνους, ποὺ ἐπρομήθευσαν αὐτά, καὶ ἔτσι εἰς τὴν θέσιν των νὰ φυτεύσουν ἐκεῖνα, ποὺ θὰ γράψουν ὀρθά, ἢ ἄλλως νὰ ὑπερασπίσουν φανερά τὰς γνώμας τοῦ Ἀρείου, διὰ νὰ μὴ εἶναι εἰς τὰ κρυφά, ἀλλὰ νὰ ἐπιδεικνύνται φανερά χριστομάχοι, ὥστε ὅλοι νὰ ἀποφεύγουν αὐτούς, καθὼς τὴν ὅψιν ὀφews. Τώρα δὲ ὄχι μόνον ἀποκρύπτουν τὰς αἱρετικὰς δοξασίας των, ἀλλὰ καὶ προσποιοῦνται ὅτι γράφουν ἐπὶ ἄλλων θεμάτων. Καὶ ὅπως ἀκριθῶς ὁ ἱατρός, ποὺ ἐκλήθη νὰ περιποιηθῇ πληγωμένον καὶ δοκιμαζόμενον σκληρῶς ἀπὸ τοὺς πόνους, ἀφοῦ προσέλθῃ δὲν λέγει τίποτε διὰ τὰ τραύματα, ἀλλὰ συζητεῖ διὰ τὰ μέλη τοῦ τραυματίου, ποὺ εἶναι ὑγιᾶ, θὰ χαρακτηρισθῇ ὡς μωρός, ἐπειδὴ δὲν λέγει τίποτε διὰ τὰ τραύματα, ποὺ προσεκλήθη νὰ περιποιηθῇ καὶ συζητεῖ διὰ τὰ ἄλλα μέλη τοῦ τραυματίου, τὰ ὅποια οὐδεμίαν ἀνάγκην ἔχουν τῆς φροντίδος του· κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οὗτοι, τὰ μὲν ἀφορῶντα εἰς τὴν αἵρεσιν αὐτῶν παραμερίζουν ἐντελῶς, ἀσχολοῦνται δὲ νὰ γράφουν ἐπὶ ἄλλων θεμάτων, ἐνῶ θὰ ἔπρεπε, ἐὰν θεθαίως ἐνδιεφέροντο διὰ τὴν πίστιν, ἢ ἐὰν ἀγαποῦσαν τὸν Χριστόν, πρῶτον νὰ ἀπαρνηθοῦν ἐντελῶς τὰ θλάσφημα λόγια, ποὺ ἐξεστόμισαν ἐναντίον του, καὶ ἔτσι εἰς τὴν θέσιν των νὰ λέγουν καὶ νὰ γράφουν τοὺς ὀρθοὺς λόγους. Ἄλλ' οὔτε οἱ ἴδιοι πράττουν τοῦτο, οὔτε ἐκείνους ποὺ θέλουν νὰ πράττουν ἔτσι ἀφήνουν ἐλευθέρους, ἢ ἀπὸ ἄγνοιαν, ἢ διότι μεταχειρίζονται τὴν τέχνην τῆς δολιότητος.

11. Ἐπομένως, ἐὰν μὲν οὗτοι πράττουν τοῦτο ἀπὸ ἄγνοιαν, θὰ ἔπρεπε νὰ καταλογισθῇ εἰς αὐτοὺς ἀπερισκεψία, ἐπειδὴ ὁμιλοῦν μετὰ θεθαϊότητος διὰ θύματα τὰ ὅποια δὲν γνωρίζουν· ἐὰν δὲ γνωρίζουν ἐκεῖνα, ποὺ προσποιοῦνται, ὅτι ἀγνοοῦν, ἢ καταδίκη των ὀφείλει νὰ εἶναι βαρυτάτη, διότι ἐνῶ ὅταν συσκέπτονται περὶ τῆς αἱρέσεώς των, τίποτε δὲν θεωροῦν πάρεργον, ὅταν γράφουν περὶ τῆς πίστεως εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν, εἰρωνεύονται καὶ πράττουν μᾶλλον ὁ,τιδήποτε ἄλλο, παρὰ ὁμιλοῦν τὴν ἀλήθειαν. Καὶ ἀποκρύπτουν μὲν ἐκεῖνα, διὰ τὰ ὅποια κατηγορεῖται ἡ αἵρεσις των, παραθέτουν δὲ

ἀπλῶς τὰς γραφικὰς ἐκφράσεις. Εἶναι δὲ τοῦτο ἀνήθικος κλοπὴ τῆς ἀληθείας, καὶ γεμᾶτον ἀπὸ κάθε παρανομίαν. Καὶ τοῦτο γνωρίζω καλῶς, ὅτι καὶ ἡ ἰδικὴ σας εὐσέβεια θὰ ἡμπορέσῃ ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω νὰ ἐννοήσῃ καλῶς. Διότι κανεῖς, ὅταν κατηγορῇται διὰ μοιχείαν, δὲν ἀπολογεῖται μὲ τὸ νὰ ἰσχυρίζεται ὅτι εἶναι ἀθῶος διὰ κλοπὴν, οὔτε κανεῖς δικαστής, ὅταν δικάζῃ τὸ ἔγκλημα τοῦ φόνου δὲν ἀθωώνει τοὺς κατηγορουμένους, ἐὰν ἀπολογηθοῦν λέγοντες, δὲν ἐπιπορκήσαμεν, ἀλλ' ἐφυλάξαμεν ἐκεῖνο, ποῦ ἐλάθομεν, ὡς παρακαταθήκην πρὸς φύλαξιν. Διότι τοῦτο εἶναι κωμωδία, μᾶλλον, παρὰ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴν ἐνοχὴν ἐγκλήματος καὶ ἀπόδειξις τῆς ἀληθείας. Διότι ποῖα σχέσις ὑπάρχει μεταξὺ φόνου καὶ παρακαταθήκης, ἢ μεταξὺ μοιχείας καὶ κλοπῆς; Διότι ἂν καὶ αἱ κακίαι συνδέονται μεταξὺ των, ἐπειδὴ ὅλοι ἔχουν πηγὴν των τὴν καρδίαν, ἐν τούτοις, σχετικῶς πρὸς τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὴν εὐθύνην ἐγκληματικῆς πράξεως, οὐδεμίαν ἔχουν πρὸς τοῦτο σχέσιν καὶ συνάφειαν. Συμφώνως πρὸς τὴν σκέψιν αὐτὴν καὶ ὁ Ἄχαρ, καθὼς γράφει τὸ θιβλίον Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, ὅταν ἐδικάζετο διὰ κλοπὴν, δὲν ἐχρησιμοποίησεν ὡς ἀπολογίαν τοῦ τὴν πολεμικὴν δράσιν τοῦ διὰ νὰ ἀθωωθῇ, ἀλλ' ἀφοῦ ἀπεδείχθη ἐνοχος κλοπῆς, ἐλιθοβολήθη ἀπὸ ὅλον τὸν λαόν³⁵. Καὶ ὁ Σαοῦλ, ποῦ κατηγορήθη δι' ἀμέλειαν καὶ παρανομίας, τίποτε δὲν ὠφελήθη μὲ τὸ νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν καλὴν διαγωγὴν τοῦ εἰς ἄλλα ζητήματα. Διότι ἡ ἀπολογία δι' ἄλλας παρανόμους πράξεις δὲν ἰσχύει διὰ νὰ ἀθωωθῇ κανεῖς διὰ ἄλλας ἀξιοποίνους πράξεις πρὸς τὰς ὁποίας ἡ ἀπολογία εἶναι ἀσχετος. Ἀλλ' ἐὰν κάποιος ὀφείλῃ νὰ πράττῃ πᾶσαν πρᾶξιν τοῦ συμφώνως πρὸς τὸν νόμον καὶ τὸ δίκαιον, ὀφείλει ἐπίσης νὰ διδῇ ἀπολογίαν ἀναφερόμενος ἀπ' εὐθείας εἰς τὰς πράξεις διὰ τὰς ὁποίας κατηγορεῖται, καὶ δι' αὐτὰς νὰ διδῇ λόγον, καὶ νὰ ἀποδεικνύῃ ὅτι δὲν διέπραξεν αὐτάς, ἢ νὰ ὁμολογῇ τὴν ἐνοχὴν τοῦ, καὶ ἐὰν ἀποδειχθῇ ἐνοχος, ὑπόσχεται ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς δὲν πράττῃ οὔτε θὰ πράξῃ τὰ ἴδια. Ἐὰν ὅμως οὗτος εἶναι ἐνοχος τοῦ ἐγκλήματος, ποῦ τοῦ κατηγοροῦν, καὶ δὲν ὁμολογῇ τὴν ἐνοχὴν τοῦ, ἀλλὰ καί, διὰ νὰ ἀποκρύψῃ αὐτὴν, λέγει ἄλ-

35. Πρβλ. Ἰησ. Ν. 7, 25 - 26.

λα ἀντ' ἄλλων, ὁ ἴδιος φανερώνει ὅτι δὲν ἔπραξεν ὀρθῶς, ἀλλὰ καὶ ἔχει τὴν συνείδησίν του, πού τὸν κατηγορεῖ ὅτι παρηνόμησε. Ὅμως ποία ἀνάγκη μακρῶν λόγων, ἐκεῖ ὅπου καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι εἶναι κατηγοροὶ τῆς Ἀρειανῆς αἰρέσεως; Διότι ἐφ' ὅσον δὲν ἔχουν τὸ θάρρος νὰ ὁμιλήσουν φανερά, ἀλλὰ μᾶλλον κρύπτουν τὰ θλάσφημα λόγια τῶν γίνονται φανεροὶ ὅτι γνωρίζουν ὅτι ἡ αἵρεσις αὕτῃ εἶναι ἐντελῶς ξένη καὶ δὲν ἔχει καμμίαν σχέσιν μὲ τὴν ἀλήθειαν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἴδιοι κρύπτουν αὐτὴν καὶ φοβοῦνται νὰ ὁμιλήσουν, εἶναι ἀναγκαῖον δι' ἡμᾶς νὰ ἀνασύρωμεν τὸ κάλυμμα τῆς ἀσεβείας καὶ νὰ ἐκθέσωμεν εἰς δημοσίαν θέαν τὴν αἵρεσιν, ἐπειδὴ γνωρίζομεν ἐκεῖνα, πού ἔλεγον τότε οἱ περὶ τὸν Ἀρειον, καὶ πῶς ἐξεδιώχθησαν ἔξω τῆς Ἐκκλησίας, καὶ καθηρέθησαν ἀπὸ κληρικοί, ἀφοῦ πρῶτον ζητήσωμεν ἀπὸ σᾶς συγγνώμην, διὰ τὰ θρωμερά λόγια, πού πρόκειται νὰ εἰπωμεν, καθόσον, ὅχι διότι φρονοῦμεν ἔτσι, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐλέγξωμεν τοὺς αἰρετικούς λέγομεν αὐτά.

12. Ὁ μακαρίτης Ἀλέξανδρος λοιπόν, ὁ ἐπίσκοπος ἀφώρισε τὸν Ἀρειον ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, διότι ἐπρέσθευε καὶ ἔλεγε τὰ ἑξῆς: «Ὁ Θεὸς δὲν ἦτο πάντοτε Πατήρ, ὁ Υἱὸς δὲν ἦτο πάντοτε· ἀλλ' ἐφ' ὅσον τὰ πάντα ἦλθον εἰς τὸ εἶναι ἐκ τοῦ μηδενὸς καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐγένεν ἐκ τοῦ μηδενός. Καὶ ἐφ' ὅσον τὰ πάντα εἶναι κτίσματα, εἶναι καὶ αὐτὸς κτίσμα καὶ ποίημα. Καὶ ἐφ' ὅσον τὰ πάντα δὲν ἦσαν πρωύτερα, ἀλλ' ἔγιναν ὕστερον καὶ αὐτὸς ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἦτο κάποτε χρόνος, ὅτε δὲν ὑπῆρχε πρὶν γεννηθῆ, ἀλλ' ἔχει ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ, καθόσον ἐγινε τότε, ὅταν ὁ Θεὸς ἠθέλησε νὰ δημιουργήσῃ αὐτόν, διότι καὶ αὐτὸς εἶναι ἐν ἐκ πάντων τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ. Καὶ κατὰ μὲν τὴν φύσιν εἶναι τρεπτὸς κατὰ δὲ τὸ αὐτεξούσιον αὐτοῦ, καὶ ὅταν θέλῃ, μένει καλός, ὅταν ὁμως θέλῃ ἡμπορεῖ καὶ νὰ ἀλλάσῃ καὶ αὐτὸς ὅπως ἀκριβῶς καὶ πάντα τὰ κτίσματα. Διὰ τοῦτο, δηλαδή, ὁ Θεὸς μὲ τὸ νὰ προγνωρίζῃ ὅτι αὐτὸς θὰ εἶναι καλός, ἔδωκεν ἐκ τῶν προτέρων εἰς αὐτόν τὴν δόξαν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν οὗτος θὰ ἀποκτοῦσεν ὕστερον ὡς ἀμοιβὴν τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ. Ὡστε οὗτος ἐξ ἀμοιβῆς τῶν ἔργων αὐτοῦ, τὰ ὁποῖα ὁ Θεὸς προεγνώριζε, ἐγένεν ἐκ τῶν προτέρων καλός». Λέγουν ἀκόμη ὅτι «οὔτε Θεὸς ἀληθινὸς εἶναι ὁ Χριστός, ἀλλὰ λόγῳ μετοχῆς εἰς τὴν φύσιν

τοῦ Θεοῦ, καθὼς καὶ πάντες οἱ ἄλλοι, λέγεται καὶ αὐτὸς Θεός». Καὶ προσθέτουν ἀκόμη καὶ τοῦτο, ὅτι «Δέν εἶναι αὐτός, πού εἶναι φύσει ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ γνήσιος Λόγος τῆς οὐσίας αὐτοῦ, οὔτε ἡ ἰδίᾳ ἡ Σοφία τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς ὁποίας οὗτος ἐδημιούργησε τὸν κόσμον τοῦτον, ἀλλ' ἄλλος μὲν εἶναι ὁ γνήσιος τοῦ Πατρὸς Λόγος, πού εἶναι ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ἄλλη ἡ ἀληθινὴ Σοφία, πού εἶναι ἐν τῷ Πατρὶ, διὰ τῆς ὁποίας Σοφίας ἐδημιούργησε καὶ αὐτὸν τοῦτον τὸν Λόγον. Αὐτὸς δὲ οὗτος ὁ Κύριος κατὰ φαντασίαν λέγεται Λόγος, ἐν σχέσει μὲ τὰ λογικὰ ὄντα, καὶ κατὰ φαντασίαν λέγεται Σοφία, ἐν σχέσει μὲ ὄντα, πού μετέχουν τῆς σοφίας. Πράγματι, λέγουν, ὅτι «καθὼς τὰ πάντα εἶναι χωρισμένα καὶ ξένα ἀπὸ τὴν οὐσίαν τοῦ Πατρὸς, ἔτσι καὶ αὐτὸς σχετικῶς μὲν μὲ τὸν Πατέρα εἶναι χωριστός καὶ ξένος ἀπὸ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, σχετικῶς δὲ μὲ τὰ κτίσματα καὶ τὰ δημιουργήματα ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν αὐτῶν καὶ εἶναι εἰς ἀπὸ αὐτά, διότι εἶναι καὶ αὐτὸς ποίημα καὶ δημιουργημα καὶ ἔργον». Καὶ πάλιν λέγουν ὅτι «ὁ Θεὸς δέν ἐδημιούργησεν ἡμᾶς πρὸς χάριν ἐκείνου, ἀλλ' ἐκεῖνον χάριν ἡμῶν. Διότι, λέγουν, ὁ Θεὸς ἦτο μόνος, καὶ ὁ Λόγος δέν ἦτο μαζί μὲ αὐτόν. Ὑστερον, ὅταν ἠθέλησε νὰ δημιουργήσῃ ἡμᾶς, τότε ἔκαμεν αὐτόν καὶ ἀπὸ τότε, πού ἔγινεν, ὠνόμασεν αὐτόν Λόγον, καὶ Υἱόν, καὶ Σοφίαν, διὰ νὰ δημιουργήσῃ ἡμᾶς δι' αὐτοῦ. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς πάντα τὰ ὄντα μὲ τὴν θούλησιν τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ δέν ὑπῆρχον πρωτότερα, ἔγιναν ὕστερα, ἔτσι καὶ αὐτός, ἐνῶ δέν ἦτο πρωτότερα, ὕστερα ἔγινε μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Διότι ὁ Λόγος δέν εἶναι γνήσιον καὶ ἐκ τῆς φύσεως τοῦ Πατρὸς γέννημα, ἀλλ' ἔγινε καὶ αὐτός κατὰ χάριν. Διότι ὁ ὑπάρχων Θεὸς τὸν μὴ ὑπάρχοντα Υἱὸν ἔκαμε μὲ τὴν θέλησιν του, διὰ τῆς ὁποίας ἔκαμε τὰ πάντα, καὶ τὰ ἐδημιούργησε καὶ τὰ ἔκτισε, καὶ ἠθέλησε νὰ γίνουν». Πράγματι δέ, λέγουν, καὶ τοῦτο ἀκόμη ὅτι «ὁ Χριστὸς δέν εἶναι ἡ φυσικὴ καὶ ἀληθινὴ δύναμις τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καθὼς ἀκριβῶς ἡ κάμψη καὶ ἡ ἀκρίδα λέγονται δυνάμεις³⁶, ἔτσι καὶ αὐτὸς λέγεται δύναμις τοῦ Πατρὸς». Ἐκτός αὐτῶν ἔλεγε καὶ ὅτι «Ὁ Πατὴρ εἶναι εἰς τὸν Υἱόν

36. Ἰωήλ 2, 25.

ἀκατάληπτος, καὶ οὔτε νὰ θλέπη αὐτὸν ἡμπορεῖ, οὔτε νὰ γνωρίσῃ τελείως καὶ ἀκριθῶς ὁ Υἱὸς τὸν Πατέρα. Διότι ἐφ' ὅσον ἔχει ἀρχὴν ὑπάρξεως, δὲν ἡμπορεῖ νὰ γνωρίσῃ τὸν ἀναρχον· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνο, ποὺ γνωρίζει καὶ θλέπει, γνωρίζει καὶ θλέπει αὐτὸ ἀναλόγως τοῦ μέτρου τῶν ἰδικῶν του δυνατοτήτων, ὅπως καὶ ἡμεῖς γνωρίζομεν καὶ θλέπομεν ἀναλόγως τῶν δυνάμεών μας». Προσθέτει δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι «Ὁ Υἱὸς ὄχι μόνον δὲν γνωρίζει ἀκριθῶς τὸν Πατέρα του, ἀλλ' οὔτε τὴν ἰδικήν του οὐσίαν γνωρίζει».

13. Μὲ τὸ νὰ λέγῃ μὲν καὶ νὰ ὑποστηρίξῃ ταῦτα καὶ παρομοίας γνώμας ὁ Ἀρειὸς ἐχαρακτηρίσθη αἰρετικός. Ἐγὼ δὲ καὶ μὲ τὸ νὰ γράφω μόνον αὐτά, ἐκαθάριζα τὸν ἑαυτὸν μου φέρων εἰς τὴν μνήμην μου τὰ ἐπιχειρήματα ἐναντίον των καὶ μένων στερεὰ εἰς τὸ ἀληθινὸν νόημα τῆς εὐσεβοῦς πίστεως. Διότι ἀληθῶς οἱ ἐπίσκοποι, ποὺ συνήλθον εἰς τὴν Σύνοδον τῆς Νικαίας ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη, ὅλοι ὅταν ἤκουον ταῦτα ἔκλεισαν τὰ αὐτιά των εἰς τὸ ἀκουσμά των καὶ ὁμοφώνως ὅλοι κατεδίκασαν ἐξ αἰτίας αὐτῶν καὶ ἀνεθεμάτισαν τὴν αἵρεσιν ταύτην, ἀποφανθέντες ὅτι εἶναι ἄγνωστος καὶ ξένη ἀπὸ τὴν πίστιν τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ δὲν ἡσκήθη καμμία πίεσις ἐπὶ τῶν κριτῶν, ἡ ὁποία ὠδήγησεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην, ἀλλὰ πάντες με ἐλευθέραν τὴν προαίρεσιν ὑπερησίζοντο τὴν ἀλήθειαν. Ἐπραξαν δὲ τοῦτο δικαίως καὶ ὀρθῶς. Διότι οἱ ἄνθρωποι οὗτοι εἰσάγουν εἰς τὰς ψυχὰς τὴν ἀπιστίαν, καὶ μᾶλλον τὸν Ἰουδαϊσμόν, ποὺ εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὰς Γραφάς, ποὺ ἔχει ὡς ἐπακολούθημα τὴν εἰδωλολατρίαν, ὥστε ἐκεῖνος, ποὺ πρεσθεύει τοιαύτας γνώμας, νὰ μὴ ἡμπορῇ πλέον οὔτε Χριστιανὸς νὰ ὑνομάζεται, διότι πάντα ταῦτα ἀντίκεινται πρὸς τὰς Γραφάς. Διότι ὁ μὲν Ἰωάννης λέγει· «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος»³⁷, οὗτοι δὲ φλυαροῦν. Δὲν ὑπῆρχε πρὶν γεννηθῇ. Καὶ ὁ ἴδιος πάλιν ἔγραψε· «Καὶ εἴμεθα ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ Υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ. Οὗτος ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ ἀληθινὸς Θεὸς καὶ ἡ αἰώνιος ζωὴ»³⁸. Οὗτοι ὁμῶς διαφωνοῦν εἰς

37. Ἰω. 1, 1.

38. Α' Ἰω. 5, 20.

τοῦτο καὶ ἐπιμένουν ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι ὁ ἀληθινὸς Θεός, ἀλλὰ ὅτι ὀνομάζεται Θεὸς μόνον διότι μετέχει τῆς θεότητος καθ' ὃν τρόπον καὶ ὅλα τὰ κτίσματα. Καὶ ὁ μὲν ἀπόστολος ψέγει τοὺς εἰδωλολάτρας, διότι προσκυνοῦν κτίσματα, λέγων· «Ἐλάτρευσαν τὴν κτίσιν ἀντὶ τοῦ Δημιουργοῦ Θεοῦ»³⁹. Οὗτοι δὲ ἀφοῦ λέγουν ὅτι ὁ Κύριος εἶναι κτίσμα, καὶ λατρεύουν αὐτὸν ὡς κτίσμα, κατὰ τί διαφέρουν τῶν εἰδωλολατρῶν; Διότι, ἀφοῦ πιστεύουν εἰς τοῦτο, πῶς νὰ μὴ εἶναι καὶ ἐναντίον των τὸ χωρίον τοῦτο, καὶ πῶς νὰ μὴ ἔγραψε τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ὡσὰν νὰ μέμφεται καὶ αὐτούς; Καὶ ὁ μὲν Κύριος λέγει· «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ εἴμεθα ἓν»⁴⁰, καὶ «ἐκεῖνος ποὺ εἶδεν ἐμέ, εἶδε τὸν Πατέρα»⁴¹, καὶ ὁ ἀπόστολος, ποὺ ἀπεστάλη ἀπὸ αὐτὸν νὰ κηρύττῃ, γράφει· «Ὁ ὁποῖος Υἱὸς εἶναι ἀπαύγασμα τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς καὶ ἡ σφραγὶς τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ»⁴², ἐνῶ οὗτοι τολμοῦν νὰ διαιροῦν αὐτὸν ἀπὸ τὸν πατέρα καὶ νὰ λέγουν ὅτι εἶναι ἐντελῶς ξένος ἀπὸ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν αἰωνιότητα τοῦ Πατρὸς, καὶ περιγράφουν αὐτὸν ὡς τρεπτὸν οἱ ἄθεοι, διότι δὲν ἀντιλαμβάνονται ὅτι, μὲ τὸ νὰ λέγουν ταῦτα, δὲν λέγουν πλέον ὅτι οὗτος εἶναι ἓν μετὰ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ ἓν ἀπὸ τὰ κτίσματα. Διότι ποῖος δὲν βλέπει ὅτι τὸ ἀπαύγασμα εἶναι ἀδιαίρετον ἀπὸ τὸ φῶς καὶ φυσικὸν ἰδίωμα αὐτοῦ, ποὺ συνυπάρχει ἐξ ἀρχῆς μετὰ τοῦτο, καὶ δὲν ἔγινεν ὕστερον; Ἐπειτα ὅταν ὁ Πατὴρ λέγῃ· «Οὗτος εἶναι ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός»⁴³, καὶ ὅταν αἱ Γραφαὶ λέγουν· ὅτι «οὗτος εἶναι ὁ Λόγος τοῦ Πατρὸς, διὰ τοῦ ὁποῖου καὶ οἱ οὐρανοὶ ἐστερώθησαν»⁴⁴, καί, ἐν ὀλίγοις, τὰ πάντα ἔγιναν δι' αὐτοῦ⁴⁵, οὗτοι, μὲ τὸ νὰ γίνουν ἐφευρέται νέων δογμάτων, τιλασμάτων τῆς ἰδικῆς των φαντασίας, παριστάνουν ὅτι ὑπάρχει καὶ ἄλλος λόγος καὶ ἄλλη σοφία τοῦ Πατρὸς, καὶ ὅτι οὗτος κατὰ φαντασίαν καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὰ λογικὰ ὄντα ὀνομάζεται Υἱὸς καὶ Σοφία τοῦ Πατρὸς, ἐνῶ δὲν ἀντιλαμβάνονται τὸ ἐκ τοῦτο ἄτοπον.

39. Ρωμ. 1, 25.

40. Ἰω. 10, 30.

41. Ἰω. 14, 9.

42. Ἐβρ. 1, 3.

43. Ματθ. 17, 5.

44. Πρβλ. Ψαλμ. 32, 6.

45. Ἰω. 1, 3.

14. Διότι ἔάν πρὸς χάριν ἡμῶν λέγεται οὗτος κατὰ φαντασίαν Λόγος καὶ Σοφία, δὲν ἡμποροῦν νὰ εἰπουν τί οὗτος εἶναι πραγματικῶς. Διότι ἔάν αἱ Γραφαὶ λέγουν ὅτι ὁ Κύριος εἶναι καὶ τὰ δύο ταῦτα, καὶ ὅμως οὗτοι δὲν θέλουν νὰ παραδεχθῶν ὅτι ὁ Κύριος εἶναι ὅ,τι αἱ Γραφαὶ λέγουν, εἶναι φανερόν ὅτι οὗτοι οὔτε ὅτι ὑπάρχει ἐντελῶς παραδέχονται οἱ ἄθροι καὶ τῶν Γραφῶν πολέμιοι. Καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν ἡμποροῦν νὰ μάθουν οἱ πιστοὶ ἀπὸ τὴν φωνὴν αὐτοῦ τούτου τοῦ Πατρὸς καὶ παρὰ τῶν ἀγγέλων, πού προσκυνοῦν αὐτόν, καὶ ἀπὸ τοὺς ἁγίους πού ἔγραψαν δι' αὐτόν. Οὗτοι δέ, ἐπειδὴ δὲν ἔχουν καθαρὰν διάνοιαν, οὔτε ἡμποροῦν νὰ προσέχουν διὰ νὰ ἐννοοῦν τοὺς λόγους τῶν θείων ἀνδρῶν, ἡμποροῦν τοῦλάχιστον νὰ μάθουν ἀπὸ τοὺς ὁμοίους των δαίμονας, οἱ ὁποῖοι ὡμολόγησαν περὶ αὐτοῦ, ὅχι ὥσάν οὗτος νὰ ἦτο εἷς ἐκ πολλῶν, ἀλλ' ὥς νὰ ἐγνώριζον τοῦτον μόνον, ἔλεγον «Σὺ εἶσαι ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ»⁴⁶, καὶ «ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ»⁴⁷. Καὶ πράγματι καὶ ὁ εἰσηγητὴς τῆς αἰρέσεως αὐτῶν, ὅταν ἐπείραζεν αὐτόν ἐπάνω εἰς τὸ ὄρος, δὲν ἔλεγεν· Ἐάν καὶ σὺ εἶσαι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὥς ἔάν ὑπῆρχον ἐκτὸς αὐτοῦ καὶ ἄλλοι υἱοί, ἀλλ' «Ἐάν σὺ εἶσαι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ»⁴⁸, ὥσάν νὰ ἦτο ὁ μόνος. Ἀλλὰ καθὼς ἀκριβῶς οἱ εἰδωλάτραι, ἀφοῦ ἐξέπεσαν ἀπὸ τὴν ἐννοιαν περὶ τοῦ ἐνὸς Θεοῦ, κατέπεσαν εἰς τὴν πολυθεΐαν, ἔτσι καὶ οἱ θαυμάστοι οὗτοι ἀνθρώποι, ἐπειδὴ δὲν ἐπίστευσαν, ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Πατρὸς εἶναι εἷς, ἔπεσαν μετὰ τὴν φαντασίαν των εἰς τὴν πλάνην ὅτι ὑπάρχουν πολλοὶ λόγοι. Καὶ τὸν μὲν πραγματικῶς ὑπάρχοντα Θεὸν καὶ ἀληθινὸν Λόγον ἀρνοῦνται, ἐτόλμησαν δὲ νὰ φαντασθῶν ὅτι οὗτος εἶναι κτίσμα, χωρὶς νὰ ἀντιλαμβάνωνται πόση ἀσέβεια ὑπάρχει εἰς τὴν ἀντίληψιν ταύτην. Διότι ἔάν οὗτος εἶναι κτίσμα, πῶς ὁ ἴδιος εἶναι συγχρόνως καὶ δημιουργὸς τῶν κτισμάτων; Ἡ πῶς ὁ ἴδιος εἶναι Υἱὸς καὶ Σοφία καὶ Λόγος; Διότι ὁ Λόγος δὲν κτίζεται, ἀλλὰ γεννᾶται, καὶ τὸ κτίσμα δὲν εἶναι υἱός, ἀλλὰ δημιούργημα. Καὶ ἔάν τὰ κτίσματα ἐγιναν δι' αὐτοῦ, εἶναι δὲ καὶ ὁ ἴδιος κτί-

46. Μάρκ. 1, 24.

47. Ματθ. 8, 29.

48. Λουκ. 4, 3.

σμα, τότε ἀπὸ ποῖον ἐγένινεν αὐτός; Διότι τὰ κτίσματα εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνουν ἀπὸ κάποιον, καθὼς ἀκριβῶς ἐγιναν διὰ τοῦ Λόγου, ἐπειδὴ οὗτος δὲν εἶναι ποίημα, ἀλλὰ Λόγος τοῦ Πατρός. Καὶ πάλιν, ἐὰν ἡ ἐν τῷ Πατρὶ Σοφία εἶναι ἄλλη, πλὴν τοῦ Κυρίου, τότε καὶ ἡ Σοφία ἐγινε μὲ σοφίαν. Ἐὰν δὲ ἡ Σοφία εἶναι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, θὰ πρέπει καὶ ὁ Λόγος νὰ ἔχη γίνει διὰ τοῦ λόγου. Καὶ ἐὰν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁ Υἱός, θὰ πρέπει καὶ ὁ Υἱός νὰ ἐποιήθῃ διὰ τοῦ υἱοῦ.

15. Ἀλλὰ τότε πῶς ὁ Κύριος ἔλεγεν· «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί»⁴⁹, ἐὰν ἄλλος ἦτο ὁ λόγος, ποῦ ἦτο ἐν τῷ Πατρὶ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ αὐτός ὁ Κύριος ἐγινε; Πῶς δὲ καὶ ὁ Ἰωάννης, παρέλειψεν ἐντελῶς ἐκεῖνον, καὶ διηγεῖται περὶ αὐτοῦ, λέγων· «Πάντα ἐγιναν δι' αὐτοῦ, καὶ ἄνευ αὐτοῦ δὲν ἐγένινεν οὔτε ἓν»;⁵⁰ Ἐὰν δὲ ὅλα, ὅσα ἐγιναν μὲ τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ, ἐγιναν δι' αὐτοῦ, πῶς ἡμπορεῖ καὶ ὁ ἴδιος νὰ εἶναι εἰς ἀπὸ ὅσα ἐγιναν; Πῶς δὲ οὗτοι, ἐνῶ ὁ ἀπόστολος λέγει «διὰ τὸν ὁποῖον ὑπάρχουν τὰ πάντα, καὶ διὰ τοῦ ὁποίου ἐγιναν τὰ πάντα», λέγουν· Δὲν ἐγίναμεν ἡμεῖς δι' αὐτόν, ἀλλ' αὐτὸς ἐγινε δι' ἡμᾶς; Διότι, ἐὰν τὸ πρᾶγμα ἦτο ἔτσι, θὰ ἔπρεπε νὰ εἴπῃ, διὰ τοὺς ὁποίους ἐγένινεν ὁ Λόγος. Τώρα δέ, ἐπειδὴ δὲν λέγει τοῦτο, ἀλλὰ «διὰ τὸν ὁποῖον τὰ πάντα, καὶ διὰ τοῦ ὁποίου τὰ πάντα ἐγιναν»⁵¹ τοῦτο ἀποδεικνύει αὐτοὺς αἰρετικούς καὶ συκοφάντας. Ἀλλωστε, ἐὰν ἔχουν τὴν τόλμην νὰ λέγουν ὅτι ἄλλος εἶναι ὁ ἐν τῷ Θεῷ Λόγος, ἐπειδὴ δὲν ἔχουν φανεράς ἀποδείξεις ἀπὸ τὰς Γραφάς περὶ τούτου, ὅς μᾶς δείξουν τοῦλάχιστον ἐν ἔργον αὐτοῦ, ἢ κάποιο ἔργον τοῦ Πατρός, ποῦ νὰ ἐγινεν χωρὶς τὴν ἐνέργειαν τούτου τοῦ Λόγου, διὰ νὰ φαίνεται ὅτι ἔχουν κάποια δικαιολογία τῆς ἐπινοήσεώς των. Διότι τὰ μὲν ἔργα τοῦ ἀληθινοῦ Λόγου εἶναι εἰς ὅλους φανερά, ὥς καὶ δυνατόν εἰς ἡμᾶς νὰ θεωρῶμεν αὐτὸν κατ' ἀναλογίαν μὲ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Διότι ὅπως, ὅταν παρατηροῦμεν τὴν κτίσιν, ἀναφερόμεθα μὲ τὸν νοῦν μας εἰς τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος ἔκτισεν αὐτήν, ἔτσι καὶ ὅταν βλέ-

49. Ἰω. 14, 10.

50. Ἰω. 1, 3.

51. Ἐβρ. 2, 10.

πωμεν ὅτι κανέν ἀπὸ τὰ δημιουργήματα δὲν εἶναι ἄσκοπον, ἀλλὰ τὰ πάντα κινούνται καὶ μένουν εἰς τὴν θέσιν των μὲ τάξιν καὶ πρόνοιαν, συμπεραίνομεν ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐκεῖνος, ποὺ ὑπάρχει ἐπάνω εἰς ὅλα καὶ κυθερνᾷ τὰ πάντα. Τοῦτο μαρτυροῦν καὶ αἱ θεῖαι Γραφαί, μὲ τὸ νὰ λέγουν ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι δι' αὐτοῦ ἐγιναν ὅλα καὶ ἄνευ αὐτοῦ δὲν ἐγινεν οὔτε ἓν ἀπὸ ὅσα ἐγιναν. Ἀλλὰ δι' ἐκεῖνον τὸν ἄλλον λόγον, διὰ τὸν ὁποῖον ὁμιλοῦν οἱ Ἀρειανοί, οὔτε κανέν ρητόν, οὔτε κάποιον ἔργον ἔχουν οὗτοι νὰ παρουσιάσουν. Διότι πράγματι καὶ αὐτὸς ὁ Πατὴρ, μὲ τὸ νὰ λέγῃ, «Οὗτος εἶναι ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός»⁵², σημαίνει ὅτι οὐδεὶς ἄλλος Υἱός ὑπάρχει παρὰ μόνον αὐτός.

16. Ἐπομένως ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ φρονήματα ταῦτα, οἱ θαυμάσιοι αὐτοὶ ἄνθρωποι συνέδεσαν τοὺς ἑαυτοῦς των μὲ τοὺς Μανιχαίους. Διότι καὶ ἐκεῖνοι μέχρις ἐκεῖ, ποὺ φθάνει τὸ ὄνομα, ὁμολογοῦν ὅτι ὑπάρχει ἀγαθὸς Θεός, ἀλλ' ἀδυνατοῦν νὰ παρουσιάσουν κάποιον ἔργον αὐτοῦ ὁρατὸν ἢ ἀόρατον. Ἐφ' ὅσον δὲ ἀρνοῦνται τὸν πραγματικῶς ὑπάρχοντα Θεόν, τὸν ποιητὴν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, καὶ πάντων τῶν ἀοράτων, εἰς τὴν πραγματικότητα εἶναι μυθοπλάσται. Τοῦτο δὲ φαίνεται εἰς ἡμᾶς ὅτι πᾶσχουν οἱ κακὰ κατὰ νοῦν ἔχοντες αὐτοὶ ἄνθρωποι. Διότι ἂν καὶ βλέπουν τὰ ἔργα τοῦ ἀληθινοῦ Λόγου, ποὺ μόνος ὑπάρχει ἐν τῷ Πατρὶ, τοῦτον μὲν ἀρνοῦνται, ἄλλον δὲ λόγον δημιουργοῦν μὲ τὴν φαντασίαν των, τὸν ὁποῖον οὔτε ἀπὸ τὰ ἔργα του οὔτε καὶ ἀπὸ μαρτυρίας ἄλλων ἡμποροῦν νὰ ἀποδείξουν. Ἐκτὸς ἐάν, ὡς φαίνεται, φαντάζωνται ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι σύνθετος, καθὼς ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὁμιλεῖ καὶ μεταβάλλει τοὺς λόγους του, καὶ πάλιν νομίζουν, ὅτι ἔστι ὡς ἄνθρωπος ἐννοεῖ καὶ χρησιμοποιεῖ τὴν σοφίαν του, καὶ κατασκευάζουν μύθους, χωρὶς νὰ ἀντιλαμβάνωνται τὸ μέγεθος τοῦ παραλογισμοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἐξέπεσαν, μὲ τὸ νὰ ἐκθέτουν τοιαύτας ἰδέας. Διότι ἐάν ὁ Θεὸς ἀλλάσῃ διαδοχικῶς λόγους, ἀσφαλῶς οὗτοι νομίζουν αὐτόν ὅτι εἶναι πάρα πολὺ ἄνθρωπος. Ἐάν δὲ νομίζουν ὅτι οἱ λόγοι αὐτοῦ, ἀφοῦ

---

52. Ματθ. 17, 5.

ἀκουσθοῦν προφερόμενοι παρ' αὐτοῦ ὕστερον ἀφανίζωνται, ἀσεβοῦν περισσότερον, ἐπειδὴ ἀναλύουν εἰς τὸ μηδὲν ἐκεῖνα ποῦ προέρχονται ἀπὸ τὸν αὐθύπαρκτον Θεόν. Διότι ἐάν πιστεύουν, ὅτι ὁ Θεὸς γεννᾷ, εἶναι καλλίτερον καὶ εὐσεβέστερον νὰ λέγουν ὅτι οὗτος εἶναι γεννήτωρ ἑνὸς μόνου Λόγου, ὁ ὁποῖος εἶναι τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος αὐτοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον εἶναι ἀποκεκρυμμένοι οἱ θησαυροὶ πάσης γνώσεως, καὶ ὅτι οὗτος εἶναι καὶ συνυπάρχει ἐξ ἀρχῆς μετὰ τὸν Πατέρα του, διὰ τοῦ ὁποῖου ἔγιναν τὰ πάντα, πρὶν νὰ φαντάζονται αὐτὸν Πατέρα πολλῶν λόγων, πρὶν δὲν εὐρίσκονται πουθενά, ἢ νὰ ὑποθέτουν ἐκεῖνον, ποῦ εἶναι ἀήλοῦς κατὰ τὴν φύσιν αὐτοῦ, ὥς σύνθετον ἐκ πολλῶν ποῦ ὑπόκειται εἰς μεταβολάς, ὥς ὁ ἄνθρωπος, καὶ εὐμετάβλητον. Ἔπειτα, ἐνῷ ὁ ἀπόστολος λέγει· «ὁ Χριστὸς εἶναι Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία»⁵³, οὗτοι κατατάσσουσιν καὶ αὐτὸν ἕνα μετὰ τὰ πολλῶν δυνάμεων, καὶ τὸ ἀκόμῃ χειρότερον, παραβάλλουν αὐτὸν μετὰ τὴν κάμπτῃ καὶ τὰ ἄλλα ἄλογα ζῶα, τὰ ὁποῖα στέλλονται παρ' αὐτοῦ πρὸς τιμωρίαν τῶν ἀνθρώπων, οἱ παράνομοι. Ἔπειτα, ἐνῷ ὁ Κύριος λέγει, «Κανεῖς δὲν γνωρίζει τὸν Πατέρα, παρὰ μόνον ὁ Υἱός»⁵⁴, καὶ πάλιν· «Ὅχι ὅτι εἶδε κάποιος τὸν Πατέρα, παρὰ μόνον ἐκεῖνος, ποῦ εἶναι ἐκ τοῦ Πατρὸς»⁵⁵, πῶς νὰ μὴ εἶναι οὗτοι πραγματικὰ θεομάχοι, μετὰ τὸ νὰ λέγουν ὅτι ὁ Πατὴρ οὔτε βλέπεται οὔτε γνωρίζεται τελείως ἀπὸ τὸν Υἱόν; Διότι ἐάν ὁ Κύριος λέγῃ· «Καθὼς ὁ Πατὴρ γνωρίζει ἐμέ, ἔτσι καὶ ἐγὼ γνωρίζω τὸν Πατέρα»⁵⁶, ποῦ σημαίνει ὅτι ὁ Πατὴρ δὲν γνωρίζει μόνον μέρος τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' ὁλόκληρον τὸν Υἱόν, πῶς νὰ μὴ πάσχουν ἀπὸ μανίαν, ὅταν φλυαροῦν, ὅτι μόνον μερικῶς καὶ ὄχι πλήρως ὁ Υἱὸς γνωρίζει τὸν Πατέρα; Ἔπειτα, ἐάν ὁ Υἱὸς ἔσχεν ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ, ἀρχὴν δὲ ὑπάρξεως ἔχουν καὶ πάντα τὰ κτίσματα μετὰ τὸ νὰ ἔγιναν, ἅς εἶπουν ποῖον ἔγινε πρωτότερα ἀπὸ τὰ ἄλλα. Ἀλλὰ οὔτε ἔχουν νὰ εἶπουν κάτι εἰς ἀπάντησιν, οὔτε ἡμποροῦν νὰ μᾶς δείξουν τὴν τοιαύτην ἀρχὴν τοῦ Λόγου, παρ' ὅλην τὴν πανουργίαν των, διότι ὁ Λό-

53. Α' Κορ. 1, 24.

54. Μαρτ. 11, 27.

55. Ἰω. 6, 46.

56. Ἰω. 10, 15.

γος εἶναι ἀληθινὸν καὶ γνήσιον γέννημα τοῦ Πατρὸς, καὶ «ὁ Λόγος ὑπῆρχεν ἀπὸ τὴν ἀρχήν, καὶ ὁ Λόγος ἦτο πάντοτε μαζὶ καὶ ἀχώριστος μετὰ τὸν Θεόν, καὶ ἦτο ὁ λόγος Θεός»⁵⁷. Διότι, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν ἰσχυρισμὸν τῶν ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν γνωρίζει τὴν οὐσίαν του, εἶναι περιττὸν νὰ ἀπαντήσωμεν εἰς αὐτούς, παρὰ μόνον νὰ καταδικάσωμεν τὴν τρέλλαν τῶν, καθ' ἣν ὁ Λόγος δῆθεν δὲν γνωρίζει τὸν ἑαυτὸν του, καθ' ἣν στιγμὴν οὗτος μεταδίδει εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τὴν γνώσιν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ ἑαυτοῦ του, καὶ φέγει ἐκείνους ποὺ δὲν γνωρίζουν τοὺς ἑαυτούς των;

17. Ἐὰν λέγουν· ἔχει γραφῇ, «ὁ Κύριος με ἐκτίσεν ἀρχὴν τῶν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς τὰ ἔργα αὐτοῦ»⁵⁸. Ἀπαίδευτοι καὶ θλασμένοι εἰς τὸν νοῦν! Καὶ δοῦλος ἐλέχθη εἰς τὰς Γραφὰς καὶ υἱὸς δούλης, καὶ ἀρνίον, καὶ πρόβατον, καὶ ὅτι ἐκοπίασε, καὶ ἐδίψησε, καὶ ἐκτυπήθη, καὶ ἔπαθε. Ἄλλ' ὑπάρχει εὐλογος ὁ λόγος καὶ ἡ αἰτία ποὺ ἐξηγοῦν διατί πάλιν αἱ Γραφαὶ περιλαμβάνουν ἐκφράσεις, ὡς αἱ ἀνωτέρω, περὶ αὐτοῦ. Συμβαίνει δὲ τοῦτο, διότι ἐγένεν ἄνθρωπος καὶ Υἱὸς ἀνθρώπου, μετὰ τὸ νὰ λάβῃ τὴν τοῦ δούλου μορφήν, ἡ ὁποία ἦτο ἡ ἀνθρωπίνη σὰρξ. «Διότι ὁ Λόγος», λέγει ὁ Ἰωάννης, «ἐγενε σὰρξ»⁵⁹. Ἐὰν δὲ ἐγενε ἄνθρωπος, δὲν πρέπει κανεὶς νὰ σκανδαλίζεται, ὅταν ἀκούῃ τοιαύτας ἐκφράσεις· διότι εἰς τὸν ἄνθρωπον προσιδιάζει τὸ νὰ κτίζεται, νὰ γίνεται, νὰ δημιουργῇται, νὰ κοπιᾷ, νὰ πάσχη νὰ ἀποθνήσκῃ, καὶ νὰ ἀνασταίνεται ἐκ τῶν νεκρῶν. Καὶ καθὼς ἀκριβῶς, μετὰ τὸ νὰ εἶναι Λόγος καὶ σοφία τοῦ Πατρὸς, ἔχει ὅλα ὅσα ἔχει καὶ ὁ Πατήρ, ἦτοι τὸ νὰ εἶναι αἰώνιος, ἀμετάβλητος, ὅμοιος πρὸς αὐτὸν εἰς πάντα, καὶ τὸ νὰ μὴ ὑπάρχῃ πρωύτερα καὶ ὕστερα ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ νὰ συνυπάρχῃ μετὰ τὸν Πατέρα, καὶ νὰ ἔχῃ τὴν αὐτὴν μορφήν θεότητος μετὰ ἐκείνον, καὶ τὸ νὰ εἶναι δημιουργὸς καὶ νὰ μὴ εἶναι κτιστός· διότι μετὰ τὸ νὰ εἶναι ὅμοιος κατὰ τὴν οὐσίαν τοῦ Πατρὸς, δὲν ἔμπορεῖ νὰ εἶναι κτιστός ἀλλὰ κτίστης, ὡς ὁ ἴδιος εἶπεν· «ὁ Πατήρ ἐργάζεται

57. Ἰω. 1, 1.

58. Παρμ. 8, 22.

59. Ἰω. 1, 14.

ἔως τώρα, καὶ ἐγὼ ἐργάζομαι»⁶⁰. "Ἐτσι, μὲ τὸ νὰ φορέσῃ σὰρκα καὶ νὰ γίνῃ ἄνθρωπος, ἀπὸ ἀνάγκην λέγεται ὅτι κτίζεται καὶ γίνεται, καὶ πᾶν ὅ,τι ἀρμόζει εἰς τὴν σάρκα, ἔστω καὶ ἂν οὗτοι, ὡσάν Ἰουδαῖοι οἰνέμποροι ποὺ νοθεύουν τὸν οἶνον μὲ ὕδωρ⁶¹, ταπεινώνουν τὸν Λόγον, καὶ ὑποβιβάζουν τὴν θεότητα αὐτοῦ εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς κατηγορίας τῶν κτισμάτων. Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ οἱ Πατέρες εὐλόγως καὶ δικαίως ἠγανάκτησαν καὶ ἀνεθεμάτισαν τὴν ἀσεβεισμένην αὐτὴν αἵρεσιν, τὴν ὁποῖαν οὗτοι, ἐπειδὴ εὐκόλως ἐλέγχεται ἀπὸ παντοῦ ὅτι εἶναι ἐτοιμόρροπος, καὶ διὰ τοῦτο φοβοῦνται καὶ τὴν κρύπτουν. Καὶ ταῦτα μὲν, τὰ ὁποῖα ἡμεῖς ἐγράψαμεν πρὸς καταδίκην αὐτῶν εἶναι ἀρκετὰ σύντομα, ἐάν δὲ κάποιος θελήσῃ νὰ χρησιμοποιοῦσιν ἐκτενέστερον ἐλεγχον ἐναντίον των, θὰ εὕρῃ ὅτι ἡ αἵρεσις των δὲν ἀπέχει καὶ πολὺ ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρίαν, ἀπὸ δὲ τὰς ἄλλας αἱρέσεις εἶναι ἡ τελευταία καὶ τῆς κατωτέρας ὑποστάτης. Διότι ἐκεῖναι μὲν ἢ πλανῶνται εἰς ὅσα ἀφοροῦν εἰς τὸ σῶμα καὶ τὴν ἀνθρώπῃσιν τοῦ Κυρίου, καὶ διαστρέφουν τὴν ἀλήθειαν, μερικαὶ μὲν κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, ἄλλαι δὲ κατ' ἐκείνον, ἢ ἀρνοῦνται ἐντελῶς ὅτι ὁ Κύριος ἦλθεν εἰς τὴν γῆν, ὅπως νομίζουν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι καὶ ἐπλανήθησαν. Αὕτῃ δὲ εἶναι ἡ μόνη αἵρεσις, ποὺ ἐτόλμησε νὰ πολεμήσῃ φανατικώτερον ἀπὸ κάθε ἄλλην τὴν θεότητα τοῦ Κυρίου, ἐπειδὴ λέγει, ὅτι οὐδόλως ὑπάρχει ὁ Λόγος καὶ ὅτι οὔτε ὁ Πατὴρ εἶναι πάντοτε Πατὴρ. "Οθεν πολὺ εὐλόγως θὰ ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ εἴπῃ ὅτι, δι' αὐτοὺς ἐγράφη ὁ Ψαλμὸς ἐκεῖνος· «Εἶπεν ὁ ἄφρων εἰς τὴν καρδίαν του· δὲν ὑπάρχει Θεός»⁶². Διεφθάρησαν καὶ ἐγίναν θδελύγματα, λόγῳ τῶν παρανόμων ἐργῶν των.

18. Ἀλλά, λέγουν, εἴμεθα δυνατοί, καὶ ἠμποροῦμεν μὲ τὰς ἐξυπνάδας μας νὰ προστατεύσωμεν τὴν αἵρεσιν. Θὰ ἦτο ὅμως καλύτερον δι' αὐτοὺς, ἐάν ἡ ἀπολογία των δὲν ἐστηρίζετο οὔτε εἰς κάποιαν τέχνην λόγου, οὔτε εἰς ἑλληνικὰ σοφίσματα, ἀλλ' εἰς τὴν ἀπλότητα τῆς πίστεώς των, μὲ τὴν ὁποῖαν θὰ ἠδύναντο νὰ τὴν ὑπε-

60. Ἰω. 5, 17.

61. Πρδλ. Ἦσ. 1, 22.

62. Ψαλμ. 52, 2.

ρασπισθοῦν. Ἐπομένως ἐὰν εἶναι θέβαιοι καὶ γνωρίζουν ὅτι αὕτη εἶναι σύμφωνος μὲ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, ἃς ἐκθέσουν φανερά τὰ φρονήματά των. Διότι κανεὶς δὲν ἀνάπτει λύχνον διὰ νὰ θέσῃ αὐτὸν ὑποκάτω ἀπὸ τὸν μόδιον, ἀλλ' ἐπάνω εἰς τὸν λυχνοστάτην, διὰ νὰ φωτίζῃ ἐκείνους, πού εἰσέρχονται εἰς τὴν οἰκίαν⁶³. Ἐὰν λοιπὸν καὶ οὗτοι ἡμποροῦν νὰ προστατεύσουν τὴν αἵρεσιν ἃς ἐκθέσουν γραπτῶς τὰ φρονήματα, πού, κατὰ τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα, ἀποδίδονται εἰς αὐτούς, καὶ ἃς φανερώσουν εἰς ὅλους ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ λύχνου γυμνὴν τὴν αἵρεσιν των καὶ ἃς κατηγορήσουν φανερά τὸν μακαρίτην ἐπίσκοπον Ἀλέξανδρον, ὅτι οὗτος ἀδίκως ἀφώρισε τὸν Ἀρείον πού ἔλεγεν αὐτά καὶ ἃς ψέξουν τὴν Σύνοδον τῆς Νικαίας, ἡ ὁποία, ἀντὶ τῆς ἰδικῆς των ἀσεθείας, διετύπωσε καὶ ἔγραψε τὴν εὐσεβῆ πίστιν. Ἀλλ' ὥς καλῶς γνωρίζω, δὲν θὰ πράξουν τοῦτο, διότι δὲν εὐρίσκονται εἰς τόσῃν ἀγνοίαν, ὥστε νὰ μὴ γνωρίζουν τὰ κακά, τὰ ὁποῖα ἐπενόησαν καὶ φιλονεικοῦν νὰ διαδώσουν αὐτά. Ἀλλὰ καὶ πολὺ καλῶς γνωρίζουν, ὅτι, ἂν καὶ κατ' ἀρχὰς θὰ κατορθώσουν μὲ τὰ μάταια καὶ ἀπατηλὰ λόγια των νὰ παρασύρουν τοὺς ἀπλοῖκους εἰς τὴν πλάνην, ἀλλ' ἀμέσως τὰ ἀπατηλὰ ἐπινοήματά των θὰ σθύσουν ὅπως τὸ φῶς τῶν ἀσεβῶν καὶ θὰ στιγματισθοῦν πανταχοῦ ὡς ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας. Διὰ τοῦτο λοιπὸν, ἂν καὶ πράττουν τὰ πάντα ἀνοήτως, καὶ ὁμιλοῦν ὥσάν ἀνόητοι, ἐν τούτοις, τοῦτο μόνον πράττουν σοφῶς, ὡς τέκνα τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ, τὸ νὰ κρύπουν δηλαδὴ τὸν λύχνον των ὑπὸ τὸν μόδιον⁶⁴, διὰ νὰ ὑποτίθεται ὅτι φωτίζει, καὶ μήπως, ἐὰν ἔλθῃ εἰς τὸ φανερόν, καταδικασθῇ καὶ σθεσθῇ. Διότι πράγματι καὶ αὐτὸς ὁ Ἀρείος, τῆς μὲν αἰρέσεως ὁ ἀρχηγός, τοῦ δὲ Εὐσεβίου στενὸς συνεργάτης, ὅταν προσεκλήθη, κατόπιν εἰσηγήσεως τοῦ Εὐσεβίου καὶ τῶν ὁπαδῶν του, ἀπὸ τὸν μακαρίτην Κωνσταντῖνον, τὸν σεβαστὸν βασιλέα, καὶ παρεκλήθη νὰ δώσῃ γραπτὴν δῆλωσιν περὶ τῆς πίστεώς του, ἔγραψεν ὁ πανοῦργος αὐτήν, ἀλλ' ἐκρυσπε μὲν μὲ τέχνην τὰς ἐπιληψίμους ἐκφράσεις τῆς ἀσεθείας του, καὶ προσεποιήθη καὶ αὐτός, ὅπως καὶ ὁ διάβολος, ὅτι παραθέτει ἀπλῶς τὰ λόγια τῶν Γραφῶν, ἀκριβῶς καθὼς ἔχουν γραφῇ. Ἐπει-

63. Πρ6λ. Μκτθ. 5, 15.

64. Πρ6λ. Λουκ. 16, 8.

τα, ὅταν ὁ μακαρίτης Κωνσταντῖνος εἶπεν εἰς αὐτόν, «Ἐάν ἐκτός αὐτῶν δὲν ἔχῃς τίποτε ἄλλο εἰς τὸν νοῦν σου, ἐπικαλέσου μάρτυρα τὴν ἀλήθειαν, διότι ἐάν ὠρκίσθης ψέματα θὰ σὲ ἐκδικηθῇ ὁ Κύριος», ὠρκίσθη ὁ ταλαίπωρος, ὅτι οὔτε ἔχει ἄλλο τι εἰς τὸν νοῦν του, καὶ ὅτι οὐδέποτε εἶχεν ὁμιλήσει ἢ σκεφθῇ ἄλλα, ἐκτός ἀπὸ ἐκεῖνα, ποῦ τώρα ἔγραψε. Ἀλλ' εὐθύς ὡς ἐξῆλθε, ὡς ἐάν νὰ ἐτιμωρήθῃ διὰ τὸ ἔγκλημά του, ἔπεσεν ἀπότομα μὲ τὸ πρόσωπον πρὸς τὴν γῆν καὶ τὸ σῶμα του ἐσχίσθη εἰς τὰ δύο⁶⁵.

19. Ὁ θάνατος ἀληθῶς εἶναι τὸ κοινὸν τέλος δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ δὲν πρέπει κανεὶς, ὡς πρᾶττον μερικοί, νὰ θγάζουν συμπεράσματα ἀπὸ τὸ γεγονὸς τοῦ θανάτου, καὶ ἂν ἀκόμη ὁ ἀποθανὼν εἶναι ἐχθρός, ἐπειδὴ εἶναι ἀθέβαιον μήπως ὁ θάνατος καταλάβῃ καὶ αὐτόν, πρὶν ἀκόμη ἔλθῃ ἡ ἐσπέρα· τὸ τέλος ὁμως τοῦ Ἀρείου, ἐπειδὴ δὲν ἔλαθε χώραν, κατὰ τὸν συνηθισμένον τρόπον, διὰ τοῦτο ἀξίζει νὰ σχολιασθῇ ἰδιαιτέρως. Διότι, ἐπειδὴ ὁ Εὐσεβίος καὶ οἱ ὁμόφρονές του ἀπειλοῦσαν νὰ εἰσαγάγουν αὐτόν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὁ μὲν ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως ἐπρόβαλλεν ἀντιρρήσεις, ὁ δὲ Ἀρειὸς ἐστηρίζετο εἰς τὴν θίαν καὶ τὰς ἀπειλάς τοῦ Εὐσεβίου· ἦτο λοιπὸν Σάββατον καὶ οὗτος ἤλπιζεν, ὅτι τὴν ἐπομένην ἡμέραν θὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν λειτουργίαν. Ὁ ἀγὼν λοιπὸν ἦτο πολὺς, ἐπειδὴ ἐκεῖνοι μὲν ἀπειλοῦσαν, ἐνῶ ὁ Ἀλέξανδρος προσήυχετο, ἀλλ' ὁ Κύριος ἔγινεν κριτὴς καὶ ἔβγαλεν ἀποφασιν εἰς θάρος τῆς παρανόμου στείρας. Διότι, πρὶν ἀκόμη δύσῃ ὁ ἥλιος, ἡ φυσικὴ σωματικὴ ἀνάγκη ἠνάγκασε τὸν Ἀρειὸν νὰ καταφύγῃ εἰς δημόσιον ἀφοδευτήριον, καὶ ἐκεῖ κατέπεσε καὶ ἀμέσως ἔχασεν ὄχι μόνον τὴν μετὰ τῆς Ἐκκλησίας κοινωνίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ζωὴν του. Καὶ ὁ μὲν μακαρίτης Κωνσταντῖνος, ὅταν ἤκουσεν, ἐθαύμασε μόλις εἶδεν ὅτι ἐτιμωρήθῃ ὁ ἐπίορκος οὗτος, ἔγινε δὲ τότε εἰς ὅλους φανερόν ὅτι αἱ μὲν ἀπειλαὶ τοῦ Εὐσεβίου καὶ τῶν ὁπαδῶν του, ἔχασαν τὴν δύναμίν των, ἡ δὲ ἐλπίς τοῦ Ἀρείου διεψεύσθη. Καὶ ἀπεδείχθη πά-

65. Πρβλ. Πράξ. 1, 18.

λιν, ὅτι ἡ Ἀρειανὴ μανία ἀπεκλείσθη ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν ἀπὸ αὐτὸν τοῦτον τὸν Σωτῆρα καὶ ἐδῶ καὶ εἰς τὴν ἐν οὐρανοῖς Ἐκκλησίαν τῶν πρωτοτόκων. Τώρα λοιπόν, ποῖος δὲν θὰ θαυμάσῃ ὅταν θλέπῃ τούτους νὰ ἀγωνίζονται ἀδίκως, αὐτούς, ποῦ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος κατεδίκασεν, ὅταν θλέπῃ τούτους νὰ ὑπερασπίζονται τὴν αἵρεσιν, τὴν ὁποίαν ὁ Κύριος ἤλεγξεν, ὡς ἀκοινώνητον, μὲ τὸ νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῆς νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ νὰ μὴ φοβοῦνται ἐκεῖνο, ποῦ εἶναι γραμμένον, ἀλλὰ νὰ ἐπιχειροῦν τὰ ἀδύνατα; «Διότι ἐκεῖνα, ποῦ ὁ ἅγιος Θεὸς ἀπεφάσισε, ποῖος θὰ ματαιώσῃ αὐτά;»⁶⁶. Καὶ ἐκεῖνον, ποῦ κατεδίκασεν ὁ Θεός, ποῖος θὰ δικαιώσῃ; Καὶ ἐκεῖνοι μὲν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς φαντασίας των, ὡς γράφουν ἐκεῖνα ποῦ ἐπιθυμοῦν, σεῖς δέ, ἀδελφοί, ὡς φορεῖς τῶν σκευῶν τοῦ Κυρίου⁶⁷, καὶ ὑπερασπισταὶ τῶν δογμάτων τῆς Ἐκκλησίας, παρακαλῶ, μελετήσατε προσεκτικὰ τὸ ζήτημα καὶ ἐὰν μὲν οὗτοι γράφουν μὲ ἄλλας ἐκφράσεις, ἄλλας ἀπὸ ἐκεῖνας, ποῦ ἔγραφεν ὁ Ἀρειος, ὡς ἀνωτέρω ἐκτίθεται, τότε καταδικάσατε αὐτούς ὡς ὑποκριτάς, ποῦ κρύβουν μὲν τὸ δηλητήριον τῶν ἰδικῶν των ἰδεῶν, καὶ ὥσάν ὁ ὄφις, πλανοῦν μὲ τὰ κολακευτικὰ λόγια, ποῦ ἐξέρχονται ἀπὸ τὰ χεῖλη των. Διότι ἀληθῶς, ἐνῶ γράφουν ταῦτα, ἔχουν μαζί των αὐτούς ποῦ ἀφωρίσθησαν τότε μαζί μὲ τὸν Ἀρειον, Σεκοῦνδον τὸν Πενταπολίτην, καὶ τοὺς κληρικούς, ποῦ ἄλλοτε εἶχον καταδικασθῇ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, καὶ πρὸς αὐτούς γράφουν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Καὶ τὸ ἄξιον πολλοῦ θαυμασμοῦ εἶναι ὅτι οὗτοι ἐκατάφεραν ὥστε ἡμεῖς μὲν καὶ οἱ φίλοι μας νὰ διωχθῶμεν, καίτοι ὁ εὐσεβέστατος βασιλεὺς ἡμῶν, Κωνσταντῖνος ἔστειλεν ἡμᾶς ὀπίσω εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὴν Ἐκκλησίαν μὲ εἰρηνικὰ γράμματα καὶ ἐφανέρωσε τὴν φροντίδα του, διὰ τὴν ὁμόνοιαν τοῦ λαοῦ. Τώρα ὁμως οὗτοι κατῴρθωσαν νὰ παραδοθῇ ἡ Ἐκκλησία εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐκεῖνους, καὶ ἐφανέρωσαν πρὸς ὅλους, ὅτι πρὸς χάριν ἐκείνων ἐσκηνοθετήθη ἐξ ἀρχῆς ὅλη ἡ ἐναντίον μας καὶ ἐναντίον τῶν ἄλλων συκοφαντία.

66. Ἦσ. 14, 27.

67. Ἦσ. 52, 11.

20. Πῶς λοιπόν, ἀφοῦ ἔδειξαν τοιαύτην διαγωγὴν, ἡμποροῦν νὰ γίνουν πιστευτοὶ δι' ὅσα γράφουν; Διότι ἐάν αὐτά, ποὺ ἔγραψαν, ἦσαν ὀρθόδοξα, θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχον διαγράψει ἀπὸ τὸν κατάλογόν των τὴν θαλίαν, ποὺ ἔγραψεν ὁ Ἄρειος καὶ νὰ εἶχον ἀποδοκιμάσει τὰς παραφυάδας τῆς αἵρέσεως, διότι καὶ αὐταὶ ἀποτελοῦνται ἀπὸ μαθητὰς τοῦ Ἀρείου, οἱ ὅποιοι συμμετέχουν εἰς τὴν ἀσέθειαν καὶ τὴν καταδίκην τοῦ Ἀρείου. Ἐπομένως, ἀφοῦ δὲν ἀποκηρύττουν αὐτούς, εἶναι φανεροὶ εἰς ὅλους, ὅτι δὲν ἔχουν ὀρθόδοξα φρονήματα, ἔστω καὶ ἂν γράφουν αὐτὰ δέκα χιλιάδας φορές. Διὰ τοῦτο εἶναι ἀνάγκη νὰ προσέχωμεν, μήπως ὑπὸ τὸ κάλυμμα τῶν γραφομένων κρύβεται κάποια ἀπάτη, καὶ ἔτσι κατορθώσουν οὗτοι νὰ παρασύρουν μερικοὺς μακρὰν τῆς εὐσεβοῦς πίστεως. Ἐάν δ' οὗτοι τολμήσουν νὰ διαδώσουν τὰς γνώμας τοῦ Ἀρείου, ὅταν βλέπουν τοὺς ἑαυτοὺς των νὰ προσδεύουν καὶ νὰ εὐημεροῦν εἰς τὰς προσπαθείας των, τίποτε ἄλλο δὲν ἀπομένει εἰς ἡμᾶς, παρὰ νὰ ἀναλάβωμεν πολλὴν παρρησίαν λόγου, καὶ νὰ φέρωμεν εἰς τὴν μνήμην μας τὰς προφητείας τοῦ ἀποστόλου, τὰς ὁποίας ἔγραψεν ἀναφερόμενος εἰς τὰς τοιαύτας αἵρέσεις, διὰ νὰ μᾶς προειδοποιήσῃ, καὶ νὰ εἴπωμεν· Γνωρίζομεν ὅτι, καθὼς ἔχει γραφῇ, «εἰς τοὺς τελευταίους χρόνους θὰ ἀποστατήσουν μερικοὶ ἀπὸ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, διότι θὰ δίδουν προσοχὴν εἰς πνεύματα, ποὺ παρασύρουν εἰς πλάνας καὶ εἰς διδασκαλίας δαιμονίων»⁶⁸, τὰ ὁποῖα ἀποστρέφονται τὴν ἀλήθειαν· καί, «ὅσοι θέλουν νὰ ζοῦν εὐσεβῶς ἐν Χριστῷ, θὰ διωχθοῦν, ἐνῶ οἱ πονηροὶ ἄνθρωποι καὶ οἱ ἀπατεῶνες θὰ προκόπτουν ἀπὸ τοῦ κακοῦ εἰς τὸ χειρότερον, μὲ τὸ νὰ πλανοῦν καὶ νὰ πλανῶνται»⁶⁹. Ἀλλὰ τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν θὰ πείσῃ ἡμᾶς οὔτε θὰ μᾶς χωρίσῃ ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ⁷⁰, ἔστω καὶ ἂν οἱ αἱρετικοὶ μᾶς ἀπειλοῦν μὲ θάνατον. Διότι εἴμεθα Χριστιανοὶ καὶ ὄχι Ἀρειανοί. Εἴθε δὲ καὶ αὐτοί, ποὺ ἔγραψαν αὐτά, νὰ μὴ εἶχον ἀσπασθῇ τὰ φρονήματα τοῦ Ἀρείου! Ναί, ἀδελφοί, εἶναι τώρα ἀνάγκη μιᾶς τέτοιας παρρησίας λόγου, διότι δὲν ἐλάθομεν πνεῦμα

68. Α' Τιμ. 4, 1.

69. Β' Τιμ. 3, 12 - 13.

70. Ρωμ. 8, 35.

δουλείας πάλιν εἰς φόβον⁷¹, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἐκάλεσεν ἡμᾶς εἰς ἐλευθερίαν⁷². Καὶ θὰ εἶναι πράγματι ἐντροπή, καὶ μάλιστα πολλή ἐντροπή δι' ἡμᾶς, ἐάν τὴν πίστιν, τὴν ὁποῖαν ἐλάβομεν παρὰ τοῦ Σωτῆρος διὰ τῶν ἀποστόλων, ἀπολέσωμεν, ἐξ αἰτίας τοῦ Ἀρείου ἢ ἐκείνων, ποὺ ἡσπᾶσθησαν τὰ φρονήματα τοῦ Ἀρείου. Τώρα λοιπὸν πάρα πολλοὶ ἀπὸ τὰ μέρη αὐτὰ ἐδῶ, ὅταν ἔμαθον τὴν δολιότητα αὐτῶν, ποὺ ἔγραψαν αὐτά, εἶναι ἔτοιμοι ἀκόμη καὶ μέχρι τοῦ νὰ δώσουν τὸ αἷμά των, διὰ νὰ πολεμήσουν τὰς πανουργίας των, πρὸ πάντων ὅταν ἤκουσαν περὶ τῆς ἰδικῆς σας σταθερότητος. Καὶ ἐπειδὴ ἐξεκίνησεν ἀπὸ σᾶς ἡ ἀναίρεσις τῆς αἱρέσεως, καθὼς ὁ ὄφις ἀπὸ τὴν φωλεάν του, οὕτω καὶ ἡ αἵρεσις ἀπὸ τὴν κρύπτην τῆς ἀποκαλύπτεται. Ἐπειδὴ, τὸ παιδίον, τὸ ὁποῖον ὁ Ἡρώδης ἐζήτηι νὰ φονεύσῃ, ἐπροστατεύθη ἀπὸ σᾶς καὶ διατηρεῖται ἀκόμη μετὰξὺ σας, διὰ τοῦτο, καὶ ἡ ἀλήθεια ζῇ ἐντὸς σας καὶ ἡ πίστις διατηρεῖται ὑγιὲς μετὰξὺ σας.

21. Διὰ τοῦτο, παρακαλῶ, νὰ ἔχετε πάντοτε εἰς χεῖρας σας τὴν πίστιν, ἡ ὁποία ἐγράφη ἀπὸ τοὺς Πατέρας εἰς τὴν Νίκαιαν, καὶ νὰ ὑπερασπίζετε αὐτὴν μὲ πολλὴν προθυμίαν καὶ πεποίθησιν εἰς τὸν Κύριον, διὰ νὰ εἰσθε παράδειγμα πρὸς μίμησιν εἰς τοὺς ἀδελφούς ποὺ ζοῦν, εἰς ὅλα τὰ μέρη, καὶ νὰ δεικνύετε εἰς αὐτοὺς τὸν ἀγῶνα, ποὺ ὑπάρχει τῶρα ἐνώπιόν μας ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, ἐναντίον τῆς αἱρέσεως καὶ τῶν διαφόρων φαύλων μεθόδων τοῦ ἐχθροῦ. Διότι ἀπόδειξις τοῦ ὅτι κάποιος εἶναι μάρτυς τῆς πίστεως, δὲν εἶναι ἀπλῶς ἡ ἄρνησις νὰ προσφέρῃ θυσίαν λιθάνου εἰς τὰ εἰδῶλα, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ μὴ ἄρνηθῇ τὴν πίστιν κάμνει λαμπεράν τὴν μαρτυρίαν τῆς συνειδήσεως. Καὶ ὅχι μόνον ἐκεῖνοι, ποὺ ἐκκλιναν γόγυ εἰς τὰ εἰδῶλα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι, ποὺ ἐπρόδωσαν τὴν ἀλήθειαν κατεδικάσθησαν ὡς ξένοι. Ἔτσι καὶ ὁ Ἰουδᾶς ἀπεδιώχθη καὶ ἔχασε τὸ ἀποστολικὸν ἀξίωμα, ὅχι διότι ἐθυσίασεν εἰς τὰ εἰδῶλα, ἀλλὰ διότι ἔγινε προδότης. Καὶ ὁ Ὑμέναιος καὶ ὁ Ἀλέξανδρος, ὅχι διότι ἐστράφησαν πρὸς τὰ εἰδῶλα ἐξέπεσαν ἀπὸ τὸ ἀποστο-

71. Πρβλ. Ρωμ. 8, 15.

72. Πρβλ. Γαλ. 5, 13.

λικὸν ἀξίωμα, ἀλλὰ διότι ἐναυάγησαν περὶ τὴν πίστιν⁷³. Καὶ πάλιν ὁ πατριάρχης Ἀβραάμ δὲν ἐστεφανώθη, διότι ἐθανατώθη, ἀλλὰ διότι ἔμεινε πιστὸς εἰς τὸν Θεόν. Καὶ οἱ ἄλλοι ἅγιοι, διὰ τοὺς ὁποίους λέγει ὁ Παῦλος, ὁ Γεδεὼν, ὁ Βαράκ, ὁ Σαμφών, ὁ Ἰεφθάε, ὁ Δαθίδ καὶ ὁ Σαμουὴλ⁷⁴ καὶ ἐκεῖνοι ποὺ μνημονεύονται μαζί με αὐτούς, δὲν ἐτελειώθησαν εἰς τὴν ἀγιότητα, διότι ἔχυσαν τὸ σῆμα των, ἀλλὰ διότι ἐδικαιώθησαν διὰ τῆς πίστεως, καὶ θαυμάζονται μέχρι σήμερον, διότι ἦσαν ἔτοιμοι νὰ ὑποστοῦν καὶ θάνατον ἀκόμη διὰ τὴν εὐσέθειάν των πρὸς τὸν Κύριον. Ἐάν δὲ πρέπει νὰ προσθέσωμεν καὶ ἓν παράδειγμα ἀπὸ τὴν χώραν μας, γνωρίζετε πῶς ὁ μακαρίτης Ἀλέξανδρος ἐπάλαισε μέχρι θανάτου ἐναντίον τῆς αἰρέσεως ταύτης, καὶ τὰς τόσας θλίψεις καὶ τοὺς διαφόρους κόπους ποὺ ὑπέστη, ἂν καὶ ἦτο γέρων, καὶ εἰς τὴν γεροντικὴν ἡλικίαν του προσετέθη καὶ αὐτὸς εἰς τοὺς προγόνους του. Καὶ πόσοι ἄλλοι ἀκόμη πολὺ ἐκακοπάθησαν, μετὰ τὸ νὰ διδάσκουν κατὰ τῆς ἀσεθείας ταύτης, καὶ ἔχουν τῶρα τὴν χαρὰν νὰ καυχῶνται ἐν Χριστῷ διὰ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεώς των. Ἐπομένως καὶ ἡμεῖς, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν, ὅτι ὁ ἀγὼν ἡμῶν γίνεται ὑπὲρ ἐκείνου, ποὺ ὑπάρχει δι' ἡμᾶς πολυτιμώτερον, καὶ τῶρα ἐμπρὸς εἰς τὸ δίλημμα νὰ ἀρνηθῶμεν ἢ νὰ διατηρήσωμεν τὴν πίστιν, ἃς κάμωμεν ἕκαστος διὰ τὸν ἑαυτὸν του παντοτεινὴν φροντίδα καὶ σκοπὸν νὰ φυλάττωμεν ἀλώθητα ἐκεῖνα ποὺ παρελάβομεν, καὶ ἔχοντες ἀσφαλῆ ὁδηγὸν μας τὴν πίστιν, ποὺ ἐγράφη εἰς τὴν Νίκαιαν, ἃς ἀποστρεφώμεθα πᾶσαν καινοτομίαν καὶ ἃς διδάσκωμεν τοὺς χριστιανούς μας νὰ μὴ δίδουν προσοχὴν εἰς τὰ πνεύματα τῆς πλάνης, ἀλλὰ νὰ ἀποστρέφουν ἐντελῶς τὸ πρόσωπον ἀπὸ τὴν ἀσέθειαν τῶν Ἀρειομανιτῶν καὶ ἀπὸ τὴν συνωμοσίαν ποὺ ἔχουν ὀργανώσει μετὰ τοὺς Μελιτιανούς.

22. Διότι παρατηρήσατε πῶς ἂν καὶ πρωτύτερα διεφώνουν μετὰξὺ των, τῶρα, ὅπως ὁ Ἡρώδης καὶ ὁ Πόντιος (Πιλάτος), συνεφώνησαν διὰ νὰ βλασφημοῦν τὸν Κῆριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ διὰ τοῦτο δικαίως

73. Πρὸς λ. Α' Τιμ. 1, 20.

74. Πρὸς λ. Ἑβρ. 11, 32.

κανείς θὰ πρέπει νὰ μισήσει αὐτούς, ἐπειδὴ λόγῳ τῶν μεταξὺ των διαφορῶν ἐσιχαίνοντο ὁ εἰς τὸν ἄλλον, εἰς τὴν ἐχθρικήν στάσιν των ἔναντι τῆς ἀληθείας καὶ εἰς τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀσεβειαν ἔγιναν φίλοι καὶ δίδουν μεταξὺ των δεξιώσεις καὶ εὐχαρίστως πράττουν καὶ ὑπομένουν τὰ πάντα, ὅσον καὶ ἂν ἀντίκεινται πρὸς τὰς ἀρχάς των, πρὸς χάριν τῆς ἐπιτυχίας τοῦ προσωπικοῦ των ἑκάστος σκοποῦ. Καὶ οἱ μὲν Μελιτιανοὶ πρὸς χάριν πατριασμοῦ καὶ τῆς ἀρρωστημένης ἀγάπης των πρὸς τὸν πλοῦτον, οἱ δὲ Ἀρειομανῖται πρὸς χάριν τῆς ἀσεβείας των, οὕτως ὥστε μὲ τὴν τοιαύτην συνωμοσίαν των νὰ ἡμποροῦν νὰ δανεῖζουν οἱ μὲν εἰς τοὺς δὲ τὰς δολεράς σκέψεις των, καὶ οἱ μὲν Μελιτιανοὶ νὰ προσποιοῦνται ὅτι πρεσβεύουν τὰ ἀσεβῆ φρονήματα τούτων, οἱ δὲ Ἀρειανοὶ μὲ τὴν πονηρίαν των βοηθοῦν ἐκείνους, διὰ νὰ ἐπιτυχάνουν τοὺς κακοὺς σκοποὺς των, καὶ ἔτσι τὰ ἰδικὰ των ἑκάστοι ἐγκληματικὰ σχέδια ἀναμιγνύοντες ἀμοιβαίως ὥσάν εἰς τὸ ποτήριον τῆς Βαθυλῶνος⁷⁵, ἡμποροῦν μαζὶ νὰ συκοφαντοῦν ἐκείνους, πού πιστεύουν ὀρθοδόξως εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Καὶ ἡ μὲν πονηρία καὶ ἡ συκοφαντία τῶν Μελιτιανῶν ἦσαν καὶ πρὸ τῶν γεγονότων αὐτῶν εἰς ὅλους γνωσταί· ὁμοίως δὲ καὶ ἡ ἀσεβεια καὶ ἡ θεομάχος αἵρεσις τῶν Ἀρειανῶν ἦτο πρὸ πολλοῦ γνωστὴ εἰς ὅλα τὰ μέρη καὶ εἰς ὅλους. Διότι, δὲν εἶναι ὀλίγος ὁ χρόνος τῆς ἐμφανίσεώς των. Ἀλλ' οἱ μὲν Μελιτιανοὶ ἔγιναν σχισματικοί, πρὸ πεντήκοντα πέντε ἐτῶν, οἱ δὲ Ἀρειανοὶ ἀπεδείχθησαν ὅτι εἶναι αἰρετικοὶ πρὸ τριάκοντα καὶ ἑξ ἐτῶν, καὶ ἐξεδιώχθησαν ἔξω τῆς Ἐκκλησίας κατόπιν ἀποφάσεως ὁλοκληροῦ τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ἀπὸ ἐκεῖνα δέ, πού ἑκαμαν τώρα, ἔχει ἀποδειχθῇ ἀκόμη καὶ δι' ἐκείνους, πού φαίνονται ὅτι ὑποστηρίζουν αὐτοὺς φανερά, ὅτι ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἐμμηχανεύθησαν ἐναντίον ἡμῶν καὶ πάντων τῶν ἐπισκόπων τὴν συκοφαντίαν, διὰ τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνον ἕνεκα τῆς προσωπικῆς ἀσεβοῦς αἱρέσεώς των. Διότι ἰδοὺ, ἐκεῖνο, πού ἐσχεδιάζετο παλαιότερα ἀπὸ τὸν Εὐσέβιον καὶ τοὺς ἀκολούθους του, ἔγινε τώρα πραγματικότητα. Καὶ αἱ μὲν Ἐκκλησίαι ἀφηρέθησαν θιαίως ἀπὸ

---

75. Πρβλ. Ἀποκ. 18, 6.

ἡμᾶς, οἱ δὲ ἐπίσκοποι καὶ οἱ πρεσβύτεροι, ποὺ ἡρνήθησαν νὰ κοινωνήσουν ἐκκλησιαστικῶς με' αὐτούς, ἐξωρίσθησαν, ὅπως ἐκεῖνοι ἤθελον, καὶ τοὺς λαϊκοὺς, ποὺ ἡρνήθησαν νὰ δεχθοῦν αὐτούς, ἐξεδίωξαν ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας, τὰς ὁποίας παρέδωσαν εἰς τοὺς Ἀρειανούς, οἱ ὁποῖοι κατεδικάσθησαν ἤδη πρὸ τόσοῦ καιροῦ ὡς αἰρετικοί, ὥστε με' τὴν σύμπραξιν καὶ τῆς ὑποκρισίας τῶν Μελιτιανῶν, νὰ ἡμποροῦν οὗτοι ἀφόβως νὰ διαδίδουν μέσα εἰς αὐτὰς τὰ διδάγματα τῆς ἀσεβείας των, καὶ νὰ προετοιμάζουν καθὼς τοῦλάχιστον νομίζουν, τὴν ὁδὸν τῆς ἀπάτης διὰ τὸν Ἀντίχριστον, ὁ ὁποῖος ἐνέσπειρεν εἰς τὰς ψυχὰς των τὴν αἵρεσιν.

23. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν ἄς ὀνειρεύωνται με' τὴν φαντασίαν των μάταια πράγματα· διότι γνωρίζομεν, ὅτι καὶ ὁ φιλάνθρωπος βασιλεὺς, ἀφοῦ μάθη τοὺς σκοποὺς των, θὰ ἀνατρέψῃ τὰς πονηρὰς ἐπιδιώξεις των, ὥστε νὰ μὴ συνεχισθοῦν, ἀλλὰ σύμφωνα με' τὸ γεγραμμένον, αἱ καρδίαι τῶν ἀσεβῶν γρήγορα θὰ σταματήσουν⁷⁶. Ἡμεῖς ὅμως, ἄς ἐνδυθῶμεν, κατὰ τὸ γεγραμμένον, τοὺς λόγους τῶν ἁγίων Γραφῶν⁷⁷, διὰ νὰ ἀντιμετωπίσωμεν αὐτοὺς ὡς ἀποστάτας, ποὺ θέλουν νὰ ἐγκαταστήσουν τὸν φανατισμὸν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Κυρίου, καὶ ἄς μὴ φοβηθῶμεν οὔτε τὸν θάνατον τοῦ σώματος, οὔτε νὰ ζηλεύσωμεν τοὺς τρόπους συμπεριφορᾶς των, ἀλλὰ ἀπὸ κάθε τι ἄλλο ἄς προτιμᾶται ὁ λόγος τῆς ἀληθείας. Καὶ ἡμεῖς ἐπίσης, ὡς ὅλοι γνωρίζετε, τότε, ποὺ ὁ Εὐσέβιος καὶ οἱ ὁπαδοὶ του ἀπαιτοῦσαν ἀπὸ ἡμᾶς ἢ νὰ συμφωνήσωμεν με' αὐτοὺς εἰς τὴν ἀσέβειαν ἢ νὰ περιμένωμεν νὰ μᾶς μεταχειρισθοῦν με' ἐχθρότητα, δὲν ἠθελήσαμεν νὰ συγκατατεθῶμεν με' τὰς γνώμας των, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπροτιμήσαμεν νὰ διωχθῶμεν παρ' αὐτῶν, παρὰ νὰ μιμηθῶμεν τὸν τρόπον τοῦ Ἰούδα. Καὶ θέβαια ἔκαμαν ἐκεῖνο, ποὺ ἠπέλιθον, καὶ κατὰ μίμησιν τῆς Ἰεζαβέλ⁷⁸, προσεταιρίσθησαν τοὺς Μελιτιανούς, ὡς ὄργανά των, με' τὸ νὰ γνωρίζουν ὅτι οὗτοι κατηγόρησαν τὸν μακαρίτην Πέτρον τὸν μάρτυρα καὶ ὕστερον ἀπ' αὐτὸν τὸν μεγάλον

76. Πρῆλ. Παρμ. 10, 20.

77. Πρῆλ. Δ' Βζσ. 17, 9.

78. Πρῆλ. Γ' Βζσιλ. 20, 7.

Ἀχιλλᾶν, καὶ ἔπειτα τὸν μακαρίτην Ἀλέξανδρον, διὰ νὰ χρησιμοποιήσουν αὐτοὺς καὶ ἐναντίον μας ὡς ἐμπείρους εἰς τὰ τοιαῦτα σατανικά ἔργα, καὶ ἔτσι, ὡσὰν ἀκριβῶς νὰ ἐσκέφθησαν αὐτὰ οἱ ἴδιοι, ἡμπορέσουν νὰ καταθέσουν ἐναντίον μας, πᾶν ὅ,τι ἤθελεν ὑπαγορευθῇ εἰς αὐτοὺς, διὰ νὰ ἔχουν τοῦτο ἐκεῖνοι δικαιολογίαν νὰ μᾶς καταδιώξουν καὶ νὰ ζητοῦν νὰ μᾶς θανατώσουν. Διότι τοῦτο εἶναι ἡ σφοδρὰ ἐπιθυμία των καὶ δὲν παύουν μέχρι τώρα νὰ θέλουν νὰ χύσουν τὸ αἷμα μας. Ἀλλὰ περὶ αὐτῶν δὲν ἔχω καμμίαν φροντίδα, διότι γνωρίζω καὶ ἔχω πεισθῇ, ὅτι εἰς τοὺς ἔχοντας ὑπομονήν, θὰ δοθῇ μισθός ἀπὸ τὸν Σωτῆρα, καὶ ὅτι σεῖς, ποὺ ὑπεμείνατε, ὅπως οἱ Πατέρες, γενόμενοι παραδείγματα πρὸς μίμησιν διὰ τοὺς λαοὺς καὶ ἀνατρέπετε τὴν νέαν καὶ ξένην αὐτὴν ἐπινόησιν τῶν ἀσεβῶν, θὰ καυχᾶσθε ἐν τῷ Χριστῷ, λέγοντες· Τὴν πίστιν ἐτηρήσαμεν, καὶ θὰ λάβετε τὸν στέφανον τῆς ζωῆς. Εἴθε δὲ καὶ ἐγὼ νὰ κληρονομήσω μαζί σας τὰς θείας ἐπαγγελίας, ποὺ δὲν ἐδόθησαν μόνον εἰς τὸν Παῦλον ἀλλὰ καὶ εἰς ὄλους ὅσοι ἡγάπησαν τὸν ἐπιφανέντα Κύριον καὶ Σωτῆρα ἡμῶν Θεόν, καὶ βασιλέα τῶν πάντων Ἰησοῦν Χριστόν, διὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος ἀνήκει εἰς τὸν Πατέρα ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι καὶ τώρα καὶ εἰς ὄλους τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

Ἐπιστολὴ περὶ τῶν γενομένων ἐν Ἀριμίνῳ τῆς
Γαλλίας καὶ ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας Συνόδων

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τὸ ἔργον τοῦτο εἶναι τὸ τελευταῖον τῆς σειρᾶς τῶν μεγάλων εἰς ἔκτασιν καὶ σπουδαίων ἔργων ἐξ ἐκείνων, τὰ ὅποια ἔγραψεν ὁ Ἀθανάσιος κατὰ τὸ διάστημα τῆς τρίτης ἐξουρίας του (356 — 362). Ἐκτὸς τῶν παραγράφων 30 καὶ 31, αἱ ὅποια παρενεβλήθησαν ὕστερον κατὰ μίαν μεταγενεστέραν ἀναθεώρησιν αὐτοῦ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντίου, τὸ ὅλον ἔργον ἐγράφη τὸ ἔτος 359, κατὰ τὸ ὅποιον συνήλθον αἱ δύο σύνοδοι εἰς Ἀρίμινον καὶ Σελεύκειαν, ἀφοῦ εἶχε τελειώσει τὸ ἔργον τῆς ἡ δευτέρας καὶ πρὶν ἢ ἡ εἰδησις περὶ τῆς ψυχρᾶς ὑποδοχῆς τῶν ἀπεσταλμένων τῆς ἐν Ἐριμίνῳ συνόδου ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίου καὶ ἡ διαμαρτυρία τῶν ἐπισκόπων διὰ τὴν μακρὰν ἀναμονὴν αὐτῶν εἰς Ἀνδριανούπολιν κατὰ διαταγὴν τοῦ Κωνσταντίου περιέλθουν εἰς γνῶσιν τοῦ Ἀθανασίου.

Τὸ πρῶτον μέρος τῆς ἐπιστολῆς (1—14) περιλαμβάνει τὴν ἱστορίαν τῶν δύο συνόδων, εἰς τὸ ὅποιον ὁ Ἀθανάσιος ὑποστηρίζει εὐλόγως ὅτι δὲν ὑπῆρχε λόγος συγκλήσεως νέων συνόδων, καθόσον αἱ ἀποφάσεις τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου ἦσαν πλήρεις καὶ σαφῆς ἔκθεσις τῆς ὀρθῆς πίστεως καὶ ἐπομένως οὐδεμίᾳ ἀνάγκῃ ἐπέβαλε τὴν ἔκθεσιν νέας πίστεως. Οἱ αἵρετικοὶ περὶ ὧν ἀσχολοῦνται καὶ αἱ δύο Σύνοδοι εἶναι οἱ Ἀρειανοί. Ἀκολουθοῦν ἐν συνεχείᾳ τὰ πρακτικὰ τῆς συνόδου εἰς

Ἀρίμινον, ἢ ἐπιστολὴ αὐτῆς πρὸς τὸν Κωνστάντιον καὶ ἡ ἔκθεσις αὐτῆς περὶ πίστεως. Ἐπονται τὰ πρακτικὰ τῆς ἐν Σελευκείᾳ συνόδου περὶ καθαιρέσεως τοῦ Ἀκακίου καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ, ἢ ἀναφορά αὐτῆς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ κριτικὴ τῆς διαγωγῆς τῶν Ἀρειανῶν.

Εἰς τὸ δεύτερον μέρος (15 — 32) ἐκτίθεται ἡ ἱστορία τῶν συμβόλων πίστεως τῶν Ἀρειανῶν κατὰ καιροὺς, ἀρχομένων μὲ τὴν πίστιν τοῦ Ἀρείου ὡς αὕτη ἐκτίθεται εἰς τὴν Θάλειαν καὶ εἰς τὴν πρὸς τὸν Ἀλεξανδρείας Ἀλέξανδρον ἐπιστολὴν τοῦ Ἀρείου.

Τὸ τρίτον μέρος (33 — 40) περιλαμβάνει ἀνασκευὴν τῶν φρονημάτων τῶν Ὁμοίων, οἵτινες ἐδίδασκον ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι ὁμοούσιος, ἀλλ' ὁμοιούσιος μὲ τὸν Πατέρα, καὶ ἐκκλησιν πρὸς τοὺς Ἡμεταρειανούς, τοὺς ὁποίους ἐλέγχει ὅτι ἐκ παρεξηγήσεως ἀντιτίθενται πρὸς τοὺς ὅρους τῆς πίστεως τῆς Νικαίας. Καὶ διὰ νὰ ἐκκαθαρίσῃ τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν ἐπανένωσιν μὲ τοὺς Ὁμοιοουσιανούς, ὡς ὁ Βασίλειος Ἀγκύρας καὶ ἄλλοι, προτρέπει αὐτοὺς νὰ προσέχουν εἰς τὴν ἔννοιαν μᾶλλον παρὰ εἰς τὰς λέξεις. Καί, ἂν καὶ ὑπάρχουν σοβαροὶ λόγοι, διὰ τοὺς ὁποίους ὁ ὅρος ὁμοούσιος εἶναι προτιμότερος τοῦ ὅρου ὁμοιούσιος, παραδέχεται ὅτι καὶ ὁ δεύτερος ὅρος εἶναι δεκτικὸς ὀρθῆς ἐρμηνείας καὶ δεικνύει τοῦτο μὲ ἀρκετὰ πειστικὴν ἐπιχειρηματολογίαν.

Εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔργου (55) παραθέται τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Κωνσταντίου πρὸς τὴν σύνοδον εἰς Ἀρίμινον καὶ ἀντίγραφον τῆς διαμαρτυρίας τῶν ἐπισκόπων αὐτῆς διὰ τὴν καθυστέρησιν τῆς ἐπαινόδου τῶν ἀπεσταλμένων τῆς πρὸς τὸν Κωνστάντιον, περὶ ᾧ ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω.

Μ Ε Τ Α Φ Ρ Α Σ Ι Σ

1. Ἴσως ἠκούσατε καὶ σεῖς τὴν εἰδήσιν περὶ τῆς συνόδου διὰ τὴν ὁποίαν γίνεται ἀκόμη καὶ τώρα πολὺς λόγος. Διότι καὶ γράμματα τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἐπαρχῶν ἐκυκλοφόρησαν εἰς ὅλα τὰ μέρη, μὲ τὰ ὁποῖα προσκαλοῦνται ἐκεῖνοι, πού θὰ συνέλθουν εἰς αὐτήν. Ἐπειδὴ δὲ σεῖς εἴσθε καὶ φιλομαθεῖς καὶ ζητεῖτε νὰ μάθετε τὰ ὅσα ἔγιναν εἰς αὐτήν, ἐνόμισα ὅτι εἶναι ἀναγκαῖον ὅπως ἐκεῖνα, πού ὁ ἴδιος εἶδα καὶ ἔμαθα, νὰ ἐκθέσω καὶ πρὸς σᾶς μὲ ἀκρίβειαν, διὰ νὰ μὴ ἀκούσητε αὐτὰ ἀπὸ ἄλλους καὶ σᾶς γεννηθοῦν ἀμφιβολίαι σχετικῶς μὲ τὴν ἀλήθειαν, πρὸ πάντων ὅταν ὑπάρχουν μερικοὶ πού συνηθίζουν νὰ περιγράφουν κατὰ διάφορον τρόπον τὰ γενόμενα παρὰ ὅπως πράγματι ἔγιναν. Λοιπὸν ἡ σύνοδος δὲν συνήλθεν εἰς τὴν Νίκαιαν, ὅπως εἶχεν ἀποφασισθῇ, ἀλλ' ἐξεδόθη δευτέρον διάταγμα, τὸ ὁποῖον ὠριζεν ὅπως οἱ μὲν ἐπίσκοποι τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν συνέλθουν εἰς τὴν Ἀρίμινον τῆς Ἰταλίας, οἱ δὲ ἐπίσκοποι τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν συνέλθουν εἰς τὴν πόλιν τῆς Ἰσαυρίας, πού λέγεται Τραχεῖα Σελεύκεια. Ἡ αἰτία διὰ τὴν ὁποίαν συνεκλήθη ἡ σύνοδος αὕτη, ὡς διεδίδετο, ἦτο νὰ συζητήσῃ τὸ θέμα τῆς πίστεως εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Ἐκεῖνοι δέ, πού εἰσηγήθησαν τοῦτο, ἦσαν ἀπὸ μὲν τὴν Παννονίαν ὁ Οὐρσάκιος καὶ ὁ Οὐάλης καὶ κάποιος Γερμίνιος, ἀπὸ δὲ τὴν Συρίαν, ὁ Ἀκάκιος, ὁ Εὐδόξιος καὶ ὁ Πατρόφιλος, ὁ καταγόμενος ἀπὸ τὴν Σκυθόπολιν. Διότι οὗτοι, μὲ τὸ νὰ ἀνήκουν πάντοτε εἰς τὴν Ἀρειανικὴν μερίδα, καὶ διότι «δὲν ἐννοοῦσαν οὔτε πῶς πιστεύουν, οὔτε ἐκεῖνα, διὰ τὰ ὁποῖα ἔλεγον ὅτι ἦσαν βέθαιοι»¹, καὶ χωρὶς θόρυβον ἐξαπατοῦσαν, τώρα μὲν τὸν ἕνα, ὕστερον δὲ τὸν ἄλλον, ἀφοῦ κατάρθωσαν, μὲ τὸ νὰ ἐνσπείρουν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν τὰ σπέρματα τῆς αἱρέσεώς των, νὰ κερδήσουν μὲ τὸ μέρος των μερικοὺς, «πού ἐνόμιζον ὅτι εἶναι σπουδαῖοι»², ἀκόμη

---

1. Α' Τιμ. 1,7.

2. Γαλ. 2, 6.

καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα Κωνστάντιον, πού ἦτο αἵρετικός. ἐπροφασίσθησαν κάποιοι λόγον περὶ τῆς πίστεως, ὥστε νὰ πείσουν αὐτὸν νὰ συγκάλεσῃ σύνοδον, μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι θὰ ρίψουν εἰς τὴν λήθην τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον καὶ θὰ μεταπείσουν ὅλους, ὥστε νὰ κυριαρχήσῃ παντοῦ, ἀντὶ τῆς ἀληθείας, ἡ ἀσέβεια.

2. Καὶ ἐν πρώτοις μὲν, ἐγὼ τοῦλάχιστον ἀπορῶ (νομίζω δὲ ὅτι καὶ οἰοσδῆποτε ἄλλος φρόνιμος ἀντιλαμβάνεται τοῦτο) διατὶ ἐνῶ ἀρχικῶς εἶχεν ὀρισθῇ νὰ εἶναι ἡ σύνοδος καθολικὴ καὶ ὅλοι ἔτσι ἐπερίμεναν, ὅλως ἀπροσδοκῆτως διηρέθη εἰς δύο, καὶ οἱ μὲν συνήλθον ἐκεῖ, οἱ δὲ ἄλλοι ἐδῶ συνεκρότησαν σύνοδον. Τοῦτο ἀσφαλῶς ἦτο ἔργον τῆς θείας Προνοίας, διὰ νὰ φανερωθῇ εἰς τὴν κάθε μίαν τῶν μὲν τὸ ἀδιάβλητον φρόνημα τῆς πίστεως, τῶν δὲ ἐξακριβωθῇ ἡ ὑποπτος καὶ σκοτεινὴ πρόθεσις. Ἐπειτα ἐγὼ καὶ οἱ γνήσιοι ἀδελφοί, πού ἦσαν ἐδῶ, διελογιζόμεθα καὶ ἐκεῖνο τὸ γεονὸς τῆς μεγάλης αὐτῆς συνελεύσεως, καὶ ἐξεφράζομεν μετὰξὺ μας ἀνησυχίας μὲ τὸ νὰ βλέπωμεν ὅτι ἦτο ἐντελῶς ἄχρηστος. Διότι τί ἦτο ἐκεῖνο, πού ἐπίεζε τόσο πολύ, ὥστε ὅλη ἡ οἰκουμένη νὰ τεθῇ εἰς κίνησιν καὶ ταραχὴν, καὶ ἐκείνους, πού κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον λέγονται κληρικοί, νὰ τρέχουν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ καὶ νὰ ζητοῦν πῶς θὰ μάθουν καλλίτερον νὰ πιστεύουν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν; Διότι ἐὰν πράγματι ἐπίστευον, δὲν θὰ ἐζήτουν νὰ μάθουν ὡς νὰ μὴ ἐπίστευον. Τοῦτο δὲ διὰ μὲν τοὺς κατηχουμένους δὲν ἦτο μικρὸν σκάνδαλον, διὰ δὲ τοὺς εἰδωλολάτρας δὲν ἦτο κάτι τὸ σύνηδες, ἀλλὰ κάτι, πού ἐγένεν ἀφορμὴ νὰ μᾶς περιγελοῦν περιφρονητικῶς, λέγοντες ὅτι οἱ Χριστιανοί, ὡς ἐὰν νὰ ἐξύπνησαν τώρα ἀπὸ τὸν ὕπνον, ζητοῦν νὰ μάθουν πῶς πρέπει νὰ πιστεύουν περὶ τοῦ Χριστοῦ. Ἐκεῖνοι δέ, πού ὀνομάζονται κληρικοὶ τῶν, καίτοι ἀπαιτοῦν σεβασμὸν τοῦ ποιμνίου τῶν ὡς διδάσκαλοι, τώρα παρουσιάζονται ἄπιστοι μὲ τὸ νὰ ζητοῦν νὰ μάθουν ἐκεῖνο πού δὲν εἶχον. Καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες τὸν Οὐρσάκιον, οἱ ὁποῖοι ἦσαν οἱ αἵτιοι ὅλων τούτων, δὲν ἀντελήφθησαν πόσῃ ὀργὴν ἀπεθησαύρησαν διὰ τὸν ἑαυτὸν των³, καθὼς ὁ Κύ-

3. Πρβλ. Ρωμ. 2, 5.

ριος διὰ μὲν στόματος τῶν ἁγίων λέγει· «ἄλλοίμονον εἰς ἐκείνους ἔνεκα τῶν ὁποίων θλασφημεῖται τὸ ὄνομά μου ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτραις»⁴, ὁ ἴδιος δὲ λέγει εἰς τὰ Εὐαγγέλια· «ἐκεῖνος λοιπὸν ποῦ θὰ σκανδαλίσῃ ἓνα ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς μικροὺς, θὰ ᾔτο συμφερώτερον εἰς αὐτὸν νὰ κρεμασθῇ ἀπὸ τὸν λαιμὸν τοῦ μυλόπετρα καὶ νὰ καταβυθισθῇ εἰς τὸ πέλαγος τῆς θαλάσσης»⁵, παρὰ, ὥς ἐπρόσθεσεν ὁ Λουκάς, «νὰ σκανδαλίσῃ ἓνα ἀπὸ τοὺς μικροὺς τούτους»⁶.

3. Διότι τί ἔλειπεν ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀληθείας εἰς τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν, διὰ νὰ συζητοῦν τώρα διὰ τὴν πίστιν καὶ νὰ ἐπικαλοῦνται τὴν συνδρομὴν τῆς ἀνωτάτης πολιτικῆς ἐξουσίας τῶν χρόνων τούτων πρὶν νὰ ἐκθέσουν δῆθεν τὴν νέαν ὁμολογίαν των περὶ πίστεως; Διότι ὁ Οὐρσάκιος καὶ ὁ Οὐάλης καὶ ὁ Γερμίνιος καὶ οἱ ὁπαδοὶ των ἔκαμαν ἐκεῖνο, ποῦ οὔτε ἔγινεν οὔτε ἠκούσθη ποτὲ μεταξύ Χριστιανῶν. Διότι μὲ τὸ νὰ γράψουν αὐτὸ ποῦ αὐτοὶ ἤθελαν νὰ πιστεύεται, ἔγραψαν πρῶτον τὴν ἀνωτάτην πολιτικὴν ἐξουσίαν καὶ τὸν μῆνα καὶ τὴν ἡμέραν τοῦ τρέχοντος ἔτους, διὰ νὰ ἀποδείξουν εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ποῦ σκέπτονται φρονίμως, ὅτι ἡ πίστις των δὲν ὑπῆρχε πρωτύτερα, ἀλλὰ ἔλαθεν ἀρχὴν τώρα, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίου. Διότι, πάντα ὅσα ἔγραψαν, ἔγραψαν αὐτὰ μὲ τὸν νοῦν των ἐστραμμένον πρὸς τὸ συμφέρον τῆς αἰρέσεώς των. Ἐκτὸς τούτων, ἐνῶ προσποιοῦνται ὅτι γράφουν περὶ τοῦ Κυρίου, ὀνομάζουν διὰ τὸν ἑαυτὸν των ἄλλον «δεσπότην», τὸν Κωνσταντίον, διότι αὐτὸς ἦτο ἐκεῖνος, ποῦ ἐφωδίασεν αὐτοὺς μὲ τὴν ἐξουσίαν τῆς ἀσεθείας· εἶπον δὲ αὐτὸν καὶ «αἰώνιον βασιλέα» καθ' ἣν στιγμὴν ἀρνοῦνται ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι αἰώνιος. Τόσον πολὺ, πλὴν τῆς ἀσεθείας των, εἶναι χριστομάχοι. Ἄλλ' ἴσως οὗτοι ἐπικαλεσθοῦν ὡς δικαιολογίαν των περὶ τῆς μνείας τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας τὴν χρονολογίαν τῶν ἁγίων προφητῶν. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἀντολμήσουν νὰ εἶπουν, θὰ προδώσουν ἔτσι τὴν πολλὴν ἀμάθειάν των. Διότι ἡ μὲν ἀναγραφή τῶν χρόνων, ποῦ ἐ-

4. Ρωμ. 2, 24 (Ἦσ. 52, 5).

5. Ματθ. 18, 6.

6. Λουκ. 17, 2.

γράφησαν αἱ προφητεῖαι, σκοπὸν ἔχει νὰ ὑπενθυμίῃ εἰς ἡμᾶς τὴν ἐποχὴν, ποὺ αὗται ἐγίναν. Καὶ ὁ μὲν Ἡσαΐας καὶ ὁ Ὡσηέ, εἰς τὰς ἡμέρας Ἰωάθαμ καὶ Ἀχαζ καὶ Ἐζεκιίου⁷ ἐπροφήτευσαν ὁ δὲ Ἰερεμίας εἰς τὰς ἡμέρας Ἰωσίου⁸, καὶ Ἰεζεκιήλ καὶ ὁ Δανιήλ ἐπὶ βασιλείας Κύρου καὶ Δαρείου⁹, καὶ ἄλλοι εἰς ἄλλους χρόνους ἐπροφήτευσαν, ὅχι διὰ νὰ κάμουν ἀρχὴν τῆς εὐσεβείας. Διότι ἡ πίστις ποὺ ἐκήρυξαν ἦτο καὶ πρὸ αὐτῶν καὶ ἦτο πάντοτε, καὶ ὁ Θεὸς εἶχε προετοιμάσει αὐτὴν ἐν τῷ Χριστῷ δι' ἡμᾶς πρὸ καταβολῆς κόσμου. Ἐπομένως αἱ προφητεῖαι τῶν δὲν σημαίνουν τοὺς χρόνους τῆς πίστεώς των, διότι οὗτοι ἦσαν πιστοὶ καὶ πρὶν ἀπὸ τοὺς χρόνους τούτους, οἱ δὲ χρόνοι ἀναφέρονται εἰς τὰς προφητείας των. Ἡ δὲ προφητεία προηγέτο μὲν εἰς χρόνον τῆς ἐπιφανείας τοῦ Σωτῆρος, ἦτο ὅμως προαγγελία ἐκείνων, ποὺ θὰ ἐγίνοντο εἰς τὸν Ἰσραὴλ καὶ εἰς τὰ ἔθνη. Καὶ οἱ χρόνοι ἐσήμαινον ὅχι ἀρχὴν πίστεως, ὅπως προεῖπα, ἀλλ' αὐτοὺς τοὺς προφήτας, ποὺ ἔζησαν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, καὶ ἐπροφήτευσαν ταῦτα. Αὐτοὶ δὲ ἐδῶ τώρα οἱ σοφοί, οὔτε τὴν ἱστορίαν ἐξηγοῦν, οὔτε προλέγουν τὰ μέλοντα νὰ συμβοῦν, ἀλλὰ μόλις ἔγραψαν «ἐξετέθη ἡ καθολικὴ πίστις» εὐθὺς ἀμέσως ἐπρόσθεσαν καὶ τὴν ὑπατείαν καὶ τὸν μῆνα καὶ τὴν ἡμέραν τοῦ μηνὸς πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως, καθὼς ἀκριβῶς οἱ ἅγιοι ἔγραψον τὴν χρονολογίαν καθ' ἣν ἔγραψαν τὰς ἱστορίας των καὶ ἐξετέλεσαν τὴν διακονίαν των, χρονολογήσουν ἔτσι καὶ οὗτοι ἀπὸ πότε ἤρχισεν ἡ πίστις των. Καὶ εἴθε νὰ εἶχον γράψει μόνον διὰ τὴν ἰδικὴν των πίστιν, «διότι τώρα ἤρχισε», καὶ δὲν ἐπεχείρουν νὰ εἶπουν τοῦτο ὡς περὶ τῆς καθολικῆς πίστεως. Διότι δὲν ἔγραψαν ἀπλῶς «ἔτσι πιστεύομεν», ἀλλ' ὅτι «ἐξετέθη ἡ καθολικὴ πίστις».

4. Καὶ ἡ μὲν τόλμη τῆς προθέσεως αὐτῶν μαρτυρεῖ περὶ τῆς ἀμαθείας των, ἡ δὲ καινούργια ἐπινόησις των νὰ ἐκθέσουν νέαν πίστιν μαρτυρεῖ τὴν ταυτότητά της μὲ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν. Διότι, μὲ τὸ νὰ γράψουν ἔτσι ἔδειξαν πότε οὗτοι ἤρχισαν νὰ πιστεύουν, καὶ ὅτι

7. Ἡσ. 1, 1. Ὡσ. 1, 1.

8. Πρβλ. Ἱερ. 1, 2.

9. Πρβλ. Δαν. 6, 28.

ἀπὸ τῶρα θέλουν ὅπως ἡ πίστις των καθιερωθῇ ὡς καθολικὴ πίστις. Καὶ καθὼς, κατὰ τὸν εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν, «ἐτέθη δόγμα»¹⁰ διὰ τὴν ἀπογραφὴν, καὶ τὸ διαταγμα τοῦτο δὲν ὑπῆρχε μὲν πρωτύτερα, ἤρχισε δὲ ἀπὸ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, κατὰ τὰς ὁποίας ἐδημοσιεύθη ἀπὸ τὸν ἄρχοντα ποῦ τὸ ἔγραψε, ἔτσι καὶ οὗτοι, μὲ τὸ νὰ ἔγραψαν «ἐξετέθη τῶρα ἡ πίστις», ἔδειξαν ὅτι τὸ φρόνημα τῆς αἱρέσεως αὐτῶν εἶναι νεώτερον καὶ δὲν ὑπῆρχε πρωτύτερα. Ἐὰν δὲ καὶ ἐπρόσθεσαν «τῆς καθολικῆς» δὲν ἐπρόσεξαν ὅτι καὶ οἱ ἴδιοι περιέπεσαν εἰς τὴν ἀφροσύνην τῶν αἱρετικῶν ἀπὸ τὴν Φρυγίαν, ὥστε νὰ εἶπουν καὶ αὐτοὶ μαζί μὲ ἐκείνους· «εἰς ἡμᾶς ἀπεκαλύφθη πρῶτον καὶ ἀπὸ ἡμᾶς ἀρχίζει ἡ πίστις τῶν Χριστιανῶν». Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἐκείνοι τὴν Μαξιμίλλαν καὶ τὸν Μοντανόν, ἔτσι οὗτοι ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ τὸν Κωνστάντιον ὀνομάζουν «δεσπότην» των. Ἐὰν δέ, κατ' αὐτούς, ἡ πίστις ἔλαβεν ἀρχὴν ἀπὸ τὴν τωρινὴν ὑπατείαν¹¹, τί θὰ κάμουν οἱ Πατέρες καὶ οἱ μακάριοι μάρτυρες, τί δὲ θὰ κάμουν καὶ οἱ ἴδιοι μὲ ἐκείνους, ποῦ οἱ ἴδιοι κατήχησαν καὶ ἐκοιμήθησαν πρὸ τῆς παρούσης ὑπατείας, πῶς θὰ ἀναστήσουν αὐτούς, διὰ νὰ τοὺς διδάξουν νὰ ἀπορρίψουν ἐκεῖνα ποῦ ἐνόμιζον ὀρθὰ καὶ ἐδίδαξαν πρωτύτερα εἰς αὐτούς, καὶ νὰ θάλουν εἰς τὴν θέσιν αὐτὰ ποῦ ἐπενόησαν καὶ ἔγραψαν τῶρα; Τόσον ἀμαθεῖς εἶναι οὗτοι, ποῦ γνωρίζουν μόνον νὰ ἐφευρίσκουν προφάσεις καὶ ταύτας ἀναρμόστους καὶ ἀπιστεύτους, ποῦ ἔχουν μέσα των τὴν ἰδίαν των καταδίκην.

5. Διότι ἡ μὲν Σύνοδος τῆς Νικαίας δὲν ἔγινεν ἀπλῶς, ἀλλὰ συνεκλήθη ὑπὸ τὴν πίεσιν κατεπειγούσης ἀνάγκης καὶ ἀπὸ εὐλογον αἰτίαν. Διότι οἱ Χριστιανοὶ τῆς Συρίας καὶ τῆς Κιλικίας καὶ τῆς Μεσοποταμίας εἶχον λάθος ὡς πρὸς τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα καὶ ἐώρταζον αὐτὴν μαζί μὲ τοὺς Ἰουδαίους, καὶ ἡ Ἀρειανὴ αἵρεσις εἶχεν ἐπαναστατήσῃ ἐναντίον τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ εὗρε προστατάς τὸν Εὐσέβιον καὶ τοὺς ἀκολουθούς του, οἱ ὅποιοι εἶχον πολὺν ζῆλον ὑπὲρ τῆς αἱρέσεως καὶ

10. Λουκ. 2, 1.

11. Ὑπατεία: Ἡ ὑπατος, ἀνωτάτη ἀρχή, εἰς τὴν ἀρχαίαν Ρώμην. Ὁ χρόνος καθ' ὃν διετέλεσε κάποιος ὑπατος = ἐπὶ ὑποτείας τοῦ θεῖνος.

εἰς τὸ νὰ ὀργανώνουν τὴν ἐπίθεσιν τῶν ἐναντίον τῶν εὐσεβῶν. Αὐτὰ ἔγιναν αἰτία νὰ συγκληθῇ οἰκουμένηκῃ σύνοδος διὰ νὰ ἀποφασίσῃ ὅπως ἡ ἑορτὴ τοῦ Πάσχα ἐορτάζεται μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀπὸ ὅλους τοὺς Χριστιανούς, ἡ δὲ αἵρεσις ποὺ ἐξεφύτρωσεν μέσα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀναθεματισθῇ. Ἐγίνε λοιπὸν ἡ Σύνοδος καὶ οἱ μὲν Χριστιανοὶ τῆς Συρίας ἐπείσθησαν, περὶ δὲ τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως οἱ Πατέρες ἀπεφάσισαν ὅτι αὕτη εἶναι πρόδρομος τοῦ Ἀντιχρίστου, καὶ ὅσα ἔγραψαν ἐναντίον αὐτῆς καλῶς ἀπεφάσισαν. Καὶ ὅμως, ἂν καὶ ἦσαν τόσοι πολλοὶ αὐτοί, ποὺ ἔγραψαν αὐτά, δὲν ἐτόλμησαν νὰ γράψουν τίποτε τὸ τοιοῦτον, ὅπως ἐκεῖνα ποὺ ἔγραψαν οἱ τρεῖς ἢ τέσσαρες οὗτοι. Διότι δὲν ἐπρόταξαν εἰς ὅσα ἔγραψαν οὔτε τὴν ὑπατείαν, οὔτε τὸν μῆνα οὔτε τὴν ἡμέραν, ἀλλὰ μόνον περὶ μὲν τοῦ Πάσχα ἔγραψαν «ἐφάνη εἰς ἡμᾶς καλόν, καθὼς ἔπεται», διότι τότε ἐφάνη εἰς αὐτοὺς καλόν νὰ συμφωνήσουν. Περὶ δὲ τῆς πίστεως δὲν ἔγραψαν «ἔτσι ἐφάνη καλόν», ἀλλ' «ἔτσι πιστεῦει ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία», καὶ ἀμέσως πάντες ὡμολόγησαν πῶς πιστεύουν, διὰ νὰ δείξουν ὅτι τὸ φρόνημα τῆς πίστεως τῶν δὲν εἶναι κάτι νεώτερον, ἀλλὰ ἡ ἀποστολικὴ πίστις, καὶ ἐκεῖνα, ποὺ ἔγραψαν, δὲν ἐφευρέθησαν παρὰ τῶν ἰδίων, ἀλλ' εἶναι αὐτὰ ταῦτα, ποὺ ἐδίδαξαν οἱ ἀπόστολοι.

6. Αἱ δὲ σύνοδοι τὰς ὁποίας οὗτοι θέτουν τώρα εἰς κίνησιν, ποῖαν εὐλογον αἰτίαν ἔχουν; Διότι ἐὰν μὲν ἐνεφανίσθῃ κάποια ἄλλη νεωτέρα αἵρεσις μετὰ τὴν Ἀρειανὴν ἃς εἶπουν ποῖαι εἶναι αἱ καινοτομίαι, ποὺ αὕτη ἐπενόησε, καὶ ποῖοι οἱ ἐφευρέται τῆς, καὶ ὅταν γράφουν περὶ πίστεως, ἃς ἀναθεματίζουν τὰς αἱρέσεις, ποὺ παρουσιάσθησαν πρὸ τῆς συνόδου ταύτης, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι καὶ ἡ Ἀρειανὴ αἵρεσις, καθὼς ἔπραξαν καὶ οἱ Πατέρες τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου, διὰ νὰ φανοῦν καὶ αὐτοὶ ὅτι ἔχουν κάποιαν λογικοφανῆ πρόφασιν νὰ λέγουν νεώτερα πράγματα. Ἐὰν δὲ τίποτε τέτοιο δὲν ἔγινε, οὔτε ἡμποροῦν νὰ παρουσιάσουν ὅτι ἔγινε, (αὐτοὶ δὲ μὲ τὸ νὰ πρεσβεύουν μᾶλλον τὴν ἀσέθειαν τοῦ Ἀρείου, τὰ δόγματα αὐτοῦ κηρύσσουν καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ ὅταν ἐλέγχωνται πλανώμενοι καθ' ἑκάστην μεταβάλλουν αὐτά) ποῖα ἡ ἀνάγκη ἄλλων συνόδων ὅταν ἡ Σύνοδος τῆς Νικαίας εἶναι ἀρκετὴ πρὸς καταδίκην καὶ τῆς Ἀρειανῆς καὶ τῶν ἄλλων αἱρέσεων, τὰς ὁποίας ὅλας κατεδίκασε

διὰ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως; Διότι πράγματι καὶ αὐτὸς ὁ περιβόητος Ἀέτιος, πού ὠνομάσθη ἄθεος, ὁ ὁποῖος κομπάζει ὅχι διότι ἐφεῦρεν ἰδικήν τοῦ τινα παραφροσύνην, ἀλλὰ διότι πληγείς ἀπὸ τὴν κακοχειμωνιάν τῆς Ἀρειανῆς ἑτεροδοξίας ἐναυάγησε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν πίστιν μαζί μὲ ἐκείνους, πού παρεπλάνησε. Ματαίως λοιπὸν τρέχουν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι ἐζήτησαν νὰ γίνουν αἱ σύνοδοι χάριν τῆς πίστεως, διότι ἡ θεία Γραφὴ εἶναι περισσότερον ἐπαρκὴς ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα μαζί. Ἐάν δὲ καὶ παραστῇ ἀνάγκη συνόδου περὶ αὐτοῦ εἶναι ἄρκετὰ τὰ γραφέντα ἀπὸ τοὺς Πατέρας, διότι καὶ τοῦτο δὲν παρέλειψαν οἱ Πατέρες, πού συνῆλθον εἰς τὴν Νίκαιαν, ἀλλὰ καὶ ἐξέθεσαν τὴν διδασκαλίαν τόσον ἀκριβῶς, ὥστε ἐκεῖνοι, πού ἀναγινώσκουν μὲ γνήσιον ἐνδιαφέρον τὰ συγγράμματά των, νὰ ἡμποροῦν νὰ φέρουν εἰς τὸν νοῦν των τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν εὐσέβειαν, τὴν ὁποίαν κηρύσσουν αἱ θεῖαι Γραφαί.

7. Ἐπομένως, ἐπειδὴ οὗτοι δὲν ἔχουν τίποτε τὸ εὐλογοφανὲς μὲ τὸ μέρος των, πουθενὰ δὲ δὲν εὐρίσκουν στερεὸν ἔδαφος νὰ στηριχθοῦν, ἂν καὶ ἐφευρίσκουν φανταστικὰς δικαιολογίας, κατόπιν τούτων, τοῦτο μόνον ὑπολείπεται εἰς αὐτοὺς νὰ λέγουν ἡμεῖς ἐπειδὴ δὲν συμφωνοῦμεν μὲ τοὺς προγενεστέρους ἡμῶν καὶ παραθαίνομεν τὰς παραδόσεις τῶν Πατέρων, διὰ τοῦτο ἐζητήσαμεν νὰ γίνῃ σύνοδος. Ἀλλὰ πάλιν, ἐπειδὴ ἐφοβήθημεν μήπως, ἐάν συνέλθωμεν ὅλοι εἰς ἓν μέρος, αἱ προσπάθειαι μὰς θὰ ἐγίνοντο εἰς μάτην, διὰ τοῦτο ἐζητήσαμεν ὅπως ἡ σύνοδος διαιρεθῇ εἰς δύο, ἵνα, ἀφοῦ συνέλθωμεν χωριστὰ καὶ παρασύρωμεν ἐπιτηδεῖως περισσότερον μὲ τὰς ἀπειλάς, μὲ τὸ μέρος μας τὸν προστάτην τῆς ἀσεβείας Κωνστάντιον, καὶ ἔτσι ἀχρηστεύσωμεν τὰ πεπραγμένα τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου, μὲ τὸ νὰ ἐπιδεικνύωμεν τὴν ἀπλότητα τῶν ἰδικῶν μας δογμάτων. Ἐάν δὲ καὶ δὲν διευτύπωσαν αὐτὰ εἰς λόγους, ἐν τούτοις μὲ τὴν ἔννοιαν αὐτὴν ἐπραξαν καὶ ἀνεστάτωσαν τὰ πάντα. Ἀσφαλῶς, ἂν καὶ πολλὰ πολλάκις ἔγραψαν καὶ εἶπον εἰς διαφόρους συνόδους, ἐν τούτοις οὐδέποτε ἔκαμον μνείαν περὶ τῆς Ἀρειανῆς αἵρέσεως ὡς ἀπορριπτέας, ἀλλὰ καὶ κάποτε μερικοί, πού ἦσαν παρόντες, ἐπολέμησαν τὰς αἵρέσεις, αὐτοὶ ὑπερήσπιζον τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, τὴν ὁποίαν ἡ Σύνοδος τῆς Νικαίας

ἀνεθεμάτισε, καὶ μᾶλλον οὗτοι ἐδέχοντο εὐχαρίστως ὡς ὁμόφρονάς των, ἐκείνους ποὺ ἐπρέσβευον τὰ φρονήματα τοῦ Ἀρείου. Τοῦτο λοιπὸν εἶναι ἀδιάσειστος ἀπόδειξις ὅτι σκοπὸς τῶν τωρινῶν συνόδων δὲν ἦτο ἡ ἀλήθεια, ἀλλὰ ἡ ἀνατροπὴ τῶν πεπραγμένων τῆς Συνόδου τῆς Νικαίας· ἀκόμη δὲ καὶ αὐτὰ τὰ πρακτικὰ τῶν συνόδων, ποὺ οὗτοι συνεκάλεσαν καὶ τῶν ὁμοίων πρὸς αὐτάς, ὅχι ὀλιγώτερον καθαρὰ ἀποδεικνύουν ὅτι ταῦτα εἶναι ἀληθινά. Διὰ τοῦτο λοιπὸν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ διηγηθῶμεν τὰ καθέκαστα καθὼς ἐγίναν.

8. Ἐνῶ ὅλοι ἐπερίμεναν ὅτι οὗτοι θὰ συνήρχοντο εἰς ἓν μέρος, ὅπως προσκαλοῦσαν αὐτοὺς τὰ βασιλικά γράμματα, καὶ νὰ γίνῃ μία σύνοδος, αὐτοὶ διηρέθησαν εἰς δύο· καὶ οἱ μὲν κατέβησαν εἰς τὴν Σελεύκειαν, ποὺ λέγεται Τραχεῖα, οἱ δὲ συνήλθον εἰς τὴν Ἀρίμινον. Ἦσαν οἱ ἐπίσκοποι, ποὺ συνήλθον εἰς αὐτὴν, τετρακόσιοι καὶ πλεόν. Εἰς αὐτὴν προσήλθον καὶ ὁ Γερμίνιος, καὶ ὁ Αὐξέντιος, καὶ ὁ Οὐάλης, καὶ ὁ Οὐρσάκιος, καὶ ὁ Δημόφιλος καὶ ὁ Γάϊος. Ἄλλ' ἐνῶ ὅλοι οἱ ἐπίσκοποι συνεζήτουν τὸ θέμα μὲ θάσιν τὰς θείας Γραφάς, οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι παρουσίασαν κείμενον, τὸ ὁποῖον ἀνέγνωσαν, ἐνώπιον τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, καὶ ἀπαιτοῦσαν νὰ προκριθῇ ἀπὸ κάθε ἄλλην σύνοδον καὶ νὰ μὴ ζητῆται τι περισσότερον τούτων παρὰ τῶν αἰρετικῶν, οὔτε νὰ ἐξετάζεται τί οὗτοι σκέπτονται, ἀλλὰ νὰ ἀκεσθοῦν εἰς ταῦτα μόνον. Καὶ ἐκεῖνα ποὺ ἐγράφησαν παρ' αὐτῶν, εἶναι τὰ ἀκόλουθα:

Ἡ καθολικὴ πίστις ἐξετέθη καὶ ἀνεγνώσθη παρουσίᾳ τοῦ δεσπότη ἡμῶν, τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ ἐνδόξου νικητοῦ βασιλέως Κωνσταντίου Αὐγούστου, τοῦ αἰωνίου Σεβαστοῦ ἐπὶ ὑπατείας τῶν Φλασίων Εὐσεβίου καὶ Ὑπατίου, τῶν ἐνδοξοτάτων, ἐν Σιρμίῳ τὴν 11ην πρὸ τῶν καλενδῶν τοῦ Ἰουνίου¹².

Πιστεύομεν εἰς ἓνα, τὸν μόνον καὶ ἀληθινὸν Θεόν, Πατέρα, Παντοκράτορα καὶ κτίστην καὶ δημιουργὸν τῶν πάντων. Καὶ εἰς ἓνα μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος

12. Ματθ. 22 τοῦ 359.

ἐγεννήθη ἀπαθῶς ἐκ τοῦ Θεοῦ, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων καὶ πρὸ πάσης ἀρχῆς καὶ πρὶν ἀπὸ κάθε χρόνον, πού ἤμπορεῖ νὰ ἐπινοηθῇ, καὶ πρὸ πάσης οὐσίας ὑποκειμένης εἰς ἀντίληψιν, διὰ τοῦ ὁποίου ἐσχεδιάσθησαν ὅλοι οἱ αἰῶνες καὶ ἐγιναν τὰ πάντα, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη μονογενής, μόνος ἐκ μόνου τοῦ Πατρός, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, ὁμοιον μὲ τὸν Πατέρα, πού ἐγέννησεν αὐτόν, σύμφωνα μὲ τὰς Γραφάς, τοῦ ὁποίου τὴν γέννησιν δὲν γνωρίζει κανείς, παρὰ μόνον ὁ Πατήρ, πού ἐγέννησεν αὐτόν. Τοῦτον γνωρίζομεν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ μονογενῆ, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν συγκατάθεσιν τοῦ Πατρὸς κατέβη ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς, διὰ νὰ καταργήσῃ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ἐγεννήθη ἀπὸ τὴν Παρθένον Μαρίαν καὶ συνανεστράφη μὲ τοὺς μαθητάς καὶ ἐξεπλήρωσεν ὁλόκληρον τὴν θείαν οἰκονομίαν σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς, ἐσταυρώθη καὶ ἀπέθανε καὶ κατέβη εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς καὶ ἔβαλεν εἰς τάξιν τὰ πράγματα ἐκεῖ, τὸν ὁποῖον, «μόλις εἰδὸν οἱ πυλῶροι τοῦ Ἰδοῦ»¹³ ἐτρόμαξαν, καὶ ἀνεστήθη ἐκ τῶν νεκρῶν τὴν τρίτην ἡμέραν, συνανεστράφη μὲ τοὺς μαθητάς καὶ ἀφοῦ ἐξεπλήρωσεν ὅλην τὴν θείαν οἰκονομίαν, μετὰ τὴν συμπλήρωσιν πεντήκοντα ἡμερῶν, ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἐκάθισεν εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ θὰ ἔλθῃ πάλιν κατὰ τὴν τελευταίαν ἡμέραν τῆς ἀναστάσεως περιβεβλημένος τὴν δόξαν τοῦ Πατρὸς, διὰ νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὸν καθένα σύμφωνα μὲ τὰ ἔργα του. Καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ὁ ἴδιος μονογενὴς ὑπεσχέθη νὰ στείλῃ πρὸς τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, τὸν παράκλητον, κατὰ τὸ γραμμένον· «Πηγαίνω πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ θὰ παρακαλέσω τὸν Πατέρα μου καὶ θὰ στείλῃ πρὸς σᾶς ἄλλον παράκλητον, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ἐκεῖνος θὰ λάβῃ ἀπὸ ὅσα ἐγὼ ἔχω καὶ θὰ διδάξῃ καὶ θὰ ἀνακαλῇ εἰς τὴν μνήμην σας τὰ πάντα»¹⁴. Τὸ δὲ ὄνομα τῆς οὐσίας, πού ἐχρησιμοποιήθη ἀπὸ τοὺς Πατέρας χάριν τῆς ἀπλότητος, τὸ ὁποῖον, μὲ τὸ νὰ ἀγνοῖται ἀπὸ τοὺς πιστοὺς, δημιουργεῖ σκάνδαλον, λόγῳ τοῦ ὅτι δὲν περιέχεται εἰς τὰς Γραφάς, ἐφάνη ἀρεστόν νὰ ἀπαλειφθῇ ἐντελῶς καὶ εἰς τὸ ἐξῆς νὰ μὴ γίνεταί καθόλου λόγος, περὶ οὐσίας ἐν σχέσει μὲ τὸν

13. Ἰω. 38, 17.

14. Ἰω. 14, 13, 16, 17, 26.

Θεὸν ἐπὶ τῷ λόγῳ, ὅτι αἱ θεῖαι Γραφαὶ οὐδαμοῦ κάμνουν λόγον περὶ οὐσίας Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Λέγομεν δὲ ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ὁμοιος κατὰ πάντα μὲ τὸν Πατέρα, ὅπως καὶ αἱ ἅγιοι Γραφαὶ λέγουν καὶ διδάσκουν.

9. "Ὅταν ἀνεγνώσθησαν ταῦτα, δὲν ἄργησε πολὺ νὰ ἀποκαλυφθῇ ἡ πονηρία τῶν συντακτῶν τῶν. Διότι ἅμα ὥς οἱ ἐπίσκοποι ἐπρότειναν νὰ ἀναθεματισθῇ ἡ Ἀρειανὴ αἵρεσις μαζί μὲ τὰς ἄλλας αἱρέσεις καὶ ὅλοι συνεφώνησαν μὲ τὴν πρότασιν, ὁ Οὐρσάκιος καὶ ὁ Οὐάλης καὶ οἱ μετ' αὐτῶν ἠρνοῦντο καὶ, κατὰ συνέπειαν, κατεδικάσθησαν, ὅτι ἔγραψαν τὴν ὁμολογίαν τῶν ὅχι μὲ ἄγνὰ ἐλατήρια, ἀλλὰ πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἀνατρέψουν τὰ θεσπισθέντα εἰς τὴν Νίκαιαν καὶ νὰ εἰσαγάγουν εἰς τὴν θέσιν τῶν τὴν κακόφημον αἵρεσίν τῶν. Ἐθαύμασαν λοιπὸν οἱ ἐπίσκοποι διὰ τὴν δολερότητα τῆς γλώσσης τῶν καὶ τὴν πονηράν πρόθεσίν τῶν, καὶ εἶπον· «ἡμεῖς συνήλθομεν ἐδῶ, ὅχι διότι ἐχρειαζόμεθα πίστιν (ἐπειδὴ ἔχομεν ἐντὸς μας τὴν ὀρθόδοξον πίστιν), ἀλλὰ διὰ νὰ ἀνατρέψωμεν τοὺς ἐχθροὺς τῆς ἀληθείας, πὺ προσπαθοῦν νὰ θάλουν εἰς τὴν θέσιν τῆς καινοτομίας. Ἐάν λοιπὸν σεῖς ἐγράψατε ταῦτα, ὥς ἐάν τῶρα ἀρχίζετε νὰ πιστεύετε, δὲν εἴσθε ἀκόμη κληρικοί, ἐπειδὴ τῶρα ἐκάματε ἀρχὴν νὰ μανθάνετε κατήχησιν, ἐάν δὲ καὶ σεῖς ἔχετε τὰς αὐτάς γνώμας μὲ ἡμᾶς καὶ ἦλθετε ἐδῶ εἰς τὴν σύνοδον, ἂν ὑπάρξῃ μεταξύ μας ὁμοφροσύνη καὶ τὰς μὲν αἱρέσεις ἅς παραδώσωμεν εἰς τὸ ἀνάθεμα, ἅς φυλάξωμεν δὲ τὴν διδασκαλίαν τῶν Πατέρων, ὥστε οὐδέποτε πλέον νὰ κυκλοφορήσουν αἰτήσεις, περὶ συγκλήσεως συνόδων, ἐφ' ὅσον, ἅπαξ συνήλθον οἱ ἐπίσκοποι εἰς τὴν Νίκαιαν, ἐπρόλαβαν ἅπαξ διὰ παντὸς νὰ ἐκθέσουν πᾶν ὅ,τι ἐχρειαζέτο διὰ τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν». Ἀλλὰ παρὰ τὸ ὅτι ὅλοι οἱ ἐπίσκοποι συνεφώνουν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, πάλιν οἱ ἀνωτέρω ἀναφερόμενοι ἠρνήθησαν νὰ συμφωνήσουν, καὶ κατόπιν τούτου, ἀφοῦ κατεδίκασαν αὐτοὺς ὡς ἁμαθεῖς, πονηροὺς καὶ εἰς μεγαλύτερον βαθμὸν αἰρετικούς, συνετάχθησαν ὅλοι μὲ τὴν Σύνοδον, πὺ ἔγινεν εἰς τὴν Νίκαιαν, καὶ ἔκριναν ὁμοφώνως, ὅτι πρέπει νὰ ἀρκούμεθα εἰς αὐτήν. Τοὺς δὲ προμνημονευθέντας Οὐρσάκιον, Οὐάλεντα, Γερμίνιον, Αὐξέντιον, Γάιον καὶ Δημόφιλον ἐχαρακτήρισαν αἰρετικούς, καὶ καθήρεσαν αὐτοὺς ὥς ἐάν δὲν ἦσαν ἀληθινοὶ Χριστιανοί,

ἀλλ' Ἀρειανοί, καὶ ἔγραψαν ἐναντίον των εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν γλῶσσαν τὰ ἀκόλουθα, τὰ ὁποῖα μετεφράσθησαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, ἐλευθέρως ὡς ἐξῆς:

10. Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς παρὰ τῆς συνόδου πρὸς τὸν Αὐγουστον Κωνσταντίον.

Πιστεύομεν ὅτι ὅσα ἐδογματίσθησαν εἰς τοὺς παλαιούς χρόνους ἔγιναν μετὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν προσταγὴν τῆς εὐσεβείας σου. Διότι ἡμεῖς οἱ ἐπίσκοποι συνήλθομεν εἰς σύνοδον εἰς τὴν Ἀρίμιον ἀπὸ ὅλας τὰς πόλεις τῆς Δύσεως, διὰ νὰ γίνῃ γνωστὴ, τόσον ἡ πίστις τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ὅσον καὶ διὰ νὰ γίνουν φανεροὶ ἐκεῖνοι, πρὸ πιστεύουν τὰ ἀντίθετα πρὸς αὐτήν. Διότι, ἀφοῦ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐμελετήσαμεν τὸ θέμα, εὐρήκαμεν ὅτι ἐφάνη εἰς ὅλους ἐπιθυμητόν, νὰ μείνωμεν σταθεροὶ εἰς τὴν πίστιν, πού διατηρεῖται ἀμετάβλητος, ἀφ' ὅτου ἐδόθη εἰς ἡμᾶς μέχρι σήμερον, ὅπως οἱ προφῆται καὶ τὰ Εὐαγγέλια καὶ οἱ ἀπόστολοι ἐκήρυξαν αὐτήν, διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι καὶ τῆς ἰδικῆς σου βασιλείας φρουρὸς καὶ προστάτης τῆς δυνάμεώς σου, ἵνα, ἀφοῦ ἔτσι ἐλάβομεν αὐτήν, φυλάξωμεν, καὶ μετὰ τὸ νὰ τὴν φυλάττωμεν, νὰ διατηρήσωμεν αὐτήν μέχρι τέλους. Διότι φαίνεται εἰς ἡμᾶς ἄτοπον καὶ παράνομον νὰ μεταβάλλωμεν κάτι ἀπὸ ἐκεῖνα, πού ἐθεσπίσθησαν ὀρθῶς καὶ δικαίως εἰς τὴν Νίκαιαν καὶ ἀπεφασίσθησαν ὁμοφώνως μετὰ τὸν ἐνδοξότατον Κωνσταντῖνον, τὸν πατέρα σου καὶ βασιλέα. Τῶν ὁποίων ἡ πίστις καὶ ἡ διδασκαλία διεδόθη καὶ ἐκηρύχθη εἰς τὰς ἀκοὰς καὶ τὰς διανοίας ὅλων τῶν ἀνθρώπων, ἡ ὁποία ὑπῆρξε καὶ ἡ μόνη ἀντίπαλος καὶ ἀνατροπεὺς τῆς αἰρέσεως τοῦ Ἀρείου, καὶ μετὰ τὴν δύναμιν τῆς ὁποίας, ὄχι μόνον αὐτὴ, ἀλλὰ καὶ αἱ ἄλλαι αἰρέσεις κατηργήθησαν. Εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν διδασκαλίαν αὐτήν καὶ νὰ προστεθῇ κάτι εἶναι πράγματι ἐσφαλμένον καὶ ἀπὸ τὴν ὁποίαν νὰ ἀφαιρεθῇ κάτι εἶναι ἐπικίνδυνον, ὡς ἂν ἀκριβῶς, οἷονδήποτε ἐκ τῶν δύο καὶ ἂν γίνῃ, οἱ ἐχθροὶ αὐτῆς θὰ εἶχον τὴν ἄδειαν νὰ κόμουν ἐκεῖνα, πού ἐπιθυμοῦν.

“Ὅθεν ὁ Οὐρσάκιος καὶ ὁ Οὐάλης, ἐπειδὴ συμμετεῖ-

χον ἀπὸ παλαιότερα καὶ ἦσαν σύμφωνοι μὲ τὸ Ἀρειανὸν δόγμα, εἶχον προσηκόντως χαρακτηρισθῇ ὡς ἀποχωρισθέντες ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μας ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν, καὶ διὰ τὰ νὰ γίνουν δεκτοὶ εἰς αὐτὴν ἐζήτουν νὰ ἐπιτραπῇ εἰς αὐτοὺς νὰ μετανοήσουν καὶ νὰ συγχωρηθοῦν, δι' ὅσας παραβάσεις ἤλεγχεν αὐτοὺς ἡ συνείδησις, καθὼς ἐμαρτυροῦσαν καὶ τὰ ἔγγραφα, τὰ ὅποια οἱ ἴδιοι ἔγραψαν, δυνάμει τῶν ὁποίων ἔτυχον εὐσπλαγχνικῆς μεταχειρίσεως καὶ συγγνώμης δι' ὅλας τὰς κατ' αὐτῶν κατηγορίας. (Ἦτο δὲ ὁ καιρὸς καθ' ὃν ταῦτα ἐγίνοντο, ὅταν συνεκροτεῖτο ἡ σύγκλησις τῆς συνόδου εἰς τὸ Μεδιόλανον¹⁵ μὲ τὴν συμμετοχὴν καὶ παρουσίαν τῶν πρεσβυτέρων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης), ἀφοῦ ἐγνώρισαν συγχρόνως, ὅτι καὶ ὁ μετὰ ταῦτα ἐκδημήσας πρὸς Κύριον ἄξιος μνήμης Κωνσταντῖνος μὲ πολλὴν ἀκρίθειαν καὶ ἐξέτασιν ἐξέθεσε τὴν θεσπισθεῖσαν πίστιν. Ἐπειδὴ δὲ ἀφοῦ ἐβαπτίσθη διὰ χειρῶν ἀνθρώπων καὶ ἀνεχώρησεν εἰς εἰρηνικὸν τάπον, καθὼς ἤξιζεν εἰς αὐτόν, ἐνομίσσαμεν, ὅτι εἶναι ἄτοπον μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνον νὰ ἐπιφέρωμεν κάποιαν καινοτομίαν εἰς τὴν πίστιν, καὶ νὰ ἀγνοήσωμεν τόσους πολλοὺς ἁγίους ὁμολογητάς, καὶ μάρτυρας, οἱ ὅποιοι συνέγραψαν καὶ συνέταξαν τὴν πίστιν ταύτην, οἱ ὅποιοι ἐπὶ πλέον συνέχισαν, σύμφωνα μὲ τὸν παλαιὸν νόμον τῆς Ἐκκλησίας, νὰ τηροῦν καὶ νὰ μένουν ἀφοσιωμένοι εἰς ὅλα τὰ θέματα τῆς πίστεως. Τοῦτων τὴν πίστιν ὁ Θεὸς μετέδωσε καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς βασιλείας σου, διὰ μέσου τοῦ δεσπότη ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπίσης ἐδόθη εἰς σέ τὸ νὰ βασιλεύῃς, καθὼς καὶ τὸ νὰ κυβερνᾷς τὴν οἰκουμένην εἰς τὰς ἡμέρας μας. Πάλιν λοιπὸν οἱ ἀξιολύπητοι καὶ χρεωκοπημένοι εἰς τὸν νοῦν ἐπροχώρησαν εἰς τὸ παράνομον τόλμημα νὰ ἀνακηρύξουν τοὺς ἑαυτοὺς τῶν κήρυκας τῆς δυσεβοῦς αἰρέσεως καὶ ἐπιχειροῦν νὰ ἀνατρέψουν κάθε ἀληθινὸν δόγμα πίστεως. Διότι, ὅταν συμφῶνως πρὸς τὴν ἰδικὴν σου διαταγὴν, συνεκροτήθη ἡ σύνοδος, οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι ἄφησαν νὰ ἀποκαλυφθῇ γυμνὸν τὸ σχέδιον τῆς ἀπάτης τῶν. Διότι προσεπάθησαν μὲ κάποιον πανοῦργον καὶ ταραχώδη τρόπον νὰ προτεί-

15. Τὸ ἔτος 347.

νουν εἰς ἡμᾶς κάτι διὰ νὰ καινοτομήσωμεν, ἄφοῦ εὔρον συνεταίρους εἰς τὴν συνωμοσίαν ταύτην τὸν Γερμίνιον, τὸν Αὐξέντιον καὶ τὸν Γάϊον, οἱ ὅποιοι ἦσαν οἱ δημιουργοὶ τῆς φιλονικίας καὶ τῆς διαιρέσεως, τῶν ὁποίων ἡ διδασκαλία, ἂν καὶ ἦτο μία, ὑπερέβαινε τὰ ὅρια ὧλων μαζὶ τῶν θλασφημιῶν. Ὅταν ὁμῶς ἀντελήφθησαν ὅτι ἡμεῖς δὲν συνεμερίσθημεν τὴν τοιαύτην προαίρεσίν των, οὔτε ἐσυμφωνούσαμεν μὲ τὰ κακὰ των φρονήματα, παρρουσιάσθησαν εἰς τὴν σύνοδον ἡμῶν, προσποιούμενοι, ὅτι θὰ ἦτο φρόνιμον νὰ συντάξουν κάποιαν ἄλλην ἐκβέσιν πίστεως. Δὲν ἐχρειάσθη ὁμῶς πολὺς χρόνος διὰ νὰ ἐλεγχθοῦν αἱ πεπλανημέναι γνῶμαί των. Διὰ νὰ μὴ συμβῇ λοιπὸν εἰς τὰς Ἐκκλησίας νὰ ἐμφανίζωνται πάντοτε αἱ αὐταὶ ταραχαὶ καὶ ὁ θόρυβος διὰ νὰ προκαλῇ σύγχυσιν εἰς πάντα, ἐφάνη εἰς ἡμᾶς καλόν, ὅπως διαφυλάττωμεν νομίμως ἀμετακίνητα καὶ ἀμετάβλητα τὰ δόγματα ποὺ διετυπώθησαν στοὺς ἀρχαίους χρόνους, τοὺς δὲ προμνημονευθέντας ἀποχωρίσωμεν ἀπὸ τὴν κοινωνίαν τῆς Ἐκκλησίας μας. Ἐξ αἰτίας τούτου καὶ πρὸς ἐνημέρωσιν τῆς ἐπιεικειᾶς σου, ἐδώσαμεν ὁδηγίας εἰς τοὺς ἀπεσταλμένους μας νὰ φέρουν εἰς γνῶσίν σου διὰ τῆς ἐπιστολῆς ἡμῶν τὴν γνώμην τῆς συνόδου. Εἰς τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς σὲ ἐδώσαμεν ἐντολὴν νὰ φροντίσουν πρὸ παντὸς ἄλλου νὰ κατοχυρώσουν τὴν ἀλήθειαν μὲ τὸ νὰ στηρίζουν αὐτὴν εἰς τὰς μαρτυρίας τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν δικαίων ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι θὰ θεβαιώσουν τὴν εὐσέθειάν σου, ὅτι ἡ εἰρήνη δὲν ἡμπορεῖ νὰ διατηρηθῇ μὲ τὴν ἀνατροπὴν τῶν δικαίων δογμάτων, καθὼς εἶπον ὁ Οὐρσάκιος καὶ ὁ Οὐάλης. Διότι πῶς εἶναι δυνατόν νὰ φέρουν εἰρήνην οἱ καταλυταὶ τῆς εἰρήνης; Διότι, τοῦναντίον, ἡ ἀπὸ τούτων φιλονικία καὶ ἡ ἀναταραχὴ, μαζὶ μὲ τὰς ἄλλας πόλεις, θὰ συνταράξῃ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ρωμαίων.

Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἱκετεύομεν τὴν ἐπιεικειάν σου, ὅπως ὑποδεχθῇς τοὺς ἀπεσταλμένους μας μὲ εὐμενεῖς ἀκοάς καὶ γαλήνιον βλέμμα καὶ μὴ ἐπιτρέψῃς νὰ πάθουν τίποτε καινουργιο, ποῦ θὰ ἔχῃ ὡς ἀποτέλεσμα νὰ ἀτιμασθοῦν μὲ θάνατον, ἀλλὰ ἀφήσῃς ἡμᾶς ἐλευθέρους νὰ μένωμεν πιστοὶ εἰς ἐκεῖνα ποῦ ὠρίσθησαν καὶ ἐνομοθετήθησαν ἀπὸ τῶς προγόνους μας, οἱ ὅποιοι, ἅς ἐπιτραπῇ εἰς ἡμᾶς νὰ εἴπωμεν, ἐθέσπισαν τὰ πάντα μὲ εὐφυΐ-

αν καὶ φρόνησιν μὲ τὸν φωτισμὸν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Διότι μὲ ἐκεῖνα, ποῦ τώρα καινοτομοῦνται παρ' αὐτῶν, ὅχι μόνον οἱ πιστοὶ ἐξωθοῦνται εἰς τὴν ἀπιστίαν, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄπιστοι γίνονται σκληρότεροι. Παρακαλοῦμεν δὲ ἀκόμη νὰ διατάξης, ὅπως οἱ ἐπίσκοποι ποῦ εἶναι ἐξόριστοι εἰς ξένας χώρας καὶ ὑποφέρουν ἀπὸ τὸ θάρος τῆς ἡλικίας καὶ τὴν ἔνδειαν τῆς πτωχείας, τύχουν πάσης διευκολύνσεως, διὰ νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ ἐπάνοδος αὐτῶν εἰς τὰς ἑδρας των, διὰ νὰ μὴ μένουν αὐταὶ ἔρημοι ἀπὸ τοὺς ἐπισκόπους των, ποῦ ἔχουν χωρισθῇ ἀδίκως ἀπὸ αὐτάς. Ἐκτὸς δὲ ὧν τούτων, παρακαλοῦμεν θερμῶς καὶ τοῦτο ἀκόμη, ὅπως μὴ ἐπιτραπῇ καμμία καινοτομία εἰς τὴν πίστιν, ὥστε ἀπὸ τὰ προϋπάρχοντα δόγματα μὴ ἀφαιρεθῇ, οὔτε νὰ προστεθῇ τίποτε εἰς αὐτά, ἀλλ' ὅπως παραμείνουν ὅλα ἅθικτα, καθὼς διετηρήθησαν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ εὐσεβοῦς πατρὸς σου μέχρι σήμερον, οὔτε νὰ ἐπιτρέψῃς ὅπως ἡμεῖς ἐξακολουθῶμεν νὰ ὑποφέρωμεν ἀποξενωμένοι ἀπὸ τὰς ἑδρας μας, ἀλλὰ νὰ διατάξης, ὅπως οἱ ἐπίσκοποι εἶναι μαζὶ μὲ τὰ ποιμνία των, διὰ νὰ ἡμποροῦν ἐλεύθεροι νὰ ἀναπέμπουν εὐχὰς ὑπὲρ εἰρήνης καὶ νὰ ἐπιτελοῦν τὰς λατρείας παρακαλοῦντες τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῆς βασιλείας σου, καὶ τῆς σωτηρίας καὶ τῆς εἰρήνης, τὴν ὁποίαν εἶθε ὁ Θεὸς νὰ χαρίσῃ εἰς σέ παντοτεινά. Οἱ δὲ ἀπεσταλμένοι μας μεταφέρουν τὰς ὑπογραφὰς καὶ τοὺς τίτλους τῶν ἐπισκόπων, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἀποστολὴν μαρτυρουμένην ἀπὸ αὐτάς τὰς θείας Γραφὰς νὰ διαφωτίζουν τὴν εὐσέθειάν σου.

Ἀ πό φ α σ ι ς τ ῆ ς σ υ ν ό δ ο υ

11. Καθὼς ἦτο πρέπον καὶ δυνατόν, τιμιώτατοι ἀδελφοί, ἡ καθολικὴ σύνοδος καὶ ἡ ἁγία Ἐκκλησία μετεχειρίσθη μὲ εὐγένειαν καὶ τὴν ἀρμοζούσαν εἰς αὐτὴν ὑπομονὴν καὶ ἀνεξικακίαν τοὺς Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλην καὶ Γάϊον καὶ Γερμίνιον, οἱ ὁποῖοι, μὲ τὸ νὰ ἀλλάσσουν συχνὰ τὰς πεποιθήσεις των περὶ τῆς πίστεως, συνετάραξαν ὅλας τὰς Ἐκκλησίας, ἐτόλμησαν καὶ τώρα νὰ προσπαθήσουν νὰ συγκεράσουν τὰς αἰρετικὰς σκέψεις των μὲ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν καὶ νὰ ἀχρηστεύσουν τὴν πίστιν ποῦ ἐξετέθη εἰς τὴν Σύνοδον τῆς Νικαίας ἐναντίον τῆς Ἀρειανῆς αἵρέσεως. Διότι οὗτοι παρουσίασαν εἰς

ἡμᾶς, ἀντ' αὐτῆς ἔκθεσιν, περὶ πίστεως, ποὺ συνένταξαν ἔξω ἀπὸ τὴν σύνοδον οἱ ἴδιοι, ποὺ ἦτο ἐντελῶς ξένη ἀπὸ τὴν πίστιν τῆς ἀγιοτάτης Ἐκκλησίας, τὴν ὁποίαν ἡμεῖς ἐθεωρήσαμεν, ὅτι δὲν ἤμπορούσαμεν νομίμως νὰ δεχθώμεν. Διότι ἐπειδὴ οὗτοι ἦσαν ἀπὸ παλαιότερα καὶ τώρα ἀκόμη ἀπεδείχθησαν ὅτι εἶναι αἰρετικοί, εἰς τοὺς ὁποίους δὲν ἐπιτρέπομεν νὰ συνέρχωνται εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς συνάξεις μας καὶ διὰ τοῦτο ὁμοφώνως κατεδικάσαμεν αὐτοὺς παρόντας καὶ καθηρέσαμεν. Τώρα λοιπόν, ἀποφασίσατε αὐτὸ ποὺ θὰ φανῇ καλὸν εἰς σᾶς, ὥστε ἐνὸς ἐκάστου ἡ ψῆφος νὰ πιστοποιηθῇ διὰ τῆς ὑπογραφῆς αὐτοῦ. Οἱ ἐπίσκοποι ὁμοφώνως ἀποφασίζομεν: «οἱ ἐχθροὶ τῆς Ἐκκλησίας, περὶ τῶν ὁποίων ἐγένετο ἀνωτέρω λόγος, ἅς καθαιρεθοῦν, διὰ νὰ μείνῃ ἀδιατάρακτος ἐν εἰρήνῃ ἡ καθολικὴ πίστις».

Καὶ ὅσα μὲν ἀπεφασίσθησαν εἰς τὴν Ἀρίμινον γρήγορα καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔλαβον τέλος. Διότι κανεῖς δὲν διεφώνησεν ἐκεῖ, ἀλλ' ὅλοι ὁμοφώνως ὑπέγραψαν τὰ ἀποφασισθέντα καὶ καθήρεσαν τοὺς Ἀρειανούς.

12. Ἐκεῖνα δὲ ποὺ ἔγιναν εἰς τὴν Τραχεῖαν τῆς Σελευκείας, εἶναι τὰ ἑξῆς: Ταῦτα ἔγιναν κατὰ μῆνα, ποὺ κατὰ μὲν τοὺς Ῥωμαίους ὀνομάζεται Σεπτέμβριος, κατὰ δὲ τοὺς Αἰγυπτίους Θώθ, καὶ κατὰ τοὺς Μακεδόνας Γορπιαῖος καὶ ἡμέραν 16 τοῦ μηνὸς κατὰ τοὺς Αἰγυπτίους, κατὰ τὴν ὁποίαν προσῆλθον ὅλοι, ὅσοι προσεκλήθησαν εἰς τὴν σύνοδον. Ἦσαν δὲ καὶ ἐκεῖ περὶ τοὺς 160 περίπου. Ἐπειδὴ ἦσαν μεταξύ αὐτῶν πολλοὶ οἱ κατηγορούμενοι καὶ οἱ κατήγοροι ἐφώναζον ἐναντίον των, ὁ Ἀκάκιος καὶ ὁ Πατρόφιλος, καὶ ὁ Οὐράνιος ὁ ἐπίσκοπος Τύρου καὶ ὁ Εὐδόξιος, ποὺ εἰσεπήδησε παρανόμως εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀντιοχείας, καὶ ὁ Λεόντιος, καὶ ὁ Θεοδόσιος, καὶ ὁ Εὐάγριος, καὶ ὁ Θεόδουλος, καὶ ὁ Γεώργιος, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐκδιωχθῇ ἀπὸ ὅλην τὴν οἰκουμένην, υἱοθέτησαν μίαν κακοῦργον μέθοδον. Ἐπειδὴ, δηλαδή, ἐφοβήθησαν τὰς κατηγορίας τῶν κατηγόρων των, προσεταιρίσθησαν τοὺς ἄλλους ἀπὸ τὴν μερίδα τοῦ Ἀρείου, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἐξαγορασμένα ὄργανα τῆς ἀσεβείας, καὶ εἶχον χειροτονηθῇ ἀπὸ τὸν Σεκοῦνδον, ὁ ὁποῖος καθηρέθη ἀπὸ τὴν μεγάλην σύνοδον. Ἦσαν δὲ οὗτοι, ἀπὸ μὲν τὴν Λιβύην ὁ Στέφανος καὶ ὁ Σεράς καὶ ὁ Πο-

λυδεύκης, πού κατηγοροῦντο διὰ διάφορα ἐγκλήματα, καὶ ἐν συνεχείᾳ ὁ Παγκράτιος καὶ κάποιος Μελιτιανὸς ὀνόματι Πτολεμαῖος. Καὶ μὲ τὴν πρόφασιν, ὅτι δῆθεν συζητοῦν περὶ πίστεως, δὲν ἤμποροῦσαν νὰ κρύψουν, ὅτι ἐφοβοῦντο τοὺς κατηγοροὺς των. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπερησπίζοντο τὴν αἵρεσιν, ὕστερον δὲ διηρέθησαν μετὰ ξύ των. Καὶ οἱ μὲν ἀκόλουθοι τοῦ Ἀκακίου ἦσαν οἱ περισσότερον ὑποπτοι, πλὴν πολλοὶ ὀλίγοι, οἱ δὲ ἄλλοι τὸ πολὺ πλῆθος. Καὶ οἱ μὲν περὶ τὸν Ἀκάκιον, κυριευμένοι ἀπὸ τὴν ἀπόγνωσιν, ἡρνοῦντο μὲ θράσος, ὅλα τὰ θεσπίσματα τῆς Νικαίας καὶ κατηγοροῦσαν τὴν Σύνοδον, οἱ δὲ ἄλλοι (ἦσαν δὲ οὗτοι τὸ πλῆθος), παρεδέχοντο ὅλα τὰ ἄλλα, πού ἐθέεσπισεν ἡ Σύνοδος, μόνον δὲ τὴν λέξιν τοῦ ὁμοουσίου ἰσχυρίζοντο, ὅτι εἶναι ὑποπτος παρερμηνείας, λόγῳ τῆς ἀσαφείας της. Ἐνῶ λοιπὸν μὲ αὐτὰ παρετείνετο ἐκεῖ ὁ καιρὸς, καὶ οἱ μὲν κατήγοροι ἐπίεζον τὰ πράγματα, οἱ δὲ κατηγορούμενοι προέβαλλον δικαιολογίας, καὶ διὰ τοῦτο ἔτι περισσότερον ἐξετρέποντο εἰς ἀσεβεῖς ἐκφράσεις καὶ ἐβλασφηφοῦσαν εἰς τὸν Κύριον, ἢ πλειονότης τῶν ἐπισκόπων ἠγανάκτησαν καὶ καθήρεσαν μὲν τὸν Ἀκάκιον, τὸν Πατρόφιλον, τὸν Οὐράνιον, τὸν Εὐδόξιον καὶ Γεώργιον τὸν ταμίαν καὶ ἄλλους ἀπὸ τὴν Ἀσίαν, τοὺς Λεόντιον, Θεοδόσιον, Εὐάγριον καὶ Θεόδουλον, καὶ ἀφώρισαν τὸν Ἀστέριον, τὸν Εὐσέβιον, τὸν Αὐγαρον, τὸν Βασιλικὸν καὶ τὸν Φοῖβον καὶ τὸν Φιδήλιον, καὶ τὸν Εὐστάθιον καὶ τὸν Εὐτύχιον καὶ τὸν Μάγνον. Ἐπραξαν δὲ τοῦτο, ἐπειδὴ οὗτοι ἂν καὶ ἐκλήθησαν νὰ ἀπολογηθοῦν δι' ὅσα πολλοὶ κατηγοροῦσαν αὐτοὺς, ἡρνήθησαν, καὶ ἀπεφάσισαν νὰ παραμένουν ἔτσι ἕως ὅτου, ἀφοῦ ἀπολογηθοῦν, ἡμπορέσουν νὰ ἀποδείξουν, ὅτι εἶναι ἀθῶοι ἀπὸ τὰ ἐγκλήματα, πού ἀπεδίδοντο εἰς αὐτοὺς. Καὶ ἀφοῦ ἀνήγγειλαν εἰς τὴν ἐπισκοπὴν ἑνὸς ἐκάστου τὴν ποινὴν, πού ἐπέβαλον εἰς τὸν καθένα, παρουσιάσθησαν εἰς τὸν ἀσεθέστατον Αὐγουστον Κωνσταντίον διὰ νὰ ἀναφέρουν εἰς αὐτὸν τὰς ἀποφάσεις των, διότι εἶχον τοιαύτην διαταγὴν. Καὶ τοῦτο ἦτο καὶ τῆς συνόδου, πού συνήλθεν εἰς τὴν Σελεύκειαν, τὸ τέλος.

13. Ποῖος λοιπὸν θὰ ἡμποροῦσε νὰ μὴ ἐγκρίνῃ μὲν τὴν εὐσέβειαν τῶν ἐπισκόπων, πού συνήλθον εἰς τὴν σύνοδον τοῦ Ἀριμίνου; Οἱ ὅποιοι ὑπέστησαν τόσους κόπους ἐκ τῆς ὁδοιπορίας καὶ τοὺς κινδύνους τοῦ ταξιδίου

διὰ θαλάσσης, οὕτως ὥστε μὲ τὰς δικαίας καὶ κανονικὰς ἀποφάσεις των, τοὺς μὲν ὁμόφρονας τοῦ Ἀρείου νὰ καταδικάσουν, τοὺς δὲ ὄρους τῆς πίστεως τῶν Πατέρων νὰ διαφυλάξουν ἀπαρασαλεύτους. Διότι ὁ καθείς ἐξ αὐτῶν ἀντελαμβάνετο, ὅτι ἐὰν τὰ θεσπισθέντα ἀπὸ τοὺς πρὸ αὐτῶν Πατέρας κατηγοροῦντο, θὰ ἐδίδετο ἡ πρόφασις εἰς τοὺς μεταγενεστέρους των νὰ καταργήσουν καὶ αὐτά, ποὺ οἱ ἴδιοι τώρα ἀπεφάσισαν. Ποῖος δὲ δὲν θὰ καταδικάσῃ τὴν εὐκολίαν μὲ τὴν ὁποίαν οἱ περὶ τοὺς Εὐδόξιον καὶ Ἀκάκιον, προδίδουν τὴν τιμὴν τῶν πατέρων των, πρὸς χάριν τῆς αἰρέσεως τῶν Ἀρειομανιτῶν; Διότι ποῖαν ἐμπιστοσύνην ἡμπορεῖ νὰ ἔχῃ τις εἰς τὰ πραττόμενα παρ' αὐτῶν, ἐὰν δι' αὐτῶν ἀνατρέπωνται αἱ ἀποφάσεις τῶν πατέρων των; Ἡ πῶς ἡμποροῦν νὰ ὀνομάζουν Πατέρας καὶ τοὺς ἑαυτοὺς των διαδόχους ἐκείνων, τὰς γνώμας τῶν ὁποίων, οἱ ἴδιοι κατηγοροῦν; Πρὸ πάντων δὲ ὁ Ἀκάκιος τί ἡμπορεῖ νὰ εἴπῃ πρὸς τὸν Εὐσέβιον, τὸν διδάσκαλόν του, ὁ ὁποῖος ὅχι μόνον ὑπέγραψε τοὺς ὄρους τῆς Συνόδου τῆς Νικαίας, ἀλλὰ καὶ διὰ προσωπικῆς ἐπιστολῆς του ἐδήλωσεν εἰς τὸν λαὸν τῆς ἐπισκοπῆς του, ὅτι ἡ ἀληθὴς πίστις εἶναι ἐκείνη, ποὺ ἐκηρύχθη εἰς τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον; Διότι ἂν καὶ ἔδωσεν ἐξηγήσεις εἰς τὴν ἐπιστολήν του κατὰ τὸν τρόπον, ποὺ ὁ ἴδιος ἤθελεν, ἐν τούτοις, ὅχι μόνον δὲν ἔφερεν ἀντιρρήσεις εἰς τὰς λέξεις ποὺ ἐχρησιμοποίησεν ἡ Σύνοδος, ἀλλὰ καὶ κατηγορήσε τοὺς Ἀρειανούς, ὅτι, μὲ τὸ νὰ λέγουν «δὲν ἦτο ὁ Υἱὸς πρὶν γεννηθῇ, ἔλεγον ὅτι οὔτε πρὸ τῆς Μαρίας ὑπῆρχεν». Ἐπομένως τί θὰ διδάξουν τοὺς λαούς, τοὺς ὁποίους ἐκείνοι ἐδίδαξαν; Ὅτι οἱ Πατέρες ἔκαμαν λάθος; Καὶ πῶς οἱ ἴδιοι θὰ γίνουν πισεῖς ἀπὸ ἐκείνους. ποὺ διδάσκουν αὐτοὺς νὰ παρακούουν εἰς τοὺς διδασκάλους των; Καὶ μὲ τί μάτια θὰ βλέπουν καὶ εἰς τοὺς τάφους τῶν Πατέρων, τοὺς ὁποίους τώρα ὀνομάζουν αἰρετικούς; Καὶ διατί δυσφημοῦν τοὺς Οὐαλεντιανούς καὶ τοὺς Φρύγας καὶ τοὺς Μανιχαίους, ἐνῶ ὀνομάζουν «ἀγίους», ἀκόμη καὶ ἐκείνους ποὺ φρονοῦν καὶ λέγουν ὅμοια μὲ ἐκείνους; Ἡ πῶς οὗτοι ἡμποροῦν νὰ εἶναι ἐπίσκοποι, ἐὰν ἐχειροτονήθησαν ἀπὸ ἐπισκόπους, τοὺς ὁποίους κατηγοροῦν ὡς αἰρετικούς; Ἐὰν δὲ καὶ τὰ φρονήματά των ἦσαν ἐσφαλμένα καὶ μὲ τὰ συγγράμματά των ἐπλάνησαν τὴν οἰκουμένην, ἅς παύσῃ ἐντελῶς καὶ ἡ μνήμη των. Καὶ ἐὰν σεῖς ἀποδοκιμάζετε τὰ

συγγράμματά των, τότε πηγαίνετε εἰς τὰ κοιμητήρια καὶ ξεθάψατε τὰ λείψανά των καὶ ἀπορρίψατε αὐτὰ μακρὰν, διὰ νὰ μάθουν ὅλοι, ὅτι ἐκεῖνοι μὲν ἦσαν πλάνοι, σεῖς δὲ πατροκτόνοι.

14. Ὁ μὲν μακάριος Ἀπόστολος ἐπαινεῖ τοὺς Κορινθίους, λέγων· «ὅτι ἐνθυμείσθε ὅλα ὅσα σὰς εἶπα, καὶ φυλάττετε τὰς παραδόσεις, ὅπως σὰς τὰς παρέδωσα»¹⁶, αὐτοὶ ὅμως, μὲ τὸ νὰ φέρουν εἰς τὴν μνήμην των τοιαύτας γνώμας διὰ τοὺς προκατόχους των, θὰ τολμήσουν ὅπωςδῆποτε νὰ εἶπουν εἰς τοὺς λαοὺς, ποὺ ποιμαίνουν, ἀκριβῶς τὰ ἀντίθετα, ἥτοι: «Δὲν σὰς ἐπαινοῦμεν διότι ἐνθυμείσθε τὴν πίστιν τῶν Πατέρων, ἀλλὰ μᾶλλον, διότι δὲν φυλάττετε τὰς παραδόσεις αὐτῶν». Καὶ ὕστερα ἅς κατηγορήσουν φανερά καὶ τὴν φαύλην καταγωγὴν των καὶ ἅς λέγουν· «ἡμεῖς δὲν καταγόμεθα ἀπὸ εὐσεβεῖς, ἀλλ' ἀπὸ αἰρετικούς προγόνους». Διότι τέτοια ἀρμόζει νὰ λέγουν διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των, ἐκεῖνοι, ποὺ, καθὼς προεῖπα, προδίδουν τὴν τιμὴν τῶν πατέρων των καὶ διακινδυνεύουν τὴν σωτηρίαν των, διὰ νὰ ἀκολουθήσουν τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, καὶ ποὺ δὲν φοβοῦνται νὰ ἀκούσουν τὸν λόγον τῆς θείας παροιμίας· «Τὸ κακὸν τέκνον καταρᾶται τὸν πατέρα του»¹⁷, καὶ τὴν τιμωρίαν μὲ τὴν ὁποίαν ὁ νόμος ἀπειλεῖ αὐτούς. Ἐκεῖνοι λοιπὸν ἔνεκα τοῦ ζήλου των ὑπὲρ τῆς αἰρέσεως ἔτσι ἐριστικὴν εἶχον καὶ τὴν διάθεσιν, σεῖς ὅμως μὴ θορυβηθῆτε διὰ τοῦτο οὔτε νὰ νομίσητε ὅτι ἡ τόλμη των εἶναι ταυτόσημος μὲ τὴν ἀλήθειαν. Διότι εἰς τὴν πραγματικότητα διαφωνοῦν καὶ μεταξύ των, λόγῳ τοῦ ὅτι, ἐπειδὴ ἀπεστάτησαν ἀπὸ τοὺς Πατέρας, δὲν ἔχουν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν γνώμην, ἀλλὰ κολυμβοῦν εἰς τὸ πέλαγος διαφόρων καὶ ἀντιθέτων πρὸς ἀλλήλας μεταβολῶν. Καὶ μὲ τὸ νὰ φιλονεικοῦν μὲ τὴν πίστιν τῆς Συνόδου τῆς Νικαίας ἔκαμαν καὶ αὐτοὶ πολλὰς συνόδους, καὶ εἰς κάθε μίαν ἀπὸ αὐτὰς ἐξέθεσαν διάφορον πίστιν καὶ δὲν ἔμειναν σταθεροὶ εἰς καμμίαν ἀπὸ αὐτάς. Ἀλλὰ καὶ δὲν σταματοῦν ἀπὸ τοῦ νὰ κάμνουν πάντοτε τὸ αὐτό, ἐπειδὴ μὲ τὸ νὰ ζητοῦν κακῶς οὐδέποτε θὰ εὕρουν τὴν σοφίαν, τὴν ὁποίαν ἐμίσησαν. Κατ' ἀνάγκην

16. Α' Κορ. 11, 2.

17. Παροιμ. 30, 11.

λοιπόν παραθέτω κατωτέρω μερικὰς περικοπὰς ἀπὸ ἐκεῖνα, πού ἔγραψεν ὁ "Αρειος, καὶ ὅσα ἄλλα ἡμπόρεσα νὰ συγκεντρώσω ἀπὸ ἐκεῖνα, πού οὗτοι ἐξέθεσαν εἰς διαφόρους συνόδους των, διὰ νὰ μάθετε καὶ νὰ θαυμάσετε διὰ ποῖον λόγον ἀντιμάχονται τὴν Οἰκουμενικὴν Σύνοδον καὶ τοὺς Πατέρας των, χωρὶς νὰ κρύπτουν τὸ πρόσωπον ἀπὸ ἐντροπὴν,

15. Ὁ "Αρειος, καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, ἐπειδὴ ἐπίστευον καὶ ἔλεγον ὅτι «ὁ Θεὸς ἔκαμε τὸν Υἱὸν ἐκ τοῦ μηδενὸς καὶ ἐκάλεσεν αὐτὸν Υἱόν του, καὶ ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι ἓν ἀπὸ τὰ κτίσματα, καὶ ὅτι ἦτο κάποτε χρόνος, πού δὲν ὑπῆρχε, καὶ ὅτι ἦτο τρεπτὸς, πού ἠμποροῦσεν ὅταν ἤθελε νὰ τραπῇ» ἐκλείσθησαν ἔξω ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τὸν μακαρίτην Ἀλέξανδρον. Ἄλλ' ὅταν ὁ "Αρειος ἐξεδιώχθη καὶ συνεδέθη μὲ τὸν Εὐσέβιον καὶ τοὺς ὁπαδούς του, συνέγραψεν εἰς θιβλίον τὴν αἵρεσίν του καὶ κατὰ μίμησιν, ὅπως εἰς τὴν «Θάλειαν», ὄχι πρὸς κάποιον φρόνιμον, ἀλλὰ πρὸς τὸν Αἰγύπτιον Σωσάτην^{17α} τοῦ ὁποίου ἐμμήθη τὸ θηλυπρεπὲς ἦθος καὶ τὸ ἔκλυτον μέλος, γράφει ἐκεῖ πολλὰ, μέρος τῶν ὁποίων εἶναι τὰ ἀκόλουθα:

Β λ α σ φ η μ ί α ι τ ο Ὑ Ἀ ρ ε ί ο υ

Αὐτὸς λοιπόν ὁ Θεός, κατὰ τὴν φύσιν του, εἶναι ἀκατάληπτος εἰς ὅλους. Οὗτος μόνος, οὔτε ἴσον οὔτε ὅμοιον ἔχει οὔτε τὴν αὐτὴν μὲ ἐκεῖνον δόξαν. Ὁνομάζομεν αὐτὸν ἀγέννητον, ἐν συγκρίσει μὲ τὸν κατὰ φύσιν γεννητόν. Δοξάζομεν αὐτὸν ὡς ἀναρχόν, ἐν συγκρίσει μὲ αὐτὸν πού ἔχει ἀρχήν. Προσκυνοῦμεν αὐτὸν ὡς αἰώνιον, ἐν συγκρίσει μὲ τὸν ἐν χρόνῳ ποιηθέντα. Ὁ ἀναρχος εἰς τὴν ἀρχὴν πρὸ τῶν κτισμάτων ἔκαμε τὸν Υἱόν, τὸν ὁποῖον, ἀφοῦ υἱοθέτησε, προήγαγεν εἰς Υἱόν του. Ὁ Υἱὸς δὲν ἔχει τίποτε κοινὸν μὲ τὸν Θεόν, πού νὰ ὑπάρχη ὡς ἰδιότης, διότι οὔτε ἴσος, ἀλλ' οὔτε ὁμοούσιος εἶναι μὲ αὐτόν. Ὁ δὲ Θεὸς εἶναι σοφός, διότι αὐτὸς εἶναι διδά-

17α Σωσάτης: ἑλλή γραφή Σωτάδης, ἑλ. Ἐπιστ. Διονυσ. σελ. 7 σημ.

σκαλος τῆς σοφίας. Ὑπάρχει πλήρης ἀπόδειξις, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀόρατος εἰς πάντα τὰ ὄντα, εἰς αὐτά, ποῦ ἔγιναν διὰ τοῦ Υἱοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Υἱὸν εἶναι ἀόρατος. Θὰ εἴπω δὲ ἀκριβῶς, πῶς ὁ ἀόρατος εἶναι εἰς τὸν Υἱὸν ὁρατός· μετὴν τὴν δύναμιν ποῦ ἡμπορεῖ νὰ βλέπῃ ὁ Θεός· καὶ μετὰ τὰ ἰδικά του μέτρα ὁ Υἱὸς περιμένει νὰ ἴδῃ τὸν Πατέρα, καθὼς εἶναι ἐπιτρεπτόν. Ὑπάρχει δηλαδὴ Τριάς ὅχι εἰς τὸν αὐτὸν βαθμὸν δόξης, ἐπειδὴ αἱ ὑποστάσεις των δὲν ἡμποροῦν νὰ ἀναμειχθοῦν. Ἡ μία εἶναι ἐνδοξοτέρα τῆς ἄλλης εἰς δόξαν εἰς βαθμὸν ἀπειρον. Ὁ Πατὴρ εἶναι ξένος τοῦ Υἱοῦ κατὰ τὴν οὐσίαν, ἐπειδὴ εἶναι ἀναρχος· Ἐνόησον ὅτι ὑπῆρχεν ἡ μονάς, ἡ δὲ δυάς δὲν ἦτο πρὶν ὑπάρξῃ. Λοιπὸν, ἂν καὶ δὲν ὑπῆρχεν Υἱὸς ὁ Πατὴρ ἦτο Θεός. Ἐπειτα ὁ Υἱός, μὴ ὑπάρχων (ὑπῆρξε δὲ μετὴν πατρικὴν θέλησιν) εἶναι μονογενὴς Θεός, καὶ εἶναι ξένος καὶ ἀπὸ τοῦς δύο. Ἡ σοφία ὑπῆρξεν ὡς σοφία μετὴν θέλησιν τοῦ σοφοῦ Θεοῦ.

Ἔτσι λοιπὸν οὗτος γίνεται νοητὸς μετὰ ἀναριθμήτους ἐννοίας, ὡς πνεῦμα, δύναμις, σοφία, δόξα Θεοῦ, ἀλήθεια καὶ εἰκὼν καὶ Λόγος. Νόησον ὅτι νοεῖται καὶ ὡς ἀπαύγασμα καὶ φῶς. Ὁ εἰς ἴσος μὲν μετὰ τὸν Υἱόν, ὁ ἀνώτερος δύναται νὰ γεννᾷ ὅχι ὁμῶς διαφορώτερον ἢ καλλίτερον ἢ μεγαλύτερον. Μετὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ ὁ Υἱὸς εἶναι αὐτὸς καὶ ἐκεῖνος ποῦ εἶναι. Ὅταν καὶ ἄφ' ὅτου, ἀπὸ τότε ὑπάρχει ἐκ τοῦ Θεοῦ, εἶναι Θεὸς δυνατὸς καὶ ὕμνεϊ, ἐν τῷ μέτρῳ τοῦ βαθμοῦ του, τὸν ἀνώτερον. Ἐν ὀλίγοις ὁ Θεός εἶναι ἀκατάληπτος εἰς τὸν Υἱὸν διότι εἶναι καθ' ἑαυτὸν ὅ,τι εἶναι, δηλαδὴ ἀπερίγραπτος, ὥστε ὁ Υἱὸς νὰ μὴ ἐννοῇ καὶ νὰ εἴπῃ τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ λέγονται καταληπτά. Διότι εἶναι ἀδύνατον εἰς αὐτὸν νὰ ἐρευνήσῃ τὰ τοῦ Πατρὸς, ποῦ εἶναι μόνος καθ' ἑαυτόν. Διότι ὁ Υἱὸς δὲν γνωρίζει τὴν ἰδικήν του οὐσίαν. Διότι τὸ νὰ εἶναι Υἱὸς ἔγινεν ἀληθῶς μετὴν θέλησιν τοῦ Πατρὸς. Ποῖος λόγος λοιπὸν ἐπιτρέπει εἰς αὐτὸν ποῦ εἶναι ἐκ τοῦ Πατρὸς, νὰ γνωρίσῃ διὰ μέσου κατανοήσεως τοῦ νοῦ τὸν γεννήσαντα αὐτόν; Διότι εἶναι φανερόν τὸ ὄν, ποῦ ἔχει ἀρχήν, τὸ πῶς εἶναι ὁ ἀναρχος εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐννοήσῃ καὶ νὰ συλλάβῃ ἀκριβῶς.

16. Ἐκεῖνα δὲ ποῦ ἔγραφαν δι' ἐπιστολῆς των πρὸς τὸν μακαρίτην Ἀλέξανδρον ἦσαν τὰ ἐξῆς:

Πρὸς τὸν μακάριον πάπαν καὶ ἐπίσκοπον ἡμῶν Ἀλέξανδρον οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Ἡ πίστις ἡμῶν ἡ ὁποία παρεδόθη εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τοὺς προγόνους μας, καὶ τὴν ὁποίαν ἐδιδάχθημεν ἀπὸ σέ, μακάριε πάπα, εἶναι ἡ ἀκόλουθος: Γνωρίζομεν ἓνα Θεόν, τὸν μόνον ἀγέννητον, μόνον αἰώνιον, μόνον ἀναρχον, μόνον ἀληθινόν, μόνον ἔχοντα ἀθανασίαν, μόνον σοφόν, μόνον ἀγαθόν, μόνον κυρίαρχον, κριτὴν πάντων, προνοητὴν, συντηρητὴν, ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον, δίκαιον καὶ ἀγαθόν, Θεόν τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης, Θεόν ποῦ ἐγέννησεν Υἱὸν μονογενῆ πρὸ χρόνων αἰώνων, «διὰ τοῦ ὁποίου ἐποίησε καὶ τοὺς αἰῶνας καὶ τὰ πάντα»¹⁸, ὁ ὁποῖος ἐγέννησεν ὄχι κατὰ φαντασίαν, ἀλλ' ἐν ἀληθείᾳ τὸν ὁποῖον ὑπέταξεν εἰς τὸ ἰδικόν του θέλημα, ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον κτίσμα τοῦ Θεοῦ τέλειον, ἀλλ' ὄχι ὥσάν ἐν ἀπὸ τὰ ἄλλα κτίσματα, γέννημα, ἀλλ' ὄχι ὥσάν ἐν ἀπὸ ὅσα ἔχουν γίνεи, οὔτε ὅπως ὁ Οὐαλεντίνος ἐδογματίσεν ὅτι τὸ γέννημα εἶναι ἀπορροή ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, οὔτε ὡς ἐδίδασκεν ὁ Μανιχαῖος ὅτι τὸ γέννημα ἦτο μέρος τοῦ Πατρὸς ὁμοούσιον μὲ αὐτόν. Οὔτε καθὼς εἶπεν ὁ Σαβέλλιος, ποῦ διαιροῦσε τὴν μονάδα εἰς δύο καὶ ὠνόμαζεν αὐτὴν υἰοπάτωρα· οὔτε καθὼς ἔλεγεν ὁ Ἰέρακας ὅτι ἦτο λύχνος ἀπὸ λύχνου ἢ ὡς λαμπάς ποῦ διηρέθη εἰς δύο· οὔτε ὅτι ἐκεῖνος, ποῦ ὑπῆρχε πρωτύτερα, ἐγεννήθη ὕστερον ἢ ἐδημιουργήθη εἰς Υἱόν, καθὼς καὶ σύ, μακάριε πάπα, εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ καὶ ἐνώπιον συνελεύσεως τῶν πιστῶν, πολλὰς φορές κατεδίκασες ἐκεῖνους, ποῦ διδάσκουν αὐτά, ἀλλὰ καθὼς ἡμεῖς λέγομεν, ὅτι ἀφοῦ ἐκτίσθη μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ πρὸ χρόνων καὶ πρὸ αἰώνων καὶ ἔλαθεν ἀπὸ τὸν Πατέρα τὴν ζωὴν καὶ τὴν ὑπαρξιν, ἔλαθεν ἐπίσης καὶ τὴν δόξαν τοῦ Πατρὸς μὲ τὸ νὰ συνυπάρχη μετ' αὐτοῦ ὁ Πατήρ. Διότι ὁ Πατήρ, ἀφοῦ ἔδωσεν εἰς αὐτόν τὴν κληρονομίαν πάντων τῶν ὄντων, δὲν ἐστερήθη ὁ ἴδιος ἐκεῖνα, ποῦ εἶχεν ἰδικὰ του ἀνάρχως· ἐπειδὴ αὐτὸς εἶναι ἡ πηγὴ τῶν πάντων. Ὡστε αἱ ὑποστάσεις εἶναι τρεῖς. Καὶ ὁ μὲν Θεός, ἐ-

18. Ἐβρ. 1, 2.

πειδὴ εἶναι ἀναρχος μόνον αὐτός, εἶναι αἷτιος τῶν πάντων, ὁ δὲ Υἱός, ἐπειδὴ ἐγεννήθη ἀνάρχως ὑπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐδημιουργήθη καὶ ἐθεμελιώθη πρὸ τῶν αἰώνων, πρὶν γεννηθῆ δὲν ὑπῆρχε, ἀλλ' ἐγεννήθη ἀχρόνως πρὸ πάντων τῶν ὄντων αὐτός μόνος ὑπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ ἔλαβεν ὑπαρξιν. Διότι οὔτε αἰώνιος εἶναι οὔτε συναιώνιος, ἢ συναγέννητος μὲ τὸν Πατέρα, οὔτε ἔχει τὸ εἶναι συγχρόνως μὲ τὸν Πατέρα, καθὼς λέγουσι μερικοὶ εἰσάγοντες σχεδὸν δύο ἀγεννήτους ἀρχὰς εἰς τὴν θεότητα, ἀλλ' ὁ Θεὸς εἶναι πρὸ πάντων τῶν ὄντων ὡς μονὰς καὶ ἀρχὴ πάντων. Διὰ τοῦτο καὶ ὑπάρχει πρὸ τοῦ Υἱοῦ, καθὼς ἐδιδάχθημεν καὶ παρὰ σοῦ, ὅταν ἐδίδαξες τοῦτο εἰς τὸ μέσον τῆς ἐκκλησίας. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ὁ Υἱὸς ἔχει τὸ εἶναι ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ τὴν δόξαν καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὰ πάντα παρεδόθησαν εἰς αὐτόν, εἶναι κατὰ τοῦτο ὁ Θεὸς ἀρχὴ αὐτοῦ. Διότι ὁ Θεὸς εἶναι ὑπεράνω αὐτοῦ καὶ εἶναι Θεὸς αὐτοῦ καὶ ὑπάρχει πρὶν ἀπ' αὐτόν. Ἐὰν δὲ αἱ γραφικαὶ ἐκφράσεις· τὸ «ἐξ αὐτοῦ» καὶ τὸ «ἐκ γαστρὸς»¹⁹ καὶ τὸ «ἐξηλθον ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἦλθον»²⁰ σημαίνουν ὅτι οὗτος εἶναι μέρος τοῦ Πατρὸς ὁμοούσιον καὶ ὡς ἀπορροή, ὡς ἐρμηνεύονται ἀπὸ μερικοῦς, τότε ὁ Πατὴρ θὰ εἶναι σύνθετος καὶ διαιρετὸς καὶ ἀλλοιωτὸς καὶ σῶμα, κατ' αὐτούς, καὶ σύμφωνα μὲ ὅσα πιστεύουν, ὁ ἀσώματος Θεὸς πάσχει ὅ,τι πάσχουν καὶ τὰ ὑλικά σώματα.

17. Αὐτὰ εἶναι μέρος ἀπὸ ἐκεῖνα, ποῦ ὁ Ἄρειος καὶ οἱ ἀκόλουθοί του ἐξέρασαν ἀπὸ τὰς αἰρετικὰς καρδίας των. Πρὶν δὲ νὰ γίνῃ ἡ ἐν Νικαίᾳ Σύνοδος ἔγραψαν ὁμοίᾳ μὲ αὐτὰ καὶ οἱ γύρω ἀπὸ τὸν Εὐσέβιον καὶ τὸν Νάρκισσον καὶ τὸν Πατράφιλον καὶ τὸν Μάριν καὶ τὸν Παυλίνον καὶ τὸν Θεόδωτον καὶ τὸν Ἀθανάσιον, τὸν ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν τῶν Ναζαρθῶν. Καὶ ὁ μὲν Εὐσέβιος ἀπὸ τὴν Νικομήδειαν ἔγραψε κατ' ἐπανάληψιν πρὸς τὸν Ἄρειον ὅτι «ἐπειδὴ φρονεῖς ὀρθῶς νὰ εὐχεσῶ ὅπως ὅλοι φρονοῦν ἔτσι· διότι εἶναι εἰς ὅλους φανερόν ὅτι τὸ δημιουργήμα δὲν ὑπῆρχε πρὶν γίνῃ. Πάν δὲ ὅ,τι γίνεται ἔχει ἀρχὴν ὑπάρξεως· ὁ δὲ Εὐσέβιος ἀπὸ τὴν Καισάρει-

19. Ψαλμ. 109, 3.

20. Ἰω. 8, 42.

αν τῆς Παλαιστίνης, εἰς ἐπιστολὴν του πρὸς Εὐφρατίωνα τὸν ἐπίσκοπον, δὲν ἐδίστασε νὰ εἴπῃ φανερά ὅτι «ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι ἀληθινὸς Θεός». Καὶ ὁ Ἀθανάσιος ἐκ Ναζαρεθῶν ἀκόμη πιὸ ξεγύμνωτα ἐφανέρωνε τὴν αἵρεσιν μὲ τὸ νὰ λέγῃ ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι εἰς ἀπὸ τὰ ἑκατὸ πρόβατα τοῦ Θεοῦ. Διότι εἰς ἐπιστολὴν του πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον τὸν ἐπίσκοπον, ἀπετόλμησε νὰ εἴπῃ τὰ ἑξῆς: «Διατὶ μέμφεσαι τοὺς γύρω ἀπὸ τὸν Ἀρειον, ἐὰν λέγουν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐδημιουργήθη ἐκ τοῦ μηδενός καὶ εἶναι ἐν ἀπὸ ὅλα τὰ κτίσματα; διότι ὅταν πάντα τὰ ποιήματα παρὰ θάλλονται μὲ ἑκατὸν πρόβατα²¹, εἰς ἑξ αὐτῶν εἶναι καὶ ὁ Υἱός. Ἐὰν λοιπὸν τὰ ἑκατὸν δὲν εἶναι κτίσματα καὶ ὄντα ποὺ ἔγιναν, ἢ ἐὰν ἐκτὸς τῶν ἑκατὸν τούτων, ὑπάρχουν καὶ ἄλλα ὄντα, τότε καὶ ὁ Υἱὸς ἂς μὴ εἶναι κτίσμα καὶ εἰς ἐκ πάντων τῶν κτισμάτων. Ἐὰν δὲ ὅλα τὰ ἑκατὸν εἶναι κτίσματα καὶ ἐκτὸς τῶν ἑκατὸν οὐδὲν ἄλλο ὑπάρχει πλην τοῦ Θεοῦ, τί ἄτοπον λέγουν οἱ γύρω ἀπὸ τὸν Ἀρειον, ἐὰν μὲ τὸ νὰ περιλαμβάνουν ἐν, μέσα εἰς τὰ ἑκατόν, καὶ ἀριθμοῦν εἰς αὐτὰ τὸν Χριστὸν λέγουν ὅτι εἶναι εἰς ἐκ πάντων τῶν κτισμάτων»; Ὁ δὲ Γεώργιος τῶρα ἐπίσκοπος Λαοδικείας, ποὺ τότε ἦτο πρεσβύτερος τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ διέμενεν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, πρὸς μὲν τὸν ἐπίσκοπον Ἀλέξανδρον ἔγραφεν ὅτι «μὴ μέμφεσαι τοὺς περὶ τὸν Ἀρειον, ἐὰν λέγουν ἦτο κάποτε χρόνος, ποὺ δὲν ἦτο ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Διότι καὶ ὁ Ἡσαΐας ἔγινεν υἱὸς τοῦ Ἀμώς²², καὶ ὅμως ὁ Ἀμώς ἦτο πρὶν ὁ Ἡσαΐας ἔλθῃ εἰς τὸ εἶναι, ὁ δὲ Ἡσαΐας δὲν ὑπῆρχε πρωτότερα, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἔγινεν». Πρὸς δὲ τοὺς Ἀρειανούς ἔγραφε «διατὶ μέμφεσθε τὸν πάπαν Ἀλέξανδρον ποὺ λέγει ὅτι ὁ Υἱὸς ἐγεννήθη ἀπὸ τὸν Πατέρα; διότι καὶ σεῖς δὲν πρέπει νὰ φοβῆσθε νὰ εἴπητε καὶ ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἐκ τοῦ Θεοῦ. Διότι ἂν ὁ ἀπόστολος ἔγραψε «τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ»²³ καὶ εἶναι γνωστὸν ὅτι τὰ πάντα ἐποιήθησαν ἐκ τοῦ μηδενός, ἐὰν καὶ ὁ Υἱὸς εἶναι κτίσμα καὶ εἰς ἐκ τῶν κτισμάτων, ἡμπορεῖ νὰ λέγεται ὅτι εἶναι ἐκ τοῦ Θεοῦ ἔτσι, ὅπως ἀκριβῶς λέγονται τὰ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ». Ἀπὸ ἐκεῖνον λοιπὸν ἔμαθον οἱ ὁμόφρονες

21. Πρὸς Λαοκ. 15, 4.

22. Πρὸς Ἡσ. 1, 1.

23. Α' Κορ. 11, 12.

τοῦ Ἀρείου νὰ προφέρουν ὑποκριτικῶς τὴν φράσιν «ἐκ τοῦ Θεοῦ», ὥστε νὰ λέγουν μὲν τὴν φράσιν, ὅχι ὅμως μὲ τὸ ὀρθὸν νόημά της. Ὁ ἴδιος δὲ ὁ Γεώργιος καθηρέθη παρὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ δι' ἄλλους μὲν λόγους, ἀλλὰ προσέτι διότι ἀπεδείχθη καὶ ἀσεβής, καθόσον ὁ ἴδιος ἦτο πρεσβύτερος, καθὼς προελέχθη.

18. Καὶ ἐν τῷ συνόλῳ των οὗτοι τέτοια ἔγραφον, ὡς ἐὰν διεφώνουν πρὸς ἀλλήλους καὶ ἐφιλοτιμοῦντο ποῖος νὰ προαγάγῃ περισσότερον τὴν ἀσέβειαν τῆς αἱρέσεως καὶ νὰ παρουσιάσῃ αὐτὴν ὅσω τὸ δυνατόν περισσότερον ὁλόγυμνον. Καὶ τὰς μὲν ἐπιστολάς των δὲν εἶχον εἰς χεῖράς μου, διὰ νὰ σᾶς τὰς ἀποστείλῃ, ἄλλως θὰ σᾶς ἔστελλον ἀντίγραφα αὐτῶν, ἐὰν δὲ ὁ Κύριος θελήσῃ καὶ εὐκαιρήσῃ θὰ πράξω καὶ τοῦτο. Καὶ κάποιος Ἀστέριος ἀπὸ τὴν Καππαδοκίαν, πολυκέφαλος σοφιστής, εἰς ἐκ τῶν ὁμοφρόνων τοῦ Εὐσεβίου, ἐπειδὴ κατὰ τὸν προηγούμενον διωγμὸν, πού ἔγινεν εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ πάππου τοῦ Κωνσταντίου, ἔθυσίασεν εἰς τὰ εἰδῶλα καὶ δὲν ἤμποροῦσε νὰ εἰσέλθῃ καὶ προαχθῇ εἰς τὴν τάξιν τοῦ κλήρου, γράφει μὲ τὴν γνώμην τοῦ Εὐσεβίου καὶ τῶν ὁπαδῶν του μικρὸν βιβλίον μὲ τὸν τίτλον «Συνταγματίον», τὸ περιεχόμενον τοῦ ὁποίου ἦτο ἀκριβῶς ὅπως αὐτοὶ ἤθελον αὐτό, ἴσον δὲ εἰς θαυμὸν πρὸς τὸ ἐγκλημα τῆς τόλμης αὐτοῦ νὰ θυσιάσῃ εἰς τὰ εἰδῶλα. Διότι μέσα εἰς αὐτὸ ἔκαμνε σύγκρισιν τῆς ἀκρίδος καὶ τῆς κάμπης μὲ τὸν Χριστόν, καὶ ἐπροτίμησε μᾶλλον ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ νὰ εἴπῃ ὅτι ἄλλη εἶναι ἢ ἐν τῷ Θεῷ σοφία, ἢ ὁποία ἐδημιούργησε τόσον τὸν Χριστόν ὅσον καὶ τὸν κόσμον, καὶ περιηγέιτο τὰς ἐκκλησίας τῆς Συρίας καὶ τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν μὲ συστατικὰ γράμματα τοῦ Εὐσεβίου καὶ τῶν ὁπαδῶν του, πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως, ἀφοῦ ἅπαξ ἐμελέτησε καὶ ἡρνήθη τὴν πίστιν, οὕτω καὶ τώρα φανερῶσιν τὸ θράσος του κατὰ τῆς ἀληθείας, "Ἐτσι λοιπὸν οὗτος, ὁ τὰ πάντα τολμῶν, εἰσῆρχετο εἰς ἀπαγορευμένους εἰς αὐτὸν τόπους, καί, ἀφοῦ ἐκάθητο εἰς τὴν θέσιν τῶν κληρικῶν, ἀνεγίνωσκε δημοσίᾳ τὸ Συνταγματίον, ἀδιαφορῶν διὰ τὴν γενικὴν ἀγανάκτησιν ἐναντίον του. Καὶ τὸ μὲν Συνταγματίον ἔγραφε πολλά, μέρος δὲ αὐτῶν εἶναι τὰ ἑξῆς: «Δὲν εἶπεν ὁ μακάριος Παῦλος, ὅτι κηρύσσει ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ἢ ἰδίᾳ δυνάμεις αὐτοῦ, ἢ ἡ σοφία αὐτοῦ, δηλαδὴ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ χωρὶς τὴν προσθήκην δυνάμιν Θεοῦ καὶ Θε-

οὐ σοφίαν²⁴, μέ τὸ νά κηρύσση ὅτι ἄλλη εἶναι ἡ ἰδία αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ δύναμις, ἡ ὁποία εἶναι ἔμφυτος εἰς αὐτὸν καὶ συνυπάρχει εἰς αὐτὸν ἀγενήτως, καὶ εἶναι μὲν γεννητική, δηλαδή τοῦ Χριστοῦ, δημιουργική δὲ τοῦ σύμπαντος κόσμου. Περὶ τῆς δυνάμεως αὐτῆς διδάσκων ἔλεγεν εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολήν· διότι αἱ ἀόρατοι ἰδιότητες αὐτοῦ, ἧτοι ἡ αἰώνια δύναμις καὶ ἡ θεότης αὐτοῦ, βλέπονται καθαρὰ ἀφ' ὅτου ἐδημιουργήθη ὁ κόσμος καὶ γίνονται κατανοηταὶ διὰ μέσου τῶν δημιουργημάτων του²⁵. Διότι καθὼς ἀκριβῶς ἡ θεότης, περὶ τῆς ὁποίας ἐδῶ γίνεται λόγος, δὲν ἠμπορεῖ κανεὶς νά εἴπῃ ὅτι εἶναι ὁ Χριστός, ἀλλ' αὐτὸς οὗτος ὁ Πατήρ, ἔτσι, νομίζω, καὶ ἡ αἰδὶος αὐτοῦ δύναμις δὲν εἶναι ὁ μονογενὴς θεός, ἀλλ' ὁ γεννήσας αὐτὸν Πατήρ. "Ἄλλην δὲ δύναμιν καὶ Θεοῦ σοφίαν διδάσκει, ἐκείνην, δηλαδή, πού ἐκφαίνεται διὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ γίνεται γνωστὴ ἀπὸ τὰ ἴδια ἔργα τῆς διακονίας Του». Καὶ πάλιν· «καίτοι θεοβαίως ἡ μὲν αἰώνιος δύναμις αὐτοῦ καὶ ἡ σοφία τὴν ὁποίαν οἱ ἀληθινοὶ συλλογισμοὶ ἀπαιτοῦν νά εἶναι ἀναρχος καὶ ἀγέννητος, καὶ μετὰ θεβαιότητος μία καὶ ἡ αὐτή, ἐν τούτοις εἶναι πολλαὶ αἱ ἄλλαι δυνάμεις πού ἐκτίσθησαν ἀπ' αὐτὸν ἢ μία μετὰ τὴν ἄλλην, ἐκ τῶν ὁποίων πρωτογέννητος καὶ μονογενὴς εἶναι ὁ Χριστός· ὅπως δὴποτε ὁμοῦς ὅλοι ἐξαρτῶνται ὁμοίως ἀπὸ τὸν κατέχοντα αὐτάς, καὶ ὅλοι αἱ δυνάμεις καλοῦνται δικαίως δυνάμεις τοῦ κτίσαντος, ὁ ὁποῖος μεταχειρίζεται αὐτάς. Παραδείγματος χάριν, ὁ μὲν προφήτης λέγει ὅτι ἡ ἀκρίς, ἡ ὁποία ἐστάλη ἀπὸ τὸν Θεὸν ὡς τιμωρία τῶν ἀνθρωπίνων ἀμαρτημάτων, καλεῖται ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ὄχι μόνον δύναμις Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ μεγάλῃ δύναμις²⁶. Ὁ δὲ μακάριος Δαβὶδ εἰς τοὺς περισσώτερους τῶν Ψαλμῶν προσκαλεῖ ὄχι μόνον τοὺς ἀγγέλους, νά ὕμνουν τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ τὰς δυνάμεις. Καὶ ἐνῷ οὗτος προσκαλεῖ ὅλας τὰς δυνάμεις νά λάβουν μέρος εἰς τὸν ὕμνον παρουσιάζει εἰς ἡμᾶς τὸ πλῆθος αὐτῶν καὶ δὲν ἀποφεύγει νά καλῇ αὐτάς λειτουργοὺς τοῦ Θεοῦ καὶ διδάσκει αὐτοὺς νά πράττουν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ»²⁷.

24. Α' Κορ. 1, 24.

25. Ρωμ. 1, 20.

26. Πρβλ. Ἰωήλ 2, 26.

27. Πρβλ. Ψαλμ. 102, 21.

19. Ἐποὺ ἐτόλμησε νὰ εἴπῃ ταῦτα κατὰ τοῦ Σωτήρος, δὲν ἠρκέσθη εἰς αὐτά, ἀλλὰ προχωρεῖ εἰς τὰς θλασφημίας αὐτοῦ λέγων ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι εἰς μεταξὺ πάντων· «διότι εἶναι τὸ πρῶτον τῶν κτισμάτων καὶ εἰς ἓκ τῶν λογικῶν ὄντων, καὶ ὅπως ἀκριβῶς ὁ ἥλιος μεταξὺ τῶν ὁρατῶν δημιουργημάτων εἶναι εἰς ἓκ τῶν φαινομένων, φωτίζει δὲ ὅλον τὸν κόσμον σύμφωνα μὲ τὴν προσταγὴν τοῦ δημιουργοῦ, ἔτσι καὶ ὁ Υἱὸς ἐνῶ εἶναι εἰς ἓκ τῶν λογικῶν ὄντων, φωτίζει καὶ λάμπει καὶ αὐτὸς ὅλα τὰ ὄντα τοῦ νοητοῦ κόσμου». Καὶ λέγει πάλιν· «ἦτο κάποτε χρόνος ὅτε δὲν ὑπῆρχε» μὲ τὸ νὰ γράφῃ ταῦτα· «καὶ πρὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ ὁ Πατὴρ εἶχε προϋπάρχουσιν εἰς αὐτὸν τὴν γνῶσιν τοῦ πῶς νὰ γεννᾷ· ὅπως καὶ ὁ Ιατρός πρὶν θεραπεύσῃ κάποιον εἶχε γνῶσιν πῶς νὰ θεραπεύῃ». Καὶ πάλιν λέγει· «ὁ Υἱὸς ἐκτίσθη ἀπὸ τὴν φιλάγαθον ἐπιθυμίαν τοῦ Πατρὸς, ὁ ὁποῖος ἔκαμεν αὐτὸν ἀπὸ τὴν περισσεύουσιν δύναμιν αὐτοῦ», καὶ πάλιν· «ἐὰν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ διαπέρασε κατὰ διαδοχὴν ὅλα τὰ ποιήματα, εἶναι φανερόν ὅτι καὶ ὁ Υἱός, ποῦ εἶναι ποίημα, ἦλθεν εἰς τὸ εἶναι καὶ ἐποιήθη ἀπὸ τὴν θέλησιν τοῦ ποιήσαντος αὐτόν». Καίτοι δὲ ὁ Ἀστέριος ἔγραψε ταῦτα ἀπὸ ἰδικῆν του μόνον ἔμπνευσιν, ὁ Εὐσέβιος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἐπρέσθευον ὅλοι μαζὶ τὰ αὐτά μὲ ἐκείνον.

20. Αὐτά εἶναι τὰ φρονήματα ὑπὲρ τῶν ὁποίων οὗτοι ἀγωνίζονται, διὰ ταῦτα πολεμοῦν τὴν ἀρχαίαν Σύνοδον, ἐπειδὴ οἱ συνελθόντες εἰς αὐτὴν δὲν ἔγραψαν τὰ ὁμοία μὲ αὐτοὺς, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνεθεμάτισαν τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, τὴν ὁποίαν οὗτοι ἐφρόντιζον τόσον πολὺ νὰ στερεώσουν. Διὰ τοῦτο καὶ προέβαλλον συνήγορον καὶ ὑπερασπιστὴν τῆς ἀσεθείας τῶν τὸν Ἀστέριον, ποῦ ἦτο σοφιστὴς καὶ ἐθυσίασεν εἰς τὰ εἰδῶλα, διὰ νὰ μὴ διστάζῃ νὰ ὁμιλῇ ἐναντίον τοῦ Κυρίου καὶ νὰ πλανᾷ μὲ τὰ ἀληθοφανῆ σοφίσματά του τοὺς ἀπλοϊκοὺς ἀνθρώπους. Καὶ οἱ ἀμαθεῖς ἠγνόησαν ὅτι ταῦτα ἔπραττον εἰς θάρος τῶν. Διότι ἡ κακοσμία τῆς θυσίας τοῦ συνηγόρου εἰς τὰ εἰδῶλα ἀπεκάλυπτεν ἀκόμη περισσότερον τὴν χριστομάχον αἵρεσιν. Διὰ τοῦτο καὶ τώρα θέτουν εἰς κίνησιν τὰ πάντα καὶ θορυβοῦν μὲ τὴν σκέψιν ὅτι μὲ τὸ νὰ θανατώουν ὅσο τὸ δυνατόν περισσοτέρους καὶ μὲ τὰς κάθε μὴνα συνόδους τῶν θὰ κατορθώσουν ὥστε κάποτε νὰ παύσῃ ἡ δύναμις τῆς ἀποφάσεως κατὰ τῆς Ἀρειανῆς αἵρέσε-

ως. Φαίνονται δὲ πάλιν ὅτι ἀγνοοῦν, ἢ ὅτι γνωρίζουν μὲν, προσποιοῦνται δὲ ἀγνοίαν, ὅτι καὶ πρὸ τῆς ἐν Νικαία Συνόδου ἡ αἵρεσις ἦτο σιχαμερὴ, ὅταν ὁ Ἀρτεμᾶς κατέβαλλε τὰ σπέρματα αὐτῆς καὶ πρὸ αὐτοῦ τὸ συνέδριόν τοῦ Καϊάφα καὶ τῶν τότε Φαρισαίων. Πάντοτε δὲ ἡ σπεῖρα τῶν χριστομάχων εἶναι σιχαμερὴ καὶ ποτὲ δὲν θὰ παύσῃ νὰ εἶναι μισητή, ἐνῶ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου εἶναι ἀγαπητὸν καὶ πᾶσα ἡ κτίσις θὰ κάμπτη γόνυ ἐνώπιον αὐτοῦ, διὰ νὰ ὁμολογῇ «ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι Κύριος εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός»²⁸.

21. Καὶ ὁμῶς οὗτοι δὲν ἐκουράσθησαν ἀκόμη νὰ συγκροτοῦν συνεχεῖς συνόδους ἐναντίον τῆς Οἰκουμένης τοιαύτης. Διότι μετὰ τὴν ἐν Νικαία Σύνοδον ὁ Εὐσέβιος καὶ οἱ φίλοι του καθηρέθησαν. Ἀλλὰ μετὰ τινα χρόνον, ἀφοῦ εἰσεπήδησαν χωρὶς ἐντροπὴν εἰς τὰς ἐκκλησίας ἤρχισαν νὰ συνωμοτοῦν ἐναντίον τῶν ἐπισκόπων, οἱ ὁποῖοι ἐπρόβαλαν ἀντίστασιν, ἀντὶ δὲ τούτων ἐγκαθίστουσιν εἰς τὰς θέσεις των εἰς τὰς ἐκκλησίας ἀνθρώπους τῆς αἱρέσεως ὥστε, ὅταν θελήσουν νὰ κάμνουν συνόδους, νὰ ἔχουν ἐκείνους, πού θὰ βοηθοῦν αὐτοὺς εἰς τὰ σχέδιά των, τοὺς ὁποίους καὶ ἐχειροτόνησαν δι' αὐτὸν ἀκριθῶς τὸν σκοπὸν. Ἐν συνεχείᾳ συνέρχονται εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ ἐκεῖ γράφουν τὰ ἑξῆς.

Ἡ ἁγία σύνοδος, πού μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ συνήλθεν εἰς Ἱερουσαλήμ, πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν, καὶ τοὺς ἐπισκόπους, τοὺς πρεσβυτέρους καὶ τοὺς διακόνους ὅλης τῆς Αἰγύπτου, καὶ τῆς Θηβαΐδος καὶ τῆς Λιβύης καὶ τῆς Πενταπόλεως καὶ ὅλης τῆς οἰκουμένης ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Εἰς ὅλους μὲν ἡμᾶς, πού συνήλθομεν ὅλοι μαζί ἀπὸ τὰς διαφόρους ἐπαρχίας μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς μεγάλης πανηγύρεως διὰ τὴν τελετὴν τῆς καθιερώσεως τοῦ ἱεροῦ ναοῦ εἰς τὸν τόπον τοῦ σωτηρίου μαρτυρίου, τὸν ὁποῖον ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς Κωνστάντιος ἐφρόντισε νὰ ἀνεγείρῃ εἰς τὸν βασιλέα Θεὸν τῶν ὅλων καὶ τὸν Χριστὸν αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν ἐτελέσαμεν, ἡ χάρις τοῦ Χριστοῦ ἐδώ-

28. Φίλιπ. 2, 11.

σεν εἰς ἡμᾶς περισσοτέραν ψυχικὴν εὐχαρίστησιν, μὲ τὰ προσωπικὰ γράμματα, πού ὁ ἴδιος ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς ἔγραψεν εἰς ἡμᾶς, ὅπως ἐχρειάζετο, προτρέπων νὰ ἐκδιώξωμεν ἔξω καὶ μακρὰν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ πάντα φθόνον καὶ πᾶσαν κακὴν ἐπήρειαν, ἐξ αἰτίας τῆς ὁποίας τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ πολὺ παλαιότερα εἶχον διχασθῇ, καὶ νὰ δεχθῶμεν εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἐκκλησίας τὸν Ἀρειον καὶ τοὺς περὶ αὐτόν, τοὺς ὁποίους ὁ μισητὴς τοῦ καλοῦ φθόνος ἔγινεν αἰτία νὰ ἀφορισθοῦν προσωρινῶς ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν. Διὰ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ δὲ αὐτῆς ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς ἐμαρτυροῦσεν ὅτι ἡ πίστις τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν ἦτο ὀρθόδοξος, τὴν ὁποίαν οὗτος, ἀφοῦ ἐζήτησε νὰ μάθῃ καὶ διὰ ζώσης φωνῆς ἤκουσε παρ' αὐτῶν, παρεδέχθη καὶ κατέστησε καὶ εἰς ἡμᾶς φανερόν, μὲ τὸ νὰ παραθέσῃ ἐν συνεχείᾳ εἰς τὰς ἐπιστολάς του ἔγγραφον ἔκθεσιν τῶν ἀνδρῶν περὶ τῆς ὀρθοδοξίας αὐτῶν, τὴν ὁποίαν ἀνεγνώρισamen οἱ πάντες ὅτι εἶναι ὑγιῆς καὶ ἐκκλησιαστικὴ. Καὶ εὐλόγως οὗτος συνέστησεν ὅπως οὗτοι γίνουιν δεκτοὶ νὰ ἐνωθοῦν μὲ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, καθὼς καὶ σεῖς οἱ ἴδιοι θὰ πληροφορηθῆτε ἀπὸ τὰ ἀντίγραφα τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς, τὰ ὁποῖα ἀπεστείλαμεν πρὸς τὴν εὐλάβειάν σας. Πιστεύομεν ὅτι καὶ σεῖς οἱ ἴδιοι ὡς ἔαν νὰ ὑποδέχεσθε τὰ πραγματικὰ μέλη τοῦ ἰδικοῦ σας σώματος, θὰ αἰσθανθῆτε μεγάλην χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν, μὲ τὸ νὰ ἀναγνωρίσητε καὶ ὑποδέχησθε τὰ ἰδικὰ σας σπλάγχνα καὶ τοὺς ἰδικούς σας πατέρας καὶ ἀδελφούς, εἰς τὰ πρόσωπα ὅχι μόνον τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν γύρω ἀπὸ τὸν Ἀρειον, πού ἀποδίδονται πάλιν εἰς σᾶς, ἀλλὰ καὶ ὁλοκλήρου τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ πλήθους τῶν πιστῶν, οἱ ὁποῖοι ἐξ ἀφορμῆς τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ἀνδρῶν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἦσαν χωρισμένοι ἀπὸ σᾶς. Καὶ θέβαια πρέπει καὶ σεῖς, ἀφοῦ γνωρίσετε ἀκριβῶς ὅσα ἐγίναν, καὶ οἱ ἄνδρες οὗτοι ἦλθον εἰς ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν καὶ ἐγίναν δεκτοὶ ἀπὸ τὴν μεγάλην αὐτὴν σύνοδον, θὰ ἀποδεχθῆτε μὲ προθυμίαν καὶ σεῖς τὴν ἐπανασύνδεσιν καὶ εἰρήνην μὲ τὰ μέλη σας πρὸ πάντων δὲ ὅτι ἡ ὑπ' αὐτῶν ἐκτεθεῖσα πίστις διασώζει θεβαίαν τὴν ἀπὸ ὅλους παραδεδεγμένην ἀποστολικὴν παράδοσιν καὶ διδασκαλίαν.

22. Αὐτὴ ἦτο ἡ ἀρχὴ τῶν συνόδων, πού ἐγίναν ἀπ' αὐτοὺς, κατὰ τὴν ὁποίαν καὶ ἀπεκάλυψαν ἀμέσως τοὺς

σκοπούς των, καὶ δὲν ἠμπόρεσαν νὰ ἀποκρύψουν αὐτούς. Διότι, ἔλεγον ὅτι εἶχον ἀποδιώξει κάθε φθόνον, καὶ ἔγραφον μετὰ τὴν ἐξορίαν τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρείας Ἀθανασίου, ὅτι πρέπει νὰ γίνουν δεκτοὶ εἰς ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν ὁ Ἀρείος καὶ οἱ ὁμόφρονες αὐτοῦ, ἀπέδειξαν ὅτι διὰ τοῦτο ἐσυκοφαντοῦσαν τὸν Ἀθανάσιον καὶ ὅλους τοὺς ἄλους ἐπισκόπους, ποὺ διεφώνουν μὲ αὐτούς, ἀκριβῶς διὰ νὰ δεχθοῦν τὸν Ἀρείον καὶ τοὺς φίλους του καὶ διὰ νὰ εἰσαγάγουν τὴν αἵρεσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Καίτοι δὲ εἰς τὴν σύνοδόν των αὐτὴν ἐξύμνησαν ὅλην τὴν κακοδοξίαν τοῦ Ἀρείου καὶ ἔλαβον ἀπόφασιν ὅπως γίνουν οὗτοι δεκτοὶ εἰς κοινωνίαν, καθὼς οἱ ἴδιοι εἶχον κάμει πρωτύτερα, ἐν τούτοις, μὲ τὸ νὰ αἰσθάνωνται ὅτι κάτι ἔλειπεν ἀκόμη ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ ἠθελαν, συγκροτοῦν νέαν σύνοδον εἰς τὴν Ἀντιόχειαν μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῶν λεγομένων Ἐγκαινίων, καὶ ἐπειδὴ πάντοτε κατηγοροῦντο ἀπὸ ὅλους ἐξ αἰτίας τῆς αἱρέσεώς των, γράφουν τώρα διαφόρους ἐπιστολάς, εἰς τὰς ὁποίας λέγουν εἰς μὲν ταύτας ἔτσι, εἰς δὲ ἐκεῖνας ἄλλως. Καὶ ἐκεῖνα μὲν, ποὺ ἐγράφησαν παρ' αὐτῶν εἰς μίαν ἐπιστολήν, εἶναι τὰ ἑξῆς:

Ἡμεῖς οὔτε ὁπαδοὶ τοῦ Ἀρείου ἐγίναμεν διότι πῶς, ἀφοῦ εἴμεθα ἐπίσκοποι ἠμποροῦμεν νὰ εἴμεθα ἀκόλουθοι πρεσβυτέρου; οὔτε ἐδέχθημεν κάποιαν ἄλλην πίστιν, ἐκτός ἐκείνης ποὺ παρεδόθη εἰς ἡμᾶς ἐξ ἀρχῆς. Ἀλλ' ἐφ' ὅσον καὶ οἱ ἴδιοι ἐδέχθημεν νὰ γίνωμεν ἐξετασταὶ καὶ νὰ κρίνωμεν τὴν πίστιν αὐτοῦ, ταιριάζει νὰ λέγεται μᾶλλον ὅτι αὐτὸς ἠκολούθησεν ἡμᾶς παρὰ ἡμεῖς αὐτόν, ὥς θὰ ἀντιληφθῇτε ἀπὸ τὴν κατωτέρω ὁμολογίαν πίστεώς μας.

Διότι ἔχομεν μάθει ἐξ ἀρχῆς νὰ πιστεῦωμεν εἰς ἓνα Θεόν, τὸν Θεόν τῶν ὄλων, τὸν δημιουργὸν καὶ προνοητὴν πάντων τῶν νοητῶν καὶ αἰσθητῶν ὄντων. Καὶ εἰς ἓνα Υἱὸν τοῦ Θεοῦ μονογενῆ, ὁ ὁποῖος ὑπάρχει πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, καὶ συνυπάρχει μὲ τὸν Πατέρα, ποὺ ἐγέννησεν αὐτόν, διὰ τοῦ ὁποίου ἐγιναν τὰ πάντα, καὶ τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, ὁ ὁποῖος καὶ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους, σύμφωνα μὲ τὴν ἀγαθὴν πρόθεσιν τοῦ Πατρός, κατέβη ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἔλαβε σῶμα ἐκ παρθένου, καὶ ἐξεπλήρωσεν ὁλόκληρον τὸ πατρικὸν θέλημα, καὶ ἔπαθε, καὶ ἀνεστήθη, καὶ ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἐκάθησεν εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Πατρός, καὶ ποὺ θὰ ἔλθῃ πάλιν

λιν διὰ τὰ κρίνη ζῶντας καὶ νεκρούς, ὁ ὁποῖος διαμένει βασιλεὺς καὶ Θεὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα καὶ ἔάν εἶναι ἀναγκαῖον τὰ προσθέσωμεν, πιστεύομεν εἰς ἀνάστασιν σαρκὸς καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον.

23. Ἐκεῖνα δὲ ποὺ ἔγραψαν εἰς δευτέραν ἐπιστολὴν κατὰ τὰ ἴδια Ἐγκαίνια, ἐπειδὴ ἄλλαξαν γνώμην διὰ τὰ προηγούμενα, καὶ ἐπενόησαν κάτι νεώτερα καὶ περισσότερα εἶναι τὰ ἐξῆς:

Πιστεύομεν, συμφώνως πρὸς τὴν εὐαγγελικὴν καὶ ἀποστολικὴν παράδοσιν, εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα Παντοκράτορα, τὸν δημιουργὸν καὶ ποιητὴν καὶ προνοητὴν τῶν ὅλων, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἔγιναν ὅλα τὰ ὄντα. Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, τὸν μονογενῆ Θεόν, διὰ τοῦ ὁποῖου ἔγιναν ὅλα τὰ ὄντα, τὸν γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, Θεόν ἐκ Θεοῦ, ὅλον ἐξ ὅλου, μόνον ἐκ μόνου, τέλειον ἐκ τελείου, βασιλέα ἐκ βασιλέως, Κύριον ἀπὸ Κυρίου, Λόγον ζῶντα, σοφίαν ζῶσαν, φῶς ἀληθινόν, ὁδόν, ἀλήθειαν, ἀνάστασιν, ποιμένα, θύραν, ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον, ἀπαράλλακτον εἰκόνα τῆς οὐσίας καὶ τῆς θελήσεως καὶ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς δόξης τῆς θεότητος, τὸν πρωτογέννητον ὅλων τῶν κτισμάτων, ὁ ὁποῖος ἦτο εἰς τὴν ἀρχὴν μετὰ τὸν Θεόν, Λόγον Θεόν, σύμφωνα μετὰ τὸ λεγόμενον εἰς τὸ Εὐαγγέλιον «καὶ Θεὸς ἦτο ὁ Λόγος»²⁹, διὰ τοῦ ὁποῖου ἔγιναν ὅλα τὰ ὄντα, καὶ ἀπὸ τὸν ὁποῖον ὅλα ἐξαρτῶνται καὶ συντηροῦνται, ὁ ὁποῖος εἰς τοὺς τελευταίους καιροὺς κατέβη ἄνωθεν καὶ ἐγεννήθη ἐκ παρθένου, κατὰ τὰς Γραφάς, καὶ ἔγινεν ἄνθρωπος, μεσίτης μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀπόστολος τῆς πίστεως ἡμῶν καὶ ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς, καθὼς λέγει ὅτι «κατέβη ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ὅχι διὰ τὸ κάμνω τὸ ἰδικόν μου θέλημα, ἀλλὰ τὸ θέλημα ἐκείνου, ποὺ με ἔστειλεν»³⁰, ὁ ὁποῖος ἔπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἀνεστήθη τὴν τρίτην ἡμέραν καὶ ἀνέβη εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ἐκάθησεν εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ θὰ ἔλθῃ πάλιν μετὰ τὴν δόξαν καὶ δύναμιν τὰ κρίνη ζῶντας καὶ νεκρούς.

29. Ἰω. 1, 1.

30. Ἰω. 6, 38.

Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ὁποῖον δίδεται εἰς αὐτούς, πού πιστεύουν πρὸς παρηγορίαν καὶ ἁγιασμόν καὶ ἠθικὴν τελείωσιν τῶν, ὅπως καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς διέταξε τοὺς μαθητάς λέγων· «πηγαίνετε διὰ νὰ διδάξετε ὅλα τὰ ἔθνη καὶ ὕστερα νὰ βαπτίζετε αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος»³¹, δηλαδὴ Πατρὸς πού εἶναι ἀληθῶς Πατήρ, Υἱοῦ δέ, πού εἶναι ἀληθινὸς Υἱός, τοῦ δέ ἁγίου Πνεύματος, πού εἶναι ἀληθῶς ἅγιον Πνεῦμα, ὥστε τὰ ὀνόματα δέν λέγονται χωρὶς σημασίαν οὔτε χωρὶς σκοπόν, ἀλλὰ διὰ νὰ σημαίνουν ἀκριβῶς τὴν ἰδιαιτέραν τοῦ καθενὸς τῶν ὀνομαζομένων ὑπόστασιν καὶ τὴν τάξιν καὶ δόξαν, οὕτως ὥστε ὡς πρὸς μὲν τὰς ὑποστάσεις εἶναι τρία, ὡς πρὸς τὴν συμφωνίαν δὲ ἓν.

Ἐχοντες λοιπὸν ταύτην τὴν πίστιν ἐξ ἀρχῆς καὶ θὰ ἔχωμεν μέχρι τέλους ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ, ἀναθεματίζομεν κάθε αἰρετικὴν κακοδοξίαν. Καὶ ἂν κάποιος διδάσκει, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ὑγιᾶ καὶ ὀρθὴν πίστιν τῶν Γραφῶν, λέγων ὅτι ἦτο χρόνος ἢ καιρὸς ἢ αἰὼν ἢ ὁ Υἱὸς ἦτο, εἶναι ἢ εἶχε γίνεῖ πρὶν γεννηθῆ, ἢς εἶναι ἀναθεματισμένος. Καὶ ἂν κάποιος λέγῃ ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι κτίσμα ὅπως ἔν ἐξ ὧν τῶν κτισμάτων, ἢ γέννημα ὡς ἓν ἐκ τῶν γεννημάτων, ἢ ποῖημα ὡς ἓν ἐκ τῶν ποιημάτων, καὶ ὅχι ὅπως αἱ θεῖαι Γραφαὶ ἔχουν παραδώσει καὶ τὰ ἀνωτέρω ἀναφερόμενα ἄρθρα πίστεως, τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο διαλαμβάνουν, ἢ ἕαν διδάσκη ἢ κηρύττῃ κάτι ἄλλο, διάφορον ἀπὸ ἐκεῖνο πού παρελάβομεν, ἢς εἶναι ἀναθεματισμένος. Διότι ἡμεῖς πιστεύομεν ἀληθῶς καὶ ἀκολουθοῦμεν μετὰ φόβου ἐκεῖνα, πού παρεδόθησαν εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τὰς θείας Γραφάς, ἀπὸ τοὺς προφήτας καὶ τοὺς ἀποστόλους.

24. Καὶ κάποιος Θεοφρόνιος ἐπίσκοπος Τυάνων, ἀφοῦ συνέθεσε καὶ αὐτὸς ἐξέθεσεν ἐνώπιον ὧν τὴν ἀκόλουθον πίστιν, εἰς τὴν ὁποῖαν ὅλοι ὑπέγραψαν, δεχθέντες τὴν πίστιν τοῦ ἀνθρώπου τούτου.

Ὁ Θεός, τὸν ὁποῖον ἐπικαλοῦμαι μάρτυρα τῆς ψυχῆς μου, γνωρίζει ὅτι πιστεύω ὡς ἐξῆς· πιστεύω εἰς Θεὸν Πατέρα Παντοκράτορα, τὸν κτίστην καὶ ποιητὴν τῶν ὅ-

31. Ματθ. 28, 19.

λων, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἔγιναν ὅλα τὰ ὄντα καὶ εἰς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, Θεὸν Λόγον, δύναμιν καὶ σοφίαν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, διὰ τοῦ ὁποῖου ἔγιναν τὰ πάντα, τὸν γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς πρὸ τῶν αἰώνων, Θεὸν τέλειον ἐκ Θεοῦ τελείου, ὁ ὁποῖος ἦτο μὲ τὸν Θεὸν ὑποστατικῶς, κατὰ δὲ τὰς ἐσχάτους ἡμέρας κατέβη καὶ ἐγεννήθη ἐκ τῆς παρθένου κατὰ τὰς Γραφάς, ἐνηθρώπησεν, ἔπαθε, καὶ ἀνέστη ἀπὸ τῶν νεκρῶν, καὶ ἀνέβη εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἐκάθησεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καὶ θά ἔλθῃ πάλιν μὲ δόξαν καὶ δύναμιν νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ μένει εἰς τοὺς αἰῶνας. Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸν παράκλητον, «τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας»³², τὸ ὁποῖον ὁ Θεὸς ὑπεσχέθη διὰ τοῦ προφήτου ὅτι θὰ μεταδίδῃ εἰς τοὺς δούλους του³³, καὶ ὁ Κύριος ὑπεσχέθη νὰ πέμψῃ εἰς τοὺς μαθητάς του, τὸ ὁποῖον καὶ ἔστειλεν, ὅπως μαρτυροῦν αἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων³⁴. Ἐὰν δὲ κάποιος διδάσκῃ ἢ πρεσβεύῃ ἄλλα, διάφορα ἀπὸ τὴν πίστιν ταύτην, ἅς ἔχῃ ἐπάνω του τὸ ἀνάθεμα. Ἡ ἐὰν φρονῇ τὰ φρονήματα τοῦ Μαρκέλλου Ἀγκύρας, ἢ τοῦ Σαβελλίου, ἢ τοῦ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, ἅς ἔχῃ τὸ ἀνάθεμα καὶ αὐτὸς καὶ ὅλοι ἐκεῖνοι, πού ἔχουν κοινωνίαν μὲ αὐτόν.

25. Οἱ δὲ ἐπίσκοποι πού συνήλθον εἰς τὰ Ἐγκαίνια ἦσαν ἐνενήκοντα, ἐπὶ τῆς ὑπατείας τοῦ Μαρκελλίνου καὶ τοῦ Προβίνου τὴν 14ην τῆς Ἰνδίκτου, παρουσία καὶ τοῦ ἀσεβεστάτου Κωνσταντίου. Ἀφοῦ ἔπραξαν τὰ ἀνωτέρω εἰς τὰ Ἐγκαίνια τῆς Ἀντιοχείας, ἐπειδὴ ἐνόμισαν ὅτι δὲν ἦσαν πλήρη ὅσα ἔγραψαν καὶ ἡ σκέψις τῶν ἐκυμαίνετο ἀπὸ τὴν ἀμφιβολίαν, μετὰ ἀπὸ ὀλίγους μῆνας συνέταξαν πάλιν ἄλλο γράμμα δῆθεν περὶ πίστεως καὶ ἀπέστειλαν αὐτὰ εἰς τὰς Γαλλίας μὲ τὸν Νάρκισσον, τὸν Μάριν, τὸν Θεόδωρον καὶ τὸν Μάρκον. Καὶ ἐκεῖνοι ὡς ἀπεσταλμένοι ἀπὸ σύνοδον ἐπέδωσαν αὐτὸ εἰς τὸν μακαρίας μνήμης Κώνσταντα καὶ εἰς πάντας ἐκεῖ, εἰς τὸ ὁποῖον ἔγραφον:

Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα Παντοκράτορα,

32. Ἰω. 15, 16.

33. Πρβλ. Ἰωήλ 3, 1.

34. Πρβλ. Πράξ. 2, 3.

κτίσιν καὶ ποιητὴν τῶν ὅλων, «ἀπὸ τὸν ὁποῖον κάθε γένος εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ εἰς τὴν γῆν λαμβάνει τὸ ὄνομα»³⁵. Καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱόν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη ἐκ τοῦ Πατρὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, διὰ τοῦ ὁποῖου ἔγιναν τὰ πάντα ὅσα ὑπάρχουν εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἐπάνω εἰς τὴν γῆν, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, ὁ ὁποῖος εἶναι Λόγος καὶ σοφία καὶ δύναμις καὶ ζωὴ καὶ φῶς ἀληθινόν, καὶ εἰς τὰς ἐσχάτας ἡμέρας ἐνηνθρώπησε δι' ἡμᾶς καὶ ἐγεννήθη ἐκ τῆς ἀγίας παρθένου, καὶ ἐσταυρώθη καὶ ἀπέθανε καὶ ἐτάφη καὶ ἀνεστήθη ἀπὸ τῶς νεκροῦς τὴν τρίτην ἡμέραν, καὶ ἀνελήθη εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐκάθησεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, καὶ πού θά ἔλθῃ εἰς τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκροὺς καὶ νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὸν καθένα σύμφωνα μὲ τὰ ἔργα του, τοῦ ὁποῖου ἡ βασιλεία μὲ τὸ νὰ εἶναι ἀκατάλυτος διαμένει εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας. Οὗτος κάθηται εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Πατρὸς, ὅχι μόνον κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα, ἀλλὰ θά κάθηται καὶ εἰς τὸν μέλλοντα.

Πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῦτ' ἔστιν εἰς τὸν παράκλητον, τὸν ὁποῖον ὁ Κύριος, ἀφοῦ πρῶτον ὑπεσχέθη εἰς τοὺς ἀποστόλους, μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν αὐτοῦ, ἀπέστειλεν εἰς αὐτοὺς διὰ νὰ διδάσκῃ καὶ ὑπενθυμίξῃ εἰς αὐτοὺς τὰ πάντα, διὰ τοῦ ὁποῖου θὰ ἐξαγιαζῶνται αἱ ψυχαὶ ἐκείνων, πού εἰλικρινῶς πιστεύουν εἰς αὐτόν.

Ἐκείνους δὲ πού λέγουν ὅτι ὁ Υἱὸς ἔγινεν ἐκ τοῦ μηδενός, ἢ ἀπὸ ἄλλην ὑπόστασιν καὶ ὅχι ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι «ἦτο κάποτε χρόνος, ὅτε δὲν ὑπῆρχεν», ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησίᾳ θεωρεῖ ξένους καὶ ὅχι ἰδικούς της.

26. Καὶ ὡσάν ἀκριβῶς νὰ μετενόησαν δι' αὐτά, μετὰ τρία ἔτη συγκαλοῦν πάλιν τὴν σύνοδόν των, καὶ ἀποστέλλουν εἰς τὰ μέρη τῆς Ἰταλίας τὸν Εὐδόξιον, τὸν Μαρτύριον καὶ τὸν Μακεδόνιον ἀπὸ τὴν Κιλικίαν καὶ μερικoὺς ἄλλους μαζί μὲ αὐτούς, εἰς τοὺς ὁποῖους, παρέδωσαν ὁμολογίαν πίστεως, πού εἶχον γράψῃ εἰς μεγάλην

35. Ἐφεσ. 3, 15.

ἔκτασιν με περισσοτέρας προσθήκας ἀπὸ τὰς προηγου-
μένας, ὥσάν δηλαδὴ νὰ ἐπενόησαν μερικὰ νεώτερα, καὶ
οὗτοι ἀνεχώρησαν ἔχοντες μαζί τὴν πίστιν αὐτὴν,
ποὺ περιελάμβανε τὰ ἑξῆς:

I. Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα,
κτίστην καὶ ποιητὴν πάντων τῶν ὄντων «ἀπὸ τὸν ὁποῖον
κάθε γένος εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐπὶ τῆς γῆς λαμβάνει τὸ
ὄνομα». Καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱόν, τὸν Κύριον ἡ-
μῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ποὺ ἐγεννήθη ἐκ τοῦ Πατρὸς πρό
πάντων τῶν αἰώνων, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, διὰ
τοῦ ὁποίου ἔγιναν ὅλα, ὅσα ὑπάρχουν εἰς τοὺς οὐρανοὺς
καὶ ὅσα ὑπάρχουν ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα,
ποὺ εἶναι Λόγος καὶ σοφία, καὶ δύναμις καὶ ζωὴ, καὶ φῶς
ἀληθινόν, ποὺ εἰς τὰς ἐσχάτας ἡμέρας ἐνηνθρώπησε δι'
ἡμᾶς καὶ ἐγεννήθη ἐκ τῆς ἀγίας παρθένου, καὶ ἐσταυρώ-
θη καὶ ἀπέθανε καὶ ἐτάφη καὶ ἀνεστήθη ἀπὸ τοὺς νε-
κροὺς τὴν τρίτην ἡμέραν, καὶ ἀνελήφθη εἰς τὸν οὐρανὸν
καὶ ἐκάθισεν εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Πατρὸς καὶ ποὺ θὰ ἔλθῃ
εἰς τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκροὺς
καὶ νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὸν καθένα σύμφωνα με τὰ ἔργα του,
τοῦ ὁποίου ἡ βασιλεία ἐπειδὴ εἶναι ἀτελεύτητος διαμένει
εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας. Διότι οὗτος κάθηται εἰς τὰ
δεξιὰ τοῦ Πατρὸς ὅχι μόνον κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα,
ἀλλὰ θὰ κάθηται καὶ εἰς τὸν μέλλοντα. Πιστεύομεν καὶ
εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, δηλαδὴ εἰς τὸν Παράκλητον,
τὸν ὁποῖον ὁ Κύριος ὑπεσχέθη εἰς τοὺς ἀποστόλους καὶ
μετὰ τὴν ἀνάληψίν του εἰς τοὺς αὐρανοὺς ἀπέστειλεν αὐ-
τὸν διὰ νὰ διδάσκῃ καὶ ὑπενθυμίζῃ εἰς αὐτοὺς τὰ πάντα,
διὰ τοῦ ὁποίου θὰ ἐξαγιαζῶνται αἱ ψυχαὶ ἐκείνων, ποὺ
πιστεύουν εἰλικρινῶς εἰς αὐτόν.

II. Ἐκείνους δέ, ποὺ λέγουν ὅτι ὁ Υἱὸς ἔγινεν ἐξ
οὐκ ὄντων, ἢ ἐξ ἄλλης ὑποστάσεως καὶ ὅχι ἐκ τοῦ Θεοῦ,
καὶ ὅτι ἦτο κάποτε χρόνος ἢ αἰὼν, ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν ὑπῆρχεν
ἢ Καθολικὴ Ἐκκλησία δὲν θεωρεῖ ἰδικούς της ἀλλὰ ξέ-
νους. Ὅμοίως καὶ ἐκείνους, ποὺ λέγουν ὅτι εἶναι τρεῖς
θεοὶ ἢ ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι Θεός, ἢ ὅτι πρό τῶν αἰώ-
νων δὲν ἦτο οὔτε Χριστὸς οὔτε Υἱὸς Θεοῦ, ἢ ὅτι ὁ ἴδιος
εἶναι Πατὴρ καὶ Υἱὸς ἢ ἅγιον Πνεῦμα, ἢ ὁ Υἱὸς εἶναι ἀ-
γέννητος, ἢ ὅτι ὁ Πατὴρ ἐγέννησε τὸν Υἱὸν ὅχι μετὰ τὴν ἐκ-
λογὴν οὔτε μετὰ τὴν θέλησίν του, ἀναθεματίζει ἢ ἀγία καὶ
Καθολικὴ Ἐκκλησία.

III. Διότι δὲν εἶναι ἀσφαλὲς νὰ λέγῃ κανεὶς ὅτι ὁ Υἱὸς ἐγένεν ἐκ τοῦ μηδενός, ἐπειδὴ εἰς κανὲν μέρος τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν δὲν ἀναφέρεται τοῦτο, ἀλλ' οὔτε ὅτι ἐγένεν ἐξ ἄλλης ὑποστάσεως, πού προϋπῆρχεν ἐκτὸς τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ὅτι ἐγεννήθη γησίως ἐκ μόνοῦ τοῦ Πατρὸς, ἔτσι ἀποφαινόμεθα. Διότι ἐν εἶναι τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ ἀναρχον, ὁ Πατὴρ τοῦ Χριστοῦ διδάσκει ὁ θεὸς λόγος. 'Αλλ' οὔτε ἐπιτρέπεται νὰ υἱοθετήσωμεν τὴν ἐπικίνδυνον ἔκφρασιν «ἦτο κάποτε χρόνος, ὅτε ὁ Υἱὸς δὲν ὑπῆρχεν» ἀπὸ μὴ γραφικὰς πηγᾶς καὶ νὰ φανταζώμεθα κάποιον χρονικὸν διάστημα ὑπάρχον πρὸ αὐτοῦ, παρὰ μόνον τὸν Θεόν, πού ἀχρόνως ἐγέννησεν αὐτόν, διότι καὶ οἱ χρόνοι καὶ οἱ αἰῶνες ἐγέναν δι' αὐτοῦ. 'Αλλ' οὔτε ἐπιτρέπεται νὰ νομίζωμεν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι συνάναρχος καὶ συναγέννητος μὲ τὸν Πατέρα, διότι κανεὶς κυρίως Πατὴρ ἢ Υἱὸς δὲν ἤμπορεῖ νὰ λέγεται συνάναρχος ἢ συναγέννητος μὲ τὸν ἄλλον. 'Αλλὰ μόνον ἓνα ἀναρχον καὶ ἀγέννητον γνωρίζομεν, τὸν Πατέρα, ὁ ὁποῖος ὡς ἀναρχος καὶ ἀγέννητος πιστεύομεν ὅτι ὑπάρχει κατὰ τρόπον ἀπόσιτον καὶ ἀκατάληπτον εἰς πάντας καὶ ὅτι ὁ Υἱὸς ἐγεννήθη πρὸ τῶν αἰώνων, καὶ ὅτι δὲν εἶναι ἀγέννητος καὶ αὐτὸς ὁμοίως μὲ τὸν Πατέρα, πού ἐγέννησεν αὐτόν· «διότι κεφαλὴ Χριστοῦ ὁ Θεός»³⁶.

IV. Οὔτε θέβαια, ὅταν ὁμολογοῦμεν τρία πράγματα καὶ τρία πρόσωπα, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, σύμφωνα μὲ τὰς Γραφάς, κάμνομεν διὰ τοῦτο τοὺς θεοὺς τρεῖς, ἐφ' ὅσον ὁμολογοῦμεν ὅτι ὁ αὐθύπαρκτος καὶ ἀγέννητος καὶ ἀναρχος Θεὸς εἶναι εἰς, ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ μονογενοῦς, ὁ μόνος πού ἔχει τὸ εἶναι ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του καὶ ὁ μόνος, πού χαρίζει ἀφθύνως τὸ εἶναι εἰς ὅλα τὰ ἄλλα ὄντα. Οὔτε θέβαια, μὲ τὸ νὰ λέγωμεν ὅτι μόνον εἰς εἶναι Θεός, ὁ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ μόνος ἀγέννητος, ἀρνούμεθα διὰ τοῦτο ὅτι καὶ ὁ Χριστὸς εἶναι Θεός πρὸ τῶν αἰώνων, ὅπως οἱ μαθηταὶ τοῦ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, πού λέγουν ὅτι ὕστερον μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν ἐθεοποιήθη συνεπεῖα ἠθικῆς προκοπῆς ἀπὸ ἀπλοῦς ἄνθρωπος πού

εἶχε γίνεи. Διότι ὁμολογοῦμεν ὅτι καὶ αὐτός, ἂν καὶ ἦτο ὑποτεταγμένος εἰς τὸν Πατέρα του καὶ Θεόν, ἐν τούτοις, μὲ τὸ νὰ ἔχη γεννηθῇ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων Θεὸς ἐκ Θεοῦ, εἶναι κατὰ φύσιν τέλειος Θεός καὶ ἀληθής, ὁ ὁποῖος δὲν ἔγινε κατόπιν ἀπὸ ἀνθρώπος Θεός, ἀλλὰ ἀπὸ Θεοῦ ἔγινε δι' ἡμᾶς ἀνθρώπος, καὶ οὐδέποτε ἔχασε τὸ νὰ εἶναι Θεός.

V. Ἐπὶ πλέον ἀπεχθανόμεθα καὶ ἀναθεματίζομεν καὶ ἐκείνους, ποὺ λέγουν ψευδῶς, ὅτι ὁ Λόγος εἶναι κατὰ τὸ φαινόμενον Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνύπαρκτος καθ' ἑαυτόν, καὶ ἔχει ὑπαρξιν εἰς κάποιον ἄλλον, καὶ τώρα μὲν καλεῖται ἀπὸ μερικοὺς λόγος προφορικός, ὕστερον δὲ λόγος ἐνδιάθετος, καὶ ὅτι οὗτος δὲν εἶναι Χριστὸς καὶ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ μεσίτης καὶ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ πρὸ τῶν αἰώνων, ἀλλ' ὅτι ἔγινε Χριστὸς καὶ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴν ἡμέραν ποὺ ἀνέλαβε σάρκα ἐκ τῆς Παρθένου, οὐχὶ πρὶν ἀπὸ τετρακόσια ὅλα ἔτη. Καὶ ἀπὸ τότε θέλουν νὰ ἔλαβεν ἀρχὴν ἢ βασιλείαν τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία θὰ ἔχη τέλος μετὰ τὸ τέλος τοῦ κόσμου καὶ τὴν γενικὴν κρίσιν.

VI. Τέτοιοι εἶναι καὶ οἱ μαθηταὶ τοῦ Μαρκέλλου καὶ τοῦ Σκοτεινοῦ ἀπὸ τὴν Ἀγκυραν τῆς Γαλατίας, οἱ ὁποῖοι, καθ' ὅμοιον τρόπον μὲ τοὺς Ἰουδαίους, ἀρνοῦνται τὴν προαιώνιον ὑπαρξιν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν θεότητα καὶ τὴν ἀτελεύτητον βασιλείαν του μὲ τὴν πρόφασιν, ὅτι ἔτσι νομίζουν πὼς διαφυλάσσεται ἡ μοναρχία εἰς τὴν θεότητα. Διότι ἡμεῖς γνωρίζομεν ὅτι οὗτος δὲν εἶναι ἀπλῶς προφορικός ἢ ἐνδιάθετος λόγος τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ζῶν Θεὸς Λόγος, ὁ ὁποῖος ὑπάρχει καθ' ἑαυτόν, καὶ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Χριστός, καὶ συνυπάρχει καὶ συμπαραμένει μὲ τὸν Πατέρα του πρὸ τῶν αἰώνων, καὶ ὅχι κατὰ πρόγνωσιν, προωρισμένος νὰ προσφέρῃ κάθε ὑπηρεσίαν εἰς αὐτὸν διὰ τὴν δημιουργίαν τῶν ὁρατῶν καὶ τῶν ἀοράτων ὄντων. Διότι αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος πρὸς τὸν ὁποῖον ὁ Πατὴρ εἶπεν, ὅτι «ὥς ποιήσωμεν ἀνθρώπον κατὰ τὴν ἰδικὴν μας εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσίν μας»³⁷, καὶ ἐκεῖνος, ποὺ ἐφάνη αὐτοπροσώπως εἰς τοὺς πατριάρχας, ἔδωκε τὸν νόμον καὶ ὠμίλησε διὰ στόματος τῶν προφητῶν, καὶ εἰς

37. Γέν. 1, 26.

τὸ τέλος ἔγινεν ἄνθρωπος καὶ ἐφανερώσε τὸν Πατέρα του εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ βασιλεύει εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας. Διότι ὁ Χριστὸς δὲν προσέλαθεν ἐκ τῶν ὑστέρων κανὲν ἀξίωμα, ἀλλ', ὡς πιστεύομεν, εἶναι ἄνωθεν ἐξ ἀρχῆς τέλειος καὶ κατὰ πάντα ὁμοῖος μὲ τῷ Πατέρα.

VII. Καὶ ἐκείνους, ποὺ λέγουν ὅτι εἰς καὶ ὁ αὐτὸς εἶναι Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ Ἅγιον Πνεῦμα καὶ κατὰ τρόπον ἀσεβῆ ἐκλαμβάνουν τὰ τρία ὀνόματα ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος καὶ προσώπου, εὐλόγως ἀποκηρύσσομεν ὡς ξένους ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, ἐπειδὴ τὸν ἀπεριόριστον καὶ ἀπαθῆ Πατέρα ὑπολαμβάνουν ὅτι ἔγινε χωρητὸς καὶ παθητὸς συγχρόνως, διὰ μέσου τῆς ἐνανθρωπήσεως. Διότι τέτοιοι εἶναι ἐκεῖνοι, τοὺς ὁποίους οἱ μὲν Ρωμαῖοι ὀνομάζουν Πατροπασχίτας, ἡμεῖς δὲ Σαθελλιανούς. Διότι ἡμεῖς γνωρίζομεν ὅτι ὁ μὲν Πατὴρ, ποὺ ἀπέστειλε, παρέμεινε ὁ αὐτὸς εἰς τὴν ἰδίαν κατάστασιν τῆς ἀναλλοιώτου θεότητος αὐτοῦ, ὁ δὲ Χριστὸς ποὺ ἀπεστάλη, ἐπετέλεσε πλήρως τὴν θείαν οἰκονομίαν τῆς ἐνανθρωπήσεως.

VIII. Καὶ ἐκείνους ἐπίσης, ποὺ ἀνευλαβῶς διδάσκουν ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν ἐγεννήθη μὲ τὴν πρόθεσιν οὔτε καὶ μὲ τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔτσι παριστάνουν τὸν Θεὸν νὰ ἐνεργῇ ὑπὸ τὸ κράτος τυφλῆς καὶ ἀβούλου ἀνάγκης, ὥστε νὰ γεννήσῃ τὸν Υἱὸν χωρὶς νὰ θέλῃ, λογαριάζομεν ὡς δυσσεβεστάτους καὶ ἐντελῶς ξένους ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, διότι ἐτόλμησαν, ἐκτὸς ἀπὸ τὰς γνωστάς ἐννοίας περὶ Θεοῦ καὶ μάλιστα ἐκτὸς ἀπὸ τὸ θέλημα τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς, νὰ ἀποδώσουν τοιαύτας ἀδυναμίας εἰς τὸν Θεόν. Διότι ἡμεῖς γνωρίζομεν, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι αὐτοκράτωρ καὶ κύριος ἑαυτοῦ, καὶ θεωροῦμεν αὐτόν, ὡς πρέπει εὐσεβῶς, ὅτι ἐγέννησε τὸν Υἱὸν μὲ τὴν ἐλευθέραν θέλησιν καὶ προαίρεσίν του. Πιστεύομεν δὲ μὲ φόβον καὶ εἰς Ἐκεῖνον, ποὺ λέγει διὰ τὸν ἑαυτόν του· «ὁ Κύριος μὲ ἔκτισεν ἀρχὴν τῶν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ»³⁸, ἀλλὰ δὲν ἐννοοῦμεν ὅτι οὗτος ἔγινε καθ' ὅμοιον τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον ἔγιναν δι' αὐτοῦ τὰ ἄλλα κτίσμα-

τα ἢ δημιουργήματα. Διότι εἶναι ἀσεβὲς καὶ ξένον τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως τὸ νὰ παραβάλλωμεν τὸν κτίστην μὲ τὰ παρ' αὐτοῦ ποιηθέντα δημιουργήματα, καὶ τὸ νὰ νομίζωμεν ὅτι καὶ αὐτὸς ἔγινε μὲ τὸν ἴδιον τρόπον, πού ἔγιναν τὰ ἄλλα κτίσματα. Διότι αἱ θεῖαι Γραφαὶ διδάσκουν ἡμᾶς ὅτι μόνος καὶ κατὰ μοναδικὸν τρόπον ἐγεννήθη γησίως καὶ πραγματικῶς ὁ μονογενὴς Υἱός.

ΙΧ. Ἄλλὰ μὲ τὸ νὰ λέγωμεν ὅτι ὁ Υἱὸς καθ' ἐαυτὸν ζῇ καὶ ὑπάρχει ὁμοίως μὲ τὸν Πατέρα, δὲν χωρίζομεν αὐτὸν διὰ τοῦτο ἀπὸ τὸν Πατέρα, φανταζόμενοι, κατὰ τρόπον ὕλιστικόν, τόπους καὶ διαστήματα μεταξύ τῆς ἐνότητος αὐτῶν. Διότι πιστεύομεν ὅτι οὗτοι εἶναι κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἠνωμένοι μεταξύ των καὶ ὑπάρχουν ἀχωρίστως, χωρὶς μεσάζουσάν τινα δύναμιν ἢ ἀπόστασιν, εἰς τρόπον ὥστε ὅλος ὁ Πατὴρ φέρει εἰς τοὺς κόλπους τοῦ τὸν Υἱόν, ὅλος δὲ ὁ Υἱὸς ὑπακούει θεληματικῶς καὶ εἶναι στενῶς συνδεδεμένος μὲ τὸν Πατέρα καὶ μόνος αὐτὸς ἀναπαύεται εἰς τοὺς πατρικοὺς κόλπους διαρκῶς. Μὲ τὸ νὰ πιστεύωμεν λοιπὸν εἰς τὴν παντέλειον Τριάδα, δηλαδή μὲ τὸν Πατέρα, εἰς τὸν Υἱόν, καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ μὲ τὸ νὰ λέγωμεν μὲν τὸν Πατέρα Θεόν, Θεὸν δὲ καὶ τὸν Υἱόν, δὲν πιστεύομεν ὅτι οὗτοι εἶναι δύο θεοί, ἀλλ' ὅτι τὸ ἀξίωμα τῆς θεότητος εἶναι ἓν, καὶ μίαν ἀκριβῶς συμφωνίαν τῆς βασιλείας, καὶ ὅτι ὁ μὲν Πατὴρ εἶναι ἡ μόνη παντδύναμις ἀρχὴ ὅλων τῶν ὄντων καὶ αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ, ὁ δὲ Υἱὸς ὑποτάσσεται εἰς τὸν Πατέρα, ἐκτὸς δ' αὐτοῦ καὶ μετὰ ἀπ' αὐτόν, βασιλεύει ἐπὶ ὅλων, ὅσα ἔγιναν δι' αὐτοῦ, καὶ στέλλει πλουσίως εἰς τοὺς ἁγίους τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Πατρός. Διότι τέτοια εἶναι ἡ διδασκαλία περὶ τῆς μοναρχίας τῆς Θεότητος σχετικῶς μὲ τὸν Χριστόν, τὴν ὁποίαν παρέδωσαν εἰς ἡμᾶς οἱ ἱεροὶ λόγοι.

Χ. Τὰ ἀνωτέρω ταῦτα, ὕστερα ἀπὸ τὴν πίστιν, πού ἐξεθέσαμεν προηγουμένως ἐν συντομίᾳ, εὐρέθημεν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐκθέσωμεν ἐκτενέστερον, ὅχι πρὸς τὸν σκοπὸν περιττῆς ἐπιδείξεως, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀποκλείσωμεν κάθε ἄδικον ὑποψίαν ὡς ξένην πρὸς τὰς γνώμας μας, μεταξύ ἐκείνων, πού ἀγνοοῦν τὰ φρονήματά μας, καὶ νὰ πληροφορηθοῦν ὅλοι μαζί οἱ ζῶντες εἰς τὴν Δύσιν τὴν ἀναισχυντίαν τῆς ἐναντίον μας συκοφαντίας τῶν ἑτερο-

δόξων καὶ ποῖον εἶναι τὸ κατὰ Κύριον ἐκκλησιαστικὸν φρόνημα τῶν ἀνατολικῶν, τὸ ὁποῖον μαρτυροῦν χωρὶς καμμίαν θίαν αἱ θεόπνευσται Γραφαὶ ἐκεῖ, ποὺ οἱ ἄνθρωποι δὲν ἔχουν πάθει διαστροφὴν.

27. Ἄλλ' οὔτε εἰς αὐτὰ ἔμειναν σταθεροί. Διότι ἀφοῦ πάλιν συνήλθον εἰς τὸ Σίρμιον ἐναντίον τοῦ Φωτεινοῦ, τότε συνέταξαν πάλιν νέαν πίστιν ὅχι πλέον τόσον μακρὰν εἰς ἑκτασιν, οὔτε τόσον ἐντυπωσιακὴν εἰς λόγους· ἀφοῦ δὲ ἀφήρεσαν τὰ περισσότερα καὶ ἐπρόσθεσαν ἄλλα, ὅπως ἀκριβῶς ἤκουσαν αὐτὰ κατ' εἰσήγησιν ἄλλων, ἔγραψαν τὰ ἑξῆς:

Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεόν, πατέρα παντοκράτορα, τὸν κτίστην καὶ ποιητὴν τῶν πάντων, «ἀπὸ τὸν ὁποῖον κάθε γένος εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἐπὶ τῆς γῆς λαμβάνει τὸ ὄνομα»· καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱόν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν γενηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, διὰ τοῦ ὁποῖου ἔγιναν πάντα τὰ ὄντα, ποὺ ὑπάρχουν εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, ὁ ὁποῖος εἶναι Λόγος καὶ σοφία καὶ φῶς ἀληθινὸν καὶ ζωὴ, ποὺ εἰς τὰς ἐσχάτας ἡμέρας ἐνηνθρώπησε δι' ἡμᾶς, καὶ ἐγεννήθη ἐκ τῆς ἀγίας παρθένου, καὶ ἐσταυρώθη, καὶ ἀπέθανε καὶ ἐτάφη, καὶ ἀνεστήθη ἀπὸ τοὺς νεκροὺς τὴν τρίτην ἡμέραν, καὶ ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ἐκάθισεν εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ ποὺ θὰ ἔλθῃ εἰς τὸ τέλος τοῦ αἵωνος νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκροὺς καὶ νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὸν καθένα, σύμφωνα μὲ τὰ ἔργα του, τοῦ ὁποῖου ἡ βασιλεία εἶναι ἀτελεύτητος καὶ διαμένει εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας. Διότι θὰ κάθῃται εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Πατρὸς, ὅχι μόνον εἰς τὸν αἰῶνα τοῦτον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν μέλλοντα. Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, δηλαδὴ εἰς τὸν παράκλητον, τὸν ὁποῖον ὑπεσχέθη εἰς τοὺς ἀποστόλους νὰ στείλῃ, μετὰ τὴν ἄνοδον αὐτοῦ εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ἔστειλεν αὐτὸν διὰ νὰ διδάξῃ καὶ ὑπενθυμίσῃ εἰς αὐτοὺς τὰ πάντα, διὰ τοῦ ὁποῖου καὶ ἐξαγιαζόνται αἱ ψυχαὶ ἐκείνων, ποὺ εἰλικρινῶς πιστεύουν εἰς αὐτόν.

1. Ἐκείνους δέ, ποὺ λέγουν ὅτι ὁ Υἱὸς ἔγινεν ἐκ τοῦ μηδενός, ἢ ἐξ ἄλλης ὑποστάσεως καὶ ὅχι ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι ἦτο χρόνος ἢ αἰὼν, ὅτε δὲν ἦτο, ἢ ἁγία καὶ Καθολικὴ Ἐκκλησία θεωρεῖ ξένους.

2. Πάλιν λοιπόν θά εἴπωμεν· ἐὰν κάποιος λέγει ὅτι ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱὸς εἶναι δύο θεοί, ἅς εἶναι ἀνάθεματι-
σμένοις.

3. Καὶ ἂν κάποιος, ἂν καὶ λέγῃ ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι Θεός, πρὸ τῶν αἰώνων Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, δὲν ὁμολογῇ ὅμως ὅτι οὗτος ὑπηρέτησε τὸν Πατέρα εἰς τὸ ἔργον τῆς δημι-
ουργίας τῶν ὄλων, ἅς εἶναι ἀνάθεμα.

4. Ἐὰν κάποιος τολμᾷ νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ ἀγέννητος ἦ μέρος αὐτοῦ ἐγεννήθη ἐκ τῆς Μαρίας, ἅς εἶναι ἀνάθεμα.

5. Ἐὰν κάποιος λέγῃ ὅτι ὁ Υἱὸς ἦτο κατὰ πρόγνω-
σιν πρὸ τῆς Μαρίας καὶ ὅτι δὲν ἐγεννήθη πρὸ τῶν αἰώ-
νων ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἦτο μὲ τὸν Θεόν, καὶ δι' αὐτοῦ ἐ-
γιναν τὰ πάντα, ἅς εἶναι ἀνάθεμα.

6. Ἐὰν κανεῖς λέγῃ ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ διαστέλ-
λεται ἢ συστέλλεται, ἅς εἶναι ἀνάθεμα.

7. Ἐὰν κάποιος λέγῃ ὅτι ὁ Υἱὸς κάμνει τὴν οὐσίαν
τοῦ Θεοῦ νὰ διαστέλλεται ἢ ὅτι τὴν διαστολὴν τῆς οὐ-
σίας αὐτοῦ ὀνομάζῃ Υἱόν, ἅς εἶναι ἀνάθεμα.

8. Ἐὰν κάποιος λέγῃ ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ὁ ἐνδιάθετος
ἢ ὁ προφορικός λόγος τοῦ Θεοῦ, ἅς εἶναι ἀνάθεμα.

9. Ἐὰν κανεῖς λέγῃ ὅτι ὁ ἐκ τῆς Μαρίας υἱὸς εἶναι
μόνον ἄνθρωπος, ἅς εἶναι ἀνάθεμα.

10. Ἐὰν κανεῖς, μὲ τὸ νὰ λέγῃ ὅτι ὁ ἐκ Μαρίας γεν-
νηθεὶς εἶναι Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, θεωρῇ ἔτσι Θεὸν τὸν
ἀγέννητον, ἅς εἶναι ἀνάθεμα.

11. Ἐὰν κάποιος τὸ ρητὸν «Ἐγὼ Θεὸς πρῶτος καὶ
ἐγὼ ὁ τελευταῖος καὶ ἐκτὸς ἐμοῦ δὲν ὑπάρχει Θεός»³⁹,
τὸ ὁποῖον ἔχει λεχθῇ πρὸς ἀναίρεσιν τῶν εἰδώλων, πού
δὲν εἶναι θεοί, ἐρμηνεύῃ ἔτσι ὥστε νὰ ἀρνήται κατὰ τρό-
πον ἰουδαϊκὸν τὸν πρὸ τῶν αἰώνων μονογενῆ Θεόν, ἅς εἶ-
ναι ἀνάθεμα.

12. Ἐὰν κανεῖς, ὅταν ἀκούῃ τὸ «ὁ Λόγος ἐγίνε

39. Ἦσ. 44, 5.

σάρξ»⁴⁰ νομίζη ὅτι ὁ Λόγος μετεβλήθη εἰς σάρκα ἢ ὅτι ὑπέστη μεταβολήν ὅταν ἀνέλαθε τὴν σάρκα, ἃς εἶναι ἀνάθεμα.

13. Ἐάν κάποιος, ὅταν ἀκούη ὅτι ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐσταυρώθη, λέγῃ ὅτι ἡ θεότης αὐτοῦ ὑπέστη φθοράν, ἢ πάθος, ἢ ἀλλοίωσιν ἢ ἐλάττωσιν, ἢ διαφθοράν, ἃς εἶναι ἀνάθεμα.

14. Ἐάν κάποιος λέγῃ, ὅτι τὸ «ποιήσωμεν ἄνθρωπον»⁴¹ δὲν εἶπεν ὁ Πατὴρ πρὸς τὸν Υἱόν, ἀλλὰ ὅτι ὁ Θεὸς εἶπε τοῦτο πρὸς τὸν ἑαυτὸν του, ἃς εἶναι ἀνάθεμα.

15. Ἐάν κάποιος λέγῃ, ὅτι ὁ Ἀθραάμ δὲν εἶδε τὸν Υἱόν, ἀλλὰ τὸν ἀγέννητον Θεὸν ἢ μέρος αὐτοῦ, ἃς εἶναι ἀνάθεμα.

16. Ἐάν κάποιος λέγῃ, ὅτι ὁ Ἰακώβ δὲν ἐπάλασσε μὲ τὸν Υἱὸν ὡς ἄνθρωπον, ἀλλὰ μὲ τὸν ἀγέννητον Θεὸν ἢ μὲ μέρος αὐτοῦ, ἃς εἶναι ἀνάθεμα.

17. Ἐάν κάποιος ἐκλαμβάνῃ τὸ «ἔθρεξεν ὁ Κύριος πῦρ κατὰ Κυρίου»⁴², ὅτι δὲν σημαίνει καὶ τοὺς δύο, τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, ἀλλὰ ὅτι αὐτὸς μόνος ἔθρεξεν ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του, ἃς εἶναι ἀνάθεμα· διότι ὁ Κύριος Υἱὸς ἔθρεξεν ἀπὸ τὸν Πατέρα, τὸν Κύριον.

18. Ἐάν κανεῖς, ὅταν ἀκούῃ Κύριον τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν Κύριον καὶ Κύριον μαζὶ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, ἐπειδὴ ὁ Υἱὸς εἶναι Κύριος ἐκ Κυρίου, λέγῃ ὅτι εἶναι δύο οἱ Θεοί, ἃς εἶναι ἀνάθεμα. Διότι δὲν θέτομεν τὸν Υἱὸν εἰς τὴν ἰδίαν τάξιν μὲ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ εἰς κατωτέραν τοῦ Πατρὸς τάξιν. Διότι δὲν κατέβη εἰς τὰ Σόδομα ὡς ἄνθρωπος, οὔτε ἔθρεξεν ἀπὸ μόνος του, ἀλλ' ἀπὸ τὸν Κύριον, δηλαδὴ κατ' ἐντολήν τοῦ Πατρὸς, οὔτε κάθηται ἐκ δεξιῶν ἀπὸ μόνος του, ἀλλὰ ὑπακούει εἰς τὸν Πατέρα λέγοντα· «κάθου ἐκ δεξιῶν μου»⁴³.

19. Ἐάν κάποιος λέγῃ, ὅτι ὁ Πατὴρ, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι ἓν πρόσωπον, ἃς εἶναι ἀνάθεμα.

40. Ἰω. 1, 14.

41. Γεν. μ., 26.

42. Γεν. 19, 24.

43. Ψαλμ. 109, 1.

20. Ἐάν κάποιος λέγῃ, ὅτι τὸ παράκλητον ἅγιον Πνεῦμα εἶναι ὁ ἀγέννητος Θεός, ὥς εἶναι ἀνάθεμα.

21. Ἐάν κάποιος λέγῃ, ὅτι ὁ Κύριος ἐδίδαξεν ἡμᾶς, ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν παράκλητον· καθόσον ρητῶς εἶπεν· «καὶ ἄλλον παράκλητον θὰ στείλῃ ὁ Πατήρ, τὸν ὁποῖον ἐγὼ θὰ παρακαλέσω»⁴⁴, ὥς εἶναι ἀνάθεμα.

22. Ἐάν κάποιος λέγῃ, ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι μέρος τοῦ Πατρὸς ἢ τοῦ Υἱοῦ, ὥς εἶναι ἀνάθεμα.

23. Ἐάν κανεῖς λέγῃ, ὅτι ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι τρεῖς θεοί, ὥς εἶναι ἀνάθεμα.

24. Ἐάν κάποιος λέγῃ, ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἔγινε μὲ τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ, ὥς ἐν ἀπὸ τὰ ποιήματα, ὥς εἶναι ἀνάθεμα.

25. Ἐάν κάποιος λέγῃ, ὅτι ὁ Πατήρ ἐγέννησε χωρὶς νὰ θέλῃ τὸν Υἱόν, ὥς εἶναι ἀνάθεμα. Διότι ὅχι διότι ἐπιέσθη, ὥσάν ἀπὸ κάποιαν φυσικὴν ἀνάγκην, ὁ Πατήρ ὡδηγήθη χωρὶς νὰ θέλῃ καὶ ἐγέννησε τὸν Υἱόν, ἀλλ' εὐθύς ὥς ἠθέλησεν ἀμέσως ἐγέννησεν αὐτὸν ἀχρόνως καὶ ἀπαθῶς ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του καὶ ἐφάνερωσεν αὐτόν.

26. Ἐάν κάποιος εἴπῃ ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἀγέννητος καὶ ἀναρχος, ὥσάν νὰ λέγῃ δύο ἀναρχα καὶ δύο ἀγέννητα, καὶ κάμνῃ δύο θεούς, ὥς εἶναι ἀνάθεμα. Διότι κεφαλὴ, ποὺ σημαίνει ἀρχὴν πάντων, ὁ Υἱός. «Κεφαλὴ δέ», ποὺ σημαίνει ἀρχὴν «τοῦ Χριστοῦ ὁ Θεός»⁴⁵, διότι ἔτσι εὐσεβῶς ἀνάγομεν διὰ τοῦ Υἱοῦ τὰ πάντα εἰς μίαν, τὴν τῶν ὅλων ἀναρχον ἀρχὴν.

27. Καὶ πάλιν, διὰ νὰ ἐκθέσωμεν ἀκριβῶς ὅλοι μαζί τὴν ἔννοιαν τοῦ Χριστιανισμοῦ λέγομεν, ὅτι ἔάν κάποιος δὲν παραδέχεται ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι Θεός, Υἱὸς τοῦ Θεοῦ προαιώνιος, ποὺ ὑπηρέτησεν εἰς τὸ ἔργον τοῦ Πατρὸς τῆς δημιουργίας τῶν ὅλων, ἀλλ' ὅτι ἀφοῦ ἐγεννήθη ἐκ τῆς Μαρίας, ἀπὸ τότε ὠνομάσθη Χριστὸς καὶ Υἱὸς καὶ ἔλαθεν ἀρχὴν τοῦ νὰ εἶναι Θεός, ὥς εἶναι ἀνάθεμα.

44. Ἰω. 14, 16.

45. Α' Κορ. 11, 3.

28. Καὶ ὥσάν ἀκριβῶς νὰ ἐνεπνεύσθησαν κάτι καλύτερον ἄφησαν κατὰ μέρος πάντα τὰ ἀνωτέρω καὶ εἰς τὸ Σίρμιον δογματίζουν ἄλλην πίστιν καὶ γράφουν εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν γλῶσσαν τὰ ἐξῆς, τὰ ὁποῖα μεταφρασθέντα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, ἔχουν ὡς ἀκολούθως:

Ἐπειδὴ ἐφάνη καλὸν ὅτι ἔπρεπε νὰ γίνῃ συζήτησις περὶ πίστεως, ἐζητήθη τοῦτο καὶ ἡρευνήθησαν μετὰ προσοχῆς ὅλα τὰ σημεῖα εἰς τὸ Σίρμιον ἐνώπιον τοῦ Οὐάλεντος καὶ τοῦ Οὐρσακίου καὶ τοῦ Γερμινίου καὶ τῶν ἄλλων ὄλων. Πιστεύομεν μετὰ θεβαιότητος ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι εἷς, Πατὴρ Παντοκράτωρ, καθὼς κηρύσσεται εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην, καὶ εἰς Υἱὸς αὐτοῦ μονογενῆς, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, γεννηθεὶς ἐκ τοῦ Πατρὸς πρὸ τῶν αἰώνων. Ὅτι δὲν πρέπει νὰ λέγωμεν δύο θεοὺς, ἐπειδὴ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος εἶπε· «πηγαίνω πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρας σας, καὶ Θεὸν μου καὶ Θεόν σας»⁴⁶. Διὰ τοῦτο καὶ εἶναι Θεὸς πάντων τῶν ἀνθρώπων, καθὼς καὶ ὁ ἀπόστολος ἐδίδασκεν· «ἢ ὁ Θεὸς εἶναι Θεὸς μόνον τῶν Ἰουδαίων, καὶ ὄχι καὶ τῶν ἐθνῶν; ναί, καὶ τῶν ἐθνῶν» ἐπειδὴ ἀκριβῶς εἶναι εἰς Θεός, ὁ ὁποῖος ἐκ πίστεως θὰ δικαιώσῃ τοὺς περιτετμημένους καὶ διὰ τῆς πίστεως τοὺς ἀπεριτεμήτους⁴⁷. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα πάντα συμφωνοῦν καὶ οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία. Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ φιλονεικοῦν διὰ τὴν ἀκριβῆ ἔννοιαν, ποῦ σημαίνει ἡ λέξις, ποῦ εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν λέγεται «σουβστάντια» (ὑπόστασις) εἰς δὲ τὴν Ἑλληνικὴν οὐσία, διὰ νὰ γνωσθῇ δηλαδὴ ἀκριθέστερον τὸ ὁμοούσιον ἢ τὸ λεγόμενον ὁμοιοούσιον, δὲν πρέπει νὰ γίνεται καμμία μνεῖα τῶν λέξεων αὐτῶν, οὔτε νὰ δίδεται ἐξήγησις αὐτῶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, λόγῳ τῆς αἰτίας ταύτης καὶ λόγῳ τοῦ ὅτι εἰς τὰς θείας Γραφὰς δὲν ἔχει γραφῇ τίποτε δι' αὐτάς, καὶ διότι ταῦτα ὑπερβαίνουν τὴν ἀνθρωπίνην γνῶσιν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην κατανόησιν, καὶ διότι κανεὶς δὲν ἡμπορεῖ νὰ περιγράψῃ τὸν τρόπον τῆς γεννήσεώς του, καθὼς ἔχει γραφῇ· «ποῖος θὰ διηγηθῇ τὴν γέννησιν αὐτοῦ»;⁴⁸ Διότι εἶναι φανερόν, ὅτι μόνον ὁ Πατὴρ ἐγέννησε τὸν Υἱόν, καὶ

46. Ἰω. 20, 17.

47. Ρωμ. 3, 29 - 30.

48. Ἠσ. 53, 8.

πάλιν ὅτι ὁ Υἱὸς ἐγεννήθη ἀπὸ τὸν Πατέρα. Κανείς δὲ δὲν ἀμφιβάλλει, ὅτι ὁ Πατὴρ εἶναι μεγαλύτερος. Οὔτε κανείς ἡμπορεῖ νὰ ἀγνοῇ ὅτι ὁ Πατὴρ εἶναι μεγαλύτερος κατὰ τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἀξίαν καὶ τὴν θεότητα καὶ τὸ πατρικὸν ὄνομα, ἐφ' ὅσον ὁ ἴδιος ὁ Υἱὸς μαρτυρεῖ· «ὁ Πατὴρ, ποῦ με ἔστειλεν, εἶναι μεγαλύτερος ἐμοῦ»⁴⁹. Καὶ κανείς ἐπίσης δὲν ἀγνοεῖ, ὅτι τοῦτο εἶναι καθολικὸν δόγμα, ὅτι ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς εἶναι δύο πρόσωπα, καὶ ὅτι ὁ Πατὴρ εἶναι μεγαλύτερος, ὁ δὲ Υἱὸς ὑποτάσσεται εἰς τὸν Πατέρα, μὲ τὰ ὅλα, τὰ ὅποια ὁ Πατὴρ ὑπέταξεν εἰς αὐτόν, καὶ ὅτι ὁ Πατὴρ δὲν ἔχει ἀρχὴν καὶ εἶναι ἀόρατος καὶ ἀθάνατος καὶ ἀπαθής, ὅτι ὁ Υἱὸς ἐγεννήθη ἐκ τοῦ Πατρὸς, Θεὸς ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, καὶ ὅτι τὴν γέννησιν αὐτοῦ δὲν γνωρίζει κανείς, καθὼς προελέχθη, παρὰ μόνον ὁ Πατὴρ. Καὶ ὅτι αὐτὸς ὁ Υἱὸς εἶναι Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν, ὅτι ἀνέλαθε σὰρκα, ἦτοι σῶμα, δηλαδὴ ἄνθρωπον ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου, καθὼς ἀκριβῶς καὶ ὁ ἄγγελος προεῖπε, καὶ καθὼς διδάσκουν ὅλοι αἱ Γραφαί, καὶ πρὸ πάντων ὁ ἴδιος ὁ ἀπόστολος, ὁ διδάσκαλος τῶν ἐθνῶν. "Ἄνθρωπον ἀνέλαθεν ὁ Χριστὸς, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ ἔπαθεν. Ἡ δὲ πίστις ὁλόκληρος συγκεφαλαιεῖται καὶ γίνεται θεαία εἰς τοῦτο, ὅτι πρέπει νὰ διαφυλάσσεται πάντοτε ἡ Τριάς, καθὼς ἀναγιγνώσκωμεν εἰς τὸ Εὐαγγέλιον· «πηγαίνετε παντοῦ καὶ βαπτίζετε ὅλα τὰ ἔθνη εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος»⁵⁰. Εἶναι δὲ ὁ ἀριθμὸς τῆς Τριάδος ἀκέραιος καὶ τέλειος. Ὁ δὲ Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ὁποῖον ἀπεστάλη διὰ τοῦ Υἱοῦ, ἦλθε, σύμφωνα μὲ τὴν υπόσχεσιν, διὰ νὰ διδάξῃ πάλιν καὶ ἀγιάσῃ τοὺς ἀποστόλους καὶ ὅλους τοὺς πιστοὺς.

29. Ἀφοῦ ἔγραψαν ταῦτα, καὶ πάλιν μετέβαλον γνώμην, καὶ συνέταξαν τὴν πίστιν ἐκείνην, μὲ τὴν ὁποίαν ὅταν παρουσιάσθησαν εἰς τὴν ὑπατεῖαν καὶ ἐπέδειξαν αὐτὴν ἐκοκκίνισαν ἀπὸ ἐντροπῆς. Καὶ ἀφοῦ κατὰ τὴν συνήθειάν των κατεδίκασαν καὶ αὐτὴν ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς τὸν νοτάριον Μαρτινιανὸν νὰ ἀφαιρέσῃ διὰ τῆς θίας

49. Ἰω. 14, 28.

50. Ματθ. 28, 19.

τὰ ἀντίγραφα αὐτῆς, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ εἶχον αὐτά. Καὶ ἀφοῦ εἰσηγήθησαν εἰς τὸν βασιλέα Κωνσταντίον νὰ ἐκδώσῃ διάταγμα ἐναντίον αὐτῆς, συνέταξαν πάλιν ἄλλο δόγμα πίστεως, καὶ ἀφοῦ ἐπρόσθεσαν μερικὰς λέξεις, ὅπως συνηθίζουν, ἔγραψαν εἰς τὴν Ἰσαυρίαν τὰ ἑξῆς :

Δὲν ἀποφεύγομεν νὰ φέρωμεν εἰς φῶς τὴν αὐθεντικὴν πίστιν ποὺ ἐξετέθη εἰς τὰ Ἑγκαίνια εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, ἃν καὶ θεθαίως οἱ Πατέρες ἡμῶν κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν συνῆλθον διὰ νὰ ἐρευνήσουν ὠρισμένον θέμα, ποὺ εἶχε τεθῇ ὑπὸ συζήτησιν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ὁμοούσιον καὶ τὸ ὁμοιοούσιον πολλοὺς ἐσκανδάλισαν κατὰ τοὺς χρόνους, ποὺ ἐπέρασαν μέχρι σήμερον, ἀλλὰ καὶ τὰς ἡμέρας αὐτὰς διαδίδεται, ὅτι μερικοὶ εἰσηγοῦνται τὴν καινοτομίαν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἀνόμοιος μὲ τὸν Πατέρα, πρὸς χάριν αὐτῶν τὸ μὲν ὁμοούσιον καὶ τὸ ὁμοιοούσιον, ὡς ἄγνωστα εἰς τὰς Γραφάς, ἀπορρίπτομεν, τὸ δὲ ἀνόμοιον ἀναθεματίζομεν, καὶ ὅλους ἐκείνους, ποὺ πρεσβεύουν τὸ ἴδιον θεωροῦμεν ξένους ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ὁμολογοῦμεν σαφῶς τὸ ὅμοιον τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα αὐτοῦ, σύμφωνα μὲ τὸν ἀπόστολον, ὁ ὁποῖος λέγει διὰ τὸν Υἱόν, «ὁ ὁποῖος εἶναι εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου»⁵¹. Ὁμολογοῦμεν δὲ καὶ πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, πάντων τῶν ὁρατῶν καὶ τῶν ἀοράτων. Πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστόν, τὸν Υἱόν αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη ἐξ αὐτοῦ ἀπαθῶς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, Θεὸν Λόγον, Θεὸν ἐκ Θεοῦ μονογενῆ, φῶς, ζωὴν, ἀλήθειαν, σοφίαν, δύναμιν, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐγίναν τὰ πάντα, ὅσα ὑπάρχουν εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἐπάνω εἰς τὴν γῆν, εἴτε ὁρατὰ εἴτε ἀόρατα εἶναι ταῦτα. Πιστεύομεν ὅτι οὗτος εἰς τὸ τέλος τοῦ προσδιωρισμένου χρόνου, διὰ νὰ καταργήσῃ τὴν ἁμαρτίαν, ἔλαβε σάρκα ἐκ τῆς ἀγίας παρθένου καὶ ἔγινεν ἄνθρωπος, ἔπαθε διὰ τὰς ἁμαρτίας μας, καὶ ἀνέστη, καὶ ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἐκάθισεν εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Πατρός, ποὺ θὰ ἔλθῃ πάλιν μὲ δόξαν διὰ νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς. Πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ὁποῖον καὶ Παράκλητον ὠνόμασεν ὁ Σωτὴρ καὶ Κύριος ἡμῶν, καὶ ὑπεσχέθη νὰ ἀποστείλῃ

51. Κολ. 1, 15.

αὐτὸ εἰς τοὺς μαθητάς μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του, τὸ ὁποῖον καὶ ἀπέστειλε, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ ἀγιάζει τοὺς ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας πιστοὺς, ποὺ ἐβαπτίσθησαν εἰς τὸ ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος. Ἐκείνους δέ, ποὺ κηρύττουν ἄλλην πίστιν διάφορον ἀπὸ τὴν πίστιν ταύτην, ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία θεωρεῖ ξένους. Ὅτι δὲ μὲ τὴν πίστιν αὐτὴν ἰσοδυναμεῖ καὶ ἡ πίστις, ποὺ ἐξετέθη πρωτύτερα εἰς τὸ Σίρμιον, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως ἡμῶν, γνωρίζουν ἐκεῖνοι, ποὺ μελετοῦν αὐτὴν.

30. Ἀφοῦ ἔγραψαν τὰ ἀνωτέρω εἰς τὴν Ἰσαυρίαν ἐπῆγαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐκεῖ ὥσάν νά μετέβαλον γνώμην ἥλλαξαν αὐτά, κατὰ τὴν συνήθειάν των, καὶ ἀφοῦ ἐπρόσθεσαν μερικὰ φρασίδια, ἀπέφυγον νά κάμουν χρῆσιν ἀκόμη καὶ τοῦ ὅρου «ὑπόστασις», περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ διεθίβασαν αὐτά εἰς ἐκείνους, ποὺ ἦσαν εἰς τὴν Ἀρίμηνον καὶ ἐπίεζον αὐτοὺς εἰς τὰ μέρη αὐτά νά υπογράψουν, ὅσοι δὲ ἠρνοῦντο ἐστέλλοντο εἰς τὴν ἐξορίαν ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖον ἦσαν λοιπὸν ταῦτα τὰ ἐξῆς:

Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα Παντοκράτορα, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἔγιναν τὰ πάντα, καὶ εἰς τὸν μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη ἐκ τοῦ Θεοῦ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων καὶ πάσης ἀρχῆς, διὰ τοῦ ὁποίου ἔγιναν ὅλα τὰ ὄντα, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα. Ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη μονογενής, μόνος ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, Θεὸς ἐκ Θεοῦ, ὁμοιος μὲ τὸν Πατέρα, ποὺ ἐγέννησεν αὐτόν, κατὰ τὰς Γραφάς, τὴν γέννησιν τοῦ ὁποίου κανεῖς δὲν γνωρίζει, παρὰ μόνον ὁ Πατὴρ, ποὺ ἐγέννησεν αὐτόν. Αὐτόν ὁμολογοῦμεν μονογενῆ Υἱὸν Θεοῦ, τὸν ὁποῖον ἔστειλεν ὁ Πατὴρ νά ἔλθῃ ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς, καθὼς ἔχει γραφῇ διὰ νά καταργήσῃ τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὸν θάνατον, καὶ ἐγεννήθη ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἐκ τῆς παρθένου Μαρίας κατὰ τὴν σάρκα, καθὼς ἔχει γραφῇ, καὶ συνανεστράφη μὲ τοὺς μαθητάς, καὶ ἀφοῦ ἐξεπλήρωσε τὴν ὅλην οἰκονομίαν, σύμφωνα μὲ τὴν πατρικὴν θέλησιν, ἐσταυρώθη, καὶ ἀπέθανε, καὶ ἐτάφη, καὶ κατέβη εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς τὸν ὁποῖον καὶ αὐτὸς ὁ Ἄδης ἐφοβήθη, ὁ ὁποῖος ἀνεστήθη ἀπὸ τοὺς νεκροὺς τὴν τρίτην ἡμέραν καὶ ἔμεινε μαζί μὲ τοὺς μαθητάς, καί, ἀφοῦ

συνεπληρώθησαν τεσσαράκοντα ἡμέραι, ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ κάθηται εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ θὰ ἔλθῃ τὴν ἐσχάτην ἡμέραν τῆς γενικῆς ἀναστάσεως περιβεβλημένος τὴν πατρικὴν δόξαν, διὰ νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὸν καθένα σύμφωνα μὲ τὰ ἔργα του. Καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ὁ ἴδιος ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ Χριστός, ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν ὑπεσχέθη νὰ στείλῃ παράκλητον εἰς τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, καθὼς ἀκριβῶς ἔχει γραφῇ· «τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας»⁵², τὸ ὁποῖον ἔστειλεν εἰς αὐτοὺς ὅταν ἀνέβῃ εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Τὴν δὲ λέξιν «οὐσία», ἡ ὁποία ἐχρησιμοποιήθη ἐπὶ τὸ ἀπλούστερον ὑπὸ τῶν Πατέρων, ποὺ μὲ τὸ νὰ εἶναι ἄγνωστος εἰς τὸν λαὸν ἔγινεν αἰτία σκανδάλου, διότι οὔτε αἱ Γραφαὶ περιέχουν αὐτὴν, ἐφάνη καλὸν νὰ ἀπαλείψωμεν, ὥστε νὰ μὴ γίνεται εἰς τὸ ἐξῆς καμμία μνεία αὐτῆς, ἐπειδὴ ἀκριβῶς καὶ αἱ θεῖαι Γραφαὶ δὲν κάμνουν καμμίαν ἀπολύτως μνείαν περὶ οὐσίας Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Διότι ἐπίσης οὔτε ὁ ὅρος «ὑπόστασις» πρέπει νὰ χρησιμοποιηθῇ περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Λέγομεν δὲ ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ὁμοιος μὲ τὸν Πατέρα, καθὼς λέγουν καὶ διδάσκουν αἱ θεῖαι Γραφαί. "Οἱ δὲ αἱ αἰρέσεις αἱ ὁποῖαι ἐνεφανίσθησαν εἰς τὸ παρελθόν καὶ κατεκρίθησαν μέχρι τώρα, καὶ ἐκεῖναι, ποὺ πιθανὸν θὰ ἐμφανισθοῦν εἰς τὸ μέλλον, καὶ τυχαίνουν νὰ εἶναι ἀντίθετοι πρὸς τὴν ἐκτεθεῖσαν ταύτην πίστιν, ἃς εἶναι ἀνάθεμα.

31. 'Αλλ' οὔτε εἰς αὐτὰ ἐσταμάτησαν. Διότι ὅταν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπῆγαν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, μετέβαλον ἐντελῶς γνώμην μὲ τὸ ὅτι ἔγραψαν ὅτι «ὁ Υἱὸς εἶναι ὁμοιος μὲ τὸν Πατέρα, ὅπως λέγουν αἱ Γραφαί». Καὶ ἀφοῦ συνέταξαν ἐκεῖνα, ποὺ τώρα ἐπενόησαν, ἤρχισαν πάλιν νὰ ἐπανέρχωνται εἰς ὅσα προηγουμένως ἐπίστευον καὶ νὰ λέγουν, ὅτι «ὁ Υἱὸς εἶναι ἐντελῶς ἀνόμοιος μὲ τὸν Πατέρα καὶ κατ' οὐδένα τρόπον ὁ Υἱὸς εἶναι ὁμοιος μὲ τὸν Πατέρα». Τόσον πολὺ ἥλλαξαν γνώμην, ὥστε νὰ παραδέχωνται καὶ ἐκεῖνους ποὺ χωρὶς ἐπιφύλαξιν ἐκήρυττον τὰ φρονήματα τοῦ Ἀρείου καὶ νὰ παραδίδουν εἰς

αυτοὺς τὰς ἐκκλησίας μὲ τὴν ἄδειαν νὰ διαδίδουν ἐλευθέρως τὰ θλάσφημα διδάγματα τῆς αἰρέσεως. "Ενεκα λοιπὸν τῆς πολλῆς ἀναιδεΐας τῆς ἀσεβείας τῶν ὀνομάσθησαν ἀπὸ ὅλους Ἀνόμοιοι, μὲ τὸ νὰ ἔχουν καὶ τὴν «ἐξουκόντιον»⁵³ ὀνομασίαν καὶ τὸν αἰρετικὸν Κωνσταντῖον προστάτην τῆς ἀσεβείας τῶν, ὁ ὁποῖος ἀφοῦ ἐπέμενε νὰ μείνῃ μέχρι τέλους εἰς τὴν ἀσέβειαν, ὕστερον, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἀποθάνῃ ἐνόμισε καλύτερον νὰ θάπτισθῇ, ὅχι παρ' ὀρθοδόξων ἀνδρῶν, ἀλλ' ἀπὸ τὸν Εὐζώϊον, ὁ ὁποῖος καθηρέθη, ὅχι μόνον μίαν, ἀλλὰ πολλὰς φοράς, λόγῳ τῶν ἀρειανῶν αἰρετικῶν φρονημάτων του, καὶ τότε ὅταν ἦτο διάκονος καὶ ὅταν ἐκάθησεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀντιοχείας.

32. "Όταν οἱ προαναφερόμενοι ἔφθασαν ἕως ἐδῶ ὑπεχρεώθησαν νὰ σταματήσουν καὶ καθηρέθησαν. Ἀλλὰ γνωρίζω καλῶς, ὅτι οὔτε ἔτσι θὰ σταματήσουν, ὅσοι καὶ τώρα ὑπεκρίθησαν, θὰ κάμνουν δὲ πάντοτε συνωμοσίας ἐναντίον τῆς ἀληθείας, ἕως ὅτου, ἀφοῦ ἔλθουν εἰς τοὺς ἑαυτοὺς τῶν, εἶπουν καὶ αὐτοί· «ἄς σηκωθῶμεν διὰ νὰ πορευθῶμεν πρὸς τοὺς Πατέρας μας, καὶ νὰ εἰπῶμεν εἰς αὐτοὺς· ἀναθεματίζομεν τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, καὶ ἀναγνωρίζομεν τὴν Σύνοδον τῆς Νικαίας, διότι μὲ αὐτὴν εὐρίσκονται εἰς φιλονικίαν. Ποῖος λοιπὸν, ἔστω καὶ ἂν ἀκόμῃ ἔχῃ ὀλίγην ἀντίληψιν, θὰ ἀνεχθῇ αὐτοὺς περισσότερον; Ποῖος ὅταν βλέπῃ εἰς κάθε σύνοδον αὐτῶν νὰ ἀφαιροῦνται μερικά, ἀπὸ ὅσα εἶχον γράψει πρωύτερα καὶ νὰ προστίθενται ἄλλα, δὲν ἀντιλαμβάνεται, ὅτι ἡ διάνοιά τῶν σκέπτεται ὕπουλα ἐναντίον τοῦ Χριστοῦ; Ποῖος, ὅταν βλέπῃ αὐτοὺς νὰ δίδουν τόσῃ μεγάλῃ ἔκτασιν εἰς τὴν ἔκθεσιν τῆς πίστεώς τῶν, καὶ εἰς τὰς ἀπολογίας τῶν, δι' ὅσα κατηγοροῦνται, δὲν ἀντιλαμβάνεται ὅτι καταδικάζουν τοὺς ἑαυτοὺς τῶν καὶ ἐπίτηδες γράφουν πολλά, ἐπειδὴ νομίζουν ὅτι μὲ τὸν ἄτοπον ζῆλον καὶ τὴν τοιαύτην πολυλογίαν τῶν θὰ ἡμπορέσουν νὰ προσελκύσουν τοὺς ἀπλοϊκοὺς καὶ νὰ διαφύγουν οἱ ἴδιοι τὴν προσοχὴν

53. Ἐξουκόντιος: λέξις σύνθετος ἐκ τῶν λέξεων ἐξ οὗ κ ε ν τ ω ν, ἧτοι ἐκ τοῦ μηδενός, ποῦ ἦτο μία ἐκ τῶν ἀρχικῶν θέσεων τοῦ Ἀρείου σχετικῶς μὲ τὸν τρόπον υπάρξεως τοῦ Ἰησοῦ.

περὶ τοῦ ποίας αἰρέσεως εἶναι ὁπαδοί; Ἄλλ' ὅπως ἀκριβῶς οἱ εἰδωολάτραι, καθὼς εἶπεν ὁ Κύριος, ποὺ λέγουν πολλὰ καὶ ἀνόητα εἰς τὰς προσευχὰς των, δὲν ὠφελοῦνται τίποτε⁵⁴, ἔτσι καὶ οὗτοι, ἂν καὶ ἐφλυάρησαν τόσον πολλὰ, δὲν ἠμπόρεσαν νὰ σθῶσουν τὴν καταδίκην ἐναντίον τῆς Ἀρειανῆς αἰρέσεως, ἀλλὰ τοῦναντίον, καὶ ἀφοῦ περισσότερον ἀπεδείχθησαν αἰρετικοὶ καθηρέθησαν καὶ δικαίως θέβαια. Διότι ποίαν ἔκθεσιν πίστεως των θὰ παραδεχθῇ ὁ ἀκούων ταύτην; Ἡ εἰς ποίαν πίστιν θὰ τολμήσουν οὗτοι νὰ κατηχήσουν ἐκείνους ποὺ πηγαίνουν πρὸς αὐτούς; Διότι ἐάν ὅλαι αἱ ὁμολογίαι πίστεως των ἔχουν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν συμφωνίαν, ποία ἡ ἀνάγκη τῶσων πολλῶν; Ἐάν ὑπῆρχεν ἀνάγκη τῶσων πολλῶν, εἶναι φανερόν, ὅτι ἡ κάθε μία ἀπὸ αὐτὲς εἶναι ἐλλιπὴς καὶ ὄχι πλήρης. Καὶ τοῦτο αὐτοὶ θεβαιώνουν καλύτερον ἀπὸ ἡμᾶς μὲ τὸ νὰ ἀλλάσσουν καὶ μεταποιοῦν ὅλας. Ὁ δὲ μεγάλος ἀριθμὸς τῶν συνόδων των καὶ ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν γραφομένων των μαρτυροῦν, ὅτι οἱ συνερχόμενοι εἰς αὐτὰς πολεμοῦν τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον καὶ χωλαίνουν εἰς τὴν πίστιν.

33. Ἐπειδὴ ὅμως οὗτοι διαφωνοῦν ἔτσι μεταξύ των καὶ μὲ τοὺς προγενεστέρους των, ἃς ἐξετάσωμεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς διὰ νὰ μάθωμεν ἀπὸ τοὺς ἰδίους, ποῖον ἄτοπον εἶδον ἴσως, ἢ ποία λέξις δὲν ἀρέσει εἰς αὐτούς, ἀπὸ ὅσας παρελάβομεν γραμμένας, καὶ γίνονται ἀπειθεῖς πρὸς τοὺς γονεῖς⁵⁵, καὶ πολεμοῦν ἐναντίον τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Αἱ φράσεις, λέγουν, «ἐκ τῆς οὐσίας» καὶ «τὸ ὁμοούσιον» δὲν ἤρεσεν εἰς ἡμᾶς, διότι αὗται ἐσκανδαλίσαν μερικοὺς καὶ πολλοὺς κατεθορύβησαν. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν ἔτσι ἀπήντησαν γραπτῶς, πρέπει δὲ δικαίως νὰ ἀπαντήσῃ κανεὶς εἰς αὐτούς ὡς ἐξῆς· «Λοιπὸν, ἐάν μὲν αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ τὰ λεγόμενα εἶναι ἡ αἰτία εἰς αὐτοὺς νὰ σκανδαλισθοῦν, θὰ ἔπρεπε νὰ μὴ σκανδαλισθοῦν μόνον μερικοί, οὔτε νὰ θορυβηθοῦν οἱ πολλοί, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι νὰ πάθωμεν τὰ αὐτὰ μὲ ἐκείνους ἐξ αἰτίας τῶν φράσεων αὐτῶν. Ἐάν δὲ τοῦναντίον ὅλοι ἀγαποῦν τὰς ἐκφράσεις, αὐτοὶ δέ, ποὺ τὰς ἔγραψαν, δὲν

54. Πρβλ. Ματθ. 6, 7.

55. Πρβλ. Ρωμ. 1, 30.

ἦσαν τυχαῖοι ἄνθρωποι, ἀλλ' ἐπίσκοποι, ποὺ συνῆλθον ἐκεῖ, ἀπὸ ὅλην τὴν οἰκουμένην, καὶ ἐπὶ πλεόν συνεφώνησαν μὲ αὐτοὺς καὶ οἱ τωρινοὶ τετρακόσιοι καὶ πλεόν ἐπίσκοποι, ποὺ συνῆλθον εἰς τὴν Ἀρίμινον, δὲν ἀποδεῖκνυει τοῦτο ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον, εἰς θάρος ἐκείνων ποὺ κατηγοροῦν τὴν Σύνοδον ὅτι, δὲν εἶναι αἱ φράσεις αὐταὶ τὰ αἰτία, ἀλλὰ ἡ ἐσφαλμένη γνώμη ἐκείνων, ποὺ παρερμηνεύουν αὐτάς; Πόσοι καὶ πόσοι, μὲ τὸ νὰ μελετοῦν ἐσφαλμένως τὰς θείας Γραφὰς καὶ νὰ παρανοοῦν αὐτάς, κατηγοροῦν τοὺς ἁγίους; τέτοιοι ἦσαν οἱ παλαιοὶ Ἰουδαῖοι, οἱ ὅποιοι δὲν παρεδέχθησαν τὸν Κύριον, καὶ οἱ τωρινοὶ Μανιχαῖοι, ποὺ βλασφημοῦν τὸν νόμον, καὶ δὲν ἦσαν αἱ Γραφαὶ δι' αὐτοὺς ἡ αἰτία, ἀλλ' ἡ κακὴ διανοητικὴ κατάστασις τῶν ἰδίων. Λοιπόν, ἐάν μὲν ἤμπορητε νὰ ἀποδείξετε ὅτι αἱ φράσεις εἶναι ἐσφαλμέναι, κάμετε αὐτό, καὶ τότε ἂς ἐπικρατῇ ὁ λόγος τῆς ἀποδείξεως· καὶ μὴ προβάλλετε ὡς δικαιολογίαν τοὺς σκανδαλιζομένους, διὰ νὰ μὴ πάθετε καὶ σεῖς τὸ ἴδιον μὲ τοὺς τότε Φαρισαίους. Διότι καὶ ἐκεῖνοι, ὅταν ἐπροφασίζοντο ὅτι ἐσκανδαλίζοντο, ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Κυρίου, ὁ Κύριος ἔλεγεν εἰς αὐτοὺς· «Κάθε φυτόν, τὸ ὅποιον δὲν ἐφύτευσεν ὁ Πατήρ μου ὁ οὐράνιος, θά ἐκριζωθῇ»⁵⁶. Καὶ μὲ τὸ νὰ λέγῃ τοῦτο, ἐφανερώωνεν ὅτι πραγματικῶς δὲν ἦσαν τὰ λόγια τοῦ Πατρός, ποὺ οὗτος ἐφύτευσεν, ἡ αἰτία ποὺ ἐσκανδάλιζεν αὐτοὺς, ἀλλ' οἱ ἴδιοι, ποὺ ἐξελάμβανον κακῶς τὰ λεγόμενα καλῶς, ἐσκανδάλιζον τοὺς ἑαυτοῦς τῶν. Ἐπειδὴ καὶ ἐκεῖνοι, ποὺ ἐμέμφοντο τὰς ἐπιστολάς τοῦ ἀποστόλου⁵⁷, δὲν κατηγοροῦσαν τὸν Παῦλον, ἀλλὰ τὴν ἰδικὴν τῶν ἀμάθειαν καὶ διεστραμμένην διάνοιαν.

34' Ἐπειδὴ (καλὸν εἶναι νὰ ἐρωτήσωμεν αὐτοὺς τοῦτο), ἐρωτῶμεν εἰπατέ μας, ποῖοι εἶναι ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι προφασίζεσθε ὅτι σκανδαλίζονται καὶ θορυβοῦνται ἐξ αἰτίας τῶν ἐκφράσεων τούτων; Διότι ἀπὸ ἐκείνους μὲν, ποὺ πιστεύουν ὀρθῶς εἰς τὸν Χριστόν, δὲν ὑπάρχει κανεὶς ποὺ σκανδαλίζεται, τούναντίον δὲ ὅλοι πιστεύουν εἰς αὐτάς καὶ τὰς ὑπερασπίζουσιν. Ἐάν δὲ ἐκεῖνοι, ποὺ

56. Ματθ. 15, 13.

57. Πρβλ. Β' Κορ. 10, 10.

παθαίνουν αὐτά, εἶναι Ἀρειανοί, τί τὸ ἄξιον θαυμασμοῦ ἐάν οὗτοι δυσανασχετοῦν δι' αὐτά, πού ἀνατρέπουν τὴν αἵρεσίν των; Διότι δὲν σκανδαλίζουν αὐτοὺς αἱ λέξεις, ἀλλ' ἡ λύπη, διότι αὐταὶ στιγματίζουν τὴν ἀσέθειάν των. Ἐπομένως παύσατε νὰ γογγύγετε ἐναντίον τῶν Πατέρων καὶ νὰ προβάλλετε τοιαύτας προφάσεις, ἐπειδὴ ἔτσι θὰ καταλήξετε νὰ διατυπώσετε μομφὴν καὶ κατὰ τοῦ σταυροῦ τοῦ Κυρίου, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι «εἶναι διὰ μὲν τοὺς Ἰουδαίους σκάνδαλον, διὰ δὲ τοὺς εἰδωολάτραις μωρία»⁵⁸, καθὼς εἶπεν ὁ ἀπόστολος. Ἀλλὰ, ὅπως ὁ σταυρὸς δὲν εἶναι πρόξενος κακῶν, διότι δι' ἡμᾶς πού πιστεύομεν «ὁ Χριστὸς εἶναι Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία»⁵⁹, ἔστω καὶ ἂν οἱ Ἰουδαῖοι κυριεύωνται ἀπὸ μανίαν, ἔτσι καὶ τὰ λόγια τῶν Πατέρων δὲν εἶναι αἰτία σκανδάλων, ἀλλὰ τούναντίον καὶ πολὺ ὠφέλιμα εἰς ἐκείνους, πού μελετοῦν αὐτὰ μὲ γνησίαν ἀπλότητα, καὶ ἀνατρέπουν κάθε ἀσέθειαν, ἔστω καὶ ἂν οἱ Ἀρειανοὶ διαρρηγνύωνται ἀπὸ ὀργήν, διότι καταδικάζονται παρ' αὐτῶν. Ὅταν λοιπὸν ἡ πρόφασις περὶ ἐκείνων, πού σκανδαλίζονται ἀποδεικνύεται ἀστήρικτος, εἶπατέ μας σεῖς οἱ ἴδιοι διατὶ δὲν σᾶς ἀρέσει τὸ ὄνομα «ἐκ τῆς οὐσίας»; Διότι αὐτὸ πρέπει πρῶτον νὰ ἐξακριβώσωμεν, καίτοι καὶ σεῖς ἐγράψατε ὅτι ὁ Υἱὸς γεννᾶται ἐκ τοῦ Πατρός. Λοιπὸν, ἐάν μὲν, μὲ τὸ νὰ ὀνομάζετε τὸν Πατέρα, ἢ νὰ προφέρετε τὸ ὄνομα Θεός, δὲν ἐννοεῖτε οὐσίαν, οὔτε ἐκεῖνον, πού ὑπάρχει πράγματι καὶ εἶναι κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ ὑπονοεῖτε κάποιον ἄλλον ἔξω ἀπ' αὐτόν, ἢ διατὶ ὅχι καὶ τὸ χειρότερον, διὰ νὰ μὴ λέγεται αὐτὸ παρ' ἐμοῦ, πού θέλετε νὰ εἴπητε δι' αὐτῶν, τότε θὰ ἔπρεπε νὰ μὴ γράφετε, ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι «ἐκ τοῦ Πατρός», ἀλλ' «ἐξ ἐκείνων πού εἶναι περίξ αὐτοῦ, ἢ ἐξ ἐκείνων πού εἶναι ἐν αὐτῷ», καὶ μὲ τὸ νὰ ἀποφεύγετε νὰ εἴπητε ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι πράγματι Πατὴρ καὶ νὰ φαντάζεσθε τὸν ἀπλοῦν σύνθετον καὶ κατὰ τρόπον σωματικόν, διὰ νὰ γίνετε ἔτσι ἐφευρέται μιᾶς ἀκόμῃ καινούργιας θλασφημίας. Μὲ τὸ νὰ σκέπτεσθε δὲ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, φαντάζεσθε κατ' ἀνάγκην, ὅτι καὶ ὁ Λόγος καὶ ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι οὐσία, ἀλλὰ μόνον ὄνομα,

58. Α' Κορ. 1, 23.

59. Α' Κορ. 1, 24.

καὶ ἐπομένως ἡ φαντασία σας περιορίζεται μόνον εἰς τὰ ὀνόματα, καὶ ὅσα λέγετε δὲν πιστεύετε ὅτι ὑπάρχουν, ἀλλὰ νομίζετε, ὅτι δὲν ὑπάρχουν.

35. Τοῦτο ὅμως εἶναι σφάλμα ὁμοιον πρὸς ἐκεῖνο τῶν Σαδδουκαίων μᾶλλον καὶ ἐκείνων, πού μεταξύ τῶν Ἑλλήνων ἐλέγοντο ἄθεοι. Διὰ τοῦτο καὶ σεῖς θὰ εἴπητε, ὅτι οὔτε ἡ δημιουργία εἶναι ἔργον τοῦ ὄντως ὄντος Θεοῦ, ἐὰν θεθαίως, καθὼς λέγετε, τὸ Πατήρ καὶ τὸ Θεὸς δὲν σημαίνουν αὐτὴν ταύτην τὴν οὐσίαν τοῦ ὄντος Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἄλλο, πού σεῖς μὲ τὴν φαντασίαν σας δημιουργεῖτε. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι δυσσεβές καὶ πολὺ ἀπρεπές ἀκόμη καὶ νὰ ἐνθυμῆται μόνον κανεὶς. Ἐὰν δὲ ὅταν ἀκούωμεν «ἐγὼ εἶμαι ὁ ὑπάρχων»⁶⁰, καὶ «εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ Θεὸς ἔκαμε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν»⁶¹ καὶ «ἀκούε Ἰσραὴλ, Κύριος ὁ Θεὸς σου εἶναι εἰς Κύριος»⁶² καὶ «αὐτὰ λέγει ὁ παντοκράτωρ Κύριος»⁶³, δὲν ἐννοοῦμε κατὰ ἄλλο, ἀλλ' αὐτὴν τὴν ἀπλὴν καὶ μακαρίαν καὶ ἀκατάληπτον τοῦ ὄντος οὐσίαν, ἔστω καὶ ἂν ἀδυνατοῦμεν νὰ καταλάβωμεν τί ἀκριβῶς εἶναι, ἀλλ' ὅταν ἀκούωμεν τὸ Πατήρ, καὶ τὸ Θεός, καὶ τὸ παντοκράτωρ οὐδὲν ἄλλο ἐννοοῦμεν, ἀλλ' αὐτὴν ταύτην τὴν οὐσίαν τοῦ ὄντος δι' αὐτῶν σημαυνομένην. Ὅταν δὲ καὶ σεῖς οἱ ἴδιοι ἔχετε εἶπει «ἐκ τοῦ Θεοῦ τὸν Υἱόν», ἔχετε δηλαδὴ εἶπει «ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς» τὸν Υἱόν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ πρωτύτερα ἀπὸ σᾶς αἱ Γραφαὶ λέγουν, ὅτι ὁ Κύριος εἶναι Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, καὶ πρωτύτερα ἀπὸ αὐτὰς ὁ Πατήρ ὁ ἴδιος εἶπεν «οὗτος εἶναι ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός»⁶⁴, Υἱὸς δὲ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνον ἐκεῖνο, πού γεννᾶται ἐκ τοῦ Πατρὸς, δὲν εἶναι φανερόν ἀπὸ αὐτά, ὅτι οἱ Πατέρες, ὅταν εἶπον ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, εἶχον κατὰ νοῦν, ὅτι εἶναι ἐξ ἰσοῦ ὁρθόν, τὸ νὰ εἶπουν «ἐκ τοῦ Θεοῦ» καὶ τὸ νὰ εἶπουν «ἐκ τῆς οὐσίας»; Διότι ὅλα μὲν τὰ κτίσματα, ἂν καὶ λέγωνται ὅτι ἐγίναν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ δὲν εἶναι «ἐκ τοῦ Θεοῦ» ὅπως ὁ Υἱός, διότι ὡς πρὸς τὴν

60. Ἐξ. 3, 14.

61. Γεν. 1, 1.

62. Δευτ. 6, 4.

63. Β' Βασ. 7, 8.

64. Ματθ. 3, 17.

φύσιν των δὲν εἶναι γεννήματα, ἀλλὰ ποιήματα. «Εἰς τὴν ἀρχὴν λοιπὸν ὁ Θεός» δὲν ἐγέννησεν, ἀλλ' «ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς»⁶⁵, λέγει ἡ Γραφή. Καὶ δὲν εἶπεν ὁ γεννῶν, ἀλλ' «ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ φλόγα πυρός»⁶⁶. Ἐάν δὲ ὁ ἀπόστολος εἶπεν «εἰς εἶναι ὁ Θεός ἐξ οὗ τὰ πάντα»⁶⁷, ἀλλὰ δὲν λέγει τοῦτο μὲ τὴν ἔννοιαν ὅτι εἰς τὰ πάντα περιέχεται καὶ ὁ Υἱός. Ἐπειδὴ ὁμως μερικοὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας νομίζουσι, ὅτι ἡ δημιουργία ἐγίνε κατὰ τύχην καὶ αὐτομάτως καὶ ἐκ τῆς συνθέσεως ὁμοίων κατὰ τὴν φύσιν στοιχείων, καὶ ὅτι κατὰ ταῦτα δὲν ἔχει αἰτίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλει τὴν ὑπαρξίν της, ἄλλοι δὲ ὅτι ἡ δημιουργία ἐγένε ἀπὸ κάποιαν αἰτίαν, ὅχι ὁμως, ὅτι ἐγίνε διὰ τοῦ Λόγου, ὁ καθείς δὲ ἀπὸ τοὺς αἰρετικοὺς ἔπλασε μὲ τὴν φαντασίαν του περὶ τῆς αἰτίας τῆς δημιουργίας καὶ λέγει μύθους. διὰ τοῦτο ὁ ἀπόστολος εἶπε κατ' ἀνάγκην μαζὶ καὶ τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ κάμῃ ἔτσι γνωστὸν καὶ τὸν ποιητὴν καὶ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ δημιουργία τῶν πάντων ἐγίνε μὲ τὴν θέλησιν αὐτοῦ, ἀμέσως δὲ ἐπειτα προσθέτει· «καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, διὰ τοῦ ὁποίου ἐγιναν τὰ πάντα»⁶⁸, διὰ νὰ ἐξαιρέσῃ τὸν Υἱὸν ἀπὸ τὰ «πάντα». Διότι ὅσα λέγονται ὅτι ἐγιναν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὅλα ταῦτα ἐγιναν διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν τὰ δημιουργήματα νὰ ἔχουν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν αἰτίαν τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν μὲ τὸν δημιουργόν, καὶ διὰ νὰ διδάξῃ, ὅτι τὸ «ἐκ τοῦ Θεοῦ», πού λέγεται ἐδῶ, λέγεται μὲ ἄλλην σημασίαν ἀναφορικῶς, μὲ τὰ δημιουργήματα καὶ μὲ ἄλλην, ὅταν λέγεται διὰ τὸν Υἱόν. Διότι ὁ μὲν Υἱὸς εἶναι γέννημα, τὰ δὲ ἄλλα πάντα εἶναι δημιουργήματα. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μὲν Υἱὸς εἶναι γνήσιον γέννημα τῆς οὐσίας, πάντα δὲ τὰ ὄντα, δημιουργήματα τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ.

36. Ἐπομένως καὶ ἡ Σύνοδος μὲ τὸ νὰ ἀντιλαμβάνεται ταῦτα κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, καὶ νὰ γνωρίζῃ ὅτι αἱ αὐταὶ λέξεις ἔχουν ἀναλόγως τῆς χρήσεως διάφορον ἔννοιαν, διὰ νὰ μὴ ὑπάρχῃ κανεὶς, πού νὰ ὑποθέσῃ, ὅτι

65. Γεν. 1, 1.

66. Ψαλμ. 103, 4. Ἑβρ. 1, 7.

67. Α' Κορ. 8, 6.

68. Α' Κορ. 8, 6.

καὶ ὁ Υἱὸς λέγεται «ἐκ τοῦ Θεοῦ» κατὰ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ποῦ λέγονται τὰ κτίσματα, ἔγραψαν καθαρώτερα, ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι «ἐκ τῆς οὐσίας». Διότι ἀπὸ τὴν ἔκφρασιν αὐτὴν ἀναγνωρίζεται ἀληθῶς ἡ γνησιότης τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα, ἀπὸ δὲ τὴν ἔκφρασιν «ἐκ τοῦ Θεοῦ» γίνεται φανερόν τὸ θέλημα τοῦ κτίστου τῆς δημιουργίας. Ἐπομένως ἂν μὲν καὶ αὐτοὶ μὲ τὸ νὰ ἔγραψαν ὁ Λόγος εἶναι «ἐκ τοῦ Πατρὸς» εἶχον κατὰ νοῦν αὐτὴν τὴν ἔννοιαν, ἅς μὴ μέμφονται τὴν Σύνοδον. Ἐὰν δὲ ἐννοοῦν τὸ «ἐκ τοῦ Θεοῦ» καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Υἱοῦ, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν, ποῦ ἔχει γραφῇ ἀναφορικῶς πρὸς τὴν δημιουργίαν, ἔπρεπεν, ὅταν ἀναφέρωνται εἰς τὰ κτίσματα νὰ μὴ ὀνομάζουν Υἱόν, διὰ νὰ μὴ φαίνωνται ὅτι συμφύρου τὴν θλασφημίαν μὲ τὴν εὐσέβειαν, καὶ νὰ παύσουν νὰ λογαριάζουν τὸν Κύριον μὲ τὰ κτίσματα, ἢ τουλάχιστον νὰ ἀποφεύγουν νὰ γράφουν διὰ τὸν Υἱὸν ἀναξίας καὶ ἀναρμόστους ἔκφράσεις. Διότι ἂν εἶναι Υἱός, δὲν εἶναι κτίσμα· ἂν δὲ εἶναι κτίσμα, δὲν εἶναι Υἱός. Μὲ τὸ νὰ πρεσβεύουν τοιαύτας ἀπόψεις, θὰ ἀρνηθοῦν ἴσως καὶ τὸ ἅγιον θάπτισμα, διότι τοῦτο δίδεται εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ὁμοῦ εἰς κτίστην καὶ κτίσμα, καθὼς αὐτοὶ νομίζουν. «Ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἔχουν γραφῇ» λέγουν, «καὶ ἀπορρίπτομεν τὰς ἔκφράσεις ὡς ἀγράφους». Ὅμως καὶ ταῦτα πάλιν εἶναι πρόφασις, ποῦ προβάλλουν χωρὶς νὰ ἐντρέπωνται. Διότι ἂν νομίζουν, ὅτι τὰ μὴ γραμμένα εἰς τὰς Γραφὰς πρέπει νὰ ἀπορρίπτονται, διατὶ ἐκεῖνοι, τὴν ἀσυνάρτητον σορείαν τόσων πολλῶν ἀγράφων φρασίδων, ποῦ ἐφεύρον οἱ περὶ τὸν Ἄρειον, ὅπως τὸ «ἐξ οὐκ ὄντων» καὶ τὸ «δὲν ἦτο ὁ Υἱὸς πρὶν γεννηθῇ» καὶ «ἦτο κάποτε χρόνος, ὅτε δὲν ἦτο ὁ Υἱός» καὶ «εἶναι τρεπτός καὶ ὁ Πατὴρ εἶναι ἀπερίγραπτος καὶ ἀόρατος εἰς τὸν Υἱὸν καὶ ὁ Υἱὸς δὲν γνωρίζει οὔτε τὴν οὐσίαν του» καὶ ὅσα φρονήματα αὐτοῦ ἐξέρασεν ὁ Ἄρειος εἰς τὴν γελοίαν καὶ ἀσεβῇ θάλειάν του, δὲν ἔφεραν καμμίαν ἀντίρρῃσιν, ἀλλὰ τοῦναντίον ἀγωνίζονται ὑπὲρ αὐτῶν καὶ δι' αὐτὰ εὐρίσκονται εἰς διαμάχην μὲ τοὺς Πατέρας τῶν; Εἰς ποίαν δὲ Γραφὴν εὔρον καὶ οἱ ἴδιοι τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ ὄνομα τῆς οὐσίας, καὶ «τρεις ὑποστάσεις ὑπάρχουν» καὶ «ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι ἀληθινὸς Θεὸς» καὶ «εἶναι εἰς ἀπὸ τὰ ἑκατὸν πρόβατα» καὶ «ἡ μὲν σοφία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀγέννητος καὶ ἀναρχος, πολλὰ δὲ εἶναι αἱ δυνάμεις ποῦ ἐκτίσθησαν, μία ἀπὸ τὰς ὁποίας εἶναι καὶ

ὁ Χριστός»; Ἡ πῶς εἰς τὰ λεγόμενα Ἐγκαίνια οἱ περὶ τὸν Ἀκάκιον καὶ τὸν Εὐσέβιον, πού ἐχρησιμοποίησαν ἀγράφους λέξεις, καὶ εἶπον ὅτι «ὁ πρωτότοκος τῆς κτίσεως εἶναι ἀπαράλλακτος εἰκὼν τῆς οὐσίας καὶ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς θουλήs καὶ τῆς δόξης» γογγύζουν ἐναντίον τῶν Πατέρων ἐπειδὴ ἔκαμαν χρῆσιν ἀγράφων λέξεων καὶ τοῦ ὅρου οὐσία; Διότι ἐκεῖνοι ἔπρεπεν, ἢ νὰ τὰ θάλουν μὲ τοὺς ἑαυτοῦς των, ἢ νὰ μὴ αἰτιῶνται διὰ τίποτε τοὺς Πατέρας.

37. Λοιπόν, ἐὰν μὲν μερικοὶ ἄλλοι ἐλάμβανον ὡς πρόφασιν τὰς λέξεις τῆς Συνόδου θὰ ἤμποροῦσαν ἴσως νὰ ἔχουν ἐλαφρυντικὸν τὴν ἄγνοιαν ἢ τὴν εὐλάβειαν. Καὶ ὅσον μὲν ἀφορᾷ εἰς τὸν Γεώργιον ἀπὸ τὴν Καππαδοκίαν, ὁ ὁποῖος ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὴν Ἀλεξανδρείαν, οὐδεὶς ἤμπορεῖ νὰ γίνῃ λόγος, καθόσον ἦτο ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος οὔτε τὴν μαρτυρίαν ἡθικοῦ βίου εἶχε, οὔτε κὰν Χριστιανὸς ἦτο, ἀλλὰ ὑπεκρίνετο διὰ τὴν περίστασιν τὸ ὄνομα τοῦ Χριστιανοῦ, καὶ διότι «ἐξέλαθε τὴν εὐσέβειαν ὡς εὐκαιρίαν πορισμοῦ ὕλικοῦ κέρδους»⁶⁹. Διὰ τοῦτο οὔτε νὰ μεμφθῇ κανεὶς αὐτὸν ἤμπορεῖ δικαιολογημένα, ὅτι ἔσφαλεν εἰς τὴν πίστιν, ἄνθρωπον, «πού δὲν ἐννοεῖ ὅσα λέγει οὔτε ἐκεῖνα διὰ τὰ ὁποῖα παρέχει διαθεθαίωσιν»⁷⁰, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὸ γεγραμμένον, ἀκολουθεῖ ὀπίσω ἀπὸ τὸ κάθε τι, ὡσὰν τὸ πτηνὸν κέπφος⁷¹. Ἀλλ' ὁ Ἀκάκιος καὶ ὁ Εὐδόξιος καὶ ὁ Πατρόφιλος πού λέγουν ταῦτα, πῶς νὰ μὴ εἶναι ἄξιοι καταδίκης; Διότι ἐνῶ καὶ αὐτοὶ ἔγραψαν λέξεις πού δὲν εὐρίσκονται εἰς τὴν Γραφὴν καὶ πολλάκις παρεδέχθησαν ὡς καλὸν τὸ ὄνομα τῆς οὐσίας, τώρα θάλουν πρὸ πάντων καὶ κατὰ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Εὐσεβίου καὶ ἐναντίον ἐκείνων πού πρὸ αὐτῶν ἐχρησιμοποίησαν τοιαύτας ἀγράφους λέξεις. Ἀλλὰ καίτοι καὶ οἱ ἴδιοι, εἶπον «Θεὸν ἐκ Θεοῦ καὶ λόγον ζῶντα καὶ ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἀπαράλλακτος εἰκὼν τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός», ἐν τούτοις τώρα κατηγοροῦν τοὺς Πατέρας τῆς Νικαίας, διότι εἶπον τότε «ἐκ τῆς οὐσίας καὶ ὁμοούσιον τὸν γεννηθέντα πρὸς τὸν γεννήσαντα αὐτὸν Πατέρα». Ποῖον λοι-

69. Α' Τιμ. 6, 5.

70. Α' Τιμ. 1, 7.

71. Πρ6λ. Περμ. 7, 22.

πὸν εἶναι τὸ ἄξιον θαυμασμοῦ, ἐὰν οὗτοι εὐρίσκωνται εἰς διάστασιν μὲ τοὺς προγενεστέρους των καὶ μὲ τοὺς ἰδικούς των πατέρας, ὅταν καὶ οἱ ἴδιοι διαφωνοῦν μεταξύ των καὶ σκανδαλίζωνται ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ οἱ ἴδιοι ἔγραψαν; Διότι ἀφοῦ ἐξέθεσαν κατὰ τὰ λεγόμενα Ἑγκαίνια εἰς τὴν Ἀντιόχειαν «ὁ Υἱὸς εἶναι ἀπαράλλακτος εἰκὼν τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς» καὶ ἔδωσαν ὄρκον, ὅτι ἔτσι πιστεύουν καὶ ἀνθεμάτισαν ἐκείνους, ποὺ πιστεύουν διαφορετικά, προσέτι δὲ καὶ ἀφοῦ ἔγραψαν εἰς τὴν Ἰσαυρίαν «δὲν ἀπομακρυνόμεθα ἀπὸ τὴν ἐπίσημον πίστιν ποὺ ἐξετέθη κατὰ τὰ Ἑγκαίνια εἰς τὴν Ἀντιόχειαν» (κατὰ τὰ Ἑγκαίνια δὲ ἐγράφη τὸ ὄνομα τῆς οὐσίας), ὥς ἐὰν νὰ ἐλησμόνησαν αὐτά, ὀλίγον ἀργότερον εἰς τὴν Ἰσαυρίαν ἔγραψαν τὰ ἀντίθετα, λέγοντες· «ἀπορρίπτομεν τὸ ὁμοούσιον καὶ τὸ ὁμοιοούσιον ὥς λέξεις, ποὺ εἶναι ξένα ἀπὸ τὰς Γραφάς, καὶ τὸν ὅρον οὐσίαν ἀποδοκιμάζομεν ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει εἰς τὰς Γραφάς».

38. Ποῖος λοιπὸν ἡμπορεῖ πλέον νὰ νομίζῃ αὐτοὺς Χριστιανούς; Ἡ ποῖαν πίστιν ἔχουν οὗτοι, εἰς τοὺς ὁποῖους δὲν ὑπάρχει σταθερός, οὔτε λόγος, οὔτε Γραφή, ἀλλὰ τὰ πάντα εἰς κάθε εὐκαιρίαν ἀλλάσσουν καὶ μεταβάλλονται; Διότι, ὦ Ἀκάκιε, καὶ Εὐδόξιε, ἐὰν δὲν ἀπομακρυνεσθε ἀπὸ τὴν πίστιν, ποὺ ἐξετέθη εἰς τὰ Ἑγκαίνια, ἔχει δὲ γραφῇ εἰς αὐτήν· «ὁ Υἱὸς εἶναι ἀπαράλλακτος εἰκὼν τῆς οὐσίας», πῶς γράφετε εἰς τὴν Ἰσαυρίαν «ἀπορρίπτομεν τὸ ὁμοούσιον»; Διότι, ἐὰν, ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι κατὰ τὴν οὐσίαν ὁμοῖος μὲ τὸν Πατέρα, πῶς εἶναι «ἀπαράλλακτος εἰκὼν τῆς οὐσίας»; Ἐὰν δέ, ἀφοῦ ἐγράψατε τό, «εἶναι ἀπαράλλακτος εἰκὼν τῆς οὐσίας», ἀλλάξατε γνώμην, πῶς ἀναθεματίζετε ἐκείνους, ποὺ λέγουν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι «ἀνόμοιος»; Διότι ἐὰν δὲν εἶναι «ὁμοῖος κατ' οὐσίαν», εἶναι ἀσφαλῶς «ἀνόμοιος». Ἐκεῖνο δὲ ποὺ εἶναι ἀνόμοιον δὲν ἡμπορεῖ νὰ εἶναι εἰκὼν. Ἐὰν δέ, ὥς σεῖς πιστεύετε, εἶναι ἔτσι, τότε δὲν ἀληθεύει τό· «ἐκεῖνος ποὺ βλέπει τὸν Υἱὸν βλέπει τὸν Πατέρα»⁷², ἐπειδὴ εἶναι μεγάλη ἡ μεταξύ Υἱοῦ καὶ Πατρὸς διαφορά, ἢ μᾶλλον ὁ εἰς εἶναι ἐντελῶς διάφορος τοῦ ἄλλου. Καὶ

72. Ἰω. 14, 9.

τὸ ἀνόμοιον δὲν εἶναι δυνατόν νὰ λέγεται ὁμοιον. Μὲ ποιῶν λοιπὸν πανοῦργον τέχιασμα ἡμπορεῖτε νὰ λέγετε τὸ ἀνόμοιον ὁμοιον, καὶ νὰ πιστεύετε τὸ ὁμοιον ἀνόμοιον, καὶ νὰ προσποιήσθε λέγοντες «ὁ Υἱὸς εἶναι εἰκὼν τοῦ Πατρὸς»; Διότι ἐὰν ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι κατ' οὐσίαν ὁμοιος μὲ τὸν Πατέρα, τότε λείπει κάτι ἀπὸ τὴν εἰκόνα καὶ δὲν εἶναι τελεία εἰκὼν οὔτε τέλειον ἀπαύγασμα. Πῶς λοιπὸν ἀναγινώσκετε τὸ «εἰς αὐτὸν κατοικεῖ ὁλόκληρον τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς»⁷³ καὶ «ἀπὸ τὸ πλήρωμα ἐκείνου ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν»⁷⁴; Πῶς τὸν Ἀρειανὸν Ἀέτιον ἀναθεματίζετε ὡς αἰρετικόν, καίτοι καὶ σεῖς λέγετε τὰ αὐτὰ μὲ ἐκεῖνον; Καὶ ὁμῶς οὗτος εἶναι ἰδικὸς σου σύντροφος, ὦ Ἀκάκιε, τοῦ δὲ Εὐδοξίου ἐχρημάτισε διδάσκαλος εἰς τὴν τόσῃν μεγάλην ἀσέβειαν, πρὸς χάριν τῆς ὁποίας καὶ ὁ Λεόντιος ὁ ἐπίσκοπος ἐχειροτόνησεν αὐτὸν διάκονον, διὰ νὰ ἡμπορῇ μὲ τὸ πρόσχημα τῆς διακονίας νὰ φέρῃ ἔνδυμα προβάτου καὶ νὰ ἔχῃ τὴν ἄδειαν νὰ ξερνᾷ τὰ λόγια τῆς θλασφημίας.

39. Τί λοιπὸν εἶναι τὸ τόσον σοβαρὸν ὥστε νὰ σᾶς πείσῃ νὰ περιπέσετε εἰς διαφωνίαν μεταξύ σας καὶ νὰ προκαλέσετε τόσῃν μεγάλην ἐντροπὴν εἰς θάρος σας; Ἀλλὰ δὲν ἡμπορεῖτε τίποτε νὰ εἴπετε, πού νὰ στέκη εἰς τὴν λογικὴν. Τοῦτο δὲ μόνον ἀπομένει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι τῶρα ὑποκρίνεσθε τὰ πάντα καί, μὲ τὸ νὰ προσποιήσθε, ἐπινοεῖτε ψευδῶς τὰ πάντα, διὰ νὰ ἔχετε τὴν προστασίαν τοῦ Κωνσταντίου καὶ τὸ κέρδος, πού περιμένετε ἀπὸ αὐτὴν. Καὶ κατηγορεῖτε μὲν μὲ πολλὴν εὐκολίαν τοὺς Πατέρας, μὲ τὴν ἀπλὴν πρόφασιν, ὅτι αἱ λέξεις, πού ἐκεῖνοι ἐχρησιμοποίησαν, εἶναι ἄγραφοι καί, σύμφωνα μὲ τὸ γεγραμμένον, «διηνοίξατε τὰ σκέλη σας εἰς πάντα διαθάτην»⁷⁵, ὥστε νὰ ἀλλάξετε γνώμην τόσας φοράς, ὅσας φοράς θέλουν ἐκεῖνοι, πού σᾶς ἔχουν μισθώσει καὶ σᾶς ἐπιχορηγοῦν. Καὶ ὅταν ἀκόμη κάποιος προφέρῃ ἀγράφους λέξεις εἰς τίποτε δὲν διαφωνεῖ μέχρι τῆς στιγμῆς, πού ἔχει τὴν διάνοιαν εὐσεβῆ. Ὁ δὲ αἰρετικὸς ἄνθρωπος, ἀκόμη καὶ ὅταν χρησιμοποίῃ λέξεις ἀπὸ τὰς

73. Κολ. 2, 9.

74. Ἰω. 1, 16.

75. Πρβλ. Ἰεζ. 16, 25.

Γραφάς, δὲν εἶναι κατὰ τίποτε ὀλιγώτερον ὑποπτος καὶ εἰς τὸν νοῦν διεφθαρμένος καὶ θὰ ἀκούσῃ παρὰ τοῦ Πνεύματος «διατί σὺ κηρύττεις τὰ δικαιώματά μου καὶ λαμβάνεις εἰς τὸ στόμα σου τὴν διαθήκην μου»; ⁷⁶ Τοιουτοτρόπως ὁ μὲν διάβολος, ἂν καὶ ὠμιλοῦσεν ἀπὸ τὰς Γραφάς, ἐφιμώθη ἀπὸ τὸν Κύριον. Ὁ δὲ μακάριος Παῦλος, ἂν καὶ ὁμιλῇ λόγους ποὺ ἀντέγραψεν ἀπὸ κοσμικοὺς συγγραφεῖς, ὡς οἱ ἐξῆς· «οἱ Κρήτες εἶναι πάντοτε ψεύσται» ⁷⁷, καὶ «διότι τούτου καὶ εἴμεθα γένος» ⁷⁸, καὶ «φθείρουν τὰ χρηστά ἦθη αἱ κακαὶ συναναστροφαί» ⁷⁹, ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ ἦτο ἅγιος καὶ εἶχεν εὐσεβῆ τὴν διάνοιαν, καὶ «εἶχε νοῦν Χριστοῦ» ⁸⁰ εἶναι διδάσκαλος τῶν ἐθνῶν εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀληθειαν ⁸¹, καὶ ὅσα λέγει, λέγει αὐτὰ ἀπολύτως εὐσεβῶς. Ποία λοιπὸν πειστικότης ὑπάρχει εἰς τὰ ἀρειανὰ φρασίδια, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ κάμψη καὶ ἡ ἀκρις προτιμῶνται ἀντὶ τοῦ Σωτῆρος, καὶ αὐτὸς περιπαίζεται ἀπὸ αὐτοὺς λέγοντας· «δὲν ὑπῆρχες κάποτε καὶ ἐδημιουργήθης καὶ εἶσαι ξένος κατὰ τὴν οὐσίαν ἀπὸ τὸν Θεόν» καὶ γενικῶς κανὲν εἶδος θλασφημίας δὲν παραλείπουν, ποὺ νὰ μὴ ἐκστομίζουν εἰς θάρος του; Τί δὲ παρέλειψαν οἱ Πατέρες χάριν τῆς εὐσεβείας; ἢ μᾶλλον δὲν ὑπάρχει εἰς αὐτοὺς ὅλους ὕψηλὴ σκέψις καὶ φιλόχριστος εὐσέβεια; Καὶ ὅμως οἱ Ἀρειανοὶ ἔγραψαν ὅτι «ἀπορρίπτομεν» αὐτὰ, ἐνῶ ἐκείνας τὰς λοιδορίας κατὰ τοῦ Κυρίου εὐχαρίστως ἀνέχονται καὶ κάμνουν τοὺς ἑαυτοὺς των φανεροὺς εἰς ὅλους, ὅτι διὰ τίποτε ἄλλο δὲν ἀγωνίζονται ἐναντίον τῆς Συνόδου ἐκείνης τῆς μεγάλης, παρὰ μόνον διότι κατεδίκησε τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν. Διότι διὰ τοῦτον τὸν λόγον οὗτοι κακῶς συκοφαντοῦν καὶ τὴν λέξιν ὁμοούσιον διότι ἐσφαλμένως ἐρμηνεύουν αὐτήν. Διότι ἐὰν ἐπίστευον ὀρθῶς τὸν μὲν Πατέρα θὰ ὠμολογοῦσαν ὅτι εἶναι ἀληθῶς Πατήρ, τὸν δὲ Υἱὸν θὰ ἐπίστευον ὅτι εἶναι γνήσιος Υἱὸς καὶ φύσει ἀληθινὸς Λόγος καὶ Σοφία τοῦ Πατρός, καὶ θὰ ἔλεγον τὸ «ἐκ τοῦ Θεοῦ» διὰ τὸν Υἱόν, ὅχι ὅπως ἀκριβῶς λέγεται τοῦτο διὰ τὰ κτίσματα, καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ θὰ ἐν-

76. Ψαλμ. 49, 16.

77. Τίτ. 1, 12.

78. Πρᾶξ. 17, 28.

79. Α' Κορ. 15, 33.

80. Α' Κορ. 2, 16.

81. Α' Τιμ. 2, 7.

νοοῦσαν ὀρθῶς ὅτι οὗτος εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς γνήσιον γέννημα, ὅπως ἀκριβῶς εἶναι τὸ ἀπαύγασμα ἐκ τοῦ φωτός, καὶ δὲν θὰ κατηγοροῦσαν ὁ καθείς τοὺς Πατέρας, ἀλλὰ θὰ ἐδέχοντο ὅτι καλῶς ἔγραψεν ἡ Σύνοδος καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ ὀρθὴ πίστις περὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

40. Ἀλλὰ, λέγουν, «ἡ σημασία τῶν τέτοιων λέξεων εἶναι σκοτεινὴ δι' ἡμᾶς». Διότι καὶ τοῦτο ἐπρόβαλαν ὡς πρόφασιν, λέγοντες, ὅτι «ἐπειδὴ δὲν ἠμποροῦμεν νὰ συλλάβωμεν τὸ νόημα αὐτῶν ἀπορρίπτομεν τὰς λέξεις ταύτας». Ἐὰν ὁμως ἔλεγον τοῦτο ἀληθινά, ἀντὶ νὰ λέγουν «ἀπορρίπτομεν αὐτάς, θὰ ὠφείλον νὰ ζητήσουν νὰ μάθουν ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ γνωρίζουν καλῶς τὴν ἔννοιάν των, ἐπειδὴ ἄλλως θὰ πρέπει νὰ ἀπορρίψουν καὶ ὅλα ἐκεῖνα, ποὺ ὑπάρχουν εἰς τὰς θείας Γραφάς, τὰ ὅποια δὲν ἠμποροῦν νὰ ἐννοήσουν, καὶ νὰ κατηγοροῦν αὐτοὺς, ποὺ τὰ ἔγραψαν. Ἀλλὰ τὸ τόλμημα τοῦτο ἠμποροῦν νὰ κάμουν μόνον αἱρετικοὶ καὶ ὄχι ἡμεῖς οἱ Χριστιανοί. Διότι ὅσα ἀπὸ τὰ λόγια τῆς Γραφῆς ἀγνοοῦμεν, δὲν ἀπορρίπτομεν αὐτά, ἀλλὰ ἀναζητοῦμεν ἐκείνους, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Κύριος ἀπεκάλυψε τὸ νόημα αὐτῶν, καὶ ἀπὸ ἐκείνους ζητοῦμεν νὰ μάθωμεν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ πάλιν προβάλλουν ὡς πρόφασιν τὴν ἀσάφειαν τῶν τοιούτων λέξεων, ἃς ὁμολογήσουν τούλάχιστον ἐκεῖνα, ποὺ προσετέθησαν ἀμέσως εἰς τὴν συνέχειαν, καὶ ἃς ἀναθεματίζουν ἐκείνους, ποὺ πιστεύουν «ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἐξ οὐκ ὄντων», καὶ «δὲν ὑπῆρχε πρὶν γεννηθῆ» καὶ ὅτι «ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι κτίσμα καὶ ποίημα» καὶ «ὅτι εἶναι φυσικῶς τρεπτός» καὶ «ἀπὸ ἄλλην ὑπόστασιν», καί, μὲ λίγα λόγια, ἃς ἀναθεματίσουν τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, ἡ ὁποία ἐφεῦρε τὴν τοιαύτην ἀσέβειαν. Καὶ ἃς μὴ λέγουν πλέον «ἀπορρίπτομεν τὰς λέξεις», ἀλλὰ μόνον ὅτι «ἀκόμη δὲν κατανοοῦμεν αὐτάς» διὰ νὰ ἔχουν ἔτσι κάποιαν ἀληθοφανῆ πρόφασιν νὰ ἀποφεύγουν αὐτάς. Γνωρίζω δὲ καλῶς καὶ εἶμαι θέβαιος ὅτι καὶ οἱ ἴδιοι γνωρίζουν τοῦτο, ὅτι ἔὰν ὁμολογήσουν αὐτὰ καὶ ἀναθεματίσουν τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, δὲν θὰ ἀρνηθοῦν καὶ τὰς λέξεις ἐκείνας τῆς Συνόδου. Διότι διὰ τοῦτο καὶ οἱ Πατέρες, ἀφοῦ εἶπον «ἐκ τῆς οὐσίας γεννητὸν ὁμοούσιον μὲ τὸν Πατέρα» εὐθὺς ἐπρόσθεσαν «τοὺς δὲ λέγοντας» αὐτὰ ποὺ ἀνωτέρω εἶπομεν, τὰ ὅποια εἶναι φρονήματα τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως, «ἀ-

ναθεματίζομεν», διὰ νὰ δείξουν ὅτι αἱ ἐκφράσεις τῶν εἶναι παράλληλοι, καὶ ὅτι αἱ λέξεις τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως ἔχουν τὸ αὐτὸ νόημα μὲ ἐκεῖνας, καὶ ἐκεῖνος, πού ἤθελεν ὁμολογήσει ἐκεῖνας, ἀσφαλῶς θὰ διανοεῖται συμφώνως πρὸς τὸ νόημα τούτων. Ἐκεῖνοι δέ, πού οὐτε ταῦτα πιστεύουν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνα ἀμφισβητοῦν, οἱ τοιοῦτοι ἄνθρωποι ἀποδεικνύονται ἀπὸ ὅλας τὰς ἀπόψεις ἐχθροὶ τοῦ Χριστοῦ.

41. Καὶ ὅσον μὲν ἀφορᾷ εἰς ἐκεῖνους πού ἀρνοῦνται ἐντελῶς ὅλα ὅσα ἐδογματίσεν ἡ Σύνοδος, τὰ ὀλίγα ταῦτα εἶναι ἄρκετὰ πρὸς ἑλεγχόν των, ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς ἐκεῖνους, πού παραδέχονται ὅλα τὰ ἄλλα, πού ἐγράφησαν εἰς τὴν Νίκαιαν, ἀμφισβητοῦν ὅμως μόνον τὸ ὁμοούσιον, δὲν πρέπει νὰ λαμβάνωμεν στάσιν ἐχθρικήν ἐναντίον των. Διότι ἀληθῶς καὶ ἡμεῖς ἐδῶ δὲν μεταχειριζόμεθα αὐτοὺς ὡς Ἀρειομανίτας οὔτε ὡς πολεμίους τῶν Πατέρων, ἀλλ' ὡς ἀδελφοὶ πρὸς ἀδελφοὺς συζητοῦμεν μαζί των, ἐπειδὴ ἔχουν μὲν τὰ αὐτὰ φρονήματα μὲ τὰ ἰδικά μας, διστάζουν δὲ μόνον νὰ συμφωνήσουν μὲ τὸ ὄνομα. Διότι πράγματι, μὲ τὸ νὰ ὁμολογοῦν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς καὶ ὄχι ἐξ ἄλλης ὑποστάσεως, καὶ ὄχι κτίσμα οὔτε ποίημα, ἀλλὰ γνήσιον καὶ φυσικόν γέννημα τοῦ Πατρὸς καὶ ὅτι οὗτος συνυπάρχει προαιωνίως μὲ τὸν Πατέρα, τοῦ ὁποῖου εἶναι Λόγος καὶ Σοφία, δὲν εὐρίσκονται μακρὰν ἀπὸ τοῦ νὰ παραδεχθῶν καὶ τὸν ὄρον ὁμοούσιος. Τέτοιος δὲ εἶναι ὁ Βασίλειος ἐπίσκοπος Ἀγκύρας, πού ἔγραψε περὶ πίστεως. Διότι τὸ νὰ λέγωμεν μόνον ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι «ὁμοιος κατὰ τὴν οὐσίαν» ἀσφαλῶς δὲν σημαίνει καὶ τὸ «ἐκ τῆς οὐσίας», ἀπὸ τὸ ὁποῖον νοεῖται, μᾶλλον, καθὼς καὶ ἐκεῖνοι λέγουν, τὸ γνήσιον τοῦ Υἱοῦ μὲ τὸν Πατέρα. Διότι καὶ ὁ κασσίτερος εἶναι ὁ μόνος πού εἶναι ὁμοιος μὲ τὸν ἄργυρον, καὶ ὁ λύκος μὲ τὸν σκύλλον, καὶ ὁ χαλκός, πού χρυσίζει, μὲ τὸν ἀληθινὸν χρυσόν, ἀλλὰ οὔτε ὁ κασσίτερος γίνεται ἐκ τοῦ ἀργύρου, οὔτε ὁ λύκος ἡμπορεῖ νὰ ἐκλαμβάνεται ὡς υἱὸς τοῦ σκύλλου. Ἐπειδὴ ὅμως εἶπον αὐτὸν καὶ «ἐκ τῆς οὐσίας» καὶ «ὁμοούσιον» τί ἄλλο ἐννοοῦν μὲ αὐτὰ παρὰ μόνον τὸ ὁμοούσιον; Διότι πράγματι, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος, πού λέγει ὁμοούσιον, δὲν ἐννοεῖ ἀναγκαίως καὶ τὸ «ἐκ τῆς οὐσίας», ἔτσι ἀντιστρόφως αὐτός, πού λέγει ὁμοούσιον, ἐννοεῖ καὶ τὰ δύο, καὶ τοῦ ὁμοουσίου καὶ τοῦ

ἐκ τῆς οὐσίας τὴν σημασίαν. Ἐπομένως καὶ αὐτοὶ παλιν ποὺ διαφωνοῦν μὲ ἐκείνους, ποὺ λέγουν ὅτι ὁ Λόγος εἶναι κτίσμα, καὶ δὲν θέλουν νὰ ὁμολογήσουν ὅτι εἶναι ἀληθινὸς Υἱός, λαμβάνουν τὰς ἀποδείξεις ἐναντίον αὐτῶν ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα παραδείγματα υἱοῦ καὶ πατρὸς μὲ τὴν ἐξαίρεσιν ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ἄνθρωπος οὔτε ὅτι ἡ γέννησις τοῦ Υἱοῦ εἶναι ὅπως ἡ ἀνθρωπίνη γέννησις, ἀλλὰ τέτοια, ποὺ ἀρμόζει εἰς τὸν Θεὸν καθὼς πρέπει καὶ ἡμεῖς νὰ νοοῦμεν. Διότι ἀληθῶς καὶ πηγὴν τῆς σοφίας καὶ τῆς ζωῆς εἶπον τὸν Πατέρα, τὸν δὲ Υἱὸν ἀπαύγασμα αἰωνίου φωτός καὶ ὅτι αὐτὸς εἶναι τὸ γέννημα ἐκ τῆς πηγῆς, ποὺ λέγει· «Ἐγὼ εἶμαι ἡ ζωὴ»⁸² καὶ «Ἐγὼ εἶμαι ἡ σοφία, ποὺ κατοικῶ μὲ τὴν φρόνησιν»⁷³. Τὸ δὲ ἀπαύγασμα ἐκ τοῦ φωτός, καὶ τὸ γέννημα ἐκ τῆς πηγῆς, καὶ τὸν Υἱὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς, πῶς θὰ ἤμπορούσε κανεὶς καταλλήλως νὰ ὀνομάσῃ ἄλλως παρὰ ὁμοούσιον; Ἄρα λοιπὸν μήπως, ἐπειδὴ τὰ ἐξ ἀνθρώπων γεννώμενα τέκνα εἶναι ὁμοούσια μὲ τοὺς γονεῖς των, φοβεῖσθε μήπως ἐὰν καὶ ὁ Υἱὸς ὀνομάζεται ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα νομισθῇ καὶ αὐτὸς ὡς γέννημα ἀνθρώπων; μὴ γένοιτο· δὲν ἔχει ἔτσι τὸ πρᾶγμα. Ἀλλὰ τοῦναντίον εὐκολὸς εἶναι ἡ ἐξήγησις αὐτοῦ· διότι ὁ Υἱὸς εἶναι Λόγος καὶ Σοφία τοῦ Πατρὸς, ἐκ τούτων δὲ διδασκόμεθα τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀδιαίρετον τῆς γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς. Διότι οὔτε ὁ λόγος τῶν ἀνθρώπων εἶναι μέρος τοῦ ὁμιλοῦντος οὔτε προέρχεται ἐξ αὐτοῦ λόγῳ κάποιας μεταβολῆς. Πολὺ ὀλιγώτερον ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, τὸν ὁποῖον αὐτὸς ὁ Πατὴρ ἐφάνέρωσεν ὅτι εἶναι Υἱὸς του, δὲν εἶναι μέρος τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ μὴ νομισθῇ κανεὶς, ὅταν ἀκούῃ μόνον Λόγον, ὅτι τέτοιος εἶναι καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὡς ἂν τὸν ἀνθρώπινον λόγον ἀνυπόστατος, ἀλλ' ὅταν ἀκούῃ ὅτι ὁ Λόγος εἶναι καὶ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ γνωρίζει ὅτι οὗτος εἶναι ὁ ζῶν Λόγος καὶ ἡ ἐνυπόστατος Σοφία.

42. Ἐπειτα, ὅπως, ὅταν λέγωμεν γέννημα δὲν ἐννοοῦμεν αὐτὸ κατ' ἀνθρώπινον τρόπον, καὶ μολοντί γνωρίζομεν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι Πατήρ, δὲν ἔχομεν εἰς τὸν νοῦν μας σωματικὴν τινα ἐννοιαν περὶ αὐτοῦ ὡς Πατὴρ,

82. Ἰω. 14, 6.

83. Περμ. 8, 12.

ἀλλ' ἐνῶ ἀκούομεν τὰ παραδείγματα καὶ τὰς τοιαύτας λέξεις, ἐννοοῦμεν αὐτὰς καθὼς ἀρμόζει νὰ σκεπτώμεθα περὶ τοῦ Θεοῦ. Διότι ὁ Θεὸς δὲν νοεῖται ὡς ἄνθρωπος. Ἐπομένως, ὅταν ἔτσι ἀκούωμεν καὶ τὸ ὁμοούσιον, ὀφείλομεν νὰ ἀνεθάρζωμεν τὴν σκέψιν μας ὑπεράνω ἀπὸ κάθε σωματικὴν αἴσθησιν καί, σύμφωνα μὲ τὴν θείαν παροιμίαν, «νὰ ἐννοοῦμεν πνευματικῶς πᾶν ὅ,τι παρατίθεται ἐμπρὸς μας»⁸⁴, ὥστε νὰ γνωρίζωμεν μετὰ θεβαιότητος ὅτι ὄχι μὲ τὴν θέλησιν, ἀλλ' ἀληθῶς εἶναι Υἱὸς ἐκ Πατρὸς γνήσιος, ὅπως ἡ ζωὴ ἐκ πηγῆς καὶ τὸ ἀπαύγασμα ἐκ φωτός. Ἡ διατὶ τὸ μὲν γέννημα καὶ τὸ Υἱὸς νοοῦμεν ὄχι σωματικῶς, τὸ δὲ ὁμοούσιον ἀντιλαμβανόμεθα κατὰ τὸν τρόπον, πὺ νοοῦμεν αὐτὸ σχετικῶς μὲ τὰ σώματα; Καὶ πρὸ πάντων ὅταν τὰ λεγόμενα δὲν χρησιμοποιοῦνται ἐδῶ διὰ διαφορετικὰ θέματα, ἀλλὰ δι' ἐκεῖνον ἐκ τοῦ ὁποίου τὸ γέννημα, δι' αὐτὸν ἐλέγχθη καὶ τὸ ὁμοούσιον, καὶ πρέπει νὰ διασώζεται ἡ αὐτὴ σημασία καὶ διὰ τὰς δύο λέξεις ὅταν ἀναφέρονται εἰς τὸν Σωτῆρα, καὶ ὄχι τὸ μὲν γέννημα νὰ ἐρμηνεύεται ὀρθῶς, τὸ δὲ ὁμοούσιον διαφορετικῶς, ἐπειδὴ εἶναι ἐπόμενον, ὅταν σεῖς εἰσθε ἔτσι διατεθειμένοι καὶ ὅταν λέγετε ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι Λόγος καὶ Σοφία τοῦ Πατρὸς νὰ ἔχετε περὶ αὐτῶν διαφορετικὴν ἀντίληψιν, καὶ ἄλλως μὲν νὰ ἐννοήτε τὸν Λόγον καὶ κατ' ἄλλον τρόπον τὴν Σοφίαν. Ἀλλὰ καθὼς ἀκριβῶς εἶναι τοῦτο ἄτοπον, διότι ὁ Υἱὸς εἶναι Λόγος καὶ Σοφία τοῦ Πατρὸς, ἔτσι μία εἶναι ἡ ἐννοια τοῦ γεννήματος καὶ τοῦ ὁμοουσίου καὶ ἐκεῖνος, πὺ φρονεῖ ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι γέννημα τοῦ Πατρὸς, ὀρθῶς φρονεῖ ὅτι εἶναι καὶ ὁμοούσιος τοῦ Πατρὸς.

43. Ταῦτα μὲν εἶναι ἅφ' ἑαυτῶν ἀρκετὰ νὰ δείξουν ὅτι ἡ σημασία τῶν ἀγαπητῶν δὲν εἶναι οὔτε ξένη οὔτε ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὴν ἐννοίαν τοῦ ὁμοουσίου. Ἐπειδὴ ὁμοῦς, καθὼς ἐκεῖνοι λέγουν (διότι ἐγὼ δὲν ἔλαβον γνῶσιν τῆς ἐπιστολῆς), οἱ ἐπίσκοποι πὺ κατεδίκασαν τὸν Σαμοσατέα, ὅταν ἔγραφον εἶπον ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα, καί, ἐξ αἰτίας τούτου, αὐτοί, λόγῳ σεβασμοῦ πρὸς ἐκείνους, πὺ εἶπον αὐτά, ἔλαβον τέτοιαν θέσιν ἐναντι τῆς λέξεως, καλὸν εἶναι νὰ

84. Περὶ. 23, 1.

συζητήσωμεν μετ' αὐτῶν μὲ πολλὴν προσοχὴν καὶ περὶ αὐτοῦ. Νὰ φέρωμεν εἰς σύγκρουσιν αὐτοὺς ἐδῶ μὲ ἐκεῖνους εἶναι ἀπρεπές· διότι ὅλοι των εἶναι Πατέρες. Νὰ κάμωμεν πάλιν διάκρισιν μεταξύ των καὶ νὰ εἴπωμεν ὅτι οὗτοι μὲν καλῶς εἶπον, ἐκεῖνοι δὲ τοῦναντίον, δὲν εἶναι εὐσεβές, διότι ὅλοι ἐκοιμήθησαν ἐν Χριστῷ. Δὲν πρέπει δὲ ἐξ ἄλλου νὰ φιλονεικῶμεν οὔτε νὰ παραθάλλωμεν τὸν ἀριθμὸν ἐκείνων, ποὺ συνεκρότησαν τὰς Συνόδους, διὰ νὰ μὴ φανῇ ὅτι οἱ περισσότεροι παραμερίζουν εἰς τὴν σκίαν τοὺς ὀλιγωτέρους, οὔτε πάλιν νὰ σημειώνωμεν τὰς χρονολογίας, διὰ νὰ μὴ φαίνεται ὅτι νομίζομεν ὅτι οἱ προγενέστεροι παραγκωνίζουσι εἰς τὴν ἀφάνειαν ἐκείνους, ποὺ συνήλθον ὕστερον, διότι ὅλοι των, καθὼς προελέχθη εἶναι Πατέρες. Καὶ ὅμως οὔτε οἱ τριακόσιοι, ἀφοῦ ἐπενόησαν κάτι νεώτερον ἔγραψαν, οὔτε ἀπὸ πολλὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς ἑαυτοὺς των ὑπεστήριξαν ἀγράφους λέξεις, ἀλλ' ἀφοῦ πρῶτον ἀνέτρεξαν εἰς τοὺς Πατέρας ἐχρησιμοποίησαν καὶ αὐτοὶ τοὺς ὅρους ἐκείνων. Διότι ὑπῆρξαν δύο Διονύσιοι πολὺ πρωτύτερα ἀπὸ τοὺς ἐβδομήκοντα ποὺ κατήρευσαν τὸν Σαμοσατέα, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἰς ἦτο ἐπίσκοπος Ρώμης, ὁ δὲ ἄλλος ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας. Ἐπειδὴ ὅμως μερικοὶ κατηγόρησαν πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Ρώμης τὸν ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας ὅτι λέγει ποίημα καὶ ὄχι ὁμοούσιον τὸν Υἱὸν μὲ τὸν Πατέρα, ἡ μὲν Σύνοδος, ποὺ συνεκλήθη εἰς τὴν Ρώμην ἡγανάκτησεν, ὁ δὲ ἐπίσκοπος Ρώμης ἔγραψε τὴν ὁμόφωνον γνώμην ὅλων τῶν ἐπισκόπων πρὸς τὸν ὁμώνυμόν του. Καὶ ἐκεῖνος ἐν συνεχείᾳ διὰ νὰ δώσῃ ἐξηγήσεις ἔγραψε βιβλίον μὲ τὸν τίτλον «Ἐλεγχος καὶ ἀπολογία». Γράφει δὲ καὶ πρὸς ἐκείνους τὰ ἑξῆς:

44. «Ἐγραψα καὶ ἄλλην ἐπιστολὴν διὰ τῆς ὁποίας μεταξύ ἄλλων ἀπέδειξα ὅτι τὸ ἔγκλημα διὰ τὸ ὁποῖον μὲ κατηγοροῦν, ὅτι δῆθεν λέγω, ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Θεόν, εἶναι ψεῦδος. Διότι ἂν καὶ λέγω ὅτι οὔτε εὖρον οὔτε ἀνέγνωσα τὸ ὄνομα κάπου εἰς τὰς ἀγίας Γραφάς, ἐν τούτοις τὰ ἐπιχειρήματά μου, ποὺ ἀκολουθοῦν, τὰ ὁποῖα ἐκεῖνοι ἀπεσιώπησαν, δὲν ἀντίκεινται πρὸς τὴν ἔννοιαν ταύτην. Διότι ἐχρησιμοποίησα ὡς παράδειγμα τὴν ἐξ ἀνθρώπων γέννησιν, ποὺ εἶναι φανερόν ὅτι εἶναι ὁμογενής, καὶ εἶπον ὅτι ἀσφαλῶς οἱ γονεῖς διάφε-

ρουν ἀπὸ τὰ τέκνα των μόνον κατὰ τὸ ὅτι εἶναι ἄτομα ἄλλα ἀπὸ ἐκεῖνα τῶν τέκνων, ὅτι δηλαδὴ αὐτοὶ δὲν εἶναι τὰ τέκνα ἢ ὅτι δὲν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ὑπάρχουν οὔτε γονεῖς οὔτε τέκνα. Καὶ τὴν μὲν ἐπιστολὴν, καθὼς προεῖπα, λόγῳ τῶν περιστάσεων δὲν ἤμπορῶ νὰ ἀποστείλω, ἄλλως θὰ σοῦ εἶχον ἀποστείλει αὐτούσια τὰ λόγια ποὺ ἐχρησιμοποίησα τότε, μᾶλλον δὲ καὶ ἀντίγραφον ὁλοκληρου τῆς ἐπιστολῆς, τὸ ὁποῖον καὶ θὰ πράξω ἐὰν ἔχω τὴν εὐκαιρίαν. Ἀλλὰ γνωρίζω καὶ ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἐπρόσθεσα παραλλήλως καὶ ἄλλα περισσότερα συγγενῇ παραδείγματα. Διότι πράγματι καὶ τὸ φυτόν, εἶπα, τὸ ὁποῖον ἐφύτρωσεν ἀπὸ σπόρον ἢ ἐβλάστησεν ἀπὸ ρίζαν εἶναι ἄλλο ἀπὸ ἐκεῖνο ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐβλάστησεν, καὶ ὁμοῦς ἐντελὴς τὸ αὐτὸ κατὰ τὴν φύσιν του μὲ ἐκεῖνο. Καὶ ὁ ποταμὸς, εἶπον, ποὺ τρέχει ἀπὸ τὴν πηγὴν, ἀλλάσσει μορφὴν καὶ ὄνομα, διότι οὔτε τὴν πηγὴν λέγομεν ποταμὸν οὔτε τὸν ποταμὸν πηγὴν καίτοι ὑπάρχουν καὶ τὰ δύο, καὶ ἡ μὲν πηγὴ εἶναι, τρόπον τινά, ὁ πατήρ, ὁ δὲ ποταμὸς τὸ γέννημα τῆς πηγῆς». Ἔτσι ἀπήντησεν ὁ ἐπίσκοπος.

45. Ἐὰν λοιπὸν κάποιος κατηγορῇ τοὺς συνελθόντας εἰς τὴν Νίκαιαν, ὅτι ἐδογματίσαν ἀντίθετα ἀπὸ τὰς ἀποφάσεις τῶν προγενεστέρων των, ὁ ἴδιος ἡμπορεῖ ἐξ ἴσου δικαίως νὰ κατηγορήσῃ καὶ τοὺς ἐβδομήκοντα, ὅτι δὲν ἐτήρησαν τὰ δόγματα τῶν πρὸ αὐτῶν Πατέρων. Ἦσαν δὲ πρὸ αὐτῶν οἱ δύο Διονύσιοι καὶ οἱ ἐπίσκοποι, ποὺ συνῆλθον τότε εἰς τὴν Ρώμην. Ἀλλ' οὔτε τούτους οὔτε ἐκείνους εἶναι εὐσεβεῖς νὰ κατηγορήσουν, διότι ὅλοι ἐπρέσβευον τὴν ἀληθινὴν πίστιν περὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ φροντίς ὅλων ἦτο ἡ ἀνατροπὴ τῶν αἵρετικῶν καὶ οἱ μὲν κατεδίκασαν τὸν Σαμοσατέα, οἱ δὲ κατέκριναν τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν. Ὁρθῶς δὲ καὶ καλῶς ἔγραψαν καὶ οὗτοι καὶ ἐκεῖνοι περὶ τῆς προκειμένης ὑποθέσεως. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ὁ μακάριος ἀπόστολος εἰς τὴν ἐπιστολὴν του πρὸς Ρωμαίους ἔλεγεν «ὁ νόμος εἶναι πνευματικὸς»⁸⁵, καὶ ὁ νόμος ἅγιος καὶ ἡ ἐντολὴ δικαία καὶ ἀγαθὴ»⁸⁶, καὶ μετ' ὀλίγον «διότι τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ποὺ δὲν ἡμποροῦ-

85. Ρωμ. 7, 14.

86. Ρωμ. 7, 12.

σε»⁸⁷, πρὸς δὲ τοὺς Ἑβραίους ἔγραφεν· «ὁ νόμος δὲν ἐδικαίωσε κανένα»⁸⁸, καὶ πρὸς μὲν τοὺς Γαλάτας· «διὰ τοῦ νόμου κανεῖς δὲν γίνεται δίκαιος»⁸⁹, πρὸς δὲ τὸν Τιμόθεον ὅτι «ὁ νόμος εἶναι καλός, ἐὰν κανεῖς κἀμνη νόμιμον χρῆσιν αὐτοῦ»⁹⁰, καὶ κανεῖς δὲν ἡμπορεῖ νὰ κατηγορήσῃ τὸν ἅγιον ὅτι ἔγραψε πράγματα ἀντιφατικά, πού συγκρούονται μεταξύ των, ἀλλὰ καὶ θὰ θαυμάσῃ μᾶλλον, ἐπειδὴ εἰς τὰς ἐπιστολάς του ἔγραφε τὰ πρέποντα εἰς τὸν καθένα, διὰ νὰ μάθουν οἱ μὲν Ῥωμαῖοι νὰ ἀφήσουν τὸ γράμμα καὶ νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ νόμου, οἱ δὲ Ἑβραῖοι καὶ οἱ Γαλάται διδαχθοῦν νὰ στηρίζουν τὰς ἐλπίδας των ὄχι εἰς τὸν νόμον, ἀλλ' εἰς τὸν Κύριον, πού ἔδωκε τὸν νόμον, ἔτσι, ἐὰν οἱ Πατέρες τῶν δύο Συνόδων ἔκαμον χρῆσιν τοῦ ὁμοουσίου με διαφορετικὴν ἔννοιαν, ἀσφαλῶς δὲν πρέπει ἡμεῖς νὰ διαφωνώμεν με αὐτούς, ἀλλὰ νὰ ἐξετάζωμεν τὸν λόγον, διὰ τὸν ὅποιον ἔγραψαν διαφορετικά, ὅποτε ἀσφαλῶς θὰ εὕρωμεν ὅτι καὶ αἱ δύο Σύνοδοι συμφωνοῦν. Διότι αὐτοὶ μὲν πού καθήρεσαν τὸν Σαμοσατέα, ἐξέλαβον με σωματικὴν ἔννοιαν τὸ ὁμοούσιον τοῦ Παύλου, ὁ ὅποιος ἐπειδὴ ἠθελε νὰ χρησιμοποίησιν σοφίσματα, ἔλεγεν· «ἐὰν ὁ Χριστὸς δὲν ἔγινεν ἐξ ἀνθρώπου εἶναι Θεὸς καὶ ἐπομένως εἶναι ὁμοούσιος με τὸν Πατέρα, ὅποτε εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπάρχουν τρεῖς οὐσίαι, ἡ μὲν μία πού προηγείται, αἱ δὲ ἄλλαι δύο πού προῆλθον ἐξ ἐκείνης», διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ ἠθελαν νὰ πολεμήσουν τὸ σόφισμα τοῦτο τοῦ Σαμοσατέως εἶπον πολὺ λογικὰ ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι ὁμοούσιος· διότι ἡ σχέσις του πρὸς τὸν Πατέρα δὲν εἶναι ἔτσι ὅπως ἐννοοῦσεν ἐκεῖνος. Ἐκεῖνοι δέ, πού ἀνεθεμάτισαν τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, με τὸ νὰ ἔχουν ὑπ' ὄψιν των τὴν πονηρίαν τοῦ Παύλου, καὶ σκεφθέντες ὅτι τὸ ὁμοούσιον δὲν ἔχει τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ὅταν χρησιμοποιῆται διὰ τὰ ἀσώματα ὄντα, καὶ εἰδικῶς διὰ τὸν Θεόν, καὶ ἐπειδὴ ἐγνώριζον ὅτι ὁ Λόγος δὲν εἶναι κτίσμα, ἀλλὰ γέννημα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, καὶ ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Πατρὸς εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ ρίζα

87. Ρωμ. 8, 3.

88. Πρβλ. Ἑβρ. 7, 19.

89. Γαλ. 3, 11.

90. Α' Τιμ. 1, 8.

καὶ ἡ πηγὴ τοῦ Υἱοῦ, καὶ ὅτι ἡ ὁμοιότης αὐτοῦ ἦτο ἄφ' ἑαυτῆς ἀληθῆς μετὰ τὸν γεννήσαντα αὐτόν, καὶ ὄχι ἐξ ἄλλης οὐσίας, καθὼς εἴμεθα ἡμεῖς, ποῦ ἡμπορεῖ νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι Υἱὸς ἐξ αὐτοῦ εἶναι ἀδιαίρετος ἀπὸ τὸν Πατέρα ὅπως τὸ ἀπαύγασμα καὶ τὸ φῶς. Ἐκτὸς δὲ τούτων, ἐπειδὴ εἶχον εἰς τὸν νοῦν των καὶ τὰ παραδείγματα τοῦ Διονυσίου, τὴν πηγὴν καὶ τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ ὁμοουσίου παρ' αὐτοῦ καὶ τὴν πρὸ αὐτῶν φωνὴν τοῦ Σωτῆρος, «ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ εἴμεθα ἓν»⁹¹, τὴν δηλωτικὴν τῆς ἐνότητος Πατρός καὶ Υἱοῦ, καὶ τὸ «αὐτὸς ποῦ εἶδεν ἐμέ, εἶδε τὸν Πατέρα»⁹², ἐπ' αὐτῶν στηριζόμενοι δικαίως εἶπον καὶ αὐτοὶ ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ὁμοούσιος μετὰ τὸν Πατέρα. Καὶ ὅπως, καθὼς προεῖπα, δὲν ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ κατηγορήσῃ τὸν ἀπόστολον ἐάν, σχετικῶς πρὸς τὸν νόμον, ἔγραψε πρὸς μὲν τοὺς Ρωμαίους ἔτσι, πρὸς δὲ τοὺς Ἑβραίους ἄλλως, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον δὲν πρέπει, οὔτε οἱ σημερινοὶ ἐπίσκοποι νὰ ἀποδίδουν σφάλματα εἰς τοὺς προγενεστέρους των μετὰ τὸ νὰ θλέπουν τὴν ἐρμηνείαν αὐτῶν νὰ διαφέρῃ ἀπὸ ἐκείνην τῶν νεωτέρων, οὔτε οἱ προγενέστεροι νὰ μέμφωνται τοὺς μεταγενεστέρους, ἀλλὰ νὰ λαμβάνουν ὑπ' ὄψιν των ὁ καθείς τὴν ἐρμηνείαν αὐτῶν καὶ τὴν ἀνάγκην διὰ τὴν ὁποίαν ἔγραψαν ἔτσι περὶ τοῦ Κυρίου. Διότι ἀληθῶς καὶ κάθε μία Σύνοδος ἔχει δικαιολογημένην αἰτίαν, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἀπεφάνθη ἡ μὲν ἔτσι, ἡ δὲ ἄλλως.

Διότι ἐπειδὴ ὁ Σαμοσατεὺς ἐπίστευεν ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν ἦτο πρὸ τῆς Μαρίας, ἀλλ' ἔλαθε ἀπ' αὐτὴν ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ, ἐξ αἰτίας τούτου οἱ τότε συνελθόντες εἰς Σύνοδον ἀπεφάνθησαν ὅτι εἶναι αἰρετικὸς καὶ καθήρεσαν αὐτόν. Ἀλλ' ὅταν ἔγραφον περὶ τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ ἐξέθεσαν ὅσον τὸ δυνατόν ἀπλούστερον τὴν πίστιν, καὶ δὲν ἡσχολήθησαν πολὺ μετὰ τὴν ἀκρίβειαν τῆς σημασίας τοῦ ὁμοουσίου, ἀλλὰ καθὼς ἐνόησαν αὐτὴν ἔτσι καὶ ἔγραψαν. Διότι ὅλη ἡ φροντίς των περιωρίζετο εἰς τὸ πῶς νὰ ἀνατρέψουν τὸ φρόνημα, ποῦ ἐπενόησεν ὁ Σαμοσατεὺς καὶ νὰ δείξουν ὅτι ὁ Υἱὸς ὑπῆρχε πρὸ πάντων τῶν ὄντων, καὶ ὅτι δὲν ἐγένετο ἀπὸ ἀνθρώπου Θεός, ἀλλὰ τοῦ-

91. Ἰω. 10, 30.

92. Ἰω. 14, 9.

νατίον ὅτι ἐνῶ ἦτο Θεὸς ἐνεδύθη τὴν μορφήν δούλου⁹³, καὶ ἐνῶ ἦτο Λόγος ἐγίνε σὰρξ⁹⁴, καθὼς εἶπεν ὁ Ἰωάννης, καὶ ἔτσι ἀπεφάνθησαν κατὰ τῆς βλασφημίας τοῦ Παύλου. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ὁ Εὐσέβιος καὶ ὁ Ἀρειος καὶ οἱ ὀπαδοὶ τῶν ἔλεγον μὲν ὅτι ὁ Υἱὸς ὑπῆρχε πρὶν νὰ γίνη ὁ χρόνος, ἀλλ' ἐδίδασκον ὅτι ἐποιήθη καὶ εἶναι εἰς ἐκ τῶν κτισμάτων, καὶ τὴν ἔκφρασιν «ἐκ τοῦ Θεοῦ» δὲν ἐπίστευον ὅτι σημαίνει τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα γνήσιον Υἱόν, ἀλλ' ὅτι ἐγίνε καὶ αὐτὸς ὅπως τὰ κτίσματα, ἔτσι καὶ ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἡρμήνευον τὸ «ἐκ τοῦ Θεοῦ εἶναι». Ὡς πρὸς δὲ τὴν ἐνότητα τῆς ὁμοιώσεως τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα, δὲν ὡμολογοῦσαν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ὁμοῖος κατὰ τὴν οὐσίαν οὕτε κατὰ τὴν φύσιν, καθὼς εἶναι ὁ υἱὸς ὁμοῖος μὲ τὸν πατέρα, παρὰ μόνον λόγῳ τῆς συμφωνίας αὐτῶν εἰς τὰ δόγματα καὶ τὴν διδασκαλίαν, ἐπὶ πλέον δὲ καὶ διεχώριζον καὶ παρίστανον ἐντελῶς ξένην τὴν οὐσίαν τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα, μὲ τὸ νὰ, ἐπινοοῦν δι' αὐτὸν ἄλλην ἀρχὴν ὑπάρξεως, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Πατέρα, καὶ νὰ κατατάσσουν αὐτὸν εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν κτισμάτων. Διὰ τοῦτο οἱ Πατέρες, πού συνῆλθον εἰς τὴν Νίκαιαν, ἀφοῦ διεπίστωσαν τὴν πονηρίαν ἐκείνων, πού ἐπίστευον ἔτσι, καὶ ἀφοῦ ἀπὸ τὴν μελέτην τῶν Γραφῶν ἐξηκρίθωσαν τὸ ἀληθὲς νόημά των, διετύπωσαν γραπτῶς καθαρώτερα τὸ ὁμοούσιον, διὰ νὰ γίνη γνωστότερον ἀπ' αὐτὸ τὸ ἀληθῶς γνήσιον τοῦ Υἱοῦ καὶ ὅτι τὰ κτίσματα δὲν ἔχουν τίποτε τὸ κοινὸν μὲ αὐτόν. Διότι ἡ ἀκριβεία τῆς ἐννοίας τῆς λέξεως ταύτης φέρει εἰς τὸ φανερὸν καὶ τὴν ὑποκρισίαν αὐτῶν, ἐὰν λέγουν τὸ ρητὸν «ἐκ τοῦ Θεοῦ», καὶ ὅλας τὰς πιθανοφανεῖς ἀποδείξεις των, μὲ τὰς ὁποίας οὗτοι ἐξαπατοῦν τοὺς ἀπονηρεῦτους ἀχρηστεύει. Διότι ἐνῶ ἡμποροῦν μὲ σοφιστίας νὰ μεταβάλλουν τὰ πάντα κατὰ τὰς ἐπιθυμίας των, μόνον τὴν λέξιν ταύτην φοβοῦνται, ἐπειδὴ ἀνatreπεί τὴν αἴρεσίν των, λέξιν τὴν ὁποίαν οἱ Πατέρες ἔγραψαν ἀκριβῶς διὰ νὰ περιφρουρήσουν τὴν ὀρθὴν πίστιν ἐναντίον ὅλων τῶν αἵρετικῶν ἐπινοήσεων αὐτῶν.

46. Ἄς σταματήσῃ λοιπὸν κάθε φιλονεικία μὲ αὐ-

93. Πρβλ. Φιλιπ. 2, 7.

94. Πρβλ. Ἰω. 1, 14.

τούς, καὶ ἡμεῖς ἅς μὴ σκανδαλιζώμεθα πλέον, ἐὰν αἱ Σύνοδοι διαφορετικά, ἀναλόγως τῆς περιπτώσεως, ἐξέλθουν τὴν λέξιν τοῦ ὁμοουσίου. Διότι ἔχομεν πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτοῦ ἀρκετὰς καὶ ἀδιασειστους ἀποδείξεις, τὰς ὁποίας προεξεθέσαμεν, ἀκόμη δὲ καὶ τὴν ἐξῆς: Τὸ ἀγέννητον τοῦ Θεοῦ, ἂν καὶ δὲν ἔχομεν μάθει τοῦτο ἀπὸ τὰς Γραφάς (διότι πουθενά αἱ Γραφαὶ δὲν λέγουν ἀγέννητον τὸν Θεόν), ἐπειδὴ ὅμως πολλοὶ ἐνόμισαν ὀρθὸν νὰ κάμουν χρῆσιν τοῦ ὀνόματος, ἀπὸ ἀγάπην πρὸς τὴν γνώσιν ἡρωτήσαμεν καὶ ἐμάθομεν ὅτι καὶ τοῦτο τὸ ὄνομα ἔχει διαφόρους σημασίας. Καὶ μερικοὶ μὲν λέγουν ἀγέννητον ἐκεῖνο πού ὑπάρχει μὲν, ἀλλ' αὐτὲ ἐγεννήθη, οὐτε ἔχει τὸν αἷτιον τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ, ἄλλοι δὲ τὸ ἀδημιούργητον. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ταῦτα σημαίνουν ἔτσι, ἐὰν μὲν κάποιος, πού ἔχει κατὰ νοῦν τὴν πρώτην σημασίαν τῆς λέξεως, πού σημαίνει τὸ «μὴ ἔχον τὸν αἷτιον», ἔλεγεν ὅτι «ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι ἀγέννητος», δὲν θὰ κατηγοροῦσε κάποιον ἄλλον, πού μὲ τὸ νὰ ἀντιλαμβάνεται ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι ποῖημα οὐτε κτίσμα, ἀλλὰ προαιώνων γέννημα, καὶ λέγει αὐτὸν ἀγέννητον, διότι καὶ οἱ δύο μὲ τὸ νὰ ἀποθλέπουν εἰς τὸν αὐτὸν σκοπὸν, ὀρθῶς εἶπον, ὁ μὲν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι γεννητός, ὁ δὲ ὅτι εἶναι ἀγέννητος. "Ἐτσι καὶ ἡμεῖς, καίτοι οἱ Πατέρες εἶπον οἱ μὲν οὕτως, οἱ δὲ ἄλλως περὶ τοῦ ὁμοουσίου, ἅς μὴ φιλονεικῶμεν, ἀλλ' ἅς δεχώμεθα μὲ εὐλάβειαν, ὅσα ἐκεῖνοι εἶπον, ὅταν οὗτοι πρὸ παντός ἄλλου ἐφρόντιζον νὰ κατοχυρώσουν τὴν εὐσέβειαν.

47. Ὁ Ἱγνάτιος λοιπὸν, ὁ ὁποῖος μετὰ ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους ἐγένινεν ἐπίσκοπος εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, καὶ ἐγενε μάρτυς τοῦ Χριστοῦ, ἐνῶ ἔγραφε περὶ τοῦ Κυρίου εἶπεν «εἷς εἶναι ὁ ἱατρός, σαρκικός καὶ πνευματικός, γεννητός καὶ ἀγέννητος, Θεὸς ἐν ἀνθρώπῳ, ζωὴ ἀληθινὴ ἐν θανάτῳ, καὶ ἐκ Μαρίας καὶ ἐκ Θεοῦ». Μερικοὶ δὲ διδάσκαλοι ἀπὸ ἐκείνους πού ἐζησαν μετὰ τὸν Ἱγνάτιον γράφουν καὶ αὐτοί· «ἐν εἶναι τὸ ἀγέννητον, καὶ εἷς Υἱὸς γνήσιος ἐξ αὐτοῦ, γέννημα ἀληθινόν, Λόγος καὶ Σοφία τοῦ Πατρός». Ἐὰν λοιπὸν καὶ πρὸς τούτοις εὐρισκόμεθα εἰς ἀντίθεσιν, τότε ἅς φιλονεικῶμεν καὶ μὲ τὰς Συνόδους. Ἐὰν δὲ μὲ τὸ νὰ γνωρίζωμεν τὴν πίστιν αὐτῶν, ἔχωμεν πεισθῇ, ὅτι καὶ ὁ μακάριος Ἱγνάτιος ὀρθῶς ἔγρα-

ψε λέγων, ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι γενητὸς ἕνεκα τῆς σαρκός (οἷότι ὁ Χριστὸς ἐγίνε σὰρξ) καὶ ἀγέννητος, ἐννοῶν ὅτι δὲν εἶναι εἰς ἐκ τῶν ποιημάτων καὶ τῶν γενητῶν, ἀλλ' Υἱὸς ἐκ Πατρός, χωρὶς νὰ ἀγνοῶμεν, ὅτι καὶ ἐκεῖνοι, πού εἶπον ἐν τῷ ἀγέννητον εἶπον τοῦτο διὰ τὸν Πατέρα, δὲν ἔγραψαν ὁμῶς ἔτσι, μὲ τὴν ἐννοιαν ὅτι ὁ Λόγος ἦτο γενητὸς καὶ ποιήμα, ἀλλ' ὅτι ὁ Πατὴρ δὲν ἔχει ἄλλον αἷτιον τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον ὅτι ὁ ἴδιος εἶναι Πατὴρ τῆς Σοφίας καὶ ὅτι ἐν σοφίᾳ ἐποίησε πάντα τὰ γενητά. Διατί δὲν λαμβάνομεν ὅλους μαζί τοὺς Πατέρας, καὶ ἐκείνους πού καθήρεσαν τὸ Σαμοσατέα, καὶ ἐκείνους πού ἐστιγμάτησαν τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν ὡς διδασκάλους τῆς εὐσεβείας, ἀλλὰ κάμνομεν διάκρισιν μεταξὺ αὐτῶν καὶ μᾶλλον δὲν ἔχομεν ὅλοι ὀρθὴν γνῶμην δι' αὐτούς; Διότι καὶ ἐκεῖνοι, καθὼς προεῖπα, μὲ τὸ νὰ ἔχουν ὑπ' ὄψιν των τὸ σόφισμα τοῦ Σαμοσατέως καὶ τὴν ἐσφαλμένην ἐρμηνείαν του ἔγραψαν: «δὲν εἶναι ὁμοούσιος», καὶ οὗτοι πάλιν μὲ τὸ νὰ ἐννοήσουν καλῶς τὸ νόημα τῆς λέξεως εἶπον, ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ὁμοούσιος. Διότι καὶ ἐγὼ ἀπὸ καθῆκον πρὸς τοὺς εὐσεβεῖς πιστοὺς εἰς τὸν Χριστὸν ἔγραψα ταῦτα μὲ πᾶσαν συντομίαν, ἐὰν δὲ γίνῃ δυνατόν νὰ ἀποκτήσωμεν καὶ τὴν ἐπιστολὴν τὴν ὁποῖαν λέγουν ὅτι ἔγραψαν ἐκεῖνοι, νομίζω ὅτι θὰ εὗρεθοῦν περισσότεραι αἰτιολογίαι, διὰ τὰς ὁποίας ἠναγκάσθησαν νὰ γράψουν αὐτὰ οἱ μακάριοι ἐκεῖνοι ἄνδρες. Διότι εἶναι ἀνάγκη καὶ πρέπει ἡμεῖς νὰ αἰσθανώμεθα καὶ νὰ ἐμμένωμεν σταθερῶς εἰς τὴν πίστιν ἐκείνων, καὶ νὰ διατηρῶμεν ἀγαθὴν συνείδησιν πρὸς τοὺς Πατέρας, ἐὰν θέθαια δὲν εἴμεθα νόθα τέκνα, ἀλλ' ἔχομεν ἀπὸ αὐτοὺς λάθει τὰς παραδόσεις καὶ παρ' αὐτῶν ἐδιδάχθημεν τὴν εὐσέβειαν.

48. Τοιαύτη λοιπόν, ὅπως ἀνωτέρω ἐξεθέσαμεν αὐτήν, ἃς λέγωμεν καὶ ἃς πιστεῦωμεν, ὅτι ἦτο ἡ σκέψις τῶν Πατέρων. Ἄς ἐξετάσωμεν δὲ καὶ πάλιν μαζί μὲ αὐτοὺς τὸ θέμα ἐν συμφωνίᾳ μετ' αὐτῶν ἡρέμως καὶ μὲ ἀγαθὴν συνείδησιν, ἔχοντες εἰς τὸν νοῦν μας καὶ ὅσα προηγουμένως εἴπομεν, μήπως πράγματι ἀποδεικνύεται ὅτι δὲν ἀπεφάνθησαν ὀρθῶς οἱ ἐπίσκοποι, πού συνήλθον εἰς τὴν Νίκαιαν. Διότι ἐὰν μὲν ὁ Λόγος εἶναι ποιήμα καὶ ξένος πρὸς τὴν οὐσίαν τοῦ Πατρός, ὥστε καὶ νὰ

ἡμπορῇ νὰ χωρίζεται ἀπὸ τὸν Πατέρα λόγῳ τῆς διαφορᾶς τῆς οὐσίας, τότε δὲν ἡμπορεῖ νὰ εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ μᾶλλον εἶναι τῆς αὐτῆς φύσεως μὲ τὰ ποιήματα, ἔστω καὶ ἂν ὑπερέχη εἰς χάριν ἀπὸ αὐτά. Ἐὰν δὲ πιστεῦωμεν ὅτι οὗτος δὲν εἶναι ποίημα, ἀλλὰ γνήσιον γέννημα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, ἔπεται ἀναγκαίως, ὅτι εἶναι καὶ ἀχώριστος ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἐπειδὴ εἶναι τῆς αὐτῆς μὲ ἐκείνον φύσεως, λόγῳ τοῦ ὅτι γεννᾶται ἐξ αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι τέτοιος ἡμπορεῖ δικαίως νὰ λέγεται καὶ ὁμοούσιος. Ἐπειτα, ἐὰν ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι Υἱὸς ἐκ μετοχῆς εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' εἶναι οὐσιαστικῶς Λόγος καὶ Σοφία τοῦ Πατρὸς, καὶ ἡ οὐσία αὕτη εἶναι γέννημα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, καὶ ἡ ὁμοιότης αὐτῆς ὅπως ἀκριβῶς τὸ ἀπαύγασμα τοῦ φωτός, ὥς καὶ ὁ Υἱὸς λέγει· «ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ εἴμεθα ἓν»⁹⁵, καὶ «αὐτὸς ποὺ θλέπει ἐμέ θλέπει τὸν Πατέρα»⁹⁶, πῶς πρέπει νὰ ἐννοῶμεν τὰς ἐκφράσεις ταύτας; ἢ πῶς θὰ πρέπει νὰ ἐρμηνεύσωμεν αὐτάς διὰ νὰ διαφυλάξωμεν τὴν ἐνότητα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ; Ἐὰν μὲν μὲ τὴν ἔννοιαν ὅτι ὑπάρχει μεταξὺ αὐτῶν συμφωνία εἰς τὰ φρονήματα καὶ ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν διαφωνεῖ μὲ τὸν Πατέρα, ὥς λέγουν οἱ Ἀρειανοί, ἡ τοιαύτη ἔννοια εἶναι ἀφ' ἑαυτῆς ἐσφαλμένη. Διότι καὶ οἱ ἅγιοι καὶ πολὺ περισσότερον οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ ἀρχάγγελοι ἔχουν μὲ τὸν Θεὸν τοιαύτην συμφωνίαν, καὶ καμμία δὲν ὑπάρχει μεταξύ των διαφωνία. Διότι ὁ διάβολος ποὺ διεφώνησεν ἐθεάθη νὰ πίπτῃ ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς⁹⁷, ὥς εἶπεν ὁ Κύριος. Ὅχι λοιπόν, διότι ἐὰν λόγῳ τῆς συμφωνίας αὐτῆς ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς εἶναι ἓν, θὰ ἔπρεπε καὶ ἐκεῖνα ἐκ τῶν κτισμάτων ποὺ συμφωνοῦν ἔτσι μὲ τὸν Θεὸν νὰ ἡμπορῇ τὸ καθὲν νὰ εἴπῃ· «ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ εἴμεθα ἓν»⁹⁸. Ἐὰν δὲ τοῦτο εἶναι ἄτοπον, διότι πράγματι εἶναι ἄτοπον, ἔπεται ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐννοῶμεν, ὅτι κατὰ τὴν οὐσίαν ὑπάρχει ἐνότης μεταξὺ Υἱοῦ καὶ Πατρὸς. Διότι τὰ μὲν κτίσματα, καὶ ἂν ἀκόμη εὐρίσκωνται εἰς συμφωνίαν μὲ τὸν ποιητὴν των, ἔχουν τὴν συμφωνίαν αὐτὴν

95. Ἰω. 10, 30.

96. Ἰω. 14, 9.

97. Λουκ. 10, 18.

98. Ἰω. 10, 30.

εἰς τὰς κινήσεις καὶ εἰς τὴν συμμετοχὴν εἰς τὸ θέλημα τοῦ δημιουργοῦ καὶ εἰς τὸν νοῦν αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν ἐπειδὴ δὲν ἐφύλαξεν ὁ διάβολος ἐξεδιώχθη ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς, ὁ δὲ Υἱὸς ἐπειδὴ εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς γέννημα εἶναι εἰς τὴν οὐσίαν ἔν αὐτὸς καὶ ὁ γεννήσας αὐτὸν Πατήρ.

49. Διὰ τοῦτο, δηλαδή, εἶναι ἴσος μὲ τὸν Πατέρα, σύμφωνα καὶ μὲ τὰς φωνάς τῶν Γραφῶν, ποὺ ἐκφράζουν τὴν ἐνότητα ταύτην, καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος, ποὺ ὅσα λέγονται διὰ τὸν Πατέρα, τὰ ἴδια λέγουν αἱ Γραφαὶ καὶ διὰ τὸν Υἱόν, ἐκτὸς μόνον τοῦ νὰ ὀνομάζουν αὐτὸν Πατέρα. Διότι ὁ ἴδιος ὁ Υἱὸς εἶπεν· «πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ εἶναι ἰδικά μου»⁹⁹, καὶ εἰς τὸν Πατέρα ἔλεγε· «πάντα τὰ ἐμὰ σὰ ἐστὶ καὶ τὰ σὰ ἐμὰ»¹⁰⁰, ὡς, παραδείγματος χάριν, τὸ Θεός· «διότι Θεὸς ἦτο ὁ Λόγος»¹⁰¹, τὸ παντοκράτωρ· «τὰ ἐξῆς λέγει ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος, ὁ παντοκράτωρ»¹⁰², τὸ ὅτι εἶναι φῶς· «ἐγὼ εἶμαι τὸ φῶς»¹⁰³, λέγει. Τὸ αἷτιον τῆς δημιουργίας· «διότι τὰ πάντα ἐγίναν δι' αὐτοῦ»¹⁰⁴, καὶ «ἐκεῖνα ποὺ βλέπω νὰ κάμνῃ ὁ Πατήρ, ταῦτα κάμνω καὶ ἐγώ»¹⁰⁵, τὸ ὅτι εἶναι αἰώνιος· «ἡ αἰώνιος δύναμις αὐτοῦ καὶ ἡ θεότης»¹⁰⁶, καὶ «ἐν ἀρχῇ ἦτο ὁ Λόγος»¹⁰⁷, καὶ «ἦτο τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, τὸ ὁποῖον φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ποὺ ἔρχεται εἰς τὸν κόσμον»¹⁰⁸, τὸ ὅτι εἶναι Κύριος· «διότι ὁ Κύριος ἔθρεξε θεῖον καὶ πῦρ παρὰ Κυρίου»¹⁰⁹. Καὶ ὁ μὲν Πατήρ λέγει· «Ἐγὼ Κύριος» καὶ «τάδε λέγει ὁ Κύριος ὁ Θεὸς ὁ Παντοκράτωρ»¹¹⁰, διὰ δὲ τὸν Υἱόν λέγει ὁ Παῦλος· «εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, διὰ τοῦ ὁποίου ἐγίναν τὰ

99. Ἰω. 16, 15.

100. Ἰω. 17, 10.

101. Ἰω. 1, 1.

102. Ἀποκ. 1, 8.

103. Ἰω. 8, 12.

104. Ἰω. 1, 3.

105. Ἰω. 5, 19.

106. Ρωμ. 1, 20.

107. Ἰω. 1, 1.

108. Ἰω. 1, 9.

109. Γαλ. 19, 24.

110. Ἀρμ. 3, 13. Πρξλ. Ἀποκ. 1, 18.

πάντα»¹¹¹. Καὶ τὸν μὲν Πατέρα ὑπηρετοῦν οἱ ἄγγελοι, ὁ δὲ Υἱὸς προσκυνεῖται παρ' αὐτῶν· «καὶ ὡς προσκυνήσουν αὐτὸν ὅλοι οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ»¹¹², λέγει δὲ ἡ Γραφή ὅτι εἶναι καὶ Κύριος ἀγγέλων· «διότι οἱ ἄγγελοι ὑπηρετοῦσαν αὐτὸν»¹¹³ καὶ «ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου θὰ ἀποστείλῃ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ»¹¹⁴, τὸ ὅτι τιμᾶται καθὼς ὁ Πατήρ· «διὰ τὸ νὰ τιμοῦν τὸν Υἱόν, λέγει, ὅπως τιμοῦν τὸν Πατέρα»¹¹⁵, τὸ ὅτι εἶναι ἴσος μὲ τὸν Θεόν· «οὐχ ἀρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ»¹¹⁶, τὸ ὅτι εἶναι ἀλήθεια ἐξ ἀληθείας, καὶ ζωὴ ἐκ ζωῆς, τῆς ὁποίας πηγὴ εἶναι ὁ Πατήρ, τὸ νὰ δίδῃ ζωὴν καὶ νὰ ἀνασταίνῃ τοὺς νεκροὺς καθὼς καὶ ὁ Πατήρ· διότι ἔστι ἔχει γραφὴ εἰς τὸ Εὐαγγέλιον. Καὶ διὰ μὲν τὸν Πατέρα ἔχει γραφὴ· «Κύριος ὁ Θεὸς, Κύριος εἷς ἐστι»¹¹⁷ καὶ «Ὁ Θεὸς τῶν θεῶν ὠμίλησε καὶ ὠνόμασε τὴν γῆν»¹¹⁸, διὰ δὲ τὸν Υἱόν· «Θεὸς Κύριος καὶ ἔστειλε τὸ φῶς τοῦ εἰς ἡμᾶς»¹¹⁹, καὶ «ὁ Θεὸς τῶν θεῶν θὰ φανερωθῇ εἰς τὴν Σιών»¹²⁰. Καὶ πάλιν, ὁ Ἡσαΐας λέγει διὰ τὸν Υἱόν. «Ποῖος Θεὸς εἶναι ὅπως Σὺ, ὁ ὁποῖος συγχωρεῖς καὶ παραβλέπεις ἀδικίας;»¹²¹, ὁ δὲ Υἱὸς ἔλεγεν εἰς ἐκείνους, τῶν ὁποίων ἤθελε νὰ συγχωρήσῃ τὰς ἁμαρτίας· «ἀφαιῶνται σου αἱ ἁμαρτίαι»¹²², τότε ποῦ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι διεμαρτύροντο ἐφανέρωνε μὲ ἔργον τὴν συγχώρησιν, ὅταν ἔλεγεν εἰς τὸν παραλυτικόν· «σῆκω, πάρε τὸ κρεβάτι σου καὶ πήγαινε εἰς τὴν οἰκίαν σου»¹²³. Καὶ διὰ μὲν τὸν Θεόν ὁ Παῦλος ἔλεγε· «εἰς δὲ τὸν βασιλέα τῶν αἰώνων»¹²⁴, διὰ δὲ τὸν Υἱόν ὁ μὲν Δαβὶδ ἔψαλλεν· «σηκώσατε τὰς πύλας οἱ ἄρχοντες,

---

111. Α' Κορ. 8, 6.

112. Ἑβρ. 1, 6.

113. Ματθ. 4, 11.

114. Ματθ. 24, 31.

115. Ἰω. 5, 23.

116. Φιλιπ. 2, 6.

117. Δευτ. 6, 4.

118. Ψαλμ. 49, 1.

119. Ψαλμ. 117, 27.

120. Ψαλμ. 83, 8.

121. Μιχ. 7, 18.

122. Ματθ. 9, 2.

123. Ματθ. 9, 6. Μαρκ. 2, 11.

124. Α' Τιμ. 1, 17.

καὶ σεῖς πύλαι αἰώνιαί ἀνοίξατε διάπλατα διὰ νὰ εἰσέλθῃ ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης»¹²⁵, ὁ Δανιὴλ ἤκουσεν· «ἡ βασιλεία αὐτοῦ εἶναι βασιλεία αἰώνιος»¹²⁶ καὶ ἡ «βασιλεία αὐτοῦ δὲν θὰ καταστραφῇ»¹²⁷. Καὶ γενικῶς, ὅσα θὰ εὐρύρης νὰ λέγωνται εἰς τὰς Γραφάς, περὶ τοῦ Πατρὸς, θὰ εὐρύρης ἐπίσης τόσα εἰς ἀριθμὸν νὰ λέγωνται καὶ διὰ τὸν Υἱόν, ἐκτὸς μόνον, ὅτι καὶ αὐτὸς εἶναι Πατήρ, καθὼς προελέχθη.

50. Ἐὰν λοιπὸν κάποιος σκέπτεται κάποιαν ἄλλην ἀρχὴν καὶ ἄλλον Πατέρα, διὰ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν ἰσότητά τῶν ὀνομάτων τούτων, ἢ σκέψις εἶναι τρελλή. Ἐὰν ὁμως, λόγῳ τοῦ ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὅλα ὅσα εἶναι τοῦ Πατρὸς εἶναι καὶ τοῦ Υἱοῦ, ὥσαν εἰκόνα καὶ τρόπον ἐκφράσεως, ὥς σκεφθῶμεν χωρὶς προκατάληψιν ἂν ἡ οὐσία, ποὺ εἶναι ξένη ἀπὸ τὴν οὐσίαν τοῦ Πατρὸς, καὶ ἂν ὁ τοιοῦτος, ποὺ εἶναι διαφόρου φύσεως καὶ ἀπὸ ξένην οὐσίαν καὶ ὄχι ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα, εἶναι κατάλληλος διὰ νὰ ἀποδώσωμεν εἰς αὐτὸν τοιαύτας ἰδιότητας. Διότι πρέπει νὰ προσέξωμεν μετὰ φόβου μήπως, ἂν μεταφέρωμεν τὰ ἀνήκοντα εἰς τὸν Πατέρα εἰς ἐκεῖνον ποὺ εἶναι ἀνόμοιος μὲ αὐτὸν εἰς τὴν οὐσίαν, καὶ ἐκφράσωμεν τὴν θεότητα τοῦ Πατρὸς, δι' ἐκείνου ποὺ εἶναι ἀνομοιογενὴς καὶ ξένος πρὸς τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, εἰσαγάγωμεν εἰς τὴν θεότητα κάποιαν ἄλλην οὐσίαν ξένην μὲν, πλὴν κατάλληλον νὰ δεχθῇ τὰ ἰδιώματα τῆς πρώτης οὐσίας καὶ μήπως ἔτσι ἐντροπισθῶμεν ἀπὸ αὐτὸν τὸν Θεόν, ποὺ λέγει· «τὴν δόξαν μου δὲν θὰ δώσω εἰς ἄλλον»¹²⁸ καὶ εὐρεθῶμεν νὰ προσκυνοῦμεν τὸν ξένον, καὶ λογαριασθῶμεν τέτοιοι, ποὺ ἦσαν οἱ τότε Ἰουδαῖοι, λέγοντες· «διατί σύ, ἐνῶ εἶσαι ἄνθρωπος κάμνεις τὸν ἑαυτὸν σου Θεόν;»¹²⁹, ὅταν μὲ τὸ νὰ μεταφέρουν εἰς αὐτὸν τὰς ἰδιότητας τοῦ πονηροῦ πνεύματος, ἐβλασφήμουν λέγοντες ὅτι· «ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια μὲ τὴν δύναμιν τοῦ

125. Ψαλμ. 23, 7.

126. Δαν. 4, 31.

127. Δαν. 7, 14.

128. Ἦσ. 42, 8.

129. Ἰω. 10, 33.

Βεελζεβούλ»¹³⁰. Ἐάν δὲ τοῦτο εἶναι ἀνάρμοστον, γίνεται φανερόν ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν ἡμπορεῖ νὰ εἶναι ἀνομοιοούσιος, ἀλλὰ ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα. Διότι πράγματι, ἐάν τὰ ἰδιώματα τοῦ Πατρὸς εἶναι φυσικῶς καὶ ἰδιώματα τοῦ Υἱοῦ, τότε καὶ ὁ ἴδιος ὁ Υἱὸς εἶναι ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ λόγῳ τῆς τοιαύτης ἐνότητος τῆς θεότητος καὶ τῆς φύσεως αὐτὸς καὶ ὁ Πατὴρ εἶναι ἓν, καὶ «ὁ θλέπων τὸν Υἱὸν θλέπει τὸν Πατέρα», πολὺ ὀρθῶς ἐλέγχθη ἀπὸ τοὺς Πατέρας, ὅτι εἶναι ὁμοούσιος, διότι ἐκεῖνος πού εἶναι ἐξ ἄλλης οὐσίας, δὲν δικαιούται νὰ ἔχη τοιαῦτα ἰδιώματα.

51. Καὶ πάλιν ἐάν, καθὼς προείπομεν, ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι ἐκ μετουσίας Υἱός, ἀλλὰ τὰ μὲν κτίσματα ἔχουν εἶναι ἅλα τὴν παρὰ Θεοῦ χάριν λόγῳ συμμετοχῆς, αὐτὸς δὲ εἶναι Σοφία καὶ Λόγος τοῦ Πατρὸς, καὶ λόγῳ τῆς ἐξ αὐτοῦ γεννήσεως, ἔχει πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς, εἶναι φανερόν ὅτι μὲ τὸ νὰ εἶναι αὐτὸς ἡ θεοποιὸς καὶ ἡ φωτιστικὴ δύναμις τοῦ Πατρὸς, διὰ τῆς ὁποίας ὅλα θεοποιούνται καὶ ζωοποιοῦνται, δὲν εἶναι ξένος, ὥς πρὸς τὴν οὐσίαν ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἀλλ' ὁμοούσιος. Διότι μὲ τὸ νὰ μετέχωμεν αὐτοῦ, μετέχομεν τοῦ Πατρὸς, λόγῳ τοῦ ὅτι οὗτος εἶναι τοῦ Πατρὸς γνήσιος Λόγος. Ὅθεν, ἐάν καὶ αὐτὸς ἦτο λόγῳ μετουσίας καὶ ὄχι ἐκ τοῦ Πατρὸς ἢ κατ' οὐσίαν θεότης καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, δὲν θὰ ἡμποροῦσε νὰ θεοποιήσῃ ἐπειδὴ θὰ ἔπρεπε νὰ θεοποιηθῇ καὶ ὁ ἴδιος. Διότι δὲν εἶναι δυνατόν ἐκεῖνος πού ἔχει κάτι λόγῳ μετοχῆς νὰ μεταδώσῃ εἰς ἄλλους ἐκεῖνο πού ἔχει ἐκ μεταλήψεως, διότι αὐτὸ πού ἔχει δὲν εἶναι ἰδικόν του, ἀλλὰ ἐκεῖνου, πού τὸ ἔδωσεν εἰς αὐτόν, καὶ ἐκεῖνο, πού ὁ ἴδιος ἔλαθε, ἔλαθε μόλις τὴν χάριν, πού ἦτο μόνον ἀρκετὴ διὰ τὸν ἴδιον.

Καὶ τώρα, ὥς ἐξετάσωμεν μὲ προσοχὴν καὶ τὴν αἰτίαν, διὰ τὴν ὁποίαν μερικοί, καθὼς λέγεται, ἀπορρίπτουν τὸ ὁμοούσιον, μήπως ἴσως ἐκ τῆς αἰτίας ταύτης ἀποδεικνύεται μᾶλλον, ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα. Λέγουν λοιπόν, καθὼς σεῖς ἐγράψατε, δὲν

πρέπει νά λέγωμεν τὸν Υἱὸν ὁμοούσιον μὲ τὸν Πατέρα, διότι ὁ λέγων ὁμοούσιον λέγει τρία πράγματα· κάποιαν οὐσίαν, ποὺ προϋπάρχει καὶ ἐκεῖνοι, ποὺ γεννῶνται ἀπὸ αὐτὴν, εἶναι ὁμοούσιοι. Καὶ συμπεραίνουν· «ἐάν λοιπὸν ὁ Υἱὸς εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα, ἀνάγκη νά προϋπάρχῃ αὐτῶν οὐσία, ἀπὸ τὴν ὁποίαν καὶ ἐγεννήθησαν, καὶ ὅτι δὲν εἶναι ὁ μὲν εἰς πατὴρ, ὁ δὲ ἄλλος υἱός, ἀλλὰ καὶ οἱ δύο ἀδελφοί». Ταῦτα ἂν καὶ εἶναι ἐρμηνεῖαι Ἑλληνῶν, καὶ δὲν εἶναι δι' ἡμᾶς ἀναγκαῖα ὅσα ἐκεῖνοι λέγουσιν, ἐν τούτοις, ἃς ἴδωμεν ἐάν τὰ πράγματα, ποὺ λέγονται ὁμοούσια, καὶ ἀδελφὰ ἐκ προϋποτιθεμένης οὐσίας, τί ἐκ τῶν δύο εἶναι ὁμοούσια μεταξύ των, ἢ ὁμοούσια μὲ τὴν οὐσίαν ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐγεννήθησαν. Διότι ἐάν μὲν εἶναι ὁμοούσια μεταξύ των, θὰ εἶναι ἕτερούσια καὶ ἀνόμοια πρὸς τὴν οὐσίαν, ποὺ ἐγέννησεν αὐτά. Διότι τὸ ἕτερούσιον ἀντίκειται πρὸς τὸ ὁμοούσιον. Ἐάν δὲ τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ὁμοούσιον μὲ τὴν οὐσίαν ποὺ ἐγέννησεν αὐτά, εἶναι φανερόν ὅτι αὐτὸ ποὺ γεννᾶται ἀπὸ κάποιον εἶναι ὁμοούσιον μὲ τὸν γεννήσαντα αὐτό, καὶ δὲν εἶναι ἀνάγκη πλέον νά ζητοῦμεν τρεῖς οὐσίας, ἀλλὰ μόνον νά ἐρευνῶμεν ἐάν εἶναι ἀληθές, ὅτι τοῦτο εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνο. Διότι καὶ ἂν συμβῇ νά μὴ ἐγεννήθησαν δύο ἀδελφοὶ ἀπὸ ἐκείνην τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ μόνον εἰς, δὲν θὰ εἴπη κανεὶς ὅτι οὗτος εἶναι ἄλλος κατὰ τὴν οὐσίαν ποὺ τὸν ἐγέννησεν, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει ἕτερος, ποὺ ἐγεννήθη ἀπὸ αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀκόμη εἶναι ὁ μόνος καὶ αὐτὸς θὰ εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν γεννήσαντα αὐτόν. Ἐπειδὴ τί θὰ εἴπωμεν διὰ τὴν θυγατέρα τοῦ Ἰεφθάε ἐπειδὴ «ἦτο μονογενὴς καὶ δὲν ἦτο», λέγει, «ἄλλο τέκνον αὐτοῦ»¹³¹, καὶ διὰ τὸν υἱὸν τῆς χήρας, τὸν ὁποῖον ὁ Κύριος ἀνέστησεν ἐκ τῶν νεκρῶν, ἐπειδὴ καὶ οὗτος δὲν εἴχεν ἄλλον ἀδελφόν, ἀλλ' ἦτο μονογενὴς¹³², ἄρα δὲν ἦτο ὁμοούσιος ὁ καθεὶς ἀπ' αὐτοὺς μὲ τὸν γεννήσαντα αὐτόν; καὶ ὅμως ἦσαν ὁμοούσιοι· διότι ἦσαν τέκνα· καὶ τὸ ὁμοούσιον εἶναι ἰδιάζον γνώρισμα τέκνων πρὸς γονεῖς. Ἔτσι καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ποὺ οἱ Πατέρες εἶπον ὅτι ἦτο ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ὀρθῶς εἶπον, ὅτι εἶναι

131. Κριτ. 11, 34.

132. Πρβλ. Λουκ. 7, 12.

καὶ ὁμοούσιος μὲ αὐτόν. Διότι τὴν αὐτὴν ἰδιότητα ἔχει καὶ τὸ ἀπαύγασμα μὲ τὸ φῶς. "Ἀλλως θὰ ἔπρεπε νὰ δεχθῶμεν ὅτι οὔτε ἡ κτίσις ἐγένεν ἐκ τοῦ μηδενός, διότι ἐφ' ὅσον οἱ ἄνθρωποι γεννοῦν παθητικῶς, οἱ ἴδιοι κατεργάζονται τὴν ὕλην ποῦ προϋπάρχει δι' αὐτούς, διότι ἄλλως δὲν θὰ ἠμποροῦσαν νὰ κατασκευάσουν τίποτε. Ἐὰν δὲ ἐννοῶμεν, ὅτι ἡ κτίσις δὲν ἐγένεν ἀπὸ τὸν Θεὸν κατὰ τὸν τρόπον, ποῦ δημιουργοῦν οἱ ἄνθρωποι, κατὰ μείζονα λόγον δὲν πρέπει νὰ ἐννοῶμεν ὅτι ὁ Θεὸς γεννᾷ κατὰ τρόπον ἀνθρώπινον, οὔτε νὰ ἐκλαμβάνωμεν τὸ ὁμοούσιον ὡς νοοῦμεν αὐτὸ διὰ τὰ ὕλικά σώματα, ἀλλὰ πρέπει νὰ θέτῃμεν κατὰ μέρος τὰ κτίσματα, καί, ἀφοῦ παραμερίσωμεν εἰς κάποιαν δευτερεύουσαν θέσιν τὰς ἀνθρωπίνους εἰκόνας, καὶ ὅλας γενικῶς τὰς σωματικὰς αἰσθήσεις, νὰ ἀναθῶμεν μὲ τὸν νοῦν μας εἰς τὸν Πατέρα καὶ ἅς μὴ κάμῃμεν τὸ λάθος νὰ ἀποχωρίζωμεν τὸν Υἱὸν ἀπὸ τὸν Πατέρα μὲ τὸ νὰ προσθέτῃμεν αὐτὸν εἰς τὰ δημιουργήματά του.

52. Ἄλλ' ἐὰν καὶ κατ' ἄλλον τρόπον, μὲ τὸ νὰ ὁμολογοῦμεν τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, ὁμιλοῦμεν διὰ δύο ἀρχὰς ἢ δύο θεοὺς ὅπως ὁ Μαρκίων καὶ ὁ Οὐαλεντίνος, ἢ ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι κατ' ἄλλον τρόπον Θεός, καὶ δὲν εἶναι ὁ Υἱὸς εἰκὼν καὶ χαρακτήρ τοῦ Πατρὸς λόγῳ τοῦ ὅτι ἐγεννήθη ἐξ αὐτοῦ, τότε ἅς εἶναι ἀνόμοιος. Ἐὰν ὁμῶς ὁμολογοῦμεν μίαν καὶ μόνην θεότητα, τὴν θεότητα τοῦ Πατρὸς καὶ ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι Λόγος καὶ Σοφία αὐτοῦ, καὶ μὲ τὸ νὰ πιστεύωμεν ἔτσι δὲν ὁμιλοῦμεν περὶ δύο θεῶν, καὶ πιστεύομεν ὅτι ἡ ἐνότης τοῦ Υἱοῦ μὲ τὸν Πατέρα δὲν συνίσταται εἰς τὴν ὁμοιότητα τῆς διδασκαλίας, ἀλλὰ πραγματικῶς εἰς τὴν οὐσίαν τῆς θεότητος, καὶ οὕτω πιστεύοντες δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ὁμιλῶμεν διὰ δύο θεοὺς, ἀλλ' ὅτι εἰς εἶναι ὁ Θεὸς ἐπειδὴ ἓν εἶναι καὶ τὸ εἶδος τῆς θεότητος, ὅπως τὸ φῶς καὶ τὸ ἀπαύγασμα. Διότι τοῦτο ἐφανερώθη εἰς τὸν πατριάρχην Ἰακώβ, καὶ λέγει ἡ Γραφή· «ὁ ἡλῖος ἀνέτειλεν εἰς αὐτόν, ὅταν ἔπαυσε νὰ φαίνεται ἡ ὄψις τοῦ Θεοῦ»¹³³. Καὶ οἱ ἅγιοι προφηταὶ μὲ τὸ νὰ βλέπουν τοῦτο καὶ νὰ κατανοοῦν ὀρθῶς,

133. Γεν. 32, 31.

τίνος εἰκὼν εἶναι ὁ Υἱός, ἔλεγον· «Ἐγινε Λόγος Κυρίου, πρὸς ἐμέ»¹³⁴, διότι ἐγνώριζον τὸν Πατέρα, ποῦ ἐγένετο φανερός καὶ ἀπεκαλύπτετο δι' αὐτοῦ εἶπον μετὰ θεβαιότητος· «ἐφανερώθη εἰς ἐμέ ὁ Θεὸς τῶν Πατέρων ἡμῶν, ὁ Θεὸς τοῦ Ἀβραάμ, τοῦ Ἰσαάκ καὶ τοῦ Ἰακώβ»¹³⁵. Ἐφ' ὅσον τοῦτο ἔχει ἔτσι, διατὶ ἐκείνον, ὁ ὁποῖος εἶναι εἰς μέ τὸν Πατέρα, καὶ ἐμφανίζεται ὅπως εἶναι ὁ Πατὴρ, κατὰ τὴν ὁμοιότητα καὶ τὴν μίαν θεότητα, δι-στάζομεν νὰ εἴπωμεν αὐτὸν ὁμοούσιον; Διότι, ἐάν μὲν, ὅπως πολλάκις εἵπομεν, δὲν ἔχει οὗτος τὸ προσὸν τῆς πατρικῆς οὐσίας, οὔτε τὴν ὁμοιότητα ὡς Υἱός, ὀρθῶς δι-στάζομεν. Ἐάν ὅμως οὗτος εἶναι ἡ φωτιστικὴ καὶ δημι-ουργικὴ, ἡ κατ' ἐξοχὴν εἰδικὴ δύναμις τοῦ Πατρὸς, ἄνευ τῆς ὁποίας οὔτε δημιουργεῖ οὔτε γίνεται γνωστός «διότι τὰ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγιναν καὶ ἀπ' αὐτὸν συντηροῦν-ται»¹³⁶ διατὶ, ἐφόσον ὀρθῶς ἐννοοῦμεν τὸ πρᾶγμα, ἀ-ποφεύγομεν νὰ εἴπωμεν τὴν λέξιν, ποῦ σημαίνει τοῦ-το; Διότι τί ἄλλο εἶναι, ποῦ εἶναι ἔτσι τῆς αὐτῆς φύ-σεως μετὸν Πατέρα, παρὰ μόνον τὸ ὁμοούσιον μετ' αὐ-τόν; Διότι ὁ Θεὸς δὲν προσέλαθε τὸν Υἱὸν ὡς κάποιον ξένον, ὥσάν νὰ ἐχρειάζετο κάποιον ὑπηρέτην εἰς τὸ ἔρ-γον του, οὔτε τὰ ἔργα εἶναι ἴσης ἀξίας μετὸν κτίσαν-τα, ὥστε νὰ τιμῶνται ὅπως ἐκεῖνος, ἢ νὰ νομίζωνται ὅτι αὐτὰ καὶ ὁ Πατὴρ εἶναι ἓν. Ἡ ἄς τολμήσῃ κάποιος νὰ κάμῃ διάκρισιν καὶ νὰ εἴπῃ ὅτι δύο φῶτα ὑπάρχουν, ὁ ἥλιος καὶ τὸ ἀπαύγασμα ἢ εἶναι διαφορετικὰ εἰς τὴν οὐσίαν, ἢ ὅτι τὸ ἀπαύγασμα ἐγινεν ὕστερον, καὶ ὅτι δὲν εἶναι καθαρὸν καὶ γνήσιον γέννημα ἐκ τοῦ ἡλίου, ὥστε ὁ ἥλιος καὶ τὸ ἀπαύγασμα νὰ εἶναι δύο, ἓν δὲ τὸ φῶς λόγῳ τοῦ ὅτι εἶναι γέννημα ἐκ τοῦ ἡλίου. Ἐπειδὴ ὅμως τοιαύτη εἶναι ἡ φύσις τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα ἀδιαίρετος, καὶ ἡ θεότης δὲν προσετέθη ἐκ τῶν ὑστέρων εἰς τὸν Υἱόν, ἀλλ' ἡ θεότης τοῦ Πατρὸς εἶναι ἐν τῷ Υἱῷ, ὥστε ἐκεῖνος ποῦ βλέπει τὸν Υἱὸν νὰ βλέπῃ εἰς αὐτὸν τὸν Πατέρα, διατὶ ὁ τοιοῦτος νὰ μὴ ὀνομάζεται ὁμοούσιος;

134. Ἱερ. 1, 11.

135. Ἐξ. 3, 16.

136. Κολ. 1, 16.

53. Καὶ ταῦτα μὲν εἶναι ἀρκετὰ διὰ τὰς πείσους
 νὰ μὴ κατηγορῇτε ἐκείνους, ποὺ εἶπον ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι
 ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα. Ἐν τούτοις ἃς ἐξετάσωμεν
 καὶ αὐτὴν τὴν λέξιν τοῦ ὁμοουσίου καθ' ἑαυτὴν, διὰ τὰς
 μάθωμεν ἐὰν πρέπει νὰ χρησιμοποιῶμεν αὐτὴν καθόλου,
 καὶ ἐὰν εἶναι ἢ κατάλληλος λέξις, ἢ ὁποία ἀρμόζει νὰ
 λέγεται διὰ τὸν Υἱόν. Διότι καὶ σεῖς γνωρίζετε καὶ δὲν
 ἤμπορεῖ κανεὶς νὰ ἀμφιβάλλῃ ὅτι τὸ ὅμοιον δὲν λέγε-
 ται ἐν σχέσει μὲ τὰς οὐσίας, ἀλλ' ἐν σχέσει μὲ τὰ σχή-
 ματα καὶ τὰς ποιότητας χρησιμοποιεῖται ὁ ὅρος ὅμοιον.
 Διότι σχετικῶς μὲ τὰς οὐσίας δὲν ἤμπορεῖ νὰ χρησιμο-
 ποιῇται ἡ λέξις ὁμοιότης, ἀλλ' ἡ λέξις ταυτότης πρέπει
 νὰ λέγεται. Παραδείγματος χάριν, ἄνθρωπος λέγεται ὁ-
 μοιος πρὸς ἄνθρωπον ὄχι κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ
 τὴν μορφήν καὶ τὸν χαρακτήρα, διότι κατὰ τὴν οὐσίαν
 εἶναι τῆς αὐτῆς φύσεως. Καὶ πάλιν ὁ ἄνθρωπος πρὸς
 τὸν σκύλλον δὲν λέγεται ἀνόμοιος, ἀλλ' ὅτι εἶναι δια-
 φορετικῆς φύσεως· ἐπομένως ἐνῶ οἱ δύο τοῦ πρώτου πα-
 ραδείγματος εἶναι τῆς αὐτῆς φύσεως καὶ ὁμοούσιοι, οἱ
 δύο τοῦ δευτέρου παραδείγματος εἶναι διαφορετικῆς φύ-
 σεως καὶ ἐξ ἄλλης οὐσίας. Διὰ τοῦτο καὶ ἐκεῖνος, ποὺ
 λέγει κάτι ὅμοιον κατ' οὐσίαν, λέγει τοῦτο ὅμοιον λό-
 γῳ μετοχῆς, διότι τὸ ὅμοιον εἶναι ποιότης, ἢ ὁποία ἡμ-
 πορεῖ νὰ προστεθῇ εἰς τὴν οὐσίαν. Ἀλλὰ τοῦτο ἤμπορεῖ
 νὰ ἐφαρμόζη διὰ τὰ ποιήματα, διότι ταῦτα διὰ μετοχῆς
 ὁμοιοῦνται μὲ τὸν Θεόν. «Διότι, λέγει, ὅταν φανερωθῇ
 θὰ εἴμεθα ὅμοιοι μὲ αὐτόν»¹³⁷, δηλαδή, ὅμοιοι ὄχι εἰς τὴν
 οὐσίαν, ἀλλ' εἰς υἰότητα, τὴν ὁποίαν θὰ ἔχομεν λάθῃ
 παρ' αὐτοῦ ἐκ μετοχῆς. Ἐὰν λοιπὸν λέγετε ὅτι καὶ ὁ
 Υἱὸς εἶναι Υἱὸς ἐκ μετοχῆς, ἃς λέγεται ἀπὸ τὰς ὁμοιο-
 ούσιος. Ἀλλ' ἂν οὗτος λέγεται μὲ αὐτὴν τὴν ἐννοίαν ὁ-
 μοιοούσιος, τότε δὲν εἶναι καθόλου οὔτε φῶς, οὔτε φύσει
 Θεός, διότι τὰ ὅμοια λόγῳ μετοχῆς δὲν εἶναι κατὰ ἀλή-
 θειαν, ἀλλὰ καθ' ὁμοιότητα τῆς ἀληθείας ὅμοια, ὥστε νὰ
 ἠμποροῦν νὰ μεταπίπτουν εἰς ἀνομοιότητα καὶ νὰ ἀφαι-
 ρῇται ἀπ' αὐτὰ ἐκεῖνο, ποὺ ἔλαβον ἐκ μετοχῆς. Τοῦτο δὲ
 πάλιν ἀρμόζει εἰς τὰ κτίσματα καὶ τὰ ποιήματα. Ἐπο-
 μένως, ἂν τοῦτο εἶναι ἀτοπον, δὲν ἤμπορεῖ νὰ εἶναι Υἱὸς

137. Α' 1^{ου}. 3, 2.

ἐκ μετοχῆς, ἀλλὰ κατὰ φύσιν καὶ ἀληθινὸς Υἱός, φῶς, σοφία, Θεός. Ἐφ' ὅσον δὲ εἶναι Υἱὸς κατὰ φύσιν καὶ ὄχι ἐκ μετοχῆς, δὲν ἤμπορεῖ νὰ λέγεται ὁρθῶς ὁμοιούσιος, ἀλλ' ὁμοούσιος. Ὅτι δὲ δὲν ἤμπορεῖ κανεὶς νὰ εἴπῃ εἰς ἄλλας περιπτώσεις, διότι ἀπεδείχθη ὅτι τὸ ὅμοιον δὲν λέγεται ὁρθῶς σχετικῶς μὲ τὰς οὐσίας, πῶς νὰ μὴ εἶναι ἀνόητον, ἵνα μὴ εἴπωμεν καὶ ἐπικίνδυνον, νὰ λέγεται τοῦτο διὰ τὸν Υἱὸν ἀντὶ τοῦ «ὁμοούσιος»;

54. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ Σύνοδος εἰς τὴν Νίκαιαν καλῶς ἔγραψεν, ἐκεῖνο ποῦ ἔπρεπε νὰ εἴπῃ, ὅτι ὁ Υἱὸς ποῦ ἐγεννήθη ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα. Καὶ ἡμεῖς, ἀφοῦ ἐμάθομεν ταῦτα ἅς μὴ πολεμῶμεν σκιὰς καὶ πρὸ πάντων ὅταν γνωρίζωμεν ὅτι καὶ ἐκεῖνοι, ποῦ ἔγραψαν αὐτά, δὲν τὰ ἔγραψαν μὲ σκοπὸν νὰ παρερμηνεύσουν τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ διὰ νὰ ὑπερασπίσουν μὲν τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, νὰ ἀνατρέψουν δὲ τὰς κατ' αὐτοῦ θλασφημίας τῶν Ἀρειομανιτῶν, ἐξέθεσαν ἔτσι τὴν πίστιν. Διότι πρέπει νὰ σκεπτόμεθα καὶ νὰ κατανοῶμεν ἀκριβῶς ὅτι ὅταν μὲν λέγωμεν ἄνομοιούσιον καὶ ἐξ ἑτέρας οὐσίας δὲν ἐννοοῦμεν τὸν ἀληθινὸν Υἱόν, ἀλλὰ κάποιον ἀπὸ τὰ κτίσματα καὶ κάποιον υἱοθετημένον καὶ θετὸν Υἱόν, πρᾶγμα ποῦ ἀρέσει εἰς τοὺς αἵρετικούς. Ὅταν δὲ λέγωμεν χωρὶς ἀντιλογίας τὸ «ὁμοούσιον Υἱόν», σημαίνουμεν τὸν γνήσιον Υἱόν, ποῦ ἐγεννήθη ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἔστω καὶ ἂν μὲ τοῦτο σκίζουν τὰ ροῦγά των ἀπὸ ὀργὴν οἱ χριστομάχοι. Αὐτὰ λοιπόν, τὰ ὁποῖα ἐγὼ ἔμαθον καὶ ἤκουσα ἀπὸ ἀνθρώπων φρονίμων νὰ συζητοῦν, ἔγραψα συντόμως, σεῖς δέ, στερεωμένοι ἐπάνω εἰς «τὸν θεμέλιον τῶν ἀποστόλων»¹³⁸, καὶ πιστοὶ εἰς τὰς παραδόσεις τῶν Πατέρων, νὰ εὐχεσθε ὅπως σταματήσουν κάποτε εἰς τὸ ἐξῆς κάθε φιλονικία καὶ φανατικὸς ζῆλος, καὶ καταδικασθοῦν αἱ ἀνόητοι συζητήσεις τῶν αἵρετικῶν, καὶ κάθε λογομαχία, καὶ ὅπως ἡ μὲν κακόφημος καὶ ἀνθρωποκτόνος αἵρεσις τῶν Ἀρειανῶν ἀφανισθῇ, διαλάμψῃ δὲ εἰς τὰς καρδίας ὅλων ἡ ἀλήθεια, ὥστε ὅλοι εἰς ὅλα τὰ

138. Ἐφεσ. 2, 20.

μέρη νὰ «λέγουν τὸ αὐτὸ»¹³⁹ καὶ νὰ πιστεύουν τὴν αὐτὴν πίστιν. Καὶ ἔτσι, ἀφοῦ πλέον δὲν μείνει καμμιά ἀρειανὴ δυσφήμησις, νὰ προφέρεται καὶ νὰ ὁμολογῇται εἰς ὅλας τὰς Ἐκκλησίας· «εἰς Κύριος, μία πίστις, ἓν θάπτισμα»¹⁴⁰ εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν Κύριον ἡμῶν, διὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος ἀνήκει εἰς τὸν Πατέρα, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

55. Ἀφοῦ εἶχα γράψει τὰ γεγονότα, ποὺ ἔλαθον χώραν εἰς τὰς συνόδους, ἐπληροφορήθην ὅτι ὁ ἀσεβέστατος Κωνσταντῖος ἔγραψεν εἰς τοὺς ἐπισκόπους, ποὺ παρέμειναν εἰς Ἀρίμινον. Καὶ ἀμέσως ἐφρόντισα νὰ λάθω ἀντίγραφα διὰ μέσου ἀληθινῶν ἀδελφῶν καὶ νὰ ἀποστείλω πρὸς σὰς καὶ τὰς ἀπαντήσεις τῶν ἐπισκόπων, διὰ νὰ πληροφορηθῇτε, ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν ἀσεβῆ πανουργίαν τοῦ βασιλέως, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν σταθερότητα καὶ τὸ ἀμετακίνητον τῆς γνώμης τῶν ἐπισκόπων πρὸς τὴν ἀλήθειαν.

Ἐ ρ μ η ν εῖ α τ ῆ ς ἐ π ι σ τ ο λ ῆ ς

Ὁ Κωνσταντῖος Νικητὴς καὶ Θριαμβευτὴς Αὐγουστος πρὸς ὅλους τοὺς ἐπισκόπους, ποὺ συνῆλθον εἰς Ἀρίμινον.

“Ὅτι ἡμεῖς πάντοτε ἐφροντίζομεν καὶ προηγουμένως ὑπὲρ τοῦ θεοῦ καὶ προσκυνητοῦ νόμου δὲν ἀγνοεῖ οὔτε ἡ ἰδική σας χρηστότης, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἴδωμεν τοὺς εἴκοσιν ἐπισκόπους, τοὺς ὁποίους ἀπέστειλε τώρα ἡ σύνεσις σας, οἱ ὁποῖοι ἐπεφορτίσθησαν τὴν πρεσβείαν, τὴν ὁποίαν ἀνεθέσατε εἰς αὐτούς. Διότι ἐβίαζεν ἡμᾶς ἡ ἀνάγκη νὰ ἐκστρατεύσωμεν ἐναντίον τῶν θαρβάρων, καί, ὥς γνωρίζετε, ἡ ψυχὴ πρέπει νὰ εἶναι ἐλευθέρᾳ ἀπὸ κάθε φροντίδα, ὅταν κανεὶς ἀσχολῇται μὲ τὰ θέματα περὶ τοῦ θεοῦ νόμου. Διὰ τοῦτο ἐδώσαμεν ἐντολὴν εἰς τοὺς ἐπισκόπους νὰ περιμένουν τὴν ἐπάνοδον ἡμῶν, ὥστε, ὅταν τακτοποιηθοῦν πρῶτον καλῶς αἱ ὑποθέσεις τοῦ κρά-

139. Α' Κορ. 1, 10.

140. Ἐφεσ. 4, 50.

τους, νὰ ἡμπορέσωμεν ὕστερα νὰ ἀκούσωμεν καὶ μελετήσωμεν ἐκεῖνα ποὺ θὰ μᾶς ὑποβάλουν. Ἄς μὴ φανῇ ὁμως θαρὺ εἰς τὴν στερρότητά¹⁴¹ σας τὸ νὰ περιμένετε τὴν ἐπάνοδον αὐτῶν, οὕτως ὥστε ὅταν ἐπανεέλθουν μὲ τὰς ἀποκρίσεις ἡμῶν ἡμπορέσετε νὰ συμβιβάσετε τὰς ἀντιθέσεις γνωμῶν πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας.

Αὐτὰ ἦσαν ἐκεῖνα ποὺ ἔλαθον οἱ ἐπίσκοποι διὰ χειρὸς τριῶν ἀπεσταλμένων.

Ἀπάντησις τῶν Ἐπισκόπων

Ἐλάθομεν τὰ γράμματα τῆς φιλανθρωπίας σου, κύριε θεοφιλέστατε θασιλεῦ, τὰ ὅποια πληροφοροῦν ἡμᾶς ὅτι, λόγῳ τῆς ἀπασχολήσεώς σου μὲ ἐπείγουσας ὑποθέσεις τοῦ κράτους, δὲν ἡμπόρεσες μέχρι τώρα νὰ δεχθῇς εἰς ἀκρόασιν τοὺς ἀπεσταλμένους μας, καὶ διατάξεις ἡμᾶς νὰ περιμένωμεν τὴν ἐπάνοδον αὐτῶν, ἕως ὅτου ἡ εὐσέθειά σου εὐκαιρήσῃ νὰ λάβῃ γνῶσιν παρ' αὐτῶν αὐτά, ποὺ ἀποφασίσσαμεν ἐν ἀρμονίᾳ μὲ ἐκεῖνα ποὺ ἐξέθεσαν οἱ πρόγονοί μας. Ἀλλὰ καὶ τώρα διὰ τῶν γραμμάτων τούτων ὁμολογοῦμεν καὶ παρέχομεν διαβεβαίωσιν ὅτι δὲν πρόκειται καθόλου νὰ ἀλλάξωμεν τοὺς σκοπούς μας, σύμφωνα καὶ μὲ τὰς ἐντολάς ποὺ ἐδώσαμεν εἰς τοὺς ἀπεσταλμένους μας. Ζητοῦμεν λοιπὸν ὅπως διατάξῃς μὲ εἰρηνικὸν πρόσωπον ὅπως ἀναγνωσθοῦν τὰ παρόντα γράμματα τῆς μετριότητος ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ ὑποδεχθῇς εὐχαρίστως καὶ ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ἀπεστείλαμεν μὲ τοὺς ἀπεσταλμένους μας. Ἡ σὴ ἡμερότης ἀντιλαμβάνεται μαζὶ μὲ ἡμᾶς πόσον μεγάλη εἶναι ἡ λύπη καὶ ἡ κατήφεια ποὺ ἐπικρατεῖ εἰς τοὺς εὐλογημένους χρόνους τῆς θασιλείας σου, λόγῳ τοῦ γεγονότος ὅτι τόσαι πολλαὶ Ἐκκλησίαι εἶναι χωρὶς ἐπισκόπους. Καὶ δι' αὐτὸ παρακαλοῦμεν καὶ πάλιν τὴν φιλανθρωπίαν σου, κύριε θεοσεθέστατε θασιλεῦ, ὅπως, πρὶν νὰ εἰσβάλῃ ὁ δριμύς χειμὼν, ἐὰν θέθαια ἀρέσκη τοῦτο εἰς τὴν εὐσέθειάν σου,

141. Στερρότης: «ἡ σὴ στερρότης», τιμητικὴ προσφώνησις ὑψηλῶν προσώπων.

διατάξης ἡμᾶς νὰ ἐπανεέλθωμεν εἰς τὰς Ἐκκλησίας μας, ἵνα ἔτσι ἠμποροῦμεν μαζί με τοὺς λαοὺς μας νὰ ἀναπέμ-
πωμεν πρὸς τὸν παντοκράτορα Θεὸν καὶ τὸν μονογενῆ
Υἱὸν αὐτοῦ, τὸν Δεσπότην καὶ Σωτῆρα ἡμῶν Χριστὸν
τὰς συνειθισμένας εὐχὰς ὑπὲρ τῆς βασιλείας σου, κα-
θὼς καὶ πάντοτε ἐπράξαμεν καὶ τώρα πράττομεν εὐχό-
μενοι.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

**Τῶν κατ' Αἴγυπτον καὶ Λιβύην ἐνενήκοντα καὶ
τοῦ Μακαρίου Ἀθανασίου κατὰ ἐπισκόπων Ἀ-
ρειανῶν πρὸς τοὺς ἐν τῇ Ἀφρικῇ τιμιωτάτους
Ἐπισκόπους**

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐγγράφη ὑπὸ τοῦ Ἀθανασίου ἐξ ὀνόματος ἐνενήκοντα ἐπισκόπων τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Λιβύης, οἱ ὅποιοι συνήλθον εἰς σύνοδον τὸ 369 εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἐνημερώσῃ τὰς Ἐκκλησίας τῆς Δυτικῆς Ἀφρικῆς περὶ τῶν προσπαθειῶν τῶν Ἀρειανῶν νὰ παρουσιάσουν τὰ ἀποφασισθέντα εἰς τὴν ἐν Ἀριμίνῃ τῆς Ἰταλίας γενομένην Σύνοδον ὡς τὴν τελικὴν διατύπωσιν τῆς πίστεως, συμπληροῦσαν ὁῦθεν τὰς ἐλλείψεις τῆς πίστεως, τὴν ὁποίαν διετύπωσεν ἡ Σύνοδος τῆς Νικαίας. Ἀντιπαράβαλλουσα τὰς συνόδους, αἱ ὁποῖαι συνήλθον ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ πρὸς τὴν Σύνοδον τῆς Νικαίας, ὑπομνησκει ὅτι ἡ μὲν Σύνοδος τῆς Νικαίας εὐλογον αἰτίαν εἶχε τὴν Ἀρειανικὴν αἵρεσιν καὶ τὸν προσδιορισμὸν τοῦ συγχρόνου ἑορτασμοῦ τοῦ Πάσχα ὑπὸ δλων τῶν Χριστιανῶν κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, αἱ δὲ ἄλλαι, ποὺ συνήλθον μετ' αὐτὴν, συνήλθον ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς ἔξωθεν βίας ὡς ἀντίπαλοι τῆς ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου (κεφ. 2).

Ἐν συνεχείᾳ ἀποδεικνύει ὅτι ἡ διατύπωσις τῆς πίστεως τῆς Νικαίας εἶναι σύμφωνος πρὸς τὰς ἀγίας Γραφὰς καὶ τὴν διδασκαλίαν τῶν παλαιωτέρων Πατέρων, καὶ ἀναφέρεται εἰς τοὺς λόγους διὰ τοὺς ὁποίους ὁ ὅρος ὁμοούσιος, ἂν καὶ μὴ ἀπαντῶν εἰς τὰς Γραφὰς,

υιοθετήθη ὡς ἡ πλήρης ἔκφρασις τῆς ὀρθοδόξου πίστεως. Τοῦναντίον ἡ θέσις τῶν Ἀρειανῶν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι κτίσμα εἶναι ἐντελῶς ἀστήρικτος καὶ ἀσυμιβάστος πρὸς τὰς ἁγίας Γραφάς, διότι αἱ σχέσεις τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα εἶναι σχέσεις οὐσίας καὶ οὐχὶ ποιότητος, καθὼς φρονοῦν οἱ Ἀρειανοί, οἵτινες, ἀπορρίπτοντες τὸ ὁμοούσιον, ἔλεγον ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἔχει ὑπόστασιν ἢ οὐσίαν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν βεβαιώσιν τοῦ Θεοῦ, ἀποκαλύπτοντος διὰ τοῦ Μωϋσεως «Ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν» (ὁ ὑπάρχων) (Ἐξόδ. 3, 14).

Περαιτέρω κάμνει γνωστὸν ὅτι ἡ σύνοδος ἔγραψε καὶ πρὸς τὸν Ρώμης Δάμασον περὶ τοῦ Αὐξεντίου, ὅστις ἐγκατεστάθη ὁ ἴδιος ὡς ἐπίσκοπος εἰς τὰ Μεδιόλανα, καὶ ἐκφράζει ἀπορίαν διατὶ οὗτος δὲν καθηρέθη μέχρι τοῦδε, ὡς Ἀρειανὸς συνεργάτης τοῦ ὁμόφρονος αὐτοῦ Γρηγορίου καὶ ὑπεύθυνος πολλῶν κακῶν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν (κεφ. 10). Ἐν τέλει (κεφ. 11) ἐπαναλαμβάνει ὅτι ἡ Σύνοδος τῆς Νικαίας ἐξέθεσε πλήρως τὴν πίστιν εἰς τὴν ἁγίαν Τριάδα, μὲ τὸ νὰ προσθέσῃ εἰς τὸ συνταχθὲν ὑπ' αὐτῆς Σύμβολον, εὐθὺς μετὰ τὴν πίστιν εἰς τὴν θεότητα καὶ τὴν ὁμοουσιότητα τοῦ Υἱοῦ, καὶ τὴν πίστιν εἰς τὴν θεότητα καὶ τὴν ὁμοουσιότητα τοῦ ἁγίου Πνεύματος πρὸς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, εἰποῦσα: «πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον», καὶ οὕτως αὕτη «ἄληθινὴ στηλογραφία κατὰ πάσης αἰρέσεώς ἐστιν».

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ

1. Εἶναι μὲν ἄρκετὰ τὰ ὅσα ἐγράφησαν καὶ ἀπὸ τὸν ἀγαπητὸν συλλειτουργὸν ἡμῶν Δάμασον, τὸν ἐπίσκοπον Ρώμης, καὶ τοὺς ἄλλους τόσους πολλοὺς ἐπισκόπους, ποὺ συνῆλθον εἰς σύνοδον μαζὶ μὲ αὐτόν· ὅχι ὀλιγώτερον ἄρκετὰ εἶναι καὶ ὅσα ἐγράφησαν ἀπὸ τὰς ἄλλας συνόδους, ποὺ ἔγιναν καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν περὶ τῆς ὑγιαינוύσης πίστεως, τὴν ὁποίαν ὁ μὲν Χριστὸς ἐχάρισεν, οἱ δὲ ἀπόστολοι ἐκήρυξαν καὶ οἱ Πατέρες, ποὺ συνῆλθον ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης εἰς τὴν Νίκαιαν, μᾶς παρέδωσαν. Διότι τόση ἦτο τότε ἡ φροντίς, λόγῳ τῆς Ἀρειανικῆς αἵρέσεως, ἵνα, ἐκεῖνοι μὲν ποὺ ἐξέπεσαν εἰς αὐτὴν ἐπαναφερθοῦν εἰς τὴν ὀρθὴν πίστιν, γίνουν δὲ φανεροὶ ἐκεῖνοι, ποὺ τὴν ἐφεῦρον. Μὲ τὴν πίστιν αὐτὴν λοιπὸν συνεφώνησε παλαιότερα καὶ ὅλη ἡ οἰκουμένη, καὶ τῶρα μετὰ τὰς τόσας πολλὰς συνόδους, ποὺ ἔγιναν, ἀφοῦ ἔγινεν ὑπόμνησις αὐτῆς, ὅλοι ἐκεῖνοι ποὺ ζοῦν εἰς τὴν Δαλματίαν, καὶ τὴν Δαρδανίαν, καὶ τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἥπειρον καὶ τὴν Ἑλλάδα, καὶ τὴν Κρήτην, καὶ τὰς ἄλλας νήσους, τὴν Σικελίαν καὶ τὴν Κύπρον, καὶ τὴν Παμφυλίαν, καὶ τὴν Λυκίαν, καὶ τὴν Ἰσαυρίαν, καὶ εἰς ὅλην τὴν Αἰγύπτον, καὶ τὰ μέρη τῆς Λιβύης, καὶ οἱ περισσότεροι κάτοικοι τῆς Ἀραβίας ἔμαθον καλῶς αὐτὴν, καὶ ἐθαύμασαν αὐτοὺς, ποὺ ὑπέγραψαν αὐτὴν, διότι ἔάν ἔμεινε καὶ κάτι κατάλοιπον εἰς αὐτοὺς τὸ ὁποῖον θλαστάνει ἀπὸ τὴν ρίζαν τῶν Ἀρειανῶν, τοῦτο εἶναι ἡ πικρία, ὁ Αὐξέντιος λέγομεν καὶ ὁ Οὐρσάκιος καὶ ὁ Οὐάλης, καὶ ἐκεῖνοι, ποὺ φρονοῦν ὅμοια μὲ αὐτοὺς, οἱ ὁποῖοι διὰ τῶν γραμμάτων τούτων ἀπεκόπησαν καὶ ἀπερρίφθησαν ἔξω τοῦ περιθόλου τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ λοιπὸν εἶναι μὲν ἄρκετὰ, ὅσα ὠμολογήθησαν εἰς τὴν Νίκαιαν καὶ αὐτάρκη, καθὼς προείπομεν, διὰ τὴν ἀνατροπὴν πάσης ἀσεβοῦς αἵρέσεως καὶ πρὸς περιφρούρησιν καὶ ὠφέλειαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας. Ἐπειδὴ ὅμως ἠκούσαμεν, ὅτι μερικοί, μὲ τὸ νὰ θέλουν νὰ πολεμήσουν αὐτὴν, ἐπιχειροῦν νὰ ἐπικαλοῦνται κάποιαν σύνοδον, ποὺ ἔγινεν εἰς τὴν Ἀρίμι-

νον, καὶ φιλονικοῦν, ἰσχυριζόμενοι ὅτι αὐτὴ μᾶλλον παρὰ ἐκείνη τῆς Νικαίας εἶναι ἰσχυρά, ἐθεωρήσαμεν ἀναγκαῖον νὰ γράψωμεν πρὸς ὑμᾶς, ὅπως μὴ ἀνέχεσθε τοὺς τοιοῦτους, διότι οὗτοι οὐδὲν ἄλλο εἶναι παρὰ μία παραφυὰς πάλιν τῆς Ἀρειανικῆς αἵρέσεως. Διότι ἐκεῖνοι, ποὺ δὲν παραδέχονται τὴν σύνοδον, ποὺ ἔγινε (εἶναι δὲ αὕτη ἐκείνη, ποὺ ἔγινεν εἰς τὴν Νίκαιαν), τί ἄλλο ἐπιθυμοῦν παρὰ νὰ ἐπικρατήσουν τὰ φρονήματα τοῦ Ἀρείου; Πῶς ἄλλως λοιπὸν ἀξιίζει νὰ ὀνομάζωνται οὗτοι παρὰ μόνον Ἀρειανοί, ἄξιοι νὰ τύχουν τῆς αὐτῆς τιμωρίας, ποὺ ἤξιζον καὶ ἐκεῖνοι; Οἱ ὅποιοι οὔτε τὸν Θεὸν ἐφοβήθησαν, ποὺ λέγει· «Μὴ μεταθέτης τὰ αἰῶνια σύνορα, ποὺ ἔθεσαν οἱ πατέρες σου»¹, καί, «ἐκεῖνος, ποὺ κακολογεῖ πατέρα ἢ μητέρα νὰ θανατώνεται»²; οἱ ὅποιοι οὔτε τοὺς Πατέρας ἐσεβάσθησαν, ποὺ παρήγγειλαν νὰ ἀναθεματίζονται ἐκεῖνοι, ποὺ πιστεύουν τὰ ἀντίθετα πρὸς τὴν ὁμολογίαν των.

2. Διότι διὰ τοῦτο ἔγινε καὶ ἡ οἰκουμενικὴ Σύνοδος τῆς Νικαίας ἐκ τριακοσίων δέκα ὀκτῶ ἐπισκόπων, ποὺ συνήλθον ἐκεῖ νὰ ἀποφασίσουν περὶ τῆς πίστεως καὶ διὰ τὴν Ἀρειανικὴν αἵρεσιν, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ μὴ γίνωνται τέτοια πράγματα πλέον ἀπὸ μερίδας χριστιανῶν μὲ πρόφασιν τὴν πίστιν, ἀλλὰ καὶ ἂν ποτε γίνουν, νὰ μὴ ἐπικρατοῦν. Διότι, τί λείπει ἀπὸ ἐκείνην, διὰ νὰ ζητήσῃ κανεὶς νεώτερα; Εἶναι πλήρης εὐσεβείας ἡ πίστις τῆς Νικαίας, ἀγαπητοί· αὕτη διεδόθη καὶ ἐπεκράτησεν εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην. Τὴν πίστιν ταύτην ἐγνώρισαν καὶ οἱ Ἰνδοί, καὶ ὅσοι ἄλλοι χριστιανοὶ μεταξὺ τῶν βαρβάρων λαῶν. Ἐπομένως μάταιος ἦτο ὁ κόπος ἐκείνων, ποὺ ἐπεχείρησαν πόλεμον ἐναντίον της. Διότι τώρα οἱ δέκα καὶ πλέον τοιοῦτοι, ποὺ ἔκαμαν συνόδους, καὶ ἀλλάσσουν γνώμην κάθε ἡμέραν, καὶ ἀφαιροῦν ταῦτα μὲν ἀπὸ τὰς πρώτας συνόδους, ἐκεῖνα δέ, ἀφοῦ μεταβάλλουν αὐτά, προσθέτουν εἰς τὰς συνόδους ποὺ ἔγιναν μετὰ ταῦτα. Καὶ δὲν ἔχασαν καμμίαν εὐκαιρίαν μέχρι τώρα ποὺ νὰ μὴ γράφουν, νὰ μὴ διαγράφουν καὶ νὰ μὴ θιάζωνται νὰ

1. Περμ. 22, 28.

2. Ἐξοθ. 21, 16.

ἐπιβάλουν αὐτά, μὴ γνωρίζοντες ὅτι «Κάθε φυτόν, τὸ ὁποῖον δὲν ἐφύτευσεν ὁ Πατήρ ὁ οὐράνιος θὰ ἐκριζωθῇ»³, ὁ δὲ λόγος τοῦ Κυρίου, ὁ ὁποῖος ἔγινε διὰ στόματος τῆς ἐν τῇ Νικαίᾳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, μένει εἰς τὸν αἰῶνα. Διότι καὶ ἂν ἀκόμη παραβάλλῃ κανεῖς ἀριθμὸν πρὸς ἀριθμὸν, οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες Πατέρες εἶναι περισσότεροι ἐκείνων, πού συνέρχονται κατὰ μέρος τόσον, ὅσον καὶ τὸ ὅλον εἶναι περισσότερον ἀπὸ τὸ μέρος· καὶ ἂν κανεῖς θέλῃ νὰ μάθῃ τὴν αἰτίαν τῆς συγκλήσεως τῆς Συνόδου τῆς Νικαίας καὶ τῶν τόσον εἰς ἀριθμὸν γενομένων συνόδων μετὰ ἀπὸ αὐτὴν, θὰ εὕρῃ ὅτι ἡ μὲν Σύνοδος τῆς Νικαίας ἔχει τὴν λογικὴν τῆς αἰτίας, αἱ δὲ ἄλλαι συνεκροτήθησαν ὡς ἀποτέλεσμα θίας ἐξ αἰτίας τοῦ μίσους καὶ τῆς διαφωνίας μετὰ τὴν ἀλήθειαν. Διότι ἡ μὲν συνῆλθεν ἐξ αἰτίας τῆς Ἀρειανικῆς αἵρέσεως καὶ διὰ νὰ καθορίσῃ πότε πρέπει νὰ ἐορτάζεται τὸ Πάσχα, ἐπειδὴ οἱ χριστιανοὶ, πού κατοικοῦσαν εἰς τὴν Συρίαν, καὶ τὴν Κιλικίαν, καὶ τὴν Μεσοποταμίαν διεφώνουν πρὸς ἡμᾶς καί, εἰς τὸν καιρὸν, πού οἱ Ἰουδαῖοι ἐορτάζουν τὸ Πάσχα, ἐώρταζον καὶ αὐτοί. Ἀλλὰ μετὰ τὴν χάριν τοῦ Κυρίου, καθὼς ἀκριβῶς διὰ τὴν πίστιν ἔτσι καὶ διὰ τὴν ἀγίαν ἐορτὴν τοῦ Πάσχα ἔγινε συμφωνία. Καὶ αὕτη ἦτο ἡ αἰτία διὰ τὴν ὁποίαν συνεκλήθη ἡ Σύνοδος τῆς Νικαίας· αἱ δὲ ἄλλαι, πού συνῆλθον μετὰ ταῦτα, περισσότεραι μὲν εἰς ἀριθμὸν, ἐπενοήθησαν ὅμως ἐναντίον τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

3. "Ὅταν δὲ ταῦτα ἀποδεικνύωνται ἀληθινά, ποῖος θὰ παραδεχθῇ ἐκείνους, πού τὴν Ἀρίμινον ἢ ἄλλην, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐν Νικαίᾳ συνελθοῦσαν, ὀνομάζουν σύνοδον; ἢ ποῖος δὲν θὰ μισήσῃ ἐκείνους, πού τὰ μὲν θεσπισθέντα ἀπὸ τοὺς Πατέρας ἀπορρίπτουν, προτιμοῦν δὲ τὰ νεώτερα, πού ἐθεσπίσθησαν εἰς τὴν Ἀρίμινον κατόπιν διαμάχης καὶ θίας; Ποῖος δὲ θὰ θελήσῃ νὰ συνέλθῃ μετὰ τοὺς ἀνθρώπους αὐτούς, πού οὔτε τὰ ἰδικὰ τῶν ἀποδέχονται; Διότι ἐκεῖνοι, πού συνῆλθον εἰς τὰς ἰδικὰς τῶν δέκα καὶ ἴσως περισσοτέρας συνόδους, ὅπως προείπομεν, μετὰ τὸ νὰ γράφουν εἰς κάθε περίπτωσιν ἄλλα, εἶναι φανε-

ρὸν ὅτι οἱ ἴδιοι γίνονται κατήγοροι τῆς κάθε μιᾶς ἀπὸ τὰς συνόδους των. Πάσχουν δὲ κάτι τέτοιον, ὡσάν ἐκεῖνο, πού ἔπασχον τότε καὶ οἱ προδόται Ἰουδαῖοι. Διότι καθὼς ἐκεῖνοι, μὲ τὸ νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν μόνην πηγὴν τοῦ ζῶντος ὕδατος, «κατεσκεύασαν διὰ τὸν ἑαυτὸν των στέρνας μὲ ρήγματα, πού δὲν ἤμποροῦν νὰ συγκρατήσουν ὕδωρ»⁴, ἔχει δὲ τοῦτο γραφῇ εἰς τὸν προφήτην Ἰερεμίαν. "Ἐτσι καὶ αὐτοί, μὲ τὸ νὰ πολεμοῦν τὴν μίαν Σύνοδον, πού εἶναι καὶ Οἰκουμενική, συνεκάλεσαν ἰδικὰς των συνόδους πολλὰς καὶ ὅλαι εἶναι ἄδεια, αἱ ὁποῖαι ἐφάνησαν καὶ εἰς τοὺς ἰδίους «ὡσάν λαβῇ νὰ πιασθοῦν, πού δὲν ἔχει δύναμιν»⁵. "Ἄς μὴ παραδεχώμεθα λοιπὸν ἐκείνους, πού τὴν Ἀρίμινον ἢ ἄλλην ὀνομάζουν σύνοδον, ἐκτὸς ἀπὸ ἐκείνην, πού ἔγινεν εἰς τὴν Νικάϊαν. Διότι καὶ σεῖς, ἀγαπητοί, γνωρίζετε, μὲ τὸ νὰ ἐμάθετε ἀπὸ ἐκείνους ἀπὸ σὰς πού ἤλθον ἀπὸ τὴν Ἀρίμινον, ὅτι ὁ Οὐρσάκιος καὶ ὁ Οὐάλης, ὁ Εὐδόξιος καὶ ὁ Αὐξέντιος ἐκεῖ δὲ μαζὶ μὲ αὐτοὺς ἦτο καὶ ὁ Δημόφιλος, καθηρέθησαν, διότι ἠθέλησαν νὰ γράψουν ἄλλα ἀπὸ ἐκεῖνα, πού εἶπεν ἡ ἐν Νικαίᾳ Σύνοδος. Καὶ ὅταν ἐζητήθη ἀπὸ αὐτοὺς νὰ ἀναθεματίσουν τὴν Ἀρειανικὴν αἵρεσιν, ἡρνήθησαν, καὶ ἠθέλον μᾶλλον νὰ εἶναι προστάται αὐτῆς. Οἱ δὲ ἐπίσκοποι, βέβαια, οἱ ἀληθινὰ γνήσιοι δοῦλοι τοῦ Κυρίου, καὶ πιστεύοντες ὀρθῶς, ἦσαν δὲ περίπου διακόσιοι, ἔγραψαν ὅτι ἀρκοῦνται εἰς μόνην τὴν Σύνοδον τῆς Νικαίας, καὶ τίποτε περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον ἀπὸ ἐκείνην δὲν ζητοῦν ἢ πιστεύουν. Ταῦτα ἐδήλωσαν καὶ εἰς τὸν Κωνσταντίνον, ὁ ὁποῖος καὶ εἶχε διατάξει νὰ γίνῃ ἡ σύνοδος. Ἀλλ' ἐκεῖνοι, πού καθηρέθησαν εἰς τὴν Ἀρίμινον, ἀφοῦ παρουσιάσθησαν εἰς τὸν Κωνσταντίνον ἐνήργησαν ὥστε νὰ ὑβρισθοῦν μὲν, αὐτοί, πού ἀπεφάνθησαν ἐναντίον των, νὰ γίνουν δὲ ἀπειλαί, ὅπως μὴ ἐπανέλθουν εἰς τὴν ἐπαρχίαν του ὁ καθείς, νὰ ἀσκηθῇ δὲ εἰς θάρος των θία εἰς τὴν Θράκην μέσα εἰς αὐτὸν τοῦτον τὸν χειμῶνα, διὰ νὰ ἐξαναγκασθοῦν νὰ δεχθοῦν ὅσα παρ' αὐτῶν καινοτομοῦνται.

4. Ἰερ. 2, 13.

5. Ῥω. 8, 7.

4. Ἐάν λοιπὸν μερικοὶ ὀνομάζουν σύνοδον τὴν Ἀρίμινον, ἃς φανερώνουν πρῶτον τὴν καθάιρεσιν τῶν προαναφερομένων, καὶ ἐκεῖνα, ποὺ ἔγραψαν οἱ ἐπίσκοποι, λέγοντες καὶ αὐτοὶ ὅτι δὲν ζητοῦν τίποτε περισσότερον ἐκείνων, ποὺ ὡμολογήθησαν εἰς τὴν Νίκαιαν παρὰ τῶν Πατέρων, οὔτε ὀνομάζουν, ἐκτὸς αὐτῆς, ἄλλην σύνοδον. Ἀλλὰ αὐτοὶ ταῦτα μὲν κρύπτουν, ὑποστηρίζουν δὲ ἐκεῖνα ποὺ ἔγιναν εἰς τὴν Θράκην μὲ τὴν θίαν. Ἀπὸ αὐτὰ ἀποδεικνύεται ὅτι εἶναι τῆς μὲν Ἀρειανικῆς αἵρέσεως ὑποκριταί, ξένοι δὲ πρὸς τὴν ὑγιαίνουσαν ὀρθὴν πίστιν. Καὶ ἂν δὲ κανεὶς θελήσῃ νὰ ἐξετάσῃ παραλλήλως τὴν μεγάλην σύνοδον καὶ ἐκεῖνας ποὺ ἔγιναν παρ' αὐτῶν, θὰ διαπιστώσῃ τὴν εὐσέθειαν τῶν μὲν, τῶν δὲ τὴν ἀνοησίαν. Οἱ Πατέρες, ποὺ συνῆλθον εἰς τὴν Νίκαιαν, δὲν ἦσαν καθηρημένοι ὅταν συνῆλθον, ἀλλὰ καὶ ὡμολόγησαν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς· αὐτοὶ δὲ ἀφοῦ καθηρέθησαν καὶ μίαν καὶ δύο φορές, καὶ τρίτην εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν Ἀρίμινον, τολμοῦν νὰ γράφουν, ὅτι δὲν πρέπει νὰ λέγεται, ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει ὑπόστασιν ἢ οὐσίαν. Ἀπὸ αὐτὰ λοιπὸν ἐπιτρέπεται νὰ σκεφθῶμεν, ἀδελφοί, ὅτι οἱ μὲν Πατέρες τῆς Νικαίας ἐμπνέονται ἀπὸ τὰς Γραφάς, διότι αὐτὸς ὁ Θεὸς λέγει, εἰς μὲν τὴν Ἑξοδον: «Ἐγὼ εἶμαι ὁ ὢν»⁶, διὰ στόματος δὲ τοῦ Ἰερεμίου· «Ποῖος εἶναι μέσα εἰς τὴν ὑπόστασιν αὐτοῦ καὶ εἶδε τὸν Λόγον του;»⁷. Καὶ μετ' ὀλίγον· «Καὶ ἐὰν ἐστάθῃσαν ἐμπρὸς εἰς τὴν ὑπόστασίν μου, καὶ ἤκουσαν τοὺς λόγους μου»⁸. Ἡ δὲ ὑπόστασις εἶναι οὐσία, καὶ τίποτε ἄλλο δὲν σημαίνει, παρὰ αὐτὸ τοῦτο τὸ ὄν, τὸ ὁποῖον καὶ ὁ Ἰερεμίας ὀνομάζει ὑπαρξιν, λέγων· «Καὶ δὲν ἤκουσαν τὴν φωνὴν τῆς ὑπάρξεως»⁹. Διότι ἡ ὑπόστασις καὶ ἡ οὐσία εἶναι ὑπαρξεις. Διότι εἶναι καὶ ὑπάρχει. Τοῦτο ἐννοῶν καὶ ὁ Παῦλος ἔγραψε πρὸς τοὺς Ἑβραίους· «Ὁ ὁποῖος (Υἱός), ὑπάρχων προαιωνίως καὶ φῶς ἐκ τοῦ φωτὸς τῆς ἐνδόξου φύσεως τοῦ Πατρὸς ἦτο καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ»¹⁰. Οὗτοι δέ, οἱ νομίζον

---

6. Ἑξοδ. 3, 14.

7. Ἰερ. 23, 18.

8. Ἰερ. 23, 22.

9. Ἰερ. 9, 10.

10. Ἑβρ. 1, 3.

τες ὅτι γνωρίζουν τὰς Γραφὰς καὶ ἀποκαλοῦντες τοὺς ἑαυτοὺς των σοφοὺς, ἀφοῦ δὲν θέλουν νὰ λέγουν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ ὅτι εἶναι ὑπόστασις (διότι αὐτὸ ἔγραψαν εἰς τὴν Ἀρίμινον καὶ εἰς ἄλλας συνόδους των), πῶς νὰ μὴ καθηρέθησαν δικαίως, λέγοντες καὶ αὐτοί, ὡς ὁ ἄφρων εἰς τὴν καρδίαν του, «οὐκ ἔστι Θεός;»¹¹. Καὶ πάλιν οἱ Πατέρες ἐδίδασξαν εἰς τὴν Νίκαιαν ὅτι ὁ Υἱὸς Λόγος δὲν εἶναι κτίσμα ἢ ποίημα, ἐπεὶδὴ ἀνέγνωσαν· «Τὰ πάντα ἔγιναν δι' αὐτοῦ»¹² καὶ, «Δι' αὐτοῦ ἐκτίσθησαν τὰ πάντα»¹³ καὶ ὑπάρχουν. Οὗτοι δέ, οἱ ὁποῖοι εἶναι Ἀρειανοὶ μᾶλλον παρὰ Χριστιανοί, εἰς τὰς ἄλλας συνόδους των, ἐτόλμησαν νὰ εἴπουν αὐτὸν κτίσμα καὶ ἓνα ἀπὸ τὰ ποιήματα, τῶν ὁποίων αὐτὸς ὁ Λόγος εἶναι δημιουργὸς καὶ ποιητής. Ἐὰν ὅμως τὰ πάντα ἔγιναν δι' αὐτοῦ, εἶναι δὲ καὶ ὁ ἴδιος κτίσμα, θὰ ἦτο ὁ ἴδιος, πού κτίζει τὸν ἑαυτόν του. Ἄλλ' ἤμπορεῖ τὸ κτίσμα νὰ κτίζη; ἢ πῶς ὁ κτίζων κτίζεται;

5. Ἄλλ' οὔτε ἔτσι ἐντρέπονται νὰ λέγουν τέτοια πράγματα ἕνεκα τῶν ὁποίων εἶναι ἀπὸ ὅλους μισητοί, διότι μὲ τὸ νὰ ὀνομάζουν ἀπλῶς σύνοδον εἰς τὴν Ἀρίμινον, φανερώνουν ὅτι καὶ καθηρέθησαν εἰς αὐτήν. Καὶ αὐτὸ δέ, πού ἔχει γραφῇ εἰς τὴν Νίκαιαν, ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα, λόγῳ τοῦ ὁποῖου ὑποκρίνονται ὅτι πολεμοῦν τὴν Σύνοδον, καὶ βομβοῦν ὡς οἱ κώνωπες, παντοῦ γύρω ἀπὸ τὰ αὐτιά ὅλων, ὁμιλοῦντες περὶ τῆς λέξεως, κάμνουν ἔτσι, ἢ ὡς νὰ ἀγνοοῦν καὶ σκοντάπτουν εἰς αὐτό, ὅπως καὶ οἱ σκοντάπτοντες ἐπάνω εἰς τὸν θεμέλιον λίθον τοῦ προσκόμματος, πού ἐτέθη εἰς τὴν Σιών¹⁴. Ἡ γνωρίζουν μὲν τοῦτο, καὶ διὰ τοῦτο πολεμοῦν συνεχῶς αὐτὸ καὶ γογγύζουν, διότι ἡ ἀκριβοὺς αὕτη ἀπόφασις τῆς Νικαίας εἶναι ἀληθῶς ἐναντίον τῆς αἰρέσεως των. Διότι δὲν στενοχωροῦν αὐτοὺς αἱ λέξεις, ἀλλ' ἡ καταδίκη των, πού ὑπάρχει εἰς αὐτάς. Πάλιν δὲ αἵτιοι τούτων ἔγιναν οἱ ἴδιοι, καὶ ἐὰν αὐτοὶ μὲν θέλουν νὰ κρύπτουν τοῦτο, ἂν καὶ γνωρίζουν, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς

11. Ψαλμ. 13, 1.

12. Ἰω. 1, 3.

13. Κολ. 1, 16.

14. Πρβλ. Ρωμ. 9, 33.

εἶναι συνεπὲς νὰ εἰπώμεν αὐτά, διὰ νὰ ἀποδειχθῇ καὶ ἐξ αὐτῶν ἡ ἀκριβὴς συμφωνία τῆς μεγάλης Συνόδου μετὰ τὴν ἀλήθειαν. Διότι οἱ ἐπίσκοποι τῆς Συνόδου μετὰ τὸ νὰ θέλουν νὰ ἀνατρέψουν μὲν τὰς ἐφευρεθείσας παρὰ τῶν Ἀρειανῶν λέξεις τῆς ἀσεβείας ὅπως τὸ Ἑξ οὐκ ὄντων καὶ τὸ λεγόμενον ἀπ' αὐτοῦς· Ὁ Υἱὸς εἶναι κτίσμα καὶ ποίημα, καὶ, Ἦτο κάποτε χρόνος ὅτε δὲν ἦτο ὁ Υἱός· καὶ ὅτι εἶναι τρεπτῆς φύσεως, νὰ γράψουν δὲ τὰ ὅσα αἱ Γραφαὶ ἀποδεδειγμένως διδάσκουν· ὅτι ὁ Λόγος εἶναι κατὰ τὴν φύσιν ἐκ τοῦ Θεοῦ μονογενής, δύναμις, καὶ μόνη σοφία τοῦ Πατρὸς, Θεὸς ἀληθινός, καθὼς εἶπεν ὁ Ἰωάννης, καὶ ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πατρὸς. Τότε οἱ περὶ τὸν Εὐσέβιον παρασυρόμενοι ἀπὸ τὴν ἰδικὴν τῶν κακοδοξίαν, ἐφώναζαν μετὰ τῶν ἄλλων· Ἄς συμφωνήσωμεν· διότι ἀληθῶς καὶ ἡμεῖς ἐκ τοῦ Θεοῦ εἴμεθα· «διότι εἷς εἶναι ὁ Θεὸς ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐγίναν τὰ πάντα»¹⁵· καὶ, «Τὰ ἀρχαῖα ἐπέρασαν, ἰδοὺ ἐγίναν ὅλα νέα, τὰ δὲ ὅλα ἐκ τοῦ Θεοῦ»¹⁶. Ἐλογάζοντο δὲ καὶ αὐτὸ, πὺ ἐγράφη εἰς τὸν Ποιμένα· «Πρῶτα ἀπὸ ὅλα πίστευσε, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι εἷς, ὁ ὁποῖος ἐδημιούργησε καὶ διεμόρφωσε τὰ πάντα, καὶ ἐποίησεν αὐτὰ εἰς τὸ εἶναι ἐκ τοῦ μηδενός».

Ἄλλοι ἐπίσκοποι, ἅμα ὡς ἀντελήφθησαν τὴν παρουργίαν αὐτῶν καὶ τὴν κακότεχνον ἀσεβείαν τῶν, διέτυπωσαν ἀκριβέστερον καὶ καθαρώτερον τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔγραψαν, ὅτι, ὁ Υἱὸς εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, ὥστε τὰ μὲν κτίσματα νὰ λέγονται ἐκ τοῦ Θεοῦ μετὰ τὴν ἔννοιαν ὅτι δὲν ἔγιναν μόνον χωρὶς αἰτίαν, ἀλλ' ἔλαβον ἀρχὴν τῆς κτίσεως αὐτῶν, μόνος δὲ ὁ Υἱός, νὰ πιστεύεται ὅτι εἶναι γνήσιον γέννημα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, διότι τοῦτο εἶναι προσωπικὸν γνῶρισμα τοῦ μονογενοῦς καὶ ἀληθινοῦ Λόγου πρὸς Πατέρα. Καὶ περὶ μὲν τοῦ ὅτι ἔχει γραφῇ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτὴ εἶναι ἡ αἰτιολογία. Ὅταν δὲ οἱ ἐπίσκοποι ἐρωτοῦσαν πάλιν αὐτοῦς, πὺ ἐνόμιζον ὀλίγους, ἐὰν λέγουν ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι κτίσμα, ἀλλὰ δύναμις, μόνη σοφία τοῦ Πατρὸς καὶ εἰκὼν ἀναρχος, ἀπαράλλακτος καθ' ὅλα μετὰ τὸν Πατέρα.

15. Α' Κορ. 8, 6.

16. Β' Κορ. 5, 17—18.

ρα, καὶ Θεὸν ἀληθινόν, οἱ περὶ τὸν Εὐσέβιον ἐφάνησαν, πού συνεννοοῦντο μὲ νεύματα μεταξύ των, ὅτι καὶ αὐτὰ ἐφαρμόζουν καὶ εἰς ἡμᾶς· Διότι καὶ ἡμεῖς καὶ εἰκὼν καὶ ὁδὸς Θεοῦ λεγόμεθα καὶ δι' ἡμᾶς ἔχει λεχθῆ· «Διότι πάντοτε ἡμεῖς οἱ ζῶντες»¹⁷. Καὶ πολλαὶ δυνάμεις ὑπάρχουν· «Καὶ ἐξῆλθε μὲν ὅλη ἡ δύναμις τοῦ Κυρίου ἐκ τῆς Αἰγύπτου». Ἡ δὲ κάμψη καὶ ἡ ἀκρίς λέγεται δύναμις μεγάλη¹⁸. Καὶ «Ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων εἶναι μεθ' ἡμῶν, ὑπερασπιστὴς ἡμῶν ὁ Θεὸς τοῦ Ἰακώβ»¹⁹. Ἀλλὰ θεβαίως καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι εἴμεθα τοῦ Θεοῦ, ὄχι ἀπλῶς, ἀλλὰ διότι καὶ ἀδελφούς μᾶς ὠνόμασεν. Ἐάν δὲ καὶ λέγουν τὸν Υἱὸν ἀληθινόν Θεόν, τοῦτο δὲν μᾶς στενοχωρεῖ, διότι ἀφοῦ ἐγενεν, εἶναι ἀληθινός.

6. Αὕτῃ εἶναι ἡ διεφθαρμένη διάνοια τῶν Ἀρειανῶν. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ οἱ ἐπίσκοποι, ἀφοῦ ἀντελήφθησαν τὴν δολιότητα αὐτῶν, ἐπέλεξαν ἀπὸ τὰς Γραφὰς τὸ ἀπαύγασμα, καὶ τὴν πηγὴν καὶ τὸν ποταμόν, καὶ τὸν χαρακτῆρα πρὸς τὴν ὑπόστασιν, καὶ τό, «Ἐν τῷ φωτὶ σου θὰ ἴδωμεν φῶς»²⁰, καὶ τό, «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ εἴμεθα ἓν»²¹. Καὶ ὕστερον καθαρώτερα καὶ μὲ συντομίαν ἔγραψαν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα, διότι ἀληθῶς τὰ προηγουμένως λεχθέντα ἔχουν ὅλα αὐτὴν τὴν σημασίαν. Καὶ ὁ θόρυθος αὐτῶν ὅτι αἱ λέξεις δὲν περιέχονται εἰς τὴν Γραφήν, ἐλέγχεται ἀπὸ τοὺς ἰδίους ἄσκοπος μὲ τὸ νὰ ἀσεβοῦν οἱ ἴδιοι μὲ ἀγράφους λέξεις· ἄγραφα δὲ εἶναι τό, Ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ τό, Ἦτο κάποτε ὅτε δὲν ἦτο· καὶ ἔτσι κατηγοροῦνται, ὅτι ἀπὸ ἀγράφους λέξεις, νοουμένας εὐσεβῶς, κατεκρίθησαν. Καὶ αὐτοὶ μὲν ὡς καταγόμενοι ἐκ τῆς κοπρίας, ὠμίλησαν ἀληθῶς ὡς χοῖκοι ἀνθρώποι, οἱ δὲ ἐπίσκοποι, μὲ τὸ νὰ μὴ ἐπενόησαν οἱ ἴδιοι τὰς λέξεις, ἀλλ' ἔχοντες τὴν μαρτυρίαν τῶν Πατέρων, ἔτσι ἔγραψαν. Διότι προηγούμενοι παλαιοὶ ἐπίσκοποι πρὸ ἐτῶν περὶ τοὺς ἑκατὸν τριάκοντα πε-

17. Πρβλ. Ψαλμ. 113, 26.

18. Πρβλ. Ἰωήλ. 2, 25.

19. Ψαλμ. 45, 8.

20. Ψαλμ. 35, 10.

21. Ἰω. 10, 30.

ρίπου τῆς μεγάλης Ρώμης καὶ τῆς ἰδικῆς μας πόλεως, ὅταν ἔγραφον κατηγόρησαν ἐκείνους, ποῦ ἔλεγον ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα. Καὶ τοῦτο ἐ-
γνώριζεν ὁ Εὐσέβιος, ποῦ ἔγινεν ἐπίσκοπος τῆς Καισα-
ρείας, ὁ ὁποῖος πρωτύτερα μὲν ὑπεστήριζε τὴν Ἀρει-
ανὴν αἵρεσιν, ὕστερον δὲ ἀφοῦ ὑπέγραψε τὸν ὅρον τῆς
ἰδίας Συνόδου τῆς Νικαίας, ἔγραψεν εἰς τοὺς ἰδικούς
του καὶ ἐβεβαίωσεν αὐτοὺς ὅτι γνωρίζομεν καὶ ἀπὸ τοὺς
παλαιούς μερικοὺς λογίους καὶ ἐπιφανεῖς ἐπισκόπους
καὶ συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι ἐν σχέσει μὲ τὴν θεότητα τοῦ
Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐχρησιμοποίησαν τὸν ὅρον ὁμο-
ούσιος.

7. Πρὸς τί λοιπὸν ὀνομάζουν ἀκόμη τὴν Ἀρίμινον,
εἰς τὴν ὁποίαν καθηρέθησαν; Διατί ἀπαρνοῦνται τὴν ἐν
Νικαίᾳ Σύνοδον, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ Πατέρες αὐτῶν ὑπέ-
γραψαν καὶ ὡμολόγησαν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἐκ τῆς αὐτῆς
οὐσίας καὶ ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα; Πρὸς τί τρέχουν
ἐδῶ καὶ ἐκεῖ; Διότι δὲν διαφωνοῦν μόνον μὲ τοὺς ἐπι-
σκόπους, ποῦ συνῆλθον εἰς τὴν Νίκαιαν, ἀλλ' ὀληθῶς
καὶ πρὸς τοὺς ἰδικούς των μεγάλους ἐπισκόπους, καὶ
μὲ τοὺς ἰδικούς των λοιπὸν εὐρίσκονται εἰς διαμάχην.
Ποίων λοιπὸν εἶναι οὗτοι κληρονόμοι καὶ διάδοχοι; Πῶς
ἡμποροῦν νὰ ὀνομάζουν Πατέρας ἐκείνους, τῶν ὁποίων
δὲν παραδέχονται τὴν ὁμολογίαν, ποῦ ἐγράφη καλῶς
καὶ σύμφωνα μὲ τὴν πίστιν τῶν ἀποστόλων; Ἐπειδὴ,
ἐὰν νομίζουν ὅτι ἡμποροῦν νὰ ἀντιλέγουν, ἅς εἴπουν,
μᾶλλον δὲ ἅς ἀπακριθοῦν, διὰ νὰ ἐλεγχθοῦν ὅτι δια-
φωνοῦν καὶ πρὸς τοὺς ἑαυτοὺς των, ἐὰν πιστεύουν εἰς
τὸν Υἱόν, ποῦ λέγει· «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ εἴμεθα ἓν», καί,
«Ἐκεῖνος ποῦ εἶδεν ἐμὲ εἶδε τὸν Πατέρα»²². Naί, θὰ
εἴπουν ἴσως, ἐπειδὴ εἶναι γεγραμμένον, πιστεύομεν.
Ἄλλ' ἂν ἐρωτηθοῦν νὰ εἴπουν καί, Πῶς εἶναι ἓν, καὶ
πῶς ὁ Θλέπων τὸν Υἱὸν Θλέπει καὶ τὸν Πατέρα; θὰ εἴ-
πουν ἐξάπαντος περίπου ἔτσι· Δι' ὁμοιότητα, ἐὰν δὲν
συμπίπτουν τελείως μὲ τοὺς ἀδελφικά πιστεύοντας μὲ
αὐτοὺς, τοὺς λεγομένους Ἀνομοίους²³. Ἄλλ' ἐὰν πά-

22. Ἰω. 14, 9.

23. Ἀνόμοιοι ἐλέγοντο μία ἐκ τῶν μερίδων τῶν Ἀρειανῶν, οἱ ὅποιοι

λιν ἐρωτηθούν· Πῶς εἶναι ὁμοιος; θὰ εἶπουν μὲ πάρα πολὺ θράσος. "Ομοιος εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ τελείαν συμφωνίαν, ὥστε νὰ θέλῃ τὸ αὐτὸ μὲ τὸν Πατέρα, καὶ νὰ μὴ θέλῃ ἐκεῖνο, ποῦ δὲν θέλῃ ὁ Πατήρ. 'Αλλ' ἄς μάθουν, ὅτι ἐκεῖνος ποῦ ἐξομοιοῦται μὲ τὸν Πατέρα ἐξ ἀρετῆς καὶ λόγῳ θελήσεως, ἔχει καὶ τὸ δυνατόν τῆς τροπῆς κατὰ τὴν προαίρεσιν· δὲν εἶναι ὅμως ἔτσι ὁ Λόγος, ἐὰν θέβαια δὲν εἶναι ὅπως καὶ ἡμεῖς, μερικῶς ὀλίγον κατ' ὀλίγον γινόμενος ὁμοιος, διότι δὲν εἶναι καὶ κατ' οὐσίαν ὁμοιος. Ταῦτα δὲ εἶναι χαρακτηριστικὰ ἰδιώματα ἡμῶν τῶν γενητῶν, ποῦ ἔχομεν κτιστὴν τὴν φύσιν. Διότι ἀληθῶς καὶ ἡμεῖς, ἂν καὶ δὲν ἡμποροῦμεν νὰ γίνωμεν ὁμοιοι μὲ τὸν Θεὸν κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, ὅμως διὰ μέσου τῆς ἀρετῆς γινόμενοι καλύτεροι, μιμούμεθα τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος ἐχάρισεν εἰς ἡμᾶς καὶ τὴν ἱκανότητα αὐτὴν, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου· «Γίνεσθε φιλεύσπλαγχοι, καθὼς φιλεύσπλαγχος εἶναι καὶ ὁ Πατήρ σας»²⁴. Γίνετε τέλειοι, ὅπως τέλειος εἶναι καὶ ὁ Πατήρ ὑμῶν, ὁ οὐράνιος»²⁵.

"Οτι δὲ τὰ γενητὰ εἶναι τρεπτὰ οὐδεὶς ἡμπορεῖ νὰ ἀρνηθῇ, διότι οἱ μὲν ἄγγελοι παρέβησαν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὁ δὲ Ἀδὰμ, παρήκουσεν εἰς αὐτό, καὶ ὅλα τὰ κτίσματα ἔχουν ἀνάγκην τῆς χάριτος τοῦ Λόγου. Τὸ δὲ τρεπτὸν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι ὁμοιον μὲ τὸν ὄντα, ἀτρεπτον Θεόν, ὅπως ἀκριβῶς οὔτε τὸ κτίσμα πρὸς τὸν κτιστὴν. Διὰ τοῦτο ὁ ἅγιος σκεπτόμενος μὲν δι' ἡμᾶς ἔλεγεν· «²⁶ Ω Θεέ, ποῖος θὰ γίνῃ ὁμοιός σου;» καί, «Καὶ ποῖος μεταξὺ τῶν Θεῶν εἶναι ὁμοιός σου, Κύριε;»²⁷ λέγων θεοὺς τοὺς ἀνθρώπους ποῦ εἶναι μὲν κτιστοί, ἔγιναν ὅμως μέτοχοι τοῦ Λόγου, καθὼς ὁ ἴδιος εἶπεν· «Εἰάν ἐκεῖνους εἶπε θεοὺς, πρὸς τοὺς ὁποίους ἐγένετο ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ»²⁸. Ἐκεῖνα δὲ, ποῦ μετέχουν, δὲν ἡμπο-

εἰς τὸν ὅρον «ὁμοιος» τῶν ἁλλων ὁπαδῶν τῆς Ἀρειανῆς κίρσεως καὶ εἰς τὸν ὅρον «ὁμοούσιος» τῶν Ὀρθόδοξων ἀντέτακσαν τὸ «ἀνόμοιον» μεταξὺ Υἱοῦ καὶ Πατρὸς. Ἀρχιερεῖς τοῦ Ἰσραὴλ ὁ Ἀέτιος Ἀντιστοχίας, ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Εὐθύμιος καὶ οἱ τοῦτο μαθηταὶ Θεοφρόνιος καὶ Εὐδόκιμος.

24. Λουκ. 6, 36.

25. Ματθ. 5, 48.

26. Ψαλμ. 82, 2.

27. Ψαλμ. 85, 8.

28. Ἰω. 10, 35.

ροῦν νὰ εἶναι τὰ αὐτά, οὔτε ὅμοια μὲ ἐκεῖνον ποὺ μετέχεται. Περὶ αὐτοῦ λοιπὸν ἔλεγεν Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ εἰμεθα ἔν, ἐπειδὴ τὰ κτίσματα δὲν εἶναι ἔτσι. Ἄλλως, ἂς ἀποκριθοῦν αὐτοί, ποὺ προτείνουν τὴν Ἀρίμινον, ἐὰν κτιστὴ οὐσία ἡμπορεῖ νὰ εἴπῃ· «Ἐκεῖνα, ποὺ θλέπω νὰ ποιῇ ὁ Πατὴρ, τὰ αὐτά ποιῶ καὶ ἐγώ»²⁹. Διότι αὐτὰ ποὺ γίνονται εἶναι τὰ γενητὰ καὶ ὄχι τὰ ποιοῦντα· εἰδ' ἄλλως θεβαίως καὶ αὐτὰ θὰ ἐποιοῦσαν. Βέβαια, ἐάν, καθὼς λέγουν, ὁ Υἱὸς εἶναι κτίσμα καὶ δημιουργὴ αὐτὸν ὁ Πατὴρ, ἀσφαλῶς καὶ ὁ Υἱὸς θὰ ἔκαμε καὶ τὸν ἑαυτὸν του, ἀφοῦ ἡμπορεῖ νὰ κάμνῃ ὅσα κάμνει ὁ Πατὴρ, ὡς ὁ ἴδιος εἶπεν. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἀτοπον καὶ ἐντελῶς ἀστήρικτον, διότι κανεὶς δὲν ἡμπορεῖ νὰ ποιήσῃ τὸν ἑαυτὸν του.

8. Ἄς εἴπουν δὲ πάλιν, ἐὰν τὰ γενητὰ ἡμποροῦν νὰ εἴπουν· «Ὅλα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, εἶναι ἐμάς;»³⁰. Ἐχει δὲ ὁ Πατὴρ τὴν δύναμιν νὰ κτίζῃ, νὰ δημιουργῇ, τὸ ἀναρχον, τὸ νὰ εἶναι παντοκράτωρ, τὸ ἀναλλοίωτον. Τὰ γενητὰ ὅμως δὲν ἡμποροῦν νὰ ἔχουν τὴν δύναμιν τοῦ δημιουργεῖν, διότι εἶναι δημιουργήματα· οὔτε τὸ ἀναρχον, διότι ἔχουν ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν· οὔτε τὸ παντοκράτωρ καὶ τὸ ἀναλλοίωτον, διότι εἶναι κυβερνώμενα καὶ φύσεως ποὺ ἀλλάσσει, καθὼς ἀκριβῶς λέγουν αἱ Γραφαί· Ἐπομένως, ἐὰν αὐτὰ εἶναι τοῦ Υἱοῦ, δὲν ἔχει αὐτὰ ὡς ἀποτέλεσμα ἀρετῆς, ὅπως εἴπομεν, ἀλλὰ εἶναι ἰδιώματα τῆς οὐσίας αὐτοῦ, δηλαδὴ ὅπως εἶπεν ἡ Σύνοδος· δὲν εἶναι ἀπὸ ἄλλην οὐσίαν, ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός, τῆς ὁποίας ταῦτα εἶναι ἰδιαίτερα ἰδιώματα. Ἐκεῖνο δέ, ποὺ εἶναι γνήσιον χαρακτηριστικὸν τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός, καὶ γέννημα ἐξ αὐτῆς, τί πρέπει νὰ εἶναι, ἢ πῶς ἄλλως θὰ ἡμποροῦσε κανεὶς νὰ ὀνομάσῃ αὐτὸ παρὰ ὁμοούσιον; διότι ὅσα κανεὶς θλέπει εἰς τὸν Πατέρα, ταῦτα θλέπει καὶ εἰς τὸν Υἱόν. Εἰς Υἱὸν δὲ ὄχι ἔνεκα μετουσίας, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν. Καὶ τοῦτο σημαίνει· «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ εἰμεθα ἔν»³¹, καὶ «Ὁ ἐμὲ ἑώρα-

29. Ἱω. 5, 19.

30. Ἱω. 16, 15.

31. Ἱω. 10, 30.

κὼς ἐώρακε τὸν Πατέρα»³². Ἐξ ἄλλου πάλιν καλὸν εἶναι νὰ δειξῶμεν καὶ ἀπὸ αὐτὸ τὴν ἀνοησίαν τῶν ἐάν ἀπὸ τὴν ἀρετὴν ἐξαρτᾶται τὸ νὰ θέλῃ κανεὶς ἢ νὰ μὴ θέλῃ καὶ ἡ καλλιτέρευσις τῆς συμπεριφορᾶς, ὁ Υἱὸς εἶναι ὁμοῖος μὲ τὸν Πατέρα κατὰ τὴν ἔννοιαν, πού εἴμεθα καὶ ἡμεῖς. Ταῦτα ὅμως εἶναι χαρακτηριστικὰ ποιότητος· λέγεται δηλαδὴ ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι σύνθετος ἐκ ποιότητος καὶ οὐσίας. Καὶ ποῖος ἀπὸ σᾶς θὰ ἀνεχθῇ αὐτοὺς λέγοντας αὐτά; Διότι ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος συνέθεσε τὰ πάντα εἰς τὸ εἶναι ἐκ τοῦ μηδενὸς δὲν εἶναι σύνθετος, οὔτε τέτοιος ὁμοῖος μὲ αὐτὰ πού ἐγίναν παρ' αὐτοῦ διὰ τοῦ Λόγου, μὴ γένοιτο! Διότι εἶναι ἀπλοὺς εἰς τὴν οὐσίαν, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ὑπάρχει ποιότης, καὶ καθὼς εἶπεν ὁ Ἰάκωβος· «Δὲν ὑπάρχει εἰς τὸν Θεὸν καμμία ἀλλοίωσις ἢ σκία μεταβολῆς»³³. Ἐπομένως ἐάν ἀποδεικνύεται ὅτι οὐχὶ λόγῳ ἀρετῆς· διότι δὲν ὑπάρχει ποιότης εἰς τὸν Θεόν, οὔτε εἰς τὸν Υἱόν· ἀποδεικνύεται δηλαδὴ ὅτι εἶναι γνήσιον τῆς οὐσίας γέννημα· καὶ τοῦτο θὰ παραδεχθῆτε ἀσφαλῶς, ἐάν δὲν ἀπωλέσθῃ τελείως ἀπὸ σᾶς ἡ ἱκανότης τῆς νοήσεως. Τὸ δὲ ἴδιον καὶ τὸ αὐτὸ πού συμβαίνει εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς φυσικὸν γέννημα, τί θὰ ἤμποροῦσε νὰ εἶναι, παρὰ πάλιν καὶ κατὰ τοῦτο ὁμοούσιον μὲ τὸν γεννήσαντα; διότι τοῦτο εἶναι τὸ ἀσφαλὲς γνῶρισμα Υἱοῦ πρὸς Πατέρα. Καὶ αὐτός, πού δὲν λέγει τοῦτο, δὲν φρονεῖ ὅτι ὁ Λόγος εἶναι κατὰ τὴν φύσιν ἀληθινὸς Υἱός.

9. Μὲ τὸ νὰ ἐννοήσουν ἔτσι οἱ Πατέρες ἔγραψαν, ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα, καὶ ἀναθεμάτισαν ἐκείνους, πού λέγουν, ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἐξ ἄλλης ὑποστάσεως, ὅχι ὅτι ἐπενόησαν μόνοι τῶν τὰς λέξεις, ἀλλὰ ἀφοῦ καὶ αὐτοὶ ἔμαθον αὐτάς ἀπὸ τοὺς πρὸ αὐτῶν Πατέρας, καθὼς προείπομεν. Ἐφ' ὅσον δὲ ἔτσι ἀποδεικνύονται ὀρθὰ ταῦτα, εἶναι περιττὴ ἡ σύνοδος αὐτῶν εἰς τὴν Ἀρίμινον, περιττὴ καὶ ἡ ἄλλη, πού ὀνομάζεται ἀπὸ αὐτοὺς σύνοδος περὶ πίστεως. Διότι ἀρκεῖ ἡ Σύνοδος τῆς Νικαίας, πού εἶναι σύμφωνος καὶ μὲ τοὺς ἀρχαίους

32. Ἰω. 14, 9.

33. Ἰακ. 1, 17.

ἐπισκόπους, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Πατέρες ὑπέγραψαν αὐτά, τοὺς ὁποίους οὗτοι ἔπρεπε νὰ σεβασθοῦν, διὰ νὰ μὴ νομισθοῦν ὅτι εἶναι μᾶλλον κάθε τι ἄλλο παρὰ Χριστιανοί. Ἐάν δὲ καὶ μετὰ τὰ τόσα πολλά, μετὰ καὶ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἀρχαίων ἐπισκόπων, καὶ ὕστερα ἀπὸ τὴν ὑπογραφὴν τῶν αὐτῶν Πατέρων, προσποιούνται, ὥς νὰ ἀγνοοῦν, ὅτι φοβοῦνται τὴν λέξιν ὁμοούσιος, ἃς εἶπουν καὶ ἃς πιστεύσουν ἀπλούστερον μὲν, ἀλλ' ἀληθῶς, ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι φύσει Υἱός, ἃς ἀναθεματίσουν δέ, καθὼς παρήγγειλεν ἡ Σύνοδος, ἐκείνους πού λέγουν, ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι κτίσμα, ἢ ποῖημα, ἢ ἐξ οὐκ ὄντων, ἢ, *Ἦτο κάποτε χρόνος, πού δὲν ὑπῆρχεν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι εἶναι τρεπτὸς καὶ ἀλλοιωτός, καὶ ἐξ ἄλλης ὑποστάσεως· καὶ ἔτσι ἃς φύγουν ἀπὸ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν. Καὶ νομίζομεν, ὅτι ἐάν ἀναθεματίζουν γνησίως ταῦτα, ὁμολογοῦν εὐθέως ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας καὶ ὁμοούσιος τοῦ Πατρός. Διὰ τοῦτο θέβαια καὶ οἱ Πατέρες, ἀφοῦ εἶπον, ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ὁμοούσιος, εἶπον ἀμέσως· Ἐκείνους δέ, πού λέγουν τὸν Υἱὸν κτίσμα, ἢ ποῖημα, ἢ ἐξ οὐκ ὄντων, ἢ, *Ἦτο κάποτε χρόνος, ὅτε δὲν ὑπῆρχεν, ἀναθεματίζει ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία, διὰ νὰ κάμουν μὲ αὐτὰ φανερόν ὅτι ταῦτα σημαίνουν τὸ ὁμοούσιον. Καὶ ἡ δύναμις τοῦ ὁμοουσίου γίνεται γνωστὴ ἐκ τοῦ ὅτι δὲν εἶναι κτίσμα ἢ ποῖημα ὁ Υἱός· καὶ ὅτι ὁ λέγων τὸν Υἱὸν ὁμοούσιον δὲν δέχεται ὅτι ὁ Λόγος εἶναι κτίσμα· καὶ ὅτι αὐτός, πού ἀναθεματίζει τὰ προλεχθέντα, ὁμολογεῖ συγχρόνως ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα· καὶ ὁ λέγων ὁμοούσιον, λέγει καὶ γνήσιον καὶ ἀληθινόν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὁ λέγων γνήσιον ἐννοεῖ τό· «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἐσμέν» καί, «Ὁ ἐωρακὼς ἐμὲ ἐώρακε τὸν Πατέρα».

10. Λοιπόν, ἔπρεπε μὲν νὰ γράφωμεν ταῦτα διὰ περισσοτέρων· ἐπειδὴ ὅμως γράφομεν πρὸς σᾶς, πού γνωρίζετε, διὰ τοῦτο ἐγράψαμεν αὐτά μὲ συντομίαν καὶ εὐχόμεθα νὰ διατηρηται μὲ ὅλους ὁ σύνδεσμος τῆς εἰρήνης καὶ ὅλοι οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν νὰ λέγουν τὸ αὐτό καὶ τὸ αὐτὸ νὰ πιστεύουν. Καὶ δὲν γράφομεν ὥς διὰ νὰ διδάξωμεν, ἀλλ' ὥς διὰ νὰ ὑπομνήσωμεν. Εἴμεθα δὲ ὅχι μόνοι ἡμεῖς, πού γράφομεν, ἀλλὰ καὶ ὅλοι οἱ ἐπίσκοποι εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Λιβύης ἐνενήκοντα περίπου τὸν ἀριθμόν. Διότι

ὅλων τὸ φρόνημα τοῦτο εἶναι ἐν καὶ ὑπογράφωμεν πάντοτε ὡς ἐκ μέρους ἀλλήλων, ἐάν συμβῇ εἰς κάποιον νὰ μὴ εἶναι παρών. Μὲ τοιαύτην λοιπὸν διάθεσιν, ἐπειδὴ συνέβη εἰς ἡμᾶς νὰ συνέλθωμεν, ἐγράψαμεν καὶ εἰς τὸν ἀγαπητὸν ἡμῶν Δάμασον, τὸν ἐπίσκοπον τῆς μεγάλης Ρώμης, περὶ τοῦ Αὐξεντίου, ὁ ὁποῖος ἐπέδραμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Μεδιολάνου, καὶ διηγῆθην τὰ κατ' αὐτὸν καὶ ὅτι οὗτος ὄχι μόνον τῆς Ἀρειανῆς αἵρέσεως εἶναι ὁπαδός, ἀλλὰ καὶ ὑπεύθυνος πολλῶν κακῶν, τὰ ὁποῖα διέπραξε μαζὶ μὲ τὸν Γρηγόριον τὸν ἀσπαζόμενον τὴν ἀσέβειαν αὐτοῦ. Καὶ ἀφοῦ ἐξεφράσαμεν τὴν ἀπορίαν μας πῶς οὗτος δὲν καθηρέθη μέχρι σήμερον καὶ δὲν ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, ὡμολογήσαμεν καὶ τὰς εὐχαριστίας ἡμῶν πρὸς τὴν θεοσέβειαν αὐτοῦ καὶ τῶν ἐπισκόπων, πού συνῆλθον εἰς τὴν μεγάλην Ρώμην, διότι μὲ τὸ νὰ ἀποθάλουν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν τοὺς περὶ τὸν Οὐρσάκιον καὶ τὸν Οὐάλεντα καὶ ἐκείνους, πού φρονοῦν τὰ αὐτὰ μὲ ἐκείνους, ἔσωσαν τὴν ἐνότητα καὶ τὴν ὁμοφροσύνην τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας· τὴν ὁποίαν εὐχόμενοι νὰ διατηρῇτε καὶ σεῖς μεταξύ σας, παρακαλοῦμεν ὅπως μὴ ἀνέχεσθε, καθὼς προείπομεν, τὸ προβαλλόμενον πλῆθος συνόδων μὲ πρόφασιν τὴν πίστιν, πού ἐγράφη εἰς τὴν Ἀρίμιον, εἰς τὸ Σίρμιον, εἰς τὴν Ἰσαυρίαν καὶ εἰς τὴν Θράκην, καὶ εἰς τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τὰς ἐν Ἀντιοχείᾳ πολλὰς καὶ ἀντικανονικὰς συνόδους των. Ἀλλὰ ἅς ἰσχύη μεταξύ σας ἡ πίστις πού ἐξετέθη παρὰ τῶν Πατέρων τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου, εἰς τὴν ὁποίαν παρευρίσκοντο καὶ πάντες οἱ Πατέρες, οἱ ὁποῖοι τῶρα πολεμοῦν αὐτήν, καθὼς προείπομεν καὶ ὑπεγράψαμεν, διὰ νὰ εἴπη καὶ διὰ σᾶς ὁ Ἀπόστολος· «Ἐπαινῶ δὲ ὑμᾶς, διότι μὲ ἐνθυμείσθε εἰς πάντα καὶ κρατεῖτε ἀναλλοιώτους πάσας τὰς παραδόσεις, ἀκριβῶς ὅπως σᾶς τὰς παρέδωσα»³⁴.

11. Διότι ἡ ἐν Νικαίᾳ Σύνοδος αὕτη εἶναι ἀληθῶς ἀνατροπὴ κατὰ πάσης αἵρέσεως. Αὕτη καὶ ἐκείνους, πού βλασφημοῦν εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ λέγουν αὐτὸ κτίσμα, ἀνατρέπει. Διότι οἱ Πατέρες αὐτῆς, ἀφοῦ διε-

34. Α' Κορ. 11, 2.

τύπωσαν τὴν πίστιν εἰς τὸν Υἱὸν ἐπρόσθεσαν ἀμέσως· Πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, με σκοπὸν νὰ ἐκθέσουν τελείαν καὶ πλήρη τὴν πίστιν εἰς τὴν Ἁγίαν Ἰριάδα καὶ ἔτσι νὰ καταστήσουν δι' αὐτῆς γνωστὸν τὸν χαρακτῆρα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Διότι καὶ εἰς σᾶς καὶ εἰς ὅλους κατέστησε τοῦτο φανερόν, καὶ κανεὶς ἀπὸ τοὺς Χριστιανοὺς δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἀμφιβάλλῃ μετὰ τὸν νοῦν του, ὅτι ἡ πίστις ἡμῶν δὲν εἶναι πίστις πρὸς τὴν κτίσιν, ἀλλ' εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν πάντων τῶν ὄντων, ὁρατῶν καὶ ἀοράτων· καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ· καὶ εἰς ἓν Πνεῦμα Ἅγιον· ἓνα Θεόν, τὸν ἐν τῇ ἁγίᾳ Τριάδι γνωριζόμενον· καὶ μετὰ τὸ νὰ βαπτίζώμεθα εἰς τὸ ὄνομα αὐτῆς καὶ νὰ γινώμεθα διὰ μετοχῆς εἰς τὴν θεότητα τέκνα Θεοῦ κατὰ χάριν, πιστεύομεν ὅτι καὶ θὰ κληρονομήσωμεν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν, διὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος ἀνήκουν εἰς τὸν Πατέρα εἰς τοὺς Αἰῶνας. Ἀμήν.

ΑΠΑΝΤΑ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΤΟΜΟΣ 7

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΝΙΚΑΙΑ: ΣΥΝΟΔΟΥ
ΠΕΡΙ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ
ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ ΚΑΙ ΛΙΒΥΗΣ
ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΑΡΙΜΙΝΩ: ΚΑΙ ΣΕΛΕΥΚΕΙΑ: ΣΥΝΟΔΩΝ
ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΝ ΑΦΡΙΚΗ: ΕΠΙΣΚΟΠΟΥΣ

Κείμενον: Ἀποστολικῆς Διακονίας
«Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Πατέρων
καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Συγγραφέων»,
Ἀθῆναι 1962, τ. 31, σελ. 135 - 193, 202 - 239, 290 - 339

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ·

ΟΤΙ Η ΕΝ ΝΙΚΑΙΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΕΩΡΑΚΥΙΑ ΤΗΝ ΠΑΝΟΥΡΓΙΑΝ
ΤΩΝ ΠΕΡΙ ΕΥΣΕΒΙΩΝ ΕΞΕΘΕΤΟ ΠΡΕΠΟΝΤΩΣ ΚΑΙ ΕΥΣΕΒΩΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΑΡΕΙΑΝΗΣ ΑΙΡΕΣΕΩΣ ΤΑ ΟΡΙΣΘΕΝΤΑ.*

- 5 Καλῶς ἐποίησας δηλώσας μοι τὴν γενομένην παρὰ σοῦ ζήτησιν 1,1
πρὸς τοὺς τὰ Ἀρείου πρεσβεύοντας, ἐν οἷς ἦσαν καὶ τῶν Εὐσεβίου
τινὲς ἐταίρων καὶ πλείστοι δὲ τῶν τὰ τῆς ἐκκλησίας φρονούντων ἀδελ-
φῶν. τὴν μὲν οὖν σὴν φιλόχριστον νῆψιν ἀπεδεξάμην καλῶς διελέξα-
σαν τὴν τῆς αἰρέσεως ἀσέβειαν, τὴν δ' ἐκείνων ἀναισχυντίαν τεθαύ-
10 μακα, ὅτι καίτοι τῶν Ἀρειανῶν λογισμῶν δειχθέντων σαθρῶν τε καὶ
ματαίων, ἀλλὰ καὶ παρὰ πάντων αὐτοὶ καταγνωσθέντες ἐπὶ πάσῃ
κακοφροσύνῃ, ὅμως καὶ μετὰ ταῦτα διεγόγγυζον κατὰ τοὺς Ἰου-
δαίους¹ λέγοντες· διατί οἱ ἐν τῇ Νικαίᾳ συνελθόντες ἔγραψαν ἀγρά-
φοις λέξεις τὸ ἐκ τῆς οὐσίας καὶ τὸ ὁμοούσιον; σὺ μὲν οὖν ὡς λόγιος 2
15 ἀνὴρ καὶ οὕτως αὐτοὺς σχηματιζομένους οὐδὲν ἤττον ἀπέδειξας
κενολογοῦντας. ἐκεῖνοι δὲ οὐδὲν ξένον τῆς ἑαυτῶν κακονοίας πράττου-
σι πλαττόμενοι προφάσεις. εἰσὶ γὰρ ποικίλοι καὶ καλὶμβολοὶ τὰς
γνώμας ὥς οἱ χαμαιλέοντες ἐν τοῖς χρώμασι, καὶ ἐλεγχόμενοι μὲν
ἐρυθριῶσιν, ἀνακρινόμενοι δὲ ἀποροῦσι καὶ λοιπὸν ἀναιδευόμενοι προ-
20 φασίζονται. ἂν δὲ τις αὐτοὺς καὶ ἐν τούτοις διελέγξῃ, κάμνουσιν ἕως
ἂν ἐπινοήσωσι τὰ μὴ ὄντα καὶ κατὰ τὸ γεγραμμένον λογίσωνται μά-
ταια², ἵνα μόνον διαμείνωσιν ἀσεβοῦντες. τὸ δὲ τοιοῦτον ἐπιχεί- 3
ρημα οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ γνώρισμα μὲν ἀντικρυς τῆς ἀλογίας αὐτῶν,
μίμησις δὲ καθὰ προεῖπον τῆς Ιουδαϊκῆς κακοθείας. καὶ γὰρ ἐλεγ-
25 χόμενοι κάκεινοι παρὰ τῆς ἀληθείας καὶ μὴ δυνάμενοι πρὸς αὐτὴν
ἀντιβλέπειν ἐπροφασίζοντο λέγοντες· «τί ποιεῖς σὺ σημεῖον, ἵνα
ἴδωμεν καὶ πιστεῦσωμέν σοι; τί ἐργάζῃ;³» καίτοι σημείων | τοσοῦ-
των γενομένων, ὥστε λέγειν καὶ αὐτοὺς· «τί ποιοῦμεν, ὅτι οὗτος
ὁ ἄνθρωπος πολλὰ ποιεῖ σημεῖα;⁴» νεκροὶ γὰρ ἠγείροντο, χωλοὶ
30 περιεπάτουν, τυφλοὶ ἀνέβλεπον, λεπροὶ ἐκαθαρίζοντο⁵, καὶ τὸ ὕδωρ,
οἶνος ἐγίνετο⁶, καὶ ἀπὸ πέντε ἄρτων ἐκορέσθησαν πεντακισχίλιοι.⁷
καὶ οἱ μὲν πάντες θαύμαζον καὶ προσεκύνουν τὸν κύριον, ὁμολογοῦντες 4
ἐν αὐτῷ πληροῦσθαι τὰς προφητείας⁸ καὶ αὐτὸν εἶναι θεὸν τοῦ θεοῦ

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν H. G. Opitz, Athanasius Werke. Berlin und Leipzig, 1934, τ. II, σ. 1 ἔξ.

1. Πρβλ. Λουκ. 15, 2, 19, 7. 2. Πρβλ. Ἑσ. 32, 6. 3. Ἰω. 6, 30.
4. Ἰω. 11, 47. 5. Πρβλ. Ματθ. 11, 5. 6. Πρβλ. Ἰω. 2, 1 ἔξ. 7. Πρβλ.
Ματθ. 14, 21. 8. Πρβλ. Ἰω. 6, 14.

- τὸν υἱόν· μόνοι δὲ οἱ Φαρισαῖοι, εἰ καὶ λαμπρότερα ἡλίου φαινόμενα
 ἦν τὰ σημεῖα, ὁμῶς πάλιν ἐγόγγυζον ὡς ἄμαθεῖς καὶ ἔλεγον· «διὰ
 σὺ ἄνθρωπος ὢν ποιεῖς σεαυτὸν θεόν;¹» ἄφρονες καὶ τῷ ὄντι τυφλοὶ
 τὴν διάνοιαν. δέον τὸ ἐμπαλιν αὐτοὺς λέγειν· διὰ τί σὺ θεὸς ὢν ἄνθρω-
 5 πος γέγονας; τὰ γὰρ ἔργα θεὸν αὐτὸν ἐδείκνυεν, ἵνα τὴν μὲν ἀγαθότητα
 τοῦ πατρὸς προσκυνήσωσι, τὴν δὲ δι' ἡμᾶς αὐτοῦ οἰκονομίαν θαυμά-
 σωσι. τοῦτο μὲν οὕτε ἔλεγον, ἀλλ' οὕτε τὰ γινόμενα βλέπειν ἐβού-
 λοντο. ἢ ἔβλεπον μὲν—ἐξ ἀνάγκης γὰρ ἦν ὁρᾶν αὐτὰ—πάλιν δὲ ἐγόγ-
 10 γυζον μεταβαλλόμενοι· διὰ τί ἐν τῷ σαββάτῳ θεραπεύεις τὸν παραλυ-
 τικόν², καὶ τὸν ἐκ γενετῆς τυφλὸν τότε ποιεῖς ἀναβλέπειν;³ τοῦτο
 δὲ πρόφασις πάλιν ἦν καὶ μόνον γόγγυσμός. καὶ γὰρ ἐν ταῖς ἄλλαις
 ἡμέραις θεραπεύοντος τοῦ κυρίου πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν
 ἐκεῖνοι συνήθως ἐμέμφοντο καὶ μᾶλλον ἤθελον ἀθεότητος ἔχειν
 15 ὑπόνοιαν τὸν Βεελζεβούλ ὀνομάζοντας⁴ ἢ ἀρνήσασθαι τὴν ἰδίαν πο-
 νηρίαν. ἀλλὰ καὶ οὕτως τοῦ σωτῆρος πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως⁵
 δεικνύοντος αὐτοῦ τὴν θεότητα καὶ εὐαγγελιζομένου πᾶσι τὸν πατέρα
 οὐδὲν ἤττον ὥσπερ εἰς κέντρα λακτίζοντες⁶ ἀντέλεγον ἐκεῖνοι μωρο-
 λογοῦντες, ἵνα μόνον κατὰ τὴν θέλαν παροιμίαν προφάσεις ἐφευρί-
 σκοντες⁷ χωρίσωσιν ἑαυτοὺς ἀπὸ τῆς ἀληθείας.
- 20 Ἰουδαῖοι μὲν οὖν οἱ τότε τοιαῦτα πονηρευόμενοι καὶ ἀρνούμενοι
 τὸν κύριον εἰκότως τῶν τε νόμων καὶ τῆς πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελ-
 λίας⁸ ἔξω γεγόνασι. καὶ Ἀρειανοὶ δὲ νῦν Ἰουδαίζοντες ταυτὸν μοι
 δοκοῦσι πάσχειν τῷ Καϊάφᾳ καὶ τοῖς τότε Φαρισαίοις· οὐδὲν γὰρ
 ὁρῶντες εὐλογον ἔχουσιν ἑαυτῶν τὴν αἵρεσιν⁹ προφάσεις ἐπινοοῦσι,
 25 διὰ τί τοῦτο καὶ μὴ τοῦτο γέγραπται; καὶ μήτοι θαυμάσης, εἰ τοιαῦτα
 νῦν μηχανῶνται. μετ' ὀλίγον γὰρ καὶ εἰς ὕβρεις ἐκτραπήσονται καὶ
 μετὰ ταῦτα τὴν σπείραν καὶ τὸν χιλιάρχον¹⁰ ἀπειλήσουσιν· ἐν τούτοις
 γὰρ ἐστὶν αὐτῶν ἡ δοκοῦσα σύστασις τῆς κακοδοξίας. τὸν γὰρ τοῦ
 θεοῦ λόγον ἀρνούμενοι εἰκότως καὶ λόγου παντός εἰσιν ἐρημοί.
 30 ταῦτα γοῦν εἰδὼς οὐδὲν ἂν ἀπεκρινάμην ἐρωτῶσιν ἐκείνοις. ἐπεὶ δὲ
 ἡ σὴ διάθεσις ἀπῆρτησε γινῶναι τὰ ἐν τῇ συνόδῳ πραχθέντα, οὐχ
 ὑπερεθέμην· ἀλλ' εὐθύς, ὥς τότε γέγονε, δεδήλωκα | δείξας δι' ὀλί-
 γων, ὅσον εὐσεβοῦς φρονήσεως ἡ ἀρειανὴ αἵρεσις ἐστέρηται καὶ μόνον
 προφάσεις πλάττονται. σκόπει δὲ καὶ σὺ, ἀγαπητέ, εἰ μὴ οὕτως
 35 ἔχει. εἰ θαρροῦσιν οἷς ἐφεῦρον αὐτοὶ κακοῖς ἐπισπεύραντος αὐτοῖς
 τοῦ διαβόλου τὴν κακοφροσύνην, ἀπολογεσθώσαν περὶ ὧν ἐγκλη-
 θέντες ἀπεδείχθησαν αἰρετικοί, καὶ τότε λοιπὸν αἰτιάσθωσαν, εἰ
 δύνανται, τὰ κατ' αὐτῶν ὀρισθέντα· οὐδεὶς γὰρ ἐλεγχθεὶς ἐπὶ φόνῳ

1. Ἰω. 10, 33. 2. Πρβλ. Ἰω. 5, 16. 3. Πρβλ. Ἰω. 9, 1 ἔξ. 4. Πρβλ. Μάρκ. 3, 22. 5. Πρβλ. Ἑβρ. 1, 1. 6. Πρβλ. Πράξ. 26, 14. 7. Πρβλ. Παρμ. 18, 1. 8. Πρβλ. Πράξ. 13, 32. 9. Πρβλ. Πράξ. 15, 5. 10. Πρβλ. Ἰω. 18, 12.

- καὶ μοιχείᾳ μετὰ τὴν δίκην χώραν ἔχει τὴν ἀπόφασιν τοῦ κρίναντος αἰτιάσθαι, διατί μὴ οὕτως ἀλλ' ἐκείνως ἐλάλησε. τοῦτο γὰρ οὐκ ἐλευθεροῖ τὸν κριθέντα, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον αὐτοῦ τὸ ἐγκλημα διὰ τὴν προπέτειαν καὶ τὴν τόλμαν ἐπαυξάνει. οὐκοῦν καὶ οὗτοι ἢ δεικνύ- 5
 5 τωσαν τὸ φρόνημα ἑαυτῶν εὐσεβές—κατηγορηθέντες γὰρ ἡλέγχθη-
 σαν, οὐ μεμψάμενοι πρότερον· καὶ δίκαιόν ἐστι τοὺς αἰτιαθέντας μηδὲν ἕτερον ποιεῖν ἢ ἀπολογεῖσθαι—ἢ εἰ τὸ συνειδὸς ἔχουσι ῥυπαρὸν καὶ
 10 ψιν. ἐξεταζέτωσαν δὲ μᾶλλον φιλομαθῶς, ἵν' ἐπιγνόντες ἂ πρό- 6
 τερον ἡγνόουν, ἀπονίψωνται τὰς ἑαυτῶν ἀσεβεῖς ἀκοὰς τῷ τῆς ἀλη-
 θείας νόματι καὶ τοῖς τῆς εὐσεβείας δόγμασιν. οὕτω γὰρ καὶ ἐν τῇ
 κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ γέγονε τοῖς περὶ Εὐσέβιον.
- Ἦς ἐφίλονεῖκουν ἀσεβοῦντες καὶ θεομαχεῖν ἐπεχείρουν, τὰ μὲν 3, 1
 15 λεγόμενα παρ' αὐτῶν ἀσεβείας ἦν μεστά, οἱ δὲ συνελθόντες ἐπίσκο-
 ποι, ἦσαν δὲ πλέον ἢ ἑλαττον τριακόσιοι, πρῶτως καὶ φιλανθρωπῶς
 ἀπήτουν αὐτούς, περὶ ὧν ἔλεγον διδόναι λόγον καὶ ἀποδείξεις εὐσε-
 βεῖς. ὥς δὲ καὶ μόνον φθειγγόμενοι κατεγινώσκοντο καὶ πρὸς ἑαυτοὺς
 20 ἀχανεῖς μὲν ἔμενον οὗτοι καὶ διὰ τῆς σιωπῆς ὠμολόγουν τὴν ἐπὶ τῇ
 κενοδοξίᾳ αὐτῶν αἰσχύνην. οἱ τοίνυν ἐπίσκοποι λοιπὸν ἀνελόντες 2
 τὰ παρ' αὐτῶν ἐπινοηθέντα ῥήματα οὕτως ἐξέθεντο κατ' αὐτῶν
 τὴν ὑγιαίνουσιν καὶ ἐκκλησιαστικὴν πίστιν· πάντων τε ὑπογραψάντων
 ὑπέγραψαν καὶ οἱ περὶ Εὐσέβιον τοῦτοισι τοῖς ῥήμασιν, οἷς αἰτιῶνται
 25 νῦν οὗτοι. λέγω δὴ τῷ ἐκ τῆς οὐσίας καὶ τῷ ὁμοουσίῳ, καὶ ὅτι μήτε
 κτίσμα ἢ ποίημα μήτε τῶν γεννητῶν ἐστὶν ὁ τοῦ θεοῦ υἱός, ἀλλὰ γέν-
 νημα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς ἐστὶν ὁ λόγος. καὶ τό γε παράδοξον, 3
 Εὐσέβιος ὁ ἀπὸ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, καίτοι πρὸ μιᾶς ἀρνού-
 μενος, ὁμῶς ὕστερον ὑπογράψας ἐπέστειλε τῇ ἐκκλησίᾳ ἑαυτοῦ,
 30 λέγων ταύτην εἶναι τῆς ἐκκλησίας τὴν πίστιν καὶ τῶν πατέρων τὴν
 παράδοσιν, πᾶσι τε φανερῶς ἔδειξεν, ὅτι πρότερον ἐσφάλλοντο καὶ
 μάτην ἐφίλονεῖκουν πρὸς τὴν ἀλήθειαν. εἰ γὰρ καὶ ἡσχύνθη 4
 τότε ταύταις ταῖς λέξεσι γράψαι καὶ ὥς ἠθέλησεν αὐτὸς ἀπελογή-
 σατο τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ γε διὰ τῆς ἐπιστολῆς τὸ ὁμοούσιον καὶ τὸ ἐκ
 35 τῆς οὐσίας μὴ ἀρνησάμενος φανερῶς τοῦτο σημαίνει βούλεται. καὶ
 πέπονθέ τι δεινόν· ὥς γὰρ ἀπολογούμενος κατηγορήσε· λοιπὸν τῶν
 Ἀρειανῶν, ὅτι γράψαντες ὅτι ἦν ὁ υἱὸς πρὶν γεννηθῆναι· οὐκ ἠθελον
 αὐτὸν εἶναι οὐδὲ πρὸ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως. καὶ τοῦτο οἶδε 5
 καὶ Ἀκάκιος, ἂν μὴ καὶ αὐτὸς φοβηθείς νῦν διὰ τὸν καιρὸν ὑποκρί-
 40 νηται καὶ ἀρνήσῃται τὴν ἀλήθειαν. ὑπέταξα γοῦν ἐν τῷ τέλει τὴν
 ἐπιστολὴν Εὐσεβίου, ἵνα ἐκ ταύτης γνῶς τῶν τε χριστομάχων καὶ
 κατὰ περιττὸν τὴν Ἀκακίου πρὸς τοὺς ἑαυτῶν διδασκάλους ἀγνωμο-
 σύνην.

- Πῶς τοίνυν οὐκ ἀδικοῦσιν οὗτοι καὶ ἐνθυμούμενοι μόνον ἀντι-
λέγειν τῇ τοσαύτῃ καὶ οἰκουμένην συνόδῳ; πῶς οὐ παρανομοῦσι
τολμῶντες ἀντιβλέπειν τοῖς καλῶς ὀρισθεῖσι κατὰ τῆς ἀρειανῆς αἰρέ-
σεως καὶ μαρτυρουμένοις ὑπὸ τῶν αὐτοῦς πρότερον ἀσεβεῖν διδασκάν-
των; εἰ δὲ καὶ μετὰ τὸ ὑπογράψαι μεταβάλλοντο οἱ περὶ Εὐσέβιον
καὶ ὡς κύνες εἰς τὸ ἴδιον ἐξέραμα¹ τῆς ἀσεβείας ἐπέστρεψαν, πῶς
οὐχὶ καὶ μᾶλλον ἄξιοι μίσους οἱ νῦν ἀντιλέγοντες, ὅτι τὴν ἐλευθερίαν
τῆς ἐαυτῶν ψυχῆς ἄλλοις προπίνοντες τούτους καὶ καθηγεμόνας
τῆς αἰρέσεως ἔχειν ἐθέλουσιν, ἀνθρώπους, ὡς εἶπεν ὁ Ἰάκωβος,
«διψύχους καὶ ἀκαταστάτους ὄντας ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν²»,
καὶ μὴ μίαν μὲν ἔχοντας γνώμην, ἄλλοτε δὲ ἄλλως μεταβαλλομένους,
καὶ νῦν μὲν ἐπαινοῦντας ὁ λέγουσι, μετ' ὀλίγον δὲ ψέγοντας ὅπερ εἰ-
ρήκασι, καὶ πάλιν ἐπαινοῦντας ὅπερ πρό μικροῦ διέβαλλον. τοῦτο δέ,
ὡς ὁ Ποιμὴν εἴρηκεν, ἔκγονόν ἐστι διαβόλου καὶ καπῆλων δὲ μᾶλλον
καὶ οὐ διδασκάλων ἐστὶ γνώρισμα. ἐστὶ γάρ, ὡς οἱ πατέρες παραδεδώ-
κασιν, ὄντως διδασκαλία καὶ διδασκάλων ἀληθῶν τοῦτο τεκμήριον
τὸ τὰ αὐτὰ ἀλλήλοις ὁμολογεῖν καὶ μὴ ἀμφισβητεῖν μήτε πρὸς ἐαυτοὺς
μήτε πρὸς τοὺς ἐαυτῶν πατέρας. οἱ γὰρ μὴ τοῦτον διακείμενοι τὸν
τρόπον μοχθηροὶ μᾶλλον καὶ οὐκ ἀληθεῖς ἂν καλοῖντο διδάσκαλοι.
«Ἕλληνες γοῦν οὐχ ὁμολογοῦντες τὰ αὐτά, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀλλήλους
ἀμφισβητοῦντες, οὐκ ἀληθῆ τὴν διδασκαλίαν ἔχουσιν· οἱ δὲ ἄγιοι καὶ
τῷ ὄντι τῆς ἀληθείας κήρυκες ἀλλήλοις τε συμφωνοῦσι καὶ οὐ διαφέ-
ρονται πρὸς ἐαυτοὺς. εἰ γὰρ καὶ διαφόροι χρόνοι γεγόνασιν, ἀλλ'
εἰς ταῦτόν ἀλλήλοις ὁρμῶσιν ἑνὸς ὄντες τοῦ θεοῦ προφῆται καὶ τὸν
αὐτὸν συμφῶνως εὐαγγελιζόμενοι λόγον.
| «Α γοῦν Μωσῆς ἐδίδασκε, ταῦθ' Ἀβραάμ ἐφύλαττεν· ἃ δὲ
Ἀβραάμ ἐφύλαττε, ταῦτα Νῶε καὶ Ἐνῶχ ἐγίνωσκον διακρίναντες
καθαρὰ καὶ ἀκάθαρτα καὶ εὐάρεστοι γινόμενοι τῷ θεῷ. καὶ γὰρ
καὶ Ἀβελ οὕτως ἐμαρτύρησεν ἐπιστάμενος ταῦτα, ὅπερ ἦν μαθὼν
παρὰ τοῦ Ἀδάμ τοῦ καὶ αὐτοῦ μαθόντος παρὰ κυρίου, ὃς καὶ ἐπὶ
συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἐλθὼν εἰς ἀθέτησιν τῆς ἀμαρτίας ἔλεγεν·
«οὐκ ἐντολὴν καινὴν διδωμι ὑμῖν, ἀλλ' ἐντολὴν παλαιάν, ἣν ἤκού-
σατε ἀπ' ἀρχῆς.³» διὰ τοῦτο καὶ ὁ παρ' αὐτοῦ μαθὼν ὁ μακάριος
ἀπόστολος Παῦλος τὰ μὲν ἐκκλησιαστικὰ διατυπῶν οὐδὲ διακόνους
ἠθέλησεν εἶναι διλόγους⁴, μήτι γε ἐπισκόπους, τοῖς δὲ Γαλάταις
ἐπιπλήττων ἀπεφάνετο καθόλου λέγων· «εἰ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται
παρ' ὁ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω, καθὼς προείρηκα, καὶ πάλιν
λέγω·⁵ ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἡμεῖς ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελισθῇται
ὑμᾶς παρ' ὁ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω.⁶» τοῦ τοίνυν ἀποστόλου
ταῦτα λέγοντος ἡ καὶ οὗτοι τοὺς περὶ Εὐσέβιον μεταβαλλομένους

1. Πρβλ. Β' Πέτρ. 2, 22. 2. Ἰακ. 1, 8. 3. Α' Ἰω. 2, 7. 4. Πρβλ.
Α' Τιμ. 3, 8. 5. Γαλ. 1, 9. 6. Γαλ. 1, 8.

- καὶ λέγοντας ἕτερα παρὰ τὰ ὑπέγραψαν ἀνάθεμα ποιείτωσαν, ἢ εἰ γινώσκουσιν αὐτοὺς καλῶς ὑπογράψαντας, μὴ γογγυζέτωσαν κατὰ τῆς τηλικαύτης συνόδου. εἰ δὲ μήτε τοῦτο μήτ' ἐκεῖνο ποιούσι, δῆλοι εἰσι καὶ αὐτοὶ παντὶ ἀνέμῳ καὶ κλύδωνι περιφερόμενοι¹ καὶ μὴ
- 5 ταῖς ἰδίαις ἀλλὰ ἀλλοτρίαις ἐλκόμενοι γνώμαις. τοιοῦτοι δὲ 4
ὄντες οὐδὲ νῦν τοιαύτας προβαλλόμενοι προφάσεις ἀξιόπιστοι εἰσιν ἀλλὰ καὶ παυέσθωσαν αἰτιώμενοι ἅ μὴ γινώσκουσι· τάχα δὲ οὐδὲ διακρίνειν εἰδότες ἀπλῶς «τὸ μὲν πονηρὸν λέγουσι καλόν, τὸ δὲ καλόν πονηρὸν, καὶ νομίζουσι τὸ μὲν πικρὸν εἶναι γλυκύ, τὸ δὲ γλυκὺ
- 10 πικρὸν.²» ἀμέλει τὰ μὲν κριθέντα κακὰ καὶ ἀποδοκιμασθέντα κρατεῖν 5
ἐθέλουσι, τὰ δὲ καλῶς ὀρισθέντα βιάζονται διαβάλλειν. ἔδει μὲν οὖν μήθ' ἡμᾶς ἔτι τινὰ τούτων ἀπόλογον ποιεῖσθαι καὶ πρὸς τὰς ματαίας αὐτῶν προφάσεις ἀποκρίνεσθαι μήτ' ἐκείνους ἔτι φιλονικεῖν, ἀλλὰ συντίθεσθαι, οἷς ὑπέγραψαν οἱ ἡγεμόνες τῆς αἵρέσεως αὐτῶν, εἰδότες
- 15 ὡς ἡ μὲν μετὰ ταῦτα μεταβολὴ τῶν περὶ Εὐσέβιον ὑποπτός ἐστι καὶ 6
κακοήτης. τὸ δὲ ὑπογράψαι μετὰ τὸ δυνηθῆναι καὶ τὸ βραχύτατον ἀπολογήσασθαι τοῦτο δείκνυσιν ἀληθῶς ἀσεβῆ τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν. καὶ γὰρ οὐ πρότερον ὑπέγραψαν, εἰ μὴ κατέγνωσαν αὐτῆς· καὶ οὐ πρότερον κατέγνωσαν, εἰ μὴ πανταχόθεν ἀπορήσαντες ἡσχύνθησαν·
- 20 ὥστε τὸ μεταβάλλεσθαι τῆς εἰς ἀσεβείαν φιλονεικίας ἐλεγχός ἐστι. 7
διὸ ἔδει μὲν, καθάπερ εἰρηται, καὶ τούτους ἡρεμεῖν. ἐπειδὴ δὲ δεινοὶ πρὸς ἀναισχυντίαν εἰσὶ, καὶ νομίζουσιν ἴσως αὐτοὶ μᾶλλον ἐκεῖνων δύνασθαι προστῆναι τῆς διαβολικῆς ταύτης ἀσεβείας. εἰ καὶ ἐφθασα διὰ τῆς προτέρας ἐπιστολῆς τῆς πρὸς σέ | γραφείσης πλατυτέρῳ
- 25 τῷ κατ' αὐτῶν ἐλέγχῳ κεχρημένος, ὅμως φέρε καὶ νῦν τούτους ὥσπερ 8
ἐκείνους καθ' ἕκαστον τῶν ὑπ' αὐτῶν λεγομένων ἐξετάσωμεν. δειχθήσεται | γὰρ οὐδὲν ἥττον καὶ νῦν οὐχ ὕγιής, ἀλλὰ τις δαιμονιώδης αὐτῶν ἡ αἵρεσις.
- Φασὶ τοίνυν, ὥσπερ καὶ ἐκεῖνοις ἐδόκει, καὶ τετολμήκασιν λέγειν· 6,1
30 αἰ πατήρ, οὐκ αἰ υἱός· οὐκ ἦν γὰρ ὁ υἱὸς πρὶν γεννηθῆ, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων γέγονε καὶ αὐτός· διὸ καὶ οὐκ αἰ πατήρ ὁ θεὸς γέγονε τοῦ υἱοῦ, ἀλλ' ὅτε γέγονε καὶ ἐκτίσθη ὁ υἱός, τότε καὶ ὁ θεὸς ἐκλήθη πατήρ αὐτοῦ. κτίσμα γὰρ ἐστὶ καὶ ποίημα ὁ λόγος καὶ ξένος καὶ ἀνόμοιος κατ' οὐσίαν τοῦ πατρὸς ἐστίν· οὔτε δὲ φύσει καὶ ἀληθινὸς λόγος
- 35 τοῦ πατρὸς ἐστίν ὁ υἱὸς οὔτε ἡ μόνη καὶ ἀληθινὴ σοφία αὐτοῦ ἐστίν, ἀλλὰ κτίσμα καὶ εἰς τῶν ποιημάτων ὧν καταχρηστικῶς λέγεται λόγος καὶ σοφία. λόγῳ γὰρ τῷ ὄντι ἐν τῷ θεῷ γέγονε καὶ αὐτὸς ὥσπερ καὶ τὰ πάντα· διὸ οὐδὲ ἀληθινὸς θεὸς ἐστίν ὁ υἱός· ἐγὼ 2
δὲ τοῦτο πρῶτον καὶ τούτους ἐρωτῆσαι βούλομαι, τί ἐστὶν ὅπως υἱός, 2
40 καὶ τίνος ἐστὶ τὸ ὄνομα τοῦτο σημαντικόν, ἢ οὕτως αὐτοὶ τὰ λεγόμενα παρ' αὐτῶν καὶ οὕτως νοῆσαι δυνηθῶσιν. ἡ μὲν γὰρ θεία 3

γραφῇ διπλὴν τὴν ἐκ τοῦ ὀνόματος τούτου διάνοιαν ἡμῖν σημαίνει,
 μίαν μὲν περὶ ὧν Μωυσῆς ἐν τῷ νόμῳ φησὶν· «ἐὰν εἰσακούσητε τῆς
 φωνῆς κυρίου τοῦ θεοῦ ὑμῶν, φυλάσσειν πάσας τὰς ἐντολάς αὐτοῦ,
 ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι σοι σήμερον, ποιεῖν τὸ καλὸν καὶ ἀρεστὸν ἐνώ-
 5 πιον κυρίου τοῦ θεοῦ σου¹, υἱοὶ ἐστε κυρίου τοῦ θεοῦ ἡμῶν²», καθὼς
 καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ φησὶν ὁ Ἰωάννης· «ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν
 αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι³»· ἐτέραν δὲ διάνοιαν, καθ'
 ἣν Ἰσαάκ τοῦ Ἀβραάμ ἐστὶν υἱὸς καὶ ὁ Ἰακώβ τοῦ Ἰσαάκ καὶ οἱ
 πατριάρχαι τοῦ Ἰακώβ. αὐτοὶ δὲ κατὰ ποίαν ἄρα τούτων νομί- 4
 10 σαντες εἶναι τὸν τοῦ θεοῦ υἱὸν τοιαῦτα περὶ αὐτοῦ μυθολογοῦσιν; εἰς
 γὰρ τὴν αὐτὴν ἀσέβειαν εὖ οἶδ' ὅτι συνδραμοῦνται τοῖς περὶ Εὐδῆβιον.
 εἰ μὲν οὖν κατὰ τὴν πρώτην, οἱοὶ εἰσιν οἱ ἐκ βελτιώσεως τρόπων
 ἐπικτώμενοι τὴν τοῦ ὀνόματος χάριν καὶ λαμβάνοντες ἐξουσίαν,
 ἵνα υἱοὶ θεοῦ γένωνται (τοῦτο γὰρ ἔλεγον ἀκακεῖνοι), οὐδὲν διαφέρειν
 15 ἡμῶν δόξειεν οὐδὲ μονογενῆς ἂν εἴη ἐξ ἀρετῆς καὶ αὐτὸς ἐσχηκὼς
 τὴν τοῦ υἱὸς προσηγορίαν. καὶ γὰρ, ὡς φασι, προγνωσθεὶς ἐσεσθαι 5
 τοιοῦτος προλαμβάνη καὶ ἅμα τῷ γενέσθαι δέχεται τό τε ὄνομα
 καὶ τὴν τοῦ ὀνόματος δόξαν, ἀλλ' οὐδὲν διοίσει τῶν μετὰ τὰς πράξεις
 λαμβανόντων τὸ ὄνομα, ἕως οὕτω καὶ αὐτὸς υἱὸς εἶναι μεμαρτύρηται.
 20 καὶ γὰρ Ἀδὰμ προλαμβάνων τὴν χάριν καὶ ἅμα τῷ γενέσθαι θεοεὶς 6
 ἐν τῷ παραδείσῳ οὐδὲν διήνεγκεν οὔτε τοῦ Ἐνώχ, ὃς μετὰ χρόνον
 τῆς γενέσεως εὐαρεστήσας μετετέθη⁴, οὔτε τοῦ ἀποστόλου καὶ αὐτοῦ
 μετὰ τὰς πράξεις ἀρπαγέντος εἰς τὸν παράδεισον⁵, ἀλλ' οὐδὲ τοῦ ποτε
 ληστοῦ, ὃς διὰ τὴν ὁμολογίαν ἐπαγγελίαν ἔλαβεν εὐθύς εἰς τὸν παρά-
 25 δεισον ἐσεσθαι.⁶
 Ἄλλ' ἐν τούτοις διωκόμενοι λέξουσιν ἱσως, ὃ πολλάκις λέγοντες 7,1
 ἠσχύνθησαν· οὕτως νομίζομεν τὸν υἱὸν πλέον ἔχειν παρὰ τὰ ἄλλα καὶ
 διὰ τοῦτο μονογενῆ λέγεσθαι, ὅτι μόνος μὲν αὐτὸς ὑπὸ μόνου τοῦ θεοῦ
 γέγονε, τὰ δ' ἄλλα πάντα παρὰ τοῦ θεοῦ διὰ τοῦ υἱοῦ ἐκτίσθη.· τίς ἄρα
 30 ταύτην ἡμῖν τὴν μωρὰν καὶ καινὴν ἐπίνοιαν ὑπέβαλεν, ἵνα εἴπητε· τὸν
 μὲν υἱὸν μόνον μόνος ὁ πατὴρ αὐτοῦργησε, τὰ δ' ἄλλα πάντα διὰ τοῦ
 υἱοῦ γέγονεν ὡς δι' ὑπουργοῦ· εἰ μὲν γὰρ διὰ τὸ κάμνειν ἠρκέσθη 2
 μόνον αὐτοῦργῆσαι τὸν υἱὸν ὁ θεός, τὰ δ' ἄλλα οὐκ ἐτι, ἀσεβὲς τοιαῦτα
 περὶ τοῦ θεοῦ λογίζεσθαι μάλιστα τοὺς ἀκούσαντας Ἡσαίου λέγοντος·
 35 «θεὸς αἰώνιος, θεὸς ὁ κατασκευάσας τὰ ἄκρα τῆς γῆς, οὐ πεινᾷσει
 οὐδὲ κοπιάσει οὐδέ ἐστὶν ἐξεύρεσις τῆς φρονήσεως αὐτοῦ.⁷» καὶ γὰρ
 μᾶλλον αὐτὸς τοῖς πεινώσι δίδωσιν ἰσχύν καὶ διὰ τοῦ λόγου ἑαυτοῦ
 τοὺς κάμνοντας ἀναπαύει. εἰ δὲ ὡς ταπεινὸν ἀπηξίωσεν αὐτὸς τὰ μετὰ
 τὸν υἱὸν αὐτοῦργῆσαι, καὶ τοῦτο μὲν ἀσεβές. οὐκ ἔστι γὰρ τύφος 3
 40 ἐν τῷ θεῷ, ὃς γε μετὰ τοῦ Ἰακώβ εἰς Αἴγυπτον κατέρχεται, καὶ

1. Δευτ. 13, 19.

2. Δευτ. 14, 1.

3. Ἰω. 1, 12.

4. Γεν. 5, 24.

5. Πρβλ. Β' Κορ. 12, 4.

6. Πρβλ. Λουκ. 23, 43.

7. Ἠσ. 40, 28.

- διὰ μὲν τὸν Ἀβραάμ διορθοῦται τὸν Ἀβιμέλεχ χάριν τῆς Σάρρας¹,
 τῷ δὲ Μωυσῇ ἀνθρώπῳ ὄντι στόμα κατὰ στόμα λαλεῖ, καὶ εἰς μὲν τὸ
 Σινᾶ ὄρος κατέρχεται², τῷ δὲ λαῷ συνεπολέμει κρυφαῖα χάριτι τὸν
 Ἀμαλήκ.³ ψεύδεσθε δὲ ὁμῶς καὶ τοῦτο λέγοντες· «αὐτὸς γάρ
 5 ἐποίησεν ἡμᾶς, καὶ οὐχ ἡμεῖς·⁴» αὐτὸς τέ ἐστιν ὁ διὰ τοῦ λόγου ἑαυτοῦ
 τὰ πάντα τὰ τε μικρὰ καὶ τὰ μεγάλα ποιήσας, καὶ οὐκ ἔστι διελεῖν
 τὴν κτίσιν, ὥστε εἰπεῖν τοῦτο μὲν τοῦ πατρός, τοῦτο δὲ τοῦ υἱοῦ,
 ἀλλ' ἐνός ἐστι θεοῦ ὡς χειρὶ χρωμένου τῷ ἰδίῳ λόγῳ καὶ ἐν αὐτῷ
 10 ποιοῦντος τὰ πάντα, καὶ τοῦτ' αὐτὸς μὲν ὁ θεὸς δεικνὺς ἔλεγεν·
 «ἡ χεὶρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα.⁵» ὁ δὲ Παῦλος τοῦτο μαθὼν ἐδί-
 δασκεν· «εἰς θεὸς ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἰς κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς δι'
 οὗ τὰ πάντα.⁶» αὐτὸς γοῦν αἰεὶ καὶ νῦν λέγει τῷ μὲν ἡλίῳ καὶ ἀνα-
 5 τέλλει, ταῖς δὲ νεφέλαις ἐντέλλεται καὶ βρέχει ἐπὶ μίαν μερίδα, ἐφ'
 ἣν δὲ οὐ βρέχει, ξηραίνεται, καὶ τὴν μὲν γῆν κελεύει τοὺς καρπούς
 15 ἀποδιδόναι, τὸν δὲ Ἰερემίαν ἐν τῇ κοιλίᾳ πλάττει.⁷ εἰ δὲ ταῦτα νῦν
 αὐτὸς ποιεῖ, οὐκ ἔστιν ἀμφίβολον, ὅτι καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν οὐκ ἀπη-
 ξίωσεν αὐτὸς τὰ πάντα διὰ τοῦ λόγου ποιῆσαι· μέρη γὰρ τῶν ὄλων
 ἐστὶ ταῦτα.
- Εἰ δὲ ὅτι μὴ ἐδύνατο τὰ λοιπὰ κτίσματα τῆς ἀκράτου χειρὸς τοῦ
 20 ἀγενήτου τὴν ἐργασίαν βαστάζει, μόνος ὁ υἱὸς ὑπὸ μόνου τοῦ θεοῦ
 γέγονε, τὰ δ' ἄλλα ὡς δι' ὑπουργοῦ καὶ βοηθοῦ τοῦ υἱοῦ γέγονε·
 καὶ τοῦτο γὰρ Ἀστέριος ὁ θύσας ἔγραψεν, ὁ δὲ Ἀρειὸς μεταγράψας
 | δέδωκε τοῖς ἰδίῳις καὶ λοιπὸν ὡς καλὰ μὴ τεθραυσμένῳ χρῶνται τῷ
 ῥηματίῳ τούτῳ ἀγνοοῦντες τὸ ἐν αὐτῷ σαθρὸν οἱ παράφρονες. εἰ
 25 γὰρ ἀδύνατον ἦν τὰ γενητὰ βαστάζει τὴν χεῖρα τοῦ θεοῦ—ἐστὶ δὲ
 καθ' ὑμᾶς ὁ υἱὸς εἰς τῶν γενητῶν—πῶς αὐτὸς ἡδυνήθη γενέσθαι
 παρὰ μόνου τοῦ θεοῦ; καὶ εἰ ἵνα τὰ γενητὰ γένηται, μεσίτου γέγονε
 χρεῖα, γενητὸς δὲ καθ' ὑμᾶς ἐστὶν ὁ υἱός, ἔδει καὶ πρὸ αὐτοῦ μέσον
 τινὰ εἶναι, ἵνα κτισθῇ. τοῦ δὲ μεσίτου πάλιν καὶ αὐτοῦ κτίσματος
 30 τυγχάνοντος ἄραρεν ὅτι κάκεῖνος ἐδέετο μεσίτου ἐτέρου πρὸς τὴν
 ἰδίαν σύστασιν. κἂν τις ἄλλον ἐπινοήσῃ, προεπινοήσῃ τὸν ἐκείνου
 μεσίτην, ὥστε καὶ εἰς ἀπειρον ἐκπεσεῖν. οὕτω δὲ αἰεὶ τοῦ μεσίτου
 ζητουμένου οὐδὲ ἡ κτίσις συστήναι δυνήσεται διὰ τὸ μὴ δύνασθαι,
 ὡς λέγετε, μηδὲνα τῶν γενητῶν βαστάζει τὴν ἀκρατον χεῖρα τοῦ
 35 ἀγενήτου. εἰ δὲ τὸ ἄτοπον συνορῶντες ἄρχεσθε λέγειν, ὅτι ὁ
 υἱὸς κτίσμα ὧν ἱκανὸς γέγονεν, ὥστε ὑπὸ τοῦ ἀγενήτου γενέσθαι,
 ἐξ ἀνάγκης καὶ τὰ ἄλλα πάντα γενητὰ ὄντα δυνατὰ ἦν παρὰ τοῦ ἀγε-
 νήτου ὑπουργηθῆναι· κτίσμα γὰρ καθ' ὑμᾶς κάκεῖνος ὥσπερ οὖν
 καὶ ταῦτα πάντα ἐστὶ. καὶ περιττὴ λοιπὸν τοῦ λόγου ἡ γένεσις κατὰ
 40 τὴν ἀσεβῆ καὶ μωρὰν ὑμῶν ἐπίνοιαν, αὐτάρκους ὄντος τοῦ θεοῦ τὰ

1. Πρβλ. Γεν. 20, 1 ἐξ. 2. Πρβλ. Ἔξ. 19, 18. 3. Πρβλ. Ἔξ. 17, 1 ἐξ.

4. Ψαλμ. 99, 3. 5. Ἦσ. 66, 2. 6. Α' Κορ. 8, 6. 7. Πρβλ. Ἱερ. 1, 5.

πάντα αὐτουργεῖν πάντων τε τῶν γεννητῶν δυναμένων τὴν ἀκρατον
 χεῖρα βαστάζει τοῦ θεοῦ. ἀνοήτου δὲ οὐσης αὐτῶν τῆς τοιαύτης
 φρενοβλαβείας, ἴδωμεν εἰ μὴ καὶ τὸ λεγόμενον τοῦτο τῶν ἀσεβῶν
 τὸ σόφισμα πλεον τῶν ἄλλων αὐτῶν ἀλογώτερον ἀναφανείη. Ἀδὰμ
 5 μόνος ὑπὸ μόνου τοῦ θεοῦ διὰ τοῦ λόγου γέγονεν. ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ
 πάλιν τὸν Ἀδὰμ πλεον τι τῶν πάντων ἀνθρώπων ἔχειν ἢ διαφέρειν
 τῶν μετ' αὐτὸν ἂν τις φήσειεν, εἰ μόνος μὲν αὐτὸς ὑπὸ μόνου τοῦ θεοῦ
 πεποίηται καὶ πέπλασται, ἡμεῖς δὲ πάντες ἐκ τοῦ Ἀδὰμ γεννώμεθα
 καὶ κατὰ διαδοχὴν τοῦ γένους συνιστάμεθα, ἕως μόνον καὶ αὐτὸς
 10 ἐκ γῆς ἐπλάσθη, καὶ μὴ ὢν πρότερον ὕστερον γέγονεν.
 Εἰ δὲ καὶ πλεον τις τῷ πρωτοπλάστῳ δοίη διὰ τὸ κατηξιῶσθαι
 τῆς τοῦ θεοῦ χειρὸς αὐτόν, ἀλλ' ἐν τιμῇ καὶ μὴ τῇ φύσει τὸ πλεον εἰς
 αὐτὸν ὁ τοιοῦτος λογιζέσθω. ἐκ γῆς γάρ γέγονεν ὥστερ καὶ πάντες
 καὶ ἡ χεὶρ δὲ ἡ πλάσασα τότε τὸν Ἀδὰμ αὕτη καὶ νῦν καὶ αἰεὶ τοὺς
 15 μετ' ἐκείνον πάλιν | πλάττει καὶ διασυνίστησι. καὶ τοῦτο ὁ θεὸς
 αὐτὸς τῷ μὲν Ἱερεμίᾳ, ὡς προεῖπον, φησὶν· «πρὸ τοῦ με πλάσαι
 ἐν κοιλίᾳ ἐπίσταμαι σε.¹» περὶ δὲ τῶν πάντων ἔλεγεν· «ἡ χεὶρ μου
 ἐποίησε ταῦτα πάντα.²» καὶ πάλιν διὰ Ἡσαίου φησὶν· «οὕτως λέγει
 κύριος ὁ λυτροῦμένός σε καὶ πλάσσων σε ἐν κοιλίᾳ· ἐγὼ κύριος ὁ
 20 συντελὼν πάντα ἐξέτεινα τὸν οὐρανὸν μόνος καὶ ἐστερέωσα τὴν γῆν.³»
 ὁ δὲ Δαυὶδ τοῦτο γινώσκων | ἐψάλλεν· «αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με
 καὶ ἐπλάσαν με.⁴» καὶ ὁ ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ λέγων· «οὕτως λέγει κύριος
 ὁ πλάσας με ἐκ κοιλίας δοῦλον ἐαυτοῦ⁵» τοῦτο σημαίνει. οὐκοῦν κατὰ
 τὴν φύσιν οὐδὲν ἡμῶν διαφέρει, καὶν προάγγη τῷ χρόνῳ, ἕως καὶ τῇ
 25 αὐτῇ χειρὶ συνιστάμεθα καὶ κτιζόμεθα πάντες. εἰ τοίνυν οὕτως,
 ὦ Ἀρειανοί, καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ φρονεῖτε, ὅτι οὕτως καὶ αὐτὸς
 ὑπέστη καὶ γέγονεν, οὐδὲν καθ' ὑμᾶς τῶν ἄλλων κατὰ τὴν φύσιν
 διοίσει, ἕως καὶ αὐτὸς οὐκ ἦν καὶ γέγονε καὶ ἐξ ἀρετῆς καὶ αὐτῷ
 συνεκτίσθη τοῦ ὀνόματος ἡ χάρις. εἰς γὰρ ἔστι καὶ αὐτός, ἀφ' ὧν
 30 λέγετε, περὶ ὧν ἐν Ψαλμοῖς τὸ πνεῦμά φησιν· «αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγε-
 νήθησαν· αὐτὸς ἐντείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν.⁶» τίς τοίνυν ἐστίν, ὦ
 ὁ θεὸς ἐντείλατο, ἵνα καὶ οὗτος κτισθῇ; εἶναι γὰρ δεῖ λόγον, ὃ
 ἐντέλλεται ὁ θεὸς καὶ ἐν ᾧ τὰ ποιήματα κτίζεται. ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοιτε
 δεῖξαι ἕτερον παρὰ τὸν ἀρνεῖσθε λόγον, εἰ μὴ ἄρα τινὰ πάλιν ἐννοῖαν
 35 ἐπινοήσητε. ναὶ γάρ, φήσουσιν, εὐρομεν· ἦν ποτε λεγόντων καὶ τῶν
 περὶ Εὐσέβιον ἡκουσα· διὰ τοῦτο πλεον τῶν ἄλλων ἔχειν τὸν τοῦ θεοῦ
 υἱὸν καὶ λέγεσθαι μονογενῆ τοῦτον νομίζομεν, ἐπειδὴ μόνος μὲν αὐτὸς
 μετέχει τοῦ πατρὸς, τὰ δ' ἄλλα πάντα τοῦ υἱοῦ μετέχει· κεκμήρασι
 μὲν οὖν ἡδὴ μεταβαλλόμενοι καὶ μεταλλάσσοντες τὰ ῥήματα ὡς τὰ
 40 χρώματα, δειχθήσονται δὲ ὁμῶς καὶ οὕτως ὡς οἱ ἐκ τῆς γῆς⁷ κε-

1. Ἱερ. 1, 5. 2. Ἡσ. 66, 2. 3. Ἡσ. 44, 24. 4. Ψαλμ. 118, 73.
 5. Ἡσ. 49, 5. 6. Ψαλμ. 32, 9. 7. Πρβλ. Ἰω. 3, 31.

νολοῦντες καὶ κυλιόμενοι ὡς ἐν βορβόρῳ¹ ταῖς ἰδίαις ἐννοίαις.

Εἰ μὲν γὰρ ἐκεῖνος μὲν τοῦ θεοῦ υἱός, ἡμεῖς δὲ τοῦ υἱοῦ υἱοὶ 10,1
καλούμεθα, ἦν αὐτῶν τὸ πλάσμα· εἰ δὲ τοῦ θεοῦ καὶ ἡμεῖς υἱοὶ λεγόμεθα, οὐ καὶ αὐτός ἐστιν υἱός, δηλονότι καὶ ἡμεῖς τοῦ πατρὸς μετέ-
5 χομεν τοῦ λέγοντος· «κυιοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα.²» εἰ μὴ γὰρ μετεί-
χομεν αὐτοῦ, οὐκ ἔλεγεν· «ἐγέννησα·» εἰ δὲ αὐτὸς ἐγέννησεν, οὐχ ἕτερος
ἄλλ' αὐτὸς ἡμῶν ἐστι πατήρ. καὶ οὐ διαφέρει πάλιν, εἰ πλέον 2
ἐκεῖνος ἔχει καὶ πρῶτον γέγονεν· ἡμεῖς δὲ εἰ ἑλαττον καὶ ὕστερον
γεγόναμεν, ἕως τοῦ αὐτοῦ πάντες μετέχομεν καὶ τοῦ αὐτοῦ πατρὸς
10 υἱοὶ λεγόμεθα. τὸ γὰρ πλέον καὶ ἑλαττον οὐ τὴν φύσιν ἄλλην δείκνυσιν·
ἐκάστῳ γὰρ τῆς ἀρετῆς ἡ πρᾶξις τοῦτο προστίθῃσι· καὶ ὁ μὲν ἐπὶ
δέκα πόλεων³ ὁ δὲ ἐπὶ πέντε καθίσταται·⁴ καὶ οἱ μὲν καθέζονται
«ἐπὶ δώδεκα θρόνους κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλάς τοῦ Ἰσραὴλ⁵»,
οἱ δὲ ἀκούουσι· «δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρὸς μου·⁶ καὶ· «εὐδούλε
15 ἀγαθὲ καὶ πιστέ.⁷» τοιαῦτα μὲν οὖν ἐκεῖνοι φρονοῦντες εἰκότως 3
φαντάζονται τοιοῦτου υἱοῦ ἀεὶ μὴ εἶναι τὸν θεὸν πατέρα μηδὲ τὸν
τοιοῦτον υἱὸν ἀεὶ εἶναι, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων κτίσμα | γεγενῆσθαι καὶ μὴ
εἶναι πρὶν γεννηθῆ· ἄλλος γάρ ἐστιν οὗτος παρὰ τὸν ἀληθινὸν τοῦ θεοῦ
υἱόν. ἐπειδὴ δὲ ταῦτα λέγειν ἐτι τούτους οὐκ ἐστιν εὐαγές, μᾶλλον 4
20 γὰρ Σαδδουκαίων καὶ τοῦ Σαμοσατέως ἐστὶ τοῦτο τὸ φρόνημα,
λείπει ἄρα κατὰ τὴν ἑτέραν διάνοιαν, καθ' ἣν Ἰσαὰκ τοῦ Ἀβραάμ
ἐστὶν υἱός, λέγειν εἶναι καὶ τὸν τοῦ θεοῦ υἱόν· τὸ γὰρ ἐκ τινος φύσει
γεννώμενον καὶ μὴ ἐξωθεν ἐπικτώμενον υἱὸν οἶδεν ἡ φύσις, καὶ τοῦτο
τοῦ ὀνόματός ἐστι τὸ σημαινόμενον. ἄρ' οὖν ἀνθρωποπαθὴς ἡ 5
25 τοῦ υἱοῦ γέννησις; τοῦτο γὰρ ἴσως κατ' ἐκείνους καὶ αὐτοὶ θελήσουσιν
ἀντιθεῖναι μὴ γινώσκοντες. οὐδαμῶς. οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὁ θεός,
ἐπεὶ μηδὲ οἱ ἄνθρωποι ὡς ὁ θεός. οἱ μὲν γὰρ ἐξ ὕλης καὶ ταύτης
οὕσης παθητικῆς ἐκτίσθησαν, ὁ δὲ θεὸς ἄυλος καὶ ἰσώματος. εἰ δὲ 6
αἱ αὐταὶ λέξεις ἐπὶ θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἐν ταῖς θείαις ποτὲ κεῖνται
30 γραφαῖς, ἀλλ' ἀνθρώπων ἐστὶ διορατικῶν, ὡς παρ' ἡγγεῖλεν ὁ Παῦλος,
προσέχειν τῇ ἀναγνώσει⁸ καὶ οὕτω διακρίνειν καὶ κατὰ τὴν ἐκάστου
τῶν σημαινόμενων φύσιν τὰ γεγραμμένα διαγινώσκειν καὶ μὴ συγχέειν
τὴν διάνοιαν, ὥστε τὰ τοῦ θεοῦ μὴ ἀνθρωπίνως νοεῖν μηδὲ τὰ τῶν
ἀνθρώπων ὡς περὶ θεοῦ ποτε λογίζεσθαι. τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸν οἶνον
35 ὕδατι μίξαι⁹ καὶ πῦρ ἀλλότριον ἐπιβάλλειν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον
τῷ θεῷ πυρὶ.¹⁰

Καὶ γὰρ καὶ ὁ θεὸς κτίζει, καὶ ἐπ' ἀνθρώπων δὲ τὸ κτίζειν εἴρηται. 11,1
καὶ ὁ μὲν θεὸς ὢν ἐστι, λέγονται δὲ καὶ οἱ ἄνθρωποι εἶναι παρὰ θεοῦ

1. Πρβλ. Β' Πέτρ. 2, 22. 2. Ἦσ. 1, 2. 3. Πρβλ. Λουκ. 19, 17.
4. Πρβλ. Λουκ. 19, 19. 5. Ματθ. 19, 28. 6. Ματθ. 25, 34. 7. Ματθ.
25, 23. 8. Πρβλ. Α' Τιμ. 4, 13. 9. Πρβλ. Ἦσ. 1, 22. 10. Πρβλ.
Λευτ. 10, 1.

καὶ τοῦτο λαβόντες ἔχειν. ἄρ' οὖν οὕτως ὁ θεὸς κτίζει ὡς ἄνθρωποι;
 ἢ οὕτως ὧν ἐστὶν ὡς ἄνθρωπος; μὴ γένοιτο. ἄλλως ἐπὶ θεοῦ τὰς
 λέξεις λαμβάνομεν καὶ ἐτέρως ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ταύτας διανοούμεθα.
 ὁ μὲν γὰρ θεὸς κτίζει καλῶν τὰ μὴ ὄντα εἰς τὸ εἶναι οὐδενὸς ἐπιδεό- 2
 5 μενος¹, οἱ δὲ ἄνθρωποι τὴν ὑποκειμένην ὕλην ἐργάζονται εὐξάμενοι
 πρότερον καὶ τὴν ἐπιστήμην τοῦ ποιεῖν λαβόντες παρὰ τοῦ πάντα 3
 δημιουργήσαντος θεοῦ διὰ τοῦ ἰδίου λόγου. πάλιν τε οἱ μὲν ἄνθρω-
 ποι οὐ δυνάμενοι καθ' ἑαυτοὺς εἶναι ἐν τόπῳ τυγχάνοντές εἰσι περιε-
 χόμενοι καὶ συνεστῶτες ἐν τῷ τοῦ θεοῦ λόγῳ, ὁ δὲ θεὸς ὧν ἐστὶ καθ' 4
 10 ἑαυτὸν περιέχων τὰ πάντα καὶ ὑπ' οὐδενὸς περιεχόμενος, καὶ ἐν
 πᾶσι μὲν ἐστὶ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ ἀγαθότητα καὶ δύναμιν, ἔξω δὲ τῶν
 πάντων πάλιν ἐστὶ κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν. ὥστε οὖν οὐ τὸν αὐτὸν
 τρόπον οἱ ἄνθρωποι κτίζουσιν, ὥστε τρόπον ὁ θεὸς κτίζει, οὐδ' οὕτως
 εἰσὶν οἱ ἄνθρωποι, ὥστε ἐστὶν ὁ θεός· οὕτως ἄλλως ἐστὶν ἢ τῶν ἀν-
 15 θρώπων γένεσις καὶ ἄλλως | ἐστὶν ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρὸς. τῶν μὲν 4
 γὰρ ἀνθρώπων τὰ γεννήματα μέρη πως τῶν γεννώντων εἰσὶν, ἐπεὶ
 καὶ αὐτῶν τῶν σωμάτων ἡ φύσις οὐχ ἀπλή τις ἐστὶν, ἀλλὰ ρευστή,
 καὶ ἐκ μερῶν ἔχει τὴν σύνθεσιν. ἀπορρέουσί τε ἄνθρωποι γεννῶντες
 καὶ πάλιν ἐπιρρεῖ τὰ ἐκ τῶν τροφῶν εἰς αὐτοὺς εἰσαγόμενα· δι' ἣν
 20 αἰτίαν καὶ πολλῶν κατὰ καιρὸν τέκνων γίνονται πατέρες οἱ ἄνθρωποι.
 ὁ δὲ θεὸς ἀμερῆς ὧν ἀμερίστως ἐστὶ καὶ ἀπαθὴς τοῦ υἱοῦ πατὴρ.
 | οὔτε γὰρ ἀπορροὴ τοῦ ἀσωμάτου ἐστὶν οὐτ' ἐπιρροὴ τις εἰς αὐτὸν
 γίνεται ὡς ἐπ' ἀνθρώπων· ἀπλοῦς δὲ ὧν τὴν φύσιν ἑνὸς καὶ μόνου
 τοῦ υἱοῦ πατὴρ ἐστὶ. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ μονογενὴς ἐστὶ καὶ μόνος 5
 25 ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρὸς ἐστὶ², μόνον τε αὐτὸν ἐξ ἑαυτοῦ δείκνυσιν
 ὁ πατὴρ λέγων· «οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἡδόκησα·³»
 λόγος δὲ ἐστὶν οὗτος τοῦ πατρὸς, ἐν ᾧ τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀμερὲς τοῦ πα-
 τρὸς νοεῖν δυνατόν, λόγος γὰρ οὐδὲ ὁ τῶν ἀνθρώπων κατὰ πάθος
 καὶ μέρος γεννᾶται, μήτι γε ὁ τοῦ θεοῦ. διὸ καὶ καθέζεται μὲν 6
 30 αὐτὸς ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς ὡς λόγος· ἐνθα γὰρ ἐστὶν ὁ πατὴρ, ἐκεῖ
 καὶ ὁ τοῦτο λόγος ἐστὶν· ἡμεῖς δὲ στήκομεν κρινόμενοι παρ' αὐτοῦ
 ὡς ποιήματα. καὶ προσκυνεῖται μὲν αὐτὸς διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν υἱὸν
 τοῦ προσκυνητοῦ πατρὸς, ἡμεῖς δὲ προσκυνούμεν κύριον καὶ θεὸν
 αὐτὸν ὁμολογοῦντες διὰ τὸ εἶναι ἡμᾶς κτίσματα καὶ ἄλλους παρ'
 35 ἐκείνων.

Τούτων δὲ οὕτως ὄντων σκοπεῖται λοιπὸν ὁ βουλόμενος αὐτῶν 12,1
 καὶ γενέσθω τις αὐτοὺς ἐντρέπων, εἰ τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ ἰδίον αὐτοῦ
 γέννημα θέμις εἰπεῖν ἐξ οὐκ ὄντων ἢ λόγον ἔχει καὶ εἰς ἐνθύμησιν
 τινος ὅπως ἔλθειν, ὅτι τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ ἐπισυμβέβηκεν αὐτῷ, ἵνα καὶ
 40 τολμήσας εἴπῃ, ὅτι οὐκ ἐστὶν ἀεὶ ὁ υἱός. καὶ γὰρ ἐν τούτῳ πάλιν
 τὰς ἀνθρώπων ἐννοίας ὑπερεξῆλθε καὶ ὑπερاناβέβηκεν ἢ τοῦ υἱοῦ

1. Πρβλ. Ῥωμ. 4, 17. 2. Πρβλ. Ἰω. 1, 18. 3. Ματθ. 3, 17.

- γέννησις. ἡμεῖς μὲν γὰρ τῶν ἰδίων τέκνων ἐν χρόνῳ γινόμεθα 2
πατέρες, ἐπεὶ καὶ αὐτοὶ οὐκ ὄντες πρότερον ὕστερον γεγόναμεν·
ὁ δὲ θεὸς αἰὶ ὦν αἰὶ τοῦ υἱοῦ πατὴρ ἐστὶ. καὶ τῶν μὲν ἡ γένεσις ἐκ
τῶν ὁμοίως ὄντων ἔχει τὴν πίστιν. ἐπειδὴ δὲ «οὐδεὶς οἶδε τὸν υἱὸν
5 εἰ μὴ ὁ πατήρ, οὐδὲ τὸν πατέρα τις ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ υἱός, καὶ ὃ
ἂν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ¹», διὰ τοῦτο οἱ ἅγιοι οἷς ἀπεκάλυψεν ὁ υἱός,
εἰκόνα τινὰ δεδώκασιν ἡμῖν ἐκ τῶν ὁρωμένων λέγοντες· «ὃς ὦν
ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ²» καὶ
πάλιν· «ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς, ἐν τῷ φωτὶ σου ὁψόμεθα φῶς³»
10 ὅτε καὶ μεμφόμενος τὸν Ἰσραὴλ ὁ λόγος φησὶν· «ἐγκατέλιπες
τὴν πηγὴν τῆς σοφίας⁴» αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ πηγὴ ἡ λέγουσα· «ἐμὲ
ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος⁵» καὶ μικρὸν μὲν ἐστὶ τὸ παρά- 3
δειγμα καὶ λίαν ἀμυδρὸν πρὸς τὸ ποθοῦμενον, δυνατὸν δὲ ὅμως ἐξ
αὐτοῦ πλεον τῆς ἀνθρώπου φύσεως κατανοεῖν καὶ μὴ νομίζειν ἴσθην
15 τὴν ἡμῶν εἶναι καὶ τὴν | τοῦ υἱοῦ γέννησιν. τίς γὰρ δύναται κἂν
λογίσασθαι μὴ εἶναι ποτε τὸ ἀπαύγασμα, ἵνα καὶ τολμήσας εἴπῃ
μὴ εἶναι αἰὶ τὸν υἱόν, ἢ ὅτι οὐκ ἦν ὁ υἱὸς πρὶν γεννηθῆ· ἢ τίς ἱκανὸς
διελεῖν ἀπὸ τοῦ ἡλίου τὸ ἀπαύγασμα ἢ τὴν πηγὴν ἐπινοῆσαι ποτε
τῆς ζωῆς ἔρημον, ἵνα καὶ μανεῖς εἴπῃ, ἐξ οὐκ ὄντων ἐστὶν ὁ υἱὸς
20 ὁ λέγων· «ἐγὼ εἰμι ἡ ζωὴ⁶», ἢ ἄλλότριος τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ὁ
λέγων· «ὁ ἐμὲ ἐωρακώς ἐώρακε τὸν πατέρα⁷» οὕτως γὰρ ἡμᾶς οἱ
ἅγιοι βουλόμενοι νοεῖν τοιαῦτα καὶ παραδείγματα δεδώκασιν, καὶ
ἔστιν ἄτοπον καὶ λίαν ἀσεβεῖς τοιαύτας ἐχούσης τῆς γραφῆς τὰς εἰ-
κόνας ἐξ ἄλλων ἡμᾶς περὶ τοῦ κυρίου διανοεῖσθαι τῶν μήτε γεγραμ-
25 μένων μήτε τινὰ διάνοιαν εἰς εὐσέβειαν ἐχόντων.
- Οὐκοῦν λοιπὸν λεγέτωσαν, πόθεν ἄρα καὶ οὗτοι μαθόντες ἢ τίνος 13,1
αὐτοῖς παραδεδωκότος τοιαῦτα περὶ τοῦ σωτῆρος ὑπονοεῖν ἤρξαντο.
ἀνέγνωμεν, φήσουσιν, ἐν ταῖς Παροιμίαις· «κύριος ἐκτίσέ με ἀρχὴν
ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ⁸» καὶ γὰρ καὶ οἱ περὶ Εὐσέβιον τοῦτο 2
30 λέγειν ἐδόκουν, καὶ σὺ δὲ γράφων ἐδήλωσας, ὅτι διὰ πολλῶν μὲν
ἀποδείξεων ἀνατρεπόμενοι καὶ οὗτοι κατεγινώσκοντο, τοῦτο δὲ ὅμως
αὐτοὶ τὸ ῥητὸν ἄνω καὶ κάτω περιφέροντες ἐν τῶν κτισμάτων τὸν
υἱὸν εἶναι ἔλεγον καὶ τοῖς γενητοῖς αὐτὸν συνηρίθμουν. ἀλλὰ καὶ 3
τοῦτο δοκοῦσί μοι μὴ νενοηκέναι καλῶς· ἔχει γὰρ τὴν διάνοιαν εὐσεβῆ
35 καὶ λίαν ὀρθήν, ἣν εἰ καὶ αὐτοὶ νενοήκεισαν, οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς
δόξης ἐβλασφήμησαν.⁹ τὰ γὰρ προειρημένα εἰς τὸ ῥητὸν τοῦτο συμ-
βαλλέτωσαν, καὶ ὅφονται πολλὴν ἐν αὐτοῖς οὖσαν τὴν διαφοράν.
τίς γὰρ οὐ συνορᾷ διάνοιαν ἔχων ὀρθήν, ὅτι τὰ μὲν κτιζόμενα καὶ 4
ποιούμενα ἐξῴθεν τοῦ ποιούντος, ὁ δὲ υἱός, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν

1. Ματθ. 11, 27. 2. Ἑβρ. 1, 3. 3. Ψαλμ. 35, 10. 4. Βαρ. 3, 12.
5. Ἱερ. 2, 13. 6. Ἰω. 14, 6. 7. Ἰω. 14, 9. 8. Παρμ. 8, 22. 9. Πρβλ.
Α' Κορ. 2, 8.

ἔδειξεν ὁ λόγος, οὐκ ἔξωθεν ἀλλ' ἐκ τοῦ γεννηῶντος πατὴρ οὐκ ἔστιν ἀνθρώπος κτίζει μὲν οἰκίαν, γεννᾷ δὲ υἱόν, καὶ οὐκ ἂν τις ἀναστρέφων εἴποι τὴν μὲν οἰκίαν καὶ τὴν ναῦν γεννᾶσθαι παρὰ τοῦ κατασκευάζοντος, τὸν δὲ υἱὸν κτίζεσθαι καὶ ποιεῖσθαι παρὰ τοῦ αὐτοῦ, οὐδὲ πάλιν τὴν μὲν οἰκίαν εἰκόνα τοῦ κτίζοντος, τὸν δὲ υἱὸν ἀνόμοιον τοῦ γεννηῶντος. ἀλλὰ μᾶλλον τὸν μὲν υἱὸν εἰκόνα τοῦ πατρὸς ὁμολογήσει, τὴν δὲ οἰκίαν τέχνης εἶναι δημιουργήματα, εἰ μὴ τις ἄρα τὴν διανοίαν νοσοίη καὶ τὰς φρένας παρεξεστηκῶς τυγχάνοι. ἀμέλει πάντων μᾶλλον ἢ θεία γραφὴ γινώσκουσα τὴν ἐκάστου φύσιν περὶ μὲν τῶν κτιζομένων διὰ Μωυσέως φησὶν· «ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν.¹» περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ οὐχ ἕτερον, ἀλλ' αὐτὸν τὸν πατέρα σημαίνει λέγοντα· «ἐκ γαστρὸς πρὸ ἐωσφόρου ἐγέννησά σε.²» καὶ πάλιν· «υἱός μου εἰ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε.³» αὐτὸς τε περὶ ἑαυτοῦ ὁ κύριος ἐν Παροιμίαις λέγει· | «πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με.⁴» καὶ περὶ μὲν τῶν γεννητῶν καὶ κτιστῶν ὁ Ἰωάννης φησὶ· «πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο.⁵» περὶ δὲ τοῦ κυρίου εὐαγγελιζόμενος λέγει· «ὁ μονογενὴς υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο.⁶» εἰ τοίνυν υἱός, οὐ κτίσμα, εἰ δὲ κτίσμα, οὐχ υἱός· πολλὴ γὰρ ἐν αὐτοῖς ἡ διαφορὰ. καὶ οὐκ ἂν εἴη αὐτὸς υἱός καὶ κτίσμα, ἵνα μὴ καὶ ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ ἔξωθεν τοῦ θεοῦ ἡ οὐσία αὐτοῦ νομίζεται.

Ἄρ' οὖν μάτην γέγραπται τοῦτο τὸ ῥητόν; τοῦτο γὰρ πάλιν ἐκεῖνοι περιβομβοῦσιν ὡς ἀγέλη κωνώπων. οὐχί γε, οὐ μάτην γέγραπται, ἀλλὰ καὶ μάλα ἀναγκαίως. καὶ γὰρ καὶ κτίζεσθαι λέγεται, ἀλλ' | ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος· ἀνθρώπου γὰρ ἴδιον τοῦτο. τὴν δὲ διάνοιαν ταύτην εὐρήσει καλῶς ἐν τοῖς λογίοις κειμένην ὁ μὴ πάρεργον ἡγούμενος τὴν ἀνάγνωσιν, ἀλλὰ καὶ τὸν καιρὸν καὶ τὰ πρόσωπα καὶ τὴν χρεῖαν τῶν γεγραμμένων ἐρευνῶν καὶ οὕτω τὰ ἀναγνώσματα διακρίνων καὶ διανοούμενος. τὸν μὲν οὖν καιρὸν τοῦ ῥήτου τούτου εὐρήσει καὶ γνώσεται, ὅτι αἰεὶ ὢν ὁ κύριος ὕστερον ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ υἱὸς ὢν τοῦ θεοῦ γέγονε καὶ υἱὸς ἀνθρώπου. τὴν δὲ χρεῖαν νοήσκειν, ὅτι τὸν ἡμῶν θάνατον καταργῆσαι θέλων⁷ ἔλαβεν ἑαυτῷ σῶμα ἐκ τῆς παρθένου Μαρίας, ἵνα τοῦτο προσενέγκας θυσίαν ὑπὲρ πάντων τῶν πατρὶ «ἀπαλλάξῃ πάντας ἡμᾶς, ὅσοι φόβου θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἐνοχοὶ ἤμεν δουλείας.⁸» τὸ δὲ πρόσωπον τοῦ μὲν σωτῆρός ἐστι, τότε δὲ λέγεται, ὅτε λοιπὸν λαβὼν τὸ σῶμα λέγει· «κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ.⁹» ὡς γὰρ υἱὸς θεοῦ ὄντι ἀρμόζει καλῶς τὸ αἰδίως εἶναι καὶ ἐν κόλποις εἶναι τοῦ πατρὸς, οὕτως καὶ ἀνθρώπων γενομένων

1. Γεν. 1, 1. 2. Ψαλμ. 109, 3. 3. Ψαλμ. 2, 7. 4. Παρμ. 8, 25.
 5. Ἰω. 1, 3. 6. Ἰω. 1, 18. 7. Πρβλ. Ἑβρ. 2, 14. 8. Ἑβρ. 2, 15.
 9. Παρμ. 8, 22.

πρέπουσα φωνή τὸ κύριος ἔκτισέ με.¹ τότε γὰρ λέγεται περὶ αὐτοῦ
καὶ ἐπίνασε, καὶ ἐδίψησε, καὶ ἐπυνθάνετο τοῦ Λάζαρος κεῖται, καὶ
πέπονθε, καὶ ἀνέστη. καὶ ὡσπερ ἀκούοντες αὐτὸν κύριον καὶ θεὸν καὶ
φῶς ἀληθινὸν νοοῦμεν αὐτὸν ὄντα ἐκ τοῦ πατρός, οὕτως δίκαιόν
5 ἔστιν ἀκούοντας τὸ ἔκτισε καὶ τὸ δοῦλος καὶ τὸ πέπονθε μὴ τῇ θεό-
τητι λογίζεσθαι, ἀνοίκειον γάρ, ἀλλὰ τῇ σαρκὶ ταῦτα μετρεῖν, ἣν
δι' ἡμᾶς ἐφόρεσε. ταύτης γὰρ ἴδια ταῦτα, καὶ αὕτη ἡ σὰρξ οὐχ ἑτέρου
ἀλλὰ τοῦ λόγου ἐστίν. εἰ δὲ καὶ τὸ ἐκ τούτου χρήσιμον ἐθέλοι
10 προσενέγκῃ τούτο ὑπὲρ πάντων καὶ ἡμεῖς ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ
μεταλαβόντες θεοποιηθῆναι δυναθῶμεν ἄλλως οὐκ ἂν τούτου τυ-
χόντες, εἰ μὴ τὸ κτιστὸν ἡμῶν αὐτὸς ἐνεδύσατο σῶμα· οὕτω γὰρ καὶ
ἄνθρωποι θεοῦ³ λοιπὸν καὶ ἐν Χριστῷ ἄνθρωποι⁴ χρηματίζειν ἠρξάμε-
θα. ἀλλ' ὡσπερ ἡμεῖς τὸ πνεῦμα λαμβάνοντες οὐκ ἀπόλλυμεν τὴν ἰδίαν
15 ἑαυτῶν οὐσίαν, οὕτως ὁ κύριος γενόμενος δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος καὶ σῶμα
φορέσας οὐδὲν ἤττον ἦν θεός· οὐ γὰρ ἡλαττοῦτο τῇ περιβολῇ τοῦ
σώματος, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐθεοποιεῖτο τούτο καὶ ἀθάνατον ἀπετέλει.
Ἰκανὰ μὲν οὖν ταῦτα στηλιτεῦσαι τὴν αἵρεσιν | τῶν Ἀρειανῶν. 15,1
καὶ γάρ, ὡς ὁ κύριος δέδωκεν, ἐξ ὧν ἔλεγον αὐτοὶ διηλέγχθησαν ἀσε-
20 βoῦντες. φέρε δὴ καὶ ἡμεῖς προτείνωμεν καὶ ἀπαιτήσωμεν καὶ αὐτοὺς
ἀποκρίνασθαι· καιρὸς γάρ ἐστιν ἀπορήσαντας αὐτοὺς ἐν τοῖς ἰδίοις
ἐρωτάσθαι λριπὸν παρ' ἡμῶν· τάχα καὶ οὕτως ἐντραπέντες ἀναβλέ-
ψωσιν, ὅθεν κατέπεσαν οἱ κακόφρονες. τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ μεμαθή- 2
καμεν ἐκ τῶν θείων γραφῶν, ὡς προείπομεν, αὐτὸν εἶναι τὸν λόγον
25 καὶ τὴν σοφίαν τοῦ πατρός. ὁ μὲν γὰρ ἀπόστολός φησι· «Χριστὸς
θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία·⁵» ὁ δὲ Ἰωάννης εἰρηκῶς· «καὶ ὁ λόγος |
σὰρξ ἐγένετο», ἐπήγαγεν εὐθύς· «καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ,
δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας·⁶»
ὡς τοῦ λόγου ὄντος μονογενοῦς υἱοῦ ἐν τε τούτῳ τῷ λόγῳ καὶ τῇ
30 σοφίᾳ γεγενῆσθαι τὸν τε οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ | πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς.
καὶ ταύτης τῆς σοφίας πηγὴν εἶναι τὸν θεὸν ἐν τῷ Βαροῦχ μεμα- 3
θήκαμεν, αἰτιαθέντος τοῦ Ἰσραὴλ, ὅτι «ἐγκατέλιπε τὴν πηγὴν τῆς
σοφίας.⁷» εἰ μὲν οὖν ἀρνοῦνται τὰ γεγραμμένα αὐτόθεν ἀλλότριον
καὶ τοῦ ὀνόματος ὄντες, οἰκείως ἂν καλοῖντο καὶ παρὰ πάντων ἄθεοι
35 καὶ χριστομάχοι· οὕτω γὰρ ἑαυτοὺς ἐπωνόμασαν καὶ αὐτοί. εἰ
δὲ συνομολογοῦσιν ἡμῖν εἶναι θεόπνευστα τὰ τῆς γραφῆς ῥήματα,
τολμησάτωσαν φανερώς εἰπεῖν, ἃ κεκρυμμένως φρονοῦσιν, ὅτι ἄλογος
καὶ ἄστροφος ἦν ὁ θεός ποτε, καὶ μανέντες εἰπωσιν· ἦν δτε οὐκ ἦν· καὶ
ἔπριν γεννηθῆναι οὐκ ἦν ὁ Χριστός· πάλιν τε ἀποφηνάσθωσαν τὴν

1. Πρβλ. Παρμ. 8, 22. 2. Ἰω. 1, 14. 3. Πρβλ. Α' Τιμ. 2, 11.
Β' Τιμ. 3, 17. 4. Πρβλ. Β' Κορ. 12, 2. 5. Α' Κορ. 1, 24. 6. Ἰω. 1, 14.
7. Βαρ. 3, 12.

- πηγὴν μὴ ἐξ ἑαυτῆς γεγεννηκέναι τὴν σοφίαν, ἀλλ' ἐξωθεν ἑαυτῆς
 κεκτησθαι ταύτην, ἵνα καὶ τολμήσωσιν εἰπεῖν· 'ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν
 ὁ υἱός.' τοῦτο γὰρ οὐκ ἔτι πηγὴν ταύτην δείκνυσιν, ἀλλὰ τινα λάσκον
 ὥσπερ ἐξωθεν ὕδωρ λαβόντα κεχρημένον τῷ ὀνόματι τῆς πηγῆς.
- 5 "Οσῆς μὲν οὖν ἀσεβείας ἐστὶ τοῦτο μεστόν, οὐδένα τῶν καὶ 16,1
 βραχεῖαν αἰσθῆσιν ἐχόντων ἀμφιβάλλειν ἡγοῦμαι, ἐπειδὴ δὲ τονθο-
 ρύζοντες λέγουσιν, ὀνόματα μόνον εἶναι τοῦ υἱοῦ λόγος καὶ σοφία,
 ἀναγκαῖον ἐρωτῆσαι τούτους· εἰ ὀνόματα μόνον ἐστὶ ταῦτα τοῦ υἱοῦ,
 ἄλλος ἂν αὐτός εἴη παρὰ ταῦτα. καὶ εἰ μὲν βελτίων ἐστὶ τῶν ὀνο- 2
 μάτων, οὐχ ὅσιον ἐκ τῶν ἐλαττόνων τὸν βελτίονα σημαίνεσθαι· εἰ
 δὲ ἐλάττων ἐστὶ τῶν ὀνομάτων, πάντως ἔχει καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐπὶ
 τὸ κάλλιον προσηγορίας· τοῦτο δὲ πάλιν προκοπὴν αὐτοῦ σημαίνει,
 καὶ οὐ μεῖον ἐστὶ τῶν προτέρων καὶ τοῦτο τὸ ἀσέβημα. τὸν γὰρ ἐν
 τῷ πατρὶ ὄντα, ἐν ᾧ καὶ ὁ πατὴρ ἐστὶ, τὸν λέγοντα· 'ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ
 15 ἓν ἐσμεν' ¹), ὃν καὶ «ὁ ἑωρακὼς ἑώρακε τὸν πατέρα ²)», ὀνομάζειν ὑπό
 τινος ἐξωθεν βελτιοῦσθαι, πᾶσαν ὑπερβάλλει μανίαν. ἀλλὰ τούτων 3
 ἐκπίπτοντες καὶ κατὰ τοὺς περὶ Εὐσέβιον ὑπὸ πολλῆς συνεχόμενοι
 τῆς ἀπορίας ἐκεῖνο λοιπὸν ἔχουσιν ὑπολειπόμενον, ὃ καὶ ἐν ἀσματίοις
 "Αρειος καὶ ἐν τῇ | ἑαυτοῦ Θωλίᾳ ὡς ἐπαπορῶν μυθολογεῖ· 'πολλοὺς
 20 λαλεῖ λόγους ὁ θεός'. ποῖον αὐτῶν ἄρα λέγομεν ἡμεῖς υἱὸν καὶ λόγον
 μονογενῆ τοῦ πατρὸς, ἀνόητοι καὶ πάντα μᾶλλον ἢ Χριστιανοί;
 πρῶτον μὲν γὰρ τοιαῦτα λαλοῦντες περὶ θεοῦ μικροῦ δεῖν ἄνθρωπον τὸν
 θεὸν ὑπολαμβάνουσιν, οὕτω λαλοῦντα καὶ παραμείβοντα τοὺς προ- 4
 τέρους τοῖς δευτέροις λόγοις, ὥσπερ οὐκ ἀρκούντος ἑνὸς τοῦ | ἐκ
 25 τοῦ θεοῦ λόγου πᾶσαν τὴν ἐκ τοῦ βουλήματος τοῦ πατρὸς δημιουργίαν
 καὶ τὴν τούτου πρόνοιαν πληρῶσαι. τὸ μὲν γὰρ πολλοὺς αὐτὸν 5
 λαλεῖν λόγους ἀσθένεια τῶν πάντων ἐστίν, ἐκάστου λειπομένου τῆς
 τοῦ ἑτέρου χρείας, τὸ δὲ ἐνὶ κεχρῆσθαι λόγῳ τὸν θεόν, ὡς καὶ ἔστιν
 ἀληθῶς, τοῦτο καὶ τοῦ θεοῦ τὴν δύναμιν δείκνυσι καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ
 30 λόγου τὴν τελειότητα καὶ τῶν οὕτω φρονούντων τὴν εὐσεβῆ σύνεσιν. 17,1
 Εἶθε δὲ καὶ οὗτοι καὶ ἐξ ὧν λέγουσι νῦν ἐβελήσουσιν ὁμολογεῖν
 τὴν ἀλήθειαν. εἰ γὰρ ἀπαξ διδάσκει τὸν θεὸν προφέροντα λόγους, ἴσασιν
 ὅλως αὐτὸν πατέρα. τοῦτο δὲ γινώσκοντες σκοπεῖτωσαν, ὅτι μὴ
 θέλοντες ἓνα διδόναι τοῦ θεοῦ λόγον πολλῶν αὐτὸν εἶναι πατέρα φαντά-
 35 ζονται. καὶ τὸ μὲν ὅλως εἶναι τοῦ θεοῦ λόγον οὐ θέλουσιν ἀρνεῖσθαι,
 τὸ δὲ εἶναι τοῦτον τοῦ θεοῦ υἱὸν οὐχ ὁμολογοῦσιν. ἐστὶ δὲ τοῦτο τῆς
 ἀληθείας ἀγνωσία καὶ τῶν θείων γραφῶν ἀπειρία. εἰ γὰρ ὅλως 2
 ὁ θεὸς πατὴρ ἐστὶ λόγου, διατί μὴ καὶ ὁ γεννώμενος υἱὸς ἐστίν;
 υἱὸς δὲ πάλιν τοῦ θεοῦ τίς ἂν εἴη ἢ ὁ λόγος αὐτοῦ; καὶ γὰρ οὐ πολλοὶ
 40 λόγοι, ἵνα μὴ ἕκαστος, ἐνδεής, ἀλλὰ εἰς ὁ λόγος, ἵνα τέλειος μόνος
 αὐτός, καὶ ὅτι ἑνὸς ὄντος τοῦ θεοῦ μίαν ἑδεῖ καὶ τὴν εἰκόνα εἶναι αὐτοῦ,

- 3 ἥτις ἐστὶν ὁ υἱός. καὶ γὰρ ὁ τοῦ θεοῦ υἱός, ὡς ἐξ αὐτῶν τῶν λο-
 γίων ἐστὶ μαθεῖν, αὐτός ἐστιν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος καὶ ἡ σοφία καὶ ἡ
 εἰκὼν καὶ ἡ χεὶρ καὶ ἡ δύναμις· ἐν γὰρ ἐστὶ τὸ τοῦ θεοῦ γέννημα, καὶ
 4 ταῦτα τῆς ἐκ τοῦ πατρὸς γεννήσεώς εἰσι γνωρίσματα. ἂν τε γὰρ
 5 τὸν υἱὸν εἴπῃς, τὸ ἐξ αὐτοῦ φύσει δεδῆλωκας· ἂν τε τὸν λόγον ἐνθυ-
 μηθῇς, τὸ ἐξ αὐτοῦ πάλιν καὶ τὸ ἀδιαίρετον αὐτοῦ λογίζῃ· καὶ τὴν
 σοφίαν δὲ λέγων οὐδὲν ἤττον τὸ μὴ ἔξωθεν, ἀλλὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐν
 αὐτῷ πάλιν φρονεῖς· ἂν δὲ καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν χεῖρα ὀνομάσῃς,
 10 τὸ ἴδιον πάλιν τῆς οὐσίας λέγεις· καὶ τὴν εἰκόνα δὲ λέγων, τὸν υἱὸν
 σημαίνεις. τί γὰρ ἂν εἴῃ ὁμοιον τῷ θεῷ ἢ τὸ ἐξ αὐτοῦ γέννημα;
 ἀμέλει ἅπερ διὰ τοῦ λόγου γέγονε, ταῦτα τῇ σοφίᾳ τεθεμελιώται·
 καὶ ἃ ἐν τῇ σοφίᾳ τεθεμελιώται, ταῦτα πάντα ἐν τῇ χειρὶ πεποιήται καὶ
 διὰ τοῦ υἱοῦ γέγονε. καὶ τούτων | οὐκ ἔξωθεν ἡμεῖς, ἀλλ' ἐκ τῶν
 γραφῶν ἔχομεν τὴν πίστιν. ὁ μὲν γὰρ θεὸς αὐτός διὰ Ἡσαίου
 15 τοῦ προφήτου λέγει· «ἡ χεὶρ μου ἐθεμελίωσε τὴν γῆν καὶ ἡ δεξιὰ μου
 ἐστερέωσε τὸν οὐρανόν¹», καὶ πάλιν· «καὶ ὑπὸ τὴν σκιάν τῆς χειρὸς
 μου σκεπάσω σε, ἐν ἣ ἔστησα τὸν οὐρανὸν καὶ ἐθεμελίωσα τὴν γῆν.²»
 ὁ δὲ Δαυὶδ τοῦτο μαθὼν καὶ εἰδὼς τὴν χεῖρα αὐτὴν ὕψαν τὴν σοφίαν
 ἔψαλλε· «πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας· ἐπληρώθη ἡ γῆ τῆς κτίσεώς
 20 σου.³» ὡς καὶ Σαλομὼν παρὰ θεοῦ λαβὼν ἔλεγεν· «ὁ θεὸς τῇ σοφίᾳ
 ἐθεμελίωσε τὴν γῆν.⁴» Ἰωάννης τε γινώσκων τὴν χεῖρα καὶ τὴν
 σοφίαν εἶναι τὸν λόγον εὐηγγελίζετο· «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ
 λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν
 θεόν. | πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδέν⁵».
 25 ὁ δὲ ἀπόστολος βλέπων τὴν χεῖρα, τὴν σοφίαν, τὸν λόγον αὐτὸν ὄντα
 τὸν υἱὸν φησι· «πολυμερῶς καὶ πλυτροπῶς πάλαι ὁ θεὸς λαλήσας
 τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων
 ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ, ὃν ἔθηκεν κληρονόμον πάντων· δι' οὗ καὶ ἐποί-
 ησε τοὺς αἰῶνας⁶», καὶ πάλιν· «εἰς κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ
 30 πάντα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ.⁷» εἰδὼς δὲ πάλιν τὸν λόγον, τὴν σοφίαν,
 τὸν υἱὸν αὐτὸν ὄντα τὴν εἰκόνα τοῦ πατρὸς φησιν ἐν τῇ πρὸς Κο-
 λασσαεῖς ἐπιστολῇ· «εὐχαριστοῦντες τῷ θεῷ καὶ πατρὶ τῷ ἱκανώ-
 σαντι ἡμᾶς εἰς τὴν μερίδα τοῦ κλήρου τῶν ἁγίων ἐν τῷ φωτί· ὃς
 ἐρρύσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους καὶ μετέστησεν εἰς τὴν
 35 βασιλείαν τοῦ υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν,
 τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν· ὃς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου,
 πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα τὰ ἐν
 τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε θρό-
 νοι εἴτε κυριότητες εἴτε ἀρχαὶ εἴτε ἐξουσίαι, τὰ πάντα δι' αὐτοῦ
 40 καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων καὶ τὰ πάντα

1. Ἦσ. 48, 13. 2. Ἦσ. 51, 16. 3. Ψαλμ. 103, 24. 4. Παρμ. 3, 19.
 5. Ἰω. 1, 1-3. 6. Ἐβρ. 1, 1-2. 7. Α' Κορ. 8, 6.

- ἐν αὐτῷ συνέστηκεν.¹» ὥς γὰρ διὰ τοῦ λόγου, οὕτως εἰκόνας αὐτοῦ 9
 ὄντος ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα. οὕτως δέ τις περὶ τοῦ κυρίου δια-
 νοοῦμενος οὐ προσκῶψει τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμματος², ἀλλὰ μᾶλλον
 πορεύεται πρὸς τὴν λάμψιν κατέναντι τοῦ φωτὸς τῆς ἀληθείας.
 5 τοῦτο γὰρ ὄντως ἐστὶ τῆς εὐσεβείας τὸ φρόνημα, κἂν διαρραγῶσιν
 οὗτοι φιλονεικοῦντες μῆτε τὸν θεὸν σεβόμενοι μῆτε τοὺς ἐκ τῶν ἀπο-
 δειξέων ἐλέγχους ἐντρεπόμενοι.
- Οἱ μὲν οὖν περὶ Εὐσέβιον οὕτως ἐξεταζόμενοι τότε διὰ πολλῶν 18,1
 καὶ καταγνόντες ἑαυτῶν, καθὰ προεῖπον, ὑπέγραψαν καὶ μεταγνόντες
 10 ἡρέμησαν καὶ ἀνεχώρησαν. ἐπειδὴ δὲ οὗτοι νεανιευόμενοι ταῖς ἀσε-
 βείαις καὶ σκοτοδινιῶντες περὶ τὴν ἀλήθειαν οὐδὲν ἕτερον ἢ κακη-
 γορεῖν τὴν σύνοδον | ἐπιχειροῦσιν, εἰπάτωσαν ἡμῖν, ἐκ ποίων αὐτοὶ
 γραφῶν μαθόντες ἢ παρὰ τίνος τῶν ἁγίων ἀκούσαντες συμπεφο-
 ρήκασιν ἑαυτοῖς ῥήματα, τὸ 'ἐξ οὐκ ὄντων' 'καὶ οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆ'
 15 καὶ τὸ 'ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν' καὶ 'τὸ τρεπτόν' καὶ τὸ 'προϋπάρχειν' καὶ τὸ
 'θελήματι', ἐν οἷς κατὰ τοῦ κυρίου παίζοντες μυθολογοῦσιν. ὁ μὲν 2
 γὰρ μακάριος Παῦλος ἐν τῇ πρὸς 'Εβραίους φησί· «πίστει νοοῦμεν
 κατηργίσθαι τοὺς αἰῶνας ῥήματι θεοῦ, εἰς τὸ μὴ ἐκ φαινομένων τὸ
 βλεπόμενον γεγονέναι.³» ἀλλ' οὐδὲν κοινὸν τῷ λόγῳ πρὸς τοὺς αἰῶνας·
 20 αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ προϋπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων, δι' οὗ καὶ οἱ αἰῶνες
 γεγόνασιν. ἐν δὲ τῷ Ποιμένι γέγραπται, ἐπειδὴ καὶ τοῦτο καίτοι 3
 μὴ ὄν ἐκ τοῦ κανόνος προφέρουσι· «πρῶτον πάντων πίστευσον, | ὅτι
 εἷς ἐστὶν ὁ θεός, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας καὶ ποιήσας ἐκ
 τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα». ἀλλὰ καὶ τοῦτο πάλιν οὐδὲν
 25 πρὸς τὸν υἱὸν ἐστὶ· περὶ γὰρ τῶν πάντων λέγει τῶν δι' αὐτοῦ γενο-
 μένων, ὧν καὶ ἄλλος ἐστὶν αὐτός. οὐ γὰρ οἷόν τε τὸν δημιουργοῦντα
 τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γενομένοις συγκαταριθμεῖν, εἰ μὴ καὶ τὸν ἀρχιτέκτονα
 τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γενομένοις οἰκοδομήμασι τὸν αὐτὸν ἂν τις παραφρο-
 νῶν λέγοι. διατὶ τοίνυν ἀγράφους αὐτοὶ λέξεις πρὸς ἀσέβειαν ἐφευ- 4
 ρόντες, αἰτιῶνται τοὺς ἀγράφοις λέξεσιν εὐσεβοῦντας; τὸ μὲν γὰρ
 ἀσεβεῖν παντελῶς κεκώλυται, κἂν ποικίλοις ῥήμασι καὶ πιθανοῖς
 σοφίσμασι περιβάλλειν αὐτό τις ἐπιχειρῇ· τὸ δὲ εὐσεβεῖν ὅσων παρὰ
 πᾶσιν ὁμολόγηται, κἂν ξενίζουσας λέξεσί τις χρήσῃ, ἕως μόνον
 ὁ λέγων εὐσεβὲς ἔχοι τὸ φρόνημα καὶ δι' αὐτῶν, ὃ νενόηκεν, εὐσεβῶς
 35 βούλεται σημαίνει. τὰ μὲν οὖν προειρημένα τῶν χριστομάχων 5
 χαμαιζήλα ῥήματα προαπέδειξεν ὁ λόγος καὶ τότε καὶ νῦν πάσης
 ἀσεβείας ὄντα μεστά, τὰ δὲ παρὰ τῆς συνόδου γραφέντα καὶ ὀρι-
 σθέντα κατ' αὐτῶν ἐὰν ἐρευνήσῃ τις ἀκριβῶς, εὐρήσει πάντως ἐν
 αὐτοῖς τὸν τῆς ἀληθείας νοῦν περιεχόμενον, ἂν μάλιστα καὶ τὴν πρό-
 40 φασιν τῶν τοιούτων λέξεων ἔχουσιν τὸ εὐλογον φιλομαθῶς ἐρωτήσας
 ἀκούσῃ· ἐστὶ γὰρ αὕτη.

1. Κολ. 1, 12-17. 2. Πρβλ. Ῥωμ. 9, 32. 3. Ἑβρ. 11, 3.

- Τῆς συνόδου βουλομένης τὰς μὲν τῶν Ἀρειανῶν τῆς ἀσεβείας λέ- 19,1
 ξεις ἀνελεῖν, τὰς δὲ τῶν γραφῶν ὁμολογουμένας φωνὰς γράφαι, ὅτι τε
 υἱὸς ἐστὶν οὐκ ἐξ οὐκ ὄντων, ἀλλ' ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ λόγος ἐστὶ καὶ σοφία,
 ἀλλ' οὐ κτίσμα οὐδὲ ποίημα, ἴδιον δὲ ἐκ τοῦ πατρὸς γέννημα, οἱ περὶ
 5 Εὐσέβιον ὑπὸ τῆς πολυχρονίου κακοδοξίας ἑαυτῶν ἐλκόμενοι ἐβού-
 λοντο τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ κοινὸν εἶναι πρὸς ἡμᾶς καὶ τὸν τοῦ θεοῦ λόγον
 μηδὲν τε ἐν τούτῳ διαφέρειν ἡμῶν αὐτὸν | διὰ τὸ γεγράφθαι· «εἰς
 θεὸς ἐξ οὗ τὰ πάντα ¹», καὶ πάλιν· «τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγο-
 νε τὰ πάντα καινὰ, τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ θεοῦ.²» ἀλλ' οἱ πατέρες 2
 10 θεωρήσαντες ἐκείνων τὴν πανουργίαν καὶ τὴν τῆς ἀσεβείας κακοτε-
 χνίαν ἠναγκάσθησαν λοιπὸν λευκότερον εἰπεῖν τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ
 γράφαι· «ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ εἶναι τὸν υἱὸν» ὑπὲρ τοῦ μὴ τὸ ἐκ τοῦ
 θεοῦ κοινὸν καὶ ἴσον τοῦ τε υἱοῦ καὶ τῶν γεννητῶν νομίζεσθαι, ἀλλὰ
 τὰ μὲν ἄλλα πάντα κτίσμα, τὸν δὲ λόγον μόνον ἐκ τοῦ πατρὸς πιστεύε-
 15 σθαι. κἂν γὰρ ἐκ τοῦ θεοῦ τὰ πάντα λέγεται, ἀλλὰ ἄλλως ἢ ὡς
 ἐστὶν ὁ υἱὸς εἴρηται. τὰ μὲν γὰρ κτίσματα διὰ τὸ μὴ εἶναι εἰκῇ καὶ
 ἐκ ταυτομάτου μηδὲ κατὰ τύχην ἔχειν τὴν γένεσιν κατὰ τοὺς λέγον-
 τας ἐξ ἀτόμων συμπλοκῆς καὶ ὁμοιομερῶν, ἢ ὡς τινες τῶν αἰρετικῶν
 ἄλλον δημιουργὸν λέγουσιν, ἢ ὡς πάλιν ἄλλοι ὑπὸ τινων ἀγγέλων
 20 λέγουσιν εἶναι τὴν τῶν πάντων σύστασιν, | ἀλλ' ὅτι τοῦ θεοῦ ὄντος
 τὰ πάντα παρ' αὐτοῦ διὰ τοῦ λόγου οὐκ ὄντα πρότερον εἰς τὸ εἶναι
 γέγονε, διὰ τοῦτο εἴρηται τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ. ὁ δὲ λόγος, ἐπεὶ μὴ 4
 κτίσμα ἐστίν, εἴρηται καὶ ἔστι μόνος ἐκ τοῦ πατρὸς, τῆς δὲ τοιαύτης
 διανοίας γνώρισμα τὸ εἶναι τὸν υἱὸν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς· οὐδενὶ
 25 γὰρ τῶν γεννητῶν ὑπάρχει τοῦτο. ἀμέλει τὰ πάντα λέγων ὁ Παῦλος
 ἐκ τοῦ θεοῦ εὐθύς ἐπήγαγε· «καὶ εἰς κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ
 τὰ πάντα ³», ἵνα δεῖξῃ πᾶσιν, ὅτι ἄλλος μὲν ἐστὶν ὁ υἱὸς τῶν πάντων
 τῶν ἐκ τοῦ θεοῦ γενομένων· τὰ γὰρ ἐκ τοῦ θεοῦ γενομένα διὰ υἱοῦ
 γέγονε· τῆς δὲ δημιουργίας χάριν τῆς παρὰ θεοῦ γενομένης ταυτ'
 30 εἴρηκε καὶ οὐ διὰ τὸ εἶναι καὶ τὰ πάντα ὡς ἐστὶν ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρὸς.
 οὔτε γὰρ τὰ πάντα ὡς ὁ υἱὸς οὔτε ὁ λόγος εἰς τῶν πάντων ἐστὶ· τῶν
 γὰρ πάντων κύριος καὶ δημιουργός ἐστι. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἡ ἀγία
 σύνοδος λευκότερον εἴρηκεν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτὸν εἶναι τοῦ πατρὸς,
 ἵνα καὶ ἄλλος παρὰ τὴν τῶν γεννητῶν φύσιν ὁ λόγος εἶναι πιστευθῇ
 35 μόνος ὢν ἄληθώς ἐκ τοῦ θεοῦ, καὶ μηκέτι πρόφασις πρὸς ἀπάτην
 ὑπολείπεται τοῖς ἀσεβοῦσι. περὶ μὲν οὖν τοῦ γεγράφθαι ἐκ τῆς οὐσίας
 ἡ πρόφασις αὕτη.
- Τῶν δὲ ἐπισκόπων πάλιν λεγόντων δεῖν γραφῆναι δύναμιν ἀλη- 20,1
 θινὴν καὶ εἰκόνα τοῦ πατρὸς τὸν λόγον ὁμοίον τε καὶ ἀπαράλλακτον
 40 αὐτὸν κατὰ πάντα τῷ πατρὶ καὶ ἄτρεπτον καὶ ἀεὶ καὶ ἐν αὐτῷ εἶναι
 ἀδιαιρέτως—οὐδέποτε γὰρ οὐκ ἦν, ἀλλὰ ἦν ὁ λόγος ἀεὶ ὑπάρχων

1. Α' Κορ. 8, 6. 2. Β' Κορ. 5, 17-18. 3. Α' Κορ. 8, 6.

αἰδίως παρὰ τῷ πατρὶ ὡς ἀπαύγασμα φωτὸς—οἱ περὶ Εὐσέβιον
 ἠνείχοντο μὲν μὴ τολμῶντες ἀντιλέγειν διὰ τὴν αἰσχύνην, ἣν εἶχον
 ἐφ' οἷς ἡλέγχθησαν, κατελήφθησαν δὲ πάλιν πρὸς ἑαυτοὺς τονθο-
 ρύζοντες καὶ διανεύοντες τοῖς ὀφθαλμοῖς, ὅτι καὶ τὸ ὁμοιον καὶ τὸ
 5 αἰεὶ καὶ τὸ τῆς δυνάμεως ὄνομα καὶ τὸ ἐν αὐτῷ κοινὰ πάλιν ἐστὶ
 πρὸς ἡμᾶς καὶ τὸν υἱόν, καὶ οὐδὲν λυπεῖ τούτοις ἡμᾶς | συνθέσθαι.
 τὸ μὲν ὁμοιον, ὅτι καὶ περὶ ἡμῶν ἐγράφη· «εἰκὼν ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος
 καὶ δόξα θεοῦ ὑπάρχει¹», τὸ δὲ αἰεὶ, ὅτι γέγραπται· «αἰεὶ γὰρ ἡμεῖς
 οἱ ζῶντες²», τὸ δὲ ἐν αὐτῷ, ὅτι «ἐν αὐτῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ
 10 ἐσμέν³», καὶ τὸ ἀτρεπτον δέ, ὅτι γέγραπται· «οὐδὲν ἡμᾶς χωρίσει
 ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ⁴», περὶ δὲ τῆς δυνάμεως, ὅτι καὶ ἡ
 κάμπη καὶ ὁ βροῦχος μὲν λέγονται δύναμις καὶ δύναμις μεγάλη⁵,
 πολλάκις δὲ καὶ περὶ τοῦ λαοῦ γέγραπται, ὥσπερ· «ἐξῆλθε πᾶσα ἡ
 δύναμις κυρίου ἐκ γῆς Αἰγύπτου⁶», καὶ ἄλλαι δὲ οὐρανίαι δυνάμεις
 15 εἰσί· «κύριος γάρ», φησί, «τῶν δυνάμεων μετ' ἡμῶν· ἀντιλήπτωρ
 ἡμῶν ὁ θεὸς Ἰακώβ.⁷» τοιαῦτα γὰρ καὶ Ἀστέριος ὁ λεγόμενος σο-
 φιστὴς παρ' αὐτῶν μαθὼν ἔγραψε καὶ παρ' αὐτοῦ δὲ Ἀρειος μαθὼν,
 ὥσπερ εἴρηται. ἀλλ' οἱ ἐπίσκοποι | καὶ ἐν τούτῳ θεωρήσαντες
 20 τὴν ὑπόκρισιν ἐκείνων καὶ ὅτι κατὰ τὸ γεγραμμένον «ἐν καρδίαις
 τῶν ἀσεβῶν δόλος ἐστὶ τεκταινομένων κακῶ⁸» ἠναγκάσθησαν καὶ
 αὐτοὶ αὐθις συναγαγεῖν ἐκ τῶν γραφῶν τὴν διάνοιαν καί, ἅπερ πρό-
 τερον ἔλεγον, ταῦτα πάλιν λευκότερον εἰπεῖν καὶ γράψαι, ὁμοούσιον
 εἶναι τῷ πατρὶ τὸν υἱόν, ἵνα μὴ μόνον ὁμοιον τὸν υἱόν, ἀλλὰ ταῦτόν
 τῇ ὁμοιώσει ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι σημαίνωσι καὶ ἄλλην οὖσαν τὴν τοῦ
 25 υἱοῦ ὁμοίωσιν καὶ ἀτρεψίαν δεῖξωσι παρὰ τὴν ἐν ἡμῖν λεγομένην
 μίμησιν, ἣν ἐξ ἀρετῆς διὰ τὴν τῶν ἐντολῶν τήρησιν ἡμεῖς προσλαμ-
 βάνομεν. τὰ μὲν γὰρ τῶν σωμάτων ὁμοια πρὸς ἑαυτὰ τυγχάνοντα
 δυνατόν πως δίστασθαι καὶ μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων γίνεσθαι, οἱοί
 εἰσιν οἱ τῶν ἀνθρώπων υἱοὶ τοὺς γεννήσαντας, ὡς γέγραπται περὶ
 30 τοῦ Ἀδὰμ καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντος Σήθ, ὃς ἦν ὁμοιος αὐτῷ
 «κατὰ τὴν ἰδέαν αὐτοῦ.⁹» ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐκ πατρὸς υἱοῦ γέννησις ἄλλη
 παρὰ τὴν ἀνθρώπων φύσιν ἐστὶ καὶ οὐ μόνον ὁμοιος, ἀλλὰ καὶ ἀδιαί-
 ρετός ἐστι τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας καὶ ἐν μὲν εἰσιν αὐτὸς καὶ ὁ πατήρ¹⁰,
 ὡς αὐτὸς εἴρηκεν, αἰεὶ δὲ ἐν τῷ πατρὶ ἐστὶν ὁ λόγος καὶ ὁ πατήρ ἐν τῷ
 35 λόγῳ, ὡς ἐστὶ τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸ φῶς—τοῦτο γὰρ καὶ ἡ λέξις
 σημαίνει—διὰ τοῦτο ἡ σύνοδος τοῦτο νοοῦσα καλῶς ὁμοούσιον ἔγρα-
 ψεν, ἵνα τὴν τε τῶν αἰρετικῶν κακοήθειαν ἀνατρέψωσι καὶ δεῖξωσιν
 ἄλλον εἶναι τῶν γενητῶν τὸν λόγον. καὶ γὰρ τοῦτο γράψαντες εὐθὺς
 ἐπήγαγον· «τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱόν τοῦ θεοῦ ἢ κτιστὸν

1. Α' Κορ. 11, 7. 2. Β' Κορ. 4, 11. 3. Πράξ. 17, 28. 4. Ρωμ.
 8, 35. 5. Πρβλ. Ἰωήλ 2, 15. 6. Πρβλ. Ἐξ. 12, 41. 7. Ψαλμ. 5, 8.
 8. Παρμ. 12, 20. 9. Πρβλ. Γεν. 5, 3. 10. Πρβλ. Ἰω. 10, 30.

ἡ τρεπτόν ἢ ποίημα ἢ ἐξ ἐτέρας οὐσίας τούτους ἀναθεματίζει ἡ ἀγία
 καὶ καθολικὴ ἐκκλησία». ταῦτα δὲ εἰρηκότες ἐδήλωσαν φανερώς, 6
 ὅτι τὸ ἐκ τῆς οὐσίας καὶ τὸ ὁμοούσιον ἀναιρετικὰ τῶν ἐκ τῆς ἀσε-
 βείας λογαρίων εἰσίν, ἅπερ ἐστὶ κτίσμα καὶ ποίημα καὶ γενητόν καὶ
 5 τρεπτόν καὶ οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆ. ὁ γὰρ ταῦτα φρονῶν ἀντιλέγει τῇ
 συνόδῳ, ὁ δὲ τὰ Ἀρείου μὴ φρονῶν ἐξ ἀνάγκης τὰ τῆς συνόδου
 φρονεῖ καὶ διανοεῖται καλῶς αὐτὰ βλέπων, ὅπως ἐστὶ τὸ ἀπαύγασμα
 πρὸς τὸ φῶς, καὶ ἐξ αὐτοῦ τὴν εἰκόνα τῆς ἀληθείας λαμβάνων. |
 Οὐκοῦν εἰ τὰ ρήματα καὶ οὗτοι ὡς ξένα προφασίζονται, φρονεῖ 21,1
 10 τωσαν τὴν διάνοιαν, καθ' ἣν ἡ σύνοδος οὕτως ἔγραψεν, ἀναθεματί-
 ζοντες ἅπερ ἀνεθεμάτισεν ἡ σύνοδος καὶ λοιπόν, εἰ δύνανται, μεμφέ-
 σθωσαν τὰς λέξεις. εὐ δὲ οἶδα, ὅτι φρονήσαντες τὴν διάνοιαν τῆς συν-
 ὁδου καὶ τὰ ρήματα τῆς διανοίας πάντως ἀποδέχονται. ἂν δὲ καὶ ταύτην
 αἰτιάσθαι θελήσωσι, δῆλοι πᾶσιν εἰσι μάτην καὶ περὶ ἐκείνων λέγον-
 15 τες καὶ μόνον ἀφορμὰς ἑαυτοῖς εἰς ἀσέβειαν ἐπινοοῦντες. ἡ μὲν 2
 οὖν πρόφασις τῶν τοιούτων λέξεων αὕτη· εἰ δ' ὅτι καὶ μὴ ἔγγραφοί
 εἰσι πάλιν γογγύζουσιν, αὐτόθεν μὲν αὐτοὶ ἐκβαλλέσθωσαν ὡς κε-
 νολογοῦντες καὶ τὸν νοῦν οὐχ ὑγιαίνοντες· | ἑαυτοὺς δὲ καὶ ἐν τούτοις
 αἰτιάσθωσαν, ὅτι πρῶτοι παρασχόντες τὴν τοιαύτην πρόφασιν ἐξ
 20 ἀγράφων θεομαχεῖν ἤρξαντο. γινωσκέτω δὲ ὅμως, εἰ τίς ἐστι φιλο-
 μαθής, ὅτι εἰ καὶ μὴ οὕτως ἐν ταῖς γραφαῖς εἰσιν αἱ λέξεις, ἀλλά,
 καθάπερ εἴρηται πρότερον, τὴν ἐκ τῶν γραφῶν διάνοιαν ἔχουσι καὶ
 ταύτην ἐκφωνοῦμεναι σημαίνουσι τοῖς ἔχουσιν εἰς εὐσέβειαν τὴν
 ἀκοὴν ὁλόκληρον. σκοπεῖν δὲ τοῦτό σε μὲν ἔξεστιν, ἐκείνους δὲ 3
 25 κατακούειν τοὺς ἀπαιδεύτους. δέδεικται ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, καὶ τοῦτ'
 ἐστὶν ἀληθὲς πιστεύειν, τὸν λόγον ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι καὶ μόνον
 ἴδιον αὐτοῦ καὶ φύσει γέννημα. πόθεν γὰρ ἄλλοθεν νοήσιμ' τις τὸν
 υἱόν, ὃς ἐστὶν ἡ σοφία καὶ ὁ λόγος, ἐν ᾧ τὰ πάντα γέγονεν, ἢ ἐξ αὐτοῦ
 τοῦ θεοῦ; ὅμως δὲ τοῦτο καὶ παρὰ τῶν γραφῶν μεμαθήκαμεν, 4
 30 τοῦ μὲν πατρὸς διὰ τοῦ Δαυὶδ λέγοντος· «ἐξηνρεύξατο ἡ καρδία
 μου λόγον ἀγαθόν¹», καί· «ἐκ γαστρὸς πρὸ ἐωσφόρου ἐγέννησά σε²»,
 τοῦ δὲ υἱοῦ περὶ ἑαυτοῦ δεικνύντος τοῖς Ἰουδαίοις· «εἰ ὁ θεὸς πατὴρ
 ὑμῶν ἦν, ἡγαπᾶτε ἂν ἐμέ· ἐγὼ γὰρ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον³», καὶ
 πάλιν· «οὐχ ὅτι τὸν πατέρα τις ἑώρακεν, εἰ μὴ ὁ ὢν παρὰ τοῦ θεοῦ,
 35 οὗτος ἑώρακε τὸν πατέρα⁴», καὶ μὴν καὶ τό· «ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἐν
 ἑσμέν⁵», καί· «ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί⁶» Ἰσὸν ἐστὶ τῷ
 λέγειν· ἐγὼ ἐκ τοῦ πατρὸς εἰμι καὶ ἀδιαίρετος αὐτοῦ. καὶ ὁ Ἰωάννης
 δὲ λέγων· «ὁ μονογενὴς υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, ἐκεῖνος
 ἐξηγήσατο⁷», μαθὼν ταῦτα παρὰ τοῦ πατρὸς εἴρηκε. τί γὰρ ἄλλο τὸ
 40 ἐν κόλποις σημαίνει ἢ τὴν γνησίαν ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ υἱοῦ γέννησιν;

1. Ψαλμ. 44, 2. 2. Ψαλμ. 109, 3. 3. Ἰω. 8, 42. 4. Ἰω. 6, 46.
 5. Ἰω. 10, 30. 6. Ἰω. 14, 10. 7. Ἰω. 1, 18.

- Εἰ μὲν οὖν τὸν θεὸν ἡγεῖται τις εἶναι σύνθετον ὡς ἐν τῇ οὐσίᾳ 22,1
 τὸ συμβεβηκὸς ἢ ἐξωθέν τινα περιβολὴν ἔχειν καὶ καλύπτεσθαι ἢ
 εἶναι τινα περὶ αὐτὸν τὰ συμπληροῦντα τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, ὥστε
 λέγοντας ἡμᾶς θεὸν ἢ ὀνομάζοντας πατέρα μὴ αὐτὴν τὴν ἀόρατον
 5 αὐτοῦ καὶ ἀκατάληπτον οὐσίαν σημαίνειν, ἀλλὰ τι τῶν περὶ αὐτόν,
 μεμφέσθωσαν | μὲν τὴν σύνοδον γράψασαν ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ
 θεοῦ τὸν υἱόν, κατανοεῖτωσαν δέ, ὅτι δύο ταῦτα βλασφημοῦσιν οὕτω 2
 διανοούμενοι. τὸν τε γὰρ θεὸν σωματικόν τινα εἰσάγουσι καὶ τὸν
 κύριον οὐκ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ τῶν περὶ αὐτὸν εἶναι υἱὸν κατα-
 10 ψεύδονται. εἰ δὲ ἀπλοῦν τί ἐστὶν ὁ θεός, ὥστε οὖν καὶ ἔστι, δηλονότι
 λέγοντες τὸν θεὸν καὶ ὀνομάζοντες τὸν πατέρα οὐδὲν τι ὡς περὶ αὐτὸν
 ὀνομάζομεν, ἀλλ' αὐτὴν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ σημαίνομεν. κἂν γὰρ κατα- 3
 λαβεῖν ὁ, τί ποτὲ ἐστὶν ἡ τοῦ θεοῦ οὐσία, μὴ ἢ δυνατόν, ἀλλὰ μόνον
 νοοῦντες εἶναι τὸν θεὸν καὶ τῆς γραφῆς ἐν τούτοις αὐτὸν σημαίνου-
 15 σης οὐκ ἄλλον τινὰ καὶ ἡμεῖς ἢ αὐτὸν σημαίνειν θέλοντες λέγομεν
 θεὸν καὶ πατέρα καὶ κύριον. ὅταν γοῦν λέγῃ· «ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν¹»,
 καὶ τὸ «ἐγὼ εἰμι κύριος | ὁ θεός²», καὶ ὅπου ποτὲ λέγει ἡ γραφή
 'ὁ θεός', ἡμεῖς ἀναγινώσκοντες οὐδὲν ἕτερον ἢ αὐτὴν τὴν ἀκατάληπτον
 αὐτοῦ οὐσίαν σημαινομένην νοοῦμεν καὶ ὅτι ἔστιν ὅνπερ λέγουσιν.
 20 οὐκοῦν μὴ ξενιζέσθω τις ἀκούων ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ εἶναι τὸν 4
 υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀποδεχέσθω τοὺς πατέρας διακαθά-
 ραντας τὸν νοῦν καὶ λευκότερον καὶ ὡς ἐκ παραλλήλου τὸ ἐκ τοῦ
 θεοῦ γράψαντας τὸ ἐκ τῆς οὐσίας. ταῦτόν γάρ ἡγήσαντο τὸ λέγειν
 ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ τὸ λέγειν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ εἶναι τὸν λόγον,
 25 ἐπεὶ καὶ τὸ θεός, καθὰ προεῖπον, οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ
 τοῦ ὄντος σημαίνει. εἰ μὲν οὖν μὴ ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστὶν ὁ λόγος, 5
 ὡς ἂν εἴη υἱὸς φύσει γνήσιος ἐκ πατρὸς, ἀλλ' ὡς τὰ κτίσματα διὰ τὸ
 δεδημιουργῆσθαι λέγεται καὶ αὐτὸς ὡς τὰ πάντα ἐκ τοῦ θεοῦ, οὔτε
 ἐκ τῆς οὐσίας ἐστὶ τοῦ πατρὸς οὔτε αὐτὸς ὁ υἱὸς κατ' οὐσίαν ἐστὶν
 30 υἱός, ἀλλ' ἐξ ἀρετῆς, ὡς ἡμεῖς οἱ κατὰ χάριν καλούμενοι υἱοί. εἰ δὲ
 ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστὶ μόνος ὡς υἱὸς γνήσιος, ὥστε οὖν καὶ ἔστι, λεχθεὶς
 ἂν εἰκότως καὶ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ ὁ υἱός.
- Καὶ γὰρ καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ἀπαυγάσματος 23,1
 τοιοῦτον ἔχει τὸν νοῦν. οὐ γὰρ κατὰ τὸ ἐξαπτόμενον ἐκ τῆς θερμῆς
 35 τοῦ ἡλίου πῦρ, ὅπερ καὶ σβέννυσθαι πάλιν εἴωθεν, εἰρήκασιν οἱ ἅγιοι
 εἶναι τὸν λόγον πρὸς τὸν θεόν, τοῦτο γὰρ ἔργον ἐξωθέν καὶ κτίσμα
 τοῦ ποιούντος ἦν, ἀλλὰ ἀπαύγασμα³ αὐτὸν εὐηγγελίσαντο πάντες,
 ἵνα τὸ ἐκ τῆς οὐσίας ἴδιον καὶ ἀδιαίρετον καὶ τὴν πρὸς τὸν πατέρα
 ἐνότητά δηλώσωσι. καὶ γὰρ οὕτω καὶ τὸ ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίω- 2
 40 τον αὐτὸν ἀληθῶς εἶναι σωθήσεται· πῶς γὰρ ἂν ἄλλως εἴη τοιοῦτος,
 εἰ μὴ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἰδίου ἐστὶ γέννημα; ἀνάγκη γὰρ καὶ

1. 'Εξ. 3, 14. 2. 'Εξ. 20, 2. 3. Πρβλ. 'Εβρ. 1, 3.

- ἐν τούτῳ τὴν ταυτότητα πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα σῶζειν. οὕτω δὲ τοῦ λόγου φανέντος εὐσεβοῦς ἀκόλουθον ἂν εἴη μὴδὲ ἐπὶ τῷ ὁμοουσίῳ ξενίζεσθαι τοὺς χριστομάχους ἐχούσης καὶ τῆς λέξεως ταύτης ὑγίη τὴν διάνοιαν καὶ τὴν ἀπόδειξιν. εἰ γὰρ δὴ φαμεν ἐκ | τῆς οὐσίας 3
 5 εἶναι τοῦ θεοῦ τὸν λόγον (λοιπὸν γὰρ ἡ λέξις ὁμολογεῖσθαι καὶ παρ' αὐτῶν), τί ἂν εἴη τοῦτο ἢ τὸ ἀληθῶς καὶ αἰδιον τῆς οὐσίας, ἐξ ἧς καὶ γεγέννηται; οὐ γὰρ ἑτεροεῖδές, ἵνα μὴ ξένον καὶ ἀνόμοιον τῇ οὐσίᾳ τοῦ πατρὸς ἐπιμεινῇται, οὐδὲ ἔξωθεν ἀπλῶς ὅμοιος, ἵνα μὴ καθ' ἑτερον ἢ ὅλως ἑτεροούσιος φαίνεται, ὥσπερ χαλκὸς
 10 στίλβων καὶ χρυσὸς καὶ ἄργυρος καὶ κασσίτερος. ταῦτα γὰρ ξένα καὶ ἑτεροφυῆ ἀλλήλων καὶ ἀπεσχοινισμένα τῇ φύσει καὶ τῇ δυνάμει τυγχάνουσι· καὶ οὐτε ὁ χαλκὸς ἴδιος τοῦ χρυσοῦ οὐτε ἡ φάσσα ἐκ τῆς περιστερᾶς, ἀλλὰ ὅμοια μὲν νομίζεται εἶναι, ἑτεροούσια δὲ ἀλλήλων ἐστίν. εἰ μὲν οὖν καὶ ὁ υἱὸς οὕτως ἐστίν, ἔστω κτίσμα
 15 ὥσπερ καὶ ἡμεῖς καὶ μὴ ὁμοούσιος· εἰ δὲ υἱὸς ἐστὶ λόγος, σοφία, 4 εἰκὼν τοῦ πατρὸς, | ἀπαύγασμα, εἰκότως ὁμοούσιος ἂν εἴη. εἰ (μὴ) γὰρ τὸ μὴ ἐκ τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ὡς ὄργανον ἑτεροφυῆς καὶ ἑτεροούσιον δεικνύται, καλῶς ἄρα ἡ σύνοδος ἔγραψε καὶ νενόηκεν ὀρθῶς.
- 20 Ἐξηρήσθω δὲ πάλιν ἐν τούτοις πᾶς λογισμὸς σωματικὸς, φαν- 24,1
 τασίαν τε πάσης αἰσθήσεως ὑπερβάντες καθαρὰ τῇ νοήσει καὶ μόνῳ τῷ νῷ νοῶμεν υἱοῦ πρὸς πατέρα τὸ γνήσιον καὶ λόγου τὴν πρὸς τὸν θεὸν ἰδιότητα καὶ τὴν ἀπαράλλακτον ὁμοιότητα τοῦ ἀπαυγάσματος πρὸς τὸ φῶς. ὥς γὰρ τὸ γέννημα καὶ τὸ υἱὸς οὐκ ἀνθρώπινον, ἀλλ'
 25 ὥς θεῷ κέρετον ἐστίν, εἴρηται τε καὶ ἐστὶ, τὸν αὐτὸν τρόπον τὴν λέξιν τοῦ ὁμοουσίου ἀκούοντες μὴ εἰς τὰς ἀνθρωπίνας αἰσθήσεις πίπτοντες μερισμοὺς καὶ διαιρέσεις τῆς θεότητος λογιζώμεθα· ἀλλ' ὥς ἐπὶ ἁσωμάτων διανοούμενοι τὴν ἐνότητα τῆς φύσεως καὶ τὴν ταυτότητα τοῦ φωτὸς μὴ διαιρῶμεν. τοῦτο γὰρ ἴδιον πρὸς πατέρα καὶ τοῦτο
 30 δεικνύσι τὸν θεὸν ἀληθῶς ὄντα πατέρα τοῦ λόγου. πάλιν γὰρ τὸ 2
 παράδειγμα τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ἀπαυγάσματος ἀναγκαῖον εἰς τοῦτο. τίς τολμήσει λέγειν τὸ ἀπαύγασμα ξένον καὶ ἀνόμοιον εἶναι τοῦ ἡλίου; ἢ τίς μᾶλλον ἐνορῶν οὕτως τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸν ἥλιον καὶ τὴν ταυτότητα τοῦ φωτὸς οὐκ ἂν εἰποι θαρρήσας· ὄντως τὸ φῶς
 35 καὶ τὸ ἀπαύγασμα ἓν εἰσι καὶ τοῦτο ἓν ἐκεῖνον δεικνύται καὶ τὸ ἀπαύγασμα ἐν τῷ ἡλίῳ τυγχάνει ὄν, ὥστε τὸν ὀρῶντα τοῦτο βλέπειν 3
 κάκεῖνο; τὴν δὲ τοιαύτην ἐνότητα καὶ φυσικὴν ἰδιότητα πῶς ἂν οἱ πιστεύοντες ὀρθῶς καλέσαιεν ἢ ὁμοούσιον γέννημα; τὸ δὲ τοῦ θεοῦ γέννημα τί ἂν τις οἰκείως καὶ πρεπόντως νοήσειεν ἢ λόγον καὶ
 40 σοφίαν καὶ δύναμιν, ἥνπερ οὐτε τοῦ πατρὸς λέγειν ξένον ὁσίον ἐστὶν οὐτε μὴ ἀδίδως εἶναι παρὰ τῷ πατρὶ κἄν φαντάζεσθαι θέμις ἐστί; τούτῳ γὰρ τῷ γεννήματι τὰ πάντα πεποίηκεν ὁ πατὴρ καὶ τὴν εἰς πάντα πρόνοιαν ἐκτείνων δι' αὐτοῦ φιλανθρωπεύεται. καὶ οὕτως

- ἐν αὐτὸς καὶ ὁ πατὴρ εἰσιν¹, ὥσπερ εἴρηται, εἰ μὴ ἄρα οἱ κακόφρονες
 τολμήσαντες πάλιν | εἰποιεν ἄλλην εἶναι τὴν τοῦ λόγου οὐσίαν
 καὶ ἄλλο τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐν αὐτῷ φῶς, ἢ τὸ μὲν ἐν τῷ υἱῷ φῶς
 ἐν πρὸς τὸν πατέρα, αὐτὸς δὲ ξένος κατ' οὐσίαν ὡς κτίσμα. ἀλλὰ
 5 τοῦτο τοῦ Καϊάφα καὶ τοῦ Σαμοσατέως ἀτεχνῶς ἐστὶ τὸ φρόνημα,
 ὅπερ ἡ μὲν ἐκκλησία ἐξέβαλεν, οὗτοι δὲ νῦν ὑποκρίνονται, διὸ καὶ
 αὐτοὶ τῆς ἀληθείας ἐκπεσόντες ἀπεδείχθησαν αἰρετικοί. εἰ γὰρ
 ὅλως μετέχει τοῦ ἐκ τοῦ πατρὸς φωτός, διατὶ μὴ μᾶλλον αὐτὸς ἐστὶ
 τὸ μετεχόμενον, ἵνα μὴ μέσον αὐτοῦ τι καὶ τοῦ πατρὸς εὐρίσκηται;
 10 εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἐστίν, οὐκέτι δεικνύται διὰ τοῦ υἱοῦ γεγενῆσθαι
 τὰ πάντα, ἀλλὰ δι' ἐκείνου, οὗ καὶ αὐτὸς μετέχει. εἰ δὲ οὕτως ἐστὶν
 ὁ λόγος, ἡ σοφία τοῦ πατρὸς, ἐν ᾧ ὁ πατὴρ ἀποκαλύπτεται καὶ γινώ-
 σκεται καὶ δημιουργεῖ καὶ οὐ ἄνευ οὐδὲν ὁ πατὴρ ποιεῖ, | δηλονότι
 αὐτὸς ἐστὶ τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς· αὐτοῦ γὰρ καὶ πάντα τὰ γενητὰ μετέχει,
 15 μετέχοντα τοῦ ἁγίου πνεύματος. οὕτω δὲ ὧν οὐκ ἔσται ἐξ οὐκ
 ὄντων οὔτε ὅλως κτίσμα, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ τοῦ πατρὸς ἴδιον γέννημα
 ὡς ἐκ φωτός τὸ ἀπαύγασμα.
- Οἱ μὲν οὖν ἐν τῇ Νικαίᾳ συνελθόντες ταύτην ἔχοντες τὴν διά- 25,1
 νοιαν τοιαύτας καὶ τὰς λέξεις ἔγραψαν. ὅτι δὲ οὐχ ἑαυτοῖς πλάσαντες
 20 ἐπενόησαν ταύτας, ἐπειδὴ καὶ τοῦτο προφασίζονται, ἀλλ' ἄνωθεν
 παρὰ τῶν πρὸ αὐτῶν παραλαβόντες εἰρήκασι, φέρε καὶ τοῦτο διελέγ-
 ξωμεν, ἵνα μὴδὲ αὐτῇ αὐτοῖς ἡ πρόφασις περιλειπῇται. μάθετε
 τοίνυν, ὦ χριστομάχοι Ἀρειανοί, ὅτι Θεόγνωστος μὲν, ἀνὴρ λόγιος,
 οὐ παρητήσατο τὸ ἐκ τῆς οὐσίας εἰπεῖν. γράφων γὰρ περὶ υἱοῦ ἐν
 25 τῷ δευτέρῳ τῶν ὑποτυπώσεων οὕτως εἴρηκεν· «οὐκ ἔξωθέν τις ἐστὶν
 ἐφευρεθεῖσα ἡ τοῦ υἱοῦ οὐσία οὐδὲ ἐκ μὴ ὄντων ἐπεισίσχηθη, ἀλλὰ
 ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἔφυ ὡς τοῦ φωτός τὸ ἀπαύγασμα, ὡς
 ὕδατος ἀτμὶς. οὔτε γὰρ τὸ ἀπαύγασμα οὔτε ἡ ἀτμὶς αὐτὸ τὸ ὕδωρ
 ἐστὶν ἢ αὐτὸς ὁ ἥλιος οὔτε ἀλλότριον, καὶ οὔτε (ἡ τοῦ υἱοῦ οὐσία)
 30 αὐτὸς ἐστὶν ὁ πατὴρ οὔτε ἀλλότριος, ἀλλὰ ἀπόρροια τῆς τοῦ πατρὸς
 οὐσίας, οὐ μερισμὸν ὑπομεινάσης τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας. ὡς γὰρ
 μένων ὁ ἥλιος ὁ αὐτὸς οὐ μειοῦται ταῖς ἐκχεομέναις ὑπ' αὐτοῦ αὐ-
 γαῖς, οὕτως οὐδὲ ἡ οὐσία τοῦ πατρὸς ἀλλοίωσιν ὑπέμεινεν εἰκόνα
 ἑαυτῆς ἔχουσα τὸν υἱόν.» ὁ μὲν οὖν Θεόγνωστος τὰ πρότερα ὡς ἐν
 35 γυμνασίᾳ ἐξετάσας, ὕστερον τὴν ἑαυτοῦ δόξαν τιθεὶς οὕτως εἴρηκεν.
 Διονύσιος δὲ ὁ | γενόμενος ἐπίσκοπος τῆς Ἀλεξανδρείας κατὰ Σα-
 βελλίου γράφων τὴν τε κατὰ σάρκα οἰκονομίαν τοῦ σωτῆρος διὰ
 πλειόνων ἐξηγούμενος καὶ ἐξ αὐτῆς διελέγχων τοὺς Σαβελλίζοντας,
 ὅτι μὴ ὁ πατὴρ ἐστὶν ὁ γενόμενος σὰρξ, ἀλλ' ὁ τούτου λόγος², ὡς
 40 εἶπεν ὁ Ἰωάννης, ἐπειδὴ ὑπενοήθη ὡς ποίημα καὶ γενητὸν λέγων
 τὸν υἱὸν καὶ μὴ ὁμοούσιον τῷ πατρί, γράφει πρὸς τὸν ὁμώνυμον αὐτῷ

1. Πρβλ. Ἰω. 10, 30. 2. Πρβλ. Ἰω. 1, 14.

- Διονύσιον τὸν ἐπίσκοπον Ῥώμης ἀπολογοῦμενος συκοφαντίαν εἶναι ταύτην κατ' αὐτοῦ. μήτε γὰρ ποιητὸν εἰρηκέναι τὸν υἱόν, ἀλλὰ καὶ ὁμοούσιον αὐτὸν ὁμολογεῖν διεβεβαίωσατο. ἔχει δὲ αὐτοῦ ἡ λέξις οὕτως· «καὶ δι' ἄλλης ἐπιστολῆς ἔγραψα, ἐν οἷς ἤλεγξα καὶ ὁ προφέ-
 5 ρουσιν ἔγκλημα κατ' ἐμοῦ ψεῦδος ὂν, ὡς οὐ λέγοντος τὸν Χριστὸν ὁμοούσιον εἶναι τῷ θεῷ. εἰ γὰρ καὶ τὸ ὄνομα τοῦτό φημι μὴ εὐρηκέναι που τῶν ἁγίων γραφῶν, | ἀλλὰ γε τὰ ἐπιχειρήματά μου τὰ ἐξῆς, ἃ σεσιωπήκασι, τῆς διανοίας ταύτης οὐκ ἀπάδει. καὶ γὰρ ἀνθρωπίνην γονὴν παρεθέμην δῆλον ὡς οὖσαν ὁμογενῇ, φήσας πάντως τοὺς γονεῖς
 10 μόνον ἐτέρους εἶναι τῶν τέκνων, ὅτι μὴ αὐτοὶ εἶεν τὰ τέκνα, ἢ μήτε γονεῖς ἀναγκαῖον ὑπάρχειν εἶναι μήτε τέκνα. καὶ τὴν μὲν ἐπιστολήν, ὡς προεῖπον, διὰ τὰς περιστάσεις οὐκ ἔχω προκομίσαι· εἰ δ' οὖν, αὐτά σοι τὰ τότε ῥήματα, μᾶλλον δὲ καὶ πάσης ἂν ἐπεμψα τὸ ἀντίγραφον· ὅπερ ἂν εὐπορήσω, ποιήσω. οἶδα δὲ καὶ μέμνημαι
 15 πλείονα προσθεῖς τῶν συγγενῶν ὁμοιώματα· καὶ γὰρ καὶ φυτὸν εἶπον ἀπὸ σπέρματος ἢ ἀπὸ ῥίζης ἀνελθὼν ἕτερον εἶναι τοῦ θθεν ἐβλάστησε, καὶ πάντως ἐκείνῳ καθέστηκεν ὁμοφυές. καὶ ποταμὸν εἶπον ἀπὸ πηγῆς ῥέοντα ἕτερον ὄνομα μετεilhφέναι· μήτε γὰρ τὴν πηγὴν ποταμὸν μήτε τὸν ποταμὸν πηγὴν λέγεσθαι καὶ ἀμφοτέρα
 20 ὑπάρχειν καὶ τὸν ποταμὸν εἶναι τὸ ἐκ τῆς πηγῆς ὕδωρ.»
 «Ὅτι δὲ οὐ ποίημα οὐδὲ κτίσμα ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, ἀλλὰ ἴδιον τῆς
 τοῦ πατρὸς οὐσίας γέννημα ἀδιαίρετόν ἐστιν, ὡς ἔγραψεν ἡ μεγάλη σύνοδος, ἰδοὺ καὶ ὁ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος Διονύσιος γράφων κατὰ
 τῶν τὰ Σαβελλίου φρονούντων σχετιάζει κατὰ τῶν ταῦτα τολμῶν-
 25 των λέγειν καὶ φησιν οὕτως· «ἐξῆς δ' ἂν εἰκότως λέγοιμι καὶ πρὸς τοὺς διαιροῦντας καὶ κατατέμνοντας καὶ ἀναιροῦντας τὸ σεμνότατον κήρυγμα τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ, τὴν μοναρχίαν, εἰς τρεῖς δυνάμεις τινὰς καὶ μεμερισμένας ὑποστάσεις καὶ θεότητας τρεῖς. πέπυσμαι γὰρ εἶναι τινὰς τῶν παρ' ὑμῖν κατηχούντων καὶ διδασκόν-
 30 των τὸν θεῖον λόγον ταύτης ὑφηγητὰς τῆς φρονήσεως, οἱ κατὰ διάμετρον, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἀντίκεινται τῇ Σαβελλίῳ | γνώμῃ. ὁ μὲν γὰρ βλασφημεῖ αὐτὸν τὸν υἱὸν εἶναι λέγων τὸν πατέρα καὶ ἐμπαλιν, οἱ δὲ τρεῖς θεοὺς τρόπον τινα κηρύττουσιν, εἰς τρεῖς ὑποστάσεις ἕξνας ἀλλήλων παντάπασι κεχωρισμένας διαιροῦντες τὴν ἁγίαν
 35 μονάδα. ἠνώσθαι γὰρ ἀνάγκη τῷ θεῷ τῶν ὅλων τὸν θεῖον λόγον, ἐμφιλοχωρεῖν δὲ τῷ θεῷ καὶ ἐνδιαिताσθαι δεῖ τὸ ἅγιον πνεῦμα. ἤδη καὶ τὴν θείαν τριάδα εἰς ἓνα, ὥσπερ εἰς κορυφὴν τινα, τὸν θεὸν τῶν ὅλων τὸν παντοκράτορα λέγω, συγκεφαλαιοῦσθαι τε καὶ συνάγεσθαι πᾶσα ἀνάγκη. Μαρκίωνος γὰρ τοῦ ματαιοφρονος δίδαγμα εἰς τρεῖς
 40 ἀρχὰς τῆς μοναρχίας τομὴ καὶ διαίσεις, παίδευμα ὃν διαβολικόν, οὐχὶ δὲ τῶν ὄντως μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀρεσκομένων τοῖς τοῦ σωτῆρος μαθήμασιν. οὗτοι γὰρ τριάδα μὲν κηρυττομένην ὑπὸ τῆς θείας γραφῆς σαφῶς ἐπίστανται, τρεῖς δὲ θεοὺς οὔτε παλαιὰν οὔτε

καινήν διαθήκην κηρύττουσαν. οὐ μείον δ' ἂν τις καταμέμφοιτο
καὶ τοὺς ποιήματα τὸν υἱὸν εἶναι δοξάζοντας καὶ γεγονέναι τὸν κύριον
ὥσπερ ἐν τι τῶν ὄντως γενομένων νομίζοντας, τῶν θείων λογίων
γέννησιν αὐτῷ τὴν ἀρμόττουσαν καὶ πρέπουσαν, ἀλλ' οὐχὶ πλάσιν
5 τινὰ καὶ ποιήσιν προσμαρτυρούντων. βλάσφημον οὖν οὐ τὸ τυχόν,
μέγιστον μὲν οὖν, χειροποιήτων τρόπον τινὰ λέγειν τὸν κύριον. εἰ
γὰρ γέγονεν υἱός, ἦν δτε οὐκ ἦν· αἶψα δὲ ἦν, εἴ γε ἔν τῷ πατρὶ ἐστίν¹,
ὥς αὐτός φησι, καὶ εἰ λόγος καὶ σοφία καὶ δύναμις ὁ Χριστός.²
ταῦτα γὰρ εἶναι τὸν Χριστὸν αἱ θεαὶ λέγουσι γραφαί, ὥσπερ ἐπί-
10 στασθε· ταῦτα δὲ δυνάμεις οὔσαι τοῦ θεοῦ τυγχάνουσιν. εἰ τοίνυν
γέγονεν ὁ υἱός, ἦν δτε οὐκ ἦν ταῦτα, ἦν ἄρα καιρὸς, δτε χωρὶς τούτων
ἦν ὁ θεός. ἀτοπώτατον δὲ τοῦτο. καὶ τί ἂν ἐπὶ πλέον περὶ τούτων
πρὸς ὑμᾶς διαλεγόμην, πρὸς ἄνδρας πνευματοφόρους καὶ σαφῶς
ἐπισταμένους τὰς ἀτοπίας τὰς ἐκ τοῦ ποιήματα λέγειν τὸν υἱὸν ἀνακυ-
15 πτούσας; αἷς μοι δοκοῦσι μὴ προσεσχηκέναι τὸν νοῦν οἱ καθηγησά-
μενοι τῆς δόξης ταύτης καὶ διὰ τοῦτο κομιδῇ τοῦ ἀληθοῦς διημαρτη-
κέναι, ἐτέρως ἢ βούλεται ταύτη ἢ θεία καὶ προφητικὴ γραφὴ τὸ
>κύριος ἐκτίσέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ³· ἐκδεξάμενοι. οὐ μία γὰρ ἡ
20 τοῦ ἐκτίσεν, ὡς ἴστε, σημασία· ἐκτίσεν γὰρ ἐνταῦθα ἀκουστέον ἀντὶ
τοῦ ἐπέστησε τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γεγονόσιν ἔργοις, γεγονόσι δὲ δι' αὐτοῦ
τοῦ υἱοῦ. οὐχὶ δὲ γε τὸ ἐκτίσεν νῦν λέγοιτ' ἂν ἐπὶ τοῦ ἐποίησε· διαφέρει
γὰρ τοῦ ποιῆσαι τὸ κτίσαι. οὐκ αὐτὸς οὗτός σου πατὴρ ἐκτίσαστό σε
καὶ ἐποίησέ σε καὶ ἐκτίσέ σε;⁴ τῇ ἐν τῷ Δευτερονομίᾳ μεγάλη ψῆδῃ
ὁ Μωσῆς φησι. πρὸς οὓς καὶ εἰποι ἂν τις· ὦ βίψοκίνδουνοι ἄνθρωποι,
25 ποιήματα ὁ πρωτότοκος πάσης κτίσεως⁵, ὁ ἐκ γαστροῦ πρὸ ἐωσφόρου
γεννηθείς⁶, ὁ εἰπὼν ὡς σοφία· >πρὸ πάντων βουνῶν γεννᾷ με;⁷
καὶ πολλαχοῦ δὲ τῶν θείων λογίων γεγενῆσθαι, ἀλλ' οὐ γεγονέναι
τὸν υἱὸν λεγόμενον εὐροι τις ἂν. ὑφ' ὧν καταφανῶς ἐλέγχονται τὰ
ψεύδη περὶ τῆς τοῦ κυρίου γεννήσεως ὑπολαμβάνοντες οἱ ποιήσιν
30 αὐτοῦ τὴν θείαν καὶ ἄρρητον γέννησιν λέγειν τολμῶντες. οὐτ'
οὖν καταμερίζειν χρή εἰς τρεῖς θεότητας τὴν θαυμαστὴν καὶ θείαν
μονάδα οὔτε ποιῆσαι κωλύειν τὸ ἀξίωμα καὶ τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος
τοῦ κυρίου, ἀλλὰ πεπιστευκέναι εἰς θεὸν πατέρα παντοκράτορα καὶ
εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν υἱὸν αὐτοῦ καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἡνωσθαι
35 δὲ τῷ θεῷ τῶν ὅλων τὸν λόγον· >ἐγὼ γάρ, φησί, καὶ ὁ πατὴρ ἐν
ἑσμεν.⁸ καὶ ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί.⁹ οὕτω γὰρ ἂν
καὶ ἡ θεία τριάς καὶ τὸ ἅγιον κήρυγμα τῆς μοναρχίας διασφύζοιτο.
Περὶ δὲ τοῦ αἰδιῶς συνεῖναι τὸν λόγον τῷ πατρὶ καὶ μὴ (ἐξ)ετέ-
ρας οὐσίας ἢ ὑποστάσεως, ἀλλὰ τῆς τοῦ πατρὸς ἰδίου (γέννημα)

1. Πρβλ. Ἰω. 14, 11.

2. Πρβλ. Α' Κορ. 1, 24.

3. Παρμ. 8, 22.

4. Δευτ. 32, 6.

5. Πρβλ. Κολ. 1, 15.

6. Πρβλ. Ψαλμ. 109, 3.

7. Παρμ.

8, 25.

8. Ἰω. 10, 30.

9. Ἰω. 14, 10.

- αὐτὸν εἶναι, ὡς εἰρήκασιν οἱ ἐν τῇ συνόδῳ, ἐξέστω πάλιν ὑμᾶς ἀκοῦ-
σαι καὶ παρὰ τοῦ φιλοπόνου Ὀριγένους. ἃ μὲν γὰρ ὡς ζητῶν καὶ
γυμνάζων ἔγραψε, ταῦτα μὴ ὡς αὐτοῦ φρονούντος | δεχέσθω τις, ἀλλὰ
τῶν πρὸς ἕριν φιλονεικούντων ἐν τῷ ζητεῖν· (ἃ δὲ) ἀδεῶς ὀρίζων
5 ἀποφαίνεται, τοῦτο τοῦ φιλοπόνου τὸ φρόνημά ἐστι. μετὰ γοῦν τὰ 2
ὡς ἐν γυμνασίᾳ λεγόμενα πρὸς τοὺς αἵρετικοὺς εὐθύς αὐτοὺς ἐπιφέρει
τὰ ἴδια λέγων οὕτως· «εἰ ἐστὶν εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου, ἀόρατος
εἰκὼν· ἐγὼ δὲ τολμήσας προσθεῖην ἄν, ὅτι καὶ ὁμοιότης τυγχάνων
τοῦ πατρὸς οὐκ ἐστὶν ὅτε οὐκ ἦν. πότε γὰρ ὁ θεὸς ὁ κατὰ τὸν Ἰω-
10 ἀννην φῶς λεγόμενος, > ὁ θεὸς γὰρ φῶς ἐστὶν¹· ἀπαύγασμα οὐκ εἶχε
τῆς ἰδίας δόξης², ἵνα τολμήσας τις ἀρχὴν δῶ εἶναι υἱοῦ πρότερον οὐκ
ὄντος; πότε δὲ ἡ τῆς ἀρρήτου καὶ ἀκατονομάστου καὶ ἀφθέγκτου
ὑποστάσεως τοῦ πατρὸς εἰκὼν, ὁ χαρακτήρ, (ὁ) λόγος ὁ ᾿γινώσκων
τὸν πατέρα³ οὐκ ἦν; κατανοεῖτω γὰρ ὁ τολμῶν καὶ λέγων· ἦν ποτε
15 ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱός⁴, ὅτι ἔρεῖ καὶ τὸ σοφία⁵ ποτὲ οὐκ ἦν καὶ λόγος οὐκ
ἦν καὶ ζῶή οὐκ ἦν». καὶ πάλιν ἐν ἑτέροις οὕτω λέγει· «ἀλλ' οὐ 3
θέμις ἐστὶν οὐδὲ ἀκίνδυνον διὰ τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν τὸ ὅσον ἐφ' ἡμῖν
ἀποστερεῖσθαι τὸν θεόν· τοῦ ἀεὶ συνόντος αὐτῷ λόγου μονογενοῦς,
σοφίας ὄντος ἢ προσέχαιρεν·⁵ οὕτω γὰρ οὐδὲ ἀεὶ χαίρων νοηθήσεται».
20 Ἰδοὺ ἡμεῖς μὲν ἐκ πατέρων εἰς πατέρας διαβεβηκέναι τὴν τοιαύ- 4
την διάνοιαν ἀποδεικνύομεν, ὑμεῖς δέ, ὦ νέοι Ἰουδαῖοι καὶ τοῦ Καϊά-
φα μαθηταί, τίνας ἄρα τῶν ῥημάτων ὑμῶν ἔχετε δεῖξαι πατέρας;
ἀλλ' οὐδένα τῶν φρονίμων καὶ σοφῶν ἂν εἴποιτε· πάντες γὰρ ὑμᾶς
ἀποστρέφονται, πλὴν μόνου τοῦ διαβόλου. μόνος γὰρ ὑμῖν οὗτος τῆς
25 τοιαύτης ἀποστασίας πατὴρ γέγονεν, ὁ καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ὑμῖν
ἐπιστείρας τὴν ἀσέβειαν ταύτην καὶ νῦν λοιδορεῖν τὴν οἰκουμένην
σύνοδον πείσας ὑμᾶς, ὅτι μὴ τὰ | ὑμέτερα ἀλλὰ ταῦτα γεγράφασιν,
ἅπερ οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρεταὶ τοῦ λόγου γενόμενοι παρα-
δεδώκασιν. ἦν γὰρ ἡ σύνοδος ἐγγράφως ὡμολόγησε πίστιν, αὕτη 5
30 τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐστί. ταύτην ἐκδικοῦντες οἱ μακάριοι
πατέρες οὕτως ἔγραψαν καὶ κατέκριναν τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν· διὸ μά-
λιστα καὶ διαβάλλειν τὴν σύνοδον ἐπιχειροῦσιν. οὐ γὰρ αἱ λέξεις αὐτοὺς
λυποῦσιν, ἀλλ' ὅτι ἐν αὐταῖς ἀπεδείχθησαν αἵρετικοὶ καὶ τῶν ἄλλων
αἱρέσεων τολμηρότεροι.
- 35 Ἀμέλει τῶν λεξειδίων αὐτῶν δειχθέντων τότε φαύλων καὶ ἀεὶ 28, 1
δὲ εὐελέγκτων ὄντων ὡς ἀσεβῶν ἐχρῆσαντο παρ' Ἑλλήνων λοιπὸν
τὴν λέξιν τοῦ ἀγενήτου, | ἵνα προφάσει καὶ τούτου τοῦ ὀνόματος
ἐν τοῖς γενητοῖς πάλιν καὶ τοῖς κτίσμασι συναριθμῶσι τὸν τοῦ θεοῦ
λόγον, δι' οὗ αὐτὰ τὰ γενητὰ γέγονεν· οὕτως εἰσι πρὸς ἀσέβειαν ἀναί-
40 σχυντοὶ καὶ πρὸς τὰς τοῦ κυρίου βλασφημίας φιλόνοικοι. εἰ μὲν 2

1. Α' Ἰω. 1, 5.

2. Πρβλ. Ἑβρ. 1, 3.

3. Πρβλ. Ἰω. 10, 15.

4. Πρβλ. Α' Κορ. 1, 24.

5. Πρβλ. Παρμ. 8, 30.

- οὖν ἀγνοοῦντες τὸ ὄνομα οὕτως ἀναισχυνοῦσιν, ἔδει μαθεῖν αὐτοὺς παρὰ τῶν αὐτοῖς δεδωκότων αὐτό, ὅτι καὶ ὃν λέγουσιν ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ νοῦν καὶ τὴν ἐκ τοῦ νοῦ ψυχὴν, καίτοι γινώσκοντες τὸ ἐξ ὧν εἰσιν οὐκ ἐφοβήθησαν ὁμῶς καὶ αὐτὰ εἰπεῖν ἀγένητα εἰδότες, ὅτι καὶ τοῦτο
- 5 λέγοντες οὐκ ἐλαττοῦσι τὸ πρῶτον ἐξ οὗ καὶ ταῦτα πέφυκε, καὶ ἡ καὶ αὐτοὺς οὕτω λέγειν ἢ μὴδ' ὅλως λέγειν περὶ ὧν οὐκ ἴσασι. εἰ δὲ νομίζουσι γινώσκειν, ἀναγκαῖον αὐτοὺς ἐρωτῆσαι, ἐπεὶ μάλιστα καὶ οὐκ ἔστιν ἐκ τῶν θείων γραφῶν ἡ λέξις, ἀλλὰ πάλιν ἀγράφως λαλοῦντες φιλονεικοῦσιν. ἐγὼ μὲν γὰρ τὴν αἰτίαν καὶ τὴν διάνοιαν, καθ' ἣν ἡ
- 10 σύνοδος τὸ ἐκ τῆς οὐσίας καὶ τὸ ὁμοούσιον συμφώνως τοῖς ἐκ τῶν γραφῶν περὶ τοῦ σωτῆρος εἰρημένους καὶ ὅσοι πρὸ αὐτῶν ἐξέθεντο πατέρες καὶ ἔγραψαν, | διηγησάμην· καὶ αὐτοὶ δέ, εἴπερ ἄρα δύνανται, ἀποκρινέσθωσαν, πῶς εὗρον τὴν ἄγραφον ταύτην λέξιν, ἡ ποία διανοία τὸν θεὸν ἀγένητον λέγουσι. διαφοροῦς γὰρ σημασίας ἔχειν
- 15 τὸ ὄνομα ἀσκήσα. λέγεσθαι γὰρ φησιν ἀγένητον τὸ μήπω μὲν γενόμενον, δυνάμενον δὲ γενέσθαι, καὶ πάλιν τὸ μήτε ὑπάρχον μήτε δυνάμενον εἰς τὸ εἶναι γενέσθαι, καὶ τρίτον ἔστιν αὐτοῦ σημαίνονμενον τὸ ὑπάρχον μὲν, μήτε δὲ γενητὸν μήτε ἀρχὴν ἐσχηκὸς εἰς τὸ εἶναι, ἀλλ' αἰδίδιον ὃν καὶ ἀδιάφθορον. ἴσως μὲν οὖν τὰς πρώτας δύο διανοίας
- 20 παρελθεῖν ἐβελήσουσι διὰ τὸ ἐκεῖθεν ἄτοπον· κατὰ γὰρ τὴν πρώτην ἔσται τὰ τε ἤδη γινόμενα καὶ τὰ προσδοκώμενα γενέσθαι ἀγένητα· τὸ γὰρ δεῦτερον πλέον ἔχει τούτου τὸ ἄτοπον. ἐπὶ δὲ τὴν τρίτην λοιπὸν βαδιούνται κατ' αὐτὴν ὀνομάζοντες τὸ ἀγένητον. ἀλλὰ καὶ τοῦτο λέγοντες οὐδὲν ἡττόν εἰσιν ἀσεβεῖς. εἰ γὰρ τὸ μὴ ἔχον ἀρχὴν εἰς
- 25 τὸ εἶναι μὴδὲ γενητὸν ἢ κτιστόν, ἀλλ' αἰδίδιον ὃν, τοῦτο λέγουσιν ἀγένητον, τούναντίον δὲ τούτων εἶναι τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, τίς οὐ συνορᾷ τὴν πανουργίαν τῶν θεομάχων; τίς οὐκ ἂν αὐτοὺς οὕτω μαινομένους καταλιθώσκειν; ἐπειδὴ γὰρ αἰσχύνονται προφέρειν ἔτι τὰ πρῶτα τῶν μύθων ἑαυτῶν λογάριον, ἐφ' οἷς κατεγνώσθησαν, ἄλλως πάλιν αὐτὰ
- 30 σημαίνειν ἐπενόησαν οἱ δείλαιοι | διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ὡς αὐτοὶ λέγουσιν ἀγενήτου. εἰ γὰρ ὁ υἱὸς τῶν γενητῶν ἐστι, δηλονότι ἐξ οὐκ ὄντων καὶ αὐτὸς γέγονε, καὶ εἰ ἀρχὴν ἔχει τοῦ εἶναι, οὐκ ἦν ἄρα πρὶν γεννηθῆ, καὶ εἰ μὴ ἔστιν αἰδίδιος, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν.
- Ἐδεῖ οὖν ταῦτα πάλιν αὐτοὺς φρονοῦντας ἐν αὐτοῖς τοῖς ἰδίους
- 35 αὐτῶν ῥήμασι σημαίνειν ἑαυτῶν τὴν ἑτεροδοξίαν καὶ μὴ τῇ λέξει διῆθεν τοῦ ἀγενήτου σκέπειν ἑαυτῶν τὴν κακόνοιαν. ἀλλ' οὐ ποιοῦσι τοῦτο οἱ κακοήθεις, πάντα δὲ κατὰ τὸν πατέρα ἑαυτῶν τὸν διάβολον μετὰ πανουργίας πράττουσιν. ὡς γὰρ ἐκεῖνος μετὰ ἄλλοτρίων ἐνδυμάτων ἀπατᾷ ἐπιχειρεῖ¹, οὕτως οὗτοι τὸ ἀγένητον ἐπενόησαν ὀνομάζειν, ἵνα προσποιούμενοι τὸν θεὸν εὐφημεῖν κεκρυμμένην ἔχωσι
- 40 τὴν κατὰ τοῦ κυρίου βλασφημίαν καὶ μετὰ καλύμματος αὐτὴν ἄλλοις

- σημαίνωσιν. ἀλλὰ καὶ τούτου τοῦ σοφίσματος αὐτῶν γνωσθέντος, τί ἄρα πάλιν αὐτοῖς ἕτερον περιλείπεται, λεγέτωσαν. εὐρομεν, φασίν 2
οἱ κακοῦργοι καὶ προστιθέντες τοῖς προτέροις λέγουσιν, ἀγέννητον εἶναι τοῦτο τὸ μὴ ἔχον τοῦ εἶναι τὸν αἷτιον, ἀλλὰ καὶ τοῖς γενητοῖς
5 αὐτὸν αἷτιον εἰς τὸ γενέσθαι τυγχάνοντα. ἀχάριστοι καὶ τῷ ὄντι τῶν γραφῶν ἀνήκοοι, οἱ μὴ διὰ τιμὴν τὴν εἰς τὸν θεόν, ἀλλὰ διὰ τὴν εἰς τὸν υἱὸν ἀτιμίαν πάντα καὶ ποιοῦντες καὶ λαλοῦντες οὐκ εἰδότες, ὅτι ὁ τὸν υἱὸν ἀτιμάζων ἀτιμάζει τὸν πατέρα. πρῶτον μὲν γὰρ κἂν οὕτω τὸν 3
θεὸν ὀνομάζωσιν, οὐ δείκνυται τῶν γενητῶν ὁ λόγος. τῆς γὰρ οὐσίας τοῦ πατρὸς ὡς γέννημα πάλιν οὕτως | παρ' αὐτῷ ἐστὶν αἰδίως. οὐ γὰρ τὸ ὄνομα τοῦτο παραιρεῖ τὴν τοῦ λόγου φύσιν, οὐδὲ πάλιν τὸ ἀγέννητον πρὸς τὸν υἱὸν ἔχει τὸ σημαίνόμενον, ἀλλὰ πρὸς τὰ διὰ τοῦ υἱοῦ γεγόμενα καὶ ὥσπερ ὁ τὸν ἀρχιτέκτονα προσφωνῶν καὶ λέγων 4
δημιουργὸν οἰκίας ἢ πόλεως οὐ συναριθμεῖ τῷ ὀνόματι τούτῳ τὸν ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα υἱόν, ἀλλὰ διὰ μὲν τὴν εἰς τὰ ἔργα τέχνην καὶ τὴν ἐπιστήμην σημαίνων μὴ εἶναι αὐτὸν τοιοῦτον, οἷά ἐστι τὰ παρ' αὐτοῦ γεγόμενα, δημιουργὸν αὐτὸν καλεῖ, τὴν δὲ φύσιν τοῦ ποιήσαντος εἰδὼς οἶδεν ἄλλον εἶναι παρὰ ταῦτα τὸν ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα καὶ διὰ μὲν τὸν υἱὸν πατέρα αὐτὸν καλεῖ, διὰ δὲ τὰ ἔργα κτίστην καὶ ποιητὴν. τὸν αὐ-
15 τὸν τρόπον ὁ λέγων οὕτως τὸν θεὸν ἀγέννητον ἐκ τῶν ἔργων αὐτὸν ὀνομάζει σημαίνων μὴ μόνον μὴ εἶναι αὐτὸν γενητόν, ἀλλ' ὅτι καὶ τῶν γενητῶν ποιητὴς ἐστίν, οἶδε μέντοι τὸν λόγον ἄλλον ὄντα τῶν γενητῶν καὶ μόνον ἴδιον τοῦ πατρὸς γέννημα, δι' οὗ καὶ τὰ πάντα γέγονε καὶ συνέστηκε. 30, 1
- Καὶ γὰρ καὶ παντοκράτορα τὸν θεὸν οἱ προφῆται λέγοντες οὐ 30, 1
25 διὰ τὸ εἶναι τὸν λόγον ἓνα τῶν πάντων οὕτως αὐτὸν ἐπεκαλοῦντο—ἡδειςαν γάρ | τὸν υἱὸν ἄλλον ὄντα τῶν γενητῶν καὶ πάντων καὶ αὐτὸν κρατοῦντα κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς ὁμοιότητα—ἀλλ' ὅτι πάντων, ὧν διὰ τοῦ υἱοῦ πεποίηκεν, αὐτὸς κρατεῖ, τούτων τε τὴν ἐξουσίαν τῷ υἱῷ δέδωκε καὶ δεδωκώς πάλιν αὐτὸς τῶν πάντων διὰ τοῦ λόγου κυ-
30 ρεύει. πάλιν τε κύριον τῶν δυνάμεων λέγοντες τὸν θεὸν οὐ διὰ τὸ εἶναι καὶ τὸν λόγον ἓνα τούτων τῶν δυνάμεων τοῦτ' ἔλεγον, ἀλλ' ὅτι τοῦ μὲν υἱοῦ πατὴρ ἐστίν, τῶν δὲ διὰ τοῦ υἱοῦ γενομένων δυνάμεων κύριός ἐστι. καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς πάλιν ὁ λόγος ἐν τῷ πατρὶ ὧν 2
πάντων τούτων ἐστὶ κύριος καὶ πάντων κρατεῖ· πάντα γάρ, ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, τοῦ υἱοῦ ἐστίν. ὥσπερ οὖν τοῦτο τοιοῦτον ἔχει τὸν νοῦν, οὕτως ὁ βουλούμενος λέγειν τὸν θεὸν ἀγέννητον, λεγέτω μὲν, εἰ ἅπαξ οὕτως αὐτῷ δοκεῖ, μὴ μέντοι διὰ τὸ εἶναι τὸν λόγον τῶν γενητῶν, ἀλλ' ὅτι, καθὰ προεῖπον, ὁ θεὸς οὐ μόνον οὐκ ἐστὶ γενητός, ἀλλὰ καὶ τῶν γενητῶν ποιητὴς ἐστὶ διὰ τοῦ ἰδίου λόγου. καὶ γὰρ καὶ οὕτως 3
40 λεγομένου τοῦ πατρὸς πάλιν εἰκὼν ὁ λόγος ἐστὶ καὶ ὁμοούσιος τοῦ πατρὸς· εἰκὼν δὲ ὧν αὐτοῦ ἄλλος ἂν εἴη τῶν γενητῶν καὶ τῶν πάντων. οὐ γάρ ἐστιν εἰκὼν, τούτου καὶ τὴν ιδιότητα καὶ τὴν ὁμοίωσιν ἔχει, ὥστε τὸν λέγοντα ἀγέννητον καὶ παντοκράτορα τὸν πατέρα νοεῖν ἐν

- τῷ ἀγενήτῳ καὶ παντοκράτορι καὶ τὸν τούτου λόγον καὶ τὴν σοφίαν, ἥτις ἐστὶν ὁ υἱός. ἀλλ' οἱ θαυμαστοὶ καὶ εἰς ἀσέβειαν εὐχερεῖς 4
οὐ τῆς εἰς τὸν θεὸν τιμῆς φροντίζοντες ἐφεύρον τὸ ὄνομα τοῦ ἀγενή-
του, τῆς δὲ κατὰ τοῦ σωτῆρος χάριν κακονοίας· εἰ γὰρ ἔμελεν αὐτοῖς
5 τιμῆς καὶ εὐφημίας, ἔδει μᾶλλον, καὶ τοῦτο βέλτιον ἦν, πατέρα τὸν
θεὸν εἰδέναι τε καὶ λέγειν αὐτούς, ἢ ἐκείνως ὀνομάζειν αὐτούς.
λέγοντες μὲν γὰρ ἐκεῖνοι τὸν θεὸν ἀγενήτον ἐκ τῶν γενομένων αὐτόν,
καὶ προεῖπον, ποιητὴν μόνον λέγουσιν, ἵνα καὶ τὸν λόγον ποίημα
σημάνωσι κατὰ τὴν ἰδίαν ἡδονήν· ὁ δὲ τὸν θεὸν πατέρα λέγων εὐθύς
10 ἐν αὐτῷ καὶ τὸν υἱὸν σημαίνει, καὶ οὐκ ἀγνοήσει, ὅτι υἱοῦ ὄντος διὰ
τοῦ υἱοῦ τὰ γεγόμενα ἐκτίσθη πάντα.
- Οὐκοῦν καὶ μᾶλλον ἀληθέστερον ἂν εἴη τὸν θεὸν ἐκ τοῦ υἱοῦ ση- 31,1
μαίνειν καὶ πατέρα λέγειν ἢ ἐκ μόνων τῶν ἔργων ὀνομάζειν καὶ λέ-
γειν αὐτόν ἀγενήτον. τοῦτο μὲν γὰρ τὰ ἐκ τοῦ βουλήματος τοῦ θεοῦ
15 διὰ τοῦ λόγου γεγόμενα ἔργα σημαίνει, τὸ δὲ τοῦ πατρὸς ὄνομα τὸ
ἴδιον ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ γέννημα, γνωρίζει. ὅσῳ δὲ ὁ λόγος τῶν
γενητῶν διαφέρει, τοσοῦτον καὶ πλεον τὸ λέγειν τὸν θεὸν πατέρα
τοῦ λέγειν ἀγενήτον διαφέρει ἂν. καὶ γὰρ τοῦτο μὲν ἄγραφον καὶ 2
ὑποπτον ποικίλην ἔχον ἐστὶ τὴν σημασίαν, ἐκεῖνο δὲ ἀπλοῦν καὶ
20 ἔγγραφον καὶ ἀληθέστερον καὶ μόνον σημαῖνον τὸν υἱόν. καὶ τὸ μὲν
ἀγενήτον παρ' Ἑλλήνων εὐρηται τῶν μὴ γινωσκόντων τὸν υἱόν,
τὸ δὲ πατὴρ παρὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἐγνώσθη καὶ κεχάρισται. καὶ
γὰρ εἰδὼς αὐτός, τίς υἱός ἐστιν, ἔλεγεν· «ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ
πατὴρ ἐν ἐμοὶ¹», καὶ· «ὁ ἑωρακώς ἐμέ, ἑώρακε τὸν πατέρα²»,
25 καὶ· «ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἓν ἐσμεν.³» καὶ οὐδαμοῦ φαίνεται τὸν πατέρα
καλῶν ἀγενήτον αὐτός, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς εὐχεσθαι διδάσκων οὐκ εἶπεν·
ὅταν δὲ προσεύχησθε, λέγετε· «θεὸς ἀγενήτε», ἀλλὰ μᾶλλον· «ὅταν
προσεύχησθε, λέγετε· πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.⁴» καὶ τὸ κε- 3
φάλαιον δὲ τῆς πίστεως ἡμῶν εἰς τοῦτο συντείνειν ἠθέλησεν· ἐκέλευσε
30 γὰρ ἡμᾶς βαπτίζεσθαι οὐκ εἰς ὄνομα ἀγενήτου καὶ γενητοῦ οὐδὲ
εἰς ὄνομα ἀκτίστου καὶ κτίσματος, ἀλλ' εἰς ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ
καὶ ἁγίου πνεύματος.⁵ οὕτως γὰρ τελειούμενοι υἱοποιούμεθα καὶ
ἡμεῖς ἀληθῶς, καὶ τὸ τοῦ πατρὸς δὲ ὄνομα λέγοντες ἐπιγινώσκομεν ἐκ
τοῦ ὀνόματος τούτου καὶ τὸν ἐν τῷ πατρὶ λόγον. εἰ δὲ καὶ πατέρα 4
35 θέλει λέγειν ἡμῶν τὸν ἴδιον ἑαυτοῦ πατέρα, οὐ χρὴ διὰ τοῦτο συνε-
κτείνειν ἑαυτούς τῷ υἱῷ κατὰ τὴν φύσιν. καὶ τοῦτο γὰρ δι' αὐτόν
λέγεται παρ' ἡμῶν. ἐπεὶ γὰρ τὸ ἡμέτερον ὁ λόγος ἐφόρεσε σῶμα
καὶ γέγονεν ἐν ἡμῖν, ἀκολούθως διὰ τὸν ἐν ἡμῖν λόγον καὶ ἡμῶν ὁ
θεὸς λέγεται πατὴρ. τὸ γὰρ ἐν ἡμῖν πνεῦμα τοῦ λόγου δι' ἡμῶν τὸν
40 ἑαυτοῦ πατέρα ὡς ἡμῶν ὀνομάζει· οὗτος τοῦ ἀποστόλου νοῦς ἐστὶ

1. Ἰω 14, 10.

2. Ἰω. 14, 9.

3. Ἰω. 10, 30.

4. Ματθ. 6, 9.

5. Πρβλ. Ματθ. 28, 19.

λέγοντος· «ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν κραῖζον· ἀββᾶ ὁ πατήρ.¹»

Ἄλλ' ἰσως καὶ διὰ τὸ ὄνομα τὸ ἀγέννητον ἐλεγχθέντες πονηροὶ 32,1
τὸν τρόπον ὄντες ἐβελήσουσι καὶ αὐτοὶ λέγειν· ἔδει καὶ περὶ τοῦ κυ-
ρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκ τῶν γραφῶν τὰ | περὶ
5 αὐτοῦ γεγραμμένα λέγεσθαι καὶ μὴ ἀγράφους ἐπεισάγεσθαι λέξεις.
καὶ ἔδει, φαίην ἂν καὶ ἔγωγε, ἀκριβέστερα γὰρ ἐκ τῶν γραφῶν μᾶλλον
ἢ ἐξ ἐτέρων ἐστὶ τὰ τῆς ἀληθείας γνωρίσματα· ἄλλ' ἡ κακοήθεια
καὶ μετὰ πανουργίας παλίμβολος ἀσέβεια τῶν περὶ Εὐσεβίου ἡνάγ-
10 κασε, καθὰ προεῖπον, τοὺς ἐπισκόπους λευκότερον ἐκθέσθαι τὰ τὴν
ἀσέβειαν αὐτῶν ἀνατρέποντα ῥήματα. καὶ τὰ μὲν παρὰ τῆς συνόδου 2
γραφέντα διάνοιαν ὀρθὴν ἔχοντα δέδεικται, τῶν δ' Ἀρειανῶν καὶ τὰ
λογάρια σαθρὰ καὶ ὁ τρόπος πονηρὸς ἐφάνη. καὶ γὰρ καὶ τὸ ἀγέννητον
ὄνομα, ἰδίαν ἔχον διάνοιαν καὶ δυνάμενον εὐσεβῶς προφέρεσθαι, αὐτοὶ
15 πάλιν κατὰ τὴν ἰδίαν ἐνθύμησιν ὥς ἡθέλησαν ὀνομάζουσιν ἐπ' ἀτιμία
τοῦ σωτῆρος, ἵνα μόνον ὥς γίγαντες θεομαχεῖν φιλονεικῶσιν. ἄλλ' 3
οὔτε ἐκεῖνα τὰ λογάρια προφέροντες ἔμειναν ἀκατάγνωστοι | οὔτε τὸ
ἀγέννητον καλῶς καὶ εὐσεβῶς δυνάμενον ὀνομάζεσθαι, ὅμως κακῶς
αὐτοὶ φρονοῦντες λαθεῖν οὐκ ἡδυνήθησαν· κατησχύνθησαν γὰρ ἐν
20 πᾶσι καὶ ἡ αἵρεσις αὐτῶν ἐσθλιτεύθη πανταχοῦ.

Ταῦτα μὲν, ὥς ἡδυνήθη, ἀπομνημονεύσας τὰ ἐν τῇ συνόδῳ τότε 4
πραχθέντα δεδήλωκα, | οἶδα δὲ ὅτι τῶν χριστομάχων οἱ φιλέριδες
οὐδὲ τούτων ἀκούσαντες μεταβάλλεσθαι θελήσουσιν, ἀλλὰ περιδρα-
μοῦνται πάλιν ἐτέρας ζητοῦντες προφάσεις καὶ μετὰ ταύτας πάλιν
25 ἐτέρας ἐπινοήσουσι. κατὰ γὰρ τὸ προφητικὸν «εἰ ἀλλάξεται Αἰθίοψ
τὸ δέρμα αὐτοῦ καὶ πάρδαλις τὰ ποικίλματα αὐτῆς²» καὶ αὐτοὶ θε-
λήσουσιν εὐσεβῶς φρονεῖν μεμαθηκότες ἀσεβεῖν. σὺ μέντοι, ἀγαπητέ, 5
δεξιόμενος ἐντυχε κατὰ σαυτόν, καὶ εἰ δοκιμάσειας καλῶς ἔχειν,
ἀνάγνωθι καὶ τοῖς τότε παροῦσιν ἀδελφοῖς, ἵνα καὶ αὐτοὶ ταῦτα μα-
30 θόντες ἀποδέξωνται μὲν τῆς συνόδου τὸν ζῆλον τῆς ἀληθείας καὶ τὴν
τῆς διανοίας ἀκριβειαν, καταγνῶσι δὲ τῆς τόλμης τῶν χριστομάχων
Ἀρειανῶν καὶ τῶν ματαίων προφάσεων αὐτῶν, ὡς τῆς ἀσεβοῦς ἑαυ-
τῶν χάριν αἰρέσεως ἀναπλάττειν ἐν αὐτοῖς μεμελετήκασιν· ὅτι τῷ
θεῷ καὶ πατρὶ πρέπει δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις σὺν τῷ συνανάρχῳ
35 αὐτοῦ υἱῷ καὶ λόγῳ ἅμα τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ πνεύματι νῦν καὶ
εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Εὐσεβίου Καίσαρέως τοῦ ἀρειανόφρονος
ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς τῆς παροικίας αὐτοῦ.

Τὰ περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως πραγματευθέντα κατὰ τὴν 33,1

- μεγάλην σύνοδον τὴν ἐν Νικαίᾳ συγκροτηθεῖσαν εἰκὸς μὲν ὑμᾶς, ἀγαπητοί, καὶ ἄλλοθεν μεμαθηκέναι, τῆς φήμης προτρέχειν εἰωθυίας τὸν περὶ τῶν πραττομένων ἀκριβῆ λόγον. ἀλλ' ἵνα μὴ ἐκ τοιαύτης ἀκοῆς τὰ τῆς ἀληθείας ἑτεροίως ὑμῖν ἀπαγγέλληται, ἀναγκαίως διε-
- 5 πεμφάμεθα ὑμῖν πρῶτον μὲν τὴν ὑφ' ἡμῶν προταθεῖσαν περὶ τῆς πίστεως γραφὴν, ἔπειτα τὴν δευτέραν, ἣν ταῖς ἡμετέραις φωναῖς προσθήκας ἐπιβαλόντες ἐκδεδώκασιν. τὸ μὲν οὖν παρ' ἡμῶν γράμμα ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ θεοφιλεστάτου ἡμῶν βασιλέως ἀναγνωσθὲν εὖ τε ἔχειν καὶ δοκίμως ἀποφανθὲν τούτον ἔχειν τὸν τρόπον.
- 10 «Καθὼς παρελάβομεν παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν ἐπισκόπων καὶ ἐν τῇ πρώτῃ κατηχήσει καὶ ὅτε τὸ λουτρὸν ἐλαμβάνομεν καὶ καθὼς ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν μεμαθήκαμεν καὶ ὡς ἐν τῷ πρεσβυτερίῳ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐπισκοπῇ ἐπιστευόμεν τε καὶ ἐδιδάσκομεν, οὕτως καὶ νῦν πιστεύοντες τὴν ἡμετέραν πίστιν ὑμῖν προσαναφέρομεν· ἔστι δὲ αὕτη
- 15 «Πιστεύομεν εἰς ἓνα θεόν, πατέρα, παντοκράτορα, τὸν τῶν πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητὴν, καὶ εἰς ἓνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, ζῶν ἐκ ζωῆς, υἱὸν μονογενῆ, πρωτότοκον πάσης κτίσεως, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεγεννημένον, δι' οὗ καὶ ἐγένετο τὰ πάντα· τὸν διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκωθέντα καὶ ἐν ἀνθρώποις πολιτευσάμενον καὶ παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καὶ ἀνελθόντα πρὸς τὸν πατέρα καὶ ἥξοντα πάλιν ἐν δόξῃ κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς ἓν πνεῦμα ἅγιον. τούτων ἕκαστον εἶναι καὶ ὑπάρχειν
- 20 πιστεύοντες πατέρα ἀληθῶς πατέρα καὶ υἱὸν ἀληθῶς υἱὸν καὶ πνεῦμα ἅγιον ἀληθῶς ἅγιον πνεῦμα, καθὼς καὶ ὁ κύριος ἡμῶν ἀποστέλλων εἰς τὸ κήρυγμα τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς εἶπεν· «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.»¹ περὶ ὧν καὶ διαβεβαιούμεθα οὕτως ἔχειν καὶ οὕτως φρονεῖν καὶ πάλαι οὕτως ἐσχηκέναι καὶ μέχρι θανά-
- 25 του ὑπὲρ ταύτης ἐνίστασθαι τῆς πίστεως ἀναθεματίζοντες πᾶσαν ἄθεον αἵρεσιν. ταῦτα ἀπὸ καρδίας καὶ ψυχῆς πάντοτε πεφρονηκέναι, ἐξ οὗπερ ἴσμεν ἑαυτούς, καὶ νῦν φρονεῖν τε καὶ λέγειν ἐξ ἀληθείας ἐπὶ τοῦ θεοῦ τοῦ παντοκράτορος καὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μαρτυρούμεθα, δεικνύναι ἔχοντες δι' ἀποδείξεων καὶ πείθειν ὑμᾶς, 30 ὅτι καὶ τοὺς παρεληλυθότας χρόνους οὕτως ἐπιστευόμεν τε καὶ ἐκηρύσσομεν».
- Ταύτης ὑφ' ἡμῶν ἐκτεθείσης τῆς πίστεως οὐδενὶ παρῇ ἀντιλογίας τόπος, ἀλλ' αὐτός τε πρῶτος ὁ θεοφιλέστατος ἡμῶν βασιλεὺς ὀρθότατα περιέχειν αὐτὴν ἐμαρτύρησεν. οὕτω τε καὶ ἑαυτὸν φρονεῖν 40 συνωμολόγησε καὶ ταύτῃ τοὺς πάντας συγκαταθέσθαι ὑπογράφειν τε τοῖς δόγμασι καὶ συμφωνεῖν τούτοις αὐτοῖς παρεκελεύετο, ἐνὸς

1. Ματθ. 28, 19.

μόνου προσεγγραφέντος ῥήματος τοῦ ὁμοουσίου, ὁ καὶ αὐτὸς ἐρμήνευε λέγων· ὅτι μὴ κατὰ τῶν σωμάτων πάθη λέγοιτο ὁμοούσιος (ὁ υἱός), οὗτ' οὖν κατὰ διαίρεσιν οὔτε κατὰ τινα ἀποτομὴν ἐκ τοῦ πατρὸς ὑποστήναι· μηδὲ γὰρ δύνασθαι τὴν αὐλον καὶ νοεράν καὶ ἀσώ-

- 5 ματον φύσιν σωματικόν τι πάθος ὑφίστασθαι, θείοις δὲ καὶ ἀπορρήτοις λόγοις προσήκειν τὰ τοιαῦτα νοεῖν. καὶ ὁ μὲν σοφώτατος ἡμῶν καὶ εὐσεβέστατος βασιλεὺς τοιάδε ἐφιλοσώφει. οἱ δὲ προφάσει τῆς τοῦ ὁμοουσίου προσθήκης τήνδε τὴν γραφὴν πεποιήκασιν·
- [Ἡ ἐν τῇ συνόδῳ ὑπαγορευθεῖσα πίστις.]
- 10 «Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεόν, πατέρα, παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητὴν, καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς μονογενῆ τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρί,
- 15 δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· τὰ τε ἐν τῷ οὐρανῷ | καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ, τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα καὶ σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, ἀνελθόντα εἰς οὐρανοὺς καὶ ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα. τοὺς δὲ λέγοντας ἦν ποτε ὅτε
- 20 οὐκ ἦν· καὶ ἔμπριν γεννηθῆναι οὐκ ἦν· καὶ ὅτι ἔξ οὐκ ὄντων ἐγένετο· ἢ ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι ἢ κτιστὸν ἢ τρεπτὸν ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ ἐκκλησία».
- Καὶ δὴ ταύτης τῆς γραφῆς ὑπ' αὐτῶν ὑπαγορευθείσης, ὅπως εἰρη- 9
ται αὐτοῖς τὸ «ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς» καὶ τὸ «τῷ πατρί ὁμοούσιον»
- 25 οὐκ ἀνεξέταστον αὐτοῖς κατελιμπάνομεν. ἐπερωτήσεις τοιγαροῦν καὶ ἀποκρίσεις ἐντεῦθεν ἀνεκινουῦντο ἐβασάνιζεν τε ὁ λόγος τὴν διάνοιαν τῶν εἰρημένων. καὶ δὴ τὸ «ἐκ τῆς οὐσίας» ὡμολογεῖτο πρὸς αὐτῶν δηλωτικὸν εἶναι τοῦ ἐκ μὲν τοῦ πατρὸς εἶναι, οὐ μὴν ὡς μέρος ὑπάρχειν τοῦ πατρὸς. ταύτῃ δὲ καὶ ἡμῖν ἐδόκει καλῶς ἔχειν συγκα- 10
30 τατίθεσθαι τῇ διανοίᾳ τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας ὑπαγορευούσης ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι τὸν υἱόν, οὐ μὴν μέρος αὐτοῦ τῆς οὐσίας τυγχάνειν. διόπερ τῇ διανοίᾳ καὶ ἡμεῖς συνετιθέμεθα οὐδὲ τὴν φωνὴν τοῦ ὁμοουσίου παραιτούμενοι τοῦ τῆς εἰρήνης σκοποῦ πρὸ ὀφθαλμῶν ἡμῖν κειμένου καὶ τοῦ μὴ τῆς ὀρθῆς ἐκπεσεῖν διανοίας.
- 35 Κατὰ τὰ αὐτὰ δὲ καὶ τὸ «γεννηθέντα καὶ οὐ ποιηθέντα» κατεδεξά- 11
μεθα, ὅτι τὸ «ποιηθέν» κοινὸν ἐφασκεν εἶναι πρόσρημα τῶν λοι-
πῶν υἱισμάτων τῶν διὰ τοῦ υἱοῦ γενομένων, ὧν οὐδὲν ὅμοιον ἔχειν τὸν υἱόν· διὸ δὴ μὴ εἶναι αὐτὸν ποίημα τοῖς δι' αὐτοῦ γενομένοις ἐμπερές, κρείττονος δὲ ἢ κατὰ πᾶν ποίημα τυγχάνειν οὐσίας, ἣν ἐκ
40 τοῦ πατρὸς γεγενῆσθαι τὰ θεῖα διδάσκει λόγια, τοῦ τρόπου τῆς γεννή-
σεως ἀνεκφράστου καὶ ἀνεπιλογίστου πάσῃ γεννητῇ φύσει τυγχάνοντος.
- Οὕτω δὲ καὶ τὸ «ὁμοούσιον εἶναι τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν» ἐξεταζό- 12
μενος ὁ λόγος συνίστησιν, οὐ κατὰ τὸν τῶν σωμάτων τρόπον οὐδὲ τοῖς

- 1 θνητοῖς ζώοις παραπλησίως, οὔτε γὰρ κατὰ διαίρεσιν τῆς οὐσίας οὔτε
 κατὰ ἀποτομήν, ἀλλ' οὐδὲ κατὰ τι πάθος ἢ τροπὴν ἢ ἀλλοίωσιν τῆς
 τοῦ πατρὸς οὐσίας τε καὶ δυνάμεως. τούτων γὰρ πάντων ἄλλοτρίαν
 εἶναι τὴν ἀγέννητον τοῦ πατρὸς φύσιν. παραστατικὸν δὲ εἶναι τὸ
 5 «ὁμοούσιον τῷ πατρὶ» τοῦ μηδεμίαν ἐμφέρειαν πρὸς τὰ γενητὰ κτί-
 σματα τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ | φέρειν, μόνῳ δὲ τῷ πατρὶ τῷ γεγεννηκότι
 κατὰ πάντα τρόπον ἀφωμοιωῖσθαι καὶ μὴ εἶναι ἐξ ἑτέρας τινὸς ὑπο-
 στάσεώς τε καὶ οὐσίας, ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρὸς. ὥ καὶ αὐτῷ τούτον ἐρμη-
 νευθέντι τὸν τρόπον καλῶς ἔχειν ἐφάνη συγκαταθέσθαι, ἐπεὶ καὶ τῶν
 10 παλαιῶν τινες λογίους καὶ ἐπιφανεῖς ἐπισκόπους καὶ συγγραφεῖς
 ἔγνωμεν ἐπὶ τῆς τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ θεολογίας τῷ τοῦ ὁμοουσίου
 χρησαμένους ὀνόματι.
 Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῆς ἐκτεθείσης εἰρήσθω πίστεως, ἥ συνεφω-
 νήσαμεν οἱ πάντες οὐκ ἀνεξετάστως, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀποδοθείσας
 15 διανοίας ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως ἐξετασθείσας καὶ τοῖς
 εἰρημένοις λογισμοῖς συνομολογηθείσας. καὶ τὸν ἀναθεματισμὸν
 15 δὲ τὸν μετὰ τὴν πίστιν πρὸς αὐτῶν ἐκτεθέντα ἄλυπον εἶναι ἡγησάμεθα
 διὰ τὸ ἀπείργειν ἀγράφοις χρῆσθαι φωναῖς, διὸ σχεδὸν ἡ πᾶσα γέγονε
 σύγχυσις καὶ ἀκαταστασία τῆς ἐκκλησίας. μηδεμιᾶς γοῦν θεοπνεύ-
 20 στου γραφῆς τῷ «ἐξ οὐκ ὄντων» καὶ τῷ «ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν» καὶ τοῖς
 ἐξῆς ἐπιλεγομένοις κεχρημένης οὐκ εὐλογον ἐφάνη ταῦτα λέγειν καὶ
 διδάσκειν. ὥ καὶ αὐτῷ καλῶς δόξαντι συνεθέμεθα, ἐπεὶ μὴδὲ ἐν τῷ
 πρὸ τούτου χρόνῳ τούτοις εἰώθαμεν συγχρῆσθαι τοῖς ῥήμασιν.
 "Ἐτι μὴν τὸ ἀναθεματίζεσθαι τὸ «πρὸ τοῦ γεννηθῆναι οὐκ ἦν»
 25 οὐκ ἄποπον ἐνομίσθη τῷ παρὰ πᾶσιν ὁμολογεῖσθαι τὸ εἶναι τὸν υἱὸν
 τοῦ θεοῦ πρὸ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως. ἤδη δὲ ὁ θεοφιλέστατος
 ἡμῶν βασιλεὺς τῷ λόγῳ κατεσκευάζει καὶ κατὰ τὴν ἔνθεον αὐτοῦ
 γέννησιν τὴν πρὸ πάντων αἰώνων εἶναι αὐτόν, ἐπεὶ καὶ πρὶν ἐνεργεῖα
 γεννηθῆναι δυνάμει ἦν ἐν τῷ πατρὶ ἀγεννήτως, ὄντος τοῦ πατρὸς
 30 αἰὶ πατρὸς ὡς καὶ βασιλέως αἰὶ καὶ σωτῆρος αἰὶ, δυνάμει πάντα
 ὄντος, αἰὶ τε κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχοντος.
 Ταῦτα ὑμῖν ἀναγκαίως διεπεμψάμεθα, ἀγαπητοί, τὸ κεκριμένον
 17 τῆς ἡμετέρας ἐξετάσεώς τε καὶ συγκαταθέσεως φανερόν ὑμῖν καθι-
 στῶντες καὶ ὡς εὐλόγως τότε μὲν καὶ μέχρις ἐσχάτης ὥρας ἐνιστά-
 35 μεθα, ὅθ' ἡμῖν τὰ ἑτεροίως γραφέντα προσέκοπτε, τότε δὲ ἀφιλονεί-
 κως τὰ μὴ λυποῦντα κατεδεξάμεθα, ὅθ' ἡμῖν εὐγνωμόνως τῶν λόγων
 ἐξετάζουσι τὴν διάνοιαν | ἐφάνη συντρέχειν τοῖς ὑφ' ἡμῶν αὐτῶν ἐν
 τῇ προεκταθείσῃ πίστει ὁμολογημένοις.

Καθαίρεσις Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ὑπὸ
 40 Ἀλεξάνδρου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας.

Ἀλέξανδρος πρεσβυτέροις καὶ διακόνους Ἀλεξανδρείας καὶ 34,1

Μαρεώτου, παρὼν παροῦσιν, ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Εἰ καὶ φθάσαντες ὑπεγράψατε οἷς ἐπέστειλα τοῖς μὲν Ἀρειον
 2 προτρέπων αὐτοὺς ἀρνήσασθαι μὲν τὴν ἀσέβειαν πεισθῆναι δὲ τῇ
 ὑγιαίνουσῃ καὶ καθολικῇ πίστει, καὶ ἐδείξατε ἑαυτῶν ὀρθὴν τὴν
 5 προαίρεσιν καὶ τὴν ἐν τοῖς δόγμασι συμφωνίαν τῆς καθολικῆς ἐκκλη-
 σίας, ὅμως ἐπειδὴ καὶ πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ συλλειτουργοὺς ἐπέστει-
 λα περὶ τῶν περὶ Ἀρειον, ἀναγκαῖον ἡγησάμην ὑμᾶς μὲν τοὺς τῆς
 πόλεως κληρικοὺς συναγαγεῖν, ὑμᾶς δὲ τοὺς ἀπὸ τοῦ Μαρεώτου με-
 10 ταπέμψασθαι· μάλιστα ὅτι καὶ ἀφ' ὑμῶν Χάρης καὶ Πιστὸς πρεσβύ-
 3 τεροί, καὶ Σαραπίων καὶ Παράμμων καὶ Ζώσιμος καὶ Εἰρηναῖος
 διάκονοι ἐπηκολούθησαν τοῖς περὶ Ἀρειον καὶ ἡγάπησαν σὺν αὐτοῖς
 καθαιρεθῆναι· ἵνα καὶ τὰ νῦν γραφόμενα γνῶτε τὴν τε ἐν τούτοις
 συμφωνίαν ἑαυτῶν ἐπιδείξησθε καὶ τῇ καθαιρέσει τῶν περὶ Ἀρειον
 15 γραφόμενα γινώσκειν ὑμᾶς καὶ ἕκαστον ὡς παρ' αὐτοῦ γραφόμενα ἐν
 τῇ καρδίᾳ κατέχειν.

Ἀντίγραφον. Τοῖς ἀγαπητοῖς καὶ τιμιωτάτοις συλλειτουργοῖς τοῖς 35,1
 ἀπανταχοῦ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας Ἀλέξανδρος ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Ἐνὸς σώματος ὄντος τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐντολῆς τε οὐσῆς 2
 20 ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς τηρεῖν τὸν σύνδεσμον τῆς ὁμονοίας καὶ εἰρή-
 νης¹ ἀκόλουθόν ἐστι γράφειν ἡμᾶς καὶ σημαίνειν ἀλλήλοις τὰ παρ'
 ἑκάστου γινόμενα, ἵνα εἴτε πάσχει εἴτε χαίρει ἐν μέλος ἢ συμπάσχω-
 3 μεν ἢ συγχαίρωμεν ἀλλήλοις.² ἐν τῇ ἡμετέρᾳ τοίνυν παροικίᾳ ἐξῆλθον
 νῦν ἄνδρες παράνομοι καὶ χριστομάχοι διδάσκοντες ἀποστασίαν, ἣν
 25 εἰκότως ἂν τις πρόδρομον τοῦ ἀντιχρίστου ὑπονοήσῃ καὶ καλέσῃεν.
 καὶ ἐβουλόμην μὲν σιωπῇ παραδοῦναι τὸ τοιοῦτον, ὅπως ἐν τοῖς 4
 προστάταις μόνοις ἀναλωθῇ τὸ κακὸν καὶ μὴ εἰς ἑτέρους τόπους
 διαβάν τὸ τοιοῦτον ῥυπώσῃ τινῶν ἀκεραίων τὰς ἀκοάς. ἐπειδὴ δὲ
 30 ἐκκλησίας, ὅτι καταλείψας τὴν Βηρυτὸν καὶ ἐποφθαλμίσας τῇ ἐκκλη-
 σίᾳ Νικομηδέων [καὶ] οὐκ ἐκδεδίχεται κατ' αὐτοῦ, προΐσταται καὶ
 τούτων τῶν ἀποστατῶν καὶ γράφειν ἐπεχείρησε πανταχοῦ συνιστῶν
 αὐτούς, ὅπως ὑποσύρῃ τινὰς ἀγνοοῦντας εἰς τὴν αἰσχίστην ταύτην
 καὶ χριστομάχον αἵρεσιν, ἀνάγκην ἔσχον εἰδὼς τὸ ἐν τῷ νόμῳ γεγραμ-
 35 μένον μηκέτι μὲν σιωπῆσαι, ἀναγγεῖλαι δὲ πᾶσιν ὑμῖν, ἵνα γινώσκῃτε
 τοὺς τε ἀποστατάς γενομένους καὶ τὰ τῆς αἵρέσεως αὐτῶν δύστηνα
 ῥήματ' αὐτῶν, ἐὰν γράφῃ Εὐσέβιος, μὴ προσέχητε γὰρ αὐτοῦ κακόντιον
 τὴν χρόνῳ σιωπηθεῖσαν νῦν διὰ τούτων ἀνανεῶσαι βουλόμενος σχη-
 40 ματίζεται μὲν ὡς ὑπὲρ τούτων γράφειν, ἔργῳ δὲ δείκνυσιν, ὅτι ὑπὲρ
 αὐτοῦ σπουδάζων τοῦτο ποιεῖ.

Οἱ μὲν οὖν ἀποστάται γενόμενοι εἰσιν Ἀρειος καὶ Ἀχιλλεὺς καὶ 6
 Ἀειθαλῆς καὶ Καρπώνης καὶ ἕτερος Ἀρειος καὶ Σαρμάτης οἱ ποτὲ
 πρεσβύτεροι | καὶ Εὐζώιος καὶ Λούκιος καὶ Ἰούλιος καὶ Μηνᾶς
 καὶ Ἑλλάδιος καὶ Γάιος οἱ ποτὲ διάκονοι καὶ σὺν αὐτοῖς Σεκοῦνδος 7
 5 καὶ Θεωνᾶς οἱ ποτὲ λεχθέντες ἐπίσκοποι. ποῖα δὲ παρὰ τὰς γραφάς
 ἐφευρόντες λαλοῦσιν, ἐστὶ ταῦτα.

«Οὐκ αἰὶ ὁ θεὸς πατὴρ ἦν, ἀλλ' ἦν ὅτε ὁ θεὸς πατὴρ οὐκ ἦν.
 οὐκ αἰὶ ἦν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν. ὁ γὰρ ὢν
 θεὸς τὸν μὴ ὄντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος πεποίηκε. διὸ καὶ ἦν ποτε ὅτε οὐκ
 10 ἦν. κτίσμα γάρ ἐστι καὶ ποίημα ὁ υἱός. οὔτε δὲ ὅμοιος κατ' οὐσίαν
 τῷ πατρὶ ἐστὶν οὔτε ἀληθινός καὶ φύσει τοῦ πατρὸς λόγος ἐστὶν
 οὔτε ἀληθινὴ σοφία αὐτοῦ ἐστὶν, ἀλλ' εἰς μὲν τῶν ποιημάτων καὶ γε-
 νητῶν ἐστὶ, καταχρηστικῶς δὲ λέγεται λόγος καὶ σοφία, γενόμενος
 καὶ αὐτὸς τῷ ἰδίῳ τοῦ θεοῦ λόγῳ καὶ τῇ ἐν τῷ θεῷ σοφίᾳ ἐν ἧ καὶ τὰ
 15 πάντα καὶ αὐτὸν πεποίηκεν ὁ θεός. διὸ καὶ τρεπτός ἐστι καὶ ἀλλοιωτὸς 8
 τὴν φύσιν ὡς καὶ πάντα τὰ λογικά. ξένος τε καὶ ἀλλότριος καὶ ἀπεσχοι-
 νισμένος ἐστὶν ὁ λόγος τῆς τοῦ θεοῦ οὐσίας καὶ ἄρρητός ἐστιν ὁ πατὴρ
 τῷ υἱῷ. οὔτε γὰρ τελείως καὶ ἀκριβῶς γινώσκει ὁ λόγος τὸν πατέρα,
 οὔτε τελείως ὁρᾶν αὐτὸν δύναται. καὶ γὰρ καὶ ἑαυτοῦ τὴν οὐσίαν οὐκ
 20 οἶδεν ὁ υἱός ὡς ἐστὶ. δι' ἡμᾶς γὰρ πεποιήται, ἵνα ἡμᾶς δι' αὐτοῦ ὡς 9
 δι' ὄργανου κτίσῃ ὁ θεός. καὶ οὐκ ἂν ὑπέστη, εἰ μὴ ἡμᾶς ὁ θεὸς ἠθέ- 10
 λησε ποιῆσαι. ἠρώτησε γοῦν τις αὐτούς, εἰ δύναται ὁ τοῦ θεοῦ λόγος
 τραπῆναι ὡς ὁ διάβολος ἐτράπη, καὶ οὐκ ἐφοβήθησαν εἰπεῖν, ὅτι δύ-
 νатаι· τρεπτῆς γὰρ φύσεώς ἐστι γεννητὸς καὶ κτιστὸς ὑπάρχων.
 25 Ταῦτα λέγοντας τοὺς περὶ Ἀρειον καὶ ἐπὶ τούτοις ἀναισχυνοῦν- 11
 τας αὐτούς τε καὶ τοὺς συνακολουθήσαντας αὐτοῖς ἡμεῖς μὲν μετὰ
 τῶν κατ' Αἴγυπτον καὶ τὰς Λιβύας ἐπισκόπων ἐγγὺς ἑκατὸν ὄντων
 συνελθόντες ἀνεθεματίσαμεν. οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον προσεδέξαντο
 σπουδάζοντες ἐγκαταμῖξαι τὸ ψεῦδος τῇ ἀληθείᾳ καὶ τῇ εὐσεβείᾳ
 30 τὴν ἀσέβειαν. ἀλλ' οὐκ ἰσχύσουσι· νικᾷ γὰρ ἡ ἀλήθεια¹ καὶ οὐδεμία 12
 ἐστὶ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος, οὐδὲ συμφώνησις Χριστοῦ πρὸς
 Βελίαρ.² τίς γὰρ ἤκουσε πώποτε τοιαῦτα; ἡ τίς νῦν ἀκούων οὐ
 ξενίζεται καὶ τὰς ἀκοὰς βύει ὑπὲρ τοῦ μὴ τὸν ῥύπον τούτων τῶν ῥη-
 μάτων ψαῦσαι τῆς ἀκοῆς; τίς ἀκούων Ἰωάννου λέγοντος, «ἐν ἀρχῇ
 35 ἦν ὁ λόγος³», οὐ καταγινώσκει τούτων λεγόντων, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν,
 ἢ τίς ἀκούων ἐν τῷ εὐαγγελίῳ «μονογενὴς υἱός⁴», «δι' αὐτοῦ ἐγένετο
 πάντα⁵», οὐ μισήσει τούτους | φθεγγομένους, ὅτι εἰς ἐστὶν τῶν ποιη-
 μάτων; πῶς γὰρ δύναται εἰς εἶναι τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων, ἢ πῶς
 μονογενὴς ὁ τοῖς πᾶσι κατ' ἐκείνους συναριθμούμενος, εἴπερ καὶ αὐτὸς
 40 κτίσμα ἐστὶ καὶ ποίημα; πῶς δὲ ἐξ οὐκ ὄντων ἂν εἴῃ τοῦ πατρὸς λέ-

1. Πρβλ. Α' Ἑσθρ. 3, 12. 2. Πρβλ. Β' Κορ. 6, 14-15. 3. Ἰω. 1, 1.
 4. Ἰω. 1, 18. 5. Ἰω. 1, 3.

γοντος «ἐξηρεύετο ἡ καρδιά μου λόγον ἀγαθὸν¹» καὶ «ἐκ γαστρὸς
 πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε;²» ἢ πῶς ἀνόμιος τῇ οὐσίᾳ τοῦ πατρὸς 13
 ὁ ὢν εἰκὼν τελεία καὶ ἀπαύγασμα τοῦ πατρὸς καὶ λέγων «ὁ ἑωρακὴς
 ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα;³» πῶς δέ, εἰ λόγος καὶ σοφία ἐστὶ τοῦ θεοῦ
 5 ὁ υἱός, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν; ἴσον γάρ ἐστι αὐτοὺς λέγειν ἄλογον
 καὶ ἄσποφόν ποτε τὸν θεόν.

Πῶς δὲ τρεπτός καὶ ἀλλοιωτός ὁ λέγων δι' ἑαυτοῦ μὲν «ἐγὼ ἐν τῷ 14
 πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ⁴» καὶ «ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἑσμεν⁵»,
 διὰ δὲ τοῦ προφήτου «ἴδετέ με ὅτι ἐγὼ εἰμι καὶ οὐκ ἡλλοίωμαι;⁶»
 10 εἰ γὰρ καὶ ἐπ' αὐτόν τις τὸν πατέρα δύναται τὸ ῥητὸν ἀναφέρειν, ἀλλὰ
 ἀρμοδιώτερον ἂν εἴη περὶ τοῦ λόγου νῦν λεγόμενον, ὅτι καὶ γενόμενος
 ἄνθρωπος οὐκ ἡλλοίωται, ἀλλ' ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος· «Ἰησοῦς
 Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.⁷» τίς δὲ
 ἄρα εἰπεῖν αὐτοὺς ἐπεισεν, ὅτι δι' ἡμᾶς γέγονε καίτοι τοῦ Παύλου γρά-
 15 φοντος «δι' ὃν τὰ πάντα, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα.⁸» περὶ γὰρ τοῦ βλασ- 15
 φημεῖν αὐτοὺς, ὅτι οὐκ οἶδεν τελείως ὁ υἱὸς τὸν πατέρα, οὐ δεῖ θευ-
 μάζειν. ἀπαξ γὰρ προθέμενοι χριστομαχεῖν παρακροῦνται καὶ τὰς
 φωνὰς αὐτοῦ λέγοντος «καθὼς γινώσκει με ὁ πατὴρ καὶ γινώσκω
 τὸν πατέρα.⁹» εἰ μὲν οὖν ἐκ μέρους ὁ πατὴρ γινώσκει τὸν υἱόν,
 20 δῆλον ὅτι καὶ ὁ υἱὸς μὴ τελείως γινωσκέτω τὸν πατέρα. εἰ δὲ τοῦτο
 λέγειν οὐ θέμις, οἶδεν δὲ τελείως ὁ πατὴρ τὸν υἱόν, δῆλον ὅτι καθὼς
 γινώσκει ὁ πατὴρ τὸν ἑαυτοῦ λόγον, οὕτως καὶ ὁ λόγος γινώσκει
 τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, οὗ καὶ ἐστὶ λόγος.

Ταῦτα λέγοντες καὶ ἀναπτύσσοντες τὰς θείας γραφὰς πολλάκις 1-
 25 ἐνετρέψαμεν αὐτοὺς, καὶ πάλιν ὡς χαμαιλέοντες μετεβάλλοντο φιλο-
 νεικοῦντες εἰς ἑαυτοὺς ἐφελκύσαι τὸ γεγραμμένον «ὅταν ἔλθῃ ἄσεβης
 εἰς βάθος κακῶν καταφρονεῖν.¹⁰» πολλὰ γοῦν αἰρέσεις πρὸ αὐτῶν
 γεγόνασιν, αἵτινες πλέον τοῦ δέοντος τολμήσασαι πεπτώκασιν εἰς
 ἀφροσύνην. οὗτοι δὲ διὰ πάντων ἑαυτῶν τῶν ῥημάτων ἐπιχειρήσαντες
 30 εἰς ἀναίρεσιν τῆς τοῦ λόγου θεότητος ἐδικαίωσαν ἔξ αὐτῶν ἐκείνας
 ὡς ἐγγύτεροι τοῦ ἀντιχρίστου γενόμενοι. διὸ καὶ ἀπεκηρύχθησαν
 καὶ ἀνεθεματίσθησαν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας. λυπούμεθα μὲν οὖν 17
 ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τούτων καὶ μάλιστα, ὅτι μαθόντες ποτὲ καὶ αὐτοὶ
 τὰ τῆς ἐκκλησίας νῦν ἀπεπήδησαν, οὐ ξενίζομεθα δέ. τοῦτο γὰρ
 35 καὶ Ὑμέναιος καὶ Φίλητος πεπόνθασιν¹¹ καὶ πρὸ αὐτῶν Ἰούδας ὁ
 ἀκολουθήσας τῷ σωτῇρι, ὕστερον γὰρ προδότης καὶ ἀποστάτης
 γέγονε.

Καὶ περὶ τούτων δὲ αὐτῶν οὐκ ἀδίδακτοι μεμενῆκαμεν, ἀλλ' ὁ 18
 μὲν κύριος προεῖρηκε «βλέπετε μὴ τις ὑμᾶς πλανήσῃ. πολλοὶ γὰρ

1. Ψαλμ. 44, 2. 2. Ψαλμ. 109, 3. 3. Ἰω. 14, 9. 4. Ἰω. 14, 10.
 5. Ἰω. 10, 30. 6. Ματ. 3, 6. 7. Ἑβρ. 13, 8. 8. Ἑβρ. 2, 10.
 9. Ἰω. 10, 15. 10. Παρμ. 18, 3. 11. Πρβλ. Β' Τιμ. 2, 17.

ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου λέγοντες ὅτι ἐγὼ εἰμι καὶ ὁ καιρὸς ἤγγικε καὶ πολλοὺς πλανήσουσι. μὴ πορευθῆτε ὀπίσω αὐτῶν.¹» ὁ δὲ Παῦλος μαθὼν ταῦτα παρὰ τοῦ σωτῆρος ἔγραψεν «ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονται τινες τῆς ὑγιαίνουσας πίστεως προσέ-
 5 χοντες πνεύμασι πλάνοις καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων ἀποστρεφόμενων τὴν ἀλήθειαν.²» Τοῦ τοίνυν κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν 19
 Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ τε ἑαυτοῦ παραγγείλαντος καὶ διὰ τοῦ ἀποστόλου σημάναντος περὶ τῶν τοιούτων ἀκολουθῶς ἡμεῖς αὐτήκοοι τῆς ἀσεβείας αὐτῶν γενόμενοι ἀνεθεματίσαμεν, καθὰ προείπομεν, τοὺς τοιού-
 10 τους ἀποδείξαντές [τε] αὐτοὺς ἄλλοτρίους τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τε καὶ πίστεως.

Ἐδηλώσαμεν καὶ τῇ ὑμετέρᾳ θεοσεβείᾳ ἀγαπητοὶ καὶ τιμιώτα- 20
 τοι συλλειτουργοί, ἵνα μῆτε τινὰς ἐξ αὐτῶν, εἰ προπετεῦσαιντο πρὸς ὑμᾶς ἐλθεῖν, προσδέξησθε μῆτε Εὐσεβίῳ ἢ ἑτέρῳ τινὶ γράφοντι περὶ
 15 αὐτῶν πεισθῆτε. πρέπει γὰρ ὑμᾶς Χριστιανούς ὄντας πάντας τοὺς κατὰ Χριστοῦ λέγοντάς τε καὶ φρονούντας ὡς θεομάχους καὶ φθορέας τῶν ψυχῶν ἀποστρέφειν, καὶ μὴδὲ κἂν χαίρειν τοῖς τοιούτοις λέγειν³, ἵνα μήποτε καὶ ταῖς ἁμαρτίαις αὐτῶν κοινωνοὶ γενώμεθα, ὡς παρήγγειλεν ὁ μακάριος Ἰωάννης. προσείπατε τοὺς παρ' ὑμῖν
 20 ἀδελφούς. ὑμᾶς οἱ σὺν ἐμοὶ προσαγορεύουσιν.

Ἀλεξανδρείας πρεσβύτεροι.

1 Κόλλουθος πρεσβύτερος σύμφηφός εἰμι τοῖς γεγραμμένοις καὶ τῇ 21
 καθαιρέσει Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἀσεβησάντων.

2 Ἀλέξανδρος πρεσβύτερος ὁμοίως. 3 Διόσκορος πρεσβύτερος
 25 ὁμοίως. 4 Διονύσιος πρεσβύτερος ὁμοίως. 5 Εὐσέβιος πρεσβύτερος ὁμοίως. 6 Ἀλέξανδρος πρεσβύτερος ὁμοίως. 7 Νειλαρᾶς πρεσβύτερος ὁμοίως. 8 Ἀρποκρατίων πρεσβύτερος ὁμοίως. 9 Ἀγαθὸς πρεσβύτερος. 10 Νεμέσιος πρεσβύτερος. 11 Λόγγος πρεσβύτερος. 12 Σιλβανὸς πρεσβύτερος. 13 Περῶνος πρεσβύτερος. 14 Ἀπῖς πρεσβύτερος. 15 Προτέριος πρεσβύτερος. 16 Παῦλος πρεσβύτερος. 17 Κύρος πρεσβύτερος ὁμοίως.

Διάκονοι.

18 Ἀμμώνιος διάκονος ὁμοίως. 19 Μακάριος διάκονος. 20 Πιστὸς διάκονος ὁμοίως. 21 Ἀθανάσιος διάκονος. 22 Εὐμενὴς διάκονος. 23 Ἀπολλώνιος διάκονος. 24 Ὀλύμπιος διάκονος. 25 Ἀφθόνιος διάκονος. 26 Ἀθανάσιος διάκονος. 27 Μακάριος διάκονος. 28 Παῦλος διάκονος. 29 Πέτρος διάκονος. 30 Ἀμυντιανὸς διάκονος. 31 Γάιος διάκονος. 32 Ἀλέξανδρος διάκονος. 33 Διονύσιος διάκονος. 34 Ἀγάθων διάκονος 35 Πολύβιος διά-

κονος 36 Θεωνᾶς διάκονος. 37 Μάρκος διάκονος 38 Κώμοδος
διάκονος. 39 Σεραπίων διάκονος. 40 Νεῖλος διάκονος 41 Ῥω-
μανὸς διάκονος ὁμοίως.

Μαρεώτου πρεσβύτεροι.

5 42 Ἀπολλώνιος πρεσβύτερος σύμψηφός εἰμι τοῖς γεγραμμένοις
καὶ τῇ καθαιρέσει Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἀσεβησάντων.
43 Ἰνγένιος πρεσβύτερος ὁμοίως. 44 Ἀμμώνιος πρεσβύτερος.
45 Δίδυκος πρεσβύτερος. 46 Σωστράς πρεσβύτερος. 47 Θέων
πρεσβύτερος. 48 Τύραννος πρεσβύτερος. 49 Κόπρης πρεσβύτε-
10 ρος. 50 Ἀμμωνᾶς πρεσβύτερος. 51 Ὠρίων πρεσβύτερος. 52 Σε-
ρήνος πρεσβύτερος. 53 Δίδυμος πρεσβύτερος. 54 Ἡρακλῆς πρεσ-
βύτερος. 55 Βόκκων πρεσβύτερος. 56 Ἀγαθὸς πρεσβύτερος.
57 Ἀχιλλᾶς πρεσβύτερος. 58 Παῦλος πρεσβύτερος. 59 Θαλέ-
λαιος πρεσβύτερος. 60 Διονύσιος πρεσβύτερος ὁμοίως.

15 Διάκονοι.

61 Σεραπίων διάκονος ὁμοίως. 62 Ἰουῆτος διάκονος ὁμοίως.
63 Δίδυμος διάκονος. 64 Δημήτριος διάκονος. 65 Μαῦρος διά-
κονος. 66 Ἀλέξανδρος διάκονος. 67 Μάρκος διάκονος. 68 Κό-
μων διάκονος. 69 Τρύφων διάκονος 70 Ἀμμώνιος διάκονος.
20 71 Δίδυμος διάκονος. 72 Πολλαρίων διάκονος. 73 Σέρας διά-
κονος. 74 Γάιος διάκονος. 75 Ἰάραξ διάκονος. 76 Μάρκος
διάκονος. 77 Θεωνᾶς διάκονος. 78 Σαρμάτων διάκονος. 79 Κάρ-
πων διάκονος. 80 Ζώιλος διάκονος ὁμοίως.

Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς τῆς ἐν Νικαίᾳ συνό-
25 δου κατὰ Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ.

Τῇ ἀγίᾳ καὶ μεγάλῃ θεοῦ χάριτι Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ καὶ τοῖς 36,1
κατ' Αἴγυπτον καὶ Λιβύην καὶ Πεντάπολιν ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς οἱ
ἐν Νικαίᾳ συναχθέντες καὶ τὴν μεγάλην καὶ ἀγίαν σύνοδον συγκρο-
τήσαντες ἐπίσκοποι ἐν κυρίῳ χαίρειν.
30 Ἐπεὶ δὲ τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος καὶ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως 2
Κωνσταντίνου συναγαγόντος ἡμᾶς ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων
ἡ μεγάλη καὶ ἀγία σύνοδος ἐν Νικαίᾳ συνεκροτήθη, ἐξ ἀπαντος ἀναγ-
καῖον ἐφάνη παρὰ τῆς ἱερᾶς συνόδου καὶ πρὸς ὑμᾶς ἐπιτεθῆναι γράμ-
ματα, ἵν' εἰδέναι ἔχοιτε, τίνα μὲν ἐκινήθη καὶ ἐξητάσθη, τίνα δὲ ἔδοξε
35 καὶ ἐκρατύνθη. πρῶτον μὲν οὖν ἀπάντων ἐξητάσθη τὰ κατὰ τὴν ἀσέ-
βειαν καὶ τὴν παρανομίαν Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ὑπὸ παρουσίᾳ
τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου. καὶ παμψηφει ἔδοξεν 3
ἀναθεματισθῆναι τὴν ἀσεβῆ αὐτοῦ δόξαν καὶ τὰ ῥήματα καὶ τὰ ὀνό-

- ματα τὰ βλάσφημα, οἷς ἐκέχρητο βλασφημῶν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, λέγων «ἐξ οὐκ ὄντων εἶναι» καὶ «πρὶν γεννηθῆναι μὴ εἶναι» καὶ «εἶναι ποτε ὅτε οὐκ ἦν», καὶ αὐτεξουσιότητι κακίας καὶ ἀρετῆς δεκτικὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ λέγοντος καὶ κτίσμα ὀνομάζοντος καὶ ποίημα.
- 5 ἅπαντα ἀνθεμάτισεν ἡ ἁγία σύνοδος οὐδὲ ὅσον ἀκοῦσαι τῆς ἀσεβοῦς δόξης καὶ τῆς ἀπονοίας καὶ τῶν βλασφημῶν ῥημάτων ἀνασχομένη. καὶ τὰ μὲν κατ' ἐκείνον οἴου τέλους τετύχηκε πάντως ἡ ἀκηκόατε ἡ ἀκούσεσθε, ἵνα μὴ δόξωμεν ἐπεμβαίνειν ἀνδρὶ δι' οἰκείαν ἀμαρτίαν ἄξια τὰ ἐπίχειρα κομισαμένῳ. τοσοῦτον δὲ ἰσχυσεν αὐτοῦ ἡ ἀσέβεια, ὥς καὶ παραπολαῦσαι Θεωνᾶν ἀπὸ Μαρμαρικῆς καὶ Σεκοῦνδον ἀπὸ Πτολεμαίδος, τῶν γὰρ αὐτῶν κάκεινοι τετύχηκασιν.
- 10 'Αλλ' ἐπειδὴ ἡ τοῦ θεοῦ χάρις τῆς μὲν κακοδοξίας ἐκείνης καὶ τῆς βλασφημίας καὶ τῶν προσώπων τῶν τολμησάντων διάστασιν καὶ διαίρεσιν ποιήσασθαι τοῦ εἰρηνευομένου ἀνωθεν λαοῦ ἡλευθέρωσεν τὴν Αἰγυπτον, ἐλείπετο δὲ τὸ κατὰ τὴν προπέτειαν Μελιτίου καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθέντων· καὶ περὶ τούτου τοῦ μέρους ἃ ἔδοξε τῇ συνόδῳ ἐμφανίζομεν ὑμῖν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. ἔδοξεν οὖν Μελίτιον μὲν φιλο- 6 θρωπότερον κινηθείσης τῆς συνόδου—κατὰ γὰρ τὸν ἀκριβῆ λόγον οὐδεμιᾶς συγγνώμης ἄξιος ἦν—μένειν ἐν τῇ ἑαυτοῦ πόλει καὶ μηδεμίαν ἐξουσίαν ἔχειν μήτε προχειρίζεσθαι μήτε χειροθετεῖν μήτε ἐν 7 χώρᾳ μήτε ἐν πόλει ἐτέρα φαινέσθαι ταύτης τῆς προφάσεως ἕνεκα, ψιλὸν δὲ τὸ ὄνομα τῆς τιμῆς κεκτῆσθαι. τοὺς δὲ ὑπ' αὐτοῦ κατασταθέντας μυστικωτέρᾳ χειροτονίᾳ βεβαιωθέντας κοινωνηθῆναι ἐπὶ 8 τούτοις, ἐφ' ὅτε ἔχειν μὲν αὐτοὺς τὴν τιμὴν καὶ λειτουργεῖν, δευτέρους δὲ εἶναι ἐξάπαντος πάντων τῶν ἐν ἐκάστη παροικίᾳ καὶ ἐκκλησίᾳ ἐξεταζομένων τῶν ὑπὸ τὸν τιμιώτατον (ἀδελφόν) καὶ συλλειτουργόν ἡμῶν Ἀλέξανδρον [προκεχειρισμένων], ὥς τούτοις μὲν μηδεμίαν ἐξουσίαν εἶναι τοὺς ἀρέσκοντας αὐτοῖς προχειρίζεσθαι ἢ 9 ὑποβάλλειν ὀνόματα ἢ ὅλως ποιεῖν τι χωρὶς γνώμης τοῦ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐπισκόπου. τῶν (δὲ) ὑπὸ Ἀλέξανδρον τοὺς χάριτι 10 θεοῦ καὶ εὐχαῖς ὑμετέραις ἐν μηδενὶ σχίσματι εὐρεθέντας, ἀλλὰ ἀκηλιδώτους ἐν τῇ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ ὄντας ἐξουσίαν ἔχειν καὶ προχειρίζεσθαι καὶ ὀνόματα ἐπιλέγεσθαι τῶν ἀξίων τοῦ κλήρου καὶ ὅλως πάντα ποιεῖν [καὶ] κατὰ νόμον καὶ θεσμόν ἐκκλησιαστικόν. εἰ δὲ τίνα συμβαίῃ ἀναπαύσασθαι τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, 11 10 τῶν Μελιτίου προσώπου οὐκέτι τὰ αὐτὰ ἔδοξε διὰ τὴν ἀνέκαθεν αὐτοῦ ἀταξίαν καὶ διὰ τὸ πρόχειρον καὶ προπετὲς τῆς γνώμης, ἵνα μηδεμία ἐξουσία ἢ αὐθεντία αὐτῷ δοθῇ ἀνθρώπων δυναμένῳ πάλιν τὰς αὐτὰς ἀταξίας ποιῆσαι. ταῦτά ἐστι τὰ ἐξαιρετά καὶ διαφέροντα Αἰγύ-

- πτω καὶ τῇ ἀγιωτάτῃ ἐκκλησίᾳ Ἀλεξανδρέων· εἰ δέ τι ἄλλο ἢ ἐκα-
 νονίσθη ἢ ἐδογματίσθη συμπρόντος τοῦ κυρίου καὶ τιμιωτάτου
 συλλειτουργοῦ καὶ ἀδελφοῦ ἡμῶν Ἀλεξάνδρου, αὐτὸς παρὼν ἀκρι-
 βέστερον ἀνοίσει πρὸς ὑμᾶς ὅτε δὴ καὶ κύριος καὶ κοινωνὸς τῶν γε-
 5 γεννημένων τυγχάνων. εὐαγγελιζόμεθα δὲ ὑμᾶς περὶ τῆς συμφω- 12
 νίας τοῦ ἁγίου πάσχα, ὅτι ὑμετέροις εὐχαῖς κατωρθώθη καὶ τοῦτο
 τὸ μέρος, ὥστε πάντας τοὺς ἐν τῇ ἐφά ἀδελφούς τοὺς μετὰ τῶν Ἰου-
 δαίων τὸ πρότερον ποιοῦντας συμφώνως Ῥωμαίοις καὶ ὑμῖν καὶ
 πᾶσιν ἡμῖν τοῖς ἐξ ἀρχαίου μεθ' ὑμῶν φυλάσσουμεν τὸ πάσχα ἐκ τοῦ
 10 δεῦρο ἄγειν. χαίροντες οὖν ἐπὶ τοῖς κατορθώμασι καὶ ἐπὶ τῇ κοινῇ 13
 εἰρήνῃ καὶ συμφωνίᾳ καὶ ἐπὶ τῷ πᾶσαν αἵρεσιν ἐκκοπῆναι ἀποδέ-
 ξασθε μὲν μετὰ μεῖζονος τιμῆς καὶ πλείονος ἀγάπης τὸν συλλει-
 τουργὸν ἡμῶν, ὑμῶν δὲ ἐπίσκοπον Ἀλεξάνδρον τὸν εὐφράναντα
 ἡμᾶς τῇ παρουσίᾳ καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἡλικίᾳ τοσοῦτον πόνον ὑποστάντα
 15 ὑπὲρ τοῦ εἰρήνῃ γενέσθαι καὶ παρ' ὑμῖν. εὐχεσθε δὲ καὶ περὶ
 ἡμῶν ἀπάντων, ἵνα τὰ καλῶς ἔχειν δόξαντα ταῦτα βέβαια μένοι διὰ
 τοῦ παντοκράτορος θεοῦ καὶ διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν
 ἁγίῳ πνεύματι, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.
 Οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες ἐπίσκοποι ἦσαν δὲ ἐγγὺς τριακόσιοι 37,1
 20 κατακρίναντες τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν καὶ καθαιρήσαντες τοὺς περὶ
 Ἀρειον. λοιπὸν ἐξέθεντο ἐγγράφως τὴν ἐκκλησιαστικὴν πίστιν
 πρὸς ἔλεγχον κατὰ πάσης αἰρέσεως.
 Τὰ ἐν τῇ Νικαίᾳ ἐκτεθέντα, ἔδοξε τὰ ὑποτεταγμένα.
 Πιστεύομεν εἰς ἓνα θεόν, πατέρα, παντοκράτορα, πάντων ὄρα- 2
 25 τῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητὴν· καὶ εἰς ἓνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν
 υἱὸν τοῦ θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς μονογενῆ, τούτέστιν ἐκ
 τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, θεὸν ἀληθινὸν
 ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρί,
 δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· τὰ τε ἐν οὐρανῷ καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ, τὸν δι' ἡμᾶς
 30 τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα καὶ σαρ-
 κωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ,
 ἀνελθόντα εἰς οὐρανοὺς, ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ
 εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, τοὺς δὲ λέγοντας ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν ἢ οὐκ ἦν
 πρὶν γεννηθῆ· ἢ ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο· ἢ ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως ἢ
 35 οὐσίας φάσκοντας εἶναι ἢ κτιστὸν ἢ τρεπτὸν ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν υἱὸν
 τοῦ θεοῦ τοὺς τοιοῦτους ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ
 Ἐκκλησία.

- Κωνσταντῖνος Σεβαστὸς τῇ καθολικῇ Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ. 38,1
 Χαίρετε, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. τελείαν παρὰ τῆς θείας προνοίας εἰ-
 40 λήψαμεν χάριν, ἵνα πάσης πλάνης ἀπαλλαγέντες μίαν καὶ τὴν αὐτὴν
 ἐπιγινώσκωμεν πίστιν. οὐδὲν λοιπὸν τῷ διαβόλῳ ἔξεστι καθ' 2
 ἡμῶν· πᾶν ὅ,τι δ' ἂν κακοτεχνησάμενος ἐπεχείρησεν, ἐκ βάθρων

ἀνήρηται, τὰς διχονοίας, τὰ σχίσματα, τοὺς θορύβους ἐκείνους καὶ τὰ τῶν διαφωνιῶν ἔν' οὕτως εἰπω θανάσιμα φάρμακα κατὰ θεοῦ κέλευσιν ἢ τῆς ἀληθείας ἐνίκησε λαμπρότης. ἔνα τοιγαροῦν ἅπαντες (θεόν) καὶ τῷ ὀνόματι προσκυνούμεν καὶ εἶναι πεπιστεύκαμεν.

5 ἵνα δὲ τοῦτο γένηται, ὑπομνήσει θεοῦ συνεκάλεσα εἰς τὴν Νικαέων πόλιν τοὺς πλείστους τῶν ἐπισκόπων, μεθ' ὧν καθάπερ ὡς εἰς ἐξ ὑμῶν ἐγὼ συνθεράπων ὑμέτερος καθ' ὑπερβολὴν εἶναι χαίρων καὶ αὐτὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐξέτασιν ἀνεδεξάμην. ἡλέγχθη γοῦν ἅπαντα καὶ ἀκριβῶς ἐξήτασται, ὅσα δὴ ἀμφιβολίαν ἢ διχονοίας πρόφασιν 4 ἐδόκει γεννᾶν, καὶ φεισάσθω ἡ θεία μεγαλειότης, ἡλικία καὶ ὡς δεινὰ περὶ τοῦ ἡμετέρου σωτήρος, περὶ τῆς ἐλπίδος καὶ ζωῆς ἡμῶν ἀπρεπῶς ἐβλασφήμουν τινὲς τάναντία ταῖς θεοπνεύστοις γραφαῖς καὶ τῇ ἀγίᾳ πίστει φθεγγόμενοι τε καὶ πιστεύειν ὁμολογοῦντες.

Τριακοσίων γοῦν καὶ πλείονων ἐπισκόπων ἐπὶ σωφροσύνῃ τε 15 καὶ ἀγχινοίᾳ θαυμαζομένων μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πίστιν, ἣ καὶ ταῖς ἀληθείαις ἀκριβῆς τοῦ θείου νόμου πέφυκε πίστις, εἶναι βεβαιούντων, μόνος Ἄρειος ἐφωράθη τῆς διαβολικῆς ἐνεργείας ἡττημένος καὶ τὸ κακὸν τοῦτο πρῶτον μὲν παρ' ὑμῖν, ἔπειτα δὲ καὶ παρ' ἑτέροις ἀσεβεῖ γνώμῃ διασπείρας. ἀναδεξώμεθα τοιγαροῦν ἣν ὁ παντοκράτωρ 20 παρέσχε γνώμην· ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τοὺς ἀγαπητοὺς ἡμῶν ἀδελφούς, ὧν ἡμᾶς τοῦ διαβόλου ἀναϊδῆς τις ὑπηρετῆς ἐχώρισεν, ἐπὶ τὸ κοινὸν σῶμα καὶ τὰ γνήσια ἡμῶν μέλη σπουδῇ πάσῃ ἴωμεν. τοῦτο γὰρ καὶ τῇ ἀγχινοίᾳ καὶ τῇ πίστει καὶ τῇ ὁσιότητι τῇ ὑμετέρᾳ πρέπει, ἵνα τῆς πλάνης ἐλεγχθείσης ἐκείνου, ὃν τῆς ἀληθείας ἐχθρὸν εἶναι συνέστηκε, 25 πρὸς τὴν θείαν ἐπανέλθητε χάριν. ὁ γὰρ τοῖς τριακοσίοις ὁμοῦ ἤρρεσεν ἐπισκόποις, οὐδὲν ἔστιν ἕτερον ἢ τοῦ θεοῦ γνώμη, μάλιστα ὅπου γε τὸ ἅγιον πνεῦμα τοιούτων καὶ τηλικούτων ἀνδρῶν ταῖς διανοαῖς, ἐγκείμενον τὴν θείαν βούλησιν ἐξεφώτισε. διὸ μηδεὶς ἀμφιβαλλέτω, μηδεὶς ὑπερτιθέσθω, ἀλλὰ προθύμως πάντες εἰς τὴν 30 ἀληθεστάτην ὁδὸν ἐπάνιτε, ἔν' ἐπειδὴν ὅσον οὐδέπω πρὸς ὑμᾶς ἀφικώμαι, τὰς ὀφειλόμενας τῷ παντεφόρῳ θεῷ μεθ' ὑμῶν ὁμολογήσω χάριτας, ὅτι τὴν εἰλικρινῇ πίστιν ἐπιδείξας τὴν εὐκταίαν ἡμῖν ἀγάπην ἀποδέδωκεν.

καὶ ἄλλῃ χειρί. ὁ θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξει, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί.

35 Ἀντίγραφον ὧν ἐκόμισαν Συγκλήτιος καὶ Γαυδέντιος μαγιστριάνοί.

Νικητῆς Κωνσταντίνος Μέγιστος Σεβαστὸς ἐπισκόποις καὶ λαοῖς. 39,1

Τοὺς πονηροὺς καὶ ἀσεβεῖς μισησάμενος Ἄρειος δίκαιός ἐστι τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ὑπέχειν ἀτιμίαν. ὥσπερ τοίνυν Πορφύριος ὁ τῆς 40 θεοσεβείας ἐχθρὸς συντάγματα ἅττα παράνομα κατὰ τῆς θρησκείας συστησάμενος ἄξιον εὐρατο μισθὸν καὶ τοιοῦτον ὥστε ἐπονείδιστος

- μὲν αὐτὸς πρὸς τὸν ἐξῆς γενέσθαι χρόνον καὶ πλείστης ἀναπλησθῆναι
κακοδοξίας, ἀφανισθῆναι δὲ τὰ ἀσεβῆ αὐτοῦ συγγράμματα, οὕτω
καὶ νῦν ἔδοξεν Ἀρειὸν τε καὶ τοὺς Ἀρειῷ ὁμογνώμονας Πορφυριανούς
μὲν καλεῖσθαι, ἵν' ὧν τοὺς τρόπους μεμίμηται, τούτων ἔχῃσι καὶ
5 τὴν προσηγορίαν. πρὸς δὲ τούτῳ καὶ εἰ τι συγγράμμα ὑπὸ Ἀρείου 2
συντεταγμένον εὐρίσκειτο, τοῦτο πυρὶ παραδίδοσθαι, ἵνα μὴ μόνον
τὰ φαῦλα αὐτοῦ τῆς διδασκαλίας ἀφανισθῇ, ἀλλὰ μηδὲ ὑπόμνημα
αὐτοῦ ὅλως ὑπολείποιτο. ἐκεῖνο μέντοι προαγορεύω, ὥς εἰ τις
συγγράμμα ὑπὸ Ἀρείου συνταγὴν φωραθεῖν κρύψας καὶ μὴ εὐθέως
10 προσενεγκὼν καὶ πυρὶ καταναλώσας, τούτῳ θάνατος ἔσται ζημία.
παραχρῆμα γὰρ ἀλούς ἐπὶ τούτῳ κεφαλῆς ὑποστήσεται τιμωρίαν.
καὶ ἄλλη χειρὶ ὁ θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξει, ἀδελφοί ἀγαπητοί.

- Κωνσταντῖνος Σεβαστὸς Ἀρειῷ καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ Ἀρειανοῖς. 40,1
Κακὸς ἐρμηνεύς αὐτόχρημα εἰκὼν(τε) καὶ ἀνδρίας (ἐστὶ)
15 τοῦ διαβόλου. ὥσπερ γὰρ ἐκείνους οἱ δεινοὶ πλάσται πρὸς ἀπάτης
δέλεαρ πλάττουσιν, οἷον εἰ κάλλους αὐτῷ εὐπρέπειαν προσμηχανώ-
μενοι αἰσχίστῳ καθάπαξ ὄντι τὴν φύσιν, ὅπως ἂν τοὺς τालαιπύρους
ἀπολλύου πλάνην αὐτοῖς προπίνων, τὸν αὐτὸν οὗτος ἂν οἶμαι τρόπον
ποιήσειεν, ᾧ μόνον σπουδῆς ἄξιον τοῦτ' εἶναι δοκεῖ, τὸ τὰ τῆς οἰ-
20 κείας ἱταμότητος δηλητήρια ἀφειδῶς προβάλλεσθαι. τοιγάρτοι 2
καινὴν καὶ, ἀφ' οὗ γεγόνασιν ἄνθρωποι, οὐδεπώποτε φανεῖσαν ἀπι-
στίας εἰσάγει πίστιν, διόπερ οὐδὲν τῆς ἀληθείας ἄρα ἀπαῖδον ἐκεῖνο
φαίνεται τὸ πάλαι τῇ θεῇ ῥῆσει διηρθρωμένον, ὅτι πρὸς τὸ κακὸν
εἰσι πιστοί. τί δ' ἂν τις ἐκεῖνο λέγοιτο τὴν τοῦ βουλευέσθαι 3
25 χάριν αὐτὸν ἀπολωλεκότα μηκέτι κουφισμοῦ εἶναι ἐπικουρίαν εὐρα-
σθαι ἐπιθυμεῖν; τί τοίνυν φημί, Χριστέ Χριστέ, κύριε κύριε; τί
δηποτε ἡμᾶς τὸ ἀσεβὲς τοῦτο ληστήριον ὁσημέραι τιτρώσκει; ἔστη-
κεν ἔξ ἐναντίας δεινὴ τις βία τὸ τόλμα, βρυχᾷται ἐπιπρίουσα τὸν ὀδόντα
δύσμορφος ὑπ' ἀτιμίας καὶ παντοδαποῖς περιτετρωμένη ἐγκλήμασιν.
30 αὕτη μέντοι ἐν τῷ νόμῳ καὶ τῷ περὶ σοῦ κηρύγματι ὥσπερ τισὶ 4
ζάλοις καὶ τρικυμῖαις κακῶν διαφορουμένη ἐξερεύγεται μὲν ἐξώλεις
λόγους, γράφουσα δὲ τούτους ἐκφαίνει, οὓς οὐδέποτε σὺ τῷ αἰδίῳ
τῆς σαυτοῦ πηγῆς τῷ πατρὶ συνυπάρχων (ἐν) ταῖς περὶ σαυτοῦ
γνώσεσιν ἀφώρισας. συνάγει δὲ ὅλως καὶ συμφορεῖ δεινὰ ἅττα καὶ
35 ἄνομα ἀσεβήματα, νῦν μὲν τὰς γλώττας κραδαίνουσα, νῦν δ' αὖ 5
πάλιν ταῖς τῶν ἀθλίων σπουδαῖς ἐπαιρομένη, οὓς ἐπ' ἀδείας αὕτη
παρόντας ἐξαπατᾷ καὶ φθείρει.

- Βούλομαι δὲ ἡδὴ τοῦ προέδρου αὐτῆς τὴν φύσιν ἐξετάσαι. τί 5
γὰρ δὴ λέγει; «ἡ κατέχωμεν», φησὶν, «οὐ ἡδὴ ἐγκρατεῖς γεγόναμεν
40 ἢ γενέσθω ὥς αὐτοὶ βουλόμεθα.» πέπτωκε καὶ ταῦτα πέπτωκε ἀν-
αιρούμενος «δόλω», φησὶν, «ἡ δεινότητι πανουργίας.» οὐδὲν δια-
φέρει. σεμνὸν μόνον ἡγεῖται, ὃ διὰ πονηρᾶς ἐπινοίας εἰς αὐτὸν εἰς-

- ερρύν. «πλήθην», φησίν, «ἔχομεν.» προβήσομαι δὴ μικρὸν αὐτὸς 6
ἐπὶ τὸ πρόσθεν, ὡς ἂν τῶν τῆς μανίας πολέμων θεατῆς γένωμαι.
αὐτός, ἔφην, ἐγὼ προβήσομαι ὁ τοὺς τῶν ἀφρόνων πολέμους παύειν
εἰωθώς. ἄγε δὴ, "Ἀρες" Ἀρειε, ἀσπίδων [εἰ] χρεία. μὴ σὺ γε τοῦτο
5 ποιήσης, ἱκετεύομεν. ἐπισχέτω γοῦν σε ἡ τῆς Ἀφροδίτης ὁμιλία.
ἀλλὰ γὰρ εἴθ' ὥς τοῖς ὄχλοις ἄριστα συνεκροτῆσθαι δοκεῖς, οὕτω
σοι τῇ περὶ τὸν Χριστὸν εὐσεβείᾳ προσῆκε ἀκμάζειν. ἰδοὺ δὴ πάλιν 7
αὐτὸς ἱκέτης ἔρχομαι καὶ τοῖς ὄχλοις παμπληθὲς ἰσχύων μάχεσθαι μὲν
οὐκ ἐθέλω, τῇ δὲ τοῦ Χριστοῦ πεφραγμένοις πίστει σέ τε λίσσασθαι
10 καὶ τοὺς ἄλλους θεραπεῦσαι βούλομαι. τί οὖν φῆς ταῦτα πράττειν,
ἂ (μὴ) τοῖς ἡθεσι προσῆκε τοῖς σοῖς; ἀλλὰ μεθ' ὁποίας ἡσυχίας,
εἰπέ μοι, ἡ τίνα περιουσίαν περιβεβλημένος, μᾶλλον δὲ ἐφ' ὅτι προ-
πετείας ἐληλακώς; ὦ τόλμης ὑπὸ κεραυνῶν ἀξίας καθαιρεθῆναι.
ἀκούσατε γάρ, οἱ ἀδεδήλωκε πρῶην πρὸς με, ἰὼν ἀποστάζοντι γρά-
15 φων γῶ καλᾶμψ. «οὕτω», φησί, «πιστεύομεν.» εἴτ', οἶμαι, προσ-
θεὶς οὐκ οἶδα ἅττα σοβαρῶς πως καὶ μάλα ἀκριβῶς ἐξησκημένα,
προϊὼν πορρωτέρω οὐδὲν ὅτι τῶν δεινῶν ἀπεσιώπησεν, ἀλλ' ὅλον,
ὡς ἂν εἴποι τις, τὸν τῆς παρανοίας ἀνέφξε θησαυρόν. «ἀπελαυνό-
μεθα», φησί, «καὶ τὴν τοῦ εἰσδεχθῆναι ἡμᾶς ἄδειαν ἀφαιροῦνται.»
20 ἀλλ' οὐδὲν πῶ ταῦτα πρὸς τὸ πρᾶγμα, τοῖς δὲ ἐξῆς προσέχετε τὸν 9
νοῦν· αὐτοῦ γὰρ χρῆσομαι τοῖς ῥήμασι. «δεόμεθα», φησί, «ἐὰν ἐπὶ
τῆς αὐτῆς ἐπιμεινῇ γνώμῃς ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος, ἄδειαν
ἡμῖν τοῦ λοιποῦ δοθῆναι κατὰ τὴν τοῦ νόμου διάταξιν τὰς ἐνθέσμους
καὶ ἀπαραιτήτους θεραπείας γῶ θεῷ ἐπιτελεῖν.» ὦ δεινῆς 10
25 ἀναιδείας, ἣν σπουδῇ τῆς ἀληθείας ἀπελέγξαι προσῆκεν. ὁ γὰρ
αὐτῷ καθ' ἡδονὴν ἐτύγχανεν ὄν, τοῦτο τῇ συντομίᾳ τῆς φράσεως
ἀπετυπώσατο. τί φῆς ἄτοπε; διάστασιν εὐπρόσωπον ἡμῖν τῷ σα-
θρῷ τῆς κατεαγυίας σου διανοίας ἐπιτειχίζειν μηχανᾶ καὶ τοὺς ἐπὶ
κακῷ σοι προσπλακέντας ἀπολέσαι σπεύδεις; «τί οὖν», φῆς, 11
30 «πράξω, εἰ μηδεὶς ἄξιον ἡγεῖται με δέξασθαι;» τοῦτο γὰρ πολλὰκις
ἐκ τῆς ἀνοσίας φάρυγγος ἐκβοᾷς. ἐγὼ δὲ τοῦναντίον ἔρομαι σε.
ποῦ δὲ σαφὲς γνῶρισμα καὶ μαρτύριον τῆς σεαυτοῦ διανοίας ἐπε-
δείξω; ἣν ἐχρῆν σε διαπυῖξαντα καὶ τοῖς θεοῖς καὶ τοῖς ἀνθρωπίνους
σαφῇ καταστήσαι. καὶ μάλισθ' ὅτε τὰ ἰοβόλα τῶν ἐρπετῶν τὸ τηνι-
35 καῦτα μᾶλλον ἀγριαίνειν πέφυκεν, ὅταν ἑαυτὰ τοῖς τῶν φωλεῶν μυχοῖς
ἐνιδρυθέντα αἰσθῇται.
- Ἐκεῖνο δὲ γε λίαν ἀστεῖον αὐτοῦ τὸ σπουδαίως εὖ μάλα καθά- 12
περ ὑπὸ τι προσωπεῖον αἰδοῦς σιγὴν πλάττεσθαι. τῇ μὲν τοῦ σχή-
ματος τέχνῃ τιθασσὸν σεαυτὸν καὶ χειροῆθη σὺ γε παρέχεις, κακῶν
40 δὲ μυρίων καὶ ἐπιβουλῶν ἔνδον γέμων τοὺς πολλοὺς λέλθας. ἀλλ'
ὦ τῆς ἀθλιότητος· ὡς ὁ πονηρὸς βεβούληται, οὕτως Ἀρειὸς ἡμῖν
ἀνομίας ἐργαστήριον κατεστήσατο. λέγε δὴ νῦν μοι παρελθὼν 13
τῆς σεαυτοῦ πίστεως τὸ γνῶρισμα καὶ μηδαμῶς γε ἀποσιωπήσης,

- ὡ τὸ μὲν στόμα διάστροφον, τὴν δὲ φύσιν ὀξύρροπον πρὸς πονηρίαν
 κεκτημένη: «ἐνα» λέγεις «θεόν;» σύμφηφον ἔχεις κάμῃ, οὕτω φρόνει.
 «τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἀναρχον καὶ ἀτελεύτητον λόγον εἶναι» φῆς;
 στέργω τοῦτο· οὕτω πίστευε. εἴ τι περαιτέρω προσπλέκεις, τοῦτ' 14
- 5 ἀναιρῶ· εἴ τι πρὸς ἀσεβῆ χωρισμὸν συγκαττίεις, τοῦτο οὔτε ὁρᾶν
 οὔτε νοεῖν ὁμολογῶ· εἴ «τὴν τοῦ σώματος ξέναν πρὸς οἰκονομίαν
 τῶν θεῶν ἐνεργειῶν» παραλαμβάνεις, οὐκ ἀποδοκιμάζω. εἴ «τὸ
 πνεῦμα τῆς αἰδιότητος ἐν τῷ ὑπερέχοντι λόγῳ γεγενῆσθαι» λέγεις,
 δέχομαι. τίς ἔγνω τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ ἐλθὼν ἀπὸ τοῦ πατρὸς; τίνα 10
- ἔγνω ὁ πατήρ, εἰ μὴ ὁν αἰδίως καὶ ἀνάρχως ἐξ αὐτοῦ γεγέννηκε; σὺ
 μὲν «ὑπόστασιν ξένην» ὑποάπτειν οἶει δεῖν κακῶς δῆπου πιστεύ-
 ων, ἐγὼ δὲ τῆς ὑπερεξόχου καὶ ἐπὶ πάντα δικηκούσης δυνάμεως τὸ
 πλήρωμα τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ οὐσίαν μίαν εἶναι γινώσκω. εἰ τοίνυν 15
- 15 ἐρεσχελούντων δεδύνηται οὐδεπώποτε οὐδέν, προσθήκης δὲ χαρα-
 κτήρας εἰδοποιεῖς καὶ ὅλως γνωρίσματα ζητήσεων διορίζεις ἐκείνῳ,
 ὅ ὁλόκληρον μὲν ἐξ ἑαυτοῦ τὴν αἰδιότητα δέδωκεν, ἀδιάφθορον δὲ
 τὴν ἔννοιαν, ἀθανασίας δὲ δι' ἑαυτοῦ καὶ ἐκκλησίας ἐνεῖμε πίστιν —
 κατάβαλε οὖν δὴ, κατάβαλε τὸ εὐθές τοῦτο ἀνόμημα, ὡ ἄσχετε σὺ 16
- 20 καὶ εὐφωνε καὶ τὰ κακὰ πρὸς ἀπιστίαν τῶν ἀνοήτων ἐξέδωκ. εἰ-
 κότως ἄρα σε ὁ πονηρὸς τῇ ἑαυτοῦ κατεστρέψατο κακίᾳ, καὶ τοῖς
 μὲν ἴσως ἡδὺ τὸ τοιοῦτον εἶναι ἐδόκει (οὕτω γὰρ ἄσχετον) σεαυτὸν
 (προσ)πεποίηκας), ἔστι δὲ πάντῃ ὀλέθριον τὸ κακόν. φέρε δὴ, 17
- 25 Ἦρε. σοὶ γὰρ διαλέγομαι. τῆς ἐκκλησίας δῆπου τοῦ θεοῦ ἀποκε-
 κρυγμένος οὐκ αἰσθάνῃ; ἀπόλωλας, εὖ ἴσθι, ἐάν μὴ βλέψας εἰς σε-
 αὐτὸν τὴν παροῦσάν σου κατακρίνης ἄνοιαν. ἀλλ' ἔρεῖς, ὡς ὄχλοι
 συμπράττουσί σοι καὶ τὰς φροντίδας ἀπελαφρύνουσιν.
- Ἦκουε δὴ οὖν μικρὸν ὑποσχὼν τὰ ὧτα, ὡ ἀνόσιε Ἦρε, καὶ 18
- 30 σύνες τὴν σεαυτοῦ ἄνοιαν. σὺ δέ, ὡ πάντων κηδεμὼν θεός, εὐμενὴς
 εἴης τῷ λεγομένῳ, εἰ πίστεως ἔχοιτο. ἐγὼ γὰρ ὁ σὸς ἄνθρωπος ὤλω
 ἔχων τὴν παρὰ σοῦ προμήθειαν καὶ ἐξ Ἑλληνικῆς καὶ ἐκ Ῥωμαϊκῆς
 γραφῆς πάνυ ἀρχαιοτάτης σαφῶς ἀποδείξω τὴν Ἀρείου μαγίαν πρὸ
 τρισχιλίων που ἐτῶν ὑπὸ τῆς Ἑρυθραίας προρρηθεῖσάν τε καὶ προ- 19
- 35 φημισθεῖσαν. ἔφη γὰρ ἐκείνη γε· «οὐαὶ σοι, Λιβύη, ἐν παράλοις
 κειμένη χώροις· ἤξει γάρ σοι καιρὸς, ἐν ᾧ μετὰ τοῦ δήμου καὶ τῶν
 σαυτῆς θυγατέρων δεινὸν ἀγῶνα καὶ ὤμὸν καὶ παγχάλεπον ὑπελθεῖν
 ἀναγκασθήσῃ, ἄφ' οὗ κριτήριον μὲν εἰς ἄπαντας πίστεως τε καὶ εὐ-
 σεβείας διαδοθήσεται, σοὶ δὲ πρὸς ἔσχατον ἀποκλινεῖ καταστροφῆς.
- 40 Ὑμεῖς γὰρ τῶν οὐρανίων ἀνθῶν τὸ δεκτῆριον ἀνασπάσαι τετολμή-
 κατε καὶ δῆγματι σπαράξαι καὶ μέντοι σιδηροῖς ἐγχρᾶναι τοῖς
 ὁδοῦσι.» τί δῆτα, ὡ πανοῦργε; ποῦ γῆς σεαυτὸν εἶναι νῦν ὁμολο- 20
- γεῖς; ἐκεῖ δηλονότι. κατέχω γάρ σου τὰ γράμματα, ἃ τῷ τῆς μαγίας

- καλάμῳ πρὸς με διεχάραξας, ἐν οἷς φῆς πάντα τὸν Λίβυν δῆμον
 σύμψηφον· εἶναι σοι πρὸς σωτηρίαν δῆπου. εἰ δὲ οὐ φήσεις ταυτὶ
 οὕτως ἔχειν, μαρτύρομαι ἤδη τὸν θεόν, ἥ μὴν ἀρχαιότατον τῆς Ἑρυ-
 θραίας πυκτίον Ἑλληνικῇ συντεταγμένον γλώττῃ εἰς Ἀλεξάνδρειαν
 5 ἀποστέλλειν, ὡς ἂν θάπτον ἀπόλοιτο. εἶτα σὺ ἀναμάρτητος, ὧ δι- 21
 κρανοφόρε; εἶτα οὐ σαφῶς ἀπόλωλας, ὧ ἄθλιε, τοιοῦτῳ δεινῷ περι-
 ποιησισμένος; ἴσμεν, ἴσμεν σου τὸ ἐγχείρημα· ποῖα φροντίς, ποῖόν
 σε ὑράττει δέος; οὐ λέληθεν ἡμᾶς· ὧ δύστηνε καὶ ταλαίπωρε, ὧ τῆς
 ἀμβλύτητος τῶν σῶν φρενῶν, ὅς οὐδὲ τὴν νόσον καὶ τὴν ἀμυχανίαν
 10 τῆς σεαυτοῦ ψυχῆς ἀναστένεις· ὧ ἀνόσιε, ὅς τὴν ἀλήθειαν ποικίλοις 22
 διορύττεις λόγοις καὶ τοιοῦτος ὢν οὐκ αἰσχύνη ἡμᾶς φέγων καὶ νῦν
 μὲν ἐλέγχων, ὡς γε οἶε νῦν δ' αὖ πάλιν νοθεῖτῶν· ὧ πίστει καὶ λόγοις
 ὑπερφέρων, παρ' οἷου δῆτα εἰ ἄθλιοι ἐπικουρίαν ἑαυτοῖς πορίζεσθαι
 γλίσχονται. καίτοι οὐδὲ συγγίνεσθαι τῷ τοιοῦτῳ ἐχρῆν, οὐδὲ δλωσ 23
 15 αὐτὸν προσφθέγγεσθαι, πλὴν εἰ μὴ τις ἐν τοῖς ὑπόλοιποις τούτου ῥήμασι
 τὴν τοῦ ὀρθῶς βιοῦν ἐπίδα τοῖς μετρίοις ἀποκεῖσθαι οἴεται. ἀλλ' 23
 οὐκ ἔστι τοῦτο, πολλοῦ γε δεῖ, τὸ δ' ἀληθές, ὧ τῆς ὑμετέρας ἀνοίας,
 ὅσοι τούτῳ συναναμίνυσθε. τίς ἄρα οἴστρος τῆς χαλεπῆς τούτου
 γλώττης καὶ τῆς ὀφειῶς ἀνασχέσθαι κατηνάγκασεν;
- 20 Εἶεν· ἀλλ' ἐπ' αὐτὸν ἤδη σε βαδιοῦμαι τῷ λόγῳ· ὧ τὴν μὲν ψυχὴν 24
 ἄφρον σὺ, τὴν δὲ γλῶτταν στωμύλε, ἄπιστε δὲ τὰς φρένας, δὸς δὴ
 μοι τοῦ λόγου οὐκ ἀμφιλαφές τι λέγω καὶ ἱππῆλατον πεδίον, ἀλλ'
 οὐν κύκλον γε εὐπερίγραφον, μὴ σαθρὸν μόνον, ἀλλ' ἐρρωμένον τε
 καὶ στερρὸν τῇ φύσει, ὧ ἀνόσιε δῆτα καὶ κάκιστε καὶ κρυψίνου. ἐξά-
 25 γομαι γὰρ ταῦτα λέγειν· μᾶλλον δὲ βρόχον ἤδη σοι περιάψας καὶ
 συμποδίσας τῷ λόγῳ εἰς μέσους σε καταστήσω, ὡς ἂν πᾶς ὁ δῆμος
 τὴν σὴν καταμάθῃ φαυλότητα. ἐπ' αὐτὸ δὲ πορεύσομαι ἤδη τὸ πρᾶ- 25
 γμα. νενιμμέναι δῆπουθὲν εἰσιν αἱ χεῖρες· προσίωμεν ταῖς εὐχαῖς·
 ἐπικάλεσαι δὴ τὸν θεόν. μᾶλλον δὲ μικρὸν ἐπισχών, εἰπέ μοι, ὧ πανοῦρ-
 30 γε σὺ, τίνα θεὸν ἐπικαλέσῃ πρὸς βοήθειαν; ἀλλὰ γὰρ ἡρεμεῖν οὐ δύ-
 ναμαι. ὧ τῶν πάντων ἔχων τὸ κύρος δέσποτα, ὧ τῆς μονήνους 26
 δυνάμεως πάτερ, διὰ τουτοῦ τὸν ἀνόσιον ὄνειδῃ τε καὶ μώλωπας καὶ
 μέντοι καὶ τραύματα καὶ ὀδύνας ἢ σὴ ἔχει ἐκκλησία. Ἄρειός σοι
 τόπον ἤδη προσαρμόζει καὶ μάλα γε εὐφυῶς, ἐφ' οὗ καθιζάνων οἶμαι
 35 σύνοδον ἑαυτῷ ἢ παῖδα τὸν Χριστὸν τὸν σὸν τὸν ἐκ σοῦ τὸν τῆς ἡμε-
 τέρας ἐπικουρίας ἀρχηγέτην θέσεως νόμῳ περιπεποιήται καὶ ἰσχει.
 ἐπάκουσον, ἀντιβολῶ σε, τῆς θαυμασίας πίστεως. σὲ τὴν κατὰ τὸν 27
 τόπον κινεῖσθαι, δέσποτα, κίνησιν οἴεται. σὲ τῆς ἀφωρισμένης καθ-
 ἑδρας κύκλῳ περιγράφειν τολμᾷ. ποῦ γὰρ οὐκ ἔστιν ἡ σὴ παρουσία;
 40 ἢ ποῦ τὴν σὴν οὐ πάντες ἐνέργειαν ἐκ τῶν ἐπὶ πάντα σου διηκόντων
 νόμων αἰσθάνονται; πάντα γὰρ αὐτὸς περιέχεις, καὶ ἔξω σου οὔτε
 τόπον οὔτε ἄλλο οὐδὲν ἐπινοεῖσθαι θέμις. οὕτως ἢ σὴ δύναμις μετ'
 ἐνεργείας ἐστὶν ἄπειρος. σὺ μὲν δὴ ἐπάκουσον, ὁ θεός, ὑμεῖς δέ, 28

- πᾶς ὁ λαός, προσέχετε τὸν νοῦν. ὁ γὰρ ἀναίσχυντος οὗτος καὶ ἀχρεῖος,
 ὁ ἐπ' ἄκρον μοχθηρίας τε καὶ ἀνομίας ὁμοίως ἐληλακῶς εὐλάβειαν
 σκῆπτεται. «ἄπαγε», φησὶν, «οὐ βούλομαι τὸν θεὸν ἐγὼ ὕβρειν
 5 πάθει δοκεῖν ἐνέχεσθαι.» καὶ διὰ τοῦτο ὑποτίθεμαι καὶ πλάττω θαυ-
 5 μασία γε τῇ πίστει, ὡς ὁ θεὸς νεογενῇ καὶ νεόκτιστον οὐσίαν Χριστοῦ
 ποιησάμενος βοήθειαν ἑαυτῷ παρεσκευάσατο, ὡς γέ μοι δοκεῖ. «ὦ
 γὰρ ἄν», φησὶν, «ἀπ' αὐτοῦ ἀφέλῃς, τούτῳ ἐλάττονα πεποίηκας.»
 εἰτα, ὦ λυμεῶν καὶ ὀλέθριε, σοὶ τοῦτ' ἔστι πίστις; σὺ καθ' ὑπόθεσιν
 30 καὶ πλάσμα λαμβάνεις τὸν τὰ πλάσματα τῶν ἐθνῶν κατὰκρίναντα,
 10 σὺ ἐπείσακτον καλεῖς καὶ ὡς ἐπὶ καθηκόντων ὑπηρετήν τὸν ἄνευ
 ἐνθυμήσεως καὶ λογισμοῦ τῷ συνυπάρχειν τῇ τοῦ πατρὸς αἰδιότητι
 πάντα διανύσαντα; ἐφάρμοσον νῦν, εἰ δὴ τολμᾷς, ἐφάρμοσον, φημί,
 τῷ θεῷ καὶ τὸ εὐλαβεῖσθαι καὶ τὸ ἐλπίζειν τὸ ἐκβησόμενον, ἔτι δὲ τὸ
 ἐνθυμεῖσθαι, τὸ λογίζεσθαι τὸ σκεπτόμενον, (τὸ) γνῶμην ἀποφαίνεσθαι
 15 καὶ διαρθροῦν καὶ ὅλως τὸ τέρπεσθαι, τὸ γελᾶν, τὸ λυπεῖσθαι. τί
 31 τοίνυν φῆς, ὦ τῶν ἀθλίων ἀθλιώτερε, ὦ τῆς κακίας αὐτόχρημα μῆστορ;
 σύνες δὴ, εἰ δύνασαι, ὡς ἐν αὐτῇ γέ σου τῇ πανουργίᾳ μοχθηρὸς ὢν
 ἀλίσκη. «ὁ Χριστός», φησί, «δι' ἡμᾶς πέπονθεν.» ἀλλ' ἤδη φθά-
 32 σας ἔγωγε εἶπον, ὡς μορφῇ σώματος ἀπεστάλη. «ναί», φησὶν, «ἀλλὰ
 20 θεός μὴ δόξωμεν κατὰ τι ἐλαττοῦν.» εἰτα ὦ τῶν θηρίων μεσίτα,
 ταῦτα λέγων οὐ μαίνη καὶ σαφῶς λυττᾷς; ἰδοὺ γὰρ δὴ ὁ κόσμος αὐτὸς
 μορφῇ, ἡγουν σχῆμα τυγχάνει ὢν καὶ οἱ ἀστέρες γε χαρακτηρὲς προ-
 βέβληνται, καὶ ὅλως τὸ πνεῦμα τοῦ σφαιροειδοῦς τούτου κύκλου
 εἶδος τῶν ὄντων τυγχάνει ὢν καὶ ὥσπερ μόρφωμα. καὶ ὅμως ὁ θεὸς
 25 πανταχοῦ πάρεστι. ποῦ τοίνυν εἰσὶν ἐν τῷ θεῷ αἱ ὕβρεις; ἢ κατὰ τί
 ὁ θεὸς ἐλαττοῦται; ὦ πατροκτόνε τῆς ἐπιεικειᾶς σὺ, λόγισαι δὴ
 33 οὖν ἐξ αὐτοῦ τεκμαιρόμενος καὶ ἐνθυμήθητι, εἰ ἁμάρτημα τοῦτ' εἶναι
 δοκεῖ, τὸ ἐν Χριστῷ παρεῖναι τὸν θεόν. ἐκεῖνος μὲν οὖν κατείδε
 τὴν ἀτιμίαν τοῦ λόγου καὶ τὴν τιμωρίαν οὐ βραδέως ἐπήγαγε. χωρὶς
 30 δὲ τούτων καθ' ἑκάστην δῆπουθεν ἡμέραν ἁμαρτήματα ἐν τῷ κόσμῳ
 γίνεται. καὶ ὅμως ὁ θεὸς πάρεστι καὶ τὰ τῆς δίκης οὐχ ὕστερίζει.
 τί οὖν παρὰ τοῦτο ἐλαττοῦται, εἰ τὸ μέγεθος αὐτοῦ τῆς δυνάμεως τὰ
 πανταχοῦ διαισθάνεται; οὐδέν, οἶμαι. ὁ μὲν γὰρ τοῦ κόσμου νοῦς
 34 διὰ τοῦ θεοῦ δι' αὐτοῦ πᾶσα διαμονή. δι' αὐτοῦ πᾶσα δίκη. ἢ δὲ τοῦ
 35 Χριστοῦ πίστις ἀνάρχως ἐξ αὐτοῦ. ὅλος δὲ θεοῦ νόμος ἐστὶ Χριστός,
 δι' αὐτοῦ τὸ ἀπειρον ἅμα καὶ ἀτελεύτητον ἔχων.
 Ἀλλὰ γὰρ σὺ κατὰ σεαυτὸν ἐννοῶν φαίνῃ, ὦ τῆς μανίας λίαν
 35 περίστρεψον νῦν εἰς τὴν σαυτοῦ ἀπώλειαν τὸ τοῦ διαβόλου ξίφος.
 ὁρᾷτε δὴ, πάντες ὁρᾷτε, ὡς γοεράς ἤδη προΐσχεται φωνὰς τῷ τοῦ
 40 ἔχειος ἐνισχημένους δῆγματι, ὡς αἱ φλέβες αὐτοῦ καὶ σάρκες τῷ ἰῷ
 ἐγκατελιμμέναι δεινὰς ἀνακινουῖσιν ὀδύνας, ὡς διερρήκεν αὐτοῦ τὸ
 σῶμα πᾶν κατισχνωθὲν — αὐχμοῦ τε καὶ ῥύπου καὶ θρήνων καὶ ὠ-
 χριάσεως καὶ φρίκης καὶ μυρίων τε γέμει κακῶν καὶ δεινῶς κατέ-

σκληκεν — ὡς εἰδεχθὲς καὶ κατάρρυπον τὸ τῆς κόμης δάσος, ὡς
 δλος ἡμιμηνῆς καὶ ἐξασθενῶν ἤδη τὸ βλέμμα, ὡς ἀναιμον τὸ πρόσωπον
 καὶ ὑπὸ μερίμνης ἐκτετηκός, ὡς ὁμοῦ πάντα εἰς αὐτὸν συνδραμόντα,
 οἷστρος μανία τε καὶ ματαιότης, διὰ τὸ χρόνιον τοῦ πάθους ἀγρίον τε
 5 καὶ θηριώδη σε πεποιήκασιν. αὐτίκα οὐδὲ ἐπαισθανόμενος οὐ δὴ 36
 κακοῦ τυγχάνει ὢν «αἰρομαι», φησὶν, «ὕφ' ἡδονῆς καὶ πηδῶ γε σκιρ-
 τῶν ὑπὸ χαρᾶς καὶ πτεροῦμαι.» καὶ πάλιν νεανικῶς γε λῖαν «εἶεν», 37
 φησὶν, «ἀπωλόμεθα.» τοῦτο μὲν γε καὶ ἀληθὲς ἐστὶ· σοὶ γὰρ μόνῳ ἡ
 κακία τὰς παρ' ἑαυτῆς σπουδὰς δαψιλῶς κεχορήγηκε, καὶ ὁ πολλῆς
 10 ἐκωνεῖτο τιμῆς, τοῦτό σοι ῥᾶστα δέδωκε. φέρε δὴ νῦν εἰπέ, ποῦ τὰ 38
 σεμνὰ σοῦ ἐστὶ παραγγέλματα; ἀπόνιψαι δῆτα τῷ Νεῖλῳ σαυτὸν, εἰ
 οἶόν τε, ὃ ἀτόπου γέμων ἀνθρωπε ἀναισθησίας· καίτοι σύ γε τὴν
 οἰκουμένην ἄπασαν τοῖς σεαυτοῦ ἀσεβήμασι διαταράξει ἐσπούδακας.
 ἄρα γε συνίης ὡς ἅπαντα ἤδη ὁ τοῦ θεοῦ ἄνθρωπος ἐγὼ ἐξεπίσταμαι; 39
 15 ἀλλὰ γὰρ ἀπορῶ, πότερον μένειν ἢ ἀπιέναι δεῖ· οὔτε γὰρ βλέπειν 40
 εἰς τοῦτον ἐτι δύναμαι καὶ τὴν ἁμαρτίαν ἐπαισχύνομαι, ὃ Ἄρειε
 δῆτα Ἄρειε. ἡμᾶς μὲν εἰς φῶς κατέστησας, σαυτὸν δὲ εἰς σκότος,
 ὃ ταλαίπωρε, κατέβαλες. τοῦτό σου τῶν πόνων πέφηνε τὸ τέλος.
 Ἄλλ' ἐκεῖσε πάλιν ἐπάνειμι· πληθὸς εἶναι φῆς τῶν περὶ σέ ἄλω- 41
 20 μένων. εἰκός, οἶμαι, καὶ δέχου γε τούτους, δέχου, φημί. λύκοις 42
 γὰρ ἑαυτοὺς καὶ λέουσι βρωθησομένους ἐκδεδώκασι. πλὴν ἀλλὰ
 καὶ τούτων ἕκαστος προσθήκη κεφαλαίων δέκα καὶ τελέσμασι τούτων
 πιεσθεὶς αὐτίκα δὴ μάλα ἰδρώσει, ἐὰν μὴ τὴν ταχίστην ἐπὶ τὴν σω-
 τήριον δραμὼν ἐκκλησίαν τὴν τῆς ἀγάπης εἰρήνην τῷ φίλτρῳ τῆς
 25 ὁμονοίας ἐπανεέλθῃ. οὐδὲ γὰρ δὴ ὑπὸ σοῦ λοιπὸν ἐξαπατηθῇ- 40
 σονται ἐπὶ πονηρᾷ συνειδήσει κατεγνωσμένου, οὐδ' ἀνέξονται τέλεον
 ἀπολέσθαι ταῖς μιαραῖς σου ζητήσεσιν ἐμπλακέντες. σαφῆ καὶ γνώ-
 ριμα πᾶσι πρὸς γοῦν τὸν ἐξῆς χρόνον τὰ σά ἐστὶ σοφίσματα· καὶ
 μὴν οὐδὲ αὐτὸς ἀνύσαι τι δυνήσῃ, ἀλλὰ μάτην σχηματιῇ, ἐπιεικείαν
 30 τε καὶ πραότητα λόγων καθυποκρινόμενος καὶ ἀπλότητος ὡς εἰπεῖν
 προσωπεῖον ἔξωθεν περιτιθέμενος. μάταιον ἔσται σου τὸ δλον τέ-
 χνασμα. αὐτίκα γὰρ σε ἡ ἀλήθεια περιστήσεται. αὐτίκα σου τὰς φλόγας
 ὁ τῆς δυνάμεως ὡς εἰπεῖν ὕμβρος ἀποσβέσει καὶ μέντοι καὶ τοὺς 41
 35 ἐταίρους καὶ ὁμογνώμονάς σου ἐνόχους ἤδη τῇ βουλῇ γενομένους αἱ 42
 τῶν δημοσίων λειτουργημάτων καταλήψονται φροντίδες, ἐὰν γε μὴ
 τὴν ταχίστην ἀποφεύγοντες τῆς πρὸς σέ συνουσίας τὴν ἀδιάφθορον
 ἀνταλλάξωνται πίστιν. σύ δέ, ὁ σιδηρόφρων ἀνὴρ, δεῖγμά μοι
 δὸς τῆς σῆς προαιρέσεως, εἰ σαυτῷ πιστεύεις καὶ ἔρρωσαι τῷ βεβαίῳ
 τῆς πίστεως καὶ καθαρὰν ὅλως ἔχεις συνειδήσιν. ἦκε πρὸς ἐμέ, ἦκε,
 40 φημί, πρὸς θεοῦ ἀνθρώπων. πίστευσον, ὡς ταῖς ἑμαυτοῦ πύσεσι
 διερευνήσομαί σου τὰ ἀπόρρητα τῆς καρδίας· κἂν μὲν τι μανικὸν
 ἐνεῖναι δόξῃ, τὴν θείαν ἐπικαλεσάμενος χάριν παραδείγματος σε
 κάλλιον ἰάσομαι. ἐὰν δὲ ὑγιαίνων τὰ κατὰ ψυχὴν φανῇς, τὸ τῆς ἀλη-

θείας φῶς ἐπιγνούς ἐν σοὶ καὶ τῷ θεῷ χάριν εἶσομαι καὶ ἐμαντῷ τῆς εὐσεβείας συνησθήσομαι.

Καὶ ἄλλη χειρί· ὁ θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξει, ἀδελφοί ἀγαπητοί. 43

Διὰ Συγκλητίου καὶ Γαυδεντίου μαγιστριανῶν ἐκομίσθη καὶ 5 ταῦτα, ὅτε Πατέριος ἦν ἐπαρχὸς Αἰγύπτου, καὶ ἀνεγνώσθη ἐν τῷ παλατίῳ.

Κατὰ Εὐσεβίου καὶ Θεογνίου.

Κωνσταντῖνος Σεβαστὸς τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ Νικομηδέων. 41, 1

Τὸν δεσπότην θεὸν δηλαδὴ καὶ σωτῆρα Χριστὸν ἀκριβῶς ἅπαντες 10 ἴστε, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, πατέρα τε καὶ υἱὸν εἶναι, πατέρα φημι ἀναρχὸν ἀνευ τέλους γονέα τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ, υἱὸν δέ, τοῦτ' ἔστι τὴν τοῦ πατρὸς βούλησιν, ἥτις οὔτε δι' ἐνθυμήσεώς τινος ἀνείληπται οὔτε πρὸς τὴν τῶν ἔργων αὐτοῦ τελεσιουργίαν διὰ τινος ἐξεζητημένης οὐσίας κατελήφθη. ὅς γὰρ τοῦτο καὶ νοεῖ καὶ νοήσει, οὗτος ἔξει πρὸς 15 ἅπαν τιμωρίας γένος ἀκάματον ὑπομονήν. ἀλλὰ γὰρ ὁ τοῦ θεοῦ 2 υἱὸς Χριστὸς ὁ τῶν ἁπάντων δημιουργὸς καὶ τῆς ἀθανασίας αὐτῆς χορηγὸς ἐγεννήθη, ὅσον πρὸς τὴν πίστιν ἀνῆκεν ἢ πεπιστεύκαμεν, ἐγεννήθη — μᾶλλον δὲ προῆλθεν αὐτὸς ὁ καὶ πάντοτε ἐν τῷ πατρὶ ὢν ἐπὶ τὴν τῶν ὑπ' αὐτοῦ γεγεννημένων διακόσμησιν — ἐγεννήθη τοίνυν 20 ἀμερίστῳ προελεύσει· ἡ γὰρ βούλησις ὁμοῦ καὶ τῷ οἰκητηρίῳ ἑαυτῆς ἐμπέπηγε καὶ ταῦθ', ἅπερ διαφόρου δέεται τῇμελείας, κατὰ τὴν ἐκάστου ποιότητα πράττει τε καὶ διοικεῖ. τί οὖν ἔστι μεταξὺ τοῦ 3 θεοῦ καὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ; οὐδὲν δηλαδὴ. αὕτη γὰρ ἡ τῶν πραγμάτων συμπλήρωσις αἰσθήσει παρείληφε τὸ τῆς βουλήσεως πρόσταγμα, 25 οὐχὶ δὲ μερισθεῖσαν ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας τὴν βούλησιν διέστησεν. ὁ δὲ τούτοις ἐπεται· τίς ἐστιν, ὅς τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἐμοῦ δεσπότη 4 πάθος δι' αἰδῶ μᾶλλον ἢ μωρίαν δέδιεν; ἄρ' οὖν πάσχει τὸ θεῖον, ἐπειδὴν ἡ τοῦ σεμνοῦ σώματος οἰκησις πρὸς ἐπίγνωσιν τῆς ἰδίας ἀγιότητος ὁρμᾷ, ἣ ὑποπίπτει θίξει τὸ τοῦ σώματος ἐκκεχωρισμένον; 30 ἄρ' οὐχὶ διέσθηκε τοῦθ' ὅπερ ἐκ τῆς τοῦ σώματος ἀφήρηται ταπεινότητος; οὐχὶ δὲ ζῶμεν, κἂν πρὸς θάνατον ἡ τῆς ψυχῆς εὐκλεία τὸ σῶμα προσκαλέσεται; τί τοίνυν ἐνταῦθα ἡ ἀβλαβής τε καὶ εὐκρινὴς 5 πίστις ἄξιον ἀμφιβολίας κατεῖληφεν; ἡ οὐχ ὁρᾷς ὅτι σεμνότερον σῶμα ὁ θεὸς ἐπετέλεστο, δι' οὗ τὰ τῆς πίστεως τεκμήρια καὶ τὰ τῆς οἰκείας 35 ἀρετῆς ὑποδείγματα ἐμελλεν ἐμφανίζειν καὶ τὴν ἤδη συγκεχυμένην ὀλεθρίῳ πλάνῃ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἀπώλειαν ἀποσεῖσασθαι καὶ τὴν τε θρησκείας διδόναι διδασκαλίαν καὶ τῷ τῆς ἀγνείας ὑποδείγματι τὰς ἀναξίας τοῦ νοῦ πράξεις καθαίρειν, ἐπειτα δὲ τὴν μὲν τοῦ θανάτου βάσανον ἐκλύειν, τὰ δὲ τῆς ἀθανασίας ἐπαθλα προανα- 40 φωνεῖν;

Ἄλλ' ὑμεῖς, οὓς λοιπὸν ἀδελφοὺς ἡ τῆς ἀγάπης κοινωνία εἰκότως 6

- ὑπ' ἐμοῦ προσαγορευέσθαι ποιεῖ, οὐκ ἀγνοεῖτέ με τὸν ὑμέτερον συν-
 θεράποντα, οὐκ ἀγνοεῖτε τὸ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας οὐρύρωμα, οὐ
 τὴν φροντίδα γνησίως ἐπανήρημαι, καὶ δι' οὗ τῶν ἡμετέρων ἐχθρῶν
 οὐ μόνον τὰ ὅπλα κατεμαχεσάμεθα, ἀλλὰ καὶ ζῶντας ἔτι τὴν ψυχὴν
 5 συγκαθεῖρξαμεν πρὸς τὸ τὴν τῆς φιланθρωπίας ἀληθῆ πίστιν ἐκφάναι. 7
 ἀλλ' ἐγὼ ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς τούτοις διὰ τὴν τῆς οἰκουμένης μάλιστα
 ἀνανέωσιν ἔχαιρον. καὶ γὰρ θαύματος ἦν ἄξιον ἀληθῶς ἔθνη τοσαῦτα
 εἰς ὁμόνοιαν ἐπαγαγεῖν, ἃ πρὸ βραχείος ἐλέγετο τὸν θεὸν ἀγνοεῖν.
 πλὴν τί ἔμελλε γινώσκειν τὰ ἔθνη ταῦτα, ἃ οὐδεμίαν φιλονεικίας ἐπαν-
 10 ἤρηνται φροντίδα; τί οὖν νοεῖτε, ἀδελφοί ἀγαπητοί, ὡς ὑμᾶς αὐτοὺς 8
 αἰτιῶμαι; Χριστιανοί ἐσμεν καὶ οἰκτρᾷ διαθέσει διχονοοῦμεν. αὕτη
 ἄρα ἐστὶν ἡ ἡμετέρα πίστις, αὕτη ἡ τοῦ ἁγιωτάτου νόμου διδασκαλία;
 ἀλλὰ τίς ἐστὶν αἰτία δι' ἣν ὁ τοῦ παρόντος κακοῦ ἐλεθρος ἐξεγγερεται;
 ὦ τῆς ἀτοπίας, ὦ μίσους ὑπερβολῇ πάσης ἀγανακτήσεως μέγεθος ὑπερ-
 15 βαίνουσα. τίς ἡ τοῦ λησστηρίου τούτου ἀναπέφανται δεινότης, ἡ τὸν
 τοῦ θεοῦ υἱὸν ἀρνεῖται ἐξ ἀμερίστου τοῦ πατρὸς οὐσίας παρεληλυθέναι;
 ἄρ' οὐχὶ πανταχοῦ ἐστὶν ὁ θεός, καίτοι γε τοῦτον πάντοτε παρεῖναι
 ἡμῖν αἰσθανόμεθα; ἄρ' οὐχὶ διὰ τῆς τούτου δυνάμεως ἡ τῶν ὅλων συν-
 ἔστηκεν εὐκοσμία, καίτοι γε τῆς τοῦ χωρισμοῦ διαστάσεως ἐστέρηται;
 20 Μὴ οὖν ὑμῖν τι πέπρακται; ἀγαπητοί ἀδελφοί, καταμάθετε νῦν, 9
 ἀξίῳ, τὰς βασάνους τῆς παρούσης ἀλγηδόνος· ὁμολογητὰς ὑμᾶς εἶναι
 τούτου ἐπηγγέλλεσθε ὃν (θεὸν) εἶναι ἀρνεῖσθε, τοῦθ' ἡμᾶς τοῦ πα-
 νῶλου διδασκάλου πείθοντος. ἱκετεύω, τίς ἐστὶν ὁ διδάξας ταῦτα
 οὕτως ἄκακον πλῆθος; Εὐσέβιος δηλαδὴ ὁ τῆς τυραννικῆς ὁμότητος
 25 συμμύστης. ὅτι γὰρ πανταχοῦ τοῦ τυράννου γεγένηται πρόσφυξ, 10
 πολλαχόθεν ἔστι συνορᾶν. τοῦτο μὲν γὰρ αἱ τῶν ἐπισκόπων σφαγαὶ
 διάμαρτύρονται, ἀλλὰ τῶν ἀληθῶς ἐπισκόπων, τοῦτο δὲ ἡ χαλεπω-
 τάτη τῶν Χριστιανῶν ἐκδίωξις διαρρήδην βοᾷ. οὐδὲν γὰρ περὶ τῶν 10
 εἰς ἐμὲ γεγεννημένων ὕβρεων νῦν ἔρῳ, δι' ὧν, ὅτε μάλιστα αἱ τῶν
 30 ἐναντίων μερῶν ἐπραγματεύσαντο συνδρομαί, οὗτος καὶ ὀφθαλμοὺς
 κατασκόπους ὑπέπεμπε κατ' ἐμοῦ καὶ μόνον οὐκ ἐνόησαν τῷ τυράν-
 νῳ συνεισέφερεν ὑπουργίας. μὴδ' ἐμὲ τις οἰέσθω εἶναι πρὸς τὴν 11
 τούτων ἀπόδειξιν ἀπαράσκευν. ἑλεγχος γάρ ἐστὶν ἀκριβής, ὅτι τοὺς
 πρεσβυτέρους καὶ τοὺς διακόνους τοὺς Εὐσεβίῳ παρεπομένους φα-
 35 νερῶς ὑπ' ἐμοῦ συνεilhθῆναι συνέστηκεν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν παρήμι, 12
 ἃ νῦν οὐκ ἀγανακτήσεως ἔνεκεν, ἀλλ' εἰς ἐκείνων αἰσχύνην ὑπ' ἐμοῦ
 προενήνεκται. ἐκεῖνο μόνον δέδια, ἐκεῖνο διαλογίζομαι, διὸ ὑμᾶς
 ὁρῶ πρὸς τὴν τοῦ ἐγκλήματος καλεῖσθαι κοινωνίαν. διὰ γὰρ τῆς Εὐ-
 σεβίου ἀγωγῆς τε καὶ διαστροφῆς συνειδησὶν τῆς ἀληθείας κεχωρι-
 40 σμένην ἀνειλήφατε. ἀλλ' ἐστὶν οὐ βραδεῖα θεραπεία, εἰ γε ἐπί- 12
 σκοπον πιστὸν τε καὶ ἀκέραιον νῦν γοῦν λαβόντες πρὸς τὸν θεὸν ἀπί-
 δητε, ὅπερ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐν ὑμῖν ἐστὶ καὶ πάλαι ἐχρῆν τῆς ὑμε-
 τέρας κρίσεως ἡρτῆσθαι, εἰ μὴ ὁ προειρημένος Εὐσέβιος (σύν) δίνῃ

τῶν συναγομένων αὐτῷ ἐνταῦθα ἐληλύθει καὶ τὴν τῆς τάξεως ὀρθότητα ἀναισχύντως συνετετράχει.

- Ἄλλ' ἐπειδὴ περὶ αὐτοῦ τοῦ Εὐσεβίου πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην 13 ὀλίγα προσῆκε φράσαι, μέμνηται ἡ ὑμέτερα ἀνεξικακία ἐπὶ τῆς Νικαέων πόλεως γεγενῆσθαι σύνοδον, ἥ καὶ αὐτὸς ἐγὼ πρεπόντως τῇ 5 τῆς ἐμῆς συνειδήσεως λατρεία παρήμην, οὐδὲν ἕτερον βουλόμενος ἢ ὁμόνοιαν ἅπασιν ἐργάσασθαι καὶ πρὸ πάντων ἐλέγξει τε καὶ ἀποσείσασθαι τὸ πρᾶγμα τοῦτο, ὃ τὴν μὲν ἀρχὴν εἰλήφει διὰ τῆς Ἀρείου τοῦ Ἀλεξανδρέως ἀπονοίας, ἰσχυροποιεῖτο δὲ παραχρῆμα διὰ τῆς 10 Εὐσεβίου ἀτόπου τε καὶ ὀλεθρίας σπουδῆς. ἀλλ' αὐτὸς οὗτος Εὐσέβιος, προσφιλέστατος καὶ τιμιώτατος, μεθ' ὅσης νομίζετε συνδρομῆς ἄτε δὴ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως αὐτῆς ἠττώμενος, μεθ' ὅσης δὲ αἰσχύνῃς τῇ πανταχόθεν ἐληλεγμένη ψευδολογία συνίστατο, ὑποπέμπων μὲν μοι διαφόρους τοὺς ἀξιούοντας ὑπὲρ αὐτοῦ, ἐξαιτούμενος 15 δὲ παρ' ἐμοῦ συμμαχίαν τινά, ὅπως μὴ ἐπὶ τοσοῦτῳ ἐλεγχθεῖς πλημμελήματι τῆς ὑπαρχούσης αὐτῷ τιμῆς ἐκβάλλοιτο; μάρτυς ἐστὶ μοι τούτου ὁ θεὸς αὐτός, ὃς ἐμοί τε καὶ ὑμῖν φιλαγάθος ἐπιμένει, ἐπεὶ καὶ ἐμὲ ἐκεῖνος περιέτρεψε καὶ ἀπρεπῶς ὑφῆρπασεν, ὃ καὶ ὑμεῖς ἐπιγνώσεσθε. πάντα μὲν γὰρ ἐπράχθη τότε, καθὼς αὐτὸς ἐπόθει 20 πᾶν ὅτιοῦν κακὸν ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ διανοίας ἀποκρυπτόμενος.

- Ἀλλὰ πρῶν, ἵνα τὰ λοιπὰ τῆς τούτου σκαιότητος παρῶ, τί 15 μάλιστα μετὰ Θεογνίου, ὃν τῆς ἀνοίας ἔχει κοινωνόν, διεπράξατο, ἀκούσατε, παρακαλῶ. Ἀλεξανδρέας τινὰς τῆς ἡμετέρας πίστεως ἀναχωρήσαντας ἐνταῦθα κεκελεύειν ἀποσταλῆναι, ἐπειδὴ διὰ τῆς 25 τούτων ὑπηρεσίας ὁ τῆς διχονοίας ἡγεῖρετο πυρσός. ἀλλ' οὗτοι οἱ καλοὶ τε καὶ ἀγαθοὶ ἐπίσκοποι, οὓς ἅπαξ ἡ τῆς συνόδου ἀλήθεια πρὸς μετάνοιαν τετηρήκει, οὐ μόνον ἐκείνους ὑπεδέξαντο καὶ παρ' ἑαυτοῖς ἡσφαλίσαντο, ἀλλὰ καὶ ἐκοινωνήσαν αὐτοῖς τῆς τῶν τρόπων κακοηθείας. διὸ τοῦτο περὶ τοὺς ἀχαρίστους τούτους ἔκρινα πρᾶξαι· 30 ἀρπαγέντας γὰρ αὐτοὺς ἐκέλευσα ὥς πορρωτάτῳ ἐξορισθῆναι. νῦν ὑμέτερόν ἐστι πρὸς τὸν θεὸν ἐκείνῃ τῇ πίστει βλέπειν, ἢ πάντοτε καὶ γεγενῆσθαι [καὶ] συνέστηκε καὶ εἶναι πρέπει, καὶ διαπράξασθαι οὕτως, (ἵνα) ἐπισκόπους ἀγνοῦς τε καὶ ὀρθοδόξους καὶ φιλανθρώπους ἔχοντες χαίρωμεν· εἰ τις δὲ ἡ πρὸς μνήμην τῶν λυμενῶν 35 ἐκείνων ἢ πρὸς ἔπαινον ἀπρονοήτως ἐξαφθῆναι τολμήσει, παραχρῆμα τῆς ἰδίας τολμῆς διὰ τῆς τοῦ θεράποντος τοῦ θεοῦ τοῦτ' ἐστὶν ἐμοῦ ἐνεργείας ἀνασταλήσεται.

Νικητῆς Κωνσταντίνος Σεβαστὸς Θεοδότῳ.

- Ὅση τῆς θείας ὀργῆς ἡ ἰσχὺς πέφυκε, καὶ ἐξ ὧν Εὐσέβιός τε 40 καὶ Θεόγνιος πεπόνθασιν εὐχερὲς καὶ σὲ μαθεῖν, οἱ εἰς τὴν ἀγιωτάτην παροινούντες θρησκείαν τὸ τοῦ σωτῆρος θεοῦ ὄνομα τῷ συστήματι τοῦ οἰκείου ληστηρίου καὶ μετὰ τὸ τυχεῖν συγγνώμης ἐμίαναν. ὅτε γὰρ μάλιστα μετὰ τὴν τῆς συνόδου ὁμογνώμονα συμφωνίαν ἐχρῆν

τὴν προτέραν ἐπ' ἀνορθώσασθαι πλάνην, τότε τοῖς αὐτοῖς ἀτοπήμασιν ἐμμένοντες ἐάλωσαν. διὰ τοῦτο γοῦν ἡ θεία πρόνοια αὐτοὺς τοῦ 2
 αὐτῆς ἀπόσωτο λαοῦ. ἐπειδὴ μὴδὲ ἔφερε τὰς ἀκάκους ψυχὰς ὀλίγων ἀπονοίας φθειρομένης καθορᾶν, καὶ νῦν μὲν ἀξίαν παρ' αὐτῶν
 5 ἦτησε δίκην, μείζονα δὲ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς διὰ τοῦ παντὸς αἰῶνος λή-
 ψεται.

“Ὅπερ τῇ σῇ ἀγχινοίᾳ δηλωθῆναι δεῖν ἡγησάμην, ἵν' εἴ τις κακὴ 3
 παραίνεσις τῶν τοιούτων, ὥς ἔγωγε οὐκ οἶμαι, τῇ σῇ ἐνεκαθέσθη
 προαιρέσει, ταύτην τῆς ψυχῆς ἀφελόμενος καθαρὰν ὥς προσῆκε τὴν
 10 διάνοιαν εὐκρινῇ τε καθοσίωσιν καὶ ἀχραντον πίστιν τῷ σωτῆρι
 θεῷ παρασχέσθαι προθυμηθῆς. καὶ γὰρ τοῦτο προσῆκόν ἐστιν ὑπὸ
 τούτου πράττεσθαι, ὅς δ' ἂν ἀκεραίων τῶν τῆς αἰωνίου ζωῆς ἐπά-
 θλων ἀξιοῦσθαι βουλεύηται.

καὶ ἄλλῃ χειρί·

15 ὁ θεός σε διαφυλάξει, ἀδελφε ἀγαπητέ.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΠΕΡΙ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, ΟΤΙ ΚΑΙ
ΑΥΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΑΡΕΙΑΝΗΣ ΑΙΡΕΣΕΩΣ ΕΦΡΟΝΕΙ ΩΣ Η ΕΝ
ΝΙΚΑΙΑ ΣΥΝΟΔΟΣ, ΚΑΙ ΜΑΘΗΝ ΑΥΤΟΝ ΣΥΚΟΦΑΝΤΟΥΣΙΝ ΟΙ
ΑΡΕΙΟΜΑΝΙΤΑΙ ΩΣ ΟΜΟΔΟΕΘΝ ΕΑΥΤΩΝ.*

Βραδέως ἐδῆλωσας περὶ τῆς νῦν διαλέξεως τῆς γενομένης παρ' ὑμῖν πρὸς τοὺς χριστομάχους· καὶ γὰρ πρὶν γράψαι τὴν σὴν διάθεσιν ἔμαθον φιλοπευστῶν καὶ ἡδέως ἀκούων περὶ τῶν τοιούτων. τὴν μὲν οὖν σὴν εὐλάβειαν ἀπεδεξάμην καλῶς φρονοῦσαν περὶ τῶν μα-
10 καρίων πατέρων ἡμῶν, τῶν δ' Ἀρειομανιτῶν τὴν ἀλογίαν καὶ νῦν ἐπέγνων. οὐδὲν γὰρ οὐτ' εὐλογον οὔτε πρὸς ἀπόδειξιν ἐκ τῆς θείας γραφῆς ῥητὸν ἐχούσης τῆς αἵρέσεως αὐτῶν ἀεὶ μὲν προφάσεις ἀναι-
σχύντους ἐπορίζοντο καὶ σοφίσματα πιθανά, νῦν δὲ καὶ διαβάλλειν τοὺς πατέρας τετολμήκασι. καὶ οὐκ ἀλλότριόν γε ἀλλὰ καὶ οἰκεῖον
15 τοῦτο τῆς κακονοίας ἐστὶν αὐτῶν· οἱ γὰρ κατὰ τοῦ κυρίου καὶ κατὰ τοῦ χριστοῦ αὐτοῦ¹ μελετᾶν ἐπιχειρήσαντες, τί θαυμαστὸν εἰ καὶ τὸν μακαρίτην Διονύσιον τὸν ἐπίσκοπον | Ἀλεξανδρείας ὡς ὁμό-
δοξον ἑαυτῶν καὶ ὁμόφρονα λοιδοροῦσιν; ὃν γὰρ ἐὰν οὗτοι πρὸς
20 αὐτὸν ὀνομάζωσι, τοῦτον οὐχ ἀπλῶς ἀλλὰ καὶ μεγάλως διαβάλλου-
σιν ὥσπερ λησταὶ τινες καὶ τὸν τρόπον ἄσμενοι, οἱ ἐπειδὴ ἐπὶ τοῖς ἰδίῳις ἐπιτηδεύμασιν ὀνειδίζωνται, τοὺς σώφρονας συναριθμοῦσιν ἑαυτοῖς καταψευδόμενοι τῆς ἐκείνων σωφροσύνης.

Εἰ μὲν οὖν θαρροῦσιν οἷς φρονοῦσι καὶ λέγουσι, | προφερέτωσαν
25 γυμνὴν τὴν αἵρεσιν καὶ δεικνύτωσαν ἐξ αὐτῆς εἴ τινα νομίζουσιν ἢ ἐκ τῶν γραφῶν ἔχειν ἢ καὶ ἀνθρώπινόν τινα λογισμὸν εὐσεβῆ πρὸς ἀπολογία, εἰ δὲ μηδὲν τι τοιοῦτον ἔχουσι, σιωπάτωσαν. οὐδαμῶθεν
γὰρ εὐρήσουσιν εἰ μὴ μᾶλλον ἔλεγχον καθ' ἑαυτῶν, ἀπὸ μὲν τῶν
γραφῶν, τοῦ μὲν Ἰωάννου λέγοντος· «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος²», ὃν οὗ-
30 τοὶ λέγουσιν οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆ, τοῦ δὲ Δαυὶδ ψάλλοντος ἐκ προσ-
ώπου τοῦ πατρὸς· «ἐξηρεῦξάτο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν³», ὃν οὗτοι λέγουσι κατ' ἐπίνοιαν εἶναι καὶ ἐξ οὐκ ὄντων γεγενῆσθαι, εἰτα τοῦ μὲν Ἰωάννου πάλιν εὐαγγελιζομένου, ὅτι «πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν⁴», τοῦ δὲ Παύλου γράφον-

* Κατὰ τὴν ἐκδοσιν H. G. Opitz, Athanasius Werke. Berlin und Leipzig, 1934, τ. II, σ. 46 ἐξ.

1. Πρβλ. Ψαλμ. 2, 2. 2. Ἰω. 1, 1. 3. Ψαλμ. 44, 2. 4. Ἰω. 1, 3.

- 3 τοῦ· «εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα¹», καὶ ἐν ἐτέ-
 ροις· «οἳ ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα.²» ποίαν παρρησίαν ἔξουσιν
 οὗτοι καὶ οὐ μᾶλλον αἰσχύνῃ ὀφλήσουσιν ἐναντιούμενοι τοῖς τῶν
 5 ἀγίων ῥήμασιν, ὅταν λέγωσι ποίημα εἶναι τὸν τῶν πάντων δημι-
 ουργὸν καὶ κτίσμα τοῦτον, ἐν ᾧ τὰ κτίσματα γέγονε καὶ συνέστη-
 4 κεν; οὐδὲ ἀνθρώπινος δέ τις αὐτοῖς λογισμὸς εὐσεβῆς εἰς ἀπο-
 λογίαν περιλείπεται. τίς γὰρ ἀνθρώπων ἢ Ἑλλήν ἢ βάρβαρος,
 ὃν ὁμολογεῖ θεόν, τοῦτον ἐπιχειρήσει κτίσμα λέγειν ἢ ὅτι οὐκ ἦν
 πρὶν γένηται; ἢ τίς ἀνθρώπων ἀκούσας παρὰ τούτου, ὃν ἐπίστευσε
 10 μόνον εἶναι θεόν, λέγοντος· «οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός³»,
 καὶ «ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν⁴», τολμήσει καὶ εἰπεῖν
 ὅτι ὁ ἐκ καρδίας τοῦ θεοῦ λόγος ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν ἢ ὁ υἱὸς κτί-
 σμα ἐστὶ καὶ οὐκ ἴδιον τοῦ λέγοντος γέννημα; πάλιν δὲ τίς ἀκούων
 15 πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί⁵», καὶ «ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἑσμέν⁶», ἐπι-
 χειρήσει διαίρειν ἃ ἐκεῖνος ἥνωσε καὶ ἀμέριστα τετήρηκε;
 Ταῦτα γοῦν καὶ αὐτοὶ συνορῶντες καὶ παρρησίαν οὐκ ἔχοντες
 3,1 ἐν τοῖς ἰδίοις καταψεύδονται τῶν εὐσεβῶν. ἀλλ' ἔδει πάντων αὐ-
 τοὺς ἐρήμους ὄντας καὶ συνορῶντας ἑαυτοὺς ἐν ταῖς ἐρωτήσεσι παν-
 20 ταχόθεν ἀποροῦντας καὶ χασμωμένους | μεταγινώσκειν μᾶλλον ἀπο-
 στροφέντας ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς πλάνης καὶ μὴ συναριθμεῖν ἑαυτοῖς οὐς
 οὐκ ἴσασιν, ἵνα μὴ καὶ παρ' αὐτῶν ἐλεγχόμενοι πλείονα τὴν αἰσχύνῃ
 ἀπενέγκωνται. ἴσως δὲ τῆς τοιαύτης πανουργίας οὐ θελήσουσιν
 2 ἀποστήναί ποτε· καὶ | γὰρ καὶ τοῦτο τῶν περὶ Καϊάφαν ἐζήλωσαν,
 25 ὥσπερ καὶ τὸ ἀρνέισθαι τὸν Χριστὸν παρ' αὐτῶν μεμαθήκασι. καὶ
 γὰρ κάκεινοι τοσαῦτα τοῦ κυρίου πεποιηκότος ἔργα, δι' ὧν ἐγνώρι-
 ζεν ἑαυτὸν εἶναι τὸν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἐλεγχό-
 μενοί τε παρ' αὐτοῦ πάντα παρὰ τὰς γραφὰς λοιπὸν καὶ φρονούντες
 καὶ λέγοντες καὶ μὴ δυνάμενοι καὶ πρὸς τὸ βραχὺ πρὸς τοὺς κατ'
 30 αὐτῶν ἐλέγχους ἀντιβλέπειν, εἰς τὸν πατριάρχην κατέφυγον λέγοντες·
 «ἡμεῖς πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ⁷», καὶ νομίζοντες ἐν τούτῳ δύ-
 νασθαι τὴν ἀλογίαν αὐτῶν ἐπικαλύπτειν. ἀλλ' οὔτε ἐκεῖνοι τοῦτο
 3 λέγοντες ὤνησάν τι οὔτε οὗτοι Διονύσιον ὀνομάζοντες φυγεῖν τὴν
 ὁμοίαν ἐκεῖνοις αἰτίαν δυνήσονται. καὶ γὰρ κάκεινους ἐφ' οἷς
 35 παρηνόμουν ἤλεγξεν ὁ κύριος λέγων· «τοῦτο Ἀβραάμ οὐκ ἐποίησε⁸»,
 καὶ τούτους ἀσεβοῦντας καὶ ψευδομένους ἢ αὐτῇ πάλιν ἀλήθεια
 διελέγξει, ὅτι τὰ Ἀρείου Διονύσιος ὁ ἐπίσκοπος οὗτ' ἐφρόνησεν οὔτε
 τὴν ἀλήθειαν ἠγνόησεν. ἀλλὰ καὶ οἱ τότε Ἰουδαῖοι καὶ οἱ νέοι νῦν
 παρὰ τοῦ πατρὸς ἑαυτῶν τοῦ διαβόλου τὴν χριστομάχον ἐκληρώσαντο

1. Α' Κορ. 8, 6. 2. Κολ. 1, 16. 3. Ματθ. 3, 17, 17, 5. 4. Ψαλμ.
 44, 2. 5. Ἰω. 14, 11. 6. Ἰω. 10, 30. 7. Ματθ. 3, 9. Λουκ. 3, 8.
 Πρβλ. Ἰω. 8, 33-39. 8. Ἰω. 8, 40.

- μανίαν. μέγα μὲν οὖν τεκμήριον τοῦ μηδὲ τοῦτο λέγειν αὐτοὺς 4
ἀληθές, ἀλλὰ τὸν ἄνδρα συκοφαντεῖν, ὅτι μήτε παρ' ἐτέρων ἐπισκό-
πων ἐπ' ἀσεβείᾳ καταγνώσθεις ἀπεβλήθη τῆς ἐπισκοπῆς ὥσπερ
οὔτοι τοῦ κλήρου μήτε αὐτὸς ὡς αἵρεσιν ἐκδικῶν ἐξῆλθε τῆς ἐκκλη-
5 σίας, ἀλλ' ἐν αὐτῇ κεκοίμηται καλῶς καὶ ἡ μνήμη μέχρι νῦν αὐτοῦ
μετὰ τῶν πατέρων ἐστὶ καὶ γέγραπται. εἰ γὰρ ἦν τὰ τούτων φρονή-
σας ἢ περὶ ὧν ἔγραψε μὴ ἦν ἀπολογησάμενος, οὐκ ἦν ἀμφίβολον, ὅτι
πάντως τὰ αὐτὰ καὶ αὐτὸς αὐτοῖς ἐπεπόνθει.
- Καὶ ἤρκει μὲν ταῦτα πρὸς πᾶσαν κατάγνωσιν τῶν νέων Ἰου- 4, 1
10 δαίων τῶν καὶ τὸν κύριον ἀρνούμενων καὶ τοὺς πατέρας διαβαλλόν-
των καὶ πάντας Χριστιανοὺς ἐπιχειρούντων ἀπατᾶν. ἐπειδὴ δὲ προ-
φάσεις ἔχειν νομίζουσι τῆς εἰς τὸν ἐπίσκοπον διαβολῆς μέρη τινὰ
ἐπιστολῆς αὐτοῦ, φέρε καὶ ταύτας ἴδωμεν, ἵνα καὶ ἐκ τούτων αὐτῶν
ἡ ματαιολογία δειχθῇ καὶ παύσωνται μὲν κἂν ὅψε ποτε βλασφημοῦν-
15 τες παρ' ἑαυτοῖς τὸν κύριον, ὁμολογήσωσι δὲ κἂν μετὰ τῶν στρα-
τιωτῶν βλέποντες μαρτυροῦσαν τὴν κτίσιν, ὅτι ἀληθῶς οὗτος ὁ
υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐστὶ ¹» καὶ οὐκ ἔστι τῶν | κτισμάτων. φασὶ τοίνυν 2
ἐν ἐπιστολῇ τὸν μακάριον Διονύσιον εἰρηκέναι, ποῖμα καὶ γενητὸν
εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ μήτε δὲ φύσει ἴδιον, ἀλλὰ ξένον κατ' οὐσίαν
20 αὐτὸν εἶναι τοῦ πατρὸς, ὥσπερ ἐστὶν ὁ γεωργὸς πρὸς τὴν ἄμπελον ²
καὶ ὁ ναυπηγὸς πρὸς τὸ σκάφος· καὶ γὰρ ὡς ποῖμα ὧν οὐκ ἦν πρὶν
γέννηται. καὶ ἔγραψεν, ὁμολογοῦμεν καὶ ἡμεῖς εἶναι τοιαύτην ἐπι- 3
στολὴν αὐτοῦ. ἀλλ' ὥσπερ ταύτην ἔγραψεν, οὕτως καὶ ἐτέρας πλεί-
στας ἐπιστολάς ἔγραψε καὶ ἔδει καὶ ταύταις ἐντυχεῖν αὐτοὺς, ἵνα ἐκ
25 πασῶν καὶ μὴ μόνης ἐκ τῆς μιᾶς ἡ πίστις δειχθῇ τοῦ ἀνδρός· καὶ γὰρ
καὶ ναυπηγοῦ πολλὰς τριήρεις κατασκευάσαντος οὐκ ἐκ μιᾶς ἀλλ' ἐκ
πασῶν ἡ τούτου τέχνη κρίνεται εἰ μὲν οὖν ἀπλῶς, ὡς πίστιν ἐκτι- 4
θέμενος ἔγραψεν ἦν λέγουσιν ἐπιστολὴν ἢ ταύτην μόνην ἔγραψε, κατη-
γορεύωσαν ὡς βούλονται· κατηγορία γὰρ ἀληθῶς τὸ τοιοῦτον φρό-
30 νημα· εἰ δὲ καιροῦ καὶ προσώπου πρόφασις εἰλκυσεν αὐτὸν τοιαῦτα
γράψαι, ἔγραψε δὲ πάλιν καὶ ἄλλας ἐπιστολάς ἀπολογούμενος περὶ
ὧν ὑπωπτεύθη, ἔδει πάλιν αὐτοὺς μὴ ἀφέντας τὰ αἷτια φθόνον ἐπά-
γειν τῷ ἀνδρὶ προπετῶς, ἵνα μὴ δόξωσι λεξεῖδια μὲν μόνον θηρᾶν,
παραπέμπεσθαι δὲ τὴν ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστολαῖς ἀλήθειαν. καὶ 5
35 γὰρ καὶ γεωργὸς τῶν αὐτῶν δένδρων ἄλλοτε ἄλλως ἐπιμελεῖται διὰ
τὴν ὑποκειμένην τῆς γῆς ποιότητα, καὶ οὐ διὰ τοῦτο μέμψαιτο ἂν
τις αὐτόν, ὅτι τοῦτο μὲν τέμνει, ἐκεῖνο δὲ ἐγκεντρίζει, καὶ τοῦτο μὲν
φυτεύει, ἕτερον δὲ ἐκτίλλει, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον μαθὼν τὴν αἰτίαν θαυ-
μάσει τὸ ποικίλον αὐτοῦ τῆς ἐπιστήμης. οὐκοῦν εἰ μὴ παρέργως 6
40 ἐνέτυχον τοῖς γράμμασιν, εἰπάτωσαν καὶ τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐπι-
στολῆς· οὕτω γὰρ αὐτῶν ἢ τε συκοφαντία καὶ ἢ πονηρία τῆς προαι-

ρέσεως δειχθήσεται. ἐπειδὴ δὲ ἡ οὐκ ἴσασιν ἢ αἰσχύνονται, λέγειν ἀναγκαῖον ἡμᾶς.

Ἐν Πενταπόλει τῆς ἄνω Λιβύης τηνικαῦτά τινες τῶν ἐπισκόπων ἐφρόνησαν τὰ Σαβελλίου καὶ τοσοῦτον ἰσχυσαν ταῖς ἐπινοίαις, ὥς ὀλίγου δεῖν μηκέτι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις κηρύττεσθαι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ. τοῦτο μαθὼν Διονύσιος, αὐτὸς γὰρ εἶχε τὴν μέριμναν τῶν ἐκκλησιῶν ἐκείνων, πέμπει καὶ συμβουλεύει τοῖς αἰτίοις παύσασθαι τῆς κακοδοξίας. ὥς δὲ οὐκ ἐπαύοντο, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀναιδέστερον ἡσέβουν, ἠναγκάσθη πρὸς τὴν ἀναιδέειαν ἐκείνων γράψαι τὴν τοιαύτην ἐπιστολὴν καὶ τὰ ἀνθρώπινα τοῦ | σωτῆρος ἐκ τῶν εὐαγγελίων παραθεῖσθαι, ἵν' ἐπειδὴ τολμηρότερον ἐκείνοι τὸν υἱὸν ἡρνοῦντο καὶ τὰ ἀνθρώπινα αὐτοῦ τῷ πατρὶ ἀνεντίθεσαν, οὕτως οὗτος δείξας, ὅτι οὐχ ὁ πατὴρ ἀλλ' ὁ υἱὸς ἐστὶν ὁ γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν ἄνθρωπος, πείσῃ τοὺς ἀμαθεῖς μὴ εἶναι τὸν πατέρα υἱόν, καὶ οὕτως λοιπὸν | κατ' ὀλίγον ἐκείνους εἰς τὴν ἀληθινὴν ἀναγὰγῃ θεότητα τοῦ υἱοῦ καὶ τὴν γνῶσιν τὴν περὶ τοῦ πατρός. αὕτη τῆς ἐπιστολῆς ἡ ὑπόθεσις καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν οὕτως ἔγραψε καὶ αὐτός, διὰ τοὺς οὕτως ἀναισχύντως θελήσαντας μεταθεῖναι τὴν τῆς ἀληθείας πίστιν.

Τί τοίνυν ὅμοιον ἡ Ἀρείου αἵρεσις καὶ ἡ Διονυσίου διάνοια; ἡ δὲ διὰ τί Διονύσιος ὥς Ἀρείος ὀνομάζεται πολλῆς οὐσης αὐτῶν τῆς διαφορᾶς; ὁ μὲν γὰρ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας διδάσκαλός ἐστιν, ὁ δὲ καινῆς αἵρέσεως ἐφευρετὴς γέγονε. καὶ ὁ μὲν Ἀρείος τὴν ἰδίαν κακοδοξίαν ἐκτιθέμενος ἔγραψε Θελίαν ἐκτεθλυμένοις καὶ γελοίοις ἦθεσι κατὰ τὸν Αἰγύπτιον Σωσάτην, ὁ δὲ Διονύσιος ἔγραψε μὲν καὶ ἄλλας ἐπιστολάς, ἀπελογήσατο δὲ καὶ περὶ ὧν ὑπωπτεύθη καὶ ἐφάνη φρονῶν ὀρθῶς. εἰ μὲν οὖν ἐναντία ἑαυτῷ γράφει, μὴ ἐλκένωσαν αὐτὸν πρὸς ἑαυτούς, οὐ γὰρ ἀξιόπιστος κατὰ τοῦτο. εἰ δὲ γράψας τὴν πρὸς Ἀμμώνιον ἐπιστολὴν ὑπωπτεύθη καὶ ἀπελογήσατο θεραπεύων τὰ πρῶτα ἀπολογησάμενός τε οὐ μεταβέβληται, δῆλον ἂν εἴη, ὅτι καὶ τὰ ὑποπτευθέντα κατ' οἰκονομίαν ἔγραψεν. οὐ δεῖ δὲ τὰ κατ' οἰκονομίαν γραφόμενα καὶ γινόμενα ταῦτα κακοτρόπως δέχεσθαι καὶ εἰς τὴν ἰδίαν ἔλκειν ἕκαστον βούλησιν. καὶ γὰρ καὶ ἱατρός πολλάκις τὰ δοκοῦντά τισι μὴ εἶναι κατάλληλα ταῦτα τοῖς ὑποκειμένοις τραύμασιν, ὥς οἶδεν αὐτός, ἐπιτίθουσιν οὐδὲν ἕτερον ἢ πρὸς τὴν ὑγιείαν ἔχων τὸν σκοπόν. καὶ διδασκάλου δὲ φρονίμου τρόπος οὗτος πρὸς τὰ τῶν διδασκομένων ἦθη διατίθεσθαι καὶ λαλεῖν, ἕως ἂν αὐτοὺς εἰς τὴν ὁδὸν τῆς τελειότητος μεταγάγῃ.

Εἰ δὲ ὅτι μόνον ἔγραψεν οὕτως ὁ μακαρίτης, αἰτιῶνται αὐτὸν (αἱ γὰρ τῶν Ἀρειανῶν ὑπὲρ αὐτοῦ προφάσεις αἰτίαι κατ' αὐτοῦ τυγχάνουσι), τί ποιήσουσιν ἀκούοντες καὶ τῶν μεγάλων καὶ μακαρίων ἀποστόλων ἐν ταῖς Πράξεσι, τοῦ μὲν Πέτρου λέγοντος· «ἄνδρες Ἰσραηλῖται, ἀκούσατε τοὺς λόγους τούτους. Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον, ἄνδρα ἀποδεδειγμένον ἀπὸ τοῦ θεοῦ εἰς ὑμᾶς δυνάμεσι καὶ τέρασιν

- καὶ σημείοις, οἷς ἐποίησεν ὁ θεὸς δι' αὐτοῦ | ἐν μέσῳ ὑμῶν, καθὼς οἴδατε, τοῦτον τῇ ὀρισμένῃ βουλῇ καὶ προγνώσει τοῦ θεοῦ ἐκδο-
τον διὰ χειρὸς ἀνόμων προσπήξαντες ἀνείλατε¹», καὶ πάλιν· «ἐν
τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε,
5 ὃν ὁ θεὸς ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, ἐν τούτῳ οὗτος παρέστηκεν ἐνώπιον
ὑμῶν ὑγιής·²» τοῦ δὲ Παύλου ἐξηγουμένου ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς
Πισιδίας, ὅτι «μεταστήσας ὁ θεὸς τὸν Σαουλ ἤγειρε τὸν Δαυὶδ εἰς
βασιλέα, ᾧ καὶ εἶπε μαρτυρήσας· εὗρον Δαυὶδ τὸν τοῦ Ἰεσσαί |
ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου, ὃς ποιήσει τὰ θελήματά μου· τούτου
10 ὁ θεὸς ἀπὸ τοῦ σπέρματος κατ' ἐπαγγελίαν ἤγαγε τῷ Ἰσραὴλ σω-
τῆρα Ἰησοῦν³», καὶ πάλιν ἐν ταῖς Ἀθήναις· «τοὺς μὲν οὖν χρό-
νους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ θεὸς τὰ νῦν παραγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις,
πάντας πανταχοῦ μετανοεῖν, καθότι ἐστησεν ἡμέραν, ἐν ἣ μέλλει
15 σχῶν πᾶσιν, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν·⁴» ἢ Στεφάνου τοῦ μεγαλο-
μάρτυρος, ὅταν λέγῃ· «ἰδοὺ θεωρῶ τοὺς οὐρανοὺς διηνοιγμένους
καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν ἐστῶτα τοῦ θεοῦ;⁵» ὥρα
γὰρ λοιπὸν αὐτοὺς ἀποθρασύνεσθαι καὶ λέγειν (οὐδὲν γὰρ αὐτοῖς
ἀτόλμητον), ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ ἀπόστολοι τὰ Ἀρείου ἐφρόνου· ἄνθρω-
20 πον γὰρ ἀπὸ Ναζαρέτ καὶ παθητὸν τὸν Χριστὸν ἀπαγγέλλουσιν.
Ἐκεῖνων τοίνυν τοιαῦτα φανταζομένων, ἄρ' ἐπειδὴ τοῖς ῥήμασι
τούτοις ἐχρήσαντο, μόνον ἄνθρωπον ᾗδειςαν τὸν Χριστὸν οἱ ἀπόστολοι
καὶ πλέον οὐδέν; μὴ γένοιτο· οὐκ ἔστιν οὐδὲ εἰς νοῦν ποτε τοῦτο λα-
βεῖν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ὡς ἀρχιτέκτονες σοφοί⁶» καὶ «οἰκονόμοι
25 μυστηρίων θεοῦ⁷» πεποιήκασιν καὶ τὴν αἰτίαν ἔχουσιν εὐλογον.
ἐπειδὴ γὰρ οἱ τότε Ἰουδαῖοι πλανηθέντες τε καὶ πλανήσαντες Ἑλλη-
νας ἐνόμιζον τὸν Χριστὸν ψιλὸν ἄνθρωπον μόνον ἐκ σπέρματος Δαυὶδ
ἐρχεσθαι καθ' ὁμοιότητα τῶν ἐκ τοῦ Δαυὶδ ἄλλων γενομένων τέκνων,
οὔτε δὲ θεὸν αὐτὸν οὐδὲ ὅτι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο⁸ ἐπίστευον, τούτου
30 ἕνεκα μετὰ πολλῆς τῆς συνέσεως οἱ μακάριοι ἀπόστολοι τὰ ἀνθρώπινα
τοῦ σωτῆρος πρῶτον ἐξηγοῦντο τοῖς Ἰουδαίοις, ἵν' ὅλως πείσαντες
αὐτοὺς ἐκ τῶν φαινομένων καὶ | γενομένων σημείων ἐληλυθέναι
τὸν Χριστὸν λοιπὸν καὶ εἰς τὴν περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ πίστιν αὐτοὺς
ἀναγάγωσι δεικνύντες, ὅτι τὰ γενόμενα ἔργα οὐκ ἔστιν ἀνθρώπου,
35 ἀλλὰ θεοῦ. ἀμέλει Πέτρος ὁ λέγων ἄνδρα παθητὸν τὸν Χριστὸν
εὐθὺς συνῆπτεν· «οὗτος ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς ἐστίν⁹», ἐν δὲ τῷ εὐαγγε-
λίῳ ὁμολογεῖ· «σὺ εἶ ὁ Χριστός, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος¹⁰»,
ἐν δὲ τῇ ἐπιστολῇ φησιν αὐτὸν ἐπίσκοπον ψυχῶν¹¹ καὶ κύριον¹²

1. Πράξ. 2, 22-23. 2. Πράξ. 4, 10. 3. Πράξ. 13, 22-23. 4. Πράξ.
17, 30-31. 5. Πράξ. 7, 56. 6. Α' Κορ. 3, 10. 7. Α' Κορ. 4, 1.
8. Πρβλ. Ἰω. 1, 14. 9. Πράξ. 3, 15. 10. Ματθ. 16, 16. 11. Πρβλ.
Α' Πέτρ. 2, 25. 12. Πρβλ. Α' Πέτρ. 1, 3.

- ἑαυτοῦ τε καὶ ἀγγέλων καὶ δυνάμεων¹ εἶναι. πάλιν τε Παῦλος ὁ
λέγων ἄνδρα ἐκ σπέρματος Δαυὶδ εἶναι τὸν Χριστόν², οὗτος ἐπέ-
στελλέν Ἑβραίοις μὲν «ὅς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτῆρ
τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ³», Φιλιππησίοις δέ· «ὅς ἐν μορφῇ θεοῦ
5 ὑπάρχων οὐχ ἄρπαγμόν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ.⁴» τὸ δὲ λέγειν
ἀρχηγόν τῆς ζωῆς καὶ υἱόν τοῦ θεοῦ καὶ ἀπαύγασμα καὶ χαρακτῆρα
καὶ ἴσα θεῷ καὶ κύριον καὶ ἐπίσκοπον ψυχῶν τί ἂν εἴη ἕτερον ἢ ὅτι
ἐν σώματι λόγος ἦν θεοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο⁵, καὶ ἔστιν ἀδιαί-
ρετος τοῦ πατρὸς, ὡς ἔστι τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸ φῶς;
- 10 Καὶ Διονύσιος τοίνυν παρὰ τῶν ἀποστόλων τοῦτο μαθὼν πεποίη-
κεν. ἐπειδὴ γὰρ εἶρπεν ἡ Σαβελλίου αἵρεσις, ἠναγκάσθη τὴν τοιαύτην,
καθὰ προεῖπον, ἐπιστολὴν γράψαι καὶ τὰ ἀνθρωπίνως καὶ εὐτελῶς
περὶ τοῦ σωτῆρος εἰρημένα ρῖψαι κατ' αὐτῶν, ἵνα τούτους ἀποσχοί-
νισας διὰ τὰ ἀνθρώπινα τοῦ μὴ λέγειν υἱὸν εἶναι τὸν πατέρα εὐκο-
15 λωτέραν αὐτοῖς κατασκευάσῃ τὴν περὶ τῆς θεότητος τοῦ υἱοῦ διδα-
σκαλίαν, ὅταν αὐτὸν ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστολαῖς ἀπὸ τῶν γραφῶν λέγῃ
λόγον, σοφίαν, δύναμιν, ἀτιμίδα καὶ ἀπαύγασμα τοῦ πατρὸς. ἐν γοῦν
ταῖς ἐπιστολαῖς τῆς ἀπολογίας τοιαῦτα λέγων παρρησιάζεται ἐν τῇ πί-
στει καὶ τῇ εἰς Χριστὸν εὐσεβείᾳ. ὥστε οὖν οὐ κατηγορητέοι οἱ ἀπό-
20 στολοι διὰ τὰ ἀνθρώπινα ῥήματα περὶ τοῦ κυρίου (καὶ γὰρ ἄνθρωπος
γέγονεν ὁ κύριος), ἀλλὰ καὶ μᾶλλον θαύματος ἄξιοι διὰ τὴν οἰκονομίαν
καὶ τὴν ἐν καιρῷ διδασκαλίαν, οὕτως οὐκ Ἀρειανὸς ὁ Διονύσιος διὰ τὴν
πρὸς Εὐφράνορα καὶ Ἀμμώνιον κατὰ Σαβελλίου ἐπιστολὴν. εἰ γὰρ
καὶ ταπεινοῖς ἐχρήσατο λόγοις καὶ παραδείγμασιν, ἀλλ' ἐκ τῶν εὐαγ-
25 λίων ἐστὶ καὶ ταῦτα, καὶ πρόφασιν ἔχει τούτων τὴν τοῦ σωτῆρος ἐν-
σάρκον παρουσίαν, δι' ἣν καὶ ταῦτα καὶ τὰ ὅμοια γέγραπται. καὶ
γὰρ ὥστε λόγος ἐστὶ τοῦ θεοῦ⁶, οὕτως μετὰ ταῦτα «ὁ λόγος σὰρξ
ἐγένετο⁷», καὶ «ἐν | ἀρχῇ μὲν ἦν ὁ λόγος⁸», ἡ δὲ παρθένος ἐπὶ συντε-
30 καὶ εἰς μὲν ἐστὶν ὁ ἐξ ἀμφοτέρων σημαίνουμος («ὁ γὰρ λόγος σὰρξ
ἐγένετο¹⁰»), τὰ δὲ περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως
εἰρημένα ῥήματα καὶ κατάλληλον ἔχει πρὸς ἕκαστον τῶν λεγομένων
τὴν ἐρμηνείαν. καὶ ὁ τὰ ἀνθρώπινα τοῦ λόγου γράφων οἶδε καὶ τὰ
περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ καὶ ὁ περὶ τῆς θεότητος ἐξηγούμενος οὐκ
35 ἄγνοεῖ τὰ ἴδια τῆς ἐνσάρκου παρουσίας αὐτοῦ, ἀλλ' ἕκαστον ὡς
ἐπιστήμων καὶ δόκιμος τραπεζίτης διακρίνων κατ' ὀρθὴν τῆς εὐσε-
βείας βαδιεῖται. ὅτε γοῦν αὐτὸν κλαίοντα λέγει, οἶδεν ὅτι ἄνθρωπος
γενόμενος ὁ κύριος δείκνυσιν τὸ μὲν κλαίνειν τοῦ ἀνθρωπίνου, ἐγείρει

1. Πρβλ. Α' Πέτρ. 3, 22.

2. Πρβλ. Ῥωμ. 1, 3.

3. Ἑβρ. 1, 3.

4. Φιλip. 2, 6.

5. Πρβλ. Ἰω. 1, 3. Α' Κορ. 8, 6.

6. Πρβλ. Ἰω. 1, 1.

7. Ἰω. 1, 14.

8. Ἰω. 1, 1.

9. Πρβλ. Ματθ. 1, 23. (Ἦσ. 7, 14).

10. Ἰω. 1, 14.

δὲ Λάζαρον ὡς θεός, καὶ πεινῶντα μὲν αὐτὸν καὶ διψῶντα οἶδε σω-
ματικῶς, θεϊκῶς δὲ χορτάζοντα ἀπὸ πάντε ἄρτων πεντακισχιλίου,
καὶ κείμενον μὲν οἶδεν ἐν μνημεῖῳ σῶμα ἀνθρώπινον, ἐγειρόμενον
δὲ ὡς θεοῦ σῶμα παρ' αὐτοῦ τοῦ λόγου.

- 5 Ταῦτα καὶ Διονύσιος διδάσκων ἐν μὲν τῇ πρὸς Εὐφράνορα καὶ 10,1
'Αμμόνιον ἐπιστολῇ περὶ τῶν ἀνθρωπίνως εἰρημένων περὶ τοῦ σω-
τῆρος διὰ Σαβέλλιον | ἔγραψεν (ἀνθρωπίνως γάρ ἐστιν εἰρημένα περὶ
αὐτοῦ τὸ «ἐγὼ ἢ ἄμπελος, ὁ πατὴρ ὁ γεωργός¹» καὶ τὸ «πιστὸν
ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν²» καὶ τὸ «ἐκτίσσε³» καὶ «τοσοῦτῳ κρείτ-
10 των γενόμενος τῶν ἀγγέλων⁴»), οὐκ ἠγνόει δὲ τὸ «ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ
καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ⁵» καὶ τὸ «ὁ ἐμὲ ἐωρακῶς ἐώρακε τὸν πατέρα.⁶»
ταῦτα γὰρ αὐτὸν ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστολαῖς ἐγνωμεν γράφοντα· 2
καὶ γὰρ κάκει ταῦτα γράφων ἐμνημόνευσε τῶν ἀνθρωπίνων τοῦ
κυρίου. ὥσπερ γὰρ «ἐν μορφῇ θεοῦ ὢν οὐκ ἄρπαγμόν ἡγήσατο τὸ
15 εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ' ἐαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβὼν⁷» καὶ
«πλούσιος ὢν ἐπτώχευσε δι' ἡμᾶς⁸» οὕτως ὄντων ὑψηλῶν καὶ πλου-
σίων τῶν περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ λόγων εἰσι καὶ αἱ περὶ τῆς ἐν-
σάρκου παρουσίας αὐτοῦ ταπειναὶ καὶ πτωχαὶ λέξεις. ὅτι δὲ ἀν- 3
θρωπίνως εἰρηται ταῦτα περὶ τοῦ σωτῆρος, σκοπεῖν ἐντεῦθεν προσ-
20 ἔχει· ὁ μὲν γεωργὸς ξένος ἐστὶ κατ' οὐσίαν τῆς ἀμπέλου⁹, τὰ δὲ κλή-
ματα ὁμοούσια καὶ συγγενῇ καὶ ἀδιαίρετα τῆς ἀμπέλου τυγχάνει
ὄντα καὶ μίαν ἔχει καὶ τὴν αὐτὴν γένεσιν ταῦτά τε καὶ ἡ ἄμπελος.
ἐστὶ δέ, ὡς εἶπεν ὁ κύριος, «αὐτὸς ἢ ἄμπελος, ἡμεῖς τὰ κλήματα.¹⁰»
εἰ μὲν οὖν ὁμοούσιός ἐστιν ἡμῖν ὁ υἱὸς καὶ τὴν | αὐτὴν ἡμῖν ἔχει 4
25 γένεσιν, ἔστω κατὰ τοῦτο καὶ ὁ υἱὸς ἀλλότριος κατ' οὐσίαν τοῦ πα-
τρός, ὥσπερ καὶ ἡ ἄμπελος τοῦ γεωργοῦ, εἰ δὲ ἄλλος ἐστὶν ὁ υἱὸς
παρ' ὃ ἐσμεν ἡμεῖς, κάκεινος μὲν λόγος τοῦ πατρός, ἡμεῖς δὲ ἐκ γῆς
γεγόναμεν καὶ τοῦ Ἀδάμ ἐσμεν ἐκγονοί, οὐκ ὀφείλει τὸ ῥητὸν εἰς
τὴν θεότητα ἀναφέρεσθαι τοῦ λόγου, ἀλλὰ λοιπὸν εἰς τὴν ἀνθρωπί-
30 νην αὐτοῦ παρουσίαν, ἐπεὶ καὶ οὕτως εἰρηκεν ὁ σωτὴρ· «ἐγὼ ἢ ἄμπε-
λος, ὑμεῖς τὰ κλήματα¹¹, ὁ πατὴρ ὁ γεωργός.¹²» ἡμεῖς γὰρ τοῦ 5
κυρίου κατὰ τὸ σῶμα συγγενεῖς ἐσμεν καὶ αὐτὸς διὰ τοῦτο εἶπεν·
«ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου.¹³» καὶ ὥσπερ ἐστὶ
τὰ κλήματα ὁμοούσια τῆς ἀμπέλου καὶ ἐξ αὐτῆς, οὕτως καὶ ἡμεῖς
35 ὁμογενῇ τὰ σώματα ἔχοντες τῷ σώματι τοῦ κυρίου ἐκ τοῦ πληρώ-
ματος αὐτοῦ λαμβάνομεν¹⁴, κάκεινο ῥίζαν¹⁵ ἔχομεν εἰς τὴν ἀνάστασιν
καὶ τὴν σωτηρίαν. ὁ δὲ πατὴρ εἰρηται ὁ γεωργός· αὐτὸς γὰρ εἰργά-
σατο διὰ τοῦ λόγου τὴν ἄμπελον, ἥτις ἐστὶ τὸ ἀνθρώπινον τοῦ σω-

1. Ἰω. 15, 1. 2. Ἑβρ. 3, 2. 3. Παρμ. 8, 22. 4. Ἑβρ. 1, 4.
5. Ἰω. 14, 10. 6. Ἰω. 14, 9. 7. Φίλιπ. 2, 6-7. 8. Β' Κορ. 8, 9.
9. Πρβλ. Ἰω. 15, 1. 10. Ἰω. 15, 5. 11. Ἰω. 15, 5. 12. Ἰω. 15, 1.
13. Ψαλμ. 21, 23. 14. Πρβλ. Ἰω. 2, 16. 15. Πρβλ. Σοφ. Σολ. 15, 3.

τῆρος, καὶ αὐτὸς δι' αὐτοῦ τοῦ λόγου τὴν εἰς βασιλείαν ὁδὸν ἡμῖν ἡτοίμασε, καὶ οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν κύριον, εἰ μὴ ὁ πατὴρ αὐτὸν ἐλκύσει πρὸς αὐτόν.¹»

Ταύτην δὲ τοῦ ῥητοῦ τὴν ἐρμηνείαν ἔχοντος ἀνάγκη περὶ τῆς οὕτως 11,1
 5 λεγομένης ἀμπέλου γράφεσθαι «πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν²», καὶ «τοσοῦτω κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων³» καὶ τὸ «ἐκτίσεν.⁴» ὅτε γὰρ ἔλαβεν ὅπερ εἶχε προσενεγκεῖν ὑπὲρ ἡμῶν, ἣν δὲ τοῦτο τὸ ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου σῶμα, τότε καὶ ἐκτίσθαι καὶ πεποιήσθαι καὶ γεγενῆσθαι περὶ αὐτοῦ γέγραπται· ἀνθρώποις γὰρ ἀρμόζουσιν αἱ
 10 τοιαῦται λέξεις· ἢ ἄλλως τε οὐ μετὰ τὸ σῶμα γέγονε κρείττων τῶν ἀγγέλων, ἵνα μὴ τὸ πρὶν ἐλάττων ἢ ἴσος αὐτῶν φαίνεται. ἀλλὰ 2
 πρὸς Ἰουδαίους γράφων καὶ τὴν ἀνθρωπίνην τοῦ κυρίου διακονίαν συγκρίνων τῇ Μωσέως ἔφησε· «τοσοῦτω κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων⁵» «διὰ γὰρ ἀγγέλων ὁ νόμος ἐλαλήθη·⁶» «διότι ὁ μὲν νόμος
 15 διὰ Μωσέως ἐδόθη, ἡ δὲ χάρις διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο⁷» καὶ τοῦ πνεύματος ἡ χορηγία. καὶ τότε μὲν ἀπὸ Δάν καὶ μέχρι Βηρσαβεὲ ὁ νόμος κατηγγέλλετο⁸, νῦν δὲ «εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν⁹» καὶ τὰ ἔθνη τὸν Χριστὸν προσκυνοῦσι καὶ δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα γινώσκουσιν. ἀνθρωπίνως ἄρα περὶ τοῦ σωτῆρος ἐκείνα
 20 γέγραπται καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλως. |

Ἄρ' οὖν, ὥς οἱ χριστομάχοι θρυλοῦσι, Διονύσιος τὰ ἀνθρώπινα 12,1
 τοῦ υἱοῦ γράφων καὶ λέγων οὕτως ποίημα αὐτὸν ἓνα τῶν ἀνθρώπων ἔλεγεν αὐτὸν εἶναι; ἢ λέγων μὴ εἶναι τὸν λόγον ἴδιον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἐφρόνει τοῦτον ὁμοούσιον ἡμῶν εἶναι τῶν ἀνθρώπων; καὶ
 25 μὴν οὐχ οὕτως ἔγραψεν ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστολαῖς, ἀλλὰ καὶ ὁρθῶς φρονῶν ἐν αὐταῖς φαίνεται καὶ δύναται δι' αὐτῶν βοῆσαι κατὰ τούτων λέγων· οὐκ εἰμι τῆς αὐτῆς ὑμῖν δόξης, ὦ θεομάχοι, οὐδὲ τὰ ἡμέτερα πρόφασιν Ἀρείῳ παρέσχεν εἰς ἀσέβειαν. ἀλλὰ πρὸς Ἀμ- 2
 μωνα καὶ Εὐφράνορα διὰ τοὺς Σαβελλίζοντας γράφων ἐμνήσθη τοῦ
 30 γεωργοῦ καὶ τῆς ἀμπέλου καὶ τῶν τοιούτων ἄλλων ῥητῶν, ἵνα τὰ ἀνθρώπινα τοῦ κυρίου δείξας πείσω μὴ λέγειν ἐκείνους, ὅτι ὁ πατὴρ ἔστιν ὁ γενόμενος ἀνθρωπος. ὥς γὰρ ὁ γεωργὸς οὐκ ἔστιν ἀμπελος, οὕτως οὐκ ἔστιν ὁ ἐν τῷ σώματι γενόμενος ὁ πατὴρ· ἀλλ' ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος δὲ ἐν τῇ ἀμπέλῳ γενόμενος ἀμπελος ἐκλήθη διὰ τὴν πρὸς
 35 τὰ κλήματα, ἅπερ ἔσμεν ἡμεῖς, σωματικὴν συγγένειαν. ταύτη μὲν οὖν τῇ διανοίᾳ τὴν πρὸς Εὐφράνορα καὶ Ἀμμώνιον ἐγραψά ἐπιστολήν, πρὸς δὲ τὴν ὑμῶν ἀναίδειαν τὰς ἐτέρας ἐπιστολάς τὰς παρ' ἐμοῦ γραφείσας ἀντιτίθημι, ἵνα γνῶσιν οἱ φρόνιμοι τὴν ἐν αὐταῖς ἀπολογίαν καὶ τῆς ἐν Χριστῷ πίστεως τὴν ὁρθὴν μου φρόνησιν. ἔδει 3

1. Ἰω. 6, 44.

2. Ἑβρ. 3, 2.

3. Ἑβρ. 1, 4.

4. Παρμ. 8, 22.

5. Ἑβρ. 1, 4.

6. Ἑβρ. 2, 2.

7. Ἰω. 1, 17.

8. Κριτ. 20, 1.

9. Ψαλμ.

18, 5.

- μὲν οὖν καὶ τοὺς Ἀρειανούς, εἶπερ εἶχον ὑγιαίνοντα τὸν νοῦν, τοιαῦτα
 λογίζεσθαι καὶ φρονεῖν περὶ τοῦ ἐπισκόπου, «πάντα γὰρ ἐνώπια τοῖς
 συνιούσιν ἐστὶ καὶ ὀρθὰ τοῖς εὐρίσκουσι γινώσιν.¹» ἐπειδὴ δὲ μὴ μα-
 5 θόντες τὴν πίστιν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας πεπτώκασιν εἰς ἀσέ-
 βειαν καὶ λοιπὸν τὸν νοῦν πεπηρωμένοι | νομίζουσιν εἶναι καὶ τὰ
 ὀρθὰ στρεβλά καὶ λέγουσι τὸ μὲν φῶς σκότος, τὸ δὲ σκότος νομίζουσιν
 εἶναι φῶς, ἀναγκαῖον καὶ τὰ ἐκ τῶν ἄλλων ἐπιστολῶν τοῦ Διονυ-
 σίου παραθέσθαι καὶ τὸ αἷτιον αὐτῶν πρὸς πλείονα κατάγνωσιν τῶν
 10 αἵρετικῶν. ἐξ αὐτῶν γὰρ καὶ ἡμεῖς μαθόντες οὕτω περὶ τοῦ ἀνδρὸς
 φρονοῦμεν καὶ γράφομεν.
- Ἡ δὲ πρόφασις, δι' ἣν ἔγραψε τὰς ἄλλας | ἐπιστολάς, ἐστὶν αὕτη. 13, 1
 Διονυσίου τοῦ ἐπισκόπου μαθόντος περὶ τῶν ἐν Πενταπόλει καὶ
 ζήλῳ τῆς εὐσεβείας γράψαντος, καθὰ προείπον, κατὰ τῆς αἵρέσεως
 15 Σαβελλίου τὴν πρὸς Εὐφράνορα καὶ Ἀμμώνιον ἐπιστολήν, τινὲς τῶν
 ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἀδελφῶν φρονούντες μὲν ὀρθῶς, μὴ ἐρωτήσαντες
 δὲ αὐτόν, ἵνα παρ' αὐτοῦ μάθωσι πῶς ἔγραψεν, ἀνῆλθον πρὸς τὴν
 Ῥώμην καὶ κατεῖρῃκασιν αὐτοῦ παρὰ τῷ ὁμωνύμῳ αὐτοῦ Διονυ-
 σίῳ τῷ ἐπισκόπῳ Ῥώμης. κάκεινος ἀκούσας ἔγραψεν ὁμοῦ 2
 κατὰ τε τῶν τὰ Σαβελλίῳ δοξαζόντων καὶ κατὰ τῶν φρονούντων
- 20 ταῦτα, ἅπερ καὶ Ἀρειος λέγων ἐξεβλήθη τῆς ἐκκλησίας, ἴσῃν καὶ
 κατὰ διάμετρον ἀσέβειαν εἶναι λέγων τὴν τε Σαβελλίῳ καὶ τὴν τῶν
 λεγόντων κτίσμα καὶ ποῖημα καὶ γενητὸν εἶναι τὸν τοῦ θεοῦ λόγον.
 ἐπέστειλε δὲ καὶ Διονυσίῳ δηλῶσαι περὶ ὧν εἰρήκασιν κατ' αὐτοῦ.
 καὶ ἀντέγραψεν εὐθὺς αὐτὸς καὶ ἐπέγραψε τὰ βιβλία ἐλέγχου καὶ 3
 25 ἀπολογίας. ἐνταῦθα τὸ μυσαρὸν ἐργαστήριον τῶν θεομάχων κατα-
 νόει καὶ πῶς αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν τὴν αἰσχύνην ἐκίνησαν. Διονυσίου
 γὰρ τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης γράψαντος καὶ κατὰ τῶν λεγόντων κτί-
 σμα καὶ ποῖημα τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ δείκνυται μὴ νῦν πρῶτον ἀλλ' ἐκ-
 παλαι παρὰ πάντων ἀναθεματισθεῖσα τῶν χριστομάχων Ἀρειανῶν
 30 ἡ αἵρεσις. ἔπειτα Διονυσίου τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρείας ἀπο-
 λογουμένου περὶ ἧς ἔγραψεν ἐπιστολῆς, φαίνεται καὶ αὐτὸς μῆτε
 οὕτως φρονήσας, ὥς αὐτοὶ λέγουσι, μῆτε ὁλως τὴν Ἀρείου κακοδο-
 ξίαν ἐσχηκώς.
- Καὶ ἀρκεῖ μὲν εἰς τελείαν κατάγνωσιν τῶν Ἀρειανῶν καὶ εἰς 14, 1
 35 ἀπόδειξιν τῆς συκοφαντίας αὐτῶν τὸ καὶ μόνον ἀπολογήσασθαι τὸν
 Διονύσιον καὶ περὶ ὧν οὗτοι τεθρυλήκασιν. οὐ γὰρ ὥς φιλονεικῶν
 ἀντέγραψεν, ἀλλ' ἀπολογούμενος περὶ ὧν ὑποπτεύθη· ὁ δὲ ἀπολο-
 γούμενος περὶ ὧν κατηγορήθη τί ἕτερον ποιεῖ ἢ λύει μὲν πᾶν ἐγκλη-
 μα ὑποπτευθὲν κατ' αὐτοῦ, ἐλέγχει δὲ καὶ ἐν τούτῳ συκοφάντας τοὺς
 40 Ἀρειομανίτας; ἵνα δὲ καὶ ἐξ ὧν ἀπολογούμενος ἔγραψε πλεόν αἰ-
 σχυνθῶσιν οὗτοι, φέρε σοι καὶ τὰς | λέξεις αὐτοῦ παραδῶμαι. γνώσῃ 2

- γάρ ἀπ' αὐτῶν, ὅτι οἱ μὲν Ἀρειανοὶ κακόφρονές εἰσιν, ὁ δὲ Διονύσιος ἀλλότριος τῆς ἐκείνων ἑτεροδοξίας ἐστί. πρῶτον μὲν οὖν ἐλέγχου καὶ ἀπολογίας ἐπέγραψεν ἑαυτοῦ τὴν ἐπιστολὴν· τοῦτο δὲ τί ἐστίν ἢ ὅτι τοὺς μὲν ψευδομένους ἐλέγχει, περὶ δὲ ὧν ἔγραψεν ἀπο-
 5 λογεῖται δεικνύς ὅτι μὴ ὡς Ἀρειος ὑπενόησεν ἔγραψεν αὐτός, ἀλλ' ὅτι τῶν ἀνθρωπίνως εἰρημένων περὶ τοῦ κυρίου | μνησθεὶς οὐκ ἡγνόμε-
 τιν εἶναι λόγον καὶ σοφίαν ἀδιαίρετον τοῦ πατρὸς; ἔπειτα 3
 αἰτιάται τοὺς κατειπόντας αὐτοῦ ὡς μὴ ὁλοκλήρους λέγοντας ἀλλὰ περικοπτόντας αὐτοῦ τὰς λέξεις καὶ ὡς μὴ καλῇ συνειδήσει ἀλλὰ
 10 πονηρᾷ λαλοῦντας ὡς θέλουσι· τούτους τε τοῦτοις ἀπεικάζει τοῖς τὰ τοῦ μακαρίου ἀποστόλου διαβάλλουσιν ἐπιστολάς. ἡ δὲ τοιαύτη μέμψις αὐτοῦ πάντως ἀπὸ φαύλης ὑποψίας αὐτὸν ἀπολύει. εἰ γὰρ τοὺς Παύλου κατειπόντας οὕτως ἡγεῖται ὡς τοὺς αὐτοῦ κατειπόντας, οὐδὲν ἕτερον δείκνυσιν ἢ ὅτι τὰ τοῦ Παύλου φρονῶν οὕτως ἔγραψεν.
 15 ἀμέλει καὶ πρὸς ἕκαστον τῶν ὑπὸ τῶν κατηγορῶν εἰρημένων ἀπαντῶν πάντα τὰ παρ' αὐτῶν προφερόμενα θεραπεύει, καὶ Σαβέλλιον μὲν ἐν ἐκείνους ἀνατρέπει, ἐν τοῦτοις δὲ δείκνυσιν ὁλόκληρον ἑαυτοῦ τὴν εὐσεβῆ πίστιν. φασκόντων τοίνυν ἐκείνων φρονεῖν τὸν Διονύσιον ὅτι οὐκ αἰετὶ ἦν ὁ θεὸς πατήρ, οὐκ αἰετὶ ἦν ὁ υἱός, ἀλλ' ὁ μὲν θεὸς ἦν
 20 χωρὶς τοῦ λόγου, αὐτὸς δὲ ὁ υἱὸς οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆναι, ἀλλ' ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, οὐ γὰρ αἰδιός ἐστιν, ἀλλ' ὕστερον ἐπιγέγονεν, ὅρα πῶς ἀποκρίνεται. τὰ μὲν οὖν πλεῖστα τῶν αὐτοῦ ῥημάτων, ἅπερ ἡ
 5 ζητῶν ἐξετάζει ἢ συλλογιζόμενος συνάγει ἢ ἐρωτῶν ἐλέγχει ἢ τοὺς κατειρηκότας αἰτιάται, ταῦτα παρὲς διὰ τὸ μῆκος τῶν λόγων μόνα
 25 τὰ πρὸς τὴν κατηγορίαν ἀναγκαῖα τίθημι. ἀπολογούμενος τοίνυν πρὸς ἐκεῖνα γράφει ταῖς λέξεσι ταύταις ἐν τῷ πρώτῳ τῷ ἐπιγραφομένῳ ἐλέγχῳ καὶ ἀπολογίας μεθ' ἑτέρα οὕτως·
 «Οὐ γὰρ ἦν ὅτε ὁ θεὸς οὐκ ἦν πατήρ.» καὶ τοῦτο οἶδεν ἐν τοῖς 15,1
 ἐξῆς· «αἰετὶ τὸν Χριστὸν εἶναι, λόγον ὄντα καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν¹,
 30 οὐ γὰρ δὴ τούτων ἄγονος ὧν ὁ θεὸς εἶτα ἐπαυδοποιήσατο, ἀλλ' ὅτι μὴ παρ' ἑαυτοῦ ὁ υἱὸς ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρὸς ἔχει τὸ εἶναι.» καὶ μετ' ὀλίγα πάλιν περὶ τοῦ αὐτοῦ φησιν· «ἀπαύγασμα δὲ ὧν φωτὸς αἰδίου²» πάντως καὶ αὐτὸς αἰδιός ἐστιν. ὄντος γὰρ αἰετὶ τοῦ φωτὸς δῆλον ὡς ἔστιν αἰετὶ τὸ ἀπαύγασμα. τούτῳ γὰρ καὶ ὅτι φῶς ἐστὶ τῷ
 35 καταυγάζειν νοεῖται, καὶ φῶς οὐ δύναται μὴ φωτίζειν εἶναι. πάλιν γὰρ ἔλθωμεν ἐπὶ τὰ παραδείγματα. εἰ ἔστιν ἥλιος, ἔστιν αὐγή, ἔστιν ἡμέρα· εἰ τοιούτων μὴδὲν ἐστὶ, πολὺ γε δεῖ καὶ παρῆναι ἥλιον. εἰ μὲν οὖν αἰδιὸς ὁ ἥλιος, ἀπαυστος ἂν ἦν καὶ | ἡ ἡμέρα, νῦν δὲ (οὐ γὰρ ἐστὶν) ἀρξάμενον τε ἤρξατο καὶ παυομένου παύεται. ὁ δὲ γε θεὸς
 40 αἰώνιον ἐστὶ φῶς οὔτε ἀρξάμενον οὔτε ληξόν ποτε. οὐκοῦν αἰώνιον πρόκειται καὶ συνέστιν αὐτῷ τὸ ἀπαύγασμα, ἀναρχὸν καὶ ἀειγενές

- προφαινόμενον αὐτοῦ, ὅπερ ἐστὶν ἡ λέγουσα σοφία >ἐγὼ ἡμην ἢ προσέχαιρε· καθ' ἡμέραν δὲ ἡὕφραινόμην ἐν προσώπῳ αὐτοῦ ἐν παντὶ καιρῷ.¹<» καὶ αὐθις ἐπάγει μετ' ὀλίγα περὶ τοῦ αὐτοῦ λέγων· 4
 «ὄντος οὖν αἰώνιου | τοῦ πατρὸς αἰώνιος ὁ υἱὸς ἐστὶ, φῶς ἐκ φωτὸς 5
 ὧν· ὄντος γὰρ γονεὺς ἐστὶ καὶ τέκνον. εἰ δὲ μὴ τέκνον εἶη, πῶς καὶ 5
 τίνος εἶναι δύναται γονεὺς; ἀλλ' εἰσὶν ἄμφω καὶ εἰσὶν αἰεὶ.» εἰτα 5
 πάλιν προστίθῃσι ταῦτα· «φωτὸς μὲν οὖν ὄντος τοῦ θεοῦ ὁ Χρι-
 στὸς ἐστὶν ἀπαύγασμα. πνεύματος δὲ ὄντος. (>πνεῦμα γάρ, φησὶν, 6
 ὁ θεός²<), ἀναλόγως πάλιν ὁ Χριστὸς ἀτμὶς λέλεκται.³ >ἀτμὶς γάρ, 6
 10 φησὶν, ἐστὶ τῆς τοῦ θεοῦ δυνάμεως.<» καὶ ἐκ τοῦ δευτέρου πάλιν 6
 φησί· «μόνος δὲ ὁ υἱὸς αἰεὶ συνὼν τῷ πατρὶ καὶ τοῦ ὄντος πληρού-
 μενος καὶ αὐτὸς ἐστὶν ὧν ἐκ τοῦ πατρὸς.»
- Ταῦτα εἰ μὲν ἀμφιβόλως εἴρηται, χρεῖαν εἶχε τοῦ ἐρμηνεύοντος, 16,1
 ἐπειδὴ δὲ λευκῶς καὶ πολλάκις περὶ τῶν αὐτῶν ἔγραψεν, ὁ μὲν Ἀ-
 15 ρεῖος τριζέτω τοὺς ὀδόντας ὀρῶν τὴν αἵρεσιν αὐτοῦ καταστρεφομένην 15
 ὑπὸ Διονυσίου καὶ ἀκούων, ἅπερ μὴ βούλεται, λέγοντος αὐτοῦ· αἰεὶ
 ὁ θεὸς πατὴρ ἦν καὶ ὁ υἱὸς οὐχ ἀπλῶς αἰδιός ἐστιν, ἀλλὰ τοῦ πατρὸς
 αἰδίου ὄντος αἰδιός ἂν εἶη καὶ ὁ υἱός, καὶ σύνεστιν αὐτῷ ὡς τῷ φωτὶ
 τὸ ἀπαύγασμα. οἱ δὲ κἄν μόνον ὑπονοήσαντες Διονύσιον τὰ Ἀ- 2
 20 ρείου φρονεῖν κατατιθέσθωσαν τὴν περὶ αὐτοῦ τοιαύτην δυσφημίαν. 2
 ποία γὰρ κοινωνία τούτοις ἐστί, τοῦ μὲν Ἀρείου λέγοντος· οὐκ ἦν
 ὁ υἱὸς πρὶν γεννηθῆναι, ἀλλ' ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, τοῦ δὲ Διονυσίου δι-
 δάσκοντος· ὁ δὲ γε θεὸς αἰώνιον ἐστὶ φῶς οὔτε ἀρξάμενον οὔτε λη-
 ξόν ποτε· οὐκοῦν αἰώνιον πρόκειται καὶ σύνεστιν αὐτῷ τὸ ἀπαύγασμα, 3
 25 ἀναρχον καὶ αἰεγενὲς προφαινόμενον αὐτοῦ;· καὶ γὰρ καὶ πρὸς τὴν 3
 ἄλλην ὑποψίαν τῶν λεγόντων, ὅτι πατέρα λέγων ὁ Διονύσιος οὐκ
 ὀνομάζει τὸν υἱὸν καὶ πάλιν υἱὸν λέγων οὐκ ὀνομάζει τὸν πατέρα,
 ἀλλὰ διαίρει καὶ μακρύνει καὶ μερίζει τὸν υἱὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς, ἀπο-
 κρίνεται καὶ δυσωπεῖ τούτους λέγων ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ·
- 30 «Τῶν ὑπ' ἐμοῦ λεχθέντων ὀνομάτων ἕκαστον ἀχώριστόν ἐστι 17,1
 καὶ ἀδιαίρετον τοῦ πλησίον. πατέρα εἶπον, καὶ πρὶν ἐπαγάγω τὸν
 υἱόν, ἐσήμανα καὶ τοῦτον. ἐν τῷ πατρὶ· υἱὸν ἐπήγαγον, εἰ καὶ μὴ προ-
 ειρήκειν τὸν πατέρα, πάντως ἂν ἐν τῷ υἱῷ | προεἰληπτο. ἅγιον πνεῦμα
 προσέθηκα, ἀλλ' ἅμα καὶ πόθεν καὶ διὰ τίνος ἦκεν ἐφήρμοσα. οἱ δὲ
 35 οὐκ ἴσασι, ὅτι μήτε ἀπηλλοτριώται πατὴρ υἱοῦ ἢ πατὴρ, προκα-
 ταρκτικὸν γάρ ἐστι τῆς συναφείας τὸ ὄνομα, οὔτε ὁ υἱὸς ἀπόκειται
 τοῦ πατρὸς. ἡ γὰρ πατὴρ· ! προσηγορία δηλοῖ τὴν κοινωνίαν, ἐν τε
 ταῖς χερσὶν αὐτῶν ἐστὶ τὸ πνεῦμα μήτε τοῦ πέμποντος μήτε τοῦ φέ-
 ροντος δυνάμενον στέρεσθαι. πῶς οὖν ὁ τούτοις χρώμενος τοῖς 2
 40 ὀνόμασι μεμερίσθαι ταῦτα καὶ ἀφωρίσθαι παντελῶς ἀλλήλων οἴομαι;»
 καὶ μετ' ὀλίγα ἐπάγει λέγων· «οὕτω μὲν ἡμεῖς ὡς τε τὴν τριάδα τὴν

μονάδα πλατύνομεν ἀδιαίρετον, καὶ τὴν τριάδα πάλιν ἀμείωτον εἰς τὴν μονάδα συγκεφαλαιούμεθα.»

- Εἶτα καὶ αἰτιωμένων αὐτὸν ὡς ἓνα λέγοντα τῶν γενητῶν εἶναι τὸν υἱὸν καὶ μὴ ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, αὐτὸς πάλιν ἐν μὲν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τοὺς τοιούτους διελέγχει λέγων· «πλὴν ἐγὼ γενητά τινα καὶ ποιητά τινα φήσας νοεῖσθαι τῶν μὲν τοιούτων ὡς ἀχρειοτέρων ἐξ ἐπιδρομῆς εἶπον παραδείγματα, ἐπεὶ μήτε τὸ φυτὸν (ταυτόν) ἔφην τῷ γεωργῷ μήτε τῷ ναυπηγῷ τὸ σκάφος. εἶτα τοῖς ἰκνουμένοις καὶ προσφυστέρους ἐνδιέτριψα καὶ πλέον διεξῆλθον περὶ τῶν ἀληθεστέρων ποικίλα προσεξευρών τεκμήρια, ἅπερ καὶ [σοί] δι' ἄλλης ἐπιστολῆς ἔγραψα, ἐν οἷς ἤλεγξα καὶ ὁ προσφέρουσιν ἐγκύλημα, κατ' ἐμοῦ ψεῦδος ὄν, ὡς οὐ λέγοντος τὸν Χριστὸν ὁμοούσιον εἶναι τῷ θεῷ. εἰ γὰρ καὶ τὸ ὄνομα τοῦτό φημι μὴ εὐρηκέναι μηδ' ἀνεγνωκέναι πού τῶν ἁγίων γραφῶν, ἀλλά γε τὰ ἐπιχειρήματά μου τὰ ἐξῆς, ἃ σεσιωπήκασι, τῆς διανοίας ταύτης οὐκ ἀπάδει. καὶ γὰρ ἀνθρωπείαν γονὴν παρεθέμην δῆλον ὡς οὐσαν ὁμογενῆ, φήσας πάντως τοὺς γονεῖς μόνον ἑτέρους εἶναι τῶν τέκνων, ὅτι μὴ αὐτοὶ εἴεν τὰ τέκνα, ἢ μήτε γονεῖς ἀναγκαῖον ὑπάρχειν εἶναι μήτε τέκνα. καὶ τὴν μὲν ἐπιστολήν, ὡς προεῖπον, διὰ τὰς περιστάσεις οὐκ ἔχω προκομίσαι· εἰ δ' οὖν, αὐτά σοι τὰ τότε ῥήματα, μᾶλλον δὲ καὶ πάσης ἂν ἐπεμψα τὸ ἀντίγραφον· ὅπερ ἂν εὐπορήσω, ποιήσω. οἶδα δὲ καὶ μέμνημαι πλεονα προσθεῖς τῶν συγγενῶν ὁμοιώματα· καὶ γὰρ καὶ φυτὸν εἶπον ἀπὸ σπέρματος ἢ ἀπὸ ῥίζης ἀνελθόν ἕτερον εἶναι τοῦ ὅθεν ἐβλάστησε, καὶ πάντως ἐκείνῳ καθέστηκεν ὁμοφυές. καὶ ποταμὸν ἀπὸ πηγῆς ῥέοντα ἕτερον σχῆμα καὶ ὄνομα μετεκληθέναι· μήτε γὰρ τὴν πηγὴν ποταμὸν μήτε τὸν ποταμὸν πηγὴν λέγεσθαι καὶ ἀμφοτέρω ὑπάρχειν καὶ τὴν μὲν πηγὴν οἰοῖναι πατέρα | εἶναι, τὸν δὲ ποταμὸν εἶναι τὸ ἐκ τῆς πηγῆς ὕδωρ. ἀλλὰ ταῦτα μὲν καὶ τὰ τοιαῦτα μηδὲ ὁρᾶν γεγραμμένα, ἀλλ' οἰοῖναι τυφλώττειν ὑποκρίνονται· τοῖς δὲ δυσὶ ῥηματίοις ἀσυνθέτοις καθάπερ λίθοις μακρόθεν ἐπιχειροῦσίν με βάλλειν ἀγνοοῦντες ὡς τῶν ἀγνοουμένων καὶ προσαγωγῆς εἰς ἐπίγνωσιν δεομένων οὐ μόνον ἀλλοῖα πολλάκις, ἀλλὰ καὶ ὑπεναντία τεκμήρια γίνεται τῶν ἐπιζητουμένων δηλώματα.» ἐν δὲ τῷ τρίτῳ βιβλίῳ φησὶ· «ζωὴ ἐκ ζωῆς ἐγεννήθη καὶ ὥσπερ ποταμὸς ἀπὸ πηγῆς ἔρρευσε καὶ ἀπὸ φωτὸς ἀσβέστου λαμπρὸν φῶς ἀνήφθη.»
- Τίς τούτων ἀκούων οὐ μανίας λοιπὸν καταψήφισται τῶν ὑπονοούντων Διονύσιον τὰ Ἀρείου φρονεῖν; ἰδοὺ γὰρ διὰ τούτων φανερώς πᾶσαν αὐτοῦ πατεῖ τὴν αἵρεσιν τοῖς τῆς ἀληθείας λογισμοῖς. τὸ μὲν γὰρ «οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆ» καὶ τὸ «ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν» ἀναιρεῖ τῷ τοῦ ἀπαυγάσματος λόγῳ καὶ λέγων, ὅτι τούτου ὁ πατὴρ οὐκ ἦν ποτε ἄγονος, τὸ δὲ ἐξ οὐκ ὄντων αὐτῶν ἀναιρεῖ ἐν τῷ λέγειν, τὸν λόγον εἶναι ὡς ποταμὸν ἀπὸ πηγῆς καὶ βλαστὸν ἀπὸ ῥίζης καὶ τέκνον ἀπὸ γονέως καὶ φῶς ἐκ φωτὸς καὶ ζωὴν ἐκ ζωῆς· καὶ τὸ μὲν ἀποσχοινίζειν καὶ διαι-

- ρεῖν αὐτοὺς τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ θεοῦ διαβάλλει λέγων αὐτὸς ἀδιαί-
 ρετον καὶ ἀμείωτον τὴν τριάδα εἰς μονάδα συγκεφαλαιουῖσθαι, τὸ δὲ
 λέγειν αὐτοὺς ἀλλότριον εἶναι τὸν υἱὸν τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἀντι-
 κρυς πατεῖ λέγων ὁμοούσιον εἶναι τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν. ἐφ' ᾧ 2
 5 καὶ θαυμάσειεν ἂν τις τὴν ἀναίδειαν τῶν δυσσεβῶν, πῶς Διονυσίου,
 ὃν λέγουσιν ὁμόδοξον ἑαυτῶν εἶναι, λέγοντος ὁμοούσιον τὸν υἱόν,
 αὐτοὶ περιέρχονται ὡς κώνωπες περιβομβοῦντες, ὡς οὐκ ὀρθῶς γρα-
 ψάσης τῆς συνόδου τὸ ὁμοούσιον. εἰ γὰρ Διονυσιάς ἐστιν αὐτοῖς 3
 φίλος, μὴ ἄρνείσθωσαν τὰ τοῦ ὁμόφρονος· εἰ δὲ νομίζουσι μὴ ὀρθῶς
 10 εἰρῆσθαι, πῶς τὸν τοῦτο λέγοντα Διονύσιον θρυλοῦσιν ὡς τὰ αὐτῶν
 φρονοῦντα; μάλιστα ὅτι οὐδὲ ἐκ πατέργου ταῦτα λέγων φαίνεται,
 ἀλλὰ πρότερον ἄλλας ἐπιστολάς γράψας τοὺς μὲν κατειρηκότες αὐτοῦ
 ὡς μὴ λέγοντος ὁμοούσιον τὸν υἱόν τῷ πατρὶ διελέγχει ψευδομένους,
 15 τοὺς δὲ νομίζοντας αὐτὸν λέγειν γενητὸν τὸν λόγον παρακρούεται,
 ὅτι μὴ οὕτως ὡς νομίζουσιν ἐφρόνησεν, ἀλλ' εἰ καὶ τὰς λέξεις εἴρηκε,
 διὰ τοῦτο φησιν εἰρηκέναι πρὸς τὸ μόνον δεῖξαι, ὅτι μὴ ὁ πατὴρ ἐστιν
 ἀλλ' ὁ υἱὸς ὁ τὸ γενητὸν καὶ κτιστὸν καὶ ποιητὸν ἐνδυσάμενος σῶμα·
 διὸ καὶ γεγενῆσθαι καὶ πεποιῆσθαι καὶ ἐκτίσθαι λέγεται ὁ υἱός. |
 Ἀμέλει ἐπειδὴ προελήφθη γράψαι τὰς τοιαύτας λέξεις, τοῖς μὲν 20,1
 20 Ἀρειανοῖς μακρὰ φράζει χαίρειν, παρὰ δὲ τῶν ἀκούοντων συνείδη-
 σιν ἀγαθὴν ἀπαιτεῖ τὸ δυσχερὲς ἢ τάχα καὶ τὸ ἀπερίδρακτον τῶν
 ζητουμένων προβαλλόμενος, ἵνα μὴ τὰς λέξεις ἀλλὰ τὴν διάνοιαν
 τοῦ γράφοντος κρίνωσι, καὶ μάλιστα ὅταν τὰ πλεῖστα μαρτυρῇ τῇ
 τούτου φρονήσει. ἔφησε γοῦν καὶ αὐτὸς ὅτι τῶν μὲν τοιούτων ὡς
 25 ἀχρειοτέρων ἐξ ἐπιδρομῆς εἶπον τὰ παραδείγματα τὸ φυτὸν καὶ τὸν
 γεωργόν· τοῖς δὲ προσφυστέροις ἐνδιέτριψα καὶ πλέον διεξῆλθον
 περὶ τῶν ἀληθεστέρων. ὁ δὲ τοῦτο λέγων δείκνυσιν ἀληθέστερον 2
 εἶναι τὸ λέγειν αἰδίδιον καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν ἥπερ γενητὸν. ἐκ
 τούτου μὲν γὰρ τὸ σωματικὸν τοῦ κυρίου σημαίνεται, ἐξ ἐκείνων δὲ
 30 τὸ αἰδίδιον τῆς θεότητος αὐτοῦ. ἐν τούτοις γοῦν καὶ ἠλέγχθαι παρ'
 αὐτοῦ τοὺς ἐγκαλέσαντας, ὡς μὴ λέγοντος αὐτοῦ ὁμοούσιον τοῦ πα-
 τρός, διαβεβαιοῦται οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ μετὰ φρονήσεως καὶ ἀποδεί-
 ξεως ἀληθοῦς λέγων· εἰ καὶ μὴ τὴν λέξιν ταύτην εὗρον ἐν ταῖς γρα-
 φαῖς, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τῶν γραφῶν τὸν νοῦν συναγαγὼν, ἔγνων ὅτι
 35 υἱὸς ὢν καὶ λόγος οὐ ξένος ἂν εἴη τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς.· ὅτι 3
 γὰρ οὐ κτίσμα οὐδὲ ποίημα φρονεῖ τὸν υἱὸν εἶναι (καὶ γὰρ καὶ ἐν
 τούτῳ τεθρυλῆκασιν αὐτόν), οὕτως ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ φησὶν·
 ἀεὶν δὲ τις τῶν συκοφαντῶν, ἐπειδὴ τῶν ἀπάντων ποιητὴν τὸν θεὸν
 καὶ δημιουργὸν εἶπον, οἴηται με καὶ τοῦ Χριστοῦ λέγειν, ἀκουσάτω
 40 μου πρότερον πατέρα φήσαντος αὐτόν, ἐν ᾧ καὶ ὁ υἱὸς προσεγγραπται.
 μετὰ γὰρ τὸ εἰπεῖν πατέρα ποιητὴν ἐπαγόχα· καὶ οὔτε πατὴρ ἐστιν
 ὢν ποιητής, εἰ κυρίως ὁ γεννήσας πατὴρ ἀκούοιτο (τὴν γὰρ πλατύ-
 τητα τῆς τοῦ πατρὸς προσηγορίας ἐν τοῖς ἐξῆς ἐπεξεργασόμεθα),

οὔτε ποιητὴς ὁ πατήρ, εἰ μόνος ὁ χειροτέχνης ποιητὴς λέγοιτο. παρ' Ἑλλήσι γὰρ ποιηταὶ καὶ τῶν ἰδίων καλοῦνται λόγων οἱ σοφοί· καὶ ποιητὰς ὁ ἀπόστολος εἶπε νόμου.¹ καὶ τῶν ἐγκαρδίων γὰρ ἀρετῆς ἢ κακίας ποιηταὶ καθίστανται, ὥς εἶπεν ὁ θεός· >ἔμεινα τοῦ ποιῆσαι
5 κρίσιν, ἐποίησε δὲ ἀνομίαν.²<»

Ἔστιν ἀληθῶς ἀκούοντα ταῦτα μνησθῆναι τοῦ θεοῦ λογίου λέγοντος· οὐδ' ἐὰν στραφῇ ὁ ἀσεβής, ἀφρνίζεται.³» ἰδοὺ γὰρ ποικίλως στρεφόμενοι καθ' ἑκάστην οἱ δυσσεβεῖς ἀφανίζονται μὴ ἔχοντες μηδὲ εἰς τοῦτο πρόφασιν περὶ Διονυσίου. φανερώς μὲν γὰρ διδάσκει μὴ
10 εἶναι ποίημα μηδὲ | κτίσμα τὸν υἱόν, αἰτιᾶται δὲ καὶ θεραπεύει τοὺς διαβάλλοντας αὐτὸν ὥς εἰπόντα ποιητὴν τὸν | θεόν, ὅτι μὴ συνεῖδον εἰπόντα αὐτὸν πρότερον πατέρα τὸν θεόν, ἐν ᾧ καὶ ὁ υἱὸς προσγέγραπται. τοῦτο δὲ λέγων δείκνυσιν μὴ εἶναι τῶν ποιημάτων τὸν υἱόν, μηδὲ ποιητὴν ἀλλὰ πατέρα τοῦ ἰδίου λόγου τὸν θεὸν εἶναι. καὶ
15 ἐπειδὴ ἀσυνειδήτως τινὲς ἐπήγαγον αὐτῷ, ὅτι ποιητὴν εἶπε τὸν θεόν τοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦτο ποικίλως ἀπολογούμενός φησι μηδ' οὕτως ἐπιλήψιμον εἶναι τὸν λόγον. εἰρηκέναι γὰρ ποιητὴν φησι διὰ τὴν σάρκα, ἣν ἀνέλαβε γενετὴν οὖσαν αὐτὴν ὁ λόγος. εἰ δὲ καὶ περὶ τοῦ λόγου τις ὑπονοήσῃ τοῦτο λελέχθαι, καὶ οὕτως ἔπρεπεν αὐτοὺς
20 ἀφιλονεικῶς ἀκοῦσαι· «ὥς γὰρ οὐ ποίημα φρονῶ τὸν λόγον, καὶ οὐ ποιητὴν ἀλλὰ πατέρα τὸν θεόν αὐτοῦ λέγω. κἂν ἐξ ἐπιδρομῆς εἴπω ποιητὴν τὸν θεόν διηγούμενος περὶ τοῦ υἱοῦ, ἀλλὰ καὶ οὕτως ἀπολογήσασθαι δυνατόν. ποιητὰς γὰρ τῶν ἰδίων λόγων Ἑλλήνων μὲν οἱ σοφοί φασι καίτοι πατέρας ἑαυτοὺς ὄντας τῶν ἰδίων λόγων. ἡ δὲ
25 θεία γραφὴ καὶ τῶν ἀπὸ καρδίας κινήματων ποιητὰς ἡμᾶς διαγορεύει, ποιητὰς νόμου⁴ καὶ κρίσεως⁵ καὶ δικαιοσύνης⁶ λέγουσα.» ὥστε πανταχόθεν τὸν μὲν υἱὸν μὴ εἶναι κτίσμα μηδὲ ποίημα, ἑαυτὸν δὲ ἀλλότριον τῆς ἀρειανῆς κακοδοξίας ἀποδείκνυσιν.

Μὴ γὰρ δὴ τις Ἀρειανὸς μηδὲ ἐν τούτῳ ὑπονοεῖτω κατ' αὐτοῦ
30 ὥς οὕτως λέγοντος· σύνεστιν ὁ υἱὸς τῷ πατρί, ὥς τὰ μὲν ὀνόματα συνῆφθαι ἀλλήλοις, τὰ δὲ πράγματα πλεῖστον ἀλλήλων διεστάναι, καὶ μὴ αἰεὶ μὲν συνεῖναι τὸν υἱὸν τῷ πατρί, ἀφ' οὗ δὲ γέγονεν ὁ υἱός, ἐξ ἐκείνου καὶ πατέρα τὸν θεὸν εἰρῆσθαι καὶ λοιπὸν αὐτῷ συνεῖναι, ὥσπερ καὶ ἐπ' ἀνθρώπων τοῦτο γίνεται. ἀλλ' ἐνθυμείσθω καὶ μνη-
35 μονεύετω τῶν προειρημένων καὶ ὁψεται Διονυσίου τὴν πίστιν ὀρθήν. λέγων γάρ· «οὐ γὰρ ἦν ὅτε ὁ θεὸς οὐκ ἦν πατήρ», καὶ πάλιν· «ὁ δὲ γε θεὸς αἰώνιον ἐστὶ φῶς οὔτε ἀρξάμενον οὔτε ληξόν ποτε· οὐκοῦν αἰώνιον πρόκειται καὶ σύνεστιν αὐτῷ τὸ ἀπαύγασμα, ἀναρχὸν καὶ ἀειγενές, προφαινόμενον αὐτοῦ· ἔχρην μηδένα τὸ σύνολον ὑπο-

1. Πρβλ. Ῥωμ. 2, 13. Ἰακ. 4, 11. 2. Ἦσ. 5, 7. 3. Παρμ. 12, 7.
4. Πρβλ. Ῥωμ. 2, 13. Ἰακ. 4, 11. 5. Πρβλ. Α' Μακκ. 6, 22. Ἰω. 5, 27.
6. Πρβλ. Α' Ἰω. 2, 29, 3, 7.

νοεῖν τινα τοιαῦτα κατ' αὐτοῦ. καὶ τὰ παραδείγματα δὲ τῆς πηγῆς καὶ τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς ῥίξης καὶ τοῦ | βλαστοῦ καὶ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἀτμίδος καταισχύνει τοὺς χριστομάχους τάναντία θρυλοῦντας κατ' αὐτοῦ.

- 5 Ἐπειδὴ δὲ πρὸς πᾶσι τοῖς ἑαυτοῦ κακοῖς ὁ Ἀρειος καὶ τοῦτο **23,1**
 συμπεφόρηκεν ἑαυτῷ ῥημάτιον ὡς ἐκ κοπρίας καὶ προστίθῃσιν, ὡς
 ἄρα ὁ λόγος οὐκ ἔστιν ἴδιος τοῦ πατρὸς, ἀλλ' ἄλλος μὲν ἔστιν ὁ ἐν
 τῷ θεῷ λόγος, οὗτος δὲ ὁ κύριος ξένος μὲν καὶ ἀλλότριός ἐστι τῆς τοῦ
 πατρὸς οὐσίας, κατ' ἐπίνοιαν | δὲ μόνον λέγεται λόγος καὶ οὐκ ἔστι
 10 μὲν κατὰ φύσιν καὶ ἀληθινὸς τοῦ θεοῦ υἱός, κατὰ θέσιν δὲ λέγεται
 καὶ οὗτος υἱὸς ὡς κτίσμα', καὶ τοιαῦτα λέγων αὐχεῖ παρὰ τοῖς ἀγνο-
 οῦσιν ὡς καὶ ἐν τούτοις ἔχων ὁμόδοξον τὸν Διονύσιον, ὅρα καὶ τὴν
 περὶ τούτων πίστιν τοῦ Διονυσίου καὶ πῶς μάχεται ταῖς τοιαύταις
 Ἀρείου κακονοίαις. γράφει γὰρ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ οὕτως **2**
 15 «προεῖρηται μὲν οὖν, ὅτι πηγὴ τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων ἐστὶν ὁ θεός·
 ποταμὸς δὲ ὑπ' αὐτοῦ προχεόμενος ὁ υἱὸς ἀναγέγραπται. ἀπόρροια ¹
 γὰρ νοῦ λόγος καί, ὡς ἐπ' ἀνθρώπων εἰπεῖν, ἀπὸ καρδίας διὰ στό-
 ματος ἐξοχετεύεται, ἕτερος γινόμενος τοῦ ἐν καρδίᾳ λόγου ὁ διὰ
 γλώσσης νοῦς προπηδῶν. ὁ μὲν γὰρ ἔμεινε προπέμψας καὶ ἔστιν
 20 οἶος ἦν, ὁ δὲ ἐξέπτη προπεμφθεὶς καὶ φέρεται πανταχοῦ· καὶ οὕτως
 ἐστὶν ἑκάτερος ἐν ἑκατέρῳ ἕτερος ὧν θατέρου, καὶ ἐν εἰσὶν ὄντες δύο.
 οὕτω γὰρ καὶ ὁ πατήρ καὶ ὁ υἱὸς ἐν καὶ ἐν ἀλλήλοις ἐλέχθησαν εἶναι.»
 ἐν δὲ τῷ τετάρτῳ βιβλίῳ οὕτως λέγει· «ὥς γὰρ ὁ ἡμέτερος νοῦς ἐρεῦ- **3**
 γεται μὲν ἄφ' ἑαυτοῦ τὸν λόγον, ὡς εἶπεν ὁ προφήτης· ἔξηρευέξατο
 25 ἡ καρδιά μου λόγον ἀγαθόν', καὶ ἔστι μὲν ἑκάτερος ἕτερος θατέρου,
 ἴδιον καὶ τοῦ λοιποῦ κεχωρισμένον εἰληχῶς τόπον, ὁ μὲν ἐν τῇ καρ-
 δίᾳ, ὁ δὲ ἐπὶ τῆς γλώττης καὶ τοῦ στόματος οἰκῶν τε καὶ κινούμενος·
 οὐ μὴν διεστήκασιν οὐδὲ καθάπαξ ἀλλήλων στέρονται οὐδὲ ἔστιν οὔτε
 ὁ νοῦς ἄλογος οὔτε ἄνους ὁ λόγος, ἀλλ' ὁ γε νοῦς ποιεῖ τὸν λόγον ἐν
 30 αὐτῷ φανείς καὶ ὁ λόγος δείκνυσιν τὸν νοῦν ἐν αὐτῷ γενόμενος, καὶ
 ὁ μὲν νοῦς ἔστιν οἶον λόγος ἐγκείμενος, ὁ δὲ λόγος νοῦς προπηδῶν.
 καὶ μεθίσταται μὲν ὁ νοῦς εἰς τὸν λόγον, ὁ δὲ λόγος τὸν νοῦν εἰς **4**
 τοὺς ἀκροατὰς ἐγκυκλεῖ. καὶ οὕτως ὁ νοῦς διὰ τοῦ λόγου ταῖς τῶν
 ἀκουόντων ψυχαῖς ἐνιδρύεται συνεισιῶν τῷ λόγῳ· καὶ ἔστιν ὁ μὲν
 35 οἶον πατήρ ὁ νοῦς τοῦ λόγου ὧν ἄφ' ἑαυτοῦ, ὁ | δὲ καθάπερ υἱὸς ὁ
 λόγος τοῦ νοῦ, πρὸ ἐκείνου μὲν ἀδύνατον ἀλλ' οὐδὲ ἔξωθεν ποθεν
 σὺν ἐκείνῳ γενόμενος, βλαστήσας δὲ ἐπ' αὐτοῦ. οὕτως ὁ πατήρ, ὁ
 μέγιστος καὶ καθόλου νοῦς, πρῶτον τὸν υἱὸν λόγον ἐρμηνέα (καὶ)
 ἄγγελον ἑαυτοῦ, ἔχει.»
- 40 Τούτων ἡ οὐκ ἤκουσέ ποτε Ἀρειος ἡ ἀκούσας οὐκ ἐνόησεν ὁ **24,1**
 ἀμαθής. οὐκ ἂν γάρ, εἴπερ ἦν νοήσας, κατεψεύδετο τοσοῦτον κατὰ

- τοῦ ἐπισκόπου, ἀλλὰ πάντως καὶ αὐτὸν ὡς ἡμᾶς ἐλοιδορεῖ διὰ τὸ
 πρὸς τὴν ἀλήθειαν μῖσος. χριστομάχος γὰρ ὢν οὐκ ὀκνήσει καὶ τοὺς
 τὰ | Χριστοῦ φρονοῦντας διώκειν, ὡς αὐτὸς ὁ κύριος προείρηκεν·
 «εἰ ἐμὲ ἐδίωξαν, καὶ ὑμᾶς διώξουσιν.¹» ἢ εἰ νομίζουσιν οἱ προσ- 2
 5 τάται τῆς ἀσεβείας ὁμόφρονα τὸν Διονύσιον ἑαυτοῖς εἶναι, γραψά-
 τωσαν ταῦτα καὶ ὁμολογεῖτωσαν· γραψάτωσαν τὴν ἀμπελον καὶ
 τὸν γεωργόν, τὸ σκάφος καὶ τὸν ναυπηγόν, καὶ ἅμα ὁμολογεῖτωσαν
 καὶ ἅπερ εἶπεν ἀπολογούμενος τὸ ὁμοούσιον καὶ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας
 εἶναι τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἰδίον καὶ τὸν νοῦν πρὸς τὸν λόγον τὴν τε πηγὴν
 10 καὶ τὸν ποταμὸν καὶ τὰ ἄλλα, ἵνα καὶ ἐκ τῆς διαφορᾶς γινῶσιν, πῶς
 ἐκεῖνα μὲν κατ' οἰκονομίαν, ταῦτα δὲ ὡς ὁ τῆς εὐσεβοῦς πίστεως βού-
 λεται λόγος εἴρηκε, καὶ λοιπὸν ταῦτα λέγοντες ἀναιρῶσιν ἅπερ κατ'
 αὐτῶν τούτων ἐφρόνησαν. τί γὰρ καὶ ἐγγὺς ἔχει τῶν Ἀρείου 3
 κακῶν ἢ Διονυσίου πίστις; οὐχ ὁ μὲν Ἀρείος κατ' ἐπίνοιαν λέγει
 15 τὸν λόγον, ὁ δὲ Διονύσιος ἀληθινὸν καὶ φύσει λόγον τοῦ θεοῦ; καὶ
 ὁ μὲν ἀποξενοῖ τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ πατρὸς, ὁ δὲ ἴδιον καὶ ἀδιαίρετον
 τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας αὐτὸν εἶναι διδάσκει, ὡς ἔστιν ὁ λόγος πρὸς
 τὸν νοῦν καὶ ποταμὸς πρὸς τὴν πηγὴν. εἰ μὲν οὖν διαίρειν καὶ ἀπο- 4
 ξενοῦν τὸν λόγον καὶ τὸν νοῦν τις δύναται ἢ τὸν ποταμὸν καὶ τὴν πηγὴν
 20 μερίσαι καὶ τειχίσας διελεῖν ἢ τὸν ποταμὸν ἐπεροοῦσιν εἰπεῖν πρὸς
 τὴν πηγὴν καὶ ξένον τὸ ὕδωρ δεῖξαι ἢ τὸ ἀπαύγασμα τολμᾷ διελεῖν
 ἀπὸ τοῦ φωτὸς καὶ εἰπεῖν ἐξ ἐτέρας οὐσίας εἶναι τὸ ἀπαύγασμα καὶ
 μὴ ἐκ τοῦ φωτός, μαινέσθω μετὰ Ἀρείου. ὁ γὰρ τοιοῦτος μηδὲ νοῦν
 ἀνθρώπινον ἔχων ἔτι φανήσεται. εἰ δὲ ἀδιαίρετα ταῦτα οἶδεν ἢ
 25 φύσις καὶ τὸ τούτων γέννημα ἴδιον, μήτε τὰ Ἀρείου τις ἔτι λοιπὸν
 φρονεῖτω μήτε Διονύσιον διαβαλλέτω, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐκ τούτων
 αὐτοῦ θαυμαζέτω τὴν τε τοῦ λόγου λευκότητα καὶ τὴν τῆς πίστεως
 ὁρθότητα. |
 Ὅτι γὰρ πρὸς τὴν μανίαν Ἀρείου λέγοντος ἄλλον εἶναι τὸν ἐν 25,1
 30 τῷ θεῷ λόγον καὶ ἄλλον, περὶ οὗ φησιν ὁ Ἰωάννης· «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ
 λόγος²», καὶ ἄλλην μὲν ἰδίαν σοφίαν εἶναι ἐν τῷ θεῷ, ἄλλην δὲ περὶ
 ἧς φησιν ὁ ἀπόστολος «Χριστὸς θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία³», πάλιν
 ὁ Διονύσιος ἀνθίσταται καὶ διαβάλλει τὴν τοιαύτην κακοδοξίαν, ὅρα
 πάλιν πῶς ἐν τῷ δευτέρῳ γράφει περὶ τούτων οὕτως· «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ
 35 λόγος·⁴ ἄλλ' οὐκ ἦν ὁ λόγος ὁ τὸν λόγον προέμενος·⁵ ἦν γὰρ ὁ λόγος
 πρὸς τὸν θεόν·⁶ σοφία γεγέννηται⁶· ὁ κύριος· οὐκ ἦν οὖν σοφία ὁ
 τὴν σοφίαν ἀνείς· «ἐγὼ γὰρ ἤμην, φησὶν, ἢ προσέχαιρεν·⁷ ἀλή-
 θειά | ἐστὶν ὁ Χριστός·⁸» ἐυλογητὸς δέ, φησὶν, ὁ θεὸς τῆς ἀληθείας·⁸»
 ἐνταῦθα καὶ Σαβέλλιον καὶ Ἀρείον ἀνατρέπει καὶ ἀμφοτέρας τὰς 2
 40 αἵρέσεις ἴσας ἐν ἀσεβείᾳ δεικνυσιν. οὕτε γὰρ λόγος ἐστὶν ὁ τοῦ λόγου

1. Ἰω. 15, 20.

2. Ἰω. 1, 1.

3. Α' Κορ. 1, 24.

4. Ἰω. 1, 1.

5. Ἰω. 1, 1.

6. Πρβλ. Α' Κορ. 1, 30.

7. Παρμ. 8, 30.

8. Α' Ἐσθρ. 4, 40.

- πατὴρ οὔτε ποίημά ἐστι τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ ἴδιον τῆς οὐσίας αὐτοῦ γέννημα, πάλιν τε οὐκ ἐστὶ πατὴρ ὁ προελθὼν λόγος οὐδὲ πάλιν ἐκ πολλῶν εἰς ἐστὶν οὗτος λόγος, ἀλλὰ μόνος ἐστὶ τοῦ πατρὸς υἱός, ἀληθινὸς καὶ φύσει γνήσιος, ὁ καὶ νῦν ὢν ἐν αὐτῷ καὶ αἰδίως καὶ 5 ἀδιαιρέτως ὢν ἐξ αὐτοῦ. οὕτω καὶ σοφία καὶ ἀλήθειά ἐστιν ὁ κύριος καὶ οὐκ ἐστὶν ἄλλης σοφίας δεύτερος, ἀλλὰ μόνος οὗτός ἐστι, δι' οὗ τὰ πάντα πεποίηκεν ὁ πατὴρ. καὶ ἐν αὐτῷ συνεστήσατο τῶν γεννητῶν τὰς ποικίλας οὐσίας, δι' αὐτοῦ τε γνωρίζεται, οἷς ἂν ἐθέλῃ¹, καὶ ἐν αὐτῷ τὴν τῶν πάντων πρόνοιαν ποιεῖται καὶ ἐργάζεται. μόνον 10 γὰρ τοῦτον οἶδε τοῦ θεοῦ λόγον καὶ Διονύσιος. αὕτη τοῦ Διονυσίου ἡ πίστις· ὀλίγα γὰρ ἐκ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ συναγαγὼν ἔγραψα δυνάμενα παρασχεῖν σοὶ μὲν ἀφορμὴν εἰς τὸ πλεονα προστιθέσθαι, τοῖς δὲ Ἀρειανοῖς μεγίστην αἰσχύνην διὰ τὴν κατὰ τοῦ ἐπισκόπου συκοφαντίαν. ἐν πᾶσι γὰρ καὶ καθ' ἕκαστον, δι' ὧν ἔγραψεν, ἤλεγ- 15 ξεν αὐτῶν τὴν κακοφροσύνην καὶ τὴν αἵρεσιν αὐτῶν ἐστηλίτευσεν.
- Οὐκοῦν ἀπὸ τούτων δείκνυται καὶ ἡ πρὸς Εὐφράνορα καὶ Ἀμμώνιον ἐπιστολὴ οὐ φαύλη διανοία ἀλλὰ κατ' οἰκονομίαν γραφεῖσα παρ' αὐτοῦ· τοῦτο γὰρ καὶ ἡ ἀπολογία αὐτοῦ δείκνυσι. καὶ ἐστὶν ἀληθῶς τύπος οὗτος πιθανὸς πρὸς ἀνατροπὴν τῆς Σαβελλίου μανίας, ὥστε 20 τὸν βουλούμενον ταχέως διελέγχειν τοὺς τοιοῦτους μὴ ἀπὸ τῶν σημαίνοντων τὴν θεότητα τοῦ λόγου ποιεῖσθαι τὴν ἀρχὴν (ὅτι λόγος καὶ σοφία² καὶ δυνάμις ἐστὶν ὁ υἱός, καὶ ὅτι «ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἔσμεν³», ἵνα μὴ τὰ καλῶς εἰρημένα παρεξηγούμενοι ἐκείνοι πρόφασιν τῆς ἀναισχύντου φιλονεικίας ἑαυτῶν τὰ τοιαῦτα πορίσωνται ἀκού- 25 οντες, ὅτι «ἐγὼ | καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἔσμεν⁴», καί· «ὁ ἐμὲ ἐωρακώς, ἐώρακε τὸν πατέρα») ⁵, ἀλλὰ τὰ ἀνθρωπίνως εἰρημένα περὶ τοῦ σωτῆρος προβάλλειν, ὥσπερ αὐτὸς πεποίηκεν, οἷά ἐστι τὸ πεινῆν, τὸ κοπιᾶν καὶ ὅτι ἄμπελος καὶ ἠύχετο καὶ πέπονθεν. ὅσα γὰρ ταῦτα 2 ταπεινὰ λέγεται, τοσούτῳ δείκνυται μὴ ὁ πατὴρ γενόμενος ἄνθρωπος.
- 30 ἀνάγκη γὰρ καὶ ἀμπέλου λεγομένου τοῦ κυρίου εἶναι καὶ γεωργὸν καὶ εὐχομένου αὐτοῦ εἶναι τὸν ὑπακούοντα καὶ αἰτοῦντος αὐτοῦ εἶναι τὸν διδούonta. τὰ δὲ τοιαῦτα μᾶλλον εὐκολώτερον τὴν τῶν Σαβελλιανῶν μανίαν δείκνυσιν, ὅτι ἕτερος ὁ εὐχόμενος, ἕτερος ὁ ὑπακούων καὶ ἄλλος ἡ ἄμπελος καὶ ἄλλος ὁ γεωργός. ὅσα γὰρ ὡς ἀποξε- 3 νοῦντα τὸν υἱὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς λέγεται ῥητά, ταῦτα διὰ τὴν σάρκα, ἣν δι' ἡμᾶς ἐφόρεσε, λέγεται περὶ αὐτοῦ. ξένα γὰρ τὰ γενητὰ κατὰ φύσιν ἐστὶ τοῦ θεοῦ. διὰ τοῦτο γοῦν ἐπειδὴ τῆς σαρκὸς | γενητῆς οὐ- 35 σης γέγονεν, ὡς ὁ Ἰωάννης φησὶν, ὁ λόγος σὰρξ⁶, καίτοι κατὰ φύσιν ἴδιος καὶ ἀδιαίρετος ὢν τοῦ πατρὸς, ὅμως δι' αὐτὴν λέγεται καὶ ὁ 40 πατὴρ μακράν ἀπ' αὐτοῦ. τὰ γὰρ τῆς σαρκὸς ἴδια αὐτὸς ἀνέχεται

1. Πρβλ. Ματθ. 11, 27.

2. Πρβλ. Α' Κορ. 1, 30.

3. Ἰω. 10, 30.

4. Ἰω. 10, 30.

5. Ἰω. 14, 9.

6. Πρβλ. Ἰω. 1, 14.

- περὶ αὐτοῦ λέγεσθαι, ἵνα δειχθῇ ὅτι οὐκ ἄλλου ἀλλ' αὐτοῦ ἦν ἴδιον τὸ σῶμα. τοιαύτης δὲ τῆς διανοίας οὕσης ταχύτερον ἐλεγχθήσεται Σαβέλλιος, ὅτι μὴ ἔστιν ὁ πατὴρ ὁ γενόμενος σὰρξ, ἀλλ' ὁ τούτου λόγος ὁ καὶ ταύτην λυτρούμενος καὶ προσάγων τῷ πατρὶ. οὕτω δὲ διελέγξας καὶ πείσας λοιπὸν καὶ περὶ τῆς τοῦ λόγου θεότητος ἐτοιμότερον διδάξει, ὅτι ὁ λόγος καὶ σοφία, υἱὸς καὶ δύναμις, ἀπαύγασμα, χαρακτήρ. ἀνάγκη γάρ καὶ ἐνταῦθα πάλιν νοεῖν, ὅτι τοῦ λόγου ὄντος εἶναι δεῖ καὶ τὸν πατέρα τοῦ λόγου καὶ σοφίας οὕσης εἶναι καὶ τὸν ταύτης γονέα καὶ ἀπαυγάσματος ὄντος εἶναι καὶ τὸ φῶς, καὶ οὕτως εἶναι τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα ἓν.
- Ταῦτα Διονύσιος εἰδὼς ἔγραψε καὶ ἐν ἐκείνοις μὲν Σαβέλλιον ἐφίμωσεν, ἐν τούτοις δὲ τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν κατέστρεψε. καὶ γὰρ ὥσπερ ἀνατρέπει Σαβέλλιον τὰ ἀνθρώπινα τοῦ σωτήρος, οὕτω καὶ πρὸς τοὺς Ἀρειομανίτας οὐκ ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν σημαινόντων τὴν θεότητα τοῦ λόγου ποιεῖσθαι χρή τοὺς κατ' αὐτῶν ἐλέγχους, ἵνα μὴ καὶ οὗτοι τὰ διὰ τὸ σῶμα λεχθέντα περὶ τοῦ κυρίου παρεξηγούμενοι νομίσωσι τοιοῦτον εἶναι τὸν λόγον, οἳ οἱ ἔσμεν ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι, καὶ λοιπὸν ἐπιμείνωσι τῇ ἑαυτῶν μανίᾳ. ἂν δὲ διδασκῶσιν καὶ οὗτοι περὶ τῆς θεότητος, καταγνώσκονται μὲν τῆς ἑαυτῶν κακονοίας, εὐκολώτερον δὲ μαθόντες, ὅτι ὁ λόγος | σὰρξ ἐγένετο, διακρινούσι λοιπὸν καὶ οὗτοι τὰ ἀνθρώπινα καὶ τὰ τῇ θεότητι ἀρμόζοντα. τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων καὶ Διονυσίου τοῦ ἐπισκόπου δειχθέντος ἐξ ὧν ἔγραψεν εὐσεβοῦς, τί ποιήσουσι λοιπὸν οἱ Ἀρειομανῖται; τίνος ἄρα πάλιν ἐλεγχθέντες ἀπὸ τούτων καταψεύσσονται; ἀνάγκη γάρ αὐτοὺς ἐκπεσόντας ἀπὸ τοῦ θεμελίου τῶν ἀποστόλων καὶ εὐσάλευτον ἔχοντας τὴν διάνοιαν ζητεῖν ἔρεισμα καὶ μὴ εὐρίσκοντας καταψεύδεσθαι λοιπὸν τῶν πατέρων. ἀλλ' οὐδεὶς αὐτοῖς ἔτι πιστεύσει, κἂν βιάσωνται συκοφαντεῖν. κατεγνώσθη γὰρ ἡ αἵρεσις παρὰ πᾶσιν, εἰ μὴ ἄρα περὶ τοῦ διαβόλου λοιπὸν φθέγγονται· αὐτὸς γὰρ μόνος ἐστὶν αὐτοῖς σύμφωνος, μᾶλλον δὲ αὐτός ἐστιν αὐτοῖς ὁ καὶ τὴν αἵρεσιν ὑποβάλλων. τίς οὖν ἔτι τούτους, ὧν ὁ διάβολός ἐστι καθηγεμὼν, Χριστιανοὺς ὀνομάσειε καὶ μὴ μᾶλλον διαβολικούς; ἵνα μὴ μόνον χριστομάχοι ἀλλὰ καὶ διαβολικοὶ καλῶνται, εἰ μὴ ἄρα μεταβάλλονται καὶ ἦν μὲν ἐπενόησαν ἀσέβειαν ἀρνήσωνται, τὴν δὲ ἀλήθειαν ἐπιγνῶσι. τοῦτο γάρ αὐτοὺς μὲν ὠφελήσει ἡμᾶς δὲ πρέπει περὶ πάντων τῶν πεπλανημένων οὕτως εὐχεσθαι.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ
ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ ΚΑΙ ΛΙΒΥΝΕ
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ
ΚΑΤΑ ΑΡΕΙΑΝΩΝ*

5

1. Πάντα μὲν ὅσα ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Σωτὴρ Ἰησοῦς Χριστός, ὡς ἔγραψεν ὁ Λουκᾶς, πεποίηκε τε καὶ ἐδίδασκεν¹, εἰς τὴν ἡμετέραν φανείας σωτηρίαν διεπράξατο. ἦλθε γάρ, ὡς ὁ Ἰωάννης φησὶν, οὐχ
 10 ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ.² Ἔστι δὲ μετὰ πάντων καὶ τοῦτο θαυμάσαι τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ, ὅτι καὶ περὶ τῶν πρὸς ἡμᾶς μαχομένων οὐ παρεσιώπησεν, ἀλλὰ καὶ μάλα προείρηκεν, ἵνα, ἐπειδὴν ἐκεῖνα παραγένηται, εὐθέως εὐρεθῶμεν ἡσφαλισμένην ἔχοντες τὴν διάνοιαν ἐκ τῆς ἐκεῖνου διδασκαλίας, λέγοντος.
 15 «Ἐγερθήσονται ψευδοπροφῆται καὶ ψευδόχριστοι, καὶ δώσουσι σημεῖα μεγάλα καὶ τέρατα, ὥστε πλανᾶσθαι, εἰ δυνατόν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς· ἰδοὺ προείρηκα ὑμῖν.³» Τὰ μὲν γὰρ ἀποτεθέντα μαθήματά τε καὶ χαρίσματα παρ' αὐτοῦ πολλὰ καὶ ὑπὲρ ἀνθρωπὸν ἔστιν· οὐρανοῦ γὰρ πολιτείας τύπος, καὶ δύναμις κατὰ δαιμόνων, υἱοποίησις τε
 20 καὶ τὸ ὑπὲρ πᾶν χάρισμα καὶ ἐξάρετον, ἡ περὶ τοῦ Πατρὸς γνῶσις καὶ αὐτοῦ τοῦ Λόγου, καὶ δωρεὰ Πνεύματος ἁγίου. Ἡ δὲ τῶν ἀνθρώπων διάνοια ἐπιμελῶς ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐγκεῖται· καὶ μὴν ὁ ἀντίδικος ἡμῶν διάβολος⁴, φθονῶν ἐπὶ τοῖς τοσοῦτοις ἡμῖν ἀγαθοῖς γενομένοις, περιέρχεται ζητῶν ἀρπάσαι τὰ εἰς ἡμᾶς τοῦ Λόγου σπέρματα. Διὰ
 25 τοῦτο γοῦν, ὥσπερ ἴδια κειμήλια τὰ μαθήματα σφραγίζων ἐν ἡμῖν διὰ τῆς προρρήσεως, ἔλεγεν ὁ Κύριος· «Βλέπετε μὴ τις ὑμᾶς πλανήσῃ. Πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, λέγοντες· Ἐγὼ εἰμι· καὶ ὁ καιρὸς ἤγγικε, καὶ πολλοὺς πλανήσουσι· μὴ οὖν πορευθῆτε ὀπίσω αὐτῶν.⁵» Μέγα τι χάρισμα δέδωκεν ἡμῖν ὁ λόγος, ὥστε μὴ ἐκ τῶν
 30 φαινομένων ἀπατάσθαι, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον, κἂν ταῦτα κεκαλυμμένα τυγχάνῃ, διακρίνειν τῇ τοῦ Πνεύματος χάριτι. Ἐπειδὴ γὰρ ὅλος ἐστὶ μισητὸς ὁ τῆς κακίας εὐρετῆς καὶ μέγας δαίμων ὁ διάβολος, μόνον

* Κατὰ τὴν ἐκδοσιν J. P. Migne, Patrologia Cursus Completus, Series Graeca, τ. 25, σελ. 537 ἔξ.

1. Πρβλ. Πράξ. 1, 1. 2. Ἰω. 3, 17. 3. Ματθ. 24, 24. 4. Α' Πέτρ. 5, 8. 5. Λουκ. 21, 8.

τε φαινόμενος βάλλεται παρὰ πάντων, ὡς ὄφεις, ὡς δράκων, ὡς λέων
 ζητῶν τινὰς ἀρπάσαι καὶ καταπιεῖν· διὰ τοῦτο δὲ μὲν ἔστιν αὐτός,
 ὑποκρύπτει καὶ σκέπει, τὸ δὲ παρὰ πάντων ποθοῦμενον ὄνομα ὑπο-
 κρίνεται πανούργως, ἵνα, ἀπατήσας τῇ φαντασίᾳ, λοιπὸν τοὺς πλανη-
 θέντας τοῖς ἰδίοις περιπέιρῃ δεσμοῖς. Καὶ ὥσπερ ἂν εἴ τις, ἀνδραπο- 5
 δίσασθαι θέλων ἄλλοτρίους παῖδας, ἀποδημούντων τῶν γονέων,
 ὑποκρίνηται τὰς ἐκείνων ὄψεις, καὶ ποθοῦντας τοὺς υἱοὺς ἀπατήσῃ,
 καὶ λοιπὸν ἀπαγαγὼν αὐτοὺς μακράν, ἀπολέσῃ, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ
 ὁ κακοδαίμων καὶ σχολιδὸς διάβολος, οὐκ ἔχων μὲν αὐτὸς παρρησίαν,
 εἰδὼς δὲ τὸν εἰς τὴν ἀλήθειαν ἔρωτα τῶν ἀνθρώπων, ὑποκρίνεται μὲν 10
 ταύτην τῇ φαντασίᾳ, τὸν δὲ ἴδιον ἰὼν ἐπιβάλλει τοῖς ἐπακολουθήσασιν
 αὐτῷ.

2. Οὕτως καὶ τὴν Εὐὰν ἠπάτησεν, οὐ τὰ ἴδια λαλῶν, ἀλλ' ὑποκρι-
 νόμενος μὲν τὰ τοῦ Θεοῦ ῥήματα, τὴν δὲ διάνοιαν αὐτῶν παραποιῶν·
 οὕτω καὶ τὴν γυναῖκα τοῦ Ἰῶβ ὑπέβαλε, πείσας αὐτὴν ὑποκρίνασθαι 15
 μὲν φιλανδρίαν, διδάσας δὲ βλασφημεῖν εἰς τὸν Θεόν· οὕτως τοὺς
 ἀνθρώπους ὁ δόλιος παίζει ταῖς φαντασίαις, ὑποκλέπτων καὶ σύρων
 ἕκαστον εἰς τὸν ἴδιον τῆς κακίας βόθρον. Πάλαι μὲν οὖν ἀπατήσας
 τὸν πρῶτον ἀνθρώπον τὸν Ἀδάμ, καὶ νομίσας δι' ἐκείνου ὑποχειρίους
 ἐσχηκέναι τοὺς πάντας, ἐνῆλλετο θρασυνόμενος καὶ λέγων· «Τὴν οἰ- 20
 κουμένην ὅλην καταλήψομαι τῇ χειρὶ ὡς νοσσιάν, καὶ ὡς καταλελειμ-
 μένα ὡὰ ἀρῶ, καὶ οὐκ ἔστιν ὃς διαφεύξεται με, ἢ ἀντίπῃ μοι.¹»
 Ὅτε δὲ ὁ Κύριος ἐπεδήμησε, καὶ πείραν ἔσχεν ὁ ἐχθρὸς τῆς ἀνθρω-
 πίνης οἰκονομίας αὐτοῦ, μὴ δυνθεὶς ἀπατήσαι τὴν ὑπ' αὐτοῦ φορου-
 μένην σάρκα, τότε δὴ ὁ τὴν οἰκουμένην ὅλην ἐπαγγελλόμενος καταλαμ- 25
 βάνειν λοιπὸν ἐξ ἐκείνου καὶ δι' ἐκείνων παίζεται καὶ ὑπὸ παιδίων,
 ὡς στρουθίον, ὁ ὑπερήφανος. Παιδίον γάρ νῦν νήπιον εἰς τρώγλῃν
 ἀσπίδων βάλλον τὴν χεῖρα², γελᾷ τὸν ἀπατήσαντα τὴν Εὐὰν· καὶ
 πάντες δὲ οἱ ὀρθῶς πιστεύοντες εἰς τὸν Κύριον πατοῦσι τὸν εἰπόντα·
 «Θήσομαι τὸν θρόνον μου ἐπάνω τῶν νεφελῶν, ἀναβήσομαι, ὅμοιος 30
 ἔσομαι τῷ Ὑψίστῳ.³» Οὕτω μὲν οὖν πάσχει μετ' αἰσχύνης ἐκεῖνος·
 ὁμῶς δὲ, εἰ καὶ τολμᾷ πάλιν ὁ ἀναίσχυτος σχηματίζεσθαι, ἀλλὰ
 γινώσκειται καὶ νῦν μᾶλλον ὁ τάλας ὑπὸ τῶν τὸ σημεῖον ἐν τῷ με-
 τώπῳ φορούντων, καὶ δεινότερον ἀποστρέφεται τεταπεινωμένος καὶ
 κατρησχυμένος. Κἂν τε γὰρ ὡς ὄφεις νῦν ἔρπων μετασχηματίσθαι 35
 εἰς ἄγγελον φωτός, ἀλλ' οὐκ εἰς ὄνησιν ἔξει τὴν ὑπόκρισιν· πεπαιδευ-
 μεθα γάρ, ὅτι κἂν ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίσθαι ἡμᾶς παρ' ὃ
 παρελάβομεν, ἀνάθεμα τοῦτον εἶναι.⁴

3. Ἐὰν δὲ καὶ πάλιν τὸ ἴδιον κρύψῃ ψεῦδος, καὶ λαλεῖν ὑποκρί-
 νηται διὰ χειλέων τὴν ἀλήθειαν· ἀλλ' οὐκ ἄγνοοῦντες αὐτοῦ τὰ νοή- 40

1. Ἦσ. 10, 14. 2. Πρβλ. Ἦσ. 11, 8. 3. Ἦσ. 14, 14. 4. Πρβλ. Γαλ. 1, 8.

ματα, δυνάμεθα λέγειν τὰ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος εἰς αὐτὸν εἰρημένα· «Τῷ δὲ ἁμαρτωλῷ εἶπεν ὁ Θεός· "Ἰνα τί σὺ ἐκδιηγῇ τὰ δικαιώματά μου; ¹» καὶ, «Οὐχ ὥραϊος αἶνος ἐν τῷ στόματι τοῦ ἁμαρτωλοῦ. ²» Οὐδὲ γὰρ τὴν ἀλήθειαν λέγων ἀξιόπιστός ἐστιν ὁ πανοῦργος. Καὶ τοῦτο
 5 εἶδειξε μὲν ἡ Γραφὴ διηγούμενῃ τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ πρὸς τὴν Εὐαν αὐτοῦ κακοτεχνίαν· ἤλεγξε δὲ αὐτὸν καὶ ὁ Κύριος, πρῶτον μὲν ἐν τῷ ὅρει, διαιρῶν τὴν πτύξιν τοῦ θώρακος αὐτοῦ, καὶ δεικνὺς ὅστις ἐστὶν ὁ δόλιος, καὶ ἐλέγχων, ὅτι μὴ τῶν ἁγίων εἰς ἐστίν, ἀλλὰ Σατανᾶς ἐστὶν ὁ πειράζων, ἐν τῷ λέγειν· «Ὑπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ· γέγραπται
 10 γάρ· Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις ³» καὶ ὅτε δὲ κράζοντας ἀπὸ τῶν μνημείων ἐφίμωσε τοὺς δαίμονας. Ἦν μὲν γὰρ ἀληθὲς τὸ παρ' αὐτῶν λεγόμενον, καὶ οὐκ ἐψεύδοντο τότε λέγοντες, ὅτι «Σὺ εἰ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ⁴, καὶ ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ. ⁵» ἀλλ' οὐκ ἤθελε δι' ἀκαθάρτου στόματος τὴν ἀλήθειαν προφέρεισθαι
 15 καὶ μάλιστα δι' ἐκείνων, ἵνα μή, προφάσει ταύτης ἐπιμίσξαντες τὸ ἴδιον θέλημα τῆς κακίας, ἐπισπεύρωσι τοῦτο καθεύδουσι τοῖς ἀνθρώποις. ⁶ Διὰ τοῦτο οὔτε αὐτὸς ἠνέσχετο τοιαῦτα λαλούντων αὐτῶν, οὔδὲ ἡμᾶς ἀνασχέσθαι τῶν τοιούτων βουλόμενος, παρήγγειλε δι' ἑαυτοῦ μὲν, «Προσέχετε, λέγων, ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες
 20 ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἔσθωθεν δὲ εἰσι λύκοι ἄρπαγες. ⁷» διὰ δὲ τῶν ἁγίων ἀποστόλων· «Μὴ παντὶ πνεύματι πιστεύετε. ⁸» Τοιοῦτος γὰρ ὁ τρόπος τῆς ἀντικειμένης ἐνεργείας ἐστὶ· τοιαῦτα δὲ τὰ τῶν αἱρέσεων συγκροτήματα τυγχάνει πατέρα γὰρ ἐκάστη τῆς ἰδίας ἐπίνοιας ἔχουσα τὸν ἐξ ἀρχῆς τραπέντα καὶ γενό-
 25 μενον ἀνθρωποκτόνον καὶ ψεύστην τὸν διάβολον, καὶ αἰσχυνομένη τὸ τούτου μισητὸν ὄνομα προφέρειν, ὑποκρίνεται τὸ καλὸν καὶ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα τοῦ Σωτῆρος, τὰς τε τῶν Γραφῶν λέξεις περιβάλλεται. Καὶ λέγει μὲν τὰ ῥήματα, κλέπτει δὲ τὴν διάνοιαν τὴν ἀληθῆ· καὶ λοιπόν, ἣν ἐπλασεν ἰδίαν ἐπίνοιαν ὡς ἐν δόλῳ τινὶ σκεπάσασα,
 30 ἀνθρωποκτόνος καὶ αὕτῃ γίνεται τῶν πλανωμένων.

4. Ἐπεὶ πόθεν Μαρκίῳ καὶ Μανιχαίῳ τὸ Εὐαγγέλιον, ἀρνού-
 μένοι τὸν νόμον; ἐκ γὰρ τῶν παλαιῶν τὰ νέα, καὶ τὰ νέα τοῖς παλαιοῖς μαρτυρεῖ. Οἱ τοίνυν ἀρνούμενοι ταῦτα πῶς ὁμολογήσουσι τὰ ἐξ ἐκείνων; Παῦλος γὰρ ἀπόστολος Εὐαγγελίου γέγονεν, οὐ προεπηγγεί-
 35 λατο διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν Γραφαῖς ἁγίαις. ⁹ Ὁ δὲ Κύριος αὐτὸς ἔλεγεν· «Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφὰς ὅτι αὐταὶ εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ. ¹⁰» Πῶς οὖν ὁμολογήσουσι τὸν Κύριον, μὴ προερευνῶντες τὰς περὶ αὐτοῦ Γραφὰς; Ὅν γὰρ ἔγραψε Μωϋσῆς καὶ οἱ προφῆται, τοῦτον εὐρηκέναι λέγουσιν οἱ μαθηταί. ¹¹ Τί δὲ καὶ Σαδδουκαίους

1. Ψαλμ. 49, 16. 2. Σοφ. Σειρ. 15, 9. 3. Ματθ. 4, 10. 4. Πρβλ. Ματθ. 8, 29. 5. Πρβλ. Μάρκ. 1, 24. 6. Πρβλ. Ματθ. 13, 25. 7. Ματθ. 7, 15. 8. Α' Ἰω. 4, 1. 9. Ῥωμ. 1, 2. 10. Ἰω. 5, 39. 11. Πρβλ. Ἰω. 1, 45.

ὁ νόμος μὴ δεχομένοις τοὺς προφῆτας; Ὁ γὰρ τὸν νόμον δεδωκώς
 Θεός, αὐτὸς ἐγείρειν ἐν τῷ νόμῳ καὶ προφῆτας ἐπηγγείλατο, ὥστε
 τὸν αὐτὸν εἶναι Κύριον τοῦ τε νόμου καὶ τῶν προφητῶν, καὶ τὸν
 ἀρνούμενον θάτερον αὐτῶν ἀρνεῖσθαι πάντως καὶ τὸ ἕτερον. Τί δὲ
 καὶ Ἰουδαίους λοιπὸν ἢ Παλαιά, μὴ ἐπεγνωκόσι τὸν ἐξ αὐτῆς προσδο-
 κώμενον Κύριον; Εἰ γὰρ ἐπίστευον τοῖς Μωϋσέως γράμμασιν, ἐπί-
 στευσαν ἂν τοῖς τοῦ Κυρίου ῥήμασι. «Περὶ γὰρ ἐμοῦ, φησὶν, ἐκεῖνος
 ἔγραψε.¹» Τί δὲ καὶ τῷ Σαμοσατεῖ τὰ τῶν Γραφῶν, ἀρνούμενῳ τὸν
 τοῦ Θεοῦ Λόγον, καὶ τὴν ἐξ ἀμφοτέρων τῆς τε Παλαιᾶς καὶ Καινῆς
 Διαθήκης σημαινομένην καὶ δεκνυμένην ἑνσαρκον τοῦ Λόγου παρου-
 σίαν; Τί δὲ καὶ τοῖς Ἀρειανοῖς αἱ Γραφαί, καὶ τί ταύτας οὗτοι προφέ-
 ρουσιν, ἄνθρωποι κτίσμα λέγοντες εἶναι τὸν Θεοῦ Λόγον, καὶ ὡς
 ἂν Ἕλληνες, λατρεύοντες τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα Θεόν;²
 Πρὸς μὲν γὰρ τὴν ἰδίαν τῆς ἐπινοίας ἀσέβειαν ἐκάστη τούτων τῶν αἰ-
 ρέσεων οὐδὲν κοινὸν ἔχει πρὸς τὰς Γραφάς· καὶ τοῦτο ἴσασι καὶ οἱ τὰ
 τούτων πρεσβεύοντες, ὅτι πολὺ, μᾶλλον δὲ τὸ ὅλον εἰσὶν ἐναντίαι
 πρὸς τὸ ἐκάστης ἐκεῖνων φρόνημα· ἀπάτης δὲ χάριν τῶν ἀπλουστέρων,
 οἱοὶ εἰσι περὶ ὧν ἐν Παροιμίαις γέγραπται· «Ἀκαχοῦ πιστεύει παντὶ
 λόγῳ·³» σχηματίζονται μελετᾶν καὶ λέγειν τὰς λέξεις, ὡς ἡ πατὴρ
 αὐτῶν διάβολος, ἵνα ἐκ τῶν λέξεων δόξωσιν ὀρθὸν ἔχειν καὶ τὸ φρό-
 νημα, καὶ λοιπὸν πείσωσι παρὰ τὰς Γραφάς φρονεῖν τοὺς ταλαιπώρους
 ἀνθρώπους. Ἀμέλει ἐν ἐκάστη, τῶν αἱρέσεων οὕτω σχηματισάμενος
 ὁ διάβολος, λέξεις ὑπέβαλε μεστὰς δολιότητος· περὶ γὰρ τούτων
 ὁ Κύριος εἶρηκεν, ὅτι «Ἐγερθήσονται ψευδόχριστοι καὶ ψευδοπρο-
 φῆται, ὥστε πλανῆσαι πολλούς·⁴» τοιγαροῦν ὁ διάβολος ἤλθε, λέγων
 δι' ἐκάστης· Ἐγὼ εἰμι ὁ Χριστός, καὶ παρ' ἐμοὶ τὸ ἀληθές ἐστι·
 καὶ πάσας ἰδίᾳ καὶ κοινῇ πεποίηκε ψεύδεσθαι ὁ συκοφάντης. Καὶ τό-
 γε παράδοξον, πᾶσαι πρὸς ἑαυτάς αἱ αἵρέσεις μαχόμεναι περὶ ὧν
 ἐπλασεν ἐκάστη κακῶν, ἐν μόνῳ τῷ ψεύδεσθαι συνεδέθησαν ἀλλήλαις·
 ἕνα γὰρ ἔχουσι πατέρα τὸν πάσαις ἐπισπεύραντα τὸ ψεῦδος.⁵ Ὁ μὲν
 οὖν πιστὸς καὶ τοῦ Εὐαγγελίου μαθητής, ἔχων χάριν τοῦ διακρίνειν
 τὰ πνευματικά, καὶ ἐπὶ τὴν πέτραν οἰκοδομήσας ἑαυτοῦ τὴν τῆς πί-
 στεως οἰκίαν⁶, ἔστηκεν ἐδραῖος καὶ ἀσφαλὴς ἀπὸ τῆς τούτων ἀπάτης
 διαμένων· ὁ δὲ ἀπλοῦς, ὡς προεῖπον, καὶ μὴ κατηχηθεὶς ἰσχυρῶς,
 ὁ τοιοῦτος τὰ λεγόμενα μόνον σκοπῶν, καὶ μὴ τὴν διάνοιαν θεωρῶν, 35
 εὐθὺς ὑποσύρεται ταῖς ἐκεῖνων μεθοδείαις. Διὰ τοῦτο καλὸν ἐστι
 καὶ ἀναγκαῖον εὐχεσθαι λαμβάνειν χάρισμα διακρίσεως πνευμάτων,
 ἵνα ἕκαστος γινώσκῃ κατὰ τοῦ Ἰωάννου παραγγελίαν, τίνας μὲν
 ἀποβάλλειν ὀφείλει, τίνας δὲ προσλαμβάνεσθαι, ὡς φίλους καὶ τῆς
 αὐτῆς ὄντας πίστεως. Πολλὰ μὲν οὖν ἂν τις γράψειεν, εἰ βούλοιο 40

1. Ἰω. 5, 46. 2. Πρβλ. Ῥωμ. 1, 25. 3. Παρμ. 14, 15. 4. Ματθ.
 24, 24. 5. Πρβλ. Ματθ. 13, 25. 6. Πρβλ. Ματθ. 7, 24.

περὶ τούτων ἐπεξεργάσασθαι· πολλή γὰρ καὶ ποικίλη τῶν αἱρέσεων ἢ ἀσέβεια καὶ ἢ κακοφροσύνη φανήσεται, καὶ δεινὴ λίαν ἢ τῶν ἀπα-
τώντων πανουργία. Ἐπειδὴ δὲ ἡ θεία Γραφὴ πάντων ἐστὶν ἱκανώ-
τέρα, τούτου χάριν τοῖς βουλομένοις τὰ πολλὰ περὶ τούτων γινώσκειν
5 συμβουλευσας ἐντυγχάνειν τοῖς θείοις λόγοις, αὐτὸς νῦν τὸ κατεπεῖγον
ἐσπούδασα· δηλῶσαι, διὸ μάλιστα καὶ οὕτως ἔγραψα.

5. Ἦκουσα ἐν τοῖς μέρεσι τούτοις διατρίβων, ἀδελφοὶ γὰρ
γνήσιοι καὶ τῆς ὁρθῆς δόξης ὄντες ἀπήγγειλαν, ὥς ἄρα τινὲς συνελ-
θόντες τῶν τὰ Ἀρείου φρονούντων ἔγραψαν δῆθεν περὶ πίστεως,
10 ὡς ἠθέλησαν, καὶ θέλουσιν ἀποστεῖλαι πρὸς ὑμᾶς, ἵνα ἢ ὑπογράψῃτε
κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς, μᾶλλον δὲ καθὼ ἐνέπνευσεν αὐτοῖς ὁ διάβολος·
ἢ ὁ ἀντιλέγων ὑπερόριος γέννηται. Καὶ γὰρ καὶ τοὺς ἐπισκόπους τῶν
μερῶν τούτων ἤδη διοχεῖν ἄρχονται. Ἐντεῦθεν οὖν ὁ τρόπος τῶν
γραφόντων δῆλος γίνεται. Οἱ γὰρ οὕτω γράφοντες, ὥστε τὸ τέλος
15 τῶν γραμμάτων αὐτῶν ἐξορισμὸν καὶ ἄλλας τιμωρίας ἔχειν, τί
ἂν εἶεν οἱ τοιοῦτοι ἢ Χριστιανῶν μὲν ἀλλότριοι, διαβόλου δὲ καὶ τῶν
ἐκείνου δαιμόνων φίλοι; μάλιστα ὅτι, τοῦ θεοσεβεστάτου βασιλέως
Κωνσταντίου φιλανθρώπου ὄντος, παρὰ γνώμην αὐτοῦ θρυλλοῦσιν ἃ
θέλουσιν αὐτοὶ· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ποιοῦσι μετὰ πολλῆς μὲν πανουρ-
20 γίας, δύο δὲ τούτων μάλιστα χάριν, ὥς γέ μοι φαίνεται· ἐνὸς μὲν,
ἵνα καί, ὑμῶν ὑπογραφάντων, δόξωσι παύειν μὲν τὴν Ἀρείου κακω-
νυμίαν, λανθάνειν δὲ αὐτοὶ ὥς μὴ τὰ Ἀρείου φρονούντες· ἑτέρου
δὲ ἵνα ταῦτα γράφοντες, δόξωσι πάλιν ἐπικρύπτειν τὴν ἐν Νικαίᾳ
γενομένην σύνοδον, καὶ τὴν ἐκτεθεῖσαν ἐν αὐτῇ κατὰ τῆς Ἀρειανῆς
25 αἱρέσεως πίστιν. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο μᾶλλον ἐλέγχει αὐτῶν τὴν κακοῦ-
θειαν καὶ τὴν ἑτεροδοξίαν· εἰ γὰρ ἐπίστευον ὀρθῶς, ἤρκουντο τῇ
ἐν Νικαίᾳ ἐκτεθείσῃ πίστει παρὰ πάσης τῆς οἰκουμένης συνόδου·
καὶ εἰ ἐνόμιζον ἑαυτοὺς συκοφαντεῖσθαι καὶ μάτην λεγομένους Ἀρεια-
νοὺς, ἐχρῆν αὐτοὺς μὴ σπουδάζειν ἐναλλάττειν τὰ κατὰ Ἀρείου
30 γραφέντα, ἵνα μὴ ὥς κατ' αὐτῶν ἢ ὀρισθέντα τὰ κατ' ἐκείνου γρα-
φέντα. Νῦν δὲ τοῦτο μὲν οὐ ποιοῦσιν, ὥς δὲ αὐτοὶ ὄντες Ἀρειοὺς
ὑπὲρ ἑαυτῶν ἀγωνίζονται. Σκοπεῖτε γὰρ ὥς οὐκ ἀληθείας μέλει
τούτοις, ἀλλὰ πάντα διὰ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν καὶ λέγουσι καὶ πράτ-
τουσιν. Οἱ γὰρ τολμῶντες διαβάλλειν τὰ καλῶς ὀρισθέντα, καὶ γράφειν
35 ἐπιχειροῦντες ἄλλα παρ' ἐκεῖνα, τί ἕτερον ποιοῦσιν, ἢ κατηγοροῦσι
μὲν τῶν Πατέρων, προΐστανται δὲ τῆς αἱρέσεως, καθ' ἣς ἐκεῖνοι γεγό-
νασιν τε καὶ ἀπεφῆναντο; Καὶ γὰρ καὶ νῦν ἃ γράφουσιν οὐκ ἀληθείας
φροντίζοντες γράφουσι, καθὰ προεῖπον, ἀλλὰ μᾶλλον παίζοντες καὶ
τέχνη τοῦτο ποιοῦντες, πρὸς ἀπάτην τῶν ἀνθρώπων, ἵν' ἐν τῷ δια-
40 πέμπεσθαι τὰς ἐπιστολάς, τὰς μὲν τῶν λαῶν ἀκοὰς ἀπασχολεῖσθαι
περὶ ταῦτα ποιήσωσι, κερδάνωσι δὲ τὸν χρόνον τοῦ κατηγορεῖσθαι αὐ-
τοί, καὶ λαθόντες ὥς ἀσεβοῦντες, ἔχωσι χώραν ἐπεκτεῖναι τὴν αἵρε-
σιν, ὥς γάγγραιναν, ἔχουσιν νομὴν πανταχοῦ.

6. Πάντα γοῦν κινουῖσι καὶ ταραττοῦσι, καὶ οὐδὲ οὕτω τοῖς
 ἑαυτῶν ἀρκοῦνται· κατ' ἐνιαυτὸν γάρ, ὡς οἱ τὰς διαθήκας γράφοντες,
 συνερχόμενοι καὶ αὐτοί, προσποιοῦνται περὶ πίστεως γράφειν, ἵνα
 καὶ ἐν τούτῳ γέλωτα μᾶλλον καὶ αἰσχύνῃν ὀφλήσωσιν, ὅτι μὴ παρ'
 ἑτέρων, ἀλλὰ παρ' αὐτῶν τὰ αὐτῶν ἐκβάλλεται. Εἰ γὰρ ἐθάρρουν οἱς
 ἔγραφον προτέροις, οὐκ ἂν δευτέρα γράφειν ἐζήτουν· οὐδὲ πάλιν ἀφέν- 5
 τες ἐκεῖνα, ταῦτα νῦν ἔγραφον ἅπερ, πάντως τοῦτο μελετήσαντες,
 πάλιν ἀλλάξουσιν, ἐὰν ὀλίγος πάγυ παρέλθῃ χρόνος, καὶ πρόφασιν
 λάβωσι τοῦ συνήθως τισὶν ἐπιβουλεύειν. Τότε γάρ, ὅταν ἐπιβουλεύ-
 σωσι, μάλιστα προσποιοῦνται περὶ πίστεως γράφειν, ἵνα, ὡς ὁ Πι- 10
 λᾶτος ἐνίστατο τὰς χεῖρας, οὕτω καὶ οὗτοι δράκοντες ἀποκτείνωσι
 τοὺς εἰς Χριστὸν εὐσεβοῦντας· καὶ ἵνα, ὡς περὶ πίστεως ὀρίζοντες
 δόξωσιν, ὡς πολλάκις εἶπον, φεύγειν τὸ τῆς ἑτεροδοξίας ἐγκλημα
 Ἄλλ' οὔτε λαθεῖν, οὔτε φυγεῖν δυνήσονται· ἕως γὰρ ἑαυτοῖς ἀπολο-
 γοῦνται, ἑαυτῶν ἀεὶ κατήγοροι γίνονται, καὶ δικαίως γε· οὐ γὰρ 15
 τοῖς ἐλέγχουσιν αὐτοὺς ἀποκρίνονται, ἀλλ' ἑαυτούς, ὡς βούλονται,
 πείθουσι. Πότε οὖν, τοῦ ὑπευθύνου κρίνοντος ἑαυτὸν, λύσις γίνεται
 τοῦ ἐγκλήματος; Διὰ τοῦτο γοῦν ἀεὶ γράφουσι, καὶ ἀεὶ τὰ ἴδια
 μεταποιοῦντες, ἄδηλον ἔχουσι τὴν πίστιν, μᾶλλον δὲ φανεράν ἔχουσι
 τὴν ἀπιστίαν καὶ τὴν κακοφροσύνην. Πάσχειν δέ μοι τοῦτο δοκοῦσιν 20
 εἰκότως. Ἐπειδὴ γάρ, τῆς ἀληθείας ἀποστάντες, καὶ θέλοντες ἀνα-
 τρέψαι τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν γραφεῖσαν καλῶς, ἡγάπησαν, κατὰ τὸ
 γεγραμμένον, κινεῖν πόδας ἑαυτῶν¹, διὰ τοῦτο καὶ οὗτοι ὡς ἡ ποτε
 Ἱερουσαλήμ, κεκοπιάκασιν καὶ κάμνουσιν ἐν ταῖς μεταβολαῖς, ἄλλοτε
 ἄλλα γράφοντες, μόνον ἵνα τοὺς χρόνους κερδάνωσι, καὶ διαμείνωσι 25
 χριστομάχοι τοὺς ἀνθρώπους πλανῶντες.

7. Τίς οὖν, ὃ μάλιστα μέλει ἀληθείας, ἔτι τούτων ἀνέχεσθαι
 θελήσει; Τίς γράφοντας αὐτοὺς οὐκ ἀποστραφήσεται δικαίως; Τίς οὐκ
 ἂν καταγνώσεται τῆς τόλμης αὐτῶν; Ὀλίγοι γὰρ ὄντες τὸν ἀριθμὸν
 θέλουσι τὰ ἑαυτῶν ὑπὲρ πάντων ἰσχύειν· τὰ τε ἑαυτῶν συγκροτήματα 30
 ἐν γωνίαις γινόμενα καὶ ὑποπτα τυγχάνοντα βουλόμενοι κρατεῖν, βιά-
 ζονται λύειν καὶ ἀκυροῦν τὴν οἰκουμενικὴν γενομένην ἄδολον καὶ
 καθαρὰν σύνοδον· καὶ ἄνθρωποι, διὰ τὸ συνηγορεῖν τῇ χριστομάχῳ
 αἰρέσει προαχθέντες παρὰ τῶν περὶ Εὐσέβιον, τολμῶσιν ὀρίζειν περὶ
 πίστεως, καὶ ὀφείλοντες ὡς ὑπεύθυνοι κρίνεσθαι, κρίνουν, ὡς οἱ περὶ 35
 Καϊάφαν, ἐπιχειροῦσι καὶ αὐτοί· καὶ Θαλίαν ποιοῦσι πιστεῦεσθαι
 θέλοντες, οἱ μὴδὲ πῶς πιστεύουσι γινώσκοντες. Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν,
 ὅτι διὰ τὴν τοῦ Ἀρείου μανίαν Σεκοῦνδος μὲν ὁ Πενταπολίτης, ὁ
 πάλαι πολλάκις καθαιρεθείς, ἐδέχθη παρ' αὐτῶν, προεβλήθησαν
 δὲ Γεώργιος, ὁ νῦν ἐν Λαοδικείᾳ, καὶ Λεόντιος ὁ ἀπόκοπος, καὶ 40
 πρὸ αὐτοῦ Στέφανος, καὶ Θεόδωρος ὁ ἐν Ἡρακλείᾳ; Καὶ γὰρ

1. Ἱερ. 14, 10.

καὶ πρότερον ἀπὸ τοῦ πρεσβυτέρου καθαιρεθέντες, ὕστερον διὰ τὴν ἀσέβειαν ἐκλήθησαν ἐπίσκοποι Οὐρσάκιός τε καὶ Οὐάλης, οἵτινες καὶ τὴν ἀρχὴν ὡς νεώτεροι, παρ' Ἀρείου κατηχήθησαν· Ἀκάκιός τε καὶ Πατρόφιλος καὶ Νάρκισσος, οἱ πρὸς πᾶσαν ἀσέβειαν τολμηρότατοι· οὗτοι μὲν οὖν καὶ ἐν τῇ κατὰ Σαρδικὴν γενομένῃ μεγάλῃ συνόδῳ καθηρέθησαν· Εὐστάθιος τε ὁ νῦν ἐν Σεβαστείᾳ, Δημόφιλός τε καὶ Γερμίνιος καὶ Εὐδόξιος, καὶ Βασίλειος, συνήγοροι τῆς ἀσεβείας ὄντες, εἰς τοῦτο προήχθησαν. Περὶ γὰρ τῶν νῦν Κεκροπίου, καὶ τοῦ λεγομένου Αὐξεντίου, καὶ Ἐπικτήτου τοῦ ὑποκριτοῦ, περιττὸν ἐστὶ
 10 καὶ λέγειν, φανεροῦ πᾶσιν ὄντος, πῶς καὶ διὰ ποίας προφάσεις καὶ παρὰ τίνων ἐχθρῶν καὶ οὗτοι προεβλήθησαν ὑποκρίνασθαι τὰς κατὰ τῶν ἐπιβουλευθέντων ἐπισκόπων ὀρθοδόξων συκοφαντίας· ὅτι καὶ οὗτοι, καίτοι ἀπὸ ὀγδοήκοντα μονῶν τυγχάνοντες, καὶ μὴ γινωσκόμενοι παρὰ τῶν λαῶν, ὁμῶς διὰ τὴν ἀσέβειαν ἐπραγματεύσαντο
 15 το ἑαυτοῖς τὸ ὄνομα τοῦ ἐπισκόπου. Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ Γεώργιον ἀπὸ τῆς Καππαδοκίας τινὰ μισθωσάμενοι, θέλουσι νῦν ἀποστεῖλαι πρὸς ὑμᾶς. Ἄλλ' οὐδὲ περὶ τούτου λόγος οὐδεὶς. Φήμῃ γὰρ ἐν τοῖς μέρεσιν ἐστὶ τούτοις, ὅτι μηδύλως Χριστιανός ἐστιν οὗτος, ἀλλὰ μᾶλλον τὰ τῶν εἰδώλων ἐζήλωσε, καὶ τὸν τρόπον ἐστὶ δῆμιος· διὸ καὶ
 20 τοιοῦτον αὐτὸν ὄντα προσελάβοντο, ὥστε ἀδικεῖν, ἀρπάζειν, φονεῦειν δύνασθαι· ταῦτα γὰρ πλέον ἤσκησε, καὶ οὐδὲλως οἶδε τὰ ἴδια τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως.

8. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν τοιαῦτα μηχανῶνται κατὰ τῆς ἀληθείας· ἡ δὲ γνώμη τούτων ἐκδηλος ἐστὶ πᾶσι, κἂν μυριάκις ὡς ἐγγέλυες
 25 ἐξελεῖν ἐπιχειρῶσι καὶ λαμβάνειν ὡς χριστομάχοι. Διὰ τοῦτο παρακαλῶ, μηδεὶς ὑμῶν ἀπατάσθω, μηδεὶς ὑμῶν ὑφαρπαζέσθω· ἀλλὰ μᾶλλον, ὡς Ἰουδαϊκῆς ἀσεβείας ἐπιβαινούσης κατὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, πάντες ζηλώσατε τῷ Κυρίῳ· καὶ κατέχων ἕκαστος τὴν ἐκ Πατέρων πίστιν, ἣν καὶ οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες ὑπέμνησαν
 30 γράψαντες, μὴ ἀνασχέσθω τῶν κατ' αὐτῆς καινοτομεῖν ἐπιχειρούντων. Κἂν γὰρ τὰς ἀπὸ τῶν Γραφῶν λέξεις γράψωσι, μὴ ἀνέχεσθε τῶν γραφόντων· κἂν τὰ ῥήματα τῆς ὀρθοδοξίας φθέγγωνται, μηδ' οὕτως τοῖς λαλοῦσι προσέχετε. Οὐ γὰρ ὀρθῇ διανοίᾳ λαλοῦσιν, ἀλλ' ὡς ἐνδυμα προβάτου τὰ ῥήματα περιβαλλόμενοι, ἐνδοθεν τὰ τοῦ Ἀρείου
 35 φρονοῦσιν, ὡς ὁ τῶν αἱρέσεων καθηγεμὼν διάβολος. Καὶ γὰρ κἀκεῖνος ἐλάλει μὲν τὰ ἐκ τῶν Γραφῶν, ἐφιμώθη δὲ παρὰ τοῦ Σωτῆρος. Εἰ γὰρ ὁ ἔλεγε, καὶ ἐφρόνει, οὐκ ἂν ἐξέπεσεν ἐκ τῶν οὐρανῶν· νῦν δέ, τῷ φρονήματι πεσὼν, ὑποκρίνεται τοῖς ῥήμασιν ὁ πανοῦργος· πολλάκις δὲ καὶ δι' Ἑλληνικῆς κομψολογίας, καὶ τοῖς αὐτῆς σοφίσμασι πειράζει
 40 πλανᾶν ὁ κακοθελής. Εἰ μὲν οὖν παρὰ ὀρθοδόξων ἦν τὰ γραφόμενα, οἷα ἂν ἐγεγόνει παρὰ τοῦ μεγάλου καὶ ὁμολογητοῦ Ὁσίου, καὶ Μαξιμίνου τοῦ τῆς Γαλλίας, ἢ τοῦ διαδεξαμένου τούτου, ἢ παρὰ Φιλογονίου καὶ Εὐσταθίου τῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἢ Ἰουλίου καὶ Λιβερίου

τῶν ἐπισκόπων Ῥώμης, ἡ Κυριακοῦ τοῦ τῆς Μυσίας, ἡ Πιστοῦ καὶ Ἀρισταίου τῶν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος ἐπισκόπων, ἡ Σιλβέστρου καὶ Πρωτογένους τοῦ τῆς Δακίας, ἡ Λεοντίου καὶ Εὐψυχίου τῶν τῆς Καππαδοκίας ἐπισκόπων, ἡ Κεκιλιανοῦ τοῦ τῆς Ἀφρικῆς, ἡ Εὐστοργίου τοῦ τῆς Ἰταλίας, ἡ Καπίτῳνος τοῦ τῆς Συκελίας, ἡ Μακαρίου τοῦ τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἡ Ἀλεξάνδρου τοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, 5
 3 Παιδέρωτος τοῦ τῆς Ἡρακλείας, ἡ τῶν μεγάλων Μελετίου καὶ Βασιλείου, καὶ Λογγιανοῦ, καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς τῶν ἀπὸ τῆς Ἀρμενίας καὶ τοῦ Πόντου, ἡ Λούπου καὶ Ἀμφίωνος τῶν ἀπὸ τῆς Κιλικίας, ἡ Ἰακώβου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ τῶν ἀπὸ τῆς μέσης τῶν ποταμῶν, ἡ τοῦ 10
 ἡμετέρου τοῦ μακαρίου Ἀλεξάνδρου, καὶ τῶν ὁμοδόξων αὐτοῖς, οὐδὲν ἦν ἐν τοῖς γραφομένοις ὑποπτεύειν· ἄδολος γὰρ καὶ ἀπλοῦς ἐστὶν ὁ τῶν ἀποστολικῶν ἀνδρῶν τρόπος.

9. Ἐπειδὴ δὲ παρὰ τῶν συνηγορεῖν τῇ αἵρέσει χάριν μισθωθέντων ἐστὶ τὰ γραφέντα, κατὰ δὲ τὴν θείαν παροιμίαν, «Οἱ λόγοι τῶν 15
 ἀσεβῶν εἰσι δόλιοι¹», καί, «Στόμα ἀσεβῶν ἀποκρίνεται κακὰ²», καί, «Κυβερνῶσιν ἀσεβεῖς δόλους³» γρηγορεῖν δεῖ, ὡς εἶπεν ὁ Κύριος, ἀδελφοί, καὶ νῆφειν, μὴ τις ἐκ τῆς κομφολογίας καὶ πανουργίας ἀπάτῃ γένηται, μὴ τῷ ὀνόματι τις ἐλθῇ λέγων, ὅτι Κἀγὼ τὸν Χριστὸν καταγγέλλω, καὶ μετ' ὀλίγον Ἀντίχριστος γνωσθῇ. Ἀντίχριστοι 20
 δὲ οὗτοι τυγχάνουσιν, ὅσοι διὰ τὴν Ἀρείου μανίαν ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς. Τί γὰρ λείπει παρ' ὑμῖν, ἵνα ἐξωθέν τις ὑμῖν ἐπιδημήσῃ; Ἡ τίνας αἱ κατ' Αἰγύπτου καὶ Λιβύας καὶ τὴν Ἀλεξανδρείαν Ἐκκλησίαι χρεῖαν ἔχουσιν, ἵνα, ἀντὶ ξύλων καὶ φορτίων πραγματευόμενοι τὴν ἐπισκοπὴν, ἐπιβαίνωσι ταῖς μὴ προσηκούσαις αὐτοῖς Ἐκκλησίαις; 25
 Τίς οὐκ οἶδε, τίς οὐ θεωρεῖ λευκῶς, ὅτι ταῦτα πάντα πράττουσι διὰ τὴν ὑπὲρ τῆς ἀσεβείας σύστασιν; Διὰ τοῦτο, κἂν ἐνεοὺς ἑαυτοὺς ποιῶσι, κἂν μείζονα κράσπεδα τῶν Φαρισαίων περιδήσωσιν ἑαυτοῖς, καὶ πλατύνωσιν ἑαυτοὺς τοῖς φθέγμασι, καὶ τὸν τόνον ἀσκήσωσι τῆς φωνῆς, οὐκ ὀφείλουσι πιστεύεσθαι· οὐ γὰρ ἡ λέξις, ἀλλ' ἡ διάνοια 30
 καὶ ἡ μετ' εὐσεβείας ἀγωγὴ συνίστησι τὸν πιστόν. Διὰ τοῦτο οἱ Σαδδουκαῖοι καὶ οἱ Ἡραδιανοί, καίπερ τὸν νόμον διὰ χειλέων ἔχοντες ἐντεράπησαν παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἀκούσαντες· «Πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς Γραφὰς μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ.⁴» Καὶ δέδεικται πᾶσιν, ὅτι καὶ οἱ δοκοῦντες τὸν νόμον λαλεῖν ἠλέγχθησαν τὴν διάνοιαν ὄντες 35
 αἵρετικοὶ καὶ θεομάχοι. Ἄλλους μὲν οὖν ἐπλάνησαν τοιαῦτα λέγοντες· τὸν δὲ Κύριον γενόμενον ἄνθρωπον οὐκ ἠδυνήθησαν ἀπατῆσαι· ὁ Λόγος γὰρ σὰρξ ἐγένετο, ὁ γινώσκων τοὺς διαλογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων, ὅτι εἰσὶ μάταιοι·⁵ οὕτω γὰρ καὶ Ἰουδαίους ὑφαρπάζοντας ἠλεγξε, λέγων· «Εἰ ὁ Θεὸς Πατὴρ ὑμῶν ἦν, ἡγαπᾶτέ με ἅ· ἐγὼ γὰρ ἐκ τοῦ 40

1. Παρμ. 12, 6. 2. Παρμ. 15, 28. 3. Παρμ. 12, 5. 4. Ματθ. 22, 9.
 5. Ψαλμ. 93, 11.

Πατρός ἐξῆλθον, καὶ ἦκω πρὸς ὑμᾶς.¹» Οὕτω μοι καὶ νῦν οὗτοι δοκοῦσι ποιεῖν κρύπτουσι γὰρ ἃ φρονοῦσι, καὶ λοιπὸν εἰς τὸ γράφειν χρῶνται παρὰ τῶν Γραφῶν τὰς λέξεις, ἵν' ἐν αὐταῖς δελεάσαντες ὑποσύρῳσιν εἰς τὴν ἰδίαν κακίαν τοὺς ἀγνοοῦντας.

- 5 10. Θεάσασθε δέ, εἰ μὴ οὕτως ἔχει. Εἰ μὲν γάρ, μηδενὸς ὑποκειμένου, γράφουσι περὶ πίστεως, περιττὸν τὸ ἐπιχειρήμα, τάχα δὲ καὶ ἐπιβλαβές, ὅτι, μηδεμιᾶς ζητήσεως οὐσῆς, αὐτοὶ πρόφασιν λογομαχίας παρέχουσιν ἀνασκευάζοντες τὰς ἀκάκους τῶν ἀδελφῶν καρδίας, καὶ παρασπείροντες ἃ μὴδὲ εἰς νοῦν αὐτῶν ποτε ἀνέβη· εἰ δὲ διὰ
10 τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν ἀπολογοῦμενοι γράφειν ἐπιχειροῦσιν, ἔδει τῶν φύντων κακῶν τὰ σπέρματα προανελεῖν, καὶ τοὺς τὰ σπέρματα παρασχόντας στηλιτεῦσαι, καὶ οὕτως τὰ ἀντ' ἐκείνων γράφειν ὀρθῶς, ἢ ἐκδικαῖν φανερώς τὰ Ἀρείου, ἵνα μὴ κεκρυμμένως, ἀλλὰ φανερώς χριστομάχοι δεικνύωνται, καὶ πάντες αὐτοὺς φεύγωσιν ὡς ἀπὸ προσ-
15 ὥπου ὄφews. Νῦν δὲ κάκεινα κρύπτουσι, καὶ περὶ ἄλλων προσποιούμενοι γράφουσι· καὶ ὡς περ ἱατρὸς κληθεὶς πρὸς πληγέντα καὶ κάμνοντα, καὶ εἰσελθὼν περὶ μὲν τῶν τραυμάτων μηδὲν λέγοι, περὶ δὲ τῶν ὑγιαίνόντων μελῶν διαλέγοιτο, πολλῆς ἂν ἐμβροντησίας καταγνωσθεῖη, ὅτι ὧν μὲν χάριν εἰσῆλθε, σιωπᾷ, τῶν δὲ ἄλλων, ὧν οὐκ
20 ἔστι χρεῖα αὐτοῦ, διαλέγεται· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οὗτοι τὰ μὲν τῆς αἰρέσεως αὐτῶν ἀφίᾳσιν, ἕτερα δὲ γράφειν ἐπιχειροῦσιν. Ἐδει δέ, εἴπερ περὶ πίστεως ἐφρόντιζον, καὶ τὸν Χριστὸν ἡγάπων, πρῶτον τὰ κατ' αὐτοῦ βλάσφημα ῥήματα προανελεῖν, καὶ οὕτως ἀντ' ἐκείνων τοὺς ὑγιεινοὺς λέγειν τε καὶ γράφειν λόγους. Ἀλλ' οὔτε αὐτοὶ τοῦτο
25 ποιοῦσιν, οὔτε τοὺς θέλοντας ποιεῖν ἐπιτρέπουσιν, ἢ ἀγνοοῦντες, ἢ τέχνη πανουργίας χρώμενοι.

11. Εἰ μὲν οὖν ἀγνοοῦντες τοῦτο πάσχουσι, προπετείας ἂν ἐγκαλοῖντο, ὅτι περὶ ὧν οὐκ ἴσασι, διαβεβαιοῦνται· εἰ δὲ γινώσκοντες ἃ προσποιοῦνται, μέλζων κατ' αὐτῶν ἢ κατάγνωσις, ὅτι περὶ μὲν τῶν
30 ἰδίων βουλευόμενοι, πάρεργον οὐδὲν τίθενται· περὶ δὲ τῆς εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν πίστεως γράφοντες, καίζουσι, καὶ πάντα μᾶλλον ἢ ἀληθεύουσι· καὶ κρύπτουσι μὲν, περὶ ὧν ἡ αἵρεσις αὐτῶν ἐγκαλεῖται, λέγουσι δὲ τὰς ἀπὸ τῶν Γραφῶν λέξεις. Ἔστι δὲ τοῦτο κλοπὴ τῆς ἀληθείας ἀντικρυς, καὶ πάσης ἀδικίας μεστόν· καὶ τοῦτο εὖ οἶδ' ὅτι καὶ ἡ ὑμε-
35 τέρα θεοσέβεια συνορᾷν ἐκ τούτων καλῶς δυνήσεται. Οὐδεὶς γὰρ ἐγκαλούμενος περὶ μοιχείας ἀπολογεῖται περὶ κλοπῆς, οὐδὲ φόνου τις ἐγκλήματα διώκων ἀνέχεται τῶν κατηγορουμένων, εἰ ἀπολογοῖντο λέγοντες, οὐκ ἐπιωρκήσαμεν, ἀλλὰ καὶ τὴν παρακαταθήκην ἐφυλάξαμεν· μᾶλλον γὰρ ἔστι τοῦτο παίγνιον ἢ λύσις ἐγκλήματος καὶ ἀλη-
40 θείας ἀπόδειξις. Τί γὰρ φόνος πρὸς παρακαταθήκην; ἢ τί μοιχεία πρὸς κλοπὴν; Εἰ γὰρ καὶ ἀλλήλων ἔχονται αἱ κακίαι ἐκ τῆς αὐτῆς καρδίας

ἐξερχόμεναι, ἀλλ' ὡς πρὸς τὸ λῦσαι τὸ πλημμεληθέν, οὐδεμίαν εἰς
 τοῦτο πρὸς ἑαυτὰς ἔχουσι τὴν κοινωνίαν. Ὁ οὖν Ἀχαρ, ὡς ἐν τῷ
 Ἰησοῦ τῷ τοῦ Ναυῆ γέγραπται, ἐγκαλούμενος περὶ κλοπῆς, οὐ τὴν
 ἐν τοῖς πολέμοις εὐνοίαν προφέρων ἀπελογεῖτο, ἀλλ' ἐλεγχθεὶς ἐν
 τῷ κλέμματι, λίθοις ἐβλήθη παρὰ πάντων.¹ Καὶ Σαοὺλ δὲ ὀλιγωρίας
 καὶ παρανομίας ἐγκαλούμενος, οὐδὲν ὤνησεν ἐν ἄλλοις προφασίζο-
 μένος. Οὐδὲ γὰρ ἡ ἐν ἄλλοις ἀπολογία λύσιν ἄλλων ἐγκλημάτων ἐργά-
 ζεται· ἀλλ' εἰ ἄρα δεῖ νομίμως καὶ δικαίως πάντα πράττειν, προσήκει
 περὶ ὧν ἐγκαλεῖται τις, περὶ τούτων καὶ ἀπολογεῖσθαι, καὶ ἡ δει-
 κνύειν, ὅτι μὴ πεποίηκεν, ἢ ὁμολογεῖν, εἰ ἐλέγχοιτο, μηκέτι δρᾶν
 μηδὲ ποιῆσιν τὰ αὐτά. Ἄν δὲ ἄρα πεποίηκε καὶ δέδρακε, καὶ μῆτε
 ὁμολογοίῃ, ἀλλὰ καὶ κρύπτων, ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων λέγοι· δηλὸς ἐστὶν
 οὐκ ὀρθῶς πράξας, ἀλλὰ καὶ συνειδῶς αὐτὸς ἑαυτῷ παρανομῶν.
 Τί δὲ δεῖ λόγων μακρῶν, ὅπου γε καὶ αὐτοὶ οὗτοι κατήγοροι τῆς
 Ἀρειανῆς αἰρέσεώς εἰσιν; Εἰ γὰρ οὐ θαρροῦσιν εἰπεῖν, ἀλλὰ μᾶλλον
 κρύπτουσι τὰ ἐκείνων τῆς βλασφημίας ῥήματα, δηλοὶ εἰσι γινώσκοντες
 ξένην καὶ ἄλλοτριαν τῆς ἀληθείας εἶναι τὴν αἵρεσιν ταύτην. Ἐπειδὴ
 δὲ κρύπτουσιν αὐτοὶ καὶ φοβοῦνται λέγειν, ἀναγκαῖον ἡμᾶς ἀποδῦσαι
 τὸ κάλυμμα τῆς ἀσεβείας, καὶ δειγματίσαι τὴν αἵρεσιν, εἰδότας δὲ τότε
 οἱ περὶ Ἀρειον ἔλεγον, καὶ πῶς ἐξεβλήθησαν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας,²⁰
 καὶ καθηρέθησαν ἀπὸ τοῦ κλήρου· συγγνώμην μέντοι πρότερον αἰτη-
 σαμένους, ἐφ' οἷς μέλλομεν προφέρειν ρυπαροὺς ῥήμασιν· ὅτι μὴ
 φρονοῦντες, ἀλλὰ ἐλέγχοντες τοὺς αἰρετικούς, λέγομεν ταῦτα.

12. Ὁ τοίνυν μακαρίτης Ἀλέξανδρος ὁ ἐπίσκοπος ἐξέβαλε τὸν
 Ἀρειον τῆς Ἐκκλησίας φρονοῦντα καὶ λέγοντα ταῦτα· «Οὐκ αἰεὶ ὁ
 Θεὸς Πατὴρ ἦν, οὐκ αἰεὶ ἦν ὁ Υἱός· ἀλλὰ πάντων ὄντων ἐξ οὐκ ὄντων,
 καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐξ οὐκ ὄντων ἐστὶ· καὶ πάντων ὄντων κτισμάτων,
 καὶ αὐτὸς κτίσμα καὶ ποίημά ἐστι· καὶ πάντων οὐκ ὄντων πρότερον,
 ἀλλ' ἐπιγενομένων, καὶ αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἦν ποτε, ὅτε οὐκ
 ἦν πρὶν γεννηθῆναι, ἀλλ' ἀρχὴν ἔχει τοῦ εἶναι· τότε γὰρ γέγονεν, ὅτε
 βεβούληται αὐτὸν ὁ Θεὸς δημιουργῆσαι· ἐν γὰρ τῶν πάντων ἔργων
 ἐστὶ καὶ αὐτός· καὶ ὅτι τῇ μὲν φύσει τρεπτός ἐστι, τῷ δὲ ἰδίῳ αὐτε-
 ξουσίῳ, ὡς βούλεται, μένει καλός· ὅτε μέντοι θέλει, δύναται τρέπε-
 σθαι καὶ αὐτὸς ὥσπερ καὶ τὰ πάντα. Διὰ τοῦτο γὰρ ὁ Θεός, προγι-
 νώσκων ἔσεσθαι καλὸν αὐτόν, προλαβὼν ταύτην αὐτῷ τὴν δόξαν
 δέδωκεν, ἣν ἂν καὶ ἐκ τῆς ἀρετῆς ἔσχε μετὰ ταῦτα· ὥστε ἐξ ἔργων
 αὐτοῦ, ὧν προέγνω ὁ Θεός, τοιοῦτον αὐτόν νῦν γεγονέναι.» Λέγουσι
 γοῦν, ὅτι «Οὐδὲ Θεὸς ἀληθινός ἐστιν ὁ Χριστός, ἀλλὰ μετοχῇ καὶ
 αὐτός, ὥσπερ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες, λέγεται Θεός.» Προστιθέασι δὲ
 καὶ τοῦτο, ὅτι «Οὐκ ἐστὶν αὐτὸς ὁ ἐν τῷ Πατρὶ φύσει, καὶ ἴδιος τῆς
 οὐσίας αὐτοῦ Λόγος, καὶ ἡ ἰδίᾳ Σοφία, ἐν ἣ καὶ τοῦτον πεποίηκε τὸν

1. Περβλ. Ἰησ. Ν. 7, 25-26.

- κόσμον· ἀλλ' ἄλλος μὲν ἔστιν ὁ ἐν τῷ Πατρὶ ἴδιος αὐτοῦ λόγος, καὶ ἄλλη ἢ ἐν τῷ Πατρὶ ἴδια αὐτοῦ σοφία, ἐν ἣ σοφίᾳ, καὶ τοῦτον τὸν Λόγον πεποίηκεν· αὐτὸς δὲ οὗτος ὁ Κύριος κατ' ἐπίνοιαν λέγεται Λόγος διὰ τὰ λογικά, καὶ κατ' ἐπίνοιαν λέγεται Σοφία διὰ τὰ σοφί-
 5 ζόμενα.» Ἀμέλει φασίν, ὅτι «Ξένων πάντων καὶ ἀλλοτρίων ὄντων κατὰ τὴν οὐσίαν τοῦ Πατρὸς, οὕτω καὶ αὐτὸς ξένος μὲν καὶ ἀλλότριος κατὰ πάντα τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἐστί, τῶν δὲ γεννητῶν καὶ κτισμάτων ἴδιος καὶ εἰς τυγχάνει· κτίσμα γάρ ἐστι καὶ ποίημα καὶ ἔργον.» Πάλιν τέ φασιν ὅτι «Οὐχ ἡμᾶς ἔκτισε δι' ἐκεῖνον, ἀλλ' ἐκεῖνον δι'
 10 ἡμᾶς. Ἦν γάρ, φασί, μόνος ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἦν ὁ Λόγος σὺν αὐτῷ· εἰτα θελήσας ἡμᾶς δημιουργῆσαι, τότε πεποίηκε τοῦτον, καὶ ἄρ' οὐ γέγονεν, ὠνόμασεν αὐτὸν Λόγον, καὶ Υἱὸν καὶ Σοφίαν, ἵνα ἡμᾶς δι' αὐτοῦ δημιουργήσῃ· καὶ ὥσπερ τὰ πάντα βουλήματι τοῦ Θεοῦ οὐκ ὄντα πρότερον, ὑπέστη· οὕτω καὶ αὐτὸς τῷ βουλήματι τοῦ Θεοῦ,
 15 οὐκ ὦν πρότερον γέγονεν. Οὐ γάρ ἐστι τοῦ Πατρὸς ἴδιον καὶ φύσει γέννημα ὁ Λόγος, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς χάριτι γέγονεν. Ὁ γάρ ὦν Θεός τὸν μὴ ὄντα Υἱὸν πεποίηκε τῇ βουλῇ, ἐν ἣ καὶ τὰ πάντα πεποίηκε, καὶ ἐδημιούργησε, καὶ ἔκτισε, καὶ γενέσθαι ἠθέλησε.» Καὶ γάρ καὶ τοῦτο λέγουσιν, ὅτι «Οὐκ ἔστιν ὁ Χριστὸς ἡ φυσικὴ καὶ ἀληθινὴ
 20 δύναμις τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' ὥσπερ ἡ κάμνη καὶ ὁ βροῦχος λέγονται δύναμις¹, οὕτω καὶ αὐτὸς λέγεται δύναμις τοῦ Πατρὸς.» Πρὸς τοῦτοις ἔλεγεν, ὅτι «Τῷ Υἱῷ ὁ Πατὴρ ἄρρητος ὑπάρχει· καὶ οὔτε ὁρᾶν, οὔτε γινώσκειν τελείως καὶ ἀκριβῶς δύναται ὁ Υἱὸς τὸν Πατέρα. Ἀρχὴν γάρ ἔχων τοῦ εἶναι, οὐ δύναται τὸν ἀναρχον γινώσκειν· ἀλλὰ
 25 καὶ ὁ γινώσκει καὶ βλέπει, ἀναλόγως οἶδε τοὺς ἰδίοις μέτροις, καὶ βλέπει, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς γινώσκομεν καὶ βλέπομεν κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν.» Προσέτιθει δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι «Ὁ Υἱὸς οὐ μόνον τὸν Πατέρα τὸν ἴδιον οὐκ οἶδεν ἀκριβῶς, ἀλλ' οὐδὲ τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ οὐσίαν οἶδεν.»
 30 13. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα λέγων μὲν ὁ Ἀρειος, αἰρετικὸς ἀπεδείχθη. Ἐγὼ δὲ καὶ μόνον γράφων, ἐκάθαιρον ἑμαυτὸν ἐνθυμούμενος τὰ κατὰ τούτων, καὶ κρατῶν τὴν τῆς εὐσεβείας διάνοιαν. Καὶ γὰρ καὶ ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ οἱ συνελθόντες πάντες πανταχόθεν ἐπίσκοποι τὰς μὲν ἀκοὰς ἐπὶ τούτοις ἐκράτουν, παμψηφεί δὲ πάντες
 35 καὶ διὰ ταῦτα κατέκριναν τὴν αἵρεσιν ταύτην καὶ ἀνεθεμάτισαν, εἰπόντες ἀλλοτρίαν εἶναι καὶ ξένην ταύτην τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως. Οὐκ ἀνάγκη δὲ τοὺς κοίνακτας ἦγεν ἐπὶ τοῦτο, ἀλλὰ πάντες προαιρέσει τὴν ἀλήθειαν ἐξεδίκουν· πεποίηκας δὲ τοῦτο δικαίως καὶ ὀρθῶς. Ἀθεότης γὰρ ἐκ τούτων εἰσάγεται, καὶ μᾶλλον παρὰ τὰς Γραφὰς
 40 Ἰουδαϊσμός, ἔχων ἐγγὺς ἐπακολουθοῦντα τὸν Ἑλληνισμόν, ὥστε τὸν ταῦτα φρονοῦντα μηκέτι μηδὲ Χριστιανὸν καλεῖσθαι· ταῦτα

γὰρ πάντα τῶν Γραφῶν ἐστὶν ἐναντία. Ὁ μὲν γὰρ Ἰωάννης φησὶν·
 «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος.¹» οὗτοι δὲ φάσκουσιν· Οὐκ ἦν, πρὶν γεννηθῆ.
 Καὶ αὐτός δὲ πάλιν ἔγραψε· «Καὶ ἐσμεν ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ Ὑἱῷ
 αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ· οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς καὶ ἡ ζωὴ ἡ
 αἰώνιος.²» Οὗτοι δὲ ὥσπερ ἀντιμαχόμενοι φάσκουσι μὴ εἶναι τὸν
 Χριστὸν ἀληθινὸν Θεόν, ἀλλὰ κατὰ μετοχὴν καὶ αὐτὸν ὡς τὰ πάντα
 λέγεσθαι Θεόν. Καὶ ὁ μὲν Ἀπόστολος αἰτιάται τοὺς Ἕλληνας,
 ὅτι κτίσματα σέβουσι, λέγων· «Ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτί-
 σαντα Θεόν.³» οὗτοι δὲ κτίσμα λέγοντες τὸν Κύριον εἶναι, καὶ ὡς
 κτίσματι λατρεύοντες αὐτῷ, τί διαφέρουσιν Ἑλλήνων; Πῶς γὰρ εἰς
 τοῦτο φρονοῦσιν, οὐχὶ καὶ κατ' αὐτῶν ἐστὶ τὸ ἀνάγνωσμα, καὶ ὡς
 αὐτοὺς μεμφόμενός ἐστιν ὁ μακάριος Παῦλος; Καὶ ὁ μὲν Κύριός φησιν·
 «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐσμεν.⁴» καὶ «Ὁ ἐμὲ ἐωρακώς ἐώρακε τὸν
 Πατέρα.⁵» καὶ ὁ παρ' αὐτοῦ δὲ κηρύττειν ἀποσταλεῖς Ἀπόστολος
 γράφει· «Ὅς ὦν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως
 αὐτοῦ.⁶» οὗτοι δὲ τολμῶσι διαιρεῖν, καὶ ἀλλότριον αὐτὸν τῆς τοῦ
 Πατρὸς οὐσίας καὶ ἀδιότῃτος λέγειν, καὶ τρεπτὸν εἰσάγειν οἱ ἄθεοι,
 οὐ βλέποντες, ὅτι, ταῦτα λέγοντες, οὐκέτι ποιοῦσιν αὐτὸν ἐν μετὰ τοῦ
 Πατρὸς, ἀλλὰ μετὰ τῶν κτισμάτων. Τίς γὰρ οὐχ ὁρᾷ, ὅτι ἀδιαίρετόν
 ἐστὶ τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸ φῶς, καὶ ἴδιον αὐτοῦ συνυπάρχον τοῦ
 τῷ φύσει, καὶ οὐκ ἐπιγέγονεν ὕστερον; Εἴτα τοῦ Πατρὸς λέγοντος,
 «Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός⁷», καὶ τῶν Γραφῶν λεγουσῶν
 τοῦτον εἶναι τὸν τοῦ Πατρὸς Λόγον, ἐν ᾧ καὶ οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώ-
 θησαν⁸, καὶ ἀπλῶς πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο.⁹ οὗτοι, καινῶν ἐφευρε-
 ται δογμάτων καὶ πλασμάτων γενόμενοι, ἕτερον ἐπεισάγουσι λόγον,
 καὶ ἄλλην σοφίαν τοῦ Πατρὸς εἶναι, τοῦτον δὲ κατ' ἐπίνοιαν διὰ τὰ
 λογικὰ λέγεσθαι Λόγον καὶ Σοφίαν, οὐχ ὁρῶντες ἐκ τούτου τὸ ἀτοπον.
 14. Εἰ γὰρ δι' ἡμᾶς λέγεται κατ' ἐπίνοιαν Λόγος καὶ Σοφία,
 τί ἂν εἴη αὐτός, οὐκ ἂν εἴποιεν. Εἰ γὰρ ταῦτα αὐτὸν λέγουσιν εἶναι
 αἱ Γραφαί, οὗτοι δὲ ταῦτα εἶναι τὸν Κύριον οὐ θέλουσι, φανερώς οὐδὲ
 ὑπάρχειν αὐτὸν θέλουσιν οἱ ἄθεοι καὶ τῶν Γραφῶν ἐναντίοι. Καὶ
 τοῦτο οἱ μὲν πιστοὶ δύνανται παρ' αὐτῆς τε τῆς πατρικῆς φωνῆς,
 καὶ παρὰ τῶν προσκυνοῦντων αὐτὸν ἀγγέλων, καὶ τῶν περὶ αὐτοῦ
 γραψάντων ἁγίων μαθεῖν· οὗτοι δέ, ἐπεὶ τὴν διάνοιαν οὐκ ἔχουσι
 καθαρὰν, οὐδὲ δύνανται θείων ἐπακούειν καὶ θεολόγων ἀνδρῶν, δύν-
 νανται καὶ παρὰ τῶν ὁμοίων αὐτοῖς δαιμόνων μαθεῖν, ὅτι μὴ ὡς πολ-
 λῶν ὄντων ἀνεφάνουν, ἀλλὰ τοῦτον μόνον εἰδότες ἔλεγον· «Σὺ εἶ ὁ
 ἅγιος τοῦ Θεοῦ¹⁰, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ.¹¹» Καὶ γὰρ καὶ ὁ τὴν αἵρεσιν
 αὐτοῖς ὑποβαλὼν, πειράζων ἐν τῷ ὄρει, οὐκ ἔλεγεν· Εἰ καὶ σὺ Υἱὸς

1. Ἰω. 1, 1. 2. Α' Ἰω. 5, 20. 3. Ρωμ. 1, 25. 4. Ἰω. 10, 30.
 5. Ἰω. 14, 9. 6. Ἑβρ. 1, 3. 7. Ματθ. 17, 5. 8. Πρβλ. Ψαλμ. 32, 6.
 9. Ἰω. 1, 3. 10. Μάρκ. 1, 24. 11. Ματθ. 8, 29.

εἰ τοῦ Θεοῦ, ὡς ὄντων ἄλλων· ἀλλ', «Εἰ σὺ εἰ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ¹», ὡς μόνου ὄντος αὐτοῦ. Ἀλλ' οἱ θαυμαστοί, ὥσπερ Ἑλληνες, ἐκπεσόντες τῆς περὶ τοῦ ἐνὸς Θεοῦ ἐννοίας, εἰς πολυθεότητα κατήλθον, οὕτω καὶ οὗτοι, μὴ πιστεύοντες ἓνα εἶναι τὸν τοῦ Πατρὸς Λόγον, εἰς πολλῶν ἐπίνοιαν πεπιώκασιν· καὶ τὸν μὲν ὄντως ὄντα Θεὸν καὶ ἀληθινὸν Λόγον ἀρνοῦνται· κτίσμα δὲ αὐτὸν καὶ ἐνθυμεῖσθαι τετολμήκασιν, οὐ βλέποντες ὅσης ἀσεβείας μεστόν ἐστι τὸ φρόνημα. Εἰ γὰρ κτίσμα ἐστί, πῶς αὐτὸς τῶν κτισμάτων ἐστὶ δημιουργός; ἢ πῶς αὐτὸς ὁ Υἱὸς καὶ Σοφία καὶ Λόγος; Λόγος γὰρ οὐ κτίζεται, ἀλλὰ 10 γεννᾶται· καὶ τὸ κτίσμα οὐχὶ υἱός, ἀλλὰ ποιήμα. Καὶ εἰ τὰ κτίσματα δι' αὐτοῦ γέγονε, κτίσμα δὲ ἐστὶ καὶ αὐτός· διὰ τίνος ἄρα καὶ αὐτὸς γέγονεν; Ἀνάγκη γὰρ τὰ ποιήματα διὰ τίνος γίνεσθαι, ὥσπερ οὖν καὶ γέγονε διὰ τοῦ Λόγου, ὅτι μὴ αὐτὸς ἦν ποιήμα, ἀλλὰ Λόγος τοῦ Πατρὸς. Καὶ πάλιν, εἰ ἄλλη ἐστὶν ἢ ἐν τῷ Πατρὶ σοφία 15 παρὰ τὸν Κύριον, καὶ ἡ Σοφία ἐν σοφίᾳ γέγονεν. Εἰ δὲ Σοφία ἐστὶν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, εἴη ἂν καὶ ὁ Λόγος ἐν λόγῳ γεγονώς· καὶ εἰ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ὁ Υἱός, εἴη ἂν καὶ ὁ Υἱὸς ἐν τῷ υἱῷ ποιηθείς.

15. Πῶς τοίνυν ὁ Κύριος ἔλεγεν· «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ 20 Πατὴρ ἐν ἐμοί²», ὄντος ἐτέρου ἐν τῷ Πατρὶ, ἐν ᾧ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος γέγονε; Πῶς δὲ καὶ ὁ Ἰωάννης, ἀφείλς ἐκεῖνον, περὶ τούτου διηγεῖται λέγων· «Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν;³» Εἰ δὲ πάντα τὰ βουλήματι γινόμενα δι' αὐτοῦ γέγονε, πῶς καὶ αὐτὸς εἰς τῶν γενομένων ἐστί; Πῶς δὲ καὶ τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, «Δι' 25 ὃν τὰ πάντα καὶ δι' οὗ τὰ πάντα», οὗτοι λέγουσιν· Οὐχ ἡμεῖς δι' αὐτόν, ἀλλ' ἐκεῖνος δι' ἡμᾶς γέγονεν; Ἐδει γάρ, εἴπερ οὕτως ἦν, εἰπεῖν αὐτόν, Δι' οὗς γέγονεν ὁ Λόγος. Νῦν δὲ μὴ τοῦτο λέγων, ἀλλὰ, «δι' ὃν τὰ πάντα καὶ δι' οὗ τὰ πάντα⁴», δαίχνυσι τούτους αἰρετικούς καὶ συκοφάντας. Ἄλλως τε, εἰ τεθαρρήκασιν ἄλλον εἶναι Λόγον ἐν 30 τῷ Θεῷ, ἐπεὶ μὴ φανεράς ἔχουσι τὰς ἐκ τῶν Γραφῶν ἀποδείξεις, καὶ ἐν ἔργον αὐτοῦ δεικνύτωσαν, ἢ τοῦ Πατρὸς ἔργον χωρὶς τούτου τοῦ Λόγου γεγονός, ἵνα τινὰ δοκῶσι πρόφασιν ἔχειν τῆς ἑαυτῶν ἐπίνοίας. Τοῦ μὲν γὰρ ἀληθινοῦ Λόγου πᾶσιν ἐστὶ φανερά τὰ ἔργα, ὡς καὶ ἐξ αὐτῶν αὐτὸν ἀναλόγως θεωρεῖσθαι· ὡς γὰρ τὴν κτίσιν ὁρῶντες, δια- 35 νοούμεθα τὸν ταύτην κτίσαντα Θεόν, οὕτω βλέποντες μηδὲν ἄτακτον ἐν τοῖς γενομένοις, ἀλλὰ πάντα τάξει καὶ προνοίᾳ κινούμενά τε καὶ μένοντα, ἐνθυμούμεθα Λόγον εἶναι τοῦ Θεοῦ τὸν ἐπὶ πάντων ὄντα τε καὶ ἡγεμονεύοντα. Τοῦτο καὶ αἱ θείαι Γραφαὶ μαρτυροῦσι, λέγουσαι αὐτόν τε εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, καὶ ὅτι δι' αὐτοῦ τὰ πάντα γέ- 40 γονε, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν. Ἐκεῖνου δέ, περὶ οὗ λέγουσιν, οὐδὲν οὔτε ῥητὸν οὔτε ἔργον ὑπ' αὐτῶν δαίχνυται. Καὶ γὰρ καὶ

αὐτὸς ὁ Πατὴρ λέγων, «Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός¹», οὐδένα ἕτερον εἶναι παρ' αὐτὸν σημαίνει.

16. Οὐκοῦν κατὰ τοῦτο καὶ Μανιχαῖοις οἱ θαυμαστοὶ λοιπὸν προσετέθησαν. Καὶ γὰρ κἀκεῖνοι μόνον ἄχρις ὀνόματος ἀγαθὸν Θεὸν ὀνομάζουσι, καὶ ἔργον μὲν αὐτοῦ οὔτε βλέπομενον οὔτε ἀόρατον δεικνύειν δύνανται· τὸν δὲ ἀληθινὸν καὶ ὄντως ὄντα Θεόν, τὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ πάντων τῶν ἀοράτων ἀρνούμενοι, παντελῶς εἰσι μυθολόγοι. Τοῦτο δὲ καὶ οὗτοι πάσχειν μοι δοκοῦσιν οἱ κακόφρονες. Τοῦ γὰρ ἀληθινοῦ Λόγου καὶ μόνου ὄντος ἐν τῷ Πατρὶ τὰ ἔργα βλέπουσι, καὶ τοῦτον μὲν ἀρνοῦνται, ἄλλον δὲ ἑαυτοῖς ἀναπλάττονται λόγον, ὃν οὔτε ἐξ ἔργων οὔτε ἐξ ἀκοῆς ἀποδεικνύειν δύνανται· εἰ μὴ ἄρα σύνθετον τὸν Θεόν, ὡς ἄνθρωπον, λαλοῦντα καὶ ἀμείβοντα τοὺς λόγους, καὶ πάλιν οὕτως νοοῦντα καὶ σοφίζόμενον ὑπονοοῦντες μυθολογοῦσιν, οὐχ ὁρῶντες εἰς ὅσῃν ἁλογίαν ταῦτα λέγοντες ἐκπεπτώκασιν. Εἰ μὲν γὰρ ἐπισυμβαίνοντας ἔχει τοὺς λόγους, πολὺ τοῦτο ἄνθρωπον νομίζουσιν· εἰ δὲ καὶ ἐξ αὐτοῦ προφέρονται καὶ λοιπὸν ἀφανίζονται· μειζρόνως ἀσεβοῦσιν, ὅτι τὰ ἐκ τοῦ ὄντος εἰς τὸ μὴ εἶναι ἀναλύουσιν. Εἰ γὰρ ὅλως γεννᾷν αὐτὸν ὑπονοοῦσι, βέλτιόν ἐστι καὶ εὐσεβέστερον λέγειν ἐνὸς εἶναι Λόγου γεννήτορα τὸν Θεόν, ὃς ἐστι τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος αὐτοῦ, ἐν ᾧ καὶ οἱ θησαυροὶ τῆς γνώσεως πάσης εἰσὶν ἀπόκρυφοι, καὶ τοῦτον λέγειν εἶναι τε καὶ συνυπάρχειν τῷ ἑαυτοῦ Πατρὶ, δι' οὗ καὶ τὰ πάντα γέγονεν· ἡ πολλῶν μὴ φαινομένων Πατέρα νομίζειν τὸν Θεόν, ἢ ὡς ἐκ πολλῶν συγκεείμενον, ὡς ἄνθρωποπαθῆ καὶ ποικίλον, τὸν ἀπλοῦν ὄντα τῇ φύσει φαντάζεσθαι. Εἴτα τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· «Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία²», οὗτοι ταῖς πολλαῖς δυνάμεσι ἓνα καὶ τοῦτον συναριθμοῦσι, καὶ τό γε χεῖριστον, ὅτι τῇ κάμπῃ καὶ τοῖς ἄλλοις ἀλόγοις, τοῖς δι' ἐπιτιμίαν πεμπομένοις δι' αὐτοῦ, παραβάλλουσιν αὐτὸν οἱ παράνομοι. Εἴτα, τοῦ Κυρίου λέγοντος· «Οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱός³», καὶ πάλιν, «Οὐχ ὅτι τὸν Πατέρα τὸς εἶδον· εἰ μὴ ὁ ὢν παρὰ τοῦ Πατρὸς⁴» πῶς οὐκ ἀληθῶς εἰσὶν οὗτοι θεομάχοι, λέγοντες μῆτε ὁρᾶσθαι μῆτε ἐπιγινώσκεισθαι τὸν Πατέρα παρὰ τοῦ Υἱοῦ τελείως; Εἰ γὰρ ὁ Κύριος λέγει, «Καθὼς γινώσκει με ὁ Πατήρ, καὶ γὰρ γινώσκω τὸν Πατέρα⁵» οὐκ ἐκ μέρους δὲ γινώσκει ὁ Πατήρ τὸν Υἱόν· πῶς οὐ μαίνονται φλυαροῦντες, ὅτι ἐκ μέρους καὶ οὐ πλήρως γινώσκει ὁ Υἱὸς τὸν Πατέρα; Εἴτα εἰ ἀρχὴν ἔχει ὁ Υἱὸς εἰς τὸ εἶναι, ἀρχὴν δὲ ἔχει καὶ τὰ πάντα εἰς τὸ γεγενῆσθαι· τί τίνος ἐστὶ πρῶτον, λεγέτωσαν· Ἀλλ' οὔτε τι εἰπεῖν ἔχουσιν, οὔτε τοῦ Λόγου τοιαύτην ἀρχὴν δεικνύειν δύνανται οἱ πανοῦργοι. Τοῦ γὰρ Πατρὸς ἐστὶν ἀληθινὸν καὶ ἴδιον αὐτοῦ γέννημα, καὶ «Ἐν ἀρχῇ ἦν 40

1. Ματθ. 17, 5. 2. Α' Κορ. 1, 24. 3. Ματθ. 11, 27. 4. Ἰω. 6, 46.
5. Ἰω. 10, 15.

ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος.¹»
 Περὶ γὰρ τοῦ λέγειν αὐτοὺς μὴ εἰδέναι τὸν Υἱὸν τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν
 περιττόν ἐστι ἀποκρίνασθαι, εἰ μὴ μόνον μανίας αὐτῶν καταγινώ-
 σκειν, εἴ γε ἑαυτὸν οὐκ οἶδεν ὁ Λόγος, ὁ τοῖς πᾶσι τὴν γνώσιν τὴν
 5 περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ ἑαυτοῦ χαριζόμενος, καὶ μεμφόμενος τοὺς μὴ
 γινώσκοντας ἑαυτούς.

17. Ἀλλὰ γέγραπται, φασί· «Κύριος ἐκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ
 εἰς ἔργα αὐτοῦ.²» ἀπαιδευτοὶ καὶ τὰς φρένας ἐμβεβροντημένοι! Καὶ
 10 δοῦλος ἐν ταῖς Γραφαῖς ἐλέχθη, καὶ παιδίσκης υἱός, καὶ ἀρνίον καὶ πρό-
 βατον, καὶ ὅτι κεκοπίακε, καὶ ἐδίψησε, καὶ ἐτυπτήθη, καὶ πέπον-
 θεν. Ἀλλ' ἔχει τὴν πρόφασιν καὶ τὸ αἴτιον εὐλογον ἐγγὺς τὰ τοι-
 αῦτα πάλιν ἐκ τῶν Γραφῶν σημαινόμενα. Ἔστι δὲ τοῦτο, διότι
 ἄνθρωπος καὶ Υἱὸς ἀνθρώπου γέγονε, λαβὼν τὴν τοῦ δούλου μορ-
 φήν, ἥτις ἦν ἡ ἀνθρωπίνη σὰρξ. «Ὁ γὰρ Λόγος», φησὶν ὁ Ἰωάν-
 15 νης «σὰρξ ἐγένετο.³» Εἰ δὲ ἄνθρωπος γέγονεν, οὐ δεῖ τινὰς ἐπὶ ταῖς
 τοιαύταις φωναῖς σκανδαλίζεσθαι· ἀνθρώπου γὰρ ἰδίον ἐστὶ τὸ κτί-
 ζεσθαι, τὸ γίνεσθαι, τὸ πλάττεσθαι, τὸ κοπιᾶν, τὸ πάσχειν, τὸ ἀπο-
 θνήσκειν, τὸ ἐκ νεκρῶν ἐγείρεσθαι. Καὶ ὥσπερ Λόγος ὢν καὶ σοφία
 τοῦ Πατρὸς, ἔχει πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ αἰδίων, τὸ ἄτρεπτον, τὸ
 20 κατὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσιν ὁμοιον, τὸ μὴ πρότερον καὶ ὕστερον, ἀλλὰ
 τὸ συνυπάρχειν τῷ Πατρί, καὶ αὐτὸ τὸ τῆς θεότητος εἶδος αὐτὸν εἶναι,
 καὶ τὸ δημιουργικόν, καὶ τὸ μὴ κτίζεσθαι· ὅμοιος γὰρ ὢν κατὰ τὴν
 οὐσίαν τοῦ Πατρὸς, οὐκ ἂν εἴη κτιστός, ἀλλὰ κτίστης, ὡς αὐτὸς εἴ-
 ρηκεν· «Ὁ Πατὴρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ ἐγὼ ἐργάζομαι.⁴» οὕτως
 25 ἄνθρωπος γεγὼνός, καὶ σὰρκα φορέσας, ἐξ ἀνάγκης κτίζεσθαι λέ-
 γεται καὶ ποιεῖσθαι, καὶ πάντα τὰ τῆς σαρκὸς ἴδια, καὶ οὗτοι, ὡς
 Ἰουδαῖοι κάπηλοι, τὸν οἶνον μίσγωσιν ὕδατι⁵, ταπεινοῦντες τὸν
 Λόγον, καὶ τὴν θεότητα αὐτοῦ ταῖς τῶν γεννητῶν ἐννοίαις ὑποβάλ-
 λοντες. Διὰ τοῦτο γὰρ εἰκότως καὶ δικαίως οἱ μὲν Πατέρες ἡγανά-
 30 κτησαν, καὶ ἀνεθεμάτισαν τὴν ἀσεβεστάτην ταύτην αἵρεσιν, οὗτοι
 δὲ ὡς εὐέλεγχτον καὶ πανταχόθεν οὖσαν σαθρὰν φοβούνται καὶ κρύ-
 πτουσι. Καὶ γὰρ βραχέα μὲν ταῦτα πρὸς κατὰγνωσιν αὐτῶν ἡμεῖς
 ἐγράψαμεν· ἐὰν δὲ τις θελήσῃ πλατυτέρῳ τῷ κατ' αὐτὸν ἐλέγχῳ
 35 χρῆσασθαι, εὐρήσει τὴν αἵρεσιν ταύτην Ἑλλήνων μὲν οὐ μακρὰν,
 τῶν δὲ ἄλλων αἰρέσεων ἐσχάτην καὶ τρυγίαν τυγχάνουσιν. Ἐκεῖναι
 μὲν γὰρ ἡ περὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου πλανῶν-
 ται, αἱ μὲν οὕτως, αἱ δὲ ἐκείνως καταψευδόμεναι, ἡ μηδόλως ἐπιδεδη-
 μηκέναι τὸν Κύριον, ὡς Ἰουδαῖοι νομίζοντες ἐπλανήθησαν· αὕτη δὲ
 40 μηδόλως εἶναι τὸν Λόγον, μηδὲ τὸν Πατέρα δεῖ Πατέρα εἶναι. Ὅθεν

1. Ἰω. 1, 1.

2. Παρμ. 8, 22.

3. Ἰω. 1, 14.

4. Ἰω. 5, 17

5. Πρβλ. Ἦσ. 1, 22.

εὐλόγως ἂν τις κατ' αὐτῶν ἐκείνον εἴποι γεγράφθαι τὸν ψαλμόν·
 «Εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, Οὐκ ἔστι Θεός·»¹ διεφθάρησαν καὶ
 ἐβδελύχθησαν ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν.

18. Ἀλλὰ καὶ ἰσχύομεν, φασί, καὶ δυνάμεθα ταῖς πανουργίαις
 προστῆναι τῆς αἵρέσεως. Βελτίων δ' ἂν γένοιτο αὐτῶν ἢ ἀπολογία, 5
 ἐὰν μὴ τέχνη τινὶ μὴδὲ σοφίσμασιν Ἑλληνικοῖς, ἀλλ' ἀπλῇ τῇ πίστει
 ταύτης προστῆναι δύνανται. Οὐκοῦν εἰ τεθαρρήκασι καὶ γινώσκουσιν
 ἐκκλησιαστικὴν εἶναι ταύτην, λεγέτωσαν φανερώς τὸ φρόνημα· οὐ-
 δεῖς γὰρ ἄψας λύχον τίθῃσιν αὐτὸν ὑπὸ τὸν μόδιον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυ-
 χνίαν, καὶ λάμπει πᾶσι τοῖς εἰσερχομένοις.² Εἰ τοίνυν καὶ οὗτοι προ- 10
 στῆναι δύνανται, γραφάτωσαν τὰ προειρημένα, καὶ δειξάτωσαν πᾶσιν,
 ὡς λύχον, γυμνὴν τὴν ἑαυτῶν αἵρεσιν· φανερώς τε καὶ κατηγορεῖ-
 τωσαν Ἀλεξάνδρου τοῦ μακαρίτου ἐπισκόπου, ὡς ἀδίκως ἐκβαλόντος
 τὸν Ἀρείον λέγοντα ταῦτα, καὶ μεμφέσθωσαν τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνο-
 δον, ἀντὶ τῆς ἀσεβείας ὑπομνήσασαν καὶ γράψασαν τὴν εὐσεβῇ πίστιν. 15
 Ἄλλ' οὐ ποιήσουσιν, εὖ οἶδα, ὅτι οὐχ οὕτως εἰσὶν ἀγνώστες ὧν ἐπλά-
 σαντο καὶ φιλονεικοῦσιν ἐπισπεῖραι κακῶν· ἀλλὰ καὶ μάλα γινώ-
 σκουσιν, ὅτι, καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν τοὺς ἀκεραίους διὰ κενῆς ἀπάτης
 ὑφαρπάσωσιν, ἀλλ' εὐθύς ἡ ἔννοια αὐτῶν ὡς φῶς ἀσεβῶν σβέννυται,
 καὶ στηλιτεύονται πανταχοῦ, ὡς τῆς ἀληθείας ἐχθροί. Διὰ τοῦτο γοῦν 20
 πάντα μωρῶς ποιοῦντες, καὶ ὡς μωροὶ λαλοῦντες, τοῦτο μόνον, ὡς
 υἱοὶ τοῦ αἰῶνος ὄντες τούτου³, φρονίμως πεποιθήκασι, κρύπτοντες
 ὑπὸ τὸν μόδιον τὸν ἑαυτῶν λύχον, ἵνα νομίζεται φαίνειν, καὶ μὴ
 φαινόμενος ἀποσβεσθῇ καταγινωσκόμενος. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς Ἀρείος
 ὁ τῆς μὲν αἵρέσεως ἑξαρχος, Εὐσεβίου δὲ κοινωνός, κληθεὶς ἐκ σπου- 25
 δῆς τότε τῶν περὶ Εὐσέβιον παρὰ τοῦ μακαρίτου Κωνσταντίνου τοῦ
 Αὐγουστοῦ, καὶ ἀπαιτούμενος εἰπεῖν ἐγγράφως τὴν ἑαυτοῦ πίστιν,
 ἔγραψεν ὁ δόλιος, κρύπτων μὲν τὰς ἰδίας τῆς ἀσεβείας λέξεις, ὑπο-
 κρινόμενος δὲ καὶ αὐτός, ὡς ὁ διάβολος, τὰ τῶν Γραφῶν ῥήματα
 ἀπλά, καὶ ὡς ἔστι γεγραμμένα. Εἶτα λέγοντος τοῦ μακαρίτου Κων- 30
 σταντίνου· «Εἰ μὴδὲν ἕτερον ἔχεις παρὰ ταῦτα ἐν τῇ διανοίᾳ, μάρτυρα
 τὴν ἀλήθειαν δός· ἀμύνεται γὰρ ἐπιорκήσαντά σε ὁ Κύριος·» ὥμοσεν
 ὁ ἄθλιος μήτε ἔχειν, μήτε ἄλλα παρὰ τὰ νῦν γραφέντα καὶ εἰρῆσθαι
 πώποτε παρ' αὐτοῦ πεφρονῆσθαι. Ἄλλ' εὐθύς ἐξελθὼν, ὥστερ 35
 δίκην δούς, κατέπεσε, καὶ πρηνὴς γενόμενος ἐλάκησε μέσος.⁴

19. Πᾶσι μὲν οὖν ἀνθρώποις κοινὸν τοῦ βίου τέλος ὁ θάνατός
 ἐστί, καὶ οὐ δεῖ τινὰς ἐπεμβαίνειν, καὶ ἐχθρὸς ᾗ ὁ τελευτήσας, ἀδήλου
 ὄντος μὴ ἕως ἐσπέρας καὶ αὐτοὺς τοῦτο καταλάβῃ· τὸ δὲ τέλος Ἀ-
 ρείου, ἐπεὶ μὴ ἀπλῶς γέγονε, διὰ τοῦτο καὶ διηγήματος ἀξιὸν ἐστί.
 Τῶν γὰρ περὶ Εὐσέβιον ἀπειλούντων εἰσαγαγεῖν αὐτὸν εἰς τὴν ἐκ- 40

1. Ψαλμ. 52, 2.

2. Πρβλ. Ματθ. 5, 15.

3. Πρβλ. Λουκ. 16, 8.

4. Πρβλ. Πράξ. 1, 18.

- κλησίαν, ὁ μὲν ἐπίσκοπος τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἀλέξανδρος ἀντέλεγεν, ὁ δὲ Ἀρειος ἐθάρρει τῇ βίᾳ καὶ ταῖς ἀπειλαῖς Εὐσεβίου· σάββατον γὰρ ἦν, καὶ προσεδόκα τῇ ἐξῆς συνάγεσθαι. Πολὺς τοίνυν ἦν ἀγών, ἐκείνων μὲν ἀπειλούντων, Ἀλεξάνδρου δὲ εὐχομένου·
- 5 ἄλλ' ὁ Κύριος κριτὴς γενόμενος ἐβράβευσε κατὰ τῶν ἀδικούντων. Οὕτω γὰρ ὁ ἥλιος ἔδυ καὶ χρείας αὐτὸν ἐλκυσάσης εἰς τόπον, ἐκεῖ κατέπεσε, καὶ ἀμφοτέρων τῆς τε κοινωνίας καὶ τοῦ ζῆν εὐθὺς ἐστερήθη. Καὶ ὁ μὲν μακαρίτης Κωνσταντῖνος εὐθὺς ἀκούσας ἐθαύμασεν, ἰδὼν ἐλεγχθέντα τοῦτον ἐπίσκοπον· πᾶσι δὲ γέγονε τότε φανερόν, ὅτι
- 10 τῶν μὲν περὶ Εὐσέβιον ἡσθένησαν αἱ ἀπειλαί, καὶ ἡ ἐλπίς Ἀρείου ματαία γέγονεν. Ἐδείχθη δὲ πάλιν, ὅτι παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἀκοινωνητος γέγονεν ἡ Ἀρειανὴ μανία καὶ ὧδε καὶ ἐν τῇ πρωτοτόκων ἐν οὐρανοῖς Ἐκκλησίᾳ. Τίς οὖν οὐκ ἂν θαυμάσειεν ὁρῶν τούτους ἀδίκως φιλονεικοῦντας, οὓς ὁ Κύριος κατέκρινε, καὶ βλέπων αὐτοὺς
- 15 ἐκδικοῦντας τὴν αἵρεσιν, ἣν ὁ Κύριος ἀκοινωνήτην ἡλεγε, μὴ ἀφείλ τὸν αὐτῆς ἔξαρχον εἰσελθεῖν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ μὴ φοβουμένους τὸ γεγραμμένον, ἄλλ' ἀδυνάτοις ἐπιχειροῦντας; «Ἄ γὰρ ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος βεβούλευται, τίς διασκεδάσει; ¹» καὶ ὃν ὁ Θεὸς κατέκρινε, τίς ὁ δικαίων; Ἐκεῖνοι μὲν οὖν, ὡς ἰδίας φαντασίας ἐκδικοῦντες, γραφέ-
- 20 τωσαν ἃ θέλουσιν· ὑμεῖς δέ, ἀδελφοί, ὡς τὰ τοῦ Κυρίου σκευὴ φέροντες, καὶ τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐκδικοῦντες δόγματα, παρασκαιῶ, δοκιμασταὶ γίνεσθε τοῦ πράγματος· καὶ εἰ μὲν ἐτέρας παρὰ τὰς προειρημένas Ἀρείου λέξεις γράφουσιν, ἐντεῦθεν ὡς ὑποκριτῶν τούτων κατάγνωτε, κρυπτόντων μὲν τὸν λόγον τοῦ φρονήματος, σαινόντων δὲ
- 25 κατὰ τὸν ὄφιν τοῖς ἀπὸ χειλέων ῥήμασι. Καὶ γὰρ ταῦτα γράφοντες ἔχουσι μεθ' ἑαυτῶν τοὺς ἐκβληθέντας τότε μετὰ Ἀρείου, Σκοῦνδον τὸν Πενταπολίτην, καὶ τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ποτὲ ἐλεγχθέντας κληρικούς, τούτοις τε γράφουσιν ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ· καὶ τό γε θαυμαστόν, ἡμᾶς μὲν καὶ τοὺς μεθ' ἡμῶν ἐποίησαν διαχθῆναι, καίτοι τοῦ
- 30 εὐσεβεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου μετ' εἰρήνης ἀποστελιαντος ἡμᾶς εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐκκλησίαν, καὶ κηδομένου τῆς ὁμονοίας τῶν λαῶν· τούτοις δὲ παραδοθῆναι νῦν πεποιθήκασι τὰς ἐκκλησίας, καὶ πᾶσιν ἐδειξαν, ὅτι τούτων χάριν ἡ πᾶσα καθ' ἡμῶν ἐξ ἀρχῆς καὶ κατὰ τῶν ἐτέρων γέγονεν ἐπιβουλὴ.
- 35 20. Πῶς οὖν, ταῦτα ποιοῦντες, δύνανται ταῦτα γράφοντες πιστεῦεσθαι; Εἰ γὰρ ἔγραψον ὀρθῶς, ἐξήλειπον ἦν ἔγραψεν ὁ Ἀρειος Θαλεῖαν, καὶ ἀπέβαλλον ἂν τὰς τῆς αἵρέσεως παραφυάδας· μαθηταὶ γὰρ οὗτοι καὶ κοινωνοὶ τῆς τε ἀσεβείας καὶ τῆς ἐπιτιμίας γεγόνασιν Ἀρείου· οὐκοῦν, μὴ ἀποβάλλοντες τούτους; ἐκδηλοὶ πᾶσιν εἰσι μὴ
- 40 ἔχοντες ὀρθὸν τὸ φρόνημα, καὶ μυριάκις γράψωσι. Διὰ τοῦτο γρηγορεῖν προσήκει, μήποτε τῇ περιβολῇ τῶν γραμμάτων ἀπάτη τις

γένηται, καὶ παρενέγκωσί τινας ἀπὸ τῆς εὐσεβοῦς πίστεως. Ἐὰν δὲ
 τολμήσαντες τὰ Ἀρείου γράψωσιν, ὀρῶντες ἑαυτοὺς εὐδοιμώμενους
 καὶ εὐθηνουμένους, οὐδὲν ἐστὶ λοιπὸν ἢ πολλῇ τῇ παρρησίᾳ χρήσα-
 σθαι, μνημονεύοντας τῶν ἀποστολικῶν προρρήσεων, ἃς διὰ τὰς
 τοιαύτας αἵρέσεις προμηνύων ἔγραψε, καὶ ἡμᾶς εἰπεῖν πρέπει. Οἱ
 5 δαμεν, ὅτι, ὡς γέγραπται, «Ἐν ἐσχάτοις καιροῖς ἀποστήσονται τινες
 τῆς ὑγιαίνουσας πίστεως, προσέχοντες πνεύμασι πλάνης καὶ διδα-
 σκαλίαις δαιμόνων¹», ἀποστρεφόμενων τὴν ἀλήθειαν· καί· «Ὅσοι
 μὲν θέλουσιν εὐσεβῶς ζῆν ἐν Χριστῷ, διωχθήσονται· πονηροὶ δὲ ἄν-
 10 θρωποὶ καὶ γόητες προκόψουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον, πλανῶντες καὶ πλα-
 νώμενοι.²» Ἀλλ' ἡμᾶς οὐδὲν τι πείσει τούτων, οὐδὲ χωρίσει τῆς ἀγά-
 πης τοῦ Χριστοῦ, καὶ οἱ αἰρετικοὶ θάνατον ἡμῖν ἀπειλώσι· Χριστιανοὶ
 γὰρ ἐσμεν, καὶ οὐχὶ Ἀρειανοί. Εἶθε δὲ μηδὲ οἱ ταῦτα γράψαντες
 ἐφρόνουν τὰ Ἀρείου! Ναί, ἀδελφοί, τοιαύτης παρρησίας χρεῖα νῦν
 οὐ γὰρ ἐλάβομεν πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον·³ ἀλλ' ἐπ' ἐλευθερίᾳ
 15 κέκληκεν ἡμᾶς ὁ Θεός·⁴ καὶ ἔστιν ἀληθῶς αἰσχρὸν καὶ λίαν αἰσχρὸν,
 ἐὰν ᾖν παρὰ τοῦ Σωτῆρος διὰ τῶν ἀποστόλων ἔσχομεν πίστιν, ταύτην
 διὰ Ἀρειον ἢ τοὺς τὰ Ἀρείου φρονούντας καὶ πρεσβεύοντας ἀπολέ-
 σωμεν. Ἦδη μὲν οὖν πλείστοι καὶ τῶν μερῶν τούτων, μαθόντες τὴν
 τῶν γραφόντων πανουργίαν, ἔτοιμοι μέχρις αἱματός εἰσιν ἀντικατα-
 20 στῆναι πρὸς τὰς ἐκείνων μεθοδείας, ἀκούοντες μάλιστα περὶ τῆς
 ὑμῶν στερρότητος· ἐπεὶ δὲ ἀφ' ὑμῶν ἐξήχηται ὁ κατὰ τῆς αἵρε-
 σεως ἔλεγχος, καὶ ὡς ὅφισ ἐκ τῶν φωλεῶν ἡ αἵρεσις ἀποκεκαλύπτει
 παρ' ὑμῖν τετήρηται τὸ παιδίον, ὅπερ Ἡρώδης ἀνελεῖν ἐζήτει, καὶ
 25 ζῇ ἐν ὑμῖν ἡ ἀλήθεια, καὶ ὑγιαίνει παρ' ὑμῖν ἡ πίστις.

21. Διὰ τοῦτο, παρακαλῶ, ἔχοντες μετὰ χεῖρας τὴν ἐν Νικαίᾳ
 παρὰ τῶν Πατέρων γραφεῖσαν πίστιν, καὶ ταύτην ἐκδικοῦντες πολλῇ
 τῇ προθυμίᾳ, καὶ τῇ εἰς τὸν Κύριον πεποιθήσει, τύπος γένεσθε τοῖς
 πανταχοῦ, δεικνύντες ἀγῶνα προκεῖσθαι νῦν πρὸς τὴν αἵρεσιν ὑπὲρ
 τῆς ἀληθείας, καὶ ποικίλας εἶναι τοῦ ἐχθροῦ τὰς μεθοδείας. Οὐ γὰρ
 30 μόνον τὸ μὴ θῆσαι λίβανον δείκνυσι μάρτυρας· ἀλλὰ καὶ τὸ μὴ ἀρνή-
 σασθαι τὴν πίστιν, ποιεῖ τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεως λαμπρόν.
 Καὶ οὐχ οἱ κλίναντες εἰς εἰδωλα μόνον κατεκρίθησαν ὡς ἀλλότριοι,
 ἀλλὰ καὶ οἱ προδεδωκότες τὴν ἀλήθειαν. Ἰούδας γοῦν οὐ θύσας ἀπε-
 βλήθη τῆς ἀποστολικῆς τιμῆς, ἀλλὰ προδότης γενόμενος. Καὶ Ὑμέ-
 35 ναιος δὲ καὶ Ἀλέξανδρος οὐκ εἰς εἰδωλα τραπέντες ἀπεπῆδησαν,
 ἀλλ' ὅτι περὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν.⁵ Πάλιν τε Ἀβραάμ ὁ πατρι-
 ἀρχης οὐκ ἀναιρεθεὶς ἐστεφανώθη, ἀλλ' ὅτι πιστὸς γέγονε τῷ Θεῷ.
 Οἱ τε ἄλλοι ἅγιοι, περὶ ὧν ὁ Παῦλός φησι, Γεδεών, Βαράκ, Σαμψών,
 Ἰεφθαέ, Δαβὶδ τε καὶ Σαμουὴλ⁶, καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς, οὐχ αἱματος ἐκ- 40

1. Α' Τιμ. 4, 1.

2. Β' Τιμ. 3, 12-13.

3. Πρβλ. Ῥωμ. 8, 15.

4. Πρβλ. Γαλ. 5, 13.

5. Πρβλ. Α' Τιμ. 1, 20.

6. Πρβλ. Ἑβρ. 11, 32.

χυθέντος, ἐτελειώθησαν, ἀλλὰ διὰ πίστεως ἐδικαιώθησαν, καὶ μέχρι
 νῦν θαυμάζονται, ὅτι καὶ θάνατον ὑπομένειν ἦσαν ἔτοιμοι διὰ τὴν εἰς
 τὸν Κύριον εὐσέβειαν. Εἰ δὲ δεῖ προσθεῖναι καὶ τὸ γινόμενον ἐφ' ἡμῖν,
 οἴδατε πῶς ὁ μακαρίτης Ἀλέξανδρος μέχρι θανάτου κατὰ τῆς αἰρέ-
 5 σεως ταύτης ἠγωνίσαστο, καὶ ὅσας θλίψεις καὶ πηλίκους πόνους, καίτοι
 γέρων ὢν, ὑπομείνας, ἐν τῇ πρεσβυτικῇ ἡλικίᾳ προσετέθη καὶ αὐτὸς
 πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ. Πόσοι δὲ καὶ ἄλλοι πόσους καμάτων
 ἐσχῆκας, κατὰ τῆς ἀσεβείας ταύτης διδάσκοντες, καὶ τὸ καύχημα
 τῆς ὁμολογίας ἔχουσιν ἐν Χριστῷ. Οὐκοῦν καὶ ἡμεῖς, ὡς τοῦ περὶ
 10 παντὸς ὄντος ἡμῖν ἀγῶνος, καὶ προκειμένου νῦν ἢ ἀρνήσασθαι ἢ
 τηρῆσαι τὴν πίστιν, σπουδὴν ταύτην καὶ πρόθεσιν ἔχωμεν, ἃ μὲν
 παρελάβομεν φυλάττειν, ἔχοντες πρὸς ὑπόμνησιν τὴν ἐν Νικαίᾳ γρα-
 φεῖσαν πίστιν· τὰς δὲ καινοτομίας ἀποστρέφασθαι, καὶ διδάσκειν
 τοὺς λαοὺς μὴ προσέχειν πνεύμασι πλάνης, ἀλλὰ παντελῶς ἐκκλίνειν
 15 ἀπὸ τῆς ἀσεβείας τῆς τῶν Ἀρειομανιτῶν, καὶ τῆς τῶν Μελιτιανῶν
 πρὸς αὐτοὺς συνωμοσίας.

22. Ὅρατε γάρ, ὡς τὸ πρότερον μαχόμενοι πρὸς ἑαυτούς, νῦν,
 ὡς Ἑρῶδης καὶ Πόντιος, συνεφώνησαν εἰς τὴν κατὰ τοῦ Κυρίου
 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ βλασφημίαν· ἐφ' ᾧ καὶ μιτήσκειν ἂν τις αὐτοὺς
 20 δικαίως, ὅτι τῶν μὲν ἰδίων χάριν ἀπεχθάνοντο πρὸς ἀλλήλους, εἰς δὲ
 τὴν κατὰ τῆς ἀληθείας ἔχθραν καὶ τὴν εἰς τὸν Θεὸν ἀσέβειαν φίλοι
 γεγόνασι καὶ ἀλλήλους δεξιοῦνται, πάντα τε παρὰ γνώμην πάσχειν
 ὑπομένουσι, διὰ τὴν ἰδίαν ἕκαστος τῆς προθέσεως ἡδονήν· Μελιτιανοὶ
 μὲν διὰ τὴν προστασίαν καὶ τὴν μανίαν τῆς φιλαργυρίας, Ἀρειομα-
 25 νῖται δὲ διὰ τὴν ἰδίαν ἀσέβειαν, ἣν ἐν τῇ τοιαύτῃ συνωμοσίᾳ καὶ τὴν
 ἰδίαν ἀλλήλοις κακόνοιαν προσκιχρᾶν δύνωνται, καὶ αὐτοὶ μὲν τὴν
 ἀσέβειαν τούτων ὑποκρίνονται, οὗτοι δὲ τῇ πονηρίᾳ συντρέχουσιν
 ἐκείνων τῇ κακίᾳ, καὶ λοιπὸν κοινῇ τὰ ἴδια ἑαυτῶν πονηρεύματα,
 ὥσπερ τὸ τῆς Βαβυλῶνος ποτήριον κεράσαντες¹, ἐπιβουλεύσωσι τοῖς
 30 εὐσεβοῦσιν ὀρθῶς εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Ἦν μὲν
 οὖν ἡ πονηρία καὶ ἡ συκοφαντία τῶν Μελιτιανῶν καὶ πρὸ τούτων πᾶσι
 φανερά· ἦν δὲ καὶ ἡ ἀσέβεια καὶ θεομάχος αἵρεσις τῶν Ἀρειανῶν
 πάλαι πανταχοῦ καὶ πᾶσιν ἐκδηλος. Οὐ γὰρ ὀλίγος ἐστὶν ὁ χρόνος·
 ἀλλ' οἱ μὲν πρὸ πεντήκοντα καὶ πέντε ἐτῶν σχισματικοὶ γεγόνασιν·
 35 οἱ δὲ πρὸ τριάκοντα καὶ ἕξ ἐτῶν ἀπεδείχθησαν αἰρετικοί, καὶ τῆς
 Ἐκκλησίας ἀπεβλήθησαν ἐκ κρίσεως πάσης τῆς οἰκουμενικῆς συνό-
 δου. Ἐξ ὧν δὲ νῦν ἔδρασαν, δέδεικται λοιπὸν καὶ τοῖς δοκοῦσιν αὐτῶν
 προσποιεῖσθαι φανερῶς, ὡς δι' οὐδὲν ἕτερον καθ' ἡμῶν καὶ κατὰ
 πάντων τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐπιβουλήν πεποιτη-
 40 κασιν, ἣ διὰ τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν τῆς ἀσεβείας αἵρεσιν. Ἰδοὺ γὰρ τὸ πάλαι
 σπουδαζόμενον τοῖς περὶ Εὐσέβιον γέγονε νῦν· καὶ ἀφ' ἡμῶν μὲν

ἀρπασθῆναι πεποιήκασι τὰς ἐκκλησίας, ἐπισκόπους τε καὶ πρεσβυτέρους μὴ κοινωνοῦντας αὐτοῖς ἐξώρισαν, ὡς ἠθέλησαν, καὶ τοὺς λαοὺς ἀποστρεφόμενους αὐτοὺς ἐξέκλεισαν τῶν ἐκκλησιῶν, τοῖς δὲ Ἀρειανοῖς τοῖς πρὸ τοσοῦτου χρόνου καταγνωσθεῖσι παραδεδώκασι αὐτάς, ἵνα, συνουσίας αὐτοῖς καὶ τῆς τῶν Μελιτιανῶν ὑποκρίσεως, ἐπ' ἀδείας 5 ἔχωσιν ἐν αὐταῖς τὰ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν ἀποπτύειν ῥήματα, καὶ προκατασκευάζειν, ὥς γε νομίζουσι, τῷ τὴν αἵρεσιν αὐτοῖς ἐπισπείραντι τῷ Ἀντιχρίστῳ, τὴν τῆς ἀπάτης ὁδόν.

23. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν τοσαῦτα νυστάζοντες φανταζέσθωσαν μάτην· οἶδαμεν γάρ, ὅτι καὶ ὁ φιλόανθρωπος βασιλεὺς, ἀκούσας, κωλύσει 10 τὰς πονηρίας αὐτῶν καὶ οὐ χρονιοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ τὸ γεγραμμένον, καρδίαι τῶν ἀσεβῶν ταχέως ἐκλείψουσιν·¹ ἡμεῖς δὲ ὡς πρὸς ἀποστάτας καὶ θελόντας μανίαν ἐν οἴκῳ Κυρίου καταπῆξαι, ἡμφιεσμένοι, κατὰ τὸ γεγραμμένον², τοῖς λόγοις τῶν θείων Γραφῶν, ἀντικαταστῶμεν, καὶ μήτε θάνατον σωματικὸν φοβηθῶμεν, μήτε τὰς τούτων 15 ὁδοὺς ζηλώσωμεν· ἀλλὰ πάντων μᾶλλον προκρινέσθω τῆς ἀληθείας ὁ λόγος. Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς, ὡς οἶδατε πάντες, ἀξιούμενοι τότε παρὰ τῶν περὶ Εὐσέβιον, ἢ ὑποκρίνασθαι σὺν αὐτοῖς τὴν ἀσέβειαν, ἢ προσδοκᾶν ἐπιβουλὴν παρ' αὐτῶν, οὐκ ἠθελήσαμεν αὐτοῖς συγκαταθέσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον εἰλόμεθα διώκεσθαι παρ' αὐτῶν, ἢ τὸν τοῦ Ἰούδα 20 μιμῆσασθαι τρόπον. Ἀμέλει πεποιήκασιν ὅπερ ἠπειλήσαν, καὶ μιμησάμενοι τὴν Ἰεζάβελ³, ἐγκαθέτους ἑαυτοῖς τοὺς Μελιτιανούς κατεσκεύασαν· εἰδότες πῶς κατὰ τοῦ μακαρίου Πέτρου τοῦ μάρτυρος, καὶ μετ' αὐτὸν τοῦ μεγάλου Ἀχιλλᾶ, εἶτα κατὰ τοῦ μακαρίτου Ἀλεξάνδρου γεγόνασιν, ἐν οὕτως καὶ καθ' ἡμῶν, ὥσπερ τοῦτο μελετήσαν· 25 τες, ὑποκρίνωνται μὲν οὗτοι ὅπερ ἂν αὐτοῖς ὑποβληθῇ, ἐκεῖνοι δὲ πρόφασιν λάβωσι διώκειν καὶ ζητεῖν ἡμᾶς ἀποκτεῖναι. Τοῦτο γὰρ διψῶσι, καὶ οὐ παύονται γε μέχρι νῦν τὸ αἷμα ἡμῶν θέλοντες ἐκχεῖν. Ἀλλὰ τούτων οὐδεμία μοι φροντίς· οἶδα γὰρ καὶ πέπεισμαι ὅτι τοῖς ὑπομένουσιν ἔσται μισθὸς παρὰ τοῦ Σωτῆρος, καὶ ὅτι ὑμεῖς ὑπομεί- 30 ναντες, ὡς οἱ πατέρες, τύποι γενόμενοι τοῖς λαοῖς, καὶ ἀνατρέποντες τὴν ξένην καὶ ἄλλοτριαν ταύτην ἐπίνοιαν τῶν ἀσεβῶν, ἐξετε μὲν τὸ καύχημα, λέγοντες· Τὴν πίστιν τετηρήκαμεν· ἀπολήψεσθε δὲ τὸν στέφανον τῆς ζωῆς, ὃν ἐπηγγείλατο ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. Γένοιτο δὲ καμὲ μεθ' ὑμῶν τὰς ἐπαγγελίας κληρονομήσαι, τὰς μὴ 35 μόνον τῷ Παύλῳ ῥηθείσας, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἡγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Κυρίου, καὶ Σωτῆρος, καὶ Θεοῦ, καὶ παμβασιλέως ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ νῦν καὶ εἰς τοὺς σύμπαντας αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

1. Πρβλ. Παρμ. 10, 20.
Βασ. 20, 7.

2. Πρβλ. Δ' Βασ. 17, 9.

3. Πρβλ. Γ'

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΓΕΝΟΜΕΝΩΝ ΕΝ Τῇ ΑΡΜΙΝΩ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΕΝ ΣΕΛΕΥΚΕΙΑ ΤΗΣ ΙΣΑΥΡΙΑΣ ΣΥΝΟΔΩΝ*

- 5 Ἐφθασε μὲν ἴσως καὶ παρ' ὑμᾶς ἡ ἀκοή περὶ τῆς καὶ νῦν θρυλου- 1, 1
 5 μένης συνόδου· καὶ γὰρ βασιλέως καὶ τῶν ἐπάρχων ἐφοίτησε πανταχῇ
 γράμματα καλοῦντα τοὺς εἰς ταύτην συνερχομένους· ἐπειδὴ δὲ καὶ φιλο-
 μαθεῖς ὄντες ζητεῖτε γινῶναι τὰ πεπραγμένα ἀκόλουθον εἶναι νενόμικα,
 ἅπερ ἑώρακα καὶ ἔγνω ἀκριβῶς ταῦτα καὶ ὑμῖν δηλῶσαι, ἵνα μὴ παρ'
 10 ἐτέρων ἀκούοντες ἀμφίβολον ἔχητε τὴν διάνοιαν, μάλιστα ὅτι τινὲς 2
 οὖν τῇ Νικαίᾳ, ὥσπερ ἦν ὀρισθὲν, οὐκέτι γέγονε τὸ συνέδριον, ἀλλὰ
 δευτέρον πρόσταγμα πεφοίτηκεν, ὥστε τοὺς μὲν ἐν τοῖς δυτικαῖς
 μέρεσιν ἐπισκόπους ἐν Ἀρμίνῳ τῆς Ἰταλίας συνελθεῖν, τοὺς δὲ ἐν τοῖς
 ἀνατολικαῖς μέρεσιν ἐν τῇ λεγομένῃ Τραχείᾳ Σελευκεῖᾳ τῆς Ἰσαυρίας
 15 συγκροτηθῆναι. ἡ δὲ πρόφασις τῆς τοιαύτης συνελεύσεως ἐθρυλεῖτο 3
 περὶ πίστεως τῆς εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν. οἱ δὲ ταύ-
 την παρασχόντες εἰσὶν ἀπὸ μὲν τῆς Παννονίας Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης
 καὶ Γερμίνιος τις, ἀπὸ δὲ τῆς Συρίας Ἀκάκιος, Εὐδόξιος καὶ Πατρό-
 20 φίλος ὁ ἀπὸ τῆς ἐπωνύμου τῶν Σκυθῶν πόλεως τυγχάνων. | οὗτοι γὰρ 4
 αἰεὶ τῆς Ἀρείου μερίδος ὄντες καὶ μὴ «νοοῦντες μήτε πῶς πιστεύουσι
 μήτε περὶ τίνων διαβεβαίονται¹», ἀπατώντες δὲ ἕκαστον ἡρέμα καὶ
 σπέρματα τῆς αἱρέσεως ἑαυτῶν ἐπισπεύροντες ὑφῆρπασάν τινας «τῶν
 δοκούντων εἶναι τι²» καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα Κωνσταντῖον αἰρετικὸν
 25 ὄντα σχηματίζαμενοι περὶ πίστεως, ὥστε ποιῆσαι γενέσθαι | σύνοδον,
 νομίζοντες δύνασθαι καλύψαι τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον καὶ τοὺς πάντας
 μεταπελθεῖν, ὥστε τὴν ἀσέβειαν ἀντὶ τῆς ἀληθείας κρατῆσαι πανταχοῦ.
 Πρῶτον μὲν οὖν ἔγωγε θαυμάζω (ἡγοῦμαι δὲ καὶ πάντα ὄντιναοῦν 2, 1
 φρόνιμον τοῦτο συνορᾶν) ὅτι καθολικῆς ὀρισθείσης συνόδου καὶ
 ταύτης πάντων προσδοκῶντων ἐξαίφνης διηρέθη· καὶ οἱ μὲν ἐκεῖ
 30 συνῆλθον, οἱ δὲ ὧδε συνεκρότησαν ἑαυτούς. ἦν δὲ ἄρα τοῦτο τῆς
 προνοίας ἔργον, ἵνα ἐν ἐκάστῃ τῶν μὲν τὸ ἄδολον καὶ καθαρὸν τῆς
 πίστεως δειχθῇ φρόνημα, τῶν δὲ τὸ ὑποπτον καὶ ἀμφίβολον ἥθος
 ἐλεγχθῇ. ἔπειτα κάκεινο διενουσῶμεν μετὰ τῶν ἐνταῦθα γνησίων ἀδελ-
 35 φῶν καὶ καθ' ἑαυτούς ἡσχάλλομεν θεωροῦντες τὸ ἀπρεπὲς τῆς το- 2
 σαύτης συνδρομῆς. τί γὰρ τοσοῦτον ἠπειξεν, ὥστε τὴν οἰκουμένην

* Κατὰ τὴν ἐκδοσιν H. G. Opitz, Athanasius Werke, Berlin und Leipzig, 1935, σελ. 231 ἐξ.

1. Α' Τιμ. 1, 7. 2. Γαλ. 2, 6.

διαταραχθῆναι καὶ τοὺς λεγομένους ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ κληρικούς
 διατρέχειν ἄνω καὶ κάτω καὶ ζητεῖν, πῶς ἄρα μάθωσι πιστεῦειν εἰς
 τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν; εἰ γὰρ ἐπίστευον, οὐκ ἂν ὥς μὴ
 5 ἔχοντες ἐζήτουν. τοῦτο δὲ τοῖς μὲν κατηχουμένοις οὐκ ὀλίγον σκάνδα- 3
 λον, τοῖς δὲ Ἑλλήσιν οὐ τὸ τυχόν, ἀλλὰ καὶ πλατὺν γέλωτα παρέσχεν,
 εἰ Χριστιανοὶ ἐξ ὑπνου νῦν ἐγερθέντες ζητοῦσι, πῶς δεῖ περὶ Χριστοῦ
 πιστεῦειν. οἱ δὲ λεγόμενοι κληρικοὶ τούτων καίτοι τὰ πρεσβεῖα παρὰ
 τῶν λαῶν ἐκδικοῦντες ὡς διδάσκαλοι νῦν ἡλεγγαν ἑαυτοὺς ἀπίστους
 10 ζητοῦντες ὅπερ οὐκ ἔχουσι. καὶ ἠγνόησαν οἱ περὶ Οὐρσάκιον τού- 4
 τῷ κυρίου διὰ μὲν τῶν ἁγίων· «οὐαὶ δι' οὓς τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖ-
 ται ἐν τοῖς ἔθνεσι²», διὰ δὲ ἑαυτοῦ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις· «ὅς οὖν
 ἔὰν σκανδαλίσῃ ἓνα τῶν μικρῶν τούτων, συμφέρει αὐτῷ, ἵνα μύλος
 15 πελάγῃ τῆς θαλάσσης, ἢ ἵνα³», ὡς ὁ Λουκᾶς προσέθηκε, «σκανδα-
 λισθῇ τῶν μικρῶν τούτων ἓνα.⁴»
 Τί γὰρ ἔλειπε διδασκαλίας εἰς εὐσέβειαν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, 3,1
 ἵνα νῦν περὶ πίστεως ζητῶσι καὶ τὴν ὑπατεῖαν τῶν παρόντων χρόνων
 προτάσσωσι τῶν παρ' αὐτῶν ἐκτιθεμένων ῥημάτων δῆθεν περὶ πί-
 20 σεως; Οὐρσάκιος γὰρ καὶ Οὐάλης καὶ | Γερμίνιος καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς
 πεποιθήκασιν ὁ μῆτε γέγονε μῆτε ἠκούσθη πώποτε παρὰ Χριστιανοῖς.
 Γράψαντες γὰρ ὡς ἤθελον αὐτοὶ πιστεῦειν προέταξαν τὴν ὑπατεῖαν 2
 καὶ τὸν μῆνα καὶ τὴν ἡμέραν τοῦ παρόντος χρόνου, ἵνα δείξωσι πᾶσι
 τοῖς φρονίμοις ὅτι μὴ πρότερον ἀλλὰ νῦν ἐπὶ Κωνσταντίου ἀρχὴν
 25 ἔχει τούτων ἡ πίστις. πάντα γὰρ πρὸς τὴν ἰδίαν αἵρεσιν βλέποντες
 ἔγραψαν. | πρὸς τούτοις περὶ τοῦ κυρίου προσποιούμενοι γράφειν ἄλλον
 'δεσπότην' ὀνομάζουσιν ἑαυτοῖς Κωνστάντιον· αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ τὴν
 δυναστείαν τῆς ἀσεβείας αὐτοῖς παρέχων· καὶ 'αἰώνιον' δὲ αὐτὸν 'βασι-
 30 λεά' εἰρήκασιν. οἱ τὸν υἱὸν αἰδίδιον ἀρνούμενοι· οὕτως εἰσὶ πρὸς ἀσέβειαν 3
 χριστομάχοι. ἀλλ' ἴσως αὐτοῖς ἐστὶ πρόφασις τῆς ὑπατείας ἢ τῶν
 ἁγίων προφητῶν χρονογραφία. ἀλλὰ καὶ τοῦτο τολμήσωσιν εἰπεῖν, πολὺ
 τὴν ἀμαθίαν ἑαυτῶν ἐξαγγέλλουσιν. αἱ μὲν γὰρ τῶν ἁγίων προφητεῖαι
 χρόνους ἔχουσι μνήμην. καὶ 'Ἡσαῖας μὲν καὶ 'Ωσηὲ ἀὲν ἡμέραις
 35 'Οζίου καὶ 'Ιωάθαμ καὶ 'Αχάζ καὶ 'Εζεκίου⁵» γεγόνασιν, 'Ιερεμίας
 δὲ ἐν ἡμέραις 'Ιωσίου⁶ 'Ιεζεκιήλ δὲ καὶ Δανιήλ ἐπὶ Κύρου καὶ Δα-
 4 ρεῖου⁷ καὶ ἄλλοι ἐν ἄλλοις χρόνοις ἐπροφήτευσαν οὐ τῆς θεοσεβείας
 ἀρχὴν καταβαλλόμενοι. ἦν γὰρ καὶ πρὸ αὐτῶν καὶ ἀεὶ ἦν καὶ πρὸ
 καταβολῆς κόσμου ταύτην ἡμῖν ὁ θεὸς ἐν Χριστῷ προητοίμασεν.
 οὐδὲ τῆς αὐτῶν δὴ πίστεως τοὺς χρόνους ἐσήμαινον· ἦσαν γὰρ καὶ

1. Πρβλ. Ῥωμ. 2, 5. 2. Ῥωμ. 2, 24 (Ἦσ. 52, 5). 3. Ματθ. 18, 6.
 4. Λουκ. 17, 2. 5. Ἦσ. 1, 1. Ὡσ. 1, 1. 6. Πρβλ. Ἱερ. 1, 2. 7. Πρβλ.
 Δαν. 6, 28.

- πρὸ τούτων τῶν χρόνων αὐτοὶ πιστοί· ἀλλὰ τῆς δι' αὐτῶν ἀπαγγελίας
ἦσαν οἱ χρόνοι. ἦν δὲ ἡ ἀπαγγελία προηγουμένη μὲν περὶ τῆς 5
ἐπιδημίας τοῦ σωτῆρος, ἐπακολούθημα δὲ περὶ τῶν ἐσομένων τῶ
Ἰσραὴλ καὶ τοῖς ἔθνεσι. καὶ ἦσαν οἱ χρόνοι σημαίνοντες οὐκ ἀρχῆς
5 πίστεως, καθὰ προεῖπον, ἀλλ' αὐτῶν τῶν προφητῶν, καθ' οὓς οὗτοι
γενόμενοι τοιαῦτα προεφήτευσαν. οὗτοι δὲ οἱ νῦν σοφοὶ οὐχ ἱστορίας 6
ἐξηγούμενοι οὐδὲ τὰ μέλλοντα προλέγοντες, ἀλλὰ γράψαντες 'ἐξετέθη
ἡ πίστις ἡ καθολικὴ' εὐθὺς προσέθηκαν καὶ τὴν ὑπατείαν καὶ τὸν
μῆνα καὶ τὴν ἡμέραν, ἵνα, ὥσπερ οἱ ἅγιοι τῶν ἱστοριῶν καὶ τῆς
10 ἐαυτῶν διακονίας τοὺς χρόνους ἔγραφον, οὕτως οὗτοι τῆς ἐαυτῶν
πίστεως τὸν χρόνον σημάνωσι. καὶ εἴθε περὶ τῆς ἐαυτῶν ἔγραφον
'νῦν γὰρ ἤρξατο' καὶ μὴ ὡς περὶ τῆς καθολικῆς ἐπεχειροῦν· οὐ γὰρ
ἔγραφαν 'οὕτω πιστεύομεν', ἀλλ' ὅτι 'ἐξετέθη ἡ καθολικὴ πίστις'.
- Τὸ μὲν οὖν τολμηρὸν τῆς προαιρέσεως ἐλέγχει τὴν ἀμαθίαν αὐτῶν, 4, 1
15 τὸ δὲ καὶνὸν ἐπινόημα τῆς γραφῆς ἴσον ἐστὶ τῆς ἀρειανῆς αἵρέσεως.
οὕτω γὰρ γράψαντες ἔδειξαν, πότε μὲν ἤρξαντο πιστεύειν αὐτοί, |
ἀπὸ δὲ τοῦ νῦν βούλονται τὴν πίστιν αὐτῶν καταγγέλλεσθαι. καὶ 2
ὥσπερ κατὰ τὸν εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν «ἐτέθη δόγμα¹» περὶ τῆς ἀπο-
γραφῆς καὶ τοῦτο τὸ δόγμα πρότερον μὲν οὐκ ἦν, ἀπὸ δὲ τῶν ἡμερῶν
20 ἐκείνων ἤρξατο, ἐν αἷς καὶ ἐτέθη παρὰ τοῦ γράψαντος, οὕτω καὶ οὗτοι
γράψαντες 'ἐξετέθη νῦν ἡ πίστις' ἔδειξαν ὅτι νεώτερον ἐστὶ τὸ τῆς
αἵρέσεως αὐτῶν φρόνημα καὶ οὐκ ἦν πρότερον. εἰ δὲ προστιθέασι 3
'τῆς καθολικῆς', ἔλαθον ἑαυτοὺς πεσόντες εἰς τὴν παράνοian τῶν ἀπὸ
Φρυγίας, ὥστε καὶ αὐτοὺς κατ' ἐκείνους εἰπεῖν· | 'ἡμῖν πρῶτον ἀπε-
25 καλύφθη καὶ ἀφ' ἡμῶν ἡ πίστις ἄρχεται τῶν Χριστιανῶν'. καὶ ὥσπερ
ἐκείνοι Μαξιμίλλαν καὶ Μοντανόν, οὕτως οὗτοι ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ
Κωνσταντίνον 'δεσπότην' ἐπιγράφονται. εἰ δὲ κατ' αὐτοὺς ἀπὸ τῆς 4
νῦν ὑπατείας ἀρχὴν ἡ πίστις ἔχει, τί ποιήσουσιν οἱ πατέρες καὶ οἱ
μακάριοι μάρτυρες, τί δὲ καὶ αὐτοὶ ποιήσουσι τοὺς παρ' αὐτῶν
30 κατηχηθέντας καὶ πρὸ τῆς ὑπατείας ταύτης κοιμηθέντας, πῶς αὐτοὺς
ἐγείρουσιν, ἵνα ἃ μὲν ἔδοξαν δεδιδαχέναι τούτους ἀπαλειψῶσιν,
ἃ δὲ νῦν ὡς ἐφευρόντες ἔγραψαν ἐπισπεύρωσιν αὐτοῖς; οὕτως εἰσὶν
ἀμαθεῖς μόνον εἰδότες πλάττειν προφάσεις καὶ ταύτας ἀπρεπεῖς
καὶ ἀπιθάνους ἐχούσας ἐγγὺς τὸν ἔλεγχον.
- 35 Ἡ μὲν γὰρ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος οὐκ ἀπλῶς γέγονεν, ἀλλ' εἶχε τὴν 5, 1
χρεῖαν κατεπεύγουσαν καὶ τὴν αἰτίαν εὐλογον. οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς
Συρίας καὶ Κιλικίας καὶ Μεσοποταμίας ἐχώλευον περὶ τὴν ἑορτὴν
καὶ μετὰ τῶν Ἰουδαίων ἐποιοῦν τὸ πάσχα, ἡ τε ἀρειανὴ αἵρεσις
ἐπαναστάσα ἦν κατὰ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ προστάτας εἶχεν
40 εἰς τε τὴν ὑπὲρ ἐαυτῆς σπουδὴν καὶ εἰς τὴν κατὰ τῶν εὐσεβούντων
ἐπιβουλὴν τοὺς περὶ Εὐσέβιον. καὶ αὕτη αἰτία γέγονεν οἰκουμε- 2

1. Λουκ. 2, 1.

- νικὴν συναχθῆναι σύνοδον, ἵνα πανταχοῦ μία τῆς ἐορτῆς ἡμέρα ἐπι-
 τεληται καὶ ἡ παραφρεῖσα αἵρεσις ἀναθεματισθῇ. γέγονε γοῦν, καὶ οἱ
 μὲν ἀπὸ τῆς Συρίας ἐπεισθησαν, τὴν δὲ ἀρειανὴν αἵρεσιν ἀπεφώνησαντο
 5 καλῶς. καὶ ὁμοῦς γράψαντες καὶ τοσοῦτοι ὄντες οὐδὲν τοιοῦτον 3
 τετολμήκασιν οἷον οἱ τρεῖς ἢ τέσσαρες οὗτοι. οὐ γὰρ προέταξαν ὑπα-
 τεῖαν καὶ μῆνα καὶ ἡμέραν, ἀλλὰ περὶ μὲν τοῦ πάσχα ἔδοξε τὰ ὑπο-
 τεταγμένα. τότε γὰρ ἔδοξε πάντας πείθεσθαι. περὶ δὲ τῆς πίστεως
 ἔγραψαν οὐκ ἔδοξεν, ἀλλ' οὕτως πιστεύει ἡ καθολικὴ ἐκκλησία καὶ
 10 εὐθὺς ὡμολόγησαν πῶς πιστεύουσιν, ἵνα δείξωσιν ὅτι μὴ νεώτερον,
 ἀλλ' ἀποστολικόν ἐστὶν αὐτῶν τὸ φρόνημα καὶ ἃ ἔγραψαν οὐκ ἐξ
 αὐτῶν εὐρέθη, ἀλλὰ τοῦτ' ἐστὶν ἅπερ ἐδίδαξαν οἱ ἀπόστολοι.
- [Αἱ δὲ νῦν κινούμεναι παρ' αὐτῶν σύνοδοι ποίαν ἔχουσιν εὐλογον 6,1
 αἰτίαν; εἰ μὲν γὰρ καινότερα τις ἄλλη γέγονεν αἵρεσις μετὰ τὴν ἀρει-
 15 νήν, εἰπάτωσαν τὰ τῆς ἐπινοίας αὐτῆς ῥήματα καὶ τίνες οἱ ταύτην
 ἐφευρόντες εἰσὶ, γράφοντές τε ἀναθεματίζέτωσαν τὰς πρὸ τῆς συν-
 ὁδοῦ ταύτης αἵρέσεις, ἐν αἷς ἐστὶ καὶ ἡ ἀρειανή, ὥσπερ οἱ ἐν Νικαίᾳ
 πεποιθήκασιν, ἵνα δόξωσι καὶ αὐτοὶ πιθανὴν τινα πρόφασιν ἔχειν τοῦ
 καινότερα λέγειν· εἰ δὲ μηδὲν τι τοιοῦτον γέγονε, μηδὲ δύνανται δεῖξαι
 20 (αὐτοὶ δὲ μᾶλλον ἔχοντες τὴν ἀσέβειαν Ἀρείου | ταῦτα φθέγγονται
 καὶ καθημέραν ἐλεγχόμενοι μεταβάλλονται), τίς ἡ χρεία τῶν συνόδων
 ἀρκούσης τῆς ἐν Νικαίᾳ γενομένης πρὸς τε τὴν ἀρειανὴν καὶ τὰς
 ἄλλας αἵρέσεις, ἃς κατέκρινε πάσας τὰς διὰ τῆς ὑγιαίνουσας πίστεως.
 καὶ γὰρ καὶ ὁ θρυλούμενος Ἀέτιος ὁ ἐπικληθεὶς Ἄθεος οὐκ ἰδίαν 2
 25 ἐφευρὼν μανίαν θρασύνεται, ἀλλ' εἰς τὴν ἀρειανὴν ἑτεροδοξίαν χει-
 μαζόμενος ἐναυάγησε καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν ἀπατηθέντων παρ' αὐτοῦ.
 μάτην γοῦν περιτρέχοντες προφασίζονται διὰ πίστιν ἡξιοκάνει
 γενέσθαι τὰς συνόδους. ἐστὶ μὲν γὰρ καινότερα πάντων ἡ θεία γραφή,
 εἰ δὲ καὶ συνόδου χρεία περὶ τούτου, ἐστὶ τὰ τῶν πατέρων. καὶ τούτου
 30 γὰρ οὐκ ἡμέλησαν οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες, ἀλλὰ καὶ ἔγραψαν οὕτω
 καλῶς, ὥστε τοὺς γνησίως ἐντυγχάνοντας τοῖς ἐκείνων γράμμασι
 δύνασθαι παρ' αὐτῶν ὑπομνήσκεσθαι τὴν ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς
 καταγγελλομένην εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν.
- Οὐκοῦν, ἐπειδὴ μηδὲν εὐλογόν ἐστι παρ' αὐτοῖς, ἀποροῦσι δὲ 7,1
 35 πανταχόθεν, καίτοι καὶ προφάσεις πλάττοντες, τοῦτο λοιπὸν αὐτοῖς
 περιλείπεται λέγειν· ἡμεῖς ἀντιλέγοντες τοῖς πρὸ ἡμῶν καὶ παραβαί-
 νοντες τὰς τῶν πατέρων παραδόσεις ἡξιώσαμεν σύνοδον γενέσθαι.
 ἀλλὰ πάλιν φοβηθέντες μὴ πάλιν εἰς ἐν συνελθόντων μάταιος ἡμῖν ἡ
 σπουδὴ γένηται, ἡξιώσαμεν εἰς δύο διαιρεθῆναι τὴν σύνοδον, ἵνα
 40 ἐν μέρει γινόμενοι δείξαντες ἅπερ ἔγραψαμεν ὑφαρπάσαι δυνήσωμεν
 τὸ πλεον ἀπειλοῦντες τὸν προϊστάμενον τῆς ἀσεβείας Κωνσταντῖον,
 καὶ οὕτω τὰ μὲν ἐν Νικαίᾳ πραχθέντα σχολάσαι ποιήσωμεν σχηματι-
 σάμενοι τὴν ἀπλότητα τῶν γραφέντων παρ' ἡμῶν. ταῦτα δὲ εἰ 2

καὶ μὴ τοῖς ῥήμασιν αὐτοῖς εἰρήκασιν, ἀλλὰ τῇ διανοίᾳ ταύτῃ πάντα πεποιήκασί τε καὶ διετάραξαν. ἀμέλει πολλὰ πολλάκις εἰρηκότες καὶ γράψαντες ἐν διαφόροις συνόδοις οὐδεπώποτε περὶ τῆς ἀρειανῆς αἰρέσεως ὡς φαύλης ἐμνημόνευσαν, ἀλλ' εἰ καὶ ποτε παρόντες τινὲς
 5 τὰς αἰρέσεις διέβαλλον, αὐτοὶ τὴν ἀρειανὴν ἐξεδίκουν, ἣν ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος ἀνεθεμάτισε, καὶ μᾶλλον οὗτοι τοὺς | τὰ Ἀρείου λέγοντας γνησίως ἐδέχοντο. μέγα μὲν οὖν καὶ τοῦτο τεκμήριον, ὅτι μὴ
 3 δι' ἀλήθειαν, ἀλλ' ἐπ' ἀναιρέσει τῶν ἐν Νικαίᾳ πραχθέντων ἡ ἐπίνοια τῶν νῦν συνόδων ἦν· ἃ δὲ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς συνόδοις παρ' αὐτῶν
 10 καὶ τῶν ὁμοίων πέπρακται, δείκνυσιν οὐδὲν ἥττον εἶναι ταῦτα ἀληθῆ. λοιπὸν γὰρ ἀναγκαῖον ὡς ἕκαστα γέγονε δηλῶσαι.

Πάντων προσδοκῶντων εἰς ἐν συνέρχεσθαι, οὓς ἐκάλει τὰ παρὰ
 βασιλέως γράμματα, καὶ μίαν γίνεσθαι τὴν σύνοδον, ἐπειδὴ διηρέ-
 8,1 θησαν, καὶ οἱ μὲν εἰς Σελεύκειαν τὴν λεγομένην Τραχεῖαν κατήλθον,
 15 οἱ δὲ ἐν τῇ Ἀρμίνῳ συνῆλθον. ἦσαν δὲ οἱ ἐν αὐτῇ | ἐπίσκοποι ὁ
 καὶ πλέον· εἰς ταύτην ἀνῆλθον καὶ Γερμίνιος καὶ Αὐξέντιος καὶ Οὐά-
 λης καὶ Οὐρσάκιος Δημόφιλος τε καὶ Γάιος. ἀλλὰ τῶν ἐπισκό-
 2 πων πάντων διαλεγομένων ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν οὗτοι χάρτην ἐπε-
 δείκνυσιν καὶ τὴν ὑπατεῖαν ἀναγινώσκοντες ἠξίουσαν ταῦτα προκρίνεσθαι
 20 πάσης συνόδου καὶ τούτων μηδὲν πλέον ζητεῖν παρὰ τῶν αἰρετικῶν
 μηδὲ ἐρευνᾶσθαι τὴν ἐκείνων διάνοιαν, ἀλλ' ἀρκεῖσθαι τούτοις μόνοις.
 καὶ ἔστι τὰ γραφέντα παρ' αὐτῶν ταῦτα·

Ἐξετέθη ἡ πίστις ἡ καθολικὴ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ δεσπότου ἡμῶν
 τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ καλλινίκου βασιλέως Κωνσταντίου Αὐγού-
 3 25 στου τοῦ αἰωνίου Σεβαστοῦ ὑπατεῖα Φλαυίων Εὐσεβίου καὶ Ὑπα-
 τίου τῶν λαμπροτάτων ἐν Σιρμίῳ τῇ πρὸ ια' καλανδῶν Ἰουνίων.

Πιστεύομεν εἰς ἓνα τὸν μόνον καὶ ἀληθινὸν θεὸν πατέρα παντο-
 4 κράτορα καὶ κτίστην καὶ δημιουργὸν τῶν πάντων, καὶ εἰς ἓνα μονογενῆ
 υἱὸν τοῦ θεοῦ, τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων καὶ πρὸ πάσης ἀρχῆς
 30 καὶ πρὸ παντὸς ἐπισουμένου χρόνου καὶ πρὸ πάσης καταληπτῆς
 οὐσίας γεγεννημένον ἀπαθῶς ἐκ τοῦ θεοῦ, δι' οὗ οἱ τε αἰῶνες κατηρτί-
 σθησαν καὶ τὰ πάντα ἐγένετο, | γεγεννημένον δὲ μονογενῆ, μόνον ἐκ
 μόνου τοῦ πατρός, θεὸν ἐκ θεοῦ, ὁμοιον τῷ γεννήσαντι αὐτὸν πατρὶ
 κατὰ τὰς γραφάς, οὗ τὴν γένεσιν οὐδεὶς ἐπίσταται εἰ μὴ ὁ μόνος ὁ γεννή-
 35 σας αὐτὸν πατήρ. τοῦτον ἴσμεν τοῦ θεοῦ μονογενῆ υἱόν, νεύματι
 πατρικῷ παραγενόμενον ἐκ τῶν οὐρανῶν εἰς ἀθήτησιν ἁμαρτίας καὶ
 γεννηθέντα ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου καὶ ἀναστραφέντα μετὰ τῶν μα-
 5 θητῶν καὶ πᾶσαν τὴν οἰκονομίαν πληρώσαντα κατὰ τὴν πατρικὴν
 βούλησιν, σταυρωθέντα καὶ ἀποθανόντα καὶ εἰς τὰ καταχθόνια κατελ-
 40 θόντα καὶ τὰ ἐκεῖσε οἰκονομήσαντα, ὃν «πυλωροὶ ᾄδου ἰδόντες»¹

ἐφριξαν καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστραφέντα
 μετὰ τῶν μαθητῶν καὶ πᾶσαν τὴν οἰκονομίαν πληρώσαντα καὶ
 πεντήκοντα ἡμερῶν πληρουμένων ἀναληφθέντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς
 καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς καὶ ἐλευσόμενον ἐν τῇ ἐσχάτῃ
 5 ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως τῇ δόξῃ τῇ πατρικῇ ἀποδιδόντα ἐκάστῳ
 κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, ὃ αὐτὸς ὁ μονογενὴς
 ἐπηγγεिलाτο πέμψαι τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, τὸν παράκλητον, κατὰ
 τὸ γεγραμμένον· ἀπέρχομαι πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ παρακαλέσω
 τὸν πατέρα καὶ ἄλλον παράκλητον πέμψει ὑμῖν τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας,
 10 ὃς ἐκείνος ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ διδάξει καὶ ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντα.¹⁾
 τὸ δὲ ὄνομα τῆς οὐσίας διὰ τὸ ἀπλούστερον παρὰ τῶν πατέρων
 τεθεῖσθαι, ἀγνοούμενον δὲ ὑπὸ τῶν λαῶν σκάνδαλον φέρειν, διὰ τὸ
 μήτε τὰς γραφὰς τοῦτο περιέχειν ἤρесе τοῦτο περιαιρεθῆναι καὶ
 παντελῶς μηδεμίαν μνήμην οὐσίας ἐπὶ θεοῦ εἶναι τοῦ λοιποῦ διὰ τὸ
 15 τὰς θείας γραφὰς μηδαμοῦ περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ οὐσίας μεμνησθαι.
 ὁμοιον δὲ λέγομεν τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ κατὰ πάντα ὡς καὶ αἱ ἄγναι
 γραφαὶ λέγουσί τε καὶ διδάσκουσι.

Τούτων ἀναγνωσθέντων οὐ μακρὰν ἐγνώσθη τῶν γραφάντων ἡ
 πανουργία. Τῶν γὰρ ἐπισκόπων προτεινάντων ἀναθεματισθῆναι
 20 τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν μετὰ καὶ τῶν ἄλλων αἱρέσεων πάντων τε ἐπὶ
 τούτῳ συνθεμένων Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς ἀνένευον.
 καὶ λοιπὸν κατεγνώσθησαν ὡς οὐ γνησίως, ἀλλ' ἐπ' ἀναιρέσει τῶν ἐν
 Νικαίᾳ πραχθέντων γράψαντες ταῦτα, ἵνα τὴν δυσώνυμον αἵρεσιν
 ἀντείσάξωσι. θαυμάσαντες γοῦν ἐπὶ τοῖς δολίοις αὐτῶν ῥήμασι καὶ
 25 πανούργῳ προαιρέσει ἔλεγον· ἡμεῖς οὐ δεόμενοι πίστεως συνήλθομεν
 (ἔχομεν γὰρ ἐν ἑαυτοῖς ὑγιαίνουσιν τὴν πίστιν), ἀλλ' ἵνα τοὺς
 ἀντιλέγοντας τῇ ἀληθείᾳ καὶ καινοτομεῖν ἐπιχειροῦντας ἐντρέψωμεν.
 εἰ μὲν οὖν ὑμεῖς ὡς νῦν ἀρχόμενοι πιστεύειν ἐγράψατε ταῦτα, οὕτω
 30 ἐστὲ κληρικοὶ ἀρχὴν ἔχοντες τοῦ κατηχεῖσθαι, εἰ δὲ τῇ γνώμῃ ἣ
 συνήλθομεν ἡμεῖς ταύτῃ καὶ ὑμεῖς ἔχοντες ἀπηντήσατε, ἔστω πάν-
 των ὁμοφροσύνη καὶ τὰς μὲν αἵρέσεις ἀναθέματι ἀναθεματίσωμεν,
 τὰ δὲ τῶν πατέρων φυλάξωμεν ὑπὲρ τοῦ μηκέτι διατρέχειν προφάσεις
 συνόδων ἅπαξ προλαβόντων τῶν ἐν Νικαίᾳ συνεληθόντων καὶ πάντα
 35 πραξάντων ὑπὲρ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. ἀλλὰ καὶ οὕτω τῶν
 ἐπισκόπων πάλιν πάντων συνθεμένων ἀνένευσαν οἱ προειρημένοι,
 καὶ λοιπὸν καταγρόντες αὐτῶν ὡς ἀμαθῶν δολίων τε καὶ μᾶλλον αἰρε-
 τικῶν τῇ μὲν ἐν Νικαίᾳ γενομένῃ συνόδῳ συνεψηφίσαντο πάντες καὶ
 ταύτῃ πάντες ἔκριναν ἀρκεῖσθαι, τοὺς δὲ προειρημένους Οὐρσάκιον
 40 φηναν καὶ καθελόντες αὐτοὺς ὡς μὴ ὄντας ἀληθῶς Χριστιανοὺς,

1. Ἰω. 14, 13, 16, 17, 26.

ἀλλ' Ἀρειανούς ἔγραψαν | κατ' αὐτῶν Ῥωμαῖσι μὲν, ἐρμηνευθέντα
δὲ Ἑλληνιστὶ κατὰ δύναμιν ταῦτα·

Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς παρὰ τῆς συνό-
δου πρὸς τὸν Αὐγούστον Κωνστάντιον.

- 5 Ἐκ τε τῆς τοῦ θεοῦ κελεύσεως καὶ τοῦ τῆς σῆς εὐσεβείας προστά- 10,1
γματος τὰ πάλαι δογματισθέντα γεγενῆσθαι πιστεύομεν. εἰς γὰρ
Ἀρμίνον ἐκ πασῶν τῶν πρὸς δύσιν πόλεων εἰς τὸ αὐτὸ πάντες οἱ
ἐπίσκοποι συνήλθομεν, ἵνα καὶ ἡ πίστις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας
γνωρισθῇ καὶ οἱ τάναντία φρονοῦντες ἐκδηλοὶ γένωνται. ὥς γὰρ 2
- 10 ἐπὶ πλεῖστον διασκοποῦντες εὐρήκαμεν, ἀρεστὸν ἐφάνη τὴν πίστιν
τὴν ἐκ παλαιοῦ διαμένουσαν, ἣν καὶ οἱ προφῆται καὶ τὰ εὐαγγέλια
καὶ οἱ ἀπόστολοι διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκήρυξαν,
τοῦ καὶ τῆς σῆς βασιλείας φρουροῦ καὶ τῆς σῆς βώσεως προστάτου,
ἵνα ταύτην κατασχόντες φυλάξωμεν καὶ φυλάττοντες μέχρι τέλους
- 15 διατηρήσωμεν. ἄτοπον γὰρ καὶ ἀθέμιτον ἐφάνη τῶν ὀρθῶς καὶ δι- 3
καίως ὀρισμένων τι μεταλλάσσειν καὶ τῶν ἐν Νικαίᾳ κοινῇ μετὰ τοῦ
ἐνδοξοτάτου Κωνσταντίνου τοῦ σου πατρὸς καὶ βασιλέως ἐσκεμμένων,
ὧν ἡ διδασκαλία καὶ τὸ φρόνημα διηγήθε τε καὶ ἐκηρύχθη εἰς πάσας
ἀνθρώπων ἀκοάς τε καὶ διανοίας, ἥτις ἀντίπαλος μόνῃ καὶ ὀλετήρ
- 20 τῆς Ἀρείου αἵρέσεως ὑπῆρξε, δι' ἧς οὐ μόνον αὕτη, ἀλλὰ καὶ αἱ λοι-
παὶ αἵρέσεις καθηρέθησαν, ἐν ᾗ ὄντως καὶ τὸ προσθεῖναι τι σφαλερὸν
καὶ τὸ ἀφελέσθαι τι ἐπικίνδυνον ὑπάρχει, ὥς, εἴπερ τι θάτερον γένοιτο,
ἔσται τοῖς ἐχθροῖς ἄδεια τοῦ ποιεῖν ἅπερ βούλονται. | ὅθεν Οὐρσά- 4
κιὸς τε καὶ Οὐάλης, ἐπειδὴ ἔκπαλαι μέτοχοι τε καὶ σύμφωνοι τοῦ
- 25 ἀρειανοῦ δόγματος ἦσαν καθεστηκότες καὶ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας
χωρισθέντες ἀπεφάνθησαν, ἥς ἵνα μετάσχωσιν ἐφ' οἷς ἑαυτοῖς συνε-
γνώκεισαν πλημμελήσαντες μετανοίας τε καὶ συγγνώμης ἡξίου
τυχεῖν, ὥς καὶ τὰ ἔγγραφα τὰ ὑπ' ἐκείνων γεγεννημένα μαρτυρεῖ,
δι' ὧν ἀπάντων φειδῶ γεγένηται καὶ τῶν ἐγκλημάτων συγγνώμη
- 30 (ἦν δὲ ὁ καιρὸς καθ' ὃν ταῦτα ἐπράττετο, ὅτε ἐν Μεδιολάνῳ τὸ συνέ-
δριον τῆς συνόδου συνεκροτεῖτο, συμπαρόντων δὲ καὶ τῶν πρεσβυτέ-
ρων τῆς τῶν Ῥωμαίων ἐκκλησίας), ἐγνωκότες δὲ ὅμα καὶ τὸν μετὰ
τελευτὴν ἄξιον μνήμης Κωνσταντίνον μετὰ πάσης ἀκριβείας καὶ ἐξε-
τάσεως τὴν συγγραφῆσαν πίστιν ἐκτεθεικότα. ἐπειδὴ δὲ ὥς ἐξ 5
- 35 ἀνθρώπων ἐγένετο βαπτισθεὶς καὶ πρὸς τὴν ὀφειλομένην εἰρήνην
ἀνεχώρησεν, ἄτοπον εἶναι (ἐνομίσσαμεν) μετ' ἐκείνῳ τι καινοτομεῖν καὶ
τοσοῦτους ἁγίους ὁμολογητάς, μάρτυρας, τοὺς καὶ τοῦδε τοῦ δόγμα-
τος συγγραφεῖς τε καὶ εὐρετάς ὑπεριδεῖν, οἵτινες κατὰ τὸν παλαιὸν |
τῆς ἐκκλησίας θεσμὸν ἅπαντα φρονοῦντες διαμεμενῆκασιν, ὧν ὁ
- 40 θεὸς τὴν πίστιν καὶ εἰς τοὺς σοὺς χρόνους τῆς βασιλείας μετέδωκε
διὰ τοῦ δεσπότη τοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ σοι καὶ τὸ βασιλεύειν

- οὕτως ὑπῆρξεν, ὥς καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης κρατεῖν. 6
 πάλιν γοῦν οἱ ἔλεεινοὶ καὶ οἰκτροὶ τῷ φρονήματι ἀθεμίτῳ τολμήματι 6
 τῆς δυσσεβοῦς φρονήσεως κήρυκας ἑαυτοὺς ἀνήγγειλαν καὶ ἐπιχει-
 ροῦσιν ἀνατρέπειν πᾶν ἀληθείας σύνταγμα. ὥς γὰρ κατὰ τὸ σὺν
 5 πρόσταγμα τὸ συνέδριον τῆς συνόδου συγκεκρότητο, κάκεινοι τῆς
 ἰδίας ἀπάτης ἐγύμνουσαν τὴν σκέψιν. ἐπειρῶντο γὰρ πανουργίᾳ 7
 τινὶ καὶ ταραχῇ προσφέροντές τι καινοτομεῖν τῆς τοιαύτης ἐταιρίας
 τοὺς συναλισκομένους εὐρόντες Γερμίνιον, Αὐξέντιον καὶ Γάιον
 τοὺς τὴν ἔριν καὶ διχοστασίαν ἐμποιοῦντας, ὧν ἡ διδασκαλία μία
 10 μὲν οὐσα πᾶν πλῆθος βλασφημιῶν ὑπερβέβηκεν. ὥς δὲ συνεῖδον
 οὐχὶ τῆς τοιαύτης προαιρέσεως ὄντας οὔτε ὁμογνωμονοῦντας ἐφ' οἷς
 κακῶς ἐφρόνουν, εἰς τὸ συμβούλιον ἡμῶν μετήγαγον ἑαυτοὺς ὥς
 δοκεῖν ἕτερόν τι γράφειν· ἦν δὲ ὁ καιρὸς βραχύς ὁ καὶ τὰς γνώμας
 αὐτῶν ἐξελέγχων. ἵνα οὖν μὴ τοῖς αὐτοῖς ἀεὶ τὰ τῆς ἐκκλησίας 8
 15 περιπίπτῃ καὶ ταραχῇ καὶ θόρυβος καλινδούμενος ἅπαντα συγχέῃ,
 βέβαιον ἐφάνη τὰ πάλαι διωρισμένα ἔννομα καὶ ἀμετακίνητα δια-
 φυλάττειν, τοὺς δὲ προειρημένους τῆς ἡμετέρας κοινωνίας ἀποκεχω-
 ρίσθαι, δι' ἣν αἰτίαν τοὺς ἀναδιδάξαντας πρέσβεις πρὸς τὴν σὴν ἐπι-
 εῖκειαν ἀπεστάλακαμεν τὴν γνώμην τοῦ συνεδρίου διὰ τῆς ἐπιστολῆς
 20 μνηύοντας. τοῖς δὲ πρέσβεσι πρό γε πάντων τοῦτο παρεκελευ- 9
 σάμεθα τὸ τὴν ἀλήθειαν πιστώσασθαι ἐκ τῶν πάλαι ἀρχαίων καὶ
 δικαίων ὁρμωμένους· οἱ καὶ τὴν σὴν ἀναδιδάξουσιν ὁσιότητα ὅτι
 οὐχ ὥσπερ ἔφησαν Οὐρσάκιός τε καὶ Οὐάλης ἔσται εἰρήνη, εἴπερ
 25 τι τῶν δικαίων ἀνατραπεῖται. πῶς γὰρ εἰρήνην οἷόν τε ἄγειν τοὺς τὴν
 εἰρήνην καταλύοντας; μᾶλλον γὰρ ἔρις καὶ ταραχῇ ἐκ τούτων σὺν
 ταῖς λοιπαῖς πόλεσι καὶ τῇ τῶν Ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ γενήσεται.
- Διὸ δὴ ἱκετεύομεν τὴν σὴν ἐπιεῖκειαν, ἵνα προσηγέσιν ἀκοαῖς 10
 καὶ γαληναίῳ βλέμματι τοὺς ἡμετέρους πρέσβεις ἀθρήσειας μήτε πρὸς
 ὕβριν τῶν τετελευτηκότων καινόν τι μεταλλάττειν ἐπιτρέψειας, ἀλλ' 10
 30 ἑάσθης ἐμμένειν ἡμᾶς τοῖς παρὰ τῶν προγόνων ὀρισθεῖσί τε καὶ νeno-
 μοθετημένοις, οὓς ἅπαντα μετὰ ἀγχινοίας τε καὶ φρονήσεως καὶ
 πνεύματος ἁγίου πεποικημένοι φῆσαιμεν ἂν. τὰ γὰρ νῦν παρ' 11
 ἐκείνων καινοτομούμενα τοῖς μὲν πιστεύουσιν ἀπιστίαν ἐμποιεῖ,
 35 τοῖς δὲ ἀπιστοῦσιν ὁμότητα. ἱκετεύομεν δὲ ἔτι, ἵνα κελεύσῃς τοὺς
 ἐπισκόπους τοὺς ἐν ταῖς ἁλλοδαπαῖς διατρίβοντας, οὓς καὶ τὸ τῆς
 ἡλικίας ἐπίπονον καὶ τὸ τῆς πενίας ἐνδὲς τρῦχει, τὴν εἰς τὰ οἰκεῖα
 ἀνακομιδὴν ῥάδιαν ποιήσασθαι, ἵνα μὴ ἔρημοι τῶν ἐπισκόπων ἀφωρι-
 σμένων, αἱ ἐκκλησίαι διαμένωσιν. ἔτι δὲ πρὸς ἅπασιν καὶ τοῦτο 12
 40 δεόμεθα, ἵνα μηδὲν μήτε ἐλλείπῃ τῶν προὑπαρξάντων μήτε | πλεο-
 νάζῃ, ἀλλὰ πάντα ἄρρηκτα διαμείνῃ ἐκ τῆς τοῦ σοῦ πατρὸς εὐσεβείας
 καὶ εἰς τὸν νῦν χρόνον διαφυλαττόμενα, μήτε λοιπὸν ἡμᾶς μοχθεῖν
 καὶ τῶν οἰκειῶν παροικήσεων ἁλλοτρίους ἐπιτρέψειας γίνεσθαι,
 ἀλλ' ἵνα οἱ ἐπίσκοποι σὺν τοῖς ἰδίοις λαοῖς μετ' εἰρήνης εἰς εὐχὰς τε

καὶ λατρείας σχολὴν ἀγοιεν ἱκετεύοντες ὑπὲρ τῆς σῆς βασιλείας καὶ σωτηρίας καὶ εἰρήνης, ἣν ἡ θεϊότης σοι εἰς τὸ διηγεκὲς χαριῖται. οἱ δὲ ἡμέτεροι πρέσβεις τὰς τε ὑπογραφὰς καὶ τὰς τῶν ἐπισκόπων προσηγορίας κομίζουσιν, οἵτινες καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν θείων γραφῶν 5 τὴν σὴν ἀναδιδάξουσιν ὁσιότητα.

Ἀπόφασις τῆς συνόδου.

Ἔως προσῆκον ἦν καὶ δυνατόν, ἀδελφοὶ τιμιώτατοι, ἡ καθολικὴ 11,1
 σύνοδος καὶ ἡ ἁγία ἐκκλησία τῇ ἰδίᾳ ὑπομονῇ καὶ ἀνεξικακίᾳ ἤνεγκεν
 οὐκ ἀγενῶς Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλην καὶ Γάιον καὶ Γερμίνιον καὶ
 10 Αὐξέντιον, οἵτινες ἄλλοτε ἄλλα φρονούντες πάσας τὰς ἐκκλησίας
 συνετάραξαν, οἱ καὶ νῦν ἐπιχειρήσαι τετολμήκασιν τὸν αἵρετικὸν λα-
 γισμὸν τῇ τῶν ὀρθοδόξων πίστει συνάψαι καὶ διαλύσαι τὴν ἐν Νικαίᾳ
 σύνοδον, ἥτις ἀντίμαχος ὑπάρχει τῇ τῶν Ἀρειανῶν αἵρέσει, ἐξῶθεν
 ἰδίαν τινὰ καὶ ἀλλοτριωτάτην τῆς ἀγιωτάτης ἐκκλησίας συγγραφει-
 15 σαν πίστιν προσφέροντες, ἥτινα ἡμᾶς δέξασθαι ἀθέμιτον ἡγήσάμεθα.
 Ἐκπαλαὶ γὰρ οὗτοι αἵρετικοὶ ὄντες καὶ τάναντία φρονούντες καὶ νῦν 2
 ἀπεδείχθησαν, οὓς πρὸς τὴν ἡμετέραν κοινωσίαν συνελθεῖν οὐκ
 ἐπιτρέπομεν τῇ ἰδίᾳ φωνῇ παρόντας αὐτοὺς κατακρίναντες καὶ κα-
 θαιροῦντες. νῦν τοίνυν ὅπερ δοκεῖ ἀποφῆνασθε, ἵνα ἐνὸς ἐκάστου ἡ
 20 γνῶσις ἐκ τῆς ὑπογραφῆς εἴη βέβαιος. ὁμοθυμαδὸν οἱ ἐπίσκοποι 3
 φάσκομεν· οἱ προειρημένοι ἐχθροὶ καθαιρεθῶσιν, ἵνα ἡ καθολικὴ
 πίστις ἐν εἰρήνῃ διαμείνῃ.

Καὶ τὰ μὲν ἐν τῇ Ἀρμίνῳ πραχθέντα ταχεῖαν καὶ τοιαύτην ἔσχε
 τὴν διάλυσιν. οὐδεὶς γὰρ ἐκεῖ διεφώνησεν, ἀλλὰ πάντες συμφώνως
 25 ἔγραψαν τὰ δόξαντα καὶ τοὺς Ἀρειανοὺς καθήρησαν.

Τὰ δὲ ἐν Σελευκεῖ τῇ Τραχείᾳ γενόμενα ταῦτά ἐστι. μὴν μὲν 12,1
 ἦν ὁ κατὰ Ῥωμαίους καλούμενος Σεπτέμβριος, κατὰ δὲ τοὺς Αἰγυπτίους
 Θωθ καὶ κατὰ Μακεδόνας Γορπιαῖος καὶ ἡμέρα ιε' τοῦ μηνὸς κατ'
 Αἰγυπτίους, εἰς ἣν συνέδραμον πάντες οἱ κληθέντες συνελθεῖν ἦσαν
 30 δὲ κάκει που ρε'. πολλῶν δὲ ὄντων τῶν ἐν αὐτοῖς κατηγορουμένων 2
 καὶ τῶν κατηγορούντων βοώντων κατ' αὐτῶν Ἀχάκιος καὶ Πατρό-
 φιλος καὶ Οὐράνιος ὁ ἀπὸ Τύρου καὶ Εὐδόξιος ὁ ἐπεισηπθῆσας τῇ
 Ἀντιοχείῳ ἐκκλησίᾳ Λεόντιος τε καὶ Θεοδόσιος καὶ Εὐάγγελος καὶ Θεό-
 35 δουλος καὶ Γεώργιος ὁ διωχθεὶς ἀπὸ τῆς οἰκουμένης πράττουσι | τι 3
 κακοῦργον. φοβηθέντες γὰρ τοὺς κατ' αὐτῶν παρὰ τῶν κατηγορῶν
 ἐλέγχους προσελάβοντο τοὺς ἄλλους τῆς Ἀρείου μερίδος τοὺς εἰς
 αὐτὸ τοῦτο μισθωτοὺς εἰς ἀσέβειαν γινομένους καὶ κατασταθέντας
 παρὰ Σεκούνδου τοῦ καθαιρεθέντος παρὰ τῆς μεγάλης συνόδου,
 40 ἀπὸ μὲν τῆς Λιβύης Στέφανον καὶ Σεράν καὶ Πολυδεύκην κατηγορου-
 μένους ἐπὶ διαφόροις ἐγκλήμασι καὶ λοιπὸν Παγκράτιον καὶ Πτολε-

- μαῖον Μελιτιανόν τινα· καὶ σχηματισάμενοι δῆθεν περὶ πίστεως ζητεῖν οὐκ ἐλάνθανον τοὺς κατηγοροὺς δεδιότες. καὶ τὴν αἵρεσιν ἐξεδίκουν καὶ λοιπὸν ἐσχίσθησαν. καὶ οἱ μὲν μετὰ τῶν περὶ Ἀκάκιον ἦσαν ὑποπτοὶ καὶ ὀλίγοι παντελῶς, οἱ δὲ ἄλλοι τὸ πλῆθος ἦσαν. οἱ μὲν 4
- 5 οὖν περὶ Ἀκάκιον ἀποχρησάμενοι τῷ τῆς ἀπονοίας θράσει τέλεον ἡρνοῦντο τὰ ἐν Νικαίᾳ γραφέντα καὶ τὴν σύνοδον διέβαλλον, οἱ δὲ ἄλλοι (τὸ πλῆθος δὲ ἦσαν οὗτοι) τὰ μὲν ἄλλα πάντα τῆς συνόδου ἀπεδέχοντο, μόνην δὲ τὴν τοῦ ὁμοουσίου λέξιν ὡς ἐκ τῆς ἀσφαλείας ὑποπτον ἐπροφασίζοντο. ἐγχρονιζόντων τοίνυν ἐν τῷ τόπῳ καὶ 5
- 10 τῶν μὲν κατηγορῶν ἐπικειμένων, τῶν δὲ κατηγορουμένων φευγόντων καὶ διὰ τοῦτο πλέον ἐν ἀσεβείαις ἐξαγομένων καὶ βλασφημούντων εἰς τὸν κύριον ἡγανάκτησε τὸ πλῆθος τῶν ἐπισκόπων καὶ καθήρησαν μὲν Ἀκάκιον Πατρόφιλον Οὐράνιον Εὐδόξιον καὶ τὸν ἀπὸ ὑποδεκτῶν Γεώργιον καὶ ἄλλους ἀπὸ τῆς Ἀσίας, | Λεόντιον καὶ Θεοδόσιον, 6
- 15 Εὐάγριον καὶ Θεόδουλον, ἀκοινωνήτους δὲ πεποιήκασιν Ἀστέριον, Εὐσέβιον, Αὐγαρον καὶ Βασιλικὸν καὶ Φοῖβον καὶ Φιδήλιον καὶ Εὐστάθιον καὶ Εὐτύχιον καὶ Μάγνον. τοῦτο δὲ πέποιήκασιν, ἐπειδὴ κληθέντες ἀπολογήσασθαι ἐφ' οἷς αὐτῶν πλείστοι κατηγοροῦν οὐκ ἀπήντησαν. καὶ ὥρισαν οὕτω μένειν αὐτούς, ἕως ἂν ἀπολογησά- 6
- 20 μενοι δείξωσιν ἑαυτοὺς καθαρούς ἀπὸ τῶν ἐπιφερομένων αὐτοῖς ἐγκλημάτων. γράψαντές τε εἰς τὴν ἐκάστου παροικίαν τὴν κατ' αὐτῶν γενομένην κρίσιν ἀνῆλθον παρὰ τὸν ἀσεβέστατον Αὐγουστον Κωνσταντίον ἀπαγγελοῦντες αὐτῷ τὰ πεπραγμένα· ταύτην γὰρ εἶχον πρόσταξιν. καὶ τοῦτο τέλος γέγονε καὶ τῆς ἐν Σελευκείᾳ συνόδου. 7
- 25 Τίς τοίνυν οὐκ ἂν ἀποδέξαιτο μὲν τὴν εὐλάβειαν τῶν ἐν τῇ Ἀριμίνῳ συνόδῳ συνελθόντων ἐπισκόπων; οἱ τοσοῦτον κάματος ὁδοῦ καὶ θαλάττης κινδύνους ὑπέμειναν, ἵνα τοὺς μὲν φρονούντας τὰ Ἀρείου καθέλωσι, τοὺς δὲ τῶν πατέρων ὄρους ἀκεραίους φυλάξωσιν 13, 1
- 30 εἰ λύσαιεν τὰ τῶν πρὸ αὐτῶν, πρόφασιν διδόναι τοῖς μετὰ ταῦτα, ὥστε λύσαι τὰ παρ' αὐτῶν νῦν γινόμενα. τίς δὲ οὐκ ἂν καταγνοίῃ τῆς εὐχρείας τῶν περὶ Εὐδόξιον καὶ Ἀκάκιον. οἱ τὴν τῶν ἑαυτῶν πατέρων τιμὴν προπίνουσι τῇ πρὸς τοὺς Ἀρειομανίτας σπουδῇ καὶ 2
- 35 ῥων καταλύεται; ἢ πῶς 'πατέρας' ὀνομάζουσιν οὓς | διεδέξαντο, ὧν αὐτοὶ τῆς γνώμης κατήγοροι γίνονται; μάλιστα δὲ Ἀκάκιος τί ἂν εἴποι πρὸς Εὐσέβιον τὸν ἑαυτοῦ διδάσκαλον, ὅς οὐ μόνον ὑπέγραψεν ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ, ἀλλὰ γὰρ καὶ δι' ἐπιστολῆς ἐδήλωσε τοῖς ὑπ' αὐτὸν λαοῖς ταύτην εἶναι πίστιν ἀληθῆ τὴν ὁμολογηθεῖσαν 3
- 40 ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ; εἰ γὰρ καὶ ὡς ἠθέλησεν ἀπελογήσατο διὰ τῆς ἐπιστολῆς, ἀλλὰ γε τὰς λέξεις οὐκ ἡρνήσατο, ἀλλὰ καὶ κατηγόρησε τῶν Ἀρειανῶν ὅτι λέγοντες· οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆ ὁ υἱός, οὐδὲ πρὸ Μαρίας αὐτὸν ἠθελον εἶναι'. τί ἄρα καὶ διδάξουσιν τοὺς 4

- λαοὺς τοὺς παρ' ἐκείνων διδαχθέντας; ὅτι ἐσφάλησαν οἱ πατέρες; καὶ πῶς αὐτοὶ πιστευθήσονται παρ' αὐτοῖς οὓς διδάσκουσι παρακούειν τῶν διδασκάλων; ποίοις δὲ ὁμμασιν ἐμβλέψονται καὶ τοῖς μνήμασι τῶν πατέρων οὓς ὀνομάζουσι νῦν αἰρετικούς; τί δὲ τοὺς ἀπὸ Οὐα-
 5 λεντίνου καὶ Φρυγίας καὶ Μανιχαίους διασύρουσι, τοὺς δὲ τὰ ὁμοία φθεγξαμένους, ὥς ὑπονοοῦσιν αὐτοί, 'ἀγίους' ὀνομάζουσιν; ἢ πῶς αὐτοὶ ἔτι δύνανται εἶναι ἐπίσκοποι, εἰ παρ' αἰρετικῶν, ὥς αὐτοὶ διαβάλλουσι, κατεστάθησαν; εἰ δὲ καὶ κακῶς ἐφρόνησαν καὶ γρά-
 10 μνήμη. καὶ εἰ τὰ γράμματα αὐτῶν ἐκβάλλεται, ἐκβάλλετε ὑμεῖς ἀπελ-
 θόντες ἀπὸ τῶν κοιμητηρίων τὰ λείψανα τούτων, ἵνα γνῶσιν ἅπαντες ἐκείνους μὲν πλάνους, ὑμᾶς δὲ πατροκτόνους.
- Ὁ μὲν οὖν μακάριος ἀπόστολος ἀποδέχεται τοὺς Κορινθίους λέ- 14, 1
 γων· «ὅτι πάντα μου μέμνησθε, | καὶ καθὼς παρέδωκα ὑμῖν τὰς
 15 παραδόσεις, οὕτω κατέχετε¹», οὗτοι δὲ τοιαῦτα περὶ τῶν πρὸ αὐτῶν ἐνθυμούμενοι τάναντία πάντως τοῖς λαοῖς καὶ εἰπεῖν τολμήσουσιν·
 'οὐκ ἐπαινοῦμεν ὑμᾶς μνημονεύοντας τῶν πατέρων, ἀλλ' ἀποδεχόμεθα
 μᾶλλον ὑμᾶς, ὅταν τὰς παραδόσεις αὐτῶν μὴ κατέχητε'. καὶ λοιπὸν 2
 διαβαλλέτωσαν τὴν ἑαυτῶν δυσγένειαν καὶ λεγέτωσαν· 'ἡμεῖς οὐκ
 20 ἐξ εὐσεβῶν, ἀλλ' ἐξ αἰρετικῶν γεγόναμεν'. τοιαῦτα γὰρ ἄρμόζει λέγειν
 τοῖς, ὥς προεῖπον, προπίνουσι τὴν τῶν πατέρων τιμὴν καὶ τὴν ἑαυ-
 τῶν σωτηρίαν τῇ ἀρειανῇ αἰρέσει καὶ μὴ φοβουμένοις ἀκοῦσαι τὸ ἐν
 τῇ θείᾳ παροιμίᾳ γεγραμμένον «ἐκγονον κακὸν πατέρα καταρᾶται²»
 καὶ τὴν ἐν τῷ νόμῳ κατὰ τῶν τοιούτων κεκμένην ἀπειλήν. ἐκείνοι 3
 25 μὲν οὖν διὰ τὴν ὑπὲρ τῆς αἵρέσεως σπουδὴν τοιοῦτον φιλονεικον ἐσχή-
 κασι καὶ τὸ φρόνημα, ὑμεῖς δὲ μὴ διὰ τοῦτο ταραχθῆτε μηδὲ τὴν
 ἐκείνων τόλμαν ἀλήθειαν ἡγήσασθε. καὶ γὰρ καὶ πρὸς ἑαυτοὺς ἀνθί-
 στανται καὶ τῶν πατέρων ἀποστάντες μίαν οὐκ ἔχουσι τὴν γνώμην,
 ἀλλὰ ποικίλαις καὶ διαφόροις νήχονται μεταβολαῖς. καὶ πρὸς τὴν ἐν
 30 Νικαίᾳ σύνοδον ἐρίζοντες πολλὰς μὲν συνόδους πεποιήκασι καὶ αὐτοί,
 καθ' ἑκάστην δὲ πίστιν ἐκτιθέμενοι ἐν οὐδεμίᾳ μεμνηνέασιν· ἀλλὰ
 καὶ οὐ καύσονται γιε αἰεὶ τοῦτο ποιῶντες, ὅτι κακῶς ζητοῦντες οὐχ
 εὐρήσουσιν ἢν ἐπίσησαν σοφίαν. ὑπέταξα τοίνυν ἀναγκαίως ἀπὸ 4
 | μέρους τὰ τε παρὰ Ἀρείου γραφέντα καὶ ὅσα συναγαγεῖν ἡδυνήθην
 35 ὧν ἐν διαφόροις οὗτοι συνόδοις ἐξέθεντο, ἵνα γνῶτε καὶ θαυμάσητε,
 τίνος ἕνεκα πρὸς οἰκουμένην σύνοδον καὶ πρὸς τοὺς ἑαυτῶν πατέρας
 φιλονεικοῦντες οὐ καταδύονται.

"Αρειος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ φρονήσαντες καὶ λέγοντες 'ἐξ οὐκ ὄντων 15, 1
 πεποίηκε τὸν υἱὸν ὁ θεὸς καὶ κέκληκεν ἑαυτῷ υἱόν, καὶ ἐν τῶν κτι-
 40 σμάτων ἐστὶν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, καὶ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, τρεπτός δὲ
 ἐστὶ δυνάμενος, ὅτε βούλεται, τραπῆναι' ἐξεβλήθησαν τῆς ἐκκλησίας

παρὰ τοῦ μακαρίτου Ἀλεξάνδρου. ἀλλ' ἐκβληθεὶς καὶ ἐπιτριβεῖς 2
 Ἄρειος παρὰ τῶν περὶ Εὐσέβιον συνέθηκεν ἑαυτοῦ τὴν αἵρεσιν ἐν
 χάρτῃ καὶ ὡς ἐν Ῥαλίας ζηλώσας οὐδένα τῶν φρονίμων, ἀλλὰ τὸν
 Αἰγύπτιον Σωσάντην ἐν τῷ ἦθει καὶ τῇ ἐκλύσει τοῦ μέλους γράφει
 5 μὲν πολλά, ἀπὸ μέρους δὲ ἐστὶν αὐτοῦ ταῦτα·

Βλασφημίαι Ἀρείου

3

Αὐτὸς γοῦν ὁ θεὸς καθὼ ἐστὶν ἄρρητος ἅπασιν ὑπάρχει.
 ἴσον οὐδὲ ὁμοιον, οὐχ ὁμόδοξον ἔχει μόνος οὗτος.
 ἀγέννητον δὲ αὐτὸν φαμεν διὰ τὸν τὴν φύσιν γεννητὸν
 10 τοῦτον ἀναρχον ἀνυμνοῦμεν διὰ τὸν ἀρχὴν ἔχοντα,
 αἰδίων δὲ αὐτὸν σέβομεν διὰ τὸν ἐν χρόνοις γεγαῶτα.
 ἀρχὴν τὸν υἱὸν ἔθηκε· τῶν γεννητῶν ὁ ἀναρχος
 καὶ ἠνεγκεν εἰς υἱὸν ἑαυτῷ τόνδε τεκνοποιήσας,
 15 ἴδιον οὐδὲν ἔχει τοῦ θεοῦ καθ' ὑπόστασιν ἰδιότητος,
 οὐδὲ γὰρ ἐστὶν ἴσος, ἀλλ' οὐδὲ ὁμοούσιος αὐτῷ.
 σοφὸς δὲ ἐστὶν ὁ θεός, ὅτι τῆς σοφίας διδάσκαλος αὐτός.
 ἱκανὴ δὲ ἀπόδειξις ὅτι ὁ θεὸς ἀόρατος ἅπασι,
 τοῖς τε διὰ υἱοῦ καὶ αὐτῷ τῷ υἱῷ ἀόρατος ὁ αὐτός.
 20 ῥητῶς δὲ λέξω, πῶς τῷ υἱῷ ὁράται ὁ ἀόρατος·
 τῇ δυνάμει ἢ δύναιται ὁ θεὸς ἰδεῖν· ἰδίους τε μέτροις
 ὑπομένει ὁ υἱὸς ἰδεῖν τὸν πατέρα, ὡς θέμις ἐστίν.
 ἡγουν τριάς ἐστι δόξαις οὐχ ὁμοίαις, ἀνεπίμικτοι ἑαυταῖς εἰσιν
 αἱ ὑποστάσεις αὐτῶν,
 25 μία τῆς μιᾶς ἐνδοξοτέρα δόξαις ἐπ' ἄπειρον.
 ξένος τοῦ υἱοῦ κατ' οὐσίαν ὁ πατήρ, ὅτι ἀναρχος ὑπάρχει.
 σύνες ὅτι ἡ μονὰς ἦν, ἡ δυὰς δὲ οὐκ ἦν, πρὶν ὑπάρξῃ.
 αὐτίκα γοῦν υἱοῦ μὴ ὄντος ὁ πατήρ θεός ἐστι.
 λοιπὸν ὁ υἱὸς οὐκ ὦν (ὑπῆρξε δὲ θελήσει πατρώῳ)
 30 μονογενὴς θεός ἐστι καὶ ἑκατέρων ἀλλότριος οὗτος.
 ἡ σοφία σοφία ὑπῆρξε σοφοῦ θεοῦ θελήσει.
 ἐπινοεῖται γοῦν μυρίαὶς ὅσαις ἐπινοαίαις πνεῦμα, δύναμις, σοφία,
 δόξα θεοῦ, ἀλήθειά τε καὶ εἰκὼν καὶ λόγος οὗτος.
 σύνες ὅτι καὶ ἀπαύγασμα καὶ φῶς ἐπινοεῖται.
 35 ἴσον μὲν τοῦ υἱοῦ γεννᾶν δυνατός ἐστιν ὁ κρείττων,
 διαφορώτερον δὲ ἢ κρείττονα ἢ μεῖζονα οὐχί.
 θεοῦ | θελήσει ὁ υἱὸς ἡλικὸς καὶ ὅσος ἐστίν,
 ἐξ ὅτε καὶ ἀφ' οὗ καὶ ἀπὸ τότε ἐκ τοῦ θεοῦ ὑπέστη,
 ἰσχυρὸς θεὸς ὦν τὸν κρείττονα ἐκ μέρους ὑμνεῖ.
 40 συνέλόντι εἰπεῖν τῷ υἱῷ ὁ θεὸς ἄρρητος ὑπάρχει·
 ἐστὶ γὰρ ἑαυτῷ ὃ ἐστὶ τοῦτ' ἐστὶν ἀλεκτος,

ὥστε οὐδὲν τῶν λεγομένων κατὰ τε κατάληψιν συνίει ἐξειπεῖν ὁ υἱός.

ἀδύνατα γὰρ αὐτῷ τὸν πατέρα τε ἐξιχνιάσει, ὅς ἐστιν ἐφ' ἑαυτοῦ. αὐτός γάρ ὁ υἱὸς τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν οὐκ οἶδεν, υἱὸς γὰρ ὢν θελήσει πατὴρ ὑπῆρξεν ἀληθῶς. τίς γοῦν λόγος συγχωρεῖ τὸν ἐκ πατρὸς ὄντα αὐτὸν τὸν γεννήσαντα γινῶναι ἐν καταλήψει; δῆλον γὰρ ὅτι τὸ ἀρχὴν ἔχον, τὸν ἀναρχον, ὡς ἐστιν, ἐμπερινοῆσαι ἢ ἐμπεριδράξασθαι οὐχ οἷόν τε ἐστιν.

10 "Α δὲ καὶ δι' ἐπιστολῆς ἔγραψαν πρὸς τὸν μακαρίτην Ἀλέξανδρον τὸν ἐπίσκοπον, ἐστι ταῦτα· 16,1

Μακαρίῳ πάπᾳ καὶ ἐπισκόπῳ ἡμῶν Ἀλεξάνδρῳ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι ἐν κυρίῳ χαίρειν. Ἡ πίστις ἡμῶν ἢ ἐκ προγόνων, ἢν καὶ ἀπὸ σοῦ μεμαθήκαμεν, μακάριε πάπα, ἐστὶν αὕτη· οἶδαμεν ἓνα 2 θεόν, μόνον ἀγέννητον, μόνον αἰδίου, μόνον ἀναρχον, μόνον ἀληθινόν, μόνον ἀθανασίαν ἔχοντα, μόνον σοφόν, μόνον ἀγαθόν, μόνον δυνάστην, πάντων κριτὴν, | διοικητὴν, οἰκονόμον, ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον, δίκαιον καὶ ἀγαθόν, νόμου καὶ προφητῶν καὶ καινῆς διαθήκης τοῦτον θεὸν γεννήσαντα υἱὸν μονογενῆ πρὸ χρόνων αἰώνων, «δι' 15 οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας καὶ τὰ ὅλα πεποίηκε¹», γεννήσαντα δὲ οὐ δοκῇσει, ἀλλὰ ἀληθείᾳ· ὑποστήσαντα ἰδίῳ θελήματι ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον κτίσμα τοῦ θεοῦ τέλειον, ἀλλ' οὐχ ὥς ἐν τῶν κτισμάτων γέννημα, ἀλλ' οὐχ ὥς ἐν τῶν γεγεννημένων, οὐδ' ὥς Οὐαλεντίνος προβολὴν τὸ γέννημα τοῦ πατρὸς ἐδογμάτισεν, οὐδ' ὥς Μανιχαῖος μέρος ὁμοούσιον 3 τοῦ πατρὸς τὸ γέννημα εἰσηγήσατο, οὐδ' ὥς Σαβέλλιος τὴν μονάδα διαιρῶν υἱοπάτορα εἶπεν, οὐδ' ὥς Ἰέρσκακας λύχνον ἀπὸ λύχνου ἢ ὥς λαμπάδα εἰς δύο, οὐδὲ τὸν ὄντα πρότερον ὕστερον γεννηθέντα ἢ ἐπικτισθέντα εἰς υἱόν, ὡς καὶ σὺ αὐτός, μακάριε πάπα, κατὰ μέσην τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐν συνεδρίῳ πλειστάκις τοὺς ταῦτα εἰσηγησαμένους 30 ἀπηγόρευσας, ἀλλ' ὥς φάμεν θελήματι τοῦ θεοῦ πρὸ | χρόνων καὶ πρὸ αἰώνων κτισθέντα καὶ τὸ ζῆν καὶ τὸ εἶναι παρὰ τοῦ πατρὸς εἰληφότα καὶ τὰς δόξας, συνυποστήσαντος αὐτῷ τοῦ πατρὸς. οὐ γὰρ ὁ πατήρ 4 δούς αὐτῷ πάντων τὴν κληρονομίαν ἐστέρησεν ἑαυτὸν ὡς ἀγεννήτως ἔχει ἐν ἑαυτῷ· πηγὴ γάρ ἐστι πάντων. ὥστε τρεῖς εἰσιν ὑποστάσεις. 35 καὶ ὁ μὲν θεὸς αἰτίας τῶν πάντων τυγχάνων ἐστὶν ἀναρχος μονώτατος, ὁ δὲ υἱὸς ἀχρόνως γεννηθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς καὶ πρὸ αἰώνων κτισθεὶς καὶ θεμελιωθεὶς οὐκ ἦν πρὸ τοῦ γεννηθῆναι, ἀλλὰ ἀχρόνως πρὸ πάντων γεννηθεὶς μόνος ὑπὸ τοῦ πατρὸς ὑπέστη. οὐδὲ γάρ ἐστιν αἰδῖος ἢ συναἰδῖος ἢ συναγέννητος τῷ πατρί, οὐδὲ ἅμα τῷ πατρί τὸ εἶναι ἔχει, ὡς τινες λέγουσι τὰ πρὸς τι δύο ἀγεννήτους ἀρχὰς εἰση-

γούμενοι, ἀλλ' ὥς μονὰς καὶ ἀρχὴ πάντων, οὕτως ὁ θεὸς πρὸ πάντων
 ἐστί. διὸ καὶ πρὸ τοῦ υἱοῦ ἔστιν, ὡς καὶ παρὰ σοῦ μεμαθήκαμεν κατὰ
 μέσσην τὴν ἐκκλησίαν κηρύξαντος. καθὼ οὖν παρὰ τοῦ θεοῦ τὸ
 εἶναι ἔχει καὶ τὰς δόξας καὶ τὸ ζῆν καὶ τὰ πάντα αὐτῷ παρεδόθη,
 5 κατὰ τοῦτο ἀρχὴ αὐτοῦ ἐστὶν ὁ θεός. ἄρχει γὰρ αὐτοῦ ὡς θεὸς αὐτοῦ
 καὶ πρὸ αὐτοῦ ὢν. εἰ δὲ τὸ «ἐξ αὐτοῦ» καὶ τὸ «ἐκ γαστροῦ¹» καὶ
 τὸ «ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον καὶ ἦκω²» ὡς μέρος αὐτοῦ ὁμοουσίου καὶ
 ὡς προβολὴ ὑπὸ τινων νοεῖται, | σύνθετος ἐστὶ ὁ πατὴρ καὶ διαι-
 ρετὸς καὶ τρεπτὸς καὶ σῶμα κατ' αὐτοὺς καὶ τὸ ὅσον ἐπ' αὐτοῖς τὰ
 10 ἀκόλουθα σώματι πάσχων ὁ ἀσώματος θεός.

Ταῦτα ἀπὸ μέρους ὧν ἤμεσαν ἐκ τῆς ἐαυτῶν αἰρετικῆς καρδίας
 οἱ περὶ Ἀρειὸν ἐστί· πρὸ δὲ τοῦ γενέσθαι τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον
 ἔγραψαν καὶ οἱ περὶ Εὐσέβιον Νάρκισσον τε καὶ Πατρόφιλον καὶ
 Μάριν Παυλινόν τε καὶ Θεόδοτον καὶ Ἀθανάσιον τὸν ἀπὸ Ναζαρ-
 15 βῶν τὰ ὅμοια αὐτοῖς. καὶ ὁ μὲν ἀπὸ τῆς Νικομηδείας Εὐσέβιος
 κατὰ περιττὸν ἔγραψεν Ἀρειῷ ὅτι «καλῶς φρονῶν εὐχου πάντας
 οὕτως φρονεῖν· παντὶ γὰρ δῆλόν ἐστιν ὅτι τὸ πεποιημένον οὐκ ἦν πρὶν
 γενέσθαι. τὸ γενόμενον δὲ ἀρχὴν ἔχει τοῦ εἶναι»· ὁ δὲ ἀπὸ Καισα-
 3 ρείας τῆς Παλαιστίνης Εὐσέβιος γράφων πρὸς Εὐφρατίωνα τὸν ἐπί-
 20 σκοπον οὐκ ἐφοβήθη φανερώς εἰπεῖν ὅτι ὁ Χριστὸς οὐκ ἐστὶν ἀληθι-
 νὸς θεός, καὶ Ἀθανάσιος δὲ ὁ ἀπὸ Ναζαρθῶν ἐτι γυμνότερον ἀπεκά-
 λυπτε τὴν αἵρεσιν ἕνα τῶν ἑκατὸν προβάτων λέγων εἶναι τὸν υἱὸν
 τοῦ θεοῦ. γράφων γὰρ πρὸς Ἀλέξανδρον τὸν ἐπίσκοπον ἀπετόλμησεν
 οὕτως εἰπεῖν· «τί μέμψῃ τοῖς περὶ Ἀρειὸν, εἰ λέγουσιν· ἐξ οὐκ
 25 ὄντων κτίσμα πεποιεῖται ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ ἐν τῶν πάντων | ἐστίν;
 ἐν ἑκατὸν γὰρ προβάτοις παραβαλλομένων³ πάντων τῶν πεποιημένων
 εἰς ἐστὶ καὶ ὁ υἱὸς ἐξ αὐτῶν. εἰ μὲν οὖν τὰ ἑκατὸν οὐκ ἐστὶ κτίσματα
 καὶ γενητὰ ἢ ἐνὶ πλεόν τι τῶν ἑκατὸν, δηλονότι μηδὲ ὁ υἱὸς ἐστὶ κτί-
 30 σμα καὶ εἰς τῶν πάντων. εἰ δὲ τὰ ἑκατὸν πάντα γενητὰ καὶ οὐδὲν
 ἐστὶν ἐκτὸς τῶν ἑκατὸν πλην μόνου τοῦ θεοῦ, τί ἄτοπον λέγουσιν οἱ
 περὶ Ἀρειὸν, εἰ ἐν ἐν τοῖς ἑκατὸν περιλαβόντες καὶ ἀριθμοῦντες
 τὸν Χριστὸν ἕνα τῶν πάντων αὐτὸν εἰρήκασι;» Γεώργιος δὲ ὁ
 5 νῦν ἐν Λαοδικείᾳ, πρεσβύτερος ὧν τότε τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ ἐν
 Ἀντιοχείᾳ διατρίβων, πρὸς μὲν Ἀλέξανδρον τὸν ἐπίσκοπον ἔγραψεν
 35 ὅτι· «μὴ μέμψου τοῖς περὶ Ἀρειὸν, εἰ λέγουσιν· ἦν ποτε, ὅτε οὐκ
 ἦν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. καὶ γὰρ ὁ Ἡσαίας υἱὸς γέγονεν Ἀμώς⁴, καὶ ὁμοίως
 ὁ μὲν Ἀμώς ἦν πρὸ τοῦ γενέσθαι τὸν Ἡσαίαν, ὁ δὲ Ἡσαίας οὐκ ἦν
 πρότερον, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα γέγονε.» πρὸς δὲ τοὺς Ἀρειανούς
 6 ἔγραφε· «τί μέμψεσθε Ἀλεξάνδρῳ τῷ πάπᾳ λέγοντι ἐκ τοῦ πατρὸς

1. Ψαλμ. 109, 3. 2. Ἰω. 8, 42. 3. Πρβλ. Λουκ. 15, 4. 4. Πρβλ.
 Ἠσ. 1, 1.

- τὸν υἱόν· καὶ γὰρ καὶ ὑμεῖς μὴ φοβηθῆτε εἰπεῖν καὶ ἐκ τοῦ θεοῦ τὸν υἱόν. εἰ γὰρ ὁ ἀπόστολος ἔγραψε· τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ θεοῦ¹, καὶ ἔστι δῆλον ἐξ οὐκ ὄντων πεποιθῆσθαι τὰ πάντα, ἔστι δὲ καὶ ὁ υἱὸς κτίσμα καὶ τῶν πεποιημένων εἰς. | λεχθεῖν ἂν καὶ ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ θεοῦ οὕτως, 5 ὥσπερ καὶ τὰ πάντα λέγεται ἐκ τοῦ θεοῦ.» ἐξ ἐκείνου γοῦν ἔμαθον 7 οἱ τὰ Ἀρείου φρονοῦντες ὑποκρίνεσθαι τὴν λέξιν τὴν ἔκ τοῦ θεοῦ, καὶ λέγειν μὲν τὴν λέξιν, μὴ φρονεῖν δὲ καλῶς. αὐτὸς δὲ ὁ Γεώργιος καθηρέθη ὑπὸ Ἀλεξάνδρου καὶ δι' ἄλλα μὲν, ὅτι δὲ καὶ ἀσεβῆς ἐφάνη· πρεσβύτερος γὰρ ἦν αὐτός, καθὰ προεῖρηται.
- 10 Καὶ ὅλως ἔγραφον οὗτοι τοιαῦτα ὡς ἕκαστον ἐρίζειν καὶ φιλοτι- 18,1 μεῖσθαι, τίς πλεόν αὐξήσει τὴν ἀσέβειαν τῆς αἰρέσεως καὶ μᾶλλον αὐτὴν δεῖξει γυμνότερον. καὶ τὰς μὲν ἐπιστολάς αὐτῶν οὐκ ἔσχον ἐν ἐτοιμῳ, ὥστε καὶ ἀποστεῖλαι, εἰ δ' οὖν, καὶ ἀντίγραφα καὶ αὐτῶν ὑμῖν ἔπεμψα ἂν, τοῦ δὲ κυρίου θέλοντος, ἐὰν εὐπορήσω καὶ τοῦτο 15 ποιήσω. καὶ Ἀστέριος δὲ τις ἀπὸ Καππαδοκίας, πολυκέφαλος 2 σοφιστής, εἰς ὧν τῶν περὶ Εὐσέβιον, ἐπειδὴ θύσας ἐν τῷ προτέρῳ διωγμῷ τῷ κατὰ τὸν πάππον Κωνσταντίου οὐκ ἠδύνατο παρ' αὐτῶν εἰς κληρὸν προαχθῆναι, ποιεῖ μετὰ γνώμης τῶν περὶ Εὐσέβιον συνταγμάτων, ὅποῖον μὲν ἤθελον αὐτοί, ἴσον δὲ τῷ τῆς θυσίας αὐτοῦ τολμή- 20 ματι. ἐν γὰρ τούτῳ τὴν ἀκρίδα καὶ τὴν κάμπην τῷ Χριστῷ συγ- 3 κρίνας, μᾶλλον δὲ προτιμήσας αὐτοῦ, καὶ λέγων ἄλλην εἶναι παρὰ τὸν Χριστὸν ἐν τῷ θεῷ σοφίαν τὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ κόσμου δημιουργικὴν περιήρχετο τὰς ἐν τῇ Συρίᾳ καὶ τὰς ἄλλας ἐκκλησίας κατὰ σύ- 25 στασιν τῶν περὶ Εὐσέβιον, ἵνα ἀπαξ ἀρνεῖσθαι μελετήσας οὕτω καὶ 1 αὐτῷ τόπους ὁ πάντα τολμηρός, καὶ εἰς τὸν τῶν κληρικῶν τόπον | καθεζόμενος ἀνεγίνωσκε δημοσίᾳ τὸ συνταγμάτιον, καίτοι τῶν ἄλλων 4 δυσανασχετούντων ἐπ' αὐτῷ. καὶ τὸ μὲν συνταγμάτιον διὰ πολλῶν ἐστὶ γεγραμμένον, μέρη δὲ αὐτοῦ ἐστὶ ταῦτα· «οὐ γὰρ εἶπεν ὁ μακάριος 30 Παῦλος Χριστὸν κηρύσσειν τὴν ἰδίαν αὐτοῦ δύναμιν ἢ τὴν σοφίαν αὐτοῦ, τουτέστι τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ δίχα τῆς προσθήκης >δύναμιν θεοῦ καὶ θεοῦ σοφίαν<², ἄλλην μὲν εἶναι τὴν ἰδίαν αὐτοῦ τοῦ θεοῦ δύναμιν, τὴν ἐμφυτον αὐτῷ καὶ συνυπάρχουσαν αὐτῷ ἀγενήτως κηρύσσω, γεννητικὴν μὲν οὖσαν, δηλονότι τοῦ Χριστοῦ, δημιουργικὴν δὲ τοῦ 35 παντὸς κόσμου. περὶ ἧς ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ διδάσκων 5 ἔλεγε· >τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται ἢ τε αἰδὶος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεϊότης.<³ ὥσπερ γὰρ τὴν εἰρημένην ἐνταυθοῖ θεότητα οὐκ ἂν τις φαίη Χριστὸν εἶναι, ἀλλ' αὐτὸν ὑπάρχειν τὸν πατέρα, οὕτως, οἶμαι, καὶ ἡ αἰδὶος αὐτοῦ 40 δύναμις οὐχ ὁ μονογενὴς θεός, ἀλλ' ὁ γεννήσας ὑπάρχει πατήρ. ἄλλην δὲ δύναμιν καὶ σοφίαν διδάσκει θεοῦ τὴν διὰ τοῦ | Χριστοῦ

- δεικνυμένην δηλονότι καὶ διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν τῆς διακονίας αὐτοῦ
γνωρίζομένην.» καὶ πάλιν· «καίτοιγε ἡ μὲν αἰδὺς αὐτοῦ δύναμις
καὶ σοφία, ἣν ἀναρχόν τε καὶ ἀγέννητον οἱ τῆς ἀληθείας ἀποφαίνονται
λογισμοί, μία ἂν εἴη δῆπουθεν καὶ ἡ αὐτή, πολλὰ δὲ αἱ καθ' ἑκάστον
5 ὑπ' αὐτοῦ κτισθεῖσαι, ὧν πρωτότοκος καὶ μονογενὴς ὁ Χριστός·
πᾶσαι γε μὴν ὁμοίως εἰς τὸν κεκτημένον ἀνήρτηνται καὶ πᾶσαι αἱ
δυνάμεις αὐτοῦ τοῦ κτίσαντος καὶ χρωμένου καλοῦνται δικαίως.
οἷον ὁ μὲν προφῆτης >τὴν ἀκρίδα< δίκην τῶν ἀνθρωπίνων ἀμαρτημά-
των θεήλατον γινομένην οὐ >δύναμιν< μόνον θεοῦ, ἀλλὰ καὶ >μεγάλην<
10 φησὶν ὑπ' αὐτοῦ προσαγορεύεσθαι τοῦ θεοῦ¹, ὁ δὲ γε μακάριος Δαυὶδ
ἐν πλείοσι τῶν ψαλμῶν οὐκ ἀγγέλοις μόνον, ἀλλὰ καὶ >δυνάμεσιν<
αἰνεῖν παρακελεύεται τὸν θεόν· καὶ πάσας γε ἐπὶ τὸν ὕμνον παρακαλῶν
καὶ τὸ πλῆθος παρίστησι καὶ >λειτουργοὺς θεοῦ< καλεῖν οὐ παραιτεῖ-
ται καὶ >κωεῖν αὐτοῦ τὸ θέλημα< διδάσκει.²»
- 15 Τοιαῦτα τοιμήσας κατὰ τοῦ σωτῆρος οὐκ ἠρέεσθη, ἀλλὰ καὶ πλέον 19,1
ἐπεκτείνει τὰς βλασφημίας αὐτοῦ λέγων ὅτι εἰς τῶν πάντων ἐστὶν
ὁ υἱός· «πρῶτον γάρ ἐστι τῶν γενητῶν καὶ εἰς τῶν νοητῶν φύσεών
ἐστὶ, καὶ ὥσπερ ἥλιος ἐν τοῖς βλεπομένοις εἰς μὲν ἐστὶ τῶν φαινομέ-
νων, λάμπει δὲ παντὶ τῷ κόσμῳ κατὰ πρόσταξιν τοῦ πεποιηκότος,
20 οὕτως ὁ υἱὸς εἰς ὧν τῶν νοητῶν φύσεων φωτίζει καὶ λάμπει καὶ
αὐτὸς πᾶσι τοῖς ἐν τῷ νοητῷ κόσμῳ». πάλιν τέ φησιν· ἦν ποτε,
ὅτε οὐκ ἦν· οὕτω γράφων· «καὶ πρὶν τῆς γενέσεως τοῦ υἱοῦ ὁ πατὴρ
προϋπάρχουσαν εἶχε τὴν τοῦ γεννᾶν ἐπιστήμην, ἐπεὶ καὶ ἱατρὸς πρὸ
τοῦ ἱατρεῦειν εἶχε τὴν τοῦ ἱατρεῦειν ἐπιστήμην.» καὶ πάλιν φη-
25 σιν· «εὐεργετικῇ φιλοτιμίᾳ ἐκτίσθη ὁ υἱός, καὶ περισυία δυνάμεως
ἐποίησεν αὐτὸν ὁ πατὴρ» καὶ πάλιν· «εἰ τὸ θέλειν τοῦ θεοῦ διὰ πάντων
ἐφεξῆς τῶν ποιημάτων διελήλυθε, δηλονότι καὶ ὁ υἱὸς ποίημα |
ὧν βουλήσει γέγονε καὶ πεποιήται.» ταῦτα δὲ Ἀστέριος ἔγραψε μόνος,
οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον ἐφρόνουν αὐτὰ κοινῇ μετ' αὐτοῦ.
- 30 Ταῦτά ἐστιν ὑπὲρ ὧν ἀγωνίζονται, διὰ ταῦτα μάχονται πρὸς τὴν 20,1
ἀρχαίαν σύνοδον, ὅτι μὴ τὰ ὅμοια αὐτῶν ἔγραψαν οἱ συνελθόντες
ἐν αὐτῇ, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνεθεμάτισαν τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν, ἣν ἐσπού-
δαζον οὗτοι συστήσαι. διὰ τοῦτο καὶ Ἀστέριον τὸν θύσαντα, σοφι-
στήν ὄντα, συνήγορον τῆς ἀσεβείας ἑαυτῶν προϋβάλλοντο, ἵνα μὴ
35 φειδῇται μήτε κατὰ τοῦ κυρίου φθέγγεσθαι μήτε τοὺς ἀκεραίους τῇ
πιθανολογίᾳ πλανᾶν. καὶ ἠγνόησάν γε οἱ ἀμαθεῖς ὅτι καθ' ἑαυτῶν
εἰργάζοντο τοῦτο. ἡ γὰρ δυσωδία τῆς εἰς τὰ εἰδῶλα θυσίας τοῦ συνη-
γόρου ἔτι πλέον τὴν αἵρεσιν Χριστομάχον ἐδείκνυε. διὰ τοῦτο καὶ νῦν
πάντα κινουσι καὶ θορυβοῦσι νομίζοντες ὅτι, κἂν πλείονας ἀποκτεί-
40 νωσι καὶ συνόδους κατὰ μῆνα συγκροτήσωσι, καύσεται ποτε ἡ κατὰ
τῆς ἀρειανῆς αἵρέσεως ἀπόφασις. εὐόκασι δὲ πάλιν ἀγνοεῖν ἡ 3

εἰδέναι μὲν, ἀποπροσποιεῖσθαι δέ, ὅτι καὶ πρὸ τῆς Νικαίας ἡ αἵρεσις
 ἦν βδελυκτὴ, ὅτε ταύτην Ἀρτεμῆς κατεβάλλετο καὶ πρὸ αὐτοῦ τὸ τοῦ
 Καϊάφα καὶ τὸ τῶν τότε Φαρισαίων συνέδριον. καὶ αἰεὶ δὲ τὸ
 χριστομάχον ἐργαστήριον βδελυκτὸν ἐστὶ, καὶ οὐ παύσεται τοῦ εἶναι
 5 μισητὸν ἐρασμοῦ ὄντος τοῦ κυριακοῦ ὀνόματος καὶ καμπτοῦσης πάσης
 τῆς κτίσεως τὰ γόνατα καὶ ἐξομολογουμένης «ὅτι κύριος Ἰησοῦς
 Χριστὸς εἰς δόξαν θεοῦ πατρός.¹»

Πλὴν ὅτι συνόδους συνεχεῖς κατὰ τῆς οἰκουμένης ποιοῦντες 21, 1
 οὐδέπω κεκμήκασιν. μετὰ γὰρ τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον οἱ περὶ Εὐσέβιον
 10 καθηρέθησαν. ἀλλὰ μετὰ χρόνον ἐπιβάντες ἀναισχύντως ταῖς ἐκκλη-
 σίαις ἤρξαντο τοῖς μὲν ἀντιλέγουσιν αὐτοῖς ἐπισκόποις ἐπιβουλεύειν,
 ἀντὶ δὲ τούτων τοὺς τῆς αἵρέσεως ἑαυτῶν καθιστάνειν εἰς τὰς ἐκκλησίας,
 ἵν' ὅτε βούλονται ποιήσωσι τὰς συνόδους ἔχοντες τοὺς συντρέχοντας
 αὐτοῖς, οὓς ἐπίτηδες εἰς αὐτὸ τοῦτο προεχειρίσαντο. συνέρχονται τοί-
 15 νυν ἐν Ἱερουσαλὴμ καὶ γράφουσι ταῦτα·

Ἡ ἁγία σύνοδος ἡ ἐν Ἱεροσολύμοις θεοῦ χάριτι συναχθεῖσα τῇ 2
 ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ τῇ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ τοῖς κατὰ πᾶσαν τὴν Αἴγυ-
 πτον καὶ Θηβαΐδα καὶ Λιβύην καὶ Πεντάπολιν καὶ τοῖς κατὰ τὴν οἰ-
 κουμένην ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις καὶ διακόνους ἐν κυρίῳ χαίρειν.
 20 Πᾶσι μὲν ἡμῖν τοῖς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνελθοῦσιν ἐξ ἐπαρχιῶν δια-
 φόρων πρὸς τῇ μεγάλῃ πανηγύρει, ἣν ἐπὶ τῇ ἀφιέρώσει τοῦ σωτηρίου
 μαρτυρίου σπουδῇ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου
 τῷ πάντων βασιλεῖ θεῷ καὶ τῷ Χριστῷ αὐτοῦ κατασκευασθέντος
 ἐπετελέσαμεν, πλείονα θυμηδιὰν ἢ τοῦ Χριστοῦ χάρις παρέσχεν, ἣν
 25 ἐποίησεν αὐτός τε ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς διὰ γραμμάτων οἰκείων
 τοῦθ', ὅπερ ἐχρῆν, παρορμήσας πάντα μὲν ἐξορίσαι τῆς ἐκκλησίας
 τοῦ θεοῦ φθόνον καὶ πᾶσαν μακρὰν ἀπελάσαι βασκανίαν, δι' ἧς
 τὰ τοῦ Χριστοῦ μέλη πάλοι πρότερον διειστῆκει, ἡπλωμένη δὲ καὶ
 εἰρηναία ψυχῇ δέξασθαι τοὺς περὶ Ἀρείων, οὓς πρὸς τινα καιρὸν ὁ
 30 μισόκαλος φθόνος ἔξω γενέσθαι τῆς ἐκκλησίας ἐργάσατο. ἐμαρτύ-
 ρει δὲ τοῖς ἀνδράσιν ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς διὰ τῆς ἐπιστολῆς πί-
 στεως ὀρθοτομίαν, ἣν παρ' αὐτῶν πυθόμενος αὐτός τε δι' ἑαυτοῦ παρὰ
 ζώσης φωτὸς αὐτῶν ἀκούσας ἀπεδέξατο ἡμῖν τε φανεράν κατεστήσατο,
 ὑποτάξας τοῖς ἑαυτοῦ | γράμμασιν ἐγγραφον τὴν τῶν ἀνδρῶν ὀρθο-
 35 δοξίαν, ἣν ἐπέγνωμεν οἱ πάντες ὑγιῇ τε οὖσαν καὶ ἐκκλησιαστικῇ.
 καὶ εἰκότως παρεκάλει τοὺς ἀνδρας ὑποδεχθῆναι καὶ ἐνωθῆναι 5
 τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ, ὥσπερ οὖν καὶ αὐτοὶ ἐκ τῶν ἰσοτύπων εἴσεσθε
 τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς, ἧς πρὸς τὴν ὑμετέραν εὐλάβειαν διεπεμψάμεθα.
 πιστεύομεν ὅτι καὶ ὑμῖν αὐτοῖς, ὡς ἂν τὰ οἰκεῖα μέλη τοῦ ὑμετέρου 6
 40 σώματος ἀπολαμβάνουσι, μεγάλη χαρὰ καὶ εὐφροσύνη γενήσεται

τὰ ἑαυτῶν σπλάγχχνα καὶ τοὺς ἑαυτῶν ἀδελφούς τε καὶ πατέρας γνω-
ρίζουσι τε καὶ ἀπολαμβάνουσιν, οὐ μόνον τῶν πρεσβυτέρων τῶν περὶ
Ἄρειον ἀποδοθέντων ὑμῖν, ἀλλὰ καὶ παντός τοῦ λαοῦ καὶ τῆς πλη-
θοῦς ἀπάσης, ἣ προφάσει τῶν εἰρημένων ἀνδρῶν μακρῷ χρόνῳ
5 παρ' ὑμῖν διειστῆκει. καὶ πρέπει γε ἀληθῶς γνόντας ὑμᾶς τὰ 7
πεπραγμένα, καὶ ὡς ἐκοινώνησαν οἱ ἄνδρες παρεδέχθησάν τε ὑπὸ τῆς
τοσαύτης ἀγίας συνόδου, προθυμότατα καὶ αὐτοὺς ἀσπάσασθαι τὴν
πρὸς τὰ οἰκεῖα μέλη συνάφειάν τε καὶ εἰρήνην, ὅτι μάλιστα τὰ
τῆς ἐκτεθείσης ὑπ' αὐτῶν πίστεως ἀναμφήριστον σφῆζει τὴν παρὰ τοῖς
10 πᾶσιν ὁμολογουμένην ἀποστολικὴν παράδοσιν τε καὶ διδασκαλίαν.

Ἡ αὕτη τῶν συνόδων αὐτῶν ἡ ἀρχὴ γέγονεν, ἐν ἣ καὶ τὴν προαί- 22,1
ρεσιν ἑαυτῶν ταχέως ἐξήγγειλαν καὶ οὐκ ἡδυνήθησαν κρύψαι. εἰρηκό-
τες γὰρ ἐξηλασθαι πάντα φθόνον καὶ μετὰ τὸ ἐξορισθῆναι τὸν ἐπίσκο-
πον τῆς Ἀλεξανδρείας Ἀθανάσιον γράφοντες δεῖν δεχθῆναι Ἄρειον
15 καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ ἐδειξαν ὅτι διὰ τοῦτο αὐτῷ τε τῷ Ἀθανασίῳ ἐπε-
βούλευον καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἐπισκόποις τοῖς ἀντιλέγουσιν αὐτοῖς
ἐπεβούλευσαν ὑπὲρ τοῦ τοὺς περὶ Ἄρειον δεῖξασθαι καὶ τὴν αἵρεσιν εἰς
τὴν ἐκκλησίαν εἰσαγαγεῖν. καὶ εἰ καὶ πᾶσαν τὴν Ἀρείου κακοφρο- 2
σύνην ἐπῆνεσαν ἐν ταύτῃ καὶ εἰς κοινωνίαν προσέταζαν αὐτοὺς δεχθῆ-
20 ναι, αὐτοὶ πρότερον τοῦτο ποιήσαντες, ὅμως ἡγούμενοι λείπειν αὐτοῖς
ἐτι πρὸς δ βούλονται συγκροτοῦσιν ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνοδον προφάσει
τῶν λεγομένων Ἐγκαινίων. καὶ ἐπειδὴ αἰεὶ ὑπὸ πάντων κατηγοροῦντο
περὶ τῆς αἵρέσεως γράφουσι διαφόρως τὰ μὲν οὕτως, τὰ δὲ ἐκεῖνως.
καὶ τὰ μὲν ἐν μιᾷ ἐπιστολῇ γραφέντα παρ' αὐτῶν ἐστὶ ταῦτα·

25 Ἡμεῖς οὔτε ἀκόλουθοι Ἀρείου γεγόναμεν· πῶς γὰρ ἐπίσκοποι 3
ὄντες ἀκολουθοῦμεν πρεσβυτέρῳ; οὔτε ἄλλην τινὰ πίστιν παρὰ τὴν
ἐξ ἀρχῆς παραδοθεῖσαν ἐδεξάμεθα. ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐξετασται καὶ 4
δοκιμασται τῆς πίστεως αὐτοῦ γινόμενοι | μᾶλλον αὐτὸν προσηγάμεθα 5
ἥπερ ἡκολουθήσαμεν· γινώσcesτε δὲ ἀπὸ τῶν λεγομένων. μεμαθήκα- 6
30 μεν γὰρ ἐξ ἀρχῆς εἰς ἓνα θεὸν τὸν τῶν ὅλων θεὸν πιστεύειν, τὸν πάντων
νοητῶν τε καὶ αἰσθητῶν δημιουργόν τε καὶ προνοητήν, καὶ εἰς ἓνα
υἱὸν τοῦ θεοῦ μονογενῆ, πρὸ πάντων αἰώνων ὑπάρχοντα καὶ συνόντα
τῷ γεγεννηκότῳ αὐτὸν πατρί, δι' οὗ καὶ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ τε ὁρατὰ
καὶ τὰ ἀόρατα, τὸν καὶ ἐπ' ἐσχάτων ἡμερῶν κατ' εὐδοκίαν τοῦ πατρὸς
35 κατελθόντα καὶ σάρκα ἐκ τῆς παρθένου ἀνελήφοντα καὶ πᾶσαν τὴν πα-
τρικὴν αὐτοῦ βούλησιν συνεκπεπληρωκότα, πεπονθέναι καὶ ἐγγεῖρθαι
καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνεληλυθέναι καὶ ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς καθέζεσθαι
καὶ πάλιν ἐρχόμενον κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ διαμένοντα βα-
σιλέα καὶ θεὸν εἰς τοὺς αἰῶνας. πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς τὸ ἅγιον 7
40 πνεῦμα· εἰ δὲ δεῖ προσθεῖναι πιστεύομεν καὶ περὶ σαρκὸς ἀναστάσεως
καὶ ζωῆς αἰωνίου.

Ἄ δὲ καὶ ἐν ἐτέρᾳ ἐπιστολῇ δεύτερον ἐν τοῖς αὐτοῖς Ἑγκαινίοις 23, 1
ἐκτίθενται μεταγνόντες μὲν ἐπὶ τοῖς προτέροις, ἐπινοήσαντες δὲ
καινότερά τινα καὶ πλείονα ἔστι ταῦτα·

Πιστεύομεν ἀκολουθῶς τῇ εὐαγγελικῇ καὶ ἀποστολικῇ παραδόσει 2
5 εἰς ἓνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα, τὸν τῶν ὅλων δημιουργόν τε καὶ
ποιητὴν καὶ προνοητὴν, ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ εἰς ἓνα κύριον Ἰη- 3
σοῦν Χριστόν, τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸν μονογενῆ θεόν, δι' οὗ τὰ πάντα, τὸν
γεννηθέντα πρὸ τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς, θεὸν ἐκ θεοῦ, ὅλον ἐξ ὅλου,
μόνον ἐκ μόνου, τέλειον ἐκ τελείου, βασιλέα ἐκ βασιλέως, κύριον ἀπὸ 10
κυρίου, λόγον ζῶντα, σοφίαν ζῶσαν, φῶς ἀληθινόν, ὁδόν, ἀλήθειαν,
ἀνάστασιν, ποιμένα, θύραν, ἄτρεπτόν τε καὶ ἀναλλοίωτον, τῆς θεότητος
οὐσίας τε καὶ βουλῆς καὶ δυνάμεως καὶ δόξης τοῦ πατρὸς ἀπαράλλα-
κτον εἰκόνα, τὸν πρωτότοκον πάσης κτίσεως, τὸν ὄντα ἐν ἀρχῇ 4
πρὸς τὸν θεόν, λόγον θεὸν κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· «καὶ
15 θεὸς ἦν ὁ λόγος¹», δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα συνέ-
στηκε, τὸν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν κατελθόντα ἄνωθεν καὶ γεννηθέν-
τα ἐκ παρθένου κατὰ τὰς γραφὰς καὶ ἄνθρωπον γενόμενον, μεσίτην
θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἀπόστολόν τε τῆς πίστεως ἡμῶν καὶ ἀρχηγόν τῆς
ζωῆς, ὡς φησιν ὅτι «καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ
20 θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ | πέμψαντός με²», τὸν παθόντα
ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καὶ ἀνελθόντα εἰς οὐρανοῦς,
καὶ καθεσθέντα ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης
καὶ δυνάμεως κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς. καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ 5
ἅγιον, τὸ εἰς παράκλησιν καὶ ἁγιασμόν καὶ τελείωσιν τοῖς πιστεύουσι
25 διδόμενον, καθὼς καὶ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς διετάξατο τοῖς
μαθηταῖς λέγων «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη βαπτί-
ζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου
πνεύματος³», δηλονότι πατρός ἀληθῶς πατρὸς ὄντος, υἱοῦ δὲ ἀληθῶς
6 υἱοῦ ὄντος, τοῦ δὲ ἁγίου πνεύματος ἀληθῶς ἁγίου πνεύματος ὄντος,
30 τῶν ὀνομάτων οὐχ ἀπλῶς οὐδὲ ἀργῶς κειμένων, ἀλλὰ σημαινόντων
ἀκριβῶς τὴν οὐκείαν ἐκάστου τῶν ὀνομαζομένων ὑπόστασιν τε καὶ
τάξιν καὶ δόξαν, ὡς εἶναι τῇ μὲν ὑποστάσει τρία, τῇ δὲ συμφωνίᾳ ἓν.
ταύτην οὖν ἔχοντες τὴν πίστιν καὶ ἐξ ἀρχῆς καὶ μέχρι τέλους 7
ἔχοντες ἐνώπιον τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ πᾶσαν αἰρετικὴν κακοδο-
35 ξίαν ἀναθεματίζομεν. καὶ εἰ τις παρὰ τὴν ὑγιῆ τῶν γραφῶν
[ὀρθὴν] πίστιν διδάσκει λέγων ἢ χρόνον ἢ καιρὸν ἢ αἰῶνα ἢ εἶναι ἢ
γεγονέναι πρὸ τοῦ γεννηθῆναι τὸν υἱόν, ἀνάθεμα ἔστω. καὶ εἰ τις 8
λέγει τὸν υἱὸν κτίσμα ὡς ἐν τῶν κτισμάτων ἢ γένημα ὡς ἐν τῶν γεν-
νημάτων ἢ ποίημα ὡς ἐν τῶν ποιημάτων καὶ μὴ ὡς αἱ θεῶι γραφαὶ 9
40 παραδέδωκαν τῶν προειρημένων ἑκάστον [ἀφ' ἑκάστου], ἢ εἰ τι

ἄλλο διδάσκει ἢ εὐαγγελίζεται, παρ' ὃ παραλάβομεν, ἀνάθεμα ἔστω. ἡμεῖς γὰρ πᾶσι τοῖς ἐκ τῶν θείων γραφῶν παραδεδομένοις ὑπό 10
τε προφητῶν καὶ ἀποστόλων ἀληθινῶς τε καὶ ἐμφόβως καὶ πιστεύο-
μεν καὶ ἀκολουθεῖμεν.

5 Καὶ Θεοφρόνιος δέ τις ἐπίσκοπος Τυάνων συνθεὶς καὶ αὐτὸς ἐξέ- 24,1
την πίστιν ταύτην ἐμπροσθεν τῶν πάντων, ἥ καὶ πάντες ὑπέγρα-
ψαν ἀποδεξάμενοι τὴν τοῦ ἀνθρώπου πίστιν·

Οἶδεν ὁ θεός, ὃν μάρτυρα καλῶ ἐπὶ τὴν ἐμὴν ψυχὴν, ὅτι οὕτως 2
πιστεύω· εἰς θεὸν πατέρα παντοκράτορα, τὸν τῶν ὅλων κτίστην καὶ
10 ποιητὴν, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, 3
θεόν, λόγον, δύναμιν καὶ σοφίαν, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν,
δι' οὗ τὰ πάντα, τὸν γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς πρὸ τῶν αἰώνων, θεὸν
τέλειον ἐκ θεοῦ τελείου καὶ ὄντα πρὸς τὸν θεὸν ἐν ὑποστάσει, ἐπ'
15 ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν κατελθόντα καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς παρθένου
κατὰ τὰς γραφάς, ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα καὶ ἀναστάντα ἀπὸ τῶν
νεκρῶν καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεσθέντα ἐκ δεξιῶν
τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης καὶ δυνάμεως κρῖ- 4
ναι ζῶντας | καὶ νεκροὺς καὶ μένοντα εἰς τοὺς αἰῶνας. καὶ εἰς τὸ
πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸν παράκλητον, «τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας¹», 4
20 ὃ καὶ διὰ τοῦ προφήτου ἐπηγγείλατο ὁ θεὸς ἐκχεῖν ἐπὶ τοὺς ἑαυτοῦ
δούλους² καὶ ὁ κύριος ἐπηγγείλατο πέμψαι τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς, 5
ὃ καὶ ἐπεμψεν, ὡς αἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων μαρτυροῦσιν.³ εἰ δέ
τις παρὰ ταύτην τὴν πίστιν διδάσκει ἢ ἔχει ἐν ἑαυτῷ, ἀνάθεμα ἔστω.
καὶ (κατὰ) Μαρκέλλου τοῦ Ἀγκύρας ἢ Σαβελλίου ἢ Παύλου τοῦ
25 Σαμοσατέως· ἀνάθεμα ἔστω καὶ αὐτὸς καὶ πάντες οἱ κοινωνοῦντες
αὐτῷ.

Ἦσαν δὲ οἱ συνελθόντες ἐν τοῖς Ἑγκαινίοις ἐπίσκοποι ἐνενήκον- 25,1
τα, ὑπατεῖα Μαρκελλίνου καὶ Προβίνου, Ἰνδικτιῶνος ιδ', ἐκεῖ ὄντος
Κωνσταντίου τοῦ ἀσβεστάτου. ταῦτα πράξαντες ἐν Ἀντιοχείᾳ
30 τοῖς Ἑγκαινίοις, νομίσαντες δὲ μὴ τελεῖως γεγραφέναι, ῥεμβομένην
δὲ τὴν διάνοιαν ἔχοντες αὖθις πάλιν συντιθέασιν ἄλλο γράμμα δῆθεν
περὶ πίστεως μετὰ μῆνας ὀλίγους, καὶ ἀποστέλλουσιν εἰς τὰς Γαλλίας
Νάρκισσον, Μάριν, Θεόδωρον καὶ Μάρκον. κάκεῖνοι ὡς ἀπὸ συνό-
35 δου πεμφθέντες ἐπιδεδώκασιν τῷ τῆς μακαρίας μνήμης Κωνσταντι
τῷ Αὐγούστῳ καὶ τοῖς ἐκεῖ πᾶσι ταῦτα·

Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεόν, πατέρα παντοκράτορα, κτίστην καὶ 2
ποιητὴν τῶν πάντων, ἀπὸ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς

1. Ἰω. 15, 16. 2. Πρβλ. Ἰωήλ 3, 1. 3. Πρβλ. Πράξ. 2, 3.

- ὀνομάζεται.¹» καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν τὸν κύριον ἡμῶν 3
 Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεννη-
 θέντα, θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, δι' οὗ ἐγένετο τὰ πάντα ἐν τοῖς
 οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, λόγον ὄντα καὶ σο-
 5 φίαν καὶ δύναμιν καὶ ζωὴν καὶ φῶς ἀληθινόν, τὸν ἐπ' ἐσχάτων τῶν
 ἡμερῶν δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας παρ-
 θένου, τὸν σταυρωθέντα | καὶ ἀποθανόντα καὶ ταφέντα καὶ ἀναστάντα
 ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καὶ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανὸν καὶ καθεσθέν-
 10 τα ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἵωνος κρίναι
 ζῶντας καὶ νεκροὺς καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, οὗ
 ἡ βασιλεία ἀκατάλυτος οὕσα διαμένει εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας·
 ἔσται γὰρ καθεζόμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι 4
 τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, του- 5
 τέστι τὸν παράκλητον, ὃπερ ἐπαγγεiliάμενος τοῖς ἀποστόλοις μετὰ
 15 τὴν εἰς οὐρανοὺς αὐτοῦ ἄνοδον ἀπέστειλε διδάξαι αὐτοὺς καὶ ὑπομνησαι
 πάντα, δι' οὗ καὶ ἁγιασθήσονται αἱ τῶν εἰλικρινῶς | εἰς αὐτὸν πεπι-
 στευκότων ψυχαί. τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν ἢ ἐξ
 ἑτέρας ὑποστάσεως καὶ μὴ ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ ᾗν ποτε χρόνος ὅτε οὐκ
 ἦν ἄλλοτρίους οἶδεν ἢ καθολικὴ ἐκκλησία.
- 20 Ἐπὶ τούτοις ὥσπερ μεταγνόντες συλλέγουσι πάλιν τὸ συνέδριον 26,1
 ἐαυτῶν μετὰ ἔτη τρία, καὶ ἀποστέλλουσιν Εὐδόξιον, Μαρτύριον καὶ
 Μακεδόνιον τὸν ἀπὸ Κιλικίας καὶ σὺν αὐτοῖς ἑτέρους τινὰς εἰς τὰ μέρη
 τῆς Ἰταλίας ἀποφέροντας· πίστιν διὰ πολλῶν γραφεῖσαν προσθήκας
 25 ἔχουσιν πλείστας παρὰ τὰς προτέρας, ὥς γὰρ καινότερά τινα
 ἐπινοήσαντες ἀπεδήμησαν ἔχοντες ταῦτα·
- I. Πιστεύομεν εἰς ἓνα θεόν, πατέρα παντοκράτορα, κτίστην 1
 καὶ ποιητὴν τῶν πάντων, «ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ 2
 γῆς ὀνομάζεται.» καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν τὸν κύριον ἡμῶν
 Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν πρὸ πάντων αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα,
 30 θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, δι' οὗ ἐγένετο τὰ πάντα τὰ ἐν οὐρανοῖς
 καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, λόγον ὄντα καὶ σοφίαν
 καὶ δύναμιν καὶ ζωὴν καὶ φῶς ἀληθινόν, τὸν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν
 δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου
 καὶ σταυρωθέντα καὶ ἀποθανόντα καὶ ταφέντα καὶ ἀναστάντα ἐκ τῶν
 35 νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καὶ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανὸν καὶ καθεσθέντα
 ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἵωνος κρίναι
 ζῶντας καὶ νεκροὺς καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, οὗ
 ἡ βασιλεία ἀκατάπαυστος οὕσα διαμένει εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας·
 καθίσταται γὰρ ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ,

1. Ἐφ. 3, 15.

ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, 3
 τούτῳ τὸν παράκλητον, ὅπερ ἐπαγγελιάμενος τοῖς ἀποστόλοις
 μετὰ τὴν εἰς οὐρανὸν ἀνοδὸν ἀπέστειλε διδάξαι αὐτοὺς καὶ ὑπομνησαι
 πάντα, δι' οὗ καὶ ἁγιασθήσονται αἱ τῶν εὐκρινῶς εἰς αὐτὸν πεπιστευ-
 5 κῶτων ψυχαί.

II. Τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν ἢ ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως
 καὶ μὴ ἐκ τοῦ | θεοῦ καὶ ὅτι ἦν χρόνος ποτὲ ἢ αἰῶν, ὅτε μὴ ἦν,
 ἀλλοτρίους οἶδεν ἡ καθολικὴ καὶ ἁγία ἐκκλησία. ὁμοίως καὶ τοὺς
 λέγοντας τρεῖς εἶναι θεοὺς ἢ τὸν Χριστὸν μὴ εἶναι θεὸν ἢ πρὸ τῶν
 10 αἰώνων μῆτε Χριστὸν μῆτε υἱὸν αὐτὸν εἶναι θεοῦ ἢ τὸν αὐτὸν εἶναι
 πατέρα καὶ υἱὸν ἢ ἅγιον πνεῦμα ἢ ἀγέννητον υἱὸν ἢ ὅτι | οὐ βουλήσει
 οὐδὲ θελήσει ἐγέννησεν ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν ἀναθεματίζει ἢ ἁγία καὶ
 καθολικὴ ἐκκλησία.

III. Οὔτε γὰρ ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν λέγειν ἀσφαλές, ἐπεὶ μηδα- 1
 15 μού τοῦτο τῶν θεοπνευστων γραφῶν φέρεται περὶ αὐτοῦ, οὔτε μὴν ἐξ
 ἐτέρας τινὸς ὑποστάσεως παρὰ τὸν πατέρα προϋποκειμένης, ἀλλ'
 ἐκ μόνου τοῦ θεοῦ γνησίως αὐτὸν γεγεννησθαι διοριζόμεθα. ἐν γὰρ 2
 τὸ ἀγέννητον καὶ ἀναρχὸν τὸν Χριστοῦ πατέρα ὁ θεὸς διδάσκει λόγος.
 ἀλλ' οὐδὲ τὸ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν' ἐξ ἀγράφων ἐπισφαλῶς λέγοντας
 20 χρονικόν τι διάστημα προενηννητέον αὐτοῦ, ἀλλ' ἢ μόνον τὸν ἀχρόνως
 αὐτὸν γεγεννηκότα θεόν· καὶ χρόνοι γὰρ καὶ αἰῶνες γενόμενοι δι' αὐτοῦ.
 οὔτε μὴν συνἀναρχον καὶ συναγέννητον τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν εἶναι 3
 νομιστέον· συνἀναρχου γὰρ καὶ συναγεννήτου οὐδεὶς κυρίως πατὴρ ἢ
 υἱὸς λεχθήσεται. ἀλλὰ τὸν μὲν πατέρα μόνον ἀναρχον ὄντα καὶ ἀγέννη-
 25 τον γεγεννηχέναι ἀνεφίκτως καὶ πᾶσιν ἀκαταλήπτως οἶδαμεν, τὸν
 δὲ υἱὸν γεγεννησθαι πρὸ αἰώνων καὶ μηκέτι ὁμοίως τῷ πατρὶ ἀγέννη-
 τον εἶναι καὶ αὐτόν, ἀλλ' ἀρχὴν ἔχειν τὸν γεννήσαντα πατέρα· «κεφαλὴ
 γὰρ Χριστοῦ ὁ θεός.¹»

IV. Οὔτε μὴν τρία ὁμολογοῦντες πράγματα καὶ τρία πρόσωπα 1
 30 τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος κατὰ τὰς γραφὰς
 τρεῖς διὰ τοῦτο τοὺς θεοὺς ποιοῦμεν, ἐπειδὴ τὸν αὐτοτελὴ καὶ ἀγέννη-
 τὸν ἀναρχόν τε καὶ ἀόρατον θεὸν ἓνα μόνον οἶδαμεν, τὸν θεὸν καὶ πα-
 τέρα τοῦ μονογενοῦς, τὸν μόνον μὲν ἐξ ἑαυτοῦ τὸ εἶναι ἔχοντα, μόνον 2
 δὲ τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἀφθόνως τοῦτο χαριζόμενον. οὔτε μὴν ἓνα
 35 θεὸν μόνον λέγοντες εἶναι τὸν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πατέ-
 ρα, τὸν μόνον ἀγέννητον, διὰ τοῦτο ἀρνούμεθα καὶ τὸν Χριστὸν θεὸν
 εἶναι πρὸ αἰώνων, ὅποιοι εἰσιν οἱ ἀπὸ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως
 ὕστερον αὐτὸν μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν ἐκ προκοπῆς τεθεοποιῆσθαι
 λέγοντες τῷ τὴν φύσιν ψιλὸν ἄνθρωπον γεγονέναι. οἶδαμεν γὰρ καὶ 3
 40 αὐτόν, εἰ καὶ ὑποτέτακται τῷ πατρὶ καὶ τῷ θεῷ, ἀλλ' ὅμως πρὸ
 αἰώνων γεννηθέντα ἐκ τοῦ θεοῦ θεὸν κατὰ φύσιν τέλειον εἶναι καὶ

ἀληθῇ καὶ μὴ ἐξ ἀνθρώπων μετὰ ταῦτα θεόν, ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἐνανθρω-
πήσαι δι' ἡμᾶς, καὶ μηδέποτε ἀπολαλεκότα τὸ εἶναι.

V. | Βδελυσσόμεθα δὲ πρὸς τούτοις καὶ ἀναθεματίζομεν καὶ τοὺς
λόγον μὲν μόνον αὐτὸν ψιλὸν τοῦ θεοῦ καὶ ἀνύπαρκτον ἐπιπλάστως
5 καλοῦντας, ἐν ἑτέρῳ τὸ εἶναι ἔχοντα, νῦν μὲν ὡς τὸν προφορικὸν
λεγόμενον ὑπὸ τινων, νῦν δὲ ὡς τὸν ἐνδιάθετον, Χριστὸν | δὲ αὐτὸν
καὶ υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ μεσίτην καὶ εἰκόνα τοῦ θεοῦ μὴ εἶναι πρὸ αἰώνων
θέλοντας, ἀλλ' ἐκ τότε Χριστὸν αὐτὸν γεγονέναι καὶ υἱὸν τοῦ θεοῦ,
ἐξ οὗ τὴν ἡμετέραν ἐκ τῆς παρθένου σάρκα ἀνείληφε πρὸ τετρακοσίων
10 οὐχ ὄλων ἐτῶν. ἐκ τότε γὰρ τὸν Χριστὸν ἀρχὴν βασιλείας ἐσχηκέναι
ἐθέλουσι καὶ τέλος ἔχειν αὐτὴν μετὰ τὴν συντέλειαν καὶ τὴν κρίσιν.

VI. Τοιοῦτοι δὲ εἰσιν οἱ ἀπὸ Μαρκελλοῦ καὶ Σικοτεινοῦ τῶν Ἀγκυ-
ρογαλατῶν, οἱ τὴν προαιώνιον ὑπαρξίν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν θεότητα
καὶ τὴν ἀτελευτήτην αὐτοῦ βασιλείαν ὁμοίως Ἰουδαίοις ἀθετοῦσιν
15 ἐπὶ προφάσει τοῦ συνίστασθαι δοκεῖν τῇ μοναρχίᾳ. ἴσμεν γὰρ αὐτὸν
ἡμεῖς οὐχ ἀπλῶς προφορικὸν λόγον ἢ ἐνδιάθετον τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ ζῶντα
θεὸν λόγον καθ' ἑαυτὸν ὑπάρχοντα καὶ υἱὸν θεοῦ καὶ Χριστὸν καὶ οὐ
προγνωστικῶς συνόντα καὶ συνδιατρίβοντα πρὸ αἰώνων τῷ ἑαυτοῦ
πατρὶ καὶ πρὸς πᾶσαν διακονησάμενον αὐτῷ τὴν δημιουργίαν εἴτε
20 τῶν ὁρατῶν εἴτε τῶν ἀοράτων. οὗτος γὰρ ἐστὶ πρὸς ὃν εἶπεν ὁ
πατὴρ ὅτι «ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ'
ὁμοίωσιν¹», ὁ καὶ τοῖς πατριάρχαις αὐτοπροσώπως ὄφθεις, δεδωκώς
τὸν νόμον καὶ λαλήσας διὰ τῶν προφητῶν καὶ τὰ τελευταῖα ἐνανθρω-
πήσας καὶ τὸν ἑαυτοῦ πατέρα πᾶσιν ἀνθρώποις φανερώσας καὶ βασι-
25 λεύων εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας. οὐδὲν γὰρ πρόσφατον ὁ Χριστὸς
προσείληφεν ἀξίωμα, ἀλλ' ἄνωθεν τέλειον αὐτὸν καὶ τῷ πατρὶ κατὰ
πάντα ὁμοιον εἶναι πεπιστεύκαμεν.

VII. Καὶ τοὺς λέγοντας δὲ τὸν αὐτὸν εἶναι πατέρα καὶ υἱὸν 1
καὶ ἅγιον πνεῦμα, καθ' ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματός τε καὶ προσώ-
30 που τὰ τρία ὀνόματα ἀσεβῶς ἐκλαμβάνοντας εἰκότως ἀποκηρύσσο-
μεν τῆς ἐκκλησίας, ὅτι τὸν ἀχώρητον καὶ ἀπαθῆ πατέρα χωρητὸν ἅμα
καὶ παθητὸν διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως ὑποτίθενται. τοιοῦτοι γὰρ
εἰσιν οἱ Πατροπασσιανοὶ μὲν παρὰ Ῥωμαίοις, Σαβελλιανοὶ δὲ καλοῦ-
μενοι παρ' ἡμῖν. οἶδαμεν γὰρ ἡμεῖς τὸν μὲν ἀποστειλαντα πατέρα
35 ἐν τῷ οἰκείῳ τῆς ἀναλλοιώτου θεότητος ἥθει μεμενηκέναι, τὸν δὲ
ἀποσταλέντα Χριστὸν τὴν τῆς ἐνανθρωπήσεως οἰκονομίαν πεπληρω-
κέναι.

VIII. Ὅμως δὲ καὶ τοὺς οὐ βουλήσει οὐδὲ θελήσει γεγεννησθαι 1
τὸν υἱὸν εἰρηκότας ἀνευλαβῶς, ἀνάγκην δὲ δηλονότι ἀβούλητον καὶ
40 ἀπροαίρετον περιτεθεικότας τῷ θεῷ, ἵνα ἄκων γεννήσῃ τὸν υἱόν,
δυσσεβεστάτους καὶ τῆς ἐκκλησίας ξένους ἐπιγινώσκομεν, ὅτι τε

παρὰ τὰς κοινὰς περὶ θεοῦ ἐννοίας καὶ δὴ καὶ παρὰ τὸ βούλημα τῆς
 θεοπνεύστου || γραφῆς τοιαῦτα τετολμήκασιν περὶ αὐτοῦ διορίσασθαι.
 αὐτοκράτορα γὰρ ἡμεῖς τὸν θεὸν καὶ κύριον αὐτὸν ἑαυτοῦ εἰδότες
 ἐκουσίως αὐτὸν καὶ ἐβελοντῆν τὸν υἱὸν γεγεννηκέναι εὐσεβῶς ὑπει-
 5 λήφαμεν. πιστεύοντες δὲ ἐμφόβως καὶ τῷ περὶ ἑαυτοῦ λέγοντι·
 ἀκύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ¹», οὐχ ὁμοίως
 αὐτὸν τοῖς δι' αὐτοῦ γενομένοις κτίσμασιν ἢ ποιήμασι γεγενῆσθαι νο-
 οῦμεν. ἀσεβὲς γὰρ καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως ἀλλότριον τὸ
 τὸν κτίστην τοῖς δι' αὐτοῦ κεκτισμένοις δημιουργήμασι παραβάλλειν
 10 καὶ τὸν αὐτὸν τῆς γενέσεως τοῖς ἄλλοις τρόπον ἔχειν καὶ αὐτὸν νομί-
 ζειν. μόνον γὰρ καὶ μόνως τὸν μονογενῆ υἱὸν γεγενῆσθαι γνησίως τε
 καὶ ἀληθῶς διδάσκουσιν ἡμᾶς αἱ θεῖαι γραφαί.

IX. Ἄλλ' οὐδὲ τὸν υἱὸν καθ' ἑαυτὸν εἶναι ζῆν τε καὶ ὑπάρχειν
 ὁμοίως τῷ πατρὶ λέγοντες διὰ τοῦτο χωρίζομεν αὐτὸν τοῦ πατρὸς
 15 τόπους καὶ διαστήματά τινα μεταξὺ τῆς συναφείας αὐτῶν σωματικῶς
 ἐπινοοῦντες. πεπιστεύκαμεν γὰρ ἀμεσιτεῦτως αὐτοὺς καὶ ἀδια-
 στάτως ἀλλήλοις ἐπισυνῆφθαι καὶ ἀχωρίστους ὑπάρχειν ἑαυτῶν,
 ὅλου μὲν τοῦ πατρὸς ἐνστερνισμένου τὸν υἱόν, ὅλου δὲ τοῦ υἱοῦ ἐξηρτη-
 μένου καὶ προσπεφυκóτος τῷ πατρὶ καὶ μόνου τοῖς πατράφοις κόλοις
 20 ἐπαναπαυομένου διηνεκῶς. πιστεύοντες οὖν εἰς τὴν παντέλειον
 τριάδα τὴν ἀγιωτάτην, τουτέστιν εἰς τὸν πατέρα καὶ εἰς τὸν υἱὸν
 καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ θεὸν μὲν τὸν πατέρα λέγοντες, θεὸν
 δὲ καὶ τὸν υἱόν, οὐ δύο τούτους θεούς, ἀλλ' ἐν ὁμολογοῦμεν τῆς θεό-
 τητος ἀξίωμα καὶ μίαν ἀκριβῆ τῆς βασιλείας τὴν συμφωνίαν, πανταρ-
 25 χοῦντος μὲν καθόλου πάντων καὶ αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ μόνου τοῦ πατρὸς,
 τοῦ δὲ υἱοῦ ὑποτεταγμένου τῷ πατρὶ, ἐκτὸς δὲ αὐτοῦ πάντων μετ'
 αὐτὸν βασιλεύοντος τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων καὶ τὴν τοῦ ἁγίου
 πνεύματος χάριν ἀφθόνως τοῖς ἁγίοις δωρουμένου πατρικῷ βουλήματι.
 οὕτω γὰρ τὸν περὶ τῆς εἰς Χριστὸν μοναρχίας συνίστασθαι λόγον
 30 παρέδωκαν ἡμῖν οἱ ἱεροὶ λόγοι.

X. Ταῦτα ἠναγκάσθημεν μετὰ τὴν ἐν ἐπιτομῇ προεκτεθεῖσαν
 πίστιν πλατύτερον ἐπεξεργάσασθαι οὐ κατὰ περιττὴν φιλοτιμίαν, ἀλλ'
 ἵνα πᾶσαν τὴν τῆς ἡμετέρας ὑπολήψεως ἀλλοτρίαν ἀνακαθάρωμεν
 ὑποψίαν παρὰ τοῖς τὰ καθ' ἡμᾶς ἀγνοοῦσι καὶ γινῶσιν οἱ κατὰ τὴν δύσιν
 35 πάντες ὁμοῦ μὲν τῆς συκοφαντίας τῶν ἑτεροδόξων τὴν ἀναίδειαν,
 ὁμοῦ δὲ τῶν ἀνατολικῶν τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἐν κυρίῳ φρόνημα,
 μαρτυρούμενον ἀβιάστως ὑπὸ τῶν θεοπνεύστων γραφῶν παρὰ τοῖς
 ἀδιαστρόφοις.

Ἄλλ' οὐδὲ τούτοις ἐνέμειναν· πάλιν γὰρ ἐν Σιρμίῳ συνελθόντες
 40 κατὰ Φωτεινοῦ τότε συνέβηκαν | αὐθις πίστιν οὐκέτι μὲν οὕτω σχοινο-

τενῇ οὐδὲ τοσαύτῃ τῷ ῥήμασιν, ἀφελόντες δὲ τὰ πλεῖστα καὶ προσθέντες ἄλλα, ὥσπερ ἐξ ὑποβολῆς παρά τινων ἀκούσαντες, ἔγραψαν ταῦτα·

Πιστεύομεν εἰς ἓνα θεόν, πατέρα παντοκράτορα, τὸν κτίστην καὶ 2
5 ποιητὴν τῶν πάντων, «ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται» καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν, τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα, θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, δι' οὗ ἐγένετο τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, λόγον ὄντα 10 καὶ σοφίαν καὶ φῶς ἀληθινὸν καὶ ζωὴν, τὸν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου καὶ σταυρωθέντα καὶ ἀποθανόντα καὶ ταφέντα καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καὶ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανὸν καὶ καθεσθέντα ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἵωνος κρίναι 15 ζῶντας καὶ νεκρούς καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, οὗ ἡ βασιλεία ἀκατάπαυστος οὕσα διαμένει εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας· ἔσται γὰρ καθεζόμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῦτέστι τὸν παράκλητον, ὅπερ ἐπαγγειλόμενος τοῖς ἀποστόλοις μετὰ τὴν εἰς 20 οὐρανοὺς αὐτοῦ ἄνοδον ἀποστελεῖται, διδάξαι καὶ ὑπομνήσαι αὐτοὺς πάντα ἔπεμψε, δι' οὗ καὶ ἁγιάζονται αἱ τῶν εἰλικρινῶς εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων ψυχαί.

I. Τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν ἢ ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως 3
καὶ μὴ ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ ὅτι ἦν χρόνος ἢ αἰὼν, ὅτε οὐκ ἦν, ἄλλοτρίους 25 οἶδεν· ἡ ἁγία καὶ καθολικὴ ἐκκλησία.

II. Πάλιν οὖν ἐροῦμεν· εἴ τις τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν δύο λέγει θεούς, ἀνάθεμα ἔστω.

III. Καὶ εἴ τις λέγων θεὸν τὸν Χριστὸν πρὸ αἰώνων υἱὸν τοῦ θεοῦ ὑπουργηκότα τῷ πατρὶ εἰς τὴν τῶν ὅλων δημιουργίαν μὴ ὁμο- 30 λογοίη, ἀνάθεμα ἔστω.

IV. Εἴ τις τὸν ἀγέννητον ἢ μέρος αὐτοῦ ἐκ Μαρίας λέγειν γεγενῆσθαι τολμᾷ, ἀνάθεμα ἔστω.

V. Εἴ τις κατὰ πρόγνωσιν πρὸ Μαρίας λέγοι τὸν υἱὸν εἶναι καὶ μὴ πρὸ αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεγεννημένον πρὸς τὸν θεὸν εἶναι καὶ 35 δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι τὰ πάντα, ἀνάθεμα ἔστω.

VI. Εἴ τις τὴν οὐσίαν τοῦ θεοῦ πλατύνεσθαι ἢ συστέλλεσθαι φάσκει, ἀνάθεμα ἔστω.

VII. Εἴ τις πλατυνομένην τὴν οὐσίαν τοῦ θεοῦ τὸν υἱὸν λέγοι ποιεῖν ἢ τὸν πλατυσμὸν τῆς οὐσίας αὐτοῦ υἱὸν ὀνομάζοι, ἀνάθεμα ἔστω.

40 VIII. Εἴ τις ἐνδιάθετον ἢ προφορικὸν (λόγον) λέγοι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἀνάθεμα ἔστω.

IX. | Εἴ τις ἄνθρωπον μόνον λέγοι τὸν ἐκ Μαρίας υἱόν, ἀνάθεμα ἔστω.

X. Εἰ τις θεὸν καὶ ἄνθρωπον τὸν ἐκ Μαρίας λέγων θεὸν τὸν ἀγέννητον οὕτω νοοῖ, ἀνάθεμα ἔστω.

XI. Εἰ τις τὸ «ἐγὼ θεὸς πρῶτος καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα καὶ πλην ἐμοῦ οὐκ ἔστι θεός¹» ἐπ' ἀναιρέσει εἰδώλων καὶ τῶν μὴ ὄντων θεῶν εἰρημένον ἐπ' ἀναιρέσει τοῦ μονογενοῦς πρὸ αἰώνων θεοῦ Ἰουδαϊκῶς ἐκλαμβάνοι, ἀνάθεμα ἔστω.

XII. Εἰ τις τὸ «ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο²» ἀκούων τὸν λόγον εἰς σάρκα μεταβεβλησθαι νομίζοι ἢ τροπὴν ὑπομεμενηκότα ἀνειληφέναι τὴν σάρκα λέγοι, ἀνάθεμα ἔστω.

XIII. Εἰ τις τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ θεοῦ ἑσταυρωμένον ἀκούων τὴν θεότητα αὐτοῦ φθορὰν ἢ πάθος ἢ τροπὴν ἢ μείωσιν ἢ ἀναιρέσιν ὑπομεμενηκέναι λέγοι, ἀνάθεμα ἔστω.

XIV. Εἰ τις τὸ «ποιήσωμεν ἄνθρωπον³» μὴ τὸν πατέρα πρὸς τὸν υἱὸν λέγειν, ἀλλ' αὐτὸν πρὸς ἑαυτὸν λέγοι τὸν θεὸν εἰρηκέναι, ἀνάθεμα ἔστω.

XV. Εἰ τις μὴ τὸν υἱὸν λέγοι τῷ Ἀβραάμ ἐωρᾶσθαι, ἀλλὰ τὸν ἀγέννητον θεὸν ἢ μέρος αὐτοῦ, ἀνάθεμα ἔστω.

XVI. Εἰ τις τῷ Ἰακώβ μὴ τὸν υἱὸν ὡς ἄνθρωπον πεπαλαικέναι, ἀλλὰ τὸν ἀγέννητον θεὸν ἢ μέρος αὐτοῦ λέγοι, ἀνάθεμα ἔστω.

XVII. Εἰ τις τὸ «ἔβρεξε κύριος πῦρ παρὰ κυρίου» μὴ ἐπὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐκλαμβάνοι, ἀλλ' αὐτὸν παρ' ἑαυτοῦ λέγοι βεβρεχέναι, ἀνάθεμα ἔστω· ἔβρεξε γὰρ κύριος ὁ υἱὸς παρὰ κυρίου τοῦ πατρὸς.

XVIII. Εἰ τις ἀκούων κύριον τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν κύριον καὶ κύριον τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν, ἐπεὶ κύριος ἐκ κυρίου, δύο λέγοι θεούς, ἀνάθεμα ἔστω. οὐ γὰρ συντάσσομεν υἱὸν τῷ πατρί, ἀλλ' ὑποτεταγμένον τῷ πατρί. οὔτε γὰρ κατήλθεν ἐπὶ Σόδομα ἀνευ βουλῆς τοῦ πατρὸς οὔτε ἔβρεξεν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ παρὰ κυρίου αὐθεντοῦντος δηλαδὴ | τοῦ πατρὸς, οὔτε κάθηται ἐκ δεξιῶν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἀκούει λέγοντος τοῦ πατρὸς· «κάθου ἐκ δεξιῶν μου.⁴»

XIX. Εἰ τις τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐν πρόσωπον λέγει, ἀνάθεμα ἔστω.

XX. Εἰ τις τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον παράκλητον λέγων τὸν ἀγέννητον λέγοι θεόν, ἀνάθεμα ἔστω.

XXI. Εἰ τις, ὡς ἐδίδαξεν ἡμᾶς ὁ κύριος, μὴ ἄλλον λέγοι τὸν παράκλητον παρὰ τὸν υἱόν· εἶρηκε γὰρ «καὶ ἄλλον παράκλητον πέμψει ὑμῖν ὁ πατὴρ ὃν ἐρωτήσω ἐγώ⁵», ἀνάθεμα ἔστω.

XXII. Εἰ τις τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον μέρος λέγοι τοῦ πατρὸς ἢ τοῦ υἱοῦ, ἀνάθεμα ἔστω.

XXIII. | Εἰ τις τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα τρεῖς λέγοι θεούς, ἀνάθεμα ἔστω.

1. Ἦσ. 44, 5.

2. Ἰω. 1, 14.

3. Γεν. 1, 26.

4. Ψαλμ. 109, 1.

5. Ἰω. 14, 16.

XXIV. Εἴ τις βουλήσει τοῦ θεοῦ ὡς ἐν τῶν ποιημάτων γεγενῆσθαι λέγοι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἀνάθεμα ἔστω.

XXV. Εἴ τις μὴ θελήσαντος τοῦ πατρὸς γεγενῆσθαι λέγοι τὸν υἱόν, ἀνάθεμα ἔστω. οὐ γὰρ βιασθεὶς ὁ πατὴρ ὑπὸ ἀνάγκης φυσικῆς ἀχθεὶς, ὡς οὐκ ᾔθελεν, ἐγέννησε τὸν υἱόν, ἀλλ' ἅμα τε ἡβουλήθη καὶ ἀχρόνως καὶ ἀπαθῶς ἐξ ἑαυτοῦ αὐτὸν γεννήσας ἐπέδειξεν.

XXVI. Εἴ τις ἀγέννητον καὶ ἀναρχον λέγοι τὸν υἱόν, ὡς δύο ἀναρχα καὶ δύο ἀγέννητα λέγων καὶ δύο ποιῶν θεούς, ἀνάθεμα ἔστω. κεφαλὴ γάρ, ὃ ἐστιν ἀρχὴ πάντων, ὁ υἱός. «κεφαλὴ δέ», ὃ ἐστιν ἀρχή, 10 «τοῦ Χριστοῦ ὁ θεός¹», οὕτω γὰρ εἰς μίαν ἀναρχον τῶν ὅλων ἀρχὴν δι' υἱοῦ εὐσεβῶς τὰ πάντα ἀνάγομεν.

XXVII. Καὶ πάλιν συνδιακριβοῦντες τοῦ Χριστιανισμοῦ τὴν ἔννοιαν λέγομεν, ὅτι εἴ τις Χριστὸν θεὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ προαιώνιον ὄντα καὶ ὑπουργηκότα τῷ πατρὶ εἰς τὴν τῶν ὅλων δημιουργίαν μὴ 15 λέγοι, ἀλλ' ἐξ οὗ ἐκ Μαρίας ἐγενήθη, ἐκ τότε καὶ Χριστὸν καὶ υἱὸν κεκληθῆσθαι καὶ ἀρχὴν εἰληφέναι τοῦ θεοῦ εἶναι, ἀνάθεμα ἔστω.

Ταῦτα πάντα παρωσάμενοι, καὶ ὥσπερ βελτίονα ἐπινοήσαντες 28, 1 δογματίζουσιν ἄλλην πίστιν καὶ γράφουσι ταῦτα ἐν Σιρμίῳ Ῥωμαῖ- στί μὲν, ἐρμηνευθέντα δὲ Ἑλληνιστί·

20 Ἐπειδὴ περὶ πίστεως ἔδοξέ τινα διάσκεψιν | γενέσθαι, πάντα 2 ἀσφαλῶς ἐζητήθη καὶ διηρευνήθη ἐν τῇ Σιρμίῳ ἐπὶ παρουσίᾳ Οὐά- λεντος καὶ Οὐρσακίου καὶ Γερμίνιου καὶ τῶν λοιπῶν. συνέστηκεν 3 ἓνα θεὸν εἶναι πατέρα παντοκράτορα, καθὼς καὶ ἐν πάσῃ τῇ οἰκου- μένῃ καταγγέλλεται, καὶ ἓνα μονογενῆ υἱὸν αὐτοῦ, τὸν κύριον ἡμῶν 25 Ἰησοῦν Χριστόν, ἐξ αὐτοῦ πρὸ τῶν αἰώνων γεννηθέντα. δύο 4 θεοὺς μὴ χρῆναι λέγειν, ἐπειδὴ αὐτὸς ὁ κύριος εἶρηκε· «πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν καὶ θεὸν μου καὶ θεὸν ὑμῶν.²» διὰ τοῦτο καὶ πάντων θεός ἐστι, καθὼς καὶ ὁ ἀπόστολος ἐδίδαξεν· 5 «ἡ Ἰουδαίων μόνων ὁ θεός, οὐχὶ καὶ ἐθνῶν; καὶ καὶ ἐθνῶν· ἐπεὶ περ εἰς ὁ θεός, ὃς δικαιοῦσι περιτομὴν ἐκ πίστεως καὶ ἀκροβυστίαν 30 διὰ πίστεως.³» καὶ τὰ μὲν λοιπὰ πάντα συμφωνεῖ καὶ οὐδεμίαν ἔχει ἀμφιβολίαν. ἐπειδὴ δὲ πολλοὺς τινας κινεῖ περὶ τῆς λεγομένης 6 Ῥωμαῖστί μὲν Ἰουδαϊσμοῦ, Ἑλληνιστί δὲ λεγομένης ὁσίας,· του- τέστιν ἵνα ἀκριβέστερον γνωσθῇ τὸ ὁμοούσιον ἢ τὸ λεγόμενον ὁμοιοού- 35 σιον, οὐ χρὴ τινα | τούτων παντελῶς μνήμην γίνεσθαι οὐδὲ περὶ τούτων ἐξηγεῖσθαι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν καὶ διὰ τοῦτον τὸν λογισμόν, ὅτι ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς οὐ γέγραπται περὶ τούτων, καὶ ὅτι ταῦτα ὑπὲρ τὴν ἀνθρώπων γνῶσιν καὶ τὸν ἀνθρώπων νοῦν ἐστι, καὶ ὅτι οὐδεὶς δύναται τὴν γενεάν τοῦ υἱοῦ διηγήσασθαι, καθὼς γέ-

1. Α' Κορ. 11, 3. 2. Ἰω. 20, 17. 3. Ῥωμ. 3, 29-30.

- γραπται· «τὴν γενεάν αὐτοῦ τίς διηγῆσεται; ¹» μόνον γὰρ εἶδέναι τὸν
 πατέρα φανερόν ἐστι, πῶς τὸν υἱὸν ἐγέννησε, καὶ πάλιν τὸν υἱόν, πῶς
 αὐτὸς γεγέννηται παρὰ τοῦ πατρὸς. οὐδενὶ δὲ ἀμφίβολόν ἐστι
 7 μείζονα εἶναι τὸν πατέρα. οὐδὲ γὰρ διστάσειεν ἂν τις τὸν πατέρα τιμῇ
 5 καὶ ἀξίᾳ καὶ θεϊότητι καὶ αὐτῷ τῷ ὀνόματι τῷ πατρικῷ μείζονα εἶναι,
 διαμαρτυρουμένου αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ· «ὁ ἐμὲ πέμψας πατὴρ μείζων μου
 ἐστὶ. ²» καὶ τοῦτο δὲ καθολικὸν εἶναι οὐδεὶς ἀγνοεῖ δύο πρόσωπα
 8 εἶναι πατὴρ καὶ υἱοῦ, καὶ τὸν μὲν πατέρα μείζονα, τὸν δὲ υἱὸν ὑποτε-
 ταγμένον τῷ πατρὶ μετὰ πάντων, ὧν αὐτῷ ὁ πατὴρ ὑπέταξε, τὸν δὲ
 9 πατέρα ἀρχὴν μὴ ἔχειν καὶ ἀόρατον εἶναι καὶ ἀθάνατον εἶναι καὶ
 ἀπαθὴ εἶναι, τὸν δὲ υἱὸν γεγενῆσθαι ἐκ τοῦ πατρὸς, θεὸν ἐκ θεοῦ,
 10 φῶς ἐκ φωτός, καὶ τούτου τὴν γένεσιν, καθὼς προεῖρηται, μηδένα
 γινώσκειν, εἰ μὴ μόνον τὸν πατέρα, αὐτὸν δὲ τὸν υἱὸν καὶ κύριον
 10 καὶ θεὸν ἡμῶν σάρκα ἦτοι σῶμα, τουτέστιν ἄνθρωπον, | ἀνελιγμένοι
 15 ἀπὸ Μαρίας τῆς παρθένου, καθάπερ καὶ ὁ ἄγγελος προενηγγελισατο,
 καθὼς δὲ πᾶσαι αἱ γραφαὶ διδάσκουσι καὶ μάλιστα αὐτὸς ὁ ἀπόστολος
 ὁ διδάσκαλος τῶν ἐθνῶν· ἄνθρωπον ἀνέλαβεν ὁ Χριστὸς ἀπὸ Μαρίας
 τῆς παρθένου, δι' οὗ πέπονθε. τὸ δὲ κεφάλαιον πάσης τῆς πίστεως
 11 καὶ ἡ βεβαιότης ἐστίν, ἵνα τριάς αἰεὶ φυλάττηται, καθὼς ἀνέγνωμεν
 20 ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· «πορευθέντες βαπτίζετε πάντα τὰ ἔθνη εἰς τὸ
 ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. ³» ἀκέραιος
 δὲ καὶ τέλειός ἐστιν ὁ ἀριθμὸς τῆς τριάδος. ὁ δὲ παράκλητος τὸ
 12 πνεῦμα τὸ ἅγιον δι' υἱοῦ ἀποσταλὲν ἦλθε κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν, ἵνα
 τοὺς ἀποστόλους καὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας ἀναδιδάξῃ καὶ ἁγιάσῃ.
- 25 Ταῦτα γράψαντες καὶ μεταγρόντες συνέθηκαν μὲν ἐκείνην, ἣν 29,1
 μετὰ τῆς ὑπατείας ἐπίδειξαντες ἡρυθρίασαν. συνήθως δὲ ὥσπερ
 καταγρόντες καὶ ταύτης ἐποίησαν μὲν αὐτὴν ἀρπασθῆναι ἀπὸ τῶν
 ἐχόντων ἀντίγραφα διὰ Μαρτινιανοῦ νοταρίου. καὶ ποιήσαντες | τὸν
 βασιλέα Κωνσταντίον κατ' αὐτῆς προθεῖναι διάταγμα δογματίζουσι
 30 πάλιν ἄλλην καὶ προσθέντες, ὡς εἰώθασι, λέξεις τινάς, γράφουσι ταῦτα
 ἐν τῇ Ἰσαυρίᾳ·
- Οὐ φεύγομεν τὴν ἐκτεθεῖσαν αὐθεντικὴν πίστιν ἐν τοῖς Ἑγκαινίοις 2
 τοῖς κατὰ Ἀντιόχειαν προκομίζοντες αὐτήν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα οἱ
 πατέρες ἡμῶν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ πρὸς τὸ ὑποκείμενον τῆς ζητήσεως
 35 συνέδραμον. ἐπεὶ δὲ πολλοὺς ἐθορύβησε τὸ ὁμοούσιον καὶ τὸ 3
 ὁμοιοούσιον ἐν τοῖς παρεληλυθόσι χρόνοις καὶ μέχρι νῦν, ἀλλὰ καὶ
 ἀρτίως λέγεται καινοτομεῖσθαι ὑπὸ τινων τὸ ἀνόμοιον υἱοῦ πρὸς πα-
 τέρα, τούτου χάριν τὸ μὲν ὁμοούσιον καὶ τὸ ὁμοιοούσιον | ἐκβάλ-
 λομεν ὡς ἀλλότριον τῶν γραφῶν, τὸ δὲ ἀνόμοιον ἀναθεματίζομεν

καὶ πάντας, ὅσοι τοιοῦτοι τυγχάνουσιν, ἄλλοτρίους ἡγούμεθα τῆς
ἐκκλησίας. τὸ δὲ ὅμοιον τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα σαφῶς ὁμολο- 4
γοῦμεν κατὰ τὸν ἀπόστολον τὸν λέγοντα περὶ τοῦ υἱοῦ· «ὃς ἐστὶν εἰκὼν
τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου.»¹ ὁμολογοῦμεν δὲ καὶ πιστεύομεν εἰς ἓνα θεόν, 5
5 πατέρα, παντοκράτορα, τὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν πάντων
καὶ ἀοράτων. πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν 6
Χριστόν, τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸν ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα ἀπαθῶς πρὸ πάντων
τῶν αἰώνων, θεὸν λόγον, θεὸν ἐκ θεοῦ μονογενῆ, φῶς, ζωὴν, ἀλήθειαν,
σοφίαν, δύναμιν, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ 7
10 ἐπὶ τῆς γῆς εἴτε ὁρατὰ εἴτε ἀόρατα. τοῦτον πιστεύομεν ἐπὶ
συντελείᾳ τῶν αἰώνων εἰς ἀθέτησιν τῆς ἁμαρτίας σάρκα ἀνειληφέναι
ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα ὑπὲρ τῶν
ἁμαρτιῶν ἡμῶν καὶ ἀναστάντα καὶ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανοὺς καθε-
ζεσθαι ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, πάλιν ἐρχόμενον ἐν δόξῃ κρίναι ζώντας 8
15 καὶ νεκρούς. πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, ὃ καὶ παράκλη-
τον ὠνόμασεν ὁ σωτὴρ καὶ κύριος ἡμῶν ἐπαγγελιάμενος μετὰ τὸ
ἀπελθεῖν αὐτὸν πέμψαι τοῖς μαθηταῖς τοῦτο, ὃ καὶ ἀπέστειλε, δι' οὗ
καὶ ἁγιάζει τοὺς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πιστεύοντας καὶ βαπτιζομένους ἐν 9
20 ταύτῃ τὴν πίστιν ἄλλο τι κηρύττοντας ἄλλοτρίους οἰδεν ἡ καθολικὴ
ἐκκλησία. ὅτι δὲ ταύτῃ τῇ πίστει ἰσοδυναμεῖ καὶ ἡ ἐν Συριῳ πρώην
ἐκτεθεῖσα πίστις ἐπὶ τῆς εὐσεβείας τοῦ βασιλέως ἡμῶν γνωρίζουσι
οἱ ἐντυγχάνοντες.

Ταῦτα γράψαντες ἐν τῇ Ἰσαυρίᾳ ἀνελθόντες εἰς τὴν Κωνσταντι- 30,1
25 νούπολιν ὥσπερ μεταγνόντες ἥλλαξαν συνήθως ταῦτα καὶ προσθέντες
λεξεϊδιά τινα, ὥστε μὴδὲ ὑπόστασιν λέγειν ἐπὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ
ἁγίου πνεύματος, | διεπέμψαντο αὐτὰ τοῖς ἐν Ἀριμῆνῳ καὶ ἡνάγκα-
ζον καὶ τοὺς ἐν τοῖς μέρεσι τούτοις ὑπογράφειν, τοὺς δὲ ἀντιλέ-
γοντας αὐτοῖς ἐποιοῦν ἐξορίζεσθαι παρὰ Κωνσταντίου. ἔστιν οὖν
30 ταῦτα·

Πιστεύομεν εἰς ἓνα θεόν, πατέρα παντοκράτορα, ἐξ οὗ τὰ πάντα, 2
καὶ εἰς τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ θεοῦ, τὸν πρὸ πάντων αἰώνων καὶ πρὸ πά-
σης ἀρχῆς γεννηθέντα ἐκ τοῦ θεοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ | ὁρατὰ 3
καὶ τὰ ἀόρατα, γεννηθέντα δὲ μονογενῆ, μόνον ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς, 3
35 θεὸν ἐκ θεοῦ, ὅμοιον τῷ γεννήσαντι αὐτὸν πατρὶ κατὰ τὰς γραφάς,
οὗ τὴν γένεσιν οὐδεὶς γινώσκει εἰ μὴ μόνος ὁ γεννήσας αὐτὸν πατήρ.
τοῦτον οἶδαμεν μονογενῆ θεοῦ υἱὸν πέμποντος τοῦ πατρὸς παρα- 4
γεγενῆσθαι ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὡς γέγραπται, ἐπὶ καταλύσει τῆς ἁμαρ- 4
τίας καὶ τοῦ θανάτου καὶ γεννηθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου, ἐκ 5

1. Κολ. 1, 15.

Μαρίας τῆς παρθένου τὸ κατὰ σάρκα, ὡς γέγραπται, καὶ ἀναστραφέν-
 τα μετὰ τῶν μαθητῶν καὶ πάσης τῆς οἰκονομίας πληρωθείσης κατὰ τὴν
 πατρικὴν βούλησιν σταυρωθέντα καὶ ἀποθανόντα καὶ ταφέντα καὶ εἰς
 τὰ καταχθόνια κατεβληθέναι, ὅντινα καὶ αὐτὸς ὁ ἄδης ἐπητήξεν,
 5 ὅστις καὶ ἀνέστη ἐκ τῶν νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καὶ διέτριψε μετὰ 6
 τῶν μαθητῶν, καὶ πληρωθεῖσων τεσσαράκοντα ἡμερῶν ἀνελήφθη
 εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθέζεται ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς ἐλευσόμενος ἐν
 τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως ἐν τῇ πατρικῇ δόξῃ, ἵνα ἀποδῷ 7
 ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, ὅπερ αὐτὸς
 10 ὁ μονογενὴς τοῦ θεοῦ υἱὸς ὁ Χριστὸς ὁ κύριος καὶ ὁ θεὸς ἡμῶν ἐπηγ-
 γείλατο πέμπειν τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων παράκλητον, καθάπερ γέ-
 γραπται· «τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας¹», ὅπερ αὐτοῖς ἐπεμψεν, ὅτε
 ἀνῆλθεν εἰς τοὺς οὐρανοὺς. τὸ δὲ ὄνομα τῆς οὐσίας, ὅπερ ἀπλού- 8
 στερον ὑπὸ τῶν πατέρων ἐτέθη, ἀγνοούμενον δὲ τοῖς λαοῖς σκάνδαλον
 15 ἔφερε, διότι μὴδὲ αἱ γραφαὶ τοῦτο περιέχουσιν, ἤρесе περιαιρεθῆναι
 καὶ παντελῶς μηδεμίαν μνήμην τοῦ λοιποῦ γίνεσθαι, ἐπειδήπερ καὶ αἱ
 θεῖαι γραφαὶ οὐδαμῶς ἐμνημόνευσαν περὶ οὐσίας πατρὸς καὶ υἱοῦ.
 καὶ γὰρ οὐδὲ ὀφείλει ὑπόστασις περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου 9
 πνεύματος ὀνομάζεσθαι. ὁμοιον δὲ λέγομεν τῷ πατρὶ τὸν υἱόν, ὡς
 20 λέγουσιν, αἱ θεῖαι γραφαὶ καὶ διδάσκουσι. πᾶσαι δὲ αἱ αἰρέσεις, 10
 αἱ τε ἡδὴ πρότερον κατεκρίθησαν, καὶ αἵτινες ἐάν καινότεραι γένωνται,
 ἐναντία τυγχάνουσαι τῆς ἐκτεθείσης ταύτης γραφῆς, ἀνάθεμα ἔστω-
 σαν.

Ἄλλ' οὐδὲ τούτοις ἐνέμειναν. κατελθόντες γὰρ ἀπὸ Κωνσταντι- 31,1
 25 νουπόλεως εἰς τὴν Ἀντιόχειαν μετέγνωσαν, ὅτι ὅλως ἔγραψαν ὅμοιον
 τῷ πατρὶ τὸν υἱόν ὡς λέγουσιν αἱ γραφαί. καὶ συνθέντες ἅπερ ἐπενόη-
 σαν ἤρξαντο πάλιν ἀνατρέχειν εἰς τὰ πρῶτα ἑαυτῶν καὶ λέγειν |
 ὅτι παντελῶς ἀνόμοιός ἐστιν ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ καὶ κατ' οὐδένα τρόπον
 30 ὁμοιός ἐστιν ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ. τοσοῦτον μετεβάλοντο ὡς καὶ | 2
 τοὺς τὰ Ἀρείου γυμνότερον λέγοντας προσδέχεσθαι καὶ τὰς ἐκκλη-
 σίας αὐτοῖς παραδιδόναι, ἵνα ἐπ' ἀδείας τὰ τῆς βλασφημίας προσφέ-
 ρωσι. διὰ γοῦν τὴν πολλὴν ἀναίδειαν τῆς ἀσεβείας αὐτῶν Ἀνόμοιοι 3
 παρὰ πᾶσιν ἐκλήθησαν ἔχοντες καὶ τὴν ἑξουκόντιον ἐπωνυμίαν καὶ
 τὸν αἵρετικὸν Κωνσταντίον προστάτην τῆς ἀσεβείας αὐτῶν, ὃς μέχρι
 35 τέλους διαμείνας ἐν ἀσεβείᾳ καὶ λοιπὸν ἀποθνήσκων ἐδοξε βαπτί-
 ζεσθαι, οὐ παρὰ εὐσεβῶν ἀνδρῶν, ἀλλ' ὑπὸ Εὐζωίου τοῦ διὰ τὴν
 ἀρειανὴν αἵρεσιν οὐχ ἁπαξ, ἀλλὰ καὶ πολλάκις καθαιρεθέντος, καὶ ὅτε
 διάκονος ἦν, καὶ ὅτε ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκαθέσθη.
 Τέως μὲν οὖν ἄχρι τούτου φθίσαντες ἔστησαν καὶ καθηρέθησαν 32,2
 40 οἱ προειρημένοι. ἀλλ' οὐδὲ οὕτως· εὐ οἶδα ὅτι στήσονται, ὅσοι καὶ νῦν

1. Ἰω. 16, 13.

- ὑπεκρίναντο, αἰεὶ δὲ συστάσεις ποιήσουσι κατὰ τῆς ἀληθείας, ἕως
 ἂν εἰς ἑαυτοὺς ἐλθόντες εἰπωσι καὶ οὗτοι· ἄναστάντες πορευσώμεθα
 πρὸς τοὺς πατέρας ἑαυτῶν καὶ ἐροῦμεν αὐτοῖς· ἀναθεματίζομεν μὲν
 τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν, ἐπιγινώσκομεν δὲ τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον·
 5 πρὸς ταύτην γὰρ ἔχουσι τὴν ἔριν. τίς οὖν ἐτι κἂν ὀλίγην αἰσθησιν 2
 ἔχων ἀνέξεται τούτων; τίς βλέπων καθ' ἑκάστην σύνοδον τὰ μὲν
 ἀφαιρούμενα, τὰ δὲ προστιθέμενα οὐ συνορᾷ τούτους ὑποπτον καὶ
 μακρῶν ἐκτείνοντας ἑαυτῶν τὴν διάνοιαν; τίς ὁρῶν αὐτοὺς διὰ
 10 ἀπολογίαν περὶ ὧν ἐγκαλοῦνται οὐχ ὁρᾷ τούτους καταγινώσκοντας
 ἑαυτῶν καὶ πολλὰ γράφοντας ἐπίτηδες, ἵνα δόξωσι διὰ τῆς ἀκαίρου
 φιλοτιμίας καὶ τῆς τοσαύτης πολυλογίας ὑφαρπάξιν τοὺς ἀκεραίους
 καὶ λανθάνειν οἱ τὴν αἵρεσιν τυγχάνουσιν ὄντες; ἀλλ' ὥσπερ 3
 οἱ ἔθνηκοί, ὡς εἶπεν ὁ κύριος, βαττολογοῦντες ἐν ταῖς εὐχαῖς οὐδὲν
 15 ὠφελοῦσιν¹, οὕτως οὗτοι τοσαῦτα καταντλήσαντες οὐκ ἠδυνήθησαν
 σβέσαι τὴν κατὰ τῆς ἀρειανῆς αἵρέσεως κρίσιν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐλεγ-
 χθέντες καθηρέθησαν, καὶ εἰκότως γε. ποίαν γὰρ αὐτῶν ὁ ἀκούων
 ἀποδέχεται συγγραφὴν; ἢ ποῖα θαρρήσαντες αὐτοὶ κατηχήσουσι τοὺς
 20 ἐρχομένους πρὸς αὐτούς; εἰ μὲν γὰρ αἱ πᾶσαι μίαν καὶ τὴν αὐτὴν 4
 ἔχουσι συμφωνίαν, τίς ἡ χρεία τῶν πολλῶν; εἰ δὲ τοσοῦταν χρεία
 γέγονε, δῆλόν ἐστιν ἑκάστην ἐνδεῇ καὶ μὴ πλήρη τυγχάνειν. καὶ
 τοῦτο μᾶλλον ἡμῶν αὐτοὶ διελέγχουσιν ἐν τῷ πάσας ἐναλλάττειν καὶ
 μεταποιεῖν. τὸ δὲ πλῆθος τῶν συνόδων καὶ ἡ διαφορὰ τῶν γραφομέ-
 νων δείκνυσι τοὺς ἐν αὐταῖς συνελθόντας μαχομένους μὲν πρὸς τὴν
 25 ἐν Νικαίᾳ σύνοδον, ἀσθενοῦντας δὲ πρὸς τὴν ἀλήθειαν.
 Ἐπειδὴ δὲ οὕτως αὐτοὶ πρὸς τε ἑαυτοὺς καὶ πρὸς τοὺς πρὸ ἑαυτῶν 33, 1
 διετέθησαν, φέρε λοιπὸν ἡμεῖς ἐξετάσαντες μάθωμεν παρ' αὐτῶν,
 ποῖον ἄτοπον ἄρα θεωρήσαντες ἢ τίνα λέξιν αἰτιώμενοι τῶν ἐγγε-
 γραμμένων ἀπειθεῖς μὲν γονεῦσι γεγόνασιν, διαμάχονται δὲ πρὸς οἰκου-
 30 μενικὴν σύνοδον. τὸ ἐκ τῆς οὐσίας, φησί, καὶ τὸ ὁμοούσιον οὐκ ἤρσεν
 ἡμῖν· ταῦτα γὰρ τινες ἐσκανδάλισε καὶ πολλοὺς ἐθορύβησεν. ἐκεῖνοι 2
 μὲν οὖν οὕτω γράφοντες εἰρήκασιν, ἀπαντήσεις δ' ἂν τις αὐτοῖς εὐλό-
 γως οὕτως· εἰ μὲν οὖν αὐτὰ τὰ ῥήματα καθ' ἑαυτὰ τυγχάνει ὄντα
 αἷτια τούτοις εἰς σκάνδαλον, ἔδει μὴ τινες σκανδαλίζεσθαι μηδὲ πολ-
 35 λούς θορυβεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς καὶ τοὺς ἄλλους πάντας ταυτὸν
 ἐκείνοις πάσχειν ἐξ αὐτῶν· εἰ δὲ οἱ μὲν πάντες ἀγαπῶσι τὰ ῥήματα,
 οἱ δὲ ταῦτα γράψαντες οὐχ οἱ τυχόντες, ἀλλ' οἱ ἐκ πάσης τῆς οἰκου-
 μένης συνελθόντες εἰσὶ καὶ τούτοις ἐπιμαρτυροῦσιν οἱ νῦν ἐν τῇ
 Ἀριμῆνῳ συνελθόντες ἐπίσκοποι υ' καὶ πλείους, πῶς οὐκ ἀντικρυς
 40 ἐλέγχει τοῦτο τοὺς κατὰ τῆς συνόδου λέγοντας, ὡς οὐ τὰ ῥήματά ἐστι
 αἷτια, ἀλλ' ἡ κακόνοια τῶν παρεξηγουμένων τὰ τοιαῦτα; πόσοι 3

κακῶς ἐντυγχάνοντες ταῖς θείαις γραφαῖς καὶ παρανοοῦντες αὐτάς
κατηγοροῦσι τῶν ἁγίων, οἳ γεγόνασιν οἱ μὲν τότε Ἰουδαῖοι μὴ
δεξάμενοι τὸν κύριον, οἱ δὲ νῦν Μανιχαῖοι βλασφημοῦντες τὸν νόμον,
καὶ οὐχ αἱ γραφαὶ γεγόνασιν αὐτοῖς αἷται, ἀλλ' ἡ σφῶν αὐτῶν κακο-
5 φροσύνη. εἰ μὲν οὖν ἀποδείξαι δύνασθε τὰ ῥήματα φαῦλα, τοῦτο
ποιεῖτε, καὶ λόγος ἡγείσθω τῆς ἀποδείξεως· καὶ μὴ προφασίζεσθε
τοὺς σκανδαλιζομένους, ἵνα μὴ ταυτὸν πάθῃτε τοῖς τότε Φαρισαίοις.
καὶ γὰρ κἀκεῖνων προφασιζομένων σκανδαλίζεσθαι ἐπὶ ταῖς τοῦ κυ-
ρίου διδασχαῖς· ἔλεγεν αὐτοῖς ὁ κύριος· «πᾶσα φυτεία ἣν οὐκ ἐφύτευ-
10 σεν ὁ πατήρ μου ὁ οὐράνιος ἐκριζωθήσεται.¹» τοῦτο δὲ λέγων
ἐδείκνυνεν ὡς οὐ τὰ τοῦ πατρὸς δι' αὐτοῦ φυτευόμενα ῥήματα σκάν-
δαλον ἦσαν αὐτοῖς, ἀλλ' αὐτοὶ κακῶς ἐκδεχόμενοι τὰ καλῶς λεγόμενα
ἐσκανδάλιζον ἑαυτούς. ἐπεὶ καὶ οἱ αἰτιώμενοι τότε τὰς ἐπιστολάς
τοῦ ἀποστόλου², οὐ τοῦ Παύλου, ἀλλὰ τῆς ἑαυτῶν ἀμαθίας καὶ στρε-
15 βλῆς διανοίας κατηγοροῦν.

Ἐπεὶ (καλὸν γὰρ αὐτοὺς ἐρέσθαι τοῦτο) εἶπατε, τίνες εἰσὶν οὓς
προφασίζεσθε σκανδαλίζεσθαι καὶ θορυβεῖσθαι ἐπὶ τούτοις; τῶν μὲν
γὰρ εὐσεβούντων εἰς τὸν Χριστὸν οὐδεῖς, αὐτὰ γὰρ πρεσβεύουσι καὶ
ἐκδικοῦσιν. εἰ δὲ τῶν Ἀρειανῶν εἰσιν οἱ τοῦτο πάσχοντες, τί θαυμαστόν,
20 εἰ ἐπὶ τοῖς ἀναιροῦσι αὐτῶν τὴν αἵρεσιν ἄχθονται; οὐ γὰρ ἐστὶν
αὐτοῖς σκάνδαλον τὰ ῥήματα, ἀλλὰ λύπη ὅτι στηλογραφία κατὰ τῆς
ἀσεβείας αὐτῶν ἐστίν. οὐκοῦν παύσασθε γογγύζοντες κατὰ τῶν πα-
τέρων καὶ τοιαῦτα προφασιζόμενοι, ἐπεὶ ὥρα ὑμᾶς καταμέμψεσθαι
καὶ τῇ κυριακῇ σταυρῷ ὅτι «Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλόν ἐστιν, ἔθνεσι
25 δὲ μωρία³», ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος. ἀλλ' ὥσπερ οὐ φαῦλος ὁ σταυρὸς·
ἡμῖν | γὰρ τοῖς πιστεύουσιν ἐστὶ «Χριστὸς θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ
σοφία⁴», καὶ Ἰουδαῖοι μαίνωνται, οὕτως οὐ φαῦλα τὰ τῶν πατέρων
ῥήματα, | ἀλλ' ὠφέλιμα τοῖς γνησίως ἐντυγχάνουσι καὶ ἀναιρετικὰ
πάσης ἀσεβείας ἐστί, καὶ οἱ Ἀρειανοὶ πολλάκις διαρρηγνύονται κατα-
30 κρινόμενοι παρ' αὐτῶν. ὅτε τοίνυν ἡ περὶ τῶν σκανδαλιζομένων
ἀπίθανος δέδεικται πρόφασις, εἶπατε λοιπὸν ὑμεῖς, πῶς οὐκ ἀρέσκε-
σθε τῷ ἐκ τῆς οὐσίας ὀνόματι; τοῦτο γὰρ πρῶτον ἀναγκαῖον ἀνακρίναι,
καίτοι καὶ ὑμεῖς ἐγράψατε ἐκ τοῦ πατρὸς γεγενῆσθαι τὸν υἱόν. εἰ μὲν
4 οὖν τὸν πατέρα ὀνομάζοντες ἢ τὸ θεὸς ὄνομα λέγοντες οὐκ οὐσίαν ση-
35 μαίνετε οὐδὲ αὐτὸν τὸν ὄντα ὅπερ ἐστὶ κατ' οὐσίαν νοεῖτε, ἀλλ' ἑτερόν
τι περὶ αὐτὸν ἢ τὸ γοῦν χεῖρον, ἵνα μὴ παρ' ἐμοῦ λέγηται, διὰ τούτων
σημαίνετε, ἔδει μὴ γράφειν ὑμᾶς ἐκ τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν, ἀλλ' ἐκ τῶν
περὶ αὐτὸν ἢ τῶν ἐν αὐτῷ, ἵνα φεύγοντες λέγειν ἀληθῶς πατέρα τὸν
θεὸν σύνθετον δὲ τὸν ἅπλου καὶ σωματικῶς αὐτὸν ἐπινουσιν
40 καινοτέρας βλασφημίας ἐφευρεταὶ γένησθε. οὕτω δὲ νοοῦντες ἐξ ἀνάγκης

1. Ματθ. 15, 13.

2. Πρβλ. Β' Κορ. 10, 10.

3. Α' Κορ. 1, 23.

4. Α' Κορ. 1, 24.

καὶ τὸν λόγον καὶ τὸ υἱὸς οὐκ οὐσίαν, ἀλλ' ὄνομα μόνον νομίζετε καὶ λοιπὸν ἄχρις ὀνομάτων ἔχετε τὴν ἑαυτῶν φαντασίαν· καὶ ἃ λέγετε οὐκ εἶναι πιστεύετε, ἀλλὰ μὴ εἶναι φρονεῖτε.

Τοῦτο δὲ Σαδδουκαίων μᾶλλον καὶ τῶν παρ' Ἑλλήσι λεχθέντων 35, 1
 5 ἀθέων ἐστὶ τὸ τάλμημα. διὸ οὐδὲ τὴν κτίσιν αὐτοῦ τοῦ ὄντος θεοῦ δημιουργήμα εἶναι φήσετε, εἴ γε τὸ πατὴρ καὶ τὸ θεὸς οὐκ αὐτὴν τὴν τοῦ ὄντος οὐσίαν σημαίνουσιν, ἀλλ' ἑτερόν τι ὅπερ ὑμεῖς ἀναπλάττετε. ἀλλὰ τοῦτο δυσσεβὲς καὶ λίαν ἀπρεπὲς ἐστὶ καὶ μόνον ἐνθυμεῖσθαι. εἰ δὲ ὅταν ἀκούωμεν «ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν¹» καὶ «ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ 2
 10 θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν²» καὶ «ἄκουε Ἰσραὴλ, κύριος ὁ θεὸς σου κύριος εἷς ἐστὶ³» καὶ «τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ⁴», οὐχ ἑτερόν τι ἀλλ' αὐτὴν τὴν ἀπλὴν καὶ μακαρίαν καὶ ἀκατάληπτον τοῦ ὄντος οὐσίαν νοοῦμεν, καὶ γὰρ ἀδυνάτως ἔχωμεν καταλαβεῖν, ὅ,τι ποτέ ἐστίν, ἀλλ' ἀκούοντες τὸ πατὴρ καὶ τὸ θεὸς καὶ τὸ παντοκράτωρ οὐχ 15 ἑτερόν τι, ἀλλ' αὐτὴν τὴν τοῦ ὄντος οὐσίαν σημαινομένην νοοῦμεν. εἰρήκατε δὲ καὶ ὑμεῖς ἔκ τοῦ θεοῦ τὸν υἱόν, δηλονότι ἔκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς αὐτὸν εἰρήκατε. ἐπειδὴ δὲ καὶ πρὸ ὑμῶν λέγουσιν αἱ γραφαὶ τὸν κύριον υἱὸν τοῦ πατρὸς, καὶ πρὸ αὐτῶν αὐτὸς ὁ πατὴρ εἰρηκεν «οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός⁵», υἱὸς δὲ οὐδὲν ἑτερόν ἐστίν ἢ 20 τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς γέννημα· πῶς οὐ φαίνονται καλῶς | εἰρηκότες οἱ πατέρες ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν λογιζάμενοι ταυτὸν εἶναι τὸ εἰπεῖν ὀρθῶς ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ τὸ εἰπεῖν ἐκ τῆς οὐσίας; τὰ μὲν γὰρ κτίσματα πάντα, καὶ ἐκ τοῦ θεοῦ λέγεται γεγενῆσθαι, ἀλλ' οὐχ ὡς ὁ υἱὸς εἰσιν ἐκ τοῦ θεοῦ· οὐ γὰρ γεννήματα, | ἀλλὰ ποιήματά εἰσι 25 τὴν φύσιν. «ἐν ἀρχῇ γοῦν ὁ θεός» οὐκ ἔγέννησεν ἀλλ' ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς⁶» εἰρηται. καὶ οὐχ ὁ γεννῶν ἀλλ' ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα.⁷» εἰ δὲ ὁ ἀπόστολος εἰρηκεν· «εἷς θεός, ἐξ οὗ τὰ πάντα⁸» ἀλλ' οὐ τὸν υἱὸν συναριθμῶν τοῖς πᾶσι τοῦτο 30 φησιν. ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν Ἑλλήνων οἱ μὲν νομίζουσι κατὰ τύχην καὶ ἐξ ἀτόμων συμπλοκῆς καὶ ὁμοιομερῶς ἐκ ταυτομάτου συνεστάναι τὴν κτίσιν καὶ μὴ ἔχειν τὸν αἴτιον, οἱ δὲ ἐξ αἰτίου μὲν αὐτὴν γεγονέναι, οὐ μὴν καὶ διὰ τοῦ λόγου, τῶν δὲ αἰρετικῶν ἕκαστος ὡς ἠθέλησεν ἀνεπλάσματο καὶ περὶ τῆς κτίσεως μυθολογεῖ, τούτου χάριν ὁ ἀπόστολος 35 ἀναγκαίως συνεῖρηκε τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ· ἵνα καὶ τὸν ποιητὴν γνωρίσῃ καὶ τὴν ἐκ τοῦ βουλήματος αὐτοῦ τῶν πάντων δημιουργίαν ἀποδείξῃ, εὐθύς δ' οὖν ἐπιφέρει «καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα⁹», ἵνα τῶν πάντων ἐξάρῃ τὸν υἱόν. τὰ γὰρ ἔκ τοῦ θεοῦ λεγόμενα πάντα ταῦτα δι' υἱοῦ γέγονε καὶ οὐχ οἷόν τε ὁμοίαν ἔχειν τὰ δημιουργούμενα

1. Ἐξ. 3, 14. 2. Γεν. 1, 1. 3. Δευτ. 6, 4. 4. Β' Βασ. 7, 8.
 5. Ματθ. 3, 17. 6. Γεν. 1, 1. 7. Ψαλμ. 103, 4. 8. Α' Κορ. 8, 6.
 9. Α' Κορ. 8, 6.

τῷ δημιουργοῦντι τὴν γένεσιν, καὶ ἵνα τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ λεγόμενον ὧδε ἄλλως ἐπὶ τῶν ποιημάτων αὐτὸ σημαίνεσθαι διδάξῃ, ἥ ὡς ἐπὶ υἱοῦ λεγόμενον νοεῖται. ὁ μὲν γὰρ γέννημα, τὰ δὲ ποιήματά ἐστι. διὸ καὶ ὁ μὲν υἱὸς ἴδιον τῆς οὐσίας γέννημα, τὰ δὲ τοῦ βουλήματος δημιουργή-
5 ματα.

Ταῦτα καὶ ἡ σύνοδος συνορῶσα καὶ εἰδυῖα τὴν ἐκ τῆς ὁμωνυμίας 36,1
διαφορίαν ὑπὲρ τοῦ μὴ τινὰς ὑπονοεῖν κατὰ τὴν κτίσιν οὕτω λέγεσθαι
καὶ τὸν υἱὸν ἐκ τοῦ θεοῦ λευκότερον ἔγραψαν ἐκ τῆς οὐσίας τὸν υἱόν.
ἐκ μὲν γὰρ τούτου τὸ γνήσιον ἀληθῶς υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα γνωρί- 2
ζεται, ἐκ δὲ τοῦ λέγεσθαι ἀπλῶς ἐκ τοῦ θεοῦ τὸ βούλημα τῆς δημιουρ-
γίας τοῦ κτίζοντος σημαίνεται. εἰ μὲν οὖν καὶ αὐτοὶ τοιαύτην
ἔχοντες διάνοιαν ἔγραψαν ἐκ τοῦ πατρὸς τὸν λόγον, μὴ μεμφέσθωσαν
τὴν σύνοδον· εἰ δὲ ὡς ἐπὶ τῆς κτίσεως ἐστὶ γεγραμμένον, οὕτω καὶ
ἐπὶ τοῦ υἱοῦ φρονοῦσι τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ, ἔδει τὰ ἐπὶ τῆς κτίσεως λαμβά-
15 νοντας αὐτοὺς μὴ λέγειν υἱόν, ἵνα μὴ δοκῶσι φύρειν βλασφημίαν τῇ
εὐσεβείᾳ καὶ ἡ τὸν κύριον μὴ συναριθμεῖν τοῖς κτίσμασιν ἢ μὴ ἀνά-
ξια καὶ μὴ ἀρμόζοντα περὶ τοῦ υἱοῦ γράφειν. εἰ γὰρ υἱὸς ἐστίν, οὐκ
ἐστὶ κτίσμα· εἰ δὲ κτίσμα ἐστίν, οὐκ ἐστὶν υἱός. τοιαῦτα δὲ δια- 3
νοούμενοι ἀνήρῃσονται· πού καὶ τὸ ἅγιον λουτρόν, ὅτι εἰς πατέρα καὶ
20 εἰς υἱὸν καὶ οὐκ εἰς κτίστην καὶ κτίσμα δίδοται, ὡς αὐτοὶ νομίζουσιν.
ἄλλ' οὐ γέγραπται ταῦτα, φησὶν, καὶ ὡς ἀγράφους τὰς φωνὰς
ἐκβάλλομεν. ἀλλὰ καὶ τοῦτο πάλιν πρόφασις αὐτοῖς ἐστὶν ἀναίσχυντος.
εἰ γὰρ ἐκβλητέα νομίζουσι τὰ μὴ γεγραμμένα, διὰ τί τῶν περὶ Ἀ- 4
ρειον ἐξ ἀγράφων ἐπινοησάντων τοσούτων ῥηματίων συρφετὸν τὸ ἐξ
25 οὐκ ὄντων καὶ τὸ οὐκ ἦν ὁ υἱὸς πρὶν γεννηθῆ καὶ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν
καὶ τρεπτός ἐστι καὶ ἀρρητος καὶ ἀόρατος ὁ πατὴρ τῷ υἱῷ καὶ ὁ υἱὸς
οὐκ οἶδεν οὐδὲ τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν καὶ ὅσα ἐν τῇ γελόῳ καὶ ἀσεβείᾳ
Θαλίᾳ ἑαυτοῦ φρονῶν ἐξήμεσεν Ἀρειὸς οὐκ ἀντειρήκασιν, ἀλλὰ καὶ
μᾶλλον ὑπὲρ αὐτῶν ἀγωνίζονται καὶ διὰ ταῦτα πρὸς τοὺς πατέρας
30 ἑαυτῶν διαμάχονται; ἐκ ποίας δὲ γραφῆς καὶ αὐτοὶ εὐρόντες τὸ
ἀγέννητον καὶ τὸ οὐσίας ὄνομα καὶ τρεῖς εἰσὶν ὑποστάσεις καὶ οὐκ
ἐστὶν ἀληθινὸς θεὸς ὁ Χριστός καὶ εἷς ἐστὶ τῶν ἑκατὸν προβάτων
καὶ ἡ μὲν σοφία τοῦ θεοῦ ἀγέννητος καὶ ἀναρχὸς ἐστὶ, πολλὰ δὲ εἰσὶν 6
αἱ κτισθεῖσαι δυνάμεις, ὧν μία ἐστὶν ὁ Χριστός; ἢ πῶς ἐν τοῖς
35 λεγομένοις Ἐγκαινίοις ἀγράφοις χρησάμενοι λέξεσιν οἱ περὶ Ἀχάκιον
καὶ Εὐσέβιον καὶ εἰπόντες οὐσίας τε καὶ δυνάμεις καὶ βουλῆς καὶ
δόξης ἀπαράλλακτον εἰκόνα τὸν πρωτότοκον τῆς κτίσεως γογγύζουσι
κατὰ τῶν πατέρων ὡς ἀγράφων αὐτῶν μνημονευσάντων λέξεων καὶ
οὐσίας μνημονευσάντων; ἔδει γὰρ αὐτοὺς ἢ καθ' ἑαυτῶν γογγύζειν
40 ἢ μηδὲν τοὺς πατέρας αἰτιᾶσθαι.

Εἰ μὲν οὖν ἄλλοι τινὲς ἐπροφασίζοντο τὰς τῆς συνόδου λέξεις, 37,1
ἡδύναντό πως ἢ ἀγνοίας ἢ εὐλαβείας ὑπόνοιαν ἔχειν. καὶ περὶ μὲν
Γεωργίου τοῦ Καππάδοκος τοῦ ἐκβληθέντος ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας

λόγος οὐδεὶς, ἀνθρώπου μήτε ἐκ προάγοντος βίου τὴν μαρτυρίαν
 ἔχοντος μήτε ὅλως Χριστιανοῦ τυγχάνοντος, ἀλλὰ μόνον ὑποκρινά-
 μένου διὰ τὸν καιρὸν τὸ ὄνομα καὶ «πορισμὸν ἡγησαμένου τὴν εὐσέ-
 βειαν.¹» διὸ οὐδὲ μέμψαιτο ἂν τις αὐτὸν εἰκότως πταίοντα περὶ τὴν πί-
 5 στιν, ἀνθρώπον «μήτε εἰδὼτα ὧν λέγει μήτε περὶ ὧν διαβεβαιοῦται²»,
 ἀλλὰ πᾶσι κατὰ τὸ γεγραμμένον ὡς κέφον³ ἐπακολουθοῦντα.
 Ἀκάκιος δὲ καὶ Εὐδόξιος καὶ Πατρόφιλος ταῦτα λέγοντες πῶς οὐκ 2
 ἄξιοι πάσης εἰσὶ καταγνώσεως; | γράψαντες γὰρ ἄγραφα καὶ αὐτοὶ
 καὶ ἀποδεξάμενοι πολλάκις ὡς καλὸν τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα, μάλιστα
 10 καὶ διὰ τὴν ἐπιστολὴν Εὐσεβίου αἰτιῶνται νῦν τοὺς πρὸ αὐτῶν ὡς
 τοιαύταις χρησαμένους λέξεσιν. ἀλλὰ καὶ εἰπόντες αὐτοὶ θεὸν ἐκ θεοῦ
 καὶ λόγον ζῶντα, τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς ἀπαράλλακτον εἰκόνα τὸν
 υἱὸν⁴ κατηγοροῦσι τῶν ἐν Νικαίᾳ εἰπόντων ἕκ τῆς οὐσίας καὶ ὁμοού-
 3 σιον τὸν γεννηθέντα τῷ γεγεννηκότι. τί δὲ θαυμαστὸν εἰ τοῖς
 15 πρὸ αὐτῶν καὶ τοῖς ἰδίῳις πατράσι διαμάχονται, | ὅπου γε καὶ αὐτοὶ
 ἑαυτοῖς ἐναντιούμενοι τοῖς ἑαυτῶν προσκόπτουσιν; ἐκθέμενοι γὰρ
 ἐν τοῖς λεγομένοις Ἑγκαινίοις ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς
 ἀπαράλλακτον εἰκόνα εἶναι τὸν υἱὸν⁵ ὁμόσαντές τε οὕτω φρονεῖν
 καὶ ἀναθεματίζαντες τοὺς ἄλλως φρονούντας, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐν τῇ
 20 Ἰσαυρίᾳ γράψαντες· οὐ φεύγομεν τὴν ἐκτεθεῖσαν αὐθεντικὴν πίστιν
 ἐν τοῖς Ἑγκαινίοις τοῖς κατὰ Ἀντιόχειαν⁶ (ἐν αὐτοῖς δὲ ἐγράφη τὸ
 τῆς οὐσίας ὄνομα) ὥσπερ ἐπιλαθόμενοι τούτων, μετ' ὀλίγον ἐν τῇ
 αὐτῇ Ἰσαυρίᾳ τάναντία ἔγραψαν λέγοντες· τὸ ὁμοούσιον καὶ τὸ ὁμοιο-
 ούσιον ἐκβάλλομεν ὡς ἄλλότριον τῶν γραφῶν, καὶ τὸ τῆς οὐσίας
 25 ὄνομα περιαιροῦμεν ὡς μὴ κείμενον ἐν ταῖς γραφαῖς.
 Τίς οὖν ἔτι τοὺς τοιοῦτους Χριστιανοὺς ἡγήσεται; ἢ ποία πίστις 38,1
 παρὰ τούτοις, παρ' οἷς οὐ λόγος, οὐ γράμμα βέβαιον, ἀλλὰ πάντα κα-
 τὰ καιρὸν ἀλλάσσεται καὶ μεταβάλλεται; εἰ γάρ, ὦ Ἀκάκιε 2
 καὶ Εὐδόξιε, οὐ φεύγετε τὴν ἐκτεθεῖσαν ἐν τοῖς Ἑγκαινίοις πίστιν,
 30 ἐν αὐτῇ δὲ γέγραπται· οὐσίας ἀπαράλλακτος εἰκὼν ἐστὶν ὁ υἱός,
 πῶς ἐν τῇ Ἰσαυρίᾳ γράφετε· ἐκβάλλομεν τὸ ὁμοούσιον; εἰ γὰρ οὐκ
 ἐστι κατ' οὐσίαν ὁμοῖος ὁ υἱὸς τῷ πατρί, πῶς ἀπαράλλακτος τῆς οὐσίας
 εἰκὼν ἐστίν; εἰ δὲ μετέγνωτε γράψαντες τὸ τῆς οὐσίας ἀπαράλλακτος
 εἰκὼν, πῶς ἀναθεματίζετε τοὺς ἀνόμοιον εἶναι λέγοντας τὸν υἱόν;
 35 εἰ γὰρ οὐχ ὁμοῖος κατ' οὐσίαν πάντως ἀνόμοιός ἐστι. τὸ δὲ ἀνόμοιον
 οὐκ ἂν εἴη εἰκὼν. εἰ δὲ οὕτω καθ' ὑμᾶς ἐστίν, οὐκ ἔρα «ὁ τὸν 3
 υἱὸν ἐώρακώς ἐώρακε τὸν πατέρα⁷» πλείστης ὁσῆς οὐσῆς διαφορᾶς,
 μᾶλλον δὲ τὸ ὅλον ὄντος τούτου πρὸς ἐκείνου ἀνομοίου. τὸ δὲ ἀνόμοιον
 οὐχ οἷόν τε ὁμοιον λέγεσθαι. ποίᾳ τοίνυν μηχανῇ τὸ ἀνόμοιον ὁμοιον
 40 λέγετε καὶ τὸ ὁμοιον ἀνόμοιον φρονεῖτε καὶ ὑποκρίνεσθε λέγοντες

1. Α' Τιμ. 6, 5. 2. Α' Τιμ. 1, 7. 3. Πρβλ. Παρμ. 7, 22. 4. Ἰω.
 14, 9.

εἰκόνα εἶναι τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν·; εἰ γὰρ οὐκ ἔστι κατ' οὐσίαν ὁμοῖος ὁ υἱὸς τοῦ πατρὸς, λείπει τι τῇ εἰκόνι καὶ οὐκ ἔστι πλήρης εἰκὼν οὐδὲ τέλειον ἀπαύγασμα. πῶς οὖν ἀναγινώσχετε τὸ «ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς¹» καὶ «ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν²»; πῶς τὸν Ἀρειανὸν Ἀέτιον ὡς αἰρετικὸν ἐκβάλλετε, καίτοι τὰ αὐτὰ ἐκεῖνῳ λέγοντες; καὶ γὰρ σοὶ ὦ Ἀκάκιε, ἐταῖρός ἐστιν, Εὐδοξίου δὲ διδάσκαλος εἰς τὴν τοιαύτην ἀσέβειαν γέγονεν, ἥς ἔνεκα καὶ Λεόντιος αὐτὸν ὁ ἐπίσκοπος διακονοῦν κατέστησεν, ἵνα ὡς ἐν ἐνδύματι προβάτου τῷ ὀνόματι τῆς 10 διακονίας χρώμενος ἐπ' ἀδείας ἐξεμείν δύνηται τὰ τῆς βλασφημίας ῥήματα.

Τί οὖν ὑμᾶς ἄρα τοιοῦτον ἐπεισεν, ὥστε καὶ ἑαυτοῖς εἰς τὸ ἐναντίον περιπεσεῖν καὶ τοσαύτην αἰσχύνῃ ἀπενέγκασθαι; ἀλλ' οὐδὲν εὐλογον ἂν εἴποιτε· τοῦτο δὲ μόνον περιλείπεται νοεῖν ὅτι πάντα 15 νῦν ὑποκρίνεσθε καὶ πάντα προσποιούμενοι πλάττετε διὰ τὴν παρὰ Κωνσταντίου προστασίαν καὶ τὸ παρὰ τοῦ τοιούτου κέρδος. καὶ κατηγορεῖτε μὲν εὐχερῶς τῶν πατέρων, προφασίζεσθε δὲ ἀπλῶς τὰς λέξεις ὡς ἀγράφους, καὶ κατὰ τὸ γεγραμμένον «διτείνετε τὰ σκέλη παντὶ παράδω³», ὥστε τοσαυτάκις ὑμᾶς μεταβάλλεσθαι, 20 ὁσάκις ἂν ὑμᾶς οἱ μισθούμενοι καὶ χορηγοῦντες ὑμῖν βούλωνται. καίτοι κἂν ἀγράφους τις λαλῇ λέξεις, οὐδὲν διαφέρει, ἕως εὐσεβῇ τὴν διάνοιαν ἔχει. ὁ δὲ αἰρετικὸς ἀνὴρ, κἂν τὰς ἀπὸ τῶν γραφῶν χρήσῃται λέξεις, οὐδὲν ἤττον ὑποπτος ὢν καὶ τὸν νοῦν διεφθαρμένος ἀκούσεται παρὰ τοῦ πνεύματος «ἵνα τί σὺ ἐκδιηγῇ τὰ δικαιώματά μου καὶ ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου διὰ στόματός σου.⁴» οὕτως ὁ μὲν διάβολος καίτοι λαλῶν ἀπὸ τῶν γραφῶν πεφίμωται παρὰ τοῦ σωτῆρος· ὁ μακάριος Παῦλος κἂν ἐκ τῶν ἔξωθεν λαλῇ· «Κρῆτες αἰεὶ ψεῦσαι⁵», καὶ «τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν⁶» καὶ «φθειρούσιν ἡθὴ χρηστὰ ὁμιλίας κακαί⁷», ἀλλ' ὅμως ἅγιος ὢν ἔχει τὴν διάνοιαν εὐσεβῇ 30 καὶ «τοῦ Χριστοῦ νοῦν ἔχων⁸ διδάσκαλός ἐστιν ἐθνῶν ἐν πίστει καὶ ἀληθείᾳ⁹» καὶ ἂ λαλεῖ μετ' εὐσεβείας φθέγγεται. ποῖα τοίνυν ἐν τοῖς ἀρειανοῖς ῥηματίοις κἂν πιθανότης ἐστίν, ἐν οἷς προτιμᾶται τοῦ σωτῆρος ἡ κάμψη καὶ ἡ ἀκρίς καὶ λοιδορεῖται παρ' αὐτῶν· οὐκ ἦς ποτε καὶ ἐκτίσθης ξένος τε κατ' οὐσίαν τοῦ θεοῦ τυγχάνεις; καὶ ὅως 35 οὐδὲν δυσφημίας ἐν αὐτοῖς παραλέλεπται; τί δὲ πρὸς εὐφημίαν παρήκων οἱ πατέρες; καὶ οὐ μᾶλλον ὑψηλὴ διάνοιά καὶ φιλόχριστος εὐσέβεια παρ' αὐτοῖς ἐστι; καὶ ὅμως ταῦτα μὲν ἔγραψαν ὅτι «ἐκβάλλομεν», ἐκείνων δὲ τῶν κατὰ τοῦ κυρίου λοιδοριῶν ἀνέχονται καὶ φανεροὺς ἑαυτοὺς πᾶσι καθιστῶσιν, ὅτι δι' οὐδὲν ἕτερον μάχονται πρὸς τὴν

1. Κολ. 2, 9. 2. Ἰω. 1, 16. 3. Ἰεζ. 16, 25. 4. Ψαλμ. 49, 16.

5. Τιτ. 1, 12. 6. Πράξ. 17, 28. 7. Α' Κορ. 15, 33. 8. Α' Κορ. 2, 16.

9. Α' Τιμ. 2, 7.

σύνοδον ἐκείνην τὴν μεγάλην ἥ ὅτι τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν κατέκρινε.
διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὴν τοῦ ὁμοουσίου λέξιν διαβάλλουσι κακῶς αὐτοὶ
φρονούντες καὶ περὶ αὐτῆς. εἰ γὰρ ἐπίστευον | ὀρθῶς καὶ τὸν μὲν
πατέρα πατέρα ἀληθῶς ὡμολόγουν, τὸν δὲ υἱὸν γνήσιον υἱὸν καὶ φύσει
5 ἀληθινὸν λόγον καὶ σοφίαν ἐπίστευον εἶναι τοῦ πατρὸς τό τε ἔκ
τοῦ θεοῦ λέγειν τὸν υἱόν, εἰ μὴ, ὥσπερ λέγεται περὶ τῶν κτισμάτων,
οὕτως ἔλεγον καὶ περὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς ἴδιον αὐτὸν
ἐνόουν εἶναι γέννημα ὡς ἔστι τὸ ἀπαύγασμα ἐκ τοῦ φωτός, οὐκ ἂν
ἐκαστος αὐτῶν κατηγορεῖ τῶν πατέρων, ἀλλ' ἐθάρρουν, ὅτι καλῶς
10 ἔγραψεν ἡ σύνοδος καὶ οὕτως ἐστὶν ἡ ὀρθὴ περὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
Χριστοῦ πίστις.

Ἄλλ' ἀσαφές, φησὶν, ἐστὶν ἡμῖν τῶν τοιούτων λέξεων ἡ διάνοια. 40, 1
καὶ τοῦτο γὰρ προεφασίσαντο λέγοντες | ὅτι 'μὴ δυνάμενοι κατα-
λαβεῖν τὴν ἐρμηνείαν αὐτῶν ἐκβάλλομεν ταύτας τὰς λέξεις'. τοῦτο 2
15 δὲ εἰ ἀληθῶς ἔλεγον, οὐκ ἔδει λέγειν αὐτοὺς 'ἐκβάλλομεν ταύτας',
ἀλλ' ἀξιοῦν μαθεῖν παρὰ τῶν ἐπισταμένων, ἐπεὶ ὀφείλουσί γε, καὶ
ἅπερ ἂν ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς μὴ νοήσωσιν ἐκβάλλειν καὶ κατηγορεῖν
τοὺς γράψαντας αὐτά. ἀλλὰ τοῦτο μᾶλλον αἵρετικῶν καὶ οὐχ ἡμῶν τῶν
Χριστιανῶν τὸ τόλμημα. ἃ γὰρ ἀγνοοῦμεν ἐν ταῖς λογίοις, οὐκ ἐκ- 3
20 βάλλομεν, ἀλλὰ ζητοῦμεν οὐς ἀπεκάλυψεν ὁ κύριος καὶ παρ' αὐτῶν
μανθάνειν ἀξιοῦμεν. ἐπειδὴ δὲ καὶ οὕτω προφασίζονται τὴν ἀσάφειαν
τῶν τοιούτων λέξεων, ὁμολογεῖτωσαν γοῦν τὰ εὐθὺς ἐπιφερόμενα
καὶ ἀναθεματιζέτωσαν τοὺς φρονούντας 'ἐξ οὐκ ὄντων εἶναι τὸν υἱόν'
καὶ 'οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆ' καὶ ὅτι 'κτίσμα καὶ ποίημά ἐστιν ὁ τοῦ θεοῦ
25 λόγος' καὶ 'τρεπτός ἐστι τῇ φύσει' καὶ 'ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως', καὶ
ὅλως ἀναθεματιζέτωσαν τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν τὴν ἐφευροῦσαν τὴν τοι-
αύτην ἀσέβειαν. καὶ λοιπὸν μὴ λεγέτωσαν 'ἐκβάλλομεν τὰς λέξεις',
ἀλλ' ὅτι 'οὕτω νοοῦμεν αὐτάς', ἵνα οὕτω πιθανὴν τινα πρόφασιν ἔχωσι
τοῦ παραιτεῖσθαι ταύτας. εὐ δὲ οἶδα καὶ πέπεισμαι καὶ αὐτοὶ δὲ τοῦτο
30 γινώσκουσιν ὅτι ταῦτα ἂν ὁμολογήσωσι καὶ ἀναθεματίσωσι τὴν
ἀρειανὴν αἵρεσιν οὐκ ἀρνήσονται κάκεινας τὰς τῆς συνόδου λέξεις.
διὰ τοῦτο γὰρ καὶ οἱ πατέρες εἰρηκότες 'ἐκ τῆς οὐσίας γεννητὸν τὸν
υἱὸν ὁμοούσιον τῷ πατρὶ' εὐθὺς ἐπήγαγον 'τοὺς δὲ λέγοντας' τὰ
προειρημένα, ἅπερ ἐστὶ τῆς ἀρειανῆς αἰρέσεως, 'ἀναθεματίζομεν' ἵνα
35 δειξῶσιν ὅτι ὡς ἐκ παραλλήλου λέλεκται παρ' αὐτῶν καὶ αἱ λέξεις
ἐκεῖναι ταῦτα σημαίνουσι, καὶ ὅς ἂν ἐκεῖνας ὁμολογήσῃ, πάντως καὶ
ταῦτα διανοηθήσεται· οἱ δὲ μήτε ταῦτα φρονούντες, ἀλλὰ κάκεινα
διαβάλλοντες οἱ τοιοῦτοι πανταχόθεν ἐλέγχονται χριστομάχοι.

Καὶ περὶ μὲν τῶν ἐξ ὁλοῦ τὴν σύνοδον ἀρνούμενων ἀρκεῖ πρὸς 41, 1
40 ἔλεγχον τὰ ὀλίγα ταῦτα, πρὸς δὲ | τοὺς ἀποδεχομένους τὰ μὲν ἄλλα
πάντα τῶν ἐν Νικαίᾳ γραφέντων, περὶ δὲ μόνον τὸ ὁμοούσιον ἀμφι-
βάλλοντας χρῆ μὴ ὡς πρὸς ἐχθροὺς διακεῖσθαι. καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς
οὐχ ὡς πρὸς Ἀρειομανίτας οὐδ' ὡς μαχομένους πρὸς τοὺς πατέρας

- ἐνιστάμεθα, ἀλλ' ὡς ἀδελφοὶ πρὸς ἀδελφούς διαλεγόμεθα τὴν αὐτὴν
 μὲν ἡμῖν διάνοιαν ἔχοντας, περὶ δὲ τὸ ὄνομα μόνον διατάζοντας.
 καὶ γὰρ ὁμολογοῦντες ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς εἶναι καὶ μὴ ἐξ
 2 ἐτέρας ὑποστάσεως τὸν υἱὸν κτίσμα τε μὴ εἶναι μηδὲ ποίημα αὐτόν,
 5 ἀλλὰ γνήσιον καὶ φύσει γέννημα αἰδίως τε αὐτὸν συνεῖναι τῷ πατρὶ
 λόγον ὄντα καὶ σοφίαν οὐ μακρὰν εἰσιν ἀποδέξασθαι καὶ τὴν τοῦ
 ὁμοουσίου λέξιν. τοιοῦτος δέ ἐστι Βασιλεῖος ὁ ἀπὸ Ἀγκύρας γράψας
 περὶ πίστεως. τὸ μὲν γὰρ ὅμοιον μόνον λέγειν 'κατ' οὐσίαν' οὐ
 3 πάντως σημαίνει καὶ τὸ 'ἐκ τῆς οὐσίας', ἐξ οὐ μᾶλλον, ὡς καὶ αὐτοὶ
 10 εἰρήκασι, σημαίνεται τὸ γνήσιον τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα. καὶ γὰρ
 καὶ κασσίτερος ὁμοίός ἐστι μόνος τῷ ἀργύρῳ καὶ λύκος τῷ κυνὶ καὶ
 χαλκὸς χρυσίζων τῷ ἀληθινῷ χρυσῷ, οὔτε δὲ κασσίτερος ἐκ τοῦ ἀργύ-
 4 ρου τυγχάνει οὔτε λύκος ὡς υἱὸς τοῦ κυνὸς ἂν νομισθεῖη. ἐπειδὴ δὲ
 καὶ 'ἐκ τῆς οὐσίας' καὶ ὁμοιοῦσιον αὐτὸν εἰρήκασι, τί ἕτερον σημαί-
 15 νουσιν ἐκ τούτων ἢ τὸ ὁμοούσιον; καὶ γὰρ ὥσπερ ὁ λέγων μόνον
 ὁμοιοῦσιον οὐ πάντως καὶ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας γνωρίζει οὕτως ὁ λέγων
 ὁμοούσιον ἀμφοτέρων τοῦ τε ὁμοιοουσίου καὶ τοῦ ἐκ τῆς οὐσίας
 σημαίνει τὴν διάνοιαν. καὶ αὐτοὶ γοῦν ἐνιστάμενοι πάλιν πρὸς τοὺς
 5 κτίσμα λέγοντας εἶναι τὸν λόγον, καὶ μὴ θέλοντας αὐτὸν γνήσιον
 20 υἱὸν εἶναι ἀνθρωπίνων παραδειγμάτων υἱοῦ καὶ πατρὸς εἰλήφασι
 τὰς κατ' αὐτῶν ἀποδείξεις, ἐξαιρουμένου τούτου ὅτι μὴ ὡς ἀνθρωπὸς
 ἐστὶν ὁ θεὸς μηδὲ ὡς ἀνθρωπίνῃ γονῇ οὕτως ἐστὶν ἡ τοῦ υἱοῦ γέννησις,
 ἀλλ' ὡς ἡ θεῶν πρέπουσα καὶ ἡμᾶς ἀρμόζουσα νοεῖν. καὶ γὰρ
 6 καὶ πηγὴν εἰρήκασι τὸν πατέρα τῆς σοφίας καὶ τῆς ζωῆς, τὸν δὲ
 25 υἱὸν ἀπαύγασμα φωτὸς αἰδίου καὶ αὐτὸν εἶναι τὸ ἐκ τῆς πηγῆς γέννη-
 μα λέγοντα· «ἐγὼ εἰμι ἡ ζωὴ¹» καὶ «ἐγὼ εἰμι ἡ σοφία, κατεσκήνωσα
 βουλὴν.²» τὸ δὲ ἐκ φωτὸς ἀπαύγασμα καὶ ἐκ πηγῆς γέννημα καὶ ἐκ
 πατρὸς υἱὸν πᾶς ἂν τις ἀρμολόγων ὀνομάσειεν ὁμοούσιον; ἄρ'
 7 οὐκ μὴ ἐπειδὴ τὰ ἐξ ἀνθρώπων γεννήματα ὁμοούσιά ἐστιν, εὐλαβεῖσθαι
 30 δεῖ μὴ καὶ ὁ υἱὸς λεγόμενος ὁμοούσιος νομισθεῖη καὶ αὐτὸς ὡς ἀνθρώ-
 πινον γέννημα; μὴ γένοιτο· οὐκ ἐστὶν οὕτως. ἀλλὰ καὶ ταχεῖαν ἔχει
 τὴν λύσιν τοῦτο· λόγος γάρ ἐστι καὶ σοφία τοῦ πατρὸς ὁ υἱός, ἐξ ὧν
 τὸ ἀπαθὲς καὶ τὸ ἀμέριστον τῆς ἐκ πατρὸς γεννήσεως γνωρίζεται.
 λόγος γὰρ οὐδὲ ὁ τῶν ἀνθρώπων μέρος ἐστὶν οὐδὲ κατὰ πάθος
 35 ἐξ αὐτῶν προέρχεται, μήτι γε ὁ θεοῦ, ὃν υἱὸν εἶναι ἑαυτοῦ ὁ πατὴρ
 ἐδήλωσεν, ἵνα μὴ πάλιν τις ἀκούων μόνον λόγον νομίσῃ τοιοῦτον
 εἶναι, οἷός ἐστιν ὁ τῶν ἀνθρώπων ἀνυπόστατος, ἀλλ' ἀκούων ὅτι
 υἱός ἐστι γινώσκῃ τοῦτον εἶναι ζῶντα λόγον καὶ ἐνούσιον σοφίαν.
 Ἐπειτα ὥσπερ τὸ γέννημα λέγοντες οὐκ ἀνθρωπίνως νοοῦμεν
 42,1
 40 καὶ πατέρα τὸν θεὸν εἰδότες οὐ σωματικὴν τινα περὶ αὐτοῦ λαμβά-
 νομεν ἔννοιαν, ἀλλὰ τὰ μὲν παραδείγματα καὶ τὰς τοιαύτας λέξεις

- ἀκούομεν, ἀρμοζόντως δὲ περὶ θεοῦ νοοῦμεν· οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπος
ὁ θεός· οὕτως ἄρα καὶ τὸ ὁμοούσιον ἀκούοντες ὑπερβαίνειν ὀφείλομεν
πᾶσαν αἴσθησιν καὶ κατὰ τὴν θείαν παροιμίαν «νοητῶς νοεῖν τὰ
παρὰ τὴν φύσιν ἡμῖν¹», ὥστε μέντοι γινώσκειν ὅτι μὴ θελήσει ἀλλὰ
5 ἀληθῶς υἱὸς ἐστὶν ἐκ πατρὸς γνήσιος ὡς ἐκ πηγῆς ζωῇ καὶ φωτὸς
ἀπαύγασμα. ἢ διὰ τί τὸ μὲν γέννημα καὶ τὸ υἱὸς οὐ σωματικῶς, 2
τὸ δὲ ὁμοούσιον ὡς ἐπὶ σωματίων διανοούμεθα, καὶ μάλιστα ὅτι
οὐ περὶ ἄλλου καὶ ἄλλου ἐστὶ τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ περὶ οὐ τὸ γέννημα,
περὶ τούτου καὶ τὸ ὁμοούσιον ἐλέχθη, καὶ πρέπει τὴν αὐτὴν διάνοιαν
10 ἀμφοτέρων τῶν λέξεων ἐπὶ τοῦ σωτήρος διασφίζειν καὶ μὴ τὸ μὲν
γέννημα καλῶς ἐξηγεῖσθαι, τὸ δὲ ὁμοούσιον ἄλλως, ἐπεὶ ἀκόλουθόν
ἐστὶν οὕτω διακειμένους ὑμᾶς καὶ λέγοντας λόγον καὶ σοφίαν τοῦ
πατρὸς τὸν υἱὸν διάφορον ἔχειν καὶ περὶ τούτων τὴν διάνοιαν, καὶ
ἄλλως μὲν τὸν λόγον νοεῖν, ἐτέρως δὲ τὴν σοφίαν. ἀλλ' ὥσπερ ἄτοπον
15 τοῦτο, λόγος γὰρ καὶ σοφία τοῦ πατρὸς ἐστὶν ὁ υἱὸς καὶ ἓν ἐστὶ τὸ
ἐκ πατρὸς γέννημα καὶ ἴδιον τῆς οὐσίας αὐτοῦ, οὕτως εἰς ἐστὶν ὁ νοῦς
τοῦ γεννήματος καὶ τοῦ ὁμοουσίου καὶ ὁ φρονῶν γέννημα τὸν υἱὸν
φρονεῖ τοῦτον ὁρθῶς καὶ ὁμοούσιον.
- Αὐτάρκη μὲν οὖν ταῦτα δεῖξαι τῶν ἀγαπητῶν τὴν διάνοιαν μὴ 43, 1
20 ἄλλοτριάν μηδὲ μακρὰν οὔσαν τοῦ ὁμοουσίου. ἐπειδὴ δέ, ὡς αὐτοὶ
φασὶ (τὴν γὰρ ἐπιστολὴν οὐκ ἔσχον ἐγώ), οἱ τὸν Σαμοσατέα κατακρί-
ναντες ἐπίσκοποι γράφοντες εἰρήκασιν μὴ εἶναι ὁμοούσιον τὸν υἱὸν
τοῦ θεοῦ τῷ πατρί, καὶ λοιπὸν αὐτοὶ διὰ τὴν πρὸς τοὺς εἰρηκότας
εὐλαβειάν τε καὶ τιμὴν οὕτω περὶ τὴν λέξιν διάκεινται· καλὸν μετ'
25 αὐτῶν μετ' εὐλαβείας καὶ περὶ τούτου διασκέψασθαι. συγκρούειν 2
μὲν τούτους πρὸς ἐκείνους ἀπρεπές· πάντες γὰρ εἰσι πατέρες· δια-
κρίνειν δὲ πάλιν ὡς οὗτοι μὲν καλῶς, ἐκεῖνοι δὲ τούναντίον εἰρήκασιν
οὐχ ὅσιον· οἱ πάντες γὰρ ἐκοιμήθησαν ἐν Χριστῷ. οὐ χρὴ δὲ φιλονει-
κεῖν οὐδὲ τῶν συνελθόντων τὸν ἀριθμὸν συμβάλλειν, ἵνα μὴ δοκῶσιν
30 οἱ πλείους | τοὺς ἐλάττωνας ἐπικρύπτειν, οὐδ' αὖ πάλιν τὸν χρόνον
ἀναμετρεῖν, ἵνα μὴ δοκῶσιν οἱ προλαβόντες ἀφανίζειν τοὺς μετὰ ταῦτα
γενομένους, οἱ πάντες γάρ, καθὰ προεῖρηται, πατέρες εἰσὶ· καὶ 3
ὅμως οὐδὲ οἱ τ' νεώτερόν τι φρονήσαντες ἔγραψαν οὐδὲ ἑαυτοῖς
καταθαροήσαντες ἀγράφων προσέστησαν λέξεων, ἀλλ' ἐκ πατέρων
35 ὁρμώμενοι καὶ αὐτοὶ τοῖς ἐκείνων ἐχρήσαντο ῥήμασι. Διονύσιοι 4
γὰρ δύο γεγόνασιν ἐμπροσθεν πολὺ τῶν ἐβδομήκοντα τῶν καθελόντων
τὸν Σαμοσατέα· τούτων ὁ μὲν τῆς Ῥώμης, ὁ δὲ τῆς Ἀλεξανδρείας
ἦν ἐπίσκοπος. ἀλλὰ τινων αἰτιασαμένων παρὰ τῷ ἐπισκόπῳ Ῥώμης
τὸν τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον ὡς λέγοντα ποίημα καὶ μὴ ὁμοού-
40 σιον τὸν υἱὸν τῷ πατρί ἢ μὲν κατὰ Ῥώμην σύνοδος ἡγανάκτησεν, ὁ
δὲ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος τὴν πάντων γνώμην γράφει πρὸς τὸν ὁμώ-

1. Παρμ. 23, 1.

νυμον ἑαυτοῦ. κάκεϊνος λοιπὸν ἀπολογούμενος τὸ μὲν βιβλίον ἐπιγράφει 'ἐλέγχου καὶ | ἀπολογίας'. γράφει δὲ ταῦτα πρὸς ἐκείνους·

«Καὶ δι' ἄλλης ἐπιστολῆς ἔγραψα, ἐν οἷς ἠλεγξα καὶ ὁ προφέ- 44,1
ρουσιν ἐγκλημα κατ' ἐμοῦ ψεῦδος ὃν ὡς οὐ λέγοντος τὸν Χριστὸν
5 ὁμοουσίον εἶναι τῷ θεῷ. εἰ γὰρ καὶ τὸ ὄνομα τοῦτό φημι μὴ εὐρη-
κέναι μὴδ' ἀνεγνωκέναι που τῶν ἁγίων γραφῶν, ἀλλὰ γε τὰ ἐπιχει-
ρήματά μου τὰ ἐξῆς ἃ σεσιωπήκασι, τῆς διανοίας ταύτης οὐκ ἀπάδει.
καὶ γὰρ ἀνθρωπιάν γονὴν παρεθέμην δῆλον ὡς οὖσαν ὁμογενῇ,
10 αὐτοὶ εἶεν τὰ τέκνα, ἢ μήτε γονεῖς ἀναγκαῖον ὑπάρχειν εἶναι μήτε
τέκνα. καὶ τὴν μὲν ἐπιστολὴν, ὡς προεῖπον, διὰ τὰς περιστάσεις οὐκ 2
ἔχω προκομίσει· εἰ δ' οὖν, αὐτά σοι τὰ τότε ῥήματα, μᾶλλον δὲ καὶ
πάσης ἀνέπεμψα τὸ ἀντίγραφον· ὅπερ ἐὰν εὐπορήσω, ποιήσω. οἶδα
δὲ καὶ μέμνημαι πλείονα προσθεῖς τῶν συγγενῶν ὁμοιώματα· καὶ
15 γὰρ καὶ φυτὸν εἶπον ἀπὸ σπέρματος ἢ ἀπὸ ῥίζης ἀνελθὼν ἕτερον εἶναι
τοῦ ὅθεν ἐβλάστησε, καὶ πάντως ἐκείνῳ καθέστηκεν ὁμοφυές. καὶ
ποταμὸν ἀπὸ πηγῆς ῥέοντα ἕτερον καὶ σχῆμα καὶ ὄνομα μετεilhφέναι·
μήτε γὰρ τὴν πηγὴν ποταμὸν μήτε τὸν ποταμὸν πηγὴν λέγεσθαι καὶ
ἀμφοτέρω ὑπάρχειν καὶ τὴν μὲν πηγὴν οἶονεῖ πατέρα εἶναι, τὸν δὲ |
20 ποταμὸν εἶναι τὸ ἐκ τῆς πηγῆς γεννώμενον.» οὕτως εἴρηκεν ὁ ἐπί-
σκοπος.

Εἶπερ οὖν μέμφεται τις τοῖς ἐν Νικαίᾳ συνελθοῦσιν ὡς εἰρηκόσι 45,1
παρὰ τὰ δόξαντα τοῖς πρὸ αὐτῶν, ὁ αὐτὸς μέμψαιτ' ἂν εἰκότως καὶ τοῖς
ἐβδομήκοντα, ὅτι μὴ τὰ τῶν πρὸ αὐτῶν ἐφύλαξαν· πρὸ αὐτῶν δὲ ἦσαν
25 οἱ Διονύσιοι καὶ οἱ ἐν Ῥώμῃ τὸ τηνικαῦτα συνελθόντες ἐπίσκοποι.
ἀλλ' οὔτε τούτους οὔτε ἐκείνους ὅσιον αἰτιάσασθαι· πάντες γὰρ ἐπρέ- 2
σβευον τὰ Χριστοῦ καὶ πάντες σπουδὴν ἐσχῆκασι κατὰ τῶν αἰρετι-
κῶν, καὶ οἱ μὲν τὸν Σαμοσατέα, οἱ δὲ τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν κατέκρι-
ναν. ὁρθῶς δὲ καὶ οὗτοι κάκεϊνοι καὶ καλῶς πρὸς τὴν ὑποκειμένην
30 ὑπόθεσιν γεγράφασι. καὶ ὥσπερ ὁ μακάριος ἀπόστολος Ῥωμαίοις 3
μὲν ἐπιστέλλων ἔλεγεν· «ὁ νόμος πνευματικός ἐστι¹» καὶ «ὁ νόμος
ἅγιος καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία καὶ δικαία καὶ ἀγαθὴ²», καὶ μετ' ὀλίγον·
«τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἡσθένη³», Ἑβραίοις δὲ ἔγραφεν·
«ὁ νόμος οὐδένα τετελείωκε⁴», καὶ Γαλάταις μὲν· «ἐν νόμῳ οὐδεὶς
35 δικαιούται⁵», Τιμοθέῳ δὲ ὅτι «καλὸς ὁ νόμος, ἐάν τις αὐτῷ νομίμως
χρῆται⁶», καὶ οὐκ ἂν τις αἰτιάσαιο τὸν ἅγιον ὡς ἐναντία καὶ μαχό-
μενα γράφοντα, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον θαυμάσειεν ἀρμοζόντως πρὸς ἐκά-
στους ἐπιστέλλοντα, ἵνα οἱ μὲν | Ῥωμαῖοι καὶ οἱ ἄλλοι μάθωσιν ἀπὸ
τοῦ γράμματος ἐπιστρέφειν εἰς τὸ πνεῦμα, οἱ δὲ Ἑβραῖοι καὶ Γαλά-
40 ται παιδευθῶσι μὴ εἰς τὸν νόμον, ἀλλ' εἰς τὸν κύριον τὸν δεδωκότα

1. Ῥωμ. 7, 14. 2. Ῥωμ. 7, 12. 3. Ῥωμ. 8, 3. 4. Πρβλ. Ἑβρ.
7, 19. 5. Γαλ. 3, 11. 6. Α' Τιμ. 1, 8.

- τὸν νόμον ἔχειν τὰς ἐλπίδας, οὕτως εἰ ἀμφοτέρων τῶν συνόδων οἱ πατέρες διαφόρως ἐμνημόνευσαν περὶ τοῦ ὁμοουσίου, οὐ χρὴ πάντως ἡμᾶς διαφέρεισθαι πρὸς αὐτούς, ἀλλὰ τὴν διάνοιαν αὐτῶν ἐρευνᾶν καὶ πάντως εὐρήσομεν ἀμφοτέρων τῶν συνόδων τὴν ὁμόνοιαν.
- 5 οἱ μὲν γὰρ τὸν Σαμοσατέα καθελόντες σωματικῶς ἐκλαμβάνοντες τὸ ὁμοούσιον τοῦ Παύλου σοφίζεσθαι τε θέλοντος καὶ λέγοντος· 'εἰ μὴ ἐξ ἀνθρώπου γέγονεν ὁ Χριστὸς θεός, οὐκοῦν ὁμοουσίος ἐστὶ τῷ πατρὶ καὶ ἀνάγκη τρεῖς οὐσίαι εἶναι, μίαν μὲν προηγουμένην, τὰς δὲ δύο ἐξ ἐκείνης', διὰ τοῦτ' εἰκότως εὐλαβηθέντες τὸ τοιοῦτον σόφισμα τοῦ
- 10 Σαμοσατέως εἰρήκασιν μὴ εἶναι τὸν Χριστὸν ὁμοούσιον· οὐκ ἐστὶ γὰρ οὕτως ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα ὡς ἐκεῖνος ἐνός· οἱ δὲ τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν ἀναθεματίσαντες, θεωρήσαντες τὴν πανουργίαν τοῦ Παύλου, καὶ λογισάμενοι μὴ οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν ἀσωμάτων καὶ μάλιστα ἐπὶ θεοῦ τὸ ὁμοούσιον σημαίνεσθαι γινώσκοντές τε μὴ κτίσμα, ἀλλ' ἐκ
- 15 τῆς οὐσίας γέννημα εἶναι τὸν λόγον καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ πατρὸς ἀρχὴν καὶ ρίζαν καὶ πηγὴν εἶναι τοῦ υἱοῦ καὶ αὐτοαληθὲς ὁμοιότης ἦν τοῦ γεννήσαντος, οὐχ ὡς ἑτεροφυῆς | ὥσπερ ἡμεῖς ἐσμεν, χωριζόμενός ἐστι τοῦ πατρὸς, ἀλλ' ὡς ἐξ αὐτοῦ υἱὸς ἀδιαίρετος ὑπάρχει ὡς ἐστὶ τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸ φῶς, ἔχοντες δὲ καὶ τὰ τῶν περὶ Διονύσιον
- 20 παραδείγματα τὴν πηγὴν καὶ τὴν περὶ τοῦ ὁμοουσίου ἀπολογία, πρὸ δὲ τούτων τὴν τοῦ σωτῆρος ἐννοιαν φωνήν, «ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἓν ἐσμεν¹» καὶ «ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα²», τοῦτου ἐνεκεν εἰκότως εἰρήκασιν καὶ αὐτοὶ ὁμοούσιον τὸν υἱόν. καὶ ὥσπερ,
- 5 καθὰ προείπον, οὐκ ἂν τις αἰτιάσαιτο τὸν ἀπόστολον, εἰ περὶ τοῦ νόμου Ῥωμαίους μὲν οὕτως, Ἑβραίους δὲ οὕτως ἔγραψε, τὸν αὐτὸν τρόπον οὔτε οἱ νῦν τοῖς προτέροις ἐγκαλέσαιεν βλέποντες αὐτῶν τὴν ἐρμηνείαν, οὔτε οἱ πρότεροι τοὺς μετ' αὐτοὺς μέμψαιεν³ ἂν ὁρῶντες τὴν ἐρμηνείαν αὐτῶν καὶ τὴν χρεῖαν δι' ἣν οὕτως ἔγραψαν περὶ τοῦ κυρίου. καὶ γὰρ καὶ τὴν αἰτίαν ἐκάστη σύνοδος εὐλογον ἔχει δι' ἣν
- 30 οἱ μὲν οὕτως, οἱ δὲ οὕτως εἰρήκασιν. ἐπειδὴ γὰρ ὁ Σαμοσατεὺς ἐφρόνει μὴ εἶναι πρὸς Μαρίαν τὸν υἱόν, ἀλλ' ἀπ' αὐτῆς ἀρχὴν ἐσχηκέναι τοῦ εἶναι, τοῦτου ἐνεκεν οἱ τότε συνελθόντες καθέλον μὲν αὐτὸν καὶ αἰρετικὸν ἀπέφηναν, περὶ δὲ τῆς τοῦ υἱοῦ θεότητος ἀπλούστερον γράφοντες οὐ κατεγέγοντο περὶ τὴν τοῦ ὁμοουσίου ἀκρίβειαν, ἀλλ'
- 35 οὕτως ὡς ἐξειλίφασιν περὶ τοῦ ὁμοουσίου εἰρήκασιν. τὴν φροντίδα γὰρ εἶχον πᾶσαν, ὅπερ ἐπενόησεν ὁ Σαμοσατεὺς ἀνελεῖν καὶ δεῖξαι πρὸ πάντων εἶναι τὸν υἱόν καὶ ὅτι οὐκ ἐξ ἀνθρώπων γέγονε θεός, ἀλλὰ θεὸς ὢν ἐνεδύσατο δούλου μορφήν⁴ | καὶ λόγος ὢν γέγονε σὰρξ⁴, ὡς εἶπεν ὁ Ἰωάννης καὶ οὕτω μὲν κατὰ τῆς βλασφημίας Παύλου πέ-
- 40 πρακταί. ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ περὶ Εὐσέβιον καὶ Ἀρειὸν πρὸ χρόνων

1. Ἰω. 10, 30.
Ἰω. 1, 14.

2. Ἰω. 14, 9.

3. Πρβλ. Φιλιπ. 2, 7.

4. Πρβλ.

μὲν εἶναι τὸν υἱὸν ἔλεγον, πεποιῆσθαι μέντοι καὶ ἓνα τῶν κτισμάτων
 αὐτὸν ἐδίδασκον, καὶ τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ οὐχ ὡς υἱὸν ἐκ πατρὸς γνήσιον
 ἐπίστευον, ἀλλ' ὡς τὰ κτίσματα, οὕτω καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ
 εἶναι διεβεβαιοῦντο, τὴν τε τῆς ὁμοιώσεως ἐνότητά τοῦ υἱοῦ πρὸς
 5 τὸν πατέρα οὐκ ἔλεγον κατὰ τὴν οὐσίαν οὐδὲ κατὰ τὴν φύσιν, ὡς ἔστιν
 υἱὸς ὁμοῖος πατρί, ἀλλὰ διὰ τὴν συμφωνίαν τῶν δογμάτων καὶ τῆς
 διδασκαλίας, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀπεσχοίνιζον καὶ ἀπεξενοῦντο παντελῶς
 τὴν οὐσίαν τοῦ υἱοῦ ἀπὸ τοῦ πατρὸς ἑτέραν ἀρχὴν αὐτῷ τοῦ εἶναι
 παρὰ τὸν πατέρα ἐπισοῦντες καὶ εἰς τὰ κτίσματα καταφέροντες
 10 αὐτόν, τοῦτου χάριν οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες θεωρήσαντες τὴν πα-
 νουργίαν τῶν οὕτω φρονούντων καὶ συναγαγόντες ἐκ τῶν γραφῶν
 τὴν διάνοιαν λευκότερον γράφοντες εἰρήκασιν τὸ ὁμοούσιον, ἵνα καὶ τὸ
 γνήσιον ἀληθῶς ἐκ τούτου γνωσθῇ τοῦ υἱοῦ καὶ μηδὲν κοινὸν ἔχη πρὸς
 8 τοῦτον τὰ γενητά. ἡ γὰρ τῆς λέξεως ταύτης ἀκριβεία τὴν τε ὑπό-
 15 κρισιν αὐτῶν ἐὰν λέγωσι | τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ ῥητόν, διελέγχει καὶ πάσας
 αὐτῶν τὰς πιθανότητας, ἐν αἷς ὑφαρπάζουσι τοὺς ἀκεραίους, ἐκβάλλει.
 πάντα γοῦν δυνάμενοι σοφίεσθαι καὶ μεταποιεῖν ὡς θέλουσι,
 ταύτην μόνην τὴν λέξιν ὡς διελέγχουσιν αὐτῶν τὴν αἵρεσιν δεδίασιν,
 ἣν οἱ πατέρες ὡς περ ἐπιτελιχισμα κατὰ πάσης ἀσεβοῦς ἐπινοίας αὐτῶν
 20 ἔγραψαν.

Πεπαύσθω τοίνυν πᾶσα φιλονεικία καὶ μηκέτι προσκόπτωμεν 46,1
 ἡμεῖς, εἰ διαφόρως ἐξειλήφασιν αἱ σύνοδοι τὴν τοῦ ὁμοουσίου λέξιν.
 ἔχομεν γὰρ εἰς ἀπολογίαν εὐλόγους περὶ αὐτῶν αἰτίας, τὰς προειρημέ-
 νας μὲν, καὶ ταύτην δέ. τὸ ἀγέννητον εἰ καὶ μὴ παρὰ τῶν γραφῶν 2
 25 τοῦτο μεμαθήκαμεν (οὐδαμοῦ γὰρ ἀγέννητον τὸν θεὸν εἰρήκασιν
 αἱ γραφαί), ὅμως ἐπειδὴ καὶ πολλοὶ τῶν δοκούντων ἐμνημόνευσαν τοῦ
 ὀνόματος, φιλοπευστήσαντες ἔγνωμεν ὅτι καὶ τοῦτο τὸ ὄνομα διά-
 φορα ἔχει τὰ σημαίνόμενα. καὶ οἱ μὲν τὸ ὄν μὲν, μήτε δὲ γεννηθὲν μήτε
 3 ὄλως ἔχον τὸν αἷτιον λέγουσιν ἀγέννητον, οἱ δὲ τὸ ἄκτιστον. ὥς περ
 30 οὖν τούτων οὕτω σημαινόμενων, εἰ μὲν τις ἀποβλέπων εἰς τὸ πρότερον
 σημαίνόμενον τὸ 'μὴ ἔχον τὸν αἷτιον' ἔλεγε 'μὴ εἶναι ἀγέννητον τὸν
 υἱόν', οὐκ ἂν κατηγορεῖ βλέπων ἕτερον βλέποντα εἰς τὸ μὴ εἶναι ποίη-
 μα μηδὲ κτίσμα, ἀλλ' αἰδίδιον γέννημα καὶ λέγοντα ἀγέννητον τὸν υἱόν.
 ἀμφοτέροι γὰρ | πρὸς τὸν ἴδιον σκοπὸν ὁρῶντες καλῶς εἰρήκασιν.
 35 οὕτως εἰ καὶ τῶν πατέρων οἱ μὲν οὕτως, οἱ δὲ οὕτως εἰρήκασιν περὶ
 τοῦ ὁμοουσίου, μὴ φιλονεικῶμεν ἡμεῖς, ἀλλ' εὐσεβῶς τὰ παρ' αὐτῶν
 δεχώμεθα, ἕως μάλιστα τὴν σπουδὴν εἶχον εἰς εὐσέβειαν.

Ἰγνάτιος οὖν ὁ μετὰ τοὺς ἀποστόλους ἐν Ἀντιοχείᾳ κατασταθεὶς 47,1
 ἐπίσκοπος καὶ μάρτυς τοῦ Χριστοῦ γενόμενος γράφων περὶ τοῦ κυρίου
 40 εἴρηκεν «εἷς ἰατρός ἐστι, σαρκικὸς καὶ πνευματικὸς, γενητὸς καὶ
 ἀγέννητος, ἐν ἀνθρώπῳ θεός, ἐν θανάτῳ ζωὴ ἀληθινή, καὶ ἐκ Μαρίας
 καὶ ἐκ θεοῦ.» τινὲς δὲ καὶ τῶν μετὰ Ἰγνάτιον διδάσκαλοι καὶ
 αὐτοὶ γράφουσιν «ἐν τῷ ἀγέννητῳ ὁ πατὴρ καὶ εἰς ὁ ἐξ αὐτοῦ υἱὸς

- γνήσιος, γέννημα ἀληθινόν, λόγος καὶ σοφία τοῦ πατρὸς.» εἰ μὲν 2
οὖν καὶ πρὸς τούτους ἐναντίως διακείμεθα, ἔστω καὶ πρὸς τὰς συνό-
δους ἡμῖν ἡ μάχη· εἰ δὲ τὴν ἐν Χριστῷ πίστιν αὐτῶν | γινώσκοντες
πεπεισμεθα ὅτι καὶ ὁ μακάριος Ἰγνάτιος ὁρθῶς ἔγραψε γεννητὸν αὐ-
5 τὸν λέγων διὰ τὴν σάρκα (ὁ γὰρ Χριστὸς σὰρξ ἐγένετο), ἀγέννητον δέ,
ὅτι μὴ τῶν ποιημάτων καὶ γεννητῶν ἐστίν, ἀλλ' υἱὸς ἐκ πατρὸς, οὐκ
ἀγνοοῦμεν δὲ ὅτι καὶ οἱ εἰρηκότες ἐν τῷ ἀγέννητον τὸν πατέρα λέγοντες
οὐχ ὥς γεννητοῦ καὶ ποιήματος ὄντος τοῦ λόγου οὕτως ἔγραψαν,
ἀλλ' ὅτι μὴ ἔχει τὸν αἷτιον· καὶ μᾶλλον αὐτὸς πατὴρ μὲν ἐστὶ τῆς
10 σοφίας, τὰ δὲ γεννητὰ πάντα ἐν σοφίᾳ πεποίηκε· διὰ τί μὴ καὶ τοὺς
πατέρας τοὺς τε τὸν Σαμοσατέα καθελόντας καὶ τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν
στηλιτεύσαντας εἰς εὐσέβειαν συνάγομεν, ἀλλὰ διαστέλλομεν ἀνά
μέσον αὐτῶν καὶ οὐ μᾶλλον ὁρθῶς περὶ αὐτῶν φρονοῦμεν; ὅτι κάκει-
νοι, καθάπερ εἶπον, πρὸς τὸ σόφισμα τοῦ Σαμοσατέως καὶ τὴν ἐρμη-
15 νεῖαν αὐτοῦ τὴν διάνοιαν ἔχοντες ἔγραψαν· «οὐκ ἐστὶν ὁμοούσιος»,
καὶ οὗτοι δὲ καλῶς νοήσαντες εἰρήκασιν ὁμοούσιον εἶναι τὸν υἱόν.
καὶ γὰρ καὶ γὰρ τοιαῦτα μὲν νοῶν περὶ τῶν εὐσεβούντων εἰς τὸν 3
Χριστὸν δι' ὀλίγων ἔγραψα, εἰ δὲ δυνατόν ἦν εὐπορῆσαι καὶ τῆς ἐπι-
στολῆς ἦν λέγουσιν ἐκείνους γεγραφέναι, ἡγοῦμαι πλείους εὐρεθῆ-
20 σεσθαι τὰς προφάσεις, δι' ἃς ἡναγκάσθησαν οὕτω γράφαι οἱ μακάριοι
ἐκεῖνοι. δεῖ γὰρ ἡμᾶς καὶ πρέπει τοιαῦτα φρονεῖν τοιαύτην τε 4
σώζειν ἀγαθὴν συνειδήσιν πρὸς τοὺς πατέρας, εἴγε μὴ νόθοι τυγχά-
νομεν, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν ἔχομεν τὰς παραδόσεις καὶ παρ' αὐτῶν τὴν τῆς
εὐσεβείας διδασκαλίαν.
- 25 Τοιαύτη μὲν οὖν ἡ διάνοια τῶν πατέρων λεγέσθω κατ' ἐπιστενέ- 48, 1
σθω. φέρε δὲ καὶ μετ' αὐτῶν πάλιν ἐξετάσωμεν τὸ πρᾶγμα πράως
καὶ μετὰ συνειδήσεως ἀγαθῆς μνημονεύσαντες καὶ τῶν προειρημένων,
εἰ μὴ τῷ ὄντι δείκνυνται καλῶς φρονήσαντες οἱ ἐν τῇ Νικαίᾳ συνελ-
θόντες | ἐπίσκοποι. εἰ μὲν ποίημά ἐστιν ὁ λόγος καὶ ἀλλότριος 2
30 τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας, ὥστε καὶ χωρίζεσθαι αὐτὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς
τῷ ἑτεροφυεῖ χωρισμῷ, οὐκ ἂν εἴη ὁμοούσιος τῷ πατρί, ἀλλὰ μᾶλλον
ὁμογενὴς τῇ φύσει τοῖς ποιήμασι, κἂν ὑπερβάλλῃ τῇ χάριτι· εἰ δὲ
ὁμολογοῦμεν μὴ εἶναι αὐτὸν ποίημα, ἀλλὰ γνήσιον ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ
πατρὸς γέννημα, ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ ἀχώριστον αὐτὸν εἶναι τοῦ πα-
35 τρὸς ὁμοφυῆ ὄντα διὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ γεγεννησθαι. τοιοῦτος δὲ ὢν εἰκό-
τως καὶ ὁμοούσιος ἂν λέγοιτο. ἔπειτα εἰ μὴ ἐκ μετουσίας ἐστὶν ὁ 3
υἱὸς ἀλλὰ τῇ οὐσίᾳ λόγος ἐστὶ καὶ σοφία τοῦ πατρὸς, ἡ δὲ οὐσία αὕτη
τῆς οὐσίας τῆς πατρικῆς ἐστὶ γέννημα καὶ ὁμοιότης αὐτῆς ὥσπερ
καὶ τὸ ἀπαύγασμα τοῦ φωτός· λέγει δὲ ὁ υἱὸς «ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἐν
40 ἑσμέν¹» καὶ «ὁ ἐμὲ ἐώρακώς ἐώρακε τὸν πατέρα·²» πῶς δεῖ νοεῖν
ταύτας τὰς φωνάς; ἡ πῶς αὐτὰς ἐκλαμβάνοντες σώσομεν τὸ ἐν εἶναι

1. Ἰω. 10, 30. 2. Ἰω. 14, 9.

- | τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν; εἰ μὲν οὖν τῇ συμφωνίᾳ τῶν δογμάτων
καὶ τῇ μὴ διαφωνεῖν πρὸς τὸν πατέρα, ὡς οἱ Ἀρειανοὶ λέγουσι,
φαῦλος ὁ τοιοῦτος νοῦς. καὶ γὰρ καὶ οἱ ἅγιοι καὶ μᾶλλον γε ἄγγελοι
καὶ ἀρχάγγελοι τὴν τοιαύτην ἔχουσι πρὸς τὸν θεὸν συμφωνίαν καὶ
5 οὐδεμία παρ' αὐτοῖς ἐστὶ διαφωνία. ὁ γὰρ διαφωνήσας διάβολος
ἐθεωρήθη πίπτων ἐκ τῶν οὐρανῶν¹, ὡς εἶπεν ὁ κύριος. οὐκοῦν εἰ
διὰ τὴν συμφωνίαν ἐν ἐστὶν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱός, εἴη ἂν καὶ τῶν γεννητῶν
τὰ συμφωνοῦντα οὕτω πρὸς τὸν θεὸν καὶ εἴποι ἂν ἕκαστος· «ἐγὼ
καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐσμεν.²» εἰ δὲ τοῦτο ἄτοπον· ἄτοπον γὰρ ἐστὶν
0 ἀληθῶς· ἀνάγκη λοιπὸν κατὰ τὴν οὐσίαν νοεῖν καὶ τὴν υἱοῦ καὶ πατρὸς
ἐνότητά. τὰ μὲν γὰρ γενητά, καὶ συμφωνίαν ἔχῃ πρὸς τὸν πεποιηκότα,
ἀλλ' ἐν κινήσει καὶ μετουσίᾳ καὶ νῶ ταύτην ἔχει, ἥνπερ ὁ μὴ φυλάξας
ἐκβέβληται τῶν οὐρανῶν, ὁ δὲ υἱός ἐκ τῆς οὐσίας ὧν γέννημα τῇ
οὐσίᾳ ἐν ἐστὶν αὐτὸς καὶ ὁ γεννήσας αὐτὸν πατὴρ.
- 5 Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὸ ἰσάζον ἔχει πρὸς τὸν πατέρα ταῖς ἐνοσιδέσι
φωναῖς καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ πατρὸς λεγόμενα ταῦτα καὶ ἐπὶ υἱοῦ λέγουσιν
αἱ γραφαὶ χωρὶς μόνου τοῦ λέγεσθαι αὐτὸν πατέρα. αὐτὸς γὰρ
εἶπεν ὁ υἱός· «πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ ἐμὰ ἐστὶ³» τῷ τε πατρὶ ἔλεγε·
«πάντα τὰ ἐμὰ σὰ ἐστὶ καὶ τὰ σὰ ἐμὰ⁴», οἷον τὸ θεός· «θεὸς γὰρ ἦν
0 ὁ λόγος⁵», τὸ παντοκράτωρ· «τάδε λέγει ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχό-
μενος ὁ παντοκράτωρ⁶», τὸ εἶναι φῶς· «ἐγὼ εἰμι», φησί, «τὸ φῶς⁷»,
τὸ δημιουργικὸν αἷτιον· «πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο⁸» καὶ «ἀ-
βλέπων τὸν πατέρα ποιοῦντα, ταῦτα καὶ γὰρ ποιῶ⁹», τὸ εἶναι αἰδίου·
«ἦ τε γὰρ αἰδίου αὐτοῦ δύναμις καὶ θεϊότης¹⁰» καὶ «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ
5 λόγος¹¹» καὶ «ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον
ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον¹²», τὸ εἶναι κύριος· | «ἐβρεξε γὰρ κύριος
θεῖον καὶ πῦρ παρὰ κυρίου.¹³» καὶ ὁ μὲν πατὴρ φησιν· «ἐγὼ κύριος»
καὶ «τάδε λέγει κύριος ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ¹⁴» περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ
ὁ Παῦλός φησιν· «εἰς κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα.¹⁵»
0 καὶ τῷ μὲν πατρὶ λειτουργοῦσιν ἄγγελοι, ὁ δὲ υἱὸς προσκυνεῖται παρ'
αὐτῶν· «καὶ προσκυνήσάτωσαν γὰρ αὐτῷ πάντες ἄγγελοι θεοῦ.¹⁶»
λέγεται δὲ εἶναι καὶ κύριος ἀγγέλων· «ἀδικόνουν γὰρ αὐτῷ οἱ ἄγγε-
λοι¹⁷» καὶ «ἀποστελεῖ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ¹⁸»,
τὸ τιμᾶσθαι ὡς τὸν πατέρα· «ἵνα γάρ», φησί, «τιμῶσι τὸν υἱόν,
15 καθὼς τιμῶσι τὸν πατέρα¹⁹», τὸ εἶναι ἴσα θεῷ· «οὐχ ἀρπαγμὸν ἡγή-
σατο τὸ εἶναι ἴσα | θεῷ²⁰», τὸ εἶναι ἐξ ἀληθινοῦ ἀλήθειαν καὶ ἐκ
ζῶντος ζῶν ὡς πηγῆς ὄντος τοῦ πατρὸς, τὸ ζωοποιεῖν τὸν υἱόν
καὶ ἐγείρειν τοὺς νεκροὺς ὥσπερ ὁ πατὴρ· οὕτω γὰρ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ

1. Λουκ. 10, 18. 2. Ἰω. 10, 30. 3. Ἰω. 16, 15. 4. Ἰω. 17, 10.
5. Ἰω. 1, 1. 6. Ἀποκ. 1, 8. 7. Ἰω. 8, 12. 8. Ἰω. 1, 3. 9. Ἰω. 5, 19.
10. Ῥωμ. 1, 20. 11. Ἰω. 1, 1. 12. Ἰω. 1, 9. 13. Γεν. 19, 24.
14. Ἀμ. 3, 13. Πρβλ. Ἀποκ. 1, 18. 15. Α' Κορ. 8, 6. 16. Ἐβρ. 1, 6.
17. Ματθ. 4, 11. 18. Ματθ. 24, 31. 19. Ἰω. 5, 23. 20. Φιλιπ. 2, 6.

γέγραπται. καὶ περὶ μὲν τοῦ πατρὸς γέγραπται· «κύριος ὁ θεός σου κύριος εἰς ἔστι¹» καὶ «θεὸς θεῶν κύριος ἐλάλησε καὶ ἐκάλεσε τὴν γῆν²», περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ· «θεὸς κύριος καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν³» καὶ «ὀφθῆσεται ὁ θεὸς τῶν θεῶν ἐν Σιών.⁴» πάλιν τε περὶ μὲν τοῦ 5 θεοῦ φησιν ὁ Ἡσαίας· «τίς θεὸς ὥσπερ σὺ ἐξαίρων ἀνομίας καὶ ὑπερβαίνων ἀδικίας;⁵» ὁ δὲ υἱὸς ἔλεγεν οἷς ᾗθελεν· «ἀφέωνται σου αἱ ἁμαρτίαι⁶», ὅτε καὶ τῶν Ἰουδαίων γογγυζόντων ἔργῳ τὴν ἀφροσύνην ἐδείκνυε λέγων τῷ παραλυτικῷ· «ἐγείραι, ἄρον τὸν κράββατόν σου καὶ ὑπάγε εἰς τὸν οἶκόν σου.⁷» καὶ περὶ μὲν τοῦ θεοῦ ἔλεγεν ὁ Παῦλος· 10 «τῷ δὲ βασιλεῖ τῶν αἰώνων⁸», περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ ὁ μὲν Δαυὶδ ἐψάλλον· «ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν καὶ ἐπάρθητε, πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης⁹», ὁ δὲ Δανιὴλ ἤκουσεν· «ἡ βασιλεία αὐτοῦ βασιλεία αἰώνιος¹⁰» καὶ «ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐ διαφθαρήσεται.¹¹» καὶ ὅλως ὅσα ἂν εὖροις περὶ τοῦ πατρὸς λεγόμενα, τοσαῦτα 15 ἂν εὖροις καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ λεγόμενα χωρὶς μόνου τοῦ εἶναι αὐτὸν πατέρα, καθάπερ εἴρηται.

Εἰ μὲν οὖν ἄλλην ἀρχὴν ἐνθυμεῖται τις καὶ ἄλλον πατέρα διὰ τὸ 50, ἰσάζον τῶν λεγομένων, μανικὸν τὸ ἐνθύμημα, εἰ δὲ διὰ τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι τὸν υἱὸν πάντα τὰ τοῦ πατρὸς ὡς ἐν εἰκόνι καὶ χαρακτηρί 20 τοῦ υἱοῦ ἔστι, λογιώμεθα εὐμενῶς, εἰ ξένη οὐσία τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας δεκτικὴ τῶν τοιούτων ἐστί, καὶ εἰ ὁ τοιοῦτος ἑτεροφυῆς καὶ ἀλλοτριούσιός ἐστι, καὶ οὐχ ὁμοούσιος τῷ πατρί. εὐλαβητέον 2 γὰρ μὴ τὰ τοῦ πατρὸς ἴδια μεταφέροντες ἐπὶ τὸ ἀνομοιοούσιον αὐτῷ καὶ ἐν ἀνομοιογενεῖ καὶ ἀλλοτριουσίᾳ χαρακτηρίζοντες τὴν τοῦ πα- 25 τρὸς θεότητα, ξένην μὲν ἄλλην εἰσάξωμεν οὐσίαν, δεκτικὴν τῶν τῆς πρώτης οὐσίας ἰδιωμάτων, ἐντραπῶμεν δὲ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ θεοῦ λέγοντος· «τὴν δόξαν μου ἐτέρῳ οὐ δώσω¹²» καὶ εὐρεθῶμεν προσκυνοῦν- 30 τες τῷ ἀλλοτρίῳ καὶ νομισθῶμεν εἶναι τοιοῦτοι, οἳ ἦσαν οἱ τότε Ἰουδαῖοι λέγοντες· | «διὰ τί σὺ ἄνθρωπος ὢν ποιεῖς σεαυτὸν θεόν¹³», ὅτε καὶ τὰ τοῦ πνεύματος μεταφέροντες ἐβλασφήμουν λέγοντες ὅτι· 3 «ἐν Βεελζεβούλ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια.¹⁴» εἰ δὲ τοῦτο ἀπρεπές, δῆλον ὅτι οὐκ ἀνομοιοούσιος ἂν εἴη ὁ υἱός, ἀλλὰ ὁμοούσιος τῷ πατρί· καὶ γὰρ εἰ τὰ τοῦ πατρὸς φυσικῶς τοῦ υἱοῦ ἐστίν, αὐτὸς τε ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρὸς ἐστί καὶ διὰ τὴν τοιαύτην ἐνότητα τῆς θεότητος καὶ 35 τῆς φύσεως αὐτὸς καὶ ὁ πατὴρ ἐν εἰσί, καὶ «ὁ ἐωρακὼς τὸν υἱὸν ἐώρακε τὸν πατέρα», εἰκότως ἐλέχθη παρὰ τῶν πατέρων ὁμοούσιος, οὐ γὰρ ἑτεροουσίου τὰ τοιαῦτα ἔχειν ἐστί.

Πάλιν τε εἰ, καθὰ προσέπομεν, οὐκ ἐκ μετουσίας ἐστὶν ὁ υἱός, 51,

1. Δευτ. 6, 4. 2. Ψαλμ. 49, 1. 3. Ψαλμ. 117, 27. 4. Ψαλμ. 83, 8. 5. Μιχ. 7, 18. 6. Ματθ. 9, 2. 7. Ματθ. 9, 6. Μάρκ. 2, 11. 8. Α' Τιμ. 1, 17. 9. Ψαλμ. 23, 7. 10. Δαν. 4, 31. 11. Δαν. 7, 14. 12. Ἡσ. 42, 8. 13. Ἰω. 10, 33. 14. Λουκ. 11, 15.

- ἀλλὰ τὰ μὲν γενητὰ πάντα ἐκ μετουσίᾳς ἔχει τὴν παρὰ θεοῦ χάριν, αὐτὸς δὲ τοῦ πατρὸς σοφία καὶ λόγος ἐστίν, οὐ μετέχει τὰ πάντα, δῆλον ὅτι αὐτὸς ὢν τὸ θεοποιὸν καὶ φωτιστικὸν τοῦ πατρὸς, ἐν ᾧ τὰ πάντα θεοποιεῖται καὶ ζωοποιεῖται, οὐκ ἀλλοτριουσίᾳς ἐστὶ τοῦ
- 5 πατρὸς, ἀλλ' ὁμοούσιος. τούτου γὰρ μεταλαμβάνοντες τοῦ πατρὸς μετέχομεν διὰ τὸ τοῦ πατρὸς εἶναι ἴδιον τὸν λόγον. ὅθεν εἰ ἦν ἐκ 2 μετουσίᾳς καὶ αὐτὸς καὶ μὴ ἐξ αὐτοῦ οὐσιώδης θεότης καὶ εἰκὼν τοῦ πατρὸς, οὐκ ἂν ἐθεοποίησε θεοποιούμενος καὶ αὐτός. οὐ γὰρ οἷόν τε τὸν ἐκ μετουσίᾳς ἔχοντα μεταδιδόναι τῆς μεταλήψεως ἑτέροις, ὅτι μὴ
- 10 αὐτοῦ ἐστὶν ὃ ἔχει, ἀλλὰ τοῦ δεδωκότος, καὶ ὃ ἔλαβε μόγις τὴν ἀρκοῦσαν αὐτῷ χάριν ἔλαβε. καὶ τὴν αἰτίαν δὲ ὁμῶς, δι' ἣν τινες, ὡς λέγεται, παραιτοῦνται τὸ ὁμοούσιον, ἐξετάσωμεν ἀληθῶς, μὴ ἄρα 3 μᾶλλον ἐκ ταύτης ὁμοούσιος δεικνύται ὁ υἱὸς τῷ πατρί. φασὶ τοίνυν, ὡς ὑμεῖς ἐγράψατε, μὴ χρῆναι λέγειν ὁμοούσιον τὸν υἱὸν τῷ πατρί, ὅτι ὁ λέγων ὁμοούσιον τρία λέγει, οὐσίαν τινὰ προϋποκειμένην καὶ τοὺς
- 15 ἐκ ταύτης γεννωμένους ὁμοουσίους εἶναι. καὶ ἐπιλέγουσιν· ἔάν οὖν ὁ υἱὸς ὁμοούσιος ἦ τῷ πατρί, ἀνάγκη προϋποκεῖσθαι αὐτῶν οὐσίαν, ἐξ ἧς καὶ ἐγενήθησαν, καὶ μὴ εἶναι τὸν μὲν πατέρα, τὸν δὲ υἱόν, ἀλλ' ἀμφοτέρους ἀδελφούς. ταῦτα εἰ καὶ Ἑλλήνων εἰσὶν ἐρμηνεύται 4
- 20 καὶ οὐκ ἀναγκαῖα ἡμῖν τὰ παρ' ἐκείνων, ἀλλ' ἰδῶμεν τὰ εἰρημένα τὰ ὁμοούσια τὰ ἐκ τῆς προνοουμένης οὐσίας ἀδελφὰ, πότερον ἑαυτῶν εἰσὶν ὁμοούσια ἢ τῆς οὐσίας ἐξ ἧς καὶ ἐγενήθησαν. εἰ μὲν γὰρ 5 ἑαυτῶν ἑτεροούσια καὶ ἀνόμοια ἔσται πρὸς τὴν γεννήσασαν αὐτὰ οὐσίαν· ἀντίκειται γὰρ τῷ ὁμοουσίῳ τὸ ἑτεροούσιον· εἰ δὲ τῆς γεννησῆς αὐτὰ οὐσίας ἐστὶν ἕκαστον ὁμοούσιον, δῆλον ὅτι τὸ ἐκ τινος
- 25 γεννώμενον ὁμοούσιόν ἐστὶ τῷ γεννήσαντι. καὶ οὐκέτι χρὴ ζητεῖν τρεῖς οὐσίας, ἀλλὰ μόνον ζητεῖν, εἰ τότε ἀληθές ἐκ τοῦδ' ἐστὶ. καὶ γὰρ συμβῆῃ μὴ εἶναι δύο ἀδελφούς, ἀλλὰ καὶ μόνον ἕνα ἐξ ἐκείνης τῆς οὐσίας γενέσθαι, οὐ διὰ τὸ μὴ εἶναι ἕτερον ἀλλοτριουσίᾳς ἂν 6
- 30 λεχθεῖν ὁ γεννηθείς, ἀλλὰ καὶ μόνος ὢν εἴη ἂν καὶ αὐτὸς ὁμοούσιος τῷ γεννήσαντι. ἐπεὶ τί ἂν εἰποῖμεν περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἰερθᾶς ὅτι «μονογενὴς ἦν καὶ οὐκ ἦν», φησὶν, «ἄλλο | τέκνον αὐτῷ¹», καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ δὲ τῆς χήρας, ὃν ἡγείρεν ἐκ νεκρῶν ὁ κύριος, ὅτι καὶ αὐτὸς οὐκ εἶχεν ἀδελφόν, ἀλλὰ μονογενὴς ἦν², ἄρα οὐκ ἦν ὁμοούσιος
- 35 ἕκαστος αὐτῶν τῷ γεννήσαντι; καὶ μὴν ἦσαν· τέκνα γὰρ ἦσαν· καὶ τοῦτο τέκνων ἰδίον ἐστὶ πρὸς γονέας. οὕτω καὶ τὸν τοῦ θεοῦ υἱὸν 7 ἐκ τῆς οὐσίας εἰπόντες οἱ πατέρες εἰκότως καὶ ὁμοούσιον εἰρήκασι· ταύτην γὰρ ἔχει καὶ τὸ ἀπαύγασμα δύναμιν πρὸς τὸ φῶς. ἐπεταὶ δὲ τοῦτοις μὴδὲ τὴν κτίσιν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γεγονέναι. οἱ γὰρ κατὰ πάθος
- 40 γεννῶντες ἄνθρωποι αὐτοὶ καὶ τὴν ὑποκειμένην ὅλην ἐργάζονται, καὶ ἄλλως οὐκ ἂν δύναιτο ποιεῖν· εἰ δὲ τὸ κτίζειν οὐκ ἀνθρωπίνως

νοοῦμεν ἐπὶ θεοῦ, πολλῶ μᾶλλον οὐδὲ τὸ γεννᾶν ἀνθρωπίνως πρέπει νοεῖν ἐπὶ θεοῦ οὐδὲ τὸ ὁμοούσιον σωματικῶς ἐκλαμβάνειν, ἀλλ' ἀναχωρεῖν δεῖ ἀπὸ τῶν γενητῶν, καὶ ἀποτιθέντας κάτω πρὸς τὰς ἀνθρωπίνους εἰκόνας καὶ πάσας ἀπλῶς τὰς αἰσθήσεις ἀνιέναι ἐπὶ τὸν πατέρα, μὴ λάθωμεν ἀφαιροῦντες τὸν υἱὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς καὶ προστιθέντες τοῖς ἑαυτοῦ κτίσμασι.

Καὶ ἄλλως δέ, εἰ μὲν πατέρα καὶ υἱὸν ὁμολογοῦντες δύο τινας ἀρχὰς ἢ δύο θεοὺς καθάπερ Μαρκίων καὶ Οὐαλεντίνος λέγομεν ἢ ἕτερόν τινα τρόπον θεότητος ἔχειν τὸν υἱὸν καὶ μὴ εἰκόνα καὶ χαρακτῆρα τοῦ πατρὸς εἶναι τὸν υἱὸν διὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ πεφυκέναι, ἔστω ἀνόμοιος· ἔξαι γάρ εἰσι παντάπασιν ἀλλήλων αἱ τοιαῦται οὐσίαι· εἰ δὲ μίαν οἶδαμεν καὶ μόνην θεότητα τὴν τοῦ πατρὸς τοῦτο τε λόγον καὶ σοφίαν εἶναι τὸν υἱὸν καὶ οὕτω πιστεύοντες οὐ λέγομεν δύο θεοὺς τὴν τε ἐνότητα τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα οὐχ ὁμοιώσει διδασκαλίας, ἀλλὰ κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ ἀληθεῖα φρονοῦμεν, ὥστε διὰ τοῦτο μὴ λέγειν δύο θεοὺς, ἀλλ' ἓνα θεὸν ἑνὸς ὄντος εἰδους θεότητος ὡς ἔστι τὸ φῶς καὶ τὸ ἀπαύγασμα. τοῦτο γὰρ ὤφθη τῷ πατριάρχῃ Ἰακώβ, καὶ φησὶν ἡ γραφή· «ἀνέτειλε δὲ αὐτῷ ὁ ἥλιος, ἡνίκα παρῆλθε τὸ εἶδος τοῦ θεοῦ.¹» καὶ τοῦτο θεωροῦντες οἱ ἄγιοι προφητῶν καὶ νοοῦντες, τίνος ἐστὶν υἱὸς καὶ εἰκὼν, ἔλεγον· «ἐγένετο λόγος κυρίου πρὸς με²» γινώσκοντες τὸν ἐν αὐτῷ θεωρούμενον καὶ ἀποκαλυπτόμενον πατέρα ἐθάρρουν εἰπεῖν· «ὤφθη μοι ὁ θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν, ὁ θεὸς Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ.³» τοῦτου δὲ οὕτως ὄντος, διὰ τί τὸν ἓνα ὄντα πρὸς τὸν πατέρα καὶ φαινόμενον ὡς ἔστι πατέρα, κατὰ τὴν ὁμοιότητα | καὶ μίαν θεότητα εὐλαβοῦμεθα εἰπεῖν ὁμοούσιον; εἰ μὲν γάρ, ὥσπερ εἴρηται πολλάκις, οὐκ ἔχει τὴν ἰδιότητα τῆς πατρικῆς οὐσίας οὐδὲ τὴν ἐμφέρειαν ὡς υἱός, καλῶς εὐλαβοῦμεθα, εἰ δὲ τοῦτό | ἔστι τὸ φωτιστικὸν καὶ δημιουργικὸν τὸ ἰδιαιτέον τοῦ πατρὸς, οὐ ἄνευ οὔτε δημιουργεῖ οὔτε γινώσκεται («πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ συνέστηκε⁴»), διὰ τί τὸ πρᾶγμα νοοῦντες παραιτούμεθα τὴν τοῦτο σημαίνουσαν λέξιν εἰπεῖν; τί γάρ ἐστι τὸ οὕτως ὁμοφυὲς τῷ πατρὶ ἢ ὁμοούσιον αὐτοῦ; οὐ γὰρ ἀλλότριον ὡς ὑπουργοῦ δεόμενος προσελάβετο ὁ θεὸς τὸν υἱὸν οὐδὲ τὰ ποιήματα ἰσάξια τοῦ κτίσαντος, ὥστε τιμᾶσθαι ταῦτα ὡς ἐκεῖνον ἢ νομίζειν ὅτι ταῦτα καὶ ὁ πατὴρ ἐν εἰσιν. ἢ τολμησάτω τις διελεῖν καὶ εἰπεῖν δύο φῶτα εἶναι τὸν ἥλιον καὶ τὸ ἀπαύγασμα ἢ ἑτέραν τινα εἶναι οὐσίαν ἢ ὅτι ἐπισυμβέβηκε τὸ ἀπαύγασμα καὶ μὴ ἀπλοῦν εἶναι καὶ καθαρὸν γέννημα ἐκ τοῦ ἡλίου τοῦτο, ὥστε δύο μὲν εἶναι ἥλιον καὶ ἀπαύγασμα, ἐν δὲ τὸ φῶς διὰ τὸ ἐκ τοῦ ἡλίου εἶναι τοῦτο γέννημα. τοιαύτης δὲ οὐσης καὶ μᾶλλον ἀδιαιρέτου τῆς φύσεως τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα καὶ οὐκ ἐπισυμβάσης τῆς θεότητος τῷ υἱῷ, ἀλλὰ τῆς πατρικῆς θεότητος οὐσης ἐν τῷ υἱῷ,

ὥστε τὸν ἐωρακότεν τὸν υἱὸν ὄραν ἐν αὐτῷ τὸν πατέρα, διὰ τί ὁ τοιοῦτος μὴ ἂν λέγοιτο ὁμοούσιος;

Ἔστι μὲν οὖν ἱκανὰ καὶ ταῦτα πείσαι ὑμᾶς μὴ κατηγορεῖν τῶν 53, εἰρηκότεων ὁμοούσιον εἶναι τὸν υἱὸν τῷ πατρί, καὶ αὐτὴν δὲ ὁμῶς τὴν 5 τοῦ ὁμοουσίου λέξιν καθ' ἑαυτὴν ἐξετάσωμεν ἵνα γινώμεν, εἰ χρὴ λέγειν ὁμῶς ὁμοούσιον καὶ εἰ κυρία λέξις ἐστὶ καὶ ἀρμοζόντως ἐστὶν αὕτη ἐπὶ υἱοῦ λεγομένη. οἴδατε γάρ καὶ ὑμεῖς καὶ αὐδ' ἂν τις ἀμφιβάλλοι 2 ὅτι τὸ ὅμοιον οὐκ ἐπὶ τῶν οὐσιῶν, ἀλλ' ἐπὶ σχημάτων καὶ ποιότητων λέγεται ὅμοιον· ἐπὶ γάρ τῶν οὐσιῶν οὐχ ὁμοιότης, ἀλλὰ ταυτότης 3 ἂν λεχθεῖη. ἄνθρωπος γοῦν ἀνθρώπῳ ὅμοιος λέγεται οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὸν χαρακτήρα· τῇ γάρ οὐσίᾳ ὁμοφυεῖς εἰσι. καὶ πάλιν ἄνθρωπος κυνὶ οὐκ ἀνόμοιος λέγεται, ἀλλ' ἑτεροφυής· οὐκοῦν τὸ μὲν ὁμοφυὲς καὶ ὁμοούσιον, τὸ δὲ ἑτεροφυὲς καὶ ἑτεροούσιον. διὸ καὶ ὁ λέγων ὅμοιον κατ' οὐσίαν ἐκ μετουσίᾳ τοῦ- 15 τὸ λέγει ὅμοιον. τὸ γὰρ ὅμοιον ποιότης ἐστίν, ἥτις τῇ οὐσίᾳ προσ- γένοιτ' ἂν. τοῦτο δὲ τῶν ποιημάτων ἴδιον ἂν εἴη· ταῦτα γὰρ ἐκ με- τοχῆς ὁμοιοῦται τῷ θεῷ. «ὅταν γάρ», φησί, «φανερῶθῃ, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα¹» ὅμοιοι δηλονότι οὐ τῇ οὐσίᾳ, ἀλλὰ τῇ υἰότητι, ἧς μεταλαμβάνομεν παρ' αὐτοῦ. εἰ μὲν οὖν καὶ τὸν υἱὸν ἐκ μετου- 20 σίας λέγετε, λεγέσθω μὲν παρ' ὑμῶν ὁμοιοούσιος. οὐκ ἔστι μὲντοι λεγόμενος οὕτως ἀληθεῖα οὐδὲ ὁμῶς φῶς οὐδὲ φύσει θεός. τὰ γὰρ ἐκ μετουσίᾳ | οὐκ ἀληθεῖα, ἀλλ' ὁμοιώσει τῆς ἀληθείας λέγεται ὁμοία, ὥστε καὶ μεταπίπτειν καὶ ἀφαιρεῖσθαι δύνασθαι ἀπὸ τῶν με- 4 εχόντων τὴν μετάληψιν. τοῦτο δὲ πάλιν ἴδιον τῶν κτισμάτων καὶ 25 ποιημάτων ἐστίν. οὐκοῦν εἰ τοῦτο ἄτοπον, οὐκ ἂν εἴη ἐκ μετου- σίας, ἀλλὰ φύσει καὶ ἀληθεῖα υἱός, φῶς, σοφία, θεός. φύσει δὲ ὢν καὶ οὐ μετοχῇ οὐκ ἂν κυρίως λεχθεῖη ὁμοιοούσιος, ἀλλ' ὁμοούσιος. ὁ δὲ μηδὲ ἐπ' ἄλλων ἂν τις εἴποι· ἐδείχθη γὰρ τὸ ὅμοιον μὴ ἐπὶ τῶν οὐ- σιῶν λεγόμενον· πῶς οὐκ ἀνόητον μὲν ἢ τάχα καὶ χαλεπὸν τοῦτο 30 προφέρειν ἐπὶ υἱοῦ καὶ μὴ μᾶλλον τὸ ὁμοούσιον;

Διὰ τοῦτο γάρ καὶ ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος καλῶς ἔγραψεν, ὅπερ 54,1 ἔπρεπεν εἰπεῖν, γεννητὸν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν ὁμοού- σιον. ταῦτα καὶ ἡμεῖς μαθόντες μὴ σκιαμαχῶμεν καὶ μάλιστα γινώ- σκοντες ὅτι καὶ οἱ ταῦτα γράψαντες οὐχ ὥς παρεξηγούμενοι τὴν ἀλή- 35 θειαν, ἀλλ' ἐκδικοῦντες μὲν τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν εἰς Χριστὸν εὐ- σέβειαν, καθαιροῦντες δὲ τὰς κατ' αὐτοῦ τῶν Ἀρειομανιτῶν βλα- σφημίας οὕτως ὁμολόγησαν τὴν πίστιν. σκεπτέον γάρ καὶ κατα- 2 νοητέον ἀκριβῶς ὅτι λέγοντες μὲν ἀνομοιοούσιον καὶ ἑτεροούσιον οὐ σημαίνομεν τὸν ἀληθινὸν υἱόν, ἀλλ' ἔν τι τῶν ποιημάτων καὶ τὸν εἰς- 40 ποιητὸν καὶ θέσει υἱόν, ὅπερ τοῖς αἵρετικοῖς δοκεῖ· λέγοντες δὲ μὴ ἐριστικῶς τὸ ὁμοούσιον υἱὸν σημαίνομεν γνήσιον ἐκ τοῦ πατρὸς πε-

φυκότεα, καὶ ἐν τούτῳ διαρρηγνύωνται πολλάκις οἱ χριστομάχοι. ταῦτα μὲν ἄπερ ἔγνων ἐγὼ καὶ διαλεγομένων ἤκουσα φρονίμων δι' ὀλίγων γέγραφα, ὑμεῖς δὲ μένοντες ἐπὶ «τὸν θεμέλιον τῶν ἀποστόλων¹» καὶ τὰς παραδόσεις τῶν πατέρων κατέχοντες εὐχεσθε, ἵνα 5 ἤδη ποτὲ παύσῃται πᾶσα λοιπὸν ἔρις καὶ ζῆλος, τῶν τε αἰρετικῶν αἰμωραὶ ζήτησεις καταγνωσθῶσι καὶ πᾶσα λογομαχία, καὶ ἡ μὲν δυσώ- νυμος καὶ ἀνθρωποκτόνος τῶν Ἀρειανῶν αἵρεσις ἐξαφανισθῇ, ἀνα- λάμψει δὲ πάντων ἐν ταῖς καρδίαις ἡ ἀλήθεια, ὥστε πάντας πανταχοῦ «τὸ αὐτὸ λέγειν²» καὶ τὸ αὐτὸ φρονεῖν, μηδεμιᾶς δὲ ἔτι περιλειπο- 10 μένης ἀρειανῆς δυσφημίας λέγεται καὶ ὁμολογῆται κατὰ πᾶσαν ἐκ- κλησίαν «εἰς κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα³», ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶ- νας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Μετὰ τὸ γράψαι με τὰ περὶ τῶν συνόδων ἔγνων γράψαντα τὸν 55,1 15 ἀσεβέστατον Κωνστάντιον πρὸς τοὺς ἐν Ἀριμὴνῳ μέινοντας ἐπι- σκόπους. καὶ σπουδὴν ἔσχον λαβεῖν τὰ ἀντίγραφα παρὰ γνησίων ἀδελφῶν καὶ ἀποστεῖλαι ὑμῖν καὶ τὰ παρὰ τῶν ἐπισκόπων ἀντιγρα- φέντα, ἵνα γνῶτε τοῦ μὲν βασιλέως τὴν ἀσεβῆ πανουργίαν | τῶν δὲ ἐπισκόπων τὸ ἐδραῖον καὶ ἀκλινὲς τῆς πρὸς τὴν ἀλήθειαν γνώμης.

20 | Ἑρμηνεία τῆς ἐπιστολῆς

Κωνστάντιος Νυκτητῆς καὶ Θριαμβευτῆς Αὐγουστος πᾶσιν ἐπι- 2 σκόποις τοῖς ἐν Ἀριμὴνῳ συνελθοῦσιν.

Ἀεὶ μὲν προηγουμένην ἡμᾶς ἔχειν φροντίδα περὶ τοῦ θεοῦ καὶ προσκυνητοῦ νόμου οὐδὲ ἡ ὑμετέρα χρηστότης ἀγνοεῖ, ἀλλὰ νῦν τοὺς 25 παρὰ τῆς συνέσεως ὑμῶν ἀποσταλέντας εἰκοσιν ἐπισκόπους ἀναδε- ξάμενους τὴν παρ' ὑμῶν πρεσβείαν τέως οὐκ ἠδυνήθημεν αὐτοὺς ἰδεῖν. ἀναγκαῖα γάρ τις ἡμᾶς ἤπειγεν ἡ πρὸς τοὺς βαρβάρους ὁδός, καί, ὥς οἴδατε, πρέπει τὴν ψυχὴν καθαρὰν οὖσαν ἀπὸ πάσης φρον- τίδος τὰ περὶ τοῦ θεοῦ νόμου διαγυμνάζειν. τοιγαροῦν τοὺς ἐπι- 3 30 σκόπους διεκελεύσαμεν ἐν τῇ Ἀδριανουπόλει ἐκδέξασθαι τὴν ἡμε- τέραν ἐπάνοδον, ἵνα, ἐπειδὰν πάντα καλῶς διατεθῇ τὰ δημόσια, τότε λοιπὸν ἄπερ ἂν ὑποβάλλωσιν ἀκοῦσαι καὶ δοκιμάσαι δυνηθῶμεν. τῇ μὲντοι στερρότῃτι ὑμῶν μὴ βαρὺ φαινέσθω, ὥστε ἐκδέξασθαι τὴν αὐτῶν ἐπάνοδον, ἵνα, ἐπειδὰν ἐπανέλθωσι κομίζοντες ὑμῖν τὰς ἡμε- 35 τέρας ἀποκρισεις, δυνηθῇτε εἰς πέρας ἀγαγεῖν τὰ πρὸς τὴν λυσιτέ- λειαν ἀνήκοντα τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ.

Ταῦτα ἐδέξαντο οἱ ἐπίσκοποι ἐπαγομένων τριῶν.

1. Ἐφεσ. 2, 20. 2. Α' Κορ. 1, 10. 3. Ἐφεσ. 4, 5.

Ἀντίγραφον τῶν ἐπισκόπων

Τὰ γράμματα τῆς σῆς φιλανθρωπίας ἐδεξάμεθα, κύριε θεοφιλέ-
 στατε βασιλεῦ, τὰ περιέχοντα διὰ τὴν τῶν δημοσίων ἀνάγκην τέως
 μὴ δεδυνῆσθαί σε τοὺς ἡμετέρους πρέσβεις θεωρῆσαι, ἡμᾶς τε κε-
 5 λεύεις ἐκδέξασθαι τὴν αὐτῶν ἐπάνοδον, ἕως ἂν τὰ παρ' ἡμῶν ὀρι-
 σθέντα ἀκολουθῶς τοῖς προγόνοις ἡμῶν ἐπιγνῶ παρ' αὐτῶν ἡ σὴ
 εὐσέβεια. ἀλλὰ καὶ νῦν διὰ τούτων τῶν γραμμάτων ὁμολογοῦμεν 5
 καὶ διαβεβαιούμεθα μηδαμῶς ἡμᾶς ἀναχωρεῖν τῆς ἡμετέρας προ-
 θέσεως· τοῦτο γὰρ καὶ τοῖς πρέσβεσιν ἡμῶν ἐνετειλάμεθα. ἀξιού- 6
 10 μεν τοίνυν ὅπως γαληναίᾳ τῇ προσόψει τὰ τε νῦν γράμματα τῆς ἡμε-
 τέρας μετριότητος κελεύσης ἀναγνωσθῆναι, ἀλλὰ γὰρ κάκεινα, ἃ
 διὰ τῶν πρέσβων ἡμῶν ἐνετειλάμεθα, ἡδέως ὑποδέξῃ. ἐκεῖνο 7
 μέντοι συνορᾷ μεθ' ἡμῶν καὶ ἡ σὴ ἡμερότης ὅση νῦν ἐστὶ λύπη καὶ
 κατῆφεια, ὅτι ἐν τοῖς σοῖς μακαριωτάτοις καιροῖς τοσαῦται ἐκκλη-
 15 σίαι χωρὶς ἐπισκόπων εἰσί· καὶ διὰ τοῦτο καὶ πάλιν τὴν σὴν φιλαν-
 θρωπίαν ἀξιοῦμεν, κύριε θεοσεβέστατε βασιλεῦ, ὅπως πρὸ τῆς τρα-
 χύτητος τῶν χειμῶνων, εἴπερ | ἀρέσειε τῇ σῇ εὐσεβείᾳ, κελεύσης ἡμᾶς
 εἰς τὰς ἡμετέρας ἐκκλησίας ἐπανελθεῖν ὑπὲρ τοῦ δύνασθαι ἡμᾶς
 τῷ | παντοκράτορι θεῷ καὶ τῷ δεσπότῃ καὶ σωτῇ ἡμῶν Χριστῷ,
 20 τῷ υἱῷ αὐτοῦ τῷ μονογενεῖ, ὑπὲρ τῆς σῆς βασιλείας τὰς ἐθίμους εὐχὰς
 μετὰ τῶν λαῶν ἀποπληροῦν, καθὼς καὶ αἰεὶ ἐπετελέσαμεν καὶ νῦν
 ποιοῦμεν εὐχόμενοι.

ΤΩΝ ΚΑΤ' ΑΙΓΥΠΤΟΝ ΚΑΙ ΛΙΒΥΗΝ

ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ ΕΝΕΝΗΚΟΝΤΑ

ΚΑΙ ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΚΑΤΑ ΑΡΕΙΑΝΩΝ ΠΡΟΣ
ΤΟΥΣ ΕΝ Τῇ ΑΦΡΙΚῃ ΤΙΜΙΩΤΑΤΟΥΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥΣ *

1. Ἰκανὰ μὲν τὰ γραφέντα παρὰ τε τοῦ ἀγαπητοῦ καὶ συλλει- 5
τουργοῦ ἡμῶν Δαμάσου, τοῦ ἐπισκόπου τῆς μεγάλης Ῥώμης, καὶ
τῶν σὺν αὐτῷ τοσούτων συνελθόντων ἐπισκόπων· οὐδὲν δὲ ἤττον
καὶ τὰ τῶν ἄλλων γενομένων συνόδων ἐν τε τῇ Γαλλίᾳ καὶ τῇ Ἰτα-
λίᾳ περὶ τῆς ὑγιαίνουσας πίστεως, ἣν ὁ μὲν Χριστὸς ἐχαρίσατο, οἱ δὲ
ἀπόστολοι ἐκήρυξαν καὶ οἱ Πατέρες παραδεδώκασιν οἱ δὲ τῇ Νικαίᾳ 10
συνελθόντες ἀπὸ πάσης τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης. Τοσαύτη γὰρ
γέγονε τότε σπουδὴ διὰ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, ἵνα οἱ μὲν πεπτωκό-
τες εἰς αὐτὴν ἀνασπασθῶσιν, οἱ δὲ ἐφευρόντες ἐκδηλοὶ γένωνται.
Ταύτῃ γοῦν καὶ πάλαι πᾶσα ἡ οἰκουμένη συμπεφώνηκε, καὶ νῦν δὲ
πολλῶν συνόδων γενομένων, ὑπομνησθέντες πάντες οἱ τε κατὰ τὴν 15
Δαλματίαν, καὶ Δαρδανίαν, καὶ Μακεδονίαν, Ἡπείρους τε καὶ τὴν
Ἑλλάδα, καὶ Κρήτην, καὶ τὰς ἄλλας νήσους, Σικελίαν τε καὶ Κύπρον,
καὶ Παμφυλίαν, Λυκίαν τε καὶ Ἰσαυρίαν, καὶ πᾶσάν τε τὴν Αἰγύπτον
καὶ τὰς Λιβύας, καὶ πλείστοι τῶν ἐν τῇ Ἀραβίᾳ ταύτην ἐπέγνωσαν
καὶ ἐθαύμασάν τε τοὺς ὑπογράψαντας, ὅτι, εἰ καὶ τι περιελέλειπτο 20
παρ' αὐτοῖς ἐκ τῆς ῥίξης τῶν Ἀρειανῶν ἄνω φύουσα πικρία, Αὐξέν-
τιόν φαμεν καὶ Οὐρσάκιον, καὶ Οὐάλεντα καὶ τοὺς τὰ αὐτὰ φρονούν-
τας αὐτοῖς, διὰ τῶν γραμμάτων τούτων ἐξεκόπησαν καὶ ἀπελεί-
φθησαν. Ἰκανὰ μὲν οὖν τὰ ἐν τῇ Νικαίᾳ ὁμολογηθέντα, καὶ αὐτάρκη,
καθὰ προείπομεν, πρὸς τε ἀνατροπὴν πάσης ἀσεβοῦς αἵρέσεως, καὶ 25
πρὸς ἀσφάλειαν καὶ ὠφέλειαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας,
Ἐπειδὴ δὲ ἠκούσαμεν, ὅτι τινές, βουλόμενοι μάχεσθαι πρὸς αὐτὴν,
ὀνομάζειν ἐπιχειροῦσι σύνοδόν τινα ὡς ἐν Ἀριμνήῳ γενομένην, καὶ
φιλονεικοῦσι ταύτην μᾶλλον ἢ ἐκείνην κρατεῖν, ἀναγκαῖον ἡγησά-
μεθα γράψαι καὶ ὑπομνήσαι ὑμᾶς, ἵνα μὴ ἀνέχησθε τῶν τοιούτων 30
τοῦτο γὰρ οὐδὲν ἕτερον ἐστὶν ἢ πάλιν τῆς Ἀρειανῆς αἵρέσεως παρα-
φράς. Οἱ γὰρ τὴν κατ' αὐτῆς σύνοδον γενομένην παραιτούμενοι (ἐστι
δὲ ἡ ἐν Νικαίᾳ γενομένη), τί ἕτερον βούλονται, ἢ τὰ Ἀρείου κρατεῖν;
Τίνος οὖν ἄξιοι οἱ τοιοῦτοι ἢ Ἀρειανοὶ μὲν καλεῖσθαι, τῆς αὐτῆς
δὲ ἐπιτιμίας ἐκείνοις μετασχεῖν; οἱ μῆτε τὸν Θεὸν ἐφοβήθησαν λέ- 35

* Κατὰ τὴν ἐκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus.
Series Graeca, τ. 26 σ. 1029-1048.

γοντα· «Μὴ μέταιρε θρία αἰώνια, ἀ ἔθεντο οἱ πατέρες σου.¹» καί, «Ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα θανάτῳ τελευτάτω.²» οἱ μῆτε τοὺς Πατέρας ἡδέσθησαν, παραγγειλαντας ἀνάθεμα εἶναι τοὺς τὰ ἐναντία φρονοῦντας τῆς ὁμολογίας αὐτῶν.

5 2. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ οἰκουμενικὴ γέγονεν ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος, τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ συνελθόντων ἐπισκόπων περὶ τῆς πίστεως διὰ τὴν Ἀρειανὴν ἀσέβειαν· ἵνα μηκέτι κατὰ μέρος προφάσει πίστεως γίνωνται ἀλλὰ, κῆν γένωνται, μὴ κρατῶσι. Τί γὰρ ἐκείνη λείπει, ἵνα καινότερα ζητήσῃ τις; Πλήρης ἐστὶν εὐσεβείας, ἀγαπητοί·
10 αὕτη πᾶσαν τὴν οἰκουμένην πεπλήρωκε. Ταύτην ἔγνωσαν καὶ Ἰνδοί, καὶ ὅσοι παρὰ τοῖς ἄλλοις βαρβάροις εἰσὶ Χριστιανοί. Οὐκοῦν μάταιος ὁ κάματος τοῖς κατ' αὐτῆς πολλάκις ἐπιχειρήσασιν. Ἡδὴ γὰρ οἱ τοιοῦτοι δέκα καὶ πλεόν που συνόδους πεποιήκασι, καθ' ἑκάστην μεταβαλλόμενοι, καὶ τὰ μὲν ἀπὸ τῶν πρώτων ἀφαιροῦντες, τὰ δὲ
15 ταῖς μετὰ ταῦτα ἐναλλάσσοντες καὶ προστιθέντες. Καὶ ὦνησαν οὐδὲν μέχρι νῦν γράφοντες, ἐξαλείφοντες, βιαζόμενοι, οὐκ εἰδότες, ὅτι «Πᾶσα μὲν φυτεία, ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ Πατὴρ ὁ οὐράνιος, ἐκρίζωθήσεται.³» τὸ δὲ ῥῆμα τοῦ Κυρίου τὸ διὸ τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου ἐν τῇ Νικαίᾳ γενόμενον μένει εἰς τὸν αἰῶνα. Ἄν τε γὰρ ἀριθμὸν ἀριθμῶ τις συμβά-
20 λῃ, πλείους οἱ ἐν Νικαίᾳ τῶν κατὰ μέρος εἰσὶν, ὅσον καὶ τὸ ὅλον πλεῖόν ἐστι τοῦ μέρους· ἂν τε τὸ αἷτιον τῆς ἐν Νικαίᾳ καὶ τῶν μετ' αὐτὴν τοσούτων γενομένων συνόδων παρὰ τούτων διαγνώναί τις ἐθέλοι, εὗροι ἂν τὴν μὲν Νικαίαν ἔχουσαν τὸ αἷτιον εὐλογον, τὰς δὲ ἄλλας διὰ μῖσος καὶ φιλονεικίαν ἐκ βίας συγκροτηθείσας. Ἡ μὲν γὰρ διὰ
25 τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν καὶ διὰ τὸ Πάσχα συνήχθη· ἐπειδὴ οἱ κατὰ Συρίαν, καὶ Κιλικίαν, καὶ Μεσοποταμίαν διεφώνουν πρὸς ἡμᾶς, καὶ τῷ καιρῷ, ἐν ᾧ ποιοῦσιν οἱ Ἰουδαῖοι, ἐποιοῦν καὶ αὐτοί. Ἀλλὰ χάρις τῷ Κυρίῳ, ὥσπερ περὶ τῆς πίστεως, οὕτω καὶ περὶ τῆς ἀγίας ἐορτῆς γέγονε συμφωνία. Καὶ τοῦτο ἦν τὸ αἷτιον τῆς ἐν Νικαίᾳ
30 συνόδου· αἱ δὲ μετὰ δὲ ταύτην ὑπὲρ ἀριθμὸν μὲν, κατὰ δὲ τῆς οἰκου-
μενικῆς συνόδου ἐπενοήθησαν.

3. Τούτων δὲ οὕτω δεικνυμένων, τίς ἀποδέξεται τοὺς τὴν Ἀρί-
μνηον ἢ ἄλλην σύνοδον παρὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ ὀνομάζοντας; ἢ τίς οὐκ
ἂν μισήσῃ τοὺς ἀθετοῦντας μὲν τὰ τῶν Πατέρων, τὰ δὲ νεώτερα ἐν
35 τῇ Ἀριμνῇ κατὰ φιλονεικίαν καὶ βίαν συντιθέντα προκρίνοντας; Τίς δὲ τούτοις συνελθεῖν ἐθέλῃσει τοῖς ἀνθρώποις, μηδὲ τὰ ἑαυτῶν ἀποδεχομένους; Οἱ γὰρ ἐν ταῖς ἑαυτῶν δέκα που καὶ πλεόν, καθὰ προείπαμεν, συνόδοις, ἄλλοτε ἄλλα γράφοντες, δῆλοί εἰσιν ἑκάστης αὐτοὶ κατήγοροι γινόμενοι. Πάσχουσι δὲ τι τοιοῦτον, οἷον καὶ οἱ
40 τότε τῶν Ἰουδαίων προδόται πεπόνθασιν· ὥς γὰρ ἐκεῖνοι, καταλεί-
ψαντες τὴν μόνην πηγὴν τοῦ ζῶντος ὕδατος, ᾧ ῥυξαν ἑαυτοῖς λάκκους

1. Παρμ. 22, 28. 2. Ἐξ. 21, 16. 3. Ματθ. 15, 13.

συντετριμμένους, οἱ οὐ δυνήσονται ὕδωρ συνέχειν¹», γέγραπται. δὲ τοῦτο παρὰ τῷ προφῆτῃ Ἱερεμιά· οὕτως οὗτοι, μαχόμενοι πρὸς τὴν μίαν καὶ οἰκουμένην συνόδον, ὥρυξαν ἑαυτοῖς συνόδους πολλὰς· καὶ πᾶσαι κεναί, αἱ παρ' αὐτοῖς «ὡς δράγμα μὴ ἔχον ἰσχύν²» ἐφάνησαν. Μὴ τοίνυν ἀνεχώμεθα τῶν τὴν Ἀρίμνην ἢ ἄλλην ὀνομαζόντων 5 συνόδον παρὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ γενομένην. Καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ οἱ τὴν Ἀρίμνην ὀνομάζοντες εἰκόασι μὴ εἰδέναι τὰ ἐν αὐτῇ πραχθέντα· ἢ γὰρ ἂν ἐσιώπησαν. Οἴδατε γάρ, ἀγαπητοί, μαθόντες καὶ ὑμεῖς παρὰ τῶν ἐλθόντων ἐξ ὑμῶν εἰς τὴν Ἀρίμνην, ὡς Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης, Εὐδόξιος καὶ Αὐξέντιος, ἔχει δὲ ἦν σὺν αὐτοῖς καὶ Δημόφιλος, καθη- 10 ρέθησαν, θελήσαντες ἕτερα παρὰ τὰ ἐν Νικαίᾳ γράφειν· ὅτε καὶ ἀπαιτηθέντες ἀναθεματίσαι τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, παρητήσαντο, καὶ μᾶλλον αὐτῆς ἤθελον εἶναι προστάται. Οἱ δέ γε ἐπίσκοποι, οἱ ἀληθῶς γνήσιοι δοῦλοι τοῦ Κυρίου καὶ ὀρθῶς πιστεύοντες, ἦσαν δὲ ἐγγὺς διακόσιοι, ἔγραψαν ἀρκεῖσθαι τῇ ἐν Νικαίᾳ μόνῃ, καὶ μηδὲν 15 πλέον ἢ ἔλαττον παρ' ἐκείνην ζητεῖν ἢ φρονεῖν. Ταῦτα καὶ Κωνσταντῷ δεδηλώκασι, τῷ καὶ τὴν σύνοδον κελεύσαντι γενέσθαι. Ἀλλ' οἱ ἐν τῇ Ἀριμνῇ καθαιρεθέντες, ἀπελθόντες πρὸς Κωνσταντίον, πεποιήκασιν ὑβρισθῆναι μὲν, ἀπειλὰς δὲ γενέσθαι, μὴ ἀνακάμψειν εἰς τὰς ἰδίας παροικίας τοὺς κατ' αὐτῶν ἀποφνημαμένους, βίαν τε παθεῖν 20 ἐν τῇ Θράκῃ ἐν αὐτῷ τῷ χειμῶνι· ὥστε τῶν παρ' αὐτῶν καινοτομουμένων ἀνέχεσθαι.

4. Εἶπερ οὖν τινες τὴν Ἀρίμνην ὀνομάζουσι, δεικνύτωσαν πρῶτον τὴν καθαιρέσιν τῶν προειρημένων, καὶ ἅπερ ἔγραψαν οἱ ἐπίσκοποι, λέγοντες μηδὲν πλέον ζητεῖν τῶν ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν Πατέρων ὁμο- 25 λογηθέντων, μηδὲ ὀνομάζειν ἄλλην σύνοδον παρ' ἐκείνην. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν κρύπτουσι, τὰ δὲ ἐν τῇ Θράκῃ κατὰ βίαν πραχθέντα προβάλλονται· ἐξ ὧν δεικνυνται, τῆς μὲν Ἀρειανῆς αἰρέσεως ὄντες ὑποκριταί, ἄλλότριοι δὲ τῆς ὑγιαίνουσας πίστεως. Καὶ αὐτὴν δὲ τὴν μεγάλην σύνοδον, καὶ τὰς παρ' ἐκείνων ἂν τις ἐξετάζειν ἐκ παραλλήλου θέλοι, εὖροι ἂν τῶν μὲν τὴν θεοσέβειαν, τῶν δὲ τὴν ἀλογίαν. Οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες οὐ καθαιρεθέντες συνῆλθον, ἀλλὰ καὶ ὡμολόγησαν τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸν Υἱόν· οὗτοι δὲ καὶ ἀπαξ καὶ δεῦτερον καθαιρεθέντες, καὶ τρίτον ἐν αὐτῇ τῇ Ἀριμνῇ, γράφειν ἐτόλμησαν, μὴ χρῆναι λέγειν οὐσίαν ἢ ὑπόστασιν ἔχειν τὸν Θεόν. 35 Ἐκ δὲ τούτων σκοπεῖν ἔξεστιν, ἀδελφοί, ὡς οἱ μὲν ἐν Νικαίᾳ τῶν Γραφῶν πνέουσι, λέγοντος αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ἐν μὲν τῇ Ἐξόδῳ· «Ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν³» διὰ δὲ τοῦ Ἱερεμίου· «Τίς ἐστὶν ἐν ὑποστήματι αὐτοῦ, καὶ εἶδε τὸν λόγον αὐτοῦ;⁴» καὶ μετ' ὀλίγον· «Καὶ εἰ ἔστησαν ἐν τῇ ὑποστάσει μου, καὶ ἤκουσαν τῶν λόγων μου.⁵» Ἡ δὲ ὑπόστασις 40

1. Ἱερ. 2, 13.

2. Ὡσ. 8, 7.

3. Ἐξ. 3, 14.

4. Ἱερ. 23, 18.

5. Ἱερ. 23, 22.

- οὐσία ἐστὶ, καὶ οὐδὲν ἄλλο σημαίνονμενον ἔχει ἢ αὐτὸ τὸ ὄν· ὅπερ Ἱερεμίας ὑπαρξίν ὀνομάζει λέγων· «Καὶ οὐκ ἤκουσαν φωνὴν ὑπάρξεως.¹» Ἡ γὰρ ὑπόστασις καὶ ἡ οὐσία ὑπαρξίς ἐστιν. Ἔστι γὰρ καὶ ὑπάρχει. Τοῦτο νοῶν καὶ ὁ Παῦλος, ἔγραψεν Ἑβραίοις· «Ὅς ὧν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ.²» Οὗτοι δὲ οἱ δοκοῦντες εἰδέναι τὰς Γραφάς, καὶ ὀνομάζοντες ἑαυτοὺς εἶναι σοφοὺς, μὴ θέλοντες ὑπόστασιν λέγειν ἐπὶ Θεοῦ (τοῦτο γὰρ ἔγραψαν ἐν τῇ Ἀριμῆνῃ καὶ ἐν ἄλλαις ἑαυτῶν συνόδοις), πῶς οὐ δικαίως καθηρέθησαν, λέγοντες καὶ αὐτοί, ὡς ἄφρων ἐν καρδίᾳ, «Οὐκ ἔστι Θεός;³» Πάλιν τε οἱ Πατέρες ἐδίδαξαν ἐν τῇ Νικαίᾳ μὴ εἶναι κτίσμα ἢ ποίημα τὸν Υἱὸν Λόγον, ἀναγνόντες· «Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο.⁴» καί, «Ἐν αὐτῷ τὰ πάντα ἐκτίσθη⁵» καὶ συνέστηκεν. Οὗτοι δὲ οἱ μᾶλλον Ἀρειανοὶ ἢ Χριστιανοὶ ὄντες, ἐν ταῖς ἄλλαις ἑαυτῶν συνόδοις κτίσμα τετολημῆκασιν εἰπεῖν αὐτόν, καὶ ἓνα τῶν ποιημάτων, ὧν αὐτός ἐστιν ὁ Λόγος δημιουργὸς καὶ ποιητής. Εἰ γὰρ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα γέγονε, κτίσμα δὲ ἐστὶ καὶ αὐτός· εἴη ἂν καὶ ἑαυτὸν κτίζων. Καὶ πῶς δύναται τὸ κτιζόμενον κτίζειν; ἢ πῶς ὁ κτίζων κτίζεται;
5. Ἄλλ' οὐδὲ οὕτως αἰσχύνονται, τοιαῦτα λέγοντες, ἐφ' οἷς μιστοὶ καὶ παρὰ πᾶσιν εἰσιν, ὀνομάζοντες μὲν ἀπλῶς Ἀριμῆνον, δεικνύμενοι δὲ καὶ ἐν αὐτῇ καθαιρεθέντες. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ἐν Νικαίᾳ γεγραμμένον, ὁμοούσιον εἶναι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρί, οὐ χάριν προσποιοῦνται μάχεσθαι πρὸς τὴν σύνοδον, καὶ περιβομβοῦσιν, ὡς κώνωπες, πανταχοῦ περὶ τῆς λέξεως, ἢ ὡς ἀγνοοῦντες προσκόπτουσιν εἰς αὐτό, ὡς οἱ προσκόπτοντες εἰς τὸν θεόντα λίθον ἐν Σιών προσκόμματος·⁶ ἢ γινώσκουσι μὲν, διὰ τοῦτο δὲ μάχονται καὶ συνεχῶς γογγύζουσιν, ὅτι κατὰ τῆς αἰρέσεώς ἐστιν αὐτῶν ἀληθῶς αὕτη καὶ ἀκριβὴς ἀπόφασις. Οὐ γὰρ αἱ λέξεις αὐτοὺς λυποῦσιν, ἀλλ' ἡ ἂν αὐτῇ γενομένη κατὰκρισις αὐτῶν. Καὶ τούτων δὲ πάλιν αἵτιοι γεγόνασιν αὐτοί, καὶ εἰ τοῦτο κρύπτειν αὐτοὶ θέλουσι, καίτοι γινώσκοντες, ἀλλ' ἡμᾶς ἀκόλουθον εἰπεῖν· ἵνα καὶ ἐκ τούτων ἢ μετὰ ἀληθείας ἀκρίβεια τῆς μεγάλης συνόδου δειχθῇ. Τῶν γὰρ συνεληθέντων ἐπισκόπων βουλομένων τὰς μὲν παρὰ τῶν Ἀρειανῶν ἐφευρεθείσας τῆς ἀσεβείας λέξεις ἀνελεῖν· τὸ Ἐξ οὐκ ὄντων· καὶ τὸ λέγειν κτίσμα καὶ ποίημα τὸν Υἱόν· καί, Ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν· καὶ ὅτι τρεπτήρις ἐστὶ φύσεως· τὰ δὲ τῶν Γραφῶν ὁμολογουμένας γράφαι· ὅτι τε ἐκ τοῦ Θεοῦ τῇ φύσει μονογενὴς ἐστὶν ὁ Λόγος, δύναμις, σοφία μόνη τοῦ Πατρὸς, Θεὸς ἀληθινός, ὡς εἶπεν ὁ Ἰωάννης· καὶ ὡς ἔγραψεν ὁ Παῦλος, ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως· οἱ περὶ Εὐσέβιον, ὑπὸ τῆς ἰδίας κακοδοξίας ἐλκόμενοι, διελάλουν ἀλλήλοις· Συνθώμεθα· καὶ

1. Ἱερ. 9, 10. 2. Ἑβρ. 1, 3. 3. Ψαλμ. 13, 1. 4. Ἰω. 1, 3.
5. Κολ. 1, 16. 6. Πρβλ. Ῥωμ. 9, 33.

γὰρ καὶ ἡμεῖς ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐσμεν· «εἰς γὰρ Θεός, ἐξ οὗ τὰ πάντα.¹» καὶ, «Τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά. Τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ.²» Ἐλογίζοντο δὲ καὶ τὸ ἐν τῷ Ποιμένι γραφέν· Πρῶτον πάντων πίστευσον, ὅτι εἰς ἐστὶν ὁ Θεός, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας, καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι. Ἀλλ' οἱ ἐπίσκοποι, θεωρήσαντες τὴν πανουργίαν ἐκείνων, καὶ τὴν τῆς ἀσεβείας κακοτεχνίαν, λευκότερον εἰρήκασι τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔγραψαν, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸν Υἱόν· ἵνα τὰ μὲν κτίσματα, διὰ τὸ μὴ ἀφ' ἐαυτῶν χωρὶς αἰτίου εἶναι, ἀλλὰ ἀρχὴν ἔχειν τοῦ γενέσθαι, λέγεται ἐκ τοῦ Θεοῦ· ὁ δὲ Υἱὸς μόνος ἴδιος τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας· τοῦτο γὰρ ἴδιον μονογενοῦς καὶ ἀληθινοῦ Λόγου πρὸς Πατέρα. Καὶ περὶ μὲν τοῦ γεγράφθαι ἐκ τῆς οὐσίας ἢ πρόφασις αὕτη. Πάλιν δὲ τῶν ἐπισκόπων ἐρωτῶντων τοὺς δοκοῦντας ὀλίγους, εἰπερ λέγοιεν, τὸν Υἱὸν οὐ κτίσμα, ἀλλὰ δύναμιν, σοφίαν μόνην τοῦ Πατρὸς, καὶ Θεὸν ἀληθινόν, κατελήφθησαν οἱ περὶ Εὐσέβιον διανεύοντες ἀλλήλοις, ὅτι καὶ ταῦτα φθάνει καὶ εἰς ἡμᾶς· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς καὶ εἰκὼν καὶ δόξα Θεοῦ λεγόμεθα, καὶ περὶ ἡμῶν εἰρηται· «Αἰ γὰρ ἡμεῖς οἱ ζῶντες.³» Καὶ δυνάμεις πολλαὶ εἰσι· «Καὶ ἐξῆλθε μὲν πᾶσα ἡ δύναμις Κυρίου ἐκ γῆς Αἰγύπτου.» Ἡ δὲ κάμψη καὶ ἡ ἀκρις λέγεται δύναμις μεγάλη.⁴ Καί, «Κύριος τῶν δυνάμεων μεθ' ἡμῶν, ἀντιλήπτωρ ἡμῶν ὁ Θεός Ἰακώβ.⁵» Ἀλλὰ γὰρ τὸ ἴδιους ἡμᾶς εἶναι τοῦ Θεοῦ ἔχομεν, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀδελφοὺς ἡμᾶς ἐκάλεσεν. Εἰ δὲ καὶ Θεὸν ἀληθινόν λέγουσι τὸν Υἱόν, οὐ λυπεῖ ἡμᾶς· γενόμενος γὰρ, ἀληθινός ἐστιν.

6. Αὕτη τῶν Ἀρειανῶν ἡ ἐφθαρμένη διάνοια. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα οἱ ἐπίσκοποι, θεωρήσαντες ἐκείνων τὸ δόλιον, συνήγαγον ἐκ τῶν Γραφῶν τὸ ἀπαύγασμα, τὴν τε πηγὴν καὶ τὸν ποταμόν, καὶ τὸν χαρακτῆρα πρὸς τὴν ὑπόστασιν, καὶ τό, «Ἐν τῷ φωτὶ σου ὀφόμεθα φῶς.⁶» καὶ τό, «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐσμεν.⁷» Καὶ λευκότερον λοιπὸν καὶ συντόμως ἔγραψαν ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν· τὰ γὰρ προειρημένα πάντα ταύτην ἔχει τὴν σημασίαν. Καὶ ὁ γογγυσμὸς αὐτῶν, ὅτι ἄγραφοι εἰσιν αἱ λέξεις, ἐλέγχεται παρ' αὐτῶν μάταιος, ἐξ ἀγράφων ἀσεβήσαντες· ἄγραφα δὲ τό, Ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ τό, Ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν· αἰτιῶνται, ὅτι ἐξ ἀγράφων μετ' εὐσεβείας νοσοῦμένων λέξεων κατεκρίθησαν. Αὐτοὶ μὲν ὥς ἐκ κοπρίας ὄντες, ἐλάλησαν ἀληθῶς ἀπὸ γῆς· οἱ δὲ ἐπίσκοποι, οὐχ ἐαυτοῖς εὐρόντες τὰς λέξεις, ἀλλ' ἐκ Πατέρων ἔχοντες τὴν μαρτυρίαν, οὕτως ἔγραψαν. Ἐπίσκοποι γὰρ ἀρχαῖοι πρὸ ἐτῶν ἑγγύς που ἑκατὸν τριάκοντα τῆς μεγάλης Ῥώμης καὶ τῆς ἡμετέρας πόλεως γράφοντες ἡτιάσαντο τοὺς ποιήματα λέγοντας τὸν Υἱὸν καὶ μὴ ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ· καὶ τοῦτο ἐγίνωσκεν Εὐσέβιος

1. Α' Κορ. 8, 6. 2. Β' Κορ. 5, 17-18. 3. Πρβλ. Ψαλμ. 113, 26.
4. Πρβλ. Ἰωήλ 2, 25. 5. Ψαλμ. 45, 8. 6. Ψαλμ. 35, 10. 7. Ἰω. 10, 30.

ὁ γενόμενος ἐπίσκοπος τῆς Καισαρείας, πρότερον μὲν συντρέχων τῇ Ἀρειανῇ αἰρέσει, ὕστερον δὲ ὑπογράφας ἐν αὐτῇ τῇ ἐν Νικαίᾳ συνόδῳ, ἔγραψε τοῖς ἰδίῳις διαβεβαιούμενος, ὅτι καὶ τῶν παλαιῶν τινὰς λογίους καὶ ἐπιφανεῖς ἐπισκόπους καὶ συγγραφέας, ἐγνωμὲν ἐπὶ τῆς 5 τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ θεότητος τῷ τοῦ ὁμοουσίου χρησαμένους ὀνόματι.

7. Τί οὖν ἐστὶ τὴν Ἀρίμνηον ὀνομάζουσιν, ἐν ἣ καθηρέθησαν; Τί παραιτοῦνται τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον, ἐν ἣ καὶ οἱ Πατέρες αὐτῶν ὑπέγραψαν, καὶ ὡμολόγησαν ἐκ τῆς οὐσίας καὶ ὁμοούσιον εἶναι τὸν 10 Υἱὸν τῷ Πατρί; τί περιτρέχουσιν; οὐ γὰρ πρὸς μόνους τοὺς ἐν Νικαίᾳ ἐπισκόπους συνελθόντας, ἀλλὰ γὰρ καὶ πρὸς τοὺς ἑαυτῶν μεγάλους ἐπισκόπους, καὶ πρὸς τοὺς ἰδίους λοιπὸν μάχονται. Τίνων οὖν εἰσι κληρονόμοι καὶ διάδοχοι; πῶς δύνανται λέγειν Πατέρας τούτους, ὧν οὐκ ἀποδέχονται τὴν ὁμολογίαν τὴν καλῶς καὶ ἀποστο- 15 λικῶς γραφεῖσαν; Ἐπεὶ, εἰ νομίζουσιν ἀντιλέγειν δύνασθαι, εἰπάτωσαν, μᾶλλον δὲ ἀποκρινάσθωσαν, ἵνα καὶ ἑαυτοῖς περιπίπτοντες ἐλεγχθῶσιν, εἰ πιστεύουσι λέγοντι τῷ Υἱῷ· «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμέν» καὶ, «Ὁ ἑωρακὴς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα;»¹ Ναί, εἴποιεν ἂν, ἐπειδὴ γέγραπται, πιστεύομεν, Ἀλλὰ καὶ Πῶς ἐν εἰσι, καὶ πῶς ὁ 20 ἑωρακὴς τὸν Υἱὸν ἑώρακε καὶ τὸν Πατέρα, ἐὰν ἐρωτηθῶσιν εἰπεῖν, πάντως που φήσουςι, Δι' ὁμοιότητα· εἰ μὴ τέλεον συμπεπτῶκασι τοῖς ἀδελφὰ φρονοῦσιν αὐτοῖς, καὶ λεγομένοις Ἀνομοίοις. Ἀλλ' ἐὰν πάλιν ἐρωτηθῶσι, Πῶς ὅμοιοι; ἀποθρασυνόμενοι φήσουςιν· Ἀρετῇ τελείᾳ καὶ συμφωνίᾳ τὸ αὐτὸ θέλει τῷ Πατρί, καὶ μὴ θέλει ὅπερ 25 ὁ Πατὴρ οὐ θέλει. Ἀλλὰ μαθέτωσαν· ὅτι ἐξ ἀρετῆς καὶ τοῦ θέλει ὁμοιούμενος τῷ Θεῷ, ἔχει μὲν καὶ τοῦ τρέπεσθαι τὴν προαίρεσιν· οὐκ ἔστι δὲ οὕτως ὁ Λόγος, εἰ μὴ ἄρα ἐκ μέρους καὶ καθ' ἡμᾶς ὅμοιος, ὅτι μὴ καὶ κατ' οὐσίαν ὁμοιός ἐστι. Ταῦτα δὲ ἴδια ἡμῶν τῶν γεννητῶν καὶ κτιστῶν ἐχόντων τὴν φύσιν. Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς, καίτοι μὴ δυνά- 30 μενοι ὅμοιοι κατ' οὐσίαν τοῦ Θεοῦ γενέσθαι, ὅμως, ἐξ ἀρετῆς βελτιούμενοι, μιμούμεθα τὸν Θεὸν χαρισαμένους καὶ τοῦτο τοῦ Κυρίου, καὶ λέγοντος· «Γίνεσθε οἰκτίρμονες, ὡς ὁ Πατὴρ ὑμῶν οἰκτίρμων ἐστίν.»² «Γίνεσθε τέλειοι, ὡς ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τέλειός ἐστι.»³ Τρεπτά δὲ τὰ γενητά, οὐκ ἂν τις ἀρνήσαιο, ἀγγέλων μὲν παραβάντων, 35 τοῦ δὲ Ἀδὰμ παρακούσαντος, καὶ πάντων δεομένων τῆς τοῦ Λόγου χάριτος. Τρεπτὸν δὲ ἀτρέπτου ὄντος τοῦ Θεοῦ οὐκ ἂν εἴη ὅμοιον· ὥσπερ οὐδὲ τὸ κτισθὲν τοῦ κτίσαντος. Διὰ τοῦτο περὶ μὲν ἡμῶν σκοπῶν ὁ ἅγιος ἔλεγεν· «Ὁ Θεός, τίς ὁμοιωθήσεται σοι;»⁴ καὶ, «Τίς ὁμοιός σοι ἐν θεοῖς, Κύριε;»⁵ θεοὺς λέγων, τοὺς κτισθέντας μὲν, 40 μετόχους δὲ γενομένους τοῦ Λόγου, ὡς αὐτὸς εἶπεν· «Εἰ ἐκείνους

1. Ἰω. 14, 9.

2. Λουκ. 6, 36.

3. Ματθ. 5, 48.

4. Ψαλμ. 82, 2.

5. Ψαλμ. 85, 8.

θεοὺς εἶπε, πρὸς οὓς ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο.¹) Τὰ δὲ μετέχοντα οὐκ ἂν εἶη τὰ αὐτὰ οὐδὲ ὁμοία τοῦ μετεχομένου. Περὶ ἑαυτοῦ γοῦν ἔλεγεν· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν, ὡς τῶν γεννητῶν μὴ ὄντων οὕτως· Ἐπεὶ ἀποκρινάσθωσαν οἱ τὴν Ἀρίμνηνον προτείνοντες, εἰ κτιστὴ οὐσία δύναται εἰπεῖν· «Ἄ βλέπω τὸν Πατέρα ποιοῦντα, ταῦτα καγὼ 5 ποιῶ.²» Ποιούμενα γάρ ἐστι τὰ γενητά, καὶ οὐ ποιοῦντα· εἰ δὲ μή γε, καὶ ἑαυτὰ ἐποίησαν. Ἀμέλει εἰ, ὡς λέγουσι, κτίσμα ἐστὶν ὁ Υἱός, καὶ ποιεῖ αὐτὸν ὁ Πατὴρ, πάντως ἂν ἐποίησε καὶ ἑαυτὸν ὁ Υἱός, δυνάμενος ποιεῖν ἃ ποιεῖ ὁ Πατὴρ, ὡς εἶπεν αὐτός· ἄλλ' ἄτοπον καὶ λῆαν ἀσύστατόν ἐστι τὸ τοιούτων ποιεῖν γὰρ ἑαυτὸν οὐδεὶς δύναται. 10

8. Πάλιν δὲ εἰπάτωσαν, εἰ δύναται τὰ γενητά εἰπεῖν· «Πάντα, ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ἐμὰ ἐστίν;³» Ἐχει δὲ τὸ κτίζειν, τὸ δημιουργεῖν, τὸ αἰδίων, τὸ εἶναι παντοκράτωρ, τὸ ἄτρεπτον, τὰ δὲ γενητά οὐ δύναται ἔχειν τὸ δημιουργεῖν· κτιστὰ γὰρ ἐστίν· οὐδὲ τὸ αἰδίων· ἀρχὴν γάρ ἔχει τοῦ εἶναι· οὐδὲ τὸ παντοκράτωρ καὶ ἄτρεπτον· κρα- 15 τούμενα γάρ καὶ τρεπτῆς φύσεώς ἐστιν, ὥσπερ αἱ Γραφαὶ λέγουσιν. Οὐκοῦν εἰ ταῦτα τοῦ Υἱοῦ ἐστίν, οὐκ ἐξ ἀρετῆς, ὡς εἶπομεν, ἀλλὰ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐστὶ δηλονότι, ὡς εἶπεν ἡ σύνοδος· οὐκ ἐξ ἄλλης οὐσίας ἐστίν, ἀλλὰ τῆς τοῦ Πατρὸς, ἧς ἐστὶ καὶ ταῦτα ἴδια· τὸ δὲ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἴδιον, καὶ ἐξ αὐτῆς γέννημα, τί ἂν εἶη, ἢ πῶς ἂν εἰς 20 ὀνομάσειεν αὐτό, ἢ ὁμοούσιον; ἃ γὰρ βλέπει τις ἐν τῷ Πατρὶ, ταῦτα βλέπει καὶ ἐν τῷ Υἱῷ· Υἱῷ δὲ οὐκ ἐκ μετουσίας, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν. Καὶ τοῦτο ἐστίν· «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν⁴», καὶ «Ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς ἑώρακε τὸν Πατέρα.⁵» Ἄλλως τε καὶ ἐκ τούτου πάλιν καλὸν δεικνύ- ναι τὴν ἀφροσύνην αὐτῶν· εἰ ἐξ ἀρετῆς ἔπεται τὸ θέλειν καὶ τὸ μὴ 25 θέλειν, καὶ τρόπων βελτίωσις, ὁμοίος καθ' ὑμᾶς ὁ Υἱός ἐστι τῷ Πατρὶ· ταῦτα δὲ ποιότητος ἴδια· δηλονότι σύνθετον τὸν Θεὸν ἐκ ποιότητος καὶ οὐσίας λέγετε. Καὶ τίς ὑμῶν ἀνέξεται ταῦτα λεγόντων· οὐ γὰρ σύνθετος ὁ Θεὸς ὁ τὰ πάντα εἰς τὸ εἶναι συνθετικῶς, οὐδὲ τοιούτος, οἷά ἐστι τὰ παρ' αὐτοῦ διὰ τοῦ Λόγου γενόμενα, μὴ γένοιτο! Ἀπλῇ 30 γὰρ ἐστὶν οὐσία, ἐν ἣ οὐκ ἐνὶ ποιότης, οὐδέ, ὡς εἶπεν ὁ Ἰάκωβος, «Παραλλαγὴ τις ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα.⁶» Οὐκοῦν εἰ δείκνυται οὐκ ἐξ ἀρετῆς· οὐ γὰρ ποιότης ἐν τῷ Θεῷ, οὔτε ἐν τῷ Υἱῷ· δηλονότι τῆς οὐσίας ἴδιος ἂν εἶη· καὶ τοῦτο πάντως ὁμολογήσετε, εἰ μὴ τέλεον τὸ νοεῖν ἀπόλωτο ἐν ὑμῖν. Τὸ δὲ ἴδιον καὶ ταῦτον τῇ τοῦ Θεοῦ οὐ- 35 σία καὶ ἐξ αὐτῆς γέννημα φύσει τυγχάνον τί ἂν εἶη, ἢ πάλιν καὶ κατὰ τοῦτο ὁμοούσιον τῷ γεννήσαντι; τοῦτο γὰρ Υἱοῦ πρὸς Πατέρα γνώ- ρισμα. Καὶ ὁ μὴ τοῦτο λέγων, οὐ φρονεῖ φύσει καὶ ἀληθῶς Υἱὸν εἶναι τὸν Λόγον.

9. Οὕτω νοήσαντες οἱ Πατέρες, ἔγραψαν ὁμοούσιον εἶναι τὸν 40

1. Ἰω. 10, 35. 2. Ἰω. 5, 19. 3. Ἰω. 16, 15. 4. Ἰω. 10, 30.
5. Ἰω. 14, 9. 6. Ἰακ. 1, 17.

Υἱὸν τῷ Πατρὶ, καὶ ἀναθεμάτισαν τοὺς λέγοντας ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως εἶναι τὸν Υἱόν· οὐχ ἑαυτοῖς πλασάμενοι λέξεις, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τῶν πρὸ αὐτῶν Πατέρων μαθόντες, καθάπερ εἵπομεν. Τούτων δὲ οὕτω δεικνυμένων, περιττὴ αὐτῶν ἡ Ἀρίμηνος, περιττὴ καὶ ἡ
 5 ἄλλη παρ' αὐτῶν ὀνομαζομένη περὶ πίστεως σύνοδος. Ἀρκεῖ γάρ ἡ ἐν Νικαίᾳ σύμφωνος οὖσα καὶ τοῖς ἀρχαίοις ἐπισκόποις, ἐν ἧ καὶ οἱ Πατέρες αὐτῶν ὑπέγραψαν, οὓς αἰδεῖσθαι τούτους ἔπρεπεν, ἵνα μὴ πάντα μᾶλλον ἢ Χριστιανοὶ νομισθῶσιν. Εἰ δὲ καὶ μετὰ τοσαῦτα, μετὰ καὶ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἀρχαίων ἐπισκόπων, καὶ μετὰ τὴν
 10 ὑπογραφήν τῶν ἰδίων Πατέρων, προσποιοῦνται, ὡς ἀγνοοῦντες, τὴν λέξιν φοβεῖσθαι τοῦ ὁμοουσίου, ἐπάτρωσαν καὶ φρονεῖν τῶν ἀπλούστερον μὲν καὶ ἀληθῶς τὸν Υἱὸν φύσει Υἱόν, ἀναθεματίσάτωσαν δέ, ὡς παρήγγειλεν ἡ σύνοδος, τοὺς λέγοντας κτίσμα, ἢ ποίημα, ἢ ἐξ οὐκ ὄντων, ἢ, Ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· καὶ ὅτι τρεπτὸς
 15 καὶ ἀλλοιωτός ἐστι, καὶ ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως· καὶ οὕτω φευγέτωσαν ἀπὸ τῆς Ἀρειανῆς αἵρέσεως· καὶ θαρροῦμεν, ὅτι γνησίως ταῦτα ἀναθεματίζοντες ὁμολογοῦσιν εὐθύς, ἐκ τῆς οὐσίας καὶ ὁμοούσιον εἶναι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ. Διὰ τοῦτο γάρ καὶ οἱ Πατέρες, εἰρηκότες ὁμοούσιον εἶναι τὸν Υἱόν, ἐπήγαγον εὐθύς· Τοὺς δὲ λέγοντας κτίσμα,
 20 ἢ ποίημα, ἢ ἐξ οὐκ ὄντων, ἢ, Ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, ἀναθεματίζει ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία· ἵνα διὰ τούτων γνωρίσωσιν, ὅτι ταῦτα σημαίνει τὸ ὁμοούσιον. Καὶ ἡ τοῦ ὁμοουσίου δύναμις γινώσκεται ἐκ τοῦ μὴ εἶναι κτίσμα ἢ ποίημα τὸν Υἱόν· καὶ ὅτι ὁ λέγων ὁμοούσιον οὐ φρονεῖ κτίσμα εἶναι τὸν Λόγον· καὶ ὁ ἀναθεματίζων τὰ προειρη-
 25 μένα ὁμοούσιον ἅμα φρονεῖ εἶναι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ· καὶ ὁ ὁμοούσιον λέγων γνήσιον καὶ ἀληθινὸν λέγει τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὁ Γνήσιον λέγων νοεῖ τό· «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἔσμεν» καὶ, «Ὁ ἑωρακὴς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα.»

10. Ἐπρεπε μὲν οὖν διὰ πλείονων τὰ τοιαῦτα γράφειν· ἐπειδὴ
 30 δὲ πρὸς εἰδότας ὑμᾶς γράφομεν, διὰ τοῦτο συντόμως ὑπηγορεύσαμεν· εὐχόμενοι παρὰ πᾶσι σώζεσθαι τὸν σύνδεσμον τῆς εἰρήνης, καὶ πάντας τοὺς τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας τὸ αὐτὸ λέγειν, τὸ αὐτὸ φρονεῖν. Καὶ οὐχ ὡς διδάσκοντες, ἀλλὰ ὡς ὑπομνησκοντές ἐσμεν. Ἐσμέν δὲ οὐχ ἡμεῖς, οἱ γράφοντες μόνοι, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ ἐν τῇ Αἰγύπτῳ
 35 καὶ ταῖς Λιβύαις ἐνεηκόντά που ἐπίσκοποι. Πάντων γάρ ἐν ἐστὶ τοῦτο φρόνημα, καὶ ὑπὲρ ἀλλήλων αἰεὶ ὑπογράφομεν, ἐὰν συμβῇ τινα μὴ παρεῖναι. Οὕτως οὖν διακείμενοι, ἐπειδὴ συνέβη συνελθεῖν ἡμᾶς, ἐγράψαμεν καὶ τῷ ἀγαπητῷ ἡμῶν Δαμάσῳ τῷ ἐπισκόπῳ τῆς μεγάλης Ῥώμης περὶ τοῦ Αὐξεντίου τοῦ ἐπὶ ἐλθόντος τῇ ἐν Μεδιολάνῳ
 40 ἐκκλησίᾳ, διηγούμενοι τὰ κατ' αὐτόν· ὅτι τε οὐ μόνον τῆς Ἀρειανῆς αἵρέσεως ἐστὶ κοινωνός, ἀλλὰ καὶ ὑπεύθυνός ἐστι πολλοῖς κακοῖς, πράξας ταῦτα μετὰ Γρηγορίου τοῦ κοινωνοῦ τῆς ἀσεβείας αὐτοῦ· καὶ θαυμάζοντες πῶς μέχρι νῦν οὐ καθήρεθαι καὶ ἐκβέβληται τῆς

Ἐκκλησίας, καὶ χάριν ὁμολογήσαμεν τῇ θεοσεβείᾳ αὐτοῦ τε καὶ τῶν
 συνελθόντων ἐν τῇ μεγάλῃ Ῥώμῃ, ὅτι καὶ τοὺς περὶ Οὐρσάκιον καὶ
 Οὐάλεντα, καὶ τοὺς τὰ αὐτὰ αὐτοῖς φρονούντας ἐκβάλλοντες, ἔσωσαν
 τὴν ὁμοψυχίαν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας· ἦν καὶ παρ' ὑμῖν εὐχό- 5
 μενοι σφίζεσθαι, παρακαλοῦμεν μὴ ἀνέχεσθαι, καθὰ προείπομεν,
 τῶν προβαλλομένων ὄχλον συνόδων προφάσει πίστεως, τὴν ἐν Ἀρι-
 μῆνῳ, τὴν ἐν Σιρμίῳ, τὴν ἐν τῇ Ἰσαυρίᾳ, τὴν ἐν τῇ Θράκῃ, τὰς ἐν
 Κωνσταντινουπόλει, τὰς ἐν Ἀντιοχείᾳ πολλὰς καὶ ἀτάκτους. Ἀλλὰ
 μόνον κρατεῖτω ἐν ὑμῖν ἡ ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν Πατέρων ὁμολογη-
 θεῖσα πίστις· ἐν ἣ καὶ πάντες καὶ τῶν νῦν μαχομένων πρὸς αὐτὴν 10
 παρῆσαν Πατέρες, καθὰ προείπομεν, καὶ ὑπέγραψαν· ἵνα καὶ περὶ
 ἡμῶν ὁ Ἀπόστολος εἴπῃ· «Ἐπαινῶ δὲ ὑμᾶς, ὅτι πάντα μου μέμνη-
 σθε, καὶ καθὼς παρέδωκα ὑμῖν τὰς παραδόσεις, οὕτω κατέχετε.»¹

11. Αὕτη γὰρ ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος, ἀληθῶς στηλογραφία κατὰ
 πάσης αἰρέσεώς ἐστιν. Αὕτη καὶ τοὺς βλασφημοῦντας εἰς τὸ Πνεῦμα 15
 τὸ ἅγιον, καὶ λέγοντας αὐτὸ κτίσμα, ἀνατρέπει. Εἰρηκότες γὰρ οἱ
 Πατέρες περὶ τῆς εἰς τὸν Υἱὸν πίστεως, ἐπήγαγον εὐθύς· Πιστεύομεν
 καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵνα, τελείαν καὶ πλήρη τὴν εἰς τὴν ἁγίαν
 Τριάδα πίστιν ὁμολογήσαντες, τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐν Χριστῷ πίστεως,
 καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐν τούτῳ γνωρίσωσι. 20
 Δῆλον γὰρ καὶ παρ' ὑμῖν καὶ παρὰ πᾶσι καθέστηκε· καὶ οὐδεὶς ἂν
 Χριστιανῶν ἀμφίβολον εἰς τοῦτο σχοίῃ τὴν διάνοιαν, ὥς οὐκ ἔστιν
 ἡμῶν ἡ πίστις εἰς τὴν κτίσιν, ἀλλ' εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα,
 πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητὴν· καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν
 Χριστόν, τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ· καὶ εἰς ἕν Πνεῦμα ἅγιον· 25
 ἕνα Θεὸν τὸν ἐν τῇ ἁγίᾳ καὶ τελείᾳ Τριάδι γνωσκόμενον· εἰς ἣν
 καὶ βαπτιζόμενοι, καὶ ἐν ταύτῃ συναπτόμενοι τῇ θεότητι, πιστεύομεν
 καὶ κληρονομῆσαι βασιλείαν οὐρανῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ
 ἡμῶν, δι' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.